

**UJEDINJENE
NACIJE**

Međunarodni sud za krivično
gonjenje lica odgovornih za teška
kršenja međunarodnog
humanitarnog prava počinjena na
teritoriji bivše Jugoslavije od 1991.
godine

Predmet br. IT-05-87-A
Datum: 23. januar 2014.
Original: engleski

PRED ŽALBENIM VEĆEM

U sastavu: sudija Liu Daqun, predsedavajući
sudija Mehmet Güney
sudija Fausto Pocar
sudija Arlette Ramaroson
sudija Bakhtiyar Tuzmukhamedov

Sekretar: John Hocking

Presuda doneta: 23. januara 2014.

TUŽILAC

protiv

**NIKOLE ŠAINOVIĆA
NEBOJŠE PAVKOVIĆA
VLADIMIRA LAZAREVIĆA
SRETENA LUKIĆA**

JAVNO

PRESUDA

Tužilaštvo:

g. Peter Kremer QC uz pomoć tima u sastavu:
gđa Elena Martin Salgado i gđa Virginie Monchy za predmet g. Nikole Šainovića
g. Aditya Menon i g. Todd Schneider za predmet g. Nebojše Pavkovića
g. Mathias Marcussen za predmet g. Vladimira Lazarevića
gđa Daniela Kravetz i g. Kyle Wood za predmet g. Sretena Lukića
gđa Michelle Jarvis i g. Nema Milaninia za Žalbu tužilaštva

Branioci:

g. Toma Fila i g. Vladimir Petrović za g. Nikolu Šainovića
g. John Ackerman i g. Aleksandar Aleksić za g. Nebojšu Pavkovića
g. Mihajlo Bakrač i g. Đuro Čepić za g. Vladimira Lazarevića
g. Branko Lukić i g. Dragan Ivetić za g. Sretena Lukića

SADRŽAJ

I. UVOD	1
A. ČINJENIČNI KONTEKST	1
B. ŽALBE	5
C. ŽALBENI PRETRES	6
II. STANDARD PREISPITIVANJA.....	7
III. NAVODNE GREŠKE U VEZI S PRAVIČNOŠĆU SUĐENJA	11
A. UVOD	11
B. NAVODNO KRŠENJE PRAVA NA ODGOVARAJUĆE VREME I USLOVE ZA PRIPREMU ODBRANE	12
1. Navodni nedostaci u odlukama koje se odnose na spajanje predmeta.....	13
(a) Činjenični kontekst.....	13
(b) Argumentacija strana u postupku.....	14
(i) Pavkovićeve žalbe.....	14
(ii) Lukićeve žalbe	15
(c) Analiza	15
2. Navodna greška u zakazivanju početka suđenja.....	18
(a) Činjenični kontekst.....	18
(b) Obrada obelodanjenog materijala	19
(i) Argumentacija strana u postupku	19
a. Pavkovićeve žalbe	19
b. Lukićeve žalbe.....	20
(ii) Analiza.....	22
(c) Oslanjanje na zločine koji su se dogodili 1998	25
(i) Argumentacija strana u postupku	25
(ii) Analiza	26
(d) Kasno imenovanje branioca	28
(i) Kasno imenovanje Pavkovićevego branioca	28
(ii) Kasno imenovanje Lukićevego branioca.....	28
a. Argumentacija strana u postupku	28
b. Analiza	30
(e) Odbijanje da se odgodi suđenje tokom odsustva Pavkovićevego glavnog branioca	31
(i) Činjenični kontekst	31
(ii) Argumentacija strana u postupku	31
(iii) Analiza.....	32
(f) Dostavljanje dokumentacije na osnovu pravila 54bis Pravilnika	33
(i) Argumentacija strana u postupku	33
(ii) Analiza.....	34
3. Dužina sudskih pretresa	35
(a) Argumentacija strana u postupku	35
(i) Pavkovićeve žalbe.....	35
(ii) Lukićeve žalbe	36
(b) Analiza	38
4. Navodna šteta prouzrokovana nedostatkom prevodilačkih resursa	42
(a) Argumentacija strana u postupku	42
(b) Analiza	43
5. Zaključak.....	46
C. NAVODNO KRŠENJE NAČELA JEDNAKOSTI SREDSTAVA	47
1. Navodne teškoće da se obiđu mesta zločina na Kosovu	48
2. Vreme dodeljeno za izvođenje Lukićevih dokaza	49

(a) Argumentacija strana u postupku	49
(b) Analiza	50
3. Način vođenja evidencije o utrošku vremena	53
(a) Argumentacija strana u postupku	53
(b) Analiza	54
4. Navodno kršenje Lukićevog prava da podnosi replike na podneske	55
(a) Argumentacija strana u postupku	55
(b) Analiza	56
5. Greške u vezi s prihvatanjem dokaza od strane Pretresnog veća	56
(a) Greške u vezi s uvrštavanjem u spis Lukićevog razgovora s tužilaštvom	56
(i) Argumentacija strana u postupku	58
(ii) Analiza	59
(b) Greške u vezi s neprihvatanjem dokaza	60
(i) Argumentacija strana u postupku	60
(ii) Analiza	61
6. Navodno kršenje Lukićevog prava na ispitivanje i unakrsno ispitivanje svedoka	63
(a) Argumentacija strana u postupku	63
(b) Analiza	65
D. NAVODNO KRŠENJE LUKIĆEVOG PRAVA DA MU SE SUDI PRED NEPRISTRASNIM SUDOM	67
1. Argumentacija strana u postupku	67
2. Diskusija	68
(a) Merodavno pravo	68
(b) Analiza	69
(i) Ranije učešće sudije Bonomyja u predmetu <i>S. Milošević</i>	69
(ii) Ranije zalaganje sudije Bonomyja za ubrzanje suđenja u Škotskoj i strategija okončanja rada Međunarodnog suda	70
(iii) Izjave sudije Bonomyja tokom prvostepenog postupka	70
a. Unakrsno ispitivanje Emina Kabashija	71
b. Unakrsno ispitivanje Danice Marinković i Miroslava Mijatovića	71
c. Direktno ispitivanje Ljubivoja Joksića	72
d. Pretres od 4. marta 2008.	73
e. Lukićeva završna reč	74
(iv) Opaska Pretresnog veća u vezi s prevođenjem dokaznog materijala	76
(c) Zaključak	76
E. NAVODNO NEPOSTOJANJE OBRAZLOŽENOG MIŠLJENJA	76
F. ZAKLJUČAK	77
IV. NAVODNE GREŠKE U VEZI S OPTUŽNICOM	78
A. ŠAINOVIĆEVA ŽALBA	78
1. Argumentacija strana u postupku	78
2. Analiza	79
B. LAZAREVIĆEVA ŽALBA	80
1. Argumentacija strana u postupku	81
2. Analiza	82
C. LUKIĆEVA ŽALBA	84
1. Argumentacija strana u postupku	84
2. Analiza	85
D. ŽALBA TUŽILAŠTVA	87
1. Argumentacija strana u postupku	87
(a) Argumentacija tužilaštva	87
(b) Argumentacija u odgovorima žalilaca	89
(c) Argumentacija u replici	90
2. Analiza	91
E. TUŠILJE/TUŠILA	94

V. NAVODNE GREŠKE U VEZI S OPŠTIM USLOVOM <i>MENS REA</i> IZ ČLANA 5 STATUTA	96
A. UVOD	96
B. DA LI OPŠTI USLOV <i>MENS REA</i> IZ ČLANA 5 STATUTA MOŽE ISPUNITI LICE KOJE PRIHVATA RIZIK DA NJEGOVA DELA ČINE DEO NAPADA NA CIVILNO STANOVNIŠTVO?	97
C. DA LI JE PRETRESNO VEĆE PRI UTVRĐIVANJU DA SU POČINJENI ZLOČINI PROTIV ČOVEČNOSTI DOVOLJNO PRECIZIRALO KATEGORIJU LICA KOJA ISPUNJAVAJU OPŠTI USLOV <i>MENS REA</i> IZ ČLANA 5 STATUTA.....	98
D. DA LI "POSREDNI IZVRŠILAC" MOŽE ISPUNJAVATI OPŠTI USLOV <i>MENS REA</i> IZ ČLANA 5 STATUTA	99
E. ZAKLJUČAK	101
VI. KRIVIČNA DELA U OSNOVI.....	102
A. UVOD	102
B. NAVODNE GREŠKE U VEZI S OSUĐUJUĆIM I OSLOBAĐAJUĆIM PRESUDAMA ZA DEPORTACIJU I DRUGA NEHUMANA DELA (PRISILNO PREMEŠTANJE).....	103
1. Dečani/Dečan.....	103
(a) Argumentacija strana u postupku	104
(b) Analiza	105
2. Kosovska Mitrovica/Mitrovica	109
(a) Argumentacija strana u postupku	109
(b) Analiza	110
3. Prizren	114
(a) Žalba tužilaštva u vezi s Dušanovom/Dushanova.....	115
(i) Argumentacija strana u postupku	115
(ii) Analiza	116
(b) Lazarevićeva žalba u vezi s Piranama/Pirana	120
(i) Argumentacija strana u postupku	120
(ii) Analiza	121
(c) Lukićeva žalba u vezi s opštinom Prizren generalno	124
(i) Argumentacija strana u postupku	124
(ii) Analiza	125
4. Uroševac/Ferizaj	127
(a) Žalba tužilaštva	128
(i) Argumentacija strana u postupku	128
(ii) Analiza	130
a. Sojevo/Sojeva	131
b. Staro Selo/Fshat i Vjetër.....	133
c. Mirosavlje/Mirosala.....	135
d. Zaključak	137
(b) Lukićeva žalba	137
(i) Argumentacija strana u postupku	137
(ii) Analiza	137
5. Đakovica/Gjakova.....	139
(a) Grad Đakovica/Gjakova	139
(i) Argumentacija strana u postupku	139
(ii) Analiza	141
(b) Dolina Reka/Caragoj.....	144
(i) Argumentacija strana u postupku	144
(ii) Analiza	147
a. Ciljevi operacije u dolini Reka/Caragoj	147
b. Učešće VJ-a.....	151
6. Gnjilane/Gjilan.....	155
(a) Lazarevićeva žalba	157

(i) Žegra/Zhegra i Vladovo/Lladova.....	157
a. Argumentacija strana u postupku	157
b. Analiza	158
(ii) Prilepnica/Përlepnica	159
a. Argumentacija strana u postupku	159
b. Analiza	160
(b) Lukićeva žalba	161
(i) Argumentacija strana u postupku	161
(ii) Analiza.....	162
a. Generalni prigovori.....	162
b. Prigovori u vezi s konkretnim selima.....	164
7. Kačanik/Kaçanik.....	166
(a) Lazarevićeva žalba	166
(i) Kotlina/Kotllina	166
a. Argumentacija strana u postupku	168
b. Analiza	169
(ii) Dubrava/Lisnaja.....	171
a. Argumentacija strana u postupku	171
b. Analiza	172
(iii) Grad Kačanik/Kaçanik	173
a. Argumentacija strana u postupku	173
b. Analiza	174
(b) Lukićeva žalba	176
8. Orahovac/Rahovec.....	176
(a) Argumentacija strana u postupku	177
(b) Analiza	178
9. Peć/Peja.....	182
(a) Argumentacija strana u postupku	182
(b) Analiza	183
10. Priština/Prishtina	187
(a) Argumentacija strana u postupku	188
(b) Analiza	189
(i) Prisustvo i učešće VJ-a	189
(ii) NATO bombardovanje i napadi OVK-a.....	192
11. Srbica/Skenderaj	193
(a) Turićevac/Turiçec.....	193
(i) Argumentacija strana u postupku	194
(ii) Analiza.....	195
(b) Ćirez/Qirez	196
(i) Argumentacija strana u postupku	197
(ii) Analiza.....	198
(c) Izbica/Izbicë	200
(i) Argumentacija strana u postupku	200
(ii) Analiza.....	201
(d) Zaključak.....	202
12. Opšti obrazac događaja.....	203
(a) Argumentacija strana u postupku	203
(b) Analiza	204
C. NAVODNE GREŠKE U VEZI S OSUĐUJUĆIM PRESUDAMA ZA UBISTVO	205
1. Generalni prigovori	205
(a) Spisak OMPF-a	205
(i) Argumentacija strana u postupku	205
(ii) Analiza.....	206
(b) Identifikacija žrtava.....	207

(i) Argumentacija strana u postupku	207
(ii) Analiza	208
2. Đakovica/Gjakova.....	208
(a) Argumentacija strana u postupku	209
(b) Analiza	211
3. Srbica/Skenderaj	215
(a) Argumentacija strana u postupku	215
(b) Analiza	217
4. Orahovac/Rahovec	218
(a) Mala Kruša/Krusha e Vogël.....	218
(i) Argumentacija strana u postupku	218
(ii) Analiza.....	219
(b) Bela Crkva/Bellacërka	220
(i) Argumentacija strana u postupku	220
(ii) Analiza.....	220
(c) Zaključak.....	221
5. Zaključak.....	222
D. DA LI SU SILOVANJA IZVRŠENA U PRIŠTINI/PRIŠTINA POČETKOM APRILA I KRAJEM MAJA 1999. PREDSTAVLJALA PROGON.....	222
1. Argumentacija strana u postupku.....	222
2. Analiza	224
(a) Silovanje svedokinje K31.....	225
(b) Silovanje svedokinje K14	227
(c) Silovanje svedokinje K62.....	230
3. Zaključak.....	232
VII. UDRUŽENI ZLOČINAČKI PODUH VAT	233
A. UVOD	233
B. POSTOJANJE ZAJEDNIČKOG PLANA, NAMERE ILI CILJA	234
1. Uvod.....	234
2. Elementi zajedničkog cilja i njegov vremenski okvir.....	235
3. Faktori na osnovu kojih je Pretresno veće izvelo zaključak o postojanju zajedničkog cilja.....	238
(a) Primetan obrazac prisilnog raseljavanja.....	239
(i) Uzroci raseljavanja	240
(ii) Korišćenje NATO bombardovanja kao prilike za izvođenje napada.....	245
(iii) Meta napada.....	245
(iv) Korišćenje kosovskih Albanaca radi odvratanja NATO bombardovanja	247
(v) Zaključak.....	249
(b) Oduzimanje ličnih isprava	249
(i) Oduzimanje ličnih isprava kao redovna praksa	250
(ii) Da li se na osnovu oduzimanja ličnih isprava mogao izvesti zaključak o postojanju zajedničkog cilja	254
(iii) Zaključak	257
(c) Zaključak.....	257
4. Dokazi koji govore protiv postojanja zajedničkog cilja	258
(a) Dokazi koji dovode u pitanje tezu o postojanju zajedničkog cilja	258
(b) Naređenja da se spreči odlazak kosovskih Albanaca.....	260
(c) Zaključak.....	261
5. Zaključak.....	261
C. NAVODNE GREŠKE U ZAKLJUČCIMA PRETRESNOG VEĆA O ZAJEDNIČKOJ KOMANDI	262
1. Postojanje Zajedničke komande 1998. godine.....	263
(a) Uvod	263
(b) Pouzdanost Đakovićevih beležaka i zapisnika sa sastanka od 29. oktobra 1998.....	265
(i) Đakovićeve beleške	265

a. Argumentacija strana u postupku	266
b. Analiza	267
(ii) Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru u Beogradu, održanog 29. oktobra 1998.	271
a. Argumentacija strana u postupku	271
b. Analiza	271
(c) Priroda Zajedničke komande	273
(i) Argumentacija strana u postupku	274
(ii) Analiza	275
(d) Zašto je osnovana Zajednička komanda	278
(i) Argumentacija strana u postupku	278
(ii) Analiza	280
(e) Zajednička komanda i Radna grupa	283
(i) Argumentacija strana u postupku	283
(ii) Analiza	284
2. Ovlašćenja Zajedničke komande tokom 1998.	285
(a) Uvod	285
(b) Preliminarna pitanja	286
(i) Argumentacija strana u postupku	286
(ii) Analiza	287
(c) Navodne greške pri oceni dokaza	289
(i) Sastanci Zajedničke komande	289
a. Argumentacija strana u postupku	289
b. Analiza	290
(ii) Samardžićevo naređenje od 30. jula 1998. i uloga Isturenog komandnog mesta 3. armije	292
(iii) Zahtev Zajedničke komande VJ-u za upotrebu helikoptera	294
(iv) Zahtev Zajedničke komande VJ-u za formiranje i angažovanje raznih jedinica	296
(v) Zahtev Zajedničke komande VJ-u za formiranje snaga za brze intervencije	298
(vi) Odluka Zajedničke komande da se započne s trećom etapom Plana za suzbijanje	
terorizma	300
a. Argumentacija strana u postupku	301
b. Analiza	302
(vii) Uputstva Zajedničke komande za odbranu naseljenih područja i šest operativnih	
izveštaja Zajedničke komande	305
(viii) Dve odluke Prištinskog korpusa u kojima se upućuje na Zajedničku komandu	306
(ix) Zajednička komanda i MUP	308
(d) Zaključak	309
3. Postojanje i nadležnost Zajedničke komande krajem 1998. i tokom 1999.	309
(a) Uvod	309
(b) Preliminarna pitanja	311
(i) Argumentacija strana u postupku	311
(ii) Analiza	312
(c) Navodne greške u oceni dokaza	313
(i) Zajednička komanda, PIV i Komisija za saradnju sa VMK-om – promena situacije	
krajem 1998.	313
(ii) Svedoci koji su u svedočenju rekli da su sastanci Zajedničke komande prestali da se	
održavaju u oktobru 1998. i da posle toga Zajednička komanda nije postojala	315
(iii) 16 naređenja s nazivom "Zajednička komanda" u zaglavlju i uticaj izraza "Zajednička	
komanda"	317
a. Argumentacija strana u postupku	317
b. Analiza	319
(iv) Borbeni izveštaji od 25. i 29. aprila 1999.	322
(v) Pavkovićevo saopštenje za javnost iz 2001.	324
(vi) Sugestije koje je Ojdanić dao Pavkoviću 17. aprila 1999.	325
(vii) Pavkovićev izveštaj Štabu Vrhovne komande od 25. maja 1999.	326

(viii) Sastanak održan 1. juna 1999. u hotelu "Grand" u Prištini.....	328
a. Argumentacija strana u postupku	328
b. Analiza	329
(ix) Zajednička komanda kao deo sistema koordinacije.....	331
a. Argumentacija strana u postupku	331
b. Analiza	332
(x) Učešće MUP-a u planiranju i naređivanju zajedničkih operacija tokom 1999.....	334
(d) Zaključak.....	334
4. Zaključak.....	334
D. NAVODNE GREŠKE U VEZI SA ŠAINOVIĆEVIM UČEŠĆEM U UZP-U	334
1. Uvod.....	334
2. Navodne greške u vezi sa Šainovićevim doprinosom zajedničkom cilju	335
(a) Šainovićev odnos s Miloševićem	336
(i) Izvor Šainovićevih ovlašćenja	336
a. Argumentacija strana u postupku	337
b. Analiza	339
(ii) Šainovićovo učešće na konferenciji u Rambouilletu	342
a. Argumentacija strana u postupku	342
b. Analiza	343
(b) Šainovićeva rukovodeća uloga na sastancima Zajedničke komande 1998.....	344
(i) Razlozi zbog kojih je Šainović poslat na Kosovo i Minićeva uloga na sastancima Zajedničke komande	345
(ii) Šainovićeve izjave na sastancima Zajedničke komande.....	347
(iii) Telegram Ambasade Ujedinjenog Kraljevstva i Dimitrijevićev iskaz	351
(iv) Zaključak	353
(c) Sastanci u Beogradu 1998. na kojima se raspravljalo o Planu za suzbijanje terorizma.....	353
(d) Šainovićeva nadležnost kao predsedavajućeg Komisije za saradnju s VMK-om.....	354
(i) Šainovićovo imenovanje za predsedavajućeg Komisije za saradnju s VMK-om.....	355
(ii) Šainovićeva umešanost u razne incidente.....	357
(iii) Zaključak	360
(e) Šainovićevi kontakti s Rugovom.....	360
(i) Argumentacija strana u postupku	360
(ii) Analiza	361
(f) Šainovićovo učešće na sastancima u aprilu i maju 1999.	362
(i) Sastanak u Štabu MUP-a održan 4. aprila 1999.	363
(ii) Sastanak sa Zlatomirom Pešićem, održan 13. aprila 1999.	364
(iii) Sastanak s Miloševićem 4. maja 1999. i sastanak u Štabu MUP-a 7. maja 1999.....	366
(iv) Sastanak s Miloševićem 17. maja 1999	368
(g) Sastanak Zajedničke komande 1. juna 1999.	369
(h) Šainovićeva mogućnost da daje uputstva, predloge i sugestije.....	373
(i) Navodne greške u zaključku da je Šainović bio "politički koordinator" snaga na Kosovu ..	375
(i) Argumentacija strana u postupku	375
(ii) Analiza.....	378
(j) Navodne pravne greške u oceni dokaza vezanih za Šainovićevu nadležnost	382
(k) Navodne greške u zaključku da je Šainovićev doprinos zajedničkom cilju bio značajan ...	382
3. Navodne greške u zaključku da je Šainović imao nameru da prisilno raseli deo albanskog stanovništva Kosova.....	386
(a) Navodne pravne greške u vezi sa Šainovićevom <i>mens rea</i>	386
(b) Šainovićovo stanje svesti u vezi s Kosovom i kosovskim Albancima	388
(c) Šainovićovo znanje o činjenju zločina 1998.	391
(i) Argumentacija strana u postupku	391
(ii) Analiza.....	393
(d) Šainovićovo znanje o činjenju zločina 1999.	395
(i) Argumentacija strana u postupku	396

(ii) Analiza.....	399
(e) Da li su Šainovićevi napori da spreči i kazni zločine bili iskreni.....	403
(i) Argumentacija strana u postupku	404
(ii) Analiza.....	405
4. Navodi o pristrasnosti i "duplim standardima" u oceni dokaza.....	408
5. Navodne greške u vezi sa Šainovićevom odgovornošću na osnovu treće kategorije UZP-a410	
(a) Uvod.....	410
(b) Navodna greška u zaključku da je Šainović mogao da predvidi da će biti počinjeno ubistvo kosovskih Albanaca i da je voljno preuzeo taj rizik	412
(i) Argumentacija strana u postupku	412
(ii) Analiza.....	415
(iii) Zaključak	422
(c) Navodna greška u zaključku da je Šainović mogao da predvidi vršenje progona putem razaranja ili nanošenja štete verskim objektima i da je voljno preuzeo taj rizik	422
(i) Argumentacija strana u postupku	423
(ii) Analiza.....	423
(iii) Zaključak	425
E. NAVODNE GREŠKE U VEZI S PAVKOVIĆEVIM UČEŠĆEM U UZP-U	425
1. Uvod.....	425
2. Navodne greške u zaključku da je Pavković učestvovao u UZP-u.....	427
(a) Uvod.....	427
(b) Verodostojnost svedoka Aleksandra Dimitrijevića.....	428
(c) Pavkovićev odnos s Miloševićem	430
(i) Pavkovića unapređenja	431
a. Način na koji je Pavković unapređivan	431
i. Argumentacija strana u postupku	433
ii. Analiza	434
b. Napetost između Pavkovića i Samardžića.....	437
i. Komunikacija između Pavkovića i Samardžića u vezi sa sprovođenjem druge faze Plana za suzbijanje terorizma	437
ii. Samardžićeva zapovest od 7. avgusta 1998.....	441
iii. Samardžićeva povoljna ocena Pavkovića	442
iv. Samardžićeva kontrola nad Pavkovićem i Prištinskim korpusom	443
v. Da li je Samardžić bio potisnut u stranu	444
c. Zaključak	445
(ii) Da li je Pavković zaobilazio komandni lanac VJ-a 1998. godine	445
a. Argumentacija strana u postupku	446
b. Analiza	448
(iii) Pavkovićevo razmeštanje jedne jedinice VJ-a suprotno Ojdanićevom naređenju početkom 1999. godine.....	453
a. Argumentacija strana u postupku	455
b. Analiza	455
(iv) Pavkovićevo privatni sastanci s Miloševićem	457
a. Argumentacija strana u postupku	457
b. Analiza	459
(d) Pavkovićevo učešće u razoružavanju albanskog stanovništva Kosova i naoružavanju nealbanskog stanovništva Kosova i njegovo razmeštanje vojske na Kosovu suprotno Oktobarskim sporazumima	462
(i) Argumentacija strana u postupku	463
(ii) Analiza.....	465
(e) Pavkovićevo znanje o kriminalnim radnjama pripadnika VJ-a i MUP-a, njegove reakcije u vezi s tim i njegovo daljnje izdavanje naređenja za zajedničke operacije.....	467
(i) Pavkovićevo znanje o korišćenju prekomerne i nesrazmerne sile 1998. godine.....	467
a. Argumentacija strana u postupku	468

b. Analiza	471
(ii) Da li je Pavković minimalizovao kriminalne radnje svojih podređenih počinjene 1998. godine	474
a. Argumentacija strana u postupku	475
b. Analiza	475
(iii) Pavkovićevo znanje o prisilnom raseljavanju i činjenju drugih zločina 1999.....	478
(iv) Da li je Pavković 1999. nepotpuno izveštavao o zločinima	480
a. Argumentacija strana u postupku	481
b. Analiza	483
(v) Pavkovićevo propust da preduzme efikasne mere za sprečavanje i kažnjavanje činjenja zločina.....	487
a. Argumentacija strana u postupku	487
b. Analiza	490
(vi) Navodne greške u zahtevu da komandant ne samo kazni činjenje zločina već i da smesta prekine borbena dejstva	494
(vii) Pavkovićeve naredjenja iz 1999. za angažovanje VJ-a i njegovo neučestvovanje u sakrivanju tela.....	496
(f) Zaključak	497
3. Veza između Pavkovića i glavnih izvršilaca	498
(a) Uvod	498
(b) Argumentacija strana u postupku.....	498
(c) Analiza	500
(d) Zaključak.....	503
4. Navodne greške u pogledu Pavkovićeve odgovornosti na osnovu treće kategorije UZP-a	503
(a) Uvod	503
(b) Argumentacija strana u postupku.....	506
(c) Analiza	508
(d) Zaključak.....	511
F. NAVODNE GREŠKE U VEZI S LUKIĆEVIM UČESTVOVANJEM U UZP-U	511
1. Uvod.....	511
2. Navodne greške u pogledu strukture MUP-a.....	512
(a) Ocena svedočenja Branislava Simonovića od strane Pretresnog veća	513
(b) Ovlašćenja Štaba MUP-a nad snagama MUP-a na Kosovu.....	515
(i) Argumentacija strana u postupku	516
(ii) Analiza	517
(c) Prisustvo i dejstvovanje paravojnih snaga na Kosovu	520
(i) Argumentacija strana u postupku	520
(ii) Analiza.....	522
(d) Argumentacija odbačena bez razmatranja	524
(e) Zaključak.....	524
3. Uloga Štaba MUP-a u planiranju i koordiniranju zajedničkih akcija MUP-a i VJ-a.....	525
(a) Koordinacija u planiranju zajedničkih akcija VJ-a i MUP-a tokom 1998.	525
(b) Sastanci održani 1999. i izrada planova širokih razmera.....	528
(c) Koordinacija u planiranju zajedničkih akcija VJ-a i MUP-a tokom 1999.	531
(i) 16 naredjenja "Zajedničke komande"	532
(ii) Stefanovićevo svedočenje.....	534
(iii) Naredjenja MUP-a za izvršenje zajedničkih akcija	535
(iv) Zaključak	537
(d) Argumentacija odbačena bez razmatranja	537
(e) Zaključak	538
4. Lukićeva uloga kao načelnika štaba MUP-a.....	538
(a) Uvod	538
(b) Lukićevo imenovanje za načelnika štaba MUP-a	538
(c) Lukićeva vlast nad snagama MUP-a na Kosovu.....	540

(i) Lukićeva ovlašćenja.....	540
a. Argumentacija strana u postupku	540
b. Analiza	542
(ii) Uputstva koja je Lukić izdavao jedinicama MUP-a	543
(iii) Lukićevo <i>de facto</i> ovlašćenje da traži sprovođenje istraga	546
(iv) Argumentacija odbačena bez razmatranja	548
(d) Lukićevo prisustvo i uloga tokom sastanaka Štaba MUP-a.....	548
(i) Argumentacija strana u postupku	548
(ii) Analiza.....	550
(e) Izveštaji SUP-ova Štabu MUP-a i Lukićeva uloga u slanju izveštaja MUP-u u Beogradu .	551
(i) Argumentacija strana u postupku	552
(ii) Analiza.....	553
(iii) Argumentacija odbačena bez razmatranja	556
(f) Lukićeva uloga "spone" između kreatora politike u Beogradu i komandanata jedinica MUP-a na Kosovu	556
(g) Lukićevo učešće na sastancima s visokim funkcionerima.....	558
(i) Sastanak održan 30. maja 1998.....	559
(ii) Sastanci Zajedničke komande 1998.....	560
(iii) Sastanak održan 27. novembra 1998.	561
(iv) Argumentacija odbačena bez razmatranja	562
(h) Lukićevi kontakti s međunarodnim posmatračima	562
(i) Lukićevo učešće u planiranju i koordiniraju protivterorističkih akcija	564
(j) Lukićevo učešće u naoružavanju RPO-ova i razoružavanju kosovskih Albanaca	567
(k) Oduzimanje i uništavanje ličnih isprava	570
(l) Zaključak.....	571
5. Lukićeva namera da prisilno raseli deo albanskog stanovništva Kosova.....	571
(a) Navodne pravne greške u vezi s Lukićevom <i>mens rea</i>	571
(b) Lukić je znao za zločine tokom 1998.....	572
(i) Informacije dobijene tokom sastanaka Zajedničke komande	572
(ii) Informacije dobijene od predstavnika međunarodne zajednice.....	574
(iii) Oslanjanje Pretresnog veća na znanje o zločinima tokom 1998. prilikom izvođenja zaključka o Lukićevoj nameri.....	577
(iv) Zaključak	579
(c) Lukićevo znanje o zločinima počinjenim 1999.....	579
(i) Ocena dokaza u vezi sa sastancima kojima je prisustvovao Lukić, koju je izvršilo Pretresno veće	580
a. Sastanak održan 4. maja 1999.	580
b. Sastanak održan 7. maja 1999.	581
(ii) Ocena dokumentarnih dokaza koju je izvršilo Pretresno veće	581
a. Uputstva od 15. februara 1999.	582
b. Izveštaj od 3. aprila 1999.	583
(iii) Znanje o zločinima počinjenim u opštini Prizren	584
(iv) Lukić je bio svestan otkrića tela u Izbici/Izbicë i Pustom Selu/Pastasella.....	585
(v) Zaključak.....	586
(d) Mere u vezi s činjenjem zločina.....	586
(e) Lukićevo dobrovoljno učešće u zajedničkom cilju	589
(f) Argumentacija odbačena bez razmatranja	590
(g) Zaključak.....	591
6. Navodni "dvostruki kriterijumi" pri oceni dokaza.....	591
7. Lukićeva odgovornost za zločine koje su počinili MUP i VJ.....	592
8. Navodne greške u vezi s Lukićevom odgovornošću prema trećoj kategoriji UZP-a	595
(a) Uvod.....	595
(b) Navodna greška pri izvođenju zaključka da je Lukić mogao da predvidi činjenje ubistva kosovskih Albanaca i da je voljno prihvatio taj rizik	596

(i) Argumentacija strana u postupku	597
(ii) Analiza.....	598
(iii) Zaključak	603
(c) Navodna greška pri izvođenju zaključka da je Lukić mogao da predvidi razaranje ili nanošenje štete verskim objektima i da je voljno preuzeo taj rizik	603
(i) Argumentacija strana u postupku	603
(ii) Analiza.....	604
(iii) Zaključak	606
G. ŽALBA TUŽILAŠTVA U VEZI S NAVODNIM GREŠKAMA U POGLEDU USLOVA <i>MENS REA</i> ZA TREĆU KATEGORIJU UZP-A KAD JE REČ O PROGONU PUTEM SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA.....	606
1. Uvod.....	606
2. Navodna pravna greška u vezi s uslovom <i>mens rea</i> za treću kategoriju UZP-a.....	607
(a) Argumentacija strana u postupku	607
(b) Analiza	608
3. Da li je, kad je reč o Šainoviću i Lukiću, ispunjen uslov <i>mens rea</i> za treću kategoriju UZP-a za progon putem seksualnih zlostavljanja	610
(a) Argumentacija strana u postupku	610
(i) Žalba tužilaštva	610
(ii) Šainovićev odgovor	612
(iii) Lukićev odgovor.....	614
(iv) Replika tužilaštva.....	615
(b) Analiza	616
(i) Da li je, kad je reč o Šainoviću, ispunjen uslov <i>mens rea</i> za treću kategoriju UZP-a za progon putem seksualnih zlostavljanja.....	616
(ii) Da li je, kad je reč o Lukiću, ispunjen uslov <i>mens rea</i> za treću kategoriju UZP-a za progon putem seksualnih zlostavljanja.....	621
4. Da li je, kad je reč o Pavkoviću, ispunjen uslov <i>mens rea</i> za treću kategoriju UZP-a za progon putem seksualnih zlostavljanja, počinjen u Prištini /Prishtina.....	626
(a) Argumentacija strana u postupku	626
(b) Analiza	627
5. Zaključak.....	631
VIII. POMAGANJE I PODRŽAVANJE	633
A. UVOD	633
B. NAVODNE GREŠKE ZBOG ZAKLJUČKA DA JE LAZAREVIĆ POMAGAO I PODRŽAVAO DEPORTACIJU I PRISILNO Premeštanje	633
1. Uvod.....	633
2. Navodne greške u vezi s postojanjem zajedničkog plana.....	634
3. Navodne greške zbog zaključka da je Lazarević pružao praktičnu pomoć, ohrabrenje i moralnu podršku snagama VJ-a koje su bile angažovane na prisilnom raseljavanju	636
(a) Preliminarno pitanje – konkretna usmerenost	636
(b) Lazarevićevo učešće u zajedničkim operacijama 1998.	660
(c) Lazarevićevo učešće u zajedničkim operacijama 1999.....	661
(i) Argumentacija strana u postupku	661
(ii) Analiza.....	663
(d) Lazarevićevo učešće u raspoređivanju dobrovoljaca u Prištinski korpus.....	666
(e) Lazarevićev propust da preduzme odgovarajuće mere kako bi obezbedio sprovođenje istrage o zločinima od strane pripadnika VJ-a	667
(i) Argumentacija strana u postupku	667
(ii) Analiza.....	668
(f) Lazarevićev obilazak jedinica VJ-a	672
(i) Argumentacija strana u postupku	673
(ii) Analiza.....	673
(g) Posledice zaključaka Žalbenog veća.....	675

4. Navodne greške u zaključku da je Lazarević ispunio uslov <i>mens rea</i> za pomaganje i podržavanje	676
(a) Navodne greške zbog zaključka da je Lazarević bio svestan da će 1999. verovatno doći do prisilnog raseljavanja	677
(i) Argumentacija strana u postupku	678
(ii) Analiza	679
(b) Navodne greške zbog zaključka da je Lazarević znao za kampanju prisilnog raseljavanja	683
(i) Lazarevićevo prisustvo u Prištini 1999.	683
(ii) Lazarevićevo znanje o zločinima počinjenim 1999.	684
a. Izveštaji o činjenju zločina koje su podnosile potčinjene jedinice	685
b. Lazarevićevo svest o tome da je operacija u dolini Reka obuhvatala prisilno raseljavanje	688
c. Dikovićevo upozorenje	689
d. Drewienkiewiczzevo saopštenje za štampu	689
e. Navodna greška zbog zaključka da su naređenja za prisilno raseljavanje izdavana usmenim putem	691
f. Navodna greška zbog zaključka da Lazarevićev pokušaj da spreči zlostavljanje kosovskih Albanaca pokazuje da je on znao za prisilno raseljavanje	692
g. Izveštaji potčinjenih jedinica o merama u vezi sa civilnim stanovništvom	694
(iii) Zaključak	696
(c) Lazarevićevo naređenja za zaštitu civila	697
(d) Da li je Lazarević znao da njegovo ponašanje pomaže prisilno raseljavanje	699
(e) Zaključak	700
5. Zaključak	700
C. NAVODNE GREŠKE ZBOG OSLOBAĐANJA LAZAREVIĆA OPTUŽBI ZA POMAGANJE I PODRŽAVANJE UBISTVA	701
1. Uvod	701
2. Da li je Pretresno veće primenilo ispravan pravni standard za <i>mens rea</i> pomaganja i podržavanja	702
(a) Argumentacija strana u postupku	702
(b) Analiza	702
3. Da li je Pretresno veće napravilo činjeničnu grešku kada je zaključilo da element svesti za pomaganje i podržavanje ubistva nije dokazan u vezi s Lazarevićem	704
(a) Argumentacija strana u postupku	704
(b) Analiza	705
IX. ODMERAVANJE KAZNE	711
A. UVOD	711
B. ŠAINOVIĆEVA ŽALBA	712
1. Navodne greške pri oceni otežavajućih faktora	712
2. Navodne greške pri oceni olakšavajućih faktora	713
C. PAVKOVIĆEVA ŽALBA	716
1. Navodne greške pri oceni otežavajućih faktora	716
2. Navodne greške pri oceni olakšavajućih faktora	718
D. LAZAREVIĆEVA ŽALBA	719
1. Navodne greške pri oceni težine	719
2. Navodne greške pri oceni olakšavajućih faktora	719
E. LUKIĆEVA ŽALBA	720
1. Navodne greške pri oceni otežavajućih faktora	720
2. Navodne greške pri oceni olakšavajućih faktora	721
3. Navodni propust da se valjano razmotri praksa u vezi s izricanjem kazni u SRJ	723
F. ŽALBA TUŽILAŠTVA	724
G. ZAJEDNIČKA ŽALBA ZBOG PROPUSTA DA SE KAZNE INDIVIDUALIZUJU	726

H. ZAKLJUČAK.....	727
I. UTICAJ ZAKLJUČAKA ŽALBENOG VEĆA NA KAZNE.....	727
X. DISPOZITIV	730
XI. DELIMIČNO SUPROTNO MIŠLJENJE I DEKLARACIJA SUDIJE LIUA	735
XII. SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE RAMAROSON	744
XIII. SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE TUZMUKHAMEDOVA.....	750
XIV. DODATAK A – ISTORIJAT POSTUPKA.....	768
A. SASTAV ŽALBENOG VEĆA	768
B. NAJAVE ŽALBI	768
C. ŽALBENI PODNESCI.....	769
1. Žalba tužilaštva	769
2. Žalbe odbrane.....	770
(a) Šainovićeva žalba	771
(b) Pavkovićeva žalba.....	771
(c) Lazarevićeva žalba	771
(d) Lukićeva žalba	772
D. OJDANIĆ.....	773
E. ODLUKE NA OSNOVU PRAVILA 115 PRAVILNIKA	774
F. PRIVREMENO PUŠTANJE NA SLOBODU	774
1. Šainović.....	774
2. Pavković.....	774
3. Lazarević.....	775
4. Lukić	776
G. DRUGE ODLUKE I NALOZI PREDŽALBENOG SUDIJE.....	776
H. STATUSNE KONFERENCIJE	777
I. ŽALBENI PRETRES	777
XV. DODATAK B: IZVORI NA KOJE SE POZIVA I USVOJENI TERMINI.....	779
A. SUDSKA PRAKSA	779
1. Međunarodni sud	779
2. MKSR	784
3. Specijalni sud za Sjeverna Leone	787
4. Evropski sud za ljudska prava.....	787
5. Komitet za ljudska prava	788
6. Predmeti posle Drugog svetskog rata	788
7. Druga pravosuđa	791
B. USVOJENI TERMINI I SKRAĆENICE.....	794

I. UVOD

1. Žalbeno veće Međunarodnog suda za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine (dalje u tekstu: Žalbeno veće, odnosno Međunarodni sud) rešava po žalbama koje su Nikola Šainović (dalje u tekstu: Šainović), Nebojša Pavković (dalje u tekstu: Pavković), Vladimir Lazarević (dalje u tekstu: Lazarević), Sreten Lukić (dalje u tekstu: Lukić) (zajednički: žalioци) i Tužilaštvo (dalje u tekstu: tužilaštvo) uložili na presudu koju je Pretresno veće III Međunarodnog suda (dalje u tekstu: Pretresno veće) donelo 26. februara 2009. godine u predmetu *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih* (dalje u tekstu: Prvostepena presuda).¹

A. Činjenični kontekst

2. Šainović je rođen 7. decembra 1948. godine u Boru, Srbija, i bio je aktivan član Socijalističke partije Srbije.² Obavljao je više funkcija u Vladi Srbije i Vladi Savezne Republike Jugoslavije (dalje u tekstu: SRJ), uključujući funkcije predsednika Vlade Srbije i potpredsednika Vlade SRJ.³ Dužnost jednog od nekoliko potpredsednika Vlade SRJ obavljao je od februara 1994. do 4. novembra 2000. godine ili približno tog datuma, kada je formirana nova savezna vlada.⁴

3. Pavković je rođen 10. aprila 1946. godine u Senjskom Rudniku, Srbija, i obavljao je brojne dužnosti u Jugoslovenskoj narodnoj armiji (dalje u tekstu: JNA) i Vojsci Jugoslavije (dalje u tekstu: VJ).⁵ Godine 1994. raspoređen je u Prištinski korpus, gde je obavljao razne komandno-štabne dužnosti do 9. januara 1998. godine, kada je postavljen za komandanta Korpusa.⁶ Pavković je 28. decembra 1998. postavljen za komandanta 3. armije VJ-a, a tu dužnost je preuzeo 13. januara 1999. godine i na njoj ostao do početka 2000. godine.⁷ U februaru 2000. godine postavljen je za načelnika Generalštaba VJ-a.⁸

¹ Dragoljub Ojdanić (dalje u tekstu: Ojdanić) je takođe uložio žalbu na Prvostepenu presudu, ali je kasnije tu žalbu povukao. Tužilaštvo je takođe povuklo svoju žalbu u delu koji se odnosi na Ojdanića. V. Konačna odluka po obaveštenju Dragoljuba Ojdanića da povlači žalbu na presudu Pretresnog veća III od 26. februara 2009. godine i po obaveštenju tužilaštva da povlači žalbu na presudu Pretresnog veća III od 26. februara 2009. godine u delu koji se odnosi na optuženog Dragoljuba Ojdanića, 31. januar 2013. (dalje u tekstu: Odluka od 31. januara 2013). Pretresno veće je zaključilo da Milan Milutinović (dalje u tekstu: Milutinović) nije kriv za zločine kojima se tereti u tačkama od 1 do 5 Optužnice (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1207), čime ga je oslobodilo po svim tačkama Optužnice. Tužilaštvo se nije žalilo na tu presudu.

² Prvostepena presuda, tom 3, par. 285; *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Nalog u vezi s činjenicama o kojima su se strane sporazumele, 11. jul 2006. (dalje u tekstu: Nalog u vezi s činjenicama o kojima su se strane sporazumele), str. 11.

³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 285.

⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 285.

⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 636; Nalog u vezi s činjenicama o kojima su se strane sporazumele, str. 13-14.

⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 636; Nalog u vezi s činjenicama o kojima su se strane sporazumele, str. 13.

⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 636.

⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 636; Nalog u vezi s činjenicama o kojima su se strane sporazumele, str. 14.

4. Lazarević je rođen 23. marta 1949. godine u Grnčaru, Srbija.⁹ Služio je na raznim položajima u JNA i VJ-u, nakon čega je u januaru 1998. godine postavljen za načelnika štaba Prištinskog korpusa.¹⁰ Dana 25. decembra 1998. godine Lazarević je imenovan za komandanta Prištinskog korpusa i na tom položaju je ostao do 28. decembra 1999. godine, kada je postavljen za načelnika štaba 3. armije.¹¹ Dana 13. marta 2000. godine Lazarević je imenovan za komandanta 3. armije, a početkom 2002. godine došao je na položaj zamenika načelnika Generalštaba VJ-a za kopnenu vojsku i tu dužnost je obavljao do kraja svoje vojne karijere, oktobra 2004. godine.¹²

5. Lukić je rođen 28. marta 1955. godine u Višegradu, Bosna i Hercegovina.¹³ Nakon što je diplomirao na Vojnoj akademiji u Beogradu, obavljao je više dužnosti u Ministarstvu unutrašnjih poslova (dalje u tekstu: MUP).¹⁴ Godine 1991. Lukić je imenovan na položaj zamenika načelnika Sekretarijata za unutrašnje poslove grada Beograda.¹⁵ U junu 1998. postavljen je za načelnika štaba MUP-a u Prištini/Prishtina.¹⁶ Po završetku službe na Kosovu, imenovan je za načelnika Uprave pogranične policije, a 2001. godine je unapređen na položaj načelnika Resora javne bezbednosti MUP-a.¹⁷

6. Događaji zbog kojih se ovaj postupak vodi odigrali su se u periodu od marta do juna 1999. godine i odnose se na prisilno raseljavanje¹⁸ albanskog stanovništva na Kosovu.¹⁹ Pretresno veće je zaključilo da su tokom tog perioda počinjeni sledeći zločini: deportacija kao zločin protiv čovečnosti;²⁰ druga nehumana dela (prisilno premeštanje) kao zločin protiv čovečnosti;²¹ ubistvo

⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 791; Nalog u vezi s činjenicama o kojima su se strane sporazumele, str. 14.

¹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 791; Nalog u vezi s činjenicama o kojima su se strane sporazumele, str. 14.

¹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 791; Nalog u vezi s činjenicama o kojima su se strane sporazumele, str. 14.

¹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 791; Nalog u vezi s činjenicama o kojima su se strane sporazumele, str. 14.

¹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 936.

¹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 936.

¹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 937.

¹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 945.

¹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 937.

¹⁸ Razmatrajući krivična dela u osnovi deportacije i drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) kao zločina protiv čovečnosti u Prvostepenoj presudi, Pretresno veće je koristilo izraz "prisilno raseljavanje" kao opšti termin pod kojim se podrazumevaju i deportacija i prisilno premeštanje. V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 163. Žalbena veće će činiti to isto u celoj ovoj Presudi.

¹⁹ Optužnica, par. 71-77. Pored zločina koji su navodno počinjeni u martu 1999. godine i kasnije, u Optužnici se navodi da su zločini počinjeni u Račku/Rečak u januaru 1999. godine (v. Optužnica, par. 75(a)). Međutim, na osnovu pravila 73bis(D) Pravidnika o postupku i dokazima Međunarodnog suda (dalje u tekstu: Pravidnik), Pretresno veće nije dozvolilo izvođenje dokaza u vezi s optužbom navedenom u paragrafu 75(a) Optužnice. Iako je Pretresno veće navelo da ta optužba i dalje postoji i da se svi optuženi u ovom predmetu i dalje terete u vezi s njom (*Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka u vezi s primenom pravila 73bis, 12. jul 2006. (potpisana 11. jula 2006)), dokazi u pretresnom postupku izvedeni u vezi sa zločinima u osnovi krivičnih dela bili su ograničeni na konkretne incidente koji su se dešavali počev od marta 1999. godine. U Prvostepenoj presudi Pretresno veće nije izvelo zaključak u vezi s optužbom u paragrafu 75(a) Optužnice. Nakon donošenja Prvostepene presude, a pošto je saslušalo stavove tužilaštva, Pretresno veće je izjavilo da više nema nerešenih optužbi protiv optuženih pred Međunarodnim sudom (*Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Nalog po podnesku tužilaštva u vezi s pravilom 73bis(D), 7. april 2009; *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Podnesak tužilaštva vezan za Odluku u vezi s primenom pravila 73bis(D) od 11. jula 2006, 12. mart 2009). V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 16; *ibid.*, tom 3, par. 1213.

²⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1183, 1186, 1191, 1196, 1200, 1203, 1208, 1216, 1222, 1228, 1231, 1239, 1243, 1248, 1252, 1255, 1257, 1261.

²¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1183, 1186, 1191, 1196, 1200, 1203, 1208, 1216, 1222, 1228, 1231, 1233, 1239, 1243, 1248, 1252, 1255, 1257, 1261.

kao zločin protiv čovečnosti;²² seksualno zlostavljanje,²³ ubistvo²⁴ i razaranje ili nanošenje štete verskim objektima²⁵ kao oblici progona, zločina protiv čovečnosti; i ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja.²⁶

7. Pretresno veće je takođe zaključilo da je "u vreme činjenja zločina navedenih u Optužnici" postojao udruženi zločinački poduhvat (dalje u tekstu: UZP), čiji je zajednički cilj bio da se obezbedi trajna kontrola vlasti SRJ i Srbije nad Kosovom, a koji je trebalo ostvariti kažnjivim sredstvima.²⁷ Pretresno veće je konstatovalo da je "[p]utem široko rasprostranjene i sistematske kampanje terora i nasilja albansko stanovništvo na Kosovu trebalo [...] raseliti kako unutar, tako i izvan Kosova".²⁸ Pretresno veće je takođe zaključilo da su zločini deportacije i prisilnog premeštanja bili obuhvaćeni zajedničkim ciljem, dok zločini ubistva, seksualnog zlostavljanja i uništavanja objekata namenjenih kulturi nisu bili obuhvaćeni zajedničkim ciljem.²⁹

8. Pretresno veće je zaključilo da je Šainović imao nameru da prisilno raseli kosovske Albance i da je značajno doprineo udruženom zločinačkom poduhvatu.³⁰ Budući da su učesnici u UZP-u koristili snage VJ-a i MUP-a za sprovođenje zajedničkog cilja, zaključeno je da se zločini koje su te snage počinile tokom sprovođenja zajedničkog cilja mogu pripisati Šainoviću.³¹ Kada je reč o zločinima koji nisu obuhvaćeni zajedničkim ciljem, Pretresno veće je zauzelo stanovište da je Šainović mogao razumno da predvidi da će doći do ubistava kosovskih Albanaca i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, ali da nije mogao da predvidi da će biti seksualnog zlostavljanja.³² Pretresno veće je Šainoviću izreklo osuđujuću presudu za činjenje, putem učešća u UZP-u, sledećih zločina: deportacije, drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje), ubistva i progona kao zločina protiv čovečnosti i ubistva kao kršenja zakona i običaja ratovanja, prema članovima 3, 5(a), 5(d), 5(h)-(i) i 7(1) Statuta Međunarodnog suda (dalje u tekstu: Statut).³³ Šainović je osuđen na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 22 godine.³⁴

²² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1192, 1197, 1211, 1213, 1217, 1223, 1236, 1262.

²³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1188, 1224.

²⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1193, 1198, 1211, 1213, 1217, 1223, 1237, 1262.

²⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1209, 1218, 1234, 1249.

²⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1192, 1197, 1211, 1213, 1217, 1223, 1235, 1262.

²⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 95-96.

²⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 95.

²⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 94. Iako je Pretresno veće upućivalo na "objekte namenjene kulturi", Žalbeno veće shvata da se ta referenca odnosi na "kulturne ili verske objekte".

³⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 466-467.

³¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 468.

³² Prvostepena presuda, tom 3, par. 470-473.

³³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 475-477, 1208.

³⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1208.

9. Pretresno veće je zaključilo da je Pavković delio nameru da se prisilno rasele kosovski Albanci i da je značajno doprineo udruženom zločinačkom poduhvatu.³⁵ Budući da su učesnici u UZP-u koristili snage VJ-a i MUP-a za sprovođenje zajedničkog cilja, zaključeno je da se zločini koje su te snage počinile tokom sprovođenja zajedničkog cilja mogu pripisati Pavkoviću.³⁶ Pretresno veće je takođe zaključilo da je Pavković mogao razumno da predvidi da će doći do zločina koji nisu obuhvaćeni zajedničkim ciljem.³⁷ Pretresno veće je Pavkoviću izreklo osuđujuću presudu za činjenje, putem učešća u UZP-u, sledećih zločina: deportacije, drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje), ubistva i progona kao zločina protiv čovečnosti i ubistva kao kršenja zakona i običaja ratovanja, prema članovima 3, 5(a), 5(d), 5(h)-(i) i 7(1) Statuta.³⁸ Pavković je osuđen na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 22 godine.³⁹

10. Pretresno veće je zaključilo da nije dokazano da je Lazarević delio nameru učesnika u UZP-u, pa da se stoga ne može smatrati odgovornim po ovom vidu odgovornosti.⁴⁰ Umesto toga, Pretresno veće je zaključilo da je Lazarević pomagao i podržavao činjenje zločina deportacije i prisilnog premeštanja u kojima je učestvovao VJ.⁴¹ Pretresno veće je Lazareviću izreklo osuđujuće presude za pomaganje i podržavanje deportacije i drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) kao zločina protiv čovečnosti, prema članovima 5(d), 5(i) i 7(1) Statuta.⁴² Lazarević je osuđen na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 15 godina.⁴³

11. Pretresno veće je zaključilo da je Lukić delio nameru da se prisilno premeste kosovski Albanci i da je značajno doprineo udruženom zločinačkom poduhvatu.⁴⁴ Budući da su učesnici u UZP-u koristili snage VJ-a i MUP-a za sprovođenje zajedničkog cilja, zaključeno je da se zločini koje su te snage počinile tokom sprovođenja zločinačkog poduhvata mogu pripisati Lukiću.⁴⁵ Kada je reč o zločinima koji nisu obuhvaćeni zajedničkim ciljem, Pretresno veće je zaključilo da je Lukić mogao razumno da predvidi da će doći do ubistava kosovskih Albanaca i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, ali da nije mogao da predvidi seksualna zlostavljanja.⁴⁶ Pretresno veće je Lukiću izreklo osuđujuću presudu za činjenje, putem učešća u UZP-u, sledećih zločina: deportacije, drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje), ubistva i progona kao zločina protiv čovečnosti i

³⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 781-782.

³⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 783.

³⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 785-786.

³⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 788, 1210.

³⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1210.

⁴⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 919.

⁴¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 927, 930, 932.

⁴² Prvostepena presuda, tom 3, par. 935, 1211.

⁴³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1211.

⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1130-1131.

⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1132.

⁴⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1134-1136.

ubistva kao kršenja zakona i običaja ratovanja, prema članovima 3, 5(a), 5(d), 5(h)-(i) i 7(1) Statuta.⁴⁷ Lukić je osuđen na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 22 godine.⁴⁸

B. Žalbe

12. Šainović navodi sedam žalbenih osnova kojima osporava izrečene osuđujuće presude i kaznu.⁴⁹ On traži da Žalbeno veće poništi njegove osuđujuće presude i oslobodi ga⁵⁰ ili da, alternativno, naloži novo suđenje⁵¹ ili da, ako se neka osuđujuća presuda potvrdi, zaključi da je kazna zatvora od 22 godine koju je izreklo Pretresno veće prestroga i da mu izrekne blažu kaznu.⁵² Tužilaštvo odgovara da Šainović nijednim prigovorom nije pokazao da je Pretresno veće napravilo grešku, te da njegovu žalbu stoga treba u celosti odbiti.⁵³

13. Pavković navodi 12 žalbenih osnova kojima osporava pravičnost pretresnog postupka, kao i izrečene osuđujuće presude i kaznu.⁵⁴ On traži da Žalbeno veće poništi Prvostepenu presudu i oslobodi ga po svim tačkama Optužnice ili da, ako se neka od osuđujućih presuda potvrdi, umanjí kaznu od 22 godine zatvora koju mu je izreklo Pretresno veće.⁵⁵ Tužilaštvo u odgovoru navodi da je Pavkovićeva žalba neutemeljena i da je treba odbiti.⁵⁶

14. Lazarević navodi četiri žalbena osnova kojima osporava izrečene osuđujuće presude i kaznu.⁵⁷ On traži da Žalbeno veće poništi njegove osuđujuće presude ili da naloži ponovno suđenje.⁵⁸ Alternativno, Lazarević navodi da njegovu kaznu od 15 godina zatvora treba ponovo razmotriti i smanjiti.⁵⁹ Tužilaštvo odgovara da je Lazarevićeva žalba neosnovana i da je treba odbiti u celosti.⁶⁰

15. Lukić navodi 37 žalbenih osnova kojima osporava pravičnost pretresnog postupka, kao i izrečene osuđujuće presude i kaznu.⁶¹ Lukić traži da ga Žalbeno veće oslobodi po svim tačkama Optužnice ili da naloži ponovno suđenje.⁶² Alternativno, Lukić traži da Žalbeno veće smanji

⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1138-1140, 1212.

⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1212.

⁴⁹ Šainovićeva najava žalbe, par. 10-69, 73-90; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 7-21, 23-271, 274-503, 506-527.

⁵⁰ Šainovićeva najava žalbe, par. 91; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 273, 350-351, 395-396, 403-404, 409-410, 505, 528.

⁵¹ Šainovićeva najava žalbe, par. 91; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 528.

⁵² Šainovićeva najava žalbe, par. 92; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 529.

⁵³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 4.

⁵⁴ Pavkovićeva najava žalbe, žalbeni osnovi 1-13; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 19-94, 96-186, 189-374. Žalbeno veće napominje da je Pavković povukao podosnov 1(e) i osnov 4 svoje žalbe (v. Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 95, 187).

⁵⁵ Pavkovićeva najava žalbe, par. 5; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 377.

⁵⁶ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 5.

⁵⁷ Lazarevićeva najava žalbe, par. 8-116; Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 1-612.

⁵⁸ Lazarevićeva najava žalbe, par. 120; Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 613.

⁵⁹ Lazarevićeva najava žalbe, par. 121; Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 614.

⁶⁰ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 7-11.

⁶¹ Lukićeva najava žalbe, žalbeni osnovi A-B, D-K, N-Z, AA-KK; Lukićev žalbeni podnesak, par. 10-842.

⁶² Lukićeva najava žalbe, str. 39; Lukićev žalbeni podnesak, str. 189.

njegovu kaznu od 22 godine zatvora.⁶³ Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da Lukić nije obrazložio niti pokazao kako je Pretresno veće napravilo pravnu ili činjeničnu grešku i navodi da Lukićevu žalbu treba odbiti.⁶⁴

16. Tužilaštvo navodi šest žalbenih osnova na Prvostepenu presudu. Konkretno, ono traži da Žalbeno veće izrekne osuđujuću presudu: (i) žaliocima za progon kao zločin protiv čovečnosti putem prisilnog premeštanja i deportacije;⁶⁵ (ii) Lazareviću za pomaganje i podržavanje ubistva i progona putem ubistva kao zločina protiv čovečnosti i ubistva kao kršenja zakona i običaja ratovanja za ubijanje u Korenici/Koreničë, Meji/Mejë i Dubravi/Lisnaja;⁶⁶ (iii) Šainoviću i Lukiću za progon kao zločin protiv čovečnosti zbog seksualnog zlostavljanja u Belegu i Ćirezu/Qirez;⁶⁷ (iv) Šainoviću, Pavkoviću i Lukiću za progon kao zločin protiv čovečnosti zbog seksualnog zlostavljanja u Prištini;⁶⁸ i (v) Lazareviću za pomaganje i podržavanje deportacije i drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) kao zločina protiv čovečnosti na određenim lokacijama.⁶⁹ Tužilaštvo navodi da kazne žaliocima treba povećati u slučaju da se izreknu gorenavedene osuđujuće presude. Tužilaštvo navodi da su, u svakom slučaju, kazne koje je izreklo Pretresno veće preniske i da ih treba povećati.⁷⁰

17. U odgovoru na to, Šainović,⁷¹ Pavković,⁷² Lazarević⁷³ i Lukić⁷⁴ se protive žalbi tužilaštva u delu koji se odnosi na svakog od njih pojedinačno.

C. Žalbeni pretres

18. Žalbeno veće je u periodu od 11. do 15. marta 2013. godine saslušalo usmenu argumentaciju strana u postupku u vezi s žalbama. Pošto je razmotrilo njihovu pismenu i usmenu argumentaciju, Žalbeno veće ovim donosi Presudu. Kad se bude bavilo žalbenim osnovima, Žalbeno veće se neće obavezno pridržavati redosleda kojim su ih navodile strane u postupku, već će ih, tamo gde je to prikladno, grupisati po temi.

⁶³ Lukićeva najava žalbe, str. 39; Lukićev žalbeni podnesak, str. 189.

⁶⁴ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 5.

⁶⁵ Najava žalbe tužilaštva, par. 2-3; Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 3-34.

⁶⁶ Najava žalbe tužilaštva, par. 4-7; Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 35-39, 47-59.

⁶⁷ Najava žalbe tužilaštva, par. 8-11; Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 60-82.

⁶⁸ Najava žalbe tužilaštva, par. 12-13; Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 83-104.

⁶⁹ Najava žalbe tužilaštva, par. 14-22; Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 105-119.

⁷⁰ Najava žalbe tužilaštva, par. 23-24; Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 120-198.

⁷¹ Šainovićev odgovor, par. 187-188.

⁷² Pavkovićev odgovor, par. 12.

⁷³ Lazarevićev odgovor, par. 127-128.

⁷⁴ Lukićev odgovor, str. 66.

II. STANDARD PREISPITIVANJA

19. U žalbenom postupku, strane svoju argumentaciju moraju da ograniče na greške u primeni prava koje bi mogle obesnažiti odluku pretresnog veća i na one greške u utvrđivanju činjeničnog stanja zbog kojih je došlo do neostvarenja pravde.⁷⁵ Ti kriterijumi su utvrđeni u članu 25 Statuta i već su ustaljeni i u praksi ovog Međunarodnog suda i u praksi Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (dalje u tekstu: MKSR).⁷⁶ U izuzetnim okolnostima Žalbeno veće će saslušati i žalbe u kojima strana u postupku iznosi neko pravno pitanje koje ne bi dovelo do poništenja prvostepene presude, ali koje je od opšteg značaja za praksu Međunarodnog suda.⁷⁷

20. Strana u postupku koja navodi da je došlo do greške u primeni prava mora navesti o kojoj je grešci reč, izneti argumente u prilog svojoj tvrdnji i objasniti kako ta greška obesnažuje odluku.⁷⁸ Navod o pogrešnoj primeni prava za koji se oceni da ne može uroditi preinačenjem odluke može se upravo na toj osnovi odbiti.⁷⁹ Međutim, čak i ako argumenti strane koja ulaže žalbu nisu dovoljni da potkrepe navod o učinjenoj grešci, Žalbeno veće može iz drugih razloga zaključiti da greška u primeni prava ipak jeste napravljena.⁸⁰ Svaki žalilac koji iznosi tvrdnju o grešci u primeni prava zbog nedostatka obrazloženog mišljenja mora precizno identifikovati konkretna pitanja, činjenične zaključke ili argumente za koje tvrdi da je pretresno veće propustilo da ih razmotri i objasniti zbog čega taj propust obesnažuje odluku.⁸¹

21. Žalbeno veće preispituje pravne zaključke pretresnog veća kako bi utvrdilo da li su oni ispravni.⁸² Ako utvrdi da je u prvostepenoj presudi došlo do greške u primeni prava zbog toga što je primenjen pogrešan pravni standard, Žalbeno veće će formulisati ispravan pravni standard i u skladu s njim preispitati relevantne činjenične zaključke pretresnog veća.⁸³ Žalbeno veće pritom ne samo da ispravlja grešku u primeni prava, nego, po potrebi, primenjuje ispravan pravni standard na

⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 9.

⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Mugenzi i Mugiraneza*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Hategekimana*, par. 6.

⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 9.

⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 10.

⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 10.

⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 10.

⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 10.

⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 14.

⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 11.

dokaze iz spisa prvostepenog postupka i utvrđuje da li se i samo van razumne sumnje uverilo u pogledu činjeničnog zaključka koji žalilac osporava, i tek ga potom potvrđuje u žalbenom postupku.⁸⁴ Žalbeno veće neće preispitivati celi spis prvostepenog postupka *de novo*. Ono će u principu razmotriti samo dokaze na koje pretresno veće upućuje u tekstu presude ili u pratećim fusnotama, dokaze iz spisa prvostepenog postupka na koje upućuju strane u postupku, kao i, prema potrebi, dodatne dokaze prihvaćene u žalbenom postupku.⁸⁵

22. Prilikom razmatranja navoda o greškama u utvrđivanju činjeničnog stanja, Žalbeno veće primenjuje standard razumnosti.⁸⁶ Preispitujući zaključke pretresnog veća, Žalbeno veće će ih zameniti svojim samo ako nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da donese prvobitnu odluku.⁸⁷ Na navode o pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju Žalbeno veće primenjuje isti standard razumnosti, nezavisno od toga da li je sporni činjenični zaključak zasnovan na neposrednim ili na posrednim dokazima.⁸⁸ Dalje, Žalbeno veće će odluku pretresnog veća poništiti samo ako je napravljena greška u utvrđivanju činjeničnog stanja koja je dovela do neostvarenja pravde.⁸⁹

23. Kad bude ocenjivalo da li je neki zaključak pretresnog veća razuman, Žalbeno veće neće olako zadirati u činjenične zaključke pretresnog veća.⁹⁰ Žalbeno veće, kao na opšte načelo, podseća na sledeće:

U skladu s jurisprudencijom Međunarodnog suda, zadatak saslušanja, ocenjivanja i odmjeravanja težine dokaza koji se izvode na suđenju pripada prvenstveno pretresnom vijeću. Stoga se Žalbeno vijeće prema činjeničnom stanju koje je utvrdilo pretresno vijeće mora odnositi s određenom dozom uvažavanja. Žalbeno vijeće može umjesto nalaza pretresnog vijeća donijeti svoj nalaz samo ako dokaze na koje se pozvalo pretresno vijeće ne bi prihvatio nijedan razuman presuditelj o činjenicama ili ako su dokazi ocijenjeni "potpuno pogrešno".⁹¹

24. Taj isti standard razumnosti i isto uvažavanje činjeničnih zaključaka pretresnog veća važe i u slučaju kada tužilaštvo uloži žalbu na oslobađajuću presudu.⁹² Prema tome, prilikom razmatranja

⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 11.

⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 14.

⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 12.

⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 12.

⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 13.

⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 12.

⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 15.

⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 30. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 11.

⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 14.

žalbe tužilaštva, Žalbeno veće će smatrati da je činjenična greška napravljena samo ako utvrdi da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doći do tog konkretnog osporavanog zaključka.⁹³ Budući da je na tužilaštvu da na suđenju van razumne sumnje dokaže krivicu optuženog, značaj činjenične greške koja dovodi do neostvarenja pravde donekle je drugačiji kad se radi o žalbi tužilaštva na oslobađajuću presudu nego kad se radi o žalbi odbrane na osuđujuću presudu.⁹⁴ Optuženi mora da dokaže da činjenične greške pretresnog veća izazivaju razumnu sumnju u pogledu njegove krivice.⁹⁵ Tužilaštvo mora da dokaže da je, kada se uzmu u obzir činjenične greške pretresnog veća, eliminisana svaka razumna sumnja u krivicu optuženog.⁹⁶

25. Žalbeno veće podseća da će, kada su u žalbenom postupku prihvaćeni dodatni dokazi i kada se pokrene pitanje navodne činjenične greške, ali kada nije napravljena greška u primeni pravnog standarda u vezi s činjeničnim zaključkom, biti primenjen sledeći dvostepeni standard:

(i) Žalbeno vijeće će najprije utvrditi, samo na osnovu spisa prvostepenog postupka, da li je tačno da nijedan razuman presuditelj o činjenicama nije mogao donijeti zaključak da je optuženi van svake razumne sumnje kriv. Ako je tako, nije potrebno da se to dalje ispituje kao pravno pitanje.

(ii) Ako, međutim, Žalbeno vijeće utvrdi da je razuman presuditelj o činjenicama mogao donijeti zaključak da je optuženi van svake razumne sumnje kriv, ono će utvrditi da li je, u svjetlu dokaza iz prvostepenog postupka i dodatnih dokaza prihvaćenih u žalbenom postupku, i samo van svake razumne sumnje uvjereno u pogledu zaključka da je optuženi kriv.⁹⁷

26. Žalbeno veće podseća da ima inherentno diskreciono ovlašćenje da odredi koje tvrdnje strana u postupku zaslužuju obrazloženo mišljenje u pismenoj formi i da bez detaljnog obrazloženja može odbiti argumente koji su očigledno neutemeljeni.⁹⁸ Naravno, zadatak Žalbenog veća ne može se efektivno i efikasno ostvariti bez usredsređenog doprinosa strana u postupku. Da bi Žalbeno veće ocenilo argumente strane u žalbenom postupku, od te strane se očekuje da svoju tezu izloži jasno, logično i iscrpno.⁹⁹ Od strane koja se žali očekuje se da precizno uputi na relevantne stranice transkripta suđenja ili paragrafe odluke ili presude na koje se njeno osporavanje odnosi.¹⁰⁰ Žalbeno

⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 14.

⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 14.

⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 14.

⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 14.

⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 426; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 24(c).

⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 17; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 16.

⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 17; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 14.

¹⁰⁰ Uputstvo o formalnim uslovima za podnošenje žalbe na presudu, IT/201, 7. mart 2002, par. 1(c)(iii)-(iv), 4(b)(ii). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 17.

veće neće detaljno razmatrati argumente koji su nerazumljivi, protivrečni ili neodređeni, ili koji imaju druge formalne ili očigledne nedostatke.¹⁰¹

27. Žalbeno veće podseća da je, primenjujući ova osnovna načela, utvrdilo nekoliko kategorija argumenata u žalbenom postupku koji sadrže nedostatke i čiji se meritum ne mora razmatrati.¹⁰² Konkretno, Žalbeno veće će bez detaljne analize odbaciti: (i) argumente u kojima se ne preciziraju osporavani činjenični zaključci, u kojima se iskrivljeno prikazuju činjenični zaključci ili dokazi, ili u kojima se zanemaruju drugi relevantni činjenični zaključci; (ii) neargumentovane tvrdnje da pretresno veće očigledno nije uzelo u obzir relevantne dokaze, pri čemu se ne pokazuje da nijedan razuman presuditelj o činjenicama na osnovu dokaza ne bi mogao da dođe do zaključka do kojeg je došlo pretresno veće; (iii) prigovore na činjenične zaključke na kojima se ne temelji osuđujuća presuda i očigledno irelevantne argumente koji idu u prilog osporavanom zaključku ili se ne kose s njim; (iv) argumente da se pretresno veće oslonilo, odnosno da se nije oslonilo na neki dokaz, bez objašnjenja zašto je, s obzirom na druge dokaze, osuđujuća presuda neutemeljena; (v) argumente koji se protive zdravom razumu; (vi) prigovore na činjenične zaključke kada njihova relevantnost nije jasna ili kada je žalilac nije objasnio; (vii) puko ponavljanje argumenata koji nisu prihvaćeni u prvostepenom postupku, pri čemu se ne pokazuje da njihovo odbacivanje od strane pretresnog veća predstavlja grešku koja opravdava intervenciju Žalbenog veća; (viii) navode zasnovane na materijalu koji nije uvršten u spis predmeta; (ix) neargumentovane tvrdnje koje nisu potkrepljene nikakvim dokazima, nerazrađene tvrdnje, propust da se navede o kojoj je grešci reč; i (x) neargumentovane tvrdnje da pretresno veće nije pridalo dovoljnu težinu dokazima ili da nije protumačilo dokaze na određeni način.¹⁰³

¹⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 17. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 16.

¹⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 13. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 18; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 17.

¹⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 18; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 17.

III. NAVODNE GREŠKE U VEZI S PRAVIČNOŠĆU SUĐENJA

A. Uvod

28. Pavković i Lukić iznose brojne prigovore u vezi s navodnim kršenjima prava na pravično suđenje.¹⁰⁴ Pavković tvrdi da mu je naneta "procesna nepravda" zbog toga što nije imao odgovarajuće vreme i uslove za pripremu odbrane.¹⁰⁵ Lukić navodi da je njegovo pravo na pravično suđenje prekršeno zbog: (i) toga što nije imao odgovarajuće vreme i uslove za pripremu odbrane; (ii) kršenja načela jednakosti sredstava; (iii) utiska o pristrasnosti predsedavajućeg sudije; i (iv) odsustva obrazloženog mišljenja u Prvostepenoj presudi.¹⁰⁶

29. Žalbeno veće podseća da strana koja u žalbenom postupku iznosi navod da je došlo do kršenja njenog prava na pravično suđenje mora dokazati da je pretresno veće prekršilo neku odredbu Statuta i/ili Pravilnika i da je njoj tim kršenjem nanesena šteta koja predstavlja grešku u primeni prava koja obesnažuje prvostepenu presudu.¹⁰⁷ Pretresna veća imaju prilično široka diskreciona ovlašćenja u upravljanju postupkom u kojem rešavaju.¹⁰⁸ Odluke koje se tiču spajanja postupaka¹⁰⁹ i rasporeda suđenja¹¹⁰ diskrecionog su karaktera i Žalbeno veće mora da ih uvažava.¹¹¹ Da bi uspešno osporila neku diskrecionu odluku, strana u postupku mora da pokaže da je pretresno veće napravilo primetnu grešku kojom je toj strani nanesena šteta.¹¹² Žalbeno veće će preinačiti diskrecionu odluku pretresnog veća jedino ako zaključi da je ona (i) zasnovana na pogrešnom tumačenju merodavnog prava; (ii) zasnovana na očigledno netačnom zaključku o činjenicama; ili (ii) u tolikoj meri nepravična ili nerazumna da predstavlja zloupotrebu diskrecionih ovlašćenja pretresnog veća.¹¹³ Žalbeno veće će takođe razmotriti da li je pretresno veće prilikom donošenja odluke pridalo težinu spoljnim ili irelevantnim faktorima, odnosno da li je propustilo da prida težinu ili nije pridalo dovoljnu težinu relevantnim faktorima.¹¹⁴

¹⁰⁴ Pavkovićeve najava žalbe, str. 17-18; Lukićeve najava žalbe, str. 4-6, 9-10.

¹⁰⁵ Pavkovićeve žalbeni podnesak, par. 317 i dalje. Žalbeno veće napominje da su ti argumenti predočeni kao 12. žalbeni osnov u Pavkovićevoj najavi žalbe, ali da se u Pavkovićevevom žalbenom podnesku pojavljuju kao 11. žalbeni osnov.

¹⁰⁶ Lukićeve žalbeni podnesak, par. 10-76, 183-191.

¹⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 17; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 28, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 119.

¹⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 17, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 81, 99.

¹⁰⁹ *Tužilac protiv Zdravka Tolimira i drugih*, predmet br. IT-04-80-AR73.1, Odluka po interlokutornoj žalbi Radivoja Miletića na odluku Pretresnog vijeća o spajanju postupaka, 27. januar 2006, par. 5; *Tužilac protiv Vinka Pandurevića i Milorada Trbića*, predmet br. IT-05-86-AR73.1, Odluka po interlokutornoj žalbi Vinka Pandurevića na odluku Pretresnog vijeća u vezi sa spajanjem postupaka, 24. januar 2006. (dalje u tekstu: Odluka u vezi sa spajanjem postupaka u predmetu *Pandurević*), par. 5.

¹¹⁰ V., npr., *Tužilac protiv Radovana Karadžića*, predmet br. IT-95-5/18-AR73.5, Odluka po žalbi Radovana Karadžića na odluku o početku suđenja, 13. oktobar 2009. (dalje u tekstu: Odluka od 13. oktobra 2009. u predmetu *Karadžić*), par. 6.

¹¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 17, i izvori na koje se tamo poziva.

¹¹² Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 17, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 81.

¹¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 17, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 81.

¹¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 17, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 81.

B. Navodno kršenje prava na odgovarajuće vreme i uslove za pripremu odbrane

30. Pravo optuženog na odgovarajuće vreme i uslove za pripremu odbrane predviđeno je članom 21(4)(b) Statuta i ugrađeno je u brojne pravne instrumente vezane za ljudska prava.¹¹⁵ Žalbeno veće podseća da se ne može izvan konteksta utvrđivati koji su vreme i uslovi odgovarajući za pripremu odbrane, već da to zavisi od okolnosti svakog predmeta¹¹⁶ između ostalog i od vremena raspoloživog za pripremu tokom pretresnog postupka.¹¹⁷ Kada razmatra navode o kršenju prava na odgovarajuće vreme i uslove za pripremu odbrane, Žalbeno veće mora da oceni da li su odgovarajuće vreme i uslovi bili uskraćeni odbrani u celini, a ne samo pojedinačnom braniocu.¹¹⁸ U tom kontekstu, Žalbeno veće podseća na sledeće:

[a] Pretresno veće 'mora obezbediti svako praktično sredstvo koje može dati na osnovu Pravilnika i Statuta kad je suočeno sa zahtjevom neke strane za pomoć u izvođenju njenih dokaza'. Međutim, optuženi koji tvrdi da mu je prekršeno pravo na odgovarajuće vreme i uslove za pripremu odbrane dužan je da Pretresnom veću skrene pažnju na ono što smatra povredom Statuta i Pravilnika Međunarodnog suda; on ne može da prećuti takvo kršenje, a zatim da u žalbenom postupku to pitanje pokrene kako bi zatražio novo suđenje.¹¹⁹

31. I Pavković i Lukić tvrde da je njihovo pravo na odgovarajuće vreme i uslove za pripremu odbrane prekršeno kada je Pretresno veće spojilo njihove predmete¹²⁰ s predmetom *Milutinović i drugi*¹²¹ i zakazalo suđenje, znajući da im nije dato dovoljno vremena da se pripreme. Pavković i Lukić tvrde da je njihovo pravo u tom smislu prekršeno i odlukama koje je Pretresno veće donelo u vezi s upravljanjem pretresnim postupkom.¹²²

¹¹⁵ V. član 14(3)(b) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, član 6(3)(b) Evropske konvencije o ljudskim pravima (dalje u tekstu: EKLJP); član 8(2)(c) Američke konvencije o ljudskim pravima (dalje u tekstu: Američka konvencija); *Kornev and Karpenko v. Ukraine*, Evropski sud za ljudska prava (dalje u tekstu: ESLJP), br. 17444/04, 21. oktobar 2010, par. 66; *Galstyan v. Armenia*, ESLJP, br. 26986/03, 15. novembar 2007, par. 84; Komitet za ljudska prava (dalje u tekstu: KLJP), General Comment No. 13: Equality before the courts and the right to a fair and public hearing by an independent court established by law (član 14), 13. april 1984, par. 9; *Perkins v. Jamaica*, Communication br. 733/1997, UN Doc. CCPR/C/63/D/733/1997 (1998), par. 11.5. ESLJP je zauzeo stanovište da pravo optuženog na odgovarajuće vreme i uslove za pripremu odbrane podrazumeva da "njegova znatna aktivnost u pripremi odbrane može da kompromituje sve što je 'neophodno' kako bi se pripremilo glavno suđenje" (v. *Kornev and Karpenko v. Ukraine*, ESLJP, br. 17444/04, 21. oktobar 2010, par. 66; *Natunen v. Finland*, ESLJP, br. 21022/04, 31. mart 2009, par. 42; *Moiseyev v. Russia*, ESLJP, br. 62936/00, 9. oktobar 2008, par. 220; *Galstyan v. Armenia*, ESLJP, br. 26986/03, 15. novembar 2007, par. 84).

¹¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 20, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 80, Drugostepenu presudu u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 220.

¹¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 20, gde se upućuje na Odluku od 13. oktobra 2009. u predmetu *Karadžić*, par. 24.

¹¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 80; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 220.

¹¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 220, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 52.

¹²⁰ *Tužilac protiv Nebojše Pavkovića i drugih*, predmet br. IT-03-70-PT (dalje u tekstu: predmet *Pavković i drugi*).

¹²¹ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-99-37-PT (dalje u tekstu: predmet *Milutinović i drugi*).

¹²² Pavkovićev žalbeni podnesak, žalbeni osnov 11; Lukićev žalbeni podnesak, žalbeni osnov A.

1. Navodni nedostaci u odlukama koje se odnose na spajanje predmeta(a) Činjenični kontekst

32. Dana 8. jula 2005. godine, Pretresno veće je odobrilo zahtev tužilaštva za spajanje postupka protiv trojice optuženih u predmetu *Tužilac protiv Milana Milutinovića, Dragoljuba Ojdanića i Nikole Šainovića* s postupkom protiv četvorice optuženih u predmetu *Tužilac protiv Nebojše Pavkovića, Vladimira Lazarevića, Vlastimira Đorđevića i Sretena Lukića*.¹²³ Pretresno veće je tužilaštvu naložilo da dostavi objedinjenu optužnicu protiv te sedmorice optuženih.¹²⁴

33. Dana 16. avgusta 2005. godine, Pavković je podneo zahtev da se poništi Odluka u vezi sa spajanjem predmeta ili, alternativno, da se njegov predmet odvoji.¹²⁵ Pretresno veće je taj zahtev odbilo 7. septembra 2005. godine.¹²⁶ Dana 7. novembra 2005. godine, Pavković je obnovio zahtev za odvajanje svog predmeta ili, alternativno, za odgađanje početka suđenja.¹²⁷ Lukić se priključio Pavkovićevom Drugom zahtevu i izneo dodatne argumente u vezi s tim.¹²⁸ Pretresno veće je 2. decembra 2005. godine donelo odluku kojom je Drugi zahtev odbilo kao preuranjen, budući da datum suđenja uopšte nije bio određen.¹²⁹

34. Dana 5. aprila 2006. godine, Pretresno veće je zakazalo pretpretresnu konferenciju za 7. jul 2006. godine i naložilo da suđenje počne 10. jula 2006. godine.¹³⁰

¹²³ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-99-37-PT, i *Tužilac protiv Nebojše Pavkovića i drugih*, predmeti br. IT-99-37-PT, IT-03-70-PT, Odluka po zahtevu tužilaštva za spajanje predmeta, 8. jul 2005. (dalje u tekstu: Odluka u vezi sa spajanjem predmeta). V. takođe *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-99-37-PT, i *Tužilac protiv Nebojše Pavkovića i drugih*, predmet br. IT-03-70-PT, Zahtev tužilaštva za spajanje postupaka, 1. april 2005. (dalje u tekstu: Zahtev za spajanje predmeta). Pretresno veće je raniji zahtev za spajanje postupaka koji je tužilaštvo podnelo 5. novembra 2003. odbilo kao preuranjen s obzirom na to da Pretresno veće nije rešavalo u predmetu *Nebojša Pavković i drugi* i da se do tog trenutka nijedan optuženi u tom predmetu nije predao Međunarodnom sudu (*Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-99-37-PT, Odluka po predlogu tužilaštva za spajanje postupaka, 4. decembar 2003, str. 2).

¹²⁴ Odluka u vezi sa spajanjem predmeta, str. 5.

¹²⁵ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Pavkovićev zahtev za poništavanje naloga o spajanju postupaka ili, alternativno, za odobravanje razdvajanja postupaka, 16. avgust 2005. (s Dodatkom podnetim 19. avgusta 2005) (dalje u tekstu: Prvi zahtev).

¹²⁶ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Odluka po Pavkovićevom zahtevu za poništavanje spajanja postupaka ili alternativno za odobravanje razdvajanja postupaka, 7. septembar 2005. (dalje u tekstu: Odluka od 7. septembra 2005), str. 4.

¹²⁷ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Zahtev za odgađanje početka suđenja ili, alternativno, za ponovno razmatranje i odobravanje ranijeg zahteva za razdvajanje postupaka, 7. novembar 2005. (dalje u tekstu: Drugi zahtev).

¹²⁸ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Odgovor Sretena Lukića u prilog Pavkovićevom zahtevu za odgađanje početka suđenja ili, alternativno, za ponovno razmatranje i odobravanje ranijeg zahteva za razdvajanje postupaka, 8. novembar 2005. (dalje u tekstu: Lukićev odgovor od 8. novembra 2005).

¹²⁹ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Odluka po zahtevu Nebojše Pavkovića za odgađanje početka suđenja ili, alternativno, za ponovno razmatranje i odobravanje ranijeg zahteva za razdvajanje postupaka, 2. decembar 2005. (dalje u tekstu: Odluka od 2. decembra 2005), str. 2. Pavković nije tražio odobrenje da uloži žalbu na Odluku Pretresnog veća od 2. decembra 2005. Umesto toga, tražio je odobrenje da uloži žalbu na odluku Pretresnog veća da odbije njegov obnovljen zahtev u vezi s tim istim pitanjem nakon što je Pretresno veće odredilo datum početka suđenja (v. dole, par. 49).

¹³⁰ V. *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Pretpretresni nalog s priloženim planom rada, 5. april 2006. (dalje u tekstu: Nalog od 5. aprila 2006, odnosno Pretpretresni plan rada). V. takođe uvodna reč tužilaštva, 10. jul 2006, T. 414.

(b) Argumentacija strana u postupku

35. Pavković i Lukić tvrde da im je naneta šteta spajanjem njihovih predmeta¹³¹ s predmetom *Milutinović i drugi*.¹³²

(i) Pavkovićeva žalba

36. Pavković navodi da je Odluka u vezi sa spajanjem predmeta doneta "bez uticaja i obaveštavanja [njegovog] novog branioca".¹³³ On takođe tvrdi da Pretresno veće nije dalo obrazloženo mišljenje kojim bi potkrepilo svoj zaključak da nema prepreka da suđenje počne "već u decembru 2005. ili januaru 2006. godine".¹³⁴ On takođe navodi da je Pretresno veće odbilo njegov Prvi i Drugi zahtev, kojima je tražio odvajanje njegovog predmeta ili odgađanje početka suđenja.¹³⁵ On ponavlja argumente predočene Pretresnom veću da je njegov tim, da bi se pripremio na odgovarajući način, morao da pregleda 200 kompakt diskova, tri velike baze podataka s materijalom koji je dostupan putem sistema elektronskog obelodanjivanja (dalje u tekstu: EDS) i koji je obuhvatao najmanje 250.000 stranica, kao i sve dokazne predmete i izjave svedoka iz predmeta *S. Milošević*¹³⁶ koji se odnose na Kosovo.¹³⁷ Pavković podseća da je u vreme podnošenja Prvog zahteva, koji je podnet 16. avgusta 2005. godine, procenio da bi njegov tim odbrane mogao biti spreman za suđenje u septembru 2007. godine.¹³⁸ U vreme podnošenja Drugog zahteva, 7. novembra 2005. godine, obim relevantnog materijala koji je tužilaštvo obelodanilo dostigao je 1.755.372 stranice, pri čemu su obelodanjeni samo javni transkripti iz predmeta *S. Milošević*, ali ne i dokazni predmeti ili transkripti sa zatvorenih sednica.¹³⁹ Pavković tvrdi da nije bilo izvodljivo da se on pripremi za suđenje pre sredine 2007. godine, "čak i da je pripremni posao obavljen apsolutno udarnički".¹⁴⁰

37. Tužilaštvo odgovara da Pavković nije pokazao da je Pretresno veće u relevantnim odlukama napravilo grešku.¹⁴¹ Ono tvrdi da Pavković samo ponavlja argumente iznete u Drugom zahtevu, ne pokazujući da je Pretresno veće napravilo grešku ili da je njemu naneta šteta.¹⁴²

¹³¹ Predmet *Pavković i drugi*.

¹³² V. Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 321-333; Lukićev žalbeni podnesak, par. 10-33.

¹³³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 321.

¹³⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 321.

¹³⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 322-326.

¹³⁶ *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54 (dalje u tekstu: predmet *S. Milošević*).

¹³⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 322-323.

¹³⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 324.

¹³⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 326, 328.

¹⁴⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 328.

¹⁴¹ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 129-134.

¹⁴² Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 134.

(ii) Lukićeva žalba

38. Lukić tvrdi da je Pretresno veće u Odluci u vezi sa spajanjem predmeta pogrešilo kada je odbilo njegove argumente zbog kojih se protivio spajanju predmeta i da nije uzelo u obzir stepen pripreme njegove odbrane kada je procenjivalo datum početka suđenja.¹⁴³ Lukić takođe tvrdi da u kasnijim odlukama Pretresnog veća od 7. septembra 2005. i 2. decembra 2005. godine nisu uvaženi značajni problemi sa kojima se suočavala odbrana.¹⁴⁴ On tvrdi da je zbog spajanja predmeta odbrani za izvođenje dokaza u pretresnom postupku dodeljeno manje vremena i da je razmatranje olakšavajućih okolnosti za svakog saoptuženog bilo manje personalizovano.¹⁴⁵ Štetu koja mu je naneta opštim nedostatkom odgovarajućeg vremena i uslova za pripremu odbrane Lukić ilustruje činjenicom da su oni saoptuženi koji su imali više vremena za takvu pripremu bili ili oslobođeni optužbi ili im je izrečena manja kazna.¹⁴⁶

39. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da je, uzimajući u obzir način na koji je postupak u celini vođen, Pretresno veće postupilo u okviru svojih diskrecionih ovlašćenja kada je naložilo spajanje predmeta, štiteći istovremeno Lukićevo pravo na odgovarajuće vreme i uslove za pripremu odbrane.¹⁴⁷ Tužilaštvo takođe tvrdi da Lukić, pošto se nije priključio Pavkovićevom Prvom zahtevu, ne može u žalbenom postupku da tvrdi da je Odluka od 7. septembra 2005. kojom je odbijen Prvi zahtev pogrešna.¹⁴⁸

(c) Analiza

40. Na početku, Žalbeno veće podseća na sledeće:

[P]rikladno [je] da Raspravno vijeće koje odlučuje o zahtjevu za spajanje postupaka na osnovu pravila 48 razmotri i odvaže sljedeće: "(1) zaštitu prava optuženih u skladu s članom 21 Statuta; (2) izbjegavanje svakog sukoba interesa koji bi nekom optuženom mogao nanijeti ozbiljnu štetu; i (3) zaštitu interesa pravde". Faktori koje Raspravno vijeće u interesu pravde može provjeriti uključuju i faktore kojima bi se "(1) izbjeglo dupliciranje dokaza; (2) unaprijedila ekonomičnost sudskog postupka; (3) minimizirale teškoće za svjedoke i povećala vjerovatnost da će oni biti na raspolaganju za svjedočenje; i (4) osigurala dosljednost zaključaka o krivici."¹⁴⁹

¹⁴³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 13-14.

¹⁴⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 15(a)-(b).

¹⁴⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 25-27, 29-33.

¹⁴⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 28.

¹⁴⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 14 i dalje. V. takođe *ibid.*, par. 20-22, 24-25, gde se upućuje, između ostalog, na Nalog od 5. aprila 2006. i konferencije na osnovu pravila 65ter od 23. avgusta 2005, 8. novembra 2005, 30. marta 2006, 26. aprila 2006, 17. maja 2006. i 21. juna 2006.

¹⁴⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 18.

¹⁴⁹ *Tužilac protiv Ante Gotovine i drugih*, predmeti br. IT-01-45-AR73.1; IT-03-73-AR73.1; IT-03-73-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi na odluku Raspravnog vijeća o izmjeni Optužnice i spajanju postupaka, 25. oktobar 2006, par. 17 (unutrašnje reference izostavljene); Odluka u vezi sa spajanjem postupaka u predmetu *Pandurević*, par. 8, fusnota 20.

41. Žalbeno veće primećuje da je Lukić tokom pretresnog postupka tvrdio da će mu, "s obzirom na znatne razlike u stepenu pripreme dva predmeta", spajanje predmeta naneti štetu¹⁵⁰ i imati za posledicu dug pretresni postupak, čime će biti prekršeno njegovo pravo na pravično i ekspeditivno suđenje.¹⁵¹ Konkretno, Lukić je uputio na činjenicu da je predmet *Pavković i drugi* bio "u povoju", kao i na obim obelodanjenog materijala koji je tek trebalo da bude pregledan.¹⁵² On je takođe tvrdio da su optuženi u predmetu *Milutinović i drugi* zainteresovani da što pre počne pretresna faza postupka, dok je optuženima u predmetu *Pavković i drugi* potrebno vreme da bi se pripremili na odgovarajući način, pa da je stoga neophodan "znatan vremenski period" pre nego što bude moglo da se zakaže suđenje.¹⁵³ Prema Lukićevim rečima, to predstavlja sukob interesa koji govori protiv spajanja predmeta.¹⁵⁴ Lukić je zaključio da bi bilo "nepravедno ako bi on za samo nekoliko meseci morao da 'uhvati korak' u predmetu, dok su drugi optuženi imali tri godine za pripremu, i da bi se time nanela šteta" njegovom pravu i pravima saoptuženih.¹⁵⁵

42. Kada je odobrilo Zahtev za spajanje predmeta koji je podnelo tužilaštvo, Pretresno veće je eksplicitno uzelo u obzir sledeće:

(iii) da bi se, spajanjem optužnica, izbeglo dvostruko izvođenje dokaza u vezi sa zločinima koji su u osnovi optužbi i donekle, krivičnom odgovornošću više optuženih; da bi svedoci imali manje poteškoća i da bi to bilo u interesu ekonomičnosti sudskog postupka, pošto bi, prema tvrdnji tužilaštva, jedinstveni sudski postupak trajao znatno manje od ukupnog perioda potrebnog za dva odvojena suđenja;

(iv) da nije naveden nijedan osnov za zaključak da bi spajanje predmeta dovelo do sukoba interesa ili da bi na drugi način nanelo štetu pravima ijednog optuženog na pravično i ekspeditivno suđenje, te da nije naveden nijedan osnov koji bi ubedio Pretresno veće da neće biti u stanju da na adekvatan način vodi jedinstven sudski postupak; štaviše, Pretresno veće je uvereno da će, primenom postojećeg Pravilnika o postupku i dokazima, biti u mogućnosti da obezbedi pravično i ekspeditivno suđenje optuženima.¹⁵⁶

43. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće, kada je iskoristilo svoje diskreciono ovlašćenje, uzelo u obzir Lukićeve argumente pre nego što je zaključilo da će moći da obezbedi pravično i ekspeditivno suđenje svim optuženima.¹⁵⁷ Osim toga, iako je Pretresno veće navelo da "nema naznaka o tome da zajedničko suđenje ne bi moglo početi u decembru 2005. ili u januaru

¹⁵⁰ *Tužilac protiv Nebojše Pavkovića i drugih*, predmet br. IT-03-70-PT, Odgovor optuženog Sretena Lukića kojim se protivni Zahtevu za spajanje postupaka, 7. jun 2005. (dalje u tekstu: Lukićev podnesak od 7. juna 2005), par. 12-18.

¹⁵¹ Lukićev podnesak od 7. juna 2005, par. 20-24.

¹⁵² Lukićev podnesak od 7. juna 2005, par. 7, 12-15.

¹⁵³ Lukićev podnesak od 7. juna 2005, par. 18.

¹⁵⁴ Lukićev podnesak od 7. juna 2005, par. 18.

¹⁵⁵ Lukićev podnesak od 7. juna 2005, par. 16.

¹⁵⁶ Odluka u vezi sa spajanjem predmeta, str. 4-5 (unutrašnje reference izostavljene).

¹⁵⁷ Odluka u vezi sa spajanjem predmeta, str. 3, 5.

2006",¹⁵⁸ ono tada nije utvrdilo datum početka suđenja. U stvari, suđenje je počelo tek 10. jula 2006. godine,¹⁵⁹ godinu dana nakon spajanja dva predmeta.

44. Kada je reč o Pavkovićevom argumentu u žalbenom postupku da mu je Odlukom u vezi sa spajanjem predmeta naneta šteta, Žalbeno veće primećuje da je Pavković u svom Prvom zahtevu izrazio protivljenje spajanju predmeta, tvrdeći da nije spreman za to da suđenje počne u decembru 2005. ili januaru 2006. i da bi takav rani datum početka suđenja predstavljao kršenje načela jednakosti sredstava.¹⁶⁰ On je naveo da je "tek zagrebao po površini obimnog obelodanjenog materijala koji mu je dostavljen", a koji je obuhvatao 200 kompakt diskova, tri velike baze podataka od preko 250.000 stranica, kao i sva svedočenja svedoka i dokazne predmete koji se odnose na optužbe vezane za Kosovo u predmetu *S. Milošević*.¹⁶¹ Pavković je takođe tvrdio da će mu biti potrebno vreme da "obavi detaljnu istragu u vezi s optužbama", koju ne može da započne pre nego što se upozna s obelodanim materijalom.¹⁶²

45. Dana 7. septembra 2005, Pretresno veće je odbilo Pavkovićev Prvi zahtev, smatrajući, između ostalog, da će on imati odgovarajuće vreme i uslove za pripremu odbrane i da u vezi sa spajanjem predmeta nije dokazano postojanje sukoba interesa kojim bi njemu bila naneta šteta.¹⁶³ Pretresno veće je naglasilo da još nije određen datum početka suđenja i da će se postarati da svi optuženi na objedinjenom suđenju imaju odgovarajuće vreme i sredstva za pripremu.¹⁶⁴ Stoga je jasno da je Pretresno veće nameravalo da se dalje tokom postupka bavi Pavkovićevim konkretnim bojaznima kako bi njegovom timu omogućilo odgovarajuću pripremu za suđenje.

46. Isto tako, pošto je razmotrilo kasnije Pavkovićeve i Lukićeve argumente kojima su oni osporavali Odluku u vezi sa spajanjem predmeta i Odluku od 7. septembra 2005,¹⁶⁵ Pretresno veće

¹⁵⁸ Odluka u vezi sa spajanjem predmeta, str. 5.

¹⁵⁹ V. Prvostepena presuda, tom I, par. 17. V. takođe uvodna reč tužilaštva, 10. jul 2006, T. 414.

¹⁶⁰ Prvi zahtev, par. 10-11, 16. Žalbeno veće primećuje da je u Odluci u vezi sa spajanjem predmeta Pretresno veće eksplicitno napomenulo da, izuzev Lukića, niko od optuženih u predmetu *Pavković i drugi* nije dostavio odgovor na Zahtev tužilaštva za spajanje predmeta (Odluka u vezi sa spajanjem predmeta, str. 3). Međutim, u Prvom zahtevu, Pavković je naveo da Zahtev za spajanje predmeta nije dostavljen dežurnom braniocu i da stalni branilac, kada je imenovan, nije obavešten da se po takvom zahtevu rešava. Budući da nije znao za zahtev, on nije mogao da podnese odgovor na njega (Prvi zahtev, par. 3). Žalbeno veće napominje da se o tome da li je Pavković bio na odgovarajući način obavešten detaljno raspravljalo tokom statusne konferencije održane 25. avgusta 2005. (statusna konferencija, 25. avgust 2005, T. 57-61). Kao rezultat te rasprave, Pavković se saglasio da Pretresno veće, umesto da tužilaštvu naloži da podnese novi zahtev za spajanje predmeta kako bi on imao mogućnost da odgovori na njega, protumači njegov Prvi zahtev za poništavanje Odluke u vezi sa spajanjem predmeta kao "protivljenje" spajanju predmeta i da o njemu kasnije donese odluku (statusna konferencija, 25. avgust 2005, T. 60). U Odluci od 7. septembra 2005, Pretresno veće je zaista razmotrilo argumente koje je Pavković izneo u svom Prvom zahtevu i Dodatku, kao i njegove dodatne usmene napomene tokom statusne konferencije održane 25. avgusta 2005. (Odluka od 7. septembra 2005, str. 2-3). Pretresno veće se takođe uverilo da argumenti kojima se Pavković usprotivio spajanju predmeta, čak i da su predočeni pre donošenja Odluke u vezi sa spajanjem predmeta, ne bi uticali na njen ishod (Odluka od 7. septembra 2005, str. 4).

¹⁶¹ Prvi zahtev, par. 11-13.

¹⁶² Prvi zahtev, par. 14.

¹⁶³ Odluka od 7. septembra 2005, str. 4.

¹⁶⁴ Odluka od 7. septembra 2005, str. 4.

¹⁶⁵ Drugi zahtev; Lukićev odgovor od 8. novembra 2005.

je u Odluci od 2. decembra 2005. zaključilo da su njihovi zahtevi da se odloži početak suđenja ili, alternativno, da se naloži razdvajanje njihovih predmeta preuranjeni, imajući u vidu činjenicu da (i) u to vreme nije bio određen datum početka suđenja; (ii) Pretresno veće nije izdalo nalog na osnovu 65ter(E) Pravilnika; i (iii) nije održana pretpretresna konferencija predviđena pravilom 73bis(A).¹⁶⁶ Prema tome, u toj fazi je, uprkos rokovima pomenutim u Odluci u vezi sa spajanjem predmeta, bilo očigledno da suđenje neće početi u decembru 2005. ili januaru 2006.

47. Uzimajući u obzir da je Pretresno veće u Odluci u vezi sa spajanjem predmeta i u Odluci od 7. septembra 2005. pravilno razmotrilo Pavkovićeve i Lukićeve argumente i dosledno navelo da će preduzeti neophodne mere kako bi obezbedilo da im se omoguće odgovarajuće vreme i uslovi za pripremu odbrane,¹⁶⁷ Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće razumno iskoristilo svoje diskreciono ovlašćenje kada je odlučilo da spoji predmete *Milutinović i drugi* i *Pavković i drugi*. Žalbeno veće će sveobuhvatno oceniti kako je Pretresno veće upravljalo postupkom, pa će na osnovu toga utvrditi da li su Pavković i Lukić zaista imali dovoljno vremena i uslova za pripremu odbrane.¹⁶⁸

2. Navodna greška u zakazivanju početka suđenja

(a) Činjenični kontekst

48. Dana 5. aprila 2006, pretpretresni sudija je izdao nalog s priloženim pretpretresnim planom rada, u kojem se, između ostalog, saopštava da će suđenje početi 10. jula 2006.¹⁶⁹ Dana 13. aprila 2006, Pavković je obnovio zahtev za odgađanje početka suđenja ili, alternativno, za odvajanje njegovog predmeta.¹⁷⁰ Milutinović, Ojdanić i Lazarević su se priključili Pavkovićevoj zahtevu u delu u kojem je tražio odgađanje početka suđenja, a Lukić je izneo dodatne argumente, tražeći, alternativno, odvajanje svog predmeta.¹⁷¹ Dana 28. aprila 2006. godine, Pretresno veće je odbilo te

¹⁶⁶ Odluka od 2. decembra 2005, str. 2.

¹⁶⁷ Odluka u vezi sa spajanjem predmeta, str. 5; Odluka od 7. septembra 2005, str. 4.

¹⁶⁸ Up. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 84, 135. V. dole, pododeljak III.B.5.

¹⁶⁹ Nalog od 5. aprila 2006, str. 5. Pretpretresni sudija je zaključio da problemi koje su strane u postupku navele u vezi s nedovoljnim pripremama u pretpretresnoj fazi ne opravdavaju odlaganje suđenja u toj fazi i izričito pozvao strane u postupku da zatraže njegovu pomoć u pogledu teškoća sa sprovođenjem istraga na Kosovu (*ibid.*, str. 2-3).

¹⁷⁰ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Obnovljeni zahtev za odgađanje suđenja ili, alternativno, za ponovno razmatranje i odobravanje ranijeg zahteva za razdvajanje predmeta i dopuna zahteva koji je Pavković podneo 7. novembra, 13. april 2006. (dalje u tekstu: Treći zahtev).

¹⁷¹ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Priključivanje g. Milutinovića obnovljenom zahtevu za odgađanje suđenja koji je Nebojša Pavković podneo 12. aprila 2006, 18. april 2006; *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Zahtev odbrane kojim se priključuje "Obnovljenom zahtevu za odgađanje suđenja ili, alternativno, za ponovno razmatranje i odobravanje ranijeg zahteva za razdvajanje predmeta" i dopuni zahtevu koji je Pavković podneo 7. novembra", 18. april 2006; *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Priključivanje generala Ojdanića Pavkovićevoj zahtevu, 20. april 2006; *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Zahtev Sretena Lukića za odgađanje početka suđenja ili, alternativno, za odobravanje razdvajanja postupka protiv ovog optuženog, 25. april 2006 (dalje u tekstu: Lukićev zahtev od 25. aprila 2006).

podneske, naglasivši da će, uprkos navedenim teškoćama, svi optuženi imati odgovarajuće vreme i resurse za pripremu kako bi suđenje počelo prema rasporedu.¹⁷²

49. Potonji zahtev koji je podneo Pavković, a priključili su mu se Milutinović, Šainović, Lazarević i Ojdanić, kojim je traženo odobrenje da se uloži žalba na Odluku od 28. aprila 2006,¹⁷³ Pretresno veće je odbilo uz obrazloženje da on "ne zadovoljava kriterijume utvrđene u Pravilniku o postupku i dokazima i praksi Međunarodnog suda ni za odobrenje ulaganja žalbe ni za ponovno razmatranje zahteva".¹⁷⁴

(b) Obrada obelodanjenog materijala

(i) Argumentacija strana u postupku

a. Pavkovićeve žalbe

50. Pavković tvrdi da su zbog smrti Slobodana Miloševića "oslobođeni znatni resursi u Međunarodnom sudu", pa je pretpretresni sudija zakazao početak suđenja za 10. jul 2006, čime je prekršeno Pavkovićevo pravo na pravično suđenje.¹⁷⁵ On tvrdi da je Nalog od 5. aprila 2006, kojim je određen datum početka suđenja, izdat iako se znalo da on nije spreman za suđenje, i to na osnovu pogrešnog tumačenja pravila 68 Pravilnika.¹⁷⁶ U tom pogledu, Pavković osporava navod pretpretresnog sudije, koji je, po njegovom mišljenju, pogrešno sugerisao da, "zbog toga što tužilaštvo krši pravilo 68 time što dostavlja suvišne i nebitne informacije", branioci ne moraju da pregledaju sav materijal obelodanjen na osnovu tog pravila.¹⁷⁷ On ponavlja da nije imao dovoljno vremena da pregleda znatnu količinu tek obelodanjenog materijala na osnovu pravila 68, kao ni preko 1.700 dokumenata iz predmeta *S. Milošević* koji je obelodanjen na osnovu pravila 66 Pravilnika,¹⁷⁸ i tvrdi da "osnovna pravičnost ne nalaže samo da se tužilac pridržava pravila 68, već i

¹⁷² *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Druga odluka po zahtevima za odgađanje predloženog datuma početka suđenja, 28. april 2006. (dalje u tekstu: Odluka od 28. aprila 2006), par. 4-6.

¹⁷³ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Zahtev za odobrenje za ulaganje žalbe na drugu odluku po zahtevima za odgađanje predloženog datuma početka suđenja, 5. maj 2006; *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Podnesak g. Milana Milutinovića kojim se priključuje zahtevu za odobrenje za ulaganje žalbe na drugu odluku po zahtevima za odgađanje predloženog datuma početka suđenja, 8. maj 2006; *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Zajednički zahtev odbrane: Podnesak g. Nikole Šainovića i g. Vladimira Lazarevića kojim se priključuju zahtevu za odobrenje za ulaganje žalbe na drugu odluku po zahtevima za odgađanje predloženog datuma početka suđenja, 9. maj 2006; *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Priključenje generala Ojdanića Pavkovićevoj molbi za odobrenje za ulaganje žalbe, 10. maj 2006.

¹⁷⁴ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Odluka po zahtevu odbrane da se odobri ulaganje interlokutorne žalbe na drugu odluku kojom je odbijen zahtev za odgađanje suđenja, 12. maj 2006. (dalje u tekstu: Odluka od 12. maja 2006), str. 2.

¹⁷⁵ Pavkovićeve žalbeni podnesak, par. 331.

¹⁷⁶ Pavkovićeve žalbeni podnesak, par. 340, 342-343.

¹⁷⁷ Pavkovićeve žalbeni podnesak, par. 339-340, u kojima se poziva na konferenciju na osnovu pravila 65ter, 30. mart 2006, T. 178-179 (zatvorena sednica).

¹⁷⁸ Pavkovićeve žalbeni podnesak, par. 333, 340.

da se optuženom omogućće vreme i uslovi da se upozna s tim materijalom i pravilno prosudi da li da ga koristi".¹⁷⁹

51. Pavković takođe tvrdi da je u Odluci od 28. aprila 2006. godine, kojom je Pretresno veće odbilo njegov Treći zahtev, prihvaćeno pogrešno tumačenje pravila 68 Pravilnika koje je dao pretpretresni sudija.¹⁸⁰ On takođe tvrdi da Pretresno veće, kada je odbilo da mu odobri ulaganje žalbe na Odluku od 28. aprila 2006, nije iznelo obrazloženo mišljenje i da je pogrešno primenilo standard utvrđen pravilom 73(B) Pravilnika.¹⁸¹ On tvrdi da je šteta njegovom pravu na pravično suđenje mogla da se izbegne da su mu dodeljeni dodatni resursi i/ili da je odložen početak suđenja.¹⁸²

52. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće razumno postupilo kad je odbilo Pavkovićev Treći zahtev.¹⁸³ U vezi s tim, tužilaštvo tvrdi da Pavković pogrešno fokusira svoju argumentaciju na pretpretresnu pripremu, budući da vreme koje mu je dodeljeno za pripremu odbrane treba da se ocenjuje uzimajući u obzir pretpretresnu i pretresnu fazu u celini.¹⁸⁴ U prilog svojim argumentima, tužilaštvo naglašava da su pretpretresni sudija i Pretresno veće preduzeli sve potrebne mere kako bi obezbedili da svi optuženi imaju dovoljno vremena da pripreme odbranu, između ostalog, tako što su im ponudili pomoć u vidu naloga na osnovu pravila 54bis Pravilnika, nadgledali poštovanje obaveze obelodanjivanja i prilagođavali raspored suđenja.¹⁸⁵ Tužilaštvo tvrdi da Pavković svojim uopštenim argumentima u vezi s obimom obelodanjenog materijala ne pokazuje da nije imao dovoljno vremena da pripremi odbranu.¹⁸⁶ Tužilaštvo tvrdi i da je odluka Pretresnog veća da odbije Pavkovićev zahtev za odobrenje da uloži žalbu na Odluku od 28. aprila 2008. bila razumna.¹⁸⁷ Najzad, ono tvrdi da Pavković nije pokazao da je pretrpeo bilo kakvu štetu zbog navodno nedovoljne pripreme.¹⁸⁸

b. Lukićeva žalba

53. Lukić tvrdi da Pretresno veće nije uzelo u obzir bojazni u vezi s uticajem odluke o spajanju postupaka i ranom početku suđenja na pripremu timova odbrane, kao i da se nije bavilo njima.¹⁸⁹

¹⁷⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 338. V. takođe *ibid.*, par. 335-337, 339-340. Pavković dodaje da je tužilaštvo dostavilo samo rezime materijala na osnovu pravila 68, ali ne i sam materijal, kako nalaže Pravilnik (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 327).

¹⁸⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 343, gde se upućuje na Odluku od 28. aprila 2006.

¹⁸¹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 345, gde se upućuje na Odluku od 12. maja 2006.

¹⁸² Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 341.

¹⁸³ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 135.

¹⁸⁴ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 135.

¹⁸⁵ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 136.

¹⁸⁶ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 137.

¹⁸⁷ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 139, gde se upućuje na Odluku od 12. maja 2006.

¹⁸⁸ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 138, 140.

¹⁸⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 19.

Lukić govori o navodnom uticaju smrti Slobodana Miloševića na raspored suđenja na Međunarodnom sudu i tvrdi da su promene koje su usledile dovele do kršenja njegovog prava na pravično suđenje.¹⁹⁰ On takođe tvrdi da je iz razloga povezanih sa strategijom okončanja rada Međunarodnog suda suđenje počelo bez odgovarajuće pripreme njegovog tima odbrane.¹⁹¹

54. Lukić dalje ukazuje na obim obelodanjenog materijala i znatne teškoće koje je imao da dobije materijal iz predmeta *S. Milošević*.¹⁹² On naglašava da je Sekretarijat tek neposredno pred početak suđenja izvršio nalog pretpretresnog sudije i dostavio mu sve transkripte i dokazne predmete (otprilike 1.700 dokumenata) iz tog predmeta.¹⁹³ Najzad, Lukić tvrdi da je kumulativni učinak svih tih faktora bio taj da je njegova odbrana bila "loše pripremljena da odgovori na dokaze tužilaštva i da je stoga tokom celog suđenja vodila mukotrpnu bitku", pa su njemu time "uskraćeni pravičan postupak i suđenje."¹⁹⁴

55. U odgovoru, tužilaštvo tvrdi da je odluka da se Lukićev zahtev za odgađanje početka suđenja odbije razumna, imajući u vidu pretpretresni plan rada, konferencije na osnovu pravila 65ter i statusne konferencije na kojima je bilo reči o Lukićevim bojaznima.¹⁹⁵ Ono tvrdi da je Pretresno veće, objavljujući pretpretresni plan rada, konkretno uzelo u obzir činjenicu da je Lukić prebačen na Međunarodni sud više od godinu dana pre zakazane pretpretresne konferencije i da je tokom "znatnog" vremenskog perioda imao braniocce.¹⁹⁶ Kada je reč o materijalu iz predmeta *S. Milošević*, tužilaštvo tvrdi da je veći deo javnog materijala iz tog predmeta bio dostupan putem Baze podataka Međunarodnog suda (dalje u tekstu: JDB) u novembru 2005, uključujući materijal vezan za "deo predmeta koji se odnosi na Kosovo".¹⁹⁷ Ono tvrdi da su ostali dokumenti uneti u JDB u periodu od sredine oktobra 2005. do 30. marta 2006. i da je jedini razlog za odgađanje bio taj što Lukićev tim odbrane nije mogao da daljinski pristupi JDB-u.¹⁹⁸ U tim okolnostima, tužilaštvo tvrdi da Lukić nije ukazao ni na kakvu grešku u pristupu pretpretresnog sudije niti da mu je naneta šteta usled kašnjenja u pristup materijalu.¹⁹⁹

56. Tužilaštvo takođe tvrdi da je "Lukić imao odgovarajuće vreme i uslove da pripremi odbranu pre i tokom pretresnog postupka".²⁰⁰ Konkretno, ono ukazuje na to da je od datuma Lukićevog

¹⁹⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 18.

¹⁹¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 34.

¹⁹² Lukićev žalbeni podnesak, par. 17.

¹⁹³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 40, fusnota 39.

¹⁹⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 41.

¹⁹⁵ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 25.

¹⁹⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 23.

¹⁹⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 45.

¹⁹⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 46-47.

¹⁹⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 47-48, fusnota 144, gde se navodi, između ostalog, da je 30. juna 2005. završeno obelodanjivanje celokupnog materijala na osnovu pravila 66(A)(ii) Pravidnika, izuzev izjava dodatnih svedoka.

²⁰⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 6.

prvog stupanja pred sud do početka suđenja prošlo više od 15 meseci, da je Lukić bio u prilici da podnese pretpretresni podnesak i da je imao branioca tokom celog postupka.²⁰¹ Tužilaštvo takođe tvrdi da Lukić nije pokazao da je pretrpeo bilo kakvu štetu koja bi proistekla iz pobijanih odluka Pretresnog veća.²⁰²

57. U replici, Lukić tvrdi da činjenica da je o pitanju pristupa materijalu iz predmeta *S. Milošević* održano više statusnih konferencija pokazuje da su stalno postojali problemi u vezi s tim.²⁰³ Konkretno, on navodi da je zaključeno da zbog greške Sekretarijata njegov tim odbrane nije imao daljninski pristup JDB-u, pa se stoga može smatrati da mu je celokupni materijal iz predmeta *S. Milošević* stavljen na raspolaganje tek 30. marta 2006.²⁰⁴

58. Lukić takođe tvrdi da tužilaštvo iskrivljeno prikazuje i pokušava da unese pometnju u dosadašnji istorijat postupka.²⁰⁵ On naglašava da se tužilaštvo neosnovano poziva na diskreciona ovlašćenja Pretresnog veća u pitanjima povezanim s pripremom suđenja i njegovim upravljanjem jer, "ako bi se prihvatila logika tužilaštva, nikada ne bi bilo osnova žalbu, budući da bi konačna reč Pretresnog veća bila svetinja".²⁰⁶ Lukić tvrdi i da tužilaštvo izvlači njegove argumente iz konteksta i pokušava da spreči Žalbeno veće da oceni "šta predstavlja 'odgovarajuće vreme i uslove' [...] u odnosu na postupak u celini".²⁰⁷

(ii) Analiza

59. Pošto je saslušao argumentaciju strana u postupku u vezi s teškoćama u obradi obelodanjenog materijala, pretpretresni sudija je u Nalogu od 5. aprila 2006, kojim je određen datum početka suđenja, zauzeo sledeće stanovište:

velika količina materijala čije je obelodanjivanje u toku, te činjenica da je tužilaštvo imalo više vremena nego odbrana da se pripremi za suđenje, karakteristične [su] za većinu postupaka i ne predstavljaju opravdanje za dalja odlaganja ovog postupka; [...] sama najava tužilaštva u vezi s namerom da predloži dodatne svedoke ne opravdava odlaganje suđenja u ovoj fazi[.]²⁰⁸

60. Posle izdavanja Naloga od 5. aprila 2006, Pavković i Lukić su tvrdili da neće imati dovoljno vremena da pregledaju sav obelodanjeni materijal pre zakazanog početka suđenja.²⁰⁹ U Odluci od

²⁰¹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 8.

²⁰² Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 11, 27-33.

²⁰³ Lukićeva replika, par. 19.

²⁰⁴ Lukićeva replika, par. 19.

²⁰⁵ Lukićeva replika, par. 10-12.

²⁰⁶ Lukićeva replika, par. 10.

²⁰⁷ Lukićeva replika, par. 12-13.

²⁰⁸ Nalog od 5. aprila 2006, str. 2.

²⁰⁹ Treći zahtev, par. 10-12, 25-27, 29-31; *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Zahtev Sretena Lukića za odgađanje početka suđenja ili, alternativno, da se odobri razdvajanje postupka protiv ovog optuženog, 25. april 2006, par. 2, 37-41, 51-55.

28. aprila 2006, Pretresno veće je navelo da je "neprestano vodilo računa da optuženima ne bude naneta nepravедna šteta zbog nedostatka odgovarajućeg vremena i resursa za pripremu odbrane, i [da će nastaviti] [...] da prati tok postupka tokom preostalog dela pretpretresne faze".²¹⁰ Pored toga, ono je primilo na znanje ponudu tužilaštva da pomogne odbrani u pogledu nekih relevantnih pitanja.²¹¹ Iz razloga koji su izneti dole u tekstu, Žalbeno veće zaključuje da ni Pavković ni Lukić nisu pokazali da je počinjena primetna greška pri određivanju datuma suđenja.

61. Žalbeno veće primećuje da je, u Nalogu od 5. aprila 2006, pretpretresni sudija pomenuo konferencije sa stranama u postupku održane 30. i 31. marta 2006, "na kojima su strane u postupku ostvarile značajan napredak u opštem smislu pripreme ovog predmeta za početak suđenja".²¹² Obimne Pavkovićeve i Lukićeve podneske u vezi s njihovom pripremom za suđenje²¹³ detaljno su razmotrili i pretpretresni sudija i Pretresno veće.²¹⁴ Žalbeno veće smatra da je do leta 2006, to jest otprilike 14 meseci nakon prvog Lukićevog i Pavkovićevog stupanja pred sud²¹⁵ i otprilike godinu dana nakon što su im dodeljeni glavni branioci,²¹⁶ znatan deo pripremnog posla, uključujući obradu materijala koji je kontinuirano obelodanjivan, trebalo da bude obavljen. Konkretno, u vezi s dokumentima iz predmeta *S. Milošević*, pretpretresni sudija je, uvažavajući činjenicu da je reč o obimnom materijalu, primetio da je deo tog materijala tužilaštvo ranije već obelodanilo.²¹⁷

62. Pored toga, i pretpretresni sudija i Pretresno veće su timovima odbrane stalno ukazivali na to da su potpuno svesni teškoća sa kojima se suočavaju branioci i da će i dalje pomno pratiti ta pitanja, nudeći u više navrata sudsku pomoć ako se za tim ukaže potreba.²¹⁸ Štaviše, pretpretresni sudija je preduzeo konkretne mere kako bi pomogao odbrani, i to: (i) praćenjem pitanja obelodanjivanja u vezi sa svedocima tužilaštva,²¹⁹ (ii) pojasnivši da se na samom početku suđenja neće raspravljati o

²¹⁰ Odluka od 28. aprila 2006, par. 4.

²¹¹ Odluka od 28. aprila 2006, par. 4.

²¹² Nalog od 5. aprila 2006, str. 1.

²¹³ Npr., konferencija na osnovu pravila 65ter, 30. mart 2006, T. 174-176, 179 (zatvorena sednica); statusna konferencija, 31. mart 2006, T. 194-196 (zatvorena sednica), 201-205. V. takođe Treći zahtev, Lukićev zahtev od 25. aprila 2006.

²¹⁴ Konferencija na osnovu pravila 65ter, 30. mart 2006, T. 147-153, 161-164, 172, 178-180 (zatvorena sednica); statusna konferencija, 31. mart 2006, T. 165, 186-189, 200-201, 206-207; Odluka od 28. aprila 2006, par. 4.

²¹⁵ *Tužilac protiv Nebojše Pavkovića i drugih*, predmet br. IT-03-70-I, prvo stupanje pred sud, 6. april 2005, T. 24 i dalje (Lukić); *Tužilac protiv Nebojše Pavkovića i drugih*, predmet br. IT-03-70-I, prvo stupanje pred sud, 28. april 2005, T. 29 i dalje (Pavković).

²¹⁶ *Tužilac protiv Nebojše Pavkovića i drugih*, predmet br. IT-03-70-I, Odluka zamenika sekretara, 2. maj 2005. (kojom je Lukiću za branioca dodeljen g. Theodor Scudder); *Tužilac protiv Nebojše Pavkovića i drugih*, predmet br. IT-03-70-PT, Odluka zamenika sekretara, 13. jun 2005. (kojom je Pavkoviću za branioca dodeljen g. John Ackerman). V. takođe *Tužilac protiv Nebojše Pavkovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Odluka zamenika sekretara, 16. maj 2006. (kojom se povlači imenovanje g. Scuddera i kao Lukićev branilac imenuje g. Branko Lukić).

²¹⁷ Konferencija na osnovu pravila 65ter, 26. april 2006, T. 197 (zatvorena sednica).

²¹⁸ V. Odluka od 28. aprila 2006, par. 4. V. takođe konferencija na osnovu pravila 65ter, 26. april 2006, T. 215-216 (zatvorena sednica); konferencija na osnovu pravila 65ter, 30. mart 2006, T. 179-180 (zatvorena sednica): "[...] izgleda da u Pravilniku Međunarodnog suda postoje gotovo neograničene mogućnosti za preispitivanje situacije ukoliko dođe do nepravde. Dakle, Pravilnik pruža mogućnosti da se razreše pitanja koja isplivaju na površinu kasnije, uprkos najboljim naporima svih da obezbede da sav relevantan materijal bude istražen u pretresnoj fazi. Stoga ja to takođe moram da imam u vidu i moram da nađem ravnotežu svih interesa koji ovde utiču na šire interese pravde i koji utiču na pravo optuženih na pravično suđenje."

²¹⁹ Konferencija na osnovu pravila 65ter, 30. mart 2006, T. 130-145, 165, 167-168 (u odnosu na materijal na osnovu pravila 70); statusna konferencija, 31. mart 2006, T. 163-165.

kontroverznim pitanjima vezanim za dokaze i da će se tako omogućiti odbrani da bude spremna do trenutka kada se suđenje "zahukta, da bude spremna za normalno funkcionisanje odmah posle sudske pauze";²²⁰ i (iii) podstičući timove odbrane da na osnovu pravila 54bis Pravilnika podnesu zahteve za pomoć Pretresnog veća.²²¹

63. Shodno tome, Pretresno veće se uverilo da će branioci biti u stanju da uhvate korak s preostalim pripremnim poslom kako se suđenje bude odvijalo i saopštilo je da branioci, kako postupak bude napredovao, mogu da traže odgovarajuća pravna sredstva. Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće razumno iskoristilo svoje diskreciono ovlašćenje kada je zaključilo da će, s obzirom na to da je početak suđenja određen za 10. jul 2006, biti u stanju da obezbedi da se optuženima omoguće odgovarajuće vreme i resursi za pripremu odbrane i da će moći da preduzme neophodne mere ako i kada one budu potrebne. Imajući u vidu taj zaključak, Žalbeno veće smatra da nije potrebno da se bavi Pavkovićevim argumentom da je Pretresno veće pogrešilo kada je odbilo njegov zahtev za odobrenje da uloži žalbu na Odluku od 28. aprila 2006. Međutim, Žalbeno veće ostavlja mogućnost da kasnije utvrdi da li su Pavković i Lukić zaista imali dovoljno vremena da pregledaju obelodanjeni materijal, što će i učiniti nakon što donese sveobuhvatnu ocenu o načinu na koji je Pretresno veće upravljalo postupkom u celini

64. Najzad, kada je reč o Pavkovićevoj tvrdnji da je izjava pretpretresnog sudije o primeni pravila 68 Pravilnika pogrešna, Žalbeno veće napominje da je osporavana izjava glasila ovako:

Moje dosadašnje iskustvo na ovom Međunarodnom sudu govori mi da se tužilaštvo zapravo ne pridržava strogo pravila 68(i), po kojem je dužno da obelodani materijal koji, prema stvarnim saznanjima tužioca, može da ukaže na nevinost optuženog ili da ublaži krivicu. Ono što se izgleda događa je [...] da oni kao da štite svoja leđa obelodanjujući sve živo, stvarajući vam, slažem se, teškoće za koje ne možete biti potpuno sigurni da ste ih razrešili.²²²

Žalbeno veće podseća da je osporavanoj napomeni neposredno prethodila sledeća izjava pretpretresnog sudije:

[A]ko zaista želite da ubedite Veće da ovde ima neke nepravde, ili potencijalne nepravde, moraćete to i da dokažete, jer u onome što ste rekli nema ničega što ukazuje na to da vi, na primer, gradite svoju tezu na osnovu materijala na osnovu pravila 68, koji detaljno proučavate, što bi ukazivalo na to da tim dosadašnjim tempom morate i da nastavite. Vi tokom tog procesa morate da procenite koliko će takav pristup biti produktivan.²²³

²²⁰ Konferencija na osnovu pravila 65ter, 30. mart 2006, T. 161-164 (zatvorena sednica); statusna konferencija, 31. mart 2006, T. 186.

²²¹ Konferencija na osnovu pravila 65ter, 30. mart 2006, T. 172 (zatvorena sednica); statusna konferencija, 31. mart 2006, T. 198-201.

²²² Konferencija na osnovu pravila 65ter, 30. mart 2006, T. 179 (zatvorena sednica).

²²³ Konferencija na osnovu pravila 65ter, 30. mart 2006, T. 178-179 (zatvorena sednica).

65. Pošto je razmotrilo osporavanu napomenu u pravom kontekstu,²²⁴ Žalbeno veće smatra da ona ne ukazuje ni na kakvu приметnu grešku u rezonovanju pretpretresnog sudije ili Pretresnog veća u pogledu obima obaveze obelodanjivanja koju ima tužilaštvo. Naprotiv, ona jednostavno ukazuje na realnost složenih predmeta koji se vode pred ovim Međunarodnim sudom, zbog čega branioci zaista moraju da odlučuju o tome koji zadaci imaju prioritet i da nalaze pravu ravnotežu kada obrađuju uobičajeno obiman materijal koji im se obelodanjuje.²²⁵

(c) Oslanjanje na zločine koji su se dogodili 1998

(i) Argumentacija strana u postupku

66. Tvrdeći da mu je zbog vremena obelodanjivanja i obima materijala koji mu je tužilaštvo obelodanilo dodeljeno nedovoljno vreme za pripremu odbrane, Pavković napominje da u proleće 2006. još nije bilo konačne optužnice.²²⁶ On navodi da je Pretresno veće u Odluci od 22. marta 2006. "tražilo da se izvrše izmene Optužnice koje su mogle imati i imale su veliki uticaj na pripremu".²²⁷ Pavković tvrdi da je jasno stavljeno do znanja da će tužilaštvo, da bi dokazalo optužbe vezane za zločine koji su navodno počinjeni 1999, moći da se osloni na navodne zločine koji su se dogodili 1998, i to tako što će konkretno navesti datume i mesta tih zločina, njihovu vezu sa svakim od optuženih i materijal koji potkrepljuje takve navode.²²⁸ Pavković tvrdi da je "[t]o otvorilo čitav jedan nov pravac istrage o pitanjima iz 1998, na kojem se još radilo čak i u avgustu 2009".²²⁹

67. Lukić takođe tvrdi da je njegov predmet iskomplikovan odlukom Pretresnog veća da tužilaštvu dozvoli da doda navode koji se odnose na zločine koji su se dogodili 1998.²³⁰

²²⁴ V. takođe konferencija na osnovu pravila 65ter, 30. mart 2006, T. 149-151 (zatvorena sednica), na kojoj je pretpretresni sudija naveo sledeće: "Saosećam s vama u pogledu zadatka s kojim se suočavate zbog obima materijala, za koji nisam potpuno ubeđen da vam mora biti obelodanjen, ali je to tako [sic]. Međutim, uprkos tome, tužilaštvo ide i preko toga i zaista pokušava da navede, a u ovom slučaju je i navelo, svedoke i materijal koji ima u vezi s tim svedocima, pa težište zaista mora da bude na njima. [...] Predložio bih vam da stvarno, pre nego vidite kako možete da iskoristite materijal na osnovu pravila 68 koji bi se mogao upotrebiti da se diskredituje svedok, da zaista morate prvo da znate šta taj svedok kaže."

²²⁵ Up. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 59, gde se s odobravanjem poziva na *Tužilac protiv Momčila Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, Odluka po zahtjevu odbrane za odgodu glavog pretresa (pismeno obrazloženje), 21. septembar 2004, par. 15. U vezi s Pavkovićevom tvrdnjom da je tužilaštvo dostavilo samo rezime materijala na osnovu pravila 68, a ne i sam materijal, Žalbeno veće primećuje da Pavković nije naveo nikakve reference niti je na bilo koji način potkrepio tu svoju tvrdnju. Žalbeno veće stoga odbija taj argument bez detaljnog razmatranja.

²²⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 334.

²²⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 334, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Odluka po podnescima odbrane o navodnim nedostacima u formi predložene izmenjenje spojene Optužnice, 22. mart 2006. (dalje u tekstu: Odluka od 22. marta 2006), par. 33(3)(b).

²²⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 334, gde se upućuje na Odluku od 22. marta 2006, par. 33(3)(b).

²²⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 334. V. takođe Odluka (Žalbenog veća) po zahtevu Nebojše Pavkovića za prihvatanje dodatnih dokaza, 12. februar 2010. (javna redigovana verzija), par. 21-23.

²³⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 17(a).

68. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da su i Pavković i Lukić prilikom prvog stupanja pred sud obavešteni da tužilaštvo namerava da se osloni na zločine koji su se dogodili 1998. kako bi dokazalo odgovornost za zločine počinjene 1999.²³¹ Tužilaštvo ukazuje na to da su, kako je napomenuto u Odluci od 11. maja 2006, "[i]zmene koje je [Pretresno] veće naložilo doprinele pripremama odbrane time što su ti navodi pojašnjeni".²³²

69. Lukić odgovara da izmene optužnice mogu postati važeće tek kada ih odobri Pretresno veće, pa se stoga ne može osporiti da je on odgovarajuće obaveštenje o relevantnim izmenama dobio samo dva meseca pre početka suđenja.²³³

(ii) Analiza

70. U Odluci od 22. marta 2006, Pretresno veće je zaključilo da u Predloženoj izmenjenoj optužnici i Pretpretresnom podnesku tužilaštva nisu dovoljno detaljno opisani zločini koji su navodno počinjeni 1998.²³⁴ Ono je naložilo tužilaštvu da "navede datume i mesta zločina, njihovu vezu sa svakim optuženim i materijal koji potkrepljuje takve navode".²³⁵ Izmenjena verzija optužnice u kojoj su precizirane pojedinosti navodnih zločina počinjenih 1998. podneta je 5. aprila 2006.²³⁶ Materijal koji potkrepljuje izmenjene navode i ažurirani spisak svedoka na osnovu pravila 65ter obelodanjeni su timovima odbrane otprilike tri meseca pre početka suđenja²³⁷ i Pretresno veće je prihvatilo Drugu izmenjenu optužnicu 11. maja 2006,²³⁸ to jest dva meseca pre početka suđenja.

71. U Nalogu od 5. aprila 2006. kojim se utvrđuje datum suđenja napominje se "da je pretežan deo optužnice već u konačnoj formi i da će Pretresno veće prilikom razmatranja predloženih redigovanja uzeti u obzir skori početak suđenja".²³⁹ U Odluci od 11. maja 2006, Pretresno veće je zaključilo i sledeće:

[o]ptuženima su još od prvog stupanja pred Sud po ranijim optužnicama u nekadašnjim zasebnim predmetima poznati glavni navodi tužilaštva u vezi s navodnim izvršenjem zločina iz 1998. koji nisu stavljeni na teret, iako su oni tada bili prilično uopšteno formulisani u odnosu na sadašnje navode. Sada su jasnije navedene konkretne činjenice iz tog perioda na koje tužilaštvo namerava

²³¹ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 137, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po zahtevu za izmenu Optužnice, 11. maj 2006 (dalje u tekstu: Odluka od 11. maja 2006), par. 12; Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 26.

²³² Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 137, gde se upućuje na Odluku od 11. maja 2006, par. 2, 11-13.

²³³ Lukićeva replika, par. 16.

²³⁴ Odluka od 22. marta 2006, par. 16.

²³⁵ Odluka od 22. marta 2006, par. 33(3)(b).

²³⁶ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Druga izmenjena spojena optužnica, 5. april 2006 (dalje u tekstu: Druga izmenjena optužnica).

²³⁷ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Poverljivi Dodatak C: Proradni materijal (1998), 5. april 2006. (poverljivo).

²³⁸ Odluka od 11. maja 2006, par. 22.

²³⁹ Nalog od 5. aprila 2006, str. 2.

da se pozove kako bi na suđenju dokazalo određene elemente krivičnih dela za koje tereti i oblike odgovornosti.²⁴⁰

72. Pretresno veće je uzelo u obzir da su optuženi imali otprilike dva meseca pre početka suđenja i više od tri meseca pre očekivanog početka svedočenja svedoka, te da su stoga imali odgovarajuće vreme da se pripreme za "konkretnije navode".²⁴¹ Osim toga, Pretresno veće je uzelo u obzir činjenicu da ti navodi nisu doveli do uvrštavanja novih optužbi u Drugu izmenjenu optužnicu.²⁴² Stoga je Pretresno veće zaključilo da odgađanje suđenja nije opravdano.²⁴³

73. Žalbeno veće se uverilo da je Pretresno veće razumno primenilo svoje diskreciono ovlašćenje kada je odlučilo da datum početka suđenja ostane 10. jul 2006. U pogledu toga, Žalbeno veće napominje da izmene izvršene u Drugoj izmenjenoj optužnici, iako su podrazumevale nove materijalne činjenice i iziskivale obradu obimnog potkrepljujućeg materijala,²⁴⁴ ne predstavljaju nove optužbe koje su bilo kojem od optuženih ranije bile nepoznate. Praksa Međunarodnog suda predviđa da tužilaštvo, pod određenim uslovima, može da izmeni Optužnicu čak i nakon početka suđenja (kako bi uvelo nove materijalne činjenice ili razjasnilo eventualne neodređene tvrdnje).²⁴⁵ Pretresno veće procenjuje da li odbrana, s obzirom na te izmene, može odgovarajuće da se pripremi da odgovori na optužbe. U ovom predmetu, Pretresno veće je uzelo u obzir prirodu izmena, imalo je u vidu dodatni posao koji je odbrana imala da bi se pripremila i vreme dostupno u tu svrhu, i zaključilo je da nema potrebe da se suđenje odgodi. Ni Pavković ni Lukić nisu pokazali da je Pretresno veće napravilo grešku u tom pogledu.

²⁴⁰ Odluka od 11. maja 2006, par. 12 (fusnote izostavljene). V. takođe statusna konferencija, 31. mart 2006, T. 188-189.

²⁴¹ Odluka od 11. maja 2006, par. 13.

²⁴² Odluka od 11. maja 2006, par. 13.

²⁴³ Odluka od 11. maja 2006, par. 13.

²⁴⁴ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Poverljivi Dodatak C: Propratni materijal (1998), 5. april 2006. (poverljivo); *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Dodatak D: Propratni materijal (Zajednička komanda), 5. april 2006.

²⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi I*, par. 18, i izvori na koje se tamo poziva.

(d) Kasno imenovanje branioca(i) Kasno imenovanje Pavkovićeovog branioca

74. Pavković svoju argumentaciju u vezi s nedostatkom odgovarajućeg vremena i uslova za pripremu odbrane zasniva, između ostalog, na činjenici da je branilac koji bi se "mogao okarakterisati kao 'branilac po sopstvenom izboru' u smislu člana 21" imenovan tek 13. juna 2005, odnosno manje od godinu dana pre početka suđenja.²⁴⁶

75. S obzirom na to da Pavkovićeova tvrdnja nije potkrepljena ni navođenjem navodne greške koju je napravilo Pretresno veće ni preciziranjem štete koja je iz toga proistekla, Žalbena veće odbija da razmatra njen meritum.

(ii) Kasno imenovanje Lukićeovog braniocaa. Argumentacija strana u postupku

76. Lukić navodi da su njegov glavni branilac i kobranilac imenovani tek 1. maja 2006, a da je suđenje počelo 10. jula 2006.²⁴⁷ Konkretno, Lukić navodi da, uprkos njegovom zahtevu da Jovan Simić bude imenovan za kobranioca u decembru 2005, nije imao potpuno formiran tim odbrane sve do početka suđenja. Po njegovom mišljenju, do toga je došlo zato što je procena Sekretarijata u pogledu početka suđenja "pala u vodu kada je Veće ubrzalo postupak".²⁴⁸

77. Tužilaštvo odgovara da je Lukić imao mogućnost da mu se kobranilac ranije imenuje i da je imenovanje kobranioca Dragana Ivetića, drugog kobranioca koga je Lukić tražio, a koji je u to vreme bio pravni konsultant u njegovom timu odbrane, odgođeno zbog propusta samog kobranioca da dostavi potrebnu dokumentaciju i ispuni uslove za imenovanje.²⁴⁹ Tužilaštvo dodaje da se Lukićevim argumentima bavio pretpretresni sudija, koji je primetio da je Sekretarijat odobrio isplatu paušalnog iznosa za pretpretresnu pripremu koji je mogao biti iskorišćen tokom kraćeg vremenskog perioda.²⁵⁰

78. Lukić u odgovoru insistira na tome da odgovornost za propust da se na vreme imenuje kobranilac snosi Sekretarijat i tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo što se nije postaralo da se ta

²⁴⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 320.

²⁴⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 20. V. takođe *ibid.*, par. 37.

²⁴⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 37.

²⁴⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 36-37.

²⁵⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 35-36.

situacija ispravi.²⁵¹ On tvrdi da se pokušaj tužilaštva da težište pomeri s pitanja imenovanja Jovana Simića na "status" Dragana Ivetića može protumačiti samo kao priznanje valjanosti Lukićeve žalbe po ovom pitanju.²⁵² Lukić tvrdi da je Jovan Simić ispunio sve uslove za imenovanje za kobranioca, ali da se, prema tvrdnji Sekretarijata, kobračilac mogao imenovati tek pet meseci pre početka suđenja.²⁵³ On dodaje da je činjenica da je Dragan Ivetić bio član tima odbrane nebitna za to što on nije imao kobranioca, posebno s obzirom na činjenicu da pravni konsultanti, što je Dragan Ivetić bio u relevantno vreme, ne dobijaju naknadu za putne troškove vezane za rad na istrazi.²⁵⁴ Lukić tvrdi da je njegov tim, iako tim odbrane treba da ima kobraniocice pet meseci pre početka suđenja, bio u punom sastavu tek u aprilu 2006, kada su imenovani novi glavni branilac i Dragan Ivetić kao kobračilac,²⁵⁵ što je bilo otprilike dva meseca pre početka suđenja.

²⁵¹ Lukićeva replika, par. 24.

²⁵² Lukićeva replika, par. 24.

²⁵³ Lukićeva replika, par. 25.

²⁵⁴ Lukićeva replika, par. 27.

²⁵⁵ Lukićeva replika, par. 25-26.

b. Analiza

79. Žalbeno veće podseća da je Lukić prebačen u sedište Međunarodnog suda 4. aprila 2005. i da mu je 6. aprila 2005. dodeljen g. Victor Koppe kao dežurni branilac.²⁵⁶ Dana 2. maja 2005, Sekretarijat je imenovao g. Theodora Scuddera za Lukićevog branioca, naloživši g. Koppeu da sav materijal povezan s ovim predmetom koji je dobio tokom obavljanja dužnosti dežurnog branioca preda g. Scudderu.²⁵⁷ Nakon što je 16. maja 2006. povučeno imenovanje g. Scuddera, g. Branko Lukić je imenovan za Lukićevog glavnog branioca,²⁵⁸ a 29. maja 2006. g. Dragan Ivetić je imenovan za kobranioca.²⁵⁹ Žalbeno veće primećuje da je pitanje nedostatka kobranioca pokrenuto pred pretpretresnim sudijom tokom statusne konferencije održane 31. marta 2006. i tokom konferencije na osnovu pravila 65ter održane 26. aprila 2006.²⁶⁰ Žalbeno veće se uverilo da je Pretresno veće imalo u vidu ovo pitanje kada je načelno zaključilo da će, uprkos utvrđenim teškoćama u pripremi pretpretresne faze postupka, biti u stanju da obezbedi pravičnost postupka bez odgađanja početka suđenja.²⁶¹

80. Žalbeno veće zaključuje da Lukić nije pokazao da mu je kasnim imenovanjem kobranioca naneta bilo kakva primetna šteta. U stvari, Lukić je imao pomoć branioca ubrzo po prebacivanju u Međunarodni sud, i to već prilikom prvog stupanja pred sud, kao i tokom celog postupka. Osim toga, kao što je razmotreno tokom konferencije na osnovu pravila 65ter održane 26. aprila 2006, glavni branilac je, da bi se pripremio za suđenje, dobio paušalni iznos za predmete trećeg stepena složenosti na osnovu Smernica Sekretarijata za pravnu pomoć braniocima u pretpretresnoj fazi postupka.²⁶² Žalbeno veće primećuje da je glavni branilac imao mogućnost da ta sredstva upotrebi na najbolji način za pripremu odbrane.²⁶³ U tom pogledu, Žalbeno veće primećuje da je g. Dragan Ivetić, pre nego što je imenovan za kobranioca, bio angažovan kao pravni konsultant Lukićevog tima odbrane, pa je stoga mogao da se upozna sa predmetom pre nego što je imenovan za kobranioca.²⁶⁴ Lukić nije pokazao kako je kasno imenovanje kobranioca zaista uticalo na pripremu njegove odbrane, na primer, tako što bi ilustrovao koje su konkretne istražne postupke glavni

²⁵⁶ *Tužilac protiv Pavkovića i drugih*, predmet br. IT-03-70-I, Odluka sekretara, 6. april 2005 (kojom je g. Koppe dodeljen kao dežurni branilac koji će Lukića zastupati prilikom prvog stupanja pred sud, te, po potrebi, u vezi sa svim drugim pitanjima do imenovanja stalnog branioca).

²⁵⁷ *Tužilac protiv Sretena Lukića*, predmet br. IT-03-70-I, Odluka zamenika sekretara, 2. maj 2006.

²⁵⁸ *Tužilac protiv Sretena Lukića*, predmet br. IT-05-87-PT, Odluka zamenika sekretara, 16. maj 2006.

²⁵⁹ *Tužilac protiv Sretena Lukića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Odluka zamenika sekretara, 29. maj 2006.

²⁶⁰ To pitanje je pokrenuto pred pretpretresnim sudijom (v. statusna konferencija, 31. mart 2006, T. 204-205; konferencija na osnovu pravila 65ter, 26. april 2006, T. 195-197 (zatvorena sednica)) i podneto Pretresnom veću (v. Lukićev zahtev od 25. aprila 2006, par. 21-33). V. takođe Odluka od 28. aprila 2006, par. 4 (u kojoj se navodi da je "Veće [...] brižljivo razmotrilo sve argumente koje su optuženi izneli u svojim podnescima [...]").

²⁶¹ Odluka od 28. aprila 2006, par. 4.

²⁶² Konferencija na osnovu pravila 65ter, 26. april 2006, T. 192-195 (zatvorena sednica).

²⁶³ Smernice za pravnu pomoć braniocima u pretpretresnoj fazi postupka, 1. novembar 2004, par. 1.

branilac ili drugi članovi tima odbrane planirali, ali ih nisu mogli realizovati²⁶⁵ i kako je to uticalo na njegovu spremnost za suđenje. Žalbeno veće stoga zaključuje da Lukić nije dokazao da je Pretresno veće time što je zakazalo datum početka suđenja napravilo приметnu grešku koja je dovela do neostvarenja pravde.

(e) Odbijanje da se odgodi suđenje tokom odsustva Pavkovićevog glavnog branioca

(i) Činjenični kontekst

81. Dana 13. jula 2006, Pavković je obavestio Pretresno veće da njegov glavni branilac iz zdravstvenih razloga neće moći da prisustvuje sudskim pretresima do septembra 2006. i zatražio odgađanje postupka.²⁶⁶ Pretresno veće je odbilo Pavkovićev zahtev 14. jula 2006,²⁶⁷ zaključivši da nema razloga "za sumnju da je subranilac u stanju da se, po ovlaštenju glavnog branioca, bavi postupkom dok je glavni branilac fizički odsutan sa suđenja".²⁶⁸ Shodno tome, suđenje je počelo 10. jula 2006. i nastavilo se u odsustvu Pavkovićevog glavnog branioca.

(ii) Argumentacija strana u postupku

82. Pavković tvrdi da je Pretresno veće, kada je odbilo njegov Podnesak od 13. jula 2006, kojim je tražio odgađanje postupka, pogrešno protumačilo član 16(C) Uputstva za dodelu branioca po službenoj dužnosti.²⁶⁹ On tvrdi da je zaključak Pretresnog veća da je kobranilac imenovan kako bi zamenio glavnog branioca u slučaju da glavni branilac bude sprečen da prisustvuje suđenju pogrešan, budući da je, po njegovom mišljenju, kobranilac ovlašćen da postupa samo na osnovu odluke i po ovlašćenju i uputstvima glavnog branioca.²⁷⁰ Pavković u tom pogledu napominje da su tokom početne faze suđenja svedoci svedočili na engleskom jeziku, a da je kobraniočevo poznavanje tog jezika bilo ograničeno.²⁷¹

²⁶⁴ Iz spisa prvostepenog postupka proističe da je jedan od glavnih razloga za kasno imenovanje g. Ivetića za Lukićevog kobranioca bio taj što je on uslove za takvo imenovanje – najmanje sedam godina relevantnog iskustva – ispunio tek u aprilu 2006, pa stoga nije mogao ranije biti imenovan (v. konferencija na osnovu pravila 65ter, 26. april 2006, T. 195-197 (zatvorena sednica)).

²⁶⁵ Iako Lukić tvrdi da g. Dragan Ivetić, koji je u relevantno vreme radio kao pravni konsultant, nije dobijao naknadu putnih troškova povezanih s radom na istrazi (Lukićeva replika, par. 27), on nije objasnio ni za koja konkretna putovanja je Međunarodni sud trebalo da isplati takvu naknadu, a to nije učinio, ni zašto paušalni iznos koji je dobio glavni branilac nije mogao da pokrije troškove drugih članova tima odbrane, uključujući putne troškove g. Dragana Ivetića.

²⁶⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 344, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Pavkovićevo protivljenje održavanju pretresnog postupka u odsustvu njegovog glavnog branioca, 13. jul 2006. (dalje u tekstu: Podnesak od 13. jula 2006), par. 2, 6-7.

²⁶⁷ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po Pavkovićem zahtevu za odlaganje postupka, 14. jul 2006. (dalje u tekstu: Odluka od 14. jula 2006), par. 9.

²⁶⁸ Odluka od 14. jula 2006, par. 8.

²⁶⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 344, gde se upućuje na Podnesak od 13. jula 2006, Odluka od 14. jula 2006, par. 8. Pavković navodi da je njegovom glavnom braniocu preporučena "ozbiljna hirurška intervencija", što će ga sprečiti da prisustvuje "početnim fazama pretresnog postupka, i to do septembra 2006" (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 344).

²⁷⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 344.

²⁷¹ Pavkovićev žalbeni podnesak, fusnota 343.

83. Tužilaštvo odgovara da Pavkovićev prigovor treba odbiti zato što on izlazi iz okvira njegove Najave žalbe.²⁷² Tužilaštvo tvrdi da Pavković, ako se razmotri meritum ovog prigovora, nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku kada je odbilo da odgodi suđenje zbog odsustva njegovog glavnog branioca.²⁷³

(iii) Analiza

84. Žalbena veće primećuje da Pavkovićevi argumenti nisu navedeni u njegovoj Najavi žalbe, pa stoga ono nije obavezno da ih razmatra.²⁷⁴ Međutim, imajući u vidu da se tužilaštvo u odgovoru osvrnulo na suštinu Pavkovićevog podneska i da stoga neće pretrpeti značajnu štetu ako se ti argumenti razmotre u ovoj Presudi, Žalbena veće će iskoristiti svoje diskreciono ovlašćenje i u interesu pravde razmotriti meritum tog podneska, uprkos tome što se Pavković nije pridržavao Pravilnika.²⁷⁵

85. Na početku, Žalbena veće primećuje da je, prema spisu prvostepenog postupka, Pavkovićev glavni branilac bio odsutan od 7. jula 2006. do 13. avgusta 2006.²⁷⁶ Imajući u vidu da je Pretresno veće bilo na sudskoj pauzi od 17. jula 2006. do 4. avgusta 2006, glavni branilac je praktično bio odsutan tokom 11 dana pretresa.²⁷⁷

86. Žalbena veće podseća da se, prema članu 16(C) Uputstva za dodelu branioca po službenoj dužnosti, "[p]o ovlašćenju glavnog branioca, kobračilac [...] može baviti svim fazama postupka i svim pitanjima u vezi sa zastupanjem osumnjičenog ili optuženog ili vođenjem njegove odbrane". Žalbena veće je ranije uzelo u obzir da je, kada optuženi ima pravnog zastupnika, od osnovnog značaja da njegov glavni branilac *ili* kobračilac budu prisutni na suđenju.²⁷⁸ Prema tome, glavni branilac koji odsustvuje sa suđenja dužan je da se postara da njegov kobračilac bude prisutan na suđenju.²⁷⁹ Pretresno veće stoga nije pogrešilo kada je konstatovalo da je jedan od ciljeva člana 16(C) Uputstva za dodelu branioca po službenoj dužnosti da se optuženom omogući da ga na pretresima zastupa kobračilac u slučaju da glavni branilac nije u mogućnosti da im prisustvuje.²⁸⁰ Pored toga, Žalbena veće primećuje da je Pretresno veće eksplicitno imalo u vidu da su Pavkovićev glavni branilac i kobračilac bili u kontaktu, tako da je kobračilac mogao da nastavi da postupa po

²⁷² Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 131, 141.

²⁷³ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 142.

²⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 78.

²⁷⁵ Up. Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 102-103, 129-130.

²⁷⁶ V. pretpretresna konferencija, 7. jul 2006, T. 282; Nike Peraj, 14. avgust 2006, T. 1641.

²⁷⁷ V. *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Nalog o završetku glavnog izvođenja dokaza tužilaštva, postupku u skladu s pravilom 98bis i podnescima odbrane na osnovu pravila 65ter, 5. mart 2007. (dalje u tekstu: Nalog od 5. marta 2007), fusnota 7.

²⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 139.

²⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 139.

²⁸⁰ Odluka od 14. jula 2006, par. 7.

ovlašćenju glavnog branioca u skladu s relevantnim odredbama člana 16(C) Uputstva za dodelu branioca po službenoj dužnosti.²⁸¹ Imajući u vidu te faktore, Žalbena veće zaključuje da Pretresno veće nije pogrešilo kada je zauzelo stanovište da Uputstvo za dodelu branioca po službenoj dužnosti omogućava zastupanje od strane kobranioca koji postupa po ovlašćenju glavnog branioca u njegovom odsustvu.

87. Kada je reč o tome da Pavkovićev kobranilac ima ograničeno znanje engleskog jezika, Žalbena veće primećuje da je Sekretarijat u svojoj odluci o imenovanju g. Aleksandra Aleksića imao u vidu činjenicu da on ne poseduje traženi nivo poznavanja nijednog od dva radna jezika Međunarodnog suda.²⁸² Žalbena veće primećuje da glavni branilac nije izneo ovaj argument kada je tražio odgađanje suđenja, pa ga stoga Pretresno veće nije eksplicitno razmotrilo pri donošenju Odluke od 14. jula 2006. Međutim, Žalbena veće se uverilo da su mere koje je preduzelo Pretresno veće time što je pomerilo datum ispitivanja određenih svedoka, zajedno s dostupnošću simultanog prevoda sudskih pretresa s engleskog na b/h/s jezik, što je maternji jezik kobranioca, bile dovoljne da se osigura da Pavković ne pretrpi štetu usled odsustva njegovog glavnog branioca.

88. U tom pogledu, Žalbena veće primećuje da je predsedavajući sudija 7. jula 2006. zamolio tužilaštvo da tokom odsustva Pavkovićevog branioca izbegava izvođenje dokaza "koji bi bili posebno kontroverzni za Pavkovićevu tezu".²⁸³ Tužilaštvo je uverilo Pretresno veće da je pomerilo datum ispitivanja jednog svedoka kako bi izašlo u susret toj molbi i da u avgustu 2006. neće pozivati nijednog svedoka koji se u četiri oka sastao s Pavkovićem.²⁸⁴ Predsedavajući sudija je takođe zamolio tužilaštvo da direktno komunicira s Pavkovićevim kobraniocem i pruži mu mogućnost da iznese svoje napomene u vezi s redosledom kojim će svedoci biti pozvani da svedoče tokom odsustva glavnog branioca.²⁸⁵

89. Imajući u vidu gorenavedeno, Žalbena veće zaključuje da Pavković nije pokazao da je pretrpeo nikakvu štetu koja je proistekla iz održavanja pomenutih pretresa. Žalbena veće stoga odbija ovaj podosnov Pavkovićevog jedanaestog žalbenog osnova.

(f) Dostavljanje dokumentacije na osnovu pravila 54bis Pravilnika

(i) Argumentacija strana u postupku

²⁸¹ Odluka od 14. jula 2006, par. 8.

²⁸² *Tužilac protiv Nebojše Pavkovića*, predmet br. IT-03-70-PT, Odluka zamjenika sekretara, 17. jun 2005, str. 1. Žalbena veće podseća da, prema članu 16(D) Uputstva za dodelu branioca po službenoj dužnosti, "[n]a zahtev glavnog branioca i ako interesi pravde tako nalažu, sekretar Suda može dodeliti kobranioca koji ne govori nijedan od dva radna jezika Međunarodnog suda, ali govori maternji jezik optuženog. Sekretar Suda može postaviti one uslove koje smatra primerenim."

²⁸³ Pretpretresna konferencija, 7. jul 2006, T. 379.

90. Lukić navodi da je Odluka od 29. septembra 2006, kojom je Pretresno veće delimično odobrilo njegove zahteve na osnovu pravila 54bis Pravilnika, doneta dva meseca nakon početka suđenja i da je Srbija postupila po njoj tek mesec dana kasnije.²⁸⁶ Lukić navodi da su zbog toga dotični dokumenti nastavili da pristižu "kada je suđenje uveliko bilo u toku, pa i tokom faze izvođenja dokaza odbrane".²⁸⁷ Lukić tvrdi da u tim okolnostima njegov tim odbrane tokom pripreme za suđenje nije bio u mogućnosti da pregleda sve neophodne dokumente i da je pretrpeo dodatnu štetu kada je uvrštavanje mnogih od tih dokumenata u spis odbijeno zato što nisu bili predloženi putem relevantnog svedoka.²⁸⁸

91. Tužilaštvo odgovara da je Lukić, uprkos tome što je pretpretresni sudija stalno podsticao optužene da podnesu molbe na osnovu pravila 54bis Pravilnika ukoliko budu imali bilo kakve probleme pri pribavljanju potrebnih dokumenata od država, takvu molbu podneo tek 17. maja 2006.²⁸⁹ Prema rečima tužilaštva, Pretresno veće je preduzelo odgovarajuće mere posle podnošenja te molbe, a Lukić nije precizirao nikakve greške u Odluci od 29. septembra 2006. i nije pokazao da je pretrpeo štetu usled kašnjenja u prijemu dokumenata od Srbije.²⁹⁰

(ii) Analiza

92. Žalbeno veće primećuje da je pretpretresni sudija u nekoliko navrata zamolio strane u postupku da ne čekaju predugo na odgovor srpskih vlasti, već da zatraže pomoć Suda, na osnovu pravila 54bis Pravilnika.²⁹¹ Dana 17. maja 2006. Lukić je zatražio da Pretresno veće Srbiji izda nalog za dostavljanje dokumenata.²⁹² Posle zasebnog pretresa po ovom pitanju,²⁹³ Pretresno veće je 10. jula 2006. naložilo Lukiću da podnese dva preformulisana zahteva Srbiji.²⁹⁴ Dana 21. avgusta 2006. Lukić je podneo izmenjenu molbu na osnovu pravila 54bis Pravilnika.²⁹⁵ Dana 29. septembra

²⁸⁴ Pretpretresna konferencija, 7. jul 2006, T. 380-381.

²⁸⁵ Pretpretresna konferencija, 7. jul 2006, T. 380.

²⁸⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 38. Lukić navodi da je imao razne probleme da dobije dokumente od Srbije, uprkos tome što je u periodu od 10. novembra 2005. do 14. aprila 2006. srpskim vlastima poslao "barem 26 zahteva" i što se više od 23 puta sastao s predstavnicima Srbije (Lukićev žalbeni podnesak, par. 38, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po izmenjenom zahtevu Sretena Lukića na osnovu pravila 54bis, 29. septembar 2006. (dalje u tekstu: Odluka od 29. septembra 2006), par. 4, rasprava u vezi s podneskom, 6. jul 2006, T. 208 i dalje).

²⁸⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 38.

²⁸⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 38.

²⁸⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 38-40.

²⁹⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 40-41.

²⁹¹ Npr., konferencija na osnovu pravila 65ter, 30. mart 2006, T. 172 (zatvorena sednica); statusna konferencija, 31. mart 2006, T. 162, 198, 200.

²⁹² *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Zahtev Sretena Lukića na osnovu pravila 54bis za izdavanje obavezujućeg naloga Srbiji i Crnoj Gori za dostavljanje dokumenata, 17. maj 2006.

²⁹³ Rasprava u vezi s podneskom, 6. jul 2006, T. 208, i dalje.

²⁹⁴ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Nalog po pretresu o zahtevu Sretena Lukića na osnovu pravila 54bis, 10. jul 2006, par. 31(1).

²⁹⁵ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Izmenjena molba Sretena Lukića na osnovu naloga Pretresnog veća od 10. jula, 21. avgust 2006.

2006. Pretresno veće je donelo pobijanu odluku, kojom je odobrilo sve zahteve koji ispunjavaju uslove sadržane u pravilu 54bis Pravilnika.²⁹⁶

93. Žalbeno veće primećuje da se, pre nego što se izda nalog državi da dostavi dokumente, sudija ili Pretresno veće moraju uveriti da su ispunjeni uslovi predviđeni pravilom 54bis Pravilnika.²⁹⁷ Žalbeno veće se nije uverilo da je Lukić dokazao da su okolnosti iziskivale od Pretresnog veća ili mu omogućavale da takav nalog izda ranije. Uprkos ponudi Pretresnog veća da pomogne odbrani, Lukić je molbu podneo tek u maju 2006, gotovo šest nedelja nakon što je 10. jul 2006. određen za datum početka suđenja. Pored toga, od Lukićevog prvog zahteva Srbiji do podnošenja molbe na osnovu pravila 54bis proteklo je više od šest meseci.²⁹⁸ Žalbeno veće je mišljenja da je, uzimajući u obzir sporu i ponekad problematičnu saradnju sa srpskim vlastima u pogledu dostavljanja tražene dokumentacije, s jedne strane, i skori početak suđenja, s druge strane, Lukić imao obavezu da ranije podnese zahtev za pomoć Pretresnog veća kako bi se omogućilo da se dotični dokumenti prime pravovremeno.

94. S obzirom na to da Lukić nije pokazao da je Pretresno veće napravilo grešku, Žalbeno veće ne mora da se osvrće na njegove navode u vezi sa štetom koja je navodno proistekla iz načina na koji je Pretresno veće postupilo prema njegovom zahtevu na osnovu pravila 54bis Pravilnika.

3. Dužina sudskih pretresa

(a) Argumentacija strana u postupku

(i) Pavkovićeve žalbe

95. Pavković tvrdi da je Pretresno veće tokom celog pretresnog postupka više bilo zaokupljeno brzinom nego pravičnošću postupka.²⁹⁹ On ukazuje na to da se, na osnovu člana 21 Statuta, pravo da mu se sudi bez nepotrebnog odgađanja odnosi samo na optuženog, a da nijedan od optuženih u ovom predmetu nije tražio "brzo suđenje", već "razumno odgađanje" kako bi mogli da pripreme odbranu.³⁰⁰ Kao ilustraciju navodnog pogrešnog pristupa Pretresnog veća, Pavković navodi da se ono, u Odluci od 9. oktobra 2006, u kojoj je, između ostalog, bilo reči o rasporedu suđenja,

²⁹⁶ Odluka od 29. septembra 2006, par. 24(1).

²⁹⁷ Pravilo 54bis Pravilnika u relevantnom delu predviđa sledeće: "(A) Strana koja na osnovu pravila 54 traži izdavanje naloga kojim se nekoj državi nalaže da dostavi dokumente ili informacije mora to pismeno zatražiti od nadležnog sudije ili pretresnog veća i mora: (i) definisati u meri u kojoj je to moguće dokumente i informacije na koje se zahtev odnosi; (ii) navesti na koji način su oni relevantni za neko pitanje pokrenuto pred sudijom ili pretresnim većem i potrebni za pravično presuđivanje o toj stvari; i (iii) objasniti koje je korake podnosilac zahteva preduzeo kako bi osigurao pomoć te države."

²⁹⁸ V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 38.

²⁹⁹ Pavkovićeve žalbeni podnesak, par. 346, gde se upućuje, između ostalog, na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka o korišćenju vremena, 9. oktobar 2006. (dalje u tekstu: Odluka od 9. oktobra 2006).

³⁰⁰ Pavkovićeve žalbeni podnesak, par. 346.

selektivno pozvalo na član 21 Statuta, izostavivši onaj deo po kojem optuženi ima pravo na odgovarajuće vreme i uslove za pripremu odbrane.³⁰¹ On dalje ukazuje na to da su dugački pretresi negativno uticali na njegovu pripremu za suđenje i da se Pretresno veće, uprkos njegovom zahtevu za "pravičnost postupka i 'opravdano' odgađanje", u Nalogu o rasporedu od 15. novembra 2006. pozvalo isključivo na svoju obavezu da optuženom obezbedi pravo da mu se sudi bez nepotrebnog odgađanja, čime je kompromitovalo potrebu da se doprinese pravdi.³⁰² Pavković tvrdi da se nijedan od optuženih nije "pozivao" na pravo da mu se sudi bez nepotrebnog odgađanja i navodi da je Pretresno veće, i u Odluci od 9. oktobra 2006. i u Nalogu o rasporedu od 15. novembra 2006, nepotrebno naglašavalo potrebu da se to pravo poštuje.³⁰³ Najzad, Pavković tvrdi da je Pretresnom veću u više navrata skrenuta pažnja na pitanje "brzine naspram pravde".³⁰⁴

96. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće primereno izbalansiralo svoju obavezu da osigura i ekspeditivno vođenje suđenja i pravo optuženih na dovoljno vreme za pripremu odbrane.³⁰⁵ Prema rečima tužilaštva, Pretresno veće je "pokazalo spremnost da prilagodi tempo suđenja tamo gde je to bilo opravdano kako bi olakšalo pripremu odbrane", a da pritom ne ugrozi potrebu za ekspeditivnim vođenjem postupka.³⁰⁶

(ii) Lukićeva žalba

97. Lukić tvrdi da se zagarantovano pravo optuženih da im se sudi bez nepotrebnog odgađanja mora primenjivati u korist optuženih, a ne na njihovu štetu.³⁰⁷ On navodi da je, iako je tokom pretresnog postupka pokušavao da nadoknadi to što je pretpretresna priprema bila nedovoljna, Odluka od 9. oktobra 2006. kojom je naloženo duže trajanje pretresa dovela do pogoršanja situacije i da su njegovi naponi postali uzaludni.³⁰⁸ On tvrdi da je raspored pretresa ugrozio njegovo zdravlje i zdravlje njegovog branioca, otežao pripremu za ispitivanje svedoka i onemogućio suštinski važne sastanke između advokata i klijenta.³⁰⁹ Lukić tvrdi da su ti duži pretresi, u kombinaciji s promenom rasporeda svedočenja svedoka tužilaštva, obelodanjivanjem dodatnih informacija u poslednjem

³⁰¹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 346.

³⁰² Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 347-348, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Zajednički prigovor odbrane na raspored suđenja u nedelji koja počinje 27. novembra 2006, 2. novembar 2006. (dalje u tekstu: Zajednički podnesak odbrane od 2. novembra 2006), *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Nalog o rasporedu, 15. novembar 2006. (dalje u tekstu: Nalog o rasporedu od 15. novembra 2006).

³⁰³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 346, 348.

³⁰⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 349-350.

³⁰⁵ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 137.

³⁰⁶ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 136, gde se upućuje na Odluku od 9. oktobra 2006, str. 2, 6, Nalog o rasporedu od 15. novembra 2006, par. 2, raspravu o pitanjima u vezi s dokazima, 23. novembar 2006, T. 7241-7242.

³⁰⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 43, gde se upućuje na *Tužilac protiv Dragomira Miloševića*, predmet br. IT-98-29/1-PT, Odluka po drugom zahtjevu odbrane za privremeno puštanje na slobodu, 9. februar 2006, *Tužilac protiv Duška Tadića*, predmet br. IT-94-1-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda, 2. oktobar 1995, par. 46.

³⁰⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 51.

³⁰⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 53-54.

trenutku, kao i intenzivnim pripremama za svedočenje svedoka odbrane, "iscrpli" i "prevazišli mogućnosti" njegovog tima odbrane.³¹⁰ On tvrdi da iz tih istih razloga nije mogao da "preduzme značajne istražne radnje", pa da je stoga jedan broj dokumenata na osnovu pravila 70 dobio tek nakon okončanja izvođenja dokaza tužilaštva, te ti dokumenti nisu mogli biti upotrebljeni kako bi se svedoci tužilaštva s njima suočili.³¹¹ Posebno kada je reč o svedocima koji su ranije svedočili u predmetu *S. Milošević*, Lukić navodi da zbog produženog trajanja pretresa nije mogao da "predvidi [ili] locira" sve potencijalne dokumente potrebne za efikasno unakrsno ispitivanje tih svedoka.³¹² Lukić tvrdi da je kumulativni efekat tih faktora bio taj da je "efikasna pomoć branioca bila umanjena", što je, sa svoje strane, negativno uticalo na pravičnost i integritet postupka.³¹³ Lukić takođe tvrdi da je Pretresno veće zloupotrebilo svoje diskreciono ovlašćenje kada je zatražilo od njega da povuče deo zahteva kojim je tražio izmenu rasporeda suđenja.³¹⁴ On tvrdi da je taj postupak predstavljao pokušaj Pretresnog veća da spreči da se njegov prigovor unese u spis u svrhu ulaganja buduće žalbe.³¹⁵

98. Kada je reč o Lukićevoj tvrdnji da je Pretresno veće insistiralo na njegovom pravu na ekspeditivno suđenje na njegovu štetu, tužilaštvo odgovara da Lukić nije pokazao da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu primetnu grešku.³¹⁶ Što se tiče dužeg trajanja pretresa, tužilaštvo tvrdi da su Lukićevi argumenti razmotreni u pretresnom postupku i da on nije pokazao kako mu je raspored suđenja naneo takvu štetu koja bi mogla da obesnaži Prvostepenu presudu.³¹⁷ Tužilaštvo tvrdi da Lukić nije pokazao da je Pretresno veće zloupotrebilo svoje diskreciono ovlašćenje kada je zaključilo da je imao dovoljno vremena da pripremi odbranu i da istovremeno izvodi dokaze u sudnici.³¹⁸ Ono takođe navodi da su dokumenti na osnovu pravila 70 koje pominje Lukić uvršteni u spis i da stoga nije prouzrokovana nikakva šteta.³¹⁹ Kada je reč o Lukićevom navodu da ga je obelodanjivanje izjava svedoka u poslednjem trenutku sprečilo da se efikasno pripremi za unakrsno ispitivanje svedoka, tužilaštvo ponovo tvrdi da Lukić nije naveo "nijedan konkretan primer štete".³²⁰ Ono tvrdi da je Lukić trebalo da zatraži pravno sredstvo koje je smatrao potrebnim od

³¹⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 51-52.

³¹¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 39, gde se upućuje na dokumente označene brojevima 6D1635, 6D1637, 6D1638, 6D1639, 6D1640.

³¹² Lukićev žalbeni podnesak, par. 51.

³¹³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 51.

³¹⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 55, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po Lukićevom zahtevu za izmenu rasporeda suđenja, 20. februar 2008. (dalje u tekstu: Odluka od 20. februara 2008), par. 10, rasprava u vezi s proceduralnim pitanjima, 4. mart 2008, T. 23666-23668.

³¹⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 55.

³¹⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 49-50.

³¹⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 63.

³¹⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 63, gde se upućuje na Odluku od 20. februara 2008, par. 6.

³¹⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 42, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po zahtevima Lukićeve odbrane za prihvatanje dokumenata bez posredstva svedoka, 11. jun 2008. (dalje u tekstu: Odluka od 11. juna 2008), par. 106-110.

³²⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 64.

Pretnosnog veća u odgovarajuće vreme, što on nije učinio.³²¹ U vezi s Lukićevom tvrdnjom da je Pretresno veće izvršilo na njega pritisak da povuče deo zahteva kojim je tražio izmenu rasporeda suđenja, tužilaštvo navodi da je Pretresno veće zapravo zaključilo da bi relevantni deo tog zahteva mogao da predstavlja kažnjivo ponašanje prema pravilu 46(A) Pravilnika.³²²

99. Lukić u replici tvrdi da je produženo trajanje pretresa imalo "dramatične i značajne" posledice po njegovu mogućnost da se pripremi za suđenje, koja je već bila otežana "ozbiljnim problemima i ograničenjima" nametnutim tokom njegove pretpretresne pripreme.³²³ Kada je reč o dokumentima na osnovu Pravila 70, Lukić tvrdi da oni, suprotno zaključcima Pretresnog veća, pokazuju (i) da je Oslobodilačka vojska Kosova (dalje u tekstu: OVK) bila i prisutna i aktivna u Peći/Peja i Đakovici/Gjakova tokom bombardovanja od strane Organizacije Severnoatlantskog ugovora (dalje u tekstu: NATO); (ii) da se civilno stanovništvo u Prištini plašilo NATO bombardovanja i da je napuštalo to područje zbog nastalih nedaća; i (iii) da nije bilo razmene informacija i saradnje između "informatora OVK na terenu i NATO-a".³²⁴ Lukić tvrdi da su ti dokumenti, da su bili dostupni tokom izvođenja dokaza tužilaštva, mogli biti upotrebljeni da se ospori verodostojnost, između ostalog, svedoka Shauna Byrnese.³²⁵

(b) Analiza

100. Žalbena veće podseća da je osnovna dužnost pretresnih veća da osiguraju pravičnost suđenja tako što će se postarati da se postupak vodi uz puno poštovanje prava optuženog.³²⁶ U tom kontekstu, Žalbena veće takođe podseća da je pravo na suđenje bez nepotrebnog odgađanja zagarantovano članom 21(4)(c) Statuta i sadržano u brojnim međunarodnim instrumentima vezanim za ljudska prava i da je "neodvojivi i konstitutivni element prava na pravično suđenje".³²⁷ Shodno tome, Pretresno veće je dužno da se proaktivno postara za to da se optuženom sudi bez nepotrebnog

³²¹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 64, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 48.

³²² Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 63, gde se upućuje na Odluku od 20. februara 2008, par. 7, 12.

³²³ Lukićeva replika, par. 20. U tom pogledu, Lukić ponavlja svoje argumente da je u vreme spajanja predmeta imao samo tri meseca pretpretresne pripreme i da je do trenutka kada je počelo suđenje za pretpretresnu pripremu imao manje od 64 posto vremena koje je inače potrebno za stepen složenosti njegovog predmeta (Lukićeva replika, par. 21-22).

³²⁴ Lukićeva replika, par. 17, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 30, 48, 115, 230, 233, 887.

³²⁵ Lukićeva replika, par. 18.

³²⁶ V. član 20(1) Statuta.

³²⁷ *Tužilac protiv Sefera Halilovića*, predmet br. IT-01-48-A, Odluka po zahtjevu odbrane za hitno utvrđivanje rasporeda kojim se zakazuje žalbeni pretres, 27. oktobar 2006, par. 17, gde se poziva na *Tužilac protiv Miroslava Kvočke i drugih*, predmet br. IT-98-30/1-AR73.5, Odluka po interlokutornoj žalbi optuženog Zorana Žigića na odluku Pretresnog vijeća I od 5. decembra 2000, 25. maj 2001. (dalje u tekstu: Odluka od 25. maja 2001. u predmetu *Kvočka*), par. 20. V. takođe *Tužilac protiv Jadranka Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na usmenu odluku pretresnog vijeća od 8. maja 2006. o unakrsnom ispitivanju odbrane i po zahtjevu Udruženja branilaca da mu se odobri podnošenje podneska *amicus curiae*, 4. jul 2006. (dalje u tekstu: Odluka od 4. jula 2006. u predmetu *Prlić*), str. 4, fusnota 18, gde se upućuje na član 14(3)(c) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, član 6(1) EKLJP, član 8(1) Američke konvencije.

odgađanja, bez obzira na to da li sam optuženi na tome insistira.³²⁸ Pored toga, Žalbeno veće podseća na sledeće:

Ravnopravnost u postupku zahtijeva da se koncept pravičnog suđenja primijeni uz uvažavanje interesa objiju strana. Optužba postupa u ime i u interesu međunarodne zajednice. Prema tome, međunarodna zajednica je zainteresovana za ostvarivanje tog jamstva i ono joj ne može biti uskraćeno pukom okolnošću da se žalilac želi odreći vlastitog prava na pravično suđenje.³²⁹

101. Međutim, Žalbeno veće ima u vidu da u predmetima znatnog obima i složenosti kao što je ovaj dužnost Pretresnog veća da obezbedi ekspeditivnost suđenja često podrazumeva delikatno vaganje interesa.³³⁰ Održavajući ukupnu pravičnost postupka, Pretresno veće mora da se postara da postupak ne bude nepotrebno odgađan i da se pretresni postupak završi u razumnom roku, ali isto tako mora da se postara da postupak ne bude kompromitovan nametanjem preteranih vremenskih ograničenja. U tom pogledu Žalbeno veće smatra da logistički faktori ne treba da imaju prioritet u odnosu na dužnost Pretresnog veća da obezbedi pravičnost postupka.³³¹

102. U Nalogu od 15. septembra 2006, Pretresno veće je u nedelji koja je počela 25. septembra 2006. zakazalo pretrese od 09:00 časova do 17:30 časova.³³² Nakon što su strane u postupku iznele argumentaciju da je duže trajanje sudskih pretresa negativno uticalo na njihovu tekuće pripreme za suđenje,³³³ Pretresno veće je u Odluci od 9. oktobra 2006. zauzelo sledeće stanovište:

Veće će duže zasedati kad bude slobodnih sudnica i kad to bude smatralo primerenim, ali takva zasedanja, uopšteno govoreći, neće biti duža od pet časova dnevno, a nakon svakog perioda kad se bude duže zasedalo obično će uslediti period istog trajanja tokom kojeg će Veće zasedati samo po pola dana.³³⁴

³²⁸ To je u skladu s tumačenjem koje su KLJP i ESLJP dali u relevantnim međunarodnim pravnim instrumentima vezanim za ljudska prava. Na primer, u predmetu *Pratt and Morgan v. Jamaica*, KLJP je zauzeo stanovište da se odgovornost za kašnjenje donošenja pismene presude Apelacionog suda može pripisati samo sudskim vlastima i da "[t]a odgovornost ne zavisi ni od zahteva optuženom za dostavljanje dokumenata na suđenju niti se neispunjenje te odgovornosti može opravdati odsustvom zahteva od strane optuženog" (*Pratt and Morgan v. Jamaica*, Communication No. 210/1986 and 225/1987, 6. april 1989, par. 13.4). U predmetu *Doran v. Ireland*, ESLJP je zauzeo stanovište da, "bez obzira na to da li sistem omogućava strani u postupku da podnese zahtev za ubrzanje postupka, sudovi nisu pošteđeni obaveze da obezbede da se poštuje uslov razumnog vremena sadržan u članu 6, budući da dužnost da se pravda ostvaruje ekspeditivno prevashodno počiva na relevantnim organima" (*Doran v. Ireland*, ESLJP, br. 50389/99, 31. jul 2003, par. 47, EKLJP 2003-X (izvodi)). V. takođe *Philis v. Greece (no. 2)*, ESLJP, br. 19773/92, 27. jun 1997, par. 49, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-IV.

³²⁹ Odluka od 25. maja 2001. u predmetu *Kvočka*, par. 21, gde se upućuje na *Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog*, predmet br. IT-95-14/1-AR73, Odluka po žalbi tužitelja u vezi s prihvatljivošću dokaza, 16. februar 1999, par. 25.

³³⁰ *Tužilac protiv Jadranka Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR73.12, Odluka po žalbi Slobodana Praljka na nalog Pretresnog vijeća od 13. oktobra 2008. kojim se ograničava prevođenje dokaza odbrane, 5. decembar 2008. (dalje u tekstu: Odluka od 5. decembra 2008. u predmetu *Prlić*), par. 28, gde se upućuje na *Tužilac protiv Jadranka Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR73.4, Odluka po žalbi tužilaštva u vezi s odlukom pretresnog vijeća o skraćivanju vremena za izvođenje dokaza tužilaštva, 6. februar 2007. (dalje u tekstu: Odluka od 6. februara 2007. u predmetu *Prlić*), par. 16.

³³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 46. V. takođe *Tužilac protiv Ramusha Haradinaja i drugih*, predmet br. IT-04-84-A, *Corrigendum* presude od 19. jula 2010, 23. jul 2010. godine, str. 1.

³³² *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Nalog o rasporedu i odluka po zajedničkom zahtevu odbrane za izmenu rasporeda suđenja za radnu nedelju koja počinje 25. septembra 2006, 15. septembar 2006. (dalje u tekstu: Nalog od 15. septembra 2006), par. 12.

³³³ Rasprava u vezi s proceduralnim pitanjima, 29. septembar 2006, T. 4431-4441.

³³⁴ Odluka od 9. oktobra 2006, str. 6.

103. Dana 2. novembra 2006, svi optuženi su ponovo izrazili protivljenje "celodnevnim" pretresima zakazanim za veći deo poslednje nedelje novembra 2006, naglašavajući konkretno da Pavković, Lazarević i Lukić nisu imali dovoljno vremena za pretpretresnu pripremu i da su planirali da vreme kada se ne održavaju pretresi upotrebe kako bi uhvatili korak.³³⁵ Navedeno je da su celodnevni pretresi ostavljali Pavkoviću i Lukiću vremena samo za pripremu unakrsnog ispitivanja svedoka koji je trebalo da svedoče narednog dana.³³⁶ Zbog toga su optuženi zatražili da Pretresno veće nastavi sa poludnevnim pretresima do kraja pretresnog postupka.³³⁷ U Nalogu o rasporedu od 15. novembra 2006, Pretresno veće je navelo da "raspored suđenja predviđa odgovarajuće periode odmora kako bi strane u postupku, a naročito odbrana, imale odgovarajuće vreme da pripreme dokazni postupak".³³⁸ Pretresno veće je napomenulo: (i) da pretresa neće biti 15. septembra 2006, od 2. do 6. oktobra 2006, 20, 23. i 24. oktobra 2006; (ii) da je predviđena produžena zimska pauza i da će najverovatnije biti dvonedeljne pauze u aprilu 2007; i (iii) da će strane u postupku moći da iskoriste četvonedeljnu letnju pauzu tokom 2007. kako bi uznapredovale s pripremanjima za suđenje.³³⁹ Osim toga, Pretresno veće je pretrese koji neće trajati više od pet sati dnevno zakazalo za sledeće datume: od 20. do 24. novembra, od 27. do 30. novembra 2006, 1. decembar, od 4. do 8. decembra 2006. i od 11. do 15. decembra 2006.³⁴⁰

104. Žalbeno veće primećuje da, suprotno Pavkovićevoj tvrdi, obrazloženje i za Odluku od 9. oktobra 2006. i za Nalog o rasporedu od 15. novembra 2006. pokazuje da je Pretresno veće bilo svesno potrebe da pronade valjanu ravnotežu između obezbeđenja ekspeditivnog vođenja postupka i potrebe da optuženi imaju dovoljno vremena za pripremu odbrane. Na primer, u Odluci od 9. oktobra 2006, Pretresno veće je primilo na znanje primedbe strana u postupku da produženi raspored suđenja negativno utiče na njihove tekuće pripreme za suđenje.³⁴¹ Osim toga, u Nalogu o rasporedu od 15. novembra 2006, Pretresno veće je eksplicitno uzelo u obzir član 20 Statuta i svoju obavezu da obezbedi da suđenje bude i pravično i ekspeditivno.³⁴² Ono je takođe uputilo na član 21 Statuta, naglašavajući da optuženi ima pravo na odgovarajuće vreme i uslove za pripremu

³³⁵ Zajednički podnesak odbrane od 2. novembra 2006, par. 1, 4-5, gde se konkretno upućuje na nemogućnost optuženih da ostvaruju sledeće aktivnosti: "[n]astavak pregledanja materijala na osnovu pravila 68 u EDS-u; organizovanje dokaznog postupka odbrane, biranje svedoka, pregledanje potencijalnih dokaznih predmeta; podnošenje materijala [Službi za konferencijske i jezičke usluge Međunarodnog suda (dalje u tekstu: CLSS)] na prevođenje; pregledanje materijala koje je tokom suđenja dostavilo [tužilaštvo]; priprema podnesaka o pitanjima koja iskrnu tokom suđenja; čitanje i kategorizacija dokaznih predmeta koje je Veće prihvatilo; sastanci s optuženima i dobijanje uputstava od njih; sprovođenje pravnog istraživanja u vezi s pitanjima koja tokom suđenja iskrnu na osnovu dokaza ili koja će biti važna u vreme podnošenja; analiza i organizovanje svedočenja i dosad dobijenih dokaznih predmeta; i slično".

³³⁶ Zajednički podnesak odbrane od 2. novembra 2006, par. 4.

³³⁷ Zajednički podnesak odbrane od 2. novembra 2006, par. 11.

³³⁸ Nalog o rasporedu od 15. novembra 2006, par. 2.

³³⁹ Nalog o rasporedu od 15. novembra 2006, par. 3, fusnota 4, gde se poziva na Nalog od 15. septembra 2006, par. 9.

³⁴⁰ Nalog o rasporedu od 15. novembra 2006, par. 4.

³⁴¹ Odluka od 9. oktobra 2006, str. 3.

³⁴² Nalog o rasporedu od 15. novembra 2006, par. 1.

odbrane.³⁴³ Osim toga, Pretresno veće je uzelo u obzir broj dana kada se ne održavaju pretresi koji će omogućiti odbrani odgovarajuće vreme da se pripremi.³⁴⁴ Imajući u vidu te faktore, Žalbeno veće zaključuje da je Pavkovićeve tvrdnje da Pretresno veće "nije vodilo računa o pravičnosti" neosnovana.³⁴⁵

105. Dalje, Žalbeno veće se nije uverilo da su Pavković i Lukić pokazali da je Pretresno veće zloupotrebilo svoje diskreciono ovlašćenje kada je naložilo duže pretrese. Žalbeno veće primećuje da je pristup Pretresnog veća formulisan u Odluci od 9. oktobra 2006. bio dovoljno fleksibilan budući da je ono predvidelo jednake periode dužih pretresa i poludnevnih pretresa i navelo da će takvi duži pretresi biti održavani samo kada okolnosti to budu iziskivale. Pored toga, u Nalogu o rasporedu od 15. novembra 2006, Pretresno veće je konkretno imalo u vidu da će dani kada se pretresi ne održavaju omogućiti stranama u postupku da uznapreduju u pripremnom radu za suđenje.³⁴⁶ Ni Pavković ni Lukić nisu dokazali da su periodi bez pretresa koje je predvidelo Pretresno veće bili nedovoljni da bi oni zadovoljili svoje potrebe u pogledu priprema za suđenje.

106. Pored toga, sudski spis pokazuje da su, od ukupno 287 dana pretresa, samo tokom 79 dana suđenja pretresi trajali otprilike pet sati ili duže, što iznosi oko 28 posto ukupnog broja pretresnih dana u ovom predmetu. Pored toga, u aprilu 2007. sudski pretresi su održani samo tokom tri dana i odbrana je imala na raspolaganju tri meseca pauze od okončanja izvođenja dokaza tužilaštva do početka izvođenja dokaza odbrane.³⁴⁷ Osim toga, Pavković i Lukić su izvođenje svojih dokaza počeli tek 22. oktobra 2007,³⁴⁸ odnosno 7. februara 2008,³⁴⁹ što znači da su imali dodatno vreme za pripremu. Ni Pavković ni Lukić nisu pokazali da, ukupno posmatrano, periodi kada nije bilo pretresa, zajedno s danima kada su održavani poludnevni pretresi, nisu bili dovoljni za njihove tekuće pripreme za suđenje.

107. Kada je reč o Lukićevom argumentu da su produženi pretresi na kraju ugrozili njegovo zdravlje i zdravlje njegovog branioca, Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće, kada je upozoreno na to da je Lukiću potrebno da se pridržava određenog medicinskog režima, naložilo da, do kraja izvođenja Lukićevih dokaza, svakog drugog dana pretres bude ograničen na četiri sata.³⁵⁰ Lukić ne tvrdi da je raspored suđenja i dalje bio štetan po njegovo zdravlje ili zdravlje njegovog branioca, uprkos merama koje je preduzelo Pretresno veće.

³⁴³ Nalog o rasporedu od 15. novembra 2006, par. 1.

³⁴⁴ V. gore, par. 103. V. takođe Nalog o rasporedu od 15. novembra 2006, par. 2.

³⁴⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 348, gde se upućuje na Nalog o rasporedu od 15. novembra 2006.

³⁴⁶ Nalog o rasporedu od 15. novembra 2006, par. 2-3.

³⁴⁷ Rasprava o pitanjima u vezi s dokazima, 1. maj 2007, T. 12306; Milutinovićeve uvodna reč, 6. avgust 2007, T. 12852 i dalje.

³⁴⁸ Velimir Obradović, 22. oktobar 2007, T. 17357 i dalje.

³⁴⁹ Rasprava u vezi s proceduralnim pitanjima, 7. februar 2008, T. 21840.

³⁵⁰ Odluka od 20. februara 2008, par. 10.

108. Kada je reč o Lukićevom navodu da zbog dužih pretresa nije bilo "suštinski važnih sastanaka između advokata i klijenta", Žalbeno veće primećuje da Lukić nije konkretizovao svoju tvrdnju i nije objasnio zašto nije mogao da dogovori dotične sastanke tokom onih dana kada je raspored suđenja predviđao pretrase u trajanju od pet ili manje sati. Uzimajući u obzir da se Lukićevi argumenti preklapaju, Žalbeno veće će se njegovim navodom da je Pretresno veće zloupotrebilo svoje diskreciono ovlašćenje time što je od njega zatražilo da povuče deo zahteva kojim je tražio izmenu rasporeda suđenja baviti kada se bude bavilo njegovim navodima o navodnoj pristrasnosti.³⁵¹

109. Imajući u vidu gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da ni Pavković ni Lukić nisu pokazali da je Pretresno veće napravilo primetnu grešku kada je naložilo da pretresi traju duže od četiri sata dnevno.

4. Navodna šteta prouzrokovana nedostatkom prevodilačkih resursa

(a) Argumentacija strana u postupku

110. Lukić tvrdi da mu je, zbog nedovoljnih prevodilačkih resursa Međunarodnog suda, uskraćena potpuna i pravična mogućnost da predoči dokaze, budući da je prihvatanje izvesnih dokumenata odbijeno isključivo zbog toga što nije postojao njihov prevod.³⁵² On u pogledu toga navodi da je, zato što je on bio poslednji optuženi koji je trebalo da izvede dokaze, CLSS davao prioritet zahtevima za prevođenje koje su podneli drugi saoptuženi u ovom predmetu.³⁵³

111. Lukić obrazlaže da su svi dokumenti na njegovom spisku na osnovu pravila 65ter podneti na prevođenje CLSS-u, koji je na to reagovao sa zabrinutošću zbog svojih ograničenih prevodilačkih kapaciteta.³⁵⁴ Prema Lukićevim rečima, Pretresno veće je pozvalo CLSS i Lukićev tim odbrane da se dogovore o ovom pitanju, što su oni i učinili.³⁵⁵ Prema tom dogovoru, Lukić je navodno trebalo da povuče sve dokumente kako bi, nakon što se preispitaju prioriteta i ponovo ocene krajnji rokovi, mogli da se podnesu novi zahtevi za prevođenje.³⁵⁶ Međutim, Lukić navodi da je Pretresno veće, dok je taj proces još trajao, naložilo da svi neprevedeni dokumenti s njegovog spiska na osnovu pravila 65ter budu podneti CLSS-u do 30. novembra 2007.³⁵⁷ Iako je Lukić pokušao da izvrši nalog

³⁵¹ V. dole, pododeljak III.D.2.(b)(iii)d.

³⁵² Lukićev žalbeni podnesak, par. 65.

³⁵³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 66.

³⁵⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 66.

³⁵⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 66.

³⁵⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 66.

³⁵⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 66, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Nalog o vremenskom rasporedu podnesaka pre zimske pauze u radu suda i izvođenja dokaza Lukićeve odbrane, 14. novembar 2007. (dalje u tekstu: Nalog od 14. novembra 2007).

Pretresnog veća, CLSS se navodno usprotivio zahtevima za prevođenje, smatrajući ih kršenjem ranijeg dogovora postignutog s Lukićevim timom odbrane.³⁵⁸ Prema tome, Lukić tvrdi da je Nalogom od 14. novembra 2007. i dvema kasnijim odlukama Pretresnog veća počinjena greška, da mu je zbog njih naneta šteta³⁵⁹ i da su oni za posledicu imali nedostatak odgovarajućeg vremena i uslova za prevođenje dokaza.³⁶⁰

112. Tužilaštvo odgovara da Lukić nije naveo koju je приметnu grešku Pretresno veće napravilo u Nalogu od 14. novembra 2007.³⁶¹ Ono takođe tvrdi da je Lukić imao odgovarajuće vreme i uslove da mu se prevedu dokumenti koje je nameravao da predoči kao dokaze³⁶² i da je zbog činjenica da je bio poslednji optuženi koji je trebalo da izvede dokaze imao najviše vremena za dobijanje prevoda.³⁶³ Najzad, Tužilaštvo tvrdi da Lukić nije konkretno naveo nijedan dokument sa svog spiska na osnovu pravila 65ter čije je prihvatanje odbijeno zbog nedostatka prevoda, kao i da nije naveo štetu koja je iz toga proistekla.³⁶⁴

113. Lukić u replici tvrdi da je netačna tvrdnja tužilaštva da je imao najviše vremena da dobije prevode zato što bio poslednji optuženi koji je trebalo da izvede dokaze.³⁶⁵ Prema Lukićevim rečima, šef CLSS-a ga je obavestio da se njegovi zahtevi za prevođenje neće uzimati u rad, izuzev dokumenata bitnih za unakrsno ispitivanje, dok ne budu završeni prevodi koje su tražili drugi saoptuženi.³⁶⁶ Lukić tvrdi da je time što je bio poslednji optuženi koji je trebalo da izvede dokaze doveden u nepovoljan položaj u odnosu na ostale saoptužene i ponavlja da "ne treba da bude kažnjen zbog administrativnih odluka CLSS-a koje su izvan njegove kontrole i zbog neodgovarajućih resursa dostupnih CLSS-u, imajući u vidu raspored suđenja".³⁶⁷

(b) Analiza

114. Žalbeno veće primećuje da odluke Pretresnog veća kojima su Lukiću određeni rokovi za podnošenje prevoda dokaznih predmeta s njegovog spiska na osnovu pravila 65ter spadaju u domen

³⁵⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 66(d).

³⁵⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 66, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka (1) po prvom, drugom, trećem i četvrtom zahtevu Lukićeve odbrane za dalje produženje roka u vezi sa zahtevima za prihvatanje dokumenata direktno iz sudnice i (2) po zahtevu za odobrenje da podnese replike, 2. jun 2008. (dalje u tekstu: Odluka od 2. juna 2008), *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po zahtevu Lukićeve odbrane za ponovno razmatranje odluke u kojoj se odbija zahtev za produženje roka i odobrenje da podnese replike, 10. jun 2008. (dalje u tekstu: Odluka od 10. juna 2008).

³⁶⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 67.

³⁶¹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 76, gde se upućuje na Nalog od 14. novembra 2007.

³⁶² Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 77, gde se poziva na Odluku od 10. juna 2008, par. 5.

³⁶³ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 78, gde se upućuje na Odluku od 10. juna 2008, par. 6.

³⁶⁴ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 79.

³⁶⁵ Lukićeva replika, par. 23.

³⁶⁶ Lukićeva replika, par. 23.

³⁶⁷ Lukićeva replika, par. 23.

diskrecionih ovlašćenja, pa Žalbeno veće mora da ih uvažava.³⁶⁸ Ono takođe podseća da će, na osnovu pravila 3(E) Pravilnika, "[s]ekretar [...] preduzeti sve što je potrebno da se osigura usmeno i pismeno prevođenje na službene jezike [Međunarodnog suda] i s njih". Međutim, ta obaveza ne podrazumeva da strane u postupku imaju neograničen pristup prevodilačkim resursima Međunarodnog suda. Pretresno veće može da naloži određena ograničenja pod uslovom da su ona u skladu s pravom optuženog na odgovarajuće vreme i uslove za pripremu odbrane.³⁶⁹ Sva takva ograničenja moraju se zasnivati na razumnoj proceni potreba odbrane svakog pojedinačnog optuženog na suđenju na kojem ima više optuženih, imajući u vidu pravnu i činjeničnu složenost predmeta.³⁷⁰ Shodno tome, nije primereno ograničavati pristup neke strane u postupku prevodilačkim resursima samo zbog ograničenih kapaciteta CLSS-a.³⁷¹

115. Osvrćući se na konkretne okolnosti ovog predmeta, Žalbeno veće primećuje da su, na osnovu Naloga od 5. marta 2007, svi optuženi bili dužni da do 15. juna 2007. podnesu spiskove svojih dokaznih predmeta na osnovu pravila 65ter i da tužilaštvu, prema potrebi, dostave kopije dokaznih predmeta prevedenih na engleski jezik.³⁷² Budući da Lukić nije mogao da to ispuni do navedenog roka, Pretresno veće je pokušalo da olakša proces prevođenja posredovanjem između njega i CLSS-a.³⁷³ Ono je takođe održalo sastanak s Lukićevim timom odbrane i Službom za pravnu pomoć i pitanja pritvora (dalje u tekstu: OLAD) u vezi s obezbeđivanjem dodatnih resursa kako bi Lukić mogao da angažuje prevodioca za prevod dokumenata koje je CLSS odbio zbog svojih ograničenih kapaciteta.³⁷⁴

116. U Nalogu od 14. novembra 2007, Pretresno veće je izrazilo zabrinutost zbog činjenice da Lukić, uprkos tim naporima, još nije podneo na prevod mnoge dokumente sa svog spiska dokaznih predmeta na osnovu pravila 65ter.³⁷⁵ Napomenuvši da dokumenti koji nisu prevedeni neće moći da budu prihvaćeni, Pretresno veće je naložilo Lukiću da do 30. novembra 2007. podnese CLSS-u sve neprevedene dokumente sa svog spiska dokaznih predmeta na osnovu pravila 65ter, "u skladu s propisanim procedurama CLSS, uz napomenu o redosledu po kom Lukićeva odbrana želi da oni budu prevedeni".³⁷⁶ Pretresno veće je eksplicitno uzelo u obzir "najnovija nastojanja Lukićeve

³⁶⁸ Up. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 81, i izvori na koje se tamo poziva.

³⁶⁹ V. član 21(4)(b) Statuta. V. takođe *Tužilac protiv Jadranka Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR73.9, Odluka po žalbi Slobodana Praljka protiv odluke Pretresnog vijeća u vezi s prijevodom dokumenata od 16. maja 2008, 4. septembar 2008. (dalje u tekstu: Odluka od 4. septembra 2008. u predmetu *Prlić*), par. 25.

³⁷⁰ V. Odluka od 5. decembra 2008. u predmetu *Prlić*, par. 28, gde se upućuje na Odluku od 6. februara 2007. u predmetu *Prlić*, par. 16.

³⁷¹ Odluka od 5. decembra 2008. u predmetu *Prlić*, par. 24.

³⁷² Nalog od 5. marta 2007, par. 8(d)(ii).

³⁷³ Nalog od 14. novembra 2007, par. 3; Odluka od 2. juna 2008, par. 6.

³⁷⁴ Odluka od 10. juna 2008, par. 5.

³⁷⁵ Nalog od 14. novembra 2007, par. 3.

³⁷⁶ Nalog od 14. novembra 2007, par. 6(b).

odbrane i Sekretarijata da se prevedu veći broj dokumenata" i pozvalo je Lukića da se "opredeli za praktičan pristup" u svojoj saradnji s CLSS-om.³⁷⁷ Pored toga, tokom čitavog izvođenja Lukićevih dokaza praksa Pretresnog veća je bila da dokumente prihvata iako čeka da njihov prevod.³⁷⁸ Dana 21. maja 2008. Pretresno veće je naložilo Lukiću da do 30. maja 2008. podnese sve dokumente na čiji se prevod čeka.³⁷⁹ U jednom kasnijem zahtevu, Lukić je tražio produženje roka i priložio prepisku s CLSS-om, prema kojoj CLSS nije mogao da ispuni sve Lukićeve zahteve za prevođenje do 30. maja 2008.³⁸⁰ Pretresno veće je 2. juna 2008. odbilo taj zahtev, a Lukićev zahtev za ponovno razmatranje, koji je usledio, odbilo je 10. juna 2008.³⁸¹

117. Žalbeno veće primećuje da je u Odluci od 2. juna 2008. Pretresno veće potvrdilo svoj usmeni nalog kojim je odredilo 30. maj 2008. kao konačni datum do koga treba da budu podneti svi dokazni predmeti na čiji se prevod čekalo.³⁸² Pretresno veće je, imajući u vidu da je Lukiću već odobreno produženje od gotovo godinu dana, zauzelo stanovište da nije opravdano dalje produženje roka posle 30. maja 2008.³⁸³ Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo kada je izvelo ovaj zaključak. Iako nije eksplicitno odredilo broj stranica za koje Lukić ima pravo da traži da budu prevedene od strane CLSS-a, Pretresno veće je praktično ograničilo njegov pristup prevodilačkim resursima Međunarodnog suda time što je odredilo rokove u kojima CLSS zbog svojih ograničenih kapaciteta nije mogao da ispuni sve Lukićeve preostale zahteve za prevođenje.³⁸⁴ Kao što je već ukazano gore u tekstu, Pretresno veće, kada uvodi takva ograničenja, mora da obezbedi da dodeljeni resursi budu razumno dovoljni, imajući u vidu složenost i broj pitanja koja su predmet spora.³⁸⁵ Pretresno veće nije izvršilo tu procenu i nije na odgovarajući način razmotrilo da li je produženje roka koje je odobreno Lukiću da bi pribavio prevode zapravo bilo dovoljno da mu se obezbede odgovarajuće vreme i uslovi za pripremu odbrane.

118. Dalje, u Odluci od 10. juna 2008. Pretresno veće je ponovilo da je uloženo sav trud da se Lukiću pomogne da se prevedu dokumenti čije je uvrštavanje u dokaze on tražio i da mu je dato više vremena i resursa nego ijednom drugom optuženom.³⁸⁶ Međutim, Pretresno veće ponovo nije ocenilo da li su obezbeđeni dodatni resursi zaista bili dovoljni, imajući u vidu konkretne potrebe Lukićevog dokaznog postupka. Pored toga, Žalbeno veće podseća da je poređenje između resursa

³⁷⁷ Nalog od 14. novembra 2007, par. 3, 5.

³⁷⁸ Odluka od 2. juna 2008, par. 8.

³⁷⁹ Rasprava o pitanjima u vezi s dokazima, 21. maj 2008, T. 26560-26561.

³⁸⁰ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Zahtev za produženje roka za dostavljanje prevoda dokumenata s Dokaznim predmetom A, 29. maj 2008. (dalje u tekstu: Lukićev zahtev od 29. maja 2008), str. 3. V. takođe *ibid.*, Dokazni predmet A.

³⁸¹ Odluka od 2. juna 2008, par. 15; Odluka od 10. juna 2008, par. 14.

³⁸² Odluka od 2. juna 2008, par. 8, 15, gde se upućuje na raspravu o pitanjima u vezi s dokazima, 21. maj 2008, T. 26560-26561.

³⁸³ Odluka od 2. juna 2008, par. 9.

³⁸⁴ V. Lukićev zahtev od 29. maja 2008, Dokazni predmet A.

³⁸⁵ V. gore, par. 114.

dodeljenih saoptuženima relevantno da bi se obezbedilo pravično postupanje prema svakom optuženom u odnosu na druge optužene, ali da Pretresno veće na kraju mora pojedinačno da oceni resurse dostupne svakom od optuženih kako bi obezbedilo da ti resursi budu dovoljni za izvođenje dokaza tog optuženog na osnovu člana 21(4)(b) Statuta.³⁸⁷

119. Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće u Odluci od 2. juna 2008. i Odluci od 10. juna 2008. napravilo primetnu grešku jer nije ocenilo resurse koji su Lukiću konkretno bili potrebni za prevođenje dokumenata kako bi se obezbedilo efikasno izvođenje njegovih dokaza.

120. Kada je reč o tome da li je ta greška Pretresnog veća dovela do nanošenja štete Lukiću, Žalbeno veće primećuje da Lukić tvrdi da mu je uskraćena "puna [i] pravična mogućnost" da predoči dokaze i da je prihvatanje "ključnih" dokumenata odbijeno isključivo zbog nepostojanja njihovog prevoda.³⁸⁸ Međutim, Lukić nije konkretizovao svoju tvrdnju navođenjem relevantnih zaključaka Pretresnog veća na osnovu kojih je ono odbilo da prihvati te dokumente ili upućivanjem na dokumente zbog čijeg je neprihvatanja došlo do nanošenja štete.³⁸⁹ Drugim rečima, Lukić nije pokazao da su vreme i prevodilački resursi koji su mu dodeljeni zaista bili nedovoljni. Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da Lukić nije dokazao da mu je greškom Pretresnog veća naneta šteta.

5. Zaključak

121. Žalbeno veće podseća da je zaključilo da Pretresno veće nije napravilo grešku kada je odlučilo da predmet *Milutinović i drugi* spoji s predmetom *Pavković i drugi*, kao ni u rasporedu suđenja ili upravljanju preteresnim postupkom. Žalbeno veće se uverilo da je Pretresno veće tokom celog postupka valjano razmotrilo sve Pavkovićeve i Lukićeve argumente i preduzimalo potrebne mere kako bi Pavloviću i Lukiću obezbedilo odgovarajuće vreme i uslove za pripremu odbrane.

³⁸⁶ Odluka od 10. juna 2008, par. 3, 7.

³⁸⁷ Odluka od 4. septembra 2008. u predmetu *Prlić*, par. 20.

³⁸⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 65, 67.

³⁸⁹ Osim toga, Žalbeno veće podseća da je 15. decembra 2009. Lukić zatražio da se nekoliko dokumenata koje je Pretresno veće odbilo da prihvati zbog nepostojanja prevoda prihvate kao dodatni dokazi u žalbenom postupku (Zahtev Sretena Lukića za predočavanje dodatnih dokaza Žalbenom veću, 15. decembar 2009. (dalje u tekstu: Lukićev prvi zahtev na osnovu pravila 115), Dodatak A, gde se upućuje na dokumente označene brojevima 6DA1 (prethodno dokument označen kao neprihvaćen (dalje u tekstu: MNA) 6D1323), 6DA3 (prethodno dokument MNA 6D1322), 6DA5 (prethodno dokument MNA 6D1262), 6DA6 (prethodno dokument MNA 6D1263), 6DA7 (prethodno dokument MNA 6D1264), 6DA8 (prethodno dokument MNA 6D1265), 6DA9 (prethodno dokument MNA 6D1266), 6DA10 (prethodno dokument MNA 6D1648), 6DA11 (prethodno dokument MNA 6D1649), 6DA12 (prethodno dokument MNA 6D1109), 6DA13 (prethodno dokument MNA 6D1111), 6DA14 (prethodno dokument MNA 6D1115), 6DA15 (prethodno dokument MNA 6D1116), 6DA16 (prethodno dokument MNA 6D1117)). Dana 11. marta 2010. Žalbeno veće je odbilo Lukićev zahtev, zaključivši da on nije dokazao da su dokumenti čije je prihvatanje traženo mogli da utiču na presudu (Odluka po prvom zahtevu Sretena Lukića za prihvatanje dodatnih dokaza u žalbenom postupku, 11. mart 2010. (dalje u tekstu: Odluka po prvom Lukićevom zahtevu na osnovu pravila 115), par. 27, 32, 44, 50-51, 56). Shodno tome, ti dokumenti se ne mogu smatrati "ključnim" za njegov predmet.

122. Žalbeno veće primećuje da je izvođenje dokaza tužilaštva počelo više od godinu dana nakon Pavkovićeve i Lukićeve predaje Međunarodnom sudu³⁹⁰ i da je izvođenje njihovih dokaza počelo 15, odnosno 18 meseci posle početka suđenja.³⁹¹ Dalje, ubrzo nakon što su prebačeni na Međunarodni sud i tokom celog postupka, i Pavković i Lukić su imali pomoć branilaca. Oba glavna branioca dobila su maksimalna dostupna finansijska sredstva – paušalni iznos za predmete trećeg stepena složenosti – i mogli su da ih koriste na način koji ocene najprimerenijim za pripremu odbrane. Pored toga, imajući u vidu svoju stalnu obavezu da stranama u postupku obezbedi dovoljno vremena za pripremu za suđenje, Pretresno veće je omogućilo nekoliko pauza tokom izvođenja dokaza, između ostalog, u aprilu 2007, kada nije bilo sudskih pretresa, izuzev tokom tri dana, kao i tromesečnu pauzu od završetka izvođenja dokaza tužilaštva do početka izvođenja dokaza odbrane.³⁹² Pavković i Lukić nisu pokazali da osporavane odluke izlaze iz okvira diskrecionih ovlašćenja Pretresnog veća ili da im je usled njih naneta šteta. Na osnovu sveobuhvatne ocene upravljanja postupkom od strane Pretresnog veća, Žalbeno veće zaključuje da su Pavkoviću i Lukiću dodeljeni odgovarajući vreme i uslovi za pripremu odbrane i odbija njihovu argumentaciju o suprotnom.

C. Navodno kršenje načela jednakosti sredstava

123. Žalbeno veće podseća da je u praksi Međunarodnog suda ustaljeno da načelo jednakosti sredstava, koje čini suštinu jamstva pravičnog suđenja, iziskuje da nijedna strana u postupku ne bude u nepovoljnijem položaju pri izvođenju svojih dokaza.³⁹³ Kad se ocenjuje da li je uspostavljena prava ravnoteža, primenjuje se "princip suštinske proporcionalnosti, a ne princip stroge matematičke jednakosti".³⁹⁴ Shodno tome, da bi se nekom optuženom pružila odgovarajuća mogućnost da iznese svoju argumentaciju, nije neophodno da mu se dozvoli ista količina vremena ili isti broj svedoka koji su odobreni tužilaštvu.³⁹⁵ Tačnije, vreme odobreno nekom optuženom "mora u razumnim granicama biti proporcionalno vremenu koje je dodijeljeno tužiocu i objektivno

³⁹⁰ Pavković se predao 25. aprila 2005, a Lukić 4. aprila 2005. (Odluka u vezi sa spajanjem predmeta, str. 3).

³⁹¹ V. gore, par. 106.

³⁹² V. gore, par. 106.

³⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 106, gde se poziva na *Tužilac protiv Nasera Orića*, predmet br. IT-03-68-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s dužinom dokaznog postupka odbrane, 20. jul 2005. (dalje u tekstu: Odluka od 20. jula 2005. u predmetu *Orić*), par. 7. ESLJP je načelo jednakosti sredstava definisao kao potrebu da se "svakoj strani mora dati razumna mogućnost da iznese svoju argumentaciju ... pod uslovima koji je ne stavlja u znatno nepovoljniji položaj u odnosu na protivničku stranu" (*Zhuk v. Ukraine*, ESLJP, br. 45783/05, 21. oktobar 2010, par. 25; *Kress v. France* [GC], ESLJP, br. 39594/98, 7. jun 2001, par. 72, EKLJP 2001-VI). ESLJP je takođe naveo da to načelo podrazumeva "mogućnost da strane u postupku budu upoznate sa svim izvedenim dokazima ili zapažanjima podnetim s ciljem da se utiče na odluku suda i da o njima diskutuju" (*Užkauskas v. Lithuania*, ESLJP, br. 16965/04, 6. jul 2010, par. 45; *Fretté v. France*, ESLJP, br. 36515/97, 26. februar 2002, par. 47, EKLJP 2002-I). KLJP je takođe zauzeo stanovište da "pravo na jednakost pred sudovima i međunarodnim sudovima takođe podrazumeva jednakost sredstava. To znači da se ista procesna prava moraju obezbediti svim stranama u postupku, osim ako se pravljenje razlike zasniva na zakonima i ako se može opravdati objektivnim i razumnim razlozima, iz čega neće proisteći stvarni nepovoljni položaj ili drugi oblik nepravdičnosti prema okrivljenom" (KLJP, Opšti komentar br. 32, član 14: Pravo jednakosti pred sudovima i međunarodnim sudovima i pravo na pravično suđenje, UN Doc. CCPR/C/GC/32 (27. jul 2007)).

³⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 106, gde se poziva na Odluku od 20. jula 2005. u predmetu *Orić*, par. 7.

dovoljno da optuženom omogući da iznese svoju odbranu na način koji je u skladu s njegovim pravima iz člana 21 Statuta".³⁹⁶ Dalje, Žalbena veće podseća da pretresna veća uživaju znatna diskreciona ovlašćenja kad stranama u postupku dodeljuju vreme za izvođenje dokaza.³⁹⁷

1. Navodne teškoće da se obiđu mesta zločina na Kosovu

124. Lukić tvrdi da je imao teškoća da obiđe mesta zločina na Kosovu relevantna za pripremu njegove odbrane. On navodi da "[z]bog ograničenja dužine njegovog podneska" ne može da potkrepi tu tvrdnju, pa pozivanjem preuzima relevantne argumente koje je Ojdanić izneo u vezi s tim.³⁹⁸ Tužilaštvo odgovara da Lukićeve argumente treba odbiti bez razmatranja.³⁹⁹

125. Žalbena veće podseća da strana u postupku, kada u žalbenom postupku tvrdi da je prekršeno njeno pravo na pravično suđenje, mora da dokaže da je Pretresno veće prekršilo neku odredbu Statuta i/ili Pravilnika i da je šteta koja joj je time naneta tolika da predstavlja grešku u primeni prava koja obesnažuje prvostepenu presudu.⁴⁰⁰ Žalbena veće takođe podseća da, osim kad se radi o posebnim okolnostima, strana u postupku ne može u vezi s nekim pitanjem ostati nema tokom pretresnog postupka, a potom prvi put pokrenuti to pitanje u žalbenom postupku.⁴⁰¹ Žalbena veće primećuje da Lukić: (i) nije naveo teškoće s kojima se konkretno suočio prilikom obilaska mesta zločina na Kosovu; (ii) nije precizirao napore koje je uložio kako bi na to pitanje skrenuo pažnju Pretresnom veću; (iii) nije precizirao grešku koju je Pretresno veće napravilo kada je presuđivalo po ovoj stvari; i da (iv) nije naveo štetu koju je pretrpeo, a koja je iz toga proistekla. Time što je pozivanjem preuzeo argumente u vezi s navodnim kršenjima Ojdanićevog prava na pravično suđenje, koji su kasnije povučeni, Lukić nije izvršio svoju obavezu dokazivanja u žalbenom postupku.⁴⁰² Štaviše, Žalbena veće podseća da je Lukiću odobreno znatno prekoračenje dozvoljenog broja reči za njegov žalbeni podnesak.⁴⁰³ Prema tome, sama dužina podneska nije bila prepreka za iznošenje važnih i uverljivih argumenata u tom pogledu.

126. Iz gorenavedenih razloga, Žalbena veće odbija Lukićevu argumentaciju.

³⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 106, gde se poziva na Odluku od 20. jula 2005. u predmetu *Orić*, par. 7.

³⁹⁶ *Tužilac protiv Jadranka Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR73.7, Odluka po žalbi okrivljenih na odluku o dodjeljivanju vremena za izvođenje dokaza odbrane, 1. jul 2008. (dalje u tekstu: Odluka od 1. jula 2008. u predmetu *Prlić*), par. 16, gde se upućuje na Odluku od 20. jula 2005. u predmetu *Orić*, par. 8-9.

³⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 17, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 81, 99.

³⁹⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 68.

³⁹⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 80.

⁴⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 17, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 17, Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 28, Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 21, Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 119.

⁴⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 112.

2. Vreme dodeljeno za izvođenje Lukićevih dokaza

(a) Argumentacija strana u postupku

127. Lukić tvrdi da je, u odgovoru na njegovu tvrdnju da nije imao odgovarajuće vreme da se "u isto vreme spremi za unakrsno ispitivanje svedoka tužilaštva, za [svoju] argumentaciju na osnovu pravila 98bis i za izvođenje dokaza odbrane", Pretresno veće u Odluci od 23. maja 2007. promenilo datum početka izvođenja dokaza odbrane, ne menjajući pritom raspored podnošenja podnesaka.⁴⁰⁴ Lukić tvrdi da je on ipak uspeo da navede 109 svedoka i otprilike 400 dokaznih predmeta, mada su se dokazni predmeti "stalno primali i dodavali tokom izvođenja dokaza odbrane".⁴⁰⁵

128. Kada je reč o vremenu dodeljenom za izvođenje dokaza, Lukić tvrdi da mu je dodeljeno znatno manje vremena nego tužilaštvu, što ga je prisililo da smanji spisak svojih svedoka, kao i dužinu i opseg ispitivanja svedoka.⁴⁰⁶ Lukić tvrdi da je usled toga uspeo da izvede "manje od polovine" svojih dokaza i da je sa spiska svedoka morao da ukloni nekoliko bivših međunarodnih posmatrača zbog toga što tokom vremena koje mu je dodeljeno nije mogao da ih "pronađe/predoči njihovo svedočenje".⁴⁰⁷ Lukić u pogledu toga naglašava da se Pretresno veće, kada je utvrđivalo njegovu krivičnu odgovornost, znatno oslanjalo na svedočenje međunarodnih posmatrača koje je pozvalo tužilaštvo.⁴⁰⁸

129. Tužilaštvo odgovara da Lukić, kada je reč o Odluci od 23. maja 2007, samo ponavlja argumente koje je već izneo tokom pretresnog postupka, ne pokazujući da je Pretresno veće napravilo grešku ili da je on pretrpeo bilo kakvu štetu.⁴⁰⁹ Tužilaštvo takođe tvrdi da je Pretresno veće pravilno postupilo kada je odredilo rok za izvođenje dokaza odbrane.⁴¹⁰ Tužilaštvo dodaje da je Lukićeva tvrdnja da je imao manje od trećine vremena koje je dodeljeno tužilaštvu pogrešna.⁴¹¹ Ono naglašava da je Lukić imao više vremena da izvede dokaze od bilo kog drugog saoptuženog i

⁴⁰² U tom pogledu, Žalbeno veće primećuje da Lukić nije potkrepio ni te navode tokom žalbenog pretresa. V. žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 482-570.

⁴⁰³ Odluka po zahtevima odbrane za prekoračenje ograničenja broja reči, 8. septembar 2009, str. 5.

⁴⁰⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 56-57, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po zajedničkom zahtevu odbrane za odgađanje rasporeda suđenja, 23. maj 2007. (dalje u tekstu: Odluka od 23. maja 2007).

⁴⁰⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 58.

⁴⁰⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 60, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka o korišćenju vremena preostalog za izvođenje dokaza odbrane, 21. novembar 2007. (dalje u tekstu: Odluka od 21. novembra 2007).

⁴⁰⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 61, gde se upućuje na Dietmara Hartwiga, Johna Christophera Clarka, Richarda Haeslipa, Guya Sandsa i Keitha Rolanda.

⁴⁰⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 61, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1041-1048.

⁴⁰⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 65-68.

⁴¹⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 69, gde se upućuje na Odluku od 20. jula 2005. u predmetu *Orić*, par. 7.

⁴¹¹ Tužilaštvo tvrdi da je iskoristilo samo 166 sati od 260 sati dodeljenih za izvođenje dokaza (Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 69).

da je pozvao najveći broj svedoka.⁴¹² Kada je reč o Lukićevim navodnim teškoćama da pronađe nekoliko međunarodnih posmatrača i predoči njihovo svedočenje, tužilaštvo navodi da Lukić nije precizirao da li je u tom pogledu tražio bilo kakvo pravno sredstvo od Pretresnog veća i ne objašnjava zašto nije mogao da zatraži prihvatanje njihovih pismenih izjava na osnovu pravila 92*bis* ili pravila 92*ter* Pravilnika.⁴¹³

(b) Analiza

130. U Odluci od 23. maja 2007, Pretresno veće je delimično odobrilo zahtev za odgađanje početka izvođenja dokaza odbrane koji su podnela sva šestorica optuženih, ali je odbilo da produži rok za dostavljanje podnesaka na osnovu pravila 65*ter* ili da pomeri datum održavanja konferencije pre izvođenja dokaza odbrane.⁴¹⁴ Žalbeno veće primećuje da Lukić, osim što navodi da Pretresno veće nije odobrilo zahtev za izmenu rasporeda podnošenja podnesaka, nije naveo nijednu navodnu grešku koju je Pretresno veće napravilo kada je primenilo svoje diskreciono ovlašćenje. Njegova uopštena tvrdnja da je "primao i dodavao" dokaze u toku izvođenja dokaza nije dovoljna da pokaže da je Pretresno veće napravilo grešku kada je odbilo traženu izmenu rasporeda podnošenja podnesaka.⁴¹⁵ Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da Lukićev nepotkrepljeni navod ne zaslužuje da se detaljno razmatra u žalbenom postupku, pa ga stoga odbacuje.

131. Kada je reč o dodeli vremena u ovom predmetu, Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće na početku suđenja odlučilo da stranama u postupku ne određuje rokove, "već da se pouzda u stručnu ocenu branilaca".⁴¹⁶ Kako je suđenje napredovalo, Pretresno veće je smatralo da je potrebno da tužilaštvo dodeli otprilike 260 sati za glavni dokazni postupak, od čega je tužilaštvo iskoristilo 166 sati.⁴¹⁷ Za izvođenje dokaza odbrane ukupno je dodeljeno 240 sati⁴¹⁸ i Pretresno veće je pozvalo optužene da se među sobom dogovore o podeli tog vremena.⁴¹⁹ Posle glavnih dokaznih postupaka drugih optuženih, za izvođenje dokaza Lazarevićeve i Lukićeve odbrane preostalo je 145 sati.⁴²⁰ Budući da ova dvojica optuženih nisu uspela da se dogovore o podeli tog vremena,

⁴¹² Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 70.

⁴¹³ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 71.

⁴¹⁴ Odluka od 23. maja 2007, par. 4-5. V. takođe *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Hitni zajednički zahtev odbrane da se izmeni raspored podnošenja podnesaka na osnovu pravila 65*ter*, konferencije pre izvođenja dokaza odbrane i početka izvođenja dokaza odbrane, 21. maj 2007.

⁴¹⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 58.

⁴¹⁶ Odluka od 9. oktobra 2006, str. 3, gde se upućuje na Pretpretresnu konferenciju, 7. jul 2006, T. 359-360. Međutim, v. takođe, konferencija na osnovu pravila 65*ter*, 30. mart 2006, T. 155-157; pretpretresna konferencija, 31. mart 2006, T. 167.

⁴¹⁷ V. Odluka od 21. novembra 2007, par. 1. V. takođe Odluka od 9. oktobra 2006, str. 4, 6.

⁴¹⁸ Konferencija pre izvođenja dokaza odbrane, 22. jun 2007, T. 12847.

⁴¹⁹ Konferencija pre izvođenja dokaza odbrane, 22. jun 2007, T. 12847-12848.

⁴²⁰ Odluka od 21. novembra 2007, par. 4.

Pretno veće je 21. novembra 2007. donelo odluku kojom je Lukiću od preostalih 145 sati dodelilo 80 sati.⁴²¹ Lukić je naposljetku izvođenje svojih dokaza završio za 79 sati.⁴²²

132. Žalbeno veće mora najpre da oceni da li je 80 sati, koliko je dodeljeno za izvođenje dokaza Lukićeve odbrane, bilo objektivno proporcionalno vremenu koje je dodeljeno tužilaštvu. Na početku, Žalbeno veće napominje da je na tužilaštvu da van razumne sumnje dokaže svaki element zločina kojima se optuženi terete. Nasuprot tome, "[s]trategija odbrane često se usredređuje na stvaranje konkretnih ciljanih pukotina u tezi tužilaštva, a za taj poduhvat je često potrebno manje vremena i manje svjedoka".⁴²³ Pored toga, u predmetu u kojem ima više optuženih, tužilaštvo mora da izvodi dokaze u vezi s pitanjima koja su zajednička za sve optužene i da dodatno isplanira svoje vreme kako bi moglo da dokaže krivicu svakog optuženog pojedinačno, za svako od krivičnih dela za koje se on tereti. S druge strane, iako bi svakom optuženom trebalo omogućiti vreme da odgovori na zajedničke elemente teze tužilaštva, nije verovatno da će svaki optuženi osporavati svaki dokaz koji je tužilaštvo izvelo u vezi s individualnom odgovornošću svakog saoptuženog.⁴²⁴ U ovom predmetu, Lukić je imao na raspolaganju 80 sati za izvođenje dokaza odbrane, što je gotovo polovina vremena koje je tužilaštvo zapravo iskoristilo za svoj dokazni postupak protiv svih šest optuženih. U tim okolnostima, Žalbeno veće zaključuje da Lukić nije pokazao da je vreme koje mu je Pretno veće dodelilo za izvođenje odbrane bilo u nerazumnim granicama neproporcionalno.

133. Žalbeno veće će sada razmotriti da li je vreme dodeljeno Lukiću bilo objektivno dovoljno da mu omogući da svoje dokaze izvede na način koji je u skladu s njegovim pravom na pravično suđenje. Žalbeno veće podseća da je Pretno veće, nakon što je za ukupno izvođenje dokaza odbrane dodelilo 240 sati, eksplicitno napomenulo da, imajući u vidu specifičnosti teze svake odbrane pojedinačno, ne očekuje da će dodeljeno vreme biti ravnomerno raspoređeno među saoptuženima.⁴²⁵ Pretno veće je takođe objasnilo da je pri donošenju ove odluke razmotrilo razne faktore, uključujući znatnu količinu dokaza koji se mogu prihvatiti sporazumno ili bez posredstva svedoka.⁴²⁶ Ono je takođe imalo u vidu da se svedočenje znatnog broja svedoka odbrane može predočiti na načine predviđene pravilima 92bis i 92ter Pravilnika.⁴²⁷ Najzad, Pretno veće je naglasilo da je spremno da ponovo razmotri svoju odluku kad god bude predočeno valjano

⁴²¹ Odluka od 21. novembra 2007, par. 6, 9.

⁴²² Prvostepena presuda, tom 1, fusnota 29.

⁴²³ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 106, gde se poziva na Odluku od 20. jula 2005. u predmetu *Orić*, par. 7.

⁴²⁴ Odluka od 1. jula 2008. u predmetu *Prlić*, par. 34-35.

⁴²⁵ Konferencija pre izvođenja dokaza odbrane, 22. jun 2007, T. 12847.

⁴²⁶ Konferencija pre izvođenja dokaza odbrane, 22. jun 2007, T. 12845-12846.

⁴²⁷ Konferencija pre izvođenja dokaza odbrane, 22. jun 2007, T. 12846.

opravdanje za dodeljivanje više vremena.⁴²⁸ Takav pristup Pretresnog veća bio je dovoljno fleksibilan i usmeren ka konkretnim potrebama teze svake odbrane pojedinačno.

134. Kako je predmet napredovao, Pretresno veće je utvrdilo vreme za izvođenje dokaza Lazarevićeve i Lukićeve odbrane. Ono je pritom eksplicitno uzelo u obzir da je Lukić jedini pripadnik MUP-a koji je optužen u ovom predmetu i da stoga "potencijalno postoji nimalo beznačajan broj dokaza koji se odnose na MUP", a koji su relevantni za Lukića.⁴²⁹ Iz tih razloga, Pretresno veće je Lukiću dodelilo trećinu ukupnog vremena dodeljenog za izvođenje dokaza odbrane svih šest optuženih i ponovo navelo da postoji mogućnost da odluku preinači ukoliko strana u postupku pokažu valjan razlog.⁴³⁰ Lukić tada nije osporio odluku Pretresnog veća. Žalbeno veće ponavlja da strana u postupku mora formalno da pokrene svako sporno pitanje pred Pretresnim većem i da propust da to uradi može da znači da se žalilac odrekao svog prava na pokretanje tog pitanja u žalbenom postupku.⁴³¹ U svakom slučaju, Lukić ne navodi bilo kakvu grešku u odluci Pretresnog veća.

135. Kada je reč o Lukićevom navodu da je morao da ograniči dužinu i opseg ispitivanja svedoka,⁴³² Žalbeno veće podseća da se od strana u postupku očekuje da svoje dokaze izvede što je moguće efikasnije, koristeći sve dostupne načine za izvođenje relevantnih dokaza, uključujući sredstva predviđena pravilima 92*bis* i 92*ter* Pravilnika.⁴³³ U svojoj argumentaciji u žalbenom postupku, Lukić nije dokazima potkrepio koje je napore eventualno uložio tokom pretresnog postupka kako bi dokaze izveo na najefikasniji način i nije pokazao da je, uprkos tim naporima, objektivno potrebno dodatno vreme da se ti svedoci pozovu i ispituju. Lukić nije ni precizirao da li je u relevantno vreme od Pretresnog veća tražio bilo kakvo pravno sredstvo.

136. Kada je reč o broju svedoka koje je Lukić mogao da pozove i njegovoj navodnoj nemogućnosti da izvede dokaze posredstvom pet međunarodnih posmatrača, kao što je navedeno gore u tekstu, Pretresno veće je u više navrata navelo da njegova odluka o dodeli vremena podleže ponovnom razmatranju ukoliko strana u postupku pokaže valjan razlog za to.⁴³⁴ Lukić ne navodi da je istražio tu mogućnost ili da je Pretresno veće obavestio o bilo kakvim teškoćama da pronade, pozove ili ispita svedoke za koje je smatrao da su od ključnog značaja za njegovu tezu.

⁴²⁸ Konferencija pre izvođenja dokaza odbrane, 22. jun 2007, T. 12847-12848.

⁴²⁹ Odluka od 21. novembra 2007, par. 6.

⁴³⁰ Odluka od 21. novembra 2007, par. 6, 9(d).

⁴³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 185, i izvori na koje se tamo poziva.

⁴³² Lukićev žalbeni podnesak, par. 60.

⁴³³ Up. Odluka od 1. jula 2008. u predmetu *Prlić*, par. 23.

⁴³⁴ Žalbeno veće primećuje i da je Lukić, tokom konferencije pre izvođenja dokaza odbrane, priznao da se na njegovom spisku svedoka nalaze i lica za koja nije siguran da će zaista i svedočiti, da se svedočenja nekih svedoka mogu predočiti na osnovu pravila 92*bis* Pravilnika i da načelno postoji "izvesno preklapanje na spisku svedoka u nastojanju da se pokriju sve činjenice i sve oblasti" (konferencija pre izvođenja dokaza odbrane, 22. jun 2007, T. 12825-12827, 12838-12839).

137. Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da Lukić nije pokazao da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu приметnu grešku prilikom dodele vremena za izvođenje dokaza njegove odbrane.

3. Način vođenja evidencije o utrošku vremena

(a) Argumentacija strana u postupku

138. Lukić tvrdi da je Pretresno veće u brojnim prilikama primenilo pogrešan način vođenja evidencije o utrošku vremena, čime je dodatno umanjilo vreme raspoloživo za izvođenje njegovih dokaza.⁴³⁵ On kao primer navodi unakrsno ispitivanje Radojka Stefanovića, koje je Pretresno veće evidentiralo kao direktno ispitivanje od strane Lukića, pa je stoga od vremena dodeljenog za izvođenje Lukićeve odbrane oduzeto više od sat vremena.⁴³⁶ On takođe tvrdi da vreme koje je Pretresno veće koristilo za ispitivanje svedoka stalno bilo pogrešno evidentirano i da se uračunavalo u vreme koje je dodeljeno za izvođenje njegove odbrane.⁴³⁷ U tom pogledu, Lukić upućuje na direktno ispitivanje Miroslava Mijatovića. Prema Lukićevim rečima, intervencije Pretresnog veća tokom prvog dana direktnog ispitivanja trajale su gotovo pola sata.⁴³⁸ Lukić tvrdi da se iz Odluke od 16. aprila 2008, koja se bavi njegovim prigovorom na evidentiranje utroška vremena, vidi da je, pored unakrsnog ispitivanja Stefanovića, više od četiri sata unakrsnog ispitivanja drugih svedoka greškom evidentirano kao vreme za izvođenje dokaza njegove odbrane.⁴³⁹ Usled toga, kako tvrdi Lukić, praksa pogrešnog vođenja evidencije utrošenog vremena koju je primenjivalo Pretresno veće onemogućila je "potpuno predočavanje" njegove teze i narušila njegovo pravo na jednakost sredstava.⁴⁴⁰

139. Tužilaštvo odgovara da Pretresno veće nije zloupotrebilo svoje diskreciono ovlašćenje kada je od raspoloživog vremena za izvođenje dokaza Lukićeve odbrane oduzelo deo vremena koje je Lukić utrošio na unakrsno ispitivanje Stefanovića.⁴⁴¹ Kada je reč o Lukićevom prigovoru u vezi s pitanjima koje je Pretresno veće postavljalo Mijatoviću, tužilaštvo napominje da je, kada je Pretresno veće intervenisalo da bi razjasnilo neko pitanje tokom ispitivanja koje vrši strana u

⁴³⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 63-64.

⁴³⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 50, 63.

⁴³⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 63.

⁴³⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 63, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Podnesak Sretena Lukića kojim se protivni evidenciji Sekretarijata o utrošku vremena u ovom pretresnom postupku, 26. mart 2008. (dalje u tekstu: Podnesak od 26. marta 2008), par. 6, gde se upućuje na Miroslava Mijatovića, 12. februar 2008, T. 22165-22167, 22169-22171, 22180-22181, 22185-22188, 22192-22194, 22200, 22217, 22219-22221, 22233-22234, *ibid.*, 13. februar 2008, T. 22258-22260, 22267-22275.

⁴³⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 64, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po prigovoru Lukićeve odbrane na izveštaj o utrošku vremena za februar 2008. godine, 16. april 2008. (dalje u tekstu: Odluka od 16. aprila 2008).

⁴⁴⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 64.

⁴⁴¹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 73.

postupku, to pravilno obračunato kao vreme za izvođenje dokaza te strane u postupku.⁴⁴² Tužilaštvo dalje navodi da Lukić, uprkos tome što tvrdi da je vreme koje je on imao na raspolaganju za izvođenje dokaza nepravilno smanjeno zbog takve prakse Pretresnog veća u vođenju evidencije utroška vremena, nije precizirao navodnu štetu koja mu je time naneta.⁴⁴³

(b) Analiza

140. Kada je reč o Lukićevom prigovoru da je Pretresno veće delimično uračunalo Stefanovićevo unakrsno ispitivanje kao direktno ispitivanje od strane Lukića, Žalbena veće podseća da je, gotovo pet meseci ranije, u vezi s unakrsnim ispitivanjem Miodraga Simića od strane Pavkovića, Pretresno veće objasnilo da se, zavisno od prirode pitanja, deo vremena koje strana u postupku utroši na unakrsno ispitivanje svedoka može uračunati u vreme za izvođenje dokaza te strane u postupku.⁴⁴⁴ Osim toga, u odgovoru na Lazarevićevo pitanje kako će strane u postupku biti obavestene o takvoj raspodeli vremena, predsedavajući sudija je naglasio da će te informacije biti saopštavane preko redovnih evidencija o utrošku vremena koje će strane u postupku moći da ospore.⁴⁴⁵ Shodno tome, i suprotno Lukićevoj tvrdnji da nije bio prethodno obavestjen, Lukić je znatno unapred bio upozoren na praksu Pretresnog veća da se vreme koje strana u postupku utroši na unakrsno ispitivanje uračunava u vreme koje je dodeljeno za izvođenje dokaza te strane u postupku.

141. Žalbena veće napominje da na suđenju s više optuženih svedok koga je pozvao jedan saoptuženi može da svedoči o temama relevantnim za glavni dokazni postupak drugog saoptuženog.⁴⁴⁶ U slučajevima kada za vreme unakrsnog ispitivanja saoptuženi ispituje svedoka o pitanjima koja bi inače bilo primereno postaviti tokom glavnog dokaznog postupka tog optuženog,⁴⁴⁷ nije neopravdano da Pretresno veće vreme koje je utrošila strana koja je vršila unakrsno ispitivanje uračuna u vreme dodeljeno za glavni dokazni postupak te strane. U ovom predmetu, Pretresno veće je strane u postupku unapred obavestilo i pružilo im mogućnost da ospore svako takvo uračunavanje vremena u vreme koje je dodeljeno za njihov glavni dokazni postupak.⁴⁴⁸ U tim okolnostima, Žalbena veće zaključuje da Pretresno veće nije zloupotrebilo svoje diskreciono ovlašćenje.

142. Što se tiče Mijatovićevog ispitivanja, Žalbena veće podseća da, prema pravilima 85(B) i 90(F) Pravilnika, Pretresno veće ima diskreciono ovlašćenje da interveniše onda kada neko pitanje

⁴⁴² Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 73, gde se upućuje na Odluku od 16. aprila 2008, par. 13.

⁴⁴³ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 74.

⁴⁴⁴ Miodrag Simić, 13. septembar 2007, T. 15548-15550.

⁴⁴⁵ Miodrag Simić, 13. septembar 2007, T. 15550.

⁴⁴⁶ Up. Odluka od 1. jula 2008. u predmetu *Prlić*, par. 27.

⁴⁴⁷ V. pravilo 90(H)(i) Pravilnika.

⁴⁴⁸ Miodrag Simić, 13. septembar 2007, T. 15549-15550.

iziskuje razjašnjenje. Pretresno veće može to da učini tako što će se obratiti braniocu ili tako što će dotično pitanje direktno razjasniti sa svedokom. Kako je Pretresno veće pravilno primetilo, sve dok ta pitanja ne predstavljaju nezavisnu istragu veća o svedokovom iskazu, ona se opravdano uračunavaju u vreme dodeljeno strani u postupku koja ispituje svedoka.⁴⁴⁹

143. Osvrćući se na izvode iz transkripta na koje upućuje Lukić,⁴⁵⁰ Žalbena veće primećuje da je Pretresno veće zaista intervenisalo u više navrata tokom Mijatovićevog svedočenja. Međutim, pažljivim pregledom tih slučajeva ustanovljeno je da je Pretresno veće svoja pitanja strogo ograničavalo na one teme koje su proisticale iz svedočenja svedoka, a koje je bilo potrebno razjasniti, i da nije vodilo ispitivanje u novom pravcu. Shodno tome, vreme koje je utrošilo Pretresno veće valjano je uračunato u vreme dodeljeno za izvođenje dokaza Lukićeve odbrane. Lukićevi argumenti u vezi s tim se odbijaju.

4. Navodno kršenje Lukićevog prava da podnosi replike na podneske

(a) Argumentacija strana u postupku

144. Lukić osporava Nalog od 11. jula 2006, kojim je Pretresno veće navodno skratilo rokove za podnošenje replika predviđene Pravilnikom.⁴⁵¹ Lukić tvrdi da je, prema tom nalogu, njegov zahtev za odobrenje da podnese repliku u prilog svom zahtevu za prihvatanje dokumenata bez posredstva svedoka odbijen, čime je on sprečen da "adekvatno upotpuni spis".⁴⁵² Lukić tvrdi da je zbog tih grešaka, sagledanih u kontekstu postupka u celini, došlo do povrede postupka koja suđenje čini nevažećim.⁴⁵³

145. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da, suprotno Lukićevoj tvrdnji, Pretresno veće nije naglo skratilo rokove za podnošenje replika na zahteve i da Lukić nije zatražio produženje roka uprkos tome što ga je Pretresno veće uputilo da to učini.⁴⁵⁴ Osim toga, prema rečima tužilaštva, Lukićev zahtev za odobrenje da podnese replike odbijen je ne samo zbog toga što je kasno podnet, već i zato što je sadržao važne argumente koji su bili u suprotnosti s relevantnim nalogom Pretresnog veća.⁴⁵⁵

⁴⁴⁹ Odluka od 16. aprila 2008, par. 13.

⁴⁵⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 63, gde se upućuje na Podnesak od 26. marta 2008, par. 6, gde se upućuje na Miroslava Mijatovića, 12. februar 2008, T. 22165-22167, 22169-22171, 22180-22181, 22185-22188, 22192-22194, 22200, 22217, 22219-22221, 22233-22234, *ibid.*, 13. februar 2008, T. 22258-22260, 22267-22275.

⁴⁵¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 44, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Nalog o postupku i dokazima, 11. jul 2006. (dalje u tekstu: Nalog od 11. jula 2006).

⁴⁵² Lukićev žalbeni podnesak, par. 44, gde se upućuje na Odluku od 10. juna 2008, Odluka od 2. juna 2008.

⁴⁵³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 44.

⁴⁵⁴ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 52, gde se upućuje na Odluku od 10. juna 2008, par. 12.

⁴⁵⁵ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 51, 53, gde se upućuje na Odluku od 2. juna 2008, par. 14, Nalog od 11. jula 2006, par. 11.

Najzad, tužilaštvo tvrdi da Lukić nije pokazao da je iz osporavanih odluka proistekla bilo kakva šteta.⁴⁵⁶

(b) Analiza

146. Žalbno veće podseća da, prema pravilu 126bis Pravilnika, strana u postupku može da podnese eventualnu repliku u prilog podnesku u roku od sedam dana od podnošenja odgovora, uz odobrenje odgovarajućeg pretresnog veća. Suprotno Lukićevoj tvrdnji, Pretresno veće u Nalogu od 11. jula 2006. nije izmenilo rokove za podnošenje replika predviđene Pravilnikom. U stvari, ono je postavilo rok od tri dana za traženje odobrenja za podnošenje replika,⁴⁵⁷ što je u okvirima ovlašćenja Pretresnog veća da vrši kontrolu vođenja postupka. U svakom slučaju, Lukićev zahtev za odobrenje da podnese repliku podnet je ne samo nakon isteka navedenog roka od tri dana, već i posle roka od sedam dana koji je predviđen pravilom 126bis Pravilnika.⁴⁵⁸ U tim okolnostima, Žalbno veće zaključuje da je Pretresno veće imalo diskreciono ovlašćenje da Lukićev zahtev za podnošenje replike odbije kao nepravovremen.

5. Greške u vezi s prihvatanjem dokaza od strane Pretresnog veća

(a) Greške u vezi s uvrštavanjem u spis Lukićevog razgovora s tužilaštvom

147. Lukić je s predstavnicima tužilaštva razgovarao 21, 22. i 23. maja 2002.⁴⁵⁹ Audio-vizuelni snimak i transkript tog razgovora na engleskom jeziku Lukiću su obelodanjeni 2005, a potom i tokom pretpretresne faze postupka.⁴⁶⁰ Prema pravilu 89(C) Pravilnika, Pretresno veće je 10. oktobra

⁴⁵⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 54, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Zahtev odbrane optuženog Sretena Lukića za odobrenje da podnese repliku u prilog zahtevu za uvrštavanje bez posredstva svedoka, s dokaznim predmetima A i B, 27. maj 2008.

⁴⁵⁷ Nalog od 11. jula 2006, par. 11.

⁴⁵⁸ Dana 7. maja 2008, Lukić je podneo zahtev za prihvatanje dokumenata bez posredstva svedoka (*Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Zahtev Sretena Lukića za prihvatanje dokumenata bez posredstva svedoka i zahtev za prekoračenje dozvoljenog broja reči za podnošenje poverljivog Dodatka A (dalje u tekstu: Lukićev zahtev od 7. maja 2008)). Pavković je podneo odgovor 20. maja 2008. (*Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Pavkovićev prigovor na zahtev Sretena Lukića za prihvatanje dokumenata bez posredstva svedoka, 20. maj 2008), a tužilaštvo je svoj odgovor podnelo 21. maja 2008. (*Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odgovor tužilaštva na zahtev Sretena Lukića za prihvatanje dokumenata bez posredstva svedoka, 21. maj 2008). Na osnovu pravila 126bis Pravilnika, krajnji rok za podnošenje Lukićevih replika bio je 26. maj, odnosno 27. maj 2008. Međutim, Lukićev zahtev za odobrenje da podnese repliku, zajedno s objedinjenom replikom, podnet je 28. maja 2008, odnosno dan posle isteka roka predviđenog pravilom 126bis Pravilnika (*Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Zahtev odbrane optuženog Sretena Lukića za odobrenje da podnese repliku u prilog zahtevu za uvrštavanje bez posredstva svedoka, s dokaznim predmetima A i B, 28. maj 2008).

⁴⁵⁹ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po Lukićevom zahtevu za preispitivanje odluke Pretresnog veća da njegov razgovor s tužilaštvom uvrsti u spis (dokazni predmet br. P948), 22. maj 2008. (dalje u tekstu: Odluka od 22. maja 2008), par. 6. V. takođe DP P948.

⁴⁶⁰ Odluka od 22. maja 2008, par. 7. Audio-vizuelni snimak i transkript tog razgovora na engleskom jeziku obelodanjeni su 20. aprila 2005, odnosno 22. avgusta 2005. (Odluka od 22. maja 2008, par. 7, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Podnesak tužilaštva u skladu s pravilom 65ter(E) s poverljivim Dodatkom A i dodacima B i C, 10. maj 2006, Dodatak B, str. 103).

2006. uvrstilo u spis taj razgovor s priloženim transkriptom na engleskom jeziku.⁴⁶¹ Kombinovani transkript na engleskom i b/h/s jeziku stavljen je Lukiću na raspolaganje 7. februara 2008,⁴⁶² a 11. februara 2008. Pretresno veće je odobrilo zahtev tužilaštva da se objedinjeni transkript na engleskom i b/h/s jeziku priloži uz dokazni predmet.⁴⁶³

148. Dana 6. maja 2008, Lukić je zatražio da Pretresno veće ponovo razmotri odluku o uvrštavanju tog razgovora u spis, tvrdeći da mu transkript razgovora nije bio predočen na završetku svake sesije razgovora, da mu je uskraćena mogućnost da ispravi eventualne nedostatke u transkriptu i da je s obimom grešaka u prevodu bio upoznat tek 7. februara 2008, kada mu je obelodanjen spojeni transkript na engleskom i b/h/s jeziku.⁴⁶⁴ Dana 22. maja 2008, Pretresno veće je odbilo Lukićev zahtev da se taj razgovor ukloni iz zvaničnog spisa postupka⁴⁶⁵ i naložilo da se uz dokazni predmet priloži ispravljena verzija transkripta na engleskom i b/h/s jeziku.⁴⁶⁶ Lukićev dalji zahtev, u kojem su navedene navodne greške u spojenom transkriptu na engleskom i b/h/s jeziku i kojim se traži da se taj razgovor ne uvrsti u spis "dok se ponovo ne prevede ili ne isprave sve greške u prevodu",⁴⁶⁷ Pretresno veće je odbilo 2. juna 2008.⁴⁶⁸

⁴⁶¹ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokumentarnih dokaza, 10. oktobar 2006, par. 52(1)(hh).

⁴⁶² Odluka od 22. maja 2008, par. 3, 7.

⁴⁶³ V. Ljubivoje Joksić, 11. februar 2008, T. 22057-22058.

⁴⁶⁴ Odluka od 22. maja 2008, par. 1, 3.

⁴⁶⁵ Odluka od 22. maja 2008, par. 14.

⁴⁶⁶ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Nalog o uvrštavanju u spis ispravljene verzije Lukićevog razgovora s tužilaštvom (DP P948), 22. maj 2008.

⁴⁶⁷ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Prigovor na prevod ispravljenog dokaznog predmeta br. P948, 23. maj 2008, str. 5.

⁴⁶⁸ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Druga odluka po Lukićevom zahtevu za ponovno razmatranje odluke Pretresnog veća o uvrštavanju u spis njegovog razgovora sa tužilaštvom (dokazni predmet br. P948), 2. jun 2008 (dalje u tekstu: Druga odluka od 2. juna 2008), par. 6.

(i) Argumentacija strana u postupku

149. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je transkript tog razgovora uvrstilo u spis uprkos brojnim proceduralnim nedostacima.⁴⁶⁹ On tvrdi da je taj razgovor obavljen pre podizanja optužnice protiv njega, bez prisustva branioca, i da mu nije pružena mogućnost da pre završetka razgovora pojasni pitanja vezana za Štab MUP-a, iako mu je to obećano.⁴⁷⁰ Lukić takođe tvrdi da postoje "ozbiljne greške u prevodu", koje su mogle biti otkrivene tek kada mu je sa zakašnjenjem obelodanjen spojeni transkript na engleskom i b/h/s jeziku.⁴⁷¹

150. Tužilaštvo u odgovoru navodi da je Pretresno veće razumno postupilo kad je uvrstilo u spis transkript tog razgovora.⁴⁷² Ono tvrdi da je Lukić dobrovoljno pristao na razgovor, da mu je video-snimak razgovora obelodanjen blagovremeno, u skladu s Pravilnikom,⁴⁷³ i da je, kako je zaključilo Pretresno veće, eventualna šteta zbog Lukićeve nemogućnosti da otkrije nedostatke u prevodu transkripta na engleskom jeziku ispravljena u februaru 2008, kada je Lukić dobio spojeni transkript na engleskom i b/h/s jeziku.⁴⁷⁴ Tužilaštvo takođe tvrdi da Lukić nije objasnio koje su to navodne "ozbiljne" prevodilačke greške i kakav su uticaj imale na zaključke Pretresnog veća.⁴⁷⁵

151. Lukić odgovara da u vreme uvrštavanja razgovora u spis nije dostavljen tačan transkript na b/h/s jeziku.⁴⁷⁶ On takođe navodi da se nije ranije usprotivio njegovom prihvatanju jer se "oslonio na tvrdnje [tužilaštva] da su prevod i transkript [...] tačni"⁴⁷⁷ i zato što je transkript na b/h/s jeziku dobio u vreme kada je "trebalo da započne vrlo obiman glavni dokazni postupak odbrane".⁴⁷⁸ Lukić tvrdi da se šteta koja je iz toga proistekla manifestuje u zaključku Pretresnog veća, zasnovanom na izjavi koju je dao tokom tog razgovora, da je Štab MUP-a imao glavnu ulogu u planiranju, organizovanju, rukovođenju i upravljanju radom jedinica MUP-a na Kosovu.⁴⁷⁹

⁴⁶⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 166-170.

⁴⁷⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 166-168, 177; Lukićeva replika, par. 46-47, 50-51, gde se upućuje na DP P948, str. 3-4, 68, 154, 157.

⁴⁷¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 166, 169.

⁴⁷² Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 128-130.

⁴⁷³ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 128, 131-132.

⁴⁷⁴ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 133, gde se upućuje na Odluku od 22. maja 2008, par. 11.

⁴⁷⁵ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 134.

⁴⁷⁶ Lukićeva replika, par. 43.

⁴⁷⁷ Lukićeva replika, par. 44-45, 48.

⁴⁷⁸ Lukićeva replika, par. 48-49.

⁴⁷⁹ Lukićeva replika, par. 50-53, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1012-1013.

(ii) Analiza

152. Žalbena veća podseća da pretresna veća pri utvrđivanju prihvatljivosti dokaza imaju široka diskreciona ovlašćenja i da Žalbena veća mora u tom pogledu poštovati odluku Pretresnog veća.⁴⁸⁰ Prema tome, pitanje pred Žalbenim većem jeste da li je Pretresno veće ispravno iskoristilo svoje diskreciono ovlašćenje kada je donelo tu odluku – odnosno, da li je napravilo "primetnu grešku" koja je dovela do nanošenja štete strani u postupku koja tu odluku osporava.⁴⁸¹

153. Žalbena veća napominje da je Lukić u vreme razgovora bio osumnjičeni.⁴⁸² On je na početku upozoren da je osumnjičen da je izvršio dela za koja mu kasnije može biti suđeno pred Međunarodnim sudom i da se snimak tog razgovora može upotrebiti kao dokaz protiv njega u postupku.⁴⁸³ On je takođe obavешten o svom pravu na pravnog zastupnika koji će biti prisutan tokom razgovora, što je on odbio, kao i o tome da će, ako u bilo kojoj fazi poželi branioca, razgovor biti prekinut kako bi se preduzele mere za imenovanje branioca.⁴⁸⁴ Lukiću je takođe naglašeno da nije uhapšen i da može da ode u bilo kom trenutku.⁴⁸⁵ Prema tome, uzimajući u obzir da je Lukić dobrovoljno pristao na razgovor i da se odrekao prava na prisustvo branioca, njegovi argumenti se odbijaju u delu u kojem on tvrdi da su mu narušena prava predviđena pravilom 42 Pravilnika.

154. Žalbena veća takođe napominje da je, u skladu s pravilom 43(iii) Pravilnika, Lukiću na kraju razgovora eksplicitno data prilika da ispravi ili razjasni sve što je izjavio.⁴⁸⁶ Kako je Pretresno veće ispravno navelo, preduslov za tu priliku nije dostavljanje spojenog transkripta na engleskom i b/h/s jeziku.⁴⁸⁷

155. Kada je reč o Lukićevoj tvrdnji da, uprkos tome što mu je to obećano, nije dobio transkript na završetku razgovora, pravilo 43(vi) Pravilnika predviđa da traka s video-snimkom ispitivanja osumnjičenog bude transkribovana ako osumnjičeni postane optuženi.⁴⁸⁸ Kao što je gore navedeno, Lukiću je transkript na engleskom jeziku dostavljen još u avgustu 2005, gotovo godinu dana pre

⁴⁸⁰ *Tužilac protiv Jadranka Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR73.13, Odluka po objedinjenoj interlokutornoj žalbi Jadranka Prlića na naloge Pretresnog vijeća od 6. i 9. oktobra 2008. o prihvatanju dokaza, 12. januar 2009. (dalje u tekstu: Odluka od 12. januara 2009. u predmetu *Prlić*), par. 5.

⁴⁸¹ V. takođe gore, par. 29.

⁴⁸² Optužnica protiv Lukića je prvi put podignuta 2. oktobra 2003. (predmet br. IT-03-70-I). Posle spajanja predmeta *Milutinović i drugi* s predmetom *Pavković i drugi* (v. Odluka u vezi sa spajanjem predmeta) i izdvajanja Vlastimira Đorđevića iz predmeta, važeća optužnica je potvrđena 26. juna 2006. (*Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Nalog kojim se zamenjuje Treća izmenjena spojena optužnica i Vlastimir Đorđević izdvaja iz suđenja, 26. jun 2006. (dalje u tekstu: Nalog od 26. juna 2006. u vezi s Optužnicom); Optužnica).

⁴⁸³ DP P948, str. 1.

⁴⁸⁴ DP P948, str. 2. Lukića su na početku svake trake podsetili da ima pravo da čuti i da ima pravo na pravnog zastupnika (v. *ibid.*, str. 1, 26, 51-52, 74, 91-92, 116-117, 141, 159-160).

⁴⁸⁵ DP P948, str. 1.

⁴⁸⁶ V. DP P948, str. 170-171.

⁴⁸⁷ Odluka od 22. maja 2008, par. 10.

⁴⁸⁸ V. takođe Odluka od 22. maja 2008, par. 10.

početka suđenja. Pored toga, u vreme uvrštavanja tog razgovora u spis, on nije uložio prigovor po osnovu toga što mu nije dostavljen spojeni transkript.⁴⁸⁹

156. Kada je reč o Lukićevim tvrdnjama da taj razgovor sadrži "ozbiljne greške u prevodu", Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće u Odluci od 22. maja 2008. zaključilo da je transkript razgovora na engleskom i b/h/s jeziku bio dostupan Lukićevoj odbrani "već neko vreme [...] da [...] unese sve ispravke koje smatra potrebnim".⁴⁹⁰ Ono je dalje zaključilo da bi "[s]va eventualna šteta koja je mogla da nastane bila [...] otklonjena dostavljanjem spojenog transkripta na engleskom-bosanskom/srpskom/hrvatskom jeziku", napominjući da su neke ispravke već utvrđene i da se na njihovom rešavanju radi.⁴⁹¹ Osim toga, u Odluci od 2. juna 2008. Pretresno veće je napomenulo da Lukić u završnoj argumentaciji može da se posveti eventualnim pitanjima vezanim za taj razgovor i naglasilo da će, kada bude odlučivalo o težini koju će mu pridati, imati u vidu okolnosti u kojima je razgovor vođen.⁴⁹² Lukiću su stoga pružene dovoljne mogućnosti da pregleda transkript i zatraži ispravke i razjašnjenja.

157. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće zaključuje da je odluka Pretresnog veća da uvrsti razgovor u spis bila u okvirima razumnog korišćenja diskrecionih ovlašćenja Pretresnog veća. Žalbeno veće odbija Lukićeve argumente u tom pogledu.

(b) Greške u vezi s neprihvatanjem dokaza

(i) Argumentacija strana u postupku

158. Lukić tvrdi da je Pretresno veće, time što je odbilo da prihvati "ključne" dokumentarne dokaze, prekršilo njegovo pravo na pravično suđenje.⁴⁹³ Konkretno, Lukić navodi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da delovi mapa o protivterorističkim dejstvima, koje je on tražio da predoči, nisu povezani s nekim pitanjem iz pretresnog postupka, te je stoga odbilo da ih prihvati.⁴⁹⁴ Lukić tvrdi da se tim delovima mapa osporava zaključak Pretresnog veća u vezi s njegovom ulogom u pripremi tih mapa.⁴⁹⁵ Osim toga, Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je odbilo da prihvati saopštenja objavljena na internet stranici MUP-a koja pokazuju da su pripadnici OVK-a napadali, ranjavali i ubijali ljude na područjima Kosova na kojima, prema svedočenju svedoka tužilaštva, nije bilo dejstava OVK-a.⁴⁹⁶ Shodno tome, Lukić tvrdi da je bio lišen mogućnosti da pobije dokaze koje je tužilaštvo izvelo u vezi s tim pitanjem.⁴⁹⁷ Najzad, Lukić tvrdi da je dokumente na kojima se temelji dokazni predmet 6D614 trebalo uvrstiti u spis jer

⁴⁸⁹ Odluka od 22. maja 2008, par. 7; Druga odluka od 2. juna 2008, par. 3.

⁴⁹⁰ Odluka od 22. maja 2008, par. 10.

⁴⁹¹ Odluka od 22. maja 2008, par. 11.

pokazuju da je on znao da su protiv pripadnika policije pokretane disciplinske i krivične mere zbog zločina počinjenih na Kosovu.⁴⁹⁸ On takođe dodaje da za odbijanje da se dokazni predmet 6D614 prihvati u celini "nije bilo legitimnog opravdanja koje je moglo služiti interesima pravde".⁴⁹⁹

159. Tužilaštvo odgovara da Lukić nije objasnio kako je Pretresno veće zloupotrebilo svoje diskreciono ovlašćenje kada je odbilo da prihvati delove mapa o protivterorističkim dejstvima i da nije pokazao njihov potencijalni uticaj na zaključke Pretresnog veća.⁵⁰⁰ Tužilaštvo takođe tvrdi da je Pretresno veće pravilno postupilo kada je odbilo da prihvati spiskove lica ubijenih ili ranjenih u dejstvima OVK-a, budući da Lukić nije uputio na materijal koji potkrepljuje ta saopštenja MUP-a i na kojem se ona temelje.⁵⁰¹ Najzad, tužilaštvo navodi da Lukić nije pokazao zašto je Pretresno veće pogrešilo kada je odbilo da uvrsti u spis materijal u osnovi dokaznog predmeta 6D614⁵⁰² i da takođe nije pokazao zašto je dokazni predmet 6D614 trebalo uvrstiti u celini.⁵⁰³

160. Lukić u replici ponavlja da se saopštenja s internet stranice MUP-a odnose na napade OVK-a u onim istim opštinama u kojima su navodno počinjeni zločini i da ta saopštenja omogućavaju da se izvede više od jednog razumnog zaključka o tome koji su bili razlozi za kretanje stanovništva na tim područjima.⁵⁰⁴ Kada je reč o dokaznom predmetu 6D614, Lukić tvrdi da bi on, da je prihvaćen u celini, "imao dramatičan uticaj na presudu".⁵⁰⁵

(ii) Analiza

161. Na početku, Žalbeno veće podseća da pretresna veća imaju pravo da prihvate sve relevantne dokaze za koje ocene da imaju dokaznu vrednost.⁵⁰⁶ Pri utvrđivanju prihvatljivosti dokaza, pretresna veća imaju široka diskreciona ovlašćenja, pa Žalbeno veće stoga mora u tom pogledu poštovati odluku Pretresnog veća.⁵⁰⁷ Žalbeno veće se, pri razmatranju argumenata kojima se

⁴⁹² Druga odluka od 2. juna 2008, par. 5. V. takođe Odluka od 22. maja 2008, par. 12.

⁴⁹³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 69, 72, 76.

⁴⁹⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 73, gde se upućuje na dokumente označene brojevima 6D1622, 6D1623, 6D1624, 6D1625.

⁴⁹⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 73.

⁴⁹⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 74, gde se upućuje na dokumente označene brojevima 6D1109, 6D1111, 6D1112, 6D1115, 6D1116, 6D1117. V. takođe Lukićeva replika, par. 30. Žalbeno veće primećuje da Lukić takođe upućuje na dokazne predmete 6D1468 i 6D1469, koji su, međutim, uvršteni u spis u pretresnoj fazi (v. Odluka od 11. juna 2008, par. 125(m)). Shodno tome, Lukićevi argumenti kojima osporava neprihvatanje tog materijala bespredmetni su.

⁴⁹⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 74.

⁴⁹⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 75. Žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 530-531.

⁴⁹⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 75.

⁵⁰⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 83-84.

⁵⁰¹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 85.

⁵⁰² Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 86, gde se upućuje na dokumente označene brojevima 6D889, 6D925.

⁵⁰³ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 87. Žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 559-560.

⁵⁰⁴ Lukićeva replika, par. 30.

⁵⁰⁵ Lukićeva replika, par. 29.

⁵⁰⁶ Pravilo 89(C) Pravidnika.

⁵⁰⁷ Odluka od 12. januara 2009. u predmetu *Prlić*, par. 5.

osporava odluka pretresnog veća da odbije da uvrsti materijal u spis, ograničava na utvrđivanje toga da li je Pretresno veće zloupotrebilo svoje diskreciono ovlašćenje činjenjem primetne greške.⁵⁰⁸

162. Žalbeno veće primećuje da je, kada je reč o delovima mapa o protivterorističkim dejstvima, Pretresno veće zaključilo da Lukić nije pokazao kako su te mape povezane s nekim pitanjem iz pretresnog postupka.⁵⁰⁹ Ono je navelo da Lukić nije opisao "mesta, datume i druge pojedinosti dejstava na koje se te mape navodno odnose", niti je objasnio zašto te mape nisu mogle biti predočene posredstvom nekog svedoka tokom izvođenja dokaza Lukićeve odbrane.⁵¹⁰ Žalbeno veće smatra da Lukićev navod da "dokumenti govore sami za sebe"⁵¹¹ nije dovoljan da bi se ispunila obaveza dokazivanja da se ponuđeni dokumenti odnose na neko pravno relevantno pitanje. Osim toga, Lukićev argument da je prihvatanje tih dokumenata odbijeno "samo zato što nisu uvedeni posredstvom svedoka" neutemeljen je.⁵¹² Pretresno veće je eksplicitno napomenulo da Lukić nije pokazao da su ti dokumenti relevantni za neko pitanje iz pretresnog postupka.⁵¹³ Uzimajući u obzir da je na strani u postupku koja predočava materijal da dokaže da taj materijal poseduje tražene indicije relevantnosti da bi bio prihvatljiv na osnovu pravila 89(C) Pravilnika,⁵¹⁴ Žalbeno veće zaključuje da Lukić nije dokazao da je Pretresno veće napravilo primetnu grešku kada je odbilo da prihvati dokaze o kojima je reč.

163. Kada je reč o saopštenjima na internet stranici MUP-a, Pretresno veće je zaključilo da ona imaju nedostatke i u pogledu relevantnosti i u pogledu dokazne vrednosti.⁵¹⁵ Ono je eksplicitno navelo da je Lukić izneo nedovoljno obrazloženje u prilog njihovom prihvatanju.⁵¹⁶ Zaista, Lukić je samo naveo da "svi dokumenti [...] govore sami za sebe i predstavljaju relevantan materijal za Pretresno veće".⁵¹⁷ Uzimajući u obzir da su kriterijumi za prihvatanje dokaza navedeni u pravilu 89(C) Pravilnika kumulativni⁵¹⁸ i da strana u postupku ima dužnost da pokaže da su ti kriterijumi ispunjeni, i imajući u vidu da se odluke Pretresnog veća moraju uvažavati, Žalbeno veće zaključuje da Lukić ponovo nije pokazao da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu primetnu grešku.⁵¹⁹

⁵⁰⁸ Odluka od 12. januara 2009. u predmetu *Prlić*, par. 5.

⁵⁰⁹ Odluka od 11. juna 2008, par. 103.

⁵¹⁰ Odluka od 11. juna 2008, par. 103.

⁵¹¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 73.

⁵¹² Lukićev žalbeni podnesak, par. 73.

⁵¹³ Odluka od 11. juna 2008, par. 103.

⁵¹⁴ Odluka od 12. januara 2009. u predmetu *Prlić*, par. 17.

⁵¹⁵ Odluka od 11. juna 2008, par. 94.

⁵¹⁶ Odluka od 11. juna 2008, par. 94.

⁵¹⁷ Odluka od 11. juna 2008, par. 94. V. takođe Lukićev zahtev od 7. maja 2008, par. 84.

⁵¹⁸ V. Odluka od 12. januara 2009. u predmetu *Prlić*, par. 17.

⁵¹⁹ Žalbeno veće primećuje da je Lukić tražio prihvatanje dokumenata označenih brojevima 6D1109, 6D1111, 6D1115, 6D1116 i 6D1117 kao dodatnih dokaza u žalbenom postupku (Lukićev prvi zahtev na osnovu pravila 115, par. 36-40). Međutim, on nije ispunio kriterijume iz pravila 115 Pravilnika, budući da nije pokazao da su dokazi čije je prihvatanje tražio mogli da utiču na zaključak o krivici (Odluka po prvom Lukićevom zahtevu na osnovu pravila 115, par. 56. V. takođe *ibid.*, fusnota 162, par. 62). Shodno tome, i suprotno Lukićevoj tvrdnji, ti dokumenti se ne mogu smatrati "ključnim" za njegovu tezu.

164. Žalbeno veće takođe primećuje da Lukić izgleda upućuje na dokumente označene brojevima 6D889 i 6D925 kao "dokumente na kojima se temelji 6D614", i tvrdi da to što oni nisu prihvaćeni predstavlja grešku.⁵²⁰ Pretresno veće primećuje da je Lukić zatražio prihvatanje ta dva dokumenta zajedno s još 58 dokumenata tako što je naveo samo "jednu rečenicu argumentacije u vezi sa svima njima zajedno".⁵²¹ Pretresno veće je zaključilo da je Lukićev navod nezadovoljavajući pošto on nije pokazao kako se većina tih dokumenata, uključujući dokumente označene brojevima 6D889 i 6D925, "uklapa u tezu".⁵²² Lukić nije pokazao kako je Pretresno veće zloupotrebilo svoje diskreciono ovlašćenje kada je odbilo da u spis uvrsti dokumente označene brojevima 6D889 i 6D925. Kada je reč o dokaznom predmetu 6D614, Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće na kraju uvrstilo u spis delove tog dokumenta. Pretresno veće je u obrazloženju navelo da će, "[k]ao i drugi dokumenti iz druge ruke s ograničenim pokazateljima pouzdanosti koji su predloženi svedoku u sudnici, oni delovi policijskog dnevnika koji su predloženi svedocima koji su mogli da svedoče *viva voce* u vezi sa sadržinom dokumenta 6D614 biti uvršteni u spis".⁵²³ Pretresno veće je očigledno imalo rezerve u pogledu dokazne vrednosti dokaznog predmeta 6D614, pa je stoga uvrstilo u spis samo one delove tog dokumenta čiju su dokaznu vrednost potkrepili svedoci koji su svedočili *viva voce*.⁵²⁴ Lukić nije pokazao kako je Pretresno veće napravilo приметnu grešku kada je ocenjivalo dokaznu vrednost predloženog materijala.

165. Imajući u vidu gorenavedeno, Lukićevi argumenti se odbijaju.

6. Navodno kršenje Lukićevog prava na ispitivanje i unakrsno ispitivanje svedoka

(a) Argumentacija strana u postupku

166. Lukić tvrdi da je Pretresno veće u Odluci od 9. oktobra 2006. prekršilo njegovo pravo na unakrsno ispitivanje svedoka time što je nametnulo "[k]ruta vremenska ograničenja" na zajedničko unakrsno ispitivanje od strane odbrane.⁵²⁵ On tvrdi da je tim nametnutim ograničenjima prekršeno njegovo pravo na pravično suđenje prema članu 6 EKLJP⁵²⁶ i navodi da eventualne mere kojima se

⁵²⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 75. Lukić takođe upućuje na dokazne predmete 6D1631 i 6D1647. Žalbeno veće primećuje da je DP 6D1631 uvršten u spis 21. maja 2008. (v. rasprava o pitanjima u vezi s dokazima, 21. maj 2008, T. 26559) i da je DP 6D1647 uvršten u spis 11. juna 2008. (Odluka od 11. juna 2008, par. 125(m)). V. takođe žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 531.

⁵²¹ Odluka od 11. juna 2008, par. 125(m).

⁵²² Odluka od 11. juna 2008, par. 125(m).

⁵²³ *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po Lukićevom zahtevu za preispitivanje odluke Pretresnog veća po zahtevu za uvrštavanje u spis dokumenata bez posredstva svedoka i odluke po zahtevu odbrane za produženje roka za dostavljanje završnih pretresnih podnesaka, 2. jul 2008. (dalje u tekstu: Odluka od 2. jula 2008), par. 30.

⁵²⁴ Odluka od 2. jula 2008, par. 30, 46. V. takođe Odluka od 11. juna 2008, par. 115-124.

⁵²⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 45-46, gde se upućuje na Odluku od 9. oktobra 2006.

⁵²⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 45, gde se poziva na *Krasniki v. The Czech Republic*, ESLJP, br. 51277/99, 28. februar 2006, par. 33, *Kostovski v. The Netherlands*, ESLJP, br. 11454/85, 20. novembar 1989, par. 41, Series A, br. 166, *Saïdi v. France*, ESLJP, br. 14647/89, 20. septembar 1993, par. 44, Series A, br. 261-C, *Moreira de Azevedo v. Portugal* (član 50), ESLJP, br. 11296/84, 28. avgust 1991, par. 66, Series A, br. 208-C, *Artico v. Italy*, ESLJP, br. 6694/74, 13. maj 1980, Series A, br. 37; *Daud v. Portugal*,

ograničavaju prava odbrane moraju biti isključivo one koje su strogo neophodne, tako da, ako postoji manje restriktivna mera, nju treba i primeniti.⁵²⁷ Lukić tvrdi da je Pretresno veće izabralo najrestriktivniju meru, naime, pristup korišćenja "štoperice" tokom unakrsnog ispitivanja.⁵²⁸ To je, kako on tvrdi, učinjeno uprkos činjenici da je Pretresno veće imalo na raspolaganju druga sredstva, u skladu s pravilom 90(F) Pravilnika, kao što je mogućnost da interveniše u slučajevima kada ispitivanje postane irelevantno, repetitivno ili neprimereno.⁵²⁹

167. U prilog toj tvrdnji, Lukić navodi da je Pretresno veće greškom skratilo unakrsno ispitivanje Radojka Stefanovića, odbijajući Lukićeve "pokušaje da predoči dokumente za preispitivanje",⁵³⁰ a kasnije je odbilo da prihvati dokumentarne dokaze samo uz obrazloženje da oni nisu predočeni svedocima tokom unakrsnog ispitivanja.⁵³¹

168. Lukić takođe tvrdi da je Pretresno veće "pokušalo suzbiti" direktno ispitivanje Miloša Deretića, čije je svedočenje bilo relevantno za primerenu ocenu dokaznog predmeta P1505.⁵³² On tvrdi da se Pretresno veće u Prvostepenoj presudi u velikoj meri oslanjalo na dokazni predmet P1505 i da je on imao ključnog uticaja na zaključke Pretresnog veća u vezi s funkcijama Štaba MUP-a za Kosovo.⁵³³

169. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da je pristup Pretresnog veća da ograniči vreme koje strane u postupku imaju za unakrsno ispitivanje bio "dovoljno fleksibilan", u skladu s Lukićevim pravima i u skladu s pravilom 90(F) Pravilnika i relevantnom sudskom praksom.⁵³⁴ Kada je reč o unakrsnom ispitivanju Stefanovića, tužilaštvo tvrdi da je cilj intervencije predsedavajućeg sudije bio da obezbedi da unakrsno ispitivanje tog svedoka ne bude ometeno "beskorisnim i irelevantnim" pitanjima.⁵³⁵ Tužilaštvo takođe tvrdi da je, izuzimajući dokument označen brojem 6D1467, čije je prihvatanje odbijeno zbog irelevantnosti, prihvatanje svih dokumenata koje Lukić pominje u vezi s unakrsnim ispitivanjem Stefanovića odbijeno zato što su njihovi autori svedoci kojima je te dokumente trebalo predočiti.⁵³⁶ Tužilaštvo tvrdi da Lukić nije pokazao kako bi predočavanje tih

ESLJP, br. 22600/93, 21. april 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-II, *Acquaviva v. France*, ESLJP, br. 19248/91, 21. novembar 1995, par. 66, Series A, br. 333-A. Iako Lukić u svojoj žalbi upućuje na član 6 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, Žalbeno veće shvata da se zapravo upućuje na član 6 EKLJP-a.

⁵²⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 46, gde se upućuje na *Van Mechelen and Others v. The Netherlands*, ESLJP, br. 21363/93, 21364/93, 21427/93, 22056/93, 23. april 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-III.

⁵²⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 46.

⁵²⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 46, gde se poziva na Odluku od 20. jula 2005. u predmetu *Orić*, par. 6.

⁵³⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 49-50, gde se upućuje na Radojko Stefanović, 6. februar 2008, T. 21733 -21734, 21739-21743.

⁵³¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 50, gde se upućuje na Odluku od 11. juna 2008, par. 78-80, 82-87, 91.

⁵³² Lukićev žalbeni podnesak, par. 47-48, gde se poziva na Miloš Deretić, 15. februar 2008, T. 22563-22564.

⁵³³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 48, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 945, 947, 949-952, 957, 963-965, 983, 1012, 1015, 1018, 1051, 1114.

⁵³⁴ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 55-59, u kojima se poziva na Odluku od 4. jula 2006. u predmetu *Prlić*, str. 3, Odluka od 9. oktobra 2006, str. 6.

⁵³⁵ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 61.

⁵³⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 62.

dokumenata Stefanoviću, koji nije bio u situaciji da ih komentariše, povećalo verovatnoću da oni budu prihvaćeni.⁵³⁷

170. Isto tako, u pogledu direktnog ispitivanja Deretića, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće samo ispitivalo relevantnost pitanja postavljenih svedoku u okviru svoje dužnosti da vrši dovoljnu kontrolu nad procesom ispitivanja.⁵³⁸

(b) Analiza

171. Žalbeno veće podseća da je pravo na unakrsno ispitivanje svedoka osnovno pravo priznato u međunarodnom humanitarnom pravu i potvrđeno u članu 21(4) Statuta.⁵³⁹ Za ostvarenje tog prava bitna je dužnost Pretresnog veća da vrši kontrolu nad načinom i redosledom ispitivanja svedoka kako bi time olakšalo "utvrđivanje istine" i izbeglo "nepotrebno trošenje vremena."⁵⁴⁰ U tom pogledu, Žalbeno veće je ranije zauzelo stanovište da pretresna veća uživaju značajna diskreciona ovlašćenja pri određivanju parametara unakrsnog ispitivanja i utvrđivanju okvira primene tog prava.⁵⁴¹ Prema tome, pred Žalbenim većem je pitanje da li je Pretresno veće izašlo iz okvira svojih diskrecionih ovlašćenja i prekršilo Lukićevo pravo prema članu 21(4) Statuta time što je uvelo određena ograničenja vremena dodeljenog odbrani za unakrsno ispitivanje.

172. U vezi s Lukićevim prigovorom na Odluku od 9. oktobra 2006, Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće dodelilo odbrani "ukupno [...] isto vremena koliko je tužilaštvo potrošilo na unakrsno ispitivanje [...] svedoka [*viva voce*]".⁵⁴² Za svedoka čije je svedočenje trebalo da se obavi prema pravilu 92ter Pravilnika, tužilaštvu je dodeljeno 30 minuta i za direktno i za ponovno ispitivanje, a odbrana je na raspolaganju imala ukupno 60 minuta za unakrsno ispitivanje.⁵⁴³

173. Žalbeno veće zaključuje da je odluka Pretresnog veća da za unakrsno ispitivanje svedoka *viva voce* dodeli istu količinu vremena koju je tužilaštvo potrošilo na glavno ispitivanje tog svedoka u skladu s načelom osnovne proporcionalnosti koje je gore opisano.⁵⁴⁴ Isto tako, Lukić nije pokazao da je Pretresno veće prekoračilo svoja diskreciona ovlašćenja kada je odbrani dozvolilo dvostruko

⁵³⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 62.

⁵³⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 60.

⁵³⁹ Odluka od 4. jula 2006. u predmetu *Prlić*, str. 2, gde se upućuje na član 14(3)(e) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, član 6(3)(d) EKLJP; član 8(2)(f) Američke konvencije, KLJP, Opšti komentar br. 13 iz 1984, par. 12, *Peart and Peart v. Jamaica*, KLJP, Communication no. 482/1991, UN Doc. CCPR/C/54/D/482/1991 (24. jul 1995), par. 11.4-11.5, *Saïdi v. France*, ESLJP, br. 14647/89, 20. septembar 1993, par. 43-44, Series A, br. 261-C, *Van Mechelen and Others v. The Netherlands*, ESLJP, br. 21363/93, 21364/93, 21427/93, 22056/93, 23. april 1997, par. 51, Reports of Judgements and Decisions 1997-III, *Krasniki v. the Czech Republic*, ESLJP, br. 51277/99, 28. februar 2006, par. 75, *Kostovski v. the Netherlands*, ESLJP, br. 11454/85, 20. novembar 1989, par. 41, Series A, br. 166, *P.S. v. Germany*, ESLJP, br. 33900/96, 20. decembar 2001, par. 21.

⁵⁴⁰ V. pravilo 90(F) Pravilnika.

⁵⁴¹ Odluka od 4. jula 2006. u predmetu *Prlić*, str. 3.

⁵⁴² Odluka od 9. oktobra 2006, str. 6.

⁵⁴³ Odluka od 9. oktobra 2006, str. 6.

više vremena nego tužilaštvu za unakrsno ispitivanje svedoka čije je svedočenje trebalo da bude predočeno u skladu s pravilom 92ter Pravilnika. Štaviše, Pretresno veće je dozvolilo optuženima da se međusobno dogovore o raspodeli dodeljenog vremena, bez nametanja dodatnih vremenskih ograničenja, i ukazalo na mogućnost da svoju odluku izmeni ukoliko strane u postupku pokažu valjan razlog za to.⁵⁴⁵ Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da Pretresno veće nije napravilo grešku u pogledu vremena dodeljenog za unakrsno ispitivanje svedoka tužilaštva.

174. Lukić takođe tvrdi da je unakrsno ispitivanje Stefanovića "ograničavano od strane [Pretresnog] [v]eća i da su pokušaji da se predoče dokumenti za preispitivanje osujećeni".⁵⁴⁶ Žalbeno veće primećuje da delovi transkripta na koje Lukić upućuje pokazuju da je predsedavajući sudija zatražio od Lukićevog obranioca da unakrsno ispitivanje Stefanovića vodi na usredsređeniji način i da ga ispituje o pitanjima koja su obuhvaćena svedokovim saznanjima.⁵⁴⁷ Pošto je pregledalo relevantne delove spisa prvostepenog postupka, Žalbeno veće zaključuje da nema greške u intervencijama predsedavajućeg sudije. Štaviše, osim jednog dokumenta, prihvatanje svih dokumenata na koje Lukić upućuje odbijeno je zbog toga što on te dokumente nije predočio svedocima koji su njihovi autori.⁵⁴⁸ U tim okolnostima, Žalbeno veće nije uvereno da bi predočavanje dotičnih dokumenata Stefanoviću bilo garancija da će oni biti prihvaćeni.

175. Kada je reč o Lukićevim argumentima u vezi s vođenjem direktnog ispitivanja Deretića, Žalbeno veće zaključuje da je intervencija predsedavajućeg sudije bila usmerena na pojašnjenje relevantnosti pitanja postavljenih svedoku. Kada se predsedavajući sudija uverio da je ispitivanje o imenu Lukićevog zamenika bitno za Lukićevu tezu, braniocu je dozvoljeno da nastavi s direktnim ispitivanjem svedoka.⁵⁴⁹ Nije bilo greške u intervenciji predsedavajućeg sudije i ona je bila u okvirima ovlašćenja Pretresnog veća prema pravilu 90(F) Pravilnika. Osim toga, vreme utrošeno za razjašnjenje ovog pitanja bilo je neznatno i nije dovelo do nanošenja bilo kakve primetne štete Lukiću. Lukićevi argumenti se stoga odbijaju.

⁵⁴⁴ V. gore, par. 123.

⁵⁴⁵ Odluka od 9. oktobra 2006, str. 6.

⁵⁴⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 50.

⁵⁴⁷ Radojko Stefanović, 6. februar 2008, T. 21733-21734, 21738-21739.

⁵⁴⁸ Odluka od 11. juna 2008, par. 78-80, 82-85, 87, 91, gde se upućuje na dokumente označene brojevima 6D707, 6D719, 6D733, 6D739, 6D740, 6D748, 6D753, 6D1133, 6D1467 i svedoke Lazarevića, Božidara Delića, Ljubišu Dikovića, Dragana Živanovića i Ljubomira Savića. Kada je reč o dokumentu označenom brojem 6D1028, Pretresno veće je odbilo da ga prihvati zbog toga što je, izuzimajući priloženu mapu, taj dokument u suštini identičan dokumentu 6D1092, koji je uvršten u spis (Odluka od 11. juna 2008, par. 86). U vezi s dokumentom označenim brojem 6D1467, Pretresno veće je zaključilo da Lukić nije pokazao kako se taj dokument "uklapa u pretresni postupak" da bi mogao biti uvršten u spis (*ibid.*, par. 91).

⁵⁴⁹ Miloš Deretić, 15. februar 2008, T. 22563-22564.

D. Navodno kršenje Lukićevog prava da mu se sudi pred nepristrasnim sudom**1. Argumentacija strana u postupku**

176. Lukić navodi da je Pretresno veće u više navrata pokazalo "ličnu pristrasnost" u odnosu na njega, čime je prekršeno njegovo pravo da mu se sudi pred nezavisnim i nepristrasnim sudom.⁵⁵⁰ Lukić u prilog toj svojoj tvrdnji navodi da je predsjedavajući sudija, sudija Bonomy, bio član tročlanog veća u predmetu *S. Milošević*, "u kojem su mnogi svjedoci i teme bili isti kao u ovom predmetu".⁵⁵¹ On dalje upućuje na nekoliko komentara sudije Bonomyja koji, prema Lukićevom mišljenju, pokazuju "nipodaštavajući" odnos⁵⁵² i tvrdi da je pritisak zbog strategije okončanja rada Međunarodnog suda, kao i prethodno zalaganje sudije Bonomyja za ubrzavanje suđenja u Škotskoj, možda razlog za takvu "predrasudu [ili] pristrasnost".⁵⁵³ Zbog te pristrasnosti, Lukić tvrdi (i) da mu je izrečena znatno veća kazna u poređenju s kaznama izrečenim Ojdaniću i Lazareviću i da je osuđen na 22 godine zatvora isto kao i drugi saoptuženi, u čijem slučaju, za razliku od njegovog, nije bilo olakšavajućih okolnosti;⁵⁵⁴ (ii) da njegova dobrovoljna predaja, za razliku od Lazarevićeve, nije uzeta u obzir kao olakšavajući faktor;⁵⁵⁵ (iii) da je Milutinović, koji je prisustvovao istim sastancima i imao sličan nivo znanja o zločinima, oslobođen optužbi;⁵⁵⁶ (iv) da je Pretresno veće odbilo zahteve koje je Lukić podneo za prihvatanje dokumenata bez posredstva svjedoka;⁵⁵⁷ i (v) da je u Prvostepenoj presudi gotovo potpuno zanemareno svedočenje svjedoka odbrane, što ukazuje na to da Lukićeva odbrana nije uzeta u obzir.⁵⁵⁸

177. Tužilaštvo u odgovoru navodi da Lukić nije pokazao postojanje pristrasnosti i da primeri koje on navodi zapravo pokazuju nastojanja predsjedavajućeg sudije da obezbedi pravično i ekspeditivno vođenje postupka.⁵⁵⁹ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće pravilno napravilo razliku između krivične odgovornosti svakog od saoptuženih,⁵⁶⁰ da je imalo valjane razloge da odbije da

⁵⁵⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 183-185, gde se upućuje na član 6 EKLJP-a, *Tužilac protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića*, predmet br. IT-99-36-PT, Odluka po molbi Momira Talića za izuzeće i povlačenje jednog sudije, 18. maj 2000, par. 13.

⁵⁵¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 186.

⁵⁵² Lukićev žalbeni podnesak, par. 186-187, gde se upućuje na Emin Kabashi, 22. avgust 2006, T. 2090, Ljubivoje Joksić, 8. februar 2008, T. 21925, završna reč, 26. avgust 2008, T. 27372, Danica Marinković, 4. mart 2008, T. 23630-23631, Miroslav Mijatović, 14. februar 2008, T. 22393, Odluka od 10. juna 2008, par. 7.

⁵⁵³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 188.

⁵⁵⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 189.

⁵⁵⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 189.

⁵⁵⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 190.

⁵⁵⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 190, gde se upućuje na Odluku od 11. juna 2008, Odluku od 2. jula 2008.

⁵⁵⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 191.

⁵⁵⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 143.

⁵⁶⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 147-149.

prihvati izvesne dokaze koje je predložio Lukić⁵⁶¹ i da je navelo detaljne zaključke o verodostojnosti svedoka odbrane.⁵⁶²

178. Lukić u replici navodi da "neskriven neprijateljski stav" prema njemu u Prvostepenoj presudi, zajedno s različitim postupanjem prema njemu u odnosu na postupanje prema Milutinoviću, Lazareviću i Ojdaniću, kao i sporni komentari predsedavajućeg sudije, dokazuju postojanje pristrasnosti koja obesnažuje Prvostepenu presudu.⁵⁶³

2. Diskusija

(a) Merodavno pravo

179. Žalbeno veće podseća da je pravo na suđenje pred nezavisnim i nepristrasnim sudom sastavni element prava na pravično suđenje, zagarantovanog članom 21 Statuta.⁵⁶⁴ To osnovno jemstvo sadržano je i u članu 13 Statuta, koji predviđa da sudije Međunarodnog suda "moraju biti nepristrasne i čestite osobe visokih moralnih kvaliteta", a potkrepljeno je dalje pravilom 15(A) Pravilnika, u kojem se navodi da "[s]udija koji ima lični interes u predmetu ili koji s tim predmetom ima ili je imao ikakve veze koja bi mogla uticati na njegovu nepristrasnost ne sme da učestvuje u prvostepenom ili žalbenom postupku u tom predmetu".

180. U Drugostepenoj presudi u predmetu *Furundžija*, pošto se osvrnulo na tumačenje uslova nepristrasnosti u jednom broju domaćih pravnih sistema i prema EKLJP-u, Žalbeno veće je načela kojima se treba rukovoditi pri tumačenju i primeni tog uslova prema Statutu formulisalo na sledeći način:

A. Sudija nije nepristran ako se pokaže da postoji stvarna pristranost.

B. Neprihvatljiv dojam pristrasnosti postoji u sljedećim slučajevima:

i) ako je sudija strana u postupku, ako ima finansijski ili imovinski interes u ishodu predmeta ili ako će odluka sudije dovesti do unapređenja nekog pothvata u kojem sudija učestvuje zajedno sa jednom od stranaka. U tim okolnostima sudija se automatski izuzima; ili

ii) ako bi okolnosti kod razumnog i valjano informiranog posmatrača izazvale razumnu bojazan od pristrasnosti.⁵⁶⁵

181. Kada je reč o standardu "razumnog posmatrača", Žalbeno veće je zauzelo stanovište da "razumna osoba mora biti informirana osoba, kojoj su poznate sve relevantne okolnosti, uključujući

⁵⁶¹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 150.

⁵⁶² Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 150.

⁵⁶³ Lukićeva replika, par. 55, 58-59.

⁵⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 39, i izvori na koje se tamo poziva.

⁵⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 189 (unutrašnje reference izostavljene).

tradicije moralnog integriteta i nepristranosti koje su implicitni dio sistema, a takođe mora biti svjesna činjenice da je nepristranost jedna od dužnosti na koju se sudije zaklinju".⁵⁶⁶ Žalbeno veće stoga mora da utvrdi da li bi reakcija takvog hipotetičkog neutralnog posmatrača bila da sudija ne može na nepristrasan način i bez predubedenja prosuđivati o pitanjima koja se u predmetu javljaju.⁵⁶⁷ U tom pogledu mora se naglasiti da za sudije vredi prezumpcija nepristrasnosti i da je prag koji je potrebno preći za pobijanje te prezumpcije visok.⁵⁶⁸ U tom pogledu, Žalbeno veće je zauzelo stanovište

da se u odsustvu dokaza o suprotnom, mora pretpostaviti da su sudije Međunarodnog suda kadri da svoj um oslobode od svih irelevantnih ličnih uvjerenja ili predispozicija. Na žalioću je da izvede dovoljno dokaza da uvjeri Žalbeno vijeće da sudija [...] u njegovom predmetu nije bi[o] nepristran[...]. Da bi se pobila prezumpcija nepristranosti, treba preći visok prag. Kao što je rečeno, izuzeće se primjenjuje jedino ako se pokaže da postoji razumna bojazan od pristranosti zbog predrasuda sudije i to je potrebno čvrsto dokazati.⁵⁶⁹

182. Žalbeno veće primećuje da Lukić pred Pretresnim većem nije pokrenuo pitanje pristrasnosti sudije Bomyja. Iako takav propust može predstavljati odricanje od prava da se to pitanje iznese u žalbenom postupku, praksa je Žalbenog veća da pitanje pristrasnosti tretira kao posebnu okolnost koja mu omogućava da se bavi meritumom prigovora uprkos tom odricanju.⁵⁷⁰ Žalbeno veće će stoga razmotriti meritum Lukićevog prigovora.

(b) Analiza

(i) Ranije učešće sudije Bomyja u predmetu S. Milošević

183. Žalbeno veće primećuje da je posle povlačenja sudije Richarda Maya i na osnovu naloga predsednika Međunarodnog suda, 10. juna 2004. sudija Bomy imenovan u sastav Pretresnog veća III koje je rešavalo u predmetu S. Milošević.⁵⁷¹ On je dužnost pretresnog sudije u tom predmetu obavljao do 14. maja 2006, kada je, posle smrti Slobodana Miloševića, postupak obustavljen.⁵⁷²

184. Lukić tvrdi da su u predmetu S. Milošević "mnogi svedoci i teme bili isti kao u ovom predmetu".⁵⁷³ Međutim, on nije predočio argumente koji objašnjavaju kako bi učešće sudije Bomyja u postupku u predmetu S. Milošević navelo razumnog i obaveštenog posmatrača na

⁵⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 190 (unutrašnje reference izostavljene).

⁵⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 50, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Rutaganda*, par. 41, Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 683.

⁵⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 78.

⁵⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 197 (unutrašnji navodnici izostavljeni).

⁵⁷⁰ Up. Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 44; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 34; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 651-709; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 174.

⁵⁷¹ *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, Nalog kojim se zamenjuje sudija u predmetu pred Pretresnim većem, 10. jun 2004.

⁵⁷² *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, Nalog za obustavu postupka, 14. mart 2006.

⁵⁷³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 186.

bojazan od pristrasnosti. Žalbena veće podseća da sudije Međunarodnog suda često učestvuju u nekoliko suđenja koja se, po svojoj prirodi, tiču pitanja koja se preklapaju i koja se mogu izložiti putem svedočenja svedoka koja su već prihvaćena u nekom drugom predmetu.⁵⁷⁴ U odsustvu dokaza o suprotnom, pretpostavlja se da će sudije, zahvaljujući svom obrazovanju i iskustvu, pravično presuđivati o pitanjima koja su pred njima, oslanjajući se isključivo i jedino na dokaze izvedene u tom konkretnom predmetu.⁵⁷⁵ Lukić svojom uopštenom tvrdnjom ne uspeva da pobije tu prezumpciju nepristrasnosti. Njegov argument se stoga odbija.

(ii) Ranije zalaganje sudije Bonomyja za ubrzavanje suđenja u Škotskoj i strategija okončanja rada Međunarodnog suda

185. Lukić navodi da je sudija Bonomy "bio poznat u Škotskoj po tome što se zalagao za ubrzavanje sudskih postupaka".⁵⁷⁶ On u vezi s tim upućuje na dokument od 142 stranice pod naslovom *Improving Practice: 2002 Review of the Practices and Procedure of the High Court of Justiciary* /"Unapređenje prakse: Pregled prakse i postupka Visokog suda pravde za 2002. godinu"/, čiji je autor sudija Bonomy.⁵⁷⁷ Međutim, Lukić niti potkrepljuje svoju tvrdnju, niti konkretno upućuje na informacije u tom dokumentu koje bi potkrepile navod o bojazni od pristrasnosti. On ne precizira na koji način je taj dokument relevantan za rad Međunarodnog suda i, konkretno, za ovaj predmet. Shodno tome, Žalbena veće zaključuje da Lukić nije u ovom pogledu dokazao bilo kakvu bojazan od pristrasnosti.

186. Lukić tvrdi i da je pritisak zbog strategije okončanja rada Međunarodnog suda bio još jedan faktor koji je doprineo bojazni od pristrasnosti. Međutim, on nije potkrepio ni tu svoju tvrdnju, pa se Žalbena veće njom više neće baviti. Lukićeva tvrdnja u tom pogledu stoga se odbija.

(iii) Izjave sudije Bonomyja tokom prvostepenog postupka

187. Kao prvo, Žalbena veće podseća da se, prilikom ispitivanja navoda o bojazni od pristrasnosti, izvodi iz transkripata moraju staviti u pravi kontekst kako bi se mogao izvesti zaključak o nameri sudije koji je izneo sporne komentare.⁵⁷⁸ Žalbena veće će stoga ispitati svaki od Lukićevih navoda u kontekstu spisa prvostepenog postupka, imajući u vidu konkretne okolnosti u kojima je sporna izjava data, kao i sve kasnije komentare strana u postupku ili Pretresnog veća.

⁵⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 78. V. takođe *Tužilac protiv Vojislava Šešelja*, predmet br. IT-03-67-PT, Odluka po zahtevu za izuzeće, 16. februar 2007, par. 25.

⁵⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 78; Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 269; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 700.

⁵⁷⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 186.

⁵⁷⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 186. V. takođe Zbirka pravnih izvora za žalbeni podnesak odbrane, 7. oktobar 2009, odeljak I.

⁵⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 47, 51; Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 316.

a. Unakrsno ispitivanje Emina Kabashija

188. Lukić tvrdi da je sudija Bonomy tokom unakrsnog ispitivanja Emina Kabashija svojim komentarom "suštinski prekinuo energično unakrsno ispitivanje od strane žaliočevog kobranioca".⁵⁷⁹ Konkretno, Lukić osporava sledeću izjavu sudije Bonomyja u vezi s pitanjem koje je Lukićev kobračilac postavio Kabashiju: "Perry Mason je verovatno jednom naterao nekoga da poklekne i to prizna, ali hajde da mi nastavimo."⁵⁸⁰ Tužilaštvo u odgovoru navodi da je predsedavajući sudija opravdano uputio Lukića da postavi sledeće pitanje.⁵⁸¹

189. Spis prvostepenog postupka pokazuje da je, pre sporne napomene, tužilaštvo uložilo prigovor na pitanje koje je svedoku postavio Lukićev kobračilac i da je predsedavajući sudija intervenisao, dovodeći u sumnju njegovu relevantnost.⁵⁸² Hipotetički neutralni posmatrač koji je valjano obavešten shvatio bi da je alegorični komentar predsedavajućeg sudije izrečen u kontekstu intervencije čiji je cilj bio da se osigura efikasno ispitivanje svedoka.⁵⁸³ Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da u ovom slučaju nije dokazano postojanje pristrasnosti.

b. Unakrsno ispitivanje Danice Marinković i Miroslava Mijatovića

190. Lukić dalje tvrdi da ga je predsedavajući sudija u dve prilike sprečio "kada je pokušao da kaže nešto što je trebalo da uđe u zapisnik."⁵⁸⁴ Lukić upućuje na izjavu predsedavajućeg sudije od 14. februara 2008:

SUDIJA BONOMY: Gospodine Lukić, molim Vas da sednete. Gospodin Mijatović može da odgovori na pitanja [.]⁵⁸⁵

On takođe upućuje na sledeći dijalog koji je vođen 4. marta 2008:

SUDIJA BONOMY: Sedite. Sada samo ometate unakrsno ispitivanje.

GOSPODIN. IVETIĆ: Ne slažem se, časni Sude. Mislim da je ovo vrlo važna stvar.

SUDIJA BONOMY: Sedite.

⁵⁷⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 186(a), gde se upućuje na Emin Kabashi, 22. avgust 2006, T. 2090: "Perry Mason je verovatno jednom naterao nekoga da poklekne i to prizna, ali hajde da mi nastavimo."

⁵⁸⁰ Emin Kabashi, 22. avgust 2006, T. 2090.

⁵⁸¹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 145.

⁵⁸² Emin Kabashi, 22. avgust 2006, T. 2089-2090.

PITANJE: U redu. Ja sada zaključujem, gospodine, da je veći deo Vašeg svedočenja ili netačan ili pristrasan u korist OVK-a. Zar to nije tačno?

GOSPODIN HANNIS: Časni sude, ulažem prigovor na to. To je argument.

SUDIJA BONOMY: Prilično besmisleno pitanje, g. Ivetiću, u trenutnoj situaciji. To je nešto što biste mogli da pitate u drugim jurisdikcijama, čini mi se [...] Perry Mason je verovatno jednom naterao nekoga da poklekne i to prizna, ali hajde da mi nastavimo.

⁵⁸³ V. pravilo 90(F) Pravilnika.

⁵⁸⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 186(d)-(e).

⁵⁸⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 186 (e), gde se upućuje na Miroslav Mijatović, 14. februar 2008, T. 22393.

GOSPODIN IVETIĆ: I želim da to uđe u zapisnik.

SUDIJA BONOMY: Sedite, a time se pozabavite tokom ponovnog ispitivanja. Gospođo Carter.⁵⁸⁶

191. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da je u oba slučaja intervencija predsedavajućeg sudije bila primerena budući da je on, prvo, uputio Lukićevog glavnog branioca da ne svedoči u ime svedoka i, drugo, odbio neosnovan prigovor Lukićevog kobranioca.⁵⁸⁷

192. Kao što se vidi iz spisa prvostepenog postupka, u prvom slučaju Lukićev glavni branilac je intervenisao kada je predsedavajući sudija pokušavao da od Miroslava Mijatovića dobije odgovor u vezi s obavezom sekretarijata unutrašnjih poslova na Kosovu da podnosi izveštaje.⁵⁸⁸ Kada se pročita relevantni odeljak transkripta, može se videti da ne samo da nije bilo onemogućeno da prigovor Lukićevog glavnog branioca uđe u zapisnik, već da je glavni branilac ušao u opširnu raspravu s predsedavajućim sudijom, koji ga je pozvao da eventualna pitanja koja ima postavi tokom ponovnog ispitivanja svedoka.⁵⁸⁹ Lukić ne tvrdi da je kasnije bio sprečen da efikasno ponovo ispita dotičnog svedoka. U drugom slučaju, Lukićev kobranilac je pokušao da interveniše tokom unakrsnog ispitivanja Danice Marinković od strane tužilaštva. Predsedavajući sudija ga je uputio da se uzdrži od toga i da eventualno razjašnjenje koje bude smatrao potrebnim zatraži tokom ponovnog ispitivanja svedoka.⁵⁹⁰ Prema tome, pošto je napomene sudije Bonomyja razmotrilo u njihovom pravom kontekstu, Žalbeno veće zaključuje da Lukić nije pokazao da bi one kod razumnog i dobro obaveštenog posmatrača izazvale bojazan od pristrasnosti.

c. Direktno ispitivanje Ljubivoja Joksića

193. Lukić tvrdi da je tokom direktnog ispitivanja Ljubivoja Joksića predsedavajući sudija izjavio nešto što "u suštini ograničava konsultacije" između njega i njegovog branioca i što predstavlja "nipodaštavajući komentar o obojici, i to tokom ključnog dela postupka".⁵⁹¹ Tužilaštvo u odgovoru navodi da je predsedavajući sudija pravilno dao uputstvo da ne govori više od jedne osobe

⁵⁸⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 186 (d), gde se upućuje na Danica Marinković, 4. mart 2008, T. 23630-23631.

⁵⁸⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 145.

⁵⁸⁸ Miroslav Mijatović, 14. februar 2008, T. 22391-22392.

⁵⁸⁹ Miroslav Mijatović, 14. februar 2008, T. 22393-22395.

SUDIJA BONOMY: Hoćete li da se ograničite na iznošenje argumentacije u vezi s tim kad za to dođe vreme

–

GOSPODIN LUKIĆ: U redu.

SUDIJA BONOMY:– i da ponovo isputujete u meri u kojoj budete smatrali da je primereno ponovno ispitivanje.

(Miroslav Mijatović, 14. februar 2008, T. 22395).

⁵⁹⁰ Danica Marinković, 4. mart 2008, T. 23630-23631.

⁵⁹¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 186(b), gde se upućuje na Ljubivoje Joksić, 8. februar 2008, T. 21925.

istovremeno i da sporna napomena ne pokazuje bilo kakvo neprimereno ograničavanje komunikacije između Lukića i njegovog branioca.⁵⁹²

194. Sporni komentar glasi:

Više bih voleo da čujem šta kaže lutak, a ne lutkar. Za naše svrhe dovoljno je da govori samo po jedna osoba u svakom trenutku.⁵⁹³

Kada je sudski pretres nastavljen, predsedavajući sudija je dao sledeće razjašnjenje:

Kad sam pregledao transkript [...] setio sam se ishitrene intervencije kada su optuženi i branilac glasno govorili u isto vreme i kada sam izneo opasku u vezi s lutkama. Kada sam to ponovo pročitao, zabrinuo sam se da bi se to moglo smatrati opštom napomenom, a ne opaskom ograničenom na tu konkretnu situaciju, pa [radi] izbegavanja bilo kakve nedoumice želim da nešto kažem. Nadam se, u stvari, mislim da branilac zna da ja cenim to što je on ovaj postupak načelno vodio na odgovoran način i da je dotična opaska data u žaru trenutka.⁵⁹⁴

195. Iz spisa prvostepenog postupka jasno je da se sporni komentar odnosio na konkretnu situaciju u kojoj su optuženi i njegov branilac u isto vreme glasno govorili.⁵⁹⁵ Žalbeno veće smatra da sporni komentar odražava neposrednu reakciju sudije Bonomyja na jednu nelagodnu situaciju tokom pretresnog postupka. Kao što je pokazano gore u tekstu, sudija Bonomy je ubrzo nakon što je izneo osporavanu napomenu razjasnio svoju izjavu kako bi bio siguran da su strane u postupku potpuno razumele da je to bila neposredna reakcija na konkretan incident i da je ne treba da tumačiti kao uopšteni komentar u vezi s načinom na koji branilac vodi postupak. U tim okolnostima, Žalbeno veće zaključuje da izjava sudije Bonomyja kod razumnog i dobro obaveštenog posmatrača ne može izazvati bojazan od pristrasnosti.

d. Pretres od 4. marta 2008.

196. Lukić tvrdi da je predsedavajući sudija "pokuša[o] da spreči da u zapisnik uđu ozbiljni prigovori uloženi zbog požurivanja suđenja", navedeni u Lukićevom podnesku kojim se on protivio rasporedu suđenja.⁵⁹⁶ Tužilaštvo u odgovoru navodi da je predsedavajući sudija samo zatražio razjašnjenje da li Lukić namerava da povuče tvrdnju da Pretresno veće doživljava suđenje samo kao formalnost i da je već uvereno u Lukićevu krivicu.⁵⁹⁷

197. Žalbeno veće smatra da sporna izjava predsedavajućeg sudije mora biti razmotrena u njenom proceduralnom kontekstu. Spis prvostepenog postupka pokazuje da je 11. februara 2008.

⁵⁹² Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 145.

⁵⁹³ Ljubivoje Joksić, 8. februar 2008, T. 21925.

⁵⁹⁴ Ljubivoje Joksić, 11. februar 2008, T. 22014.

⁵⁹⁵ Ljubivoje Joksić, 11. februar 2008, T. 22014.

⁵⁹⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 186(f). V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, Dodatak D, odeljak (f).

Lukić dostavio podnesak u kojem se usprotivio rasporedu suđenja i zatražio da se on izmeni.⁵⁹⁸ On je naveo, između ostalog, sledeće: "Sudski postupci svakako nisu puka pravna formalnost kroz koju se mora proći dok se ne donese presuda (naročito u svetlu uslova vezanog za pretpostavku nevinosti), već imaju veću materijalnu težinu."⁵⁹⁹ Pretresno veće je zaključilo da su Lukićeve tvrdnje da je Pretresno veće zanemarilo pretpostavku nevinosti "neutemeljene i neumesne".⁶⁰⁰ Ono je smatralo da, na osnovu pravila 46(A) Pravilnika, Lukićeva tvrdnja može da predstavlja kažnjivo ponašanje i pozvala ga da povuče relevantni deo podneska.⁶⁰¹ Lukić nije ni postupio po tome ni tražio odobrenje da uloži žalbu na tu odluku Pretresnog veća. To pitanje je ponovo pokrenuo predsedavajući sudija tokom pretresa održanog 4. marta 2008, kada je dao sledeću spornu izjavu:

[U] toj odluci od 20. februara skrenuli smo pažnju na napomenu koja je data u samom podnesku i koja bi, zavisno možda od toga kako je tumačite, budući da bi drugi mogli da kažu da nije tako, mogla da predstavlja komentar koji nije baš umesan. I mi vam jesmo stavili do znanja da treba da razmotrite da li taj komentar treba da se povuče ili da ostane. Dosad na to niste odgovorili. Da li stoga možemo da zaključimo da ste namerno odlučili da ništa ne preduzmete?⁶⁰²

U odgovoru na sporni komentar predsedavajućeg sudije, Lukić je pojasnio da navod o kojem je reč "nije trebalo da bude kritika [...] ni [...] optužba", pa je odbio da je povuče.⁶⁰³ Pretresno veće u vezi s tim nije više ništa preduzelo.

198. Kada se sporna izjava sudije Bonomyja data na pretresu održanom 4. marta 2008. razmotri u pravom kontekstu, jasno je da je njen cilj bio da se razjasni da li Lukić namerava da povuče predmetni navod. Spis prvostepenog postupka jasno pokazuje da predsedavajući sudija ne samo da nije sprečio Lukića da izrazi svoje bojazni u vezi s tempom suđenja, već da je njegova prava namera bila da sazna kakav je Lukićev stav prema tom pitanju. U tim okolnostima, Žalbena veće se nije uverilo da bi razuman i dobro obavešten posmatrač zbog izjave sudije Bonomyja imao bilo kakve bojazni od pristrasnosti. Lukićev argument se stoga odbija.

e. Lukićeva završna reč

199. Lukić tvrdi da je sudija Bonomy odbacio bez razmatranja "upadljivo pogrešne navode/iskrivljeno prikazane dokaze" u Završnom podnesku tužilaštva, na koje je, prema njegovoj tvrdnji, Pretresnom veću opravdano skrenuta pažnja.⁶⁰⁴ Tužilaštvo u odgovoru navodi da je reakcija

⁵⁹⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 145.

⁵⁹⁸ *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Podnesak Sretena Lukića kojim se protivi rasporedu suđenja i traži njegovu izmenu, 11. februar 2008. (dalje u tekstu: Lukićev podnesak od 11. februara 2008).

⁵⁹⁹ Lukićev podnesak od 11. februara 2008, par. 19.

⁶⁰⁰ Odluka od 20. februara 2008, par. 7.

⁶⁰¹ Odluka od 20. februara 2008, par. 12.

⁶⁰² Rasprava u vezi s proceduralnim pitanjima, 4. mart 2008, T. 23666-23667.

⁶⁰³ Rasprava u vezi s proceduralnim pitanjima, 4. mart 2008, T. 23667.

predsedavajućeg sudije na navod o nepoštenju tužilaštva koji je Lukićev kobranilac izneo tokom završne reči bila primerena, budući da nepreciznosti u Završnom podnesku tužilaštva nisu dovoljan osnov za optužbu da je tužilaštvo namerno pokušalo da obmane Pretresno veće.⁶⁰⁵

200. Sporna izjava glasi:

Gospodine Ivetiću, ne želim da dalje sedim i slušam optužbe o neiskrenosti, kada je na ovom suđenju bilo mnogo primera da su Lukićevi podnesci bili i te kako neprecizni, a da se pritom protiv Vas nisu iznosile optužbe da ste neiskreni. Da li smatrate da to što radite predstavlja prikladan način da nam se obratite po pitanjima za koja se, u svetlu vaših navoda, jednostavno ne može reći da opravdavaju tu tvrdnju?⁶⁰⁶

Iz transkripta je očigledno da je komentar sudije Bonomyja izrečen kao odgovor na sledeću izjavu Lukićevog kobranioca: "Ne možete da poverujete ni u jednu reč sadržanu u podnesku [tužilaštva] jer tužilaštvo u svojim citatima izvrgava ruglu iskrenost i poštenje."⁶⁰⁷ Lukićev kobranilac je kasnije priznao da je "iskrenost možda prejaka reč", ali je tvrdio da Pretresno veće treba pažljivo da pregleda dokaze na koje se poziva tužilaštvo.⁶⁰⁸ Predsedavajući sudija je odgovorio sledeće:

[O]no što ste vi stvarno rekli bilo je da tužilaštvo u svojim tvrdnjama izvrgava ruglu iskrenost i poštenje i to je samo jedna u nizu opaski koje se mogu protumačiti tako da postoji namerni pokušaj tužilaštva da obmane veće. Mi smo svesni da je atmosfera u ovoj fazi postupka krajnje usijana; ipak, sa žaljenjem konstatujemo da niste našli za shodno da priznate da formulacije koje ste upravo upotreбили nisu prikladne za branioca koji postupa pred bilo kojim međunarodnim sudom. U ovoj kasnoj fazi postupka, odlučili smo da jednostavno unesemo u zapisnik da smatramo da ne postoji osnov za tvrdnju da je tužilaštvo namerno želelo da obmane veće.⁶⁰⁹

201. Razmatrajući opasku sudije Bonomyja u tom kontekstu, Žalbeno veće zaključuje da razuman i dobro obavešten posmatrač ne bi mogao imati bojazni od pristrasnosti sudije. Predsedavajući sudija nije ni na koji način sugerisao da dokazi na koje se tužilaštvo pozvalo neće biti podvrgnuti preispitivanju. U stvari, on je zamerio Lukićevom kobraniocu zbog neprikladnog rečnika, a izgleda da je legitimnost te zamerke priznao i sam branilac.⁶¹⁰ Žalbeno veće stoga odbija Lukićev argument.

⁶⁰⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 186(c).

⁶⁰⁵ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 145.

⁶⁰⁶ Završna reč Lukićeve odbrane, 26. avgust 2008, T. 27372.

⁶⁰⁷ Završna reč Lukićeve odbrane, 26. avgust 2008, T. 27371.

⁶⁰⁸ Završna reč Lukićeve odbrane, 26. avgust 2008, T. 27372-27373.

⁶⁰⁹ Završna reč Lukićeve odbrane, 26. avgust 2008, T. 27373.

⁶¹⁰ Završna reč Lukićeve odbrane, 26. avgust 2008, T. 27372-27373.

(iv) Opaska Pretresnog veća u vezi s prevođenjem dokaznog materijala

202. Lukić tvrdi da "nipodaštavajući odnos" prema njemu ilustruje i opaska Pretresnog veća o "neprikladnom načinu na koji je Lukićeva odbrana postupila s tim u vezi".⁶¹¹

203. Žalbena veće primećuje da je Pretresno veće u Odluci od 10. juna 2008. navelo sledeće:

[i]ntervencija Veća i naponi CLSS i OLAD omogućili su Lukićevoj odbrani da na prevod da onoliko dokumenata koliko je dala, uprkos neprikladnom načinu na koji je Lukićeva odbrana postupila s tim u vezi.⁶¹²

Pored toga što pogrešno citira Pretresno veće, Lukić osporavanu izjavu tumači izvan konteksta. Odluka od 10. juna 2008. bavila se Lukićevim zahtevom za ponovno razmatranje prethodne odluke kojom je, između ostalog, odbijen njegov zahtev za produženje roka za podnošenje dodatnih prevoda dokumenata.⁶¹³ Kada se osporavana izjava razmotri u pravom kontekstu, jasno je da se ona ticala "neprikladnog načina" na koji je Lukić zahtevao prevođenje dokumenata koji je trebalo da budu predloženi za uvrštavanje u spis tokom izvođenja njegovih dokaza. Ona nije predstavljala ni uopšteno zapažanje ni komentar u vezi s načinom na koji je Lukić odlučio da postupa po ovom pitanju. Shodno tome, Žalbena veće zaključuje da razuman i dobro obavešten posmatrač ne bi imao bojazni od pristrasnosti u vezi s pobijanom izjavom.

(c) Zaključak

204. Pošto je zaključilo da nije dokazano postojanje bojazni od pristrasnosti, Žalbena veće zaključuje da ne treba dalje da se bavi navodom o pristrasnosti koji je sadržan u osnovu G Lukićeve žalbe.

E. Navodno nepostojanje obrazloženog mišljenja

205. Lukić tvrdi da je Pretresno veće napravilo primetnu grešku u načinu na koji je analiziralo dokaze.⁶¹⁴ On tvrdi da se Pretresno veće nije pridržavalo svoje obaveze da "u presudi jasno naznači da je razmotrilo ključne, oslobađajuće dokaze i objasni težinu koju je pridalo dokazima, kao i da to obrazloži".⁶¹⁵

206. Žalbena veće zaključuje da Lukić time što je tvrdio da Pretresno veće nije iznelo obrazloženo mišljenje, a da pritom nije ukazao na neki konkretan zaključak u Prvostepenoj presudi,

⁶¹¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 187, gde se poziva na Odluku od 10. juna 2008, par. 7.

⁶¹² Odluka od 10. juna 2008, par. 7.

⁶¹³ Odluka od 10. juna 2008, par. 1, gde se upućuje na Odluku od 2. juna 2008.

⁶¹⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 164.

⁶¹⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 164-165.

niti je na bilo koji drugi način potkrepio svoju tvrdnju, nije ispunio obavezu dokazivanja u žalbenom postupku. Shodno tome, Žalbeno veće odbija osnov E Lukićeve žalbe.⁶¹⁶

F. Zaključak

207. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće u celosti odbija Pavkovićev jedanaesti žalbeni osnov i osnove A, B, E i G Lukićeve žalbe.

⁶¹⁶ Isto tako se odbacuje Lukićev navod da je zbog odluke Pretresnog veća da ne raspravlja o nekim dokazima koje je razmotrilo bilo teško reći (i) u kojoj meri se Prvostepena presuda zasniva na dokazima o kojima u njoj nije bilo reči i (ii) da li su svi dokazi pravilno razmotreni (Lukićev žalbeni podnesak, par. 83, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 64).

IV. NAVODNE GREŠKE U VEZI S OPTUŽNICOM

208. Dana 26. juna 2006. Pretresno veće je potvrdilo važeću Optužnicu u ovom predmetu.⁶¹⁷ Šainović, Lazarević i Lukić iznose jedan broj prigovora u vezi s navodima u Optužnici i njihovim tumačenjem koje je dalo Pretresno veće.⁶¹⁸ Tužilaštvo takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešno protumačilo tačku 5 Optužnice.⁶¹⁹ Žalbena veće će se redom baviti tim argumentima.

A. Šainovićeva žalba

209. Utvrđujući Šainovićevu individualnu krivičnu odgovornost za činjenje putem učešća u UZP-u, Pretresno veće je zaključilo da je:

Šainović, kao jedan od vodećih članova Zajedničke komande, imao velika *de facto* ovlašćenja kako nad snagama VJ, tako i nad snagama MUP na Kosovu. Iz tog razloga, on je mogao da daje predloge, sugestije i uputstva i Pavkoviću i Lukiću, kao i VJ, odnosno MUP. On je bio ključna spona između Miloševića u Beogradu i jedinica VJ i MUP koje su dejstvovale na Kosovu. Njegova uloga je, prema tome, bila uloga *političkog koordinatora* snaga na Kosovu.⁶²⁰

1. Argumentacija strana u postupku

210. Šainović tvrdi da je Pretresno veće napravilo grešku kada ga je osudilo kao "političkog koordinatora" snaga VJ-a i MUP-a na Kosovu.⁶²¹ Šainović tvrdi da nije bio optužen kao politički koordinator, već kao šef Zajedničke komande zbog toga što je "komandovao [...], rukovodio, upravljao i/ili na druge načine vršio efektivnu kontrolu nad snagama SRJ i Srbije na Kosovu" i zbog toga što je "učestvovao [...] u planiranju, [podstrekavanju] i naređivanju operacija i aktivnosti snaga SRJ i Srbije na Kosovu".⁶²² On tvrdi da mu je zbog toga uskraćeno pravo na pravično suđenje, čime se obesnažuje zaključak da je učestvovao u UZP-u i da je kriv prema tačkama od 1 do 5 Optužnice.⁶²³

211. Šainović tvrdi da bi izvođenje dokaza njegove odbrane bilo drugačije da je bio obavešten da je optužen kao politički koordinator, a ne kao komandant snaga SRJ i Srbije na Kosovu.⁶²⁴ U prilog tom argumentu, Šainović tvrdi da Pretresno veće nije koristilo izraz "politički koordinator" kada je opisivalo neke od zadataka koje je on izvršavao.⁶²⁵ On tvrdi da je Pretresno veće ulogu "političkog

⁶¹⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 3, gde se upućuje na Nalog od 26. juna 2006. u vezi s Optužnicom.

⁶¹⁸ Šainovićeva najava žalbe, par. 10; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 23-27; Lazarevićeva najava žalbe, par. 21-22; Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 138-140, 142; Lukićeva najava žalbe, osnovi AA, CC, DD, Y; Lukićev žalbeni podnesak, par. 748, 751-752.

⁶¹⁹ Najava žalbe tužilaštva, par. 2; Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 3-34.

⁶²⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 462 (naglasak dodat).

⁶²¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 23-27, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 462.

⁶²² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 24, 27, gde se upućuje na Optužnicu, par. 46(c)-(d).

⁶²³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 27, 272.

⁶²⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 26; žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 170-171, 192.

⁶²⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 25.

koordinatora" u stvari protumačilo kao funkciju koja sama po sebi podrazumeva "prava i obaveze čije nepoštovanje ili zloupotreba povlače krivičnu odgovornost".⁶²⁶

212. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće osudilo Šainovića na osnovu oblika odgovornosti navedenog u Optužnici o kojem je on bio adekvatno obavešten.⁶²⁷ Tužilaštvo takođe tvrdi da je Pretresno veće termin "politički koordinator" koristilo samo kao opisni izraz u vezi sa svojim zaključcima koji se "potpuno podudaraju s tim kako je tužilaštvo izložilo svoje argumente".⁶²⁸ Tužilaštvo tvrdi da su u Optužnici sadržani sledeći navodi : (i) "Šainović je učestvovao u UZP-u time što je od Miloševića primao uputstva koja je dalje prenosio i obrazlagao VJ-u i MUP-u preko Zajedničke komande";⁶²⁹ (ii) "kao lice na čelu Zajedničke komande, Šainović je vršio efektivnu kontrolu nad snagama SRJ i Srbije na Kosovu";⁶³⁰ i (iii) "Zajednička komanda je imala zadatak da koordinira rad organa civilnih vlasti s aktivnostima organizacija koje su bile u sastavu snaga SRJ i Srbije na Kosovu i da obezbedi da njihova dejstva budu u skladu s političkim ciljevima".⁶³¹ Tužilaštvo tvrdi da su ti navodi dosledno ponavljani tokom celog pretresnog postupka.⁶³²

2. Analiza

213. Žalbena veće podseća da, u skladu s članom 21(4)(a) Statuta, optuženi ima pravo da "bude pravovremeno i detaljno obavešten, na jeziku koji razume, o prirodi i razlozima optužbi protiv njega". U vezi s ostvarenjem tog prava, pravilo 47(C) Pravilnika predviđa da se u Optužnici mora navesti "sažet prikaz činjenica iz predmeta, kao i krivičnog dela za koje se osumnjičeni tereti". Da bi optuženi bio primereno obavešten, od tužilaštva se traži da u optužnici s dovoljnom preciznošću navede sve pravno relevantne činjenice na kojima se temelje optužbe, ali ne i dokaze putem kojih će dokazati te pravno relevantne činjenice.⁶³³

214. Žalbena veće primećuje da se teza tužilaštva temeljila na Šainovićevom učešću u UZP-u.⁶³⁴ U predmetima u kojima tužilaštvo tereti optužene odgovornošću na osnovu UZP-a moraju se dokazati sledeće pravno relevantne činjenice: "prirod[a] i svrh[a] poduhvata, razdoblje u kojem se

⁶²⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 25. Šainović takođe tvrdi da se funkcija "političkog koordinatora" u svim ključnim aspektima razlikuje od funkcije osobe na čelu Zajedničke komande. Šainovićeva replika, par. 11.

⁶²⁷ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 45.

⁶²⁸ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 45-46. V. takođe *ibid.*, par. 41-44.

⁶²⁹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 46, gde se upućuje na Optužnicu, par. 46(b)-(d).

⁶³⁰ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 46, gde se upućuje na Optužnicu, par. 24, 46(c), 47(a), 48.

⁶³¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 46, gde se upućuje na Optužnicu, par. 24.

⁶³² Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 48, gde se upućuje na uvodnu reč tužilaštva, 10. jul 2006, T. 435, 444, argumentacija tužilaštva, pretres na osnovu pravila 98 *bis*, 4. maj 2007, T. 12703, 12706, 12707, 12709, 12719-12720, 7. maj 2007, T. 12718, Odluka na osnovu pravila 98 *bis*, 18. maj 2007, T. 12793, 12975, Završni podnesak tužilaštva, par. 202, 658, 673, 680, 722.

⁶³³ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 162; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 20; Drugostepena presuda u predmetu *Naltilić i Martinović*, par. 23; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 27; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 88; Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 292; Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi I*, par. 18; Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 27, 100; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 322.

⁶³⁴ Optužnica, par. 18-21.

tvrdi da se taj poduhvat odvijao, identitet učesnika u tom poduhvatu, te prirod[a] učestvovanja optuženog u tom poduhvatu."⁶³⁵

215. Šainovićev argument da priroda njegovog učešća u UZP-u nije valjano dokazana je neutemeljen. U tom pogledu Žalbena veće primećuje da se u Optužnici navodi da je Šainović učestvovao u UZP-u, između ostalog, na sledeće načine: "kao potpredsednik Vlade SRJ zadužen za Kosovo, [tako što je izvršavao] ovlašćenja Slobodana Miloševića vezana za Kosovo, uključujući ovlašćenja nad VJ, MUP i civilnim organima".⁶³⁶ Tužilaštvo je takođe navelo da je Šainovićeva uloga kao potpredsednika Vlade SRJ zaduženog za Kosovo podrazumevala i to da je "dobijao od Slobodana Miloševića uputstva koja je prenosio i obrazlagao VJ i MUP, kako neposredno, tako i preko Zajedničke komande".⁶³⁷ Pored toga, tužilaštvo je tvrdilo da je "[u]češće Nikole Šainovića u navedenim zločinima [...] jedini zaključak koji se može izvući [...], između ostalog, iz njegove vlasti nad VJ i MUP u skladu s uputstvima Slobodana Miloševića".⁶³⁸ Dalje, u Optužnici se navodi da je Zajednička komanda, na čelu sa Šainovićem, "imala zadatak da koordinira rad organa civilnih vlasti s aktivnostima organizacija koje su bile u sastavu snaga SRJ i Srbije na Kosovu i da obezbedi da njihova dejstva budu u skladu s političkim ciljevima."⁶³⁹

216. U kontekstu navoda iz Optužnice, zaključak Pretresnog veća da je Šainović bio "politički koordinator snaga na Kosovu"⁶⁴⁰ samo je skraćeni način da se iznesu zaključci da je Šainović bio "jedan od vodećih članova Zajedničke komande", "imao velika *de facto* ovlašćenja kako nad snagama VJ, tako i nad snagama MUP na Kosovu", da je "mogao da daje predloge, sugestije i uputstva i Pavkoviću i Lukiću" i da je "bio ključna spona između Miloševića u Beogradu i jedinica VJ i MUP koje su dejstvovala na Kosovu."⁶⁴¹ Žalbena veće stoga zaključuje da sam izraz "politički koordinator" ne predstavlja pravno relevantnu činjenicu koja je trebalo da bude navedena u Optužnici, pa stoga odbija podosnov 1(2) Šainovićeve žalbe.

B. Lazarevićeva žalba

217. U vezi sa zločinima počinjenim u selima u opštini Srbica/Skenderaj, Pretresno veće je prihvatilo sledeće:

⁶³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 22; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 28; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 24.

⁶³⁶ Optužnica, par. 46(a).

⁶³⁷ Optužnica, par. 46(b).

⁶³⁸ Optužnica, par. 47(b).

⁶³⁹ Optužnica, par. 24.

⁶⁴⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 462.

⁶⁴¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 462.

svedočenje Abdullaha Salihua da je VJ stigao u Ćirez, ili bar na okolno područje, negde oko 20. ili 21. marta, kao što potvrđuju naređenja Zajedničke komande od 19. i 22. marta, kao i svedočenje Ljubiše Dikovića. [...] Salihuov iskaz da je na tom području 29. aprila izvedena još jedna "srpska ofanziva" potvrđuje i Izveštaj 37. motorizovane brigade od 1. maja 1999. godine, prema kom se brigada nalazila u blizini Salihuovog sela Baks.⁶⁴²

218. Pretresno veće je zaključilo da su snage VJ-u i MUP-a premestile velik broj civila iz opštine Srbica i usmerile ih ka granici i ka Albaniji ili Makedoniji.⁶⁴³ Ono je potom osudilo Lazarevića za pomaganje i podržavanje činjenja deportacije i drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) na četiri konkretne lokacije u opštini Srbica, uključujući rejon sela Ćirez.⁶⁴⁴

1. Argumentacija strana u postupku

219. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće napravilo grešku kada ga je proglasilo odgovornim za deportaciju i prisilno premeštanje koji su počinjeni na području sela Ćirez, u opštini Srbica, na osnovu dela koja su se dogodila izvan vremenskog okvira preciziranog u Optužnici.⁶⁴⁵ U vezi s tim, Lazarević upućuje na zaključak Pretresnog veća o prisustvu VJ-a u Ćirezu 20. ili 21. marta 1999.⁶⁴⁶ On navodi da vremensko razdoblje o kojem je reč – naime 20. i 21. mart 1999. – nije obuhvaćeno relevantnim delom Optužnice, budući da se optužbe koje su u njoj navedene odnose na period od 25. marta 1999. ili približno tog datuma do kraja marta 1999.⁶⁴⁷ Lazarević takođe upućuje na zaključak Pretresnog veća u vezi sa "srpskom ofanzivom" na tom području 29. aprila 1999. i isto tako tvrdi da taj datum nije obuhvaćen relevantnim delom Optužnice.⁶⁴⁸

220. Tužilaštvo odgovara da se Pretresno veće nije oslanjalo na događaje koji izlaze izvan okvira Optužnice.⁶⁴⁹ Ono ukazuje na to da Optužnica tereti Lazarevića za "zločine deportacije i druga nehumana dela (prisilno premeštanje) koje su snage SRJ/Srbije počinile 'počev od 1. januara 1999. godine ili približno od tog datuma pa sve do 20. juna 1999'".⁶⁵⁰ Ono tvrdi da događaji od 20. ili 21. marta 1999. i 29. aprila 1999. stoga spadaju u razdoblje na koje se odnosi Optužnica.⁶⁵¹ Tužilaštvo dodaje da se u paragrafu 72(c) Optužnice navodi da su napadi snaga SRJ i Srbije u opštini Srbica vršeni "počev od 25. marta 1999. ili približno tog datuma".⁶⁵² Tužilaštvo tvrdi da nepodudarnost sa zaključkom Pretresnog veća da je VJ došao u Ćirez "negde oko 20. ili 21. marta" predstavlja samo beznačajnu razliku koja nije sprečila Pretresno veće da optužbe iz Optužnice razmotri u svetlu

⁶⁴² Prvostepena presuda, tom 2, par. 673.

⁶⁴³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 675.

⁶⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 930.

⁶⁴⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 138-140, 142. V. takođe Lazarevićeva replika, par. 81.

⁶⁴⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 138, 145, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 673.

⁶⁴⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 139-140, gde se upućuje na Optužnicu, par. 72(c).

⁶⁴⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 142, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 673.

⁶⁴⁹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 142, gde se upućuje na Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 139-142.

⁶⁵⁰ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 142, gde se upućuje na Optužnicu, par. 25-32, 72-73.

⁶⁵¹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 142, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 673.

⁶⁵² Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 143.

dokaza predloženih u pretresnom postupku.⁶⁵³ Kada je reč o Lazarevićevom argumentu koji se odnosi na događaje 29. aprila 1999, tužilaštvo tvrdi da, "s obzirom na gore navedene uopštene navode i upotrebu izraza 'počev', paragraf 72(c) ne isključuje zločine počinjene u aprilu 1999."⁶⁵⁴

221. Tužilaštvo takođe tvrdi da se Lazarević odrekao prava da te argumente iznese u žalbenom postupku, budući da nije pokazao da je svoj prigovor izneo u pretresnom postupku niti da je pretrpeo bilo kakvu štetu.⁶⁵⁵

222. U odgovoru na argument tužilaštva da se odrekao prava da uloži ovaj prigovor u žalbenom postupku, Lazarević navodi da "razuman presuditelj o činjenicama mora postupati s oprezom kako ne bi iskoračio iz okvira Optužnice, bez obzira na to da li strane u postupku na to ulože prigovor ili ne".⁶⁵⁶

2. Analiza

223. Žalbeno veće podseća da strane u postupku "ne mo[gu] o [takvom pitanju] štetjeti, da bi se onda vratio[e] u žalbenom postupku i tražio[e] *de novo* suđenje",⁶⁵⁷ pa stoga imaju obavezu da svako sporno pitanje pokrenu pred Pretresnim većem ili tokom pretresne ili tokom pretpretresne faze postupka.⁶⁵⁸ Žalbeno veće je zauzelo sledeće stanovište:

ako strana pred Pretresnim vijećem na neko pitanje ne uloži prigovor, a imala je objektivno mogućnost da to učini, te ako ne postoje posebne okolnosti, Žalbeno vijeće će utvrditi da se strana odrekla svog prava da to pitanje iznese kao valjanu žalbenu osnovu.⁶⁵⁹

224. Međutim, Žalbeno veće podseća i da to odricanje "ne bi trebalo [...] potpuno onemogućiti" odbranu da u žalbenom postupku prvi put iznese pitanje nedostataka optužnice.⁶⁶⁰ Logika na kojoj se temelji taj stav polazi od prava optuženog, na osnovu člana 24(a) Statuta, da bude obavešten o optužbama protiv njega i mogućnosti da se optuženom nanese ozbiljna šteta ukoliko Žalbeno veće

⁶⁵³ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 143, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 673, Drugostepenu presudu u predmetu *Rutaganda*, par. 302, Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 217.

⁶⁵⁴ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 143, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Rutaganda*, par. 302.

⁶⁵⁵ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 144, gde se upućuje na Lazarevićev završni podnesak, par. 142-159, Drugostepenu presudu u predmetu *Niyitegeka*, par. 199.

⁶⁵⁶ Lazarevićeva replika, par. 82.

⁶⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 222; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 55; Drugostepena presuda u predmetu *Kambanda*, par. 25; Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 361.

⁶⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 185; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 21; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 222; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 640. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 654; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 174.

⁶⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 21. V. Drugostepena presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 185, 244; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 222; Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 361. V. takođe *Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog*, predmet br. IT-95-14/1-AR73, Odluka po žalbi tužitelja u vezi s prihvatljivošću dokaza, 16. februar 1999, par. 20; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 640; Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 80; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 51; Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 199-200; Drugostepena presuda u predmetu *Kambanda*, par. 25.

⁶⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 25; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, fusnota 76.

onemogućiti optuženog da takve argumente prvi put pokrene u žalbenom postupku.⁶⁶¹ Međutim, u tim okolnostima, teret dokazivanja prelazi s tužilaštva na odbranu, od koje se onda traži da dokaže postojanje navedene štete.⁶⁶² Žalbeno veće će stoga najpre oceniti da li Optužnica ima neki nedostatak. Samo ako takav nedostatak postoji, pitanje (i) da li je dotični argument iznet i (ii) da li bi bilo razumno da je dotična strana u postupku iznela taj argument postaje relevantno za to koja strana u postupku snosi teret da dokaže nanošenje štete.

225. U Optužnici se navodi da su se "*počev od 25. marta 1999. godine ili približno tog datuma*" u selu Ćirez, u opštini Srbica, odigrali događaji koji predstavljaju deportaciju i prisilno premeštanje.⁶⁶³ Žalbeno veće podseća da se optužbe protiv optuženih i pravno relevantne činjenice kojima se te optužbe potkrepljuju moraju navesti u Optužnici dovoljno precizno kako bi optuženi o njima bio valjano obavješten.⁶⁶⁴ Međutim, Optužnica ne mora imati isti stepen preciznosti kao dokazi koji je potkrepljuju.⁶⁶⁵ U tim okolnostima, Žalbeno veće zaključuje da je upućivanje na period "*počev od 25. marta 1999. godine ili približno tog datuma*" dovoljno široko da obuhvati dela koja su se dogodila oko 20. ili 21. marta 1999.

226. Kada je reč o događajima 29. aprila 1999, Žalbeno veće primećuje da su, prema opštim navodima iz paragrafa 72 Optužnice, konkretni zločini za koje se optuženi terete navedeni, između ostalog, kao deo kampanje proterivanja oko 800.000 civila, kosovskih Albanaca, "[p]očev od 1. januara 1999. godine ili približno tog datuma pa sve do 20. juna 1999".⁶⁶⁶ Žalbeno veće takođe primećuje da se u paragrafu 72(c) Optužnice navodi da su ti zločini počinjeni *počev od 25. marta 1999. ili približno tog datuma*, ali se ne navodi zaključno s kojim datumom. Shodno tome, vremensko razdoblje navedeno u paragrafu 72(c) Optužnice, kada se uzme zajedno s navodima sadržanim u uvodnom delu tog istog paragrafa, predstavlja dovoljno obavještenje o vremenskom okviru dela koja su se dogodila 29. aprila 1999. Osim toga, Žalbeno veće primećuje da Lazarević nije naveo da je pretrpeo bilo kakvu štetu prilikom pripreme bitnih aspekata svoje odbrane.⁶⁶⁷ U tim

⁶⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 25; Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 200.

⁶⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 25; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 35; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 122-123; Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 199-200.

⁶⁶³ Optužnica, par. 72(c) (naglasak dodat).

⁶⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 292; Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi I*, par. 18; Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 27, 100; Drugostepena presuda u predmetu *Simba*, par. 63; Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 76, 167, 195; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 49.

⁶⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 302. Osim toga, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kunarac i drugi* Žalbeno veće je smatralo da "neznatno nepodudaranje između datuma koji su navedeni u prvostepenoj presudi i datuma koji su navedeni u optužnici ukazuje na to da je bez dokumentarnih dokaza teško rekonstruisati događaje koji su stari nekoliko godina. Suprotno tvrdnjama žalioaca, to ne dokazuje da se događaji navedeni u optužnici IT-96-23 nisu dogodili" (Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 217). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 436.

⁶⁶⁶ Optužnica, par. 72.

⁶⁶⁷ U ovom slučaju, Lazarević ne upućuje ni na jedan relevantan prigovor iznet u pretresnoj fazi, što znači da je na njemu da dokaže da je zbog navodnog nedostatka u Optužnici priprema njegove odbrane bila bitno ometena. V. takođe Lazarevićev završni podnesak, par. 153-159.

okolnostima, Žalbeno veće zaključuje da je Lazarević Optužnicom valjano obavešten o datumu zločina za koje se tereti. Žalbeno veće stoga odbija osnov 1(F) Lazarevićeve žalbe u delu u kojem se navodi postojanje nedostatka Optužnice.

C. Lukićeva žalba

227. Pretresno veće je Lukiću izreklo osuđujuću presudu, između ostalog, za ubistvo i kao zločin protiv čovečnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, počinjeno na nekoliko lokacija u opštinama Suva Reka/Suhareka, Srbica i Vučitrn/Vushtrria.⁶⁶⁸

1. Argumentacija strana u postupku

228. Lukić tvrdi da je Pretresno veće napravilo grešku kada ga je proglasilo odgovornim za ubistvo "žrtava koje ranije nisu navedene u Optužnici" u pogledu opština Suva Reka, Srbica i Vučitrn.⁶⁶⁹ Lukić tvrdi da "tužilaštvo mora da precizira kriminalne epizode koje nastoji da dokaže na suđenju na način koji je u skladu s pravom odbrane da bude odmah obaveštena o prirodi i uzrocima optužbi protiv optuženih."⁶⁷⁰ On tvrdi da je tužilaštvo moglo da podnese zahtev za izmenu Optužnice kako bi se u nju unela imena navodnih žrtava koje ranije nisu bile pomenute, ali da to nije učinilo, te da je nepravedno teretiti ga odgovornošću za smrt tih lica.⁶⁷¹ Lukić tvrdi da je zbog toga priprema njegove odbrane bila ometena.⁶⁷²

229. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće za samo 27 od 47 žrtava na koje Lukić upućuje zaključilo da je dokazano da su bile žrtve ubistva.⁶⁷³ U vezi s tih 27 žrtava, tužilaštvo tvrdi da se Lukić odrekao prava da prigovor u vezi s obaveštenošću iznese u žalbenom postupku.⁶⁷⁴ Tužilaštvo takođe navodi da Lukić nije pokazao da mu je naneta bilo kakva šteta zbog neblagovremenog obaveštenja o tim žrtvama.⁶⁷⁵ Kada je reč o 22 od tih 27 žrtava, tužilaštvo tvrdi da je Lukić blagovremeno obavešten o njima preko Tužiočeve tabele dokaza o smrti od 28. marta 2007.⁶⁷⁶ U

⁶⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1138.

⁶⁶⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 748, 752, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 611-612, 616, 619, 621, 799, *ibid.*, tom 4, par. 646-647, 649, 651-652, 654-663, 666-675, 677-684, 686-689, 691-718, 720-727, 729-737, 739-746, 748, 750-760, 762-763, 765-767, 872.

⁶⁷⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 749, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Ntakirutimana*, par. 77-79.

⁶⁷¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 751.

⁶⁷² Lukićev žalbeni podnesak, par. 751-752.

⁶⁷³ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 466, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 382, 433, 539, 543, 799, *ibid.*, tom 4, par. 473-477, 583-598, 646-647, 872.

⁶⁷⁴ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 467, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 61.

⁶⁷⁵ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 467, 470.

⁶⁷⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 467, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Podnesak kojim tužilaštvo dostavlja tabele dokaza o smrti u vezi s licima navedenim u prilogima Optužnici, 28. mart 2007. (dalje u tekstu: Tužiočeve tabele dokaza o smrti od 28. marta 2007), *Tužilac protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR73.3, Odluka po zajedničkoj interlokutornoj žalbi obrane na odluku raspravnog vijeća po zajedničkom zahtjevu obrane da se odbaci daljnje pojašnjenje identiteta žrtava koje je dostavilo tužiteljstvo, 26. januar 2009. (dalje u tekstu: Odluka od 26. januara 2009. u predmetu *Gotovina*), par. 18, 20, *Tužilac protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-T, Druga odluka po zajedničkom

vezi s ostalih pet žrtava,⁶⁷⁷ tužilaštvo tvrdi da se "osuđujuća presuda za ubistvo može izreći čak i kada žrtva 'nije navedena ni u Prilogu Optužnice ni u [...] Pojašnjenjima [koja su potom podneta], pod uvjetom da su dokazani svi nužni materijalni elementi".⁶⁷⁸ U vezi s tim, tužilaštvo primećuje da je "[d]okaz o smrti žrtava o kojima je reč sadržan [...] u dokazima na koje se tužilaštvo oslonilo u odnosu na druge žrtve".⁶⁷⁹

230. U odgovoru na argument da je tužilaštvo trebalo da zatraži izmenu Optužnice kako bi u nju unelo imena žrtava koje prvobitno nisu bile navedene u njoj, tužilaštvo tvrdi da se pravna relevantnost informacija o navodnim žrtvama ocenjuje "u svakom slučaju posebno, uzimajući u obzir, između ostalog, 'same razmjere krivičnih djela koja se stavljaju na teret' i nemogućnost da se zahtijeva visok stupanj konkretnosti koja iz toga slijedi, te blisku povezanost optuženog s događanjima za koje se, prema navodima, smatra kazneno odgovornim".⁶⁸⁰ Tužilaštvo dodaje da je u ovom predmetu "visok stepen konkretnosti bio nepraktičan i da je optuženi bio u strukturnom smislu udaljen od događaja za koje je krivično odgovoran", pa stoga "lični podaci o konkretnim žrtvama nisu predstavljali činjenice bitne za optužbe za ubistvo".⁶⁸¹

2. Analiza

231. Kao prvo, Žalbeno veće primećuje da je tačnost Lukićevih navoda sporna. Konkretno, Žalbeno veće primećuje da samo četiri žrtve ubistva na koje Lukić upućuje nisu imenom navedene u prilogima Optužnici.⁶⁸² To su tri žrtve ubistva u Suvoj Reci 26. marta 1999.⁶⁸³ i jedna žrtva ubistva u Vučitrnu 2. maja 1999.⁶⁸⁴ Ostale žrtve ubistva na koje upućuje Lukić navedene su u

zahtjevu obrane da se odbaci daljnje pojašnjenje tužiteljstva o identitetu žrtava, 2. mart 2009. (dalje u tekstu: Odluka od 2. marta 2009. u predmetu *Gotovina*), par. 4, Prvostepena presuda, tom 1, par. 25.

⁶⁷⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 468, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 382, 433, *ibid.*, tom 4, par. 473, 581–583, 593.

⁶⁷⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 468, gde se upućuje na Odluku od 2. marta 2009. u predmetu *Gotovina*, par. 4, Odluku od 26. januara 2009. u predmetu *Gotovina*, par. 12.

⁶⁷⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, fusnota 1467, gde se poredi: (i) Prvostepena presuda, tom 4, par. 473, sa *ibid.*, tom 4, par. 474; (ii) *ibid.*, tom 4, par. 581–583, sa *ibid.*, tom 4, par. 584–586; i (iii) *ibid.*, tom 4, par. 593, sa *ibid.*, tom 4, par. 594.

⁶⁸⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 469, gde se upućuje na Odluku od 26. januara 2009. u predmetu *Gotovina*, par. 17, Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 89–90, Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 212–213, Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 65, Drugostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 24, Drugostepenu presudu u predmetu *Gacumbitsi*, par. 50.

⁶⁸¹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 470, gde se upućuje na Odluku od 2. marta 2009. u predmetu *Gotovina*, par. 7, *Tužilac protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-T, Odluka po zajedničkom zahtjevu obrane da se odbaci daljnje pojašnjenje identiteta žrtava koje je dostavilo tužiteljstvo, 9. oktobar 2008, par. 11.

⁶⁸² V. Lukićev žalbeni podnesak, fusnota 1070; Optužnica, prilozi D, F, I. U vezi sa Sofije Dragaj (v. Lukićev žalbeni podnesak, fusnota 1070, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 4, par. 767), koja nije bila navedena u Prilogu F Optužnice, Žalbeno veće primećuje da Lukić nije proglašen odgovornim za njenu smrt (v. Prvostepena presuda, tom 2, fusnota 1488, par. 613, 621, 682–685; *ibid.*, tom 4, par. 767). Shodno tome, Žalbeno veće neće razmatrati Lukićevu argumentaciju u tom pogledu.

⁶⁸³ Lukićev žalbeni podnesak, fusnota 1070, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 4, par. 646–647. Žrtve o kojima je reč su Genc Berisha, Graniti Berisha i Jashar Berisha.

⁶⁸⁴ Lukićev žalbeni podnesak, fusnota 1070, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 4, par. 872, *ibid.*, tom 2, par. 799. Žrtva o kojoj je reč je Miran Xhafa.

prilozima D, F i I Optužnice.⁶⁸⁵ Shodno tome, ostatak analize u ovom odeljku biće usredsređen na gorenavedene četiri žrtve.

232. Kada je reč o argumentu tužilaštva da se Lukić odrekao prava da ovo pitanje ospori u žalbenom postupku, Žalbeno veće podseća da to odricanje "ne bi trebalo [...] potpuno onemogućiti" odbranu da nedostatke Optužnice prvi put pokrene u žalbenom postupku.⁶⁸⁶ U skladu s pravnim standardom o kojem je bilo reči gore u tekstu,⁶⁸⁷ Žalbeno veće će najpre oceniti da li izostavljanje gorenavedene četiri žrtve predstavlja nedostatak Optužnice.

233. Žalbeno veće podseća da će sud, pri oceni da li je izvesne činjenice trebalo navesti u Optužnici, razmotriti, između ostalog, koliko je bliska veza optuženog lica s događajima za koje se ono tereti krivičnom odgovornošću⁶⁸⁸ i "same razmjere krivičnih djela koja se stavljaju na teret"; pri čemu u slučaju krivičnih dela velikih razmera može biti nepraktično da se određene činjenice, kao što je identitet žrtava, navode s visokim stepenom konkretnosti.⁶⁸⁹ Žalbeno veće je pojasnilo sledeće:

Takav je npr. slučaj kad tužilac navodi da je optuženi učestvovao u ubijanju više stotina ljudi kao pripadnik streljačkog voda. Priroda takvog predmeta ne bi iziskivala da u Optužnici bude imenovana svaka pojedina žrtva. Sličan bi bio slučaj u kojem se optuženi tereti da je kao pripadnik vojnih snaga učestvovao u većem broju napada na civile koji su se odvijali tokom dužeg vremenskog perioda i imali za posledicu veliki broj ubijenih i prisilno premještenih ljudi. U takvim slučajevima tužilac nije dužan da navede svaku ubijenu ili protjeranu žrtvu kako bi se njegova obaveza da u Optužnici iznese pravno relevantne činjenice predmeta smatrala ispunjenom. Ipak, budući da je identitet žrtve vrijedan podatak za pripremu argumentacije odbrane, ako tužilac jeste u mogućnosti da navede ime žrtve, trebalo bi da to i učini.⁶⁹⁰

234. U ovom predmetu, u optužbama navedenim u tački 3 i tački 4 Optužnice govori se o "stotin[ama] civila kosovskih Albanaca i drugih lica koja nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima" kao o žrtvama ubistva.⁶⁹¹ Kada je reč o konkretnim navodima za ubistva u svakom selu, tužilaštvo je priložilo dodatke u kojima su navedena "[l]ica [koja su] ubijena [...] [a]čija su imena poznata".⁶⁹²

⁶⁸⁵ Optužnica, par. 75(d), (f), (i).

⁶⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 25; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, fusnota 76.

⁶⁸⁷ V. gore, par. 224.

⁶⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 210, 212-213; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 65; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 89.

⁶⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 50; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 89; Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 193. V. takođe Odluka od 26. januara 2009. u predmetu *Gotovina*, par. 17.

⁶⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 90 (unutrašnje reference izostavljene). V. takođe Odluka od 26. januara 2009. u predmetu *Gotovina*, par. 18, gde se kaže da "čak i ako u određenom slučaju identitet žrtava ne predstavlja pravno relevantnu činjenicu koju treba navesti u optužnici, on vrlo vjerovatno predstavlja činjenicu ili informaciju koja je relevantna za pripremu djelotvorne obrane".

⁶⁹¹ Optužnica, par. 75.

⁶⁹² Optužnica, par. 75(d), (f), (i).

235. Žalbeno veće primećuje da je tužilaštvo u vezi s incidentima o kojima se govori u prilogima D, F i I Optužnice navelo imena ukupno 264 žrtve. Dalje, gorepomenute četiri žrtve navedene su u Tužiočevoj tabeli dokaza o smrti od 28. marta 2007. na način koji ih povezuje s dotičnim lokacijama.⁶⁹³ Iako to ukazuje na činjenicu da je tužilaštvo i pre 28. marta 2007. bilo upoznato s identitetom te četiri žrtve, Lukić nije dokazao da je tužilaštvo bilo u mogućnosti da navede imena tih žrtava u vreme kada je Optužnica potvrđena, u junu 2006. S obzirom na okolnosti ovog predmeta, uključujući veliki broj žrtava za koje se optuženi terete, Lukićevu udaljenost od samih ubistava i činjenicu da cilj priloga Optužnici nije da obezbede definitivne spiskove,⁶⁹⁴ Žalbeno veće zaključuje da izostavljanje imena četiri žrtve ne predstavlja nedostatak Optužnice. Žalbeno veće stoga odbija osnov Q Lukićeve žalbe u delu koji se odnosi na Optužnicu.

D. Žalba tužilaštva

236. Pod tačkom 1 Optužnice, kojom se žalio terete za deportaciju kao zločin protiv čovečnosti, tužilaštvo je u paragrafu 72 navelo da su snage SRJ i Srbije "počinile [...] dela navedena u paragrafima od 25 do 32" Optužnice, što je imalo za posledicu deportaciju civila kosovskih Albanaca s konkretnih lokacija u 13 opština na Kosovu. Tužilaštvo je tu optužbu ponovilo upućujući na paragraf 72 u tački 2 Optužnice, kojom se žalio terete za druga nehumana dela (prisilno premeštanje) kao zločin protiv čovečnosti.⁶⁹⁵ Osim toga, pod tačkom 5 Optužnice, kojom se žalio terete za progon kao zločin protiv čovečnosti, tužilaštvo je u paragrafu 77(a) navelo da je taj progon obuhvatao, između ostalog, "[p]risiln[o] premeštanj[e] i deportacij[u] približno 800.000 civila kosovskih Albanaca od strane snaga SRJ i Srbije, kao što je opisano u paragrafima od 25 do 32 [Optužnice]".

237. Pošto paragraf 72 pod tačkom 1 Optužnice nije eksplicitno uključen u paragraf 77(a) pod tačkom 5, Pretresno veće je zaključilo da se optuženi ne terete za konkretne deportacije i prisilna premeštanja opisana u paragrafu 72 Optužnice kao za oblike progona.⁶⁹⁶

1. Argumentacija strana u postupku

(a) Argumentacija tužilaštva

238. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku u tumačenju Optužnice. Prema navodima tužilaštva, tu grešku odražavaju i usmena odluka Pretresnog veća na osnovu

⁶⁹³ Tužiočeve tabele dokaza o smrti od 28. marta 2007, str. 47, 55, 92.

⁶⁹⁴ V. Optužnica, str. 44-68, koje sadrže priloge A-K, gde se eksplicitno kaže da se u njima navode samo ona "[I]lji [...] čija su imena poznata", a koja su ubijena na na raznim lokacijama (naglasak dodat).

⁶⁹⁵ Optužnica, par. 73.

pravila 98 *bis* Pravilnika doneta 18. maja 2007. (dalje u tekstu: Odluka na osnovu pravila 98*bis*)⁶⁹⁷ i Prvostepena presuda.⁶⁹⁸

239. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće neprimereno usko protumačilo paragraf 77(a) pod tačkom 5 Optužnice, gde se upućuje na "prisiln[o] premeštanje[...] i deportaciju [...], kao što je opisano u paragrafima od 25 do 32".⁶⁹⁹ Konkretno, tužilaštvo tvrdi da paragraf 77(a) Optužnice obuhvata pravno relevantne navode sadržane u paragrafu 72.⁷⁰⁰ U prilog toj tvrdnji, tužilaštvo navodi da je eksplicitno upućivanje na paragraf 72 bilo nepotrebno jer navod u paragrafu 77(a) o prisilnom raseljavanju približno 800.000 civila kosovskih Albanaca obuhvata, "putem internih unakrsnih referenci, lokacije i opštine navedene u paragrafu 72".⁷⁰¹ Konkretno, tužilaštvo tvrdi da paragraf 77(a) izričito obuhvata, između ostalog, paragraf 32, koji pak upućuje na paragraf 72,⁷⁰² i da te unakrsne reference "jasno pokazuju da upućivanje na 800.000 kosovskih Albanaca u potparagrafu 77(a) uključuje i kosovske Albance koji su prisilno premešteni ili deportovani iz konkretnih opština i lokacija navedenih u paragrafu 72".⁷⁰³ Osim toga, tužilaštvo navodi da su dela u osnovi prisilnog premeštanja i deportacije navedena u paragrafu 72 jedine konkretne optužbe za prisilno premeštanje i deportaciju navedene u Optužnici.⁷⁰⁴

240. Tužilaštvo dalje tvrdi da način na koji je izvodilo dokaze "u celini jasno pokazuje da se oslanjalo na prisilna premeštanja i deportacije iz paragrafa 72 kao na dela progona".⁷⁰⁵ Tužilaštvo tvrdi da je navod o vezi između paragrafa 77(a) i paragrafa 72 Optužnice iznet i pre i posle pretresa održanog 30. oktobra 2006, kao i posle Odluke na osnovu pravila 98*bis*.⁷⁰⁶ Tokom pretresa održanog 30. oktobra 2006, Pretresno veće je ukazalo na to da se u paragrafu 77(a) ne upućuje na paragraf 72, i smatralo da je to "možda tehničko" pitanje vezano za iznošenje navoda u Optužnici.⁷⁰⁷

⁶⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 12, gde se upućuje na Odluku na osnovu pravila 98*bis*, 18. maj 2007, T. 12778-12779.

⁶⁹⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 4, gde se upućuje na Odluku na osnovu pravila 98*bis*, 18. maj 2007, T. 12778-12779, 12783.

⁶⁹⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 4, 7, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 12, Odluku na osnovu pravila 98*bis*, 18. maj 2007, T. 12778-12779, 12783.

⁶⁹⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 7-12.

⁷⁰⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 7, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 12, fusnota 7, Odluka na osnovu pravila 98*bis*, 18. maj 2007, T. 12778-12779, rasprava u vezi s proceduralnim pitanjima, 30. oktobar 2006. (dalje u tekstu: pretres održan 30. oktobra 2006), T. 5409-5410.

⁷⁰¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 7.

⁷⁰² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 9. V. takođe Replika tužilaštva, par. 5.

⁷⁰³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 10. Tužilaštvo tvrdi da paragraf 32 Optužnice eksplicitno uključuje paragraf 72 i da je posledica toga da potparagraf 77(a) obuhvata paragraf 72 (*ibid.*, par. 11).

⁷⁰⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 12.

⁷⁰⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 13-15, 17, gde se upućuje, između ostalog, na Pretresni podnesak tužilaštva, uvodnu reč, spisak svedoka na osnovu pravila 65*ter*, završnu reč i Završni podnesak.

⁷⁰⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 13, 16, gde se upućuje na pretres održan 30. oktobra 2006, T. 5409-5410, završnu reč tužilaštva, 19. avgust 2008, T. 26788.

⁷⁰⁷ V. Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 13, 16, gde se upućuje na pretres održan 30. oktobra 2006, T. 5409-5410.

241. Tužilaštvo takođe tvrdi da je Pretresno veće shvatilo i uvažilo da suština teze tužilaštva uključuje prisilno premeštanje i deportaciju civila kosovskih Albanaca na diskriminatornoj osnovi, odnosno da ta dela predstavljaju progon.⁷⁰⁸ Tužilaštvo takođe tvrdi da je odbrana tokom celog postupka bila upoznata s tim da optužba za progon obuhvata dela prisilnog premeštanja i deportacije navedena u paragrafu 72 Optužnice i da je to prihvatila,⁷⁰⁹ kao i da je u suštini odgovorila na te optužbe.⁷¹⁰ Zato, prema mišljenju tužilaštva, ne bi bila naneta šteta ako bi se izrekle osuđujuće presude za progon putem prisilnog premeštanja i deportacije.⁷¹¹

242. Najzad, tužilaštvo tvrdi da Šainović, Pavković i Lukić treba da budu osuđeni za činjenje progona putem prisilnog premeštanja i deportacije na osnovu njihovog učešća u UZP-u i da njihove kazne treba povećati tako da odraze njihovo ukupno kriminalno ponašanje.⁷¹² Tužilaštvo takođe traži da se Lazareviću izrekne osuđujuća presuda za pomaganje i podržavanje progona putem prisilnog premeštanja i deportacije i da se istovremeno poveća njegova kazna.⁷¹³

(b) Argumentacija u odgovorima žalilaca

243. Svi žalioци tvrde da treba odbiti prvi osnov žalbe tužilaštva.⁷¹⁴ Šainović i Pavković tvrde da se tužilaštvo odreklo prava da iznese te argumente u žalbenom postupku.⁷¹⁵ Oni navode da tužilaštvo nije pokrenulo ta pitanja u odgovarajućem trenutku tokom pretresnog postupka⁷¹⁶ i da taj propust onemogućava tužilaštvu da traži da Žalbeno veće preispita odluke Pretresnog veća.⁷¹⁷

244. Šainović i Pavković tvrde da je Pretresno veće u dva navrata skrenulo tužilaštvu pažnju na nedoslednost u navođenju pravno relevantnih činjenica vezanih za tačku 5.⁷¹⁸ Prvo, oni upućuju na pretres održan 30. oktobra 2006,⁷¹⁹ na kojem je sudija Bonomy ukazao tužilaštvu na to da paragrafi

⁷⁰⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 13, 18, 19, gde se upućuje na pretpretresnu konferenciju, 7. jul 2006, T. 368, Odluku na osnovu pravila 98bis, 18. maj 2007, T. 12787, 12795, pretres održan 30. oktobra 2006, T. 5410, Prvostepenu presudu, tom 1, par. 11, *ibid.*, tom 2, par. 838, 1151, *ibid.*, tom 3, par. 7, 16, 410, 428, 506, 679, 820.

⁷⁰⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 13, 18-24, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Pretpretresni podnesak odbrane podnet u ime g. Nebojše Pavkovića na osnovu pravila 65ter(F), 6. jun 2006, par. 8, 25, *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Pretpretresni podnesak odbrane podnet u ime g. Milana Milutinovića na osnovu pravila 65ter(F), 6. jun 2006, par. 8, 25. V. takođe Replika tužilaštva, par. 4.

⁷¹⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 22-24, i izvori na koje se tamo poziva.

⁷¹¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 23-24.

⁷¹² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 25-27. V. takođe *ibid.*, par. 4, 6.

⁷¹³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 28, 32-34. Žalbeno veće podseća da je tužilaštvo povuklo žalbu u odnosu na Ojdanića (v. Odluka od 31. januara 2013).

⁷¹⁴ Šainovićev odgovor, par. 47; Pavkovićev odgovor, par. 1-8; Lazarevićev odgovor, par. 5-16; Lukićev odgovor, par. 9.

⁷¹⁵ Šainovićev odgovor, par. 19-20, 28-36; Pavkovićev odgovor, par. 1-8.

⁷¹⁶ Šainovićev odgovor, par. 33; Pavkovićev odgovor, par. 5-6.

⁷¹⁷ Šainovićev odgovor, par. 35. V. takođe Šainovićev odgovor, par. 36; Pavkovićev odgovor, par. 1, 8. Šainović takođe tvrdi da je odbrana to što tužilaštvo nije reagovalo na pokretanje ovog pitanja od strane Pretresnog veća jedino mogla da protumači "kao povlačenje optužbi za prisilno premeštanje i deportaciju pod tačkom 5, Progoni" (Šainovićev odgovor, par. 34). V. takođe Lukićev odgovor, par. 7.

⁷¹⁸ Šainovićev odgovor, par. 28; Pavkovićev odgovor, par. 3, gde se upućuje na Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 13.

⁷¹⁹ Šainovićev odgovor, par. 28, gde se upućuje na pretres održan 30. oktobra 2006, T. 5409-5410. V. takođe Pavkovićev odgovor, par. 5.

76 i 77(a) pod tačkom 5 Optužnice ne uključuju paragraf 72.⁷²⁰ Drugo, Šainović i Pavković primećuju da je Pretresno veće u Odluci na osnovu pravila 98bis zaključilo da optužba za progon, kojom se optuženi terete u tački 5, ne obuhvata deportaciju i prisilno premeštanje kosovskih Albanaca, kao što je to opisano u paragrafu 72.⁷²¹ Oni navode da tužilaštvo, iako je bilo upoznato s mišljenjem Pretresnog veća i upućeno na to da se bavi tim pitanjem, nije ništa preduzelo da to ispravi.⁷²²

245. Šainović i Lazarević takođe navode da Pretresno veće nije napravilo grešku u tom pogledu, budući da Optužnica ne tereti optužene za progon, pod tačkom 5, putem dela deportacije i prisilnog premeštanja, kao što je opisano u paragrafu 72 Optužnice.⁷²³ Oni takođe tvrde da bi odobravanjem žalbe tužilaštva u vezi s ovim odbrani bila naneta nepravična šteta,⁷²⁴ a da, alternativno, ako Žalbeno veće odobri tu žalbu, ne bi bilo opravdano povećati kaznu.⁷²⁵

(c) Argumentacija u replici

246. Tužilaštvo u replici navodi da je glavno pitanje pred Žalbenim većem tumačenje Optužnice, a ne odricanje od prava.⁷²⁶ Tužilaštvo tvrdi da nije smišljeno isključilo progon putem prisilnog premeštanja i deportacije, niti da napravi bilo kakvu grešku u vezi sa tim, što dokazuje i Pretpretresni podnesak tužilaštva.⁷²⁷

247. Tužilaštvo takođe navodi da činjenica da je rešilo da ne menja Optužnicu posle napomena Pretresnog veća tokom pretresa održanog 30. oktobra 2006. i zaključka navedenog u Odluci na osnovu pravila 98bis ne predstavlja odricanje od prava da iznese relevantne argumente u žalbenom postupku.⁷²⁸ Tužilaštvo tvrdi da "pitanje Veća nije iziskivalo odgovor zato što Optužnica pruža jasno obaveštenje da progoni obuhvataju prisilna premeštanja i deportacije",⁷²⁹ ali da je tumačenje Optužnice od strane Pretresnog veća pravno pogrešno i "previše tehničko".⁷³⁰ Tužilaštvo takođe navodi da "nije bilo potrebe da se ispravlja tehnički detalj koji ne menja suštinu navoda".⁷³¹ Tužilaštvo tvrdi da je tokom celog postupka predočavalo svoju "osnovnu tezu" – a to je da progon

⁷²⁰ Pavkovićev odgovor, par. 5, gde se upućuje na pretres održan 30. oktobra 2006, T. 5409-5410.

⁷²¹ Šainovićev odgovor, par. 29-30, 32, gde se upućuje na Odluku na osnovu pravila 98bis, 18. maj 2007, T. 12779, 12783; Pavkovićev odgovor, par. 7, gde se upućuje na Odluku na osnovu pravila 98bis, 18. maj 2007, T. 12778-12779.

⁷²² Šainovićev odgovor, par. 36; Pavkovićev odgovor, par. 6.

⁷²³ Šainovićev odgovor, par. 7, 9-27; Lazarevićev odgovor, par. 5-9. V. takođe Lukićev odgovor, par. 8.

⁷²⁴ Šainovićev odgovor, par. 41, 44; Lazarevićev odgovor, par. 10-16.

⁷²⁵ Šainovićev odgovor, par. 45-46; Lukićev odgovor, par. 3-6.

⁷²⁶ Replika tužilaštva, par. 2.

⁷²⁷ Replika tužilaštva, par. 3, gde se upućuje, između ostalog, na Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 37-41. V. takođe Replika tužilaštva, par. 6-7.

⁷²⁸ Replika tužilaštva, par. 8.

⁷²⁹ Replika tužilaštva, par. 9. V. takođe *ibid.*, par. 2.

⁷³⁰ Replika tužilaštva, par. 9, gde se upućuje na Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 4.

⁷³¹ Replika tužilaštva, par. 8, gde se upućuje na Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 13.

uključuje dela prisilnog premeštanja i deportacije – čime je na odgovarajući način odgovorilo na mišljenje Pretresnog veća da dela prisilnog premeštanja i deportacije nisu navedena pod tačkom 5.⁷³²

248. Alternativno, tužilaštvo tvrdi da ova situacija, čak i ako bi se zaključilo da se radi o odricanju od prava, "predstavlja posebne okolnosti koje omogućavaju izuzetak od odricanja od tog prava"⁷³³ i da žalioци nisu pokazali da će im biti naneta bilo kakva šteta ako se odobri žalba tužilaštva u vezi sa tim.⁷³⁴

2. Analiza

249. Kao prvo, Žalbeno veće mora da odluči da li tužilaštvo ima pravo na žalbu po ovom pitanju. Suština je u tome da li se tužilaštvo odreklo prava na žalbu jer nije pokrenulo ovo pitanje u pretresnoj fazi. Žalbeno veće će takođe razmotriti da li postoje posebne okolnosti koje opravdavaju izuzetak od pravila o odricanju od tog prava.

250. Podsećajući da odricanje "ne bi trebalo [...] potpuno onemogućiti" da *odbrana* prvi put u žalbenom postupku iznese pitanje nedostatka Optužnice,⁷³⁵ Žalbeno veće primećuje da nije ranije razmatralo pitanje da li odricanje treba da onemogući tužilaštvo da prvi put u žalbenom postupku iznese tvrdnju da je Optužnicu trebalo drugačije protumačiti ako je već tokom pretresnog postupka bilo obavešteno da Pretresno veće Optužnicu smatra manjkavom. Žalbeno veće primećuje da razlog iz kojeg je odbrani dozvoljeno da takve prigovore iznese prvi put u žalbenom postupku ne važi za tužilaštvo, koje je obavezno da se postara da u Optužnici valjano navede svoju tezu protiv optuženog.

251. Žalbeno veće će stoga razmotriti pitanje da li se, u okolnostima ovog predmeta, tužilaštvo odreklo prava na žalbu. Tužilaštvo je u pretresnoj fazi imalo barem dve prilike da pokrene to pitanje: prvo, odgovaranjem na opservacije predsedavajućeg sudije 30. oktobra 2006⁷³⁶ i, drugo, ulaganjem žalbe na Odluku na osnovu pravila 98bis.⁷³⁷ Žalbeno veće će ih razmotriti pojedinačno.

252. Dana 30. oktobra 2006, predsedavajući sudija je tužilaštvo konkretno skrenuo pažnju na ovo pitanje u sledećoj raspravi:

⁷³² Replika tužilaštva, par. 8, gde se upućuje na Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 13, završnu reč tužilaštva, 19. avgust 2008, T. 26788.

⁷³³ Replika tužilaštva, par. 10, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 34, Drugostepenu presudu u predmetu *Simić*, par. 212, Drugostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 173, Drugostepenu presudu u predmetu *Kambanda*, par. 28.

⁷³⁴ Replika tužilaštva, par. 10-13.

⁷³⁵ V. gore, par. 224.

⁷³⁶ Pretres održan 30. oktobra 2006, T. 5409-5410.

⁷³⁷ V. Odluka na osnovu pravila 98bis, 18. maj 2007, T. 12778-12783.

SUDIJA BONOMY: Imajući u vidu da se ovaj dokaz odnosi na tačku 5, to me je navelo da još jednom pogledam formulaciju tačke 5 i tu postoji nešto neobično na šta bi možda [trebalo] da obratite pažnju. Paragraf 76, koji je glavni paragraf u kojem se ponovo navode i uključuju raniji paragrafi, ne upućuje na paragraf 72, što je čudno. Trenutno to nije važno za ovo svedočenje jer vi konkretno upućujete na paragraf 72 i potparagraf (d), kao što nije važno ni za seksualno zlostavljanje jer tamo upućujete i na njega, ali to može biti relevantno za potparagraf (a).

GOSPODIN HANNIS: Dobro, onda uz isto obrazloženje kao i pod (b).

SUDIJA BONOMY: Potparagraf (b) je nešto drugačiji zato što je paragraf 75 već uključen u 76 --

GOSPODIN HANNIS: Da, da.

SUDIJA BONOMY: ... a može biti da bi, kako bi se izbegla sumnja, trebalo da pogledate i pod (b) --

GOSPODIN HANNIS: Vidim na šta mislite, časni Sude. Nemam odgovor --

SUDIJA BONOMY: Tamo gde je to zaista važno jeste u vezi s prisilnim premeštanjem i deportacijom. Naravno, to može biti tehikalija, ali bi trebalo, barem u nekoj fazi – zapravo, bolje pre nego kasnije – da to razmotrite.

GOSPODIN HANNIS: Hvala Vam što ste nam na to skrenuli pažnju, časni Sude. Hoćemo.⁷³⁸

253. Žalbeno veće zaključuje da su gorenavedenim razgovorom između predsedavajućeg sudije i tužilaštva strane u postupku obavestene o tome da Pretresno veće smatra da tačka 5 Optužnice, kako je formulisana, u okviru zločina progona ne uključuje prisilno premeštanje i deportaciju, kako je to opisano u paragrafu 72 Optužnice. Međutim, uprkos jasnom uputstvu predsedavajućeg sudije, tužilaštvo nije razjasnilo svoj stav niti je zatražilo izmenu Optužnice.

254. Ako je tužilaštvo smatralo da je Pretresno veće pogrešno protumačilo opseg tačke 5, onda je bilo dužno da što pre na to skrene pažnju Pretresnom veću. Međutim, tužilaštvo je odlučilo da ne uloži prigovor niti da bilo šta preduzme. Shodno tome, odbrana je imala pravo da postupa na osnovu tumačenja Optužnice od strane Pretresnog veća, uz eventualne izmene.

255. Dana 18. maja 2007, Pretresno veće je donelo Odluku na osnovu pravila 98bis. U toj Odluci, Pretresno veće je iznelo sledeći zaključak:

Naposletku, u petoj tački, 'Progoni', u paragrafu 77 Optužnice navodi se da su optuženi odgovorni za kampanju progona albanskog stanovništva na Kosovu. Mada se u tom paragrafu u opštim crtama govori o deportaciji i prisilnom premeštanju kao nekima od načina na koji je progon izvršen, zajedno s ubistvima, seksualnim zlostavljanjem i bezobzirnim uništavanjem verskih objekata ili nanošenjem štete tim objektima, Veće primećuje da konkretni navodi o prisilnom premeštanju i deportaciji sadržani u paragrafu 72 nisu uvršteni u tačku 5 pozivanjem na njih. Veće je 30. oktobra u sudnici skrenulo pažnju tužilaštvu na ovu činjenicu, ali tužilaštvo nije ništa preduzelo po tom pitanju, pa stoga progoni navedeni u tački 5 ne uključuju deportaciju i prisilno premeštanje kosovskih Albanaca opisano u paragrafu 72.⁷³⁹

⁷³⁸ Pretres održan 30. oktobra 2006, T. 5409-5410.

⁷³⁹ Odluka na osnovu pravila 98bis, 18. maj 2007, T. 12778-12779.

[...]

Kao što smo već napomenuli, optužbe za progon u okviru tačke 5 Optužnice sadrže navode o seksualnom zlostavljanju, ubistvu i bezobzirnom razaranju ili uništavanju verskih objekata kosovskih Albanaca.⁷⁴⁰

256. Tužilaštvo nije uložilo žalbu na Odluku na osnovu pravila 98bis.⁷⁴¹ Tužilaštvo je i u ovom slučaju, ako je smatralo da je odluka Pretresnog veća nekorektna, imalo mogućnost da zatraži odobrenje da uloži žalbu na tu odluku. Ono je odlučilo da to ne učini.

257. Tužilaštvo tvrdi da nije bilo potrebno da preduzima išta konkretno, budući da su izvođenje njegovih dokaza i kasnija argumentacija dosledno potvrdili njegov stav da tačka 5 Optužnice obuhvata dela prisilnog premeštanja i deportacije, kao što je opisano u paragrafu 72 Optužnice,⁷⁴² pa da je stoga "na komentar Veća odgovorilo iznevši svoju osnovnu tezu".⁷⁴³ Žalbeno veće smatra da ovi argumenti nisu ubedljivi. Budući da je predsedavajući sudija izjavio da su navodi u tački 5 Optužnice nedovoljni ako tužilaštvo želi da uključi prisilno premeštanje i deportaciju u tu tačku, onda je to trebalo da pojasni na način koji će odbrani i Pretresnom veću omogućiti da shvate prirodu nameravanih optužbi. U tim okolnostima, nije bilo dovoljno da tužilaštvo jednostavno izvede dokaze na određeni način. Zapravo, tužilaštvo je, pošto se nije slagalo s tim kako je Pretresno veće protumačilo Optužnicu, zauzelo stav da ima pravo da ignoriše odluku Pretresnog veća i da nastavi s izvođenjem dokaza na način koji smatra prikladnim. Taj argument se ne može prihvatiti.

258. Imajući u vidu gore navedeno, Žalbeno veće zaključuje da tužilaštvo nije uložilo prigovor na tumačenje Optužnice od strane Pretresnog veća onda kada je to objektivno moglo da uradi.

259. Najzad, Žalbeno veće će se osvrnuti na argument tužilaštva da ta situacija "predstavlja posebne okolnosti koje opravdavaju izuzetak kad je reč o odricanju prava".⁷⁴⁴ Žalbeno veće podseća da je ocenjeno da "posebne okolnosti" koje omogućavaju da se određeno pitanje razmotri uprkos odricanju obuhvataju situacije u kojima se relevantni argumenti zasnivaju na pitanjima od "opšteg značaja", kao što je pristrasnost sudija,⁷⁴⁵ ili u kojima se ukazuje na navodnu nekompetentnost branioca.⁷⁴⁶ Međutim, tužilaštvo ne navodi odgovarajuće opravdanje zašto okolnosti ovog predmeta

⁷⁴⁰ Odluka na osnovu pravila 98bis, 18. maj 2007, T. 12783.

⁷⁴¹ V. *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po zahtevu odbrane za odobrenje za ulaganje interlokutorne žalbe na odluku na osnovu pravila 98bis, 14. jun 2007. (kojom se odbija molba optuženog za odobrenje za ulaganje žalbe na Odluku na osnovu pravila 98bis).

⁷⁴² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 4, 7, 13.

⁷⁴³ Replika tužilaštva, par. 8, gde se upućuje na Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 13.

⁷⁴⁴ V. Replika tužilaštva, par. 10, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 34, Drugostepenu presudu u predmetu *Simić*, par. 212, Drugostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 173, Drugostepenu presudu u predmetu *Kambanda*, par. 28.

⁷⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 34; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 173.

⁷⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kambanda*, par. 28.

treba smatrati "posebnim okolnostima";⁷⁴⁷ ono samo iznosi tvrdnju da je to pitanje "važno" i da može da dovede do "nepravde", ali ne potkrepljuje dalje svoje argumente.⁷⁴⁸ Žalbeno veće stoga zaključuje da tužilaštvo nije pokazalo postojanje "posebnih okolnosti" koje bi opravdale izuzetak od odricanja od prava na pokretanje pitanja u žalbenom postupku.

260. Imajući u vidu gore navedeno, Žalbeno veće zaključuje da se tužilaštvo odreklo prava da u žalbenom postupku iznese argument da tačka 5 Optužnice obuhvata dela deportacije i prisilnog premeštanja, kao što je opisano u paragrafu 72 Optužnice. Žalbeno veće stoga neće razmatrati obimnu argumentaciju tužilaštva u vezi s tumačenjem Optužnice, uključujući argumente koji se odnose na mogućnost ispravljanja nedostataka u Optužnici. Shodno tome, Žalbeno veće odbija prvi žalbeni osnov tužilaštva.

E. Tušilje/Tushila

261. Žalbeno veće je zaključilo da su Šainović, Pavković, Lazarević i Lukić odgovorni za zločine deportacije i druga nehumana dela (prisilno premeštanje) počinjena 29. marta 1999. u Tušilju, u opštini Srbica.⁷⁴⁹ Međutim, Žalbeno veće primećuje da ovaj konkretni incident nije naveden u Optužnici.⁷⁵⁰

262. Žalbeno veće podseća da se optužbe protiv optuženog i pravno relevantne činjenice kojima se te optužbe potkrepljuju moraju u Optužnici navesti dovoljno konkretno kako bi optuženi o njima bio obavешten.⁷⁵¹ Optužnica ima nedostatke ako pravno relevantne činjenice koje potkrepljuju optužbe u njoj nisu navedene s dovoljno pojedinosti da optuženi bude jasno obavешten o optužbama protiv njega tako da može da pripremi odbranu.⁷⁵² Ti nedostaci se mogu ispraviti ako tužilaštvo dostavi optuženom pravovremene, jasne i dosledne informacije u kojima je detaljno izneta činjenična osnova optužbi protiv njega.⁷⁵³ Međutim, optužnicom iz koje nisu uklonjeni nedostaci

⁷⁴⁷ V. Replika tužilaštva, par. 10, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 173, Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 34, Drugostepenu presudu u predmetu *Simić*, par. 212, Drugostepenu presudu u predmetu *Kambanda*, par. 28.

⁷⁴⁸ Replika tužilaštva, par. 10.

⁷⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 475, 477, 788, 790, 930, 935, 1138, 1140. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 648, 672, 1219-1222.

⁷⁵⁰ V. Optužnica, par. 72(c); Nalog za pripremu žalbenog pretresa, 20. februar 2013, str. 3-4. U vezi s tim, Žalbeno veće primećuje da žalioци navode da je Pretresno veće pogrešilo kada im je izreklo osuđujuću presudu za taj incident, budući da on nije bio naveden u Optužnici, a taj nedostatak nije kasnije otklonjen (žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 209; *ibid.*, 12. mart 2013, AT. 313; *ibid.*, 13. mart 2013, AT. 393; *ibid.*, 14. mart 2013, AT. 500-501).

⁷⁵¹ V., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Ntabakuze*, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Bagosora i Nsengiyumva*, par. 96; Drugostepena presuda u predmetu *Ntawukulilyayo*, par. 188; Drugostepena presuda u predmetu *Munyakazi*, par. 36. Da li je neka činjenica "pravno relevantna" zavisi od prirode teze tužilaštva. V., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Ntabakuze*, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Bagosora i Nsengiyumva*, fusnota 205; Drugostepena presuda u predmetu *Renzaho*, par. 53; Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 292; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 23.

⁷⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 20, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 88; Drugostepena presuda u predmetu *Ntabakuze*, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Bagosora i Nsengiyumva*, par. 96; Drugostepena presuda u predmetu *Ntawukulilyayo*, par. 189; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 114.

⁷⁵³ V., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 26; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 114; Drugostepena presuda u predmetu *Ntabakuze*, par. 30;

nanosi se šteta optuženom.⁷⁵⁴ Nedostatak se može smatrati bezazlenim samo ako se pokaže da mogućnost da optuženi pripremi odbranu nije bila bitno umanjena.⁷⁵⁵

263. Kako je napomenulo Žalbno veće, u Optužnici se ne pominje incident u Tušilju. Optužnica stoga ima nedostatak u tom pogledu. Štaviše, Žalbno veće smatra da taj nedostatak nije otklonjen. I samo tužilaštvo priznaje da taj nedostatak nije ispravljen ni u Pretpretresnom podnesku tužilaštva ni u podnescima na osnovu pravila 65ter.⁷⁵⁶ U tim okolnostima, Žalbno veće zaključuje da izostavljanje incidenta u Tušilju iz Optužnice i iz toga proistekli nedostatak obaveštenja jesu doveli do nanošenja štete žaliocima i da su bitno umanjili njihovu sposobnost da pripreme odbranu. Shodno tome, Žalbno veće poništava osuđujuće presude izrečene Šainoviću, Pavkoviću, Lazareviću i Lukiću u vezi s incidentom u Tušilju 29. marta 1999.⁷⁵⁷ Eventualni uticaj ovog zaključka biće razmotren u nastavku teksta, u odeljku o kazni.

Drugostepena presuda u predmetu *Bagosora i Nsengiyumva*, par. 96; Drugostepena presuda u predmetu *Ntawukulilyayo*, par. 189; Drugostepena presuda u predmetu *Rukundo*, par. 29.

⁷⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 24, 57; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 326; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 58.

⁷⁵⁵ V., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 326; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 24, 57; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 58; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 122.

⁷⁵⁶ V. žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 240. Međutim, tužilaštvo navodi da poništavanje osuđujućih presuda za taj incident ne treba da ima uticaja na određivanje kazne (v. *ibid.*).

⁷⁵⁷ Prigovori koje je Lazarević izneo u vezi sa zaključcima Pretresnog veća o incidentu u Tušilju stoga su bespredmetni i Žalbno veće ih kao takve odbija. V. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 135-137.

V. NAVODNE GREŠKE U VEZI S OPŠTIM USLOVOM *MENS REA* IZ ČLANA 5 STATUTA

A. Uvod

264. Žalbeno veće podseća da se, da bi optuženi bio proglašen krivim za zločine protiv čovečnosti, mora dokazati opšti uslov iz člana 5, naime, da je zločin o kojem je reč deo rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo i da je izvršilac znao da su njegova dela bila deo tog napada.⁷⁵⁸

265. Pretresno veće je Pavkoviću izreklo osuđujuću presudu na osnovu člana 7(1) Statuta za činjenje, putem učešća u UZP-u, krivičnih dela deportacije, drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje), ubistva i progona kao zločina protiv čovečnosti.⁷⁵⁹ Da bi utvrdilo da li se ta dela u osnovi mogu kategorisati kao zločini protiv čovečnosti, Pretresno veće je ispitalo da li su ispunjeni opšti uslovi. Ono je zaključilo da su ti zločini bili deo rasprostranjenog i sistematskog napada na civile kosovske Albance u najmanje 13 opština na Kosovu⁷⁶⁰ i zaključilo da su glavni izvršiocima⁷⁶¹ ili oni pod čijom su komandom delovali znali da deluju u kontekstu većeg napada na albansko stanovništvo na Kosovu.⁷⁶² Pretresno veće je stoga zaključilo da ti zločini predstavljaju zločine protiv čovečnosti prema članu 5 Statuta.⁷⁶³

266. Pavković na nekoliko načina osporava zaključke Pretresnog veća u vezi s opštim uslovom *mens rea* za zločine protiv čovečnosti. Konkretno, Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da: (i) "uslov znanja", iz člana 5 Statuta, može biti ispunjen ako neko lice prihvati rizik da njegova dela čine deo napada na civilno stanovništvo; (ii) opšti uslov *mens rea* iz člana 5 može biti ispunjen i ako se ne navede identitet lica koja su imala znanje traženo da bi dotično krivično delo predstavljalo zločin protiv čovečnosti; i (iii) "uslov znanja" može ispunjavati i "posredni izvršilac", uključujući bilo kog učesnika u UZP-u.⁷⁶⁴ Tužilaštvo odgovara da

⁷⁵⁸ V. Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 41; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 316; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 85; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248.

⁷⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 788, 790, 1210.

⁷⁶⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1181, 1184, 1189, 1194, 1199, 1201, 1206, 1210, 1212, 1214, 1220, 1226, 1229, 1232, 1236, 1240, 1246, 1250, 1253, 1256, 1259.

⁷⁶¹ Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće u celoj Prvostepenoj presudi upućivalo na glavnog izvršioca kao na "fizičkog izvršioca" (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 69). Da bi se obezbedila doslednost prakse Žalbenog veća, ta lica će se dalje u tekstu nazivati "glavnim" izvršiocima (v. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 362).

⁷⁶² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1181, 1184, 1189, 1194, 1199, 1201, 1206, 1210-1212, 1214, 1220, 1226, 1230, 1232, 1236, 1241, 1246, 1250, 1253, 1256, 1259.

⁷⁶³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1183, 1186, 1188, 1191-1193, 1196-1198, 1200, 1203, 1208-1209, 1211, 1213, 1216, 1222-1224, 1228, 1231, 1233-1234, 1236-1237, 1239, 1243, 1248-1249, 1252, 1255, 1257, 1261-1262.

⁷⁶⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 368-373.

Pavkovićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja.⁷⁶⁵ Žalbeno veće će redom razmotriti sve Pavkovićeve prigovore.

B. Da li opšti uslov *mens rea* iz člana 5 Statuta može ispuniti lice koje prihvata rizik da njegova dela čine deo napada na civilno stanovništvo?

267. Pretresno veće je zauzelo stanovište da se, da bi se ispunio opšti uslov *mens rea* iz člana 5 Statuta, mora dokazati sledeće:

fizički izvršilac, ili lice koje je planiralo, naredilo ili podsticalo njegovo ponašanje (a) zna za postojanje rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo i (b) zna ili prihvata rizik da ponašanje fizičkog izvršioca čini deo tog napada.⁷⁶⁶

268. Pavković tvrdi da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku kada je zauzelo stanovište da opšti uslov *mens rea* iz člana 5 Statuta može biti ispunjen ako neko lice prihvata rizik da njegovi postupci čine deo napada na civilno stanovništvo, čime je pogrešno uvelo standard bezobzirnosti.⁷⁶⁷ Konkretno, Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo što je odstupilo od zaključka Žalbenog veća u predmetu *Blaškić* kojim je, po njegovom mišljenju, konkretno odbačen standard bezobzirnosti.⁷⁶⁸

269. Tužilaštvo u odgovoru navodi da je Pretresno veće ispravno formulisalo element *mens rea* zločina protiv čovečnosti i tvrdi da Pavković pogrešno tumači zaključak Žalbenog veća u predmetu *Blaškić*.⁷⁶⁹

270. Žalbeno veće podseća da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kunarac i drugi* potvrđen zaključak Pretresnog veća u tom predmetu da je optuženi morao znati za napad na civilno stanovništvo i da njegova dela čine deo tog napada, ili barem da je morao prihvatiti rizik da su njegova dela deo tog napada.⁷⁷⁰ Shodno tome, Žalbeno veće je u predmetu *Blaškić* zaključilo da je potrebno "znanje optuženog da postoji napad na civilno stanovništvo, kao i znanje da je njegovo djelo dio tog napada".⁷⁷¹

⁷⁶⁵ Odgovor tužilaštva, par. 154, 156-157.

⁷⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 160, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 99, Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 124-125, Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 99, 102-103.

⁷⁶⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 368(a), 369, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 126.

⁷⁶⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 368(a), 369, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 126. Žalbeno veće primećuje da Pavković u replici ne iznosi značajne argumente (v. Pavkovićeve replika, par. 76).

⁷⁶⁹ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 153, 165, 168-169. Tužilaštvo konkretno tvrdi da u predmetu *Blaškić* Žalbeno veće nije odbacilo standard "prihvatanja rizika", već standard "predmeta znanja te osobe – implementaciju ideologije" (*ibid.*, par. 168). V. takođe *ibid.*, par. 170.

⁷⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 102, gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 434.

⁷⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 126, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 248; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 99, 103.

271. Spor između strana u postupku u ovom predmetu tiče se toga da li je Drugostepenom presudom u predmetu *Blaškić* poništena odluka u predmetu *Kunarac i drugi* u pogledu opšteg uslova *mens rea* iz člana 5 Statuta. Kada se ta tvrdnja analizira u kontekstu drugih relevantnih faktora u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blaškić*, postaje jasno da Žalbeno veće nije nameravalo da odstupi od svog ranijeg zaključka u predmetu *Kunarac i drugi*. To ilustruje činjenica da se, pri definisanju uslova *mens rea* za zločine protiv čovečnosti, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blaškić* eksplicitno upućuje na paragraf 102 Drugostepene presude u predmetu *Kunarac i drugi*, u kojoj se pak s odobravanjem poziva na standard *mens rea* koji je Pretresno veće usvojilo u tom predmetu.⁷⁷² Takvo tumačenje dalje potkrepljuje kasnija praksa Žalbenog veća, koje se držalo standarda "prihvatanja rizika" potvrđenog u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kunarac i drugi*.⁷⁷³ Shodno tome, Pavkovićev argument se odbija.⁷⁷⁴

C. Da li je Pretresno veće pri utvrđivanju da su počinjeni zločini protiv čovečnosti dovoljno preciziralo kategoriju lica koja ispunjavaju opšti uslov *mens rea* iz člana 5 Statuta

272. Kad je utvrđivalo da li su pravni elementi zločina protiv čovečnosti kojima se optuženi terete u Optužnici dokazani u vezi s događajima u Prizrenu, Celini, Beloj Crkvi/Bellacërka, Maloj Kruši/Krusha e Vogël, Suvoj Reci, Srbici, Kosovskoj Mitrovici/Mitrovica, Vučitrnu, Gnjilanu/Gjilan, Kotlini/Kotlina, mestu Kačanik/Kaçanik i Dubravi, Pretresno veće je zaključilo da su ili glavni izvršioци "ili oni pod čijom su komandom delovali" bili nesumnjivo svesni da deluju u kontekstu većeg napada na albansko stanovništvo Kosova.⁷⁷⁵ Taj zaključak je izveden u kontekstu utvrđivanja da li je uopšte počinjen zločin protiv čovečnosti, a ne da li neki konkretni optuženi snosi krivičnu odgovornost za taj zločin.⁷⁷⁶

273. Pavković tvrdi da Pretresno veće nije navelo identitet glavnih izvršilaca ili lica pod čijom su komandom delovali, koji su imali potrebno znanje da bi dotično krivično delo predstavljalo zločin protiv čovečnosti.⁷⁷⁷

⁷⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 124, fusnota 248, gde se upućuje, između ostalog, na Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 102, i s odobravanjem poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 434.

⁷⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 316. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 41, gde se upućuje na *mens rea* za zločine protiv čovečnosti u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 102-103.

⁷⁷⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 368(a), 369.

⁷⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1199 (u vezi s Prizrenom), 1206 (u vezi s Celinom), 1210 (u vezi s Belom Crkvom), 1212 (u vezi s Malom Krušom), 1217 (u vezi s Suvom Rekom), 1220 (u vezi sa Srbicom), 1230 (u vezi s Kosovskom Mitrovicom), 1233 (u vezi s mestom Vučitrn), 1236 (u vezi s drugim delovima opštine Vučitrn), 1246 (u vezi s Gnjilanom), 1253 (u vezi s Kotlinom), 1256 (u vezi s mestom Kačanik), 1259 (u vezi s Dubravom).

⁷⁷⁶ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 159.

⁷⁷⁷ Pavković tvrdi da Pretresno veće zbog toga nije van razumne sumnje dokazalo sledeće: (i) da glavni izvršioци ispunjavaju opšti uslov *mens rea* iz člana 5 Statuta; (ii) da su glavni izvršioци postupali samostalno ili pod komandom drugih lica i (iii) da su oni pod čijom su komandom izvršioци možda postupali imali znanje traženo opštim uslovima iz člana 5 Statuta. Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 372-373, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1199, 1206, 1220, 1230, 1233, 1246, 1253, 1256, 1259.

274. Tužilaštvo odgovara da nijedna od grešaka koje navodi Pavković nema uticaja na osuđujuću presudu koja mu je izrečena i da stoga njegove argumente treba odbaciti bez razmatranja.⁷⁷⁸

275. U odnosu na zločine počinjene u Prizrenu, Celini, Beloj Crkvi, Maloj Kruši, Suvoj Reci, Srbici, Kosovskoj Mitrovici, Vučitrnu, Gnjilanu, Kotlini, mestu Kačaniku i Dubravi, Pretresno veće je zaključilo da su ili glavni izvršioc i "ili oni pod čijom su komandom delovali" bili svesni da deluju u kontekstu većeg napada na albansko stanovništvo Kosova.⁷⁷⁹ Pretresno veće je za svaku od lokacija navelo identitet lica koja su učestvovala u činjenju tih zločina, kao i to da li su pripadali snagama MUP-a, odnosno VJ-a.⁷⁸⁰ Prema shvatanju Žalbenog veća, time su obuhvaćeni i glavni izvršioc i ona lica na terenu koja su njima komandovala tokom operacija,⁷⁸¹ odnosno lica na višim položajima u komandnim lancima snaga VJ-a i MUP-a, koje su učesnici u UZP-u koristili za izvršenje zločina kojima se optuženi terete u Optužnici.⁷⁸² Žalbena veće zaključuje da je takva identifikacija dovoljna za svrhu utvrđivanja da su zločini protiv čovečnosti počinjeni na tim lokacijama.⁷⁸³ S obzirom na to da su pripadnici dotičnih snaga na terenu delovali međusobno usklađeno, bilo je dovoljno što je Pretresno veće van razumne sumnje zaključilo da su ili glavni izvršioc i lica na terenu pod čijom su komandom oni delovali, odnosno oni koji su njima komandovali tokom operacija, znali da njihova dela čine deo većeg napada na albansko stanovništvo Kosova na tom području. Pavkovićevi argumenti u tom pogledu stoga se odbijaju.⁷⁸⁴

D. Da li "posredni izvršilac" može ispunjavati opšti uslov *mens rea* iz člana 5 Statuta

276. Pretresno veće je proglasilo Pavkovića odgovornim za činjenje, putem učešća u UZP-u, zločina protiv čovečnosti izvršenih na raznim lokacijama širom Kosova.⁷⁸⁵ Pri definisanju odnosa

⁷⁷⁸ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 160, 163. Tužilaštvo konkretno tvrdi da je, prema prvoj kategoriji UZP-a, koja je uključivala činjenje deportacije i prisilnog premeštanja kao zločina protiv čovečnosti, Pavković delio nameru da ti zločini budu deo napada na albansko civilno stanovništvo Kosova (*ibid.*, par. 161). Tužilaštvo takođe tvrdi da je Pavković, u vezi s osuđujućom presudom prema trećoj kategoriji UZP-a, prihvatio rizik da će zločini ubistva, seksualnog zlostavljanja i razaranja verskih objekata, kao zločini protiv čovečnosti, biti počinjeni kao deo tog istog napada na albansko civilno stanovništvo Kosova (*ibid.*, par. 162).

⁷⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1199 (u vezi s Prizrenom), 1206 (u vezi s Celinom), 1210 (u vezi s Belom Crkvom), 1212 (u vezi s Malom Krušom), 1217 (u vezi sa Suvom Rekom), 1220 (u vezi sa Srbicom), 1230 (u vezi s Kosovskom Mitrovicom), 1233 (u vezi s mestom Vučitrn), 1236 (u vezi s drugim delovima opštine Vučitrn), 1246 (u vezi s Gnjilanom), 1253 (u vezi s Kotlinom), 1256 (u vezi s mestom Kačanik), 1259 (u vezi s Dubravom).

⁷⁸⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1199-1200, 1202 (u vezi s Prizrenom), 1206-1207 (u vezi s Celinom), 1210 (u vezi s Belom Crkvom), 1212 (u vezi s Malom Krušom), 1214-1215 (u vezi sa Suvom Rekom), 1219, 1221 (u vezi sa Srbicom), 1225-1227 (u vezi s Kosovskom Mitrovicom), 1232 (u vezi s mestom Vučitrn), 1239 (u vezi s drugim delovima opštine Vučitrn), 1246-1247 (u vezi s Gnjilanom), 1253-1254 (u vezi s Kotlinom), 1256-1257 (u vezi s mestom Kačanik), 1259-1260 (u vezi s Dubravom).

⁷⁸¹ V., na primer, Prvostepena presuda, tom 2, par. 266, 275-276 (u vezi s Prizrenom), 310, 312, 314 (u vezi s Celinom), 351 (u vezi s Belom Crkvom), 492, 498-499, 503 (u vezi sa Suvom Rekom), 578-579, 658-659 (u vezi sa Srbicom), 743, 746 (u vezi s mestom Vučitrn), 774 (u vezi s drugim delovima opštine Vučitrn), 901-902, 912 (u vezi s Gnjilanom), 1048 (u vezi s Kotlinom), 1089 (u vezi s mestom Kačanik), 1145-1146 (u vezi s Dubravom).

⁷⁸² V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 468, 783, 1132. Kada je reč o organizaciji VJ-a i njegovom komandnom lancu, v. *ibid.*, tom 1, par. 417-420, 482-484. Kada je reč o organizaciji MUP-a, v. *ibid.*, tom 1, par. 659-704. V. takođe *ibid.*, tom 1, fusnota 294, gde je Pretresno veće objasnilo da je veza između glavnog izvršioc i lica po čijem nalogu on postupa "najjednostavniji komandni lanac ili nadređenost".

⁷⁸³ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 143. Up. Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 75.

⁷⁸⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 372-373.

⁷⁸⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 788, 790, 1210.

između optuženih i drugih lica koja su učestvovala u činjenju zločina, Pretresno veće je na sledeći način opisalo "posrednog izvršioca":

[A]ko se neko lice koje je umešano u zločin nalazilo između fizičkog izvršioca i optuženog u komandnom lancu, ono je nazivano "posrednim izvršiocom", kako bi se tačno razgraničili različiti odnosi između svih relevantnih aktera kad je reč o njihovoj individualnoj krivičnoj odgovornosti.⁷⁸⁶

277. Pri utvrđivanju opštih uslova za zločine protiv čovečnosti prema članu 5 Statuta, Pretresno veće je zauzelo sledeće stanovište: "ukoliko fizički izvršilac koji nije optužen nije svestan konteksta svojih zločina, ali njegov nadređeni ili posredni izvršilac jeste, ti zločini će ipak predstavljati zločine protiv čovečnosti, ukoliko su ispunjeni i ostali opšti uslovi vezani za zločine protiv čovečnosti."⁷⁸⁷ Ono je takođe smatralo "da se krivično delo u osnovi može okvalifikovati kao zločin protiv čovečnosti na osnovu toga što je neki pojedinac znao za kontekst u kojem je ono izvršeno samo ukoliko je veza između tog pojedinca i činjenja krivičnog dela dovoljno direktna ili bliska".⁷⁸⁸ Pretresno veće je stoga zaključilo da krivično delo u osnovi može predstavljati zločin protiv čovečnosti čak i ako glavni izvršilac nije znao da je njegovo ponašanje deo rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo, pod uslovom da "posredni izvršilac" koji je "lice koje je planiralo, naredilo ili podsticalo to ponašanje, ili učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu, zna da to ponašanje čini deo napada".⁷⁸⁹ Pretresno veće je istaklo da je taj zaključak relevantan samo za pitanje da li je zločin protiv čovečnosti uopšte počinjen i da ga ne treba mešati s pitanjem da li optuženi snosi krivičnu odgovornost za taj zločin.⁷⁹⁰

278. Pavković tvrdi da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku (i) kada je zaključilo da "posredni izvršilac" može ispunjavati opšti uslov *mens rea* iz člana 5 Statuta čak i kada glavni izvršilac i optuženi nisu znali da to delo predstavlja deo napada na civilno stanovništvo; i (ii) kada je u kategoriju posrednih izvršilaca uključilo svakog učesnika u UZP-u koji je znao da dati zločin predstavlja deo napada na civilno stanovništvo.⁷⁹¹

279. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da nijedna od tih navodnih grešaka nema uticaja na osuđujuće presude koje su izrečene Pavkoviću, pa da stoga njegove argumente treba odbaciti bez razmatranja.⁷⁹²

⁷⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 69.

⁷⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 156.

⁷⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 158.

⁷⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 158. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 156, 162.

⁷⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 159.

⁷⁹¹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 368(b)-(c), 370-371.

⁷⁹² Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 160-163.

280. Najpre, Žalbeno veće primećuje da je Pavkovićev argument neutemeljen u onom delu u kojem on zaključak Pretresnog veća tumači tako da se njime sugeriše da se *mens rea* optuženog može zameniti *mens reom* "posrednog izvršioca".⁷⁹³ Pretresno veće je zaključilo da glavni ili posredni izvršilac mogu ispunjavati opšti uslov *mens rea* iz člana 5 Statuta u kontekstu utvrđivanja da li je neki zločin protiv čovečnosti uopšte počinjen, ali, ne i u kontekstu utvrđivanja da li optuženi snosi individualnu krivičnu odgovornost za taj zločin.⁷⁹⁴ Definicija "posrednog izvršioca" koju je dalo Pretresno veće imala je samo za cilj da opiše složenu interakciju između raznih aktera koji su učestvovali u činjenju zločina.

281. Kada je reč o Pavkovićevom argumentu da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku kada je zaključilo da "posredni izvršilac" može da ispunji opšti uslov *mens rea* iz člana 5 Statuta, Žalbeno veće primećuje da Pavković nije ukazao ni na jedan zločin za koji je Pretresno veće zaključilo da je samo "posredni izvršilac", a ne optuženi, ispunio opšti uslov *mens rea* iz člana 5. Žalbeno veće u tom kontekstu podseća na zaključak Pretresnog veća da je Pavković bio učesnik u UZP-u, čiji je zajednički cilj trebalo da se postigne putem rasprostranjene i sistematske kampanje nasilja i terora nad civilnim albanskim stanovništvom na Kosovu.⁷⁹⁵ Pretresno veće je stoga zaključilo da je Pavković, kao učesnik u UZP-u, imao potrebnu *mens rea* za zločine protiv čovečnosti u vreme njihovog činjenja. Žalbeno veće stoga smatra da Pavković nije pokazao kako njegovo osporavanje zaključka Pretresnog veća da "posredni izvršilac" može ispunjavati opšti uslov *mens rea* iz člana 5 Statuta može da obesnaži osuđujuću presudu koja mu je izrečena. Shodno tome, Pavkovićeva argumentacija u tom pogledu se odbija.

E. Zaključak

282. Imajući u vidu gore navedeno, Žalbeno veće odbija Pavkovićev trinaesti žalbeni osnov.

⁷⁹³ V. Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 368(b).

⁷⁹⁴ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 159.

⁷⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 95, 781-782.

VI. KRIVIČNA DELA U OSNOVI

A. Uvod

283. Pretresno veće je zaključilo da su tokom proleća 1999. snage SRJ i Srbije prisilno raselile kosovske Albance kako unutar, tako i izvan Kosova.⁷⁹⁶ Pretresno veće je takođe zaključilo da su tokom tog perioda snage SRJ i Srbije prilikom prisilnog raseljavanja albanskog stanovništva Kosova ubile najmanje 600 ljudi⁷⁹⁷ i razorile džamije ili im nanele štetu.⁷⁹⁸ Na osnovu tih zaključaka, Šainović, Pavković i Lukić su, kao učesnici u UZP-u, osuđeni za deportaciju i druga nehumana dela (prisilno premeštanje) kao zločine protiv čovečnosti, na osnovu prve kategorije UZP-a. Šainović, Pavković i Lukić takođe su osuđeni, na osnovu treće kategorije UZP-a, za ubistvo i za progon, počinjene putem ubistva i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima kao zločine protiv čovečnosti, kao i za ubistvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja.⁷⁹⁹ Osim toga, Pavković je, na osnovu treće kategorije UZP-a, osuđen za progon počinjen putem seksualnog zlostavljanja u Belegu i Ćirezu.⁸⁰⁰ Lazarević je osuđen za pomaganje i podržavanje krivičnih dela deportacije i drugih nehumanih dela (prisilnog premeštanja) kao zločina protiv čovečnosti.⁸⁰¹

284. Pretresno veće je zaključilo da su snage SRJ i Srbije odgovorne za silovanje kosovskih Albanci u Prištini početkom aprila i krajem maja 1999,⁸⁰² ali, prema njegovom zaključku, tužilaštvo nije dokazalo da su izvršiocima tih zločina delovali s diskriminatornom namerom. Pretresno veće je stoga zaključilo da to seksualno zlostavljanje ne predstavlja progon. S obzirom na te okolnosti, Pretresno veće nije donelo zaključak o tome da li Šainovića, Pavkovića i Lukića treba smatrati krivično odgovornima za seksualno zlostavljanje u Prištini na osnovu treće kategorije UZP-a.⁸⁰³

285. Lazarević i Lukić osporavaju razne zaključke Pretresnog veća u vezi s krivičnim delima u osnovi prisilnog raseljavanja.⁸⁰⁴ Osim toga, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće pogrešno primenilo pravo i pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je Lazarevića oslobodilo optužbi za pomaganje i podržavanje krivičnih dela u osnovi prisilnog raseljavanja u određenim opštinama.⁸⁰⁵ Lukić osporava i osuđujuće presude koje su mu izrečene u vezi s ubijanjem u određenim opštinama.⁸⁰⁶

⁷⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1156; *ibid.*, tom 3, par. 95.

⁷⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1197, 1211-1213, 1215, 1217, 1221, 1223, 1235-1237, 1259, 1262.

⁷⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 390, 549, 795, 946, 1209, 1218, 1234, 1249.

⁷⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 475, 788, 1138, 1208, 1210, 1212.

⁸⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 788, 1210.

⁸⁰¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 930, 1211.

⁸⁰² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1244.

⁸⁰³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1245.

⁸⁰⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 77-83, 201-221, 389-396, 402-405, 708-709, 753-774, 783-785; Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 1-275, 527, 539.

⁸⁰⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 105, 109-119.

⁸⁰⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 692-696, 712-752.

Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće pogrešno primenilo pravo i pogrešno utvrdilo činjenično stanje jer nije zaključilo da seksualno zlostavljanje počinjeno u Prištini početkom aprila i krajem maja 1999. predstavlja progon kao zločin protiv čovečnosti.⁸⁰⁷ Žalbeno veće će redom razmotriti te prigovore.

B. Navodne greške u vezi s osuđujućim i oslobađajućim presudama za deportaciju i druga nehumana dela (prisilno premeštanje)

286. Pretresno veće je zaključilo da su snage SRJ i Srbije u svih 13 opština na koje se odnose optužbe za konkretne zločine hotimično isterivale kosovske Albance iz njihovih domova, bilo tako što su im naređivale da idu, bilo stvarajući atmosferu straha kako bi izazvale njihov odlazak.⁸⁰⁸

287. Lukić i Lazarević osporavaju razne zaključke Pretresnog veća u vezi s krivičnim delima u osnovi prisilnog raseljavanja, uključujući, konkretno, zaključke u vezi s identitetom izvršilaca, razlozima iz kojih su kosovski Albanci napuštali svoje domove i ulogom OVK-a u njihovom odlasku.⁸⁰⁹ Osim toga, tužilaštvo je uložilo žalbu na oslobađajuću presudu koju je Pretresno veće izreklo Lazareviću u vezi s određenim opštinama.⁸¹⁰ Žalbeno veće će redom razmotriti te prigovore.

1. Dečani/Dečan

288. Pretresno veće je zaključilo da su 28. marta 1999. ili približno tog datuma pripadnici MUP-a (uključujući pripadnike Posebne jedinice policije MUP-a (dalje u tekstu: PJP)) i pripadnici VJ-a (uključujući "paravojne" rezerviste VJ-a) došli u selo Beleg, u opštini Dečani.⁸¹¹ Kako je navelo Pretresno veće, oni su kosovske Albance iz Belega i okolnih sela tamo zatočili, šikanirali, skinuli do gola i pretresli.⁸¹² Pretresno veće je dalje zaključilo da je 29. marta 1999. ili približno tog datuma nekoliko mladih žena seksualno zlostavljano⁸¹³ i da su sutradan seljani bili prisiljeni da napuste Beleg i odu u Albaniju, ali da je određeni broj ljudi ostao i da se o njima od tada ništa ne zna.⁸¹⁴ Pretresno veće je zaključilo da VJ i MUP tada nisu bili angažovani u borbama s OVK-om u Belegu,

⁸⁰⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 83-103.

⁸⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1156. V. takođe *ibid.*, par. 48, 68-69, 147, 163, 230-232, 334-335, 380, 382, 432, 546, 673-675, 728, 795, 800, 885, 887-888, 943-944, 998-1003, 1067, 1099, 1116, 1148.

⁸⁰⁹ Lukićeva najava žalbe, str. 20-38; Lukićev žalbeni podnesak, par. 77-83, 201-221, 389-396, 402-405, 708-709, 753-774, 783-785; Lazarevićeva najava žalbe, par. 8-48, 54-55; Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 1-274, 527, 539.

⁸¹⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 105, 109-119.

⁸¹¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 68, 1184.

⁸¹² Prvostepena presuda, tom 2, par. 68, 1158, 1184.

⁸¹³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 68, 1158, 1184, 1187.

⁸¹⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 68, 1158, 1184-1185.

da njihova dela predstavljaju napad na civilno stanovništvo i da su ispunjeni svi elementi deportacije i drugih nehumanih dela (prisilnog premeštanja) kao zločina protiv čovečnosti.⁸¹⁵

289. Pretresno veće je Lazarevića za te zločine osudilo na osnovu učešća VJ-a.⁸¹⁶ Lazarević osporava osuđujuću presudu koja mu je izrečena za te zločine.⁸¹⁷

(a) Argumentacija strana u postupku

290. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je zaključilo da je VJ bio prisutan u Belegu od 28. do 30. marta 1999. ili približno tih datuma, da je sarađivao s MUP-om u tom selu i da je tamo počinio zločine.⁸¹⁸ On tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je, na osnovu nepouzdanih svedočenja Mehmeta Mazrekaja, svedokinje K20 i svedokinje K58, zaključilo da je VJ bio prisutan u Belegu, a osporava i dokaze na kojima je Veće zasnovalo svoj zaključak da su se u tom selu nalazila oklopna vozila VJ-a.⁸¹⁹ U prilog tvrdnji da VJ nije bio prisutan u Belegu, Lazarević upućuje i na ratne dnevnike i borbene izveštaje, kao i na svedočenje komandanta 125. motorizovane brigade Prištinskog korpusa Dragana Živanovića.⁸²⁰ Osim toga, Lazarević tvrdi da nijedno razumno pretresno veće ne bi moglo da zaključi da u Belegu u relevantno vreme nije bilo sukoba između OVK-a i snaga MUP-a i napominje da je Pretresno veće i samo donelo zaključke iz kojih proizlazi da je takvih sukoba bilo.⁸²¹ Naposletku, Lazarević tvrdi da je Pretresno veće prilikom donošenja zaključaka u vezi s događajima u Belegu napravilo i grešku u primeni prava.⁸²²

291. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da Lazarevićevu argumentaciju treba odbaciti bez razmatranja.⁸²³ Kako navodi tužilaštvo, Lazarevićeve tvrdnje su takođe bez merituma jer on naprosto pogrešno navodi ili karakteriše dokaze i ne pokazuje da je Pretresno veće, koje je bilo suočeno s protivrečnim dokazima, napravilo grešku kada je svoju obrazloženu odluku utemeljilo na

⁸¹⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 68-69, 1184-1186.

⁸¹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 930.

⁸¹⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 13-30. V. takođe *ibid.*, par. 223-230, 233-236. Žalbeno veće napominje da Lazarevićev žalbeni podnesak greškom sadrži dva podosnova označena kao 1(c), od koji se prvi odnosi na opštinu Dečani, a drugi na opštinu Đakovica.

⁸¹⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 13-30, 223-230, 233-236.

⁸¹⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 21-29, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 55, 65-66. V. takođe Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 230, 233-236, gde se iznose slične tvrdnje i navodi da one pokazuju da je Pretresno veće pogrešno primenilo pravo.

⁸²⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 28-29, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 66, DP P2032, DP P2033, DP P2034, DP P2035, DP P2616, DP P2802.

⁸²¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 14-16, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 57, fusnota 148.

⁸²² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 233-236. V. takođe *ibid.*, par. 223-230. Lazarević sličnu argumentaciju iznosi i u vezi sa zaključcima koji se tiču nekoliko drugih sela i opština i tvrdi da je Pretresno veće zbog svog pristupa dokazima napravilo pravnu grešku. V. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 223-230, 231-232 (Peć), 237-240 (grad Đakovica), 241-247 (dolina Reka/Caragoj), 248-251 (Pirane/Pirana), 252-254 (Orahovac/Rahovec), 255-257 (Srbica, uključujući Turićevac/Turićec, Tušilje, Čirez i Izbicu/Izbicë), 258-259 (grad Priština), 260-263 (Žegra/Zhegra i Vladovo/Lladova), 264-265 (Prilepnica/Përlepnica), 266-267 (Kačanik generalno), 268-270 (Kotlina), 271-273 (grad Kačanik), 274-275 (Dubrava).

⁸²³ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 33, 35, 45, 52, 54.

podudarnim svedočenjima svedoka koje je smatralo pouzdanima.⁸²⁴ Osim toga, tužilaštvo osporava Lazarevićeve argumente u vezi s prisustvom OVK-a u Belegu i navodi da se Lazarevićeva tvrdnja zasniva na nekim drugim događajima⁸²⁵ i na pogrešnoj karakterizaciji svedočenja svedokinje K20.⁸²⁶ Naposljetku, tužilaštvo tvrdi da Lazarević nije naveo o kojoj je konkretno pravnoj grešci reč i da u okviru navoda o pravnim greškama naprosto ponavlja generalne prigovore vezane za dokaze koje je već izneo u žalbi i koje treba odbaciti bez razmatranja.⁸²⁷

292. Lazarević u replici ponavlja da dokazi dosledno pokazuju da VJ u relevantno vreme nije bio prisutan u Belegu i osporava karakterizaciju svedočenja svedokinje K20 i svedokinje K58 koju je dalo tužilaštvo.⁸²⁸ Na kraju, on ističe da je jasno pokazao da je u Belegu u relevantno vreme postojala velika koncentracija snaga OVK-a i dodaje da svedočenje Bislima Zyrapija pokazuje uticaj OVK-a na kretanje stanovništva.⁸²⁹

(b) Analiza

293. Žalbeno veće napominje da Lazarević prilikom osporavanja zaključaka Pretresnog veća u vezi s učešćem VJ-a u zločinima počinjenim u Belegu u prvom redu osporava zaključke da su se u tom selu nalazile snage VJ-a i oklopna vozila VJ-a. Pretresno veće je te zaključke utemeljilo, između ostalog, na prikazima očevidaca Mehmeta Mazrekaja, svedokinje K20 i svedokinje K58, kao i na dokumentarnim dokazima i svedočenjima svedoka o prisustvu snaga VJ-a na tom području i njihovoj saradnji s MUP-om.⁸³⁰

294. Što se tiče Mazrekaja, seoskog starešine i nastavnika iz sela Drenovac/Drenovc,⁸³¹ Lazarević tvrdi da je trebalo zaključiti da je taj svedok "pristrasan i stoga nepouzdan", budući da je okolišao odgovarajući na pitanja u vezi s OVK-om i da nije objasnio zašto je prilikom svedočenja *viva voce* dao opis učešća VJ-a u događajima, dok u pismenoj izjavi datoj više godina pre toga to učešće nije pomenuo.⁸³² Pretresno veće je zaključilo da je Mazrekaj nepouzdan svedok u pogledu razmera aktivnosti OVK-a na tom području, ali je napomenulo da se njegovo svedočenje, kad su u pitanju ključni događaji, podudara s prikazima svedokinje K20 i svedokinje K58, zbog čega je

⁸²⁴ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 44-53.

⁸²⁵ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 34-35.

⁸²⁶ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 36-37, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 52, 57.

⁸²⁷ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 216-217. Ovaj odgovor tužilaštva na Lazarevićevu tvrdnju da je Pretresno veće pogrešno primenilo pravo odnosi se i na slične argumente koje je on izneo u vezi s drugim opštinama (v. *ibid.*).

⁸²⁸ Lazarevićeva replika, par. 30-34.

⁸²⁹ Lazarevićeva replika, par. 21-24.

⁸³⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 53-67.

⁸³¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 52.

⁸³² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 24, gde se upućuje na Mehmet Mazrekaj, 3. novembar 2006, T. 5846, Mehmet Mazrekaj, DP P2374. Lazarević takođe tvrdi da je Mazrekaj u svom svedočenju izjavio da je 27. marta 1999. u selo Drenovac ušla samo policija i da "nikad n[ije] pominj[ao] pripadnike VJ-a" (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 25), ali on nije pokazao zašto su ti dokazi, koji se tiču jednog drugog sela, relevantni za predmetne zaključke. Shodno tome, njegov argument u vezi s tim se odbija.

smatralo da je njegov prikaz, opšte uzevši, pouzdan.⁸³³ Žalbeno veće podseća da je razumno da pretresno veće određene delove svedočenja nekog svedoka prihvati, a druge odbaci,⁸³⁴ i stoga se nije uverilo da je Pretresno veće s tim u vezi napravilo grešku. Kad je reč o Lazarevićevom argumentu o neslaganju Mazrekajeve pismene izjave i njegovog kasnijeg svedočenja *viva voce* u kom je opisao dolazak oružanih snaga, uključujući policiju, vojsku i pripadnike paravojnih snaga,⁸³⁵ Lazarević naprosto ponavlja argument koji je iznet i odbačen u pretresnoj fazi,⁸³⁶ pri čemu ne pokazuje da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku koja opravdava intervenciju Žalbenog veća.

295. Pretresno veće je uzelo u obzir i prikaz svedokinje K20, koja je svedočila, između ostalog, o tome da su u Beleg, u pratnji oklopnih vozila, došle snage koje je opisala kao "srpsk[e] policajc[e] i vojni[ke]", odnosno "srpsk[e] policajc[e] i [vojsku]".⁸³⁷ Lazarević osporava njeno svedočenje i tvrdi da ona nije mogla jasno oceniti kojoj formaciji pripadaju ljudi koje je videla i da prilikom unakrsnog ispitivanja nije mogla dati pouzdane informacije o njihovom identitetu.⁸³⁸ Budući da Lazarević naprosto ponavlja argument koji je iznet i odbačen u pretresnoj fazi⁸³⁹ i da pritom ne pokazuje da je napravljena ikakva greška koja opravdava intervenciju Žalbenog veća, njegova tvrdnja se odbija.⁸⁴⁰

296. Što se tiče svedokinje K58, Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešno navelo da je ona u svom svedočenju izjavila da su u Beleg "u relevantno vreme" došli i vojska i policija jer se, prema njegovoj tvrdnji, ni u jednom od dokaza na koje se Pretresno veće poziva zapravo ne pominje VJ.⁸⁴¹ Lazarević je u pravu kada tvrdi da svedokinja K58 nije eksplicitno rekla da je u Beleg došao VJ. Naime, ona je izjavila da su, osim policije, u selo, na tenku ili u pratnji tenka, ušli "pripadnici paravojnih snaga" s kapama i u "uniformama maskirnog tipa, boje trave" i da su je prisilili da

⁸³³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 52.

⁸³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 59, i izvori na koje se tamo poziva.

⁸³⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 24; Prvostepena presuda, tom 2, par. 54, gde se pominje Mazrekajevo svedočenje o razlici između vojnika i pripadnika paravojnih snaga. V. takođe Mehmet Mazrekaj, 3. novembar 2006, T. 5808-5809, 5846, gde on govori o tome po čemu je vojnike razlikovao od policajaca.

⁸³⁶ Lazarevićev završni podnesak, par. 200; Prvostepena presuda, tom 2, par. 52, gde se napominje da je Pretresno veće "pažljivo proučilo kredibilitet tih svedoka, uzevši u obzir, između ostalog, prigovore koji su u vezi s njihovim iskazima izneti prilikom unakrsnog ispitivanja i u završnim podnescima strana u postupku".

⁸³⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 55.

⁸³⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 22, gde se govori, između ostalog, o svedokinji K20, DP P2649, T. 2520 (pod pečatom), i upućuje na svedokinju K20, 9. februar 2007, T. 10062-10063 (zatvorena sednica). Suprotno Lazarevićevoj sugestiji (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 22), Žalbeno veće ne vidi nikakvu grešku u tome što je Pretresno veće s tim u vezi uputilo na svedočenje svedokinje K20.

⁸³⁹ Uporedi Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 22, i izvore na koje se tamo poziva, s Lazarevićevim završnim podneskom, par. 196, i izvorima na koje se tamo poziva. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 52, gde se napominje da je Pretresno veće "pažljivo proučilo kredibilitet tih svedoka [uključujući svedokinju K20], uzevši u obzir, između ostalog, prigovore koji su u vezi s njihovim iskazima izneti prilikom unakrsnog ispitivanja i u završnim podnescima strana u postupku".

⁸⁴⁰ Lazarević verodostojnost svedokinje K20 osporava i na osnovu toga što je ona u svedočenju izjavila da je videla vojnike i policajce u plavim maskirnim uniformama, iako su plave uniforme nosili samo pripadnici MUP-a (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 22). Međutim, Žalbeno veće napominje da je svedokinja K20 izjavila da je videla "vojnike *ili* policajce [...] u plavim maskirnim uniformama" (svedokinja K20, dokazni predmet P2669, str. 2 (naglasak dodat)) i stoga zaključuje da je ovaj argument neutemeljen.

⁸⁴¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 23, gde se govori o Prvostepenoj presudi, tom 2, par. 55, fusnota 142, svedokinja K58, DP P2550, svedokinja K58, 29. novembar 2006, T. 7464, 7469.

napusti selo.⁸⁴² Žalbeno veće smatra da u tom svjedočenju, uzetom zasebno, snage VJ-a nisu dovoljno jasno identifikovane.⁸⁴³ Međutim, s obzirom na druge dokaze u spisu vezane za prisustvo redovnih snaga VJ-a,⁸⁴⁴ Žalbeno veće se nije uverilo da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su snage VJ-a u relevantno vreme bile prisutne u Belegu.

297. U okviru prigovora na zaključak Pretresnog veća o prisustvu pripadnika VJ-a u Belegu, Lazarević osporava i zaključak Veća da su se u selu u relevantno vreme nalazila oklopna vozila VJ-a.⁸⁴⁵ Pretresno veće je s tim u vezi uzelo u obzir svjedočenje svedokinje K20, koja je izjavila da je videla kako u Beleg dolazi 30 vozila, među kojima i plavi maskirni kamioni i oklopni transporteri, kao i "zeleno maskirno naoružanje".⁸⁴⁶ Ona je među tim vozilima prepoznala BRDM-2, prage i BOV-3 s protivavionskim artiljerijskim oruđem.⁸⁴⁷ I Mehmet Mazrekaj je u svom svjedočenju izjavio da su oružane snage u Beleg došle s oklopnim vozilima i to, kako je naveo, policijskim i vojnim,⁸⁴⁸ i rekao da je kasnije, dok su raseljeni seljani napuštali Beleg, video tri oklopna transportera, od kojih su dva bila plava i pripadala su policiji, a jedan je bio sive ili "vojne boje" i pripadao je VJ-u.⁸⁴⁹ Iako ti dokazi, uzeti sami za sebe, možda nisu dovoljni za jasnu identifikaciju dotičnih vozila kao vozila VJ-a, s obzirom na druge dokaze u spisu vezane za prisustvo VJ-a, Žalbeno veće se nije uverilo da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su se u tom selu u relevantno vreme nalazila oklopna vozila VJ-a.⁸⁵⁰

298. Lazarević takođe tvrdi da svjedočenje Dragana Živanovića, komandanta 125. motorizovane brigade Prištinskog korpusa,⁸⁵¹ kao i određeni ratni dnevници i borbeni izveštaji, pokazuju da u Belegu u relevantno vreme nije bilo snaga VJ-a i da je u blizini tog sela VJ bio aktivan samo u selu Požare/Poshar.⁸⁵² Pretresno veće je napomenulo da i Živanovićevo svjedočenje i ratni dnevници na koje se Lazarević poziva potvrđuju prisustvo snaga VJ-a u opštini Dečani krajem marta 1999.

⁸⁴² Svedokinja K58, 29. novembar 2006, T. 7464-7465, 7469; svedokinja K58, DP P2550, str. 2-4.

⁸⁴³ Pretresno veće je zaključilo da je pretpostavka da je samo VJ nosio zelene uniforme netačna (Prvostepena presuda, tom 2, par. 727) jer su u relevantno vreme zelene maskirne uniforme nosili i pripadnici PJP-a i pripadnici Specijalne antiterorističke jedinice MUP-a (dalje u tekstu: SAJ) (Prvostepena presuda, tom 1, par. 710, 712, 714, 716).

⁸⁴⁴ Npr., Prvostepena presuda, tom 2, par. 54-56, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe *ibid.*, par. 66.

⁸⁴⁵ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 66, gde je zaključeno da su se "u tom selu od 28. do 30. marta 1999. godine nalazila oklopna vozila VJ i MUP".

⁸⁴⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 55; svedokinja K20, DP P2669, str. 2.

⁸⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 2, fusnota 139, i izvori na koje se tamo poziva. Žalbeno veće napominje da Pretresno veće govori o tenkovskom naoružanju (*ibid.*; *ibid.*, tom 3, par. 926).

⁸⁴⁸ Mehmet Mazrekaj, 3. novembar 2006, T. 5808. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 54, i izvori na koje se tamo poziva.

⁸⁴⁹ Mehmet Mazrekaj, 3. novembar 2006, T. 5808, 5811-5812, 5835-5836, 5847-5848. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 65, gde se upućuje, između ostalog, na Mehmet Mazrekaj, 3. novembar 2006, T. 5811-5813. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće propustilo da pomene da Mazrekaj nije mogao da vidi nikakve oznake na vozilima "niti da pouzdano identifikuje oklopne transportere" (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 28). Iako je, kao što Lazarević sugerše, Mazrekaj izjavio da na vozilima nije mogao da uoči nikakve oznake ni detalje jer ih je video iz daljine (Mehmet Mazrekaj, 3. novembar 2006, T. 5835-5836, 5847-5848), Lazarević nije objasnio zašto to čini nepouzdanim ostale delove Mazrekajevog svjedočenja koji se odnose na identifikaciju vozila.

⁸⁵⁰ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 66.

⁸⁵¹ Dragan Živanović, 17. januar 2008, T. 20439.

⁸⁵² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 29, gde se upućuje na DP P2032, DP P2033, DP P2034, DP P2035, DP P2616, DP P2802.

godine.⁸⁵³ Pretresno veće je imalo u vidu i Živanovićevu svedočenje da u Belegu u relevantno vreme nije moglo biti oklopnih transportera VJ-a, pošto njegova jedinica (125. motorizovana brigada) nije imala nijedan oklopni transporter na tom području.⁸⁵⁴ Međutim, Pretresno veće je zaključilo da je pouzdanost Živanovićevog svedočenja manja zato što se ono, za razliku od svedočenja Mazrekaja, svedokinje K20 i svedokinje K58, ne temelji na neposrednom ličnom učešću u događajima u tom selu, čime je objasnilo zašto je u vezi s događajima u samom Belegu prednost dalo svedočenjima Mazrekaja, svedokinje K20 i svedokinje K58.⁸⁵⁵ Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće s tim u vezi napravilo grešku. Što se tiče ratnih dnevnika i borbenih izveštaja na koje Lazarević upućuje, Žalbeno veće podseća da pretresna veća imaju široka diskreciona ovlašćenja u odmeravanju težine dokaza⁸⁵⁶ i stoga se nije uverilo da je Pretresno veće, kada se oslonilo na svedočenja očevidaca, pogrešilo samo zato što u spisu postoje drugi dokazi koji se, po Lazarevićevom mišljenju, s njima kose.⁸⁵⁷

299. Prelazeći na kraju na Lazarevićevu tvrdnju da nijedno razumno pretresno veće ne bi moglo da zaključi da u Belegu u relevantno vreme nije bilo sukoba između OVK-a i snaga MUP-a,⁸⁵⁸ Žalbeno veće napominje da se Lazarević prevashodno oslanja na dokaze o prisustvu OVK-a u Belegu u neko drugo vreme, dokaze o prisustvu OVK-a u relevantno vreme ili približno u to vreme, ali u nekim drugim selima, ili pak na dokaze o generalnoj strateškoj važnosti tog područja, a Pretresno veće je velik broj tih dokaza i eksplicitno razmotrilo.⁸⁵⁹ Međutim, on nije pokazao kako ti dokazi ili drugi dokazi na koje upućuje⁸⁶⁰ pokazuju da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo

⁸⁵³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 56, gde se upućuje, između ostalog, na DP P2616, DP P2802, Dragan Živanović, 17. januar 2008, T. 20469-20470.

⁸⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 66, gde se upućuje na Dragan Živanović, 17. januar 2008, T. 20471.

⁸⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 52.

⁸⁵⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 27; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 21. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 481; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 115.

⁸⁵⁷ Žalbeno veće napominje da Lazarević osporava i zaključak Pretresnog veća da su pripadnici paravojnih snaga bili uključeni u formacije VJ-a, pa tako i onu u Belegu, i tvrdi da se taj zaključak zasniva na pogrešnom tumačenju dokaza (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 17-20, gde se govori o Prvostepenoj presudi, tom 2, par. 54). Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da zaključak da su pripadnici paravojnih snaga bili uključeni u formacije VJ-a ima potporu u dokazima (Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 38-43). Pošto je zaključilo da je razuman presuditelj o činjenicama mogao zaključiti da su se snage i oklopna vozila VJ-a u relevantno vreme nalazili u Belegu, Žalbeno veće odbija da razmatra Lazarevićev argument o uključivanju pripadnika paravojnih snaga u formacije VJ-a u svojstvu dobrovoljaca (v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 54, i izvori na koje se tamo poziva), jer on nije pokazao kako bi eventualna greška u vezi s tim pitanjem dovela u pitanje utemeljenost njegove osuđujuće presude. Isto tako, odbijaju se Lazarevićeve tvrdnje da je u vezi s događajima u Belegu napravljena pravna greška (v. gore, par. 290), jer on u okviru navoda o pravnoj grešci naprosto ponavlja nekoliko svojih argumenata u vezi s dokazima za koje je zaključeno da su neutemeljeni.

⁸⁵⁸ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 69, gde je zaključeno da VJ i MUP u relevantno vreme nisu bili angažovani u borbama s OVK-om u Belegu. V. takođe *ibid.*, par. 57, gde se kaže da nema dokaza da je OVK od 26. do 29. marta 1999. bio aktivan u selu Beleg.

⁸⁵⁹ V. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 14-15, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 51, 56-57, fusnota 148, i govori, između ostalog, o događajima u selima Požare i Loćane/Lloqan.

⁸⁶⁰ V. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 14, gde se upućuje, između ostalog, na DP 6D1639, str. 3, svedokinja K20, DP P2670, T. 2556 (pod pečatom). Žalbeno veće napominje da se u dokaznom predmetu 6D1639 ne kaže da je OVK učestvovao u borbama konkretno u Belegu i da se taj dokazni predmet odnosi na događaje koji su se desili sredinom aprila 1999. godine. Što se tiče svedokinje K20, ona jeste rekla da je od ljudi čiji identitet nije navela čula da je 28. marta 1999. bilo nekih borbi između srpskih snaga i OVK-a, ali nije precizirala gde su se one vodile, a u drugim delovima svedočenja izjavila je da u Belegu nije bilo OVK-a (svedokinja K20, DP P2670, T. 2517, 2556 (pod pečatom)).

da snage VJ-a i MUP-a nisu bile angažovane u borbama s OVK-om u samom Belegu od 28. do 30. marta 1999. ili približno tih datuma. Isto tako, on nije pokazao kako dokazi o prisustvu OVK-a "na tom području"⁸⁶¹ pokazuju da je OVK uticao na kretanje civilnog stanovništva Belega.

300. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće se uverilo da su dokazi koji su predloženi Pretresnom veću mogli da navedu razumnog presuditelja o činjenicama da konstatuje da je jedini razuman zaključak taj da su zločine prisilnog raseljavanja u Belegu izvršile, između ostalih, snage VJ-a, te shodno tome odbija podosnov 1(c) Lazarevićeve žalbe.

2. Kosovska Mitrovica/Mitrovica

301. Pretresno veće je zaključilo da su snage VJ-a i MUP-a sredinom aprila 1999. iz Žabara/Zhabar i obližnjih sela u opštini Kosovska Mitrovica proterale velik broj kosovskih Albanaca i naterale ih da napuste Kosovo.⁸⁶² Pretresno veće je taj zaključak zasnovalo, između ostalog, na svedočenju Mahmuta Halimija i Sadije Sadiku.⁸⁶³ Pretresno veće je iznelo zaključak da svedočenja očevidaca "ne ukazuju na borbena dejstva protiv OVK"⁸⁶⁴ i potom zaključilo da su ta dela predstavljala napad na civilno stanovništvo i da su njima ostvareni deportacija i druga nehumana dela (prisilno premeštanje) kao zločini protiv čovečnosti.⁸⁶⁵ Međutim, kada je razmatralo pitanje Lazarevićeve krivične odgovornosti u vezi s tim, Pretresno veće je konstatovalo da je te zločine izvršio MUP, bez učešća VJ-a, pa je, shodno tome, oslobodilo Lazarevića relevantnih optužbi.⁸⁶⁶ Tužilaštvo ulaže žalbu na tu oslobađajuću presudu.⁸⁶⁷

(a) Argumentacija strana u postupku

302. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo zato što svoje zaključke da je VJ učestvovao u deportaciji i drugim nehumanim delima (prisilnom premeštanju), kao zločinima protiv čovečnosti, u Žabaru nije primenilo kada je Lazarevića oslobodilo optužbi za pomaganje i podržavanje tih zločina.⁸⁶⁸ Napominjući da je Pretresno veće donelo brojne zaključke o učešću VJ-a u pomenutim zločinima, tužilaštvo navodi da Prvostepena presuda ne daje nikakvo objašnjenje za kasnije nedosledne zaključke Veća i oslobađajuću presudu i sugeriše da je Veće "pogrešno pretpostavilo" da VJ u tome nije učestvovao.⁸⁶⁹ Tužilaštvo dodaje da nijedno razumno pretresno veće ne bi

⁸⁶¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 14. V. takođe Lazarevićeva replika, par. 22.

⁸⁶² Prvostepena presuda, tom 2, par. 728. V. takođe *ibid.*, par. 1165.

⁸⁶³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 696, 711-725, 728-729.

⁸⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 728.

⁸⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1229-1231.

⁸⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 930-932.

⁸⁶⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 105, 114-115, 118-119, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 932.

⁸⁶⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 105, 114, 118, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 932.

⁸⁶⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 105, 114-115, 118.

Lazarevića oslobodilo optužbi za pomaganje i podržavanje tih zločina i traži da Žalbeno veće poništi oslobađajuću presudu i izrekne osuđujuće presude.⁸⁷⁰

303. Lazarević u odgovoru tvrdi da je Pretresno veće ispravno zaključilo da on nije pomagao i podržavao zločine u Žabaru.⁸⁷¹ On tvrdi da Sadije Sadiku, kosovska Albanka iz tog sela, nije rekla da je vojska uopšte ušla u selo niti da je počinila ikakve zločine nad civilima.⁸⁷² Lazarević ukazuje i na svedočenje Mahmuta Halimija, advokata kosovskog Albanca koji je živeo i radio u gradu Kosovskoj Mitrovici, i tvrdi da se vidi da je ono nepouzđano, o čemu Pretresno veće nije raspravljalo.⁸⁷³ Pored toga, dokazi odbrane, tvrdi Lazarević, pobijaju dokaze da su se snage VJ-a u relevantno vreme nalazile na tom području i pokazuju da su snage koje su tamo bile prisutne bile snage MUP-a.⁸⁷⁴ Naposljetku, Lazarević tvrdi da prisustvo snaga OVK-a u Žabaru pokazuje da je "na tom području" bilo borbi i poziva se na dokaze o "obrascu ponašanja OVK-a" koji, kako on sugeriše, govore u prilog razumnom zaključku da se "kretanje stanovništva na tom području" odvijalo pod uticajem OVK-a.⁸⁷⁵

304. Tužilaštvo u replici tvrdi da Lazarević selektivno navodi svedočenja svedoka kako bi ulogu VJ-a u relevantnim zločinima prikazao manjom nego što je bila i da zanemaruje relevantne zaključke.⁸⁷⁶ Ono dalje tvrdi da Lazarević nije pokazao da zaključak Pretresnog veća da je VJ izvršio zločine nije razuman.⁸⁷⁷

(b) Analiza

305. U drugom tomu Prvostepene presude Pretresno veće je iznelo zaključak da su snage MUP-a i VJ-a iz Žabara i drugih sela proterale iz njihovih domova velik broj kosovskih Albanaca, zajedno s drugima koji su tamo boravili, i naterale ih da napuste Kosovo.⁸⁷⁸ Međutim, u trećem tomu Prvostepene presude Pretresno veće nije zaključilo da je Lazarević odgovoran za pomaganje i

⁸⁷⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 119. Tužilaštvo takođe tvrdi da Žalbeno veće u skladu s tim treba da poveća Lazarevićevu kaznu (*ibid.*).

⁸⁷¹ Lazarevićev odgovor, par. 72-73, 100, 109.

⁸⁷² Lazarevićev odgovor, par. 102, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 718-724. On dodaje da je svedokinja Sadiku videla "vojsku bitno dalje od sela" i da je u svedočenju rekla da su vojnici s civilima postupali "izuzetno humano" (Lazarevićev odgovor, par. 102, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 720).

⁸⁷³ Lazarevićev odgovor, par. 104-107, gde se upućuje na Mahmut Halimi, 9. oktobar 2006, T. 4477-4478, 4482. Lazarević takođe tvrdi da Halimijeve veze s OVK-om pokazuju da je "njegovo svedočenje pristrasno" (Lazarevićev odgovor, par. 110).

⁸⁷⁴ Lazarevićev odgovor, par. 108, gde se upućuje na Dragan Živanović, 17. januar 2008, T. 20462; DP P2616, DP P2618, DP P2032, DP P2033, DP P2034, DP P2035, DP 5D1417, Prvostepena presuda, tom 2, par. 715.

⁸⁷⁵ Lazarevićev odgovor, par. 110-113, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 711, Bislim Zyrap, 7. novembar 2006, T. 6003, Mahmut Halimi, 9. oktobar 2006, T. 4447-4448, 4494. Za svoju argumentaciju u vezi s odmeravanjem kazne, Lazarević upućuje na svoj Žalbeni podnesak (Lazarevićev odgovor, par. 126).

⁸⁷⁶ Replika tužilaštva, par. 62-64.

⁸⁷⁷ Replika tužilaštva, par. 64.

⁸⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 728.

podržavanje zločina prisilnog raseljavanja u Žabaru, već je konstatovalo da je te zločine "izvršio MUP, bez učešća VJ".⁸⁷⁹

306. Te dve konstatacije su u direktnoj, suštinskoj suprotnosti i, kada se posmatraju izolovano, nije jasno koja od njih sadrži stvarni zaključak Pretresnog veća o učešću VJ-a u zločinima u Žabaru. Međutim, Žalbena veće podseća da se prvostepena presuda mora čitati kao celina.⁸⁸⁰

307. U relevantnim odeljcima drugog toma Prvostepene presude Pretresno veće je pažljivo razmotrilo dokaze o učešću VJ-a u događajima u Žabaru⁸⁸¹ pre nego što je zaključilo da su "[s]redinom aprila 1999. godine mnogi kosovski Albanci koji su živeli u selu Žabare ili se privremeno sklonili u njega i druga obližnja sela bili [...] prisiljeni da formiraju konvoje i napuste Kosovo od strane snaga MUP i VJ koje su počele da pale kuće u tim selima".⁸⁸² Za razliku od toga, u trećem tomu Prvostepene presude, koji se bavi individualnom krivičnom odgovornošću svakog od optuženih, Pretresno veće nije tvrdilo da donosi činjenične zaključke o krivičnim delima u osnovi, kao ni o učešću VJ-a u njima. Štaviše, kada je u trećem tomu Prvostepene presude govorilo o relevantnim zločinima, Pretresno veće je više puta navelo da upućuje na zaključke koji su već doneti u drugom tomu.

308. Shodno tome, Žalbena veće je mišljenja da su činjenični zaključci Pretresnog veća vezani za same zločine doneti u drugom tomu Prvostepene presude i smatra da konstatacija Pretresnog veća iz trećeg toma Prvostepene presude da su zločini u Žabaru izvršeni bez učešća VJ-a ne predstavlja nov činjenični zaključak.⁸⁸³ Budući da činjenični zaključci izneti u drugom tomu Prvostepene presude pokazuju da su kosovske Albance iz Žabara proterale, između ostalih, snage VJ-a,⁸⁸⁴ Žalbena veće se uverilo da je konstatacija Pretresnog veća iz trećeg toma Prvostepene presude da je zločine u Žabaru "izvršio MUP, bez učešća VJ"⁸⁸⁵ previd. Prema tome, Pretresno veće je pogrešilo kada je Lazarevića oslobodilo optužbi za pomaganje i podržavanje zločina prisilnog raseljavanja u Žabaru na osnovu toga što su ti zločini izvršeni bez učešća VJ-a, jer pritom nije primenilo svoj činjenični zaključak da je VJ učestvovao u izvršenju zločina.⁸⁸⁶

⁸⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 932.

⁸⁸⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 67; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 38; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 435; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 344.

⁸⁸¹ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 696, 699-700, 711-719, 726, 728.

⁸⁸² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1165. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1229-1231, gde se upućuje na ranije zaključke u vezi s učešćem VJ-a.

⁸⁸³ Up. Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 49.

⁸⁸⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 728.

⁸⁸⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 932.

⁸⁸⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 318, gde se objašnjava da, ako pretresno veće donese činjenične zaključke potrebne da se utvrdi da je počinjeno krivično delo, ali ne izrekne osuđujuću presudu, propust veća da izrekne takvu presudu predstavlja grešku. Up. Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 572-580.

309. Međutim, Lazarević tvrdi da oslobađajuću presudu treba potvrditi zbog toga što nijedan razuman presuditelj o činjenicama na osnovu svedočenja Mahmuta Halimija i Sadije Sadiku ne bi zaključio da je VJ učestvovao u datim zločinima.⁸⁸⁷ Kao prvo, što se tiče Halimijevog svedočenja o događajima od 14. do 16. aprila 1999, Žalbena veće napominje da je taj svedok rekao da je 14. aprila 1999. video da se "srpske snage" u oklopnim transporterima približavaju Žabaru i pucaju na to selo i da su zbog toga on i njegova porodica otišli u Gornje Žabare.⁸⁸⁸ Halimi je dalje izjavio da je 15. aprila 1999. video da velik broj ljudi pešice dolazi iz drugih sela i da mu je rečeno da te ljude proteruju srpske snage.⁸⁸⁹ U vezi s događajima od 16. aprila 1999, on je opisao kako su "srpske snage", među kojima je bilo policajaca, redovnih vojnika i pripadnika "paravojnih jedinica", ušle u Gornje Žabare i počele da pale kuće u jednom delu sela.⁸⁹⁰ Dok su te "srpske snage" ulazile u selo, on i njegova porodica su pokušali da u tri automobila pobegnu u pravcu Crne Gore, međutim, zaustavila su ih dvojica mladih vojnika VJ-a i naredila im da izađu iz automobila, ali su im dozvolila da nastave pešice.⁸⁹¹ Halimi i njegova porodica, zajedno s drugim ljudima iz Gornjeg Žabara, noć su proveli u jednoj stolarskoj radionici, a zatim su im pripadnici policije naredili da odatle izađu.⁸⁹²

310. Pretresno veće nije eksplicitno razmatralo Halimijevo svedočenje u kom je on priznao da je bio predaleko da bi mogao da uoči razliku između konkretnih snaga koje su učestvovala u događajima od 14. aprila 1999. i sugerisao da ne može da identifikuje snage koje su učestvovala u proterivanju ljudi iz drugih sela.⁸⁹³ Međutim, Pretresno veće je pomenulo prigovore odbrane u vezi s nekim od tih dokaza.⁸⁹⁴ Žalbena veće smatra da Lazarević nije pokazao da je zaključak Pretresnog veća o učešću VJ-a, zasnovan na ostatku Halimijevog svedočenja u vezi s događajima od 16. aprila 1999. godine, bio pogrešan.⁸⁹⁵ Žalbena veće se isto tako nije uverilo u ispravnost Lazarevićeve sugestije da je Halimi pristrasan zato što je sarađivao s OVK-om. Pretresno veće je pažljivo ocenilo prigovore u vezi s verodostojnošću tog svedoka i zaključilo da je on bio "iskren i pošten prilikom svedočenja".⁸⁹⁶ Lazarević nije pokazao kako je Pretresno veće s tim u vezi napravilo grešku.

⁸⁸⁷ Lazarevićev odgovor, par. 102-109.

⁸⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 713; Mahmut Halimi, 9. oktobar 2006, T. 4448-4449.

⁸⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 713-714; Mahmut Halimi, 9. oktobar 2006, T. 4449-4451, 4456, 4478-4483.

⁸⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 716; Mahmut Halimi, 9. oktobar 2006, T. 4453.

⁸⁹¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 716; Mahmut Halimi, 9. oktobar 2006, T. 4455. Halimi je tada video pet-šest pripadnika "paravojnih jedinica" kako pljačkaju kuće, dva kamioneta i "jedan vojni džip na čijem krovu je bio automat" (*ibid.*).

⁸⁹² Prvostepena presuda, tom 2, par. 717; Mahmut Halimi, 9. oktobar 2006, T. 4456, 4495.

⁸⁹³ V. Lazarevićev odgovor, par. 104-107, gde se upućuje na Mahmut Halimi, 9. oktobar 2006, T. 4477-4478, 4482.

⁸⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 715.

⁸⁹⁵ V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 716, gde se upućuje, između ostalog, na Mahmut Halimi, 9. oktobar 2006, T. 4453, gde je svedok naveo da je 16. aprila 1999. bio u prilici da snage u Žabaru vidi "izbliza" i uoči razliku između policajaca, pripadnika paravojnih jedinica i "redovnih vojnika".

⁸⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 696.

311. Što se tiče svedokinje Sadiku, Žalbeno veće napominje da je ona u svedočenju rekla da je civile iz Žabara proterala policija, ali da svedokinja nije pominjala učešće VJ-a u proterivanju.⁸⁹⁷ Međutim, s obzirom na Halimijevo svedočenje o učešću VJ-a u tim događajima, to samo po sebi nije od presudnog značaja. Pored toga, Lazarević nije pokazao kako svedočenje svedokinje Sadiku da su snage VJ-a nakon njenog odlaska iz Žabara humano postupale s civilima pokazuje da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su te snage učestvovala u samom proterivanju.

312. Lazarević takođe ukazuje na svedočenje komandanta 125. motorizovane brigade Prištinskog korpusa Dragana Živanovića⁸⁹⁸ i na razne dokumentarne dokaze i tvrdi da oni direktno pobijaju dokaze da su se snage VJ-a u relevantno vreme nalazile na tom području, već da pokazuju da su snage koje su bile tamo prisutne bile snage MUP-a.⁸⁹⁹ Žalbeno veće napominje da Pretresno veće nije direktno razmatralo Živanovićevo svedočenje u kom je on porekao da su se njegovi vojnici nalazili na području Žabara ili na bilo kojem kontrolnom punktu na tom području.⁹⁰⁰ Međutim, Pretresno veće se pozvalo na dokaze koji ukazuju na to da je na tom području bilo pripadnika VJ-a⁹⁰¹ i, govoreći o događajima u jednoj drugoj opštini, iznelo je mišljenje da je Živanovićevo svedočenje u vezi s nekim pitanjima verodostojno, ali da je u vezi s nekim drugim pitanjima njegova verodostojnost manja.⁹⁰² S obzirom na te okolnosti, Žalbeno veće se nije uverilo da Živanovićevo načelno poricanje pokazuje da je Pretresno veće u vezi s ovim pogrešilo. Isto tako, Žalbeno veće se nije uverilo da dokumentarni dokazi na koje se Lazarević poziva pokazuju da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku.⁹⁰³

313. Prelazeći na kraju na Lazarevićeve argumente u vezi s OVK-om, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće eksplicitno uzelo u obzir dokaze o "klini[ci] OVK i [o tome] da je OVK s vremena na vreme bio prisutan u selu",⁹⁰⁴ ali je zaključilo da "svedočenje Halimija i Sadikuove u vezi sa spaljivanjem kuća i pljačkanjem imovine u Žabaru, kao i pretnjama i prinudnim

⁸⁹⁷ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 718, 720-724; Sadije Sadiku, 18. avgust 2006, T. 1892-1894, 1903; Sadije Sadiku, DP P2256, par. 9-17, 20, 38; Sadije Sadiku, DP P2252, str. 3-4.

⁸⁹⁸ Dragan Živanović, 17. januar 2008, T. 20439.

⁸⁹⁹ Lazarevićev odgovor, par. 108, gde se upućuje na Dragan Živanović, 17. januar 2008, T. 20462, DP P2616, DP P2618, DP P2032, DP P2033, DP P2034, DP P2035, DP 5D1417. V. takođe Lazarevićev odgovor, par. 102-107.

⁹⁰⁰ Dragan Živanović, 17. januar 2008, T. 20462.

⁹⁰¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 700, gde se pominje svedočenje Nebojše Bogunovića da su VJ i MUP imali zajednički kontrolni punkt na području Šipolja/Shipol (Nebojša Bogunović, DP 6D1614, par. 89). Pretresno veće je takođe konkretno navelo da je Lazarević, oslanjajući se na Živanovićevo svedočenje, tvrdio da na tom području nije bilo snaga VJ-a (*ibid.*, par. 715).

⁹⁰² Prvostepena presuda, tom 2, par. 88.

⁹⁰³ Žalbeno veće napominje da dokazni predmeti P2033-P2035 – redovni borbeni izveštaji 125. motorizovane brigade – nose datum 28-30. mart 1999. i da, prema tome, izlaze iz relevantnog vremenskog okvira događaja u Žabaru. Isto tako, dokazni predmet P2616, ratni dnevnik 125. motorizovane brigade, ne pokriva sredinu aprila 1999. godine. Dokazni predmet P2618, ratni dnevnik haubičkog divizion 125. motorizovane brigade, ukazuje na to da je ta jedinica u relevantno vreme bila aktivna u jednom drugom delu Kosova, naime, na zapadnom Kosovu. Budući da pretresno veće ima široka diskreciona ovlašćenja u odmeravanju težine dokaza, Žalbeno veće se nije uverilo da ti dokazi sami za sebe pokazuju da je Pretresno veće pogrešilo u svom konačnom zaključku koji je zasnovan, između ostalog, na svedočenju jednog očevica. Što se tiče dokaznog predmeta 5D1417, Žalbeno veće napominje da Lazarević naprosto ponavlja argument koji je iznet i odbačen u pretresnoj fazi (v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 715), pri čemu ne pokazuje da je napravljena ikakva greška koja opravdava intervenciju Žalbenog veća.

proterivanjem njegovih žitelja, uključujući žene i decu, ne ukazuje na borbena dejstva protiv OVK".⁹⁰⁵ Lazarević nije ukazao ni na kakve uverljive dokaze o stvarnim borbama niti na dokaze da su one bile razlog iz kog su civili napustili Žabare. Isto tako, on nije pokazao da su civili otišli zbog nekog naređenja OVK-a da tako postupe. Shodno tome, njegovi argumenti s tim u vezi se odbijaju.

314. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće se uverilo da bi dokazi koji su predloženi Pretresnom veću naveli razumnog presuditelja o činjenicama da konstatuje da je jedini razuman zaključak taj da su zločine prisilnog raseljavanja u Žabaru izvršile, između ostalih, snage VJ-a i smatra da je Pretresno veće pogrešilo jer činjenične zaključke donete u drugom tomu nije primenilo u trećem tomu Prvostepene presude. Iz tog razloga, Žalbeno veće delimično odobrava peti osnov žalbe tužilaštva, u delu u kom se on odnosi na Žabare. O eventualnom uticaju ovih zaključaka na Lazarevićevu odgovornost biće reči u odeljku koji se odnosi na njegovu individualnu krivičnu odgovornost.⁹⁰⁶

3. Prizren

315. Pretresno veće je zaključilo da je krajem marta 1999. na širem području koje je obuhvatalo, između ostalog, delove opštine Prizren izvedena zajednička operacija VJ-a i MUP-a.⁹⁰⁷ Iako je ta operacija "navodno bila usmerena protiv OVK", sistematski su napadani i civili kosovski Albanci koji su živeli na tom području.⁹⁰⁸ Pretresno veće je stoga, iako se uverilo da je na početku NATO bombardovanja 24. marta 1999. OVK bio prisutan u blizini Pirana, ako ne i u samom tom selu,⁹⁰⁹ zaključilo da su kosovski Albanci iz Pirana između 25. i 29. marta 1999. iz svojih domova pobjegli zbog granatiranja sela koje je vršio VJ i paljenja kuća od strane snaga MUP-a, s tim da su policija i druge snage raseljenim seljanima kasnije naredili da idu u Albaniju.⁹¹⁰ Pretresno veće je takođe zaključilo da su 28. marta 1999. kosovski Albanci iz Dušanova/Dushanova, naselja u gradu Prizrenu, proterani iz njihovih domova, tučeni, da im je prećeno, da su pljačkani i upućivani u pravcu Albanije.⁹¹¹ Pretresno veće je zaključilo da ta dela predstavljaju napad na civilno stanovništvo Pirana i Dušanova i da su ispunjeni svi elementi deportacije i drugih nehumanih dela (prisilnog premeštanja) kao zločina protiv čovečnosti.⁹¹²

⁹⁰⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 711.

⁹⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 728.

⁹⁰⁶ V. dole, pododeljak VIII.B.5.

⁹⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 259, 1199.

⁹⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1199.

⁹⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 250.

⁹¹⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 259, 1160, 1162, 1199-1200.

⁹¹¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 286, 1162, 1201-1202.

⁹¹² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1199-1203.

316. Pretresno veće je Lazarevića osudilo za pomaganje i podržavanje zločina u vezi s Piranama, ali ga je oslobodilo optužbi za pomaganje i podržavanje zločina u Dušanovu.⁹¹³ Tužilaštvo ulaže žalbu na oslobađajuću presudu koja je Lazareviću izrečena u vezi s Dušanovom,⁹¹⁴ a Lazarević žalbu na osuđujuće presude koje su mu izrečene u vezi s Piranama.⁹¹⁵ Pretresno veće je takođe osudilo Lukića za činjenje zločina i u Piranama i u Dušanovu (putem učešća u UZP-u) na osnovu člana 7(1) Statuta.⁹¹⁶ Lukić osporava te osude.⁹¹⁷ Žalbena veće će redom razmotriti pomenute prigovore.

(a) Žalba tužilaštva u vezi s Dušanovom/Dushanova

(i) Argumentacija strana u postupku

317. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće zaključilo da je VJ 28. marta 1999. učestvovao u deportaciji i drugim nehumanim delima (prisilnom premeštanju), kao zločinima protiv čovečnosti, u Dušanovu i da je napravilo činjeničnu grešku jer taj svoj zaključak nije primenilo kada je Lazarevića oslobodilo optužbi za pomaganje i podržavanje tih zločina.⁹¹⁸ Napominjući da su činjenični zaključci Pretresnog veća u vezi s učešćem VJ-a u datim zločinima potkrepljeni obimnim dokazima, tužilaštvo navodi da je Pretresno veće prilikom donošenja pravnih zaključaka u vezi s Dušanovom pomenulo samo učešće MUP-a.⁹¹⁹ Međutim, tužilaštvo primećuje da Prvostepena presuda ne daje nikakvo objašnjenje za nedosledne zaključke Pretresnog veća i tvrdi da je Lazarevićeva oslobađajuća presuda rezultat pogrešne pretpostavke Veća da VJ u tome nije učestvovao.⁹²⁰ Tužilaštvo dodaje da nijedno razumno pretresno veće ne bi izreklo tu oslobađajuću presudu i traži da je Žalbena veće poništi i da izrekne osuđujuće presude.⁹²¹

318. Lazarević u odgovoru tvrdi da je Pretresno veće ispravno zaključilo da on nije odgovoran za proterivanje civila kosovskih Albanaca iz Dušanova i odbacuje sugestiju tužilaštva da postoje obimni dokazi koji potkrepljuju zaključak da je VJ učestvovao u zločinima počinjenim u tom selu.⁹²² On konkretno tvrdi da snage VJ-a kojima je on rukovodio i komandovao nisu mogle da

⁹¹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 930-932.

⁹¹⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 105, 114, 116-119.

⁹¹⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 93-105. V. takođe *ibid.*, par. 248-251.

⁹¹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1138, 1212.

⁹¹⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 753-782. Lukićevi argumenti u vezi s predvidivošću tih zločina i njegovom znanju o njima (*ibid.*, par. 774-782) odnose se na zaključke Pretresnog veća o njegovoj individualnoj krivičnoj odgovornosti na osnovu učešća u UZP-u, pa se i razmatraju u tom kontekstu (v. dole, pododeljci VII.F.4.(k) i VII.F.5.(c)(iii)).

⁹¹⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 105, 114, 116-118, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 932.

⁹¹⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 116-117, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 269-286, 1162, 1201-1203.

⁹²⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 105, 118.

⁹²¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 119. Tužilaštvo takođe tvrdi da Žalbena veće u skladu s tim treba da poveća Lazarevićevu kaznu (*ibid.*).

⁹²² Lazarevićev odgovor, par. 71-73, 114, 116, 125, gde se govori, između ostalog, o Prvostepenoj presudi, tom 3, par. 932.

učestvuju u datim zločinima, jer su 28. marta 1999. bile angažovane negde drugde.⁹²³ Lazarević dodaje da je Božidar Delić, komandant 549. motorizovane brigade Prištinskog korpusa, osporio identifikaciju tenkova na tom području koju je u svom svedočenju dao Rexhep Krasniqi.⁹²⁴ On takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo na svedočenje Franje Glončaka, vojnika VJ-a, i na dokazni predmet P2575, ratni dnevnik lakog artiljerijsko-raketnog diviziona PVO-a, jer se oba odnose na događaje koji su se odigrali dosta vremena nakon 28. marta 1999. godine.⁹²⁵ Pored toga, tvrdi Lazarević, Hysni Kryeziu je izvršioce relevantnih zločina identifikovao samo kao policajce "koji su saradivali s neregularnim naoružanim i uniformisanim snagama".⁹²⁶

319. Tužilaštvo u replici tvrdi da Lazarević selektivno navodi svedočenja svedoka kako bi ulogu VJ-a u relevantnim zločinima prikazao manjom nego što je bila i da zanemaruje relevantne zaključke.⁹²⁷ Kako tvrdi tužilaštvo, Lazarević uprkos tome nije pokazao da činjenični zaključak Pretresnog veća da je VJ izvršio zločine nije razuman.⁹²⁸

(ii) Analiza

320. U drugom tomu Prvostepene presude, Pretresno veće je, delom na osnovu svedočenja Rexhepa Krasniqija i Hysnija Kryeziua, zaključilo da su "snage policije i VJ zajednički" proterale civile kosovske Albance iz njihovih domova u Dušanovu i uputile ih u pravcu Albanije.⁹²⁹ Međutim, u trećem tomu Prvostepene presude Pretresno veće nije zaključilo da je Lazarević odgovoran za pomaganje i podržavanje zločina prisilnog raseljavanja u Dušanovu i konstatovalo je da je te zločine "izvršio MUP, bez učešća VJ".⁹³⁰

321. Te dve konstatacije su u direktnoj, suštinskoj protivrečnosti i, kada se posmatraju izolovano, nije jasno koja od njih sadrži stvarni zaključak Pretresnog veća o učešću VJ-a u zločinima u Dušanovu. Međutim, Žalbeno veće podseća da se prvostepena presuda mora čitati kao celina⁹³¹ i posebno napominje da u trećem tomu Prvostepene presude Pretresno veće nije tvrdilo da donosi činjenične zaključke o krivičnim delima u osnovi, kao ni o učešću VJ-a u njima. Upravo suprotno,

⁹²³ Lazarevićev odgovor, par. 115, 118-119.

⁹²⁴ Lazarevićev odgovor, par. 117-118, gde se upućuje, između ostalog, na Božidar Delić, 29. novembar 2007, T. 19388-19390.

⁹²⁵ Lazarevićev odgovor, par. 123-124.

⁹²⁶ Lazarevićev odgovor, par. 120, 122. Lazarević takođe tvrdi da se u određenim delovima svedočenja Rexhepa Krasniqija na koje se tužilaštvo poziva opisuju samo dela policije (*ibid.*, par. 121, gde se govori o Žalbenom podnesku tužilaštva, fusnota 283, gde se pak upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, fusnote 743, 746). Za svoju argumentaciju u vezi s odmeravanjem kazne, Lazarević upućuje na svoj Žalbeni podnesak (*ibid.*, par. 126).

⁹²⁷ Replika tužilaštva, par. 62-64.

⁹²⁸ Replika tužilaštva, par. 62-64.

⁹²⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 279. V. takođe *ibid.*, par. 286. O pravnim zaključcima Pretresnog veća vezanim za pitanje da li su ispunjeni elementi zločinâ prisilnog raseljavanja, koji su takođe izneti u drugom tomu Prvostepene presude, biće reči dole u tekstu (v. dole, pododeljak VI.B.3.(c)).

⁹³⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 932.

⁹³¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 67; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 38; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 435; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 344.

kao što je Žalbena veće već primetilo u kontekstu žalbe tužilaštva vezane za opštinu Kosovska Mitrovica,⁹³² kada je Pretresno veće u trećem tomu Prvostepene presude govorilo o relevantnim zločinima, ono je više puta navelo da upućuje na zaključke koji su već doneti u drugom tomu, utemeljene na oceni dokaza predočenih u pretresnom postupku. Shodno tome, Žalbena veće je mišljenja da su činjenični zaključci Pretresnog veća vezani za same zločine već doneti u drugom tomu Prvostepene presude i smatra da konstatacija Pretresnog veća iz trećeg toma Prvostepene presude da su zločini u Dušanovu izvršeni bez učešća VJ-a ne predstavlja nov činjenični zaključak.⁹³³

322. Međutim, to ne daje potpuni odgovor na pitanje koji su zaključci iz drugog toma Prvostepene presude operativni. Naime, dok činjenični zaključci iz drugog toma Prvostepene presude ukazuju na to da su VJ i MUP zajedno radili na proterivanju stanovništva iz Dušanova, u pravnim zaključcima vezanim za pitanje da li su ispunjeni elementi zločina prisilnog raseljavanja, iznetim u tom istom tomu, kod opisa izvršenja zločina se u dva navrata pominje samo MUP.⁹³⁴ S druge strane, Pretresno veće je iznoseći te konstatacije takođe navelo da upućuje na već donete činjenične zaključke.⁹³⁵ Zaista, u prvom paragrafu diskusije Pretresnog veća o njegovim pravnim zaključcima konkretno se kaže da će

*[n]akon što je donelo činjenične zaključke o događajima koji su se odigrali u periodu od marta do maja 1999. godine u 13 opština na Kosovu, Pretresno veće [...] sad preći na razmatranje pitanja da li su ispunjeni pravni elementi krivičnih dela koja se optuženima Optužnicom stavljaju na teret u vezi sa svakim od mesta zločina za koje je konstatovalo da su relevantne činjenice dokazane.*⁹³⁶

Pored toga, Žalbena veće napominje da Pretresno veće u svojim pravnim zaključcima takođe navodi da su proterivanja iz Dušanova izvršile "snage SRJ i Srbije",⁹³⁷ a ta formulacija obuhvata i VJ i MUP.⁹³⁸ Iz razloga sličnih onima koji su navedeni gore u tekstu, Žalbena veće se stoga uverilo da eventualni sukob između činjeničnih zaključaka Pretresnog veća iz drugog toma Prvostepene presude i njegove konstatacije o tim zaključcima koja je u istom tomu izneta u kontekstu pravnih zaključaka treba rešiti rukovodeći se onim prvima.

323. Budući da činjenični zaključci izneti u drugom tomu Prvostepene presude pokazuju da su "snage policije i VJ zajednički" proterale civile kosovske Albance iz njihovih domova u

⁹³² V. gore, pododeljak VI.B.2.

⁹³³ Up. Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 49.

⁹³⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1201-1202.

⁹³⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1201, gde se kaže da je "Veće [...] takođe gore u tekstu ustanovilo da je 28. marta 1999. godine velik broj kosovskih Albanaca iz Dušanova, naselja u gradu Prizrenu, policija nasilno isterala iz njihovih domova" (naglasak dodat), 1202, gde se objašnjava da je, "*[k]ao što je rečeno gore u tekstu*, MUP [...] isterao kosovske Albance iz njihovih domova" u tom naselju (naglasak dodat).

⁹³⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1179 (naglasak dodat).

⁹³⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1203.

⁹³⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 10.

Dušanovu,⁹³⁹ Pretresno veće se uverilo da su konstatacije Pretresnog veća iznete u okviru pravnih zaključaka u tom istom tomu u kojima se pominje samo MUP previd. Pored toga, Žalbeno veće se uverilo da je konstatacija Pretresnog veća iz trećeg toma Prvostepene presude da je zločine u Dušanovu "izvršio MUP, bez učešća VJ"⁹⁴⁰ takođe previd. Kada je Lazarevića oslobodilo optužbi za pomaganje i podržavanje zločina prisilnog raseljavanja u Dušanovu na osnovu toga što su ti zločini izvršeni bez učešća VJ-a, Pretresno veće je stoga pogrešilo zato što nije primenilo svoj činjenični zaključak da je VJ učestvovao u izvršenju zločina.⁹⁴¹

324. Međutim, Lazarević tvrdi da oslobađajuću presudu treba potvrditi zbog toga što nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi zaključio da je VJ učestvovao u datim zločinima.⁹⁴² Što se tiče dokaza na koje se Pretresno veće oslonilo prilikom donošenja tog zaključka, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće uzelo u obzir da je Hysni Kryeziu rekao da je 28. marta 1999. u Dušanovo došao velik broj "policajaca i vojnika" s tenkovima i oklopnim vozilima i počeo da puca u vazduh i u kuće, uzvikujući "Kosovo pripada Srbiji, vi pripadate Albaniji" i slično.⁹⁴³ On je takođe opisao kako su ljudi iz celog naselja napustili svoje domove i počeli da odlaze u konvoju, kojem se i on priključio.⁹⁴⁴ Pretresno veće je prihvatilo da je Kryeziu "nek[e] od počinitelaca" mogao da identifikuje kao policajce i navelo da su policajci radili u sprezi s "drugim neregularnim naoružanim i uniformisanim snagama".⁹⁴⁵ Na osnovu Kryeziuovog svedočenja, kao i dokumentarnih dokaza i iskaza očevica Rexhepa Krasniqija, Pretresno veće je zaključilo da su kosovske Albance koji su živeli u Dušanovu iz njihovih domova zajednički proterale snage policije i VJ-a i da je VJ zatim tamo zauzeo položaje.⁹⁴⁶

325. Pretresno veće se nije eksplicitno bavilo pitanjem na osnovu čega je Kryeziu neke od ljudi koje je video identifikovao kao "vojnike".⁹⁴⁷ Međutim, Žalbeno veće napominje da je Kryeziu, kada

⁹³⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 279. V. takođe *ibid.*, par. 286.

⁹⁴⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 932.

⁹⁴¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 318, gde se objašnjava da, ako pretresno veće donese činjenične zaključke potrebne da se utvrdi da je počinjeno krivično delo, ali ne izrekne osuđujuću presudu, propust veća da izrekne takvu presudu predstavlja grešku. Up. Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 572-580.

⁹⁴² Žalbeno veće podseća da, ako se tužilaštvo oslanja na određeni osnov da bi pobijalo oslobađajuću presudu, odbrana može da u podnesku respondentu iznese dodatne žalbene osnove u prilog oslobađajućoj presudi (Uputstvo o formalnim uslovima za podnošenje žalbe na presudu, IT/201, 7. mart 2002, par. 5). V. takođe *Tužilac protiv Gorana Jelisića*, predmet br. IT-95-10-A, Nalog, 21. mart 2000, str. 4; *Tužilac protiv Ljubeta Boškskog i Johana Tarčulovskog*, predmet br. IT-04-82-A, Odluka po zahtevu odbrane Ljubeta Boškskog za prekoračenje broja reči, 25. novembar 2008, str. 3).

⁹⁴³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 276. Kryeziu je takođe rekao da su njemu i njegovoj porodici, dok su odlazili iz Dušanova, pretili ne samo policajci, nego i "vojnici" s crnim "četničkim kapama" s kokardama (*ibid.*; Hysni Kryeziu, 29. novembar 2006, T. 7544). On je izjavio i da je video maskirane policajce i vojnike kako tuku dvojicu muškaraca i pale njihove kuće, te da je video neke vojnike "s oznakom paravojne grupe 'Beli orlovi' na gornjem delu levog rukava uniforme" (Prvostepena presuda, tom 2, par. 276; Hysni Kryeziu, DP P2514 (izjava od 14. maja 1999), str. 3; Hysni Kryeziu, 29. novembar 2006, T. 7544, 7548-7549).

⁹⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 276; Hysni Kryeziu, 30. novembar 2006, T. 7567; Hysni Kryeziu, DP P2514 (izjava od 14. maja 1999), str. 3.

⁹⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 276. Suprotno Lazarevićevoj tvrdnji (v. Lazarevićev odgovor, par. 120, 122), Pretresno veće nije zaključilo da su izvršioци bili samo policajci.

⁹⁴⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 279.

⁹⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 276-277.

mu je u pretresnoj fazi postavljeno pitanje kako je razlikovao policajce i vojnike o kojima govori u svojoj pismenoj izjavi, rekao da su "[p]olicajci imali plave uniforme, tamnoplave, jednobojne i maskirne. S druge strane, i vojnici su imali jednobojne uniforme, SMB, kako ih mi zovemo, a neki su imali maskirne uniforme".⁹⁴⁸ Ti dokazi, koji se podudaraju s dokazima koji su Pretresnom veću predloženi u vezi s uniformama pripadnika rezervnog sastava VJ-a,⁹⁴⁹ nisu konkretno razmotreni u Prvostepenoj presudi. Međutim, Žalbeno veće podseća da pretresno veće ima široka diskreciona ovlašćenja u odmeravanju težine dokaza i da nije dužno da objasni svaki korak svog rezonovanja niti da navede svaki dokaz koji je uzelo u obzir prilikom donošenja zaključka.⁹⁵⁰

326. Što se tiče Lazarevićevog argumenta da je Božidar Delić osporio prikaz Rexhepa Krasniqija o prisustvu 50 zelenih tenkova 23. marta 1999,⁹⁵¹ Lazarević nije pokazao kako bi Delićevo svetočenje o tom pitanju, čak i da je prihvaćeno,⁹⁵² činilo nerazumnim zaključak Pretresnog veća o učešću VJ-a u događajima od 28. marta 1999, ako se imaju u vidu drugi dokazi u spisu.⁹⁵³

327. Lazarević takođe tvrdi da se Pretresno veće oslonilo na određeni deo svetočenja Franje Glončaka, kao i na dokazni predmet P2575, i navodi da se oba odnose na događaje koji su se odigrali više od nedelju dana nakon 28. marta 1999. godine.⁹⁵⁴ Suprotno Lazarevićevoj sugestiji, Žalbeno veće se uverilo da se Pretresno veće prilikom donošenja zaključaka o proterivanju nije oslonilo na Glončakovo svetočenje.⁹⁵⁵ Što se tiče dokaznog predmeta P2575, ratnog dnevnika lakog artiljerijsko-raketnog divizionara PVO-a, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće uputilo na belešku iz tog dokaznog predmeta koja se odnosi na 7. april 1999, mada nije jasno u kojoj meri se na taj dokazni predmet oslonilo prilikom donošenja zaključaka.⁹⁵⁶ Čak i da je Pretresno veće

⁹⁴⁸ Hysni Kryeziu, 29. novembar 2006, T. 7546. SMB je skraćena za "sivomaslinastu boju", jer je to bila jednobojna uniforma sivomaslinaste boje (Prvostepena presuda, tom 1, par. 430, i izvori na koje se tamo poziva).

⁹⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 430, gde se upućuje na Zlatimir Pešić, 22. novembar 2006, T. 7156-7157, *ibid.*, 23. novembar 2006, T. 7248, *ibid.*, 24. novembar 2006, T. 7280, 7293, 7324-7325, Abdylhaqim Shaqiri, 5. septembar 2006, T. 2808-2809, Abdullah Salihu, DP P2255, str. 7.

⁹⁵⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 27; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 21. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 481; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 115.

⁹⁵¹ Lazarevićev odgovor, par. 118, gde se govori, između ostalog, o Prvostepenoj presudi, tom 2, par. 270.

⁹⁵² Pretresno veće je uzelo u obzir činjenicu da je Delić negirao prisustvo tenkova u Dušanovu, ali je bez obzira na to zaključilo da je VJ zajedno s MUP-om radio na proterivanju stanovnika tog naselja, kosovskih Albanaca, iz njihovih domova (Prvostepena presuda, tom 2, par. 278-279). S tim u vezi, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće samo neke delove Delićevog svetočenja smatralo verodostojnim (*ibid.*, par. 244) i da je, govoreći o njegovom svetočenju vezanom za druge opštine, više puta iznelo mišljenje da njegovo negiranje tvrdnji da je VJ prisustvovao određenim radnjama ili u njima učestvovao nije verodostojno, posebno tamo gde je priznao da su njegove snage u to vreme bile prisutne na datom području (*ibid.*, par. 333, 380, 432).

⁹⁵³ Lazarević takođe nije pokazao kako iz dokaza da su snage VJ-a pod Delićevom komandom počev od 30. marta 1999. bile angažovane u operaciji na području Mališeva/Malisheva (opština Orahovac) (v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 302; Lazarevićev odgovor, par. 119) proizlazi da je Pretresno veće napravilo grešku u zaključcima o prisustvu VJ-a u Dušanovu 28. marta 1999, to jest, dva dana ranije. U ostalim argumentima vezanim za svetočenje Rexhepa Krasniqija (Lazarevićev odgovor, par. 121), Lazarević nije naveo o kojoj je grešci Pretresnog veća reč, pa se oni odbijaju.

⁹⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 278-279, i izvori na koje se tamo poziva.

⁹⁵⁵ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 278-279, 286. V. takođe *ibid.*, par. 244, gde se kaže da Pretresno veće Glončaka, generalno gledano, ne smatra verodostojnim.

⁹⁵⁶ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 278-279.

pogrešilo jer se prilikom donošenja zaključaka u vezi s događajima od 28. marta 1999. oslonilo na dokazni predmet P2575,⁹⁵⁷ Žalbno veće smatra da Lazarević nije pokazao da zaključci Pretresnog veća nisu održivi s obzirom na ostale dokaze, koji uključuju i svedočenja očevidaca.

328. Iz gorenavedenih razloga, Žalbno veće se uverilo da bi dokazi koji su predloženi Pretresnom veću naveli razumnog presuditelja o činjenicama da konstatuje da je jedini razuman zaključak taj da su zločine u Dušanovu izvršile, između ostalih, snage VJ-a. Žalbno veće smatra da je Pretresno veće napravilo grešku jer u trećem tomu nije primenilo činjenične zaključke koje je donelo u drugom tomu Prvostepene presude. Shodno tome, Žalbno veće delimično odobrava peti osnov žalbe tužilaštva, u delu u kom se on odnosi na Dušanovo. O eventualnom uticaju ovih zaključaka na Lazarevićevu odgovornost biće reči u odeljku koji se odnosi na njegovu individualnu krivičnu odgovornost.⁹⁵⁸

(b) Lazarevićeva žalba u vezi s Piranama/Pirana

(i) Argumentacija strana u postupku

329. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je VJ, delujući zajedno s MUP-om, granatirao Pirane i da je prisilio civile kosovske Albance da između 25. i 29. marta 1999. iz straha odu iz tog sela.⁹⁵⁹ On, konkretno, tvrdi da je Božidar Delić u svom svedočenju, koje je potkrepljeno ratnim dokumentima, izjavio da njegove snage nisu granatirale selo⁹⁶⁰ i navodi da granatiranje, čak i da ga je bilo, nije prouzrokovalo štetu ili žrtve, što, kako tvrdi, pokazuje da nije bilo usmereno protiv civila, nego protiv položaja OVK-a.⁹⁶¹ Lazarević takođe tvrdi da je Pretresno veće ignorisalo dokaze da je to selo bilo uporište OVK-a i da je napad srpskih snaga bio usmeren na položaje OVK-a, a ne na civile.⁹⁶² Lazarević sugeriše da je Pretresno veće pogrešno protumačilo svedočenje Bislima Zyrapija o aktivnostima OVK-a na tom području i ukazuje, između ostalog, na njegovo svedočenje da je bilo normalno da OVK naredi pokret stanovništva.⁹⁶³ Naposljetku, Lazarević napominje da se Pretresno veće oslonilo na svedočenje Rahima Latifija, kosovskog Albanca iz te opštine, uprkos svom zaključku da je on u vezi s nekim pitanjima nepouzdan, a da je

⁹⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 278, gde se govori o DP P2575.

⁹⁵⁸ V. dole, pododjeljak VIII.B.5.

⁹⁵⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 93, 248-250, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 259, 1160. V. takođe Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 535.

⁹⁶⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 100, gde se upućuje na "P2576", Prvostepena presuda, tom 2, par. 253, 257.

⁹⁶¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 103, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 256, 259.

⁹⁶² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 94-95, 97-98, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 249, Bislim Zyrapija, 7. novembar 2006, T. 5991-5992, DP P2447, DP P2469, DP 6D1013, DP 3D1048, tačka 2.6. On dodaje da svedočenja Zyrapija i Delića, kao i dokumentarni dokazi, pokazuju da je bilo borbi između OVK-a i "snaga reda iz sastava VJ-a/MUP-a na tom području u relevantno vreme" (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 99-101, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 253, 257, DP P2576).

⁹⁶³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 96-98, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 252, Bislim Zyrapija, 7. novembar 2006, T. 5991-5992, 6003. V. takođe Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 535.

odbacilo svedočenja svedoka "koji su najkompetentniji za to područje i za relevantni period".⁹⁶⁴ Lazarević tvrdi da Pretresno veće nije navelo "valjano opravdanje" za takav pristup dokazima.⁹⁶⁵

330. Tužilaštvo odgovara da Lazarevićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja i da su oni, u svakom slučaju, bez merituma.⁹⁶⁶ Tužilaštvo odbacuje Lazarevićevu tvrdnju o važnosti dokaza da granatiranje Pirana nije prouzrokovalo štetu niti žrtve i tvrdi da on nije objasnio kako činjenica da su seljani uspeli da izbegnu štetu "opravdava zajedničku operaciju VJ-a i MUP-a čiji je cilj bio da se kosovski Albanci isteraju iz tog sela".⁹⁶⁷ Tužilaštvo takođe tvrdi da je Pretresno veće konstatovalo da je OVK u relevantno vreme bio prisutan u Piranu ili u blizini Pirana, ali je ipak zaključilo da "nasiln[o] ponašanj[e] i zastrašivanj[e]" od strane ljudi koji su učestvovali u napadu na to selo pokazuju da je napad imao za cilj proterivanje kosovskih Albanaca.⁹⁶⁸ Prema tvrdnji tužilaštva, Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće u vezi s tim napravilo grešku,⁹⁶⁹ a Zyrapijevo svedočenje u vezi s kretanjima stanovništva na koje se Lazarević poziva odnosi se na neka druga sela, a ne na Pirane.⁹⁷⁰ Naposljetku, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće postupilo razumno kada je prihvatilo Latifijevo svedočenje, a odbacilo Delićevo, i navodi da Lazarević ne može da dokaže da je Pretresno veće pogrešilo samo tako što će se pozvati na dokaze koji se ne podudaraju s dokazima na koje se Veće oslonilo.⁹⁷¹

331. Lazarević u replici tvrdi da je Delićevo svedočenje i verodostojno i potkrepljeno i da je on jasno pokazao da selo Pirane nije granatirano jer bi granatiranje bilo nemoguće izvršiti bez štete ili žrtava.⁹⁷² Lazarević dodaje da je ispravno preneo Zyrapijevo svedočenje da je stanovništvo iz Pirana u relevantno vreme preselio OVK i da je to svedočenje potkrepljeno dokumentarnim dokazima.⁹⁷³

(ii) Analiza

332. Baveći se najpre Lazarevićevim argumentima u vezi s granatiranjem Pirana, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće zaključak da je to selo granatirano utemeljilo na svedočenju očevica

⁹⁶⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 102, 104. Lazarević ne navodi na koje svedoke misli.

⁹⁶⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 248-250.

⁹⁶⁶ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 103-104.

⁹⁶⁷ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 109. Tužilaštvo dodaje da je, prema zaključku Pretresnog veća, Morina potkrepio Latifijev prikaz granatiranja i paljenja Pirana (*ibid.*, par. 108).

⁹⁶⁸ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 105, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1200.

⁹⁶⁹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 105.

⁹⁷⁰ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 106, gde se tvrdi da se Zyrapijevo svedočenje odnosi na povlačenje civila iz nekih drugih sela, a ne iz Pirana.

⁹⁷¹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 107-108, 110. Tužilaštvo takođe tvrdi da je Lazarevićevo pozivanje na "P2576" neprimereno, jer taj dokument nije uvršten u spis u pretresnoj fazi (*ibid.*, par. 111).

⁹⁷² Lazarevićeva replika, par. 63-64.

⁹⁷³ Lazarevićeva replika, par. 62.

Rahima Latifija, čiji je prikaz događaja od 25. marta 1999. delimično potkrepio Halil Morina.⁹⁷⁴ Pretresno veće je uzelo u obzir i svedočenje Božidara Delića, koji je priznao da su pripadnici VJ-a 25. marta 1999. ušli u Pirane, ali je osporio Latifijevu sugestiju da su snage VJ-a opkolile selo.⁹⁷⁵ Lazarević tvrdi da je Delić porekao da su njegove snage granatirale selo, ali se u prilog toj tvrdnji nije pozvao ni na kakve dokaze u spisu,⁹⁷⁶ pa se ona odbija. Lazarević takođe nije pokazao kako odsustvo štete ili žrtava pokazuje da granatiranja nije ni moglo biti ili da je granatiranje koje je eventualno izvršeno bilo usmereno protiv OVK-a.

333. Što se tiče Lazarevićevih tvrdnji u vezi s OVK-om, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće konkretno uzelo u obzir dokaze o prisustvu OVK-a u Piranama i okolini, uključujući svedočenja Delića i samog Lazarevića da je to selo bilo uporište OVK-a.⁹⁷⁷ Pošto je razmotrilo te dokaze, Pretresno veće se uverilo da je na početku NATO bombardovanja 24. marta 1999. OVK bio prisutan u blizini Pirana, ako ne i u samom selu.⁹⁷⁸ Iako Lazarević tvrdi da je Pretresno veće ignorisalo dokazne predmete 6D1013 i 3D1048, Pretresno veće je dokazni predmet 6D1013, izveštaj MUP-a od 13. marta 1999. o lokaciji snaga OVK-a na području Prizrena, eksplicitno uzelo u obzir kao potkrepu Delićevog i Lazarevićevog prikaza,⁹⁷⁹ a Lazarević nije pokazao kako dokazni predmet 3D1048, izveštaj VJ-a od 2. marta 1999, pokazuje da je Veće pogrešilo kad je donelo zaključak o događajima koji su se odigrali nekoliko nedelja kasnije.

334. Lazarević takođe tvrdi da Pretresno veće nije uzelo u obzir Zyrapijevo svedočenje, u kom je on potvrdio da je napad VJ-a i MUP-a bio usmeren na položaje OVK-a. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće izričito uzelo u obzir dokumentarne dokaze i svedočenja Zyrapija i Delića da je u delovima opštine Prizren, uključujući selo Pirane, kao i u opštinama Orahovac i Suva Reka, krajem marta 1999. izvedena operacija u kojoj su učestvovala snage VJ-a i MUP-a.⁹⁸⁰ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir dokaze, uključujući Zyrapijevo svedočenje, kao i argumente odbrane, da je razlog za izvođenje te operacije bilo prisustvo OVK-a,⁹⁸¹ ali je zaključilo da

⁹⁷⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 255-256, 259. Pretresno veće je uputilo i na dokumentarne dokaze o operaciji koju su VJ i MUP zajednički izveli na tom području, uključujući dokaze prema koji su VJ i MUP 26. marta 1999. držali Pirane u "okruženju" (*ibid.*, par. 253).

⁹⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 257; Božidar Delić, 29. novembar 2007, T. 19372-19373.

⁹⁷⁶ Dokument P2576, na koji Lazarević upućuje, nije uvršten u spis (v. *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Poverljivi spisak dokaznih predmeta, Javni spisak dokaznih predmeta, Potvrda u vezi s poverljivim spiskom dokaznih predmeta i Potvrda u vezi s javnim spiskom dokaznih predmeta, koji su svi podneti 10. novembra 2009). U svakom slučaju, Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće više puta iznelo mišljenje da Delićevo načelno poricanje umešanosti njegove jedinice u kriminalna dela nije verodostojno (v. gore, fusnota 952).

⁹⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 247-249, i izvori na koje se tamo poziva.

⁹⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 250.

⁹⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 249, fusnota 685.

⁹⁸⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 251-253, 259. V. takođe *ibid.*, par. 1199-1200.

⁹⁸¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 251-253, 259, 1199.

to ne menja činjenicu da su, zbog zajedničkih dejstava VJ i MUP, koji su najpre granatirali selo a potom isterali tamošnje stanovnike paleći kuće, civili kosovski Albanci bili primorani da napuste Pirane iz straha za svoj život, prouzrokovanog dejstvima snaga SRJ/Srbije, a ne OVK.⁹⁸²

Iako se Pretresno veće nije eksplicitno bavilo Zyrapijevim svedočenjem da su borbena dejstva izvođena na širokom geografskom području, "počev od Pirana",⁹⁸³ Lazarević nije pokazao kako to svedočenje pokazuje da je Pretresno veće pogrešilo u zaključku o konkretnom razlogu odlaska civila kosovskih Albanaca iz Pirana ili zaključku da su akcije VJ-a i MUP-a u tom selu predstavljale napad na civilno stanovništvo.⁹⁸⁴

335. Žalbeno veće se isto tako nije uverilo da je Pretresno veće pogrešilo u analizi Zyrapijevog svedočenja o razlozima kretanja civilnog stanovništva. Pretresno veće je eksplicitno uzelo u obzir Zyrapijevu uopštenu izjavu da su se snage OVK-a na tom području, kad bi počele da se povlače sa svojih položaja, povlačile zajedno s lokalnim stanovništvom i ispravno je napomenulo da je Zyrapijev opisao povlačenje civila iz određenih sela, ali da nije pomenuo takvo povlačenje iz Pirana.⁹⁸⁵ Iako Lazarević osporava tumačenje tih dokaza koje je dalo Pretresno veće i poziva se na druge, podjednako nekonkretne delove Zyrapijevog svedočenja o kretanjima civilnog stanovništva pod uticajem OVK-a,⁹⁸⁶ on nije pokazao da su zaključci Pretresnog veća o razlogu za odlazak civila kosovskih Albanaca iz Pirana pogrešni.

336. Naposletku, što se tiče Lazarevićevog prigovora u vezi s opštim pristupom dokazima koji je primenilo Pretresno veće, Žalbeno veće podseća da je razumno da pretresno veće određene delove svedočenja nekog svedoka prihvati, a druge odbaci,⁹⁸⁷ i da pretresna veća imaju široka diskreciona ovlašćenja u odmeravanju težine dokaza.⁹⁸⁸ Iz tog razloga, Žalbeno veće se nije uverilo da je Pretresno veće pogrešilo time što se oslonilo na određene delove Latifijevog svedočenja samo zato što je druge delove njegovog svedočenja odbacilo⁹⁸⁹ ili zato što u spisu postoje dokazi koji se, po Lazarevićevom mišljenju, kose s Latifijevim prikazom. Što se tiče Lazarevićeve tvrdnje da je

⁹⁸² Prvostepena presuda, tom 2, par. 259. V. takođe *ibid.*, par. 1199.

⁹⁸³ Bislim Zyrapijev, 7. novembar 2006, T. 5991.

⁹⁸⁴ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 1200.

⁹⁸⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 252, gde se upućuje na Bislim Zyrapijev, 7. novembar 2006, T. 5992. Iako je Pretresno veće razmatralo dokumentarne dokaze poreklom iz VJ-a koji, između ostalog, ukazuju na to da je 26. marta 1999. u Piranama još uvek bilo pripadnika OVK-a, ali da je 29. marta 1999. "uspostavljena potpuna kontrola nad teritorijom", ono nije donelo nikakav zaključak o tome da li su se i kada pripadnici OVK-a povukli iz tog sela (v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 253, i izvori na koje se tamo poziva).

⁹⁸⁶ V. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 98, gde se upućuje na Bislim Zyrapijev, 7. novembar 2006, T. 6003, gde se pak kaže da je bilo "normalno da mi naredimo pokret stanovništva, ali i pokret OVK-a".

⁹⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 59, i izvori na koje se tamo poziva.

⁹⁸⁸ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 27; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 21. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 481; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 115.

⁹⁸⁹ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 244, gde se napominje da Pretresno veće Latifijevu svedočenje smatra nepouzdanim u delu u kom se ono odnosi na prisustvo OVK-a na tom području, "pa zato ceo njegov iskaz treba razmotriti s velikim oprezom". V. takođe *ibid.*, par. 250.

Pretno veće pogrešilo zato što nije navelo "valjano opravdanje" za svoj pristup dokazima,⁹⁹⁰ Žalbno veće napominje da je Pretresno veće svoje zaključke zasnovalo na Latifijevom "iskaz[u] kao očevidca", koji je delimično potkrepio Morina.⁹⁹¹ Pretresno veće je takođe napomenulo da Zyrapi nije izneo nikakve konkretne dokaze koji dovode u pitanje taj prikaz⁹⁹² i eksplicitno je odbilo razne prigovore odbrane u vezi sa Latifijevim svedočenjem.⁹⁹³ Žalbno veće ne vidi nikakvu grešku ni u pristupu Pretresnog veća ni u objašnjenju koje je ono dalo u vezi s tim.⁹⁹⁴

337. Iz gorenavedenih razloga, Žalbno veće odbija podosnov 1(d) Lazarevićeve žalbe.

(c) Lukićeva žalba u vezi s opštinom Prizren generalno

(i) Argumentacija strana u postupku

338. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je odbacilo alternativne razloge za raseljavanje kosovskih Albanaca iz opštine Prizren.⁹⁹⁵ Konkretno, on tvrdi da je Pretresno veće previdelo dokaze koji pokazuju da je OVK bio prisutan i aktivan u opštini Prizren, uključujući svedočenja Nebojše Ognjenovića, Franje Glončaka, Božidara Delića, Miloša Vojnovića, Josepha Maisonneuvea i Bislima Zyrapija, i da je pogrešilo zato što je svoje zaključke, umesto na tim dokazima, zasnovalo na svedočenjima Rahima Latifija i Hysnija Kryeziua, za koje on tvrdi da su nepouzdati.⁹⁹⁶ S obzirom na dokaze o prisustvu i aktivnostima OVK-a, tvrdi Lukić, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi isključio "uticaj na kretanje civila iz Prizrena 1999. godine" koji je imao OVK.⁹⁹⁷ On takođe tvrdi da je Pretresno veće previdelo znatne dokaze o NATO bombardovanju, uključujući bombardovanje civila u Koriši/Korishë, i navodi da bi za napade NATO-a "civilno stanovništvo u Prizrenu znalo i da bi oni uticali na njegovu odluku da napusti tu opštinu 1999. godine".⁹⁹⁸

339. Tužilaštvo odgovara da Lukićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja iz raznih razloga, između ostalog, zato što on naprosto ponavlja argumente iznete u pretresnoj fazi.⁹⁹⁹

⁹⁹⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 249.

⁹⁹¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 256, 259.

⁹⁹² Prvostepena presuda, tom 2, par. 252.

⁹⁹³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 256-257, 259.

⁹⁹⁴ Isto tako, odbijaju se Lazarevićeve tvrdnje da je u vezi s događajima u Piranama napravljena pravna greška (v. gore, fusnota 822), jer on u okviru navoda o pravnoj grešci naprosto ponavlja nekoliko svojih argumenata u vezi s dokazima za koje je zaključeno da su neutemeljeni.

⁹⁹⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 753-754, 756-757.

⁹⁹⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 755, 758-767.

⁹⁹⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 765. Lukić takođe tvrdi da je, prema zaključku Pretresnog veća, aktivnost OVK-a na pograničnom području između opštine Prizren i Albanije 1998. i početkom 1999. bila značajna i da je Veće stoga pogrešilo kada je zaključilo da se takva aktivnost "može isključiti kao uzrok kretanja civila" (*ibid.*, par. 768, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 245).

⁹⁹⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 769-773.

⁹⁹⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 473-474, 480-481.

Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće, u svakom slučaju, razmotrilo alternativna objašnjenja za odlazak kosovskih Albanaca iz opštine Prizren, ali je, oslonivši se, između ostalog, na dokaze iz više izvora koje je smatralo pouzdanima, razumno zaključilo da je masovno raseljavanje civila kosovskih Albanaca izazvano aktivnostima MUP-a i VJ-a.¹⁰⁰⁰ Tužilaštvo dodaje da Lukićevi uopšteni navodi u vezi s NATO bombardovanjem nisu potkrepljeni i napominje da je Pretresno veće, suprotno Lukićevoj sugestiji, izričito pomenulo incident u Koriši.¹⁰⁰¹

340. Lukić u replici tvrdi da tužilaštvo nije pobilo njegove argumente, između ostalog, ni tvrdnju da je Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo na svedočenje Rahima Latifija, za kog je prethodno zaključilo da je nepouzdan jer je poricao prisustvo OVK-a na tom području.¹⁰⁰²

(ii) Analiza

341. Prilikom donošenja zaključaka o događajima u opštini Prizren, Pretresno veće je odbacilo sugestije da su civili kosovski Albanci otišli zbog prisustva OVK-a; umesto toga, prihvatilo je dokaze, uključujući svedočenja očevidaca Rahima Latifija i Hysnija Kryeziua, da su civile prisilno raselile snage MUP-a i VJ-a.¹⁰⁰³

342. Kao prvo, što se tiče Lukićeve tvrdnje da je taj zaključak Pretresnog veća pogrešan zbog toga što je utemeljen na Latifijevom navodno nepouzdanom svedočenju, Žalbeno veće taj argument odbija, iz razloga koji su već izneti u vezi s Lazarevićevom žalbom.¹⁰⁰⁴ Što se tiče Lukićevog prigovora na to što se Pretresno veće oslonilo na Kryeziuovo svedočenje, Žalbeno veće podseća da je razumno da pretresno veće određene delove svedočenja nekog svedoka prihvati, a druge odbaci.¹⁰⁰⁵ Shodno tome, Žalbeno veće se nije uverilo da eventualne manje netačnosti u Kryeziuovom prikazu¹⁰⁰⁶ pokazuju da je Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo na druge delove njegovog svedočenja, posebno s obzirom na to da je zaključilo da je taj svedok načelno

¹⁰⁰⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 472, 475-480. Tužilaštvo napominje da je za mnoge od svedoka odbrane o kojima Lukić govori ili zaključeno da oni, opšte uzevši, nisu pouzdani ili ti svedoci nisu pominjali prisustvo OVK-a u Prizrenu (*ibid.*, par. 477-479).

¹⁰⁰¹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 482-483, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1214, fusnota 3318.

¹⁰⁰² Lukićeva replika, par. 115-121.

¹⁰⁰³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 259, 285-286, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁰⁰⁴ V. gore, par. 336.

¹⁰⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 59, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁰⁰⁶ Na primer, Kryeziu je izjavio da je za jednog svog komšiju čuo da je mrtav, a Ognjenović je kasnije čuo da je taj čovek zapravo živ. Uporedi Hysni Kryeziu, DP P2514 (izjava od 14. maja 1999), str. 2, gde Kryeziu kaže da je video da je Haki Cuni odveden u policijskom kombiju i da je "kasnije [...] saznao da je ubijen", s Nebojša Ognjenović, 20. februar 2008, T. 22875-22880 (delimično zatvorena sednica), gde Ognjenović navodi da mu je rečeno da je Haki Cuni još živ. Lukić takođe tvrdi da Ognjenovićevo svedočenje pokazuje da je u maju 1999. u Dušanovu bilo sukoba s OVK-om (Lukićev žalbeni podnesak, par. 767, gde se upućuje na Nebojša Ognjenović, 20. februar 2008, T. 22881 (delimično zatvorena sednica)), ali on nije pokazao kako takvi dokazi pokazuju da je Pretresno veće pogrešilo u zaključcima vezanim za događaje koji su se tamo odigrali u martu 1999. godine.

verodostojan i da se njegov prikaz u velikoj meri podudara s prikazom Rexhepa Krasniqija, za kog je zaključilo da je pouzdan svedok.¹⁰⁰⁷

343. Kad je reč o Lukićevim prigovorima u vezi s prisustvom OVK-a u Prizrenu i njegovim uticajem na odlazak civila, Žalbeno veće primećuje da ga Lukić nije uputio ni na jedan deo svedočenja Nebojše Ognjenovića¹⁰⁰⁸ i da se pozvao na celokupno svedočenje *viva voce* Franje Glončaka, ali da nije naveo relevantne odlomke.¹⁰⁰⁹ U svakom slučaju, Lukić nije priznao da Pretresno veće ni Ognjenovićevo ni Glončakovo svedočenje nije smatralo načelno verodostojnim.¹⁰¹⁰ Što se tiče Miloša Vojnovića, svedočenje na koje se Lukić poziva izuzetno je opšteg karaktera ili se ne tiče relevantnih događaja u Dušanovu, odnosno u Piranama, ili oboje.¹⁰¹¹ Lukić nije pokazao kako to svedočenje, ili podjednako uopštena ili neprimerena svedočenja Božidara Delića, Josepha Maisonneuvea i Bislima Zyrapija na koja upućuje,¹⁰¹² pokazuju da je Pretresno veće pogrešilo u zaključcima vezanim za razlog iz kog su civili kosovski Albanci napustili bilo Dušanovo bilo Pirane.¹⁰¹³

344. Prelazeći na Lukićevu argumentaciju u vezi s vazдушnim napadima NATO-a, Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće razmotrilo niz dokaza o vazдушnim napadima na položaje VJ-a u gradu Prizrenu krajem marta 1999. godine.¹⁰¹⁴ Međutim, Pretresno veće je odbacilo sugestiju da je NATO bombardovanje bilo jedan od razloga za odlazak ljudi iz grada Prizrena i napomenulo da ona "nije potkrepljena svedočenjem lica koja su napustila grad [ili] dokazima vezanim za mete koje je NATO pogodio na tom području".¹⁰¹⁵ Lukić tvrdi da je Pretresno veće previdelo druge dokaze o NATO bombardovanju i ukazuje na svedočenje Miloša Vojnovića da je NATO svakodnevno bombardovao grad Prizren, da je 25. marta 1999. bombardovao centar Prizrena i da je u više navrata

¹⁰⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 244.

¹⁰⁰⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 762, i izvori na koje se tamo poziva. Lukić upućuje i na DP 3D97, DP 3D98 i DP 3D100, ali ne objašnjava u kakvoj su ti dokazi vezi sa svedočenjem dotičnih svedoka (Lukićev žalbeni podnesak, fusnota 1075).

¹⁰⁰⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 762, gde se upućuje, između ostalog, na Franjo Glončak, 25. januar 2008, T. 21107-21139.

¹⁰¹⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 244. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 278-285.

¹⁰¹¹ V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 763, gde se upućuje na Miloš Vojnović, 12. mart 2008, T. 24155-24156, 24175, Miloš Vojnović, DP 6D1532 (izjava od 11. marta 2008), par. 27, 31, DP 6D787. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 762, gde se upućuje, između ostalog, na Miloš Vojnović, 13. mart 2008, T. 24223, 24254. Suprotno Lukićevoj tvrdnji, Pretresno veće je konkretno uputilo na Vojnovićevo svedočenje u vezi s događajima u selu Ješkovo/Jeshkovë (Prvostepena presuda, tom 2, par. 246, fusnota 677).

¹⁰¹² V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 762, 764, gde se upućuje na Joseph Maisonneuve, 7. mart 2007, T. 11180, Božidar Delić, 29. novembar 2007, T. 19336-19337, DP P2067. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 278, gde se napominje da Vojnoviću, Deliću i Glončaku nisu postavljena pitanja o prisustvu OVK-a u gradu Prizrenu ili, konkretno, u Dušanovu, niti su oni to pominjali.

¹⁰¹³ Lukić takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo zato što nije uzelo u obzir sopstveni zaključak da je aktivnost OVK-a 1998. i početkom 1999. bila značajna (Lukićev žalbeni podnesak, par. 768, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 245). Međutim, Žalbeno veće zaključuje da Lukić nije pokazao kako dokazi o generalnoj aktivnosti OVK-a na pograničnom području između Prizrena i Albanije čine pogrešnim konkretne zaključke koje je Pretresno veće, na osnovu svedočenja očevidaca, donelo u vezi s razlozima za odlazak civila kosovskih Albanaca iz Pirana i Dušanova.

¹⁰¹⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 271-272.

¹⁰¹⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 285.

pogodio konvoje civila.¹⁰¹⁶ Lukić nije pokazao kako Vojnovićevo svedočenje čini pogrešnim zaključak Pretresnog veća o razlozima raseljavanja civila kosovskih Albanaca iz prizrenskog naselja Dušanovo, pa se njegov argument stoga odbija.

345. Naposljetku, suprotno Lukićevoj tvrdnji, Pretresno veće je izričito potvrdilo da je 14. maja 1999. u NATO bombardovanju pogođeno selo Koriša.¹⁰¹⁷ Pretresno veće je za taj događaj i za druge "tragičn[e] događaj[e]" vezane za bombardovanje civilne infrastrukture koje je izvršio NATO izjavilo da su "relevantni za argument odbrane da je masovno kretanje civilnog stanovništva na Kosovu prouzrokovano NATO bombardovanjem" i navelo je da će o njima "biti reči dole u tekstu, u vezi s pojedinačnim opštinama".¹⁰¹⁸ Iako je Lukić u pravu kada tvrdi da se Pretresno veće u okviru analize događaja u opštini Prizren nije konkretno bavilo bombardovanjem Koriše, on nije objasnio kako dokazi na koje se poziva u vezi s tim bombardovanjem, koje je izvršeno sredinom maja 1999,¹⁰¹⁹ pokazuju da je Pretresno veće pogrešilo u zaključcima u vezi s raseljavanjem iz Dušanova i Pirana do kog je došlo mesec i po dana pre toga.¹⁰²⁰

346. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće delimično odbija osnov U Lukićeve žalbe.

4. Uroševac/Ferizaj

347. Pretresno veće je zaključilo da su početkom aprila 1999. u selu Sojevo/Sojeva i okolini, u opštini Uroševac, paljene kuće, da su pripadnici policije "i drugih neidentifikovanih oružanih snaga" ubili najmanje dva civila i da su seljani proterani iz tog sela i primorani da idu pešice do grada Uroševca.¹⁰²¹ Pretresno veće je zaključilo da su "među snagama koje su učestvovale u proterivanju kosovskih Albanaca iz [sela] Sojeva bili elementi 243. mehanizovane brigade Prištinskog korpusa, rezervisti i pripadnici MUP".¹⁰²² Pretresno veće je takođe zaključilo da je 5. aprila 1999. u Staro Selo/Fshat i Vjetër ušla grupa od oko 80 "pripadnika paravojnih snaga", da su ti "pripadnici paravojnih snaga" bili uključeni u sastav VJ-a kao dobrovoljci i da je kasnije velik broj seljana napustio svoje domove nakon što je čuo da su "pripadnici paravojnih snaga" ubili najmanje troje ljudi.¹⁰²³ Pored toga, Pretresno veće je zaključilo da su 8. aprila 1999. u selo Mirosavlje ušli

¹⁰¹⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 771, gde se upućuje na Miloš Vojnović, DP 6D1532, par. 36-38, Miloš Vojnović, 12. mart 2008, T. 24184.

¹⁰¹⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1214, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁰¹⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1214.

¹⁰¹⁹ V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 769, gde se upućuje na DP 6D604 (pod pečatom).

¹⁰²⁰ Lukić takođe generalno tvrdi da su njegove tvrdnje u vezi s opštinom Prizren "primer pogrešnog pristupa koji je u Presudi usvojen u vezi sa svim opštinama" (Lukićeva replika, par. 115). Budući da je ta tvrdnja potpuno nerazrađena, Žalbeno veće je odbija.

¹⁰²¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 998. V. takođe *ibid.*, par. 1169.

¹⁰²² Prvostepena presuda, tom 2, par. 999. V. takođe *ibid.*, par. 1169, 1250.

¹⁰²³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1002. V. takođe *ibid.*, par. 1169, 1250.

vojnici VJ-a s tenkom i da su ljudi zbog toga pobjegli.¹⁰²⁴ Prema zaključku Pretresnog veća, ljudi iz ta tri sela najpre su raseljeni u grad Uroševac, a odatle su zatim mnogi autobusima i vozovima upućivani ka Makedoniji i graničnom prelazu Đeneral Janković/Hani i Elezit.¹⁰²⁵ Pretresno veće je zaključilo da su ta dela predstavljala napad na civilno stanovništvo tih sela i da su u vezi sa selima Sojevo, Staro Selo i Miroslavlje ispunjeni svi elementi deportacije i drugih nehumanih dela (prisilnog premeštanja) kao zločina protiv čovečnosti.¹⁰²⁶

348. Međutim, kada je razmatralo pitanje Lazarevićeve odgovornosti za te zločine, Pretresno veće je konstatovalo da je njih izvršio samo MUP i, shodno tome, oslobodilo Lazarevića relevantnih optužbi.¹⁰²⁷ Tužilaštvo osporava oslobađajuće presude koje su Lazareviću izrečene u vezi sa svakim od ta tri sela.¹⁰²⁸

349. Pretresno veće je takođe osudilo Lukića za činjenje tih zločina (putem učešća u UZP-u) na osnovu člana 7(1) Statuta.¹⁰²⁹ Lukić osporava te osuđujuće presude.¹⁰³⁰

(a) Žalba tužilaštva

(i) Argumentacija strana u postupku

350. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je Lazarevića, pošto je donelo zaključke potrebne da ga osudi za pomaganje i podržavanje deportacije i drugih nehumanih dela (prisilnog premeštanja) kao zločina protiv čovečnosti u Sojevu, Starom Selu i Miroslavlju, oslobodilo optužbi za te zločine.¹⁰³¹ Pored toga, tužilaštvo tvrdi da se ta oslobađajuća presuda kosi s odlukom Pretresnog veća da Ojdanića osudi za pomaganje i podržavanje tih istih zločina na osnovu učešća VJ-a¹⁰³² i dodaje da je Lazarević imao kontrolu nad Prištinskim korpusom, uključujući vojnike o kojima je ovde reč.¹⁰³³ Kako navodi tužilaštvo, Prvostepena presuda ne nudi nikakvo objašnjenje za te nedosledne zaključke i oslobađajuće presude.¹⁰³⁴ Po mišljenju tužilaštva, nijedno razumno

¹⁰²⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1001. V. takođe *ibid.*, par. 1169, 1250.

¹⁰²⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1003, 1250. V. takođe *ibid.*, par. 1169.

¹⁰²⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1250-1252.

¹⁰²⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 930-932, 1211.

¹⁰²⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 105, 109-113, 119.

¹⁰²⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1138, 1212.

¹⁰³⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 101-102. V. takođe *ibid.*, par. 91-93.

¹⁰³¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 105, 109-113, 119, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 932.

¹⁰³² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 111, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 630.

¹⁰³³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 113. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće zaključilo da je 243. mehanizovana brigada VJ-a bila umešana u zločine u Sojevu, kao i da su vojnici pod Lazarevićevom kontrolom učestvovali u zločinima u Starom Selu (*ibid.*, fusnota 278). Tužilaštvo dodaje da je Miroslavlje bilo u zoni odgovornosti 243. mehanizovane brigade i poziva se na dokaze koji, kako tvrdi, pokazuju da je u tom selu bila aktivna i 252. taktička grupa (*ibid.*).

¹⁰³⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 105.

pretresno veće ne bi Lazarevića oslobodilo optužbi za pomaganje i podržavanje datih zločina i ono, shodno tome, traži da Žalbena veće poništi oslobađajuće presude i izrekne osuđujuće presude.¹⁰³⁵

351. Lazarević odgovara da je Pretresno veće ispravno zaključilo da on nije odgovoran za zločine u ta tri sela.¹⁰³⁶ U vezi sa Sojevom, on tvrdi da ne postoje pouzdani dokazi niti da su snage VJ-a pod njegovom komandom u aprilu 1999. bile razmeštene u tom selu niti da su tada tamo izvršile zločine i ukazuje, između ostalog, na nepodudarnosti između prikaza relevantnih događaja koje su dali Bedri Hyseni i Florim Krasniqi.¹⁰³⁷ Kad je reč o Starom Selu, Lazarević isto tako osporava dokaze da su snage za koje je on bio nadležan izvršile date zločine, upućujući na dokazni predmet P2021, ratni dnevnik 243. mehanizovane brigade VJ-a, kao dokaz da se VJ nije nalazio u tom selu, i dodaje da nema dokaza na osnovu kojih se može sa sigurnošću zaključiti da su pripadnici paravojskih snaga koji su 5. aprila 1999. ušli u selo bili u sastavu VJ-a ili, konkretnije, da su pripadali elementima Prištinskog korpusa.¹⁰³⁸ Što se tiče Mirosavlja, Lazarević tvrdi da je svedočenje Florima Krasniqija nejasno i da ne pokazuje da su snage VJ-a 8. aprila 1999. izvršile zločine u tom selu.¹⁰³⁹ Lazarević osporava sugestiju tužilaštva da je to selo bilo u zoni odgovornosti ili dejstava snaga VJ-a kojima je on komandovao.¹⁰⁴⁰ Naposljetku, Lazarević tvrdi da je Pretresno veće previdelo određene izveštaje ambasade SAD-a u kojima se govori o prisustvu OVK-a u opštini Uroševac, borbama između snaga OVK-a i redovnih snaga MUP-a i VJ-a i bombardovanju koje je u relevantno vreme izvršeno na području sva tri sela.¹⁰⁴¹

352. Tužilaštvo u replici tvrdi da se Lazarević selektivno oslanja na dokaze kako bi učešće VJ-a prikazao manjim nego što je bilo, da pogrešno tumači druge dokaze i da nije pokazao da je zaključak Pretresnog veće da je VJ izvršio zločine deportacije i prisilnog premeštanja u ta tri sela nerazuman.¹⁰⁴²

¹⁰³⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 119. Tužilaštvo takođe tvrdi da Žalbena veće u skladu s tim treba da poveća Lazarevićevu kaznu (*ibid.*).

¹⁰³⁶ Lazarevićev odgovor, par. 71-73, 81, 87, 96, 99.

¹⁰³⁷ Lazarevićev odgovor, par. 77-81.

¹⁰³⁸ Lazarevićev odgovor, par. 82-87.

¹⁰³⁹ Lazarevićev odgovor, par. 88-90.

¹⁰⁴⁰ Lazarevićev odgovor, par. 92-96, gde se govori, između ostalog, o DP P1615, DP P1971, DP P2021. Žalbena veće u vezi s Lazarevićevom argumentacijom koja se tiče tog pitanja primećuje da on osporava sugestiju tužilaštva: (i) da je VJ učestvovao u počinjenim zločinima; i (ii) da su pripadnici paravojskih snaga bili deo VJ-a. Lazarević ne tvrdi da nije imao kontrolu nad Prištinskim korpusom.

¹⁰⁴¹ Lazarevićev odgovor, par. 97-98, gde se upućuje na DP 6D1635, DP 6D1637, DP 6D1638, DP 6D1639. V. takođe Lazarevićev odgovor, par. 91. On takođe ističe da tužilaštvo propušta da pomene da VJ nije bio odgovoran za održavanje javnog reda na tom području, nego samo za odbranu zemlje (Lazarevićev odgovor, par. 75-76). Za svoju argumentaciju u vezi s odmeravanjem kazne, Lazarević upućuje na svoj Žalbeni podnesak (*ibid.*, par. 126).

¹⁰⁴² Replika tužilaštva, par. 64-65.

(ii) Analiza

353. U drugom tomu Prvostepene presude, Pretresno veće je zaključilo da su civile kosovske Albance iz sela Sojevo, Staro Selo i Mirosavlje proterale ili ih na odlazak odatle prisilile, između ostalog, snage VJ-a, uključujući rezerviste, odnosno "pripadnike paravojnih snaga" koji su bili uključeni u sastav VJ-a kao dobrovoljci.¹⁰⁴³ Međutim, u trećem tomu Prvostepene presude Pretresno veće nije zaključilo da je Lazarević odgovoran za pomaganje i podržavanje zločina prisilnog raseljavanja u tim selima i konstatovalo je da je te zločine "izvršio MUP, bez učešća VJ".¹⁰⁴⁴

354. Te dve konstatacije su u direktnoj, suštinskoj opreci i, kada se posmatraju izolovano, nije jasno koja od njih sadrži stvarni zaključak Pretresnog veća o učešću VJ-a u zločinima u Sojevu, Starom Selu i Mirosavlju. Međutim, Žalbena veće napominje da je Pretresno veće u relevantnim odeljcima drugog toma Prvostepene presude dosledno iznosilo zaključak, utemeljen na dokazima predloženim u pretresnom postupku, da su snage VJ-a, rezervisti i dobrovoljci učestvovali u događajima u Sojevu, Starom Selu i Mirosavlju.¹⁰⁴⁵ S obzirom na te okolnosti, i iz razloga koji su već izneti u vezi sa žalbom tužilaštva vezanom za opštinu Kosovska Mitrovica,¹⁰⁴⁶ Žalbena veće je mišljenja da su činjenični zaključci Pretresnog veća vezani za same zločine doneti u drugom tomu Prvostepene presude. Shodno tome, Žalbena veće smatra da konstatacija Pretresnog veća iz trećeg toma Prvostepene presude da su zločini u Sojevu, Starom Selu i Mirosavlju izvršeni bez učešća snaga VJ-a ne predstavlja nov činjenični zaključak.¹⁰⁴⁷ Budući da činjenični zaključci izneti u drugom tomu Prvostepene presude pokazuju da su kosovske Albance iz tih sela proterali ili ih na odlazak iz njih prisilili, između ostalih, snage VJ-a, rezervisti i dobrovoljci,¹⁰⁴⁸ Žalbena veće se uverilo da je konstatacija Pretresnog veća iz trećeg toma Prvostepene presude da je te zločine "izvršio MUP, bez učešća VJ,"¹⁰⁴⁹ previd. Kada je Lazarevića oslobodilo optužbi za pomaganje i podržavanje zločina prisilnog raseljavanja u Sojevu, Starom Selu i Mirosavlju na osnovu toga što su ti zločini izvršeni bez učešća snaga VJ-a, Pretresno veće je pogrešilo zato što nije primenilo svoj činjenični zaključak da su snage VJ-a učestvovali u izvršenju zločina.¹⁰⁵⁰

¹⁰⁴³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 998-1004.

¹⁰⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 932.

¹⁰⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1169, 1250-1252. Pored toga, Pretresno veće je u svojoj diskusiji o Lazarevićevoj individualnoj krivičnoj odgovornosti konkretno pomenulo učešće dobrovoljaca VJ-a u zločinima u Starom Selu i uverilo se da su ti dobrovoljci u relevantno vreme bili u nadležnosti Prištinskog korpusa (*ibid.*, tom 3, fusnota 2326).

¹⁰⁴⁶ V. gore, pododeljak VI.B.2.

¹⁰⁴⁷ Up. Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 49.

¹⁰⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 998-1004.

¹⁰⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 632, 932.

¹⁰⁵⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 318, gde se objašnjava da, ako pretresno veće donese činjenične zaključke potrebne da se utvrdi da je počinjeno krivično delo, ali ne izrekne osuđujuću presudu, propust veća da izrekne takvu presudu predstavlja grešku. Up. Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 572-580.

355. Međutim, Lazarević tvrdi da oslobađajuću presudu treba potvrditi zbog grešaka Pretresnog veća u zaključcima i u dokazima, što, prema njegovim rečima, govori u prilog takvoj presudi. Žalbeno veće će redom razmotriti njegove argumente u vezi sa svakim od tih sela.

a. Sojevo/Sojeva

356. Pretresno veće je zaključilo da su među snagama koje su učestvovala u proterivanju kosovskih Albanaca iz sela Sojevo bili "elementi 243. mehanizovane brigade Prištinskog korpusa, rezervisti i pripadnici MUP".¹⁰⁵¹ Svoje zaključke o događajima u Sojevu Pretresno veće je zasnovalo prvenstveno na svedočenjima Bedrija Hysenija i Florima Krasniqija.¹⁰⁵² Hyseni je u svom svedočenju rekao da je video, između ostalog, tri tenka i dva protivavionska topa blizu kuće svog ujaka/teče u Sojevu 2. aprila 1999, jednu jedinicu VJ-a izvan sela 4. aprila 1999. i dve jedinice VJ-a u školi u Sojevu 6. aprila 1999. godine.¹⁰⁵³ On je takođe opisao da je 6. aprila 1999. video kako u selo ulazi grupa od 18 "pripadnika [...] paravojnih snaga" i dva "policajca", koji su kasnije tamo spalili 90 posto kuća i ubili kosovske Albance.¹⁰⁵⁴ Dana 10. aprila 1999, Hyseni je, kako je naveo, od grupe seljana saznao da je zapovednik tenkovske jedinice VJ-a stacionirane u školi naredio da svi stanovnici Sojeva odu iz sela, što su on i drugi kasnije i učinili.¹⁰⁵⁵ Pretresno veće je zaključilo da je Florim Krasniqi "delimično [...] potkrepio ovaj iskaz", budući da je u svom svedočenju rekao da je otprilike u to vreme iz daljine video da gore, kako mu se činilo, kuće u Sojevu i da je 8. aprila 1999. u Sojevu video tenkove, kao i "pripadni[ke] paravojnih jedinica" koji su, kako je kasnije objasnio, bili rezervisti VJ-a.¹⁰⁵⁶

357. Lazarević osporava zaključke Pretresnog veća o prisustvu VJ-a i njegovom učešću u zločinima u Sojevu i tvrdi, kao prvo, da je Bedri Hyseni izjavio da su 6. aprila 1999. u to selo ušle samo paravojne i policijske snage, a ne i snage VJ-a.¹⁰⁵⁷ Pretresno veće nije donelo eksplicitan zaključak o tome da li su pripadnici "paravojnih snaga" koje je Hyseni video 6. aprila 1999. bili uključeni u sastav VJ-a kao rezervisti ili u nekom drugom svojstvu. Bez obzira na to, Pretresno veće se uverilo da je Hyseni mogao da razlikuje pripadnike policije od, kako ih je nazvao, "pripadnika

¹⁰⁵¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 999.

¹⁰⁵² Prvostepena presuda, tom 2, par. 960-971.

¹⁰⁵³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 963-964; Bedri Hyseni, 11. septembar 2006, T. 3096-3097; Bedri Hyseni, DP P2270 (izjava od 8. maja 1999), str. 2; Bedri Hyseni, DP P2270 (izjava od 1. septembra 2001), str. 5.

¹⁰⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 965; Bedri Hyseni, 11. septembar 2006, T. 3097; Bedri Hyseni, DP P2270 (izjava od 8. maja 1999), str. 2; Bedri Hyseni, DP P2270 (izjava od 1. septembra 2001), str. 5.

¹⁰⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 970-971; Bedri Hyseni, 11. septembar 2006, T. 3099, 3120-3121; Bedri Hyseni, DP P2270 (izjava od 8. maja 1999), str. 3; Bedri Hyseni, DP P2270 (izjava od 1. septembra 2001), str. 6.

¹⁰⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 966; Florim Krasniqi, DP P2269 (izjava od 23. aprila 1999), str. 4-6; Florim Krasniqi, 8. septembar 2006, T. 3052.

¹⁰⁵⁷ Lazarevićev odgovor, par. 79.

paravojnih snaga".¹⁰⁵⁸ Pored toga, Pretresno veće je, na osnovu svedočenja Florima Krasniqija o "pripadnicima paravojnih jedinica", eksplicitno zaključilo da su među snagama u to vreme raspoređenim u Sojevu bili i rezervisti VJ-a.¹⁰⁵⁹ Lazarević nije pokazao kako iz Hysenijevog svedočenja sledi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su snage VJ-a, uključujući rezerviste, učestvovala u proterivanju civila kosovskih Albanaca iz Sojeva.¹⁰⁶⁰

358. Kad je reč o Florimu Krasniqiju, Lazarević tvrdi da je on "inherentno nepouzdan i neprecizan", budući da nije bio direktan svedok događaja u selu Sojevo i da ih je video samo iz daljine.¹⁰⁶¹ Pretresno veće je eksplicitno uzelo u obzir činjenicu da je Krasniqi "u daljini" video da gore, kako mu se činilo, kuće u Sojevu i uprkos tome je zaključilo da je taj svedok, za kog je smatralo da je načelno verodostojan i pouzdan, "delimično [...] potkrepio" Hysenijev prikaz.¹⁰⁶² Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće u vezi s tim napravilo grešku niti da je pogrešilo kada se oslonilo na svedočenje Florima Krasniqija da je 8. aprila 1999. na vojnom kontrolnom punktu u Sojevu video, između ostalog, pet tenkova i "pripadni[ke] paravojnih jedinica" i uzelo ga kao potvrdu toga "da su u Sojevu tada bile prisutne vojne snage".¹⁰⁶³ Pored toga, iako Lazarević ističe da je Florim Krasniqi vojni kontrolni punkt u Sojevu video 8. aprila 1999, a ne 6. aprila 1999, on nije pokazao da je to nepodudaranje s Hysenijevim prikazom događaja od 6. aprila 1999. tako bitno da čini pogrešnim zaključke Pretresnog veća ili oslanjanje Veća na svedočenja tih svedoka.

359. Kad je reč o zaključku Pretresnog veća da su među snagama koje su učestvovala u proterivanju kosovskih Albanaca iz Sojeva bili elementi 243. mehanizovane brigade Prištinskog korpusa, Lazarević napominje da je tadašnji komandant 243. mehanizovane brigade VJ-a Krsman Jelić poricao da su pripadnici njegove brigade učestvovali i u kakvim zločinima nad civilima na tom području i tvrdi da je Jelićeva tvrdnja "u potpunosti potkrepljena" ratnim dnevnikom te brigade iz dokaznog predmeta P2021, koji pokazuje da ona u relevantno vreme nije bila raspoređena u Sojevu.¹⁰⁶⁴ Što se tiče toga da Lazarević pokušava da pokaže da je Pretresno veće pogrešilo u oceni Jelićevog svedočenja, on zanemaruje zaključak Veća da je Jelić navode pobijao uopštenim izjavama "za koje se kasnije ispostavilo da su pogrešne" i da je činjenica da njegova uopštena objašnjenja

¹⁰⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 968.

¹⁰⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 968.

¹⁰⁶⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 998-999. Lazarević takođe sugeriše da je Hyseni ostao u selu do 10. aprila 1999, "kada je sam rešio da ode" (Lazarevićev odgovor, par. 80, gde se upućuje na Bedri Hyseni, DP P2270, str. 6). Budući da je Lazarevićeva tvrdnja u vezi s tim nerazrađena i da on, po svemu sudeći, naprosto osporava tumačenje dokaza koje je dalo Pretresno veće, ta se tvrdnja odbija.

¹⁰⁶¹ Lazarevićev odgovor, par. 80.

¹⁰⁶² Prvostepena presuda, tom 2, par. 955, 966.

¹⁰⁶³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 966, i izvori na koje se tamo poziva. Florim Krasniqi je taj kontrolni punkt video dok je prolazio kroz Sojevo u konvoju (*ibid.*; Florim Krasniqi, DP P2269 (izjava od 23. aprila 1999), str. 5), a ne u daljini, kao što izgleda sugeriše Lazarević (Lazarevićev odgovor, par. 80).

¹⁰⁶⁴ Lazarevićev odgovor, par. 78, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 967, DP P2021.

"često nisu bila uverljiva" navela Veće da posumnja u pouzdanost delova njegovog svedočenja koji su se kosili sa svedočenjima drugih svedoka.¹⁰⁶⁵ Shodno tome, Lazarevićev prigovor se odbija.

360. Što se tiče dokaznog predmeta P2021, Žalbeno veće napominje da se u njemu ne kaže da se 243. mehanizovana brigada početkom aprila 1999. nalazila u selu Sojevo. Međutim, Pretresno veće je primetilo da je Jelić u svom svedočenju rekao da je selo Biba bilo na području odgovornosti 243. mehanizovane brigade¹⁰⁶⁶ i navelo da je to selo od Sojeva udaljeno dva kilometra.¹⁰⁶⁷ Pretresno veće je takođe napomenulo da je Jelić "potvrdio da su njegove jedinice bile u opštini", između ostalog, da su se na putu od sela Grlica/Gërlica ka opštini Vitina, jugozapadno od Sojeva, nalazili jedan protivoklopni odred i dve najjače jedinice 243. mehanizovane brigade.¹⁰⁶⁸ Lazarević se nije bavio tim dokazima. S obzirom na to i na druge dokaze u spisu,¹⁰⁶⁹ Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo u svojim zaključcima vezanim za elemente 243. mehanizovane brigade. Njegov argument u vezi s tim se stoga odbija.¹⁰⁷⁰

361. Naposletku, Lazarević tvrdi da je Pretresno veće previdelo izveštaje ambasade SAD-a koji navodno svedoče, između ostalog, o prisustvu OVK-a na tom području i o "znatnom bombardovanju" Sojeva, kao i Starog Sela i Mirosavlja.¹⁰⁷¹ Međutim, Lazarević nije pokazao kako dokazi o prisustvu OVK-a u opštini Uroševac u februaru 1999.¹⁰⁷² pokazuju da postoji neka greška u zaključcima Pretresnog veća o događajima u Sojevu koji su se odigrali više nedelja nakon toga. Isto tako, on nije pokazao kako uopšteni dokazi o bombardovanju vršenom na području te opštine od 11. aprila 1999. pa nadalje¹⁰⁷³ pokazuju da je Pretresno veće napravilo neku grešku u zaključcima koji se tiču događaja u Sojevu pre tog datuma.¹⁰⁷⁴ Njegov argument u vezi s tim se stoga odbija.

b. Staro Selo/Fshat i Vjetër

362. Oslanjajući se prvenstveno na svedočenje Bajrama Bucaliua,¹⁰⁷⁵ kosovskog Albanca koji je do 25. marta 1999. radio kao blagajnik na železničkoj stanici u Uroševcu, Pretresno veće je

¹⁰⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 956. V. takođe *ibid.*, par. 967.

¹⁰⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 959; Krsman Jelić, 23. novembar 2007, T. 18966; *ibid.*, 27. novembar 2007, T. 19125.

¹⁰⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 952; Bedri Hyseni, DP P2270 (izjava od 8. maja 1999), str. 2.

¹⁰⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 963, fusnota 2370; Krsman Jelić, 23. novembar 2007, T. 18947.

¹⁰⁶⁹ V., npr., Bedri Hyseni, 11. septembar 2006, T. 3096-3097; Bedri Hyseni, DP P2270 (izjava od 8. maja 1999), str. 2; Bedri Hyseni, DP P2270 (izjava od 1. septembra 2001), str. 5; Florim Krasniqi, DP P2269 (izjava od 23. aprila 1999), str. 5-6.

¹⁰⁷⁰ Odbija se i Lazarevićev argument da VJ nije bio odgovoran za održavanje javnog reda i mira u opštini Uroševac (Lazarevićev odgovor, par. 75-76), jer on nije naveo o kojoj je tu grešci Pretresnog veća reč.

¹⁰⁷¹ Lazarevićev odgovor, par. 97-98, gde se upućuje na DP 6D1635, str. 9, DP 6D1637, str. 2, DP 6D1638, str. 5, DP 6D1639, str. 7.

¹⁰⁷² V. DP 6D1635.

¹⁰⁷³ V. DP 6D1637; DP 6D1639. V. takođe DP 6D1638.

¹⁰⁷⁴ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 963-972, 998.

¹⁰⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 985-995.

zaključilo da je 5. aprila 1999. u Staro Selo ušlo oko 80 "pripadnika paravojnih snaga" i uvelo policijski čas.¹⁰⁷⁶ Pretresno veće je dalje zaključilo da je, kad se među seljanima proneo glas da ti pripadnici paravojnih snaga ubijaju ljude, velik broj ljudi odlučio da napusti svoje domove.¹⁰⁷⁷ Na osnovu dokaza o opremi kojom su ti "pripadnici paravojnih snaga" raspolagali, uključujući vojne tenkove, kao i tome kako su se predstavljali, Pretresno veće se uverilo da su oni bili uključeni u sastav VJ-a kao dobrovoljci.¹⁰⁷⁸

363. Lazarević tvrdi da ne postoje "odlučujući dokazi" da su "paravojne snage" o kojima je ovde reč zapravo bile deo snaga VJ-a ili da su pripadale elementima Prištinskog korpusa¹⁰⁷⁹ i upućuje na svedočenje Bucaliua, koji je, prema njegovoj tvrdnji, pravio jasnu razliku između snaga VJ-a koje su u Starom Selu bile prisutne od 2. do 5. aprila 1999. i pripadnika paravojnih snaga koji su u to selo došli kasnije.¹⁰⁸⁰ Međutim, Lazarević nije pokazao kako Bucaliuevo razlikovanje redovnih snaga VJ-a od "pripadnika paravojnih snaga" koje je video, ili slična razlika koju je u vezi s događajima u jednom drugom selu pravio Hyseni,¹⁰⁸¹ pokazuju da "paravojne snage" u Starom Selu nisu bile dobrovoljci VJ-a. Kad je reč o dokaznom predmetu P2021,¹⁰⁸² Žalbeno veće ima u vidu da se u njemu ne kaže da je 243. mehanizovana brigada u to vreme bila raspoređena na području Starog Sela. Međutim, Žalbeno veće primećuje da je Jelić u svedočenju rekao da je Staro Selo bilo na području odgovornosti 243. mehanizovane brigade.¹⁰⁸³ S obzirom na te dokaze, Žalbeno veće smatra da činjenica da se u ratnom dnevniku uopšte ne pominje prisustvo te brigade u Starom Selu nije dovoljna da se pokaže da je Pretresno veće pogrešilo u svom zaključku.

364. Kada je reč o Lazarevićevoj uopštenijoj tvrdnji o nepostojanju "odlučujućih dokaza" u prilog predmetnom zaključku Pretresnog veća,¹⁰⁸⁴ Žalbeno veće napominje da se on nije osvrnuo ni na jedan od dokaza na koje se Veće pozvalo, na primer, na dokaze o vojnim tenkovima,¹⁰⁸⁵ niti je

¹⁰⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1002. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1250.

¹⁰⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1002. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1250.

¹⁰⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1002.

¹⁰⁷⁹ Lazarevićev odgovor, par. 84.

¹⁰⁸⁰ Lazarevićev odgovor, par. 84; Bajram Bucaliu, 7. septembar 2006, T. 2984-2985; Bajram Bucaliu, DP P2287, T. 2063-2064; Bajram Bucaliu, DP P2298, str. 3.

¹⁰⁸¹ Bedri Hyseni, 11. septembar 2006, T. 3097-3098; Bedri Hyseni, DP P2270 (izjava od 8. maja 1999), str. 2; Bedri Hyseni, DP P2270 (izjava od 1. septembra 2001), str. 5.

¹⁰⁸² V. Lazarevićev odgovor, par. 86.

¹⁰⁸³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 959; Krsman Jelić, 23. novembar 2007, T. 18966-18967. Uz to, Pretresno veće je napomenulo da je Jelić, mada je tvrdio da VJ nikad nije bio u Starom Selu, potvrdio da se jugoistočno od sela nalazila jedna jedinica koja se pripremala za odbranu od "agresije" (Prvostepena presuda, tom 2, par. 987; Krsman Jelić, 23. novembar 2007, T. 18938).

¹⁰⁸⁴ Lazarevićev odgovor, par. 84.

¹⁰⁸⁵ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 990-991, 1002; *ibid.*, tom 3, fusnota 2326. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 959, gde se napominje da je Jelić u svedočenju rekao da su njegove snage tokom marta i aprila 1999. ojačane dobrovoljcima.

pokazao da je Pretresno veće pogrešilo zato što se oslonilo na te dokaze. Njegovi argumenti u vezi s tim su nepotkrepljeni i shodno tome se odbijaju.¹⁰⁸⁶

c. Mirosavlje/Mirosala

365. Oslanjajući se prvenstveno na svedočenje Florima Krasniqija,¹⁰⁸⁷ Pretresno veće je zaključilo da su početkom aprila 1999. jedinice VJ-a zauzele položaje u selu Softović/Softoviq (koje se naziva i Softaj) i otvarale artiljerijsku vatru u pravcu sela Rahovica/Rahovicë i Zlatare/Zllatar, nadomak sela Mirosavlje.¹⁰⁸⁸ Pretresno veće je takođe prihvatilo da je početkom aprila 1999. u Mirosavlje stiglo oko 1.000 raseljenih ljudi¹⁰⁸⁹ i zaključilo da su 8. aprila 1999. u to selo ušli vojnici VJ-a s jednim tenkom i da su ljudi zbog toga pobjegli.¹⁰⁹⁰ Prilikom donošenja pravnih zaključaka u vezi s opštinom Uroševac, Pretresno veće je dalje napomenulo da su srpske snage koje su u to vreme dejstvovalе u Mirosavlju i drugim relevantnim selima "ili [...] direktno naredil[e] kosovskim Albancima da napuste svoje domove ili su ih na to navel[e] svojim nasilnim ponašanjem i zastrašivanjem" i uverilo se da su događaji u Mirosavlju predstavljali napad na civilno stanovništvo tog sela.¹⁰⁹¹

366. Lazarević tvrdi da prolazak oružanih snaga jedne suverene države kroz svoju teritoriju "predstavlja legitiman čin" i da svedočenje Florima Krasniqija nije dovoljno da se dokaže da su nad civilima u Mirosavlju počinjeni ikakvi zločini.¹⁰⁹² Žalbeno veće podseća da izraz "prisilno", kada se koristi u vezi s krivičnim delima deportacije i prisilnog premeštanja, nije ograničen na upotrebu fizičke sile u cilju raseljavanja žrtava.¹⁰⁹³ Pretnja silom ili prisila, kao što je strah od nasilja, prinude, zatočenja, psihološkog pritiska i drugih sličnih okolnosti, mogu stvoriti atmosferu u kojoj alternativa odlasku ne postoji i stoga predstavljati prisilno raseljavanje.¹⁰⁹⁴

367. S tim u vezi, Žalbeno veće napominje da je Florim Krasniqi rekao, između ostalog, da je s jednog mesta "nedaleko" od Mirosavlja video granatiranje sela Rahovica i Zlatare i da je kasnije

¹⁰⁸⁶ Lazarevićevi argumenti u vezi s dokaznim predmetom P2021, prisustvom OVK-a i bombardovanjem tog područja odbijaju se iz istih razloga kao što su oni izneti gore u vezi sa selom Sojevo (v. gore, pododjeljak VI.B.4.(a)(ii)a.).

¹⁰⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 977-984.

¹⁰⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1000.

¹⁰⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1000.

¹⁰⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1001, 1250.

¹⁰⁹¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1250-1251.

¹⁰⁹² Lazarevićev odgovor, par. 90-91. Lazarević takođe tvrdi da iz svedočenja Florima Krasniqija nije jasno da li su date snage zapravo ušle u Mirosavlje ili su ostale na periferiji tog sela, odnosno prošle kroz selo (*ibid.*, par. 89, gde se govori o Prvostepenoj presudi, tom 2, par. 981). Budući da je Pretresno veće eksplicitno zaključilo da je VJ ušao u selo (Prvostepena presuda, tom 2, par. 1001), Lazarević tim argumentom izgleda naprosto dovodi u pitanje tumačenje dokaza koje je dalo Veće i ne navodi o kojoj je grešci reč. Shodno tome, taj argument se odbija.

¹⁰⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 319, 333; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 281-283. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 165.

¹⁰⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 319; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 281-283.

Prevod

saznao da je usled granatiranja u tim selima poginulo četvoro ljudi, a da je petoro ranjeno.¹⁰⁹⁵ Florim Krasniqi je takođe razgovarao s 20-30 od približno 1.000 raseljenih ljudi koji su početkom aprila 1999. došli u Mirosavlje u potrazi za bezbednošću,¹⁰⁹⁶ pošto je Mirosavlje "bilo mirno i srpske snage nisu do tada ušle u njega".¹⁰⁹⁷ Rečeno mu je da su srpske snage ušle u njihova sela, pretresle kuće i prisilile ih da odu.¹⁰⁹⁸ Florim Krasniqi je dalje objasnio da je kasnije, 8. aprila 1999, video kako se ka Mirosavlju kreće nekoliko zelenih vojnih vozila, uključujući jedan tenk i izvestan broj oklopnih transportera,¹⁰⁹⁹ i da je, kad se vojni konvoj približio, nekoliko vojnika iskočilo iz oklopnih transportera i počelo da trči ka kućama u selu,¹¹⁰⁰ što je "kod ljudi izazvalo veliki strah i paniku".¹¹⁰¹ On, njegova braća i drugi seljani tada su pobjegli iz Mirosavlja.¹¹⁰² S obzirom na dokaze u spisu, uključujući svedočenje Florima Krasniqija o granatiranju drugih sela, pričama koje je čuo od raseljenih ljudi koji su došli u Mirosavlje i načinu na koji su snage VJ-a ušle u to selo, Žalbeno veće se nije uverilo da je Pretresno veće pogrešilo kada je, oslanjajući se na to svedočenje, zaključilo da je ulazak VJ-a u Mirosavlje predstavljao "nasiln[o] ponašanj[e] i zastrašivanj[e]" koje je seljane nagnalo na bekstvo.¹¹⁰³

368. Lazarević osporava i zaključak da je 243. mehanizovana brigada VJ-a 8. aprila 1999. učestvovala u akciji u selu Mirosavlje i upućuje na ratni dnevnik te brigade iz dokaznog predmeta P2021,¹¹⁰⁴ u kom se ne pominje da se brigada tog datuma nalazila u tom selu. Međutim, s obzirom na činjenicu da pretresna veća imaju široka diskreciona ovlašćenja u odmeravanju težine dokaza,¹¹⁰⁵ kao i na svedočenje očevica Florima Krasniqija i druge dokaze u spisu,¹¹⁰⁶ Žalbeno veće se nije

¹⁰⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 978-979; Florim Krasniqi, DP P2269 (izjava od 23. aprila 1999), str. 2.

¹⁰⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 979; Florim Krasniqi, 8. septembar 2006, T. 3063; Florim Krasniqi, DP P2269 (izjava od 23. aprila 1999), str. 2-4. Florim Krasniqi je takođe opisao da su mnogi od ljudi koji su došli u to selo, nakon što su pobjegli iz obližnjih sela, stigli s vrlo malo stvari, samo s odevom koju su imali na sebi i, u mnogim slučajevima, bosonogi (DP P2269 (izjava od 23. aprila 1999), str. 4).

¹⁰⁹⁷ Florim Krasniqi, 8. septembar 2006, T. 3063, Florim Krasniqi, DP P2269 (izjava od 23. aprila 1999), str. 2-3. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 979.

¹⁰⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 979; Florim Krasniqi, 8. septembar 2006, T. 3063; Florim Krasniqi, DP P2269 (izjava od 23. aprila 1999), str. 2-4. Florim Krasniqi je čuo i priče da su srpske snage ubile i ranile nekoliko ljudi, a i sam je video nekoliko žrtava u koje je pucano iz vatrenog oružja. V. Florim Krasniqi, DP P2269 (izjava od 23. aprila 1999), str. 3-4.

¹⁰⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 981; Florim Krasniqi, DP P2269 (izjava od 23. aprila 1999), str. 5.

¹¹⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 981; Florim Krasniqi, DP P2269 (izjava od 23. aprila 1999), str. 5.

¹¹⁰¹ Florim Krasniqi, DP P2269 (izjava od 23. aprila 1999), str. 5.

¹¹⁰² Prvostepena presuda, tom 2, par. 981; Florim Krasniqi, 8. septembar 2006, T. 3074; Florim Krasniqi, DP P2269 (izjava od 23. aprila 1999), str. 5.

¹¹⁰³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1251. Pored toga, Žalbeno veće napominje da je Florim Krasniqi u svedočenju rekao da je napredovanje vojnika prema selu kod civilnog stanovništva izazvalo velik strah i paniku (Florim Krasniqi, DP P2269 (izjava od 23. aprila 1999), str. 5; Florim Krasniqi, 8. septembar 2006, T. 3074-3076, 3082-3083). On je takođe izjavio da se, pošto je znao šta se desilo u drugim selima, plašio za sebe i svoju porodicu (*ibid.*). Iako ti dokazi nisu eksplicitno razmotreni u Prvostepenoj presudi, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće istaklo da "to što se neki element dokaznog materijala ne pominje u ovoj Presudi ne znači da on nije razmotren" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 64. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 458; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 481).

¹¹⁰⁴ Lazarevićev odgovor, par. 92-93, gde se govori o Žalbenom podnesku tužilaštva, fusnota 278, DP P2021.

¹¹⁰⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 27; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 21. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 481; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 115.

¹¹⁰⁶ Pretresno veće je uzelo u obzir, između ostalog, Jelićevo svedočenje da je Mirosavlje bilo u zoni odgovornosti 243. mehanizovane brigade, da su se snage VJ-a nalazile u blizini obližnjih sela Softović, Rahovica i Zlatare i da je brigada koristila

uverilo da je Pretresno veće kod donošenja zaključka da su "vojnici VJ" ušli u Mirosavlje pogrešilo samo zato što u spisu postoje i drugi dokazi, koji se, kako tvrdi Lazarević, kose s pomenutim dokazima.¹¹⁰⁷

d. Zaključak

369. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće se uverilo da bi dokazi koji su predočeni Pretresnom veću naveli razumnog presuditelja o činjenicama da konstatuje da je jedini razuman zaključak taj da su zločine prisilnog raseljavanja u Sojevu, Starom Selu i Mirosavlju izvršile, između ostalih, snage VJ-a, uključujući rezerviste i dobrovoljce. Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće napravilo grešku jer u trećem tomu nije primenilo činjenične zaključke koje je donelo u drugom tomu Prvostepene presude. Shodno tome, Žalbeno veće delimično odobrava peti osnov žalbe tužilaštva, u delu u kom se on odnosi na Sojevo, Staro Selo i Mirosavlje. O eventualnom uticaju tih zaključaka na Lazarevićevu odgovornost biće reči u odeljku koji se odnosi na njegovu individualnu krivičnu odgovornost.¹¹⁰⁸

(b) Lukićeva žalba

(i) Argumentacija strana u postupku

370. Lukić ulaže prigovor na to što se Pretresno veće u pogledu događaja u selu Sojevo oslonilo na svedočenje Bedrija Hysenija. Konkretno, Lukić navodi da je Hysenijeva tvrdnja da je policija nosila plavo-crne uniforme neprihvatljiva, pošto je ona nosila plave ili plave maskirne uniforme, i tvrdi da je taj svedok dao nekoliko drugih izjava koje svedoče o njegovoj arbitrarnosti i nepouzdanosti.¹¹⁰⁹ Tužilaštvo odgovara da je Lukićev argument u vezi sa Hysenijevim svedočenjem o policijskim uniformama naprosto ponavljanje tvrdnje koju je Lukić već izneo u pretresnoj fazi i da ga treba odbaciti.¹¹¹⁰

(ii) Analiza

tenkove, ali jednog drugog tipa, a ne onog koji je naveo Florim Krasniqi (Prvostepena presuda, tom 1, par. 618; *ibid.*, tom 2, par. 959, 978, 982).

¹¹⁰⁷ Lazarević osporava i argument tužilaštva da dokazni predmeti P1615 i P1971 pokazuju da je u Mirosavlju bila aktivna 252. taktička grupa (Lazarevićev odgovor, par. 92, 94-95, gde se govori o Žalbenom podnesku tužilaštva, fusnota 278, DP P1615, str. 70, DP P1971). Lazarević ispravno primećuje da se ti dokazni predmeti odnose na događaje koji su se odigrali nekoliko dana ili nedelja posle 8. aprila 1999, ali ne navodi koja je to greška Pretresnog veća koja opravdava intervenciju Žalbenog veća. Ostali Lazarevićevi argumenti vezani za prisustvo OVK-a i bombardovanje tog područja odbijaju se iz istih razloga kao što su oni izneti gore u vezi sa selom Sojevo (v. gore, pododeljak VI.B.4.(a)(ii)a.).

¹¹⁰⁸ V. dole, pododeljak VIII.B.5.

¹¹⁰⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 101-102. V. takođe *ibid.*, par. 93.

¹¹¹⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 104.

371. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće zaključilo da je Lukić bio učesnik u UZP-u¹¹¹¹ i da mu se, kao učesniku u tom UZP-u, može pripisati odgovornost i za zločine MUP-a i za zločine VJ-a, uključujući zločine prisilnog raseljavanja.¹¹¹² Shodno tome, čak i kad bi Lukić mogao da dokaže da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su u konkretnim zločinima o kojima je ovde reč učestvovali pripadnici MUP-a, on nije pokazao kako bi zbog toga bila dovedena u pitanje utemeljenost osuđujuće presude koja mu je izrečena ako su u tim istim zločinima učestvovali pripadnici VJ-a i ako je on odgovoran kako za zločine MUP-a, tako i za zločine VJ-a.¹¹¹³ Budući da su, kako je gore rečeno, pripadnici VJ-a učestvovali u zločinima u Sojevu¹¹¹⁴ i da Lukić, kao učesnik u UZP-u, snosi odgovornost kako za zločine MUP-a, tako i za zločine VJ-a, on nije pokazao kako bi navodna greška Pretresnog veća zbog oslanjanja, između ostalog, na Hysenijevo svedočenje o učešću MUP-a u tim zločinima uticala na njegove osuđujuće presude. Ostatak njegovih argumenata u vezi s Hysenijevim svedočenjem nije potkrepljen ili isto tako ne pokazuje da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku u zaključcima vezanim za učešće VJ-a.¹¹¹⁵

372. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće delimično odbacuje podosnov D(2) Lukićeve žalbe.

¹¹¹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1130-1131. O Lukićevim prigovorima u vezi sa zaključcima Pretresnog veća koji se tiču njegovog učešća u UZP-u govori se dole u tekstu (v. dole, pododeljak VII.F.).

¹¹¹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1132-1133.

¹¹¹³ Na istom osnovu se odbija i Lukićeva argumentacija u vezi sa zaštitom koju je MUP pružao civilima (Lukićev žalbeni podnesak, par. 811; Lukićeva replika, par. 124), kao i njegova tvrdnja da je Pretresno veće previdelo dokaze da su "pripadnici paravojnih snaga" u Žegri bili rezervisti ili dobrovoljci VJ-a (Lukićev žalbeni podnesak, par. 800), i tvrdnja da su naoružani meštani u jednobojnim plavim uniformama u Vladovu mogli biti deo Civilne zaštite, a ne policije (Lukićev žalbeni podnesak, par. 100). Žalbeno veće dalje napominje da Lukić, iako je osporavao zaključke Pretresnog veća o svom učešću u UZP-u (v. dole, pododeljak VII.F.), nije izneo konkretne prigovore u vezi sa zaključcima Veća vezanim za učešće MUP-a u zločinima u određenom broju opština.

¹¹¹⁴ V. gore, pododeljak VI.B.4.(a)(ii)a.

¹¹¹⁵ Lukić osporava i ocenu koju je Pretresno veće donelo u vezi sa svedočenjima u kojima su svedoci izvršioce zločina identifikovali kao pripadnike snaga MUP-a, kao i zaključke Veća o policijskim uniformama i oznakama generalno (Lukićev žalbeni podnesak, par. 89-103), gde se tvrdi: (i) da su policijske uniforme bile plave ili plave maskirne i da se njihova boja, suprotno zaključku Pretresnog veća, očigledno razlikovala od crne (Lukićev žalbeni podnesak, par. 93 (gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 708, Radojica Nikčević, 26. februar 2008, T. 23235), 101 (gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 965, 968, 1089, Isuf Zhuniqi, 27. septembar 2006, T. 4106-4107, Sabri Popaj, 2. novembar 2006, T. 5766)); i (ii) da, suprotno svedočenjima nekih svedoka, nijedan pripadnik policije 1999. nije nosio bele trake (Lukićev žalbeni podnesak, par. 94 (gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 715, Isuf Zhuniqi, 27. septembar 2006, T. 4126, DP 6D237, DP 6D579, DP 6D667), 96 (gde se upućuje na Abdylhaqim Shaqiri, 5. septembar 2006, T. 2789), 103). Kad je reč o boji policijskih uniformi, Pretresno veće je, na osnovu svedočenja raznih svedoka i fotografija, zaključilo da se za uniforme koje je jedan svedok opisao kao "jednobojne plave uniforme, koje su se sastojale od svetloplavih košulja, tamnoplavih pantalona i tamnoplavih jakni", može "reći da [...] [su] bil[e] izrazito tamne plave boje, skoro crne" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 708, i izvori na koje se tamo poziva). Što se tiče traka, Pretresno veće je napomenulo da je pripadnicima MUP-a sredinom aprila 1999. "naloženo [...] da različitih datuma koriste različite kombinacije žutih, plavih i crvenih traka", ali je takođe imalo u vidu, i prihvatilo je, svedočenja više očevidaca da su snage MUP-a krajem marta i početkom aprila 1999. nosile poveze oko ruku ili "trake raznih boja", uključujući i bele (Prvostepena presuda, tom 1, par. 715, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 323, i izvori na koje se tamo poziva). Kad je reč o Lukićevim raznim argumentima vezanim za generalne zaključke Pretresnog veća o policijskim uniformama, Žalbeno veće smatra da Lukić od njega naprosto traži da dokazima prida drugačiju težinu i protumači ih na drugačiji način, a da pritom nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku. Isto tako, Lukićevi argumenti da je tužilaštvo vršilo uticaj na svedoke koji su svedočili o uniformama i trakama ili da ih je navelo da tako svedoče neutemeljeni su i nerazrađeni (v. Lukićev žalbeni podnesak, par. 91, 94, 96, 101). Shodno tome, Žalbeno veće delimično odbija Lukićev podosnov D(2), u okviru kog on osporava generalne zaključke Pretresnog veća o policijskim uniformama. O njegovim argumentima kojima se osporavaju zaključci zasnovani na dokazima o izvršiocima na konkretnim mestima zločina biće reči u relevantnim pododeljcima.

5. Đakovica/Gjakova

373. Pretresno veće je zaključilo da su pripadnici VJ-a, među ostalima, učestvovali u vršenju deportacije i drugih nehumanih dela (prisilnog premeštanja), kao zločina protiv čovečnosti, u gradu Đakovici i u Dobrošu/Dobrosh, Ramocu, Korenici, Meji i drugim selima u dolini Reka, koja se sva nalaze u opštini Đakovica.¹¹¹⁶ Lazarević je osuđen za pomaganje i podržavanje tih krivičnih dela na osnovu člana 7(1) Statuta.¹¹¹⁷ On osporava te osuđujuće presude.¹¹¹⁸

(a) Grad Đakovica/Gjakova

374. Pretresno veće je zaključilo da su od početka NATO bombardovanja pa sve do kraja maja 1999. i snage VJ-a i snage MUP-a uzimale na metu civile kosovske Albance u Đakovici i stvorile atmosferu straha u tom gradu.¹¹¹⁹ Pretresno veće je takođe zaključilo da su MUP i pripadnici paravojnih snaga odgovorni za paljenje kuća kosovskih Albanaca u tom gradu u martu i aprilu 1999.¹¹²⁰ i da je ta aktivnost, zajedno s drugima, doprinela atmosferi straha i nasilja koju je u gradu stvarao MUP, a kasnije i VJ.¹¹²¹ Veće je dalje zaključilo da su Lulzim Vejsa, Hani Hoxha, Dren Caka i svedok K74 početkom aprila 1999, nakon što su snage MUP-a ubile članove njihovih porodica, napustili grad Đakovicu iz straha od daljih akcija MUP-a.¹¹²² Prema zaključku Pretresnog veća, snage MUP-a i VJ-a kontrolisale su njihov odlazak, kao i odlazak znatnog broja drugih meštana kosovskih Albanaca, i ti su ljudi proterani preko granice, u Albaniju.¹¹²³ Pored toga, Pretresno veće je zaključilo da je u maju 1999. VJ bio umešan u podmetanje požara, a MUP u podmetanje požara i pljačkanje u gradu.¹¹²⁴ Iako se uverilo da je OVK krajem marta 1999. bio "u određenoj meri prisutan" u gradu Đakovici i okolini,¹¹²⁵ Pretresno veće je zaključilo da su civili kosovski Albanci uzimani na metu i da su ti događaji predstavljali napad na civilno stanovništvo grada.¹¹²⁶

(i) Argumentacija strana u postupku

¹¹¹⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1189-1191, 1194-1196.

¹¹¹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 930, 1211.

¹¹¹⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 31-92. V. takođe *ibid.*, par. 237-247. Žalbeno veće napominje da Lazarevićev žalbeni podnesak greškom sadrži dva podosnova označena s "1(c)", od koji se prvi odnosi na opštinu Dečani, a drugi na opštinu Đakovica.

¹¹¹⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 147, 1159, 1189.

¹¹²⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 145. Pretresno veće je navelo da je "[j]edine dokaze o umešanosti VJ u paljenje kuća kosovskih Albanaca u gradu Đakovici u toj fazi predočio [...] svedok K90, koji je svedočio o sopstvenom učešću u tome" (*ibid.*).

¹¹²¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 147. V. takođe *ibid.*, par. 1159, 1189.

¹¹²² Prvostepena presuda, tom 2, par. 147. V. takođe *ibid.*, par. 1159.

¹¹²³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 147, 1159, 1189.

¹¹²⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 147.

¹¹²⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 115.

¹¹²⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1189.

375. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće prilikom donošenja zaključaka u vezi s Đakovicom pogrešno utvrdilo činjenično stanje i da bi razuman presuditelj o činjenicama zaključio, između ostalog, da VJ nije uticao na "migracije" stanovnika tog grada.¹¹²⁷ Lazarević osporava zaključak Pretresnog veća da je OVK krajem marta 1999. bio samo "u određenoj meri prisutan" u gradu Đakovici i okolini i tvrdi da Veće nije na odgovarajući način uzelo u obzir izveštaje ambasade SAD-a u Skoplju koji su, kako navodi, potkrepljeni dokazima odbrane i pokazuju da su jedinice OVK-a prodrle u grad i izvršile napad na centar grada.¹¹²⁸ On takođe tvrdi da bombardovanje i borbe između "snaga reda" i OVK-a u gradu Đakovici predstavljaju "očigledan razlog za migracije njegovih stanovnika" i sugeriše da Pretresno veće nije uzelo u obzir dokaze o vazдушnim napadima NATO-a izvršenim 10. aprila 1999. godine.¹¹²⁹ Lazarević osporava zaključak Pretresnog veća da su pripadnici VJ-a kontrolisali odlazak stanovništva iz grada i tvrdi da on nema potporu u svedočenjima svedoka na koja se Veće oslonilo, te da su pripadnici VJ-a zapravo ponudili pomoć ljudima pri odlasku.¹¹³⁰ Naposljetku, on tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo u zaključku, zasnovanom na nepouzdanim dokazima o identifikaciji dobijenim od Fuata Haxhibeqirija, da je VJ učestvovao u podmetanju požara u gradu Đakovici i tako stvorio atmosferu straha i nasilja.¹¹³¹

376. Prema tvrdnji tužilaštva, Lazarevićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja i oni su, u svakom slučaju, bez merituma.¹¹³² Tužilaštvo tvrdi, između ostalog, da izveštaji ambasade SAD-a u Skoplju opisuju situaciju od 11. i 17. aprila 1999. i da stoga nisu relevantni za zaključak Pretresnog veća o prisustvu OVK-a u gradu Đakovici i okolini u periodu o kom Lazarević govori, a to je kraj marta 1999. godine.¹¹³³ Tužilaštvo isto tako osporava Lazarevićeve sugestije da su stanovnike grada na odlazak naveli vazdušni napadi NATO-a i napominje da on zanemaruje relevantne zaključke i poziva se na dokaze koji zapravo podrivaju njegov argument.¹¹³⁴ Po mišljenju tužilaštva, Pretresno veće je postupilo razumno kada je prilikom donošenja zaključka da je VJ kontrolisao odlazak kosovskih Albanaca iz grada Đakovice prihvatilo konzistentna i pouzdana svedočenja

¹¹²⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 31, 41, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 147, 1159. Ponavljajući nekoliko svojih činjeničnih argumenata, Lazarević takođe tvrdi da je Pretresno veće napravilo grešku u primeni prava jer nije objasnilo kako je došlo do zaključka koji je "u direktnoj suprotnosti" sa svedočenjima svedoka tužilaštva (*ibid.*, par. 239. V. takođe *ibid.*, par. 223-230, 237-238).

¹¹²⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 32-33, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 112, DP 6D1638, str. 3, DP 6D1639, str. 3. On takođe sugeriše da "[r]azuman broj činjenica pokazuje da je, za vreme bombardovanja, u [gradu Đakovici] tokom jednog dužeg perioda bio prisutan velik broj pripadnika OVK-a i da su se u samom gradu vodile žestoke borbe" (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 33).

¹¹²⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 34-35, gde se upućuje, između ostalog, na DP 6D1638, str. 3.

¹¹³⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 36-39, 238. V. takođe žalbeni pretres, 13. mart 2013, AT. 395-396. Kako tvrdi Lazarević, Dren Caka i svedok K74 u svojim svedočenjima nisu pominjali pripadnike VJ-a, Lulzim Vejsa je rekao samo da je na pripadnike VJ-a naišao pred samom državnom granicom s Albanijom, a Hani Hoxha je izjavio da je pripadnike VJ-a video u gradu Đakovici, ali nije pominjao nikakva dela VJ-a usmerena protiv civila (*ibid.*, par. 37-38. V. takođe *ibid.*, par. 238).

¹¹³¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 31, 40, 237.

¹¹³² Odgovor tužilaštva na Lazarevićeve žalbu, par. 56-57.

¹¹³³ Odgovor tužilaštva na Lazarevićeve žalbu, par. 58-59.

¹¹³⁴ Odgovor tužilaštva na Lazarevićeve žalbu, par. 60-61, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 140, 147, 1159, DP 6D1638, str. 3.

Hanija Hoxhe i Lulzima Vejse, a Lazarević pogrešno karakteriše njihova svedočenja u vezi s tim pitanjem.¹¹³⁵ Naposljetku, tužilaštvo tvrdi da Lazarević nije pokazao nikakvu grešku u pažljivom pristupu Pretresnog veća svedočenju Fuata Haxhibeqirija o umešanosti VJ-a u podmetanje požara u maju 1999. i dodaje da je to svedočenje potkrepljeno dokaznim predmetom P1993, zapisnikom sa sastanka Štaba MUP-a.¹¹³⁶

377. Lazarević u replici odbacuje sugestiju tužilaštva da izveštaji ambasade SAD-a u Skoplju iz aprila 1999. nisu relevantni i navodi da on osporava zaključke Pretresnog veća koji se tiču celog perioda od marta do maja 1999. godine.¹¹³⁷ Isto tako, on osporava argument tužilaštva da se nije osvrnuo na relevantne zaključke o razlozima iz kojih je stanovništvo napustilo grad¹¹³⁸ i tvrdi da tužilaštvo pogrešno tumači dokaze o vazдушnim napadima NATO-a, jer zanemaruje kontekst u kom su oni predočeni.¹¹³⁹ Prema Lazarevićevim rečima, tužilaštvo takođe pogrešno tumači svedočenja Hanija Hoxhe i Lulzima Vejse koja, kako tvrdi, pokazuju da je VJ bio daleko od grada Đakovice i da je civile "na području uz samu granicu" prevezio zato da bi ih zaštitio od mina i vazдушnih napada NATO-a.¹¹⁴⁰ Naposljetku, Lazarević osporava sugestiju tužilaštva da dokazni predmet P1993 potkrepljuje dokaze o umešanosti VJ-a u podmetanje požara u Đakovici, na osnovu toga što se taj grad u njemu ne pominje izričito.¹¹⁴¹

(ii) Analiza

378. Prilikom razmatranja dokaza u vezi s gradom Đakovicom, Pretresno veće je napomenulo da nekoliko izveštaja ambasade SAD-a u Skoplju sačinjenih u periodu od 11. do 19. aprila 1999. ukazuje na to da su snage OVK-a 11. aprila 1999. ili nakon tog datuma ušle u grad Đakovicu "i počele da zauzimaju teritoriju u gradu".¹¹⁴² Lazarević tvrdi da Pretresno veće nije na odgovarajući način uzelo u obzir sadržaj tih izveštaja, ali Žalbena veće podseća da pretresno veće ima široka diskreciona ovlašćenja u odmeravanju težine dokaza i da nije dužno da objasni svaki korak svog rezonovanja niti da navede svaki dokaz koji je uzelo u obzir prilikom donošenja zaključka.¹¹⁴³ U

¹¹³⁵ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 62. Tužilaštvo dodaje da Lazarević netačno sugerise da je VJ pokušavao da pruži pomoć kosovskim Albancima (*ibid.*).

¹¹³⁶ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 63-64. Tužilaštvo dalje tvrdi da je svedočenje Fuata Haxhibeqirija u tom pogledu potkrepljeno i da, čak i da je Pretresno veće pogrešilo kada se na njega oslonilo, Lazarević nije pokazao kako bi ta greška činila nerazumnim zaključke Veća o proterivanju kosovskih Albanaca izvršenom više od mesec dana pre toga (*ibid.*, par. 64-65).

¹¹³⁷ Lazarevićeva replika, par. 36, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 147.

¹¹³⁸ Lazarevićeva replika, par. 37-38.

¹¹³⁹ Lazarevićeva replika, par. 39.

¹¹⁴⁰ Lazarevićeva replika, par. 40-41. V. takođe *ibid.*, par. 38, 530. Lazarević tvrdi da su ti dokazi potkrepljeni svedočenjem svedoka odbrane i materijalnim dokazima iz relevantnog perioda (*ibid.*, par. 41, gde se upućuje na DP 5D891, Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 530 (gde se govori o Jevtovićevom svedočenju), 531).

¹¹⁴¹ Lazarevićeva replika, par. 42.

¹¹⁴² Prvostepena presuda, tom 2, par. 112, gde se upućuje na DP 6D1637, str. 5, DP 6D1638, str. 2, DP 6D1639, str. 3.

¹¹⁴³ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 27; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 21. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 481; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 115.

svakom slučaju, Lazarević nije pokazao na koji način bilo koja informacija iz izveštaja na koje se poziva čini nerazumnim zaključak Pretresnog veća da je OVK krajem marta 1999. bio "u određenoj meri prisutan" u gradu Đakovici i okolini¹¹⁴⁴ ili bilo koji drugi zaključak u vezi s ponašanjem VJ-a tokom perioda od marta do kraja maja 1999. godine.¹¹⁴⁵ Njegov argument u vezi s tim se stoga odbija.¹¹⁴⁶

379. Žalbeno veće takođe odbija Lazarevićev argument da bi razuman presuditelj o činjenicama zaključio da su vazdušni napadi NATO-a predstavljali "očigledan razlog" za odlazak civila iz grada Đakovice. Lazarević je naprosto osporio tumačenje dokaza koje je dalo Pretresno veće, ne osvrćući se pritom na relevantne činjenične zaključke Veća,¹¹⁴⁷ i nije pokazao da dokazi koji su predloženi Veću ne bi naveli razumnog presuditelja o činjenicama da, s obzirom na druge dokaze u spisu, donese isti zaključak.¹¹⁴⁸ Pored toga, Žalbeno veće napominje da Lazarević nije pokazao kako izveštaj o vazdušnim napadima NATO-a izvršenim 10. aprila 1999, dakle, nakon što su Hani Hoxha, Lulzim Vejse i mnogi drugi stanovnici napustili grad,¹¹⁴⁹ pokazuje da zaključci Pretresnog veća o razlozima njihovog odlaska nisu razumni.

380. Prelazeći na Lazarevićev argument da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je VJ kontrolisao odlazak jednog broja kosovskih Albanaca iz grada Đakovice, Žalbeno veće primećuje da Pretresno veće nije navelo na koji su tačno način snage VJ-a kontrolisale njihov odlazak. Međutim, Pretresno veće je izjavilo da smatra da su "konzistentni iskazi Lulzima Vejse, Hanija Hoxhe, Drena Cake i svedoka K74 o odlasku iz grada Đakovice početkom aprila 1999. godine pouzdani".¹¹⁵⁰ U tom kontekstu, Žalbeno veće napominje da je Hoxha opisao da je, dok je odlazio iz grada, na ulicama gotovo na svakom uglu video "policiju i vojsku"¹¹⁵¹ i da su i Hoxha i Vejse rekli da su, nakon što su u konvoju s drugim kosovskim Albancima napustili grad, njih i neke druge ljude zaustavili pripadnici VJ-a i držali ih nekoliko časova.¹¹⁵² Prema Vejsinim rečima, VJ je tim

¹¹⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 115.

¹¹⁴⁵ Npr., Prvostepena presuda, tom 2, par. 147, gde je zaključeno da su snage MUP-a i VJ-a stvorile atmosferu straha i nasilja u gradu Đakovici, da su početkom aprila 1999. kontrolisale odlazak civila iz Đakovice i da je u maju 1999. VJ bio umešan u podmetanje požara u tom gradu.

¹¹⁴⁶ Žalbeno veće isto tako odbacuje Lazarevićevu sugestiju da "[r]azuman broj činjenica pokazuje da je u [gradu Đakovici] tokom jednog dužeg perioda bio prisutan velik broj pripadnika OVK-a" (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 33), jer se on ne poziva ni na kakve dokaze u prilog tom svom argumentu.

¹¹⁴⁷ Npr., Prvostepena presuda, tom 2, par. 147, gde je, na osnovu "konzistentni[h]" i "pouzdati[h]" svedočenja Vejse, Hoxhe, Cake i svedoka K74, zaključeno da je njihovov nagli odlazak iz grada Đakovice "izazva[n] [...] ubijanjem članova njihovih porodica od strane snaga MUP i strahom od daljih akcija tih snaga". V. takođe *ibid.*, par. 139-140, i izvori na koje se tamo poziva.

¹¹⁴⁸ Lazarevićeva tvrdnja da su stanovnike Đakovice na odlazak navele "žestoke borbe" s OVK-om (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 35) nepotkrepljena je i stoga se odbija.

¹¹⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 139-140, 147, i izvori na koje se tamo poziva.

¹¹⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 147.

¹¹⁵¹ Hani Hoxha, DP P2267, str. 5. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 139.

¹¹⁵² Hani Hoxha, DP P2267, str. 5; Hani Hoxha, 11. avgust 2006, T. 1550; Lulzim Vejse, DP P2350, str. 4. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 139.

ljudima zatim rekao da nastave prema albanskoj granici,¹¹⁵³ a, prema Hoxhinim rečima, snage VJ-a su, kad se konvoj primakao granici, skupile starije ljude i prevezle ih do granice u prikolicama traktora.¹¹⁵⁴

381. Iako Lazarević tvrdi da je Vejsa izjavio samo da je pripadnike VJ-a video "pred samom" albanskom granicom,¹¹⁵⁵ on nije objasnio kako bi ta činjenica, čak i da je utvrđena,¹¹⁵⁶ činila nerazumnim zaključak Pretresnog veća da je VJ, zajedno sa snagama MUP-a, kontrolisao odlazak Vejse i drugih iz grada Đakovice. Što se tiče Lazarevićeve tvrdnje da je VJ određene kosovske Albance do granice prevezao zbog njihove bezbednosti, Žalbeno veće napominje da on osporava tumačenje svedočenja Hoxhe i Vejse koje je dalo Pretresno veće, ali da ne pokazuje da tumačenje tih dokaza, među kojima su i dokazi da je VJ neke od meštana privremeno zadržao i zatim ih uputio prema albanskoj granici,¹¹⁵⁷ nije razumno.¹¹⁵⁸ Njegovi argumenti u vezi s tim se, shodno tome, odbijaju.

382. Kad je reč o Lazarevićevom prigovoru u vezi s pouzdanošću Haxhibeqirijevog svedočenja da su pripadnici VJ-a u maju 1999. učestvovali u podmetanju požara, Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće izričito navelo da u vezi s njegovim svedočenjem ima rezerve i objasnilo da će se osloniti samo na one njegove delove koji se temelje na "neposrednom ličnom iskustvu ili one koji se podudaraju s drugim dokazima iz nezavisnih izvora".¹¹⁵⁹ Pretresno veće je, prema tome, odbilo da se osloni na neke delove Haxhibeqirijevog svedočenja,¹¹⁶⁰ ali je prihvatilo njegov prikaz podmetanja požara u gradu Đakovici u maju 1999. od strane, između ostalog, pripadnika VJ-a, zato što je on to lično video i što se njegovo svedočenje podudara s drugim dokazima, konkretno, s

¹¹⁵³ Lulzim Vejsa, DP P2350, str. 4.

¹¹⁵⁴ Hani Hoxha, DP P2267, str. 5. Vejsa je takođe izjavio da su on i njegov tast bili među ljudima koje je VJ kamionom prevezao do granice (Lulzim Vejsa, dokazni predmet P2350, str. 4). Kao što Lazarević tvrdi, a tužilaštvo se s tim izgleda slaže (uporedi Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 37, s Odgovorom tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 62), Caka i svedok K74 nisu izneli nikakve dokaze o ulozi VJ-a u omogućavanju odlaska stanovništva iz grada Đakovice (v. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 139-140, i izvori na koje se tamo poziva).

¹¹⁵⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 37.

¹¹⁵⁶ Žalbeno veće napominje da je Hoxha, kao i Vejsa, izjavio da su ga snage VJ-a zadržale na nekoliko časova i da je rekao da se to dogodilo na svega tri kilometra od grada Đakovice (Hani Hoxha, DP P2267, str. 5; Hani Hoxha, 11. avgust 2006, T. 1550. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 139; Lulzim Vejsa, DP P2350, str. 4; Lulzim Vejsa, 27. septembar 2006, T. 4081-4082).

¹¹⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 139, i izvori na koje se tamo poziva.

¹¹⁵⁸ U prilog svojoj tvrdnji da prevoženje civila do granice svedoči o "brizi" VJ-a za njih, Lazarević takođe upućuje na dokazni predmet 5D891 i na Jevtovićevo svedočenje (Lazarevićeva replika, par. 41, gde se upućuje, između ostalog, na DP 5D891; Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 527, 530-531, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 850). Međutim, Žalbeno veće napominje da je dokazni predmet 5D891, naređenje 549. motorizovane brigade, sačinjen 18. aprila 1999, dakle, dosta posle početka aprila, kada su Hoxha, Vejsa i drugi otišli iz grada Đakovice, i da je Pretresno veće smatralo da Jevtović nije pouzdan svedok "o spornim pitanjima" (Prvostepena presuda, tom 2, par. 91). Shodno tome, Lazarevićeve tvrdnje u vezi s tim se odbijaju.

¹¹⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 81. Pretresno veće je napomenulo da se iskaz ovog svedoka u velikoj meri "temelji na dokazima iz druge ruke, a ne na ličnom iskustvu, i da su neki delovi tog iskaza zbujujući" (*ibid.*, par. 81).

¹¹⁶⁰ Npr., Prvostepena presuda, tom 2, par. 147, gde se govori o Haxhibeqirijevim "posredni[m] dokazi[ma]" u vezi s telima koja je video u periodu od 7. do 11. maja 1999. godine.

jednim izveštajem MUP-a u kom se opisuje paljenje kuća od strane rezervista VJ-a.¹¹⁶¹ Podsećajući da je razumno da pretresno veće određene delove svedočenja nekog svedoka prihvati, a druge odbaci,¹¹⁶² Žalbeno veće se nije uverilo da je Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo samo na određene delove Haxhibeqirijevog svedočenja. Isto tako, Žalbeno veće se nije uverilo da nepodudarnosti u Haxhibeqirijevom opisu policijskih uniformi¹¹⁶³ imaju ikakvog uticaja na pouzdanost njegovog svedočenja kad je reč o identifikaciji pripadnika VJ-a, kao što to tvrdi Lazarević.¹¹⁶⁴ Lazarevićev argument se, shodno tome, odbija.¹¹⁶⁵

(b) Dolina Reka/Caragoj

383. Pretresno veće je zaključilo da su 27. i 28. aprila 1999, tokom operacije u dolini Reka, snage VJ-a i MUP-a, delujući zajedno, proterale civile kosovske Albance iz Dobroša, Ramoca, Korenice, Meje i drugih sela i velik broj njih poslale u Albaniju.¹¹⁶⁶ Veće je dalje zaključilo da je ta operacija izvedena delom kao odgovor na ubijanje pet policajaca 22. aprila 1999. i da je jedan od motiva za njeno izvođenje bila odmazda nad kosovskim Albancima sa tog područja.¹¹⁶⁷ Dodatni motiv, prema zaključku Pretresnog veća, bio je da se ta sela očiste od albanskog stanovništva.¹¹⁶⁸ S obzirom na, između ostalog, broj raznih jedinica koje su učestvovala u operaciji i potreban stepen koordinacije, Pretresno veće se uverilo da je proterivanje bilo organizovano zajednička operacija VJ-a i MUP-a i da su nadređeni komandni lanci MUP-a i VJ-a, uključujući Komandu Prištinskog korpusa, za nju znali i odobrili je.¹¹⁶⁹ Pretresno veće je takođe zaključilo da na tom području za vreme operacije "nije bilo značajnog prisustva" OVK-a i da je operacija bila prvenstveno usmerena protiv civilnog albanskog stanovništva na Kosovu.¹¹⁷⁰

(i) Argumentacija strana u postupku

384. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je zaključilo da je VJ 27. i 28. aprila 1999. delovao zajedno s MUP-om na proterivanju civila kosovskih

¹¹⁶¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 142 (gde se upućuje, između ostalog, na DP P1993, str. 6), 147. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 141. Iako Lazarević sugerise da izveštaj MUP-a ne potkrepljuje Haxhibeqirijevo svedočenje zato što se u njemu ne pominje grad Đakovica, Žalbeno veće primećuje da se u dotičnom izveštaju taj grad zapravo izričito pominje (npr., DP P1993, str. 6, gde se kaže da je "[u] akcijama u gradu Đakovici prema građanima i izbeglicama ponašanje [...] bilo korektno, međutim, rezervisti VJ-a posle svih akcija pale kuće i ulaze u njih").

¹¹⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 59, i izvori na koje se tamo poziva.

¹¹⁶³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 124, i izvori na koje se tamo poziva.

¹¹⁶⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 40.

¹¹⁶⁵ U svetlu gorenavedenog, Žalbeno veće isto tako odbija Lazarevićev argument da Pretresno veće nije dalo obrazloženo mišljenje u vezi sa svojim pristupom određenim dokazima i u vezi sa zaključcima o događajima u gradu Đakovici (v. gore, fusnota 822).

¹¹⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 228-235, 1159, 1194-1195.

¹¹⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 228.

¹¹⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 228.

¹¹⁶⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 228.

¹¹⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 230, 1194-1195.

Albanaca iz sela u dolini Reka, zanemarujući pritom dokaze odbrane o suprotnom.¹¹⁷¹ On iznosi više prigovora, kako u vezi sa zaključcima Pretresnog veća o ciljevima operacije, tako i u vezi s njegovim zaključcima o učešću VJ-a u toj operaciji.

385. Što se tiče ciljeva operacije u dolini Reka, Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da prisustvo OVK-a na tom području 27. i 28. aprila 1999. nije bilo značajno i insistira da bi, s obzirom na dokaze koji pokazuju da su se tamo nalazile jake snage OVK-a, uključujući dva izveštaja ambasade SAD-a i borbeni izveštaj VJ-a od 25. aprila 1999, razuman presuditelj o činjenicama zaključio da je ta operacija bila legitiman protivteroristički poduhvat usmeren isključivo protiv OVK-a.¹¹⁷² U tom kontekstu, on takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je prihvatilo svedočenje Nike Peraja da je operacija izvedena kao čin odmazde, s obzirom na, između ostalog, dokaze odbrane o suprotnom i nepodudarnosti u Perajevom svedočenju.¹¹⁷³ Lazarević isto tako osporava zaključke Pretresnog veća da je dodatni motiv za izvođenje operacije bilo etničko čišćenje tog područja i slanje njegovih stanovnika, kosovskih Albanaca, u Albaniju, i tvrdi, između ostalog, da je određeni broj ljudi ostao u svojim selima ili se nakon operacije vratio kućama i da VJ nije proterivao civile, nego ih samo premeštao zbog njihove bezbednosti.¹¹⁷⁴

386. Kad je reč o zaključcima Pretresnog veća u vezi s učešćem VJ-a u operaciji u dolini Reka, Lazarević kao prvo tvrdi da dokazi pokazuju da je "glavni izvršilac" operacije bio MUP.¹¹⁷⁵ Lazarević takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešno zaključilo da je Komanda Prištinskog korpusa odobrila operaciju i navodi da je Veće zanemarilo relevantne dokaze.¹¹⁷⁶ Pored toga, Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su pripadnici VJ-a učestvovali u zločinima u selima Dobroš i Ramoc i napominje, između ostalog, da postoje dokazi da je na području Ramoca bilo sukoba s OVK-om.¹¹⁷⁷ On takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su pripadnici VJ-a izvršili zločine u selu Korenica i sugeriše da je Veće, između ostalog, previdelo i pogrešno prikazalo relevantna svedočenja Vlatka Vukovića i Saše Antića o događajima u tom selu i

¹¹⁷¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 42-43. On takođe tvrdi da je Pretresno veće napravilo grešku u primeni prava jer nije navelo "valjano objašnjenje" za svoje zaključke s obzirom na dokaze odbrane na koje se on poziva (*ibid.*, par. 246. V. takođe *ibid.*, par. 223-230, 241-245).

¹¹⁷² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 44-50, 241, i izvori na koje se tamo poziva. Lazarević napominje da se zaključak Pretresnog veća o stepenu prisustva OVK-a zasniva na svedočenju dva svedoka koja, po njegovom mišljenju, nisu mogla imati saznanja o širem kontekstu situacije (*ibid.*, par. 44. V. takođe *ibid.*, par. 60 (gde se tvrdi da Pretresno veće nije uzelo u obzir dokaze koji pokazuju da je operacija izvedena zbog povećane opasnosti od dejstava terorističkih snaga)).

¹¹⁷³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 51-52.

¹¹⁷⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 53-59, 242-243. Lazarević dalje navodi da je Pnishi [kosovski Albanac iz sela Meja] u relevantnom periodu mogao nekoliko puta otići iz Meje u selo Jahoc i vratiti se što, kako tvrdi, pokazuje da kretanje civila nije bilo ograničeno (*ibid.*, par. 54).

¹¹⁷⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 65-66, gde se tvrdi, između ostalog, da su operaciju "zapravo isplanirale" snage MUP-a i da su MUP i civilni istražni organi obavili uviđaj nakon operacije. V. takođe *ibid.*, par. 244.

¹¹⁷⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 61-65, 67, 244, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 228. V. takođe Lazarevićeva replika, par. 54-55.

¹¹⁷⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 68-76, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 231-232.

napravilo grešku kad je prihvatilo dokaze da su se snage VJ-a nalazile u samom selu.¹¹⁷⁸ Naposljetku, Lazarević tvrdi da, s obzirom na dokaze u spisu, nijedno razumno pretresno veće ne bi zaključilo da su snage VJ-a 27. aprila 1999. ušle u Meju i da su učestvovalе i u jednom zločinu u tom selu, a uz to tvrdi da su pripadnici VJ-a pomagali civilima na području Meje¹¹⁷⁹ i drugde.¹¹⁸⁰

387. Tužilaštvo odgovara da Lazarevićeovu argumentaciju u celosti treba odbaciti bez razmatranja i da je ona, u svakom slučaju, bez merituma.¹¹⁸¹ Što se tiče Lazarevićeovog prigovora u vezi sa stepenom prisustva OVK-a na datom području, tužilaštvo tvrdi, između ostalog, da dokazi na koje se Lazarević poziva ne dovode u pitanje zaključak Pretresnog veća i da on nije pokazao kako bi eventualna greška Veća u vezi s tim uticala na zaključke na kojima počiva njegova osuda.¹¹⁸² Prema tvrdnji tužilaštva, Lazarević takođe nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je prihvatilo svedočenje Nike Peraja da je operacija u dolini Reka izvedena radi odmazde nad kosovskim Albancima.¹¹⁸³ Tužilaštvo dalje tvrdi da je Pretresno veće ispravno zaključilo da je dodatan motiv za izvođenje operacije bilo etničko čišćenje tog područja od kosovskih Albanaca i ističe da je Veće postupilo razumno kada je odbacilo Lazareviće argumente u vezi s tim, koji su nepotkrepljeni ili nemaju potporu u dokazima koje on navodi.¹¹⁸⁴

388. Što se tiče učešća VJ-a, tužilaštvo odgovara da dokazi na koje se Lazarević poziva ne potkrepljuju njegove tvrdnje da je MUP bio glavni izvršilac operacije i da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je Komanda Prištinskog korpusa odobrila operaciju i tvrdi da Lazarević zanemaruje relevantne zaključke Veća.¹¹⁸⁵ Kad je reč o Lazarevićeovim argumentima u vezi s događajima u selima Dobroš i Ramoc, tužilaštvo tvrdi da se Lazarević oslanja na dokaze koji nisu relevantni za zaključke Pretresnog veća i da zanemaruje druge, relevantne dokaze koji se podudaraju sa zaključcima Veća.¹¹⁸⁶ Tužilaštvo isto tako tvrdi da Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku u oceni dokaza vezanih za događaje u selu Korenica.¹¹⁸⁷ Ono dodaje da Lazarević zanemaruje relevantne činjenične zaključke kada tvrdi da snage VJ-a nisu učestvovalе u ubijanju u selu Meja i okolini i da, u svakom slučaju, nije pokazao kako bi eventualna greška u vezi s tim ili eventualna pomoć koju je VJ navodno pružao civilima uticali na zaključak

¹¹⁷⁸ Lazarevićeov žalbeni podnesak, par. 77-86, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 233.

¹¹⁷⁹ Lazarevićeov žalbeni podnesak, par. 87-92.

¹¹⁸⁰ Lazarevićeov žalbeni podnesak, par. 75.

¹¹⁸¹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićeovu žalbu, par. 67-68.

¹¹⁸² Odgovor tužilaštva na Lazarevićeovu žalbu, par. 69-75.

¹¹⁸³ Odgovor tužilaštva na Lazarevićeovu žalbu, par. 76. Tužilaštvo dodaje da se Perajevo svedočenje u stvari podudara s raznim drugim dokazima (*ibid.*, par. 77).

¹¹⁸⁴ Odgovor tužilaštva na Lazarevićeovu žalbu, par. 78-83.

¹¹⁸⁵ Odgovor tužilaštva na Lazarevićeovu žalbu, par. 84-86.

¹¹⁸⁶ Odgovor tužilaštva na Lazarevićeovu žalbu, par. 87-92.

¹¹⁸⁷ Odgovor tužilaštva na Lazarevićeovu žalbu, par. 93-97.

Pretresnog veća da je on pomagao i podržavao proterivanje kosovskih Albanaca iz Meje i drugih sela u dolini Reka.¹¹⁸⁸

389. Lazarević u replici ističe da je on ukazao na relevantne dokaze koji pokazuju da je prisustvo OVK-a u dolini Reka u relevantno vreme bilo značajno i da su se tamo odvijale borbe s OVK-om, "a ne proterivanje kosovskih Albanaca".¹¹⁸⁹ Što se tiče motiva za izvođenje operacije u dolini Reka, Lazarević tvrdi da tužilaštvo pogrešno prikazuje određene dokaze i da u vezi s njima neopravdano spekulira, i ponavlja da činjenica da ključni svedoci tužilaštva nisu otišli u Albaniju podrija tvrdnju tužilaštva da je operacija imala za cilj proterivanje civilnog stanovništva u Albaniju.¹¹⁹⁰ Lazarević takođe ukazuje na dokaze koji, kako tvrdi, pokazuju da je MUP bio glavni izvršilac operacije u dolini Reka i tvrdi da pripadnici VJ-a nisu proterivali civile iz sela Ramoc.¹¹⁹¹ Naposljetku, on osporava tumačenje dokaza o događajima u selu Korenica koje je dalo tužilaštvo i insistira da je argumentacija tužilaštva koja se tiče, između ostalog, Meje spekulativna.¹¹⁹²

(ii) Analiza

a. Ciljevi operacije u dolini Reka/Caragoj

390. Žalbeno veće će najpre razmotriti Lazarevićev argument da je Pretresno veće pogrešilo u oceni stepena aktivnosti OVK-a na području doline Reka i da je trebalo da zaključi da je operacija u dolini Reka bila legitimni protivteroristički poduhvat. S tim u vezi, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće, oslanjajući se, između ostalog, na svedočenja očevidaca svedoka K73 i svedoka K90, zaključilo da je prisustvo OVK-a u dolini Reka 27. i 28. aprila 1999. bilo "ograničeno" i da "nije bilo značajn[o]".¹¹⁹³ Lazarević tvrdi da ti svedoci nisu bili kvalifikovani da pouzdano svedoče o pitanju prisustva OVK-a u toj dolini jer kao obični vojnici VJ-a nisu mogli da imaju uvid u celokupnu situaciju niti pristup relevantnim informacijama.¹¹⁹⁴ Žalbeno veće napominje da Lazarević nije potkrepio svoje tvrdnje u vezi s tim i da je Pretresno veće razmotrilo svedočenja oba svedoka o njihovim iskustvima u dolini Reka za vreme operacije na tom području, uključujući svedočenja da su snage OVK-a koje su tamo zatekli bile ograničene ili da ih nije ni bilo i da je to

¹¹⁸⁸ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 98-100.

¹¹⁸⁹ Lazarevićeva replika, par. 43-47.

¹¹⁹⁰ Lazarevićeva replika, par. 48-49, 53. On insistira na tome da je, suprotno sugestiji tužilaštva, pokazao da su prigovori u vezi s Vukovićevom verodostojnošću neutemeljeni i napominje da je Pretresno veće pogrešno prenelo Vukovićevo svedočenje (Lazarevićeva replika, par. 50-52, gde se govori o Prvostepenoj presudi, tom 2, par. 84. V. takođe Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 80, gde se govori o Prvostepenoj presudi, tom 2, par. 181).

¹¹⁹¹ Lazarevićeva replika, par. 55-56.

¹¹⁹² Lazarevićeva replika, par. 57-61.

¹¹⁹³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 115, 230.

¹¹⁹⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 44.

područje tada bilo pod kontrolom MUP-a i VJ-a.¹¹⁹⁵ Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće postupilo nerazumno kada je prihvatilo njihova svjedočenja o tom pitanju.

391. Žalbeno veće se isto tako nije uverilo da drugi dokazi na koje Lazarević upućuje pokazuju da su se na tom području, kao što on tvrdi, 27. i 28. aprila 1999. nalazile jake snage OVK-a.¹¹⁹⁶ Kao prvo, Žalbeno veće ne vidi kako ijedan od dva izvještaja ambasade SAD-a koja on pominje, od kojih se prvi odnosi na događaje od 11. aprila, a drugi na događaje od 17. aprila 1999,¹¹⁹⁷ ili svjedočenje Nike Peraja na koje se poziva, a koje se odnosi na jun 1999,¹¹⁹⁸ pokazuju da je Pretresno veće napravilo grešku u zaključcima o događajima koji su se odigrali 27. i 28. aprila 1999. godine.¹¹⁹⁹ Što se tiče svjedočenja Bislima Zyrapija da je artiljerija OVK-a od 9. aprila 1999. djelovala iz Albanije, Žalbeno veće je mišljenja da, čak i da je ona, kao što Lazarević tvrdi, nastavila sa dejstvima do maja 1999,¹²⁰⁰ svjedočenje na koje se on poziva ne sadrži nikakve informacije o stepenu prisustva OVK-a u dolini Reka 27. i 28. aprila 1999. i stoga je irelevantno.¹²⁰¹

392. Kad je reč o borbenom izvještaju VJ-a od 25. aprila 1999. na koji se Lazarević poziva, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće prilikom razmatranja Lazarevićevog svjedočenja da je operacija u dolini Reka izvedena u odgovor na prisustvo "više stotina terorističkih snaga" na tom području u obzir uzelo, između ostalog, i taj izvještaj.¹²⁰² Međutim, ocjenjujući stepen prisustva OVK-a na tom području, Pretresno veće je veću težinu izgleda pridalo, između ostalog, dokazima iz prve ruke dobijenim od svedoka K90, koji je izjavio da u selima Korenica i Meja ili okolini nije bilo pripadnika OVK-a.¹²⁰³ Podsećajući da pretresno veće ima široka diskreciona ovlašćenja u

¹¹⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 114, 186-188, 199-201. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 176.

¹¹⁹⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 45-48, gde se upućuje, između ostalog, na DP 6D1638, str. 2, DP 6D1639, str. 2-3, Nike Peraj, DP P2253, par. 105, Bislim Zyrapi, 9. novembar 2006, T. 6238-6239, DP P2023. V. takođe Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 49; Lazarevićeva replika, par. 44-47. Lazarević upućuje i na dokument "6D1636" (Lazarevićev žalbeni podnesak, fusnota 56). Međutim, Žalbeno veće primećuje da taj dokument nije uvršten u spis u prvostepenom postupku (v. *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Poverljivi spisak dokaznih predmeta, Javni spisak dokaznih predmeta, Potvrda u vezi s poverljivim spisakom dokaznih predmeta i Potvrda u vezi s javnim spisakom dokaznih predmeta, koji su svi podneti 10. novembra 2009) i stoga ga neće razmatrati.

¹¹⁹⁷ DP 6D1638, str. 1; DP 6D1639, str. 1.

¹¹⁹⁸ Nike Peraj, DP P2253, par. 105.

¹¹⁹⁹ Žalbeno veće smatra da Lazarevićevi argumenti o suprotnom (Lazarevićeva replika, par. 45, 47) nisu uverljivi. Njegova tvrdnja da se izjave iz izvještaja ambasade SAD-a "podudaraju sa svjedočenjima svedoka odbrane i dokumentima VJ-a i MUP-a" (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 49, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 109-113) nije razrađena i, s obzirom na zaključke donete gore u tekstu, nije relevantna.

¹²⁰⁰ Lazarevićeva replika, par. 46.

¹²⁰¹ Bislim Zyrapi, 9. novembar 2006, T. 6231.

¹²⁰² Prvostepena presuda, tom 2, par. 102, 113, gde se upućuje, između ostalog, na DP P2023. U DP-u P2023 pominje se oko 200 lica koja su učestvovala u borbenim dejstvima protiv VJ-a u rejonu sela Račaj/Rracaj, Pacaj, Šeremet/Sheremetaj i Dobroš, a "sada [su] u svojstvu izbeglica u civilnim odelima" (DP P2023, str. 2).

¹²⁰³ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 114, 201, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 113-115, gde se ističe da su Lazarevićevo svjedočenje, borbeni izvještaj VJ-a od 25. aprila 1999. i neki drugi dokazi o prisustvu snaga OVK-a u suprotnosti sa svjedočenjima svedoka K90 i svedokinje Malaj i, "na osnovu iskaza svedoka K90", zaključuje da je prisustvo OVK-a u dolini Reka bilo "ograničeno".

odmeravanju težine dokaza i da nije dužno da objasni svaki korak svog rezonovanja,¹²⁰⁴ Žalbeno veće se nije uverilo da je nerazumno to što je Pretresno veće tako postupilo i, shodno tome, odbija Lazarevićev prigovor.¹²⁰⁵

393. Žalbeno veće sada prelazi na Lazarevićevu tvrdnju da je Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo na svedočenje Nike Peraja prilikom donošenja zaključka da je jedan od motiva za izvođenje operacije u dolini Reka bio odmazda za ubijanje pet policajaca.¹²⁰⁶ Lazarević tvrdi da je više svedoka odbrane osporilo Perajevo svedočenje.¹²⁰⁷ Međutim, on zanemaruje druge relevantne zaključke Pretresnog veća, među njima i zaključak da je Peraj bio, "opšte uzevši, verodostojan i pouzdan",¹²⁰⁸ zaključke o verodostojnosti svedočenja svedoka koje on pominje¹²⁰⁹ i zaključak da kritike na račun Perajeve verodostojnosti ne podrivaju njegovu verodostojnost "u vezi s bitnim pitanjima" ili da su "nejasne ili neutemeljene".¹²¹⁰ Lazarevićev argument u vezi s tim se stoga odbija. Isto tako, odbija se i Lazarevićeva tvrdnja da je Peraj promenio iskaz u vezi s operacijom u dolini Reka,¹²¹¹ pošto on nije objasnio kako dokazi na koje se poziva pokazuju da Pretresno veće nije postupilo razumno kada se oslonilo na Perajevo svedočenje.¹²¹²

394. Lazarević osporava i zaključak Pretresnog veća da je drugi cilj operacije u dolini Reka bio "da se sela na tom području očiste od albanskog stanovništva".¹²¹³ Prema njegovoj tvrdnji, mnogi ljudi su ostali u svojim selima ili na Kosovu, a drugi su se vratili na to područje kad je operacija okončana.¹²¹⁴ Međutim, Žalbeno veće se nije uverilo da bi dokazi o ishodu operacije, čak i da su

¹²⁰⁴ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 27; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Šrugar*, par. 21. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 481; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 115.

¹²⁰⁵ Lazarević zaključke Pretresnog veća osporava i na osnovu toga što Veće nije uzelo u obzir "dokaze" koji pokazuju da je operacija u dolini Reka izvedena u odgovor na dolazak "jačih terorističkih snaga na to područje" (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 60). Budući da on tu svoju tvrdnju nije potkrepio niti je naveo na koje se tačno "dokumente DPMK-SAD pomenute u ovom Žalbenom podnesku" poziva, njegova tvrdnja u vezi s tim se odbija.

¹²⁰⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 228. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 169, 174.

¹²⁰⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 52, gde se upućuje na Lazarevićevo svedočenje, kao i na svedočenja Jevtovića, Kotura, Perovića, Stojanovića i Vintara. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće izričito ukazalo na razilaženja između prikaza raznih svedoka o motivima operacije u dolini Reka (Prvostepena presuda, tom 2, par. 169-179).

¹²⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 82.

¹²⁰⁹ Pretresno veće je zaključilo, između ostalog, da Stojanović nije verodostojan (Prvostepena presuda, tom 2, par. 85), da je Perović "potpuno nepouzdan" (*ibid.*, tom 2, par. 86), te da je Jevtovićev prigovor u vezi s Perajevim opisom operacije u dolini Reka "neodrživ" i da Jevtović nije pouzdan svedok "o spornim pitanjima" (*ibid.*, tom 2, par. 91). Pretresno veće je takođe bilo mišljenja da je Kotur u vezi s određenim pitanjima "[manje] verodostojan" (*ibid.*, tom 2, par. 90) i da je Vintarovo osporavanje Perajeve verodostojnosti "u velikoj meri [...] podriiveno prilikom unakrsnog ispitivanja" (*ibid.*, tom 2, par. 83).

¹²¹⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 82.

¹²¹¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 52, i izvori na koje se tamo poziva.

¹²¹² Osim toga, Lazarević tvrdi da je Peraj prilikom unakrsnog ispitivanja izjavio da ne veruje da su izvršioi zločina u Meji bili pod kontrolom VJ-a (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 52, gde se upućuje na Nike Peraj, 15. avgust 2006, T. 1665). Međutim, Žalbeno veće napominje da u delu transkripta na koji Lazarević upućuje svedok govori o događajima u gradu Đakovici, a ne u Meji. Lazarevićev argument s tim u vezi se stoga odbija.

¹²¹³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 228. V. takođe Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 53, 55.

¹²¹⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 53-57, gde se upućuje na svedočenja Dede, Pnishija, Peraja i Vukovića. V. takođe *ibid.*, par. 529.

prihvaćeni,¹²¹⁵ činili nerazumnim osporavani zaključak o cilju operacije, koji je delom utemeljen na "verodostoj[nom] i pouzdan[om]"¹²¹⁶ svedočenju svedoka K73 i Peraja.¹²¹⁷ Žalbena veće isto tako odbacuje Lazarevićevu sugestiju da zaključak Pretresnog veća o motivu operacije podrivaju dokazi da je VJ nekim ljudima naredio da ostanu u svojim domovima,¹²¹⁸ budući da je Veće prihvatilo svedočenje svedoka K90 da "neki kosovski Albanci nisu uklanjani s područja na kojima je VJ bio aktivan jer bi na taj način VJ ostao bez zaštite lokalnih civila i time postao osetljivija meta NATO napada".¹²¹⁹

395. Lazarević osporava zaključak Pretresnog veća u vezi s motivom i tako što tvrdi da VJ nije proterivao civile, nego ih je samo premeštao radi njihove bezbednosti. Lazarević tvrdi da Pretresno veće "pogrešno navodi" svedočenje svedoka K90 o naređenjima za proterivanje seljana i ukazuje na njegovu izjavu da "premeštanja" stanovništva nije bilo sve dok nisu počele da padaju kasetne bombe.¹²²⁰ Suprotno Lazarevićevoj sugestiji, Pretresno veće nije pogrešno navelo svedočenje svedoka K90 i izričito je uzelo u obzir dokaze na koje se Lazarević poziva.¹²²¹ Međutim, Pretresno veće je napomenulo da je svedok K90 ulogu VJ-a u proterivanju civila pokušao da prikaže manjom nego što je bila tako što je tokom usmenog svedočenja koristio izraz "premeštanje"¹²²² i da,

kad mu je sugerisano da su seljani uklanjani zbog NATO bombardovanja i opasnosti od kopnene invazije, on tu sugestiju nije prihvatio. Iako je isprva oklevao da u sudnici kaže da su civilni

¹²¹⁵ Žalbena veće napominje da je Pretresno veće zaključilo da Vuković "nije na Veće ostavio utisak verodostojnog svedoka" i da je njegovo svedočenje prihvatilo samo "u vezi s nespornim pitanjima" (Prvostepena presuda, tom 2, par. 84). Lazarević osporava taj zaključak i tvrdi da se Pretresno veće, pri donošenju zaključka da Vukovićevo svedočenje nije verodostojno, oslonilo na jednu manju osuđujuću presudu koja mu je ranije izrečena, a ne na bilo šta bitno iz tog svedočenja i da je pogrešno prenelo njegovo svedočenje u vezi s tim pitanjem (Lazarevićeva replika, par. 50-52). Suprotno Lazarevićevoj tvrdnji, zaključak Pretresnog veća o Vukovićevoj verodostojnosti ne zasniva se isključivo na njegovoj ranijoj osudi. Pretresno veće je napomenulo, između ostalog, da je taj svedok osporavao "očito značenje beležaka" iz ratnog dnevnika svoje jedinice i da je kritika koju je izneo u vezi s verodostojnošću svedoka K90 neutemeljena (Prvostepena presuda, tom 2, par. 74, 84. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 333, 380). S obzirom na gorenavedeno i na široka diskreciona ovlašćenja pretresnih veća prilikom utvrđivanja verodostojnosti, Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće u svom zaključku o Vukovićevoj verodostojnosti napravilo grešku.

¹²¹⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 78, 82.

¹²¹⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 228. Žalbena veće se isto tako nije uverilo u ispravnost Lazarevićeve tvrdnje da iz same činjenice da je Pnishi mogao da ide od sela Meja do sela Jahoc i nazad sledi da civilima nisu bila nametnuta ograničenja kretanja ili da Pretresno veće nije postupilo razumno kada je zaključilo da je jedan od motiva za izvođenje operacije bio etničko čišćenje (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 54).

¹²¹⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 56, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 150. V. takođe Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 54, gde se upućuje, između ostalog, na Vlatko Vuković, DP 5D1442, par. 61.

¹²¹⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 226, 229, gde se napominje da se Stojanović delimično složio sa svedočenjem svedoka K90 o tom pitanju i gde Pretresno veće izričito prihvata svedočenje svedoka K90 u vezi s događajima koji su se odigrali za vreme operacije u dolini Reka.

¹²²⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 58-59, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 152, svedok K90, 29. januar 2007, T. 9273.

¹²²¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 153, gde se napominje da je svedok K90 prilikom usmenog svedočenja "rekao da njegov komandant nikada nije izdao naređenje da se seljani 'isteraju'" i da je dalje izjavio da "civilni nisu usmeravani prema Albaniji sve dok NATO nije počeo da baca kasetne bombe".

¹²²² Prvostepena presuda, tom 2, par. 74, gde se kaže da je svedok K90 u usmenom svedočenju "ublažio navode koje je u svojoj izjavi svedoka izneo u vezi s umešanošću VJ u kažnjive aktivnosti u Đakovici, pre svega tako što je tražio da se u vezi s ponašanjem VJ prema civilima kosovskim Albancima izrazi 'proterivanj[e]' i 'proterano' zamene izrazima 'premeštanj[e]' i 'premešteno'".

kosovski Albanci bili proterani, na kraju je posvedočio: "Ako vi [sic] čistite selo, u stvari selite te ljude."¹²²³

U svetlu objašnjenja koja je dao svedok K90, kao i činjenice da je razumno da pretresno veće određene delove svedočenja nekog svedoka prihvati, a druge odbaci,¹²²⁴ Žalbena veće zaključuje da Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku u pristupu svedočenju svedoka K90.

b. Učešće VJ-a

396. Kao prvo, što se tiče Lazarevićeve tvrdnje o navodnoj ulozi MUP-a kao "glavnog izvršioca" operacije u dolini Reka,¹²²⁵ Žalbena veće napominje da je, prema zaključku Pretresnog veća, to bila "organizovana zajednička operacija VJ i MUP".¹²²⁶ Čak i da je dokazano da je MUP bio "glavni" izvršilac operacije, Lazarević nije pokazao kako bi ta činjenica činila nerazumnim zaključke Pretresnog veća da je operacija bila zajednički poduhvat i da je, shodno tome, VJ u njoj učestvovao. Njegov argument u vezi s tim se stoga odbija. Pored toga, Žalbena veće ne vidi kako Lazarevićev argument da je naređenja za tu operaciju podređenim jedinicama preneo načelnik štaba Prištinskog korpusa i komandant Isturenog komandnog mesta Veroljub Živković¹²²⁷ dovodi u pitanje zaključak Pretresnog veća da je Komanda Prištinskog korpusa odobrila operaciju. Dalje, čak i da je MUP bio "glavni" izvršilac operacije, Žalbena veće smatra da Pretresno veće nije postupilo nerazumno kada je bez obzira na to zaključilo da je Prištinski korpus odobrio operaciju, kao što sledi iz dokumentarnih dokaza na koje se ono oslonilo prilikom donošenja tog zaključka.¹²²⁸

397. Žalbena veće zatim prelazi na Lazarevićeve prigovore u vezi sa zaključcima Pretresnog veća koji se odnose na učešće pripadnika VJ-a u zločinima u selima Dobroš, Ramoc, Korenica i Meja u dolini Reka. Kao prvo, Lazarević tvrdi da je Pretresno veće ignorisalo svedočenje svedoka K73 da nije postojalo naređenje za paljenje kuća i da su pripadnici VJ-a, naprotiv, pružali pomoć civilima na tom području.¹²²⁹ Međutim, Žalbena veće napominje da je Pretresno veće izričito navelo da iz svedočenja svedoka K73 nije jasno da li su dela paljevine "bila posledica direktnog naređenja, redovne prakse ili odmetničkog ponašanja".¹²³⁰ Prema tome, Lazarević nije pokazao da je u vezi s tim napravljena ikakva greška. Žalbena veće se takođe nije uverilo da bi slučajevi kad je

¹²²³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 153 (unutrašnje reference izostavljene), gde se upućuje na svedok K90, 29. januar 2007, T. 9331.

¹²²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 59, i izvori na koje se tamo poziva.

¹²²⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 65-66.

¹²²⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 228.

¹²²⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 62-63.

¹²²⁸ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 228; DP P2024, DP P2025, DP P2026.

¹²²⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 74-75, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 185, svedok K73, 13. septembar 2006, T. 3323-3324, 3329, 3352.

¹²³⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 186.

civilima ponuđena pomoć, čak i da su dokazani, činili nerazumnim ijedan od zaključaka Pretresnog veća u vezi s događajima u dolini Reka.

398. Što se tiče događaja u selu Ramoc, Lazarević ukazuje na dokaze o borbama između pripadnika VJ-a i OVK-a na području Ramoca u noći 27. aprila 1999. i sugeriše da oni pokazuju da je na tom području bilo sukoba s OVK-om.¹²³¹ Žalbeno veće napominje da je zaključak Pretresnog veća da su pripadnici VJ-a 27. i 28. aprila 1999. prisilili stanovništvo da napusti Ramoc utemeljen prvenstveno na svedočenju svedoka K73, koji je, između ostalog, rekao da je njegova jedinica VJ-a stigla u Ramoc 27. aprila 1999, krajem dana, i izvukla seljane iz kuća, te da je njemu zatim naređeno da grupi od oko 50 civila naloži da ide u Korenicu, nakon čega su ti civili i otišli u tom pravcu.¹²³² Svedok K73 je takođe rekao da je njegova jedinica dobila naređenje da krene u jedno drugo selo i da je sa sobom povela četiri zatočena kosovska Albanca iz Ramoca.¹²³³ S obzirom na te dokaze o okolnostima odlaska civila iz Ramoca, Žalbeno veće se nije uverilo da sukob sa OVK-om do kog je došlo u noći 27. aprila 1999.¹²³⁴ pokazuje da u zaključcima Pretresnog veća o prisilnom raseljavanju iz Ramoca postoji neka greška. Žalbeno veće se isto tako nije uverilo u ispravnost Lazarevićeve tvrdnje da se iz onoga što su pripadnici VJ-a rekli civilima u Ramocu vidi da VJ nije imao "ni naređenje ni nameru" da nad civilima u tom selu izvrši zločin¹²³⁵ i primećuje da se Lazarević nije osvrnuo na druge relevantne zaključke u vezi s tim pitanjem.¹²³⁶

399. U kontekstu prigovora na zaključke koji se tiču sela Ramoc, Lazarević upućuje i na borbeni izveštaj 125. motorizovane brigade od 27. aprila 1999. u kom se opisuje formiranje kolone civila "kao posledic[a]" izvlačenja "na potezu šireg rejona objekta Ramoč"¹²³⁷ i sugeriše da to svedoči o želji seljana da napuste "zonu borbenih dejstava".¹²³⁸ Pretresno veće je pomenulo taj borbeni izveštaj i konstatovalo da on delimično potkrepljuje prikaz svedoka K73.¹²³⁹ Međutim, kolona civila opisana u tom borbenom izveštaju formirana je "[t]okom dana [u] 08:00 časova",¹²⁴⁰ mnogo pre dolaska jedinice svedoka K73 u Ramoc, što se, prema njegovom svedočenju, desilo na kraju

¹²³¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 69. Lazarević takođe sugeriše da je Peraj pomenuo da je OVK bio u selu više od mesec dana posle toga (*ibid.*, par. 69), ali nije pokazao zašto su ti dokazi relevantni.

¹²³² Prvostepena presuda, tom 2, par. 187, gde se upućuje na svedok K73, DP P2440, par. 43, gde se pak kaže da je grupa od oko 50 civila otišla "u 18:00 sati".

¹²³³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 189, i izvori na koje se tamo poziva.

¹²³⁴ Kako je naveo svedok K73, tokom noći 27. aprila 1999. bilo je pucnjave, u kojoj su poginuli jedan vojnik VJ-a i jedan pripadnik OVK-a (Prvostepena presuda, tom 2, par. 188, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 185, gde se taj događaj opisuje kao "neplaniran[i] napa[d]").

¹²³⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 70, gde se pominje svedočenje svedoka K73 da je on stanovnike Ramoca uveravao da im se u Korenici neće ništa dogoditi, dok se Antić raspitivao da li u selu ima pripadnika OVK-a.

¹²³⁶ Npr., Prvostepena presuda, tom 2, par. 228-230.

¹²³⁷ DP P2024, str. 2. U izveštaju se navodi sledeće: "Tokom dana [u] 08:00 časova formirala se kolona na pravcu: s. Šeremet, s. Pačaj, s. /nečitko/, Đakovica i dalje, od pripadnika šiptarskog stanovništva [naziv za Albance], a kao posledicu pretpostavljamo izvlačenje iz rejona dejstava naših snaga na potezu šireg rejona objekta Ramoč" (*ibid.*).

¹²³⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 72-73, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 187.

¹²³⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 187.

¹²⁴⁰ DP P2024, str. 2.

dana.¹²⁴¹ S obzirom na tu nepodudarnost, čak i kad bi se tom borbenom izveštaju pridala težina, Žalbeno veće se nije uverilo da on pokazuje da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku u zaključcima o prisilnom raseljavanju utemeljenim na prikazu koji je u vezi s događajima u Ramocu dao svedok K73, konkretno, zaključcima da su civili iz tog sela raseljeni u večernjim časovima 27. aprila 1999. i u jutarnjim časovima 28. aprila 1999. godine.¹²⁴²

400. Kad je reč o Korenici, Lazarević osporava zaključke Pretresnog veća da su snage VJ-a bile prisutne u tom selu i da su tamo izvršile zločine¹²⁴³ i tvrdi da Merita Deda ljude koje je videla u selu nije mogla pouzdano identifikovati kao pripadnike VJ-a, između ostalog, zato što oni nisu nosili regularne vojne uniforme i što nije videla njihove oznake.¹²⁴⁴ Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće konkretno uzelo u obzir svedočenje u kom je svedokinja Deda ljude koje je videla identifikovala kao pripadnike VJ-a i rekla da su oni nosili "različite uniforme, uključujući zeleno-smeđe maskirne uniforme, crne maske, marame, poveze i trake".¹²⁴⁵ Iako takvi dokazi, uzeti sami za sebe, možda nisu dovoljni za pouzdanu identifikaciju pripadnika VJ-a,¹²⁴⁶ Žalbeno veće ima u vidu da je Pretresno veće zaključilo da se Dedino svedočenje podudara sa svedočenjem Lizane Malaj,¹²⁴⁷ koja je, između ostalog, oznake na rukavima uniformi nekih od muškaraca koje je videla identifikovala kao oznake VJ-a.¹²⁴⁸ Pretresno veće je takođe zaključilo da se svedočenje svedokinje Deda podudara s određenim dokumentarnim dokazima, prema kojima su pripadnici 549. motorizovane brigade VJ-a bili angažovani u akcijama na groblju u Korenici istog onog dana za koji su svedokinje Deda i Malaj rekly da su u tom selu videle vojnike VJ-a.¹²⁴⁹ Iz tih razloga,

¹²⁴¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 187. Žalbeno veće napominje da se u borbenom izveštaju takođe ne navodi gde je taj konvoj civila formiran i da li je u njemu uopšte bilo seljana iz Ramoca (v. DP P2024, str. 2).

¹²⁴² S obzirom na gorenavedeno, nije jasno na osnovu čega je Pretresno veće zaključilo da taj borbeni izveštaj delimično potkrepljuje prikaz svedoka K73 o događajima u Ramocu. Međutim, Žalbeno veće napominje da Lazarević ne osporava svedočenje svedoka K73 u vezi s tim selom i da je Pretresno veće smatralo da je svedok K73 "i verodostojan i pouzdan" (Prvostepena presuda, tom 2, par. 78). Žalbeno veće se stoga nije uverilo da činjenica da se Pretresno veće oslonilo na taj borbeni izveštaj, čak i ako je pritom pogrešilo, čini nerazumnim njegove ukupne zaključke u vezi s događajima u Ramocu.

¹²⁴³ Pretresno veće je zaključilo, između ostalog, da su 27. aprila 1999. pripadnici VJ-a, "uključujući pripadnike 549. motorizovane brigade [i] rezervist[e] [...], tokom zajedničke operacije [s MUP-om] ubili izvestan broj muškaraca kosovskih Albanaca i prisilno proterali izvestan broj civila kosovskih Albanaca" iz tog sela (Prvostepena presuda, tom 2, par. 233).

¹²⁴⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 83, gde se upućuje na Merita Deda, 10. avgust 2006, T. 1401.

¹²⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 193, i izvori na koje se tamo poziva.

¹²⁴⁶ Pretresno veće je zaključilo da je pretpostavka da su pripadnici VJ-a bili jedini koji su nosili zelene uniforme netačna (Prvostepena presuda, tom 2, par. 727) i da su u relevantno vreme zelene maskirne uniforme nosili i pripadnici PJP-a i pripadnici SAJ-a iz sastava MUP-a (*ibid.*, tom 1, par. 710, 712, 714, 716).

¹²⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 233.

¹²⁴⁸ Lizane Malaj, 9. avgust 2006, T. 1319. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 194, i izvori na koje se tamo poziva.

¹²⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 233, gde se upućuje na DP P2019, str. 11 (pod pečatom). Lazarević osporava i pouzdanost identifikacije pripadnika VJ-a od strane svedokinje Malaj, sugerišući da se njen opis ne podudara s onim što je svedok K73 rekao o boji uniformi i korišćenju traka od strane jedinice VJ-a čiji je pripadnik on bio (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 84, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 196; Lazarevićeva replika, par. 58). Međutim, taj isti argument je iznet i odbačen u pretresnoj fazi (Prvostepena presuda, tom 2, par. 196) i Lazarević nije pokazao da činjenica da ga je Pretresno veće odbilo opravdava intervenciju Žalbenog veća.

Pretno veće je prihvatilo svedočenje svedokinje Deda o identifikaciji pripadnika VJ-a.¹²⁵⁰ Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće u vezi s tim napravilo grešku.

401. Lazarević takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešno navelo određene delove svedočenja Vlatka Vukovića¹²⁵¹ i da nije uzelo u obzir delove njegovog svedočenja koji, kako navodi, pokazuju da VJ uopšte nije ulazio u selo Korenica.¹²⁵² Mada Lazarević ne navodi relevantne delove Vukovićevog svedočenja koje je Veće navodno previdelo, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće konkretno razmotrilo Vukovićevo svedočenje u vezi s prisustvom njegove jedinice na području Korenice i zaključilo da se ono kosi s ratnim dnevnikom 549. motorizovane brigade i drugim dokazima.¹²⁵³ Žalbeno veće dalje napominje da je Pretresno veće smatralo da Vuković nije verodostojan svedok i da je njegovo svedočenje prihvatilo "samo u vezi s nespornim pitanjima".¹²⁵⁴ Žalbeno veće ne vidi nikakvu grešku u zaključcima Pretresnog veća u vezi s tim pitanjem,¹²⁵⁵ a stoga ni u činjenici da Pretresno veće u vezi s događajima u Korenici nije prihvatilo Vukovićevo svedočenje, nego neke druge dokaze.¹²⁵⁶

402. Što se tiče Lazarevićeve sugestije da svedočenje Saše Antića podriva svedočenje svedoka K73 da je on ušao u selo Korenica,¹²⁵⁷ Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće konkretno navelo delove svedočenja ta dva svedoka koji se u tom pogledu međusobno kose¹²⁵⁸ i da je prihvatilo svedočenje svedoka K73.¹²⁵⁹ Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće u tome pogrešilo, a Žalbeno veće smatra da je i njegova sugestija da Pretresno veće "pogrešno navodi" svedočenje svedoka K90 o naređenjima za proterivanje civila¹²⁶⁰ neutemeljena, iz razloga koji su gore već navedeni.¹²⁶¹

403. Naposljetku, kad je reč o događajima u Meji, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće zaključilo da je VJ u tom selu pružao podršku MUP-u, "što se vidi, između ostalog, iz iskaza Nike

¹²⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 233. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 77.

¹²⁵¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 80-81, gde se govori o Prvostepenoj presudi, tom 2, par. 181.

¹²⁵² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 79, gde se upućuje na DP IC174.

¹²⁵³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 197-198. Pretresno veće je takođe napomenulo da je Vuković osporavao očito značenje beležaka iz tog ratnog dnevnika, ali da "svoje tvrdnje nije objasnio na zadovoljavajući način" (Prvostepena presuda, tom 2, par. 84).

¹²⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 84.

¹²⁵⁵ V. gore, fusnota 1215.

¹²⁵⁶ Što se tiče Lazarevićeve tvrdnje da je Pretresno veće pogrešno prenelo određene dokaze, Žalbeno veće napominje da se u Prvostepenoj presudi pogrešno sugeriše da je Vuković na mapi potvrdio položaj određenih jedinica (uporedi Prvostepenu presudu, tom 2, par. 181, gde se upućuje na DP IC174, s Vlatko Vuković, 29. januar 2008, T. 21340-21345). U Prvostepenoj presudi netačno se sugeriše i da je Vuković izjavio da je razne jedinice angažovao "u Korenici" (uporedi Prvostepenu presudu, tom 2, par. 181, gde se upućuje na Vlatko Vuković, DP 5D1442, par. 69, s Vlatko Vuković, DP 5D1442, par. 69, 71). Međutim, Lazarević nije pokazao kako te greške dovode u pitanje ispravnost zaključaka Pretresnog veća u vezi s Korenicom.

¹²⁵⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 82.

¹²⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 199-200. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 89.

¹²⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 233.

¹²⁶⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 85, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 230, svedok K90, DP P2652, svedok K90, 29. januar 2007, T. 9273.

¹²⁶¹ V. gore, par. 395; Prvostepena presuda, tom 2, par. 152-153, i izvori na koje se tamo poziva.

Peraja o tome da su pripadnici jedinica teritorijalne odbrane, pod komandom Mićunovića iz VJ, bili odgovorni za ubijanje u Meji i okolini".¹²⁶² Lazarević ukazuje na svedočenje Nike Peraja da komandant jedinice teritorijalne odbrane zapravo nije bio pod komandom VJ-a i tvrdi da je Pretresno veće stoga pogrešilo kada je zaključilo da je VJ uopšte učestvovao u zločinima.¹²⁶³ Međutim, Lazarević se nije bavio ni obrazloženjem Pretresnog veća u vezi s Perajevim svedočenjem o tom pitanju¹²⁶⁴ ni zaključkom Veća da su vojno-teritorijalni odredi, u čijem sastavu su bili vojni rezervisti, bili deo strukture VJ-a.¹²⁶⁵ Njegov argument se, shodno tome, odbija. Isto tako, odbijaju se njegove tvrdnje da su pripadnici VJ-a pomagali civilima i da su snage MUP-a zatražile podršku VJ-a radi zaštite od mogućih napada OVK-a,¹²⁶⁶ budući da on nije pokazao kako bi te tvrdnje, čak i da su dokazane, činile pogrešnim ijedan od zaključaka Pretresnog veća na kojima počivaju osuđujuće presude koje su mu izrečene.¹²⁶⁷

404. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće se uverilo da su dokazi koji su predočeni Pretresnom veću mogli da navedu razumnog presuditelja o činjenicama da konstatuje da je jedini razuman zaključak taj da su zločine prisilnog raseljavanja u gradu Đakovici i dolini Reka izvršile, između ostalih, snage VJ-a, pa odbija podosnov 1(c) Lazarevićeve žalbe.

6. Gnjilane/Gjilan

405. Pretresno veće je zaključilo da su VJ i MUP, uz pomoć naoružanih civila i drugih neregularnih snaga, krajem marta 1999. isterali kosovske Albance iz sela Žegra i Vladovo, u opštini Gnjilane, bilo direktno bilo pretnjama, premlaćivanjem i ubijanjem.¹²⁶⁸ Pretresno veće je takođe zaključilo da su "pripadnici VJ" 13. aprila 1999. naredili stanovnicima Prilepnice da napuste to selo i da je konvoj od oko 3.000 ljudi u pratnji policije otišao do makedonske granice.¹²⁶⁹ Pretresno veće je dalje zaključilo, između ostalog, da su, iako su mnogi od raseljenih kosovskih Albanaca ili sprovedeni ili namerno upućeni prema granici i u Makedoniju, drugi potražili zaklon u selu Donja Stubla/Stublla e Poshtme, u opštini Vitina.¹²⁷⁰

¹²⁶² Prvostepena presuda, tom 2, par. 235.

¹²⁶³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 87, 90.

¹²⁶⁴ Pretresno veće je napomenulo da Perajevo svedočenje ukazuje na to da on snage teritorijalne odbrane nije smatrao delom VJ-a, ali da je "potvrdio da su te jedinice bile potčinjene vojnim okruzima" (Prvostepena presuda, tom 2, par. 214).

¹²⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 627, 635-641. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 819.

¹²⁶⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 88-89, 91.

¹²⁶⁷ U svetlu gorenavedenog, Žalbeno veće isto tako odbija Lazarevićev argument da Pretresno veće nije dalo obrazloženo mišljenje u vezi sa svojim pristupom određenim dokazima i u vezi sa zaključcima o događajima u dolini Reka (v. gore, fusnota 822).

¹²⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 944-945, 1246.

¹²⁶⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 943. V. takođe *ibid.*, par. 1246.

¹²⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 943-944, 947, 1247.

406. Pretresno veće je zaključilo da su ta dela predstavljala deportaciju i druga nehumana dela (prisilno premeštanje) kao zločine protiv čovečnosti.¹²⁷¹ Veće je osudilo Lazarevića za pomaganje i podržavanje tih krivičnih dela na osnovu člana 7(1) Statuta.¹²⁷² Lazarević osporava te osuđujuće presude.¹²⁷³ Pretresno veće je takođe osudilo Lukića za činjenje tih krivičnih dela (putem učešća u UZP-u) na osnovu člana 7(1) Statuta.¹²⁷⁴ Lukić osporava te osuđujuće presude.¹²⁷⁵ Žalbena veće će redom razmotriti Lazarevićeve i Lukićeve argumente.

¹²⁷¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1248.

¹²⁷² Prvostepena presuda, tom 3, par. 930, 1211.

¹²⁷³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 171-184. V. takođe *ibid.*, par. 260-265.

¹²⁷⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1138, 1212.

¹²⁷⁵ Ostali argumenti koje je Lukić izneo u okviru podosnova D(2) razmatraju se na drugim mestima (v. gore, pododeljak VI.B.4.; dole, pododeljci VI.B.7. i VII.F.8(c)). Prigovori izneti u okviru osnova GG i vezani za njegovo znanje o zločinima u opštini Gnjlane (Lukićev žalbeni podnesak, par. 791, 814-821) odnose se na zaključke Pretresnog veća o individualnoj krivičnoj odgovornosti koju on snosi kao učesnik u UZP-u i razmatraju se u tom kontekstu (v. dole, pododeljak VII.F). Isto tako, njegovi argumenti vezani za oduzimanje ličnih isprava (Lukićev žalbeni podnesak, par. 787, 808) razmatraju se dole u tekstu (v. dole, pododeljak VII.B). Njegove tvrdnje u vezi s određenim naređenjima za koja je navedeno da ih je izdala Zajednička komanda razmatraju se dole u tekstu (v. Lukićev žalbeni podnesak, par. 790; v. dole, pododeljak VII.C), a isto je slučaj i s njegovim argumentima vezanim za paljenje džamije u selu Vlaštica/Llashtica (v. Lukićev žalbeni podnesak, par. 786, 809; dole, pododeljak VII.F.8.(c)).

(a) Lazarevićeva žalba(i) Žegra/Zhegra i Vladovo/Lladovaa. Argumentacija strana u postupku

407. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je zaključilo da je VJ, zajedno s MUP-om i neregularnim snagama, krajem marta 1999. radio na proterivanju civila kosovskih Albanaca u Žegri i Vladovu.¹²⁷⁶ Konkretno, Lazarević osporava pouzdanost svedoka K81¹²⁷⁷ i tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo zato što je odbacilo dokaze, uključujući svedočenje Dušana Gavranića, da je glavni razlog odlaska civila iz Žegre i Vladova bilo NATO bombardovanje položaja VJ-a na okolnim brdima i dodaje da su "na tom području" bile prisutne i jake snage OVK-a.¹²⁷⁸ Lazarević dalje tvrdi da Pretresno veće "nije navelo" da je "drugi glavni razlog uznemirenosti" civilnog stanovništva bilo ubijanje izvršeno u Žegri 29. i 30. marta 1999. godine.¹²⁷⁹ Činjenica da je policija, uz pomoć VJ-a, uhapsila rezerviste VJ-a odgovorne za to ubijanje, po njegovom mišljenju, pokazuje da su "nadležni državni organi preduzeli sve nužne i blagovremene mere da spreče moguće incidente usmerene protiv civilnog stanovništva".¹²⁸⁰

408. Tužilaštvo odgovara da Lazarevićevu argumentaciju treba odbaciti bez razmatranja i da je ona, u svakom slučaju, bez merituma.¹²⁸¹ Tužilaštvo tvrdi, između ostalog, da Lazarević ponavlja prigovore vezane za pouzdanost svedoka K81 koji nisu prihvaćeni u prvostepenom postupku i da ignoriše relevantne zaključke Pretresnog veća.¹²⁸² Tužilaštvo takođe tvrdi da je Pretresno veće razmotrilo sugestiju da su ljudi iz Žegre i Vladova pobjegli zbog NATO bombardovanja i da je postupilo razumno kada ju je odbacilo.¹²⁸³ Kako tvrdi tužilaštvo, Lazarevićev argument da su na području Žegre i Vladova bile prisutne jake snage OVK-a prvi put je iznet u žalbenom postupku, nerazrađen je, zanemaruje relevantne zaključke i oslanja se na materijal koji nije vezan za relevantni period i nije u spisu prvostepenog postupka.¹²⁸⁴ Naposljetku, tužilaštvo tvrdi da Lazarević nije pokazao kako bi ga tvrdnje da je u vezi sa zločinima koje su izvršili rezervisti VJ-a preduzeto

¹²⁷⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 177-184, 260-262, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 944-945, 948, 1168, 1246-1248.

¹²⁷⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 179.

¹²⁷⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 180-181, gde se upućuje, između ostalog, na optužnicu koju je tužilac za ratne zločine Republike Srbije podigao 11. avgusta 2009. godine.

¹²⁷⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 182.

¹²⁸⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 183. Lazarević takođe tvrdi da propust Pretresnog veća da uzme u obzir dokaze da su izvršioци tog ubijanja uhapšeni i optuženi svedoči o "nedoslednom rezonovanju i odlučivanju u vezi s dokazima" i predstavlja pravnu grešku (*ibid.*, par. 260-263. V. takođe *ibid.*, par. 223-230).

¹²⁸¹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 170.

¹²⁸² Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 178-179.

¹²⁸³ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 178, 180.

¹²⁸⁴ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 181-182.

odgovarajuće krivično gonjenje oslobodile odgovornosti, budući da je on osuđen za pomaganje i podržavanje, a ne na osnovu odgovornosti nadređenog po članu 7(3) Statuta.¹²⁸⁵

409. Lazarević u replici tvrdi da je on jasno pokazao "relevantnost i nužnost" mera preduzetih radi krivičnog gonjenja lica odgovornih za zločine u Žegri, kao i da je pokazao na koji način ga one oslobađaju odgovornosti.¹²⁸⁶

b. Analiza

410. U okviru prigovora na pouzdanost svedoka K81, Lazarević upućuje na pismenu izjavu tog svedoka, u kojoj je ovaj objasnio da su se pripadnici VJ-a, kada su došli na područje u blizini sela Vladovo, "ponašali profesionalno".¹²⁸⁷ Lazarević naprosto tvrdi da se ta izjava "dramatično promenila u njegovom usmenom svedočenju", pri čemu ne upućuje ni na kakve dokaze kako bi tu svoju tvrdnju potkrepio.¹²⁸⁸ Shodno tome, njegov argument se odbija.¹²⁸⁹

411. Što se tiče Lazarevićeve tvrdnje da je Pretresno veće pogrešilo kada je odbacilo svedočenje Dušana Gavranića i druge dokaze koji pokazuju da su civili iz Žegre i Vladova pobjegli zbog bombardovanja koje je NATO vršio na područjima u blizini tih sela, Žalbeno veće primećuje da svedočenje na koje Lazarević upućuje u prilog tom argumentu nije Gavranićevo, nego svedočenje Nebojše Ognjenovića, koje za taj argument nije relevantno.¹²⁹⁰ U svakom slučaju, Žalbeno veće napominje da je Lazarević isti argument u vezi sa Gavranićevim svedočenjem izneo u prvostepenom postupku¹²⁹¹ i da nije pokazao da činjenica da ga je Pretresno veće odbacilo¹²⁹² predstavlja grešku koja opravdava intervenciju Žalbenog veća.¹²⁹³ Pošto se njegov argument u vezi

¹²⁸⁵ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 178, 183.

¹²⁸⁶ Lazarevićeva replika, par. 94, gde se upućuje na Lazarevićev žalbeni podnesak, "Podosnovi 3e, 3f, 3h", par. 514-566.

¹²⁸⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 179, gde se upućuje na DP P2268, str. 2 (pod pečatom).

¹²⁸⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 179.

¹²⁸⁹ U svakom slučaju, Žalbeno veće napominje da je svedok K81, kada su mu u sudnici postavljena pitanja u vezi s njegovom izjavom, objasnio da se VJ ponašao primereno dok nije stacioniran u blizini sela i da je nakon toga počeo da zlostavlja stanovništvo (svedok K81, 21. novembar 2006, T. 7082). S obzirom na to pojašnjenje, Žalbeno veće se nije uverilo da eventualno nepodudaranje pismene izjave svedoka K81 i njegovog usmenog svedočenja čini nerazumnim zaključak Pretresnog veća da je on generalno gledano verodostojan i pouzdan svedok (Prvostepena presuda, tom 2, par. 894) niti da pokazuje da je Veće pogrešilo kada se oslonilo na njegovo svedočenje. Lazarević takođe napominje da je Pretresno veće uzelo u obzir poteškoće u vezi s načinom na koji je tužilaštvo izvelo dokaze svedoka K81 (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 179, gde se govori o Prvostepenoj presudi, tom 2, par. 894), ali nije naveo kako je to relevantno za njegov argument. U meri u kojoj to predstavlja zasebnu tvrdnju, ona je nerazrađena i isto tako se odbija.

¹²⁹⁰ V. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 180, fusnota 196; Nebojša Ognjenović, 20. februar 2008, T. 22861.

¹²⁹¹ Lazarevićev završni podnesak, par. 242.

¹²⁹² V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 942.

¹²⁹³ Osim na Gavranićevo svedočenje, Lazarević se poziva i na dokazni predmet 5D1336, mapu navodnih vojnih i civilnih ciljeva koje je NATO pogodio na Kosovu (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 181, fusnota 197). Međutim, on nije objasnio kako taj dokazni predmet čini nerazumnim bilo oslanjanje Pretresnog veća na svedočenja svedoka K81 i Shabanija da NATO bombardovanje nije bilo jedan od razloga njihovog odlaska, bilo konačni zaključak Veća da civili iz te opštine nisu pobjegli zbog NATO bombardovanja (v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 942).

s OVK-om zasniva na jednom dokumentu koji niti je bio deo spisa prvostepenog postupka niti je prihvaćen u žalbenom postupku,¹²⁹⁴ on se isto tako odbija.¹²⁹⁵

412. Prelazeći na Lazarevićevu tvrdnju da Pretresno veće "nije navelo" da je ubijanje izvršeno 29. i 30. marta 1999. bilo "drugi glavni razlog uznemirenosti" stanovnika Žegre,¹²⁹⁶ Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće eksplicitno uzelo u obzir svedočenja Qamila Shabanija i Dušana Gavranića, koji su potvrdili da je to ubijanje izvršeno.¹²⁹⁷ Pored toga, Pretresno veće je zaključilo da su VJ i MUP, zajedno s drugim neregularnim snagama, kosovske Albance iz tog sela isterali bilo direktno, bilo "pretnjama, premlaćivanjima i ubijanjem, stvorivši atmosferu straha".¹²⁹⁸ Žalbeno veće se stoga nije uverilo da je Pretresno veće pogrešilo jer nije uvažilo uticaj koji je ubijanje izvršeno 29. i 30. marta 1999. imalo na civilno stanovništvo.

413. Naposljetku, iako Lazarević ističe da je Pretresno veće propustilo da uzme u obzir dokaze o hapšenjima i drugim istražnim radnjama preduzetim nakon ubijanja, on nije pokazao da, s obzirom na dokaze u spisu, nijedan razuman presuditelj o činjenicama nije mogao da dođe do istih zaključaka kao jedinih razumnih zaključaka u vezi sa zločinima prisilnog raseljavanja. Isto tako, on nije objasnio kako navodni propust Pretresnog veća da te dokaze uzme u obzir predstavlja pravnu grešku.¹²⁹⁹ Shodno tome, njegovi argumenti u vezi s tim pitanjem se odbijaju.¹³⁰⁰

(ii) Prilepnica/Përlepница

a. Argumentacija strana u postupku

414. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešno utvrdilo činjenično stanje i pogrešno primenilo pravo kada je zaključilo da je VJ 6. i 13. aprila 1999. delovao u selu Prilepnica i da je naredio proterivanje civila kosovskih Albanaca.¹³⁰¹ On konkretno tvrdi da Pretresno veće nije pomenulo da je Abdylhaqim Shaqiri izvršioce dela od 6. aprila 1999. identifikovao kao Gorana Denića i Negovana Denića, lokalne Srbe obučene u vojne uniforme, i upućuje na dokaze da su njih

¹²⁹⁴ Lazarević upućuje na optužnicu koju je tužilac za ratne zločine Republike Srbije podigao 11. avgusta 2009. (V. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 181, fusnota 198), ali ona nije deo spisa prvostepenog postupka i Žalbeno veće je odbilo zahtev da se prihvati kao dodatni dokaz u žalbenom postupku (v. Odluka po zahtevu Vladimira Lazarevića za izvođenje dodatnih dokaza i zahtevu tužilaštva za nalog kojim se određuje obaveza prevođenja izvoda iz Dodatka E Lazarevićevog zahteva na osnovu pravila 115, 26. januar 2010, par. 34-37).

¹²⁹⁵ V. takođe pravilo 109 Pravilnika.

¹²⁹⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 182.

¹²⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 920-922, 925, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 545.

¹²⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 944 (naglasak dodat), 1246.

¹²⁹⁹ U meri u kojoj Lazarević tvrdi da drugi podosnovi njegove žalbe pokazuju relevantnost takvih istražnih radnji, te tvrdnje se razmatraju dole u tekstu (v. dole, pododeljak VIII.B.).

¹³⁰⁰ Isto tako, odbijaju se Lazarevićeve tvrdnje da je u vezi s događajima u Žegri i Vladovu napravljena pravna greška (v. gore, fusnota 822), jer on u okviru navoda o pravnoj greški naprosto ponavlja nekoliko svojih argumenata u vezi s dokazima za koje je zaključeno da su neutemeljeni.

¹³⁰¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 171, 176, 264, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 943, 1168.

dvojica kasnije uhapšena kao civili.¹³⁰² On dalje tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su Ljubo Palamarević i Đilas Mladenović, izvršiocu u incidentu od 13. aprila 1999, bili pripadnici VJ-a i da nije razmotrilo dokaze da je jedan od njih bio lokalni sudija, a drugi direktor fabrike, i da su obojica bila u maskirnim uniformama, "bez oznake vojnog čina" i nenaoružana.¹³⁰³

415. Tužilaštvo odgovara da Lazarevićeve argumentaciju treba odbaciti bez razmatranja i da je ona, u svakom slučaju, bez merituma.¹³⁰⁴ Tužilaštvo primećuje da je Pretresno veće odbilo da zaključi da su stanovnici Prilepnice 6. aprila 1999. prisilno raseljeni i sugeriše da su Lazarevićeve tvrdnje u vezi s navodnim izvršiocima tog događaja stoga irelevantne.¹³⁰⁵ Tužilaštvo dalje tvrdi da je Pretresno veće postupilo razumno kada je zaključilo da su dva muškarca koja su 13. aprila 1999. kosovskim Albancima rekla da moraju da napuste svoje selo bila rezervisti VJ-a.¹³⁰⁶

416. Lazarević u replici tvrdi da je on jasno pokazao da ljudi koji su 13. aprila 1999. došli u to selo nisu bili pripadnici VJ-a, nego civili obučeni u neidentifikovane zelene uniforme, i ističe da primeri zloupotrebe vojnih uniformi pokazuju da pripadnici VJ-a u ovom slučaju nisu izvršili nikakve zločine.¹³⁰⁷

b. Analiza

417. Kao prvo, što se tiče Lazarevićeve argumenta u vezi s Goranom Denićem i Negovanom Denićem, Žalbeno veće napominje da je Abdylhaqim Shaqiri te ljude identifikovao samo u vezi s evakuacijom iz sela Prilepnica 6. aprila 1999. godine.¹³⁰⁸ Pretresno veće je zaključilo da tužilaštvo nije dokazalo da su stanovnici Prilepnice 6. aprila 1999. prisilno raseljeni i stoga Lazarevića nije osudilo za događaje koji su se u tom selu odigrali tog datuma.¹³⁰⁹ Pošto Lazarević osporava zaključak na kom njegova osuđujuća presuda ne počiva, njegov argument u vezi s tim se odbija.

418. Što se tiče Lazarevićeve tvrdnje da je Pretresno veće Ljubu Palamarevića i Đilasa Mladenovića pogrešno identifikovalo kao pripadnike VJ-a, Žalbeno veće napominje da je Abdylhaqim Shaqiri u svedočenju rekao da je njih dvojicu video 13. aprila 1999. i da ih je

¹³⁰² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 172-173.

¹³⁰³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 174. Lazarević se poziva i na dokaze koji, kako tvrdi, pokazuju da je bilo slučajeva zloupotrebe vojnih uniformi (*ibid.*, par. 175).

¹³⁰⁴ Odgovor tužilaštva na Lazarevićeve žalbu, par. 170. V. takođe *ibid.*, par. 174, gde se sugeriše da je Lazarevićeva tvrdnja o zloupotrebi uniformi VJ-a naprosto ponavljanje argumenata koji nisu prihvaćeni u prvostepenom postupku i da je treba odbaciti bez razmatranja.

¹³⁰⁵ Odgovor tužilaštva na Lazarevićeve žalbu, par. 171-172, i izvori na koje se tamo poziva.

¹³⁰⁶ Odgovor tužilaštva na Lazarevićeve žalbu, par. 173. V. takođe *ibid.*, par. 175, gde se tvrdi da civilno zanimanje dotičnih muškaraca nije relevantno za zaključak Pretresnog veća. Tužilaštvo dodaje da Lazarević zanemaruje zaključke Pretresnog veća da je VJ učestvovao u događajima koji su usledili nakon što je 13. aprila 1999. izdato naređenje za napuštanje sela (*ibid.*, par. 176).

¹³⁰⁷ Lazarevićeva replika, par. 90-91.

¹³⁰⁸ Abdylhaqim Shaqiri, DP 4D4, str. 2; Abdylhaqim Shaqiri, 5. septembar 2006, T. 2783-2784; *ibid.*, 6. septembar 2006, T. 2860.

¹³⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1246.

identifikovao kao rezerviste VJ-a u vojnim žuto-zelenim maskirnim uniformama.¹³¹⁰ Prema Shaqirijevim rečima, ti ljudi su tada preneli naređenje "redovne vojske" da seljani moraju da napuste selo a, kada su ih pitali zašto to čine, odgovorili su da moraju da izvršavaju naređenja.¹³¹¹ Iako je Pretresno veće uzelo u obzir da u Shaqirijevom svedočenju postoje određene nedoslednosti, ono je navelo da je on "dotične vojnike jasno opisao kao pripadnike VJ".¹³¹² Žalbena veće napominje da su rezervisti VJ-a, dok su bili na vojnoj dužnosti, smatrani pripadnicima VJ-a¹³¹³ i stoga ne vidi nikakvu grešku u tome što je Pretresno veće tu dvojicu nazivalo "vojnici[ma]" ili "pripadni[cima] VJ".¹³¹⁴ Žalbena veće se takođe nije uverilo da Lazarevićevi prigovori u vezi s uniformama tih ljudi, njihovim civilnim zanimanjima ili zloupotrebom vojnih uniformi pokazuju da su zaključci Pretresnog veća vezani za ta dva muškarca ili naređenja koja su oni preneli pogrešni. Shodno tome, Lazarevićev argument u vezi s tim se odbija.¹³¹⁵

419. Iz gorenavedenih razloga, Žalbena veće odbija podosnov 1(h) Lazarevićeve žalbe.

(b) Lukićeva žalba

(i) Argumentacija strana u postupku

420. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešno primenilo pravo i pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je zanemarilo relevantne dokaze i proglasilo ga odgovornim za prisilno raseljavanje civila iz opštine Gnjilane oslonivši se na nepouzdana svedočenja svedoka tužilaštva.¹³¹⁶ Po njegovom mišljenju, Pretresno veće je pokazalo pristrasnost u korist tužilaštva jer je prihvatilo nedosledne dokaze, dok je druge dokaze, uključujući dokaze o razlozima iz kojih su Qamil Shabani i drugi napustili selo Donja Stubla, ignorisalo ili ih je prikazalo pogrešno.¹³¹⁷ On dalje tvrdi da dokazi pokazuju da su civili iz sela Prilepnica, i iz te opštine generalno, otišli zbog straha od NATO bombardovanja i da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo drugačije, čime je zanemarilo

¹³¹⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 908, i izvori na koje se tamo poziva.

¹³¹¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 908, i izvori na koje se tamo poziva. Suprotno Lazarevićevoj sugestiji, Pretresno veće je eksplicitno uputilo na Shaqirijevo svedočenje da su ta dvojica nosila maskirne uniforme i da su bila nenaoružana do trenutka kad je došao treći vojnik i dao im po kalašnjikov (*ibid.*).

¹³¹² Prvostepena presuda, tom 2, par. 909.

¹³¹³ Kao što je objasnilo Pretresno veće, shodno Zakonu o VJ-u, pripadnici VJ-a bili su profesionalni vojnici, kao i, između ostalog, lica u rezervnom sastavu dok se nalaze na vojnoj dužnosti u vojsci (Prvostepena presuda, tom 1, par. 421).

¹³¹⁴ V., npr., Prvostepena presuda, tom 2, par. 909.

¹³¹⁵ Isto tako, odbijaju se Lazarevićeve tvrdnje da je u vezi s događajima u Prilepnici napravljena pravna greška (v. gore, fusnota 822), jer on u okviru navoda o pravnoj greški naprosto ponavlja nekoliko svojih argumenata u vezi s dokazima, za koje je zaključeno da su neutemeljeni.

¹³¹⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 783-785. V. takođe *ibid.*, par. 91-94, 96, 100. Lukić tvrdi da je zaključak da je on odgovoran za prisilno raseljavanje posebno neodrživ zbog toga što je Pretresno veće zaključilo da ne postoje dovoljni dokazi o prisilnom raseljavanju u vezi s Nosaljem (*ibid.*, par. 785, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 947).

¹³¹⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 788-789. V., npr., *ibid.*, par. 96, 100, 797-799, 803-804.

svoje zaključke o čestom NATO bombardovanju i "nepobijeno" svedočenje Dušana Gavranića, te prekršilo princip *in dubio pro reo*.¹³¹⁸ Naposljetku, Lukić osporava način na koji je Pretresno veće protumačilo dokaze o ulozi MUP-a u događajima u Prilepnici, osporava dokaze na kojima počivaju zaključci da su pripadnici MUP-a bili prisutni u Žegri i Vladovu ili da su izvršili zločine u tim selima i ukazuje na "oslobađajuće" dokaze da je MUP sproveo istragu u vezi s određenim zločinima i omogućio krivično gonjenje, kao i na dokaze da je MUP pružio zaštitu civilima.¹³¹⁹

421. Tužilaštvo odgovara da Lukićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja i da su oni, u svakom slučaju, bez merituma.¹³²⁰ Tužilaštvo tvrdi da su Lukićeve tvrdnje o navodnoj "pristrasnosti" Pretresnog veća nepotkrepljene i da je Pretresno veće postupilo razumno kada je, s obzirom na svedočenje Abdyhaqima Shaqirija i druge dokaze u spisu, zaključilo da NATO bombardovanje nije bilo razlog masovnog raseljavanja kosovskih Albanaca iz Prilepnice.¹³²¹ Tužilaštvo takođe tvrdi da je Pretresno veće postupilo razumno kada je zaključilo da je Lukić odgovoran za prisilno raseljavanje kosovskih Albanaca iz Žegre i Vladova i da stalno zanemaruje relevantne zaključke Veća, uključujući zaključak da on, kao učesnik u UZP-u, snosi odgovornost i za zločine VJ-a i za zločine MUP-a.¹³²²

422. Lukić u replici ponavlja da je Pretresno veće pogrešilo kada ga je osudilo za zločine pripadnika VJ-a koje je MUP uhapsio i koji su, nakon propisnog suđenja, osuđeni.¹³²³ On dalje tvrdi da Pretresno veće nije uzelo u obzir svedočenja svedoka tužilaštva iz kojih se vidi da je MUP s njima postupao na primeren način i da snage MUP-a nisu učestvovala u zločinima za koje se on tereti.¹³²⁴

(ii) Analiza

a. Generalni prigovori

423. Žalbeno veće će se najpre baviti Lukićevim argumentom da je Pretresno veće pokazalo pristrasnost u korist tužilaštva jer je prihvatilo nedosledne dokaze tužilaštva i zanemarilo dokaze odbrane. S tim u vezi, Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće smatralo da su svedoci

¹³¹⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 792-796, 811.

¹³¹⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 96, 100, 797-802, 805-807, 810-813. Lukić ističe da nijedan od zaključaka Pretresnog veća u vezi s aktivnostima policije u opštini Gnjilane ne ispunjava elemente deportacije, koju on definiše kao uskraćivanje "prava žrtve da ostane u svom domu ili zajednici, odnosno prava da ne bude lišena imovine prisilnim preseljenjem na neko drugo mesto" (*ibid.*, par. 813, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Simić i drugi*, par. 130, Drugostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 218).

¹³²⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 490-492, 499-500, 502.

¹³²¹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 494-497.

¹³²² Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 103, 498-499.

¹³²³ Lukićeva replika, par. 123.

¹³²⁴ Lukićeva replika, par. 124.

tužilaštva Abdylhaqim Shaqiri, Qamil Shabani i svedok K81, "uopšteno gledajući, verodostojni i pouzdani, budući da se njihovi iskazi uglavnom slažu kad je reč o događajima koje su videli [...], a i na osnovu utiska koji je Veće o njima steklo u sudnici", mada je napomenulo da je "bilo poteškoća kad je reč o načinu na koji je tužilaštvo izvelo dokaze svedoka K81".¹³²⁵ Pretresno veće je konstatovalo da se

unakrsno ispitivanje jeste usredsredilo na izvestan broj nedoslednosti u iskazima Shaqirija i Shabanija, ali se Veće uverilo da te nedoslednosti, s obzirom na data objašnjenja, ne čine njihove iskaze nepouzdanim kad je reč o ključnim pitanjima o kojima će se govoriti dole u tekstu. U slučaju neke značajnije nedoslednosti Veće nije uzimalo u obzir iskaze svedoka po dotičnom pitanju.¹³²⁶

424. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešno okarakterisalo probleme sa svedočenjem svedoka K81,¹³²⁷ ali tu tvrdnju nije potkrepio i ona se, shodno tome, odbija.¹³²⁸ Što se tiče njegove tvrdnje da je Pretresno veće pogrešilo kada je prihvatilo pojašnjenja koja je Shabani dao u vezi sa svojim svedočenjem,¹³²⁹ Žalbeno veće podseća da pretresna veća imaju široka diskreciona ovlašćenja u odmeravanju težine dokaza.¹³³⁰ Žalbeno veće dalje podseća da oslanjanje na iskaz koji se ne podudara s ranijom izjavom ili drugim dokazima izvedenim u prvostepenom postupku samo po sebi ne predstavlja pravnu grešku, iako pretresna veća prilikom utvrđivanja dokazne vrednosti tog iskaza moraju uzeti u obzir objašnjenja koja su eventualno data u vezi s tim nepodudaranjem.¹³³¹ Budući da Lukić ulaže prigovor naprosto zbog činjenice da je Pretresno veće prihvatilo Shabanijeva pojašnjenja i da pritom ne pokazuje da je ono zbog toga napravilo grešku koja bi dovela do poništenja presude, njegov argument u vezi s tim se odbija. S obzirom na široka diskreciona ovlašćenja Pretresnog veća u odmeravanju težine dokaza, Žalbeno veće se takođe nije uverilo da razlike između svedočenja Shabanija i svedoka K81 koje Lukić pominje¹³³² čine zaključak Veća da je Shabani potvrdio prikaz svedoka K81¹³³³ pogrešnim.¹³³⁴

¹³²⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 894.

¹³²⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 894.

¹³²⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 789.

¹³²⁸ Lazarević takođe tvrdi da svedok K81 "definitivno nije govorio istinu", budući da je izjavio da je u Makedoniju ušao preko Srbije, a ne direktno s Kosova, a niko drugi "nije pomenuo tu mogućnost" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 100). Međutim, Žalbeno veće se nije uverilo da puka činjenica da takvu izjavu nije dao nijedan svedok osim svedoka K81 pokazuje da je Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo na njegovo svedočenje.

¹³²⁹ V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 799.

¹³³⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 27; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 21. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 481; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 115.

¹³³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Nchamihigo*, par. 201, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Muhimana*, par. 135; Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 96, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 31.

¹³³² V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 797, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 917-918.

¹³³³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 917-918.

¹³³⁴ Iz već navedenih razloga (v. gore, fusnota 1115), Žalbeno veće takođe ne smatra da Lukićev prigovor u vezi sa Shaqirijevim svedočenjem o "belim trakama" na policijskim uniformama (v. Lukićev žalbeni podnesak, par. 96. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 905) pokazuje da je Pretresno veće pogrešilo kada je prihvatilo njegovo svedočenje.

425. Što se tiče Lukićevog argumenta da su "svedoci/dokazi odbrane naprosto potpuno zanemareni",¹³³⁵ Žalbena veće napominje da je Pretresno veće eksplicitno razmotrilo, između ostalog, svedočenja svedoka odbrane Božidara Delića i Franje Glončaka.¹³³⁶ Pretresno veće je takođe zaključilo da se može osloniti na "veliki deo" svedočenja svedoka odbrane Gavranića i da delovi Glončakovog svedočenja potvrđuju svedočenja Shabanija i svedoka K81, ali je zaključilo i da velik deo Glončakovog svedočenja nije pouzdan.¹³³⁷ Lukićev argument u vezi s tim pitanjem se stoga odbija.

b. Prigovori u vezi s konkretnim selima

426. Ostale Lukićeve tvrdnje da su dokazi zanemarivani ili pogrešno tumačeni takođe su neutemeljene. Suprotno njegovoj tvrdnji,¹³³⁸ Pretresno veće nije pogrešilo kada je u vezi s učešćem policije u događajima u Žegri 29. marta 1999. godine uputilo na Shabanijevo svedočenje.¹³³⁹ Što se tiče Lukićeve tvrdnje da je Pretresno veće zanemarilo dokaze da policija nije naredila stanovnicima Prilepnice da odu iz tog sela i da je MUP, na Shaqirijev zahtev, radi zaštite obezbedio pratnju za konvoj seljana,¹³⁴⁰ Žalbena veće napominje da je Pretresno veće razmotrilo te dokaze i zaključilo da su civilima naređenje da odu iz tog sela izdale snage VJ-a.¹³⁴¹ Lukić nije pokazao kako dokazi na koje se poziva, kako on tvrdi, pokazuju da je Pretresno veće u vezi s tim napravilo neku grešku ili bacaju sumnju na zaključke o događajima koji su se kasnije odigrali pred makedonskom granicom ili na granici.¹³⁴² Naposletku, iako Lukić osporava način na koji je Pretresno veće prenelo dokaze o tome kako su Shabani i drugi otišli iz Donje Stuble, on naprosto nudi svoje tumačenje tih dokaza i ne pokazuje da je Veće napravilo ikakvu konkretnu grešku.¹³⁴³ S obzirom na iznetu diskusiju, Žalbena veće smatra da Lukić nije pokazao da u pristupu Pretresnog veća dokazima o događajima u opštini Gnijilane postoji ikakva "pristrasnost".¹³⁴⁴

427. Što se tiče Lukićevog argumenta da je Pretresno veće pogrešilo jer nije zaključilo da su civili iz Prilepnice pobešli zbog NATO bombardovanja, Žalbena veće napominje da je Pretresno

¹³³⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 789.

¹³³⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 894.

¹³³⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 894, 944.

¹³³⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 798.

¹³³⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 921, gde se upućuje, između ostalog, na Qamil Shabani, DP P2264, T. 1528-1529, Qamil Shabani, 31. avgust 2006, T. 2682.

¹³⁴⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 810.

¹³⁴¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 899, 906-908, 910-911, 914, 943, 1246.

¹³⁴² Lukićev žalbeni podnesak, par. 810, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 948, gde je pak zaključeno da su "kosovski Albanci iz dotične opštine maltretirani na kontrolnim punktovima VJ pre granice s Makedonijom" i da su ih na makedonskoj granici "srpski policajci [...] pretresali i oduzimali im lične isprave i pasoše".

¹³⁴³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 803-804, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 926-927.

¹³⁴⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 789.

veće razmotrilo mogućnost da su civili to selo napustili iz straha od vazdušnih napada NATO-a.¹³⁴⁵ Međutim, Pretresno veće je to objašnjenje odbacilo, kako zbog toga što je prihvatilo svedočenje Shaqirija, koji je odbio sugestiju da su se seljani plašili NATO bombardovanja, tako i zbog nedostatka dokaza da je na tom području bilo takvog bombardovanja.¹³⁴⁶ Pretresno veće je razmotrilo i Gavranićevo svedočenje da su ljudi opštinu Gnjlane napustili zbog NATO bombardovanja, ali ga je odbacilo.¹³⁴⁷ Prilikom donošenja tog zaključka, Pretresno veće je napomenulo da se u izveštajima policije i VJ-a navodi da je NATO bombardovao mahom vojne objekte i infrastrukturu u toj opštini,¹³⁴⁸ te da

nema dokaza da je NATO gađao područja naseljena civilima, da ni svedok K81 ni Shabani nisu pomenuli strah od NATO kao jedan od razloga za to što su pobešli sa svojim porodicama i da ta opština nije bila meta intenzivnog NATO bombardovanja, kako je objasnio Smiljanić.¹³⁴⁹

Prema tome, Lukićeva sugestija da je Gavranićevo svedočenje nepobijeno i da mu stoga, u skladu s principom *in dubio pro reo*, treba dati prednost nije održiva, kao što nisu održivi ni njegovi ostali argumenti vezani za dokaze.¹³⁵⁰ Njegovi argumenti u vezi s tim se, shodno tome, odbijaju.

428. Naposljetku, Žalbeno veće napominje da Lukić osporava dokaze na kojima počivaju zaključci da su pripadnici MUP-a bili prisutni u Žegri i Vladovu ili da su izvršili zločine u tim selima.¹³⁵¹ S tim u vezi, on upućuje i na dokaze o istragama koje je MUP navodno sproveo u vezi s ubijanjem, krađom i uništavanjem imovine i tvrdi da oni govore u prilog zaključku da pripadnici MUP-a nisu učestvovali u zločinima izvršenim na tim lokacijama.¹³⁵² Međutim, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće zaključilo da je Lukić bio učesnik u UZP-u¹³⁵³ i da mu se, kao učesniku u tom UZP-u, može pripisati odgovornost i za zločine MUP-a i za zločine VJ-a,

¹³⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 915.

¹³⁴⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 915, gde se kaže da "Veće ne prihvata Gavranićevo tvrdnju da su ljudi odlazili iz Prilepnice zbog NATO bombardovanja". Iako Lukić tvrdi da je Pretresno veće izostavilo Gavranićevo svedočenje da su civili koji su bežali iz Prilepnice rekli policajcima da su otišli kad se NATO bombardovanje intenziviralo (Lukićev žalbeni podnesak, par. 795, gde se poziva na Dušan Gavranić, 19. februar 2008, T. 22702-22705. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 811), taj svedok je samo konstatovao da je, dok su seljani odlazili, NATO bombardovanje bivalo sve žešće, a ne da je iko tu činjenicu naveo kao razlog svog odlaska (Dušan Gavranić, 19. februar 2008, T. 22702-22705. V. takođe *ibid.*, T. 22706, gde se opisuje da je Gavranić sam zaključio da su seljani počeli da se plaše bombardovanja).

¹³⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 941-942. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 894, 915.

¹³⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 941.

¹³⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 942.

¹³⁵⁰ Lukić tvrdi da je Pretresno veće propustilo da pomene Smiljanićevo svedočenje da je "oko 40% ciljeva NATO-a bilo civilno" i da su korišćene kasadne bombe i municija na bazi osiromašenog urana (Lukićev žalbeni podnesak, par. 794, gde se upućuje na Spasoje Smiljanić, 17. septembar 2007, T. 15749-15752). Međutim, Lukić nije pokazao kako ti dokazi, koji se odnose na vazdušne napade na celokupnom području Savezne Republike Jugoslavije (v. Spasoje Smiljanić, 17. septembar 2007, T. 15750), pokazuju da je Pretresno veće napravilo grešku u zaključcima o konkretnim akcijama NATO-a u opštini Gnjlane. Njegova tvrdnja da je svedok K81 potvrdio Gavranićevo izjavu da su civili bežali iz straha od napada NATO-a (Lukićev žalbeni podnesak, par. 795, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 930) isto tako nije potkrepljena dokazima.

¹³⁵¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 96, 100, 797-802, 805-807, 810-813.

¹³⁵² Lukićev žalbeni podnesak, par. 801-802, 805-806, 812.

¹³⁵³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 938, 1130-1131. O Lukićevim prigovorima u vezi sa zaključcima Pretresnog veća koji se tiču njegovog učešća u UZP-u govori se dole u tekstu (v. dole, pododeljak VII.F).

uključujući zločine prisilnog raseljavanja.¹³⁵⁴ Shodno tome, čak i kad bi Lukić mogao da dokaže da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su u datim zločinima učestvovali pripadnici MUP-a, on nije pokazao kako bi zbog toga bila dovedena u pitanje ispravnost osuđujućih presuda koje su mu izrečene ako su u tim istim zločinima učestvovali pripadnici VJ-a i ako je on odgovoran kako za zločine MUP-a, tako i za zločine VJ-a. Shodno tome, Lukićev prigovor se odbija.¹³⁵⁵

429. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće delimično odbija podosnov D(2) i delimično odbija osnov GG Lukićeve žalbe.

7. Kaćanik/Kaçanik

430. Pretresno veće je zaključilo da su VJ i MUP, između ostalog, učestvovali u vršenju deportacije i drugih nehumanih dela (prisilnog premeštanja) kao zločina protiv čovečnosti u selu Kotlina, selu a i gradu Kaćaniku, u opštini Kaćanik.¹³⁵⁶ Lazarević je osuđen za pomaganje i podržavanje tih krivičnih dela na osnovu člana 7(1) Statuta.¹³⁵⁷ On osporava te osuđujuće presude.¹³⁵⁸ Lukić je takođe osuđen za činjenje tih krivičnih dela (putem učešća u UZP-u) na osnovu člana 7(1) Statuta.¹³⁵⁹ On osporava relevantne zaključke Pretresnog veća u vezi s tim.¹³⁶⁰ Žalbeno veće će redom razmotriti Lazarevićeve i Lukićeve argumente.

(a) Lazarevićeve žalbe

(i) Kotlina/Kotllina

431. Oslanjajući se, između ostalog, na svedočenje Hazbija Lokua, Pretresno veće je zaključilo da su snage VJ-a i MUP-a 9. marta 1999. napale i delimično spalile selo Kotlina.¹³⁶¹ Pretresno veće je takođe zaključilo da su 24. marta 1999. elementi 243. mehanizovane brigade VJ-a, u sadejstvu sa snagama MUP-a, granatirali to selo i opkolili ga.¹³⁶² Pretresno veće je dalje zaključilo da je 24.

¹³⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1132-1133.

¹³⁵⁵ Na istom osnovu se odbija i Lukićeva argumentacija u vezi sa zaštitom koju je MUP pružao civilima (Lukićev žalbeni podnesak, par. 811; Lukićeva replika, par. 124), kao i njegova tvrdnja da je Pretresno veće previdelo dokaze da su "pripadnici paravojnih snaga" u Žegri bili rezervisti ili dobrovoljci VJ-a (Lukićev žalbeni podnesak, par. 800) i tvrdnja da su naoružani meštani u jednobojnim plavim uniformama u Vladovu mogli biti deo Civilne zaštite, a ne policije (Lukićev žalbeni podnesak, par. 100). Pored toga, u meri u kojoj Lukić tvrdi da zaključci Pretresnog veća o ponašanju MUP-a ne zadovoljavaju pravni standard za deportaciju (Lukićev žalbeni podnesak, par. 813), njegova tvrdnja je nerazrađena i stoga se odbacuje. Lukić takođe tvrdi da činjenicu da je Pretresno veće pogrešilo u zaključku da je on odgovoran za prisilno raseljavanje u opštini Gnjilane "posebno tačnom čini zaključak Veća da u vezi s Nosaljem ne postoje dovoljni dokazi o prisilnom raseljavanju" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 785, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 947) ali, budući da on taj argument nije razradio, on se takođe odbacuje.

¹³⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1067, 1099, 1148, 1253-1257, 1259-1261. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1170-1171.

¹³⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 930, 1211.

¹³⁵⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 186-208. V. takođe *ibid.*, par. 266-275.

¹³⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1138, 1212.

¹³⁶⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 101. V. takođe *ibid.*, par. 91-93.

¹³⁶¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1067, 1253-1255.

¹³⁶² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1067, 1253-1255.

marta 1999. u Kotlini ili u blizini tog sela bilo "nekakvog" prisustva OVK-a.¹³⁶³ Međutim, kako je Pretresno veće navelo, čak i da je cilj akcije VJ-a i MUP-a 24. marta 1999. bio da se "uništi" OVK, mnogi seljani bili su takođe prisiljeni da beže, pri čemu su žene i decu prisiljavani da se ukrcaju u vojne kamione koji su išli prema gradu Kačaniku ili da pešice idu iza njih.¹³⁶⁴ Drugi seljani su nakon napada iz straha pobjegli u Makedoniju.¹³⁶⁵ Pretresno veće je zaključilo da su "ti događaji predstavljali napad na civilno stanovništvo tog područja"¹³⁶⁶ i da "[č]injenica da su kuće zapaljane i da su ljudi zlostavljani pokazuje da je namera fizičkih izvršilaca bila da stanovnici kosovski Albanci iz Kotline odu u Makedoniju".¹³⁶⁷

¹³⁶³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1053.

¹³⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1067, 1170, 1253-1255.

¹³⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1067, 1253-1255.

¹³⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1253.

¹³⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1254.

a. Argumentacija strana u postupku

432. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je zaključilo da je VJ, u sadejstvu s MUP-om, najpre 9. marta 1999. napao selo Kotlina i delimično ga spalio, a onda ga 24. marta 1999. granatirao i opkolio, prisilivši seljane da beže.¹³⁶⁸ Konkretno, Lazarević tvrdi da se u izveštaju Verifikacione misije za Kosovo (dalje u tekstu: VMK) govori o borbama vođenim u relevantno vreme i sugeriše da akcije "snaga reda" od 9. marta 1999. nisu bile usmerene protiv civila, nego da je tamo izvedena legitimna protivteroristička operacija, čiji je glavni izvršilac bio MUP.¹³⁶⁹ Lazarević takođe tvrdi da svedočenje svedoka 6D1 pokazuje da VJ nije predvodio operaciju od 24. marta 1999.¹³⁷⁰ i da je to, u svakom slučaju, bila legitimna protivteroristička akcija.¹³⁷¹ On dodaje da, s obzirom na nedoslednosti u svedočenju Hazbija Lokua, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi zaključio da je on verodostojan.¹³⁷² Naposletku, izmeštanje civila iz Kotline u grad Kačanik može se, po Lazarevićevom mišljenju, protumačiti kao evakuacija iz borbene zone, a činjenica da ti ljudi nisu odvedeni u Makedoniju, nego u pravcu suprotnom od državne granice, sugeriše da nije postojala namera da se oni proteraju ili prisilno presele.¹³⁷³

433. Tužilaštvo odgovara da Lazarevićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja i da su oni, u svakom slučaju, bez merituma.¹³⁷⁴ Što se tiče događaja od 9. marta 1999, tužilaštvo tvrdi da Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo ni kada je zaključilo da su glavni izvršioc nameravali da rasele albansko stanovništvo Kotline ni kada je zaključilo da za to nisu imali nikakvog razloga.¹³⁷⁵ Pored toga, kako tvrdi tužilaštvo, izveštaj VMK-a na koji se Lazarević poziva potkrepljuje Lokuov prikaz učešća VJ-a u toj operaciji.¹³⁷⁶ Kad je reč o događajima od 24. marta 1999, tužilaštvo tvrdi da Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo u zaključcima vezanim za svedočenje svedoka 6D1¹³⁷⁷ i dodaje da Lazarević isto tako nije pokazao da je Veće napravilo grešku u svom pažljivom pristupu Lokuovom svedočenju.¹³⁷⁸ Naposletku, tužilaštvo tvrdi da Lazarević nije objasnio kako legitimni napad ili pravno dopuštena evakuacija mogu obuhvatiti

¹³⁶⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 185-196. Lazarević takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešno primenilo pravo kada je izreklo osuđujuće presude u vezi s događajima u Kotlini (*ibid.*, par. 268-269. V. takođe *ibid.*, par. 223-230). Pored toga, on se poziva na dokaze koji, kako tvrdi, ilustruju "faktore koji su uticali na kretanje civila na području" opštine Kačanik generalno i pokazuju da su eventualne akcije VJ-a bile usmerene protiv OVK-a, a ne civila (*ibid.*, par. 266-267).

¹³⁶⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 186, gde se upućuje na DP 3D179, prihvaćen i kao DP P444. Lazarević takođe tvrdi da se na osnovu tog dokumenta VMK-a ne može utvrditi da li su pripadnici VJ-a ušli u samo selo (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 186) i da Pretresno veće nije uzelo u obzir dokument označen kao 5D1220 koji, po njegovom mišljenju, pokazuje da nisu (*ibid.*, par. 187).

¹³⁷⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 192-193.

¹³⁷¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 189, 194, gde se govori o Prvostepenoj presudi, tom 2, par. 1053, DP 6D501.

¹³⁷² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 190-191.

¹³⁷³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 195.

¹³⁷⁴ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 186-187, 216-217.

¹³⁷⁵ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 190.

¹³⁷⁶ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 191. Tužilaštvo tvrdi da drugi dokument na koji Lazarević upućuje, dokument označen kao 5D1220, na kraju nije uvršten u spis i stoga nije u okviru žalbenog postupka (*ibid.*, par. 194).

¹³⁷⁷ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 197.

¹³⁷⁸ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 196.

prisiljavanje žena i dece da se ukrcaju u vojne kamione i prisiljavanje drugih da pod pretnjom oružjem pešice idu u grad Kačanik.¹³⁷⁹

434. Lazarević u replici ponavlja da dokazi pokazuju da je MUP 9. marta 1999. izveo legitimnu akciju protiv OVK-a¹³⁸⁰ i da VJ nije učestvovao u događajima od 24. marta 1999. godine.¹³⁸¹ On takođe tvrdi da je njegovo osporavanje Lokuovog "pristrasnog i nedoslednog svedočenja" razumno.¹³⁸²

b. Analiza

435. Žalbeno veće na početku primećuje da Pretresno veće, iako je zaključilo da su snage VJ-a i MUP-a 9. marta 1999. tokom sukoba s OVK-om napale i delimično spalile selo Kotlina, nije zaključilo da su seljani prisilno raseljeni *za vreme* tog incidenta početkom marta.¹³⁸³ Naime, Pretresno veće je zaključak da je na toj lokaciji izvršeno prisilno raseljavanje donelo nakon što je zaključilo da su snage VJ-a i MUP-a 24. marta 1999. granatirale to selo i opkolile ga, što je seljane navelo da beže.¹³⁸⁴ Pretresno veće je zaključilo da je incident koji se u tom selu desio 24. marta 1999. bio deo obrasca događaja iz kog se vidi da je počev od 24. marta 1999. postojala kampanja nasilja usmerena protiv kosovskih Albanaca zbog koje je najmanje 700.000 kosovskih Albanaca otišlo s Kosova.¹³⁸⁵ Prema tome, kako to shvata Žalbeno veće, Pretresno veće svoj zaključak o napadu od 9. marta 1999. nije smatralo relevantnim za zaključak da su snage VJ-a i MUP-a na toj lokaciji izvršile zločine deportacije i drugih nehumanih dela (prisilnog premeštanja) kao zločine protiv čovečnosti. Lazarevićevi argumenti vezani za incident od 9. marta 1999. se, shodno tome, odbijaju jer greške koje on navodi nemaju uticaja na osuđujuću presudu koja mu je izrečena.¹³⁸⁶

436. Prelazeći na događaje od 24. marta 1999, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće, oslanjajući se prvenstveno na svedočenje Hazbija Lokua, zaključilo da je napad snaga VJ-a i MUP-a prisilio mnoge seljane da beže iz Kotline, u okolnostima koje su predstavljale napad na civilno stanovništvo.¹³⁸⁷ Loku je u svom svedočenju rekao, između ostalog, da su muškarce iz sela tukli, udarali nogama i kundacima pušaka, da su oko 400 ljudi (uglavnom žena i dece) prisilno ukrcali u kamione, a druge, preteći im oružjem i verbalno, naterali da idu pešice iza kamiona i da su

¹³⁷⁹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 198.

¹³⁸⁰ Lazarevićeva replika, par. 96.

¹³⁸¹ Lazarevićeva replika, par. 98.

¹³⁸² Lazarevićeva replika, par. 97.

¹³⁸³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1067, 1253, uzeto zajedno sa *ibid.*, tom 2, par. 1018-1020, 1027, 1029-1030.

¹³⁸⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1067, 1253.

¹³⁸⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1156, 1170, 1178, 1253.

¹³⁸⁶ V. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 186-188.

¹³⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1067, 1253. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1254, gde se napominje da su "kuće zapaljane i da su ljudi zlostavljani".

sve zgrade u selu, uključujući školu, gotovo istovremeno počele da gore.¹³⁸⁸ Iako je Pretresno veće zaključilo da je OVK tog dana bio prisutan u Kotlini ili u blizini tog sela, Lazarević nije pokazao kako ta činjenica ili drugi dokazi na koje upućuje, a koji su vezani za navodna teroristička dela u selu,¹³⁸⁹ pokazuju da zaključci Pretresnog veća o relevantnim postupcima snaga VJ-a i MUP-a nisu razumni. Njegovi argumenti u vezi sa svedokom 6D1 isto tako su bespredmetni, jer on naprosto ponavlja argumente koji nisu prihvaćeni u prvostepenom postupku, pri čemu ne pokazuje da je Pretresno veće time što ih je odbacilo počinilo grešku koja opravdava intervenciju Žalbenog veća.¹³⁹⁰

437. Lazarević takođe ukazuje na navodne nedoslednosti u Lokuovom svedočenju o određenim ubistvima koja su, kako je taj svedok naveo, izvršena u Kotlini i tvrdi da on zbog toga nije verodostojan.¹³⁹¹ Žalbeno veće napominje da su zaključci Pretresnog veća o prisilnom raseljavanju utemeljeni na svedočenju Hazbija Lokua, koje je potkrepljeno svedočenjem Krsmana Jelića i dokumentarnim dokazima.¹³⁹² Žalbeno veće dalje primećuje da je Pretresno veće Lokuovo svedočenje razmotrilo s oprezom i da je tog svedoka smatralo načelno verodostojnim, ali je posebno vodilo računa o nedoslednostima u njegovom svedočenju vezanom za navode o ubistvima.¹³⁹³ Pretresno veće je takođe detaljno obrazložilo zašto je odlučilo da se u pogledu navoda o ubistvima ne osloni na Lokuovo svedočenje.¹³⁹⁴ Žalbeno veće podseća da su pretresna veća u najboljoj poziciji da ocene verodostojnost nekog svedoka,¹³⁹⁵ i da je razumno da pretresna veća određene delove svedočenja nekog svedoka prihvate, a druge odbace.¹³⁹⁶ S obzirom na gorenavedeno, Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je prihvatilo Lokuovo svedočenje o prisilnom raseljavanju.

438. Naposletku, Lazarević tvrdi da se "navodno izmeštanje civila" iz Kotline "može protumačiti kao evakuacija civila iz zone borbenih dejstava",¹³⁹⁷ pošto su civili odvedeni u pravcu suprotnom od državne granice¹³⁹⁸ i pošto bi, po njegovom mišljenju, oni bili upućeni ka granici da je namera zaista bila da se prisilno presele ili proteraju.¹³⁹⁹ Međutim, Žalbeno veće smatra da Lazarević

¹³⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1035-1038, i izvori na koje se tamo poziva.

¹³⁸⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 194, gde se govori o DP 6D501.

¹³⁹⁰ Uporedi Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 192-193, sa Lazarevićevim završnim podneskom, par. 291-292, 295-296. V. takođe gore, par. 396, kad je reč o zaključku u vezi s argumentom da je MUP bio "glavni izvršilac".

¹³⁹¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 190-191.

¹³⁹² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1067.

¹³⁹³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1009, 1068-1078.

¹³⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1068-1078. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1009.

¹³⁹⁵ V., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 949; Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 188; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 64.

¹³⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 59, i izvori na koje se tamo poziva.

¹³⁹⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 195.

¹³⁹⁸ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 1008, 1067.

¹³⁹⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 195.

naprosto pokušava da ponudi svoje tumačenje dokaza i da nije pokazao da su zaključci Pretresnog veća o prisilnom raseljavanju nerazumni. Žalbeno veće taj argument stoga odbija.¹⁴⁰⁰

(ii) Dubrava/Lisnaja

439. Oslanjajući se, između ostalog, na svedočenje Fadila Vishija, Pretresno veće je zaključilo da su VJ, MUP i druge neidentifikovane snage 25. maja 1999. napale selo Dubrava i prisilile seljane da beže u druga sela i zatim u Makedoniju.¹⁴⁰¹ Pretresno veće je dalje zaključilo da je taj napad izvršen protiv civilnog stanovništva Dubrave i da su upravo radnje snaga VJ-a i MUP-a navele kosovske Albance iz Dubrave da odu "jer su se plašili šta će im se dogoditi ako ostanu".¹⁴⁰²

a. Argumentacija strana u postupku

440. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su VJ i drugi 25. maja 1999. napali Dubravu.¹⁴⁰³ Konkretno, on osporava zaključak Pretresnog veća da su radnje VJ-a bile usmerene protiv civilnog stanovništva i tvrdi da dokazi zapravo pokazuju da su "na tom području" bile prisutne znatne snage OVK-a, da su radnje VJ-a i MUP-a preduzete isključivo protiv OVK-a i da VJ nije izvodio nikakva ofanzivna dejstva.¹⁴⁰⁴ Lazarević takođe napominje da se incident u Dubravi desio znatno nakon perioda u kom se desila većina drugih incidenata za koje se on tereti Optužnicom.¹⁴⁰⁵ Naposljetku, on sugeriše da je civilno stanovništvo otišlo iz sela po naređenju "seoskog starešine" Fadila Vishija i da ga srpske snage nisu prisilno proterale.¹⁴⁰⁶

441. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće ispravno zaključilo da se radnje VJ-a ne mogu okvalifikovati kao legitimna borbena dejstva i tvrdi da Lazarević zanemaruje dokaze o događajima u Dubravi na koje se oslonilo Pretresno veće.¹⁴⁰⁷ Tužilaštvo dodaje da Lazarević iskrivljeno

¹⁴⁰⁰ Isto tako, odbijaju se Lazarevićeve tvrdnje da je u vezi s događajima u Kotlini napravljena pravna greška (v. gore, fusnota 822), jer on u okviru navoda o pravnoj grešci naprosto ponavlja nekoliko svojih argumenata u vezi s dokazima za koje je zaključeno da su neutemeljeni. Što se tiče njegovih tvrdnji vezanih za dokaze o opštini Kačanik generalno (v. gore, fusnota 822), on nije naveo nikakvu konkretnu grešku i naprosto daje svoje tumačenje dokaza. Shodno tome, njegovi argumenti se odbijaju.

¹⁴⁰¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1148, 1259-1260.

¹⁴⁰² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1259-1260. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1148.

¹⁴⁰³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 202, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1148, 1171. Lazarević takođe tvrdi da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku i navodi primere koji, kako sugeriše, pokazuju da je primenilo "arbitraran pristup" dokazima i da nije uzelo u obzir sve dostupne dokaze (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 274. V. takođe *ibid.*, par. 223-230).

¹⁴⁰⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 203-206, 208, gde se upućuje, između ostalog, na DP P370 i na dokument s oznakom "6D1314.1.1" ili "5D1314".

¹⁴⁰⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 206.

¹⁴⁰⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 207-208.

¹⁴⁰⁷ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, str. 68, par. 206, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1141-1146. Tužilaštvo napominje da jedan od dokumenata na koje Lazarević upućuje, dokument s oznakom 6D1314 (ili 5D1314), nije prihvaćen u prvostepenom postupku i da ga Žalbeno veće stoga ne može uzeti u obzir (Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 205).

prikazuje zaključak Pretresnog veća da je Vishi savetovao seljanima da napuste Dubravu i da im Vishi nikada nije naredio da odu.¹⁴⁰⁸

442. Lazarević u replici poriče da je pogrešno prikazao Vishijevo svedočenje i insistira da ono pokazuje da je stanovništvo uputstva da ode u Makedoniju dobilo pre nego što je "došlo do bilo kakve akcije".¹⁴⁰⁹

b. Analiza

443. U prilog svom argumentu da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su radnje VJ-a bile usmerene protiv civilnog stanovništva Dubrave, Lazarević ukazuje na dokaze o prisustvu OVK-a "na tom području".¹⁴¹⁰ Međutim, on se nije bavio dokazima na kojima počivaju zaključci Pretresnog veća, uključujući svedočenje Fadila Vishija, koje je delimično potkrepljeno svedočenjem Krsmana Jelića i drugim dokazima, da su "srpski vojnici" opremljeni teškim naoružanjem u toku noći opkolili selo, da je Vishi savetovao seljanima da napuste selo, da su seljani to prihvatili jer su znali šta se dogodilo u drugim selima i to ih je plašilo, te da je Vishi nakon toga video kako njegova kuća gori i čuo da su u selu i okolini pronađeni leševi.¹⁴¹¹ Lazarević isto tako nije pokazao kako se dokazi o prisustvu OVK-a "na tom području" kose sa zaključkom Pretresnog veća da su snage VJ-a i drugi napali selo Dubrava i da je taj napad predstavljao napad protiv civilnog stanovništva. Isto tako, on nije potkrepio svoju tvrdnju da su radnje VJ-a i MUP-a preduzete isključivo protiv OVK-a.¹⁴¹² Shodno tome, njegov argument u vezi s tim se odbija.

444. Što se tiče Lazarevićeve tvrdnje da snage VJ-a nisu izvodile nikakva ofanzivna dejstva, Žalbena veće napominje da je Pretresno veće eksplicitno razmotrilo tvrdnju Krsmana Jelića da je njegova jedinica samo branila svoje položaje na tom području, ali je uzelo u obzir i to da je Jelić tokom unakrsnog ispitivanja dao protivrečne izjave o "zajedničk[oj] akcij[i]" pod nazivom

¹⁴⁰⁸ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 207, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1142. Tužilaštvo dalje tvrdi da su Lazarevićevi argumenti o pravnoj greški nerazrađeni, da se u okviru njih ponavljaju Lazarevićeve tvrdnje vezane za dokaze i da ih treba odbaciti bez razmatranja (Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 216-217).

¹⁴⁰⁹ Lazarevićeva replika, par. 100-101.

¹⁴¹⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 203, 206. Konkretno, Lazarević ukazuje na Vishijevo svedočenje da se štab 162. brigade OVK-a nalazio na otprilike tri kilometra od sela (v. *ibid.*, par. 203; Prvostepena presuda, tom 2, par. 1141) i sugeriše da je i Dashi rekao da je OVK dolazio u selo (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 203). Međutim, Žalbena veće napominje da je Dashi u iskazu na koji se Lazarević poziva rekao da je čuo da se OVK držao podalje od Dubrave i da je samo *možda* ušao u selo, ali nije precizirao kada se to moglo dogoditi (Muharrem Dashi, 11. oktobar 2006, T. 4628-2629).

¹⁴¹¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1141-1147, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁴¹² U prilog toj tvrdnji Lazarević se poziva na dokument koji naizmenično navodi kao "6D1314.1.1" i kao "5D1314" (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 204, i izvori na koje se tamo poziva), ali Žalbena veće napominje da taj dokument nikada nije uvršten u spis u prvostepenom postupku (v. *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Poverljivi spisak dokaznih predmeta, Javni spisak dokaznih predmeta, Potvrda u vezi s poverljivim spisakom dokaznih predmeta i Potvrda u vezi s javnim spisakom dokaznih predmeta, koji su svi podneti 10. novembra 2009) i da stoga nije deo žalbenog spisa. Lazarević upućuje i na Jelićevo svedočenje (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 204, gde se upućuje na Krsman Jelić, 23. novembar 2007, T. 18920-18921), ali nije objasnio kako to svedočenje, koje se tiče zaplene oružja na raznim lokacijama u neprecizirano vreme, pokazuje da su snage VJ-a i MUP-a delovale isključivo protiv OVK-a.

"Dubrava" u kojoj je VJ, zajedno sa snagama MUP-a, razbio "terorist[e]" i blokirao ih u odnosu na njihove borbene položaje.¹⁴¹³ S obzirom na potonje svedočenje, kao i na druge dokaze u spisu,¹⁴¹⁴ Žalbeno veće smatra da Lazarević nije pokazao da je zaključak Pretresnog veća pogrešan.

445. Što se tiče argumenta da je Pretresno veće trebalo da zaključi da su seljani Dubravu napustili po Vishijevom naređenju, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće razmotrilo dokaze da je Vishi, nakon što je čuo da su "srpski vojnici" s teškim naoružanjem opkolili Dubravu, savetovao seljanima da napuste selo i odu u Makedoniju.¹⁴¹⁵ Pretresno veće je dalje razmotrilo Vishijevo svedočenje da su seljani rešili da odu zato što su "znali šta se dogodilo u drugim selima i to ih je plašilo".¹⁴¹⁶ Imajući u vidu generalni zaključak Pretresnog veća da je Vishi verodostojan,¹⁴¹⁷ Žalbeno veće smatra da Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće napravilo grešku kada je zaključilo da su seljani, kao što je Vishi rekao, Dubravu napustili iz straha.¹⁴¹⁸

(iii) Grad Kačanik/Kaçanik

446. Oslanjajući se prvenstveno na svedočenje Ise Rake, Pretresno veće je zaključilo da su snage VJ-a i MUP-a 27. marta 1999. ušle u grad Kačanik i otvorile vatru na kuće.¹⁴¹⁹ Pretresno veće je dalje zaključilo da je taj događaj naveo nekoliko stotina meštana da napuste grad Kačanik, bilo iz straha, bilo zato što ih je policija direktno isterala iz njihovih domova.¹⁴²⁰ Pretresno veće je zaključilo da su ti događaji predstavljali napad na civilno albansko stanovništvo grada Kačanika.¹⁴²¹

a. Argumentacija strana u postupku

447. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je svoj zaključak da je VJ 27. marta 1999. učestvovao u akciji u gradu Kačaniku zasnovalo na svedočenju Ise Rake, pošto taj svedok "nije mogao da dâ pouzdane podatke" o tome da su ljudi za koje je naveo da su nosili zelene

¹⁴¹³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1145-1146, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1010. U prilog svojoj tvrdnji da je VJ držao samo odbrambene položaje, Lazarević upućuje i na dokazni predmet P370 (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 203, 205). Prema Jelićevim rečima, mapa iz dokaznog predmeta P370, koja čini deo izveštaja jednog austrijskog forenzičkog tima, tačno prikazuje artiljerijske položaje VJ-a u blizini Dubrave (Krsman Jelić, 27. novembar 2007, T. 19146-19147). Međutim, Lazarević nije potkrepio tvrdnju da su ti položaji zauzeti radi odbrane SRJ iz pravca Makedonije niti je pokazao kako taj dokaz svedoči o bilo kakvoj greški Pretresnog veća.

¹⁴¹⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1141-1144, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁴¹⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1141-1142.

¹⁴¹⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1142.

¹⁴¹⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1009.

¹⁴¹⁸ Lazarević u svom argumentu da se incident u Dubravi desio bitno nakon perioda u kom se desila većina drugih incidenata za koje se on tereti Optužnicom nije naveo o kojoj je grešci reč, pa se taj argument stoga odbija. Isto tako, odbijaju se Lazarevićeve tvrdnje da je u vezi s događajima u Dubravi napravljena pravna greška (v. gore, fusnota 822), jer on u okviru navoda o pravnoj greški naprosto ponavlja nekoliko svojih argumenata u vezi s dokazima, za koje je zaključeno da su neutemeljeni.

¹⁴¹⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1099, 1256.

¹⁴²⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1099, 1256-1257.

¹⁴²¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1256.

maskirne uniforme "zaista bili pripadnici vojske".¹⁴²² Pored toga, kako tvrdi Lazarević, Rakino svedočenje da je tu akciju predvodio jedan pripadnik policije dodatno pokazuje da u njoj nisu učestvovala snage VJ-a, budući da bi bilo "nemoguće da jedna struktura bude pod komandom druge".¹⁴²³ Lazarević dodaje da bi, s obzirom na izveštaj ambasade SAD-a koji potvrđuje da su se u gradu Kačaniku nalazile značajne snage OVK-a i da je tamo bilo borbenih dejstava, razuman presuditelj o činjenicama zaključio da su srpske "snage reda" izvele legitimnu protivterorističku akciju.¹⁴²⁴

448. Tužilaštvo odgovara da je Isa Raka dosledno govorio o dve različite vrste uniformi koje su nosili izvršioc i dodaje da Lazarević, svojim argumentom da je nemoguće da bi VJ učestvovao u akciji koju je predvodio MUP, "zanemaruje situaciju na terenu", koja je obuhvatala "velik broj rezervista VJ-a i dobrovoljaca VJ-a".¹⁴²⁵ Tužilaštvo takođe ističe da je Pretresno veće odbacilo svedočenje Krsmana Jelića u kom je on poricao učešće VJ-a u bilo kakvoj akciji u tom gradu i tvrdi da, iz svih tih razloga, Lazarevićev argument treba odbiti.¹⁴²⁶ Naposletku, tužilaštvo tvrdi da Lazarević u okviru svojih tvrdnji o aktivnostima OVK-a ponavlja argumente koji su već odbačeni u pretresnoj fazi i da su te tvrdnje neutemeljene.¹⁴²⁷

449. Lazarević u replici ponavlja svoje argumente i navodi da je tvrdnja tužilaštva da su rezervisti VJ-a i dobrovoljci VJ-a mogli biti pod komandom policije u gradu Kačaniku puka spekulacija.¹⁴²⁸

b. Analiza

450. Prilikom donošenja zaključka da je VJ 27. marta 1999. bio prisutan u gradu Kačaniku, Pretresno veće se oslonilo na svedočenje Ise Rake da je video kako dva "vojna džipa" i jedno belo vozilo "niva" stižu u krečanu.¹⁴²⁹ Prema Rakinim rečima, iz tih vozila je izašlo oko 20-30 policajaca u plavim i belim maskirnim policijskim uniformama i dva oficira u regularnim zelenosmeđim maskirnim uniformama VJ-a¹⁴³⁰ i zauzelo položaje u krečani i okolini, s kojih je zatim počelo da

¹⁴²² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 198. Lazarević dalje sugerše da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku jer u slučaju Rakinog svedočenja nije primenilo ispravan "princip rezonovanja i odlučivanja u vezi s dokazima" (*ibid.*, par. 271-272. V. takođe *ibid.*, par. 223-230).

¹⁴²³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 198-199.

¹⁴²⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 200-201, gde se upućuje na DP 6D1638, str. 4. Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1089.

¹⁴²⁵ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 201. Tužilaštvo takođe tvrdi da je Lazarevićeva tvrdnja o navodnim pravnim greškama nerazrađena, da se u okviru te tvrdnje ponavljaju činjenični argumenti i da je treba odbaciti bez razmatranja (*ibid.*, par. 216-217).

¹⁴²⁶ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 201.

¹⁴²⁷ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 202.

¹⁴²⁸ Lazarevićeva replika, par. 99.

¹⁴²⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1089, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1099.

¹⁴³⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1089, i izvori na koje se tamo poziva.

puca u pravcu kuća.¹⁴³¹ Raka je u svom svedočenju više puta ponovio da su ta dva čoveka nosila "zelene maskirne" uniforme.¹⁴³²

451. Žalbena veće napominje da Raka u svom svedočenju nije pominjao nikakve oznake na vozilima niti obeležja na zelenim maskirnim uniformama koje je video na pomenutoj dvojici ljudi.¹⁴³³ Žalbena veće primećuje da nije jasno na osnovu čega je Raka džipove identifikovao kao "vojne džipove" jer nije rekao ništa o tome odakle zna da su to bili vojni džipovi, odnosno po čemu ih je identifikovao kao takve kad ih je video. Pored toga, Žalbena veće napominje da su "nive" koristili i PJP-ovi.¹⁴³⁴ Žalbena veće dalje napominje da je, kao što je objašnjeno u vezi s jednom drugom opštinom,¹⁴³⁵ Pretresno veće zaključilo da je pretpostavka da su pripadnici VJ-a bili jedini koji su nosili zelene uniforme netačna¹⁴³⁶ i da su takve uniforme u relevantno vreme nosili i pripadnici PJP-ova, SAJ-a i Jedinice za specijalne operacije Službe državne bezbednosti MUP-a (dalje u tekstu: JSO), koji su bili u sastavu MUP-a.¹⁴³⁷ S obzirom na te okolnosti, Rakino svedočenje, uzeto samo za sebe, ne može biti dovoljno za razuman zaključak o identitetu te dvojice ljudi kao pripadnika VJ-a.

452. Iako tužilaštvo sugeriše da je situacija na terenu obuhvatala velik broj rezervista VJ-a i dobrovoljaca VJ-a, ono nije uputilo ni na kakve dokaze koji pokazuju da su dvojica ljudi koje je Raka video bili rezervisti ili dobrovoljci VJ-a.¹⁴³⁸ Pored toga, Žalbena veće primećuje da ne postoje drugi dokazi koji pokazuju da se VJ u relevantno vreme nalazio u gradu Kačaniku¹⁴³⁹ i da je Pretresno veće zaključilo da je "nekoliko stotina stanovnika ovog grada napustilo [...] svoje domove iz straha od *policijskih* snaga ili zato što ih je *policija* direktno isterala iz njihovih domova".¹⁴⁴⁰ Shodno tome, Žalbena veće smatra da dokazi koji su predloženi Pretresnom veću ne bi mogli navesti razumnog presuditelja o činjenicama da konstatuje da je jedini razuman zaključak taj da su stanovnike grada Kačanika prisilno raselili pripadnici VJ-a.¹⁴⁴¹

¹⁴³¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1090-1091, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁴³² Isa Raka, 19. septembar 2006, T. 3519, 3547. V. takođe *ibid.*, T. 3547 ("Znam da je policija nosila plave maskirne uniforme, a ove uniforme su bile drugačije").

¹⁴³³ V. Isa Raka, DP P2301, par. 12-21; Isa Raka, 19. septembar 2006, T. 3514-3551.

¹⁴³⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 672; Dragan Živaljević, DP 6D1606, par. 9.

¹⁴³⁵ V. gore, fusnota 1246.

¹⁴³⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 727.

¹⁴³⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 710, 712, 714, 716.

¹⁴³⁸ V. Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 201, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 570-657.

¹⁴³⁹ Pretresno veće je pomenulo izveštaj MUP-a u kom se navodi da su 27. marta 1999. "teroristi" napali kolonu vozila VJ-a iz krečane o kojoj je govorio Raka, ali nije donelo zaključak u tačnosti tog izveštaja (Prvostepena presuda, tom 2, par. 1091, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1099, str. 3). Žalbena veće napominje da se incident opisan u MUP-ovom izveštaju, u svakom slučaju, navodno desio između 16:00 i 17:00 časova i da se u njemu navodno radilo o "terorističk[om]" napadu iz krečane (DP P1099, str. 3), dok se incident koji je opisao Raka desio ujutro i u njemu su snage MUP-a i drugi zauzeli položaje u krečani i s njih otvorili vatru (Prvostepena presuda, tom 2, par. 1089-1091; Isa Raka, DP P2301, par. 15).

¹⁴⁴⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1099 (naglasak dodat). V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1256; Isa Raka, DP P2301, par. 22; Isa Raka, 19. septembar 2006, T. 3526-3527.

¹⁴⁴¹ Iz tog razloga, Žalbena veće neće razmatrati nijedan od ostalih Lazarevićevih argumenata u vezi s gradom Kačanikom.

453. Iz gorenavedenih razloga, Žalbno veće delimično odobrava podosnov 1(i) Lazarevićeve žalbe, u delu u kom se on odnosi na Kačanik, i poništava osuđujuću presudu koja mu je izrečena u vezi s incidentom u tom gradu. O eventualnom uticaju tog zaključka na Lazarevićevu kaznu biće reči dole u tekstu.¹⁴⁴²

(b) Lukićeva žalba

454. Lukić ulaže prigovor zbog oslanjanja Pretresnog veća na svedočenje Ise Rake u vezi sa zaključcima o izvršiocima prisilnog raseljavanja u gradu Kačaniku. Konkretno, Lukić navodi da je, pošto su uniforme policije bile plave ili plave maskirne, Rakina tvrdnja da je policija nosila plavo-bele uniforme neprihvatljiva i da je on stoga nepouzdan.¹⁴⁴³ Prilikom donošenja osporavanih zaključaka Pretresno veće je uzelo u obzir, između ostalog, Rakino svedočenje da je video grupu policajaca u "plavim i belim maskirnim policijskim uniformama",¹⁴⁴⁴ a imalo je u vidu i da je Raka za jednog od njih, koji je izgleda bio zadužen za tu grupu, rekao da je "zamenik komandira" policijske stanice u Kačaniku, koga je poznao odranije.¹⁴⁴⁵ Žalbno veće podseća da manja razlika između boje policijskih uniformi koju je opisao Raka i drugih dokaza, sama po sebi, ne čini njegovo svedočenje nepouzdanim u celosti i da ne pokazuje da je ono "prilagođeno potrebama" teze tužilaštva.¹⁴⁴⁶ Shodno tome, Žalbno veće delimično odbija podosnov D(2) Lukićeve žalbe.

8. Orahovac/Rahovec

455. U vezi s događajima u selu Celina, u opštini Orahovac, Pretresno veće je zaključilo, između ostalog, da je

VJ 25. marta 1999. godine opkolio Celinu i granatirao je. Mešovite snage VJ i MUP, uključujući neregularne snage, ušle su u selo, pljačkale i palile kuće. Zbog toga su seljani iz straha pobešli.¹⁴⁴⁷

Pretresno veće je zaključilo da su te i druge radnje "predstavlj[al]e napad na civilno stanovništvo Celine"¹⁴⁴⁸ i da su snage VJ-a i MUP-a izazvale odlazak stanovnika Celine "bez legitimnog razloga".¹⁴⁴⁹ U vezi s događajima u Celini, Pretresno veće je osudilo Lazarevića za pomaganje i

¹⁴⁴² V. dole, pododeljak IX.I.

¹⁴⁴³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 101, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1089. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 93. Tužilaštvo se u svom odgovoru nije time konkretno bavilo.

¹⁴⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1089, gde se upućuje na Isa Raka, DP P2301, par. 12, Isa Raka, 19. septembar 2006, T. 3519.

¹⁴⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1089, gde se upućuje na Isa Raka, 19. septembar 2006, T. 3520, Isa Raka, DP P2301, par. 13.

¹⁴⁴⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 101. V. gore, fusnota 1115.

¹⁴⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 334. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1206.

¹⁴⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1206.

¹⁴⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1207.

podržavanje deportacije i drugih nehumanih dela (prisilnog premeštanja) kao zločina protiv čovečnosti, na osnovu člana 7(1) Statuta.¹⁴⁵⁰ Lazarević osporava te osuđujuće presude.¹⁴⁵¹

(a) Argumentacija strana u postupku

456. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je zaključilo da je VJ, delujući zajedno s MUP-om i neregularnim snagama, 25. i 26. marta 1999. opkolio i granatirao Celinu, što je navelo seljane da beže.¹⁴⁵² On tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo jer se oslonilo na svedočenja Agima Jeminija i Reshita Salihija da bi zaključilo da su snage VJ-a bile prisutne u Celini¹⁴⁵³ i da su granatirale to selo u relevantno vreme.¹⁴⁵⁴ Prema njegovoj daljoj tvrdnji, nijedno razumno pretresno veće ne bi moglo da zaključi da su aktivnosti VJ-a na području oko Celine bile usmerene protiv civila.¹⁴⁵⁵ S tim u vezi, on tvrdi da je Pretresno veće napravilo i činjeničnu i pravnu grešku kada je bez "valjanog objašnjenja" odbacilo svedočenja Božidara Delića i Vlatka Vukovića o aktivnostima VJ-a na relevantne dane.¹⁴⁵⁶ On takođe tvrdi da Pretresno veće nije uzelo u obzir dokaze, uključujući Zyrapijevo svedočenje i dokazni predmet P2447, mapu područja pod kontrolom OVK-a, koji pokazuju da je na tom području bilo sukoba s OVK-om i da se Celina nalazila unutar zone borbenih dejstava OVK-a.¹⁴⁵⁷ Po njegovom mišljenju, ako je Celina i granatirana, dokazi pokazuju da je granatiranje bilo usmereno na položaje OVK-a i da nije prouzrokovalo ni štetu na civilnim objektima ni ikakve žrtve.¹⁴⁵⁸ Naposljetku, Lazarević ističe da bi razuman presuditelj o činjenicama zaključio da je civilno stanovništvo preseljeno iz Celine po naređenjima OVK-a.¹⁴⁵⁹

457. Tužilaštvo odgovara da ovaj žalbeni podosnov treba odbaciti bez razmatranja,¹⁴⁶⁰ i da Lazarević, u svakom slučaju, nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku.¹⁴⁶¹ Konkretno, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće razmotrilo i odbacilo Lazarevićeve argumente u vezi s dokazima o identifikaciji dobijenim od Agima Jeminija i Reshita Salihija i da je postupilo razumno kada je odbacilo dokaze odbrane na koje se Lazarević poziva u vezi s lokacijom i radnjama VJ-a na tom području.¹⁴⁶² Kako tvrdi tužilaštvo, Pretresno veće je ispravno zaključilo da

¹⁴⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 930, 1211.

¹⁴⁵¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 106-128. V. takođe *ibid.*, par. 252-253.

¹⁴⁵² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 106.

¹⁴⁵³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 111-115. V. takođe *ibid.*, par. 107.

¹⁴⁵⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, str. 29, par. 108-109.

¹⁴⁵⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 116-121. V. takođe *ibid.*, par. 108-110.

¹⁴⁵⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 116, 120-121, 252-253. V. takođe *ibid.*, par. 107, 223-230.

¹⁴⁵⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 121-125, 127.

¹⁴⁵⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 108-110.

¹⁴⁵⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 126, 128.

¹⁴⁶⁰ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 115. V. takođe *ibid.*, par. 123.

¹⁴⁶¹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 116.

¹⁴⁶² Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 117-122.

radnje VJ-a u Celini nisu bile legitimna borbena dejstva i da su albanski seljani iz Celine pobjegli zbog žestokih napada VJ-a i MUP-a, a ne zato što im je OVK naložio da odu.¹⁴⁶³

458. Lazarević u replici ponavlja svoje argumente i tvrdi da je argumentacija tužilaštva spekulativna.¹⁴⁶⁴ On ističe da je pokazao da Celina nije granatirana, da je VJ na području van Celine izvodio legitimna borbena dejstva protiv OVK-a i da se stanovništvo iz Celine povuklo po naređenju OVK-a.¹⁴⁶⁵

(b) Analiza

459. Žalbeno veće će najpre razmotriti Lazarevićev argument da je Pretresno veće pogrešilo kada se prilikom donošenja zaključka da su pripadnici VJ-a bili prisutni u Celini oslonilo na svedočenja Agima Jeminija i Reshita Salihija. S tim u vezi, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće zaključilo da su 25. marta 1999. mešovite snage VJ-a i MUP-a, uključujući neregularne snage, "ušle [...] u selo [i] pljačkale i palile kuće".¹⁴⁶⁶ Prilikom donošenja tog zaključka, Pretresno veće je uzelo u obzir, između ostalog, svedočenje Jeminija, koji je izjavio da su snage VJ-a koje su ušle u Celinu nosile smeđe-zelene maskirne uniforme s oznakom dvoglavog orla na levoj mišici i da su oni koji su komandovali nosili tamnozeleno kape nalik beretkama, dok su "vojnici [...] nosili kape koje su podsećale na 'titovke'" i imale istu tu oznaku s orlom.¹⁴⁶⁷ Pretresno veće je uzelo u obzir i svedočenje Salihija, koji je rekao da su pripadnici "srpskih snaga" koji su ušli u selo nosili "crne uniforme".¹⁴⁶⁸ Pretresno veće je navelo da ne vidi "razloga za sumnju u verodostojnost veoma detaljnih i doslednih iskaza" Jeminija i Salihija u vezi s događajima koji su se u Celini odigrali 25. i 26. marta 1999. godine.¹⁴⁶⁹

460. Kao što je Lazarević istakao,¹⁴⁷⁰ Jemini je u svom svedočenju prvo izjavio da su vojne snage koje je video oko 05:30 časova 25. marta 1999. nosile "plave maskirne uniforme s uzorkom" i oznakom s dvoglavim orlom na levoj mišici.¹⁴⁷¹ Međutim, Jemini je u daljem ispitivanju pojasnio, što je Pretresno veće prihvatilo, da je video snage u smeđe-zelenim maskirnim uniformama, kao i snage u plavim uniformama, te da su uniforme u oba slučaja imale dvoglavog orla na grudima.¹⁴⁷² Pored toga, Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće na jednom drugom mestu u Prvostepenoj

¹⁴⁶³ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 124-127.

¹⁴⁶⁴ Lazarevićeva replika, par. 66-76.

¹⁴⁶⁵ Lazarevićeva replika, par. 69-74.

¹⁴⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 334.

¹⁴⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 310, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁴⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 310, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁴⁶⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 333.

¹⁴⁷⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 111.

¹⁴⁷¹ Agim Jemini, 28. septembar 2006, T. 4232-4233.

¹⁴⁷² Agim Jemini, 28. septembar 2006, T. 4232-4234, 4271-4273; Prvostepena presuda, tom 2, par. 310. V. takođe Agim Jemini, DP P2338 (izjava od 17. jula 1999), str. 2.

presudi napomenulo da su vojnici VJ-a na levom ramenu uniformi nosili oznaku s dvoglavim orlom i da je "maskirni uzorak standardne uniforme koja se nosila u VJ bio [...] kombinacija smeđe, crne i tri nijanse zelene boje".¹⁴⁷³ Žalbeno veće ne vidi nikakvu grešku u tome što je Pretresno veće prihvatilo Jeminijevo svedočenje u vezi s tim pitanjem.

461. Što se tiče Lazarevićeve tvrdnje da je "opštepoznata činjenica" da je "titovke" koje je Jemini opisao nosila samo JNA do 1992, on tu tvrdnju nije potkrepio, osim što je uputio na svedočenje Božidara Delića da su svi njegovi vojnici nosili beretke i da su "kape titovke [...] izbačene odavno iz upotrebe".¹⁴⁷⁴ Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće eksplicitno razmotrilo Delićevo svedočenje o uniformama koje su nosili vojnici iz njegove brigade, ali da je, na osnovu dokaza, odbacilo tvrdnju da Jeminijev opis uniformi ne odgovara uniformama VJ-a iz tog vremena.¹⁴⁷⁵ Iako se u Prvostepenoj presudi ne pominje Delićevo svedočenje o kapama,¹⁴⁷⁶ Žalbeno veće podseća da pretresno veće ima široka diskreciona ovlašćenja u odmeravanju težine dokaza i da nije dužno da objasni svaki korak svog rezonovanja niti da navede svaki dokaz koji je uzelo u obzir prilikom donošenja zaključka.¹⁴⁷⁷ Shodno tome, Lazarevićev argument u vezi s ovim pitanjem se odbija, a odbija se i njegova tvrdnja da je Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo na Jeminijevo svedočenje vezano za identifikaciju pripadnika VJ-a u Celini.

462. Lazarević takođe ukazuje na Salihijevo svedočenje da su snage koje su ušle u Celinu nosile crne uniforme.¹⁴⁷⁸ Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće prihvatilo Salihijevo svedočenje vezano za identifikaciju pripadnika MUP-a¹⁴⁷⁹ i smatra da Lazarević nije pokazao kako ono čini nerazumnim zaključke Veća koji se tiču prisustva snaga VJ-a.¹⁴⁸⁰

463. Što se tiče Lazarevićevih argumenata da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je VJ granatirao Celinu, Žalbeno veće na početku napominje da on nije pokazao kako Jeminijevo i Salihijevo svedočenje na koje se poziva potkrepljuje njegovu tvrdnju.¹⁴⁸¹ Kad je reč o svedočenju

¹⁴⁷³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 427.

¹⁴⁷⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 111, gde se upućuje na Božidar Delić, 29. novembar 2007, T. 19368.

¹⁴⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 310, gde se upućuje na Lazarevićev završni podnesak, par. 42, gde se pak upućuje na Božidar Delić, 29. novembar 2007, T. 19367-19368.

¹⁴⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 310, gde se upućuje na Božidar Delić, 29. novembar 2007, T. 19367-19368.

¹⁴⁷⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 27; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 21. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 481; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 115.

¹⁴⁷⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 112. V. takođe *ibid.*, par. 113-115.

¹⁴⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 310. Pretresno veće je objasnilo da su drugi svedoci "takođe izjavili da su policijske uniforme bile crne" i podsetilo da se "za tamnoplave policijske uniforme može reći da su skoro crne", međutim, napomenulo je da su "među snagama koje su videli svedoci možda bili i rezervisti, dobrovoljci i druge neregularne snage" (*ibid.*).

¹⁴⁸⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 306-307 (gde se upućuje na dokaze da je VJ granatirao i opkolio selo i da je VJ, zajedno sa snagama MUP-a, ušao u selo), 334.

¹⁴⁸¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, str. 29, par. 108-109, gde se upućuje na Reshit Salih, 28. septembar 2006, T. 4204-4206, 4209, Agim Jemini, DP P2338, str. 2, Agim Jemini, 28. septembar 2006, T. 4245, DP IC58, DP IC59, DP IC60, DP IC62, DP IC63.

svedoka SD1, oficira VJ-a,¹⁴⁸² Lazarević ispravno primećuje da je Pretresno veće pogrešno shvatilo njegovo svedočenje o položaju njegove jedinice u Celini 25. marta 1999. godine.¹⁴⁸³ Iako je svjedok SD1 izjavio da je njegova jedinica nekoliko sati bila na položajima koje je zauzela u dvorištu škole u Celini,¹⁴⁸⁴ u Prvostepenoj presudi se kaže da je on poricao da je bio tamo.¹⁴⁸⁵ Međutim, Lazarević nije dokazao da ta greška čini nerazumnim zaključak Pretresnog veća da je VJ tog datuma granatirao Celinu. Konkretno, dok Lazarević tvrdi da VJ nije mogao granatirati selo jer bi pogodio jedinicu svjedoka SD1, Žalbeno veće ima u vidu Salihijev prikaz, koji je Pretresno veće smatralo verodostojnim, da je VJ prestajao s granatiranjem kad bi snage samog VJ-a ulazile u selo, ali je ponovo počinjao nakon što bi se one povukle, i da se taj obrazac ponavljao tokom celog dana.¹⁴⁸⁶ S obzirom na gorenavedeno, i na druge dokaze o granatiranju koje je Pretresno veće prihvatilo,¹⁴⁸⁷ Lazarevićevi argumenti u vezi s tim pitanjem se odbijaju.

464. Žalbeno veće sada prelazi na Lazarevićevu tvrdnju da je Pretresno veće bez "valjanog objašnjenja" odbacilo svedočenja Božidara Delića i Vlatka Vukovića o radnjama VJ-a,¹⁴⁸⁸ uprkos činjenici da su svedočenja oba svjedoka, kako tvrdi Lazarević, "verodostojna i potkrepljena materijalnim dokazima".¹⁴⁸⁹ Žalbeno veće na početku primećuje da, suprotno Lazarevićevoj sugestiji,¹⁴⁹⁰ Pretresno veće nije zanemarilo izjave tih svjedoka o sukobima s OVK-om u Celini do kojih je navodno došlo u jutarnjim časovima 25. marta 1999. godine.¹⁴⁹¹ Međutim, Pretresno veće je u slučaju oba svjedoka smatralo neuverljivim to što su oni generalno negirali da su njihove jedinice VJ-a bile očevici bilo kojeg događaja u Celini ili da su u njima učestvovala, već je svoje zaključke o događajima u Celini zasnovalo prvenstveno na "veoma podrobni[m] i dosledni[m] iskaz[ima]" Jeminija i Salihija.¹⁴⁹² Žalbeno veće dalje napominje da Lazarević nije objasnio kako bi, čak i da postoje pouzdani dokazi da su jedinice VJ-a na relevantne datume učestvovala u borbama s OVK-om *van Celine*,¹⁴⁹³ kao što on sugerše,¹⁴⁹⁴ takvi dokazi činili nerazumnim

¹⁴⁸² Prvostepena presuda, tom 2, par. 318.

¹⁴⁸³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 117; Prvostepena presuda, tom 2, par. 318.

¹⁴⁸⁴ Svedok SD1, 13. decembar 2007, T. 20229-20230 (zatvorena sednica).

¹⁴⁸⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 318.

¹⁴⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 307, gde se upućuje na Reshit Salih, DP P2336, str. 2. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 333. Žalbeno veće takođe napominje da se Lazarević nije pozvao ni na kakve dokaze u prilog tvrdnji da je jedinica svjedoka SD1 bila "jedina formacija VJ-a koja je raspolagala sredstvima kojima se moglo vršiti granatiranje" (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 119, gde se upućuje na svjedok SD1, 13. decembar 2007, T. 20229 (zatvorena sednica)).

¹⁴⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 306, gde se upućuje na Reshit Salih, 28. septembar 2006, T. 4209-4210, Reshit Salih, DP P2336, str. 2, Agim Jemini, 28. septembar 2006, T. 4232-4234, 4245, Agim Jemini, DP P2338 (izjava od 17. jula 1999), str. 2. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 333-334.

¹⁴⁸⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 252-253.

¹⁴⁸⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 116, gde se upućuje, između ostalog, na Vlatko Vuković, DP 5D1442, par. 27-31. V. takođe Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 120-121, gde se upućuje, između ostalog, na DP P2019.

¹⁴⁹⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 121.

¹⁴⁹¹ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 316.

¹⁴⁹² Prvostepena presuda, tom 2, par. 333.

¹⁴⁹³ Lazarević upućuje na dokazni predmet P2019, ratni dnevnik 2. motorizovanog bataljona 549. motorizovane brigade, koji, kako tvrdi, potkrepljuje Delićevo i Vukovićevo svedočenje o borbama na područjima izvan Celine i pokretima jedinica VJ-a na tom području 25. marta 1999. (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 116, 120-121). Pošto je razmotrilo taj dokazni predmet, Žalbeno veće

zaključak da je VJ na te iste datume, između ostalog, granatirao Celinu i izvršio pljačku u tom selu i da je tako naveo seljane da iz straha odu. Žalbena veće podseća da su pretresna veća u najboljoj poziciji da ocene verodostojnost nekog svedoka i pouzdanost izvedenih dokaza¹⁴⁹⁵ i zaključuje da Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo u svom pristupu Delićevom i Vukovićevom svedočenju niti da u rezonovanju Pretresnog veća postoji ikakav nedostatak koji bi predstavljao pravnu grešku.

465. Što se tiče argumenta da je Pretresno veće previdelo svedočenje Bislima Zyrapija i dokazni predmet P2447 u vezi sa sukobima s OVK-om na području Celine, Žalbena veće napominje da Zyrapi u delu svog svedočenja koji je Veće navodno previdelo nije pominjao Celinu.¹⁴⁹⁶ Pored toga, u dokaznom predmetu P2447, mapi sa Zyrapijevim oznakama, taj svedok je označio teritoriju koja je 24. marta 1999. bila pod kontrolom OVK-a, a koja ne obuhvata Celinu.¹⁴⁹⁷ Lazarevićeva tvrdnja u vezi s tim se, shodno tome, odbija. Isto tako, odbija se i njegov argument da je granatiranje Celine, ako ga je bilo, bilo usmereno na položaje OVK-a, pošto nije uputio ni na kakve dokaze kako bi tu tvrdnju potkrepio. Lazarevićev argument da eventualnim granatiranjem nije naneta nikakva šteta civilnim objektima niti su prouzrokovane ikakve civilne žrtve takođe ne stoji, jer on nije pokazao kako bi, čak i da je to dokazano, obim i vrsta štete nanete takvim granatiranjem činili nerazumnim zaključak Pretresnog veća da je granatiranje izvršeno i da su seljani zbog toga iz straha pobjegli.¹⁴⁹⁸

466. Prelazeći, naposletku, na Lazarevićev argument da je OVK naredio stanovnicima Celine da odu i da oni, prema tome, nisu otišli ni zbog kakvih radnji VJ-a, Žalbena veće napominje da Lazarević u prilog tom argumentu navodi samo jedan dokaz – svedočenje Bislima Zyrapija da je bilo normalno da OVK stanovništvu naredi pokret iz borbene zone.¹⁴⁹⁹ Lazarević nije uputio na dokaze da je OVK izdao takvo naređenje u vezi sa Celinom niti da su civili koji su otišli iz Celine postupali po takvom naređenju. Njegov argument se, shodno tome, odbija.¹⁵⁰⁰

467. Iz gorenavedenih razloga, Žalbena veće odbija podosnov 1(e) Lazarevićeve žalbe.

napominje da se iz njega ne vidi da je 25. marta 1999. u blizini Celine bilo ikakve aktivnosti VJ-a i da on stoga ne potkrepljuje Lazarevićeve tvrdnje (v. DP P2019, str. 2-3 (pod pečatom)).

¹⁴⁹⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 116, 121. V. takođe *ibid.*, par. 124-125.

¹⁴⁹⁵ V., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 949; Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 188; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 64.

¹⁴⁹⁶ Bislim Zyrapi, 7. novembar 2006, T. 5989-6000.

¹⁴⁹⁷ DP P2447; Bislim Zyrapi, 7. novembar 2006, T. 5990-5991, 5995.

¹⁴⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 334.

¹⁴⁹⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 126, gde se upućuje na Bislim Zyrapi, 7. novembar 2006, T. 6003.

¹⁵⁰⁰ Isto tako, odbijaju se Lazarevićeve tvrdnje da je u vezi s događajima u Orahovcu napravljena pravna greška (v. gore, fusnota 822), jer on u okviru navoda o pravnoj greški naprosto ponavlja nekoliko svojih argumenata u vezi s dokazima za koje je zaključeno da su neutemeljeni.

9. Peć/Peja

468. Pretresno veće je zaključilo da je 27. i 28. marta 1999. znatan broj kosovskih Albanaca u gradu Peći direktno isteran iz svojih domova i da su mnogi od tih ljudi prisiljeni da odu bilo u Albaniju, bilo u Crnu Goru.¹⁵⁰¹ Prema zaključku Pretresnog veća, "VJ je granatirao delove grada, oduzimana su vozila, krao se novac, palile kuće, a velik broj kosovskih Albanaca bio je ili direktno isteran iz svojih domova ili su pak pobjegli iz straha".¹⁵⁰² Pretresno veće se uverilo da je to proterivanje izvršeno na organizovan način i da su u njemu učestvovali VJ, kao i MUP, naoružani srpski civili i druge neregularne snage.¹⁵⁰³ Iako je Pretresno veće iznelo zaključak da su "pre početka NATO bombardovanja i događaja za koje se optuženi terete u Optužnici" tamo bile prisutne jake snage OVK-a,¹⁵⁰⁴ ono je zaključilo da "[z]a to masovno proterivanje [...] nije bilo nikakvog legitimnog razloga"¹⁵⁰⁵ i da su ti događaji predstavljali napad na civilno stanovništvo grada.¹⁵⁰⁶ Shodno tome, Veće je zaključilo da je VJ, zajedno s MUP-om i drugim s njim povezanim snagama, odgovoran za deportaciju i druga nehumana dela (prisilno premeštanje) kao zločine protiv čovečnosti.¹⁵⁰⁷ Pretresno veće je osudilo Lazarevića za pomaganje i podržavanje tih krivičnih dela na osnovu člana 7(1) Statuta.¹⁵⁰⁸ Lazarević osporava te osuđujuće presude.¹⁵⁰⁹

(a) Argumentacija strana u postupku

469. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je zaključilo da je VJ 27. i 28. marta 1999. bio prisutan u Peći i da je učestvovao u zločinima u tom gradu.¹⁵¹⁰ Konkretno, on tvrdi da Pretresno veće nije na primeren način razmotrilo dokumentarne dokaze, potkrepljene svedočenjem Dragana Živanovića, koji pokazuju da su se borbene formacije VJ-a nalazile izvan grada Peći.¹⁵¹¹ On takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je odbacilo svedočenje Radovana Paponjka da u gradu u relevantno vreme nije bilo pripadnika VJ-a i dodaje da je ono potkrepljeno, između ostalog, vojnim dokumentima i svedočenjem Edisona Zatriqija.¹⁵¹² Lazarević dalje tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada se po pitanju identifikacije pripadnika i vozila VJ-a oslonilo na svedočenje Ndrece Konaja¹⁵¹³ i kada nije navelo "valjan razlog" za to što je

¹⁵⁰¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 48. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1157, 1182.

¹⁵⁰² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1181. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 48, 1157, 1182.

¹⁵⁰³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 48, 1157, 1181-1183.

¹⁵⁰⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 7.

¹⁵⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1182.

¹⁵⁰⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1181-1182.

¹⁵⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1183.

¹⁵⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 930, 1211.

¹⁵⁰⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 2-12. V. takođe *ibid.*, par. 231-232.

¹⁵¹⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 2-4, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 48, 1157.

¹⁵¹¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 4, gde se upućuje na DP P2802, DP P2616.

¹⁵¹² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 5-6, 231.

¹⁵¹³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 7-9, gde se upućuje na Ndrec Konaj, 16. oktobar 2006, T. 4893 (identifikacija vojnika), 4900 (identifikacija vozila).

u vezi s učešćem VJ-a prihvatilo Konajevo svedočenje, a ne svedočenje tri druga pouzdana svedoka.¹⁵¹⁴ Naposljetku, Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo zato što nije uzelo u obzir dokazne predmete i svedočenja koji pokazuju da su i u opštini Peć i u gradu Peći vođene borbe između "redovnih snaga" i OVK-a.¹⁵¹⁵

470. Tužilaštvo odgovara da Lazarevićeve argumente u vezi s dokazima o prisustvu VJ-a i njegovom učešću u datim događajima treba odbaciti bez razmatranja i da su oni, uz to, bez merituma.¹⁵¹⁶ Prema tvrdnji tužilaštva, Lazarević u svojim argumentima u vezi s određenim dokumentarnim dokazima i svedocima odbrane zanemaruje zaključke Pretresnog veća i ne pokazuje da je Veće napravilo ikakvu grešku.¹⁵¹⁷ Tužilaštvo takođe tvrdi da je Pretresno veće, oslanjajući se na svedočenja Edisona Zatriqija i Ndreca Konaja, razumno i ispravno identifikovalo snage i opremu VJ-a.¹⁵¹⁸ Tužilaštvo dalje tvrdi da Lazarević nije pokazao relevantnost dokaza prema kojima je OVK bio prisutan u Peći dve nedelje nakon što je izvršeno proterivanje.¹⁵¹⁹

471. Lazarević u replici osporava sugestiju da mnoge od njegovih argumenata treba odbaciti bez razmatranja.¹⁵²⁰ On tvrdi da je tužilaštvo i samo potvrdilo da Edison Zatriqi nije identifikovao pripadnike VJ-a kao izvršioce datih zločina i osporava argumentaciju tužilaštva u vezi s tim svedokom.¹⁵²¹ Lazarević takođe tvrdi da činjenica da je Ndreca Konaj govorio o licima u zelenim uniformama nije dovoljna za identifikaciju pripadnika VJ-a, pošto su zelene uniforme na istom mestu i u isto vreme nosile i druge formacije,¹⁵²² i dodaje da Pretresno veće nije uzelo u obzir Konajevo priznanje da nije mogao da identifikuje pripadnike vojske ni vojna vozila zato što nije služio vojsku.¹⁵²³

(b) Analiza

472. Kao prvo, što se tiče Lazarevićevog argumenta da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je VJ bio prisutan u Peći i da je učestvovao u zločinima u tom gradu, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće zaključilo da su od 27. marta do sredine aprila 1999. snage VJ-a, uključujući određeni broj rezervista, bile stacionirane u samom gradu Peći.¹⁵²⁴ Prilikom donošenja

¹⁵¹⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 231, gde se govori o Zatriqiju, Paponjku i Živanoviću.

¹⁵¹⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 10, gde se upućuje na DP 6D1637, str. 4, DP 6D1639, str. 5.

¹⁵¹⁶ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 18, 22. V. takođe *ibid.*, par. 19-21, 23-29.

¹⁵¹⁷ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 26-28.

¹⁵¹⁸ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 19-24.

¹⁵¹⁹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 29.

¹⁵²⁰ Lazarevićeva replika, par. 3-11, 17.

¹⁵²¹ Lazarevićeva replika, par. 12-13. Lazarević ističe da dokazni predmet P2616, na koji upućuje tužilaštvo, ne potkrepljuje Zatriqijevo svedočenje, jer pokazuje da se snage VJ-a razmeštene "na tom području" nisu nalazile u gradu Peći (*ibid.*, par. 13).

¹⁵²² Lazarevićeva replika, par. 14, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 705, 710, 712, 714, 716, 839.

¹⁵²³ Lazarevićeva replika, par. 15.

¹⁵²⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 10.

tog zaključka Pretresno veće se oslonilo na vojne dokumente, uključujući dokazni predmet P2802 (ratni dnevnik Oklopnog bataljona 125. motorizovane brigade) i dokazni predmet P2616 (ratni dnevnik 125. motorizovane brigade), kao i, između ostalog, na svedočenje Dragana Živanovića, komandanta 125. motorizovane brigade Prištinskog korpusa.¹⁵²⁵ Prilikom donošenja zaključka u vezi s događajima koji su se u gradu Peći odigrali 27. i 28. marta 1999. Pretresno veće je "prihvat[i]lo dokaze predočene putem Zatriqijevog i Konajevog prikaza, koji se međusobno podudaraju i potkrepljeni su dokumentarnim zapisima".¹⁵²⁶

473. Lazarević osporava zaključke Pretresnog veća i tvrdi da dokazni predmeti P2802 i P2616, kao i svedočenje Dragana Živanovića, pokazuju da se VJ u relevantno vreme nalazio izvan grada Peći.¹⁵²⁷ Pošto je proučilo te dokazne predmete, Žalbeno veće ne vidi nikakvu grešku u načinu na koji se Pretresno veće poslužilo tim dokumentima da bi utvrdilo da je 125. motorizovana brigada VJ-a 26-27. marta 1999. došla u Peć, kao i da se barem do 11. aprila 1999. nalazila u tom gradu.¹⁵²⁸ Žalbeno veće dalje napominje da je Pretresno veće razmotrilo i prihvatilo određene delove Živanovićevog svedočenja i da je zaključilo da se ono podudara s dokumentarnim dokazima iz tog perioda.¹⁵²⁹ Lazarević nije precizirao koji se deo Živanovićevog svedočenja kosi s osporavanim zaključkom niti je pokazao kako je Pretresno veće pogrešilo u svom pristupu.

474. Kad je reč o Lazarevićevom argumentu da je Pretresno veće pogrešilo kada je odbacilo svedočenje Radovana Paponjka da u gradu Peći u relevantno vreme nije bilo pripadnika VJ-a, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće detaljno objasnilo zašto je to učinilo, zaključivši da se ono ne podudara s relevantnim dokumentarnim dokazima i da je u direktnoj opreci s drugim dokazima, između ostalog, i sa Živanovićevim svedočenjem.¹⁵³⁰ Po mišljenju Pretresnog veća, Paponjak "nije bio iskren" u svom prikazu i Veće je smatralo da je njegov prikaz "nepouzdan".¹⁵³¹ Lazarević nije izneo ništa u prilog svojoj tvrdnji da je Paponjkov prikaz potkrepljen vojnim dokumentima. Osim toga, Žalbeno veće smatra neutemeljenom Lazarevićevu tvrdnju da je Paponjkovo svedočenje potkrepljeno svedočenjem Edisona Zatriqija da "nije video da je iko iz VJ-a bio pozicioniran na ulicama i usmeravao kosovske Albance kroz grad".¹⁵³² Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće prihvatilo Zatriqijevo svedočenje da je "srpska vojska" 27. marta 1999. počela da granatira naselje Kapešnica/Karpeshnica u gradu Peći s područja u blizini tamošnje bolnice i

¹⁵²⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 8-10, 16, 33, 39, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁵²⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 39. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 15-38, 48.

¹⁵²⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 4.

¹⁵²⁸ V. DP P2616, str. 4; DP P2802, str. 1-2. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 10.

¹⁵²⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 8, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁵³⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 31-39, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁵³¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 39.

¹⁵³² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 6, gde se upućuje na Edison Zatriqi, 29. septembar 2006, T. 4418-4419.

škole.¹⁵³³ Budući da je Pretresno veće prihvatilo to svedočenje, Žalbena veće smatra da Lazarević nije pokazao da je Zatriqi potkrepio Paponjkovo svedočenje niti da je Pretresno veće napravilo grešku u zaključcima vezanim za to svedočenje.

475. Žalbena veće zatim prelazi na Lazarevićevu tvrdnju da je Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo na dokaze o identifikaciji pripadnika i vozila VJ-a dobijene od Ndreca Konaja. Žalbena veće u vezi s tim napominje da je Pretresno veće uzelo u obzir Konajevo svedočenje o prisustvu u gradu Peći i radnjama, između ostalog, lica koja je on identifikovao kao uniformisane muškarce koji su bili vojnici ili pripadnici paravojnih snaga,¹⁵³⁴ kao i o prisustvu i radnjama vojnih snaga.¹⁵³⁵ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir Konajevo svedočenje da je, dok je bio u gradu Peći, 27. marta 1999. naišao na dva vozila, od kojih je jedno opisao kao vojno, a drugo kao policijsko,¹⁵³⁶ i da je 28. marta 1999. naišao na tri vojna tenka.¹⁵³⁷ Pretresno veće je napomenulo da je "s posebnom pažnjom ocenilo [Konajev] kredibilitet" i zaključilo je da je njegov prikaz događaja iz marta 1999. "verodostojan i pouzdan" s obzirom na to kako se uklapa u druge dokaze na koje se u vezi s Peći upućuje u Prvostepenoj presudi.¹⁵³⁸

476. Žalbena veće primećuje da iz Konajevog svedočenja nije jasno kako je on razne snage identifikovao kao pripadnike policije, vojske ili paravojske, iako je za neke pripadnike vojske koje je video rekao da su nosili zelene uniforme, a za razliku od toga za policiju izjavio da je imala plave uniforme i za pripadnike paravojnih snaga da su nosili zelene maskirne pantalone.¹⁵³⁹ S tim u vezi, Žalbena veće podseća na zaključke Pretresnog veća da je maskirna uniforma koju su nosili pripadnici VJ-a delovala pretežno zeleno i da su rezervisti VJ-a nosili i zelene maskirne uniforme i jednobojne maslinastozelene uniforme.¹⁵⁴⁰ Međutim, Žalbena veće takođe podseća da su zelene maskirne uniforme u relevantno vreme nosili i pripadnici PJP-a, SAJ-a i JSO-a¹⁵⁴¹ i da je Pretresno veće uputilo na dokaze da su pripadnicima PJP-ova u Peći početkom septembra 1998. izdate zelene maskirne uniforme s amblemom policije na rukavu.¹⁵⁴² S obzirom na te okolnosti, Žalbena veće

¹⁵³³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 16. V. takođe Edison Zatriqi, DP P2347, str. 2. Pretresno veće je napomenulo da Živanović i dokazni predmet P2616 delimično potkrepljuju Zatriqijev prikaz (Prvostepena presuda, tom 2, par. 16, i izvori na koje se tamo poziva). Iako Lazarević pokušava da ospori taj deo Zatriqijevog svedočenja tvrdnjom da dokazni predmet P2616 pokazuje da u gradu Peći nije bilo pripadnika VJ-a (Lazarevićeva replika, par. 13), on ne objašnjava zašto je to tako.

¹⁵³⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 23, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁵³⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 25-26, i izvori na koje se tamo poziva. U Prvostepenoj presudi se razmatra i Konajev prikaz da su ga zaustavila "two military soldiers" u maskirnim uniformama, ali se upućuje na dokaze u kojima se pominju "two paramilitary soldiers" (Prvostepena presuda, tom 2, par. 21, gde se upućuje na Ndreca Konaj, DP P2372, str. 3).

¹⁵³⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 22, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁵³⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 27, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁵³⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 30.

¹⁵³⁹ Ndreca Konaj, 16. oktobar 2006, T. 4890.

¹⁵⁴⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 427-430.

¹⁵⁴¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 710, 714, 716.

¹⁵⁴² Prvostepena presuda, tom 2, par. 14, i izvori na koje se tamo poziva.

smatra da Konajevo svedočenje, uzeto samo za sebe, nije dovoljno za jasnu identifikaciju pripadnika VJ-a.

477. Kad je reč o Lazarevićevom prigovoru u vezi s Konajevom identifikacijom vojnih vozila, Žalbeno veće primećuje da je u toku unakrsnog ispitivanja bilo određene konfuzije, između ostalog, u pogledu tipa vozila koja je Konaj video.¹⁵⁴³ Svedok je izjavio da je policijska vozila koja je video – plava s velikim gumama, u kojima su se vozili ljudi u plavim uniformama – mogao razlikovati od vojnog vozila, koje je bilo zelene maskirne boje i imalo je topovsku cev.¹⁵⁴⁴ Kada su mu pokazane odabrane fotografije, on je identifikovao vozila koja je video i, konkretno, za vozilo pod brojem dva u dokaznom predmetu P1325 rekao da je pripadalo policiji, a za vozilo pod brojem tri da je pripadalo vojsci.¹⁵⁴⁵ Žalbeno veće napominje da se identifikacija koju je Konaj izvršio na osnovu dokaznog predmeta P1325 kosi sa Živanovićevim svedočenjem¹⁵⁴⁶ i da se Pretresno veće nije eksplicitno bavilo tim nepodudaranjem. Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće to moralo da uradi. Uprkos tome, Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće bilo mišljenja da je Konajev prikaz događaja iz marta 1999. "verodostojan i pouzdan" s obzirom na druge dokaze u spisu.¹⁵⁴⁷ U tom kontekstu, Žalbeno veće ne vidi kako eventualna greška Pretresnog veća zbog prihvatanja Konajeve identifikacije vojnika VJ-a i vojnih vozila pokazuje da su njegovi zaključci o prisustvu i radnjama snaga VJ-a u gradu Peći, koji su utemeljeni na ukupnim dokazima, pogrešni.

478. Što se tiče ostalih Lazarevićevih argumenata, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće izričito priznalo da su "[p]rikazi tužilaštva i odbrane [...] u velikoj koliziji" i da je detaljno obrazložilo kako je tu koliziju razrešilo.¹⁵⁴⁸ Prema tome, Lazarevićev argument da Pretresno veće nije dalo obrazloženo mišljenje o tome zašto je prihvatilo Konajevo svedočenje ne stoji. Isto tako, Lazarević nije pokazao relevantnost dokumenata iz kojih sledi da je u opštini Peć i u gradu Peći dve nedelje *nakon* što je izvršeno proterivanje bilo borbi između "redovnih snaga" i OVK-a.¹⁵⁴⁹ Shodno

¹⁵⁴³ Ndrec Konaj, 16. oktobar 2006, T. 4895-4900. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 22. Govoreći o tome kako je koristio reč "Pinzgauer", Konaj je priznao da nije mogao razlikovati razne tipove vozila i izjavio da "nikada nije bio u vojsci" i da nije "stručnjak" (Ndrec Konaj, 16. oktobar 2006, T. 4899). Međutim, suprotno Lazarevićevoj sugestiji (Lazarevićeva replika, par. 15-16), Žalbeno veće smatra da nedostatak iskustva u vojsci ne čini Konajevo svedočenje nužno nepouzdanim.

¹⁵⁴⁴ Ndrec Konaj, 16. oktobar 2006, T. 4897, 4899-4900.

¹⁵⁴⁵ Ndrec Konaj, 16. oktobar 2006, T. 4914-4916; DP P1325.

¹⁵⁴⁶ Živanović je izjavio da je vozilo navedeno pod brojem dva u dokaznom predmetu P1325 koristila samo vojska, a da su vozilo pod brojem tri koristile većinom specijalne snage MUP-a na Kosovu, kao što je PJP (Dragan Živanović, 18. januar 2008, T. 20548-20549).

¹⁵⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 30.

¹⁵⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 3, 15-39.

¹⁵⁴⁹ V. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 10, gde se upućuje na DP 6D1637, str. 4, DP 6D1639, str. 3.

tome, njegov argument u vezi s tim pitanjem ne zadovoljava standard preispitivanja u žalbenom postupku i neće se dalje razmatrati.¹⁵⁵⁰

479. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće odbija podosnov 1(a) Lazarevićeve žalbe.

10. Priština/Prishtina

480. Pretresno veće je zaključilo da je, počev od 24. marta 1999, velik broj meštana kosovskih Albanaca proteran iz grada Prištine, s tim da su mnogi od njih prevezeni vozom u Makedoniju ili su tamo otišli na neki drugi način.¹⁵⁵¹ Pretresno veće je dalje zaključilo da su pripadnici VJ-a, MUP-a i drugih oružanih snaga direktno izbacili neke meštane iz njihovih domova, dok su drugi otišli zbog atmosfere straha koja je vladala u gradu usled nasilničkog proterivanja njihovih komšija, kao i pretnji, ubijanja, premlaćivanja i drugih dela zastrašivanja kojima su pribegavale te snage.¹⁵⁵² Pretresno veće je zaključilo da su tokom operacije uklanjanja velikog broja kosovskih Albanaca iz grada Prištine silovane tri žene, uključujući svedokinju K62, koju su silovala "trojica pripadnika VJ ili MUP", i svedokinju K31, koju su silovala "tri vojnika VJ".¹⁵⁵³ Pretresno veće je takođe zaključilo da je NATO bombardovanje ciljeva u Prištini ili okolini uticalo na civile u gradu, ali da "to nije bio razlog iz kojeg su na hiljade kosovskih Albanaca napustile svoje domove u danima i nedeljama posle početka vazdušnih napada" i dodalo da, čak ako su izvesni ljudi i otišli zbog borbi OVK-a, NATO bombardovanja ili propagandnih poziva da napuste Kosovo, to ne utiče na njegov zaključak.¹⁵⁵⁴

481. Pretresno veće je zaključilo da su ti događaji predstavljali napad na civilno stanovništvo i da su VJ, MUP i s njima povezane oružane snage u Prištini izvršili deportaciju i druga nehumana dela (prisilno premeštanje) kao zločine protiv čovečnosti.¹⁵⁵⁵ Pretresno veće je Lazarevića osudilo za pomaganje i podržavanje tih krivičnih dela na osnovu člana 7(1) Statuta.¹⁵⁵⁶ Lazarević osporava te osuđujuće presude.¹⁵⁵⁷

¹⁵⁵⁰ Isto tako, odbijaju se Lazarevićeve tvrdnje da je u vezi s događajima u Peći napravljena pravna greška (v. gore, fusnota 822), jer on u okviru navoda o pravnoj greški naprosto ponavlja nekoliko svojih argumenata u vezi s dokazima za koje je zaključeno da su neutemeljeni.

¹⁵⁵¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 885, 1240, 1242.

¹⁵⁵² Prvostepena presuda, tom 2, par. 885, 1240, 1242.

¹⁵⁵³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 889.

¹⁵⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 887.

¹⁵⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1240-1243.

¹⁵⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 930, 1211.

¹⁵⁵⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 152-170. V. takođe *ibid.*, par. 258-259.

(a) Argumentacija strana u postupku

482. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su pripadnici VJ-a pouzdano identifikovani kao lica koja su u relevantno vreme izvršila zločine u gradu Prištini i kada je zanemarilo dokaze o suprotnom.¹⁵⁵⁸ Konkretno, Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo kako na svedočenje Emina Kabashija, koji je bio pripadnik OVK-a i, po njegovom mišljenju, protivrečno i nepouzdana svedočio o identitetu pripadnika VJ-a, tako i na svedočenje Nazlie Bala, čije se svedočenje o postojanju bodljikave žice i mestu s kog je posmatrala događaje kosi s drugim dokazima.¹⁵⁵⁹ Lazarević takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo zato što je zanemarilo svedočenje Milutina Filipovića da se u gradu Prištini nalazio "izuzetno mali broj jedinica VJ-a, i to neborbenih" i što nije prihvatilo njegovo potkrepljeno svedočenje da na mostu u Vranjercu/Vranjerc 28. marta 1999. ili približno tog datuma nije bilo tenkova VJ-a, nego je prihvatilo svedočenja Kabashija i svedokinje Bala.¹⁵⁶⁰ On dodaje da svedočenje Antonija Russoa o uniformama VJ-a pokazuje da su opisi pripadnika VJ-a koje su dali svedoci nepouzdana, a osporava i zaključke Pretresnog veća da su svedokinju K62 i svedokinju K31 silovali pripadnici VJ-a.¹⁵⁶¹

483. Pored toga, Lazarević tvrdi da je Pretresno veće napravilo grešku u zaključcima o tome kada su i zašto meštani napustili grad Prištinu.¹⁵⁶² On tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo jer je zanemarilo svedočenja svedoka da su meštani iz Prištine počeli odlaziti još 21. marta 1999. iz straha od NATO bombardovanja¹⁵⁶³ i jer je zaključilo da ne postoje dokazi da su tokom NATO bombardovanja gađani civilni objekti.¹⁵⁶⁴ On dalje tvrdi da bi svaki razuman presuditelj o činjenicama zaključio da su meštani bežali i zbog straha od terorističkih napada OVK-a.¹⁵⁶⁵ Po njegovom mišljenju, Pretresno veće je napravilo i pravnu grešku jer nije navelo "valjano objašnjenje" kako bi svoje zaključke pomirilo sa svedočenjima svedoka tužilaštva i odbrane da su civili iz Prištine odlazili počev od 21. marta 1999. i da je život u Prištini, u datim okolnostima, bio normalan.¹⁵⁶⁶

484. Tužilaštvo odgovara da Lazarevićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja i da su oni i inače bez merituma.¹⁵⁶⁷ Tužilaštvo tvrdi da Pretresno veće nije pogrešilo kada je prihvatilo svedočenja Kabashija i svedokinje Bala i da je postupilo razumno kada je, u skladu sa svojim

¹⁵⁵⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 160-170. V. takođe žalbeni pretres, 13. mart 2013, AT. 393-394.

¹⁵⁵⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 160-164.

¹⁵⁶⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 164, 168.

¹⁵⁶¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 165-167.

¹⁵⁶² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 154-156. V. takođe *ibid.*, par. 258.

¹⁵⁶³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 154, gde se upućuje na Merovci i Filipović.

¹⁵⁶⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 157-159.

¹⁵⁶⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 155-156.

¹⁵⁶⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 258, gde se upućuje na Adnan Merovci, Milutin Filipović, svedok SD3 i Milivoje Mihajlović.

¹⁵⁶⁷ Odgovor tužilaštva na Lazarevićeovu žalbu, par. 155-156.

generalnim zaključkom da Filipović nije verodostojan, odbacilo određene delove njegovog svedočenja koji se kose sa svedočenjima tih svedoka.¹⁵⁶⁸ Tužilaštvo takođe tvrdi da Lazarević zanemaruje činjenicu da su Russo i drugi svedoci pravili razliku između MUP-a i VJ-a i sugeriše da Lazarevićeve prigovore u vezi sa silovanjem svedokinje K62 i svedokinje K31 treba odbaciti bez razmatranja, pošto on nije osuđen za te zločine.¹⁵⁶⁹ Naposljetku, tužilaštvo tvrdi da Lazarevićeve argumenti u vezi s NATO bombardovanjem i borbama OVK-a ne pokazuju da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku.¹⁵⁷⁰

485. Lazarević u replici osporava tvrdnju tužilaštva da mnoge od njegovih argumenata treba odbaciti bez razmatranja.¹⁵⁷¹ Po njegovom mišljenju, tužilaštvo naprosto ponavlja osporavane zaključke iz Prvostepene presude i njegova argumentacija je, uzeta u celini, "spekulativna".¹⁵⁷²

(b) Analiza

(i) Prisustvo i učešće VJ-a

486. Oslanjajući se na svedočenje više svedoka i dokumentarne dokaze, Pretresno veće je zaključilo da su u relevantnom periodu u Prištini bili prisutni i MUP i VJ i da su te snage proterale kosovske Albance iz grada.¹⁵⁷³ Pretresno veće je napomenulo da dosledna svedočenja Nazlie Bala, svedokinje K62, svedoka K63 i Emina Kabashija o proterivanju iz njihovih domova, koja su potkrepljena Russovom izjavom, nisu dovedena u pitanje prigovorima odbrane niti dokazima koje je izvela odbrana i smatralo je da su ti svedoci "pouzđani u odnosu na relevantne događaje".¹⁵⁷⁴

487. Kao prvo, što se tiče Lazarevićeve sugestije da je Kabashijevo svedočenje nepouzđano zbog njegove veze s OVK-om,¹⁵⁷⁵ Žalbeno veće napominje da je, iako je Pretresno veće bilo mišljenja da je Kabashijevo svedočenje o OVK-u nepouzđano, njegovo svedočenje o relevantnim događajima često bilo potkrepljeno svedočenjima drugih svedoka i da je zato prihvaćeno.¹⁵⁷⁶ Žalbeno veće podseća da je razumno da pretresno veće određene delove svedočenja nekog svedoka prihvati, a

¹⁵⁶⁸ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 164-165. V. takođe *ibid.*, par. 159, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 805, 809, 833, 837, 844-845, 865, 885-888, 1154.

¹⁵⁶⁹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 166-167.

¹⁵⁷⁰ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 157-158, 161.

¹⁵⁷¹ Lazarevićeva replika, par. 3-11.

¹⁵⁷² Lazarevićeva replika, par. 87-89.

¹⁵⁷³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 805, 832-833, 839-873, 885-888.

¹⁵⁷⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 805.

¹⁵⁷⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 161.

¹⁵⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 805, 814, 836, 873, 888.

druge odbaci¹⁵⁷⁷ i, shodno tome, zaključuje da Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku u oceni Kabashijevog svedočenja.

488. Što se tiče Lazarevićevog argumenta da je Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo na Kabashijevo svedočenje vezano za identifikaciju,¹⁵⁷⁸ Žalbena veće napominje da je Kabashi rekao da su ga krajem marta 1999. iz jedne kuće u naselju Dragodan/Arbëria proterala četiri pripadnika vojske i osam pripadnika "specijalne policije".¹⁵⁷⁹ Kabashi je rekao da su vojnici nosili svetloplave maskirne uniforme, s oznakom VJ-a na rukavu na kojoj je pisalo "vojnici Vojske Jugoslavije", dok je za uniforme policije izjavio da su bile tamnije plave i imale oznaku policije.¹⁵⁸⁰ On je takođe rekao da su se ti vojnici predstavili kao pripadnici VJ-a.¹⁵⁸¹ Žalbena veće primećuje da je Pretresno veće u svojoj diskusiji o uniformama VJ-a i MUP-a zaključilo da su samo snage MUP-a imale plave maskirne uniforme.¹⁵⁸² Međutim, s obzirom na Kabashijevo svedočenje o oznaci koju je video i o tome da su se vojnici sami tako predstavili, Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je prihvatilo svedočenje u kom je Kabashi dotična lica identifikovao kao pripadnike VJ-a.

489. Isto tako, odbija se Lazarevićev prigovor u vezi s verodostojnošću svedokinje Bala, zbog toga što on naprosto ponavlja argumente koji nisu prihvaćeni u pretresnom postupku, pri čemu ne pokazuje da činjenica da ih je Pretresno veće odbacilo predstavlja grešku koja bi dovela do poništenja presude,¹⁵⁸³ kao i zbog toga što osporava svedočenje ove svedokinje o jednom pitanju u vezi s kojim Pretresno veće nije donelo nikakav zaključak.¹⁵⁸⁴

490. Prelazeći zatim na Lazarevićev argument da je Pretresno veće zanemarilo svedočenje Milutina Filipovića da je "u gradu Prištini bio stacioniran samo izuzetno mali broj jedinica VJ-a, i to neborbenih",¹⁵⁸⁵ Žalbena veće napominje da je Pretresno veće razmotrilo i odbacilo Filipovićevo svedočenje da su snage VJ-a "pred samu agresiju" otišle iz grada.¹⁵⁸⁶ Pretresno veće je dalje zaključilo da se Filipovićevo prikaz događaja u Prištini, između ostalog u pogledu prisustva vojnika VJ-a, kosi s dokumentarnim dokazima i sa svedočenjima svedoka koje Pretresno veće smatra

¹⁵⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 59, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁵⁷⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 161.

¹⁵⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 842, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁵⁸⁰ Emin Kabashi, 21. avgust 2006, T. 2047-2048, 2055-2057; Emin Kabashi, DP P2250, str. 3-4.

¹⁵⁸¹ Emin Kabashi, 21. avgust 2006, T. 2057.

¹⁵⁸² Prvostepena presuda, tom 1, par. 426-431, 705-716.

¹⁵⁸³ Suprotno Lazarevićevoj sugestiji da Pretresno veće nije objasnilo zašto je prihvatilo prikaz svedokinje Bala, a ne dokaze na koje se on poziva (v. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 163), Pretresno veće je objasnilo da "prihvata" njeno objašnjenje o tome kako je uspela da vidi to što je videla (Prvostepena presuda, tom 2, par. 818).

¹⁵⁸⁴ Uporedi Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 162, s Prvostepenom presudom, tom 2, par. 801-890.

¹⁵⁸⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 168.

¹⁵⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 845, gde se upućuje na Milutin Filipović, 27. novembar 2007, T.19177.

verodostojnim.¹⁵⁸⁷ Žalbeno veće podseća da pretresno veće ima široka diskreciona ovlašćenja u odmeravanju težine dokaza i da nije dužno da objasni svaki korak svog rezonovanja niti da navede svaki dokaz koji je uzelo u obzir prilikom donošenja zaključka.¹⁵⁸⁸ Žalbeno veće stoga odbija taj argument. Što se tiče Lazarevićeve tvrdnje da je Pretresno veće napravilo grešku u vezi s Filipovićevim potkrepljenim svedočenjem da na mostu u Vranjercu 28. marta 1999. ili približno tog datuma nije bilo tenkova VJ-a,¹⁵⁸⁹ Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće izričito razmotrilo, i odbacilo, Filipovićevo svedočenje o tome i da je umesto toga prihvatilo Kabashijevo svedočenje, koje je delimično potkrepila svedokinja Bala.¹⁵⁹⁰ Lazarević nije pokazao da u takvom pristupu postoji ikakva greška.

491. Kad je reč o Lazarevićevoj tvrdnji da Russovo svedočenje baca sumnju na dokaze o identifikaciji dobijene od drugih svedoka, čija imena nije naveo,¹⁵⁹¹ Žalbeno veće napominje da je Russo rekao da je video "pripadnike MUP-a, u istim uniformama kao i pripadnici VJ", ali sa značkom na kojoj je bila oznaka s 4-5 granata za ručne bacače.¹⁵⁹² Žalbeno veće primećuje da nije jasno u kojoj meri je Pretresno veće prihvatilo te konkretne dokaze o identifikaciji kada se oslonilo na Russovo svedočenje da je "kretanje ljudi bilo usmeravano".¹⁵⁹³ Žalbeno veće takođe primećuje da je Pretresno veće Russovom svedočenju pristupilo s oprezom,¹⁵⁹⁴ pozivajući se na njega generalno samo kao na potkrepu svedočenja svedoka *viva voce*,¹⁵⁹⁵ i da je smatralo da su svedoci *viva voce* – svedokinja Bala, svedokinja K62, svedok K63 i Kabashi – "pouzđani u odnosu na relevantne događaje".¹⁵⁹⁶ S obzirom na te okolnosti, Žalbeno veće zaključuje da Lazarević nije pokazao kako Russovo svedočenje pokazuje da je Pretresno veće postupilo nerazumno kada je prihvatilo svedočenja drugih svedoka kojima su identifikovani pripadnici VJ-a.

492. Naposletku, što se tiče Lazarevićevog prigovora na zaključke o učešću VJ-a u silovanju svedokinje K62 i svedokinje K31,¹⁵⁹⁷ Žalbeno veće primećuje da Lazarević, čak i kada bi mogao da pokaže da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su ta silovanja izvršili pripadnici VJ-a, nije pokazao kako bi to dovelo u pitanje zaseban zaključak Pretresnog veća da su vojnici VJ-a

¹⁵⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 805, 809-810, 833, 837, 845, 865, 885-888.

¹⁵⁸⁸ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 27; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 21. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 481; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbişi*, par. 115.

¹⁵⁸⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 164.

¹⁵⁹⁰ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 844-845, gde se napominje da je svedokinja Bala rekla da je 28. marta 1999. videla jedan tenk kako puca s brda u Vranjercu.

¹⁵⁹¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 167.

¹⁵⁹² Antonio Russo, DP P2261, str. 6. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 849.

¹⁵⁹³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 848. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 885-888.

¹⁵⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 38, gde se upućuje na Russovu pismenu izjavu i napominje da je svedok umro pre nego što je mogao svedočiti na suđenju.

¹⁵⁹⁵ Npr., Prvostepena presuda, tom 2, par. 805, 807-808, 816, 820, 848.

¹⁵⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 805.

¹⁵⁹⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 165-166.

proterali kosovske Albance iz Prištine.¹⁵⁹⁸ Žalbeno veće podseća da se prigovori na činjenične zaključke na kojima se ne temelji osuđujuća presuda mogu odbaciti bez razmatranja i, shodno tome, odbacuje Lazarevićeve argumente.

(ii) NATO bombardovanje i napadi OVK-a

493. Lazarević osporava zaključke Pretresnog veća o tome kada i zašto su meštani napustili grad Prištinu. Međutim, suprotno njegovoj sugestiji,¹⁵⁹⁹ Pretresno veće nije zanemarilo svedočenja Adnana Merovcija i Milutina Filipovića da su neki meštani počeli da odlaze iz grada Prištine pre vazdušnih napada NATO-a i da su neki od njih, kako je izjavio Filipović, otišli iz straha od NATO bombardovanja.¹⁶⁰⁰ Isto tako, Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće zanemarilo ijedan dokumentarni dokaz da je NATO, kao što on tvrdi, "gađao" civilne objekte u Prištini¹⁶⁰¹ ili da nije donelo razumne zaključke u vezi s dokazima koji se tiču OVK-a.¹⁶⁰² Naime, Pretresno veće je izričito prihvatilo mogućnost da su određeni ljudi otišli zbog borbi OVK-a i NATO bombardovanja i zaključilo da je "bombardovanje NATO ciljeva u Prištini i okolini uticalo na civile u gradu zbog, na primer, isključivanja struje i vode i nanošenja štete civilnim objektima".¹⁶⁰³ Međutim, Veće je zaključilo da

to nije bio razlog iz kojeg su na hiljade kosovskih Albanaca napustile svoje domove u danima i nedeljama posle početka vazdušnih napada. U stvari, kosovske Albance su iz njihovih domova isterale reči i dela pripadnika snaga VJ i MUP i drugih oružanih snaga koje su delovale s njima.¹⁶⁰⁴

Lazarević nije pokazao da, na osnovu predočenih dokaza, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da dođe do tog zaključka kao jedinog razumnog.¹⁶⁰⁵

494. Lazarević takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešno primenilo pravo jer nije navelo "valjano objašnjenje" za to što je svoje zaključke donelo bez obzira na svedočenja Adnana Merovcija, Milutina Filipovića, svedoka SD3 i Milivoja Mihajlovića.¹⁶⁰⁶ Međutim, Žalbeno veće

¹⁵⁹⁸ Uporedi Prvostepenu presudu, tom 2, par. 838-873, 885, sa *ibid.*, par. 874-881, 889.

¹⁵⁹⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 154.

¹⁶⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 806, 865, 886, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁶⁰¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 157, gde se upućuje na DP 5D1336, DP 5D981, DP 5D241, DP 5D302, DP 5D305, DP 5D307, DP 5D308, DP 5D309. Ti dokazni predmeti ukazuju na mogućnost da su u vazdušnim napadima NATO-a pogodeni civilni objekti, ali, kao što je Pretresno veće zaključilo, između ostalog, u vezi s dokaznim predmetima 5D305, 5D307 i 5D308, "nijedan od njih ne potvrđuje svedočenja Marinkovićeve i Filipovića o tome da su gađani civilni objekti u Prištini" (Prvostepena presuda, tom 2, par. 837, i izvori na koje se tamo poziva).

¹⁶⁰² V. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 155-156.

¹⁶⁰³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 887.

¹⁶⁰⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 887.

¹⁶⁰⁵ I Pavković je tokom žalbenog pretresa tvrdio da su kosovski Albanci grad Prištinu napustili zbog NATO bombardovanja u kom su gađane civilne strukture, pri čemu se oslonio na svedočenja svedokinje Marinković, Filipovića i svedoka SD3, kao i na dokazni predmet P2004 (žalbeni pretres, 12. mart 2013, T. 288-289, 317-318, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 837-838, 867, 873). Žalbeno veće smatra da je Pavkovićev argument bez merituma iz istih razloga kao što su oni izneti u ovom pododeljku.

¹⁶⁰⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 258. V. takođe *ibid.*, par. 223-230.

napominje da se zaključak Pretresnog veća da je počev od 24. marta 1999. iz grada Prištine proteran velik broj kosovskih Albanaca ne kosi s Merovcijevim svedočenjem da je 21. marta 1999. video velik broj ljudi kako odlaze.¹⁶⁰⁷ Žalbeno veće dalje napominje da je Pretresno veće navelo da se svedočenja Filipovića, svedoka SD3 i Mihajlovića o uslovima koji su vladali u Prištini kose s drugim dokazima u spisu¹⁶⁰⁸ i da, posebno u slučaju Filipovića i svedoka SD3, njihova svedočenja nije smatralo "pouzdanim" u tom pogledu.¹⁶⁰⁹ Prema tome, Lazarević nije pokazao da Pretresno veće nije dalo obrazloženo mišljenje u vezi s tim pitanjem.

495. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće odbija podosnov 1(g) Lazarevićeve žalbe.

11. Srbica/Skenderaj

496. Pretresno veće je zaključilo da su s početkom kampanje NATO bombardovanja snage VJ-a i MUP-a počele da izvode napade po celoj opštini Srbica.¹⁶¹⁰ Pretresno veće je zaključilo, između ostalog, da su snage SRJ i Srbije granatirale Turićevac, zbog čega je stanovništvo napustilo to selo, i da su, nakon što su snage MUP-a i VJ-a došle u Tušilje, seljani formirali konvoj i otišli.¹⁶¹¹ Pretresno veće je zaključilo da su napadi u tim selima, kao i u selima Ćirez i Izbica, iako su delom bili usmereni protiv OVK-a, "izveden[i] žestoko i neselektivno" i da su VJ, MUP i s njima povezane oružane snage "svojim nasilnim ponašanjem i zastrašivanjem" naveli kosovske Albance da napuste svoje domove.¹⁶¹² Pretresno veće je iznelo zaključak da su ti događaji predstavljali napad na civilno stanovništvo te opštine i potom zaključilo da su ispunjeni svi elementi deportacije i drugih nehumanih dela (prisilnog premeštanja) kao zločina protiv čovečnosti.¹⁶¹³ Pretresno veće je osudilo Lazarevića za pomaganje i podržavanje tih krivičnih dela u selima Turićevac, Ćirez i Izbica, na osnovu člana 7(1) Statuta.¹⁶¹⁴ Lazarević osporava te osuđujuće presude.¹⁶¹⁵

(a) Turićevac/Turićec

497. Pretresno veće je zaključilo, između ostalog, da su snage SRJ i Srbije 26. marta 1999. granatirale selo Turićevac iz susednog sela Broćna/Buroja i da je taj napad, koji su izvele i snage

¹⁶⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 806, 885. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 887.

¹⁶⁰⁸ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 833, 865-867.

¹⁶⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 833.

¹⁶¹⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 671-673, 1164, 1219.

¹⁶¹¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 671, 672.

¹⁶¹² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1219, 1221. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 671-675.

¹⁶¹³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1220-1222.

¹⁶¹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 930, 1211.

¹⁶¹⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 129-151. V. takođe *ibid.*, par. 255-256. Žalbeno veće podseća da je već odbilo Lazarevićeve tvrdnje, iznetu u okviru osnova 1(f) njegove žalbe, da osuđujuće presude koje su mu izrečene u vezi s događajima u Ćirezu izlaze iz okvira Optužnice (v. gore, pododeljak IV.B.).

VJ-a i snage MUP-a, naveo seljane, uključujući Hadije Fazliu, da formiraju konvoj i odu.¹⁶¹⁶ Pretresno veće je primetilo da postoje dokazi da je OVK tada bio prisutan u Turićevcu i da je tamo imao štab i prihvatilo tvrdnju da su napadi koje su snage VJ-a i MUP-a izvodile po celoj opštini Srbica delom bili usmereni protiv OVK-a.¹⁶¹⁷ Uprkos tome, Pretresno veće je zaključilo da su ti napadi izvedeni žestoko i neselektivno, da su VJ i MUP nasilnim ponašanjem i zastrašivanjem naveli kosovske Albance da napuste svoje domove i da su ti događaji predstavljali napad na civilno stanovništvo.¹⁶¹⁸

(i) Argumentacija strana u postupku

498. Prema Lazarevićevoj tvrdnji, Pretresno veće je pogrešilo kada je zaključilo da je VJ granatiranjem ili drugim delima izazvao raseljavanje civila iz Turićevca i kada nije prihvatilo dokaze odbrane u vezi s tim pitanjem.¹⁶¹⁹ Konkretno, on tvrdi da je Pretresno veće pogrešno zaključilo da su se snage VJ-a pod komandom Ljubiše Dikovića i Dragana Živanovića u relevantno vreme nalazile na području Turićevca i da je neprimereno zanemarilo dokaze o suprotnom.¹⁶²⁰ Pored toga, Lazarević tvrdi da se Hadije Fazliu nije sećala nikakvog ranjavanja niti materijalne štete i da to pokazuje da granatiranje, ako ga je i bilo, nije bilo usmereno protiv civilnog stanovništva.¹⁶²¹ Lazarević takođe tvrdi da je Pretresno veće trebalo da uzme u obzir svedočenje Bislima Zyrapija o opštem obrascu ponašanja OVK-a na tom području¹⁶²² i da bi, da je to učinilo, zaključilo da je eventualno raseljavanje civila naredio OVK.¹⁶²³

499. Tužilaštvo odgovara da Lazarević pogrešno prikazuje dokaze o prisustvu vojnika VJ-a na području Turićevca i zanemaruje činjenicu da je Pretresno veće ocenilo ukupne dokaze, uključujući dokaze da su se borbene grupe VJ-a nalazile na području Bročne.¹⁶²⁴ Tužilaštvo takođe tvrdi da činjenica da svedokinja Fazliu nije mogla da se seti da li je u granatiranju bilo stradalih i materijalne štete ne čini nerazumnim zaključak Pretresnog veća da je napad na Turićevac bio neselektivan.¹⁶²⁵

¹⁶¹⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 671, 1164, 1219.

¹⁶¹⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 671, 1219.

¹⁶¹⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1219-1221.

¹⁶¹⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 130-134, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 671. V. takođe Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 129.

¹⁶²⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 131, gde se upućuje na DP P2032, DP P2033, DP P2034, DP P2035, DP P2043, DP P2044, DP P2045, DP P2046, DP P2047, DP P2616, DP P2802, Dragan Živanović, 17. januar 2008, T. 20468-20469.

¹⁶²¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 132, gde se upućuje na Hadije Fazliu, DP P2241, par. 6.

¹⁶²² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 133, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 671, Bislim Zyrapij, 7. novembar 2006, T. 6003.

¹⁶²³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 133-134.

¹⁶²⁴ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 132-134. V. takođe žalbeni pretres, 13. mart 2013, AT. 392-393.

¹⁶²⁵ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 135.

Naposletku, tužilaštvo tvrdi da Lazarević zanemaruje svedočenje svedokinje Fazliu da je selo napustila zato što su ga srpske snage granatirale.¹⁶²⁶

500. Lazarević u replici tvrdi da postoje jasni dokazi o tome da su Živanovićeви vojnici prilikom napredovanja stali pre nego što su stigli do sela Turićevac.¹⁶²⁷ Prema Lazarevićevoj tvrdnji, Dikovićeва jedinica nije bila na lokaciji s koje je mogla granatirati selo¹⁶²⁸ i Pretresno veće nije razmotrilo dokaze koji pokazuju da Diković niti je došao do Broćne niti je granatirao Turićevac.¹⁶²⁹

(ii) Analiza

501. Prilikom donošenja zaključka da su snage VJ-a u relevantno vreme bile prisutne na području Turićevca, Pretresno veće se oslonilo na svedočenje Hadije Fazliu, za koje je zaključilo da je potkrepljeno naređenjem Zajedničke komande od 24. marta 1999, kao i svedočenjem Ljubiše Dikovića i Dragana Živanovića da su njihove jedinice bile angažovane na tom području.¹⁶³⁰ Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da je prisustvo snaga VJ-a na tom području potvrđeno Dikovićeovom svedočenjem da je angažovao svoju borbenu grupu i koristio tenkove nedaleko odatle¹⁶³¹ i napomenulo je da je njegova borbena grupa u relevantnom periodu pružala podršku snagama MUP-a na području Broćne.¹⁶³²

502. Lazarević nije pokazao kako se iz dokaza na koje se poziva vidi da je jedinica Ljubiše Dikovića zapravo bila na potpuno drugoj lokaciji, "bitno udaljenoj" od Turićevca,¹⁶³³ niti je na neki drugi način dokazao da je Pretresno veće napravilo neku grešku. Štaviše, iz jednog od dokaznih predmeta na koje on upućuje, dokaznog predmeta P2043, borbenog izveštaja 37. motorizovane brigade od 25. marta 1999, sledi da su težišne aktivnosti Dikovićeve jedinice za naredni dan podrazumevale boravak na području Broćne.¹⁶³⁴ Iako Lazarević sugerše da Diković i njegova jedinica nikada nisu zaista došli do Broćne,¹⁶³⁵ Žalbena veće napominje da je Hadije Fazliu rekla da je granatiranje vršeno "iz pravca Broćne", ne nužno iz samog sela,¹⁶³⁶ i da dokazi na koje se Lazarević poziva potvrđuju da su Diković i njegova jedinica bili na području Broćne.¹⁶³⁷

¹⁶²⁶ Odgovor tužilaštva na Lazarevićeovu žalbu, par. 136.

¹⁶²⁷ Lazarevićeва replika, par. 77, gde se upućuje na Dragan Živanović, 17. januar 2008, T. 20468-20469, DP IC164.

¹⁶²⁸ Lazarevićeва replika, par. 78.

¹⁶²⁹ Lazarevićeва replika, par. 79, gde se upućuje na DP P2045.

¹⁶³⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 647, 671.

¹⁶³¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 595, 671.

¹⁶³² Prvostepena presuda, tom 2, par. 595.

¹⁶³³ Lazarevićeв žalbeni podnesak, par. 131, gde se upućuje na DP P2043, DP P2044, DP P2045, DP P2046, DP P2047.

¹⁶³⁴ DP P2043, str. 2.

¹⁶³⁵ Lazarevićeва replika, par. 78-79, gde se upućuje na Ljubiša Diković, 10. decembar 2007, T. 19971, DP P2045.

¹⁶³⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 647, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁶³⁷ Ljubiša Diković, 10. decembar 2007, T. 19971.

503. Što se tiče Lazarevićevog argumenta da snage Dragana Živanovića nikada nisu ušle u selo niti ga granatirale, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće uzelo u obzir Živanovićevo svedočenje da je njegova brigada bila angažovana u rejonu, ali istočno od sela.¹⁶³⁸ Lazarević nije pokazao kako dokazi na koje se poziva¹⁶³⁹ pokazuju da je Pretresno veće u tom pogledu napravilo ikakvu grešku.

504. Žalbeno veće zatim prelazi na Lazarevićevu tvrdnju da granatiranje, ako ga je i bilo, nije bilo usmereno protiv civilnog stanovništva, pošto svedočenje Hadije Fazliu pokazuje da se ona ne seća da li je prilikom granatiranja Turićevca iko ranjen.¹⁶⁴⁰ Žalbeno veće primećuje da je svedočenje Hadije Fazliu jedini dokaz o navodnom prisilnom raseljavanju kosovskih Albanaca iz Turićevca od strane srpskih snaga. Žalbeno veće dalje primećuje da je svedokinja Fazliu rekla da je iz Turićevca pobjegla zbog granatiranja koje su vršile srpske snage.¹⁶⁴¹ Međutim, Žalbeno veće napominje da ne postoje nikakvi dokazi koji, s obzirom na dokazano prisustvo OVK-a u tom selu, pokazuju da je to granatiranje od strane srpskih snaga imalo za cilj da se civilno stanovništvo sela navede da beži i koji stoga govore u prilog tome da je jedini razuman zaključak taj da su srpske snage delovale s neophodnom namerom da prisilno rasele civilno stanovništvo sela. S tim u vezi, Žalbeno veće napominje da, osim dokaza o granatiranju, ne postoje dokazi ni o kakvom drugom ponašanju srpskih snaga usmerenom protiv civila kosovskih Albanaca u selu. Uz to, Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće primetilo da postoje dokazi da je OVK tada tamo imao štab i prihvatilo da su napadi koje su snage VJ-a i MUP-a izvodile po celoj opštini Srbica delom bili usmereni protiv OVK-a.¹⁶⁴² S obzirom na te okolnosti, Žalbeno veće smatra da razuman presuditelj o činjenicama na osnovu dokaza nije mogao da konstatuje da je jedini razuman zaključak taj da su snage VJ-a i MUP-a prisilno raselile kosovske Albance iz Turićevca. Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće u tom pogledu napravilo grešku.

(b) Ćirez/Qirez

505. Pretresno veće je zaključilo, između ostalog, da je VJ došao u Ćirez ili na okolno područje otprilike 20. ili 21. marta 1999. i onda ponovo 29. aprila 1999. godine.¹⁶⁴³ Pretresno veće je, između ostalog, prihvatilo i svedočenje Abdullaha Salihua da su tom drugom prilikom Salihua kod sela

¹⁶³⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 671. Živanović je na dokaznom predmetu IC164 označio kretanje svojih vojnika i pokazao da su se njegove borbene grupe zaustavile pred samim Turićevcem (Dragan Živanović, 17. januar 2008, T. 20467-20470. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 596).

¹⁶³⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 131, gde se upućuje na Dragan Živanović, 17. januar 2008, T. 20468-20469, DP P2032, DP P2033, DP P2034, DP P2035, DP P2616, DP P2802.

¹⁶⁴⁰ Hadije Fazliu, DP P2241, str. 2.

¹⁶⁴¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 563, 647; Hadije Fazliu, 18. avgust 2006, T. 1952-1954; Hadije Fazliu, DP P2241, str. 2.

¹⁶⁴² Prvostepena presuda, tom 2, par. 671, 1219.

¹⁶⁴³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 673.

Baks zatočili i zlostavljali ljudi o kojima je govorio kao o "pripadnicima paravojske", koji su mu oduzeli lične isprave i novac, a onda ga naterali da s više od 150 drugih muškaraca pešice ode u Ćirez, gde se zlostavljanje nastavilo dok ti ljudi nisu premešteni u Glogovac/Gllogoc.¹⁶⁴⁴ Pretresno veće je dalje zaključilo da su snage VJ-a i MUP-a prisilno raselile Salihua i Xhevahire Rrahmani, kao i mnoge druge.¹⁶⁴⁵

(i) Argumentacija strana u postupku

506. Lazarević tvrdi, između ostalog,¹⁶⁴⁶ da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su snage VJ-a izvršile krivična dela nad civilnim stanovništvom na području Ćireza.¹⁶⁴⁷ U vezi s događajima koji su se odigrali otprilike 20. i 21. marta 1999, on tvrdi da Pretresno veće nije izričito razmotrilo svedočenje Ljubiše Dikovića da su se snage VJ-a na tom području borile protiv OVK-a i da je Diković povukao svoju jedinicu kada je naišao na civile u blizini sela Ćirez.¹⁶⁴⁸ Da su tada vođene borbe, između ostalog i na području oko Ćireza, pokazuju, kako tvrdi Lazarević, i dva borbena izveštaja VJ-a, dokazni predmeti P2039 i P2042, iz kojih se vidi i da je MUP vodio brigu o civilima.¹⁶⁴⁹ U vezi s događajima od 29. aprila 1999, Lazarević tvrdi da je zaključak Pretresnog veća da su pripadnici paravojskih snaga koji su zlostavljali Abdullaha Salihua možda bili rezervisti VJ-a "samo pretpostavka, a ne činjenica"¹⁶⁵⁰ i da borbeni izveštaj od 1. maja 1999, dokazni predmet 5D1036, pokazuje da borbe na tom području nisu bile usmerene protiv civilnog stanovništva.¹⁶⁵¹ Naposljetku, on tvrdi da činjenica da je Salihu ostao na tom području tokom celog rata pokazuje da on nije deportovan.¹⁶⁵²

507. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da je Pretresno veće ispravno zaključilo da su snage VJ-a i MUP-a proterale kosovske Albance iz Ćireza.¹⁶⁵³ Konkretno, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće razmatralo samo one delove Dikovićevo svedočenja koje je smatralo pouzdanim¹⁶⁵⁴ i da je postupilo u skladu sa svojim diskrecionim ovlašćenjima kada se oslonilo na Salihuovo, a ne na Dikovićevo svedočenje.¹⁶⁵⁵ Pored toga, tvrdi tužilaštvo, Lazarević pogrešno tumači zaključak Pretresnog veća o pripadnicima paravojskih snaga i ne pokazuje kako je on relevantan za njegovu

¹⁶⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 673, 1164, 1219.

¹⁶⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 675.

¹⁶⁴⁶ Žalbeno veće podseća da su Lazarevićeve argumenti da osuđujuće presude koje su mu izrečene u vezi s događajima u Ćirezu izlaze iz okvira Optužnice, kao i odgovor tužilaštva na te argumente, razmotreni gore u tekstu (v. gore, pododeljak IV.B.).

¹⁶⁴⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, str. 37, par. 145. V. takođe *ibid.*, par. 129.

¹⁶⁴⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 140.

¹⁶⁴⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 140-141.

¹⁶⁵⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 142, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 673.

¹⁶⁵¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 143, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 673, gde se pak govori o izveštaju 37. motorizovane brigade od 1. maja 1999. godine (DP 5D1036).

¹⁶⁵² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 144.

¹⁶⁵³ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 141-148.

¹⁶⁵⁴ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 145, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 564.

¹⁶⁵⁵ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 145.

osuđujuću presudu.¹⁶⁵⁶ Tužilaštvo dodaje da Lazarević nije pokazao nikakvu grešku u vezi s borbenim izveštajima na koje se poziva niti je potkrepio svoju tvrdnju da dokazni predmet 5D1036 pokazuje da borbe na tom području nisu bile usmerene protiv civilnog stanovništva.¹⁶⁵⁷ Iako se tužilaštvo slaže da Pretresno veće nije zaključilo da je Salihu preseljen preko *de facto* ili *de jure* granice, ono tvrdi da su elementi *actusa reusa* deportacije i dalje ispunjeni za Hadije Fazliu i Xhevahire Rrahmani i da osuđujuću presudu koja je Lazareviću izrečena za deportaciju stoga treba potvrditi.¹⁶⁵⁸

508. Lazarević u replici napominje da svedokinja Fazliu nije svedočila o incidentima u Ćirezu¹⁶⁵⁹ i tvrdi da zaključci Pretresnog veća koji se tiču svedokinje Rrahmani ne pokazuju da su nju iz Ćireza proterale snage VJ-a.¹⁶⁶⁰

(ii) Analiza

509. Žalbena veće primećuje da je Pretresno veće, iako je napomenulo da je VJ bio prisutan u Ćirezu ili u blizini tog sela otprilike 20. ili 21. marta 1999, Lazarevića osudilo samo za prisilno raseljavanje u kom je VJ učestvovao 29. aprila 1999. godine.¹⁶⁶¹ Shodno tome, odbijaju se Lazarevićevi argumenti u vezi s događajima od 20. ili 21. marta 1999. jer greške koje on navodi nemaju uticaja na njegovu osuđujuću presudu.¹⁶⁶²

510. Što se tiče Lazarevićevog argumenta u vezi s identitetom "pripadnika paravojnih snaga" koji su zlostavljali Salihua 29. aprila 1999. ili približno tog datuma, Žalbena veće primećuje da iz Prvostepene presude nije jasno da li je Pretresno veće zaključilo da su "pripadnici 'paravojnih snaga'" samo "možda bili" ili su zaista bili rezervisti VJ-a.¹⁶⁶³ Međutim, Pretresno veće je zaključilo da su "pripadnici 'paravojnih snaga'" saradivali, između ostalog, s VJ-om i da su snage VJ-a učestvovala u zlostavljanju i premeštanju više od 150 muškaraca kosovskih Albanaca u Ćirezu i na okolnom području.¹⁶⁶⁴ Lazarević stoga nije pokazao kako njegov prigovor u vezi sa zaključcima Pretresnog veća koji se tiču identiteta "pripadnika paravojnih snaga" dovodi u pitanje ispravnost

¹⁶⁵⁶ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 146.

¹⁶⁵⁷ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 145, 147.

¹⁶⁵⁸ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 148.

¹⁶⁵⁹ Lazarevićeva replika, par. 83.

¹⁶⁶⁰ Lazarevićeva replika, par. 83, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 669-675.

¹⁶⁶¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 673, 1164, 1219. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 654-663.

¹⁶⁶² V. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 140-141.

¹⁶⁶³ Uporedi Prvostepenu presudu, tom 2, par. 673, gde se kaže da "ti pripadnici 'paravojnih snaga' nisu dejstvovali nezavisno od VJ i MUP, već su štaviše saradivali s njima, [...] i [...] oni [su] možda bili rezervisti VJ ili neka druga vrsta specijalnih snaga" (naglasak dodat), sa *ibid.*, tom 2, par. 1219, gde se kaže da su "[u] Ćirezu i na okolnom području, snage VJ, uključujući i rezerviste VJ i MUP, uzele [...] na metu muškarce kosovske Albanace, zatočile i zlostavljale više od 150 njih, a zatim ih premestili u Glogovac, gde su držani sedam dana i gde je ih je policija dalje tukla" (naglasak dodat).

¹⁶⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 673, 675, 1219. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 655-664, gde se opisuje Salihuovo svedočenje o radnjama "vojnika" i jednog "vojnika", kao i prisustvo "vojn[ih] džip[ova]".

njegove osuđujuće presude, koja počiva na zaključku da su snage VJ-a učestvovala u krivičnom delu u osnovi.

511. Kad je reč o Lazarevićevom argumentu da dokazi "pokazuju da su na tom području stalno vođene borbe koje nisu bile usmerene protiv civilnog stanovništva",¹⁶⁶⁵ Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće zaključilo da su snage VJ-a i MUP-a izvodile napade po celoj opštini koji su "delom bi[li] usmeren[i] protiv OVK".¹⁶⁶⁶ Međutim, Pretresno veće je dalje zaključilo da su ti napadi izvedeni "žestoko i neselektivno, tako da su napadana i sela kosovskih Albanaca i grupe civila",¹⁶⁶⁷ i da su oni predstavljali napad na civilno stanovništvo.¹⁶⁶⁸ Iako se borbeni izveštaj na koji Lazarević upućuje podudara sa zaključkom Pretresnog veća da su ti napadi delom bili usmereni protiv OVK-a,¹⁶⁶⁹ on nije pokazao kako se iz tog izveštaja vidi da je Pretresno veće napravilo grešku kada je zaključilo da su oni ujedno izvedeni "žestoko i neselektivno, tako da su napadana i sela kosovskih Albanaca i grupe civila",¹⁶⁷⁰ ili kako taj izveštaj na neki drugi način pokazuje da je utemeljenost njegove osuđujuće presude upitna. Shodno tome, njegov argument se odbija.

512. Naposletku, što se tiče Lazarevićeve tvrdnje da je Abdullah Salihu ostao na tom području tokom celog rata,¹⁶⁷¹ Žalbeno veće napominje da se tužilaštvo slaže da Pretresno veće nije zaključilo da je Salihu preseljen preko granice.¹⁶⁷² Međutim, Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće zaključilo da je Xhevahire Rrahmani rečeno da iz Ćireza ode u Glogovac, ali da su srpske snage autobus u kom je ona bila po dolasku u Glogovac usmerile prema Makedoniji.¹⁶⁷³ Žalbeno veće stoga smatra da dokazi o tome da li je Salihu deportovan preko državne granice ne bi uticali na zaključak Pretresnog veća da su u Ćirezu počinjeni i deportacija i druga nehumana dela (prisilno premeštanje). Shodno tome, Žalbeno veće odbija Lazarevićev argument u vezi s tim pitanjem.¹⁶⁷⁴

¹⁶⁶⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 143, gde se upućuje na DP 5D1036.

¹⁶⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1219.

¹⁶⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1219.

¹⁶⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1220.

¹⁶⁶⁹ U izveštaju se kaže, između ostalog, da je cilj akcije koju je VJ izveo na tom području bio "razbijanj[e] i uništavanj[e] ŠTS /šiptarskih terorističkih snaga/" i da je "likvidirano [...] 148 pripadnika ŠTS" (DP 5D1036, str. 1).

¹⁶⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1219.

¹⁶⁷¹ V. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 144.

¹⁶⁷² Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 148.

¹⁶⁷³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 674. Lazarević u Republici navodi da se iz zaključaka Pretresnog veća vezanih za svedokinju Rrahmani "ne vidi da su nju proterali pripadnici VJ-a" (Lazarevićeva replika, par. 83). Međutim, Pretresno veće je jasno zaključilo da je ona bila jedna od ljudi koje su raselile snage VJ-a i MUP-a kada joj je rečeno da iz Ćireza ode u Glogovac i kada je potom upućena u Makedoniju (Prvostepena presuda, tom 2, par. 674-675), a u dokazima razmotrenim u vezi s tim zaključcima govori se o "vojnici" (*ibid.*, tom 2, par. 635, gde se upućuje na Xhevahire Rrahmani, 17. avgust 2006, T. 1841, Xhevahire Rrahmani, DP P2239, str. 8). Shodno tome, Lazarevićev argument se odbija.

¹⁶⁷⁴ Isto tako, odbijaju se Lazarevićeve tvrdnje da je u vezi s događajima u Ćirezu napravljena pravna greška (v. gore, fusnota 822), jer on u okviru navoda o pravnoj grešci naprosto ponavlja nekoliko svojih argumenata u vezi s dokazima za koje je zaključeno da su neutemeljeni.

(c) Izbica/Izbicë

513. Pretresno veće je zaključilo da su s početkom kampanje NATO bombardovanja snage VJ-a i MUP-a "počele da izvode napade po celoj opštini Srbica", uključujući selo Izbica,¹⁶⁷⁵ i "svojim nasilnim ponašanjem i zastrašivanjem" navele kosovske Albance da napuste svoje domove.¹⁶⁷⁶ Pretresno veće je takođe zaključilo da su 28. marta 1999. otprilike 103 muškarca u Izbici, koja su se okupila na jednom polju, odvojena od žena i dece, podeljena u dve grupe, da je na njih pucano iz vatrenog oružja i da ih je najmanje 89 ubijeno.¹⁶⁷⁷ Pretresno veće je dalje zaključilo da su na tom polju u Izbici viđena tela četvoro starijih ljudi, na osnovu čega je izvelo zaključak da su tog dana ubijene ukupno otprilike 93 osobe.¹⁶⁷⁸ Pretresno veće je zaključilo da je ta pogubljenja izvršio MUP, konkretno PJP, ali da su se jedinice VJ-a nalazile u blizini,¹⁶⁷⁹ a zaključilo je i da je policija naredila ženama i deci da odu u Albaniju.¹⁶⁸⁰

(i) Argumentacija strana u postupku

514. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su pripadnici VJ-a krajem marta 1999. raselili stanovnike Izbice.¹⁶⁸¹ Konkretno, on napominje da je Pretresno veće zaključilo da ubijanje u Izbici nisu izvršili pripadnici VJ-a i tvrdi da dokazi pokazuju da snage VJ-a nikada nisu ušle u Izbicu ili okolna sela, da nisu imale nikakvog kontakta s civilima i da nisu delovale protiv civilnog stanovništva na tom području.¹⁶⁸² Lazarević takođe tvrdi da su na tom području vođene žestoke borbe između OVK-a i srpskih snaga i da je jasno da je civilno stanovništvo preseljeno po naređenjima OVK-a.¹⁶⁸³

515. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće ispravno zaključilo da su pripadnici VJ-a u martu 1999. raselili seljane kosovske Albance iz Izbice.¹⁶⁸⁴ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće zaključilo da su napadi VJ-a i MUP-a u Izbici, iako su delom bili usmereni protiv OVK-a, "izvedeni žestoko i neselektivno" i da je to civile navelo da beže.¹⁶⁸⁵ Tužilaštvo takođe tvrdi da je Pretresno veće te iste Lazarevićeve argumente razmotrilo u pretresnoj fazi i da on nije pokazao da je Veće napravilo

¹⁶⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1219.

¹⁶⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1221.

¹⁶⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 679-681, 1164.

¹⁶⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 681, 685, 1223.

¹⁶⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 686-687.

¹⁶⁸⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 578, 1164.

¹⁶⁸¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 146-151. V. takođe *ibid.*, par. 129.

¹⁶⁸² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 146-149, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 686-687, Ljubiša Diković, 11. decembar 2007, T. 19887, 19890-19891, 20016-20017, DP IC157, DP P2046, DP P2048, Slađan Pantić, 5. mart 2008, T. 23679-23681.

¹⁶⁸³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 150-151.

¹⁶⁸⁴ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 149-152.

¹⁶⁸⁵ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 149, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1219.

ikakvu grešku zato što ih je odbacilo.¹⁶⁸⁶ Pored toga, tužilaštvo tvrdi da, s obzirom na opšti obrazac zajedničkih napada VJ-a i MUP-a u toj opštini, činjenica da vojnici VJ-a zapravo nisu ušli u Izbicu nije relevantna.¹⁶⁸⁷

516. Lazarević u replici ponavlja da Pretresno veće nije zaključilo da je VJ učestvovao u ubijanju u Izbici¹⁶⁸⁸ i tvrdi da je jasno pokazao da nijedan pripadnik snaga VJ-a nije delovao protiv civila u Izbici niti bilo gde drugde u opštini Srbica.¹⁶⁸⁹

(ii) Analiza

517. Iako je Pretresno veće zaključilo da su u Izbici 28. marta 1999. pogubljene najmanje 93 osobe,¹⁶⁹⁰ ono nije prihvatilo svedočenja svedoka da su vojnici VJ-a prisustvovali tom ubijanju ili u njemu učestvovali¹⁶⁹¹ i zaključilo je samo da su se "jedinice VJ takođe nalazile u blizini".¹⁶⁹² Prilikom donošenja tog zaključka Pretresno veće je prihvatilo velik deo dokaza na koje se Lazarević sada oslanja u svom argumentu, uključujući svedočenje Ljubiše Dikovića, potkrepljeno naređenjima VJ-a i, u određenoj meri, svedočenjem Slađana Pantića, da njegova jedinica nije ušla u Izbicu niti je imala ikakvih kontakata s civilima u blizini tog sela.¹⁶⁹³

518. Međutim, Lazarević nije pokazao kako činjenica da snage VJ-a nisu ušle u Izbicu čini nerazumnim zaključke Pretresnog veća da su pripadnici VJ-a prisilno raselili stanovnike Izbice. S tim u vezi, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće uzelo u obzir razna naređenja i borbene izveštaje VJ-a koji pokazuju da su jedinice VJ-a u relevantno vreme učestvovali u zajedničkoj akciji VJ-a i MUP-a u selima na području Izbice.¹⁶⁹⁴ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir dokaze da su se u Izbici nalazile snage OVK-a¹⁶⁹⁵ i uputilo je na svedočenje Ljubiše Dikovića, koji je rekao da bi njegova jedinica, ako bi je OVK napao iz selâ, otvorila vatru kako bi ga neutralisala, i dodao da su se artiljerijski položaji uvek nalazili izvan naseljenih područja.¹⁶⁹⁶ Pored toga, Pretresno veće

¹⁶⁸⁶ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 151.

¹⁶⁸⁷ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 151.

¹⁶⁸⁸ Lazarevićeva replika, par. 84, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 687.

¹⁶⁸⁹ Lazarevićeva replika, par. 85.

¹⁶⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 687, 1164, 1219. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 885, 933.

¹⁶⁹¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 686-687.

¹⁶⁹² Prvostepena presuda, tom 2, par. 687.

¹⁶⁹³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 687. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 597-600, i izvori na koje se tamo poziva. Kada je prihvatilo dokaze da Dikovićeve jedinice nije ulazila u selo Izbica niti je imala ikakvih kontakata s civilima, Pretresno veće je, po mišljenju Žalbenog veća, odbilo Dikovićevo svedočenje o suprotnom, u kom se, između ostalog, kaže da je njegova jedinica ušla u samu Izbicu i da je tamo otvarala vatru (*ibid.*, tom 2, par. 598, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 597, i izvori na koje se tamo poziva, gde se upućuje na Dikovićeve kasnija pojašnjenja u kojima je negirao da je njegova jedinica ušla u Izbicu ili otvarala vatru). Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće reklo da će u Prvostepenoj presudi navesti samo one delove Dikovićevog svedočenja "koji se smatraju pouzdanim" (*ibid.*, tom 2, par. 564), ali je u ovom slučaju, po svemu sudeći, navelo deo njegovog svedočenja koji je nužno protivrečan.

¹⁶⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 594-597, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁶⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 567, 596-597, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁶⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 597; Ljubiša Diković, 10. decembar 2007, T. 19953-19954; *ibid.*, 11. decembar 2007, 19981-19983, 20005-20007.

je uzelo u obzir dokaze koji ukazuju na to da je na to selo 27. marta 1999. otvarana vatra.¹⁶⁹⁷ S obzirom na te dokaze, zaključke Pretresnog veća o događajima u obližnjim selima¹⁶⁹⁸ i opšti obrazac događaja u toj opštini, Žalbena veće se nije uverilo da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je jedini razuman zaključak do kog se može doći na osnovu predočenih dokaza taj da je prisustvo snaga VJ-a na obližnjem području predstavljalo "nasiln[o] ponašanj[e] i zastrašivanj[e]" koje je navelo stanovnike Izbice da napuste svoje domove.¹⁶⁹⁹

519. Ostali Lazarevićevi argumenti su isto tako neutemeljeni. Iako on tvrdi da su na tom konkretnom području vođene žestoke borbe između "snaga reda i terorističkih snaga OVK-a", on nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku kada je zaključilo da su napadi VJ-a i MUP-a u toj opštini "delom bi[li] usmeren[i] protiv OVK", ali da su izvedeni "tako da su napadana i sela kosovskih Albanaca i grupe civila".¹⁷⁰⁰ Što se tiče Lazarevićeve tvrdnje da je civilno stanovništvo preseljeno po naređenjima OVK-a, jedini dokaz koji je on ponudio u prilog toj tvrdnji jeste svedočenje Bislima Zyrapija da je bilo normalno da OVK stanovništvu naredi pokret iz borbene zone.¹⁷⁰¹ Lazarević nije naveo dokaze da je OVK izdao takvo naređenje u vezi s Izbicom i, shodno tome, nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku.¹⁷⁰²

(d) Zaključak

520. Iz gorenavedenih razloga, Žalbena veće delimično odobrava podosnov 1(f) Lazarevićeve žalbe, u delu u kom se on odnosi na Turićevac, i poništava osuđujuću presudu koja mu je izrečena u vezi s incidentom u tom selu. O eventualnom uticaju tog zaključka na Lazarevićevu kaznu biće reči dole u tekstu.¹⁷⁰³ Pored toga, pošto je Žalbena veće zaključilo da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su snage VJ-a i MUP-a prisilno raselile kosovske Albance iz Turićevca, ono poništava osuđujuće presude koje su u vezi s tim incidentom izrečene Šainoviću, Pavkoviću i Lukiću. O eventualnom uticaju tog zaključka na njihove kazne govoriće se dole u tekstu.¹⁷⁰⁴

¹⁶⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 600, i izvori na koje se tamo poziva, gde se opisuje Pantićevo svedočenje da je u jutarnjim časovima 27. marta 1999. jedna grupa sastavljena i od snaga MUP-a i od snaga VJ-a napadnuta iz pravca Izbice i da je uzvratila vatru. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 564, gde se objašnjava da su u Prvostepenoj presudi navedeni samo oni delovi Pantićevog svedočenja koji su smatrani pouzdanim.

¹⁶⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 671-672.

¹⁶⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1221. Što se tiče njegovih argumenata u vezi s kontaktom s civilima, Lazarević nije pokazao kako dokazi na koje se poziva pokazuju da pripadnici VJ-a nisu "preduzimali nikakve radnje protiv civila na tom području" (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 149).

¹⁷⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1219.

¹⁷⁰¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 150-151, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁷⁰² Isto tako, odbijaju se Lazarevićeve tvrdnje da je u vezi s događajima u Izbici napravljena pravna greška (v. gore, fusnota 822), jer on u okviru navoda o pravnoj grešci naprosto ponavlja nekoliko svojih argumenata u vezi s dokazima za koje je zaključeno da su neutemeljeni.

¹⁷⁰³ V. dole, pododeljak IX.I.

¹⁷⁰⁴ V. dole, pododeljak IX.I.

12. Opšti obrazac događaja

521. Pretresno veće je zaključilo, između ostalog, da je "postojala kampanja nasilja usmerena protiv civilnog stanovništva, kosovskih Albanaca", i da su upravo hotimične radnje VJ-a i MUP-a tokom te kampanje "bile uzrok odlaska najmanje 700.000 kosovskih Albanaca s Kosova u kratkom periodu od kraja marta do početka juna 1999. godine".¹⁷⁰⁵ Lazarević osporava ocenu koju je Pretresno veće donelo u vezi s opštim obrascem događaja.¹⁷⁰⁶

(a) Argumentacija strana u postupku

522. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je VJ dovelo u vezu s protivpravnim radnjama, kao što je izneto u oceni Veća u vezi s opštim obrascem događaja na Kosovu, između ostalog, u zaključku da je masovno raseljavanje albanskog stanovništva Kosova 1999. godine barem delom bilo posledica radnji VJ-a.¹⁷⁰⁷ Konkretno, on tvrdi da postoje dokazi "suprotni" zaključku Pretresnog veća da su glavni razlog odlaska albanskog civilnog stanovništva s Kosova bile radnje snaga VJ-a i MUP-a, a ne NATO bombardovanje.¹⁷⁰⁸ Lazarević takođe tvrdi da Pretresno veće u svojoj diskusiji o razlozima iz kojih su albanski civili napustili Kosovo "nije citiralo" Bislima Zyrapija.¹⁷⁰⁹ On dalje tvrdi da bi bilo razumno da je Pretresno veće, na osnovu Zyrapijevog svedočenja, mapa i "drugih verodostojnih dokaza", zaključilo da se kretanje civilnog stanovništva na Kosovu odvijalo u skladu s naređenjima OVK-a i da su napadi VJ-a i MUP-a bili usmereni samo protiv OVK-a, a ne protiv civila.¹⁷¹⁰ Lazarević dodaje da je VJ preduzeo mere za humano postupanje s civilima i obezbeđivanje njihove sigurnosti i poziva se na dokaze da je VJ pružao pomoć civilima.¹⁷¹¹

523. Tužilaštvo odgovara da ovaj podosnov Lazarevićeve žalbe treba odbaciti bez razmatranja¹⁷¹² i da je on, u svakom slučaju, bez merituma.¹⁷¹³ Kako tvrdi tužilaštvo, Pretresno veće je izričito razmotrilo, i odbilo, argumente da su razlog masovnog kretanja albanskog stanovništva na Kosovu

¹⁷⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1178. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1156.

¹⁷⁰⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 209-222, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1150-1262.

¹⁷⁰⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 209, 527.

¹⁷⁰⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 210, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1153-1155, i izvore na koje se tako poziva. V. takođe Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 527-531.

¹⁷⁰⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 210-212, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1153-1156. Lazarević kao primer navodi Zyrapijevo svedočenje da je civilno stanovništvo Belanice, u opštini Suva Reka, preseljeno "po njegovom naređenju" (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 212, gde se upućuje na DP P2469).

¹⁷¹⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 213-216, gde se upućuje, između ostalog, na Bislim Zyrapijev, 7. novembar 2006, T. 5990-6003, DP P2447, DP IC105. V. takođe Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 211-212, 217, gde se upućuje, između ostalog, na DP P2469. Lazarević nije naveo "druge verodostojne dokaze" na koje upućuje (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 216). V. takođe žalbeni pretres, 13. mart 2013, AT. 392-393, 396-397.

¹⁷¹¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 218-222, 527-531. V. takođe žalbeni pretres, 13. mart 2013, AT. 390-392, 394-396.

¹⁷¹² Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 212, 215.

¹⁷¹³ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 213.

bili NATO bombardovanje ili uputstva OVK-a.¹⁷¹⁴ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće odbacilo dokaze koje je Lazarević ponudio u prilog svojim tvrdnjama i da on nije pokazao da je Veće zbog toga napravilo grešku.¹⁷¹⁵ Naposljetku, tužilaštvo tvrdi da pitanje da li je VJ u nekoliko prilika pokušao da pruži pomoć nekim konkretnim civilima tokom njihovog raseljavanja nije relevantno za zaključak Pretresnog veća da je VJ, zajedno s MUP-om, orkestrirao prisilno raseljavanje civilnog stanovništva.¹⁷¹⁶

524. Lazarević u replici ponavlja svoje ranije argumente¹⁷¹⁷ i dodaje da je, suprotno tvrdnji tužilaštva, VJ pružio pomoć hiljadama ljudi i to "na gotovo svim važnim lokacijama na Kosovu".¹⁷¹⁸ Po njegovom mišljenju, ponašanje VJ-a u tom pogledu veoma je relevantno za njegovu osuđujuću presudu.¹⁷¹⁹

(b) Analiza

525. Lazarevićev argument da su napadi snaga VJ-a i MUP-a bili usmereni samo protiv OVK-a, a ne protiv civila, odbija se, kao i njegova tvrdnja da se civilno stanovništvo na Kosovu selilo zbog naređenja OVK-a ili NATO bombardovanja, pošto on naprosto sugerise da je Pretresno veće drugačije trebalo da protumači dokaze ili da nije razmotrilo relevantne dokaze, ali ne pokazuje da nijedan razuman presuditelj o činjenicama na osnovu dokaza ne bi mogao doći do istog zaključka kao jedinog razumnog.¹⁷²⁰ Lazarević u svojim argumentima takođe zanemaruje relevantne činjenične zaključke i rezonovanje Pretresnog veća.¹⁷²¹

526. Što se tiče Lazarevićeve argumentacije da je ponašanje VJ-a bilo humano i da je VJ pružao pomoć civilnom stanovništvu u mnogim delovima Kosova, Žalbeno veće smatra da on nije jasno naveo činjenične zaključke koje u vezi s tim osporava niti na neki drugi način pokazao kako bi ta argumentacija, čak i da je prihvaćena, uticala na zaključke Pretresnog veća da je VJ učestvovao u izvršenju konkretnih zločina na osnovu kojih su Lazareviću izrečene osuđujuće presude. Njegovi argumenti u vezi s tim pitanjem se, shodno tome, odbijaju.

527. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće odbija podosnov 1(j) Lazarevićeve žalbe.

¹⁷¹⁴ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 213, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1175-1178. V. takođe Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 306.

¹⁷¹⁵ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 214, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1175. V. takođe Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 306.

¹⁷¹⁶ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 215. V. takođe Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 306.

¹⁷¹⁷ Lazarevićeva replika, par. 107. V. takođe *ibid.*, par. 103.

¹⁷¹⁸ Lazarevićeva replika, par. 103-106.

¹⁷¹⁹ Lazarevićeva replika, par. 106.

C. Navodne greške u vezi s osuđujućim presudama za ubistvo

528. Pretresno veće je zaključilo da su snage VJ-a i MUP-a u opštinama Đakovica, Orahovac, Suva Reka, Srbica, Vučitrn i Kačanik ukupno ubile najmanje 600 ljudi.¹⁷²² Pretresno veće je zbog tog ubijanja, na osnovu člana 7(1) Statuta, Lukića proglasilo krivim za činjenje (putem učešća u UZP-u) ubistva kao zločina protiv čovečnosti, progona (počinjenog putem ubistva) kao zločina protiv čovečnosti i ubistva kao kršenja zakona ili običaja ratovanja.¹⁷²³ Lukić, konkretno, osporava osuđujuće presude koje su mu izrečene u vezi s ubijanjem u opštinama Đakovica, Orahovac i Srbica.¹⁷²⁴ Žalbeno veće će prvo razmotriti Lukićeve generalne prigovore, a zatim njegove argumente u vezi s događajima u konkretnim opštinama.

1. Generalni prigovori

(a) Spisak OMPF-a

529. Prilikom donošenja zaključaka u vezi s, između ostalog, događajima u opštinama Đakovica i Srbica, Pretresno veće se pozivalo na konsolidovani spisak nestalih lica koji je, u saradnji s Međunarodnim komitetom Crvenog krsta (dalje u tekstu: MKCK), sastavila i redovno ažurirala Kancelarija za nestala lica i sudsku medicinu (dalje u tekstu: OMPF), s ciljem da napravi sveobuhvatnu evidenciju svih koji su se nakon sukoba na Kosovu vodili kao nestali.¹⁷²⁵

(i) Argumentacija strana u postupku

530. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo na dokaze tužilaštva koji nemaju indicije verodostojnosti i s tim u vezi navodi spisak nestalih lica koji je sačinio OMPF, a koji je prihvaćen kao dokazni predmet P2798 (dalje u tekstu: Spisak OMPF-a).¹⁷²⁶ Konkretno, Lukić tvrdi da izvori tvrdnji iz druge ruke sadržanih u Spisku OMPF-a nisu navedeni niti unakrsno ispitani i da

¹⁷²⁰ Što se tiče sličnih tvrdnji koje je Lazarević izneo i u vezi s događajima u konkretnim opštinama, Žalbeno veće upućuje na svoje zaključke vezane za te argumente (v. gore, pododjeljci VI.B.1.(b), VI.B.2.(b), VI.B.3.(b)(ii), VI.B.5.(a)(ii), VI.B.5.(b)(ii)a., VI.B.6.(a)(i)b., VI.B.7.(a)(ii), VI.B.8.(b) i VI.B.10.(b)(ii)).

¹⁷²¹ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 1175-1178, gde se govori, između ostalog, o zaključcima u vezi s opštinom Suva Reka.

¹⁷²² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1197, 1211-1212, 1215, 1217, 1221, 1223, 1235-1237, 1259, 1262.

¹⁷²³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1138, 1212.

¹⁷²⁴ Lukić je u svom Žalbenom podnesku osnovne Q-JJ iz svoje Najave žalbe (izuzev osnova U i GG) objedinio u osnov Q (v. Lukićev žalbeni podnesak, par. 7). Žalbeno veće napominje da Lukić slične prigovore iznosi i u vezi s osuđujućim presudama koje su mu izrečene za ubijanje u opštinama Suva Reka i Kačanik (v. dole, fusnota 1766). U ovom odeljku se razmatra samo jedan deo argumenata koje je Lukić izneo u okviru osnova Q svog Žalbenog podneska. O ostalim argumentima iznetim u okviru osnova Q, između ostalog, o njegovom prigovoru u vezi s osuđujućom presudom koja se tiče opštine Vučitrn, govori se na drugim mestima u ovoj presudi (v. gore, pododjeljak IV.C.; dole, pododjeljak VII.F.5).

¹⁷²⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 216, 613.

¹⁷²⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 712, 714-719. Lukić je Spisak OMPF-a dvaput naveo kao dokazni predmet P2454, umesto kao dokazni predmet P2798 (*ibid.*, par. 715, 717). S obzirom na kontekst u kom se javljaju te reference, Žalbeno veće zaključuje da se Lukićevi argumenti odnose na Spisak OMPF-a.

je on stoga lišen prava da ospori ključne dokaze koji ga terete.¹⁷²⁷ Lukić dodaje da su "[t]im zaključcima" prekršeni princip *in dubio pro reo*, odredbe pravila 92bis i 92ter Pravilnika i odluka samog Pretresnog veća u kojoj je ono odbilo prihvatanje sličnih dokaza.¹⁷²⁸

531. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da je Spisak OMPF-a uvršten u spis bez prigovora i da se Lukić, prema tome, odrekao prava na iznošenje bilo kakvih argumenata protiv njegovog prihvatanja.¹⁷²⁹ Pored toga, kako tvrdi tužilaštvo, Lukićeva argumentacija u vezi s ograničenjima vezanim za Spisak OMPF-a, uključujući činjenicu da on sadrži dokaze iz druge ruke, nije relevantna.¹⁷³⁰ Tužilaštvo uz to tvrdi da Lukić, uprkos generalnoj kritici u vezi s pouzdanošću i verodostojnošću materijala OMPF-a, nije pokazao da se nijedno razumno pretresno veće ne bi moglo na njega osloniti.¹⁷³¹

(ii) Analiza

532. Žalbena veće napominje da je Spisak OMPF-a uvršten u spis putem šefa OMPF-a Josea-Pabla Baraybara.¹⁷³² Prema Baraybarovoj izjavi, Spisak OMPF-a je sačinjen "od informacija i podataka koje OMPF sakuplja tokom svog rada" i u njemu su objedinjeni spiskovi koje su vodili MKCK, Jedinica za nestala lica policije Privremene uprave Ujedinjenih nacija za Kosovo, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (dalje u tekstu: OEBS) i razna udruženja porodica.¹⁷³³ Kao što Lukić ističe, u Spisku OMPF-a se ne navodi izvor informacije da je neka osoba poslednji put viđena na određenom mestu određenog datuma.¹⁷³⁴ Međutim, ta činjenica je bila očigledna i u vreme kad je Spisak OMPF-a ponuđen na prihvatanje. Isto tako, iz Baraybarove izjave je bilo očigledno da se Spisak OMPF-a koristi u vezi s mandatom OMPF-a da identifikuje posmrtnu ostataka lica nestalih s raznih lokacija.¹⁷³⁵ Uprkos tome, Lukić nije želeo da unakrsno ispita Baraybara i nije uložio prigovor na prihvatanje Spiska OMPF-a.¹⁷³⁶

¹⁷²⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 716, 719.

¹⁷²⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 720, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka o dokazima ponuđenim preko Sandre Mitchell i Fredericka Abrahamsa, 1. septembar 2006. Lukić tvrdi da se Pretresno veće na Spisak OMPF-a oslonilo prilikom donošenja zaključaka u vezi s ubijanjem kako u opštini Đakovica tako i u opštini Srbica (Lukićev žalbeni podnesak, par. 713-714, 718, 725).

¹⁷²⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 457.

¹⁷³⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 460, gde se upućuje, između ostalog, na Lukićev žalbeni podnesak, par. 718.

¹⁷³¹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 458.

¹⁷³² Prvostepena presuda, tom 2, par. 216. V. takođe Jose-Pablo Baraybar, 6. mart 2007, T. 11020-11023.

¹⁷³³ Jose-Pablo Baraybar, DP P2794, par. 31. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 216, 1351; Jose-Pablo Baraybar, 6. mart 2007, T. 11020.

¹⁷³⁴ DP P2798. Spisak OMPF-a (DP P2798) sadrži podatke o više od 5.000 lica. Beleška vezana za svako od tih lica sadrži određeni broj stubaca, na primer, stubac u kojem je navedeno ime, datum rođenja i nacionalnost. Za neke ljude, na primer, u stupcu "Nestanak grupe" stoji Meja, a u stupcu "Datum događaja" 27. april 1999, što znači da su oni poslednji put viđeni na tom mestu tog datuma.

¹⁷³⁵ Jose-Pablo Baraybar, DP P2794, par. 3, 14, 31.

¹⁷³⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 216; Jose-Pablo Baraybar, 6. mart 2007, T. 11020-11024.

533. Žalbeno veće podseća da će, "[a]ko strana pred pretresnim vijećem na neko pitanje ne uloži prigovor, a imala je objektivnu mogućnost da to učini, te ako ne postoje posebne okolnosti, Žalbeno vijeće [...] utvrditi da se strana odrekla svog prava da to pitanje iznese kao valjanu žalbenu osnovu".¹⁷³⁷ U odsustvu bilo kakve konkretne argumentacije o postojanju posebnih okolnosti,¹⁷³⁸ Žalbeno veće smatra da se eventualni prigovor na Spisak OMPF-a objektivno mogao i morao izneti u pretresnom postupku i da se Lukić odrekao prava da takav argument iznese u žalbenom postupku.¹⁷³⁹

(b) Identifikacija žrtava

534. Pretresno veće je u nekoliko navrata primetilo da između dokaza i činjenica navedenih u Optužnici postoje nepodudarnosti, između ostalog, u pogledu pisanja imena određenih žrtava za koje je zaključeno da su ubijene.¹⁷⁴⁰ Pretresno veće je zaključilo da su "u većini slučajeva te nepodudarnosti [...] tako male da je Veće, bez obzira na njih, moglo da zaključi da se relevantne informacije odnose na određenu žrtvu".¹⁷⁴¹

(i) Argumentacija strana u postupku

535. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su nepodudarnosti između imena žrtava navedenih u Optužnici i osoba kojima pripadaju identifikovani posmrtni ostaci male i da ne utiču na mogućnost da se utvrdi identitet relevantnih žrtava.¹⁷⁴² On tvrdi da, bez "pravih biografskih podataka", odbrana zbog sličnosti mnogih albanskih imena na Kosovu ne može imati stvarno znanje o navodnim žrtvama, pa tako ni izneti nužne prigovore.¹⁷⁴³ Lukić takođe sugeriše da postoji "nekoliko sudskomedicinskih nepodudarnosti" koje bacaju sumnju na činjenične navode Optužnice, a kao primer navodi osobu po imenu Pjeter Abazi.¹⁷⁴⁴

¹⁷³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 21.

¹⁷³⁸ Iako Lukić ne pominje konkretno posebne okolnosti, on sugeriše da u trenutku kad je Spisak OMPF-a ponuđen na prihvatanje nije bilo očigledno da će podaci iz tog spiska postati "srž/okosnica" Prvostepene presude kojom će on biti osuđen (Lukićev žalbeni podnesak, par. 719). Iz razloga iznetih u nastavku (v. dole, pododjeljak VI.C.2), Žalbeno veće odbija Lukićev argument u vezi s tim. Shodno tome, Žalbeno veće neće razmatrati pitanje da li nepredviđeno korišćenje nekog dokaza u prvostepenoj presudi može predstavljati "posebne okolnosti" zbog kojih je dozvoljeno da se argument koji je strana propustila izneti iznese u žalbenom postupku (v. Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 21).

¹⁷³⁹ Što se tiče Lukićevih argumenata da su "[t]im zaključcima" prekršeni princip *in dubio pro reo*, odredbe pravila 92*bis* i 92*ter* Pravilnika i odluka samog Pretresnog veća u kojoj je odbijeno prihvatanje sličnih dokaza (Lukićev žalbeni podnesak, par. 720), Žalbeno veće napominje da Lukić nije naveo koje zaključke osporava, nije razradio svoje argumente niti je objasnio zašto su pravila 92*bis* i 92*ter* Pravilnika relevantna. Njegovi argumenti u vezi s tim se stoga odbijaju.

¹⁷⁴⁰ V., npr., Prvostepena presuda, tom 4, par. 22, 648, 873.

¹⁷⁴¹ V., npr., Prvostepena presuda, tom 4, par. 22, 648, 873.

¹⁷⁴² Lukićev žalbeni podnesak, par. 727-728, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 4, par. 22, 649, 934.

¹⁷⁴³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 729.

¹⁷⁴⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 731-732, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 4, par. 26.

536. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da Lukićeve tvrdnje treba odbaciti bez razmatranja i da su one, u svakom slučaju, bez merituma.¹⁷⁴⁵ Konkretno, tužilaštvo tvrdi da Lukić u svom prigovoru u vezi s načinom na koji je Pretresno veće tretiralo određene manje nepodudarnosti u pisanju nije naveo o kojoj je grešci reč.¹⁷⁴⁶ Pored toga, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće prilikom donošenja zaključaka na primeren način ocenilo dokaze o smrti.¹⁷⁴⁷

(ii) Analiza

537. Iako Lukić osporava zaključak Pretresnog veća da su mnoge nepodudarnosti koje je uočilo "tako male da je Veće, bez obzira na njih, moglo da zaključi da se relevantne informacije odnose na određenu žrtvu",¹⁷⁴⁸ on nije pokazao da je u tom pogledu napravljena ikakva greška. Isto tako, Lukić nije potkrepio svoju tvrdnju da navodno nepostojanje "pravih biografskih podataka" žrtava može umanjiti njegovu sposobnost da se brani. Što se tiče Lukićevih argumenata u vezi s osobom po imenu Pjeter Abazi, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće za osobu takvog imena odbilo da zaključi da je ubijena, pošto se približna starost iz Priloga Optužnici za više decenija razlikovala od starosti navedene u zapisniku o obdukciji.¹⁷⁴⁹ Lukić nije pokazao kako ta nepodudarnost koju je uočilo Pretresno veće pokazuje da je ono napravilo ikakvu grešku u načinu na koji je tretiralo manje nepodudarnosti u slučaju drugih osoba koje su poimenično navedene u Prvostepenoj presudi.

2. Đakovica/Gjakova

538. Pretresno veće je zaključilo da su 27. i 28. aprila 1999, tokom operacije u dolini Reka, u opštini Đakovica, snage VJ-a i MUP-a uzele na metu civile kosovske Albance u Dobrošu, Ramocu, Korenici, Meji i drugim selima.¹⁷⁵⁰ U toku te zajedničke operacije VJ-a i MUP-a, kosovski Albanci su ne samo sistematski proterivani iz svojih sela, nego su mnogi i ubijeni.¹⁷⁵¹ Pretresno veće je zaključilo da je ta operacija izvedena delom kao odgovor na ubijanje pet policajaca 22. aprila 1999. i da je jedan od motiva za njeno izvođenje bio odmazda nad kosovskim Albancima sa tog područja, a drugi da se ta sela očiste od albanskog stanovništva.¹⁷⁵² U vezi s ubistvima koja su izvršena u toku te operacije, Pretresno veće je zaključilo da su snage VJ-a i MUP-a, nakon ulaska u sela, tokom proterivanja seljana često odvajale muškarce kosovske Albance iz tih sela i kasnije ih ubijale.¹⁷⁵³

¹⁷⁴⁵ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 440-444. V. takođe *ibid.*, par. 461, 463, 465.

¹⁷⁴⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 461.

¹⁷⁴⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 462-464.

¹⁷⁴⁸ V., npr., Prvostepena presuda, tom 4, par. 22, 648, 873.

¹⁷⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 4, par. 26.

¹⁷⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 228-235, 1159, 1194-1195.

¹⁷⁵¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1194, 1195. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 180-238.

¹⁷⁵² Prvostepena presuda, tom 2, par. 228.

¹⁷⁵³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 180-215, 232-238.

Pretno veće je takođe napomenulo da su "fizički izvršiooci, koji su tokom operacije u dolini Reka uzeli na metu kosovske Albance, iznosili [...] komentare poput onoga da 'kolju Šiptare'".¹⁷⁵⁴

539. Pretno veće je zaključilo da, između ostalog, dokazi o konkretnom ubijanju izvršenom 27. aprila 1999. u Korenici, Meji i drugim selima u dolini Reka, u opštini Đakovica, "ukazuju na to da je u okviru operacije u dolini Reka, koju su pripadnici VJ i MUP izveli zajedno s pripadnicima paravojnih snaga, počinjen masakr znatno većih razmera".¹⁷⁵⁵ Pretno veće je konstatovalo da je taj masakr imao za posledicu ubijanje najmanje 287 kosovskih Albanaca i da "[j]edini razumni zaključak koji se može izvesti iz svih ovih dokaza jeste da su, u vreme kad su ubijena, mnoga od tih [287] lica bila civili ili lica van borbenog stroja".¹⁷⁵⁶ Pretno veće je dalje zaključilo da su ispunjeni svi elementi ubistva kao kršenja zakona ili običaja ratovanja, kažnjivog po članu 3 Statuta, i ubistva kao zločina protiv čovečnosti, kažnjivog po članu 5(a) i po članu 5(h) Statuta.¹⁷⁵⁷

(a) Argumentacija strana u postupku

540. Lukić tvrdi da Spisak OMPF-a i drugi dokazi na koje se Pretno veće oslonilo nisu dovoljni da bi se van razumne sumnje utvrdilo da su određena lica ubijena u opštini Đakovica.¹⁷⁵⁸ Za "veliku većinu" poimenično navedenih lica iz opštine Đakovica, kako tvrdi Lukić, od svedoka tužilaštva je dobijeno malo ili nimalo dokaza, a jedini dokaz na koji se Pretno veće oslonilo jeste Spisak OMPF-a,¹⁷⁵⁹ iako on ne pokazuje gde su ta lica ubijena, na koji način su ubijena i da li su u trenutku nastupanja smrti bila civili ili borci.¹⁷⁶⁰ Pored toga, on tvrdi da dva slučaja u kojima je Pretno veće odbilo da pripiše krivičnu odgovornost za smrt svedoče o "nepouzdanom karakteru" svedoka tužilaštva.¹⁷⁶¹ Lukić dodaje da za 84 od 287 žrtava iz opštine Đakovica u vezi s kojima je on osuđen način smrti nije utvrđen sudskomedicinskim putem i da stoga ne postoje dovoljni dokazi za utvrđivanje krivične odgovornosti za ubistvo.¹⁷⁶²

¹⁷⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1198. Žalbeno veće napominje da se izraz "šiptari" odnosi na Albance (v., npr., Veton Surroi, 10. oktobar 2006, T. 4540-4542).

¹⁷⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 236.

¹⁷⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 236.

¹⁷⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1197-1198.

¹⁷⁵⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 713-718, 721-724. Po Lukićevom mišljenju, Pretno veće je trebalo da sledi pristup koji je primenilo u vezi s opštinom Suva Reka, gde je, kako on tvrdi, ukoliko nije bilo direktnih dokaza očevidaca, odbilo da samo na osnovu Spiska OMPF-a zaključi da je neka osoba ubijena (*ibid.*, par. 726, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 537-544, *ibid.*, tom 4, par. 633).

¹⁷⁵⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 713-714, 723, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 233. Lukić takođe sugerise da činjenica da je za neka lica navedena u Prilogu H Optužnici zaključeno da njihova smrt nije prouzrokovana krivičnim delom ilustruje nedostatke isključivog oslanjanja na Spisak OMPF-a (Lukićev žalbeni podnesak, par. 732).

¹⁷⁶⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 717, 721-722.

¹⁷⁶¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 724, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 233, 235.

¹⁷⁶² Lukićev žalbeni podnesak, par. 733, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 4, par. 27, 29, 34-35, 41-43, 48, 55, 58-59, 64-65, 71-73, 75-79, 86-87, 90, 96-97, 109, 126, 132, 140, 145, 157, 175, 178, 180, 183-184, 186, 189, 206, 210-211, 218-221, 227, 238, 247-248, 250-251, 264, 277, 280, 282-283, 285, 301, 304-306, 308-309, 312, 322, 330-331, 333, 338, 345, 349, 351-352, 371, 373, 375, 379, 387, 396, 399, 401, 404. S obzirom na redosled paragrafa navedenih u Lukićevom žalbenom podnesku i njegove

541. Lukić takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je većina od 287 smrti za koje je utvrdilo da su nastupile u opštini Đakovica bila posledica izvršenja krivičnog dela i pritom zanemarilo alternativna objašnjenja.¹⁷⁶³ Po njegovom mišljenju, na osnovu dokaza bilo bi jednako razumno zaključiti da su neka od tih tela bila tela terorista ili boraca čija smrt je prouzrokovana legitimnim borbenim dejstvima.¹⁷⁶⁴ On tvrdi da Pretresno veće nije čak ni uzelo u obzir tu mogućnost¹⁷⁶⁵ i da je pogrešilo u oceni stepena prisustva OVK-a u dolini Reka 27. i 28. aprila 1999, a potom i u zaključku da je operacija srpskih snaga bila usmerena protiv civilnog stanovništva.¹⁷⁶⁶ Lukić takođe tvrdi da su izvedeni značajni dokazi o vazдушnim napadima NATO-a, ali da oni "naprosto nisu uzeti u obzir kao alternativni i, s obzirom na dokaze, razumni razlog".¹⁷⁶⁷

542. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da Lukićeve tvrdnje treba odbaciti bez razmatranja i da su one, u svakom slučaju, bez merituma.¹⁷⁶⁸ Tužilaštvo tvrdi da Lukić ne navodi o kojoj je grešci reč kada tvrdi da je u vezi sa smrću 274 od 287 ljudi koji su identifikovani kao žrtve ubistva u dolini Reka izvedeno "vrlo malo ili nimalo" direktnih dokaza.¹⁷⁶⁹ Pored toga, tužilaštvo tvrdi da Lukić u svojoj karakterizaciji Spiska OMPF-a kao "jedinog dokaza" za "veliku većinu poimenično navedenih žrtava" iskrivljeno prikazuje Prvostepenu presudu i da zanemaruje druge relevantne zaključke Pretresnog veća.¹⁷⁷⁰ Što se tiče Lukićevih argumenata o alternativnim objašnjenjima za ubijanje, uključujući, između ostalog, prisustvo OVK-a i vazdušne napade NATO-a, tužilaštvo odgovara da on nije uzeo u obzir relevantne zaključke Pretresnog veća niti analizu koju je ono iznelo u vezi s dokazima na koje on upućuje.¹⁷⁷¹

543. Lukić u replici tvrdi da se, pre nego što se može smatrati da je neko ubijen, mora izvršiti sudskomedicinski pregled kako bi se utvrdio način smrti i isključili eventualni prirodni uzroci smrti, odnosno uzroci koji ne povlače krivičnu odgovornost.¹⁷⁷² Lukić tvrdi da u Prvostepenoj presudi u

argumente u vezi s tim, Žalbeno veće smatra da je on nameravao da uputi na paragraf 209, ne na paragraf 109 toma 4 Prvostepene presude.

¹⁷⁶³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 692-699.

¹⁷⁶⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 695-696, gde se upućuje na DP 6D1468, Radovan Zlatković, DP 6D1627, Radovan Zlatković, 14. april 2008, T. 25281-25285.

¹⁷⁶⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 696.

¹⁷⁶⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 697-699. Lukić dodaje da se greške koje je opisao u vezi s opštinom Đakovica odnose na sve opštine (*ibid.*, par. 707. V. takođe *ibid.*, par. 692) i tvrdi da je iz zaključaka Pretresnog veća izostavljen znatan broj dokaza o prisustvu i aktivnostima OVK-a u još devet opština (*ibid.*, par. 709, gde se navode opštine Peć, Dečani, Orahovac, Suva Reka, Srbica, Kosovska Mitrovica, Priština, Uroševac i Kačanik). Žalbeno veće napominje da je Lukić osuđen za ubistvo u četiri od tih opština pored Đakovice: Orahovac, Suva Reka, Srbica i Kačanik (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1138).

¹⁷⁶⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 708, gde se upućuje na dokaze u vezi s opštinama Peć, Dečani, Orahovac, Suva Reka, Srbica, Kosovska Mitrovica, Priština, Uroševac i Kačanik.

¹⁷⁶⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 440-444. V. takođe *ibid.*, par. 452-456.

¹⁷⁶⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 453.

¹⁷⁷⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 454-455, 458.

¹⁷⁷¹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 446-448.

¹⁷⁷² Lukićeva replika, par. 112. V. takođe *ibid.*, par. 111.

velikom broju slučajeva vezanih za opštinu Đakovica ti standardi nisu primenjeni.¹⁷⁷³ Lukić takođe tvrdi da tužilaštvo nije osporilo njegovu tvrdnju da za mnoge od žrtava poimenično navedenih u Optužnici ne postoje ni sudskomedicinski dokazi ni direktna svedočenja svedoka koji pokazuju da je smrt nastupila kao posledica krivičnog dela.¹⁷⁷⁴ Po Lukićevom mišljenju, Pretresno veće je stoga pogrešilo kada je izreklo osuđujuće presude za ubistvo i tako zanemarilo standard koji je samo postavilo.¹⁷⁷⁵

(b) Analiza

544. Kad je reč o zaključcima o ubistvu u opštini Đakovica, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće uzelo u obzir niz svedočenja očevidaca i dokumentarnih dokaza kada je zaključilo da je 27. aprila 1999. u selima Korenica i Meja i okolini, u dolini Reka, ubijeno 287 ljudi.¹⁷⁷⁶ Pretresnom veću su predočeni sudskomedicinski dokazi koji potvrđuju da su posmrtni ostaci ekshumirani iz masovnih grobnica u Batajnici, na osnovu analize DNK i poređenja s preživelim članovima porodice, identifikovani kao ostaci 287 lica za koja se u Spisku OMPF-a navodi da su nestala na području Meje.¹⁷⁷⁷ Pretresnom veću su takođe predočena svedočenja raznih svedoka koji su izjavili da su 27. aprila 1999. videli mrtva tela na području Meje¹⁷⁷⁸ i koji su opisali učešće, između ostalog, snaga VJ-a i MUP-a u kriminalnim radnjama u Korenici.¹⁷⁷⁹ U dva slučaja, svedoci su čuli hlice nakon što su odvojeni od članova svojih porodica i drugih, a kasnije su im vraćeni posmrtni ostaci 13 od tih lica, pošto su iskopani iz masovnih grobnica u Batajnici.¹⁷⁸⁰ Na osnovu predočenih sudskomedicinskih dokaza i svedočenja, Pretresno veće je zaključilo da

konkretna ubistva koja su opisali Malajeva, Deda, Pnishi, Peraj i svedok K90, počinjena u Meji i Korenici i drugim selima u dolini Reka 27. aprila 1999. godine, ukazuju na to da je u okviru operacije u dolini Reka, koju su pripadnici VJ i MUP izveli zajedno s pripadnicima paravojnih snaga, počinjen masakr znatno većih razmera[.]¹⁷⁸¹

545. Iako direktna svedočenja očevidaca nisu postojala za ubistvo svakog od 287 lica za koja je zaključeno da su ubijena tokom operacije u dolini Reka, Žalbeno veće podseća da se takvi dokazi i ne traže. Naime,

[č]injenica smrti žrtve može se izvesti posrednim zaključivanjem na osnovu ukupnih dokaza koji su predočeni Pretresnom vijeću. Dovoljno je utvrditi da je jedini razuman zaključak koji se može

¹⁷⁷³ Lukićeva replika, par. 112.

¹⁷⁷⁴ Lukićeva replika, par. 109. V. takođe *ibid.*, par. 110.

¹⁷⁷⁵ Lukićeva replika, par. 111. V. takođe *ibid.*, par. 114.

¹⁷⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 165-227.

¹⁷⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 216, gde se upućuje na DP P942, DP P943, DP P944, DP P2394, DP P2415, DP P2454, DP P2559 (pod pečatom).

¹⁷⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 203, 210, 212.

¹⁷⁷⁹ Npr., Prvostepena presuda, tom 2, par. 199. V. takođe *ibid.*, par. 229, 232.

¹⁷⁸⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 192-196. V. takođe *ibid.*, par. 233.

¹⁷⁸¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 236.

izvesti iz raspoloživih dokaza taj da je smrt žrtve nastupila kao posljedica djela ili propusta optuženog ili jedne ili više osoba za koje je optuženi krivično odgovoran.¹⁷⁸²

Iz toga proizlazi da konkretna vrsta dokaza potrebnih da bi se zadovoljio ovaj standard može da varira u zavisnosti od slučaja. Kao što se navodi u Prvostepenoj presudi, Pretresno veće se na opis konkretnih slučajeva ubijanja koji su dali svjedoci i na druge predočene dokaze oslonilo kao na posredni dokaz o masakru većih razmera koji su počinili pripadnici VJ-a i MUP-a, zajedno s pripadnicima paravojnih snaga.¹⁷⁸³ Lukić nije pokazao da je takav pristup Pretresnog veća nerazuman.

546. Lukićev argument o "nepouzdanom karakteru" svjedoka tužilaštva¹⁷⁸⁴ takođe je neutemeljen. Pretresno veće je zaključilo da ne postoje dovoljni dokazi da je Skender Pjetri ubijen u selu Korenica 27. aprila 1999. niti da su snage MUP-a ubile Koleta Duzhmanija 27. ili 28. aprila 1999,¹⁷⁸⁵ bez obzira na svedočenje Merite Deda, odnosno Martina Pnishija.¹⁷⁸⁶ Međutim, Žalbeno veće podseća da je razumno da pretresno veće određene delove svedočenja nekog svjedoka prihvati, a druge odbaci,¹⁷⁸⁷ i napominje da je Pretresno veće navelo zašto je u slučaju smrti Skendera Pjetrija¹⁷⁸⁸ i Koleta Duzhmanija¹⁷⁸⁹ odbilo da se osloni samo na svedočenja svjedoka. Lukić nije pokazao da je Pretresno veće napravilo grešku kada je tako postupilo niti kada se prilikom donošenja zaključaka o žrtvama koje su poimenično navedene u Prvostepenoj presudi oslonilo na svedočenja Merite Deda i Martina Pnishija ili drugih svjedoka.

547. Kao što Lukić sugerise u svojoj tvrdnji, u slučaju mnogih od 287 žrtava koje su u Prvostepenoj presudi navedene u vezi s opštinom Đakovica za uzrok smrti je u relevantnim potvrdama o smrti ili zapisnicima o obdukciji navedeno da "nije utvrđen".¹⁷⁹⁰ Međutim, Lukić nije objasnio zašto zaključci Pretresnog veća o uzroku smrti tih žrtava nisu održivi s obzirom na druge dokaze u spisu, uključujući sudskomedicinske dokaze i svedočenja očevidaca koji se konkretno tiču

¹⁷⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 260, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 326-327, Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 240.

¹⁷⁸³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 236.

¹⁷⁸⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 724.

¹⁷⁸⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 233-234.

¹⁷⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 192, 202, fusnota 529.

¹⁷⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 59, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁷⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 4, par. 285, gde se napominje da svedokinja Deda nije videla ni kad je Skender Pjetri ubijen ni njegovo telo.

¹⁷⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 202, 234. Pretresno veće je napomenulo da je Pnishi, koji je izrešetano telo Koleta Duzhmanija video 19 dana nakon što je on ubijen iz vatrenog oružja, "[t]o što se telo nije raspalo [...] objasnio rekavši da je ostalo očuvano usled dima od vatre" (*ibid.*, tom 2, par. 202). Pretresno veće je to svedočenje o stanju u kojem je bilo telo smatralo "neuverljivim" (*ibid.*, tom 2, par. 234).

¹⁷⁹⁰ V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 733, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe, npr., Prvostepena presuda, tom 4, par. 27, 34, 96.

dotičnih lica,¹⁷⁹¹ kao i na dokaze o drugim licima čiji su posmrtni ostaci ekshumirani na istom lokalitetu. Njegov argument u vezi s tim se stoga odbija.

548. Žalbena veće sada prelazi na Lukićevu argumentaciju u vezi s alternativnim objašnjenjima za predmetno ubijanje. Žalbena veće napominje da je, suprotno Lukićevoj tvrdnji,¹⁷⁹² Pretresno veće razmotrilo dokaze o aktivnostima i prisustvu OVK-a na području doline Reka, uključujući sve dokazne predmete i svedočenja koje Lukić navodi.¹⁷⁹³ Bez obzira na to, Veće je, oslanjajući se, između ostalog, na svedočenja svedoka K73 i svedoka K90, zaključilo da "27. i 28. aprila 1999. godine na tom području nije bilo značajnog prisustva OVK i da je operacija u dolini Reka bila prvenstveno usmerena protiv civilnog albanskog stanovništva na Kosovu".¹⁷⁹⁴ Iako Lukić tvrdi da su ti zaključci nepotkrepljeni, on se nije bavio dokazima na kojima su oni utemeljeni niti je pokazao da razumno pretresno veće ne bi moglo da dođe do takvih zaključaka.

549. Žalbena veće naposljetku prelazi na Lukićev argument da su neki od 287 pronađenih posmrtnih ostataka mogli biti tela boraca i da je Pretresno veće, prema tome, pogrešilo kad je zaključilo da je operacija srpskih snaga bila usmerena protiv civilnog stanovništva.¹⁷⁹⁵ Žalbena veće podseća da dela nekog optuženog, da bi predstavljala zločin protiv čovečnosti, moraju biti deo rasprostranjenog ili sistematskog napada usmerenog protiv civilnog stanovništva.¹⁷⁹⁶ U praksi Međunarodnog suda utvrđeno je da "[c]ivilno stanovništvo obuhvata sve osobe koje su civili, a prisustvo među civilnim stanovništvom osoba koje ne potpadaju pod definiciju civila ne lišava to stanovništvo civilnog karaktera".¹⁷⁹⁷ Prilikom razmatranja da li je neko stanovništvo "civilno" za potrebe člana 5 Statuta, mora se oceniti "civilni status žrtava, broj civila i udeo civila" u tom

¹⁷⁹¹ Pretresno veće je u vezi s ubijanjem osam lica za koja Lukić navodi da uzrok njihove smrti nije utvrđen uputilo na svedočenja očevidaca (Prvostepena presuda, tom 4, par. 95 (Linton Deda), 97 (Mark Deda), 175 (Andrush Kabashi), 177 (Arben Kabashi), 179 (Nikoll Kabashi), 226 (Mark Markaj), 237 (Pren Markaj), 285 (Skender Pjetri). V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 233 (gde je Veće odbilo da zaključi da je Skender Pjetri ubijen u Korenici 27. aprila 1999. godine)). U vezi s još 60 lica za koja se u relevantnim potvrdama o smrti ili zapisnicima o obdukciji navodi da uzrok njihove smrti nije utvrđen, Pretresno veće je napomenulo da se u relevantnim zapisnicima o obdukciji pominju prisustvo višestrukih preloma kostiju nastalih delovanjem tupim predmetom i znakovi delovanja visoke temperature i/ili znakovi prisustva projektila i strelnih rana (Prvostepena presuda, tom 4, par. 27 (Bekim Ademaj), 29 (Isuf Ademi), 34 (Blerim Ahmeti), 35 (Hysen Ahmeti), 41 (Ali Aliaj), 42 (Sali Aliaj), 43 (Zenun Aliaj), 48 (Bajrush Avdyli), 55 (Shaban Bajrami), 58 (Xhavit Bajrami), 59 (Ali Bala), 64 (Demush Bardheci), 65 (Idriz Bardheci), 71 (Dritan Beqaj), 72 (Emin Beqaj), 73 (Kujtim Beqaj), 77 (Rasim Beqaj), 78 (Tafe Beqaj), 79 (Ymer Beqaj), 86 (Avni Binaku), 87 (Binak Binaku), 90 (Fixhri Cuni), 126 (Haxhi Fetaj), 132 (Deme Gjocaj), 145 (Gjon Hasanaj), 157 (Ardian Hoxha), 184 (Gëzim Kameri), 186 (Rrustem Kameri), 189 (Fran Komani), 209 (Killaudie Mala), 210 (Kol Mala), 211 (Monika Mala), 218 (Burim Maloku), 219 (Petrit Maloku), 220 (Ymer Maloku), 221 (Besim Malushaj), 247 (Quash Mehmeti), 250 (Marash Merturi), 251 (Bajram Meta), 264 (Sokol Nuza), 277 (Shkelzen Pajaziti), 280 (Zenel Pajaziti), 283 (Gasper Pjetri), 304 (Viktor Prendi), 305 (Hajdar Qestaj), 309 (Sadri Rama), 312 (Zeqir Rama), 322 (Isuf Rexhaj), 330 (Osman Sadiku), 333 (Hysni Sadriu), 338 (Osman Salihaj), 349 (Ujkan Selmani), 352 (Deme Shala), 371 (Rexhep Sylja), 373 (Bajram Tahiraj), 375 (Isuf Tahiraj), 396 (Halit Ymeri), 399 (Musa Ymeri), 401 (Zenel Ymeri), 404 (Zenel Zenuni)).

¹⁷⁹² Lukićev žalbeni podnesak, par. 696.

¹⁷⁹³ Npr., Prvostepena presuda, tom 2, par. 106, 109-115, 175-177, 185, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁷⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 230.

¹⁷⁹⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 693-697.

¹⁷⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 98.

¹⁷⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 50. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 136; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 31; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 311; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 116.

stanovništvu.¹⁷⁹⁸ Žalbeno veće napominje da Pretresno veće nije za svih 287 ubijenih kosovskih Albanaca zaključilo da su bili civili, nego je konstatovalo da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti na osnovu dokaza taj da su, "u vreme kad su ubijena, *mnoga* od tih lica bila civili ili lica van borbenog stroja".¹⁷⁹⁹ Žalbeno veće dalje napominje da je Pretresno veće u svojim zaključcima navelo da su "ta ubistva [...] počinjena u okviru zajedničke operacije VJ i MUP u dolini Reka, što je bio široko rasprostranjen i sistematski napad usmeren protiv civilnog stanovništva".¹⁸⁰⁰ Iz tih razloga, Žalbeno veće zaključuje da činjenica da su među ubijenima možda bili i neki borci ne lišava to albansko stanovništvo njegovog "civilnog" statusa u smislu člana 5 Statuta. Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da je ispunjen opšti uslov iz člana 5 Statuta da krivična dela moraju biti "usmerena protiv civilnog stanovništva".

550. Bez obzira na to, Žalbeno veće je zabrinuto zbog zaključka Pretresnog veća da je ubijanje svih 287 kosovskih Albanaca predstavljalo ubistvo po članu 3 i po članu 5 Statuta.¹⁸⁰¹ Žalbeno veće napominje da se Pretresno veće u pogledu okolnosti i statusa svake od žrtava oslonilo na ograničene dokaze¹⁸⁰² i da nije za svaku od njih utvrdilo da li je u trenutku nastupanja smrti bila civilno lice koje nije aktivno učestvovalo u neprijateljstvima ili lica van borbenog stroja.¹⁸⁰³ U tom kontekstu, Žalbeno veće podseća na zaključak Pretresnog veća da je operacija u dolini Reka bila *prvenstveno* usmerena protiv civilnog albanskog stanovništva na Kosovu i ima u vidu dokaze da su srpske snage u relevantno vreme bile angažovane u borbama s OVK-om na tom području, kao i da je u tim sukobima poginuo određeni broj pripadnika OVK-a.¹⁸⁰⁴ S obzirom na te okolnosti, Žalbeno veće smatra da je, u odsustvu dovoljnih dokaza o okolnostima i statusu svake od žrtava, Pretresno veće pogrešilo utoliko što je za svih 287 slučajeva ubijanja izvršenog u toku operacije u dolini Reka zaključilo da predstavljaju ubistvo po članu 3 i po članu 5 Statuta i što je onda u vezi sa svim tim slučajevima izreklo osuđujuće presude za ubistvo. Međutim, Žalbeno veće napominje da je u vezi sa 13 od ukupno 287 ubijenih lica Pretresno veće svoje zaključke utemeljilo na svedočenjima

¹⁷⁹⁸ *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 32; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 115.

¹⁷⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 236 (naglasak dodat). V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 220, gde se govori o dokazima da su neka tela bila u civilnoj odeći.

¹⁸⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1197.

¹⁸⁰¹ Pretresno veće je zaključilo sledeće: "Što se tiče ubijanja najmanje 287 kosovskih Albanaca, od kojih su mnogi bili civili, a koja su 27. aprila 1999. godine snage MUP i VJ u sadejstvu počinile u Korenici i Meji i njihovoj okolini, utvrđeno je da su fizički izvršioc prouzrokovali njihovu smrt i da im je to bila namera. Veće stoga zaključuje da su ispunjeni svi elementi ubistva kao kršenja zakona ili običaja ratovanja, kažnjivog po članu 3. Pored toga, ta ubistva su počinjena u okviru zajedničke operacije VJ i MUP u dolini Reka, što je bio široko rasprostranjen i sistematski napad usmeren protiv civilnog stanovništva. Radnje fizičkih izvršilaca bile su deo napada i oni su to znali, što se vidi iz organizovanog karaktera napada i velikog broja ubijenih. Veće se stoga uverilo da su ispunjeni svi elementi ubistva kao zločina protiv čovečnosti, kažnjivog po članu 5(a) Statuta" (v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 1197). Žalbeno veće stoga smatra da je Pretresno veće zaključilo da ubijanje svih 287 kosovskih Albanaca predstavlja ubistvo po članu 3 i po članu 5 Statuta (v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 1197-1198).

¹⁸⁰² Prvostepena presuda, tom 2, par. 189, 192-195, 203-205, 210, 212, 216-222, 232-238, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁸⁰³ Za član 3 Statuta, up., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 172-179; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 261; a za član 5 Statuta up., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 306-314; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113-114.

¹⁸⁰⁴ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 185, 188, 197, i izvori na koje se tamo poziva; DP 6D1468.

Merite Deda, Lizane Malaj i svedoka K73, koji su opisali te konkretne slučajeve ubijanja i okolnosti vezane za svaku od tih žrtava.¹⁸⁰⁵ Pošto je razmotrilo relevantne dokaze, Žalbeno veće se uverilo da je jedini razuman zaključak taj da tih 13 ubijenih lica u trenutku nastupanja smrti nije aktivno učestvovalo u neprijateljstvima ili da su to bila lica van borbenog stroja.¹⁸⁰⁶

551. U svetlu gorenavedenog, Žalbeno veće stoga, u vezi sa 274 od 287 kosovskih Albanaca za koje je zaključeno da su ubijeni, poništava osuđujuće presude za ubistvo koje su Lukiću izrečene na osnovu članova 3 i 5 Statuta.¹⁸⁰⁷ Žalbeno veće podseća da je i Pavković osuđen za ta ubistva počinjena u toku operacije u dolini Reka.¹⁸⁰⁸ Iz istih razloga kao što su oni navedeni gore, Žalbeno veće stoga, u vezi sa 274 od 287 kosovskih Albanaca za koje je zaključeno da su ubijeni, poništava i osuđujuće presude za ubistvo koje su Pavkoviću izrečene na osnovu članova 3 i 5 Statuta.¹⁸⁰⁹ O eventualnom uticaju tih zaključaka na njihove kazne biće reči dole u tekstu.¹⁸¹⁰

3. Srbica/Skenderaj

552. Pretresno veće je zaključilo da je 28. marta 1999. više od 100 muškaraca najpre odvojeno od žena i dece koji su se okupili na jednom polju u Izbici, u opštini Srbica, zatim podeljeno u dve grupe i da je nakon toga na njih pucano iz vatrenog oružja.¹⁸¹¹ Pretresno veće je zaključilo da je na taj način ubijeno otprilike 89 ljudi i da su ubijene i četiri druge starije osobe.¹⁸¹² Pretresno veće je takođe zaključilo da su u tom ubijanju učestvovala snage MUP-a.¹⁸¹³ Pretresno veće je dalje zaključilo da su ispunjeni svi elementi ubistva kao kršenja zakona ili običaja ratovanja, kažnjivog po članu 3 Statuta, i ubistva kao zločina protiv čovečnosti, kažnjivog po članu 5(a) i po članu 5(h) Statuta.¹⁸¹⁴

(a) Argumentacija strana u postupku

553. U vezi sa selom Izbica, u opštini Srbica, Lukić tvrdi da su Spisak OMPF-a i spisak koji je sastavio Liri Loshi jedini dokaz da su mnoge od navodnih žrtava 28. marta 1999. tamo ubili pripadnici MUP-a.¹⁸¹⁵ Budući da se u Spisku OMPF-a za mnoge od navedenih žrtava kaže da su

¹⁸⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 192, 194-195, 199, 216, 233.

¹⁸⁰⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 192, 194-195, 199, 216, 233, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁸⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1197; Prvostepena presuda, tom 3, par. 1138.

¹⁸⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1197; Prvostepena presuda, tom 3, par. 788.

¹⁸⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1197. Što se tiče Šainovića, Žalbeno veće napominje da je poništilo osuđujuću presudu koja mu je u vezi s tim incidentom u opštini Đakovica od kraja aprila 1999. izrečena za ubistvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, kao i za ubistvo i za progon počinjen putem ubistva kao zločine protiv čovečnosti (v. dole, pododeljak VII.D.5.(b)).

¹⁸¹⁰ V. dole, pododeljak IX.I.

¹⁸¹¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 679.

¹⁸¹² Prvostepena presuda, tom 2, par. 679, 681. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 685.

¹⁸¹³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 686.

¹⁸¹⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1223.

¹⁸¹⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 725.

nestale posle tog datuma, Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su one ubijene 28. marta 1999. godine.¹⁸¹⁶ On dodaje da svedočenja očevidaca ne dovode te smrti u vezu s ubijanjem u Izbici i da postoji barem jedan slučaj da se u Spisku OMPF-a za određeno lice čak i ne kaže da je nestalo u Izbici.¹⁸¹⁷ On dalje tvrdi da za 48 žrtava navedenih u Optužnici nije ispunjen *actus reus* za krivično delo ubistva, pošto njihova tela nisu pronađena niti ponuđena kao dokaz o smrti, i da zaključak o ubistvu nije jedini razuman zaključak koji se može izvesti na osnovu preostalih, posrednih dokaza.¹⁸¹⁸ Pored toga, iako je Pretresno veće za 27 žrtava iz Izbice utvrdilo da odgovaraju žrtvama navedenim u Prilogu F Optužnici, Lukić ističe da ono nije moglo da odredi koje su od preostalih žrtava iz Priloga F među približno 93 lica ubijena u Izbici.¹⁸¹⁹ On takođe tvrdi da za mnoge od žrtava ne postoje nikakvi dokazi koji pokazuju da su umrle nasilnom smrću i da Pretresno veće bez toga nije raspolagalo dokazima koji su dovoljni za zaključak o ubistvu, za šta navodi nekoliko primera.¹⁸²⁰

554. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da Lukićeve prigovore u vezi s činjenicom da se Pretresno veće poslužilo materijalom OMPF-a kako bi potkrepilo svoje zaključke o identitetu žrtava ubijenih u Srbici treba odbaciti bez razmatranja.¹⁸²¹ Tužilaštvo dodaje da se činjenica smrti žrtve može izvesti na osnovu posrednih dokaza,¹⁸²² da je Pretresno veće pažljivo razmotrilo dokaze¹⁸²³ i da je na primeren način ocenilo dokaz o smrti.¹⁸²⁴

555. Lukić u replici tvrdi da se, pre nego što se može smatrati da je neko ubijen, mora izvršiti sudskomedicinski pregled kako bi se utvrdio način smrti i isključili eventualni prirodni uzroci smrti, odnosno uzroci koji ne povlače krivičnu odgovornost.¹⁸²⁵ Lukić tvrdi da u velikom broju slučajeva vezanih za Izbicu ti standardi nisu primenjeni u Prvostepenoj presudi.¹⁸²⁶ Lukić takođe tvrdi da tužilaštvo nije osporilo njegovu tvrdnju da za mnoge žrtve poimenično navedene u Optužnici ne postoje ni sudskomedicinski dokazi ni direktna svedočenja svedoka koji pokazuju da je smrt

¹⁸¹⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 725.

¹⁸¹⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 725, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 4, par. 680.

¹⁸¹⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 742, 745. V. takođe *ibid.*, par. 736-741, 747. Lukić dodaje da je, u vezi s drugim opštinama, Pretresno veće odbilo da donese zaključak o ubistvu ako nije bilo pronađeno telo i sugerise da je jedino objašnjenje za takav "potpuno različit pristup" to da je Veće napravilo grešku u vezi s Izbicom i drugim selima za koje je osuđujuće presude za ubistvo izreklo iako tela nisu bila pronađena (*ibid.*, par. 746).

¹⁸¹⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 725.

¹⁸²⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 734. Lukić tvrdi da ne postoje dokazi koji "IV/658" i "IV/686" dovode u vezu s Izbicom, da u vezi s "IV/676/685/728/749" ne postoje nikakvi dokazi i da za "IV/683" Veće nije bilo sigurno kako je tužilaštvo dovelo ime u vezu sa žrtvom (*ibid.*, par. 734).

¹⁸²¹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 452-454.

¹⁸²² Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 462-463, gde se upućuje, između ostalog, na Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 260.

¹⁸²³ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 439.

¹⁸²⁴ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 464.

¹⁸²⁵ Lukićeva replika, par. 112. V. takođe *ibid.*, par. 111.

¹⁸²⁶ Lukićeva replika, par. 112.

nastupila kao posledica krivičnog dela.¹⁸²⁷ Po Lukićevom mišljenju, Pretresno veće je stoga pogrešilo kada je izreklo osuđujuće presude za ubistvo i tako zanemarilo standard koji je samo postavilo.¹⁸²⁸

(b) Analiza

556. Suprotno Lukićevoj sugestiji, Spisak OMPF-a i zaseban spisak koji je podneo Liri Loshi¹⁸²⁹ nisu jedini dokaz da su mnoge od navodnih žrtava ubijene u Izbici. Pretresno veće je razmotrilo niz dokaza o ubijanju, uključujući svedočenja tri očevica koja su preživela ubijanje i svedočila o tome kada i kako je izvršeno to ubijanje u Izbici, koliko je muškaraca bilo prisutno pre ubijanja i koliko ih je preživelo i koja su dala opis izvršilaca.¹⁸³⁰ Pretresno veće je razmotrilo i sudskomedicinske dokaze, u kojima je utvrđen identitet određenih žrtva i koji pokazuju da je jedan broj žrtava umro od strelnih rana, što odgovara svedočenjima preživelih.¹⁸³¹ Pored toga, Pretresno veće je saslušalo svedočenje Lirija Loshija, koje, zajedno sa video-snimkom tela pronađenih u Izbici koji je Loshi snimio s jednim svojim prijateljem, potkrepljuje svedočenja očevidaca.¹⁸³² Na osnovu tih dokaza, Pretresno veće je zaključilo da su snage MUP-a 28. marta 1999. u Izbici ubile približno 93 osobe, uključujući najmanje 27 osoba navedenih u Prilogu F Optužnici.¹⁸³³

557. U Spisku OMPF-a se za određena lica navodi da su nestala u Izbici *posle* 28. marta 1999. godine.¹⁸³⁴ Međutim, Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće smatralo da su svedočenja očevidaca o ubijanju u Izbici "u većini aspekata i verodostojn[a] i pouzdan[a]"¹⁸³⁵ i da je prihvatilo svedočenja više svedoka o datumu i načinu ubijanja, kao i o približnom broju ubijenih.¹⁸³⁶ Lukić nije pokazao da je Pretresno veće postupilo nerazumno kada se prilikom donošenja osporavanih zaključaka o tome kada su i kako u Izbici ubijene približno 93 osobe oslonilo na te druge dokaze.¹⁸³⁷

¹⁸²⁷ Lukićeva replika, par. 108-109. V. takođe *ibid.*, par. 110.

¹⁸²⁸ Lukićeva replika, par. 111. V. takođe *ibid.*, par. 114.

¹⁸²⁹ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 606, gde se govori o spisku imena žrtava koje su identifikovane na osnovu video-snimka napravljenog posle ubijanja.

¹⁸³⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 559, 572-587. V. takođe *ibid.*, par. 678, 683.

¹⁸³¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 609, 612-621.

¹⁸³² Prvostepena presuda, tom 2, par. 561, 588-593, 606-607, 621, 683-684, gde se upućuje, između ostalog, na DP P230, DP P231, DP P232, Liri Loshi, DP P2436.

¹⁸³³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 621, 681-685.

¹⁸³⁴ Npr., Prvostepena presuda, tom 4, par. 671-675. Kao što Lukić takođe tvrdi, postoji barem jedan slučaj da se u Spisku OMPF-a za određeno lice ne navodi da je nestalo u Izbici (v. *ibid.*, par. 680). Međutim, on nije pokazao relevantnost tog prigovora, pošto Pretresno veće za dotično lice nije zaključilo da je ubijeno (v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 683-685).

¹⁸³⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 678.

¹⁸³⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 679-681.

¹⁸³⁷ Iako Lukić tvrdi da u vezi s ubijanjem određenog broja žrtava ne postoje svedočenja očevidaca niti sudskomedicinski dokaz o smrti ili uzroku smrti, Žalbeno veće podseća da se teret dokazivanja može ispuniti bilo neposrednim bilo posrednim dokazima (v. gore, par. 545) i smatra da Lukić, prema tome, nije ukazao ni na kakvu grešku. Ostali Lukićevi prigovori o navodnim manjkavostima u vezi s dokazima nisu relevantni, pošto Pretresno veće za sedam osoba koje je on naveo nije zaključilo da su bile među približno 93

558. Što se tiče Lukićeve tvrdnje da je Pretresno veće pogrešilo zato što je moglo da identifikuje samo 27 žrtava navedenih u Prilogu F Optužnici, Žalbena veće podseća da se, mada je identitet žrtve vredan podatak za pripremu odbrane,¹⁸³⁸ osuđujuće presude mogu izreći i za neidentifikovane žrtve¹⁸³⁹ i da prilozi Optužnici nisu smatrani definitivnim spiskovima žrtava.¹⁸⁴⁰ Iz tih razloga, Žalbena veće smatra da Lukić nije pokazao kako činjenica da Pretresno veće nije pouzdano utvrdilo koje su od preostalih žrtava iz Priloga F bile među približno 93 osobe ubijene u Izbici predstavlja grešku, pa se njegov argument u vezi s tim, shodno tome, odbija.

559. Shodno tome, Žalbena veće smatra da Lukić nije pokazao da dokazi koji su predočeni Pretresnom veću ne bi mogli navesti razumnog presuditelja o činjenicama da konstatuje da je jedini razuman zaključak taj da su u selu Izbica, u opštini Srbica, ubijene najmanje 93 osobe.¹⁸⁴¹

4. Orahovac/Rahovec

(a) Mala Kruša/Krusha e Vogël

560. U vezi s događajima u selu Mala Kruša, u opštini Orahovac, Pretresno veće je zaključilo, između ostalog, da su 26. marta 1999. snage MUP-a u tom selu okupile više od 100 muškaraca i sprovele ih do jednog praznog ambara, gde su na njih pucale, gotovo sve ih pobile i zatim zapalile ambar.¹⁸⁴² Pretresno veće je zaključilo da je ubijeno 111 ljudi.¹⁸⁴³ Pretresno veće je dalje zaključilo da su ispunjeni svi elementi ubistva kao kršenja zakona ili običaja ratovanja, kažnjivog po članu 3 Statuta, i ubistva kao zločina protiv čovečnosti, kažnjivog po članu 5(a) i po članu 5(h) Statuta.¹⁸⁴⁴

(i) Argumentacija strana u postupku

561. Lukić tvrdi da dokazi nisu bili takvi da se njima može otkloniti razumna sumnja u pogledu toga da li su ljudi ubijeni u selu Mala Kruša. Konkretno, on tvrdi da nije pronađeno telo nijedne od 111 poimenično navedenih žrtava iz Male Kruše i da je, s obzirom na nepostojanje takvih sudskomedicinskih dokaza o smrti, nemoguće da jedini razuman zaključak bude taj da su te žrtve

ubijene osobe (v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 683-685. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 734, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 4, par. 658, 676, 683, 685, 686, 728, 749).

¹⁸³⁸ V. gore, par. 233.

¹⁸³⁹ Npr., Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 74, 84, 653, 688, 727.

¹⁸⁴⁰ V. gore, par. 235.

¹⁸⁴¹ Tužilaštvo izgleda sugerise da je, iako je Pretresno veće zaključilo da su ubijene najmanje 93 osobe, Lukić osuđen samo za ubistvo 27 osoba (v. Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 444, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 681-685). Žalbena veće smatra da se to tumačenje zaključaka Pretresnog veća kosi sa samom Prvostepenom presudom (v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 685, 1221, 1223).

¹⁸⁴² Prvostepena presuda, tom 2, par. 432, 1161, 1212.

¹⁸⁴³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 433, 1212.

¹⁸⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1213.

ubijene.¹⁸⁴⁵ On takođe tvrdi da je za dva svedoka na koja se Pretresno veće oslonilo u vezi s ubijanjem u tom selu zaključeno da su "nepouzdana i protivrečno" svedočili o drugim navodnim žrtvama za koje je Veće odbilo da zaključi da su ubijene.¹⁸⁴⁶

562. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da Lukićeve tvrdnje treba odbaciti bez razmatranja i da su one, u svakom slučaju, bez merituma.¹⁸⁴⁷ Tužilaštvo dodaje da se činjenica smrti žrtve može izvesti na osnovu posrednih dokaza,¹⁸⁴⁸ da je Pretresno veće pažljivo razmotrilo dokaze¹⁸⁴⁹ i da je na primeren način ocenilo dokaz o smrti.¹⁸⁵⁰

(ii) Analiza

563. Pretresno veće je svoje zaključke o ubijanju u selu Mala Kruša zasnovalo prvenstveno na svedočenjima dva očevica koja su preživela masakr u ambaru – Mehmeta Krasniqija i Lutfija Ramadanija¹⁸⁵¹ – koja su opisala kako su pobjegla iz ambara i navela imena ljudi koji su toga dana bili tamo s njima.¹⁸⁵² Pretresno veće je za oba svedoka smatralo da su verodostojni i pouzdani¹⁸⁵³ i zaključilo da su njihova svedočenja delimično potkrepljena dokazima iz druge ruke dobijenim od Johna Paula Sweeneyja, kao i dokumentarnim dokazima.¹⁸⁵⁴

564. Iako je, kao što Lukić napominje, Pretresno veće zaključilo da nije dokazano da su snage SRJ i Srbije ubile sedam drugih lica o kojima su Mehmet Krasniqi i Lutfi Ramadani govorili u svedočenjima,¹⁸⁵⁵ Žalbena veće podseća da je razumno da pretresno veće određene delove svedočenja nekog svedoka prihvati, a druge odbaci.¹⁸⁵⁶ Pošto Lukić nije pokazao da je Pretresno veće postupilo nerazumno kada se oslonilo na delove svedočenja ta dva svedoka, njegov argument u vezi s tim se odbija, a odbija se i njegova tvrdnja da je Veće pogrešilo zato što je zaključak da su žrtve ubijene donelo u odsustvu sudskomedicinskih dokaza o smrti.¹⁸⁵⁷

¹⁸⁴⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 742-743. V. takođe *ibid.*, par. 736-741, 746-747.

¹⁸⁴⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 743, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 434.

¹⁸⁴⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 440-444. V. takođe *ibid.*, par. 461, 463, 465.

¹⁸⁴⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 462-463, gde se upućuje, između ostalog, na Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 260.

¹⁸⁴⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 439.

¹⁸⁵⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 464.

¹⁸⁵¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 432-433.

¹⁸⁵² Prvostepena presuda, tom 2, par. 409-417, 433. V. takođe Prvostepena presuda, tom 4, par. 480-599, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁸⁵³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 402-403, 432. Pretresno veće je izjavilo da je Krasniqi "na Veće ostavio utisak iskrenog svedoka" i da je Ramadani isto tako "ostavio [...] na Veće utisak verodostojnog svedoka koji je dao pouzdan iskaz o događajima u svom selu krajem marta 1999. godine" (*ibid.*, tom 2, par. 402-403).

¹⁸⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 423-427.

¹⁸⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 434. V. takođe Prvostepena presuda, tom 4, par. 515, 533, 538, 561, 563, 575, 599.

¹⁸⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 59, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁸⁵⁷ V. gore, pododeljak VI.C.2.

(b) Bela Crkva/Bellacërka

565. U vezi s događajima koji su se odigrali na području Bele Crkve, u opštini Orahovac, Pretresno veće je zaključilo da su 25. marta 1999. snage MUP-a kod potoka Belaja, u tom potoku ili u njegovoj blizini ubile 59 ljudi, uključujući žene i decu.¹⁸⁵⁸ Pretresno veće je dalje zaključilo da su ispunjeni svi elementi ubistva kao kršenja zakona ili običaja ratovanja, kažnjivog po članu 3 Statuta, i ubistva kao zločina protiv čovečnosti, kažnjivog po članu 5(a) i po članu 5(h) Statuta.¹⁸⁵⁹

(i) Argumentacija strana u postupku

566. Lukić iznosi prigovor u kom tvrdi da njegova osuđujuća presuda vezana za događaje u selu Bela Crkva počiva na nedovoljnim dokazima. On konkretno tvrdi da činjenica da za sedam od 59 žrtava nisu pronađeni posmrtni ostaci baca sumnju na pouzdanost opisa koji su svedoci tužilaštva dali u vezi s načinom nastupanja smrti i ljudima koji su u tome učestvovali.¹⁸⁶⁰ On takođe iznosi prigovor na to što se Pretresno veće oslonilo na svedočenja Sabrija Popaja i Isufa Zhuniqija o identitetu izvršilaca ubijanja i tvrdi da su ti svedoci prilikom opisivanja policijskih uniformi za plavu boju tvrdili da je zelena ili žuta¹⁸⁶¹ i da je Isuf Zhuniqi netačno izjavio da je policija nosila bele trake oko ruke.¹⁸⁶²

567. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da Lukićeve tvrdnje treba odbaciti bez razmatranja i da su one, u svakom slučaju, bez merituma.¹⁸⁶³ Tužilaštvo dodaje da se činjenica smrti žrtve može izvesti na osnovu posrednih dokaza,¹⁸⁶⁴ da je Pretresno veće pažljivo razmotrilo dokaze¹⁸⁶⁵ i da je na primeren način ocenilo dokaz o smrti.¹⁸⁶⁶ Po mišljenju tužilaštva, Pretresno veće je takođe postupilo razumno kada je prihvatilo svedočenja svedoka o identitetu izvršilaca.¹⁸⁶⁷

(ii) Analiza

568. Pretresno veće je svoje zaključke o događajima na području Bele Crkve zasnovalo, između ostalog, na sudskomedicinskim dokazima dobijenim od Erica Baccarda i jednog britanskog

¹⁸⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 381-382, 1210-1211.

¹⁸⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1211.

¹⁸⁶⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 744, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 4, par. 412, 415, 418, 423, 427, 467, 477.

¹⁸⁶¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 101, gde se upućuje na Isuf Zhuniqi, 27. septembar 2006, T. 4106-4107, Sabri Popaj, 2. novembar 2006, T. 5766.

¹⁸⁶² Lukićev žalbeni podnesak, par. 94, gde se upućuje na Isuf Zhuniqi, 27. septembar 2006, T. 4126.

¹⁸⁶³ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 440-444. V. takođe *ibid.*, par. 452-453, 461, 463, 465.

¹⁸⁶⁴ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 462-463, gde se upućuje, između ostalog, na Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 260.

¹⁸⁶⁵ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 439.

¹⁸⁶⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 464.

¹⁸⁶⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 98, 101.

forenzičkog tima,¹⁸⁶⁸ kao i na svedočenjima očevidaca Sabrija Popaja, koji je posmatrao događaje i sutradan učestvovao u pokopavanju žrtava, i Isufa Zhuniqija, koji je preživio tako što se pretvarao da je mrtav i skrivao se ispod leševa žrtava.¹⁸⁶⁹ Pretresno veće je prihvatilo svedočenja Popaja i Zhuniqija kao "vrlo detaljn[a] i dosledn[a]".¹⁸⁷⁰

569. Iako za sedam od 59 žrtava za koje su Sabri Popaj i/ili Isuf Zhuniqi naveli da su ubijene nisu identifikovani posmrtni ostaci,¹⁸⁷¹ Pretresno veće je prihvatilo svedočenja tih svedoka o pomenutih sedam ljudi.¹⁸⁷² Lukić nije objasnio kako odsustvo identifikovanih ostataka čini svedočenja očevidaca o ubijanju tih ljudi nepouzdanim.

570. Što se tiče Lukićevih prigovora u vezi s identitetom izvršilaca ubijanja u Beloj Crkvi, Žalbeno veće napominje da je, iako su Sabri Popaj i Isuf Zhuniqi boju policijskih uniformi opisali kao zelenu ili žutu, Pretresno veće ocenu o tome na koju su boju mislili donelo ne samo na osnovu toga kako su oni nazvali tu boju,¹⁸⁷³ nego i na osnovu boje plavih predmeta u sudnici za koju su izjavili da je ista kao boja tih uniformi.¹⁸⁷⁴ Pretresno veće je u obzir uzelo i činjenicu da se svedočenja tih svedoka međusobno potkrepljuju.¹⁸⁷⁵ Lukić nije pokazao da je Pretresno veće time postupilo nerazumno, kao ni time što je, kao što se razmatra na jednom drugom mestu,¹⁸⁷⁶ prihvatilo Zhuniqijevo svedočenje da su pripadnici policije koje je video nosili bele trake ili poveze oko ruke.¹⁸⁷⁷

(c) Zaključak

571. Žalbeno veće stoga zaključuje da Lukić nije pokazao da dokazi koji su predloženi Pretresnom veću ne bi mogli navesti razumnog presuditelja o činjenicama da konstatuje da je jedini

¹⁸⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 376-379, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁸⁶⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 341-355, 367-370, i izvori na koje se tamo poziva.

¹⁸⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 380.

¹⁸⁷¹ Prvostepena presuda, tom 4, par. 412, 415, 418, 423, 427, 467, 477.

¹⁸⁷² Prvostepena presuda, tom 2, par. 380, 382.

¹⁸⁷³ Na primer, Pretresno veće je napomenulo da je Popaj rekao da su oni bili u "različitim uniformama, plavim i vojnim maskirnim" (Prvostepena presuda, tom 2, par. 345, gde se upućuje na Sabri Popaj, DP P2446, str. 3) i da ih je Zhuniqi opisao kao ljude u zelenkastoplavim maskirnim uniformama s oznakama na rukavima (Prvostepena presuda, tom 2, par. 348. V. takođe Isuf Zhuniqi, DP P2331, str. 3).

¹⁸⁷⁴ Sabri Popaj, 1. novembar 2006, T. 5657, 2. novembar 2006, T. 5727; Isuf Zhuniqi, 27. septembar 2006, T. 4106-4107. Na primer, Pretresno veće je u vezi s tim napomenulo da je "Popaj [...] izjavio da su policajci imali maskirne uniforme 'zelene' boje, ali je i za plavu zavesu u sudnici rekao da je 'zelena'" (Prvostepena presuda, tom 2, par. 345 (izvori izostavljeni), gde se upućuje na Sabri Popaj, 1. novembar 2006, T. 5657, *ibid.*, 2. novembar 2006, T. 5727). Lukićeva odbrana je isti argument u vezi s Popajevim svedočenjem iznela u prvostepenom postupku i Pretresno veće ga je odbacilo (Prvostepena presuda, tom 2, par. 345; Lukićev završni podnesak, par. 837. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 406 (gde se upućuje, između ostalog, na Mehmet Krasniqi, 29. septembar 2006, T. 4373, u vezi s bojom policijskih uniformi koje je video u kontekstu događaja u Maloj Kruši)).

¹⁸⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 345, 348. Žalbeno veće konkretno primećuje da je Pretresno veće imalo u vidu nepodudaranje u Popajevom opisu boje uniformi, ali je zaključilo da ipak može da se osloni na njegovu identifikaciju te grupe kao pripadnika policije, posebno s obzirom na potkrepljujuće svedočenje Zhuniqija (Prvostepena presuda, tom 2, par. 345).

¹⁸⁷⁶ V. gore, fusnota 1115.

¹⁸⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 715; *ibid.*, tom 2, par. 348. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 323.

razuman zaključak taj da je u selima Mala Kruša i Bela Crkva i okolini, u opštini Orahovac, ubijeno 170 ljudi.

5. Zaključak

572. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće delimično odobrava osnov Q Lukićeve žalbe, u delu u kom se on odnosi na ubijanje 287 kosovskih Albanaca tokom operacije u dolini Reka, delimično odbija podosnov D(2) i odbija relevantan deo osnova Q Lukićeve žalbe.

D. Da li su silovanja izvršena u Prištini/Prishtina početkom aprila i krajem maja 1999. predstavljala progon

573. Pretresno veće je zaključilo da su svedokinju K31, svedokinju K14 i svedokinju K62 u aprilu i maju 1999. u Prištini silovali pripadnici snaga VJ-a i MUP-a.¹⁸⁷⁸ Veće je zaključilo da su sve tri žene "dale [...] detaljne iskaze o svom stradanju od strane srpskih vojnika i policajaca" i uverilo se da su njihova svedočenja verodostojna i pouzdana.¹⁸⁷⁹ Međutim, Pretresno veće je smatralo da tužilaštvo nije predočilo nikakve dokaze na osnovu kojih se može izvesti zaključak o diskriminatornoj nameri glavnih izvršilaca i da stoga nije dokazalo da ta seksualna zlostavljanja predstavljaju progon.¹⁸⁸⁰ S obzirom na te okolnosti, Pretresno veće nije ocenjivalo da li u vezi s tim seksualnim zlostavljanjima Šainovića, Pavkovića i Lukića treba smatrati krivično odgovornima za krivično delo progona na osnovu treće kategorije UZP-a.¹⁸⁸¹

1. Argumentacija strana u postupku

574. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće pogrešno primenilo pravo i pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada nije zaključilo da su svedokinja K31, svedokinja K14 i svedokinja K62 silovane s diskriminatornom namerom.¹⁸⁸² Ono tvrdi da je zaključak Pretresnog veća da tužilaštvo nije izvelo "nikakve dokaze" na osnovu kojih se može izvesti zaključak o takvoj nameri očigledno nerazuman jer zanemaruje znatne dokaze predočene na suđenju.¹⁸⁸³ Kako navodi tužilaštvo, Pretresno veće je "neprimereno ograničilo obim dokaza koje je smatralo relevantnim za zaključak o diskriminatornoj nameri za silovanja"¹⁸⁸⁴ i, suprotno ispravnom pravnom standardu, dokaze o silovanjima razmatralo izolovano i nije primereno ocenilo dokaze o kontekstu i okolnostima u

¹⁸⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 889.

¹⁸⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 874. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 876.

¹⁸⁸⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1245.

¹⁸⁸¹ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 1245.

¹⁸⁸² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 83, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1245.

¹⁸⁸³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 83.

kojima su ti zločini izvršeni.¹⁸⁸⁵ Da je Pretresno veće na primeren način razmotrilo ukupne relevantne dokaze, ono bi, prema tvrdnji tužilaštva, zaključilo da su silovanja svedokinje K31, svedokinje K14 i svedokinje K62 izvršena s namerom diskriminacije kosovskih Albanaca i da stoga predstavljaju dela progona.¹⁸⁸⁶

575. U prilog tim tvrdnjama, tužilaštvo ističe da su silovanja svedokinje K31, svedokinje K14 i svedokinje K62 izvršena u toku organizovane operacije u kojoj je velik broj kosovskih Albanaca izbačen iz svojih domova u gradu Prištini "od strane pripadnika VJ-a, MUP-a i drugih oružanih snaga, dok su drugi otišli zbog atmosfere straha koja je vladala u gradu usled nasilničkog proterivanja njihovih komšija, pretnji, ubijanja, premlaćivanja i drugih dela zastrašivanja kojima su pribegavale te snage".¹⁸⁸⁷ Tužilaštvo tvrdi da ta silovanja predstavljaju primere takvih "drugih dela zastrašivanja" koja su združene snage VJ-a i MUP-a vršile u nastojanju da iz grada Prištine proteraju albansko stanovništvo i koja su stoga preduzimana s diskriminatornom namerom.¹⁸⁸⁸ Tužilaštvo tvrdi da diskriminatornu nameru izvršilaca potvrđuju i konkretne okolnosti svakog silovanja¹⁸⁸⁹ i da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti na osnovu dokaza taj da su pripadnici združenih snaga VJ-a i MUP-a svedokinju K31, svedokinju K14 i svedokinju K62 silovali zato što su bile kosovske Albanke.¹⁸⁹⁰

576. Tužilaštvo traži da Žalbena veće zaključi da su silovanja svedokinje K31, svedokinje K14 i svedokinje K62 izvršena s diskriminatornom namerom, da Šainovića, Pavkovića i Lukića osudi za ta silovanja kao za progon i da im poveća kaznu.¹⁸⁹¹

577. Šainović odgovara da Pretresno veće nije pogrešilo u oceni dokaza i tvrdi da se tužilaštvo pogrešno oslanja na opštu karakterizaciju napada na civilno stanovništvo, dok sudska praksa "zahteva analizu elemenata individualnog napada i okolnosti u kojima je napad izvršen".¹⁸⁹² Lukić isto tako tvrdi da je, pošto tužilaštvo nije pokazalo da su izvršioци posedovali traženu diskriminatornu nameru, Pretresno veće postupilo ispravno kada ga je oslobodilo odgovornosti za

¹⁸⁸⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 101. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće pogrešno primenilo pravo zato što je silovanje svedokinje K31, svedokinje K14 i svedokinje K62 ocenilo "izolovano" i što je uzelo u obzir "samo podskup relevantnih dokaza" (v. *ibid.*, par. 101).

¹⁸⁸⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 84, 102, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 129; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 184-186; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 366, 460; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 164. V. takođe Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 87, 101.

¹⁸⁸⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 84, 103.

¹⁸⁸⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 86, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 885. V. takođe Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 85, 87.

¹⁸⁸⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 86.

¹⁸⁸⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 86. V. takođe *ibid.*, par. 87-100.

¹⁸⁹⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 83. V. takođe *ibid.*, par. 87-100.

¹⁸⁹¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 104.

¹⁸⁹² Šainovićev odgovor, par. 121.

silovanja i da ta silovanja stoga predstavljaju obična krivična dela.¹⁸⁹³ Pavković sa svoje strane tvrdi da je razuman presuditelj o činjenicama mogao doneti osporavane zaključke i da Žalbeno veće stoga ocenu Pretresnog veća ne treba da zameni svojom ocenom dokaza.¹⁸⁹⁴

578. Tužilaštvo u replici tvrdi da se silovanja svedokinje K31, svedokinje K14 i svedokinje K62 ne mogu razmatrati izolovano i da su ona u direktnoj vezi s operacijom uklanjanja kosovskih Albanaca iz grada Prištine.¹⁸⁹⁵

2. Analiza

579. Žalbeno veće podseća da se za progon kao zločin protiv čovečnosti traži dokaz da je glavni izvršilac imao posebnu nameru diskriminacije na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi.¹⁸⁹⁶ Tražena diskriminatorna namera ne može se izvoditi direktno iz opšteg diskriminatornog karaktera napada koji je okvalifikovan kao zločin protiv čovečnosti, ali se "na osnovu takvog konteksta može izvesti zaključak da je postojala diskriminatorna namjera ako, razmatrajući činjenice predmeta, okolnosti u kojima su počinjena krivična djela potvrđuju postojanje takve namjere".¹⁸⁹⁷

580. Iako je Pretresno veće ispravno navelo merodavno pravo u vezi s tim pitanjem,¹⁸⁹⁸ ono taj standard nije primenilo kad je utvrđivalo da li silovanja svedokinje K31, svedokinje K14 i svedokinje K62 predstavljaju progon. Valja napomenuti da su, prema zaključku Pretresnog veća, snage VJ-a i MUP-a u aprilu i maju 1999. uzimale na metu kosovske Albance po celom gradu Prištini: VJ je granatirao delove grada, paljene su zgrade, pljačkane kuće, a velik broj kosovskih Albanaca je direktno isteran iz svojih domova ili je pobjegao zbog atmosfere koja je vladala usled te kampanje nasilja.¹⁸⁹⁹ Značajno je da je Pretresno veće zaključak da tužilaštvo nije predočilo "nikakve dokaze" na osnovu kojih se može izvesti zaključak o diskriminatornoj nameri izvršilaca silovanja¹⁹⁰⁰ donelo bez obzira na to što je zaključilo da su pripadnici snaga VJ-a i MUP-a svedokinju K31, svedokinju K14 i svedokinju K62 – sve kosovske Albanke – silovali "tokom

¹⁸⁹³ Lukićev odgovor, par. 86-87. Lukić tvrdi da je silovanja bilo kako unutar tako i izvan Kosova i da su žrtve bile raznih nacionalnosti (*ibid.*, par. 86, gde se upućuje na Žalbeni podnesak tužilaštva, Dodatak 1, beleške 3, 12). Lukić takođe tvrdi da tužilaštvo nije pokazalo da je on "pre, u toku ili nakon incidenata na bilo koji način podržavao ili pomagao samo izvršenje dela", da je imao efektivnu kontrolu nad jedinicama MUP-a, da je znao za silovanja ili je bilo razloga da za njih zna ili da je mogao da ih spreči, kao ni da je između silovanja i njegovog činjenja ili nečinjenja postojala uzročna veza (*ibid.*, par. 88-90). Žalbeno veće smatra da je primerenije da te argumente, kao i argumente kojima je tužilaštvo na njih odgovorilo (Replika tužilaštva, par. 60), razmotri u okviru analize argumentacije koju su strane u postupku iznele u vezi s trećim osnovom žalbe tužilaštva (v. dole, pododeljak VII.G.3.(b)(ii)).

¹⁸⁹⁴ Pavkovićev odgovor, par. 9-10.

¹⁸⁹⁵ Replika tužilaštva, par. 58-59.

¹⁸⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 184. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 164.

¹⁸⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 164, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 184.

¹⁸⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 180, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 164.

¹⁸⁹⁹ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 885-888, 1240-1242.

¹⁹⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1245 (naglasak dodat).

operacije uklanjanja velikog broja kosovskih Albanaca iz grada Prištine".¹⁹⁰¹ S obzirom na te okolnosti, Žalbeno veće smatra da Pretresno veće nije na odgovarajući način uzelo u obzir kontekst u kom su izvršena silovanja i da je pogrešilo kad je zaključilo da ne postoje nikakvi dokazi na osnovu kojih se može izvesti zaključak o diskriminatornoj nameri izvršilaca. U svetlu te greške, Žalbeno veće će razmotriti da li je jedini razuman zaključak koji se mogao izvesti na osnovu dokaza predloženih u prvostepenom postupku taj da su svedokinja K31, svedokinja K14 i svedokinja K62 silovane zato što su kosovske Albanke.

(a) Silovanje svedokinje K31

581. Pretresno veće je napomenulo da je krajem maja 1999. svedokinju K31, kosovsku Albanku iz opštine Kačanik, koja je tada bila u starijem tinejdžerskom uzrastu, seksualno zlostavljao jedan vojnik dok su nju i njenog ranjenog brata vozili u bolnicu u gradu Prištini.¹⁹⁰² Pretresno veće je primetilo da je, po dolasku u bolnicu, svedokinja K31 odvedena u podrum i zatvorena u jednu mračnu prostoriju zajedno s oko 10-15 drugih žena, koje su sve bile kosovske Albanke.¹⁹⁰³ Pretresno veće je zaključilo da su nju kasnije tukla, drogirala i silovala tri vojnika VJ-a, od kojih ju je jedan ujedao dok ju je zlostavljao.¹⁹⁰⁴

582. Tužilaštvo tvrdi da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti na osnovu ukupnih dokaza taj da je svedokinja K31 silovana s diskriminatornom namerom.¹⁹⁰⁵ Ono tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo: (i) zato što nije pridalo dovoljnu težinu okolnostima u kojima je svedokinja K31 silovana, konkretno, činjenici da je ona bila proterana iz svog sela i zatočena zajedno s drugim kosovskim Albancima;¹⁹⁰⁶ i (ii) zato što je zanemarilo direktne dokaze o diskriminatornoj nameri izvršilaca, prevashodno o tome da je svedokinja K31 neposredno nakon što ju je prvi vojnik silovao čula kako on "psuje Albance".¹⁹⁰⁷ Tužilaštvo tvrdi da se zatočenje i silovanje svedokinje K31 nisu desili izolovano, nego da su ta dela bila sastavni deo većeg niza diskriminatornih događaja u kojima je svedokinja K31 uzeta na metu zato što je kosovska Albanka.¹⁹⁰⁸

583. Šainović u odgovoru tvrdi da se diskriminatorni karakter napada protiv albanskog stanovništva Kosova "ne može protegnuti tako da obuhvati čin silovanja samo na osnovu prostorne

¹⁹⁰¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 889 (naglasak dodat).

¹⁹⁰² Prvostepena presuda, tom 2, par. 879.

¹⁹⁰³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 880. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1244.

¹⁹⁰⁴ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 874, 880. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 889, 1244.

¹⁹⁰⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 87, 93.

¹⁹⁰⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 87-92.

¹⁹⁰⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 87, 91, gde se upućuje na svedokinju K31, DP P2596, str. 5 (pod pečatom).

¹⁹⁰⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 92.

ili vremenske koincidencije".¹⁹⁰⁹ On dodaje da nijedna od konkretnih okolnosti vezanih za silovanje svedokinje K31 ne sadrži diskriminatorne elemente¹⁹¹⁰ i da reči koje je izgovorio jedan od izvršilaca ne predstavljaju dokaz diskriminatorne namere.¹⁹¹¹ Lukić u odgovoru tvrdi da silovanje svedokinje K31 nije povezano s navodnom deportacijom albanskog stanovništva Kosova pošto je, prema dokazima tužilaštva, raseljavanje "završeno" krajem aprila 1999, dok je svedokinja K31 silovana u Prištini u maju 1999, nakon što je "vraćena s granice" s Makedonijom.¹⁹¹²

584. Žalbena veće se uverilo da je jedini razuman zaključak koji se mogao izvesti na osnovu dokaza predloženih u prvostepenom postupku taj da su tri vojnika VJ-a silovala svedokinju K31 s diskriminatornom namerom. Žalbena veće donosi taj zaključak imajući u vidu okolnosti u kojima je svedokinja K31 silovana, kao i kontekst u kom su se dogodili ti zločini. Svedokinja K31 je prevezena u grad Prištinu nakon što je proterana iz svog sela u opštini Kačanik, koje su združene snage VJ-a i MUP-a napale u okviru kampanje nasilja s ciljem proterivanja kosovskih Albanaca.¹⁹¹³ U toku tog napada, svedokinja K31 je videla kako su neke od njenih rođaka, civile kosovske Albance, pripadnici snaga SRJ i Srbije ubili zbog njihove nacionalnosti.¹⁹¹⁴ Vojnici VJ-a su zatim svedokinju K31 i njenog brata, koji je u napadu pogođen iz vatrenog oružja,¹⁹¹⁵ odvezli u grad Prištinu, preko grada Kačanika.¹⁹¹⁶ Značajno je da su tokom tog puta svedokinji K31 vezali ruke liscama,¹⁹¹⁷ ispitivali je,¹⁹¹⁸ pretili joj,¹⁹¹⁹ tukli je¹⁹²⁰ i da ju je jedan od vojnika seksualno zlostavljao.¹⁹²¹

585. Svedokinja K31 je kasnije odvedena u bolnicu u gradu Prištini i zatvorena u podrum zajedno s 10-15 kosovskih Albanci,¹⁹²² nakon čega su je tri vojnika VJ-a izdvojila i silovala,¹⁹²³ s

¹⁹⁰⁹ Šainovićev odgovor, par. 123.

¹⁹¹⁰ Šainovićev odgovor, par. 124.

¹⁹¹¹ Šainovićev odgovor, par. 125-126.

¹⁹¹² Lukićev odgovor, par. 96.

¹⁹¹³ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 1253-1262.

¹⁹¹⁴ Svedokinja K31, DP P2595, str. 3-4 (pod pečatom). V. takođe svedokinja K31, 25. januar 2007, T. 9239 (zatvorena sednica); svedokinja K31, DP P2597, T. 8149, 8151-8152 (pod pečatom).

¹⁹¹⁵ Svedokinja K31, DP P2595, str. 4 (pod pečatom); svedokinja K31, DP P2596, str. 2 (pod pečatom). V. takođe svedokinja K31, 25. januar 2007, T. 9243-9244, 9247 (zatvorena sednica); svedokinja K31, DP P2597, T. 8152, 8160 (pod pečatom).

¹⁹¹⁶ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 879; svedokinja K31, DP P2595, str. 4-5 (pod pečatom); svedokinja K31, DP P2596, str. 2-3 (pod pečatom); svedokinja K31, 25. januar 2007, T. 9240-9242 (zatvorena sednica).

¹⁹¹⁷ Svedokinja K31, DP P2596, str. 2-3 (pod pečatom); svedokinja K31, DP P2597, T. 8158 (pod pečatom); svedokinja K31, 25. januar 2007, T. 9240, 9250-9251 (zatvorena sednica). V. takođe svedokinja K31, DP P2597, T. 8136 (pod pečatom).

¹⁹¹⁸ Svedokinja K31, DP P2595, str. 4-5 (pod pečatom); svedokinja K31, 25. januar 2007, T. 9249-9250 (zatvorena sednica).

¹⁹¹⁹ Svedokinja K31, DP P2595, str. 4-5 (pod pečatom). U jednom trenutku, vozilo se zaustavilo na jednom mostu i vojnici su pokušali da bace svedokinju K31 u reku. Ona se opirala i naređeno joj je da se vrati u vozilo. V. svedokinja K31, DP P2595, str. 4-5 (pod pečatom); svedokinja K31, DP P2596, str. 3 (pod pečatom); svedokinja K31, DP P2597, T. 8135-8136, 8158-8160 (pod pečatom).

¹⁹²⁰ Svedokinja K31, DP P2596, str. 3 (pod pečatom); svedokinja K31, DP P2597, T. 8158-8159 (pod pečatom); svedokinja K31, 25. januar 2007, T. 9240, 9251, 9253 (zatvorena sednica).

¹⁹²¹ Svedokinja K31, DP P2596, str. 3 (pod pečatom); svedokinja K31, 25. januar 2007, T. 9240-9241, 9251 (zatvorena sednica).

¹⁹²² Prvostepena presuda, tom 2, par. 880; svedokinja K31, DP P2596, str. 3-4 (pod pečatom). V. takođe svedokinja K31, 25. januar 2007, T. 9241, 9254 (zatvorena sednica).

¹⁹²³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 880; svedokinja K31, DP P2596, str. 4-6 (pod pečatom). V. takođe svedokinja K31, 25. januar 2007, T. 9251, 9253-9254, 9256 (zatvorena sednica); svedokinja K31, DP P2597, T. 8147 (pod pečatom).

tim da je prvi od njih nakon što ju je silovao psovao Albance.¹⁹²⁴ U svetlu ukupnih dokaza, Žalbeno veće konstatuje da je jedini razuman zaključak taj da su vojnici VJ-a svedokinju K31 silovali zato što je kosovska Albanka. Suprotno Šainovićevoj tvrdnji, taj zaključak se ne zasniva samo na "prostornoj ili vremenskoj koincidenciji",¹⁹²⁵ nego je potkrepljen kako okolnostima, tako i kontekstom silovanja svedokinje K31, iz kojih je diskriminatorna namera izvršilaca jasna. Žalbeno veće smatra da je Lukićeva neargumentovana tvrdnja da silovanje svedokinje K31 nije povezano s istovremenom deportacijom kosovskih Albanaca bez merituma i napominje da Lukić nije naveo nikakve dokaze u spisu kako bi potkrepio svoje tvrdnje.

586. Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da su svedokinju K31 tri vojnika VJ-a silovala s diskriminatornom namerom i da ta dela predstavljaju progon kao zločin protiv čovečnosti, počinjen u kontekstu sistematskog napada na civilno stanovništvo Prištine, koji je pak činio deo rasprostranjenog i sistematskog napada na albanske civile na Kosovu.¹⁹²⁶

(b) Silovanje svedokinje K14

587. Pretresno veće je napomenulo da je svedokinja K14 bila u srednjem tinejdžerskom uzrastu kada ju je u toku operacije uklanjanja velikog broja kosovskih Albanaca iz Prištine krajem maja 1999. silovao jedan pripadnik policije.¹⁹²⁷ Prema svedočenju svedokinje K14, u njenu kuću u gradu Prištini došla je grupa policajaca s plavim trakama na desnom rukavu.¹⁹²⁸ Dvojica od njih su se sutradan vratila, zajedno s jednim meštanimom u policijskoj uniformi, i pvela svedokinju K14 i njenu sestru u svoj automobil. Dok su njenoj sestri dozvolili da se vrati kući, svedokinju K14 su prisilili da uđe u automobil,¹⁹²⁹ gde ju je jedan od policajaca udario kundakom puške, šamarao,

¹⁹²⁴ Svedokinja K31, DP P2596, str. 5 (pod pečatom).

¹⁹²⁵ Šainovićev odgovor, par. 123.

¹⁹²⁶ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 1240. Pavković je na žalbenom pretresu tvrdio da opis koji je svedokinja K31 dala u vezi s muškarcima koji su je seksualno zlostavljali odgovara pripadnicima paravojnih snaga, a ne vojnicima VJ-a, pošto je jedan od njih imao dugu bradu (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 307-308, gde se upućuje na svedokinju K31, 25. januar 2007, T. 9250, *ibid.*, DP P2596, str. 1, svedok K73, 13. septembar 2006, T. 3310). Žalbeno veće podseća da je svedokinja K31 u svom svedočenju rekla da je srpski vojnik koju ju je zlostavljao u vozilu na putu u bolnicu u Prištini imao dugu bradu i nosio vojnu uniformu svetlozelene i tamnozeleno boje, s malo smeđe, crni prsluk i puno oružja (svedokinja K31, 25. januar 2007, T. 9240, 9256-9257 (zatvorena sednica)). Pored toga, ona je za tri vojnika koji su je silovali u bolnici rekla da su nosili zelenkaste maskirne vojne uniforme (svedokinja K31, DP P2596, str. 4 (poverljivo)). Svedokinja je takođe izjavila da je jedan od tih vojnika imao bradu, dok su druga dvojica bila obrijana (svedokinja K31, 25. januar 2007, T. 9256 (zatvorena sednica)). Žalbeno veće napominje da je, prema zaključku Pretresnog veća, standardna uniforma koja se nosila u VJ-u imala maskirni uzorak u kombinaciji smeđe, crne i tri nijanse zelene boje (Prvostepena presuda, tom 1, par. 427). Pretresno veće je takođe imalo u vidu dokaze da su vojna lica bila dužna da budu "obrijana", ali da je, ako je neko imao bradu, to moglo značiti da je rezervista, i da su dva tipa uniformi rezervista bila maskirne uniforme, koje su odgovarale redovnim uniformama VJ-a (Prvostepena presuda, tom 1, par. 428-430). S obzirom na dokaze o učešću VJ-a u napadu na selo svedokinje K31, iz kog je ona transportovana (Prvostepena presuda, tom 2, par. 1253-1262. V. takođe gore, pododeljak VI.B.7.(a)(ii)), i o prisustvu VJ-a u gradu Prištini (Prvostepena presuda, tom 1, par. 599-600. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 885, 1240, 1242; gore, pododeljak VI.B.10.(b)(i)), kao i s obzirom na opis napadača koji je ona dala, Žalbeno veće se uverilo da je jedini razuman zaključak taj da su nju silovala tri vojnika VJ-a.

¹⁹²⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 876-877, 889.

¹⁹²⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 877, gde se upućuje na svedokinju K14, 2. mart 2007, T. 10981-10982 (zatvorena sednica); svedokinja K14, DP P2643, str. 4 (pod pečatom).

¹⁹²⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 877.

ujedao je za vrat i drogirao.¹⁹³⁰ Ona je zatim odvedena u hotel "Božur", gde je silovana.¹⁹³¹ Pretresno veće je napomenulo da je svedokinji K14, nakon patnji koje je prošla, policajac koji ju je silovao rekao da neće pustiti drugog policajca u sobu ako obeća da će se vratiti u ponedeljak i dovesti sestru za njegovog druga.¹⁹³² Tog i sledećeg dana, oba policajca su se nekoliko puta provezla ispred njene kuće i svirala automobilskom sirenom.¹⁹³³ U 04:00 časa sledećeg ponedeljka, kad je trebalo da se vrati u hotel, svedokinja K14 je s porodicom pobešla iz Prištine.¹⁹³⁴

588. Tužilaštvo tvrdi da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti na osnovu ukupnih dokaza taj da je svedokinju K14 jedan pripadnik policije silovao s diskriminatornom namerom.¹⁹³⁵ Ono tvrdi da konkretne okolnosti silovanja svedokinje K14, kada se sagledaju u odgovarajućem kontekstu, pokazuju da je to bilo delo progona počinjeno u toku diskriminatorne kampanje proterivanja Albanaca iz Prištine.¹⁹³⁶ Konkretno, tužilaštvo ukazuje na dokaze za to da je, pre silovanja, kuća svedokinje K14 uzeta na metu zato što su tamo živeli kosovski Albanci i da su, i pre i posle silovanja, svedokinja K14 i njena porodica bili izloženi brojnim delima zastrašivanja od strane policije.¹⁹³⁷ Tužilaštvo takođe ističe da je hotel "Božur", gde je izvršeno silovanje, toga dana bio pun kosovskih Albanaca i da je bio poznat po tome što su ljudi koji su tamo dovođeni tučeni.¹⁹³⁸

589. Šainović u odgovoru tvrdi da činjenica da su u kući svedokinje K14 živeli kosovski Albanci nije relevantna za dokazivanje diskriminatorne namere izvršioca.¹⁹³⁹ Kako on tvrdi, način izvršenja tog zločina ispunjava elemente silovanja kao krivičnog dela prema nacionalnom zakonodavstvu, a ne progona kao zločina protiv čovečnosti.¹⁹⁴⁰ Lukić pak tvrdi da je svedočenje svedokinje K14 nepouzđano, jer je ona za pripadnike policije pogrešno navela da su nosili plave trake, dok su oni tog konkretnog dana nosili crvene trake.¹⁹⁴¹ Lukić stoga tvrdi da nije dokazano van razumne sumnje da je izvršilac tog zločina bio pripadnik snaga MUP-a.¹⁹⁴²

¹⁹³⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 877. V. takođe svedokinja K14, DP P2643, str. 5 (pod pečatom); svedokinja K14, DP P2644, T1429 (pod pečatom).

¹⁹³¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 878. V. takođe svedokinja K14, DP P2643, str. 6 (pod pečatom).

¹⁹³² Prvostepena presuda, tom 2, par. 878. V. takođe svedokinja K14, DP P2643, str. 6 (pod pečatom).

¹⁹³³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 878. V. takođe svedokinja K14, DP P2643, str. 7 (pod pečatom).

¹⁹³⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 878. V. takođe svedokinja K14, DP P2643, str. 7 (pod pečatom).

¹⁹³⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 97. V. takođe Replika tužilaštva, par. 58-59.

¹⁹³⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 98.

¹⁹³⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 94-97.

¹⁹³⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 96-97.

¹⁹³⁹ Šainovićev odgovor, par. 129.

¹⁹⁴⁰ Šainovićev odgovor, par. 130-131.

¹⁹⁴¹ Lukićev odgovor, par. 94, gde se upućuje na svedokinja K14, 2. mart 2007, T. 10981-10983 (zatvorena sednica), DP 6D579, Vladimir Ilić, 17. mart 2008, T. 24326. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 95.

¹⁹⁴² Lukićev odgovor, par. 94.

590. Tužilaštvo na Lukićevu tvrdnju da je svedokinja K14 pogrešno navela da je policija nosila plave trake replicira da je Pretresno veće razmotrilo taj argument i tvrdi da Lukić nije pokazao da nijedno razumno pretresno veće ne bi moglo da zaključi da je ta svedokinja verodostojna.¹⁹⁴³

591. Žalbeno veće se uverilo da je jedini razuman zaključak koji se mogao izvesti na osnovu dokaza predloženih u prvostepenom postupku taj da je svedokinju K14 jedan pripadnik MUP-a silovao s diskriminatornom namerom. Žalbeno veće donosi taj zaključak imajući u vidu okolnosti u kojima je svedokinja K14 silovana, kao i kontekst u kom se dogodio taj zločin. Redosled događaja pokazuje da je policija hotimično odabrala svedokinju K14 iz jednog albanskog domaćinstva na Kosovu gde je, dan pre silovanja, grupa policajaca njoj i njenoj porodici rekla da ispune formulare i naložila im da ne "drže izbeglice".¹⁹⁴⁴ Policajci su rekli da se će vratiti sutradan i odvesti porodicu u hotel "Božur" da overe dokumente pečatom.¹⁹⁴⁵ Sutradan su se dvojica od njih vratila u kuću, odvojili svedokinju K14 i njenu sestru i povelih sa sobom.¹⁹⁴⁶ Svedokinja K14 je odvedena u hotel "Božur", gde ju je jedan policajac silovao i kasnije joj naložio da se vrati u ponedeljak i dovede sestru za njegovog druga.¹⁹⁴⁷ Značajno je da je hotel "Božur", gde je izvršeno silovanje, bio na glasu po nasilju i da su ga se albanski meštani plašili.¹⁹⁴⁸ Suprotno Šainovićevoj tvrdnji, Žalbeno veće smatra da kombinacija tih faktora pokazuje da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti na osnovu dokaza taj da su svedokinju K14, kosovsku Albanku tinejdžerskog uzrasta, pripadnici MUP-a, u jeku kampanje proterivanja kosovskih Albanaca iz Prištine, hotimično uzeli na metu i da ju je jedan pripadnik policije silovao s diskriminatornom namerom.

592. Što se tiče Lukićeve tvrdnje u okviru koje on osporava pouzdanost svedočenja svedokinje K14, Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće prilikom ocenjivanja njenog svedočenja konkretno navelo da su "neki delovi njenog iskaza u vezi s tim incidentom kontradiktorni", ali da je smatralo da su, "imajući u vidu njene godine, traumatičnu prirodu događaja i vreme koje je proteklo", takve kontradikcije razumljive i zaključilo da je njeno svedočenje načelno pouzdano.¹⁹⁴⁹ Pored toga, Pretresno veće je konkretno skrenulo pažnju na dokumentarne dokaze koji sugerišu da je nekim policijskim snagama na Kosovu bilo naloženo da tog datuma nose crvene trake.¹⁹⁵⁰ Uprkos

¹⁹⁴³ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 102, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 877. V. takođe Replika tužilaštva, par. 61.

¹⁹⁴⁴ Svedokinja K14, DP P2643, str. 4 (pod pečatom); svedokinja K14, DP P2644, T. 1429 (pod pečatom).

¹⁹⁴⁵ Svedokinja K14, DP P2643, str. 4 (pod pečatom).

¹⁹⁴⁶ Svedokinja K14, DP P2643, str. 4-5 (pod pečatom); svedokinja K14, DP P2644, T1429 (pod pečatom). U tom kontekstu, Žalbeno veće napominje da je majka svedokinje K14 smatrana suviše starom da bi išla s njima (v. svedokinja K14, DP P2643, str. 5 (pod pečatom)).

¹⁹⁴⁷ Svedokinja K14, DP P2643, str. 5-6 (pod pečatom).

¹⁹⁴⁸ Svedokinja K14, DP P2643, str. 4 (pod pečatom). Žalbeno veće napominje da je svedokinja K14 u vezi s tim izjavila da su im policajci "[r]ekli [...] da će se vratiti u petak da nas odvedu u hotel Božur, gdje će nam staviti pečat na kartone, koje ćemo potom predati. Bili smo uplašeni jer smo čuli da su tukli ljude koje su tamo odveli." (*ibid.*).

¹⁹⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 876.

¹⁹⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 877, gde se upućuje na DP 6D579.

tome, Pretresno veće je zaključilo da takvi dokazi ne dovode u pitanje pouzdanost svedokinje K14 kad je reč o njenom prikazu događaja i identifikaciji izvršilaca kao pripadnika policije, za koje je ona ispravno navela da su nosili plave uniforme.¹⁹⁵¹ Budući da je Pretresno veće pažljivo ocenilo pouzdanost svedočenja svedokinje K14 i da je imalo tu prednost da je moglo posmatrati njeno držanje u sudnici, Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće postupilo razumno kada se oslonilo na svedočenje svedokinje K14 kao na pouzdani prikaz tog incidenta.

593. U svetlu gorenavedenog, Žalbeno veće zaključuje da je svedokinju K14 jedan pripadnik policije silovao s diskriminatornom namerom i da to delo predstavlja progon kao zločin protiv čovečnosti, počinjen u kontekstu sistematskog napada na civilno stanovništvo Prištine, koji je pak činio deo rasprostranjenog i sistematskog napada na albanske civile na Kosovu.¹⁹⁵²

(c) Silovanje svedokinje K62

594. Pretresno veće je zaključilo da je 1. aprila 1999. svedokinja K62 bila sama kod kuće kad su u njen stan ušla tri pripadnika VJ-a ili MUP-a. Dvojica su počela da pretresaju stan, a treći je gurnuo svedokinju K62 na pod i silovao je. Svedokinju K62 je zatim silovao i drugi čovek, a treći joj je stavio penis u usta.¹⁹⁵³

595. Tužilaštvo tvrdi da okolnosti u kojima je svedokinja K62 silovana pokazuju da su ta silovanja počinjena s traženom diskriminatornom namerom i da stoga predstavljaju progon.¹⁹⁵⁴ Konkretno, tužilaštvo napominje da su pripadnici VJ-a ili MUP-a došli u stan svedokinje K62 i raspitivali se da li tamo ima pripadnika OVK-a.¹⁹⁵⁵ Dvojica su potom krenula da pretresaju stan, dok je treći silovao svedokinju K62, što su nakon njega uradila i druga dvojica.¹⁹⁵⁶ Pored toga, tužilaštvo tvrdi da je svedok K63, suprug svedokinje K62, koji se tog poslepodneva odmah vratio u stan, u svom svedočenju rekao da je nakon toga u blizini svog naselja video naoružane policajce kako proteruju kosovske Albance iz Prištine, obraćaju im se pogrđnim imenima i govore im da moraju da odu s Kosova.¹⁹⁵⁷ Tužilaštvo tvrdi da silovanje svedokinje K62 nije bilo običan situacioni zločin koji je izvršen izolovano, nego da je to bilo delo nasilja i zastrašivanja koje je činilo deo

¹⁹⁵¹ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 876. V. takođe svedokinja K14, 2. mart 2007, T. 10981 (zatvorena sednica); svedokinja K14, DP P2643, str. 3-4 (pod pečatom); svedokinja K14, DP P2644, T. 1422-1423 (pod pečatom); Prvostepena presuda, tom 1, par. 716.

¹⁹⁵² V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 1240.

¹⁹⁵³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 875. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 889.

¹⁹⁵⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 99; Replika tužilaštva, par. 58-59.

¹⁹⁵⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 99, gde se upućuje na svedok K63, DP P2443, par. 30.

¹⁹⁵⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 99, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 875.

¹⁹⁵⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 99, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 875.

diskriminatorne operacije u kojoj je na metu uzeto naselje svedokinje K62, kao i deo šire kampanje proterivanja Albanaca s Kosova.¹⁹⁵⁸

596. Šainović u odgovoru tvrdi da su okolnosti koje tužilaštvo pominje opšteg karaktera, a ne specifične za sam zločin.¹⁹⁵⁹ On takođe tvrdi da način na koji je svedokinja K62 silovana ne pokazuje da su izvršioci imali diskriminatornu nameru.¹⁹⁶⁰ Lukić sa svoje strane tvrdi da je svedokinja K62 u svedočenju izričito rekla da izvršioci nisu bili pripadnici policijskih snaga.¹⁹⁶¹ On dalje tvrdi da svedok K63, suprug svedokinje K62, nije pouzdan svedok i da nije lično video incident.¹⁹⁶²

597. Žalbeno veće se uverilo da je jedini razuman zaključak koji se mogao izvesti na osnovu dokaza predloženih u prvostepenom postupku taj da su svedokinja K62 tri pripadnika VJ-a ili MUP-a silovala s diskriminatornom namerom. Žalbeno veće donosi taj zaključak imajući u vidu okolnosti u kojima je svedokinja K62 silovana, kao i kontekst u kom se dogodio taj zločin. Značajno je da je, istog dana kad su ta tri pripadnika VJ-a ili MUP-a uzela na metu stan svedokinje K62, policija u neposrednoj blizini njenog naselja proterivala meštane kosovske Albance iz njihovih domova.¹⁹⁶³ Pored toga, ponašanje policajaca ili vojnika VJ-a koji su pretresali stan svedokinje K62 i njihova pitanja o prisustvu pripadnika OVK-a dodatno pokazuju da su se izvršioci prema svojoj žrtvi odnosili s diskriminatornom namerom.¹⁹⁶⁴ Uzimajući u obzir ukupne dokaze, Žalbeno veće smatra da je Šainovićeva tvrdnja da "način" izvršenja silovanja ne ukazuje ni na kakve diskriminatorne elemente bez merituma.¹⁹⁶⁵

598. Što se tiče Lukićevih argumenata u vezi s identitetom izvršilaca, nepodudaranje dokaza u pogledu toga da li su izvršioci bili pripadnici VJ-a ili MUP-a nije relevantno za njegovu krivičnu odgovornost.¹⁹⁶⁶ Žalbeno veće s tim u vezi podseća na zaključak Pretresnog veća da se Lukiću može pripisati odgovornost i za zločine VJ-a i za zločine MUP-a.¹⁹⁶⁷

599. Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da su svedokinja K62 tri pripadnika VJ-a ili MUP-a silovala s diskriminatornom namerom i da ta dela predstavljaju progon kao zločin protiv čovečnosti,

¹⁹⁵⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 100.

¹⁹⁵⁹ Šainovićev odgovor, par. 134-135.

¹⁹⁶⁰ Šainovićev odgovor, par. 133.

¹⁹⁶¹ Lukićev odgovor, par. 95, gde se upućuje na svedokinja K62, 24. avgust 2006, T. 2274-2275 (delimično zatvorena sednica), 2284. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 98.

¹⁹⁶² Lukićev odgovor, par. 95, gde se upućuje na svedokinja K62, 24. avgust 2006, T. 2282-2283.

¹⁹⁶³ V. svedok K63, DP P2443, par. 28-29.

¹⁹⁶⁴ V. svedokinja K62, 24. avgust 2006, T. 2271-2272, 2274 (delimično zatvorena sednica); svedok K63, DP P2443, par. 30.

¹⁹⁶⁵ V. Šainovićev odgovor, par. 133.

¹⁹⁶⁶ V. svedokinja K62, 24. avgust 2006, T. 2274-2275 (delimično zatvorena sednica), 2284; svedok K63, DP P2443, par. 30.

¹⁹⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1132.

počinjen u kontekstu sistematskog napada protiv civilnog stanovništva Prištine, koji je pak činio deo rasprostranjenog i sistematskog napada protiv albanskih civila na Kosovu.¹⁹⁶⁸

3. Zaključak

600. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće delimično odobrava četvrti žalbeni osnov tužilaštva. Uticaj zaključaka Žalbenog veća biće razmotren u kontekstu diskusije o tome da li su Šainović, Pavković i Lukić mogli da predvide ta seksualna zlostavljanja, što je uslov za odgovornost na osnovu treće kategorije UZP-a.¹⁹⁶⁹

¹⁹⁶⁸ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 1240. Pavković je na žalbenom pretresu takođe tvrdio da svedočenje svedokinje K62 nije dovoljno za identifikaciju izvršilaca koji su je zlostavljali i pozvao se na dokaze iz kojih sledi da su se uniforme mogle kupiti na vojnom otpadu (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 308-309, gde se upućuje na svedokinja K62, 24. avgust 2006, T. 2269, 2274-2275, Zlatimir Pešić, 24. novembar 2006, T. 7316). Žalbeno veće podseća da je svedokinja K62 odeću ljudi koji su je napali opisala kao vojničke uniforme i objasnila da su se one razlikovale od policijskih uniformi koje je videla ranije. Ona je rekla da su uniforme bile maskirne, u kombinaciji smeđe i zelene boje, bez oznaka, i izjavila da su ti ljudi nosili šešire, čizme i maske na licima (svedokinja K62, 24. avgust 2006, T. 2274-2275 (delimično zatvorena sednica)). Njeno svedočenje se podudara s dokazima o uniformama VJ-a, uključujući uniforme rezervista, koje je Pretresno veće razmotrilo (Prvostepena presuda, tom 1, par. 427-430). S obzirom na to svedočenje i na dokaze da je istog dana kada je svedokinja K62 zlostavljana policija proterivala albansko stanovništvo u neposrednoj blizini njenog naselja (svedok K63, DP P2443, par. 28-29), kao i s obzirom na zaključak Pretresnog veća da su pripadnici VJ-a i MUP-a otprilike u to vreme učestvovali u proterivanju albanskih civila iz grada Prištine (Prvostepena presuda, tom 2, par. 885, 1240, 1242. V. takođe gore, pododeljak VI.B.10.(b)(i)), Žalbeno veće zaključuje da je jedini razuman zaključak taj da su izvršioци seksualnog zlostavljanja svedokinje K62 bili bilo pripadnici VJ-a bilo pripadnici MUP-a.

¹⁹⁶⁹ V. dole, pododeljak VII.G.

VII. UDRUŽENI ZLOČINAČKI PODUH VAT

A. Uvod

601. Pretresno veće je utvrdilo da su Šainović, Pavković i Lukić¹⁹⁷⁰ bili učesnici u UZP-u, čiji je zajednički cilj bio da se albansko stanovništvo na Kosovu prisilno raseli kako unutar, tako i izvan Kosova "[p]utem široko rasprostranjene i sistematske kampanje terora i nasilja".¹⁹⁷¹ Pretresno veće je zaključilo da su, kao učesnici u UZP-u, Šainović, Pavković i Lukić delili nameru da se albansko stanovništvo na Kosovu prisilno raseli, kako unutar, tako i izvan Kosova, kako bi se na taj način obezbedila trajna kontrola vlasti SRJ i Srbije nad tom pokrajinom.¹⁹⁷² Veće je takođe zaključilo da su oni značajno doprineli zajedničkom cilju UZP-a.¹⁹⁷³ Shodno tome, Pretresno veće je osudilo Šainovića, Pavkovića i Lukića za deportaciju i druga nehumana dela (prisilno premeštanje) kao zločine protiv čovečnosti na osnovu prve kategorije UZP-a.¹⁹⁷⁴

602. Pretresno veće konstatovalo je da drugi zločini za koje se optuženi terete izlaze iz okvira zajedničkog cilja,¹⁹⁷⁵ ali je zaključilo da su Šainović, Pavković i Lukić mogli da predvide činjenje ubistva i progona putem ubistva i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, kao zločina protiv čovečnosti, i ubistva kao kršenja zakona ili običaja ratovanja.¹⁹⁷⁶ Shodno tome, Pretresno veće ih je osudilo za te zločine na osnovu treće kategorije UZP-a.¹⁹⁷⁷ Veće je takođe zaključilo da je Pavković mogao da predvidi činjenje progona putem seksualnog zlostavljanja, kao zločin protiv čovečnosti,¹⁹⁷⁸ i osudilo ga je za taj zločin u okviru treće kategorije UZP-a.¹⁹⁷⁹

603. Šainović, Pavković i Lukić tvrde da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su oni krivično odgovorni na osnovu prve i treće kategorije UZP-a.¹⁹⁸⁰ Pored toga, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je Šainovića i Lukića oslobodilo optužbi za progon putem seksualnog zlostavljanja.¹⁹⁸¹ Žalbeno veće sada će se redom baviti njihovim argumentima.¹⁹⁸²

¹⁹⁷⁰ Pretresno veće je zaključilo da je tokom celog perioda u kome su počinjeni zločini Šainović bio politički koordinator aktivnosti VJ-a i MUP-a na Kosovu, da je Pavković, kao komandant 3. armije VJ-a, rukovodio i komandovao svim snagama VJ-a koje su se tamo nalazile, a da je Lukić, kao načelnik Štaba MUP-a, imao kako *de jure*, tako i *de facto* ovlašćenja nad snagama MUP-a u toj pokrajini (Prvostepena presuda, tom 3, par. 427, 462, 467-468, 782-783, 1118, 1131-1132).

¹⁹⁷¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 95 (naglasak u originalu). V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 468, 783, 1132.

¹⁹⁷² Prvostepena presuda, tom 3, par. 466, 781, 1130.

¹⁹⁷³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 467, 782, 1131.

¹⁹⁷⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 475, 477, 788, 790, 1138, 1140, 1208, 1210, 1212.

¹⁹⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 94, 469, 784, 1133.

¹⁹⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 470-471, 473, 785-786, 1134, 1136.

¹⁹⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 475, 477, 788, 790, 1138, 1140, 1208, 1210, 1212.

¹⁹⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 785.

¹⁹⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 788, 790, 1210.

¹⁹⁸⁰ Šainovićeve osnovi 1-6; Pavkovićeve osnovi 1-3, 5-10; Lukićeve osnovi D, F, H, I, K, N, O, P, Q, U, GG.

¹⁹⁸¹ Osnov tužilaštva 3.

¹⁹⁸² Štaviše, pošto je poništilo zaključak Pretresnog veća da seksualna zlostavljanja počinjena u Prištini 1. aprila i krajem maja 1999. ne predstavljaju progon (gore, pododeljak VI.D), Žalbeno veće će razmotriti argumente tužilaštva da Šainovića, Pavkovića i Lukića

B. Postojanje zajedničkog plana, namere ili cilja

1. Uvod

604. Pretresno veće je zaključilo da je "van razumne sumnje ustanovljeno da je u vreme činjenja zločina navedenih u Optužnici postojao zajednički cilj" koji su učesnici u UZP-u delili, a "koji je predstavljao ili uključivao činjenje tih zločina, sankcionisanih Statutom".¹⁹⁸³ Veće je dalje zaključilo da je zajednički cilj UZP-a bio da se albansko stanovništvo na Kosovu prisilno raseli kako unutar, tako i izvan Kosova "[p]utem široko rasprostranjene i sistematske kampanje terora i nasilja".¹⁹⁸⁴ Pretresno veće smatralo je da su učesnici u UZP-u bili "svesni da nije realno očekivati da će s Kosova biti raseljeni baš svi kosovski Albanci, pa je zajednički cilj bilo raseljavanje onog broja koji je bio dovoljan da demografski sastav bude takav da nijedna nacionalnost ne odnese prevagu", kako bi se obezbedila trajna kontrola nad Kosovom.¹⁹⁸⁵ Pretresno veće donelo je taj zaključak na osnovu posrednih dokaza izvedenih iz niza faktora.¹⁹⁸⁶

605. Šainović, Pavković i Lukić tvrde da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je postojanje zajedničkog cilja dokazano van razumne sumnje i iznose razne prigovore u pogledu toga kako je Pretresno veće ocenilo dokaze.¹⁹⁸⁷ Osim što osporavaju zaključke Pretresnog veća u vezi sa faktorima na osnovu kojih je ono izvelo zaključak o postojanju zajedničkog cilja, kao i u vezi sa dokazima koji navodno pokazuju da zajednički cilj nije postojao, čini se da oni tvrde i da Pretresno veće nije moglo da se uveri da je postojanje zajedničkog cilja jedini razuman zaključak koji se mogao izvesti iz dokaza u spisu prvostepenog postupka.¹⁹⁸⁸ Pavković takođe iznosi argumente u vezi sa elementima zajedničkog cilja.

treba osuditi za ta seksualna zlostavljanja (Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 104 (osnov tužilaštva 4); žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT, 357).

¹⁹⁸³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 96.

¹⁹⁸⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 95 (naglasak u originalu).

¹⁹⁸⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 95.

¹⁹⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 30-88, 90-92, 94-95. V. takođe dole, par. 606, 612.

¹⁹⁸⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 411-486, 504-505 (podosnovi 6(1)-(11)); Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 24-26, 42-70, 75-80, 166, 183, 185, 217-221 (podosnovi 1(A) delimično, 1(B), 1(C), osnovi 3 delimično, 6 delimično); Lukićev žalbeni podnesak, par. 84-88, 148, 150-152, 157-161, 194-196, 200-221, 225-233, 234-246, 260, 265-268, 359-396, 402-407, 451-452, 504-515, 519-551 (podosnovi D(1), D(4) delimično, D(6), H delimično, I(1), I(2), I(3), I(4) delimično, O delimično, O(1), O(1)(a), O(1)(c), O(1)(d) delimično, O(1)(e) delimično, O(2) delimično, O(3)). V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 77-82 (podosnov D delimično).

¹⁹⁸⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 444-445, uzeto zajedno sa *ibid.*, par. 413-443; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 25-26; Lukićev žalbeni podnesak, par. 202, 359. Što se tiče Šainovićeve tvrdnje da je "tužilaštvo trebalo van razumne sumnje da dokaže posredne dokaze" (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 445; *contra* Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 294), Žalbeno veće napominje da van razumne sumnje ne treba da se dokažu "posredni dokazi", već "činjenice na kojima se temelje obeležja bića krivičnog dela ili vid odgovornosti koji se stavlja na teret optuženom, kao i one koje su neophodne za donošenje osuđujuće presude". Dokaz za takve činjenice može se zasnivati na posrednim dokazima (Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 174. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 129; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 226; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 218).

2. Elementi zajedničkog cilja i njegov vremenski okvir

606. Kada je izvelo zaključak o postojanju zajedničkog cilja, Pretresno veće se oslonilo, između ostalog, na sledeće faktore: (i) primetan obrazac prisilnog raseljavanja kosovskih Albanaca koje su snage SRJ i Srbije počinile u proleće 1999;¹⁹⁸⁹ (ii) rutinsko oduzimanje i uništavanje ličnih isprava kosovskih Albanaca, što su snage SRJ i Srbije činile tokom njihovog raseljavanja u proleće 1999;¹⁹⁹⁰ (iii) to što su vlasti SRJ i Srbije zloupotrebile svoja ovlašćenja pre 1998. u pokušaju da "negativno utiču na društveno-ekonomsku situaciju većinskog albanskog stanovništva na Kosovu";¹⁹⁹¹ (iv) diskriminatornu prirodu naoružavanja nealbanskog stanovništva i razoružavanja albanskog stanovništva na Kosovu tokom 1998 i početkom 1999;¹⁹⁹² (v) to što su vlasti SRJ i Srbije krajem 1998. i početkom 1999. iskoristile period dok su trajali diplomatski pregovori da dovedu dodatne snage na Kosovo, kršeći time Sporazum Holbrooke-Milošević i druge povezane sporazume (zajednički: Oktobarski sporazumi);¹⁹⁹³ (vi) odluku koju je Slobodan Milošević doneo krajem 1998. da na mesto načelnika Generalštaba VJ-a umesto Momčila Perišića postavi Ojdanića, a na mesto komandanta 3. armije Pavkovića umesto Dušana Samardžića;¹⁹⁹⁴ i na (vii) tajnu operaciju sakrivanja više stotina tela žrtava zločina od predstavnika međunarodne zajednice i/ili kopnenih snaga NATO, koja je sprovedena u proleće 1999, tako što su tela prebačena sa Kosova u užu Srbiju.¹⁹⁹⁵ Na osnovu toga, Pretresno veće zaključilo je da je "van razumne sumnje ustanovljeno da je u vreme činjenja zločina navedenih u Optužnici postojao zajednički cilj, koji je predstavljao ili uključivao činjenje tih zločina, sankcionisanih Statutom".¹⁹⁹⁶

607. Pavković tvrdi da je datum nastanka zajedničkog plana ili cilja element odgovornosti na osnovu UZP-a i da mora biti dokazan van razumne sumnje.¹⁹⁹⁷ Prema Pavkoviću, nema dokaza da su se učesnici u UZP-u "sastali i formulisali plan da proteraju kosovske Albance u oktobru 1998, kada je UZP navodno nastao."¹⁹⁹⁸ On dodaje da je Pretresnom veću stoga "preostalo da traga za dokazima" za to da je plan ostvaren najkasnije do tog datuma, ali da postojanje plana nije dokazano van razumne sumnje.¹⁹⁹⁹ On takođe tvrdi da mora da postoji "stvaran plan koji proističe iz stvarnog

¹⁹⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 41-46. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 94.

¹⁹⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 30-40.

¹⁹⁹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 48. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 47.

¹⁹⁹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 49-72. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 764-766, 775, 787.

¹⁹⁹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 73-76. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 934-943, 962-983, 988-989.

¹⁹⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 77-85.

¹⁹⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 86-88.

¹⁹⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 96.

¹⁹⁹⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 26.

¹⁹⁹⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 26, gde se upućuje na Optužnicu, par. 20, i tvrdi da, ukoliko se datum ne bi tumačio kao materijalni element, optuženi ne bi bio primereno obavešten i da bi mu bila uskraćena prilika da se brani. V. takođe žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 311-312.

¹⁹⁹⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 26. V. takođe *ibid.*, par. 49-50; žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 312.

dogovora" i da takav plan "ne nastaje ni iz čega niti iz događaja na terenu".²⁰⁰⁰ Kako on tvrdi, "stvaran dogovor" u ovom kontekstu znači da dokazi moraju pokazati da je svaki učesnik u UZP-u "imao isti cilj na umu" i da su se "oni među sobom složili oko toga šta rade".²⁰⁰¹

608. Tužilaštvo odgovara da zajednički plan ili cilj UZP-a ne mora da bude prethodno dogovoren ili formulisan, već da zaključak o njegovom postojanju može da se izvede i iz ukupnih okolnosti i dokaza koji se odnose na počinjenje zločina.²⁰⁰² Tužilaštvo dalje tvrdi da Pavković pogrešno tumači pravo kada kaže da se osim zajedničkog plana traži i postojanje dogovora.²⁰⁰³ Štaviše, tužilaštvo tvrdi da zaključci Pretresnog veća i njegov pristup dokazima u Prvostepenoj presudi pokazuju da je Veće prihvatilo da se zajednički cilj "iskristalisao" i "nastao" najkasnije u oktobru 1998, kako se u Optužnici navodi.²⁰⁰⁴

609. Pre svega, Žalbeno veće napominje da Pavković pogrešno tumači pravo vezano za odgovornost na osnovu UZP-a. Žalbeno veće podseća da odgovornost na osnovu UZP-a zahteva "postojanje zajedničkog cilja koji obuhvata ili se svodi na počinjenje zločina" i da nije potrebno da zajednički cilj bude unapred dogovoren ili formulisan; on može da bude improvizovan na licu mesta.²⁰⁰⁵ Prema tome, dok je postojanje zajedničkog cilja u vreme počinjenja zločina jedan od elemenata odgovornosti na osnovu UZP-a, datum njegovog nastanka nije.²⁰⁰⁶ U ovom predmetu, Pretresno veće je zaključilo da je "van razumne sumnje ustanovljeno da je u vreme činjenja zločina navedenih u Optužnici postojao zajednički cilj, koji je predstavljao ili uključivao činjenje tih zločina, sankcionisanih Statutom".²⁰⁰⁷ Shodno tome, Pavkovićev argument u vezi s ovim pitanjem se odbija.

610. Kao što je u napomenuto gore u tekstu, Pretresno veće je zaključilo da je "van razumne sumnje ustanovljeno da je u vreme činjenja zločina navedenih u Optužnici postojao zajednički cilj, koji je predstavljao ili uključivao činjenje tih zločina, sankcionisanih Statutom".²⁰⁰⁸ S tim u vezi, Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće donelo zaključke da su počinjeni zločini za koje se

²⁰⁰⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 25.

²⁰⁰¹ Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 338.

²⁰⁰² Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 16.

²⁰⁰³ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 8-9, gde se takođe tvrdi da je Pavković bio primereno obavešten o vremenskom okviru UZP-a.

²⁰⁰⁴ Žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 219; *ibid.*, 12. mart 2013, AT. 360. V. takođe *ibid.*, 11. mart 2013, AT. 220-221, 244, 248, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 68, 72, 76, 85, 92, 778.

²⁰⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 418. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227(ii). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100, 109.

²⁰⁰⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 364, 418; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 81; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

²⁰⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 96.

²⁰⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 96 (naglasak dodat).

optuženi terete u Optužnici u vezi sa događajima počev od 24. marta pa do kraja maja 1999.²⁰⁰⁹ Stoga Žalbeno veće smatra da se zaključak Pretresnog veća o postojanju zajedničkog cilja odnosi na vremenski period u kome su se, kako je Pretresno veće utvrdilo, ti zločini odigrali. Suprotno tvrdnjama tužilaštva, u Prvostepenoj presudi nema nijednog drugog zaključka u vezi sa vremenskim okvirom u kome je postojao zajednički cilj, a kamoli o tome da li je taj zajednički cilj van razumne sumnje postojao i pre navedenog vremenskog perioda. U tom smislu, tužilaštvo upućuje na zaključke iz Prvostepene presude u vezi sa događajima koji prethode ovom periodu,²⁰¹⁰ kao što su: (i) proces naoružavanja nealbanskog stanovništva i razoružavanja albanskog stanovništva na Kosovu tokom 1998. i početkom 1999;²⁰¹¹ (ii) to što su vlasti SRJ i Srbije krajem 1998. i početkom 1999. iskoristile period dok su trajali diplomatski pregovori da dovedu dodatne snage na Kosovo, navodno kršeći time Oktobarske sporazume;²⁰¹² i (iii) odluku koju je Milošević doneo krajem 1998. da na mesto načelnika Generalštaba VJ-a postavi Ojdanića umesto Perišića, a na mesto komandanta 3. armije Pavkovića umesto Samardžića.²⁰¹³ Međutim, Žalbeno veće ne smatra da se ti zaključci mogu protumačiti kao zaključak da je zajednički cilj van razumne sumnje postojao u vreme kada su se ti događaji odigrali. Ti zaključci su samo deo niza faktora koje je Pretresno veće uzelo u obzir da bi izvelo zaključak o postojanju zajedničkog cilja. Samo na osnovu svih faktora, a posebno svojih zaključaka u vezi sa obrascem zločina,²⁰¹⁴ Pretresno veće izvelo je zaključak da je

²⁰⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1179-1262, uzeto zajedno sa *ibid.*, tom 1, par. 1209. Žalbeno veće napominje da, uz dva izuzetka, datumi svih događaja opisanih u Optužnici u kontekstu krivičnih dela u osnovi koja se optuženima stavljaju na teret ulaze u period od 24. marta do kraja maja 1999. Ta dva izuzetka su događaj koji se odigrao u selu Kotlina, u opštini Kačanik, početkom marta 1999. (Optužnica, par. 72(k)(i), 73) i incident u Račku, u opštini Štimlje/Shtime, iz januara 1999. (Optužnica, par. 75(a)). Mada je Pretresno veće izvelo neke zaključke u pogledu navoda u vezi sa događajem koji se odigrao u selu Kotlina početkom marta 1999. (Prvostepena presuda, tom 2, par. 1067, 1253, uzeto zajedno sa *ibid.*, tom 2, par. 1018-1020, 1027, 1029-1030), Žalbeno veće podrazumeva da Pretresno veće te zaključke nije smatralo relevantnim za svoje zaključke u vezi sa počinjenjem zločina iz Optužnice na toj lokaciji. Zapravo, po mišljenju Žalbenog veća, Pretresno veće je smatralo relevantnim samo zaključke koji se odnose na događaje koji su se odigrali na toj istoj lokaciji počev od 24. marta 1999. (v. gore, pododeljak VI.B.7.(a)(i); *ibid.*, tom 2, par. 1067, 1253, uzeto zajedno sa *ibid.*, tom 2, par. 1156, 1170, 1178). Dalje, što se tiče navoda koji se odnose na incident u Račku iz januara 1999, Pretresno veće nije dozvolilo da se dokazi u vezi s tim izvedu, nije o tome iznelo nikakve zaključke u Prvostepenoj presudi, a potom je izjavilo da više nema nerešenih optužbi protiv optuženih pred Međunarodnim sudom (v. gore, fusnota 19).

²⁰¹⁰ Žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 219-221.

²⁰¹¹ Žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 220-221, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 68, 72, 92, uzeto zajedno sa *ibid.*, tom 1, par. 764-766, 775, 787; *ibid.*, tom 3, par. 57-58, 69-71. Posebno, tužilaštvo je citiralo zaključak Pretresnog veća da je proces naoružavanja i razoružavanja tokom 1998. i početkom 1999. "vršen [...] s ciljem da albansko stanovništvo na Kosovu postane laka meta snaga SRJ i Srbije i da se istovremeno ojača nealbansko stanovništvo" (*ibid.*, tom 3, par. 72). V. takođe dole, fusnota 2012.

²⁰¹² Žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 220-221, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 76, 92, uzeto zajedno sa *ibid.*, tom 1, par. 934-943, 962-983, 988-989; *ibid.*, tom 3, par. 75. Konkretno, tužilaštvo je citiralo zaključak Pretresnog veća da su vlasti SRJ i Srbije, iako su za neuspeh diplomatskih pregovora bili odgovorni svi učesnici, "period dok su trajali pregovori [...] iskoristile" da dovedu dodatne snage na Kosovo krajem 1998. i početkom 1999, čime su prekršile Oktobarske sporazume "i tako omogućile organima vlasti da u proleće 1999. godine izvedu široko rasprostranjen napad na civile kosovske Albance na Kosovu" (*ibid.*, tom 3, par. 76). Tužilaštvo je dalje citiralo zaključak Pretresnog veća da su se učesnici u UZP-u putem procesa naoružavanja i razoružavanja i dovođenja dodatnih snaga na Kosovo "pripremali [...] da zadaju snažan udarac OVK i [...] rasele kosovske Albance u broju koji je bio dovoljan da se izmeni etnički sastav Kosova" (*ibid.*, tom 3, par. 92).

²⁰¹³ Žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 220, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 85, 778, uzeto zajedno sa *ibid.*, tom 3, par. 80, 83. Posebno, tužilaštvo je citiralo zaključke Pretresnog veća da je: (i) Milošević krajem 1998. postavio Ojdanića na mesto načelnika Generalštaba VJ-a i unapredio Pavkovića na mesto komandanta 3. armije "radi lakšeg ostvarenja zajedničkog cilja" (*ibid.*, tom 3, par. 85); i da je, (ii) time što ga je unapredio krajem 1998, "Milošević [...] Pavkovića nagradio za učešće u [UZP-u]" (*ibid.*, tom 3, par. 778).

²⁰¹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 41-46. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 17.

zajednički cilj "van razumne sumnje [...] [postojao] u vreme činjenja zločina".²⁰¹⁵ Žalbeno veće stoga smatra da su argumenti tužilaštva u vezi s ovim pitanjem neubedljivi.

611. Što se tiče Pavkovićeve tvrdnje da mora postojati "stvaran plan koji proističe iz stvarnog dogovora",²⁰¹⁶ u smislu da su se svi učesnici u UZP-u "među sobom složili oko toga šta rade" i imali "isti cilj na umu"²⁰¹⁷, kao i da takav plan "ne nastaje [...] iz događaja na terenu",²⁰¹⁸ Žalbeno veće podseća da odgovornost na osnovu UZP-a zahteva postojanje "zajedničkog plana, zamisli ili nakane" koji predstavljaju ili uključuju počinjenje krivičnog dela.²⁰¹⁹ Takav zajednički plan, namera ili cilj mogu biti izvedeni iz činjenica,²⁰²⁰ uključujući i događaje na terenu.²⁰²¹ Pavković nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo u tom pogledu. Shodno tome, njegov argument se odbija.

3. Faktori na osnovu kojih je Pretresno veće izvelo zaključak o postojanju zajedničkog cilja

612. Šainović, Pavković i Lukić osporavaju način na koji je Pretresno veće ocenilo dokaze u vezi sa faktorima na osnovu kojih je izvelo zaključak da je postojao zajednički cilj. Žalbeno veće podseća da faktori na koje se Pretresno veće oslanjalo uključuju: (i) primetan obrazac prisilnog raseljavanja kosovskih Albanaca koje su snage SRJ i Srbije počinile u proleće 1999;²⁰²² (ii) rutinsko oduzimanje i uništavanje ličnih isprava kosovskih Albanaca, što su snage SRJ i Srbije činile u toku njihovog raseljavanja u proleće 1999;²⁰²³ (iii) to što su vlasti SRJ i Srbije zloupotrebile svoja ovlašćenja pre 1998. u pokušaju da "negativno utiču na društveno-ekonomsku situaciju većinskog albanskog stanovništva na Kosovu";²⁰²⁴ (iv) diskriminatornu prirodu naoružavanja nealbanskog stanovništva i razoružavanja albanskog stanovništva na Kosovu tokom 1998. i početkom 1999;²⁰²⁵ (v) to što su vlasti SRJ i Srbije krajem 1998. i početkom 1999. iskoristile period dok su trajali diplomatski pregovori da dovedu dodatne snage na Kosovo, kršeći time Oktobarske sporazume;²⁰²⁶ (vi) odluku koju je Slobodan Milošević doneo krajem 1998. da na mesto načelnika Generalštaba

²⁰¹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 96 (naglasak dodat).

²⁰¹⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 25.

²⁰¹⁷ Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 338.

²⁰¹⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 25. U vezi s tim, Žalbeno veće primećuje da Pavković ne osporava konstataciju Pretresnog veća da je tužilaštvo moralo da dokaže da je "optuženi s bar još jednim licem [...] imao eksplicitni ili implicitni dogovor da taj konkretni zločin ili krivično delo u osnovi budu počinjeni" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 101) i da "nije potrebno da zajednički cilj bude unapred dogovoren ili formulisan već se on može spontano realizovati" (*ibid.*, tom 1, par. 102). V. takođe žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 339.

²⁰¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227(ii) (naglasak izostavljen). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 184-185; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 364, 418; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 81, 96, 117; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100.

²⁰²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227(ii).

²⁰²¹ V., npr., Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 442-445 (potvrđeno Drugostepenom presudom u predmetu *Martić*, par. 92-116); Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 1097 (potvrđeno Drugostepenom presudom u predmetu *Krajišnik*, par. 192, 605-647). V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 102.

²⁰²² Prvostepena presuda, tom 3, par. 41-46. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 94.

²⁰²³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 30-40.

²⁰²⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 48. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 47.

²⁰²⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 49-72. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 764-766, 775, 787.

VJ-a postavi Ojdanića umesto Momčila Perišića, a na mesto komandanta 3. armije Pavkovića umesto Dušana Samardžića;²⁰²⁷ i (vii) tajnu operaciju sakrivanja više stotina tela žrtava zločina od predstavnika međunarodne zajednice i/ili kopnenih snaga NATO, koja je sprovedena u proleće 1999. tako što su ta tela prebačena sa Kosova u užu Srbiju.²⁰²⁸

613. Pretresno veće je zaključilo da su "najuverljiviji dokazi o zajedničkom planu, nameri ili cilju [...] oni koji se odnose na obrazac zločina iz 1999",²⁰²⁹ a da "oduzimanje i uništavanje ličnih isprava spada u neke od najjačih dokaza teze čiji je cilj da pokaže da su događaji iz proleća 1999. godine na Kosovu bili deo zajedničkog cilja".²⁰³⁰ Shodno tome, Žalbeno veće će se prvo baviti argumentima koje Šainović, Pavković i Lukić iznose u vezi s tim kako je Pretresno veće ocenilo dokaze o obrascu prisilnog raseljavanja i oduzimanju ličnih isprava.

(a) Primetan obrazac prisilnog raseljavanja

614. Pretresno veće uputilo je na svoje zaključke u vezi sa događajima na terenu i zaključilo da su nakon početka NATO bombardovanja 24. marta 1999. snage SRJ i Srbije izvele široku kampanju nasilja protiv civilnog albanskog stanovništva na Kosovu, "iskoristivši bombardovanje kao priliku za to."²⁰³¹ Pretresno veće je dalje zaključilo da su hotimične akcije snaga SRJ i Srbije tokom ove kampanje "bile uzrok odlaska najmanje 700.000 kosovskih Albanaca s Kosova u kratkom periodu od kraja marta do početka juna 1999."²⁰³² Kada je izvelo ovaj zaključak, Pretresno veće takođe je konstatovalo da, "mada su NATO bombardovanje i aktivnosti OVK bili faktori koji su komplikovali situaciju na terenu, oni nisu bili razlog za masovne pokrete više od 700.000 ljudi unutar Kosova i potom preko granice" u tom kratkom vremenskom periodu.²⁰³³

615. Dalje, Pretresno veće je zaključilo da zločini koje su snage SRJ i Srbije počinile na Kosovu tokom ovog perioda slede primetan obrazac prisilnog raseljavanja²⁰³⁴ i da "[t]i zločini nisu počinjeni nasumično i neusaglašeno, već u skladu sa zajedničkim ciljem."²⁰³⁵ To je najzad navelo Pretresno veće da zaključi da je zajednički cilj bio da se putem široko rasprostranjene i sistemske

²⁰²⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 73-76. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 934-943, 962-983, 988-989.

²⁰²⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 77-85.

²⁰²⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 86-88.

²⁰²⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 17.

²⁰³⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 40.

²⁰³¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 41, uzeto zajedno sa *ibid.*, tom 2, par. 1178; *ibid.*, tom 3, par. 92.

²⁰³² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1178. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1156; *ibid.*, tom 3, par. 41-42.

²⁰³³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 45. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1156, 1175-1177.

²⁰³⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 41, 46, 94. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 44.

²⁰³⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 46.

kampanje terora i nasilja određeni broj kosovskih Albanaca prisilno raseli kako unutar, tako i izvan Kosova.²⁰³⁶

(i) Uzroci raseljavanja

616. Šainović, Pavković i Lukić tvrde da je Pretresno veće, u analizi opšteg obrasca događaja, pogrešilo kada je zaključilo da su razlog odlaska kosovskih Albanaca s Kosova bile hotimične akcije snaga SRJ i Srbije.²⁰³⁷ Oni tvrde da je Pretresno veće prekršilo princip *in dubio pro reo*, budući da postoji niz drugih razumnih objašnjenja za bekstvo stanovništva sa Kosova.²⁰³⁸ Oni iznose tvrdnju da su civili otišli zbog: (i) NATO bombardovanja, koje je izazvalo civilne žrtve i razaranja, kao i nestašicu osnovnih potrepština;²⁰³⁹ i (ii) straha od borbi između OVK i snaga SRJ i Srbije.²⁰⁴⁰ Osim toga, Lukić tvrdi da su civili otišli jer su takva uputstva i naređenja dobili od OVK-a,²⁰⁴¹ ili da bi izbegli da ih OVK prisilno mobiliše²⁰⁴² ili izvrši nad njima odmazdu zato što su "saradnici Srba".²⁰⁴³ Lukić takođe tvrdi da su neki od uzroka egzodusa bili i izazivanje "veštačke humanitarne katastrofe" na osnovu dogovora između NATO-a i OVK-a²⁰⁴⁴ i propaganda koju su širili NATO i mediji koji nisu iz SRJ i Srbije.²⁰⁴⁵ Dalje, Šainović i Lukić tvrde da Pretresno veće, mada je uvažilo neke od ovih faktora, nije procenilo koliko je ljudi otišlo usled svakog konkretnog razloga, već je razlog za odlazak 700.000 kosovskih Albanaca pripisalo isključivo akcijama snaga SRJ i Srbije.²⁰⁴⁶

617. Po Lukićevom mišljenju, Pretresno veće je takođe pogrešilo kada je, na osnovu dokaza da ljudi nisu otišli iz Beograda i drugih delova SRJ koje je NATO takođe bombardovao, zaključilo da NATO bombardovanje nije bilo osnovni razlog za masovno raseljavanje civila.²⁰⁴⁷ On tvrdi da

²⁰³⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 95.

²⁰³⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 428-429; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 53; Lukićev žalbeni podnesak, par. 201-221, 241, 362.

²⁰³⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 202-219, 240, 246, 363, 405; Lukićeva replika, par. 70; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 428-430; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 53. Lukić takođe tvrdi da su čak i neki od svedoka tužilaštva, koji su inače kosovski Albanci, posvedočili da su napustili svoje domove iz drugih razloga, a ne zato što su ih odatle isterale snage bezbednosti (Lukićev žalbeni podnesak, par. 205, 242). V. takođe žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 567-569.

²⁰³⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 207-208, 216-218, 235-239, 243(e)(f)(g), 363, 393; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 428-429, 431, 463-465; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 53, 55, gde se upućuje na Karol John Drewienkiewicz, DP P2542. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 388. V. takođe žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 169-170, 12. mart 2013, AT. 314-318.

²⁰⁴⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 209, 243(d), 363; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 53, 55-56; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 428, 430, gde se kao mesta na kojim su se odvijale takve borbe navode Peć, Đakovica i drugi delovi Kosova.

²⁰⁴¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 200, 210, 212, 228(b)(c), 233, 243(a)(e), 363, 378-379, 394, posebno tvrdnja da je OVK izazvao pokrete civila da bi se "sakrio među njih i pobegao iz okruženja", kao i da je svedok Joksić sastavio spisak sela koja su napuštena usled dejstava OVK (Ljubivoje Joksić, DP 6D1491, par. 52-53; DP 6D775; DP 6D776). V. takođe Lukićeva replika, par. 71-73.

²⁰⁴² Lukićev žalbeni podnesak, par. 214, 243(b), 363. V. takođe Pavkovićeve argumente iznete u vezi s tim tokom žalbenog pretresa (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 315).

²⁰⁴³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 215. V. takođe *ibid.*, par. 243(c), 363.

²⁰⁴⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 219, 243(e), 363. V. takođe *ibid.*, par. 161, 213.

²⁰⁴⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 211, 243(e).

²⁰⁴⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 428-429, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1175, 1178; Lukićev žalbeni podnesak, par. 386, 405, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 45-46, 95.

²⁰⁴⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 161, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1176.

Pretno veće nije uzelo u obzir da u tim delovima SRJ nije postojao OVK koji bi prisiljavao ljude da odu.²⁰⁴⁸ Osim toga, Šainović i Lukić tvrde da je Pretresno veće pogrešilo kada je ocenjivalo uticaj NATO bombardovanja na svaku pojedinačnu opštinu na Kosovu, umesto na celo Kosovo i SRJ.²⁰⁴⁹ Lukić dodaje da činjenica da pre vazdušne kampanje NATO-a nije bilo masovnog odlaska civila sugerise da je ta kampanja bila uzrok njihovog odlaska.²⁰⁵⁰

618. Šainović i Lukić takođe tvrde da je Pretresno veće pogrešilo što se, u zaključku da je postojao obrazac prisilnog raseljavanja, "gotovo isključivo" oslanjalo na svedočenje kosovskih Albanaca i tvrde da je, s obzirom na neprirodnu podudarnost njihovih priča o tome kako su ih prisilno raselile snage VJ-a i MUP-a, Pretresno veće trebalo da zaključi da su oni nepouzdan.²⁰⁵¹

619. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće, na osnovu dokaza u vezi sa konkretnim krivičnim delima počinjenim širom Kosova u relevantno vreme, postupilo razumno kada je utvrdilo da je postojao opšti obrazac zločina koje su počinile snage SRJ i Srbije i zaključilo da je to najubedljiviji dokaz postojanja zajedničkog zločinačkog cilja.²⁰⁵² Tužilaštvo dalje tvrdi da je Pretresno veće postupilo razumno kada je zaključilo da je kampanja terora i nasilja koju su sprovele snage SRJ i Srbije bila uzrok raseljavanja najmanje 700.000 kosovskih Albanaca u roku od približno dva meseca,²⁰⁵³ te da nijedno drugo moguće objašnjenje raseljavanja nije uticalo na zaključak Veća u pogledu glavnog uzroka raseljavanja.²⁰⁵⁴ Štaviše, tužilaštvo tvrdi da je mali broj kosovskih Albanaca napustio Kosovo iz razloga koji nemaju veze sa akcijama VJ-a i MUP-a, kao i da je tačan broj takvih lica irelevantan.²⁰⁵⁵ Najzad, tužilaštvo iznosi svoj stav da je Pretresno veće pažljivo

²⁰⁴⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 161.

²⁰⁴⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 463-465, gde se takođe tvrdi da se zbog NATO bombardovanja ograničeni sukob na Kosovu pretvorio u opšti sukob u celoj SRJ; Lukićev žalbeni podnesak, par. 158-159, 234-238.

²⁰⁵⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 239, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1177.

²⁰⁵¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 432-435; Lukićev žalbeni podnesak, par. 160, 241, 364, 402, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 55, gde je Pretresno veće zaključilo da se činilo da se to što svedoci kosovski Albanci uporno poriču prisustvo OVK-a "graniči s iracionalnošću". V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 160, 206, 242, gde se tvrdi da su neki od svedoka kosovskih Albanaca izmenili svoje svedočenje pod pritiskom od strane OVK i da je Pretresno veće trebalo pre da se osloni na svedočenje svedoka odbrane koji su bili pripadnici VJ-a i MUP-a i koji su izneli "svoja direktna saznanja zasnovana na razgovorima sa Albancima", a prema kojima su Albanci odlazili zbog NATO bombardovanja i OVK-a. U toku žalbenog pretresa, Pavković je takođe osporavao pouzdanost svedočenja svedoka kosovskih Albanaca u vezi sa razlogom njihovog odlaska (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 317, 374-375).

²⁰⁵² Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 262-265; Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 177, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 17, 46. V. takođe Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 16, 23. V. takođe žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 216, 221-228.

²⁰⁵³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 274-275; Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 169, 173, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1178, *ibid.*, tom 3, par. 45. V. takođe žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 549-551.

²⁰⁵⁴ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 276-277, 316-318; Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 22; Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 160, 169-171, 173-175, 179. Tužilaštvo takođe tvrdi da Lukić samo ponavlja svoje argumente iznete u pretresnom postupku (Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 169-171, 173, 175-176).

²⁰⁵⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 277.

ocenilo verodostojnost svedoka kosovskih Albanaca i da se u velikoj meri oslanjalo na druge dokaze koji potkrepljuju njihova svedočenja.²⁰⁵⁶

620. Žalbeno veće konstatuje da je Pretresno veće pažljivo ocenilo dokaze koji se odnose na uzroke raseljavanja kosovskih Albanaca. Pretresno veće posebno je uzelo u obzir dugotrajni sukob između OVK-a i snaga SRJ i Srbije i činjenicu da je masovni odliv kosovskih Albanaca preko granice počeo u isto vreme kada i NATO bombardovanje.²⁰⁵⁷ Štaviše, Pretresno veće je imalo u vidu svedočenje svedoka koji su kao razloge svog pokreta naveli neke druge razloge a ne postupanje snaga SRJ i Srbije²⁰⁵⁸, kao i dokaze koji se odnose na aktivnosti OVK-a i na NATO bombardovanje, uključujući tu i ukupne posledice bombardovanja na Kosovo i SRJ.²⁰⁵⁹ Pretresno veće je prihvatilo da su "u nekim delovima Kosova [...] ljudi možda napuštali svoje domove iz drugih razloga, kao što su uputstva OVK-a, želja da ne budu prisutni dok se vode borbe između OVK-a i snaga SRJ i Srbije, ili stvarna činjenica da je NATO bombardovao ciljeve blizu mesta gde su živeli."²⁰⁶⁰

621. Međutim, Pretresno veće takođe je primetilo da niko od svedoka kosovskih Albanaca nije naveo NATO bombardovanje kao razlog svog odlaska,²⁰⁶¹ kao i to da, iako su NATO bombe pogađale ciljeve širom SRJ, ljudi nisu napuštali druge delove SRJ, uključujući Beograd, u tako velikom broju kao što je broj ljudi koji su pobjegli s Kosova.²⁰⁶² Pretresno veće je dalje uzelo u obzir

²⁰⁵⁶ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 266-268; Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 172, 178, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 50, *ibid.*, tom 2, par. 1175.

²⁰⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1177.

²⁰⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1152-1155, 1174, i izvori na koje se tamo poziva (kao razloge za bekstvo civila sa Kosova, ti svedoci naveli su, između ostalog, sledeće: (i) strah od oružanih sukoba između snaga SRJ i Srbije, s jedne strane, i OVK-a i NATO-a, s druge; (ii) strah da će ih OVK prisilno mobilisati; (iii) strah od NATO bombardovanja; (iv) pritisak koji je OVK vršio na kosovske Albance kako bi stvorio sliku humanitarne katastrofe; i (v) leci OVK-a koji su pozivali kosovske Albance na odlazak). V. takođe, npr., Prvostepena presuda, tom 2, par. 31-33, 84, 156, 190, 198, 227, 244, 278-286, 300, 532-533, 554-555, 640, 665-666, 672, 725, 757-758, 804-805, 820, 835, 865-866, 869, 886-887, 907, 914-915, 941-942, 967, 1102. V. takođe gore, odeljak VI. Uz to, Žalbeno veće konstatuje da je Pretresno veće valjano razmotrilo i svedočenje onih svedoka tužilaštva koji su, kako Lukić tvrdi (Lukićev žalbeni podnesak, par. 205, 242), naveli druge razloge, a ne postupanje snaga SRJ i Srbije (Prvostepena presuda, tom 2, par. 52-53, 647, 756-758, 822, 979, 984, 993, 1003).

²⁰⁵⁹ Analiza ovih dokaza koju je Pretresno veće sprovedo u vezi sa pojedinačnim opštinama izložena je, npr., u Prvostepenoj presudi, tom 2, par. 31-33, 57, 69, 104-115, 118-120, 143, 147, 153, 156, 158, 165, 174-177, 190, 230, 245-259, 276, 278-279, 282, 285-286, 294, 296, 316, 473-477, 497, 524-528, 531, 554-555, 561, 567-570, 574, 596-600, 623, 628, 646, 657, 670-672, 677, 679, 697, 725-726, 728, 748-752, 756-758, 796-797, 814-815, 834-837, 869, 886-887, 896-897, 899, 914-916, 941-942, 958, 960, 967, 973, 1009-1013, 1020, 1067, 1074, 1120, 1132, 1152-1155. V. takođe gore, odeljak VI. Što se tiče ukupnih posledica NATO bombardovanja, kako na teritoriji Kosova, tako i u Srbiji i Crnoj Gori, kao i štete i razaranja brojnih ciljeva, uključujući tu i zgrade i druge objekte koji čine deo srpske civilne infrastrukture, v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1209-1214; *ibid.*, tom 2, par. 1176. To pokazuje da su Šainovićeve i Lukićeve tvrdnje da je Pretresno veće propustilo da razmotri ukupne posledice NATO bombardovanja (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 463-465; Lukićev žalbeni podnesak, par. 158-159, 234-238) neutemeljene.

²⁰⁶⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1175.

²⁰⁶¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1175, gde je Pretresno veće dalje iznelo da je pridalo "mali značaj anonimnim dokazima iz druge ruke oficira VJ i MUP u vezi s razlozima odlaska kosovskih Albanaca iz njihovih domova" i napomenulo da raseljeni kosovski Albanci možda nisu bili voljni da tim uniformisanim oficirima navedu stvarne razloge za svoje bekstvo. Lukićev argument da je Pretresno veće trebalo da se osloni na to svedočenje oficira VJ-a i MUP-a pre nego na svedoke kosovske Albance (Lukićev žalbeni podnesak, par. 160; gore, fusnota 2051) odbija se jer ne pokazuje da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku prilikom procenjivanja protivrečnih dokaza, u šta Žalbeno veće ne bi ni trebalo olako da zadire (v. Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 300).

²⁰⁶² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1176, gde se upućuje na Spasoje Smiljanić, 17. septembar 2007, T. 15776-15777. Lukićev argument da Pretresno veće nije uzelo u obzir odsustvo OVK-a u Beogradu i drugim delovima SRJ, ne računajući Kosovo (Lukićev

dokaze koji pokazuju da su se ljudi samo na dve lokacije selili usled akcija OVK-a²⁰⁶³ i konstatovalo da je, iako su raseljeni kosovski Albanci ostali na Kosovu kada se oružani sukob između OVK-a i snaga SRJ i Srbije 1998. intenzivirao, masovno bekstvo ljudi preko granice počelo tek 24. marta 1999.²⁰⁶⁴ Osim toga, Pretresno veće uzelo je u obzir i to da su snage OVK-a bile male u poređenju sa velikim brojem pripadnika VJ-a i MUP-a raspoređenih na Kosovu od marta do juna 1999.²⁰⁶⁵ Štaviše, postoji i znatan broj dokaza koji pokazuju da su snage SRJ i Srbije tokom relevantnog perioda počinile brojne zločine u 13 kosovskih opština.²⁰⁶⁶ Kao što je Pretresno veće zaključilo, tu spadaju i dosledni iskazi očevidaca "o sistematskom terorisanju civila kosovskih Albanaca od strane snaga SRJ i Srbije, njihovo iseljavanje iz domova, kao i pljačkanje i hotimično uništavanje njihove imovine".²⁰⁶⁷

622. Shodno tome, Pretresno veće zaključilo je da je postojala opsežna kampanja nasilja usmerena protiv civilnog stanovništva, kosovskih Albanaca, i da su upravo hotimične akcije snaga SRJ i Srbije tokom ove kampanje bile uzrok odlaska najmanje 700.000 kosovskih Albanaca s Kosova u periodu od kraja marta do početka juna 1999.²⁰⁶⁸ Time je Pretresno veće odbilo argumente odbrane da su osnovni razlozi za masovne pokrete kosovskih Albanaca bili NATO bombardovanje, akcije OVK-a i sukob između OVK-a i snaga SRJ i Srbije.²⁰⁶⁹ Po mišljenju Pretresnog veća, to su bili "faktori koji su komplikovali situaciju na terenu", ali ne i "razlog za masovne pokrete više od 700.000 ljudi unutar Kosova i potom preko granice."²⁰⁷⁰ U većini tvrdnji koje iznose, Šainović, Pavković i Lukić samo ponavljaju alternativne razloge za bekstvo kosovskih Albanaca, a ne pokazuju nikakvu grešku u zaključcima Pretresnog veća. Stoga se ovi argumenti odbijaju. U svetlu obilja dokaza koji pokazuju jasno primetan obrazac prisilnog raseljavanja koje su snage SRJ i Srbije počinile na Kosovu, Žalbeno veće takođe konstatuje da Šainović i Lukić nisu

žalbeni podnesak, par. 161), neutemeljen je, budući da ovaj argument zanemaruje zaključak Pretresnog veća da su se kosovski Albanci samo na dve lokacije selili usled akcija OVK-a (Prvostepena presuda, tom 2, par. 1175).

²⁰⁶³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1175, gde se konkretno navodi da su te lokacije bile u opštinama Vučitrn i Suva Reka. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 524-525, 554-555, 749, 757-758, 796, i reference koje su tamo navedene; gore, odeljak VI.

²⁰⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1177.

²⁰⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1177, gde je takođe zaključeno da OVK nije raspolagao teškim naoružanjem kakvom su imale pristupa državne snage.

²⁰⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1156, 1178; *ibid.*, tom 3, par. 41, 46. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1-1149, 1157-1174. V. takođe gore, odeljak VI. Tokom žalbenog pretresa, Pavković je osporavao to što se Pretresno veće oslanjalo na svedočenje bivših vojnika VJ-a, svedoka K90, svedoka K73 i svedoka K54, koji su opisali proterivanje kosovskih Albanaca iz njihovih domova tokom vazdušne kampanje NATO-a (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 323-325, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1172). Međutim, Žalbeno veće odbija njegov argument, budući da je on samo izneo sopstveno tumačenje tih svedočenja, ne pokazavši pritom nijednu grešku koju je napravilo Pretresno veće. U vezi sa svedočenjem svedoka K90, v. takođe gore, pododeljak VI.B.5.(b)(ii)a.; dole, pododeljak VII.B.3.(a)(iv).

²⁰⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1178. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1156.

²⁰⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1178. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1156; *ibid.*, tom 3, par. 42. V. takođe gore, pododeljak VI.B.12.

²⁰⁶⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1175-1177. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 42, 45. Žalbeno veće dalje napominje da je Pretresno veće zaključilo da mnogi od svedoka koji su uporno navodili te alternativne razloge nisu u potpunosti pouzdani i odbacilo je delove njihovih svedočenja koji se odnose na te alternativne razloge (v., npr., Prvostepena presuda, tom 2, par. 83-84, 89, 244, 285, 468, 725, 826, 833, 894, 915, 956). Žalbeno veće je potvrdilo više zaključaka Pretresnog veća u vezi sa verodostojnošću tih svedoka (v. gore, odeljak VI.).

obrazložili zašto je bilo potrebno da se utvrdi broj ljudi koji su se možda odselili iz specifičnih razloga.

623. Šainovićeve i Lukićeve tvrdnje da se Pretresno veće gotovo isključivo oslanjalo na svedočenje svedoka kosovskih Albanaca kada je donelo zaključak o ukupnom obrascu događaja²⁰⁷¹ pogrešne su, budući da se Pretresno veće nije oslanjalo samo na to svedočenje već i na druge dokaze.²⁰⁷² Pored toga, iako je Pretresno veće zaključilo da se ne može verovati tome što su svedoci kosovski Albanci uporno poricali da je OVK bio aktivan na područjima na kojim su oni prebivali,²⁰⁷³ ono je razumno postupilo kada je zaključilo da to te svedoke ne čini potpuno nepouzdanim.²⁰⁷⁴ Pretresno veće postupalo je u okviru svojih diskrecionih ovlašćenja²⁰⁷⁵ kada je zaključilo da dosledna svedočenja tih svedoka o onom što su doživeli prilikom proterivanja i zločina koji su usledili, potkrepljena i drugim dokazima, idu u prilog zaključku Veća da je postojao obrazac prisilnog raseljavanja.²⁰⁷⁶ Stoga se argumenti koje su Šainović i Lukić izneli u vezi sa ovim odbijaju.²⁰⁷⁷

624. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće odbija argumente Šainovića, Pavkovića i Lukića u vezi sa uzrocima u osnovi raseljavanja kosovskih Albanaca.

²⁰⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 45. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 42.

²⁰⁷¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 432; Lukićev žalbeni podnesak, par. 160, 241, 364, 402.

²⁰⁷² Ti dokazi uključuju svedočenje bivših pripadnika VJ-a i MUP-a (npr., Prvostepena presuda, tom 2, par. 74, 82, 145, 152-155, 163, 226, 228-237, 398-401, 469-470, 498, 536-537, 547, 831, 997, 1172-1174; *ibid.*, tom 3, par. 43), stranih novinara (npr., *ibid.*, tom 2, par. 423-429, 805, 848-850, 858) i sudskih veštaka (npr., *ibid.*, tom 2, par. 42, 137, 161, 509, 523, 609, 611-612, 615-618, 621, 1149), kao i razne dokumentarne dokaze (npr., *ibid.*, tom 2, par. 56-57, 216, 248).

²⁰⁷³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 55.

²⁰⁷⁴ U vezi s tim, Žalbeno veće podseća da pretresno veće ne postupa nerazumno ako određene delove svedočenja nekog svedoka prihvati, a druge odbaci (v. Drugostepena presuda u predmetu *Boškovski i Tarčulovski*, par. 59; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 354; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 82; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 333; Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi II*, par. 26). Iz istih razloga, Žalbeno veće odbija Lukićevu uopštenu tvrdnju da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku kada je zaključilo da su neki svedoci pouzdani kada govore o određenim temama, a nepouzdati kada govore o nekim drugim temama, kao i kada je prihvatilo neke delove njihovih svedočenja a odbacilo druge delove (Lukićev žalbeni podnesak, par. 77, 80, 82, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 50, 53, 64, i opisuje nekoliko osobina koje su svedoci navodno pokazali a koje—kako Lukić tvrdi—čine svedočenje jednog svedoka izričito nepouzdanim: nedoslednost, pristrasnost (konkretno, "očigledna mržnja") i preterivanje; *contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 92-94). Lukić takođe tvrdi da je Pretresno veće u toku izvođenja dokaza tužilaštva neopravdano optužilo odbranu da se nije dovoljno pripremila i da je zbog toga propustila da ispita svedoke tužilaštva u vezi sa protivrečnostima koje su svedoci odbrane izneli u toku izvođenja dokaza odbrane (Lukićev žalbeni podnesak, par. 78-79, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 52; *contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 95). Lukićev argument s tim u vezi niti je potkrepljen niti navodi neki konkretan zaključak Pretresnog veća koji bi proisticao iz takvog rezonovanja, a pritom bio na njegovu štetu, te se, shodno tome, njegov argument odbija.

²⁰⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 31-32; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 194, i izvori na koje se tamo poziva; Drugostepena presuda u predmetu *Bikindi*, par. 116.

²⁰⁷⁶ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 1175, gde se kaže:

Svedoci kosovski Albanci, koji su svedočili o svom proterivanju i proterivanju mnogih drugih s Kosova, bili su iz najširih segmenata te zajednice i u načelu ih nije povezivalo ništa osim njihove viktimizacije, te je nezamislivo da su mogli izmisliti ili da bi izmislili takve detaljne i dosledne iskaze o događajima koje su doživeli i kojima su bili svedoci.

²⁰⁷⁷ Lukić takođe tvrdi da su svedoci kosovski Albanci menjali svoje svedočenje pod pritiskom koji je na njih izvršio OVK, a kao primere pominje svedočenje Hysenija i Fazlijija (Lukićev žalbeni podnesak, par. 206, 242, gde se upućuje na Bedri Hyseni, 11. septembar 2006, T. 3110, Shaban Fazliji, 11. april 2008, T. 25227-25228 (delimično zatvorena sednica)). Međutim, Hysenijevo svedočenje ne ukazuje ni na kakav pritisak te vrste. Fazlijijevo svedočenje nema nikakve veze sa svedočenjem svedoka o zločinima počinjenim na terenu.

(ii) Korišćenje NATO bombardovanja kao prilike za izvođenje napada

625. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su snage SRJ i Srbije iskoristile početak NATO bombardovanja "kao priliku da izvedu široko rasprostranjen i sistematski napad na sela", što je dovelo do bežanja ljudi kako iz tih, tako i iz susjednih sela.²⁰⁷⁸ Šainović navodi da je ovaj zaključak neuverljiv, budući da je rat sa NATO-om za SRJ i Srbiju stvorio najnepovoljnije moguće okolnosti za sprovođenje navodnog zajedničkog plana.²⁰⁷⁹ Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće postupilo razumno kada je zaključilo da su učesnici u UZP-u iskoristili NATO kampanju kao priliku za sprovođenje zajedničkog cilja.²⁰⁸⁰

626. Žalbeno veće podseća na zaključak Pretresnog veća da su snage SRJ i Srbije iskoristile NATO bombardovanje kao priliku da izvedu široko rasprostranjen i sistematski napad koji je imao za cilj proterivanje kosovskih Albanaca,²⁰⁸¹ budući da je "sve to bilo moguće izvesti tako da se može uverljivo negirati, jer se krivica mogla svaliti ne samo na OVK, već i na NATO".²⁰⁸² Iako iznosi tvrdnju da su NATO bombardovanje i potonji sukob između NATO-a i snaga SRJ i Srbije stvorili "najnepovoljnije moguće" okolnosti za SRJ i Srbiju za sprovođenje zajedničkog cilja, Šainović pritom ne upućuje ni na kakve dokaze koji bi potkrepili njegov argument.²⁰⁸³ Stoga se njegov argument odbija kao nepotkrepljen.

(iii) Meta napada

627. Šainović i Lukić osporavaju zaključak Pretresnog veća da su cilj široko rasprostranjenog i sistematskog napada koji su izvele snage SRJ i Srbije bila "sela".²⁰⁸⁴ Šainović tvrdi da dokazi pokazuju da su legitimne mete VJ-a i MUP-a bile snage OVK-a, koje su zauzele položaje u raznim

²⁰⁷⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 422, 462, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 41. Lukić takođe osporava ovaj zaključak jer ga tumači kao da on znači da su SRJ i Srbija isprovocirale NATO bombardovanje da bi sprovele proterivanje kosovskih Albanaca (Lukićev žalbeni podnesak, par. 196, 202, 390; *contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 167. V. takođe Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 44). Ovaj argument predstavlja pogrešno tumačenje Prvostepene presude i stoga se odbija. Pretresno veće nije zaključilo da su SRJ i Srbija isprovocirale NATO bombardovanje, već da je bombardovanje pružilo priliku snagama SRJ i Srbije da izvedu široko rasprostranjen i sistematski napad i rasele kosovske Albance (Prvostepena presuda, tom 3, par. 41, 92).

²⁰⁷⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 423. V. takođe žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 169. Šainović takođe tvrdi da Pretresno veće nije postupilo razumno kada je izvelo taj zaključak, a da pritom nije izvelo nikakav zaključak o tome zašto je NATO kampanja pokrenuta (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 460-462; *contra* Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 313-315). Ovaj argument se odbija jer iskrivljeno prikazuje Prvostepenu presudu. Pretresno veće zaključilo je da su međunarodni pregovarači odlučili da odustanu od pregovora i pribegli vazdušnoj kampanji NATO-a jer su bili suočeni s nepopustljivošću vlasti SRJ i Srbije u pogledu prisustva međunarodne zajednice (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 312-409, 1206-1207).

²⁰⁸⁰ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 269-270, u kome se takođe tvrdi da Šainović ovim argumentom samo ponavlja ono što je izneo u pretresnoj fazi i da njega treba odbaciti bez razmatranja.

²⁰⁸¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 41, 92.

²⁰⁸² Prvostepena presuda, tom 3, par. 92. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 41.

²⁰⁸³ Tokom žalbenog pretresa, Pavković je takođe tvrdio da je NATO bombardovanje verovatno bilo najgore vreme za proterivanje kosovskih Albanaca, budući da su osmatračke letelice NATO-a osmatrale sve što se dešavalo na terenu tokom bombardovanja, ali nije uputio ni na kakve dokaze koji bi išli u prilog toj tvrdnji (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 280). Njegov argument stoga se odbija kao neosnovan i spekulativan. U vezi sa posledicama NATO bombardovanja na teritoriji Kosova, kao i Srbije i Crne Gore, v. gore, par. 620.

²⁰⁸⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 424. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 260.

selima, okružene civilnim stanovništvom.²⁰⁸⁵ Lukić iznosi da se OVK nije pridržavao zakona i običaja ratovanja i da je zloupotrebljavao civile tako što se mešao sa njima i koristio ih kao živi štit.²⁰⁸⁶ On tvrdi da je Pretresno veće neprimereno proširilo definiciju "civila" tako da ona obuhvata i pripadnike OVK-a koji su učestvovali u borbi odeveni u civilnu odeću, kao i da stanovništvo, da je ispravno primenjena definicija "civila" iz međunarodnog humanitarnog prava, koja isključuje "vojnike ili borce van borbenog stroja", zbog prisustva velikog broja vojnika ili boraca više ne bi imalo civilni karakter.²⁰⁸⁷

628. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće ispravno zaključilo da su vlasti SRJ i Srbije sprovele "orkestriranu, široko rasprostranjenu i sistematsku kampanju terora i nasilja protiv civilnog albanskog stanovništva na Kosovu", a ne samo legitimne operacije protiv OVK-a.²⁰⁸⁸ Tužilaštvo dodaje da je Pretresno veće, pošto je analiziralo dokaze koji se odnose na aktivnosti OVK-a i navelo tačan pravni standard da je dovoljno da stanovništvo bude pretežno civilno, pažljivo razmotrilo da li su se VJ i MUP legitimno borili sa OVK-om na svakoj od relevantnih lokacija.²⁰⁸⁹

629. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće pažljivo razmotrilo da li su VJ i MUP bili angažovani u legitimnoj borbi protiv OVK-a na svakoj od relevantnih lokacija, kao i da je uzelo u obzir prisustvo i aktivnosti OVK-a.²⁰⁹⁰ Pretresno veće takođe je proučilo dokaze koji pokazuju da se u nekoliko prilika OVK izmešao sa civilima.²⁰⁹¹ Sledstveno tome, u nekim slučajevima Pretresno veće nije zaključilo da je utvrđeno da je izveden napad na civilno stanovništvo ili da su počinjena kriminalna dela, budući da nije moglo da isključi mogućnost da su ta dela bila deo legitimnih operacija protiv OVK-a.²⁰⁹² U drugim slučajevima, Pretresno veće zaključilo je da je meta napada

²⁰⁸⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 424-427, gde se upućuje na Vladimir Lazarević, 8. novembar 2007, T. 17917, DP P1966, DP P1968, DP P1969, DP P1970, DP P1990, DP P2808, DP 3D690, DP 5D245, DP 5D249.

²⁰⁸⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 200, 226-228, 233. Svojim argumentima da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je postojao oružani sukob "sa OVK, koji je bio teroristička organizacija" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 159) i da je OVK bio "organizovana oružana sila koja se borila pravno prihvatljivim sredstvima koja su u skladu sa zakonima ili običajima ratovanja" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 225-226; *contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 196) Lukić iskrivljeno prikazuje Prvostepenu presudu. Pretresno veće je zaključilo da je OVK organizovana naoružana grupa (Prvostepena presuda, tom 1, par. 840-841). Međutim, Pretresno veće nije izvelo nikakve zaključke u pogledu toga da li se OVK pridržavao zakona ili običaja ratovanja, niti da li je bio "teroristička" grupa (Prvostepena presuda, tom 1, par. 795, 840-841), zato što to nije bilo od značaja za utvrđivanje organizovane prirode OVK i postojanja oružanog sukoba (Prvostepena presuda, tom 1, par. 791, gde se tačno navodi pravna regulativa u vezi sa ovim pitanjem). Žalbeno veće u ovakvom pristupu ne vidi nikakvu grešku. Stoga se Lukićevi argumenti u vezi s ovim pitanjem odbijaju.

²⁰⁸⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 229-232, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 115, Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 50, Prvostepenu presudu u predmetu *Mrkšić i drugi*, par. 461, član 50 Dopunskog protokola uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I), Ženeva, 8. jun 1977. (dalje u tekstu: Dopunski protokol I).

²⁰⁸⁸ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 271-273, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1156, 1178, *ibid.*, tom 3, par. 95.

²⁰⁸⁹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 272-273, i izvori na koje se tamo poziva; Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 197, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 145-146, 797-820, *ibid.*, tom 2, par. 1179-1262.

²⁰⁹⁰ V., npr., Prvostepena presuda, tom 2, par. 57, 69, 109-115, 147, 165, 174-177, 230, 245-259, 276, 278, 285, 294, 296, 316, 473-477, 497, 524-528, 561, 567-570, 574, 596-600, 623, 646, 657, 677, 679, 697, 726, 728, 748-752, 796-797, 814-815, 896-897, 899, 916, 958, 960, 1009-1013, 1020, 1067, 1074, 1102, 1120, 1132.

²⁰⁹¹ V., npr., Prvostepena presuda, tom 2, par. 294, 477, 734, 759, 767, 797. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 828, 837-838.

²⁰⁹² V., npr., Prvostepena presuda, tom 2, par. 147, 552-555, 1258.

snaga SRJ i Srbije bio OVK, ali da su te snage istovremeno sistematski napadale civile kosovske Albance koji su se nalazili na istom području.²⁰⁹³ Na osnovu konkretnih zaključaka u vezi sa svakom od 13 opština, Pretresno veće je zaključilo da su snage SRJ i Srbije vodile opsežnu kampanju nasilja usmerenu protiv civilnog stanovništva, kosovskih Albanaca.²⁰⁹⁴ Svojim uopštenim tvrdnjama da je meta napada VJ-a i MUP-a bio OVK, koji se umešao među civile, Šainović i Lukić nisu pokazali bilo kakvu grešku u analizi svake pojedinačne lokacije koju je Pretresno veće sprovelo, a koja je bila osnov za opšti zaključak Veća. Iz istog razloga, Lukićeva uopštena tvrdnja da je Pretresno veće neprimereno proširilo definiciju "civila" nije utemeljena. Žalbeno veće stoga odbija Šainovićeve i Lukićeve argumente u vezi s ovim pitanjem.

(iv) Korišćenje kosovskih Albanaca radi odvratanja NATO bombardovanja

630. Pavković i Lukić tvrde da svedočenja Merite Deda, svedoka K90 i Momira Stojanovića pokazuju da je VJ pokušao da spreči kosovske Albance da napuste svoja sela i osporavaju zaključak Pretresnog veća da takvi dokazi ne dovode u pitanje postojanje opšteg obrasca raseljavanja.²⁰⁹⁵ Pavković takođe tvrdi da dokazi pokazuju da nije postojao plan da se kosovski Albanci proteraju.²⁰⁹⁶ Konkretno, Pavković i Lukić iznose da je: (i) Deda posvedočila da su vojnici VJ-a 28. aprila 1999. njoj i ostalima u konvoju naredili da se vrate u svoja sela;²⁰⁹⁷ (ii) svedok K90 posvedočio da je na komandnom nivou VJ-a doneta odluka da se neki kosovski Albanci ne premeštaju s područja na kojima je VJ bio aktivan jer bi, u protivnom, VJ ostao bez zaštite koju mu je pružalo to što je okružen civilima, pa bi tako postao meta NATO napada;²⁰⁹⁸ (iii) svedok K90 u sudnici dodatno razjasnio da njegov komandant "nikada nije naredio da se seljani isteraju" u Albaniju i da stanovništvo nije premeštano sve dok NATO nije počeo da baca kasetne bombe otprilike sredinom aprila 1999;²⁰⁹⁹ i (iv) da je Stojanović u svom svedočenju potvrdio da nije postojao plan za organizovano proterivanje jer je prisustvo civila odvrćalo NATO od bombardovanja.²¹⁰⁰ Tužilaštvo odgovara da činjenica da su neki kosovski Albanci dobili uputstvo da se vrate u svoja sela ne dovodi u pitanje postojanje UZP-a čiji je cilj bio da se kosovski Albanci prisilno rasele.²¹⁰¹

²⁰⁹³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 230, 259, 671-675, 679, 795-797, 1067, 1199, 1206, 1219.

²⁰⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1156, 1178.

²⁰⁹⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 57-58; Lukićev žalbeni podnesak, par. 403-404.

²⁰⁹⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 58.

²⁰⁹⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 57, gde se upućuje na DP P2233, str. 4, Prvostepenu presudu, tom 3, par. 44.

²⁰⁹⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 57-58; Lukićev žalbeni podnesak, par. 404, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 44.

²⁰⁹⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 57; Lukićev žalbeni podnesak, par. 403, gde se upućuje na svedok K90, 29. januar 2007, T. 9273.

²¹⁰⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 58, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 44.

²¹⁰¹ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 24.

631. Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće pažljivo ocenilo svedočenja Merite Deda, svedoka K90 i Stojanovića u vezi sa ovim pitanjem²¹⁰² i zaključilo da ti dokazi ne dovode u pitanje postojanje opšteg obrasca raseljavanja.²¹⁰³ Štaviše, dokazi koji pokazuju da je *nekim* kosovskim Albancima dato naređenje da se vrate u svoja sela i da su oni korišćeni kao zaštita od napada NATO-a uklapaju se u zaključak Pretresnog veća da zajednički cilj nije bio da se s Kosova rasele svi kosovski Albanci, već da se raseli onoliki broj koji je bio dovoljan da se izmeni demografski sastav stanovništva na tom području.²¹⁰⁴

632. Dalje, kada tvrde da je svedok K90 izjavio da njegov komandant nikada nije naredio proterivanje seljana u Albaniju, Pavković i Lukić izvlače njegovo svedočenje iz konteksta. Kao što je Pretresno veće napomenulo, svedok K90 posvedočio je da je dobio naređenje da usmerava ljude prema [gradu] Đakovici i da civili nisu usmeravani u pravcu Albanije sve dok NATO nije počeo da baca kasetne bombe, ali se nije složio sa navodom da su seljani premeštani zbog NATO bombardovanja.²¹⁰⁵ Pretresno veće takođe je primetilo da je svedok K90 opisao premeštanje kosovskih Albanaca u grad Đakovicu kao "proterivanje", ali da je takođe rekao da "[a]ko vi čistite selo, vi, u stvari, isterujete te ljude".²¹⁰⁶ Štaviše, Pavković nije uspeo da pokaže da je Pretresno veće pogrešno ocenilo Stojanovićev iskaz. Pretresno veće se s pravom delimično oslonilo na njegov iskaz kao potkrepljenje tvrdnje da su neki civili korišćeni kao zaštita od napada NATO-a, a pridalo malu težinu drugim delovima njegovog iskaza u kojima je on poricao da je čuo za bilo kakav plan da se kosovski Albanci proteraju sa tog područja.²¹⁰⁷

633. Shodno tome, Žalbeno veće odbija Pavkovićeve i Lukićeve argumente koji se odnose na neproterivanje kosovskih Albanaca kao zaštitu od NATO bombardovanja.

²¹⁰² Prvostepena presuda, tom 3, par. 44. V. takođe Merita Deda, DP P2233, str. 4.

²¹⁰³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 44, čime se odbija Lazarevićev argument u kome se tvrdi suprotno.

²¹⁰⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 95. U vezi sa ovim zaključkom, Šainović, Pavković i Lukić tvrde da etnička ravnoteža na Kosovu na kraju nije izmenjena, budući da je 100.000 Srba, što je gotovo polovina srpskog stanovništva na Kosovu, takođe napustilo Kosovo zbog kampanje NATO-a, i da je to u stvari izmenilo demografski sastav na štetu Srba (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 431; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 54; Lukićev žalbeni podnesak, par. 244, 386-388; *contra* Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 278-279). Žalbeno veće odbija ovaj argument kao irelevantan, budući da se postojanje zajedničkog cilja može utvrditi bez obzira na to da li je politički cilj UZP-a ostvaren zahvaljujući sprovođenju zajedničkog cilja. Šainovićev argument da izvršioi zločina ne bi dozvolili Srbima da odu da je postojao zajednički cilj da se izmeni etnička ravnoteža (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 431) takođe se odbija kao neutemeljen.

²¹⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 3, fusnota 84, gde se upućuje na svedok K90, 29. januar 2007, T. 9273, *ibid.*, 30. januar 2007, T. 9407-9408.

²¹⁰⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 43, gde se upućuje na svedok K90, 29. januar 2007, T. 9271-9272, 9297-9298, 9302-9303, 9331, svedok K90, DP P2652, par. 40-45. V. takođe gore, pododeljak VI.B.5.(b)(ii)a.

²¹⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 44, gde se upućuje na Momir Stojanović, 6. decembar 2007, T. 19732. V. takođe dole, pododeljak VII.B.4.(a), gde Žalbeno veće potvrđuje zaključak Pretresnog veća kojim se odbacuje svedočenje svedoka koji kategorički poriču da je postojao plan da se kosovski Albanci proteraju.

(v) Zaključak

634. Šainović, Pavković i Lukić nisu pokazali da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku u zaključcima koji se odnose na primetan obrazac prisilnog raseljavanja ili kada je na osnovu tog obrasca izvelo zaključak o postojanju zajedničkog cilja. Žalbeno veće stoga odbacuje sve njihove argumente u vezi s tim.

(b) Oduzimanje ličnih isprava

635. Pretresno veće je utvrdilo da su snage SRJ i Srbije kosovskim Albancima sistematski oduzimale lične isprave tokom njihovog raseljavanja.²¹⁰⁸ Konstatujući da je niz svedoka kosovskih Albanaca posvedočio da su im oduzete lične isprave ili da su bili prisutni kada su drugim kosovskim Albancima oduzimate lične isprave "na graničnim prelazima [...], a u nekim slučajevima i prilikom isterivanja iz njihovih kuća", Veće je zaključilo da je "to bila redovna praksa, koju su primenjivali prvenstveno pripadnici policije."²¹⁰⁹ Pretresno veće je dalje utvrdilo da su mnoge od oduzetih ličnih isprava uništene i zaključilo da "oduzimanje i uništavanje ličnih isprava] spada u neke od najjačih dokaza teze čiji je cilj da pokaže da su događaji iz proleća 1999. godine na Kosovu bili deo zajedničkog cilja".²¹¹⁰

636. Šainović, Pavković i Lukić osporavaju zaključak Pretresnog veća da oduzimanje i uništavanje ličnih isprava spada u "neke od najjačih dokaza" koji pokazuju da su "događaji iz proleća 1999. godine na Kosovu bili deo zajedničkog cilja."²¹¹¹ Oni tvrde da Pretresno veće nije objasnilo zašto je oduzimanje ličnih isprava relevantno, kao ni na koji je način ono doprinelo ostvarivanju zajedničkog cilja da se izmeni etnička ravnoteža.²¹¹² Šainović, Pavković i Lukić posebno osporavaju zaključke Pretresnog veća u pogledu razmera i načina oduzimanja ličnih isprava i tvrde da, u svakom slučaju, oduzimanje ličnih isprava nije moglo da doprinese ostvarivanju zajedničkog cilja, budući da nije imalo za posledicu gubitak državljanstva niti je otežavalo povratak kosovskih Albanaca na Kosovo. Žalbeno veće će redom analizirati svaki od ovih argumenata.

²¹⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 40. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 34, 38.

²¹⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 38.

²¹¹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 40.

²¹¹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 40; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 421; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 51; Lukićev žalbeni podnesak, par. 504.

²¹¹² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 413; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 65; Lukićev žalbeni podnesak, par. 504, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 40.

(i) Oduzimanje ličnih isprava kao redovna praksa

637. Šainović, Pavković i Lukić osporavaju zaključak Pretresnog veća da je oduzimanje ličnih isprava bilo "redovna praksa."²¹¹³ Posebno, Šainović iznosi da bi, u slučaju da je zaista postojao zajednički plan da se albansko stanovništvo na Kosovu prisilno raseli, to zahtevalo da im se lične isprave sistematski oduzimaju svuda na Kosovu, a ne samo na graničnim prelazima.²¹¹⁴ Šainović takođe tvrdi da dokazi pokazuju da lične isprave nisu oduzimate svima i da su slučajevi oduzimanja ličnih isprava, ako ih je i bilo, predstavljali "izolovane incidente".²¹¹⁵ Lukić tvrdi da je Pretresno veće, iako je saslušalo iskaze 62 svedoka kosovskih Albanaca, uzelo u obzir samo iskaze 26 kosovskih Albanaca koji su posvedočili o oduzimanju ličnih isprava na granici.²¹¹⁶ Lukić takođe ukazuje na to da za dva granična prelaza nijedan svedok nije izjavio da su im tamo oduzete lične isprave²¹¹⁷ i dovodi u pitanje to što se Pretresno veće oslonilo na svedočenje Hamide Fondaj i Sadije Sadiku u kome se opisuje oduzimanje ličnih isprava na drugom graničnom prelazu.²¹¹⁸ Pavković tvrdi da, budući da nije poznat tačan procenat kosovskih Albanaca kojima su oduzete lične isprave, Pretresno veće nije imalo osnova za zaključak da je "velika većina" kosovskih Albanaca bila podvrgnuta toj praksi.²¹¹⁹ On dodaje da su određeni svedoci kosovski Albanci možda "prilagodili svoje svedočenje tako da još više ide na štetu Srba".²¹²⁰

638. Osim toga, Šainović tvrdi da su pripadnici MUP-a negirali da je postojalo bilo kakvo naređenje da se oduzimaju lične isprave²¹²¹ i upućuje na iskaz Krsmana Jelića da su komandanti jedinica VJ-a zabranili proveru ličnih isprava.²¹²² Lukić dodaje da nema dokaza da je on izdao bilo kakvo naređenje, uputstvo ili preporuku za oduzimanje ili uništavanje ličnih isprava ili da je to podržao.²¹²³

639. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće "razumno postupilo kada je zaključilo da je oduzimanje i uništavanje ličnih isprava kosovskih Albanaca bilo 'redovna praksa'" snaga SRJ i

²¹¹³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 505, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 38. Prema tumačenju Žalbenog veća, Šainović i Pavković osporavaju i ovaj zaključak, s obzirom na kontekst njihovih argumenata (v. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 418, 420; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 51, 59-62). V. takođe Pavkovićeva replika, par. 10.

²¹¹⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 418, 420.

²¹¹⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 418, 420.

²¹¹⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 507.

²¹¹⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 510, gde se upućuje na granične prelaze Đeneral Janković i Globočica/Gllobočica.

²¹¹⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 508, 515, gde se upućuje na granični prelaz Vrbnica/Verbnica (Morina).

²¹¹⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 62. V. takođe žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 373-374. Da bi potkrepio ovu svoju tvrdnju, Pavković upućuje na svedočenje svedoka koje navodno pokazuje da je samo mali procenat kosovskih Albanaca bio prisiljen da ostavi lične isprave na graničnom prelazu Čafa Prušit/Qafa e Prushit (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 61). On takođe tvrdi da je Pretresno veće svedoke kosovske Albanace koji su posvedočili da su im oduzete lične isprave tretiralo kao da su oni reprezentativni za celokupno albansko stanovništvo na Kosovu (*ibid.*, par. 59-60). V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 512.

²¹²⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 60, gde se tvrdi da su pregovori o statusu Kosova bili u toku za vreme suđenja.

²¹²¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 417.

²¹²² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 419, gde se upućuje na Krsman Jelić, 26. novembar 2007, T. 19023.

²¹²³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 517.

Srbije tokom kampanje NATO-a.²¹²⁴ Suprotno Šainovićevom argumentu da su to bili samo "izolovani incidenti", tužilaštvo smatra da činjenica da u nekoliko prilika lične isprave nisu oduzete ne čini tu praksu izolovanom.²¹²⁵ Odgovarajući na Pavkovićeve argumente, tužilaštvo tvrdi da Pretresno veće nije moralo da utvrdi da su lične isprave oduzete velikoj većini prisilno raseljenih kosovskih Albanaca.²¹²⁶ Tužilaštvo dodaje da je Lukićev argument u vezi sa brojem svedoka koji su posvedočili o oduzimanju ličnih isprava nerazrađen, kao i da on pogrešno tumači zaključke Pretresnog veća i dokaze.²¹²⁷

640. Što se tiče naređenja da se kosovskim Albancima oduzimaju lične isprave, tužilaštvo tvrdi da Šainović nije pokazao da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku kada je odlučilo da se ne osloni na svedočenje pripadnika MUP-a koji su negirali da su takva naređenja postojala.²¹²⁸ Kad je reč o Jelićevom svedočenju da jedinice VJ-a nisu bile ovlašćene da proveravaju lične isprave, tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće zaključilo da je Jelić nepouzdan a i da to, u svakom slučaju, nije protivrečno zaključku da su prvenstveno policijske snage oduzimale lične isprave.²¹²⁹

641. Žalbeno veće smatra da je razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da je jedini razuman zaključak taj da je oduzimanje ličnih isprava bilo redovna praksa.²¹³⁰ Pretresno veće donelo je taj zaključak, između ostalog, na osnovu svedočenja svedoka kosovskih Albanaca koji su posvedočili da su njima i drugim kosovskom Albancima oduzimate lične isprave na granici ili dok su u konvoju išli prema granici, kao i na više drugih lokacija, uključujući tu sela, gradove i polja u raznim opštinama.²¹³¹ Pretresno veće dalje se oslonilo na svedočenje svedoka koji su bili pripadnici snaga SRJ i Srbije, a koji su opisali oduzimanje ličnih isprava.²¹³² Pretresno veće takođe je uzelo u

²¹²⁴ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 282. V. takođe Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 25-26; Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 180.

²¹²⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 284-285, gde se takođe tvrdi da je njegov argument razumno odbačen u pretresnoj fazi i upućuje, između ostalog, na Pavkovićev završni podnesak, par. 359.

²¹²⁶ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 26. Tužilaštvo dalje iznosi da je Pretresno veće pažljivo razmotrilo svedočenje svedoka kosovskih Albanaca, imajući pritom u vidu njihovu moguću pristrasnost u odnosu na OVK (Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 25).

²¹²⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 184-185, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 531, *ibid.*, tom 3, par. 35, fusnota 64.

²¹²⁸ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 283.

²¹²⁹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 286.

²¹³⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 38.

²¹³¹ Što se tiče oduzimanja ličnih isprava na granici ili na putu prema granici (na primer, na graničnom prelazu ili na putu ka graničnom prelazu Vrbnica (Morina) sa Albanijom; graničnom prelazu Čafa Prušit sa Albanijom; Đeneral Janković, pored granice sa Makedonijom; i Miratovac, blizu granice sa Makedonijom), v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 28-29, 67, 75, 139, 147, 184, 208, 225, 266-268, 275, 277, 281, 285, 375, 457, 514-515, 530-531, 717, 724, 782, 860, 936, i izvori na koje se tamo poziva; *ibid.*, tom 3, par. 32-33, 35, i izvori na koje se tamo poziva. Ostale lokacije na kojima su oduzimate lične isprave uključuju poljanu u opštini Dečani, jednu kuću u selu Korenica, u opštini Đakovica, različita mesta u kućama i oko njih u Dušanovu, u opštini Prizren (v. *ibid.*, tom 2, par. 269), šumu blizu Celina, u opštini Orahovac, železnički most u Beloj Crkvi, u opštini Orahovac, šume u opštini Mala Kruša, livadu u opštini Srbica i kuću u gradu Prištini, u opštini Priština (v. *ibid.*, tom 2, par. 60, 273, 276, 323, 351, 410, 656, 673, 842, i izvori na koje se tamo poziva; *ibid.*, tom 3, par. 35-36, i izvori na koje se tamo poziva).

²¹³² V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 32, 34, 39, i izvori na koje se tamo poziva. Osim toga, v. *ibid.*, tom 3, par. 39, gde se upućuje na svedočenje bivšeg posmatrača VMK-a Richarda Ciaglinskog, koji je video kako je u kancelariji MUP-a u Prištini spaljena veoma velika gomila dokumenata kosovskih Albanaca, uključujući lične isprave i pasoše (Richard Ciaglinski, 17. novembar 2006, T. 6848-6850; *ibid.*, 21. novembar 2006, T. 6983-6987; Richard Ciaglinski, DP P2489, T. 3210-3211).

obzir svedočenje jednog broja svedoka koji su opisali organizovani način na koji je oduzet veliki broj ličnih isprava.²¹³³ Dalje, Pretresno veće je prilikom donošenja zaključka uzelo u obzir to da lične isprave nisu oduzete svim kosovskim Albancima. Veće je primetilo da "nekolicini tih svedoka [u konvojima koji su išli ka granici] nisu oduzete lične isprave, ali je većina posvedočila da su im pripadnici snaga SRJ i Srbije na granici oduzeli lične isprave."²¹³⁴

642. Šainovićevi i Lukićevi argumenti koji se odnose na svedoke kosovske Albance koji nisu svedočili o oduzimanju ličnih isprava ili su posvedočili da njima lične isprave nisu oduzimate²¹³⁵ predstavljaju puki pokušaj da se plasira njihovo tumačenje dokaza, a da se pritom ne ukazuje ni na jednu grešku u načinu na koji je Pretresno veće ocenilo ukupne dokaze u vezi sa ovim pitanjem. Isto tako, iako osporava to što se Pretresno veće oslonilo na svedočenje svedokinja Fondaj i Sadiku u vezi sa oduzimanjem ličnih isprava, ni Lukić nije pokazao da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku.²¹³⁶ Šainovićev argument u kome se ističe činjenica da lične isprave nisu oduzimate "svuda"²¹³⁷ takođe je neubedljiv, budući da dosledna praksa oduzimanja ličnih isprava uglavnom na graničnim prelazima i na putu ka granici takođe može da ukaže na postojanje redovne prakse.

²¹³³ Na primer, Pretresno veće je konstatovalo sledeće: (i) četiri svedoka izjavila su da su na graničnom prelazu Vrbnica (Morina) oduzete lične isprave bacane u neku kutiju ili korpu, a količinu ličnih isprava koje su se tamo nalazile opisali su kao "hrpu", 'brdo', ili 'gomilu' (Prvostepena presuda, tom 3, par. 33, i izvori na koje se tamo poziva); i (ii) svedoci su posvedočili da se na graničnom prelazu Čafa Prušit nalazila kutija u koju su pripadnici MUP bacali oduzete lične isprave (Prvostepena presuda, tom 3, par. 33, i izvori na koje se tamo poziva). Žalbeno veće dalje podseća da se Pretresno veće konkretno pozvalo na opis oduzimanja ličnih isprava koji su dali određeni svedoci, a koji pokazuje da lične isprave nisu oduzete samo tim svedocima, već gotovo svim ostalim licima koja su bila u tim istim konvojima ili grupama (Prvostepena presuda, tom 3, par. 32, fusnota 47, gde se poziva na Sabit Kadriu, DP P2377, str. 20, Rahim Latifi, DP P2381, str. 3, Martin Pnishi, DP P2236, 4. april 2000, str. 4, Mehmet Mazrekaj, 3. novembar 2006, T. 5813, 5838).

²¹³⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 32.

²¹³⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 418; Lukićev žalbeni podnesak, par. 507. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 510, u vezi sa dva granična prelaza za koja nijedan svedok ni svedokinja nisu pomenuli da su im tamo oduzete lične isprave. Žalbeno veće konstatuje da iako svedokinja Bala, kao što Lukić ukazuje, nije posvedočila da su joj oduzete njene sopstvene lične isprave, ona jeste pomenula da je na jednom od dva granična prelaza o kojima je ovde reč (Đeneral Janković) videla srpske snage kako traže od kosovskih Albanaca muškaraca da im predaju svoje lične isprave i kako ih cepaju, kao i da je od mnogih drugih muškaraca kosovskih Albanaca u svom konvoju čula da su im oduzete lične isprave (v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 860; *ibid.*, tom 3, par. 32, gde se upućuje na Nazlie Bala, 23. avgust 2006, T. 2173, 2191-2192, Nazlie Bala, DP P2262, str. 8).

²¹³⁶ Kako Lukić tvrdi, opservacija Pretresnog veća da su "svedoci [...] izjavili da su pripadnici snaga SRJ i Srbije na graničnom prelazu Vrbnica (Morina) palili lične isprave koje su zaplenili od kosovskih Albanaca" temelji se na pogrešnom tumačenju iskaza svedokinje Fondaj, koja je u stvari izjavila da je policija pristojno postupala sa grupom u kojoj se ona nalazila (Lukićev žalbeni podnesak, par. 515, gde se upućuje na Hamide Fondaj, DP P2283, str. 5). Međutim, ovaj zaključak temelji se na svedočenju svedoka Popaja i svedokinje Sadiku, koji su bili očevici oduzimanja i uništavanja dokumenata, uključujući lične isprave i pasoše (Prvostepena presuda, tom 3, par. 35, fusnota 64, gde se upućuje na Sabri Popaj, DP P2446, str. 12, Sadije Sadiku, 18. avgust 2006, T. 1903), i na iskazu svedokinje Fondaj, koja je rekla da iako njoj i grupi ljudi u kojoj se ona nalazila na graničnom prelazu nisu oduzete lične isprave (Prvostepena presuda, tom 3, par. 32, gde se upućuje na Hamide Fondaj, DP P2283, str. 5). "[l]jude iz konvoja koji su prešli granicu dva sata posle nas su isprebijali, a lične karte su im oduzeli i spalili" (Prvostepena presuda, tom 3, par. 35, fusnota 64, gde se upućuje na Hamide Fondaj, DP P2283, str. 5). Lukić takođe tvrdi da svedokinji Sadiku, koja je izjavila da su joj dokumenta oduzeta na graničnom prelazu, srpske vlasti nikada nisu izdale pasoš, te da prema tome njena dokumenta nisu mogla da budu oduzeta 1999. (Lukićev žalbeni podnesak, par. 508, gde se upućuje na DP 6D1324, Petar Dujković, 28. februar 2008, T. 23355-23356). Dokazi na koje Lukić upućuje ne potkrepljuju ovu tvrdnju, niti je ta tvrdnja u suprotnosti sa iskazom svedokinje da je pogranična policija zaustavila nju i druge ljude iz njenog konvoja na kontrolnom punktu i prisilila ih da predaju "lične isprave, pasoše, šta god su imali kod sebe", koji su potom spaljeni (Sadije Sadiku, 18. avgust 2006, T. 1903; Sadije Sadiku, DP P2256, par. 38). Prema tome, Lukić niti je pokazao da je Pretresno veće pogrešno protumačilo svedočenje svedokinje Fondaj, niti je dokazao da je zaključak Pretresnog veća neodrživ, budući da se taj zaključak temelji na svedočenju koje su svedok Popaj i svedokinja Sadiku dali na osnovu onoga što su lično videli, kao i na onom delu iskaza svedokinje Fondaj koji se odnosi na ono što je ona kasnije saznala.

²¹³⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 418, 420.

643. Dalje, u svjetlu dokaza koji pokazuju da je postojao dosledan obrazac oduzimanja ličnih isprava, kao što je gore izloženo, Pavković svojim argumentom nije uverio Žalbenu veće da Pretresno veće nije imalo osnova za zaključak da je "velika većina" kosovskih Albanaca bila izložena toj praksi.²¹³⁸ Mada dokazi ne utvrđuju procenat ljudi kojima su oduzete lične isprave, oni obezbeđuju dovoljan osnov da bi Pretresno veće razumno moglo da zaključi da je takvo oduzimanje predstavljalo redovnu praksu.

644. Pavković nije ubedio Žalbenu veće ni svojim argumentom da su određeni svedoci kosovski Albanci možda "prilagodili svoje svedočenje tako da još više ide na štetu Srba", budući da je i samo Pretresno veće izrazilo rezerve u pogledu toga što su svedoci kosovski Albanci poricali da bilo šta znaju o aktivnostima ili prisustvu OVK-a.²¹³⁹ S obzirom na to da pretresna veća razumno mogu da prihvate određene delove svedočenja nekog svedoka, a da odbace druge,²¹⁴⁰ Pavković nije pokazao da je Pretresno veće postupilo nerazumno kada se oslonilo na svedočenje svedoka kosovskih Albanaca u vezi sa oduzimanjem ličnih isprava.

645. Šainovićev argument da su pripadnici MUP-a poricali da su postojala naređenja da se oduzimaju lične isprave²¹⁴¹ predstavlja neargumentovanu tvrdnju da je Pretresno veće propustilo da prida odgovarajuću težinu određenim dokazima, koja ne pokazuje da je Veće napravilo bilo kakvu grešku kada je ocenjivalo relevantne dokaze. Pretresno veće je bilo upoznato sa svedočenjem Nebojše Ognjenovića i Petra Dujkovića, službenika policije koji su negirali da su dobili naređenje da se kosovskim Albancima koji prelaze granicu oduzimaju lične isprave ili da su oni to nekome naredili.²¹⁴² Međutim, Veće se nije oslonilo na njihovo svedočenje, s obzirom na obilje dokaza koji ukazuju na rasprostranjeno oduzimanje ličnih isprava,²¹⁴³ kao i na svedočenja drugih svedoka u kojima se upućuje na naređenja izdata u VJ-u i MUP-u da se kosovskim Albancima oduzmu ili unište lične isprave.²¹⁴⁴ Dalje, Lukićeva tvrdnja da nema dokaza da je on izdao naređenje da se

²¹³⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 62.

²¹³⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 59-60, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 55.

²¹⁴⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 59; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 354; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 82; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 333; Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi II*, par. 26.

²¹⁴¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 417, uzeto zajedno sa *ibid.*, par. 418-420.

²¹⁴² Prvostepena presuda, tom 3, par. 37, i izvori na koje se tamo poziva. Za tačne funkcije ovih svedoka, v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 280, 284.

²¹⁴³ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 37-38. Žalbenu veće takođe podseća da Pretresno veće uopšte uzevši nije smatralo Ognjenovića verodostojnim (Prvostepena presuda, tom 2, par. 244).

²¹⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 34, 39, gde Pretresno veće upućuje na iskaz svedoka K89, vojnika VJ-a u Đakovici, kome je njegov starišina rekao da cepa lične isprave kosovskih Albanaca (svedok K89, 24. januar 2007, T. 9124; *ibid.*, 25. januar 2007, 9154-9156, 9201), i na iskaz svedoka K54, vojnika VJ-a, koji je od jednog kolege saznao da je policiji naređeno da od kosovskih Albanaca na jednom graničnom prelazu oduzima lične isprave (svedok K54, 26. februar 2007, T. 10520). U vezi sa svedočenjem svedoka K89, v. takođe dole, par. 651.

oduzimaju lične isprave²¹⁴⁵ ne pokazuje zašto se zaključak Pretresnog veća ne može temeljiti na drugim dokazima.

646. Štaviše, u vezi sa Jelićevim iskazom da su komandanti jedinica VJ-a zabranili proveravanje ličnih isprava,²¹⁴⁶ Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće identifikovalo nekoliko pokazatelja koji umanjuju Jelićevu verodostojnost i da je sumnjalo u pouzdanost onih delova njegovog svedočenja koji se kose sa svedočenjem drugih svedoka.²¹⁴⁷ S obzirom na to da postoje dokazi koji su u suprotnosti sa Jelićevim svedočenjem,²¹⁴⁸ Pretresno veće je dosledno postupilo kada je odlučilo da se ne osloni na njegovo svedočenje u vezi sa ovim pitanjem. Šainović stoga nije pokazao da je Veće napravilo bilo kakvu grešku prilikom ocenjivanja njegovog svedočenja.

647. Shodno tome, Šainović, Pavković i Lukić nisu pokazali da je Pretresno veće postupilo nerazumno kada je zaključilo da je postojala redovna praksa oduzimanja ličnih isprava.

(ii) Da li se na osnovu oduzimanja ličnih isprava mogao izvesti zaključak o postojanju zajedničkog cilja

648. Šainović, Pavković i Lukić tvrde da oduzimanje ličnih isprava nije moglo da doprinese ostvarivanju zajedničkog cilja, te da prema tome nije moglo da bude deo tog cilja,²¹⁴⁹ budući da državljani SRJ, kosovski Albanci, kojima su oduzete lične isprave nisu zbog toga izgubili svoje državljanstvo,²¹⁵⁰ niti su imali bilo kakvih problema kad su se vratili na Kosovo.²¹⁵¹ Šainović takođe tvrdi da zaključak Pretresnog veća u vezi sa oduzimanjem ličnih isprava u kontekstu zajedničkog cilja protivreči zaključku samog veća u vezi sa Milutinovićevom uredbom o ličnim ispravama, to jest da gubitak ličnih isprava nije podrazumevao i gubitak državljanstva.²¹⁵² Osim toga, Lukić tvrdi da su za prelazak državne granice i povratak na Kosovo bili potrebni pasoši, a ne lične isprave.²¹⁵³ U istom kontekstu, Pavković tvrdi da se Pretresno veće, kada je odbacilo njegovu

²¹⁴⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 517.

²¹⁴⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 419, gde se upućuje na Krsman Jelić, 26. novembar 2007, T. 19023.

²¹⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 956, gde se kaže da je: (i) Jelić često menjao sopstveni iskaz kad je bio suočen s drugim, suprotnim iskazima; (ii) Jelić pobijao navode uopštenim izjavama, za koje se kasnije ispostavilo da su pogrešne; i (iii), da Jelićeva uopštena objašnjenja često nisu bila verodostojna. V. takođe gore, par. 359.

²¹⁴⁸ V. gore, par. 645.

²¹⁴⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 63, 65-68; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 416; Lukićev žalbeni podnesak, par. 504.

²¹⁵⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 514; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 67, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 172. V. takođe Šainovićev žalbeni podnesak, par. 421.

²¹⁵¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 504; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 416, 420; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 67-68, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 172. V. takođe Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 63, gde se upućuje na Ustav SRJ i na Zakon o jugoslovenskom državljanstvu. Šainović i Lukić dalje tvrde da su, budući da je evidencija bila sačuvana, izgubljene lične isprave lako mogle da budu ponovo izdate (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 414-416; Lukićev žalbeni podnesak, par. 506, 509).

²¹⁵² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 421, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 164.

²¹⁵³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 513.

tvrdnju da nije postojao plan za oduzimanje ličnih isprava, pogrešno oslonilo na svedočenje svedoka K89.²¹⁵⁴

649. U svom odgovoru, tužilaštvo tvrdi da oduzimanje i uništavanje ličnih isprava kao deo prisilnog raseljavanja kosovskih Albanaca nije predstavljalo "pravnu proceduru propisanu zakonima SRJ/Srbije", već "nasilno postupanje koje se odigralo tokom zločinačkog izvršenja UZP-a."²¹⁵⁵ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće razumno postupilo kada je zaključilo da državljani SRJ, etnički Albanci, nisu izgubili državljanstvo timo što su lišeni svojih ličnih isprava, ali da su prisilno raseljeni kosovski Albanci bez ličnih isprava teže mogli da dokažu identitet i državljanstvo, a samim tim i da se vrate svojim kućama.²¹⁵⁶ Tužilaštvo smatra da je irelevantno da li je oduzimanje i uništavanje ličnih isprava podrazumevalo gubitak državljanstva.²¹⁵⁷ Dalje, tužilaštvo tvrdi da Lukić samo ponavlja svoj argument, iznet u pretresnoj fazi, da su za prelazak državne granice bili potrebni pasoši, a ne lične isprave.²¹⁵⁸ Što se tiče Pavkovićeve tvrdnje u vezi sa svedočenjem svedoka K89, tužilaštvo smatra da je Pretresno veće postupilo ispravno kada je prihvatilo to svedočenje.²¹⁵⁹

650. Što se tiče pravnih posledica oduzimanja ličnih isprava, Žalbena veće podseća da je Pretresno veće bilo upoznato s relevantnim zakonima i uredbama koji se odnose na lične isprave i državljanstvo, uključujući Milutinovićevu Uredbu o ličnoj karti za vreme ratnog stanja,²¹⁶⁰ kao i sa svedočenjem sudskog veštaka Branislava Simonovića u vezi sa Ustavom SRJ.²¹⁶¹ Pošto je proučilo ove dokaze, Pretresno veće je potvrdilo da "kosovski Albanci, državljani SRJ, kojima su oduzete lične isprave nisu time gubili državljanstvo"²¹⁶² kao i da "Veću nisu predloženi nikakvi dokazi da su neki kosovski Albanci, pri povratku na Kosovo, imali problema zbog gubitka ličnih dokumenata."²¹⁶³ Međutim, Pretresno veće je na osnovu tih dokaza takođe zaključilo da bi "identitet, a time i državljanstvo, bilo lakše dokazati da je neko lice imalo jugoslovensku ličnu kartu".²¹⁶⁴

²¹⁵⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 64, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 34.

²¹⁵⁵ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 26 (unutrašnja referenca izostavljena).

²¹⁵⁶ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 287; Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 182, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 166, 172.

²¹⁵⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 182. V. takođe Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 288.

²¹⁵⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 183, gde se traži da se ovaj argument odbaci bez razmatranja.

²¹⁵⁹ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 27, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 34.

²¹⁶⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 164, gde se upućuje, između ostalog, na DP 1D226, DP P993.

²¹⁶¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 166, gde se upućuje, između ostalog, na Branislav Simonović, 17. april 2008, T. 25635-25636, 25639-25642, DP 6D668, str. 44.

²¹⁶² Prvostepena presuda, tom 3, par. 172. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 164.

²¹⁶³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 172. Pretresno veće je takođe imalo u vidu iskaz da lične isprave nisu bile ni od kakve koristi na državnim graničnim prelazima (Prvostepena presuda, tom 3, par. 166, gde se upućuje na DP 6D668, str. 44). Svojim argumentom da su za prelazak državne granice bili potrebni pasoši, a ne lične isprave, Lukić samo ponavlja tvrdnju koju je izneo tokom pretresnog postupka (Lukićev završni podnesak, par. 210), ne pokazujući pritom da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku, te se prema tome taj njegov argument odbija.

²¹⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 172. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 166, gde se upućuje na Branislav Simonović, 17. april 2008, T. 25638-25639. Kada iznose svoje argumente da su izgubljene lične isprave lako mogle ponovo da se izdaju budući da je evidencija

651. U svakom slučaju, s obzirom na to da je Pretresno veće zaključilo da je oduzimanje ličnih isprava vršeno u kontekstu široko rasprostranjene kampanje nasilja protiv kosovskih Albanaca, pri čemu je postojao i jasan obrazac njihovog prisilnog raseljavanja,²¹⁶⁵ i u svetlu zaključka u vezi sa velikim razmerama oduzimanja ličnih isprava kao redovne prakse,²¹⁶⁶ mišljenje Žalbenog veća jeste da Pretresno veće nije postupilo nerazumno kada je oduzimanje ličnih isprava – nevezano za pravne posledice koje je to povlačilo – smatralo posrednim dokazima iz kojih se može izvesti zaključak o postojanju zajedničkog cilja. Posebno, Pretresno veće je odbilo Pavkovićev argument da oduzimanje ličnih isprava nije bilo deo nekog plana, imajući u vidu svedočenje svedoka K89, vojnika VJ-a, da mu je njegov starešina rekao da "ne smije da ostane albansko uvo na Kosovu, da moraju da se cepaju dokumenta kako bi se spriječio ulazak, opet vraćanje na Kosovo."²¹⁶⁷ Dalje, Pretresno veće je uzelo u obzir i dokaze o pogrđnim komentarima i nasilju od strane pripadnika policije i vojske dok su ljudima oduzimali lične isprave, kao i dokaze koji se odnose na rasprostranjeno uništavanje oduzetih ličnih isprava.²¹⁶⁸ Ti dokazi uključuju: (i) svedočenje jednog svedoka, kosovskog Albanca, da su "[kosovskim Albancima koji su stigli na granicu sa Albanijom] policajci [...] rekli da [im oduzimaju lične isprave] zato što im dokumenta više nisu potrebna jer se nikada neće vratiti na Kosovo i živeće u Albaniji";²¹⁶⁹ (ii) svedočenje drugih svedoka, kosovskih Albanaca, da su pripadnici snaga Srbije i SRJ koji su im oduzeli lične isprave iscepali te isprave i rekli im da napuste Kosovo;²¹⁷⁰ i (iii) svedočenje više svedoka koji pominju paljenje gomila oduzetih ličnih isprava.²¹⁷¹ Žalbeno veće stoga zaključuje da Šainović, Pavković i Lukić nisu pokazali zašto bi zaključak o postojanju zajedničkog cilja koji je Pretresno veće izvelo na osnovu

bila sačuvana (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 414-416; Lukićev žalbeni podnesak, par. 506, 509), Šainović i Lukić ne uzimaju u obzir kako je Pretresno veće ocenilo relevantne dokaze u vezi sa tim pitanjem, već samo pokušavaju da zamene tu ocenu svojom sopstvenom. Žalbeno veće konstatuje da je Pretresno veće analiziralo pravne posledice oduzimanja ličnih isprava u odeljku Prvostepene presude koji se odnosi na Milutinovićevu individualnu krivičnu odgovornost (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 161-173).

²¹⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1156, 1177-1178; *ibid.*, tom 3, par. 40-46. V. takođe gore, pododeljak VII.B.3.(a).

²¹⁶⁶ V., npr., Prvostepena presuda, tom 3, par. 32-36, konkretno, par. 34. V. takođe gore, pododeljak VII.B.3.(b)(i).

²¹⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 34, gde se upućuje na svedok K89, 24. januar 2007, T. 9124. Žalbeno veće smatra da Pavkovićeva tvrdnja da svedok K89 nije mogao dobiti takvo uputstvo budući da njegova minobacačka jedinica, koja je koristila dalekometno oružje, nije mogla doći u dodir sa civilima (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 64), predstavlja nagađanje i da nije potkrepljena nikakvim dokazima. Pavkovićeva sugestija da se to uputstvo odnosilo na teroriste, a ne na civile kosovske Albance, budući da je izdato 25. marta 1999, navodno pre nego što je bilo ikakvih izbeglica (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 64), takođe predstavlja nagađanje. Mada je svedok K89 rekao da ne zna da li je njegov starešina mislio na teroriste ili na druga lica (svedok K89, 25. januar 2007, T. 9179. V. takođe *ibid.*, 25. januar 2007, T. 9180-9183, 9200-9203), Pretresno veće je postupilo razumno kada se oslonilo na svedočenje svedoka K89 imajući u vidu njegove sopstvene reči da je kasnije video pripadnike VJ-a kako od žena, dece i starijih ljudi iz jedne velike kolone u Đakovici oduzimaju lične isprave i uništavaju ih (Prvostepena presuda, tom 3, par. 34, 39, gde se upućuje na svedok K89, 24. januar 2007, T. 9124, *ibid.*, 25. januar 2007, T. 9154-9156, 9201), kao i na brojne druge dokaze koji pokazuju rasprostranjeno oduzimanje i uništavanje ličnih isprava, o čemu je bilo reči gore.

²¹⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 273, 351, 457, 530, 842; *ibid.*, tom 3, par. 34-36, 39.

²¹⁶⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 457, gde se upućuje na Ali Hoti, 27. septembar 2006, T. 4157.

²¹⁷⁰ V., npr., Prvostepena presuda, tom 2, par. 28-29, 194, 273, 276, 351, 514, 530, 842; *ibid.*, tom 3, par. 36, i izvori na koje se tamo poziva.

²¹⁷¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 35-36, 39, i izvori na koje se tamo poziva.

goreopisanih dokaza bio pogrešan samo zbog toga što oduzimanje ličnih isprava nije imalo očigledne pravne posledice.²¹⁷²

(iii) Zaključak

652. Imajući gorenavedeno u vidu, Šainović, Pavković i Lukić nisu pokazali da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je oduzimanje ličnih isprava kosovskih Albanaca bilo redovna praksa i da je ta praksa, u kombinaciji sa uništavanjem velikog broja oduzetih ličnih isprava, ukazivala na to da su "događaji iz proleća 1999. godine na Kosovu bili deo zajedničkog cilja."²¹⁷³ Shodno tome, njihovi argumenti u vezi sa oduzimanjem ličnih isprava se odbijaju.

(c) Zaključak

653. Šainović, Pavković i Lukić nisu pokazali da je Pretresno veće pogrešilo u svojoj oceni dokaza u vezi sa obrascem prisilnog raseljavanja kosovskih Albanaca i oduzimanjem njihovih ličnih isprava. Kao što je gore napomenuto, mada je Pretresno veće zaključak o postojanju zajedničkog cilja izvelo iz nekoliko faktora, ono je najveću težinu pridalo ovim dvama faktorima.²¹⁷⁴

654. Kao što Šainović, Pavković i Lukić tvrde, ova dva faktora zaista su posredna.²¹⁷⁵ Međutim, imajući u vidu razmere prisilnog raseljavanja koje je počinjeno na organizovan način i koje je sledilo jasan obrazac, kao i rasprostranjeno oduzimanje i uništavanje ličnih isprava tokom prisilnog raseljavanja, Žalbeno veće se uverilo da su dokazi u vezi sa ova dva faktora dovoljni da razuman presuditelj o činjenicama konstatuje da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti taj da je postojao zajednički cilj da se prisilno raseli veliki broj kosovskih Albanaca.²¹⁷⁶ Shodno tome, Žalbeno veće ne mora da se bavi argumentima koje Šainović, Pavković i Lukić iznose, a u kojima se tvrdi da je Pretresno veće napravilo greške u zaključcima koji se odnose na preostale faktore, pošto takve greške, čak i ako bi se utvrdilo da postoje, ne bi ni na koji način uticale na zaključak Pretresnog veća u vezi sa postojanjem zajedničkog cilja.

²¹⁷² Žalbeno veće takođe odbija Lukićev argument da niko od svedoka kosovskih Albanaca nije naveo da su ih policajci pretresli kada su rekli da nemaju lične isprave (Lukićev žalbeni podnesak, par. 512; *contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 185), pošto on ne uzima u obzir relevantne zaključke Pretresnog veća. Njegova tvrdnja da su oduzeti dokumenti možda bile nevažne lične isprave koje je izdao OVK (Lukićev žalbeni podnesak, par. 511, gde se upućuje na DP 6D665; *contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 183) takođe se odbacuje, budući da on samo ponavlja argumente koje je izneo u pretresnom postupku (Lukićev završni podnesak, par. 213-214), ne pokazujući pritom da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku.

²¹⁷³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 40. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 38.

²¹⁷⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 17, 30-46.

²¹⁷⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 444-445; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 25-26; Lukićev žalbeni podnesak, par. 202, 359.

²¹⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 95-96.

4. Dokazi koji govore protiv postojanja zajedničkog cilja

655. Osim prigovora o kojima je gore bilo reči, Šainović, Pavković i Lukić iznose argumente koji ukazuju na dokaze koji navodno govore protiv zaključka da je postojao zajednički cilj i tvrde da je Pretresno veće pogrešno ocenilo te dokaze. Žalbeno veće sada će se baviti njihovim argumentima u vezi s tim.²¹⁷⁷

(a) Dokazi koji dovode u pitanje tezu o postojanju zajedničkog cilja

656. Šainović, Pavković i Lukić tvrde da je Pretresno veće pogrešilo kad je odbacilo dokaze koji pokazuju da zajednički cilj nije postojao.²¹⁷⁸ Šainović i Lukić tvrde da je više svedoka negiralo da su ikada čuli za nekakav plan ili nameru da se kosovski Albanci proteraju da bi se izmenila etnička ravnoteža na Kosovu.²¹⁷⁹ Lukić i Pavković dalje osporavaju zaključak Pretresnog veća u vezi s pouzdanošću tih svedoka i tvrde da Veće ne upućuje ni na kakve dokaze koji bi išli u prilog takvom zaključku.²¹⁸⁰ Osim toga, Šainović, Pavković i Lukić tvrde da se ni u dokumentarim dokazima ni u svedočenju svedoka "insajdera" ne pominje donošenje ili postojanje plana da se kosovski Albanci proteraju.²¹⁸¹ Konkretno, Šainović i Pavković navode da ni u jednom izveštaju obaveštajne službe niti u zapisnicima sa tajnih sastanaka nema naznaka o takvom planu, uprkos njihovoj poverljivoj prirodi.²¹⁸²

657. Tužilaštvo odgovara da su argumenti koje Šainović i Lukić iznose u vezi sa svedocima koji su poricali da je postojao plan za proterivanje kosovskih Albanaca neosnovani i da predstavljaju puko ponavljanje argumenata iznetih u pretresnom postupku.²¹⁸³ Tužilaštvo tvrdi da Šainović nije

²¹⁷⁷ Žalbeno veće bez razmatranja odbija Pavković neosnovani argument da to što su kosovski Albanci bili neadekvatno pripremljeni za putovanje u trenutku kada su pobjegli ne pokazuje da su događaji bili unapred isplanirani ili koordinirani (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 56), kao i Lukićeve spekulativne i nepotkrepljene argumente da, budući da je teritorijalni integritet Srbije bio garantovan njenim Ustavom i drugim međunarodnim pravnim instrumentima, nije bilo neophodno da se kontinuirana kontrola nad Kosovom ostvari kriminalnim sredstvima (Lukićev žalbeni podnesak, par. 381-384; *contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 164), kao i da bi se, da je plan za proterivanje zaista postojao, to znalo, budući da je međunarodna zajednica pomno pratila celokupnu situaciju u SRJ i Srbiji (Lukićev žalbeni podnesak, par. 196; *contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 163). Isti Pavkovićev argument iznet tokom žalbenog pretresa, kojim se takođe ukazuje na to da je međunarodna zajednica pomno pratila situaciju, takođe se odbija kao nepotkrepljen (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 279-280). Odbija se i Pavkovićeva tvrdnja da je on na sastanku održanom 29. oktobra 1998. rekao da plan nije da se svi kosovski Albanci ubiju ili proteraju, nego da se unište terorističke snage (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 182-183, gde se upućuje na DP P2166, str. 3), budući da on nije pokazao kako ta tvrdnja podriva zaključak Pretresnog veća da je u vreme kada su počinjeni zločini koji se navode u Optužnici postojao zajednički cilj da se albansko stanovništvo na Kosovu prisilno raseli.

²¹⁷⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 446, gde se upućuje na Šainovićev završni podnesak, par. 872-874; Lukićev žalbeni podnesak, par. 360, 395. V. takođe Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 49.

²¹⁷⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 446, gde se upućuje na Šainovićev završni podnesak, par. 872-874; Lukićev žalbeni podnesak, par. 194, 265-266, 359, 369-376, i izvori na koje se tamo poziva.

²¹⁸⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 395; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 49, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 93.

²¹⁸¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 359. V. takođe Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 26, 49-50; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 446.

²¹⁸² Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 48-49; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 446. Tajni sastanci na koje oni upućuju uključuju sastanke Kologijuma Generalštaba VJ-a, svakodnevna referisanja kod Ojdanića, sastanke Štaba MUP-a i sastanke Zajedničke komande.

²¹⁸³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 302; Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 163, 168.

pokazao da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku u svojoj oceni dokaza ili verodostojnosti tih svedoka.²¹⁸⁴ U odgovoru na tvrdnje koje iznose Šainović i Pavković, tužilaštvo takođe kaže da je Pretresno veće, na osnovu solidnog korpusa dokaza, ispravno zaključilo da je postojao zajednički cilj, bez obzira na to što nema dokumentarnih dokaza u kojima se pominje UZP da se kosovski Albanci prisilno rasele.²¹⁸⁵

658. Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće pridalo malu težinu svedočenjima da nije postojao zajednički plan da se prisilno raseli albansko stanovništvo na Kosovu, budući da je zaključilo da su ti svedoci ili imali motiva da lažu ili su mogli samo da nagađaju.²¹⁸⁶ Pri donošenju tog zaključka, Pretresno veće je konkretno uputilo na paragrafe iz završnih podnesaka odbrane, u kojima su nabrojana svedočenja raznih svedoka u vezi sa ovim pitanjem.²¹⁸⁷ Prema tome, jasno je da je Pretresno veće prilikom ocenjivanja verodostojnosti tih svedoka i njihovih svedočenja uzelo u obzir i razmotrilo različite faktore, uključujući tu njihovo ponašanje u sudnici, njihovu pripadnost i veze i druge individualne okolnosti, kao i nepodudarnosti između njihovih svedočenja i drugih dokaza.²¹⁸⁸ Budući da pretresna veća imaju široka diskreciona ovlašćenja u odmeravanju težine protivrečnih iskaza različitih svedoka²¹⁸⁹ i da ne moraju da upute na svedočenje svakog svedoka u spisu prvostepenog postupka,²¹⁹⁰ Žalbeno veće smatra da Šainović, Pavković i Lukić nisu pokazali da je Pretresno veće pogrešilo kada je odbacilo svedočenja onih svedoka koji su tvrdili da nije postojao zajednički plan. Dalje, to što navodno nema dokumentarnih dokaza i svedočenja svedoka insajdera koji bi ukazivali na postojanje zajedničkog cilja da se kosovski Albanci proteraju samo po sebi ne čini pogrešnim zaključak Pretresnog veća da je takav zajednički cilj postojao. Pukim ukazivanjem na nepostojanje takvih dokaza oni nisu pokazali zašto se zaključak Pretresnog veća ne može temeljiti na drugim dokazima. Njihovi argumenti u vezi sa ovim pitanjem takođe se odbijaju.

²¹⁸⁴ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 304.

²¹⁸⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 261-262, 295, 303, 305; Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 16, 20, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 40, 45-46, 48, 72, 76, 85, 87-88, 688-690.

²¹⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 93, gde se prihvata tvrdnja koju je tužilaštvo iznelo u pretresnom postupku (završna reč tužilaštva, 20. avgust 2008, T. 26900-26901).

²¹⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 93, gde se upućuje, između ostalog, na Ojdanićev završni podnesak, par. 13-21, Lazarevićev završni podnesak, par. 502, Lukićev završni podnesak, par. 379-390.

²¹⁸⁸ V. Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 194. Žalbeno veće takođe podseća da su svedoci o kojima je reč većinom bili "viši zvaničnici vlade, političkih stranaka, vojske i policije, koji su navikli da aktivno učestvuju u svakodnevnom radu svojih organizacija" i da je u vezi sa ovom vrstom svedoka Pretresno veće primetilo da su se oni "često [...] u svojim odgovorima oslanjali na navode iz dokumenata kao na svetinju", što je "povremeno [...] delovalo kao bezbedno utočište od nužnosti bavljenja sumornom realnošću ponašanja snaga koje je trebalo da podležu izvesnom režimu discipline" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 54). Lukić osporava ovu konkretnu opservaciju Pretresnog veća, tvrdeći da se njome konkretno cilja na svedoke odbrane i da ona predstavlja pogrešan zaključak, proistekao iz toga što Pretresno veće nije upoznato sa zakonima koji regulišu rad određenih institucija (Lukićev žalbeni podnesak, par. 81; *contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 93). Njegov argument u vezi sa ovim pitanjem nije potkrepljen, te se shodno tome odbija.

²¹⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 300; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 31-32; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 194; Drugostepena presuda u predmetu *Bikindi*, par. 116.

²¹⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23.

(b) Naređenja da se spreči odlazak kosovskih Albanaca

659. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da postojanje nekih naređenja kojima se policiji nalaže da spreči odlazak civila sa Kosova ne dovodi u sumnju postojanje zajedničkog cilja i njegovo sprovođenje od strana snaga VJ-a i MUP-a.²¹⁹¹ On tvrdi da je Pretresno veće zanemarilo dokaze koji pokazuju da su takva naređenja sprovedena i da su kosovskim Albancima pružane humanitarna pomoć i zaštita, kao i da su podsticani da se vrate kućama.²¹⁹² On takođe tvrdi da je Pretresno veće usvojilo nedosledan pristup kada je zaključilo da su ta naređenja sistematski kršena i istovremeno se oslonilo na njih u Milutinovićevu korist da bi zaključilo da njegove uredbe možda nisu bile donete da bi podsticale proterivanje kosovskih Albanaca, već da bi se kontrolisalo njihovo kretanje.²¹⁹³ Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće razmotrilo Lukićev argument u vezi sa naređenjima da se spreči odlazak civila i da je razumno postupilo kada ga je odbilo.²¹⁹⁴

660. Žalbeno veće smatra da je razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da naređenja kojima se policiji nalaže da spreči odlazak civila sa Kosova u vreme kada je masovni egzodus već bio u toku ne dovode u sumnju postojanje zajedničkog cilja i njegovo sprovođenje od strana snaga VJ-a i MUP-a, budući da su takva naređenja sistematski kršena.²¹⁹⁵ Lukić nije ubedio Žalbeno veće svojom tvrdnjom da je Pretresno veće zanemarilo dokaze koji sugerišu da su takva naređenja sprovedena. Neki dokazi na koje Lukić upućuje pokazuju da je nekim kosovskim Albancima naređeno da se vrate tamo odakle su došli, a da drugima nije bilo dozvoljeno da se vrate i da im je naređeno da odu na neko drugo mesto.²¹⁹⁶ Ti dokazi ne protivreče zaključku Pretresnog veća da je zajednički cilj bio da se raseli onaj broj kosovskih Albanaca koji je bio dovoljan da se izmeni demografska ravnoteža, a ne baš svi kosovski Albanci.²¹⁹⁷ Dokazi koji sugerišu da su vlasti SRJ i Srbije pružale kosovskim Albancima humanitarnu pomoć i zaštitu, kao i da su ih snage MUP-

²¹⁹¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 391, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 92.

²¹⁹² Lukićev žalbeni podnesak, par. 391, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 195, 220, 245, 266, 360, 365, 377, i izvori na koje se tamo poziva. Lukić pogrešno tumači Prvostepenu presudu kada tvrdi da su se skoro svi civili koji su otišli 1998. potom vratili, zbog čega nije bilo moguće predvideti da se neće vratiti 1999. (Lukićev žalbeni podnesak, par. 195, 366), kao i da je Pretresno veće zauzelo stav da krivična dela prisilnog premeštanja i deportacije iziskuju "nameru da se žrtve trajno rasele" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 365, 380). Pretresno veće je, naprotiv, ispravno zaključilo da se zaključak o odsustvu stvarnog izbora može doneti "na osnovu pretnji i zastrašivanja sračunatih na to da se civilnom stanovništvu uskrati ostvarivanje slobodne volje" i da "krivična dela deportacije i prisilnog premeštanja ne iziskuju nameru da se žrtve trajno rasele" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 165, 167 (naglasak dodat)). Stoga se Lukićevi argumeni koji se zasnivaju na njegovom iskrivljenom prikazivanju Prvostepene presude odbijaju.

²¹⁹³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 396, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 92, 173.

²¹⁹⁴ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 165, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 92.

²¹⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 92.

²¹⁹⁶ Lizane Malaj, 10. avgust 2006, T. 1352-1354; Sadije Sadiku, DP P2252, str. 4. Lukić navodi pogrešne reference na Ilićevu svedočenje. Dalje, neki od dokaza na koje Lukić upućuje nisu relevantni za sprovođenje naređenja da se spreči odlazak kosovskih Albanaca (Shaban Fazliji, DP 6D1629, par. 16-18, 21, gde se opisuju patnje kosovskih Albanaca izazvane ponašanjem OVK-a; Duško Adamović, 8. april 2008, T. 24958-24959, gde se objašnjavaju borbene akcije koje je on dobio zadatak da izvrši, i koje je izvršio), ili samo pokazuju da su takva naređenja izdavana, ali ne pokazuju da su i sprovedena (Dragan Živaljević, 3. april 2008, T. 24863-24864; DP 6D666; DP 5D1418; DP 6D778; DP 6D269; DP 6D770).

a podsticale da se vrata kućama²¹⁹⁸ ne dovode u sumnju masovno proterivanje kosovskih Albanaca, budući da preovlađuju dokazi koji pokazuju organizovani način na koji su kosovski Albanci prisilno raseljeni i nehumane uslove kojima su raseljeni bili izloženi.²¹⁹⁹

661. Štaviše, Lukić nije ubedio Žalbeno veće ni svojim argumentom koji se odnosi na zaključak Pretresnog veća da su Milutinovićeve uredbe o ličnim ispravama, prebivalištu i ograničavanju određenih prava, kao i Lukićevo naređenje da se spreči odlazak civila iz mesta stanovanja, možda doneti da bi se kontrolisalo kretanje kosovskih Albanaca, a ne da bi se ohrabrivalo njihovo proterivanje.²²⁰⁰ Taj zaključak nije sam po sebi protivrečan zaključku da je postojao zajednički cilj da se kosovski Albanci prisilno rasele, koji je Pretresno veće donelo na osnovu drugih dokaza.

662. Shodno tome, odbijaju se Lukićevi argumenti u vezi sa zaključcima Pretresnog veća o naređenjima da se spreči odlazak kosovskih Albanaca.²²⁰¹

(c) Zaključak

663. Iz gorenavedenih razloga, Šainović, Pavković i Lukić nisu pokazali da je Pretresno veće u oceni dokaza napravilo bilo kakvu grešku koja navodno govori protiv postojanja zajedničkog cilja da se veliki broj kosovskih Albanaca raseli. Žalbeno veće odbija njihove argumente u vezi sa ovim pitanjem.

5. Zaključak

664. Na osnovu svojih zaključaka u vezi sa nekoliko faktora, Pretresno veće zaključilo je da je u vreme činjena zločina navedenih u Optužnici postojao zajednički cilj da se određeni broj kosovskih Albanaca prisilno raseli kako unutar Kosova, tako i izvan njega.²²⁰² Žalbeno veće zaključilo je da su, među tim faktorima, dokazi koji se odnose na rutinsko oduzimanje i uništavanje ličnih isprava i

²¹⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 95.

²¹⁹⁸ Lukić upućuje na: Ljubivoje Joksić, 11. februar 2008, T. 22051-22052, Milivoje Mihajlović, DP 6D1530, par. 36-37, Miloš Vjonović, DP 6D1532, par. 40, 43-45, Branislav Debeljković, DP 6D1533, par. 44-46, Radovan Paponjak, DP 6D1603, par. 54-56, 88, 90-91, Momir Pantić, DP 6D1604, par. 34-38, Dragan Živaljević, DP 6D1606, par. 19-20, 38-39, Duško Adamović, DP 6D1613, par. 47-48, Nebojša Bogunović, DP 6D1614, par. 68-70, 85-87, Radovan Zlatković, DP 6D1627, par. 38, 46, DP 6D2, DP 6D1631, par. 49-50, 55-56, 58, 63, Božidar Filić, 7. mart 2008, T. 23935, *ibid.*, 10. mart 2008, T. 24012, Petar Damjanac, 6. mart 2008, T. 23755-23757, Zoran Andelković, 30. avgust 2007, T. 14675, Dragan Milenković, 22. februar 2008, T. 23101, Miroslav Mijatović, DP 6D1492, par. 43, DP 1D32, DP 2D16, DP 2D217, str. 5-6 (v. Lukićev žalbeni podnesak, par. 195, 220, 245, 266, 360, 365, 377, 391). Lukić navodi pogrešne reference na Vučurevićevo i Bogosavljevićevo svedočenje (Lukićev žalbeni podnesak, par. 266, 391). DP 2D182, na koji Lukić upućuje (Lukićev žalbeni podnesak, par. 360), ne sadrži nikakve relevantne informacije.

²¹⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 2. V., konkretno, *ibid.*, tom 2, par. 838-873, 887-888. V. takođe analizu osporavanja zaključka Pretresnog veća o sveukupnom obrascu događaja koju je izložilo Žalbeno veće (gore, pododeljak VII.B.3.(a)).

²²⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 173.

²²⁰¹ Iz istih razloga, Žalbeno veće smatra neutemeljenim Pavkovićev argument iznet tokom žalbenog pretresa da saopštenja Vlade SRJ i Generalštaba VJ-a, kao i neki izveštaji VJ-a (DP 4D510; DP 2D301; DP 3D753; DP 4D511; DP 5D885), pokazuju da su vlasti SRJ i Srbije, uključujući VJ, pokušale da spreče odlazak kosovskih Albanaca, i da to govori protiv teze da je postojao zajednički cilj da se kosovski Albanci proteraju (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 304, 313-314, 316).

²²⁰² Prvostepena presuda, tom 3, par. 95-96.

na obrazac prisilnog raseljavanja dovoljni da razuman presuditelj o činjenicama konstatuje da je jedini razuman zaključak koji se iz toga može izvesti taj da je postojao zajednički cilj, kako je to Pretresno veće i konstatovalo. Osim toga, kao što je pokazano gore u tekstu, Šainović, Pavković i Lukić nisu pokazali da je Pretresno veće prilikom ocene dokaza napravilo bilo kakvu grešku koja navodno govori protiv postojanja zajedničkog cilja. Shodno tome, Žalbena veće se uverilo da bi na osnovu dokaza uvrštenih u spis prvostepenog postupka razuman presuditelj o činjenicama mogao da konstatuje da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti taj da je u vreme činenja zločina navedenih u Optužnici postojao zajednički cilj da se određeni broj kosovskih Albanaca prisilno raseli kako unutar Kosova, tako i izvan njega. Šainović, Pavković i Lukić nisu pokazali da je Pretresno veće pogrešilo kada je donelo taj zaključak. Stoga Žalbena veće u celosti odbija njihove argumente u vezi sa postojanjem zajedničkog cilja.²²⁰³

C. Navodne greške u zaključcima Pretresnog veća o Zajedničkoj komandi

665. Pretresno veće je zaključilo da su, po Ustavu SRJ i relevantnim zakonima, 1998. i 1999. predsednik SRJ i Vrhovni savet odbrane (dalje u tekstu: VSO) vršili političku kontrolu nad VJ-om.²²⁰⁴ Neposredno podređen ovom civilnom rukovodstvu u komandnom lancu VJ-a bio je Generalštab, koji je posle proglašenja ratnog stanja u martu 1999. nazivan Štab Vrhovne komande.²²⁰⁵ Prištinski korpus, koji je bio odgovoran za područje Kosova, bio je podređen 3. armiji,²²⁰⁶ koja je, sa svoje strane, bila podređena Generalštabu/Štabu Vrhovne komande.²²⁰⁷ Kada je reč o MUP-u, Pretresno veće je zaključilo da su njegove glavne organizacione jedinice bili Resor javne bezbednosti (dalje u tekstu: RJB) i Resor državne bezbednosti (dalje u tekstu: RDB).²²⁰⁸ Jedinice MUP-a podređene ovim resorima uključivale su razne jedinice koje su bile aktivne na Kosovu.²²⁰⁹

666. Pretresno veće je dalje zaključilo da je, osim ovih redovnih komandnih struktura, otprilike u junu 1998. osnovano telo poznato pod nazivom "Zajednička komanda za Kosovo i Metohiju" ili "Zajednička komanda", koje je imalo ulogu u koordinaciji snaga VJ-a i MUP-a na Kosovu u drugoj

²²⁰³ Šainovićevi podosnovi 6(1)-(11); Pavkovićevi podosnovi 1(A) delimično, 1(B), 1(C) i osnovi 3 delimično, 6 delimično; Lukićevi podosnovi D delimično, D(1), D(4) delimično, D(6), osnov H delimično i podosnovi I(1), I(2), I(3), I(4) delimično, O delimično, O(1), O(1)(a), O(1)(c), O(1)(d) delimično, O(1)(e) delimično, O(2) delimično, O(3).

²²⁰⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 255, 433, 468, 482. Po Ustavu SRJ i Zakonu o odbrani SRJ, VSO su činili predsednik SRJ i predsednici republika članica, Republike Srbije i Republike Crne Gore (v. *ibid.*, tom 1, par. 255, 291, i izvori na koje se tamo poziva). Predsednik SRJ komanduje VJ-om u skladu s odlukama VSO (v. *ibid.*, tom 1, par. 255, 257, 443, i izvori na koje se tamo poziva).

²²⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 468-469, 482.

²²⁰⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 482, 584.

²²⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 417-418, 468, 482.

²²⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 659.

²²⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 660-661, 665-667, 675-676, 686-687.

polovini 1998. i prvoj polovini 1999.²²¹⁰ Članovi Zajedničke komande bile su "osobe iz političkih struktura SRJ i Srbije, vojske i policije".²²¹¹ Pretresno veće je takođe utvrdilo da su Šainović, u to vreme potpredsednik Vlade SRJ, Pavković, koji je 1998. bio komandant Prištinskog korpusa, a 1999. komandant 3. armije, i Lukić, koji je u to vreme bio načelnik štaba MUP-a za Kosovo,²²¹² bili među članovima Zajedničke komande.²²¹³ Pretresno veće je razmotrilo njihove pojedinačne uloge u koordinaciji snaga VJ-a i MUP-a preko Zajedničke komande da bi izvelo zaključak o njihovoj nameri i doprinosu zajedničkom zločinačkom cilju UZP-a.²²¹⁴ Šainović, Pavković i Lukić osporavaju zaključke Pretresnog veća u vezi sa Zajedničkom komandom²²¹⁵ i pobijaju kako njeno postojanje, tako i njenu nadležnost nad VJ-om i MUP-om tokom 1998. i 1999.

667. Mada Optužnica tereti optužene za zločine počinjene 1999, Pretresno veće je, pri izvođenju zaključka o postojanju i ulozi Zajedničke komande tokom 1999. godine, detaljno razmotrilo dokaze iz 1998. koji se odnose na Zajedničku komandu i delom se oslonilo na njih.²²¹⁶ Shodno tome, Žalbeno veće će detaljno analizirati prigovore koje su Šainović, Pavković i Lukić izneli u vezi sa zaključcima Pretresnog veća o Zajedničkoj komandi i za 1998. i za 1999. godinu.

1. Postojanje Zajedničke komande 1998. godine

(a) Uvod

668. Pretresno veće je zaključilo da je 1998. postojalo telo poznato pod nazivom Zajednička komanda i da je ono "osnovano na osnovu *de facto* ovlašćenja [...] Miloševića otprilike u junu 1998. godine i u odgovor na potrebu za većom koordinacijom između snaga MUP i VJ na Kosovu."²²¹⁷ Pretresno veće je zaključilo da su njegovi članovi bile "osobe iz političkih struktura SRJ i Srbije, vojske i policije", ali da je članstvo bilo "nezvanično, bez tehničkih uslova, a sastav Zajedničke komande bio je različit u raznim periodima."²²¹⁸

669. Ocenjujući okolnosti pod kojima je formirana Zajednička komanda, Pretresno veće konstatovalo je da je 10. juna 1998. Glavni odbor Socijalističke partije Srbije (dalje u tekstu: SPS)

²²¹⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1109-1110, 1151. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 300, 337, 703, 1023.

²²¹¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1109.

²²¹² Pretresno veće zaključilo je da je Štab MUP-a za Kosovo bio telo koje je imalo centralnu ulogu u planiranju, organizovanju i usmeravanju rada raznih jedinica MUP-a angažovanih na Kosovu, i da je posebno imao ulogu u razmeni informacija između snaga RJB-a i RDB-a i u usmeravanju i kontrolisanju aktivnosti RJB-a. V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 995, 1012, 1051. V. takođe dole, par. 1298.

²²¹³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1059, 1109-1110; *ibid.*, tom 3, par. 331, 462, 647, 665, 710, 773, 1032, 1118.

²²¹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 331, 359, 441-443, 462, 467, 647, 665, 672, 698, 710, 773, 780, 782, 1032, 1079-1081, 1118, 1131.

²²¹⁵ Šainovićevi podosnovi 1(4), 1(5), 1(6), 1(7), 1(8), 1(9), 1(10), 1(11), 1(13) delimično, 1(14) delimično, 1(15), 1(16), 1(17), 1(23) delimično, 2(1) delimično, 6(12); Pavkovićevi podosnovi 1(D) delimično, 1(G) delimično; Lukićevi podosnovi D(5) delimično, D(7), F(2) delimično, N delimično, N(1), N(2) delimično, N(3) delimično, P(6) delimično, GG(1) delimično.

²²¹⁶ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1109-1111, 1151.

²²¹⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1109.

usvojio predlog predsednika SRJ Slobodana Miloševića da se jedna radna grupa, koju su činila trojica civila, članovi SPS-a Milomir Minić, Duško Matković i Zoran Anđelković (dalje u tekstu: Radna grupa), pošalje na Kosovo.²²¹⁹ Radna grupa imala je zadatak "da pomogne tamošnjim državnim organima i koordinira političke aktivnosti u pokušaju da se stabilizuje situacija na Kosovu."²²²⁰ Potom je plan koji je obuhvatao i vojne i političke mere suzbijanja i borbe protiv terorizma na Kosovu (dalje u tekstu: Plan za suzbijanje terorizma ili Plan) zvanično usvojen 21. jula 1998, na sastanku koji je sazvaio Milošević i koji je održan u njegovoj službenoj rezidenciji, u Belom dvoru u Beogradu.²²²¹ Taj plan je imao pet faza²²²² a obuhvatao je i "organizovanje [...] i koordinacij[u] dejstava snaga MUP i VJ radi [...] suprotstavljanja 'terorističkim' snagama" i "posedanje prostora na KiM".²²²³

670. Po usvajanju Plana za suzbijanje terorizma, Šainović je poslat na Kosovo kao predstavnik Savezne vlade.²²²⁴ Tamo su se on i ostali članovi Radne grupe gotovo svakodnevno sastajali u Prištini s predstavnicima MUP-a i VJ-a i razgovarali s njima, između ostalog, o realizaciji raznih faza Plana.²²²⁵ Pretresno veće zaključilo je da su ti svakodnevni sastanci održavani u periodu od 22. jula do 30. oktobra 1998. i da su bili poznati kao sastanci "Zajedničke komande".²²²⁶

671. Pretresno veće konstatovalo je da je u Miloševićevom kabinetu u Belom Dvoru u Beogradu 29. oktobra 1998. održan sastanak na kome su učesnici razmotrili akcije preduzete u vezi s Planom i u ime Zajedničke komande, i razgovarali o nastavku rada Zajedničke komande.²²²⁷

672. Šainović, Pavković i Lukić iznose više argumenata kojima pobijaju postojanje Zajedničke komande 1998. godine, i pritom osporavaju: (i) to što se Pretresno veće oslanjalo na rukom pisane beleške Milana Đakovića naslovljene "Sastanci Zajedničke komande za Kosovo i Metohiju", u kojima su zabeleženi svakodnevni sastanci održavani u Prištini u periodu od 22. jula do 30. oktobra 1998. (dalje u tekstu: Đakovićeve beleške ili Beleške),²²²⁸ kao i na zapisnik sa sastanka održanog u Beogradu 29. oktobra 1998;²²²⁹ (ii) to kako je Pretresno veće ocenilo dokaze u vezi s prirodom

²²¹⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1109.

²²¹⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 302, 304, 1007.

²²²⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1007. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 302, 304.

²²²¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 805, 995, 997; *ibid.*, tom 3, par. 133, 304, 650, 1021. U vezi sa Belim dvorom, v. Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26590; uporedi Prvostepenu presudu, tom 1, par. 995 sa *ibid.*, tom 3, par. 304.

²²²² Prvostepena presuda, tom 1, par. 993, 995; *ibid.*, tom 3, par. 643.

²²²³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 997. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1107.

²²²⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1008; *ibid.*, tom 3, par. 292, 306.

²²²⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 806, 1055-1056; *ibid.*, tom 3, par. 306.

²²²⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1055, 1078; *ibid.*, tom 3, par. 306. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1057. Tim sastancima su redovno prisustvovala sledeće osobe: Šainović, Milomir Minić, Zoran Anđelković, Duško Matković, Pavković, Milan Đaković, Lukić, Vlastimir Đorđević i David Gajić. Ponekad bi došli i Dušan Samardžić, Obrad Stevanović, Jovica Stanišić i Lazarević (*ibid.*, tom 1, par. 1059).

²²²⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1003, 1097-1099, 1107, 1112.

²²²⁸ DP P1468.

²²²⁹ DP P2166.

Zajedničke komande; (iii) razlog za formiranje Zajedničke komande; i (iv) odnos između Zajedničke komande i Radne grupe. Žalbeno veće će redom razmotriti ove prigovore.

(b) Pouzdanost Đakovićevih beležaka i zapisnika sa sastanka od 29. oktobra 1998.

673. Šainović i Lukić osporavaju zaključke Pretresnog veća u vezi s pouzdanošću dva dokazna predmeta koja su relevantna za Zajedničku komandu, a to su: (i) Đakovićeve beleške;²²³⁰ i (ii) zapisnik sa sastanka održanog 29. oktobra 1998. u Beogradu.²²³¹

(i) Đakovićeve beleške

674. Pretresno veće uvrstilo je Đakovićeve beleške u dokazni spis 20. marta 2007.²²³² Posle toga, 6. novembra 2007, Šainović je tražio da se Đakovićeve beleške izuzmu iz spisa i tvrdio da one sadrže 1.572 problematična mesta, uključujući nečitka slova i greške u prevodu.²²³³ Dana 21. novembra 2007. Pretresno veće je odbacilo ovaj zahtev i navelo da će Šainovićeve argumente uzeti u obzir kada bude odlučivalo o težini koju treba pridati Đakovićevim beleškama, a ne o prihvatljivosti tog dokumenta.²²³⁴ U maju 2008. Milan Đaković, autor Beležaka, svedočio je pred Pretresnim većem. Tom prilikom, na predlog tužilaštva i uz konsultacije s drugim stranama u postupku, Pretresno veće zatražilo je od njega da prepíše određene nečitke delove Beležaka na koje je tužilaštvo ukazalo.²²³⁵ Iako je Pretresno veće uputilo poziv svim stranama u postupku da u tu svrhu identifikuju konkretne delove Beležaka, to je učinilo samo tužilaštvo.²²³⁶ Kada se u sudnici raspravljalo o tome na koji bi način Đaković trebalo da prepíše te nečitke delove, Šainovićev branilac je izjavio sledeće:

Kao što znate, u podnesku koji smo mi napisali ima hiljadu i šesto i nešto grešaka u prevodu [...]. I to je dakle na vašoj savesti. Zato ja nemam problem, vi ga imate. Jer to su stvarno sve greške. E sad da li da svedok to zbog vas ispravlja [...] [Vi] ćete imati nepotpun dokument, [...] a sad vi odlučite kako god hoćete, ja se neću protiviti.²²³⁷

S obzirom na tu izjavu i imajući u vidu, između ostalog, da Šainović posle toga nije insistirao na svojim prigovorima u pogledu tih 1.572 mesta iz Đakovićevih beležaka niti je tokom Đakovićevog

²²³⁰ DP P1468.

²²³¹ DP P2166.

²²³² Odluka, 20. mart 2007, T. 12023.

²²³³ *Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Zahtev odbrane kojim se traži izuzimanje dokaznog predmeta P1468 iz spisa predmeta – ili alternativno – odobrenje da se izvedu dodatni dokazi, 6. novembar 2007. (dalje u tekstu: Zahtev u vezi s dokaznim predmetom P1468), par. 12 i Dodatak.

²²³⁴ *Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka o Šainovićevim podnescima u vezi s dokaznim predmetom P1468, 21. novembar 2007. (dalje u tekstu: Odluka u vezi s dokaznim predmetom P1468), par. 10-11.

²²³⁵ Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26475-26477, 26510-26511; Prvostepena presuda, tom 1, par. 1064.

²²³⁶ Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26510-26511; Prvostepena presuda, tom 1, par. 1064.

²²³⁷ Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26511 (takode citirano u Prvostepenoj presudi, tom 1, par. 1064).

svedočenja pokušao da razjasni delove njegovih Beležaka koji su ga posebno zabrinjavali, Pretresno veće zaključilo je da se od svakog Šainovićevog prigovora po tom pitanju odustalo.²²³⁸

675. Uprkos tome, Pretresno veće je uzelo u obzir "činjenicu da su delovi [Đakovićevih] Beležaka nečitki" i "u donošenju zaključaka na osnovu njih po tom pitanju vrednovalo je dokaz u celini."²²³⁹ Pretresno veće se u znatnoj meri oslanjalo na Đakovićeve beleške prilikom razmatranja raznih pitanja, uključujući ona koja se odnose na Zajedničku komandu, ali je konstatovalo da Beleške "ne predstavljaju zvanični zapisnik sa sastanaka Zajedničke komande" i da stoga "ne predstavljaju detaljan zapis o svemu o čemu su učesnici raspravljali".²²⁴⁰

a. Argumentacija strana u postupku

676. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo što se oslonilo na Đakovićeve beleške uprkos činjenici da one ne predstavljaju zapisnik sa pomenutih sastanaka već samo beleške za Đakovićevu ličnu upotrebu. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo što je odbacilo Đakovićevo objašnjenje da je njegovo beleženje bilo selektivno i da je zapisivao ono što bi na tim sastancima uspeo da čuje, što bi onda prevodio na "vojničke izraze".²²⁴¹ Šainović dalje tvrdi da je Pretresno veće pogrešno zaključilo da je on odustao od svojih 1.572 prigovora koji ukazuju na greške u prevodu i neodređene ili nečitke delove Beležaka. On tvrdi da njegov branilac nije u sudnici odustao od prigovora po pitanju Beležaka, već da je samo kazao da je na Pretresnom veću da odluči da li će da usvoji nepotpun dokument koji sadrži greške.²²⁴² Lukić takođe tvrdi da Pretresno veće nije valjano ocenilo verodostojnost Đakovićih Beležaka,²²⁴³ budući da one predstavljaju netačne,²²⁴⁴ selektivne i nepotpune izveštaje o relevantnim sastancima,²²⁴⁵ da ne predstavljaju zvanični zapisnik sa tih sastanaka i da ih učesnici sastanaka nisu ni verifikovali ni usvojili.²²⁴⁶

677. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće s dužnom pažnjom razmotrilo Đakovićevo svedočenje i druge dokumentarne dokaze prilikom odmeravanja težine koju treba pridati

²²³⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1064.

²²³⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1064.

²²⁴⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1062.

²²⁴¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 178-179, gde se upućuje na Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26375, 26425-26426. V. takođe Šainovićev žalbeni podnesak, par. 180; Šainovićeva replika, par. 29.

²²⁴² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 181, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1064, Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26511, Šainovićev završni podnesak, par. 204, *Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Zahtev odbrane kojim se traži izuzimanje dokaznog predmeta P1468 iz spisa predmeta – ili alternativno – odobrenje da se izvedu dodatni dokazi, 6. novembar 2007. V. takođe Šainovićeva replika, par. 29.

²²⁴³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 278, gde se upućuje na DP P1468. V. takođe Lukićeva replika, par. 79.

²²⁴⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 281-282; Lukićeva replika, par. 80-81.

²²⁴⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 278, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1062, Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26374-26375, *ibid.*, 20. maj 2008, T. 26514. Konkretno, Lukić citira Đakovićevo objašnjenje da nije dobro poznavao MUP i tvrdi da Đaković nije bio kompetentan da vodi adekvatne beleške o pitanjima koja nisu vojne prirode.

²²⁴⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 279, 283.

Đakovićevim beleškama.²²⁴⁷ Tužilaštvo dalje tvrdi da je Šainovićev argument u vezi sa time da li je on odustao od svojih prigovora bespredmetan, budući da je jasno da je Pretresno veće, uprkos zaključku da je Šainović odustao od svojih prigovora, uzelo u obzir to da u Đakovićevim beleškama ima nečitkih delova i grešaka u prevodu.²²⁴⁸ Kad je reč o Lukićevim argumentima u pogledu netačnosti Đakovićevih beležaka, tužilaštvo tvrdi da Lukić iskrivljeno prikazuje dokaze i da se njegove tvrdnje kose sa činjenicom da se on i sam oslanja na Beleške da bi potkrepio sopstvenu argumentaciju.²²⁴⁹

b. Analiza

678. Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće pažljivo razmotrilo i prihvatilo svedočenje Milana Đakovića, oficira iz Komande Prištinskog korpusa, o tome kako su Beleške nastale.²²⁵⁰ Pretresno veće je u skladu s tim ocenilo da su to beleške jednog od prisutnih koje ne predstavljaju "zvanični zapisnik sa sastanaka Zajedničke komande" i nisu "stenogram i detaljan zapis" o svemu o čemu su učesnici tih sastanaka raspravljali.²²⁵¹ Uprkos tome, Pretresno veće zaključilo je da se Beleške

mogu smatrati prilično pouzdanim zapisom nekih delova sastanaka Zajedničke komande, naročito u vezi s aktivnostima MUP i VJ, kao i komentara o aktivnostima MUP i VJ, uključujući i učesnike sastanka koji nisu bili u sastavu VJ i MUP.²²⁵²

Prilikom izvođenja tog zaključka, Pretresno veće je eksplicitno uzelo u obzir Đakovićevo svedočenje da je manje beležio političke komentare, a više ono što se ticalo bezbednosnih pitanja i ono što se činilo značajnim za njegov posao.²²⁵³ Pretresno veće je dalje konstatovalo da sadržaj Đakovićevih beležaka potkrepljuje druga dokumentacija prihvaćena u ovom predmetu, uključujući dokumente koje su izdali Prištinski korpus i 3. armija.²²⁵⁴ Stoga Šainovićeva tvrdnja da je Pretresno veće odbacilo Đakovićeva objašnjenja u pogledu načina na koji je on vodio beleške na tim sastancima iskrivljeno prikazuje Prvostepenu presudu. U svojim argumentima u vezi sa ovim pitanjem Lukić samo upućuje na zaključke Pretresnog veća i ne obrazlaže u kom su smislu

²²⁴⁷ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 99; Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 246-247, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1057-1063.

²²⁴⁸ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 102, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1064. V. takođe Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, fusnota 330, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 364 (fusnota 773), 367.

²²⁴⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 248.

²²⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1058, 1060. Što se tiče Đakovićevog položaja, v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 587.

²²⁵¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1062 (naglasak u originalu).

²²⁵² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1062.

²²⁵³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1062. S obzirom na to da se na tim sastancima raspravljalo o zajedničkim operacijama VJ-a i MUP-a, da su predstavnici MUP-a iznosili svoje komentare u vezi s tim i da je Đaković prisustvovao sastancima, Lukić nije uspeo da ubedi Žalbeno veće svojim argumentom da Đaković nije bio kompetentan da vodi adekvatne beleške o pitanjima koja nisu vojne prirode (Lukićev žalbeni podnesak, par. 278). Lukić nije obrazložio zašto Đaković nije mogao tačno da prenese ono što je na sastancima čuo u vezi sa MUP-om.

Đakovićeve beleške nepouzdate samo zato što nisu zvanični zapisnik sa sastanaka i što ih učesnici nisu pregledali.

679. Što se tiče nečitkih delova i navodnih grešaka u prevodu Đakovićevih beležaka, Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće, iako je smatralo da se od Šainovićevih prigovora po tom pitanju odustalo, uzelo u obzir "činjenicu da su delovi Beležaka *nečitki*" i da je "u donošenju zaključaka na osnovu njih po tom pitanju vrednovalo [...] dokaz u celini."²²⁵⁵ Pretresno veće je dalje ocenilo da, "[č]ak i da je Veće bilo mišljenja da su prigovori opravdani, ono bi postupilo na isti način i rezultat bi bio isti."²²⁵⁶ Shodno tome, Šainovićev argument da je Pretresno veće pogrešno zaključilo da je on odustao od svojih prigovora u vezi sa nečitkim delovima Beležaka bespredmetan je. Međutim, Žalbeno veće primećuje da nije jasno da li je Pretresno veće prilikom ocenjivanja dokaza uzelo u obzir Šainovićeve tvrdnje u vezi sa greškama u prevodu.²²⁵⁷ U takvim okolnostima, Žalbeno veće smatra da je nužno da razmotri utemeljenost Šainovićevog argumenta da je Pretresno veće pogrešno zaključilo da je on odustao od svojih prigovora po pitanju grešaka u prevodu.

680. U vezi s tim, Žalbeno veće podseća da je izvesno vreme pošto su Đakovićeve beleške uvrštene u spis²²⁵⁸ Šainović zatražio da ih Pretresno veće izuzme iz spisa, tvrdeći, između ostalog, da one sadrže 1.572 problematična mesta koja su nečitka, nelogična ili sadrže drugačiji rukopis ili nepoznate skraćenice, ili da u njihovom prevodu ima grešaka, da je taj prevod proizvoljan, da su izostavljeni delovi originalnog teksta, ili da u vezi s njim postoje razni drugi problemi.²²⁵⁹ Pretresno veće odbilo je ovaj zahtev i dodalo da će Šainovićevu argumentaciju uzeti u obzir prilikom odlučivanja o težini koju valja pridati Đakovićevim beleškama, a ne odlučivanja o prihvatljivosti tog dokumenta.²²⁶⁰ U istoj odluci, Pretresno veće je takođe reklo da će "[s]trane [...] moći pravovremeno da iznesu argumente u vezi s prevodom dokumenta na engleski jezik" i pozvalo ih "da taj dokument razmotre sa svedocima koji budu pozvani da svedoče [...] i u svojim završnim

²²⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1063, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1428, DP P1435, DP P1439, DP 4D230. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 1085.

²²⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1064 (naglasak dodat).

²²⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1064.

²²⁵⁷ U nekoliko prilika, Pretresno veće oslonilo se na to kako su određeni delovi Đakovićevih beležaka usmeno prevedeni u sudnici, a ne na njihov pismeni prevod (npr., Prvostepena presuda, tom 1, par. 1063 (fusnota 2852), u vezi sa str. 54 Đakovićevih beležaka (DP P1468) i prevod u sudnici za vreme Lazarevićevog svedočenja (Vladimir Lazarević, 14. novembar 2007, T. 18298); Prvostepena presuda, tom 3, par. 364 (fusnota 773), 367, u vezi sa str. 160 Đakovićevih beležaka (DP P1468) i prevod u sudnici prilikom izvođenja Šainovićeve završne reči, 21. avgust 2008, T. 27069). Međutim, ne čini se da je to bila redovna praksa, budući da se u drugim delovima Prvostepene presude samo upućuje na brojeve stranica engleskog prevoda Đakovićevih beležaka. U Prvostepenoj presudi se takođe ne objašnjava kako je Pretresno veće moglo da ispita navodnu netačnost pismenog prevoda time što je razmotrilo dokaze u celini.

²²⁵⁸ Odluka, 20. mart 2007, T. 12023.

²²⁵⁹ Zahtev u vezi s dokaznim predmetom P1468, par. 12, i Dodatak. Dodatak se sastoji od Šainovićevih 1.572 prigovora koji su u dokument sa engleskim prevodom Đakovićevih beležaka u programu Word uneti putem funkcije "Komentari". Čini se da kategorija "proizvoljni prevodi" obuhvata one slučajeve u kojima su delovi teksta koje je Šainović smatrao nečitkim ipak prevedeni. Međutim, Šainović u svojim 1.572 komentara u Dodatku ne nudi nikakve konkretne alternativne prevode koji bi trebalo da zamene one delove koje on identifikuje kao pogrešne.

podnescima govore o težini koju mu treba pridati."²²⁶¹ Posle toga nije izneta nikakva argumentacija u vezi sa prevodom, sve do Đakovićevog pojavljivanja u sudnici.

681. Kada je svedočio pred Pretresnim većem, Đaković je, na zahtev Veća, prepisao u novi dokument neke od nečitkih delova svojih Beležaka koje je tužilaštvo identifikovalo.²²⁶² Taj dopunski dokument uvršten je u spis predmeta zajedno sa prevodom koji je obezbedila služba Sekretarijata CLSS-a.²²⁶³ Nijedan od timova odbrane nije imao prigovor u vezi sa tom procedurom niti u vezi s prihvatanjem tog dopunskog dokumenta.²²⁶⁴ Međutim, kada se u sudnici raspravljalo o načinu na koji je Đaković prepisao neke od nečitkih delova, Šainovićev branilac je izjavio sledeće:

Kao što znate, u podnesku koji smo mi napisali ima hiljadu i šesto i nešto grešaka u prevodu. E sad, pitanje se postavlja, da li jedan dokument treba ovde da ostane sa tolikim brojem grešaka ili ne. I to je, dakle, na vašoj savesti. Zato ja nemam problem, vi ga imate. Jer su to stvarno sve greške. E sad, da li da svedok to zbog vas ispravlja sve ili samo nešto, ne znam. Ja, dakle, neću da insistiram da mi vama produžavamo suđenje. Jer to je u novembru napisano, sad je već maj, ali ćete imati nepotpun dokument, to me brine. Jer stvarno, svaka greška koju sam napisao stoji. Eto, to je, a sad vi odlučite kako god hoćete, ja se neću protiviti.²²⁶⁵

Žalbeno veće smatra da, sama po sebi, ova izjava ne ukazuje jasno na to da je Šainović odustao od svojih prigovora u vezi sa 1.572 mesta u Đakovićevim beleškama, uključujući navodne greške u prevodu, niti da je povukao te prigovore. Ona pre pokazuje da je Šainović naveo da ne namerava da se protivi ni tome da Đakovićeve beleške ostanu u spisu prvostepenog postupka, niti predloženom postupku razjašnjavanja nekih nečitkih mesta koja je tužilaštvo identifikovalo, ali da je pritom upozorio Pretresno veće na gotovo 1.600 problematičnih mesta.

682. Uprkos tome, Žalbeno veće smatra da Šainović nije ukazao ni na kakve konkretne greške u prevodu za koje bi želeo da budu ispravljene, iako mu je pruženo više prilika da to učini. Konkretno, Pretresno veće je zatražilo od Đakovića da prepíše odabrane delove svojih Beležaka i pozvalo odbranu da identifikuje sve nečitke delove koje želi da Đaković razjasni.²²⁶⁶ Pretresno veće je pritom uputilo na Šainovićev raniji podnesak, u kome je on izneo svoje prigovore, kako u vezi sa

²²⁶⁰ Odluka u vezi s dokaznim predmetom P1468, par. 10-11.

²²⁶¹ Odluka u vezi s dokaznim predmetom P1468, par. 11.

²²⁶² Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26510-26511; Prvostepena presuda, tom 1, par. 1064.

²²⁶³ DP IC199; Prvostepena presuda, tom 1, par. 1064; *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Nalog u vezi sa dokaznim predmetima P1468 i IC199, 11. jun 2008; *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Drugi nalog u vezi sa dokaznim predmetima P1468 i IC199, 13. jun 2008. (dalje u tekstu: Drugi nalog u vezi s dokaznim predmetom P1468).

²²⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1064; Drugi nalog u vezi s dokaznim predmetom P1468, par. 2.

²²⁶⁵ Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26510-26511 (takođe citirano u Prvostepenoj presudi, tom 1, par. 1064).

²²⁶⁶ Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26475-26477.

nečitkim delovima, tako i u vezi sa greškama u prevodu.²²⁶⁷ Međutim, timovi odbrane, uključujući i Šainovićev, nisu identifikovali nikakve konkretne delove Đakovićevih beležaka ili njihovog prevoda koje su smatrali problematičnim i za koje su želeli da budu razjašnjeni ili ispravljeni.²²⁶⁸ Štaviše, Šainović tokom unakrsnog ispitivanja nije ni ispitivao Đakovića u vezi sa problematičnim delovima Beležaka, niti je proverio tačnost njihovog pismenog prevoda uz pomoć prevodilaca u sudnici.²²⁶⁹ Isto tako, Šainović se nije dotakao ovog problema tokom svedočenja drugih svedoka, kao što su Milomir Minić, Duško Matković i Zoran Anđelković, koji su redovno prisustvovali svakodnevnim sastancima o kojima se govori u Đakovićevim beleškama.²²⁷⁰ Šainović kasnije nije više pominjao ta 1.572 navodno problematična mesta, uključujući greške u prevodu, sve do svog Završnog podneska. U žalbenom postupku se i sam Šainović oslonio na Đakovićeve beleške da bi potkrepio svoju žalbu, uključujući tu mesta za koja je prvobitno naveo da sadrže različite probleme.²²⁷¹

683. U datim okolnostima, Žalbeno veće ne vidi nikakvu grešku u zaključku Pretresnog veća da je Šainović odustao od svojih prigovora u vezi sa greškama u prevodu Đakovićevih beležaka.²²⁷² Shodno tome, Šainovićeva argumentacija u vezi sa ovim pitanjem se odbija.

684. Žalbeno veće stoga odbija prigovore koje su Šainović i Lukić izneli po pitanju pouzdanosti Đakovićevih beležaka.²²⁷³

²²⁶⁷ Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26476, gde sudija Bonomy kaže: "znamo da [Šainovićevog branioca] ovo zanima, budući da je u jednom ranijem podnesku identifikovao sve nečitke delove i time bez sumnje pomogao [tužilaštvu], tako da možda on želi neke da identifikuje."

²²⁶⁸ Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26509-26512.

²²⁶⁹ Pretresno veće je i samo konstatovalo da tokom Đakovićevog svedočenja Šainović nije čak ni identifikovao nijedan konkretan deo Đakovićevih beležaka na koji se tužilaštvo oslanjalo, a koji bi on želeo da Đaković razjasni (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1064). U vezi sa ovim konkretnim pitanjem, Šainović u žalbenom postupku nije izneo nijedan kontraargument.

²²⁷⁰ Duško Matković, 29. avgust 2007, T. 14583-14617; *ibid.*, 30. avgust 2007, T. 14625-14647; Zoran Anđelković, 30. avgust 2007, T. 14650-14720; *ibid.*, 31. avgust 2007, T. 14721-14740; Milomir Minić, 31. avgust 2007, T. 14740-14796. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 1056-1057, 1059. Šainović je jednom prilikom, kada je tužilaštvo tokom unakrsnog ispitivanja predložilo Anđelkoviću jedan pasus iz Đakovićevih beležaka, izneo tvrdnju da je termin iz tog pasusa koji je preveden kao "confiscation" nečitak u originalu na b/h/s-u (DP P1468, str. 50 (odgovarajuća strana u originalu na b/h/s-u je str. 40)). Međutim, Anđelković je prihvatio da bi termin o kome je reč mogao da bude "oduzimanje" (Zoran Anđelković, 30. avgust 2007, T. 14699-14702; *ibid.*, 31. avgust 2007, T. 14730-13734). Pretresno veće je ispravno postupilo i uzelo to u obzir kada je analiziralo Đakovićeve beleške (Prvostepena presuda, tom 3, par. 311 (fusnota 640)). Šainović tokom svedočenja pomenutih svedoka nije ukazao ni na koje druge navodno problematične delove Đakovićevih beležaka, niti se bavio tim pitanjem tokom svedočenja Lazarevića, koji je ponekad prisustvovao dotičnim svakodnevnim sastancima (Vladimir Lazarević, 6. novembar 2007, T. 17734, i dalje; Prvostepena presuda, tom 1, par. 1059; *ibid.*, tom 3, par. 804).

²²⁷¹ V., na primer, Šainovićev žalbeni podnesak, par. 9, 91, 94, 164, 172, 174, 446, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1468 generalno i str. 5, 8, 17, 20-24, 98-102, 161 (uporedi sa Dodatkom Zahteva u vezi s dokaznim predmetom P1468). Žalbeno veće konstatuje da se i Lukić oslanja na razne delove Đakovićevih beležaka, Lukićev žalbeni podnesak, par. 282, 302, 634.

²²⁷² Takođe se odbijaju Lukićevi navodi da je netačan jedan deo Đakovićevih beležaka u originalnoj verziji na b/h/s-u, u kome je zabeleženo da Stevanović nije prisutan, te da engleski prevod ne prenosi precizno ovu netačnost (Lukićev žalbeni podnesak, par. 281; Lukićeva replika, par. 80; *contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 248). Iako je to jedan od onih 1.572 problematičnih delova Beležaka na koje je Šainović ukazao u pretresnom postupku, Lukić se u vezi s tim nije nikada obratio Pretresnom veću, čak ni kada se u sudnici raspravljalo o tome na koji način razjasniti nečitke delove, ni tokom ispitivanja Đakovića, a ni u svom Završnom podnesku. Stoga Žalbeno veće smatra da se Lukić odrekao svog prava da pokrene to pitanje u žalbenom postupku (Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 185).

²²⁷³ Šainovićev podnosov 1(13) delimično; Lukićev osnov N delimično.

(ii) Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru u Beogradu, održanog 29. oktobra 1998.a. Argumentacija strana u postupku

685. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je zapisnik sa sastanka održanog 29. oktobra 1998. u Belom dvoru u Beogradu autentičan zapis tog sastanka i da je, zbog toga, pogrešno zaključilo da je taj sastanak sazvan radi pregleda akcija preduzetih u vezi s primenom Plana za suzbijanje terorizma u ime Zajedničke komande.²²⁷⁴ Da bi potkrepio taj argument, Šainović navodi da niko od prisutnih na tom sastanku nije znao da se vode zapisnik ili beleške.²²⁷⁵ Šainović takođe tvrdi da je Aleksandar Dimitrijević, tadašnji načelnik Uprave bezbednosti Generalštaba VJ-a,²²⁷⁶ koji je prisustvovao tom sastanku, posvedočio da dokument koji sadrži zapisnik izgleda "kao dokument koji je trebalo da pokrije određene stvari".²²⁷⁷ Šainović isto tako tvrdi da je nemoguće razlikovati one delove tog dokumenta u kojima se navode izjave učesnika sastanka od onih u kojima autor dokumenta iznosi svoje komentare.²²⁷⁸ On dalje tvrdi da je Pretresno veće bilo nedosledno u svojim zaključcima u pogledu verodostojnosti ovog zapisnika²²⁷⁹ i da, suprotno zaključku Pretresnog veća, izvod iz publikacije *Vojska* ne potkrepljuje taj zapisnik.²²⁸⁰ Tužilaštvo odgovara da je, s obzirom na sve relevantne dokaze, Pretresno veće ispravno postupilo kada je zaključilo da zapisnik predstavlja autentičan zapis sa pomenutog sastanka, kao i da je razumno postupilo što se na njega oslonilo.²²⁸¹

b. Analiza

686. Žalbena veće smatra da je Pretresno veće bilo potpuno svesno toga da je pouzdanost ovog zapisnika bila predmet sporenja i da je pažljivo odmerilo koliku će mu težinu pridati.²²⁸² Pretresno veće je detaljno analiziralo svedočenje više svedoka u pogledu verodostojnosti i tačnosti zapisnika, uključujući svedočenje nekih od učesnika tog sastanka.²²⁸³ Konkretno, Pretresno veće je potvrdilo da dokument sadrži dovoljno pokazatelja verodostojnosti, uključujući i pečat koji je Aleksandar

²²⁷⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 104-105, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1107, DP P2166. V. takođe Šainovićev žalbeni podnesak, par. 107, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1097-1107.

²²⁷⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 105, gde se upućuje na Milomir Minić, 31. avgust 2007, T. 14764, 14767, Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26597-26598.

²²⁷⁶ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 34.

²²⁷⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 105, gde se upućuje na Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26612-26615.

²²⁷⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 105, gde se upućuje na DP P2166, str. 1, 7, 8.

²²⁷⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 105, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 136.

²²⁸⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 106, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1106, DP P1011, str. 51 (original na b/h/s-u), gde se tvrdi da izvod iz publikacije *Vojska* sadrži samo komentare autora teksta, koji govori o postojanju izvesnog izveštaja.

²²⁸¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 86, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1097-1107.

²²⁸² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1097-1107.

²²⁸³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1100-1104, 1107 (fusnota 3021).

Vasiljević, bivši zamenik načelnika Uprave bezbednosti Generalštaba VJ-a,²²⁸⁴ identifikovao kao pečat Vojnog kabineta predsednika SRJ.²²⁸⁵ Pretresno veće je takođe napomenulo da svedočenja Momira Bulatovića, Milana Đakovića, Lazarevića, a donekle i Duška Matkovića, potkrepljuju taj zaključak.²²⁸⁶ Pretresno veće je primetilo da je pouzdanost sadržaja zapisnika u svom svedočenju najviše osporavao Aleksandar Dimitrijević, koji je učestvovao na sastanku, dok su sumnje koje su izrazili ostali svedoci koji su takođe prisustvovali sastanku uglavnom bile ograničene na korišćenje termina "Zajednička komanda" u zapisniku.²²⁸⁷ Pretresno veće je uzelo u obzir i druge dokaze koji potkrepljuju verodostojnost zapisnika, i to: (i) zapisnik sa drugog sastanka, održanog 5. novembra 1998. u zgradi MUP, na kome je Milutinović govorio o sastanku održanom 29. oktobra 1998;²²⁸⁸ (ii) izvod iz publikacije *Vojska* iz 2001. godine, u kome se govori o izveštaju Zajedničke komande koji se suštinski podudara sa Pavkovićevim komentarima "u ime Zajedničke komande", zabeleženim u zapisniku sa sastanka od 29. oktobra 1998;²²⁸⁹ i (iii) Đakovićeve beleške u kojima su zabeleženi Minićevi komentari izneti na sastancima Zajedničke komande, a u kojima ovaj upućuje na taj izveštaj.²²⁹⁰

687. Pošto je ocenilo sve dokaze relevantne za sastanak održan 29. oktobra 1998, Pretresno veće je pridalo manju težinu Dimitrijevićevom iskazu i zaključilo da se zapisniku sa tog sastanka, iako nije stenogram, "može pridati znatna težina".²²⁹¹ Shodno tome, Šainovićevi argumenti u vezi sa dokazima koji pokazuju da prisutni nisu znali da se vodi zapisnik, Dimitrijevićevim iskazom i činjenicom da je zapisnik nepotpun predstavljaju zahtev da se dokazi iznova procenjuju na način koji je Pretresno veće odbacilo,²²⁹² a da pritom ne pokazuju da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku.²²⁹³

688. Šainovićeva tvrdnja da je Pretresno veće bilo nedosledno u svojim zaključcima u pogledu verodostojnosti zapisnika takođe je neutemeljena. Iako je Pretresno veće navelo da se "nije uverilo da [zapisnik] predstavlja[...] autentičan zapis onoga što je rečeno na sastanku",²²⁹⁴ ono je takođe razjasnilo da zapisnik "nije *stenogram* sadržaja sastanka".²²⁹⁵ Pretresno veće se zapravo dosledno držalo stanovišta da nema razloga za sumnju da je sastanak održan, da su mu prisustvovala najviše

²²⁸⁴ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 439.

²²⁸⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1100, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, 19. januar 2007, T. 8729-8731.

²²⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 1, fusnota 3021. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1100, 1103-1104, i izvori na koje se tamo poziva.

²²⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 1, fusnota 3021. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1102-1104, i izvori na koje se tamo poziva.

²²⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1105, gde se upućuje na DP P2805.

²²⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1106, gde je DP P1011, str. 72, upoređen sa DP P2166, str. 5-6.

²²⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1106, gde se upućuje na DP P1468, str. 130, 161.

²²⁹¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1107, gde je Pretresno veće dodatno razjasnilo da se oslanja na zapisnik kada je potkrepljen, i koristi ga kako bi potvrdilo druga svedočenja i dokumentarne dokaze sa sastanka.

²²⁹² V. Šainovićev završni podnesak, par. 217-218, 221.

²²⁹³ V. takođe dole, par. 689.

²²⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 136. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 661.

²²⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 332 (naglasak dodat). V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1107.

ličnosti iz političkih krugova, VJ-a i MUP-a i da se na sastanku raspravljalo o opštim temama navedenim u zapisniku.²²⁹⁶ Shodno tome, Pretresno veće je zapisniku pridalo "znatn[u] težin[u]"²²⁹⁷ i oslanjalo se na njega tamo gde je on potkrepljen, u delovima Prvostepene presude koje Šainović identifikuje.²²⁹⁸ Žalbeno veće u tome ne vidi nikakvu nedoslednost.

689. Štaviše, Žalbeno veće smatra da je razuman presuditelj o činjenicama mogao da se osloni na izvod iz publikacije *Vojska* iz 2001. godine kao potkrepljenje, kao što je to učinilo Pretresno veće. Pretresno veće je bilo svesno da taj izvod ne predstavlja autentičan zapis dokumenta Zajedničke komande naslovljenog "Izveštaj i zaključci o realizaciji plana na suzbijanju terorizma na KiM".²²⁹⁹ U izvodu su u stvari rezimirani delovi ovog izveštaja, za koji se kaže da ga je potpisala Zajednička komanda.²³⁰⁰ Međutim, Pretresno veće je primetilo da su u izvodu navedeni brojevi koji se odnose na raseljene kosovske Albance koji su se vratili i da se ti brojevi podudaraju sa brojevima iz zapisnika sa sastanka od 29. oktobra 1998. Pretresno veće je konstatovalo da je u zapisniku zabeleženo da je Pavković izneo te brojeve govoreći "u ime Zajedničke komande".²³⁰¹ Shodno tome, Pretresno veće je zaključilo da sadržaj izvoda iz publikacije *Vojska*, ako se pročita zajedno sa zapisnikom sa sastanka održanog 29. oktobra 1998. u Beogradu i Đakovićevim beleškama sa sastanaka Zajedničke komande, sugeriše da je Pavković, kad je iznosio svoje komentare na sastanku od 29. oktobra 1998, čitao izveštaj koji je usvojila Zajednička komanda.²³⁰² Po mišljenju Pretresnog veća, izvod iz publikacije *Vojska* i zapisnik se uzajamno potkrepljuju po ovom pitanju i idu u prilog zaključku da zapisnik predstavlja autentičan zapis sa sastanka od 29. oktobra 1998.²³⁰³ Žalbeno veće u ovoj oceni dokaza ne vidi nikakvu grešku. Šainović samo pokušava da tumačenje dokaza koje je dalo Pretresno veće zameni sopstvenim, a pritom ne pokazuje da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku.

690. Shodno tome, Žalbeno veće odbija Šainovićeve argumente u vezi sa pouzdanošću zapisnika sa sastanka održanog 29. oktobra 1998. u Belom dvoru u Beogradu.²³⁰⁴

(c) Priroda Zajedničke komande

691. Pretresno veće razmotrilo je prirodu Zajedničke komande i zaključilo da je "telo poznato pod nazivom 'Zajednička komanda za Kosovo i Metohiju' postojalo 1998. godine."²³⁰⁵ Pretresno

²²⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1107; *ibid.*, tom 3, par. 136, 332, 661.

²²⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1107.

²²⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1107; *ibid.*, tom 3, par. 136.

²²⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1106.

²³⁰⁰ DP P1011, str. 72 (odgovarajuća strana u originalu na b/h/s-u je str. 51).

²³⁰¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1106, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1011, str. 72, DP P2166, str. 5-6.

²³⁰² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1106, i izvori na koje se tamo poziva.

²³⁰³ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1107.

²³⁰⁴ Šainovićev podosnov 1(8) delimično.

veće je takođe zaključilo da su se u periodu od 22. jula do 30. oktobra 1998. godine u Prištini svakodnevno održavali sastanci između Šainovića, članova Radne grupe i oficira MUP-a i VJ-a, kao i da su ti sastanci nazivani sastancima Zajedničke komande.²³⁰⁶

(i) Argumentacija strana u postupku

692. Šainović i Lukić navode da je Pretresno veće pogrešilo kada je izvelo te zaključke na osnovu neprimerene ocene dokaza.²³⁰⁷ Konkretno, Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo što se oslonilo isključivo na svedočenje Ljubinka Cvetića kada je zaključilo da su sastanci članova Radne grupe, Šainovića i oficira MUP-a i VJ-a održani u periodu od 22. jula do 30. oktobra 1998. nazivani sastancima Zajedničke komande,²³⁰⁸ budući da Cvetićevo svedočenje nije verodostojno.²³⁰⁹ Šainović takođe tvrdi da je Pretresno veće zanemarilo svedočenje jednog broja svedoka u vezi s prirodom i nazivom tih sastanaka.²³¹⁰ Lukić navodi da je Pretresno veće primetilo da te relevantne sastanke niko ko im je prisustvovao nije nazivao sastancima "Zajedničke komande" i ukazuje na Đakovićevo svedočenje da je izraz "Zajednička komanda" korišćen interno između njega i Pavkovića, a da drugi učesnici nisu znali za to.²³¹¹ Lukić takođe tvrdi da se Pretresno veće pogrešno oslonilo na Cvetićevo svedočenje u vezi s formiranjem Zajedničke komande, iako Cvetić nije učestvovao ni u njenom formiranju ni na sastancima.²³¹² Pored toga, Lukić tvrdi da je Cvetićevo svedočenje nepouzdanost jer je on razrešen dužnosti zbog toga što nije izveštavao o zločinima.²³¹³

²³⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1109.

²³⁰⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1055, 1078. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1057.

²³⁰⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 71-77, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1056-1078. V. takođe Šainovićeva najava žalbe, par. 15; Lukićev žalbeni podnesak, par. 153, 162-163, 179-181, 274, 277, 290-291, 592.

²³⁰⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 74, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1078.

²³⁰⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 72, 74, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1071, 1078. V. takođe Šainovićev žalbeni podnesak, par. 183, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 315, 317. Šainović takođe tvrdi da Cvetić nije verodostojan "iz ličnih razloga" i da, u vezi s jednim drugim pitanjem, Pretresno veće nije imalo poverenja u njegov iskaz (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 186, gde se upućuje na Ljubinko Cvetić, 7. decembar 2006, T. 8088, Prvostepena presuda, tom 1, par. 1029).

²³¹⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 71-72, 74-77, 185, 187, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1065-1077 i, konkretno, Zoran Anđelković, 30. avgust 2007, T. 14655, 14690, Milomir Minić, 31. avgust 2007, T. 14752, Dušan Matković, 29. avgust 2007, T. 14595, Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26382, *ibid.*, 20. maj 2008, T. 26444-26445, Miroslav Mijatović, 13. februar 2008, T. 22284, Radovan Vučurević, 25. februar 2008, T. 23130-23131, Duško Adamović, 8. april 2008, T. 24967-24968, Nebojša Bogunović, 10. april 2008, T. 25118-25119. Šainović takođe tvrdi da Pretresno veće nije obrazložilo svoju ocenu verodostojnosti tih svedoka i nije primenilo valjani standard dokazivanja (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 76-77).

²³¹¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 277, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1057, DP P2943, par. 33, Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26380-26381, *ibid.*, 20. maj 2008, T. 26444-26445. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 289; Lukićeva replika, par. 79.

²³¹² Lukićev žalbeni podnesak, par. 153, 289, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1071, i takođe tvrdi da je ovo primer "generalnog pristupa" Pretresnog veća da veću težinu pridaje dokazima u vezi sa Zajedničkom komandom koje je dostavilo tužilaštvo nego dokazima koje je predočila odbrana. V. takođe Lukićeva replika, par. 37, gde se upućuje na Ljubinko Cvetić, 7. decembar 2006, T. 8080.

²³¹³ Lukićeva replika, par. 37. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 162-163, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1178, i ukazuje na navodno nedosljedn pristup Pretresnog veća pri oceni pouzdanosti svedoka Vojnovića i Cvetića.

693. Tužilaštvo odgovara da ni Šainović ni Lukić nisu pokazali da je Pretresno veće napravilo grešku u oceni dokaza.²³¹⁴ Tužilaštvo navodi da je Pretresno veće uzelo u obzir dokaze na koje upućuje Šainović, ali da je zaključilo da oni nisu ni verodostojni ni ubedljivi, i da Šainović samo ponavlja navode o pouzdanosti Cvetičevog svedočenja koja je već izneo u pretresnom postupku.²³¹⁵ Tužilaštvo takođe navodi da nije relevantno da li je Cvetić bio prisutan prilikom "osnivanja Zajedničke komande" ili na njenim sastancima, budući da je Pretresno veće uzelo u obzir činjenicu da je njegovo znanje o formiranju Zajedničke komande poticalo od onoga što su mu drugi rekli.²³¹⁶ Najzad, tužilaštvo tvrdi da je Lukićev argument u vezi s tim kako je Đaković koristio izraz "Zajednička komanda" obična spekulacija.²³¹⁷

(ii) Analiza

694. Pretresno veće je zaključilo da su sastanci "Zajedničke komande" održavani svakodnevno u Prištini u periodu od 22. jula do 30. oktobra 1998.²³¹⁸ i da je telo pod nazivom "Zajednička komanda" postojalo 1998.²³¹⁹ Pretresno veće je pri tome uzelo u obzir svedočenja mnogih svedoka i mnoštvo dokumentarnih dokaza, koji ukazuju na to da su ti svakodnevni sastanci o kojima je reč zapravo nazivani sastancima Zajedničke komande.²³²⁰ U takve dokaze spadaju Đakovićeve beleške pod nazivom "Sastanci Zajedničke komande za Kosovo i Metohiju".²³²¹ Pored dokaza u vezi sa svakodnevnim sastancima, Pretresno veće je uzelo u obzir i druge dokaze u kojima se pominju "Zajednička komanda" i njeno formiranje.²³²² U te dokaze spada i svedočenje Ljubinka Cvetića,

²³¹⁴ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 75; Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 245. Tužilaštvo takođe ukazuje na to da Lukić u pretresnom postupku nije negirao postojanje Zajedničke komande, već je iznosio navode o njenoj prirodi i funkciji (Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 142, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1052, *ibid.*, tom 3, par. 1023).

²³¹⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 74-75, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1065-1076, 1108, Šainovićev završni podnesak, par. 86-90, i traži da se njegovi argumenti u vezi s tim odbace bez razmatranja. V. takođe Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 66, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1108.

²³¹⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 127, 254, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1071. V. takođe Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 125.

²³¹⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 255.

²³¹⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1055, 1078. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1057; *ibid.*, tom 3, par. 306.

²³¹⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1109. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1108.

²³²⁰ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1030, 1057-1059, 1070, i izvori na koje se tamo poziva.

²³²¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1057-1058, gde se upućuje na DP P1468.

²³²² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1003, 1028, 1031-1032, 1057, 1069, 1071-1073, 1076-1077, 1080, 1089-1090, 1097-1099, 1105-1107, 1112; *ibid.*, tom 3, par. 314-315, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe DP 4DA22, str. 1. Odbijaju se Šainovićeve i Lukićeve prigovori na to kako je Pretresno veće ocenilo sledeće dokaze: (i) obaveštajni izveštaj adresiran na Zajedničku komandu koji je objavljen u *Nedeljnom telegrafu*. Lukićev argument da je Pretresno veće, u vezi s tim dokazom, prebacilo obavezu dokazivanja "kada je primetilo da svedoci Stojanović i Đaković nisu govorili o izvesnim pitanja niti ih objasnili" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 290; *contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 257)) odbacuje se kao nerazrađen (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1076, gde se upućuje na DP P2945, str. 10-11, Momir Stojanović, 12. decembar 2007, T. 20094, Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26428); (ii) jedan broj časopisa *Vojska* iz 2001, u kojem se navodi da je Zajednička komanda odštampala i distribuirala priručnik pripadnicima VJ-a. Kada tvrdi da na osnovu teksta iz tog izdanja *Vojske* nije jasno kakva je priroda tog priručnika i ko je njen autor, kao i da se Pretresno veće jednostavno oslonilo na tumačenje novinara koje ne potkrepljuju drugi dokazi, Šainović iskripljeno prikazuje Prvostepenu presudu (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 73). Pretresno veće je pominjanje priručnika u pomenutom broju časopisa *Vojska* razmotrilo imajući u vidu ne samo tumačenje koje je u njemu izneo dotični novinar, već i svedočenje svedoka i jedan drugi dokument (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1077, gde se upućuje na DP P1011, str. 49, DP P2113, Vladimir Lazarević, 20. novembar 2007, T. 18638, Dragan Živanović, 17. januar 2008, T. 20506, Božidar Delić, 4. decembar 2007, T. 19489). Lukićeva tvrdnja da činjenica da je u tom istom broju časopisa *Vojska* navedeno da je priručnik imao u zaglavlju evidencioni broj Komande Prištinskog korpusa ukazuje na to da je izraz "Zajednička komanda" korišćen i kada bi neki dokument

tadašnjeg načelnika Sekretarijata unutrašnjih poslova (dalje u tekstu: SUP) Kosovske Mitrovice,²³²³ da je na sastanku Štaba MUP-a održanog 10. jula 1998. obavješten da je "osnovana komanda na najvišem nivou s mandatom da integriše aktivnosti vojske i policije u sprovođenju protivterorističkih operacija".²³²⁴ Pretresno veće je takođe primetilo da je Cvetić u svedočenju rekao da je na sastanku Štaba MUP-a održanom 22. jula 1998. Đorđević "ponovio da je formiranje 'Zajedničke komande' obuhvatalo Šainovića, Matkovića, Minića, Lukića, Pavkovića, Anđelkovića i Gajića".²³²⁵

695. Pretresno veće je primilo na znanje svedočenja jednog broja svedoka – uključujući Duška Matkovića, Milomira Minića i Zorana Anđelkovića, koji su bili članovi Radne grupe i koji su učestvovali u svakodnevnim sastancima u Prištini – koji su govorili o tome kako su vođeni ti svakodnevni sastanci, ali su naveli da nijedan od tih svakodnevnih sastanaka, niti grupa ljudi koji su im prisustvovali, nisu imali zvanično ime "Zajednička komanda".²³²⁶ Pretresno veće je takođe primilo na znanje svedočenje jednog broja svedoka, uključujući Milana Đakovića, da je izraz "Zajednička komanda" samo označavao koordinirane akcije ili planove za koordinaciju VJ-a i MUP-a na Kosovu i da je predstavljao interno izmišljeno ime koje su Pavković i Đaković koristili za naređenja Prištinskog korpusa koja je trebalo da prihvati i MUP.²³²⁷ Pored toga, Pretresno veće je bilo svesno da su neki svedoci u svedočenju negirali da je Zajednička komanda postojala kao telo.²³²⁸

696. Međutim, Pretresno veće je primetilo da je "velik broj svedoka koji su pozivani tokom izvođenja dokaza bio [...] izuzetno osetljiv kad bi se navelo da su održani sastanci Zajedničke

izdala vojska, bez ikakvog učešća MUP-a (Lukićev žalbeni podnesak, par. 291; *contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 258) odbija se kao nepotkrepljena; i (iii) Lukićev razgovor s predstavnicima tužilaštva u vezi sa Zajedničkom komandom. Iako Lukić tvrdi da se Pretresno veće selektivno oslonilo i iskrivljeno protumačilo taj razgovor, u kojem je on rekao da "nije postojala nikakva Zajednička komanda kao takva (kao komandno telo)" i da je sve planove pripremao Prištinski korpus (Lukićev žalbeni podnesak, par. 179-181, 592, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1023; *contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 141-142), on nije dokazao bilo kakvo selektivno oslanjanje ili iskrivljeno tumačenje od strane Pretresnog veća. U delovima ovog intervjua koje citira, on ne potvrđuje postojanje Zajedničke komande kao komandnog tela (DP P948, str. 48-49, 54, 84, 100-101). Međutim, on ne negira da je 1998. postojalo telo kao što je Zajednička komanda, i čak pominje da su održavani sastanci tog tela (v., npr., Prvostepena presuda, tom 3, par. 1024, gde se upućuje na DP P948, str. 77 (v. takođe *ibid.*, str. 85)). Pored toga, iako on u tom razgovoru navodi da je Prištinski korpus pripremao planove za zajednička protivteroristička dejstva, to nije u suprotnosti sa zaključcima Pretresnog veća o kojima će dole biti reči i samo po sebi ne negira postojanje i prirodu Zajedničke komande, kako je to zaključilo Pretresno veće (v. dole, par. 770; dole, pododeljak VII.F.3.(a); Prvostepena presuda, tom 1, par. 1055, 1078, 1109-1110).

²³²³ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 661.

²³²⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1071, gde se upućuje na Ljubinko Cvetić, 7. decembar 2006, T. 8051-8052. Kada je reč o Štabu MUP-a, v. dole, pododeljak VII.F.2.(b). V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 1073 (fusnota 2894); *ibid.*, tom 3, par. 315.

²³²⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1071, gde se upućuje na Ljubinko Cvetić, 7. decembar 2006, T. 8077, *ibid.*, 8. decembar 2006, T. 8123. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 315.

²³²⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1056-1057, 1065, 1073, i izvori na koje se tamo poziva.

²³²⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1005, 1028, 1032, 1073 (fusnota 2894), i izvori na koje se tamo poziva.

²³²⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1028 (fusnota 2739), 1057, 1073 (fusnote 2888-2889), 1074-1075, i izvori na koje se tamo poziva.

komande ili da su održane sednice zapravo bili sastanci tela pod nazivom 'Zajednička komanda'.²³²⁹ Pretresno veće je stoga smatralo sledeće:

[i]skazi nekoliko svedoka da Zajednička komanda nije postojala niti i na šta uticala moraju se odvagati u odnosu na znatnu količinu dokaza koji pokazuju da je takvo telo redovno održavalo sastanke 1998. godine i da su istaknuti pripadnici VJ, MUP i članovi civilnog rukovodstva prisustvovali tim sastancima, na kojima se razgovaralo o pitanjima vezanim za borbene operacije vođene u to vreme na Kosovu i gde su razmenjivane informacije.²³³⁰

Usled toga, Pretresno veće je u izvesnim slučajevima pridalo manju težinu svedočenjima svedoka koji su učestvovali na svakodnevnim sastancima u Prištini. Umesto toga, Pretresno veće je veću težinu pridalo dokumentarnim dokazima i svedočenju svedoka kao što je Ljubinko Cvetić, koji nije prisustvovao sastancima, ali je o Zajedničkoj komandi čuo od učesnika u tim sastancima.²³³¹ Pretresno veće se takođe oslonilo na Cvetićevo svedočenje, uprkos suprotnom svedočenju pripadnika MUP-a koji su prisustvovali istom sastanku u Štabu MUP-a na kojem je Cvetić čuo za formiranje Zajedničke komande.²³³² Te ocene su bile u okviru diskrecionih ovlašćenja Pretresnog veća.²³³³ Šainović i Lukić svojim argumentima samo traže da Žalbeno veće ponovo oceni dokaze, a pritom ne ukazuju na grešku.

697. Suprotno Šainovićevim i Lukićevim argumentima, Pretresno veće se nije oslonilo isključivo na Cvetićevo svedočenje kada je utvrđivalo da li je Zajednička komanda formirana i da li je postojala.²³³⁴ Osim toga, Žalbeno veće primećuje da su i Šainović i Lukić osporavali Cvetićevu verodostojnost tokom pretresnog postupka na osnovu njegovih karakternih osobina, a posebno imajući u vidu činjenicu da je on razrešen dužnosti načelnika SUP-a Kosovska Mitrovica zbog toga što nije izveštavao o zločinima.²³³⁵ Pretresno veće je eksplicitno odbilo njihove prigovore u vezi s tim. Značajno je da je Pretresno veće bilo "impresionirano Cvetićevim iskrenim odgovaranjem na pitanja u sudnici" i smatralo je da je on dobro informisan i verodostojan svedok.²³³⁶ Šainović i

²³²⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1054. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1073, gde je Pretresno veće navelo da nema poverenja u svedočenja znatnog broja političara i predstavnika vojske Srbije i SRJ o tome da je postojanje Zajedničke komande nezamislivo jer u ustavnim odredbama i organizacionoj strukturi VJ-a nije postojala zakonska osnova za takvo telo.

²³³⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1108.

²³³¹ V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 1056, gde je Pretresno veće eksplicitno navelo da mu je teško da prihvati Matkovićeve, Minićeve i Anđelkovićeve tvrdnje da ne znaju ili ne mogu tačno da objasne kako je dolazilo do tih sastanaka.

²³³² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1071, gde se upućuje, između ostalog, na Miroslav Mijatović, 13. februar 2008, T. 22284, Radovan Vučurević, 25. februar 2008, T. 23130-23131, Duško Adamović, 8. april 2008, T. 24967-24968.

²³³³ V. Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 300; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 31-32; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 194; Drugostepena presuda u predmetu *Bikindi*, par. 116.

²³³⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1003, 1028, 1030-1032, 1057-1059, 1069, 1070-1073, 1076-1077, 1080, 1089-1090, 1097-1099, 1105-1107, 1112; *ibid.*, tom 3, par. 314-315, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe gore, par. 694.

²³³⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 317, gde se upućuje, između ostalog, na Šainovićev završni pretresni podnesak, 15. jul 2008. (javna verzija), par. 725, Šainovićeva završna reč, 21. avgust 2008, T. 27064, Lukićeva završna reč, 26. avgust 2008, T. 27363. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 720.

²³³⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 317. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 720. Pored toga, suprotno Lukićevom argumentu (Lukićev žalbeni podnesak, par. 162-163), Pretresno veće je imalo diskreciono ovlašćenje da prihvati Cvetićevo svedočenje, a Vojnovićevo odbaci, na osnovu njihovog držanja u sudnici, iako su obojica navela da kao načelnici SUP-ova nisu bili svesni ubistava na područjima za koja su bili nadležni. U vezi sa Cvetićem, v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 720; *ibid.*, tom 3, par. 317. U vezi s

Lukić samo ponavljaju prigovore koje su izneli u pretresnom postupku i nisu dokazali da je Pretresno veće pogrešilo pri oceni dokaza.²³³⁷

698. Iz gorenavedenih razloga, Šainović i Lukić nisu pokazali da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je svakodnevne sastanke o kojima je reč održavalo telo koje se zvalo "Zajednička komanda".²³³⁸ Žalbeno veće stoga odbija njihove argumente u vezi s tim.²³³⁹

(d) Zašto je osnovana Zajednička komanda

699. Pretresno veće je zaključilo da je Zajednička komanda osnovana "na osnovu *de facto* ovlašćenja predsednika SRJ Slobodana Miloševića otprilike u junu 1998. godine i u odgovor na potrebu za većom koordinacijom između snaga MUP i VJ na Kosovu".²³⁴⁰ Pretresno veće je takođe zaključilo da je ona "bila deo koordinacionog sistema koji je uveden još u maju 1998. godine i putem kojeg su VJ i MUP mogli da zajedno rade na Kosovu" i da je to "omogućavalo komandantima MUP da 'sačuvaju obraz' i da im VJ ne komanduje ni pre ni tokom vanrednog stanja".²³⁴¹ Pretresno veće je takođe zaključilo da je Zajednička komanda omogućila Miloševiću da, putem Pavkovića, upravlja akcijama MUP-a na Kosovu u uslovima sumnjivog legaliteta i da u tim akcijama uživa podršku VJ-a.²³⁴² Pretresno veće je zaključilo da je to "Miloševiću bilo važno jer se određeni pripadnici VJ nisu slagali s razmeštanjem vojske na Kosovu, osim da se čuvaju granice, i žalili su se na ponašanje MUP na Kosovu, na njihovu nesaradnju s VJ i neprepotčinjavanje VJ".²³⁴³

(i) Argumentacija strana u postupku

700. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je, na osnovu svedočenja Aleksandra Dimitrijevića, tadašnjeg načelnika Uprave bezbednosti Generalštaba VJ-a, zaključilo da je razlog za formiranje Zajedničke komande bio da se omogući bolja koordinacija aktivnosti VJ-a i MUP-a na Kosovu.²³⁴⁴ Šainović tvrdi da Dimitrijević uopšte nije pomenuo potrebu da se nađe mehanizam za efikasnu koordinaciju između VJ-a i MUP-a i da se deo Dimitrijevićevog svedočenja na koji se upućuje u Prvostepenoj presudi odnosi na Pavkovićeve postupke u vezi sa VJ-om i njegovom

Vojnovićem, v. *ibid.*, tom 3, par. 960. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 300; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 31-32; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 194.

²³³⁷ U vezi sa Šainovićevim argumentum da se Pretresno veće nije oslonilo na Cvetičevo svedočenje u pogledu jednog drugog pitanja (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 186), Žalbeno veće primećuje da nije nerazumno da pretresno veće prihvati određene delove svedočenja svedoka, a da druge odbaci (v. Drugostepena presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 59; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 354; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 82).

²³³⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1078, 1108-1109.

²³³⁹ Šainovićevi podosnovi 1(6), 1(14) delimično; Lukićev osnov D(5) delimično, D(7), F(2) delimično, N delimično, P(6) delimično.

²³⁴⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1109. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1006.

²³⁴¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1111.

²³⁴² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1111.

²³⁴³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1111.

²³⁴⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 61, 63-64, 66, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1006. U vezi sa Dimitrijevićevim položajem, v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 34.

upotrebom izraza "Zajednička komanda" kako bi imao pokriće za sopstvene aktivnosti.²³⁴⁵ Šainović takođe navodi da je Dimitrijević priznao da je njegov iskaz u vezi s tim spekulativan.²³⁴⁶ Šainović takođe tvrdi da je Pretresno veće zanemarilo dokaze koji pružaju verodostojno objašnjenje toga kako su koordinirane aktivnosti VJ-a i MUP-a, a koji pokazuju da nije bilo potrebe za učešćem civilnih predstavnika, kao što je Šainović, ili za bilo kakvim dodatnim telom ili organom za tu koordinaciju.²³⁴⁷

701. Pored toga, Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je Zajednička komanda omogućavala Miloševiću da, preko Pavkovića, upravlja akcijama MUP-a na Kosovu i da obezbedi podršku VJ-a jedinicama MUP-a zato što se izvesni oficiri VJ-a nisu slagali sa razmeštanjem VJ-a na Kosovu. Prema Šainovićevim rečima, u spisu prvostepenog postupka ništa ne ukazuje na to da je Milošević morao da deluje preko Pavkovića ili da formira specijalno telo u te svrhe.²³⁴⁸ Osim toga, on tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo što nije zaključilo da je angažovanje VJ-a izvan graničnog pojasa tokom 1998. i početkom 1999. bilo zakonito.²³⁴⁹ Šainović tvrdi da bi, da je Pretresno veće utvrdilo da je to angažovanje zaista bilo zakonito, to dovelo u pitanje zaključak Pretresnog veća da je Miloševiću bila potrebna Zajednička komanda kako bi zaobišao oficire VJ-a koji su dovodili u pitanje zakonitost angažovanja VJ-a unutar Kosova.²³⁵⁰

702. Tužilaštvo odgovara da su zaključci Pretresnog veća o nastanku Zajedničke komande i potrebi za njom bili razumni i da Šainović samo ponavlja argumente koje je izneo tokom pretresnog postupka, iznosi drugačije tumačenje dokaza i iskrivljeno prikazuje zaključke Pretresnog veća.²³⁵¹ Tužilaštvo navodi i da je oslanjanje Pretresnog veća na Dimitrijevićevo svedočenje bilo razumno i potkrepljeno drugim dokazima,²³⁵² kao i da je Pretresno veće razumno postupilo kad je odbilo da

²³⁴⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 62, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1005, Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26595, *ibid.*, 9. jul 2008, T. 26713. V. takođe Šainovićeva replika, par. 14.

²³⁴⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 62, 65, gde se upućuje na Aleksandar Dimitrijević, 9. jul 2008, T. 26713. V. takođe Šainovićeva replika, par. 14.

²³⁴⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 63-65, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1007-1010.

²³⁴⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 113-114, gde se tvrdi da u MUP-u nije bilo problema s prepotčinjavanjem, da se aktivnostima VJ-a na Kosovu tokom 1998. potpuno rukovodilo preko redovnog komandnog lanca, preko koga su nesuglasice prevazilažene izdavanjem naređenja i da je Milošević po zakonu mogao da otkloni eventualni otpor.

²³⁴⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 487-488, gde se upućuje na Šainovićev završni podnesak, par. 134-142. Iako Šainović navodi da je Pretresno veće pogrešilo što nije utvrdilo zakonitost razmeštanja VJ-a "u pograničnom pojasu" (v. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 487), Žalbeno veće smatra da je on hteo da kaže "van pograničnog pojasa", imajući u vidu kontekst njegovog argumenta i njegovo upućivanje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 579.

²³⁵⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 489-490.

²³⁵¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 63, 66, 78, 88. V. takođe žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 233-235.

²³⁵² Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 63-65, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1005-1006, 1025-1026, 1028, 1031-1032, i pominju, između ostalog, Stojanovićevo i Đakovićev svedočenje, kao i dokumentarni dokazi.

zaključiti da je raspoređivanje snaga VJ-a na Kosovu izvan pogranične zone pre proglašenja vanrednog stanja bilo zakonito.²³⁵³

(ii) Analiza

703. Pretresno veće je prihvatilo svedočenje Aleksandra Dimitrijevića "kao jasno obrazloženje potrebe da se stvori Zajednička komanda, odnosno potrebe da se nađu efikasni mehanizmi koji bi obezbedili bolju koordinaciju aktivnosti državnih snaga angažovanih na Kosovu".²³⁵⁴ Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće to učinilo nakon što je pažljivo analiziralo Dimitrijevićev iskaz u vezi s upotrebom izraza "Zajednička komanda" i periodom pre održavanja svakodnevnih sastanaka civilnih predstavnika i pripadnika VJ-a i MUP-a u Prištini.²³⁵⁵ U tom kontekstu, Pretresno veće je uputilo na Dimitrijevićev iskaz da je izraz "Zajednička komanda" skovan kako bi Pavkoviću poslužio kao pokriće za neke njegove aktivnosti i za upotrebu izvesnih jedinica "time što bi rekao [da] iza njega stoji Zajednička komanda".²³⁵⁶ Pretresno veće je protumačilo da to uključuje obezbeđenje koordinacije između snaga VJ-a i MUP-a.²³⁵⁷ Tumačenje Pretresnog veća zasnivalo se na Dimitrijevićevom iskazu da je od proleća 1998. postalo očigledno da je potrebno uspostaviti koordinaciju između VJ-a i MUP-a zbog teškoća pri izdavanju naređenja MUP-u.²³⁵⁸ U vezi s tim, Pretresno veće je takođe primetilo da su Dimitrijević i Momčilo Perišić, tadašnji načelnik Generalštaba VJ-a,²³⁵⁹ bili protiv Pavkovićevog imenovanja za komandanta svih snaga na Kosovu pošto su sumnjali u to da će mu MUP potčiniti svoje jedinice.²³⁶⁰ Iako je Pretresno veće bilo svesno da je Dimitrijević prilikom unakrsnog ispitivanja priznao da je njegov iskaz o izrazu "Zajednička komanda" kao pokriću za Pavkovića bio njegova lična spekulacija,²³⁶¹ ono je jasno navelo da je skloni odbaci Dimitrijevićev "pokušaj da povuče iskaz" prilikom unakrsnog ispitivanja.²³⁶² Shodno tome, kada tvrdi da Dimitrijević nije eksplicitno pomenuo potrebu da se nađe efikasan mehanizam koordinacije, Šainović zanemaruje ocenu koju je Pretresno veće dalo o Dimitrijevićevom svedočenju u vezi s tim.

²³⁵³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 339-341, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 579, 1006, 1111, gde se tvrdi da je, bez obzira na to da li je takvo angažovanje bilo zakonito, važna činjenica da se određeni pripadnici VJ-a nisu slagali s takvim angažovanjem, što je bio "jedan od razloga zašto je bila potrebna Zajednička komanda".

²³⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1006.

²³⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1005-1006, gde se upućuje na Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26592-26596, 26619-26621, *ibid.*, 9. jul 2008, T. 26712-26713.

²³⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1005, gde se upućuje na Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26595, *ibid.*, 9. jul 2008, T. 26713.

²³⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1005.

²³⁵⁸ Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26596, citirano u Prvostepenoj presudi, tom 1, par. 1005.

²³⁵⁹ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 470.

²³⁶⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1005, gde se upućuje na Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26592-26594.

²³⁶¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1005, gde se upućuje na Aleksandar Dimitrijević, 9. jul 2008, T. 26712-26713.

²³⁶² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1006.

704. Pored toga, svedočenje Aleksandra Dimitrijevića potkrepljuju svedočenja drugih svedoka koja je Pretresno veće uzelo u obzir,²³⁶³ uključujući Momira Stojanovića²³⁶⁴ i Milana Đakovića,²³⁶⁵ koji su naveli da je nepostojanje saradnje između VJ-a i MUP-a, koji su delovali u odvojenim komandnim lancima, otežavalo koordinaciju među njima i da je poboljšanje te koordinacije bilo neodložno potrebno sredinom 1998. Suprotno Šainovićevim argumentima, Pretresno veće je s dužnom pažnjom razmotrilo dokaze u vezi s tim kako su VJ i MUP koordinirali svoja dejstva tokom 1998.²³⁶⁶ Ti dokazi ne protivreče dokazima koji govore o teškoćama u koordinaciji. Šainović samo pokušava da tumačenje dokaza od strane Pretresnog veća zameni sopstvenim tumačenjem, ne pokazujući bilo kakvu grešku. U tim okolnostima, neutemeljena je i Šainovićeva tvrdnja da Pretresno veće nije pokazalo zašto je Zajednička komanda bila neophodna, kao ni zašto je bilo potrebno učešće civilnih predstavnika u procesu koordinacije. Shodno tome, Šainović nije dokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo na Dimitrijevićevo svedočenje kako bi pokazalo da je Zajednička komanda formirana iz potrebe da se nađe efikasan mehanizam za obezbeđenje bolje koordinacije između VJ-a i MUP-a.²³⁶⁷

705. Šainovićevi prigovori na zaključak Pretresnog veća da je Zajednička komanda "omogućava[la] Slobodanu Miloševiću da, preko Pavkovića, upravlja akcijama MUP na Kosovu, u situaciji sumnjivog legaliteta, i da u tim akcijama MUP uživa podršku VJ",²³⁶⁸ takođe su neutemeljeni. Pored dokaza koji se odnose na potrebu da se uspostavi koordinacija između VJ-a i MUP-a,²³⁶⁹ Pretresno veće je uzelo u obzir dokumentarne dokaze i svedočenja svedoka koji pokazuju da je 1998. i početkom 1999. "na ključnim položajima u VJ bilo [...] onih" – a to su uglavnom bili Perišić i Dimitrijević – koji su izražavali zabrinutost zbog legitimnosti ili ispravnosti raspoređivanja snaga VJ-a na Kosovu izvan graničnog pojasa bez proglašenja vanrednog stanja ili nečeg tome ekvivalentnog.²³⁷⁰ Pored toga, Žalbeno veće primećuje da je Perišić, u pismu Miloševiću od 23. jula 1998, ukazao na probleme u vezi s neprofesionalnom upotrebom jedinica VJ-a, čiji su uzrok bili pripadnici MUP-a koji su nastojali da upotrebe i sebi potčine jedinice VJ-a i

²³⁶³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1028 (fusnota 2737), gde se upućuje na Božidar Delić, 4. decembar 2007, T. 19422-19423, 19495. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 1071, gde se upućuje na Ljubinko Cvetić, 7. decembar 2006, T. 8051-8052. V. dalje Prvostepena presuda, tom 1, par. 1028 (fusnota 2739), gde se upućuje na Vladimir Lazarević, 6. novembar 2007, T. 17795, Milan Kotur, 21. januar 2008, T. 20675, 20724-20725, Mihajlo Gergar, 1. februar 2008, T. 21528, Miloš Mandić, 23. januar 2008, T. 20925-20926, Ljubiša Diković, 10. decembar 2007, T. 19881.

²³⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1005, 1030, gde se upućuje na Momir Stojanović, 7. decembar 2007, T. 19761-19762, 19765.

²³⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1025, 1028, gde se upućuje na Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26411, *ibid.*, 20. maj 2008, T. 26444-26445, 26453.

²³⁶⁶ V., konkretno, Prvostepena presuda, tom 1, par. 1025-1032.

²³⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1006.

²³⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1111.

²³⁶⁹ V. gore, par. 703-704.

²³⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 572-579. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1088; *ibid.*, tom 3, par. 80-81, 319, 494, 648-654, 664. V. takođe dole, pododeljak VII.E.2.(c)(ii).

koji su zapravo to i uradili u izvesnim akcijama.²³⁷¹ Pored toga, Pretresno veće je razmotrilo dokaze o slučajevima kada je zaobiđen redovni komandni lanac VJ-a,²³⁷² što pokazuje, suprotno Šainovićevoj tvrdnji, da nesuglasice unutar VJ-a nisu bile razrešene putem izdavanja naređenja preko redovnog komandnog lanca. Pretresno veće je takođe uzelo u obzir dokaze da je otprilike u to vreme Pavković bio "jedan od glavnih zagovornika veće upotrebe VJ u unutrašnjosti Kosova", odnosno izvan pograničnog pojasa,²³⁷³ zatim Dimitrijevićev iskaz da je Pavković postao "miljenik predsednika"²³⁷⁴ i Perišićev dopis u kojem se žali da se Pavković pretvorio u Šainovićev, Minićev i MUP-ov "servis" zbog toga što je po njihovom nalogu planirao operacije.²³⁷⁵ Kada tvrdi da nijedan dokaz ne ukazuje na to da su Miloševiću bili potrebni Pavković i Zajednička komanda, Šainović zanemaruje ove dokaze i predočava sopstveno tumačenje dokaza, ne dokazujući da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku.

706. Žalbeno veće nije uverila Šainovićeva tvrdnja da je Pretresno veće pogrešilo što nije utvrdilo da li je upotreba VJ-a van pograničnog pojasa bila legalna bez proglašenja vanrednog stanja ili stanja koje mu je ekvivalentno. Bez obzira na legalnost angažovanja VJ-a u unutrašnjosti Kosova, Pretresno veće je imalo pravo da zaključi da je protivljenje nekih visokih starešina VJ-a takvoj upotrebi VJ-a nateralo Miloševića da istraži druge načine za ostvarenje svoje vlasti, odnosno putem Zajedničke komande.

707. Shodno tome, Šainović nije dokazao grešku u zaključcima Pretresnog veća u vezi s razlogom za formiranje Zajedničke komande.²³⁷⁶ Žalbeno veće odbija njegove argumente u vezi s tim.²³⁷⁷

²³⁷¹ DP P717, str. 1-2 (stavka 1.a i stavka 3.a). Iako Pretresno veće konkretno ne upućuje na taj deo Perišićevog pisma u Prvostepenoj presudi, Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće bilo svesno tog pisma i da se oslonilo na njega, imajući u vidu da je u više navrata upućivalo na druge delove tog pisma i zaključilo da su se "određeni pripadnici VJ [...] žalili [...] na ponašanje MUP na Kosovu, na njihovu nesaradnju s VJ i neprepotčinjavanje VJ" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1111). V. takođe dole, fusnota 2424. U vezi sa sporovima oko neprepotčinjavanja MUP-a VJ-u, koji su se nastavili čak i posle proglašenja ratnog stanja u martu 1999, v. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1166, 1170-1189, 1202. Konkretno, kada je reč o nezadovoljstvu pripadnika VJ-a zbog nespremnosti MUP-a da se prepotčini VJ-u, v. *ibid.*, tom 1, par. 1166, 1179, 1181-1184, i dokaze na koje se tamo poziva, uključujući svedočenja raznih svedoka koji su bili oficiri VJ-a.

²³⁷² V. dole, pododeljci VII.C.2.(c)(v) i VII.C.2.(c)(vi).

²³⁷³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 665.

²³⁷⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 644, gde je takođe zaključeno da je Dimitrijević "načelno pouzdan".

²³⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 653, gde se poziva na DP P717. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 1088; *ibid.*, tom 3, par. 654.

²³⁷⁶ Šainović takođe osporava zaključke Pretresnog veća da je Zajednička komanda "deo koordinacionog sistema koji je uveden još u maju 1998. godine i putem kojeg su VJ i MUP mogli da zajedno rade na Kosovu" i da je Zajednička komanda "omogućavala komandantima MUP da 'sačuvaju obraz' i da im VJ ne komanduje" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1111), tvrdeći da su ti zaključci samo spekulacija (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 112). Kada to tvrdi, on zanemaruje analizu dokaza koju je izvršilo Pretresno veće i ne pokazuje grešku Pretresnog veća. Kada je reč o datumu formiranja Zajedničke komande (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 112), Šainović takođe iskrivljeno prikazuje Prvostepenu presudu (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1109). Lukićev argument da je Pretresno veće pogrešno zaključilo da je Zajednička komanda omogućavala komandantima MUP-a da "sačuvaju obraz" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 300; *contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 264. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 998, 1071) nerazrađen je, pa se stoga odbacuje.

²³⁷⁷ Šainovićevi osnovi 1(4), 1(8) delimično, 6(12). Iz gorenavedenih razloga (v. gore, fusnota 2376), Lukićev argument u vezi s tim takođe se odbija (Lukićev osnov N(1) delimično).

(e) Zajednička komanda i Radna grupa

708. Pretresno veće je zaključilo da su Šainović i članovi Radne grupe, konkretno Milomir Minić, Duško Matković i Zoran Anđelković, poslani na Kosovo²³⁷⁸ i da su se u periodu od 22. jula do 30. oktobra 1998. gotovo svakodnevno sastajali s oficirima MUP-a i VJ-a u Prištini.²³⁷⁹ Ono je takođe zaključilo da su ti sastanci nazivani sastancima "Zajedničke komande", koja je bila telo "osnovano na osnovu *de facto* ovlašćenja predsednika SRJ Slobodana Miloševića otprilike u junu 1998. godine i u odgovor na potrebu za većom koordinacijom između snaga MUP i VJ na Kosovu".²³⁸⁰

(i) Argumentacija strana u postupku

709. Šainović tvrdi da su zaključci Pretresnog veća u vezi s formiranjem, položajem i predviđenom ulogom Radne grupe nespojivi s njegovim zaključcima o Zajedničkoj komandi, uključujući taj da su Zajedničku komandu činili, između ostalih, predstavnici političkih struktura SRJ i Srbije i da je ona formirana po Miloševićevoj odluci, kao odgovor na potrebu za većom koordinacijom između VJ-a i MUP-a.²³⁸¹ Prema Šainovićevim rečima, Pretresno veće je zaključilo da je Radna grupa formirana da bi predstavljala Zajedničku komandu ili bila jedan njen deo. On tvrdi da je taj zaključak pogrešan jer je Radna grupa bila zasebno telo s odvojenim ovlašćenjima i da nije bilo odluke da se formira zajednička komanda istovremeno kada i Radna grupa.²³⁸² Šainović takođe tvrdi da zajednički sastanak ljudi koji su imali razne uloge u raznim telima (u ovom slučaju, članova Radne grupe i Šainovića kao predstavnika vlade SRJ) sam po sebi ne ukazuje na to da su oni činili neko treće telo, Zajedničku komandu.²³⁸³ On tvrdi da ti zajednički sastanci nisu bili ništa drugo do međusobna razmena informacija koja je bila potrebna kako bi se izvršili zadaci koji su im povereni.²³⁸⁴

710. Tužilaštvo odgovara da zaključci Pretresnog veća u vezi s pozicijom i ulogom Radne grupe nisu nespojivi sa zaključcima u vezi sa Zajedničkom komandom.²³⁸⁵ Tužilaštvo tvrdi da članovi

²³⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 302, 304, 1007-1008; *ibid.*, tom 3, par. 292, 306.

²³⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1055-1056, 1059, 1078; *ibid.*, tom 3, par. 306.

²³⁸⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1055, 1078, 1109. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 306.

²³⁸¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 78-81, 84, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 302-307, *ibid.*, tom 3, par. 292, 299, 302-311.

²³⁸² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 81. U vezi s tim, Šainović tvrdi da jeste bilo odluke da se zajednička komanda formira u isto vreme kada i Radna grupa i da Milošević, da je nameravao da pošalje Šainovića na Kosovo kao svog predstavnika, ne bi uskratio tu informaciju najvišem organu SPS-a, čiju je punu podršku uživao (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 81, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 292, 299).

²³⁸³ Šainovićeva replika, par. 20.

²³⁸⁴ Šainovićeva replika, par. 20.

²³⁸⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 76.

Radne grupe nisu zbog svojih dužnosti bili sprečeni da prisustvuju sastancima Zajedničke komande i da dokazi pokazuju da su oni to i činili.²³⁸⁶

(ii) Analiza

711. Pretresno veće je zaključilo da su Radnu grupu činila tri civila, člana SPS-a, i to Milomir Minić, Duško Matković i Zoran Anđelković, kao i da ju je 10. juna 1998. formirao Glavni odbor SPS-a sa zadatkom da koordinira političke aktivnosti na Kosovu i stabilizuje tamošnju situaciju.²³⁸⁷ Pretresno veće je zaključilo da su Zajedničku komandu činila lica iz političkih struktura SRJ-a i Srbije, vojske i policije, i da je to telo "osnovano na osnovu *de facto* ovlašćenja predsednika SRJ Slobodana Miloševića otprilike u junu 1998. godine [...] u odgovor na potrebu za većom koordinacijom između snaga MUP i VJ na Kosovu".²³⁸⁸ Žalbeno veće ne vidi zašto su ti zaključci nespojivi.

712. Suprotno Šainovićevoj tvrdi, Pretresno veće nije zaključilo da je Radna grupa formirana kako bi predstavljala Zajedničku komandu ili jedan njen deo. Kada je zaključilo da Zajednička komanda jeste bila formirana, Pretresno veće je uzelo u obzir ne samo dokaze da su članovi Radne grupe i Šainović bili zajedno na svakodnevnim sastancima s predstavnicima VJ-a i MUP-a, već i druge dokaze.²³⁸⁹ Na osnovu dokaza u celini, Pretresno veće je zaključilo da je Zajednička komanda bila telo "osnovano na osnovu *de facto* ovlašćenja predsednika SRJ Slobodana Miloševića otprilike u junu 1998. godine" i da je održavala svakodnevne sastanke na kojima su se okupljali članovi Radne grupe, Šainović i predstavnici VJ-a i MUP-a.²³⁹⁰ Svojim argumentima u vezi s odnosom između Radne grupe i Zajedničke komande Šainović iskrivljeno prikazuje zaključke Pretresnog veća, zanemaruje druge relevantne činjenične zaključke i analizu dokaza i ne pokazuje da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku. Shodno tome, Žalbeno veće odbija njegove argumente u vezi s tim.²³⁹¹

²³⁸⁶ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 76, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 302-311, DP P1468.

²³⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 302, 304, 1007.

²³⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1109.

²³⁸⁹ Na primer, Pretresno veće je razmotrilo dokaze koji pokazuju šta je prethodilo svakodnevnim sastancima i kako su ti sastanci vođeni i kako su nazivani. V., između ostalog, Prvostepena presuda, tom 1, par. 992-1011, 1025-1032, 1055-1108. Ocena raznih pojedinačnih dokaza koju je izvršilo Pretresno veće razmotrena je gore. V. gore, pododeljak VII.C.1.(c).

²³⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1055, 1078, 1108-1109. Šainovićeva tvrdnja da Milošević ne bi članovima Glavnog odbora SPS-a uskratio informaciju o odluci da se formira zajednička komanda i njegovoj nameri da pošalje Šainovića na Kosovo, da je takve odluke bilo (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 81), takođe je neutemeljena. Pretresnom veću nije bilo poznato da li je Milošević te informacije prečutao članovima Glavnog odbora SPS-a. Pretresno veće stoga nije izvelo zaključak u vezi s tim. Delovi Prvostepene presude na koje se pozvao Šainović ne sadrže takav zaključak (Prvostepena presuda, tom 3, par. 292, 299).

²³⁹¹ Šainovićev podnosov 1(7) delimično.

2. Ovlašćenja Zajedničke komande tokom 1998.

(a) Uvod

713. Pri utvrđivanju ovlašćenja Zajedničke komande nad VJ-om i MUP-om tokom 1998, Pretresno veće je konstatovalo da su sastanci Zajedničke komande "bili više od dnevne razmene informacija, jer nema sumnje da su političari koji su na njima učestvovali ponekad navodili šta treba da rade VJ i MUP".²³⁹² Pretresno veće je takođe zaključilo "da se o odlukama o tome kako i kada treba da se sprovede Plan [za subijanje terorizma] raspravljalo na sastancima Zajedničke komande, kao i da su povremeno Minić i Šainović [...] određivali da se određene stvari urade".²³⁹³ Pretresno veće je takođe zaključilo da je, "na osnovu rasprava koje su se vodile na sastancima Zajedničke komande", Pavković, kao komandant Prištinskog korpusa, "nekoliko puta podnosio zahteve" svom neposrednom pretpostavljenom, komandantu 3. armije Dušanu Samardžiću.²³⁹⁴

714. Pretresno veće je takođe primetilo da "znatan broj dokaza sugerise da su formalne komandne strukture VJ i MUP, kao i njihovi sistemi izveštavanja, ostali netaknuti tokom perioda funkcionisanja Zajedničke komande".²³⁹⁵ Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da je, u okviru VJ-a, Prištinski korpus, koji je bio zadužen za područje Kosova, bio potčinjen 3. armiji,²³⁹⁶ koja je bila potčinjena najvišem organu VJ-a, Generalštabu.²³⁹⁷ Pretresno veće je konstatovalo da je "komandna struktura VJ nastavila da funkcioniše tokom operacija koje su se sprovodile 1998. godine i da su podređene jedinice svoje redovne borbene izveštaje slale Prištinskom korpusu, a ne Zajedničkoj komandi".²³⁹⁸ U tom kontekstu, Pretresno veće je takođe uzelo u obzir dokaze koji ukazuju na to da su predlozi o kojima se razgovaralo na sastancima Zajedničke komande zavisili od prethodnog odobrenja organa VJ-a i da su zahtevi izneti tokom tih sastanaka morali kasnije da budu odobreni od strane VJ-a.²³⁹⁹

715. Pretresno veće je ipak navelo i slučajeve koji pokazuju da je postojala napetost između Zajedničke komande i Komande 3. armije²⁴⁰⁰ i zaključilo da su Pavković i Zajednička komanda ponekad zaobilazili ili ignorisali redovni komandni lanac VJ-a.²⁴⁰¹

²³⁹² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1079.

²³⁹³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1110.

²³⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1110. U vezi s takvim zahtevima, v., konkretno, *ibid.*, tom 1, par. 1080-1086. U vezi s Samardžićevim položajem, v. *ibid.*, tom 1, par. 583.

²³⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1081, gde se upućuje na DP 4D91, DP P1419, Ljubinko Cvetić, 8. decembar 2006, T. 8123, Miodrag Simić, 14. septembar 2007, T. 15687.

²³⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 482, 584.

²³⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 417-418, 468, 482.

²³⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1095.

²³⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1067, 1080-1084, 1087, i izvori na koje se tamo poziva.

²⁴⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1085-1086, 1088. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1082; *ibid.*, tom 3, par. 659.

716. Pretresno veće je takođe preispitalo ulogu Zajedničke komande u zajedničkim akcijama VJ-a i MUP-a tokom 1998.²⁴⁰² i zaključilo sledeće:

Telo o kome se govori kao o Zajedničkoj komandi imalo je ulogu u koordinaciji i razmeni informacija i obaveštajnih podataka između MUP i VJ u drugoj polovini 1998. godine. Odluke i naređenja za zajedničke operacije sprovodile su se putem postojećih komandnih lanaca; i, bilo direktno bilo indirektno, Zajednička komanda uticala je na MUP i VJ u pogledu sprovođenja raznih etapa Plana za suzbijanje terorizma. Čak i ako neki članovi Zajedničke komande možda nisu imali *de jure* ovlašćenja da jedinicama MUP i VJ direktno izdaju naređenja, *pojedini članovi Zajedničke komande* lično su uticali na način realizacije Plana, koristeći pri tom ustaljene sisteme rukovođenja i komandovanja u VJ i MUP.²⁴⁰³

717. Osim toga, Pretresno veće je zaključilo da je Zajednička komanda "omogućaval[a] Slobodanu Miloševiću da, preko Pavkovića, upravlja akcijama MUP na Kosovu, u situaciji sumnjivog legaliteta, i da u tim akcijama MUP uživa podršku VJ [...] jer se određeni pripadnici VJ nisu slagali s razmeštanjem vojske na Kosovu, osim da se čuvaju granice, i žalili su se na ponašanje MUP na Kosovu, na njihovu nesaradnju s VJ i neprepotčinjavanje VJ".²⁴⁰⁴

(b) Preliminarna pitanja

(i) Argumentacija strana u postupku

718. Šainović i Lukić navode da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je Zajednička komanda imala uticaja na MUP i VJ u vezi sa sprovođenjem raznih etapa Plana za suzbijanje terorizma.²⁴⁰⁵ Oni tvrde da su sastanci Zajedničke komande o kojima postoji evidencija u Đakovićevim beleškama bili informativne prirode i da ona po svojoj prirodi nije bila telo s komandnom ili koordinacionom ulogom.²⁴⁰⁶ Pavković takođe tvrdi da Zajednička komanda "nije bila komanda".²⁴⁰⁷ Pored toga, Šainović tvrdi da Pretresno veće, iako je zaključilo da je "Zajedničk[a] komand[a] imal[a] [...] ulogu u koordinaciji [...] između MUP i VJ", nije utvrdilo prirodu te uloge u koordinaciji.²⁴⁰⁸

²⁴⁰¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086.

²⁴⁰² V., na primer, Prvostepena presuda, tom 1, par. 1092.

²⁴⁰³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1110 (naglasak u originalu). Pretresno veće je takođe konstatovalo daje 1998. Zajednička komanda "imal[a] znatan uticaj na aktivnosti snaga MUP i VJ" (*ibid.*, tom 3, par. 300), i "igrala značajnu ulogu u rukovođenju i koordiniranju aktivnosti VJ i MUP na Kosovu" (*ibid.*, tom 3, par. 1023).

²⁴⁰⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1111.

²⁴⁰⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 87, 107-109; Lukićev žalbeni podnesak, par. 292, 301, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1110. Šainović takođe osporava zaključak Pretresnog veća da su članovi Zajedničke komande lično uticali na način realizacije Plana za suzbijanje terorizma, koristeći pritom ustaljene sisteme rukovođenja i komandovanja u VJ-u i MUP-u (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 108).

²⁴⁰⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 88; Lukićev žalbeni podnesak, par. 276, 292, 304-307, 308(5)(6), gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 889, 905, 1003. Lukić takođe osporava to što Pretresno veće koristi izraz "Zajednička komanda", tvrdeći da to stvara pogrešan utisak da je postojalo telo koje je *komandovalo* jedinicama i vojske i policije (Lukićev žalbeni podnesak, par. 274, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 909).

²⁴⁰⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 118.

²⁴⁰⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 109, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1110.

719. Šainović takođe tvrdi da Pretresno veće nije preispitalo da li su izjave iznošene na tim sastancima imale bilo kakvog uticaja na događaje na terenu²⁴⁰⁹ i da jedinice Prištinskog korpusa nikada nisu bile angažovane bez naređenja komandanta 3. armije.²⁴¹⁰ Isto tako, Pavković tvrdi da 1998. ni on ni Zajednička komanda nisu mogli da se angažuju u dejstvima bez Samardžićevog odobrenja, pošto je Samardžić, komandant 3. armije, u to vreme rukovodio dejstvima VJ-a na Kosovu.²⁴¹¹ U vezi s tim, Pavković tvrdi da je komandni lanac VJ-a u potpunosti funkcionisao.²⁴¹² Slično tome, Lukić upućuje na zaključak Pretresnog veća da su komandne strukture i sistemi izveštavanja VJ-a i MUP-a ostali netaknuti tokom perioda funkcionisanja Zajedničke komande 1998.²⁴¹³

720. Tužilaštvo odgovara da su zaključci Pretresnog veća o ovlašćenjima Zajedničke komande nad VJ-om i MUP-om tokom 1998. bili razumni²⁴¹⁴ i da većinu argumenata koje su Šainović i Lukić izneli treba odbaciti bez razmatranja iz raznih razloga, uključujući iskrivljeno prikazivanje zaključaka Pretresnog veća.²⁴¹⁵

(ii) Analiza

721. Na početku, Žalbeno veće primećuje da Šainović, Pavković i Lukić, u meri u kojoj smatraju da je Pretresno veće zaključilo ili impliciralo da je Zajednička komanda imala moć komandovanja, iskrivljuju njegov zaključak.²⁴¹⁶ Pretresno veće je zaključilo da je i direktno i indirektno "Zajednička komanda *uticala* [...] na MUP i VJ u pogledu sprovođenja raznih etapa Plana za suzbijanje terorizma", iako su se "[o]dluke i naređenja za zajedničke operacije sprovodile [...] putem postojećih komandnih lanaca".²⁴¹⁷ Pretresno veće je zaključilo da je Zajednička komanda vršila uticaj time što je "ima[la] ulogu u koordinaciji i razmeni informacija i obaveštajnih podataka između MUP i VJ", a ne tako što je delovala umesto ustaljenih sistema rukovođenja i komandovanja u njima.²⁴¹⁸ Prema rečima Pretresnog veća, takve sisteme su koristili pojedini članovi Zajedničke komande kako bi uticali na realizaciju Plana.²⁴¹⁹ Prema tome, Šainović, Pavković i Lukić, u meri u kojoj u svojim argumentima navode da je Pretresno veće zaključilo da je

²⁴⁰⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 88, 92, 95.

²⁴¹⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 108.

²⁴¹¹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 92, 114-115. V. takođe *ibid.*, par. 136.

²⁴¹² Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 119.

²⁴¹³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 287, 292, 308(4), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1081, 1091, 1093, 1095-1096.

²⁴¹⁴ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 78, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1055-1111.

²⁴¹⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 78; Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 240, 243, 249-252.

²⁴¹⁶ Suprotno Lukićevom argumentu (Lukićev žalbeni podnesak, par. 274), korišćenje izraza "Zajednička komanda" od strane Pretresnog veća odražava dokaze koji pokazuju da je taj izraz korišćen (npr., Prvostepena presuda, tom 1, par. 1057-1058, 1071, 1076-1077, 1098-1099) i ne predstavlja grešku, bez obzira na utisak koji taj izraz možda stvara.

²⁴¹⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1110 (naglasak dodat).

²⁴¹⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1110 (naglasak dodat).

Zajednička komanda imala moć komandovanja, iskrivljeno prikazuju zaključke Pretresnog veća, pa se ti argumenti stoga odbijaju.

722. Pretresno veće je primilo na znanje činjenicu da su komandne strukture i sistemi izveštavanja VJ-a i MUP-a ostali netaknuti 1998,²⁴²⁰ ali je smatralo da to ne dovodi u pitanje zaključak da je Zajednička komanda imala uticaja na VJ i MUP.²⁴²¹ Time što samo ponavlja zaključak Pretresnog veća da su komandne strukture VJ-a i MUP-a ostale netaknute,²⁴²² Lukić nije pokazao bilo kakvu grešku. Njegov argument u vezi s tim se, shodno tome, odbija.

723. Pored toga, Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće pažljivo ocenilo koordinacionu ulogu Zajedničke komande i zaključilo, između ostalog, da je (i) ona "bila deo koordinacionog sistema koji je uveden još u maju 1998. godine i putem kojeg su VJ i MUP mogli da zajedno rade na Kosovu"; i (ii) "omogućaval[a] komandantima MUP da 'sačuvaju obraz' i da im VJ ne komanduje".²⁴²³ Šainovićeva tvrdnja da Pretresno veće nije "definisalo" prirodu koordinirajuće uloge koju je imala Zajednička komanda stoga zanemaruje te zaključke i iskrivljeno prikazuje Prvostepenu presudu. Shodno tome, njegov argument u vezi s tim se odbija.

724. Šainović, Pavkovkić i Lukić takođe iznose jedan broj primedbi u vezi s uticajem Zajedničke komande na VJ i MUP, kao i u vezi s njenom ulogom u koordiniranju tih snaga, i osporavaju ocenu raznih dokaza u vezi s tim koju je dalo Pretresno veće. Žalbeno veće će redom ispitati te konkretne prigovore.²⁴²⁴

²⁴¹⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1110.

²⁴²⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1081, 1095.

²⁴²¹ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1110.

²⁴²² Lukićev žalbeni podnesak, par. 292. V. takođe *ibid.*, par. 287.

²⁴²³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1111. V. takođe, između ostalog, *ibid.*, tom 1, par. 1079-1107.

²⁴²⁴ U kontekstu utvrđivanja ovlašćenja Zajedničke komande, Pretresno veće je je uzelo u obzir Perišićevo pismo Miloševiću od 23. jula 1998, u kojem Perišić izražava zabrinutost "u pogledu upotrebe jedinica VJ van redovnih institucija sistema, pokušaja komandovanja jedinicama VJ od nenadležnih lica [...] i preskakanja nivoa komandovanja" i "činjenic[e] da je komandant Prištinskog korpusa planirao operacije "po zahtevu Šainović-Minić i MUP-a"". Kao potvrdu toga, Pretresno veće je uputilo i na Croslandovo svedočenje o tome šta je čuo od Dimitrijevića u jesen 1998. (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1088, gde se upućuje na DP P717, str. 1-3, John Crosland, DP P2645, par. 54, 56, 58). Iako Šainović tvrdi da Perišić u svom pismu pominje samo *pokušaje* nenadležnih lica "da utiču na komandni lanac VJ" i da je Pretresno veće trebalo da se osloni na Dimitrijevićevo, a ne na Croslandovo svedočenje, kao i na relevantni telegram od 3. oktobra 1998. u vezi s tim uticajem (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 97-99, 107; Šainovićeva replika, par. 21; *contra* Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 85), ti argumenti se odbijaju iz razloga koji su detaljno obrazloženi na drugim mestima (v. dole, pododeljak VII.D.2.(b)(iii)).

(c) Navodne greške pri oceni dokaza(i) Sastanci Zajedničke komandea. Argumentacija strana u postupku

725. Šainović tvrdi da je, na osnovu Đakovićevih beležaka, Pretresno veće pogrešno zaključilo da su sastanci koje naziva "sastancima Zajedničke komande" "bili više od dnevne razmene informacija", a da pritom nije detaljnije preciziralo karakter tih sastanaka, njihovu sadržinu i "uticaj na događaje na terenu".²⁴²⁵ On takođe navodi da Đakovićeve beleške, kao i svedočenja prisutnih, pokazuju da ni na jednom od tih sastanaka nije bila doneta nijedna odluka. Po njegovom mišljenju, to pokazuje da su ti sastanci bili samo "informativne prirode", kao i da su imali "karakter platforme za diskusiju, a ne komandnog ili koordinacionog tela".²⁴²⁶

726. Lukić navodi da, suprotno zaključku Pretresnog veća, sastanci Zajedničke komande nisu imali "značajan uticaj", jer na njima nisu donošene nikakve odluke, a razmena informacija na njima ticala se događaja koji su se već odigrali.²⁴²⁷ On tvrdi da su u Đakovićevim beleškama evidentirani predlozi izneti na tim sastancima, a ne naredbe.²⁴²⁸ On takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo što se nije oslonilo na Đakovićevo objašnjenje da su ti sastanci prevashodno služili za razmenu informacija.²⁴²⁹ Prema Lukićevim rečima, zaključak Pretresnog veća da su političari koji su učestvovali na tim sastancima navodili šta VJ i MUP treba da urade u suprotnosti je sa zaključkom da su predlozi o kojima se raspravljalo na sastancima Zajedničke komande zavisili od prethodnog odobrenja organa VJ-a i da su zahteve iznete na njima kasnije morali da odobre organi VJ-a.²⁴³⁰

727. Tužilaštvo odgovara da Đakovićeve beleške pokazuju da su sastanci Zajedničke komande bili više od "razmene informacija", kao i da je Šainović imao vodeću ulogu na njima.²⁴³¹ Tužilaštvo takođe odgovara da Lukić zanemaruje relevantne zaključke Pretresnog veća u vezi sa sastancima

²⁴²⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 88, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1079.

²⁴²⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 88-89. V. takođe *ibid.*, par. 110, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1110.

²⁴²⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 276-277, 286-287, 308(5)(6), gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 889, 905, 1003. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 592, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1023.

²⁴²⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 286, 289, gde se takođe tvrdi da bi, da su ti sastanci predstavljali zasedanje komande, Đaković, kao vojnik, toga bio svestan i da bi evidentirao naređenja i bilo koja druga pitanja koja bi ukazivala na to da ovo telo ima karakteristike komande. O Lukićevim prigovorima na pouzdanost Đakovićevih beleški bilo je reči gore, u pododeljku VII.C.1.(b)(i).

²⁴²⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 285, 288, gde se takođe vidi da Đakovićevo objašnjenje potkrepljuju Adamovićevo i Mijatovićevo svedočenje. V. takođe Lukićeva replika, par. 79.

²⁴³⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 286-287, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1080-1081, 1087.

²⁴³¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 79, gde se upućuje na DP P1468, str. 136-137, 141-142, 145, 148-149, 153-154, 156-157, 160-161, 164.

Zajedničke komande, kao i da njegova tvrdnja da tokom sastanaka Zajedničke komande nisu izdavana formalna naređenja nije relevantna.²⁴³²

b. Analiza

728. Žalbena veće je mišljenja da je, pri oceni ovlašćenja Zajedničke komande, Pretresno veće valjano razmotrilo svedočenja učesnika sastanaka Zajedničke komande. Pretresno veće je napomenulo da su svi članovi Radne grupe, to jest, Duško Matković, Zoran Anđelković i Milomir Minić, tvrdili da su ti sastanci bili informativnog karaktera i da na njima nisu donošene odluke.²⁴³³ Ono je takođe uzelo u obzir svedočenje Milana Đakovića da su sastanci "prevashodno služili za razmenu informacija, u cilju koordiniranja aktivnosti MUP i VJ" i da njegove Beleške ne sadrže ništa što upućuje na odluke ili naređenja koje je izdala Zajednička komanda.²⁴³⁴

729. Međutim, umesto da se osloni na to svedočenje,²⁴³⁵ Pretresno veće je analiziralo Đakovićeve beleške, u kojima su evidentirani sastanci Zajedničke komande i, na osnovu njihove sadržine u celini, zaključilo "da su sastanci Zajedničke komande bili više od dnevne razmene informacija, jer nema sumnje da su političari koji su na njima učestvovali ponekad navodili šta treba da rade VJ i MUP".²⁴³⁶ Pretresno veće je takođe zaključilo da Đakovićeve beleške pokazuju "da se o odlukama o tome kako i kada treba da se sprovede Plan [za suzbijanje terorizma] raspravljalo na sastancima Zajedničke komande, kao i da su povremeno Minić i Šainović imali vodeće uloge u tim diskusijama i, u stvari, određivali da se određene stvari urade".²⁴³⁷ Iako i Šainović i Lukić tvrde da Đakovićeve beleške ne sadrže ništa što ukazuje na to da su izdavana naređenja ili donošene odluke ili zaključci, Žalbena veće primećuje da se u njima zapravo navodi da su "političari koji su na njima učestvovali", nakon što bi saslušali usmeno referisanje učesnika na sastancima, navodili "šta treba da rade VJ i MUP".²⁴³⁸ Ni Šainović ni Lukić ne ukazuju na konkretnu grešku u tome kako je Pretresno veće protumačilo Đakovićeve beleške u vezi s tim; oni samo traže da ih Žalbena veće

²⁴³² Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 252, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1079, 1110.

²⁴³³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1065, gde se upućuje, između ostalog, na Duško Matković, 29. avgust 2007, T. 14588, *ibid.*, 30. avgust 2007, T. 14644-14645, Duško Matković, DP P2913, str. 10-12, Zoran Anđelković, 30. avgust 2007, T. 14687-14690, Milomir Minić, 31. avgust 2007, T. 14749-14752.

²⁴³⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1067, gde se upućuje, između ostalog, na Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26375, 26379-26380, 26383.

²⁴³⁵ Žalbena veće takođe primećuje da, iako je bilo potpuno svesno svedočenja više oficira VJ-a koji su negirali da je Zajednička komanda imala bilo kakvu vlast ili uticaj na jedinstvo u VJ-u, Pretresno veće nije bilo ubeđeno njihovim tvrdnjama i smatralo je da oni nisu bili potpuno iskreni u vezi s tim konkretnim pitanjem (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1073, fusnota 2894).

²⁴³⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1079.

²⁴³⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1110. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1059. U tim zaključcima, Pretresno veće opisuje karakter sastanaka onako kako na to ukazuju dokazi. Kada tvrdi da Pretresno veće nije preciziralo karakter sastanaka, Šainović iskrivljeno prikazuje Prvostepenu presudu.

²⁴³⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1079. V. DP P1468, konkretno, str. 4, 8, 20, 23, 28, 33, 40, 43, 45, 47-48, 50-51, 55-56, 64, 76, 83, 85, 94-95, 97, 102, 110, 112, 115, 117, 123-124, 128-132, 135-137, 141-142, 145, 148, 153-154, 156, 160-161, 164.

drugačije protumači.²⁴³⁹ Usled toga, Šainović i Lukić nisu dokazali da je Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo na Đakovićeve beleške, a ne na svedočenja svedoka u vezi s karakterom sastanaka Zajedničke komande.²⁴⁴⁰

730. Pretresno veće je takođe razmotrilo kako je ono o čemu se raspravljalo na sastancima Zajedničke komande uticalo na događaje na terenu, imajući u vidu Đakovićeve beleške i druge dokaze, iz kojih se vidi da se na sastancima Zajedničke komande raspravljalo o etapama Plana za suzbijanje terorizma i zajedničkim operacijama, koje su zaista i sprovedene.²⁴⁴¹ Neke operacije o kojima se razgovaralo ili za koje je bila doneta odluka na sastancima Zajedničke komande bile su sprovedene čak i pre izdavanja naređenja ili dobijanja saglasnosti Generalštaba ili Komande 3. armije.²⁴⁴² Pretresnom veću je takođe predložen zapisnik sa sastanka održanog 29. oktobra 1998. godine u Belom dvoru u Beogradu, u kojem je evidentirano da su učesnici razmatrali akcije za sprovođenje Plana u ime Zajedničke komande i da je i Pavković "u ime Zajedničke komande" usmeno referisao o sprovođenju Plana.²⁴⁴³ Svojom tvrdnjom da se Pretresno veće nije bavilo relevantnošću sastanaka Zajedničke komande u odnosu na događaje na terenu Šainović zanemaruje analizu dokaza u vezi s tim koju je izvršilo Pretresno veće.

731. Pored toga, Pretresno veće je uzelo u obzir dokaze, uključujući Đakovićevo svedočenje, koji ukazuju na to da su predlozi o kojima se raspravljalo na sastancima Zajedničke komande zavisili od

²⁴³⁹ Žalbeno veće takođe primećuje da Šainović, iako osporava način na koji je Pretresno veće protumačilo njegove komentare evidentirane u Đakovićevim beleškama, priznaje da Đakovićeve beleške pokazuju da je Minić, jedan od "političara koji su učestvovali" na sastancima, iznio završne napomene na njima, navodeći šta treba da se uradi (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 174, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1468, str. 5, 8, 20, 163).

²⁴⁴⁰ Zaključak Pretresnog veća takođe potkrepljuje zapisnik s referisanja komandantu 3. armije od 21. avgusta 1998, uvršten kao dodatni dokaz u žalbenom postupku, gde se navodi da je Đaković referisao da je Zajednička komanda "donela odluku u kojoj jedinice MUP-a imaju zadatak" da razoružaju albanska sela (DP 4DA22, str. 1).

²⁴⁴¹ Npr., Prvostepena presuda, tom 1, par. 806, gde se upućuje na DP P1468, str. 10, 13, 15, 17, 24, 35, 41, 71, 130, 161. Đakovićeve beleške koje je Pretresno veće razmotrilo pokazuju da su na sastancima Zajedničke komande učesnici raspravljali o pripremama za realizaciju druge, treće, četvrte i pete etape Plana za suzbijanje terorizma (v. DP 1468, str. 24, 29, 33, 35, 44-45, 71-72, 76; Prvostepena presuda, tom 1, par. 888, 891, 1086, i izvori na koje se tamo poziva). U vezi s konkretnim operacijama, v., konkretno, sledeće primere: (i) operacije u Prizrenu krajem jula 1998. (v. DP P1468, str. 4, 12, 15, 25); (ii) operacije u Dulju/Duhël krajem jula 1998. (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 871-872, i izvori na koje se tamo poziva; DP P1468, str. 11, 13, 17-18, 23, 25-26, 31); (iii) operacije u Peći u periodu od jula do septembra 1998. (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 879-881, i izvori na koje se tamo poziva; DP P1468, str. 4, 6-7, 15); (iv) operacije u Juniku i okolini u periodu od jula do septembra (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 874-881, i izvori na koje se tamo poziva, uključujući DP P1468, str. 49; DP P1468, str. 16, 19-20, 22, 25, 26, 31, 43, 59); (v) operacije na području Drenice, uključujući Rudnik, krajem jula i početkom avgusta 1998. (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 887-894, 1086, i izvori na koje se tamo poziva, uključujući DP 1468, str. 21, 25-26, 30, 33, 36; DP P1468, str. 16-17, 29); (vi) operacije u Bajgori/Bajgorë sredinom septembra 1998. (v. DP P1468, str. 93, 105-106, 109, 115-116, 118); (vii) operacije u Čičavici/Čičavicë krajem septembra 1998. (v. DP P1468, str. 85, 93, 121, 123, 125); (viii) operacija "Jezerce" krajem septembra 1998. (v. DP P1468, str. 128-129); i (ix) operacije u Gornjem Obrinju/Abria e Epërme krajem septembra 1998. (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 899-912, i izvori na koje se tamo poziva, uključujući DP P1468, str. 128-129, 134; Prvostepena presuda, tom 3, par. 1081, i izvori na koje se tamo poziva, uključujući DP P1468, str. 129, 136 čitati s IC199, str. 7).

²⁴⁴² Operacije u Dulju, Štimlju i Blacu/Bllaca krajem jula 1998. (Prvostepena presuda, tom 1, par. 871-872; *ibid.*, tom 3, par. 655-656, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1468, str. 13, DP P922, str. 3, 12-13, DP 4D137, DP 4D140; dole, pododeljak VII.E.2.(c)(i)(b.i.); operacije u Drenici i Jablanici/Jabllanica krajem jula i početkom avgusta 1998. (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086; *ibid.*, tom 3, par. 658, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1468, str. 33, 36, DP 4D125, DP P1419, DP 4D311 (koji se pogrešno navodi kao DP 4D458); dole, pododeljak VII.C.2.(c)(vi)).

²⁴⁴³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1003, 1097-1099, 1107, gde se upućuje, između ostalog, na DP P2166, str. 1-7. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 1106, gde se upućuje na DP P1011, str. 72, koji potkrepljuje taj deo DP P2166. Žalbeno veće je odbilo Šainovićev argument u vezi s pouzdanošću zapisnika (v. gore, pododeljak VII.C.1.(b)(ii)).

prethodnog odobrenja organa VJ-a i da je zahteve iznete tokom tih sastanaka morao kasnije da odobri VJ.²⁴⁴⁴ Suprotno Lukićevoj tvrdnji, to nije u suprotnosti sa zapažanjem Pretresnog veća da su na sastancima Zajedničke komande "političari koji su na njima učestvovali [...] navodili šta treba da rade VJ i MUP".²⁴⁴⁵ Značajno je da je Pretresno veće zaključilo da je, iako je "komandna struktura VJ nastavila da funkcioniše", tokom 1998,²⁴⁴⁶ Zajednička komanda imala ulogu u koordinaciji između VJ-a i MUP-a u zajedničkim operacijama, a članovi Zajedničke komande vršili su uticaj "koristeći pritom ustaljene sisteme rukovođenja i komandovanja u VJ i MUP".²⁴⁴⁷ Lukić svojim argumentom zanemaruje zaključak Pretresnog veća, pa on nije dokazao bilo kakvu grešku u vezu s tim.

732. Iz gorenavedenih razloga, odbijaju se Šainovićevi i Lukićevi argumenti u vezi s ocenom dokaza koji se odnose na sastanke Zajedničke komande.

(ii) Samardžićevo naređenje od 30. jula 1998. i uloga Isturenog komandnog mesta 3. armije

733. Pri oceni ovlašćenja Zajedničke komande tokom 1998, Pretresno veće je uputilo na naređenje od 30. jula 1998. koje je izdao Dušan Samardžić, komandant 3. armije. Samardžić je u tom naređenju naložio Pavkoviću sledeće: (i) da prisustvuje sastancima Zajedničke komande; (ii) da Miodraga Simića, načelnika štaba 3. armije,²⁴⁴⁸ upozna s eventualnim zahtevima ili "predlo[zima] za angažovanje snaga armije sa ojačanjima"; i da (iii) pre nego što ode na te sastanke, dobije Simićevo odobrenje.²⁴⁴⁹ U naređenju se Pavkoviću takođe nalaže da posle sastanaka referiše načelniku Štaba i obavesti ga o eventualnim naknadnim zahtevima ili predlozima iznetim tokom sastanaka, kao i da Zajedničku komandu obavesti o eventualnim rešenjima VJ-a po tim naknadnim zahtevima ili predlozima.²⁴⁵⁰

734. Šainović navodi da je Pretresno veće pogrešno ocenilo ulogu Isturenog komandnog mesta 3. armije u Prištini. On navodi da je Samardžić, kao komandant 3. armije, donosio konačnu odluku o tome da li će odobriti ili odbiti Pavkovićeve predloge, koje je Pavković iznosio Samardžiću ili Simiću na Isturenom komandnom mestu pre odlaska na sastanke Zajedničke komande. Šainović

²⁴⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1067, 1080-1084, 1087, i izvori na koje se tamo poziva. U meri u kojoj taj opis dokaza od strane Pretresnog veća shvata kao njegov "zaključak" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 286), Lukić iskrivljeno prikazuje Prvostepenu presudu.

²⁴⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1079.

²⁴⁴⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1095. V. takođe dokaze na koje se poziva u, npr., *ibid.*, tom 1, par. 1067, 1080-1084, 1087, 1091-1094.

²⁴⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1110.

²⁴⁴⁸ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 583.

²⁴⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1080, gde se upućuje na DP 4D91.

²⁴⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1080, gde se upućuje na DP 4D91.

tvrdi da je Samardžić isto tako odobravao ili odbijao zahteve Zajedničke komande, koje je Pavković prenosio nakon održavanja sastanaka Zajedničke komande.²⁴⁵¹ Šainović tvrdi da Pretresno veće, da je pravilno ocenilo ulogu Isturenog komandnog mesta, ne bi zaključilo da su članovi Zajedničke komande koristili ustaljeni sistem rukovođenja i komandovanja u VJ-u, ni da je Šainović politički koordinirao ili upravljao akcijama VJ-a i MUP-a.²⁴⁵² Pavković navodi da ni on ni Zajednička komanda nisu mogli da se angažuju u dejstvima bez Samardžićevog odobrenja i da to potkrepljuje i naređenje od 30. jula 1998.²⁴⁵³ Pavković takođe podseća na Simićevo svedočenje da je VJ mogao biti upotrebljen na Kosovu samo uz Samardžićevo odobrenje.²⁴⁵⁴

735. Tužilaštvo odgovara da relevantni zaključci Pretresnog veća pokazuju da je ono ocenilo ulogu Isturenog komandnog mesta 3. armije i njegov odnos sa Zajedničkom komandom.²⁴⁵⁵ Tužilaštvo takođe tvrdi da su dokazi pokazali da je Pavković delovao van Perišićeve i Samardžićeve kontrole.²⁴⁵⁶

736. Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće smatralo da naređenje od 30. jula 1998. predstavlja dokaz koji pokazuje "da su predlozi o kojima se raspravljalo na sastancima Zajedničke komande zavisili od prethodnog odobrenja organa VJ i da je zahteve iznete na sastancima Zajedničke komande trebalo nakon toga da odobri VJ".²⁴⁵⁷ Na osnovu tog naređenja i drugih dokaza,²⁴⁵⁸ uključujući Simićevo svedočenje da je Pavković imao dužnost da traži odobrenja i ovlašćenja Isturenog komandnog mesta 3. armija pre i, ako je potrebno, posle sastanaka Zajedničke komande,²⁴⁵⁹ Pretresno veće je zaključilo da je "komandna struktura VJ nastavila da funkcionise tokom operacija koje su se sprovodile 1998. godine".²⁴⁶⁰

²⁴⁵¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 193-195, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 587.

²⁴⁵² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 195, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1110, *ibid.*, tom 3, par. 309, 468.

²⁴⁵³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 92, 114, gde se upućuje na DP 4D91, a takođe ističe da je Samardžić to naređenje izdao na osnovu naredbe načelnika Generalštaba Perišića. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 17.

²⁴⁵⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 115, gde se upućuje na Miodrag Simić, 12. septembar 2007, T. 15517. V. takođe Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 92, 135-136, gde se upućuje na Miodrag Simić, 13. septembar 2007, T. 15520, 15529-15532. Pavkovićev argument da je međunarodno prisustvo na Kosovu tokom 1998. takođe trebalo uzeti u obzir u ovom kontekstu (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 115) ne dokazuje zašto bi to prisustvo navelo na zaključak da Pavković i Zajednička komanda nisu mogli da deluju bez Samardžićevog odobrenja.

²⁴⁵⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 107-110, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 586-588, 1091-1093, 1095, 1110, 1151.

²⁴⁵⁶ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 55, 59, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1088, *ibid.*, tom 3, par. 649, 653, 656-658, 660.

²⁴⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1080.

²⁴⁵⁸ Npr., Prvostepena presuda, tom 1, par. 1067, 1081-1084, 1087, 1091-1094.

²⁴⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1081, gde se upućuje na Miodrag Simić, 13. septembar 2007, T. 15531-15532. U tom delu svedočenja, Simić govori o onome što je rekao u delu na koji se poziva Pavković (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 115, gde se upućuje na Miodrag Simić, 12. septembar 2007, T. 15517).

²⁴⁶⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1095. Prema tome, svojim argumentom da Pretresno veće nije izvelo nikakav zaključak u vezi s Isturenim komandnim mestom 3. armije Šainović iskrivljeno prikazuje Prvostepenu presudu. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 586, gde je zaključeno da je Isturenog komandnog mesta 3. armije bilo zaduženo za, između ostalog, "donošenje odluka od strane komandanta 3. armije" i "odobranje odluka komandanata potčinjenih jedinica".

737. Tokom prvosteopenog postupka su predloženi i dokazi koji pokazuju da su "Pavković i Zajednička komanda ponekad zaobilazili ili ignorisali redovni komandni lanac VJ".²⁴⁶¹ U vezi s tim, Pretresno veće je "dokaze u vezi s funkcionisanjem Zajedničke komande 1998. godine" razmotrilo u kombinaciji s dokazima koji pokazuju "Pavkovićevo zaobilaženje komandnog lanca i direktno komuniciranje s Miloševićem".²⁴⁶² Imajući u vidu te dokaze, Pretresno veće je zaključilo da Samardžićeva naređenja, kao što je bilo ono od 30. jula 1998, pokazuju njegove pokušaje da zadrži određenu kontrolu nad Pavkovićevim angažovanjem u Zajedničkoj komandi.²⁴⁶³ Prema tome, Pretresno veće se nije uverilo da su naređenja od 30. jula 1998. i autoritet Isturenog komandnog mesta 3. armije u svakom trenutku bili poštovani. Shodno tome, Pretresno veće je takođe zaključilo da su članovi Zajedničke komande koristili komandne lance VJ-a i MUP-a kako bi uticali na način sprovođenja Plana za suzbijanje terorizma.²⁴⁶⁴ Šainović i Pavković samo insistiraju na tome da naređenje od 30. jula 1998. i Simićevo svedočenje potkrepljuju navod da ni Pavković ni Zajednička komanda nisu mogli da se angažuju u dejstvima bez Samardžićevog odobrenja na Isturenom komandnom mestu 3. armije. Šainović i Pavković time ignorišu ocenu dokaza koju je izvršilo Pretresno veće i predočavaju sopstveno tumačenje dokaza, ne pokazujući pritom da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku.²⁴⁶⁵ Njihovi argumenti u vezi s naređenjem od 30. jula 1998. i relevantnim dokazima stoga se odbijaju.

(iii) Zahtev Zajedničke komande VJ-u za upotrebu helikoptera

738. Pretresno veće je zaključilo da je 6. septembra 1998. Šainović referisao na sastanku Zajedničke komande da jedan helikopter treba da se upotrebi u humanitarne svrhe i da zahtev za to treba poslati Ratnom vazduhoplovstvu i Protivvazdušnoj odbrani.²⁴⁶⁶ Tog istog dana, Pavković je zatražio da Komanda 3. armije prosledi komandi Ratnog vazduhoplovstva zahtev za korišćenje helikoptera.²⁴⁶⁷ Dana 12. septembra 1998, komandant 3. armije Dušan Samardžić odgovorio je Pavkoviću da je Generalštab odbio taj zahtev i obrazložio da u takvim zahtevima moraju pravilno da budu precizirani određeni elementi.²⁴⁶⁸ Na sastanku Zajedničke komande održanom 13.

²⁴⁶¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086.

²⁴⁶² Prvostepena presuda, tom 3, par. 657. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 1085-1086, 1088, i izvori na koje se tamo poziva; dole, pododeljak VII.C.2.(c)(vi), gde Žalbeno veće potvrđuje ocenu dokaza koju je izvršilo Pretresno veće u tim paragrafima Prvostepene presude. V. takođe dole, pododeljak VII.E.2.(c)(ii).

²⁴⁶³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 657. Iako Pavković osporava činjenicu da je naređenje od 30. jula 1998. (DP 4D91) dokazni predmet odbrane, a ne tužilaštva, on nije obrazložio zašto to ocenu dokaza koju je dalo Pretresno veće čini nerazumnom (Pavkovićeva replika, par. 17).

²⁴⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1110.

²⁴⁶⁵ Žalbeno veće primećuje i da Pavković u svom argumentu samo ponavlja navode koje je izneo u pretresnom postupku (v. Pavkovićev završni podnesak, par. 250, 252).

²⁴⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1082, gde se upućuje na DP P1468, str. 94.

²⁴⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1082, gde se upućuje na DP 4D230.

²⁴⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1082, gde se upućuje na DP 4D230.

septembra 1998, Pavković je referisao da je zahtev za upotrebu helikoptera odbijen.²⁴⁶⁹ Na osnovu drugog zahteva koji je na tom sastanku iznela Zajednička komanda, Pavković je 14. septembra 1998. podneo još jedan zahtev u kojem su precizirani razni elementi, u skladu sa Samardžićevim uputstvom.²⁴⁷⁰ Pretresno veće je zaključilo da to pokazuje "na koji način su zahtevi sa sastanka Zajedničke komande uticali na odluke koje je usvajao VJ".²⁴⁷¹ Pretresno veće je takođe zaključilo da su se Samardžić i Pavković sukobili oko tog zahteva.²⁴⁷²

739. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da taj incident pokazuje "na koji način su zahtevi sa sastanka Zajedničke komande uticali".²⁴⁷³ On tvrdi da ti dokazi zapravo ukazuju na to da on nije mogao da nabavi čak ni jedan jedini helikopter i da on, kao i Zajednička komanda, nije imao vlast da utiču na angažovanje sredstava VJ-a čak ni u humanitarne svrhe.²⁴⁷⁴ Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće razumno zaključilo da su zahtevi sa sastanka Zajedničke komande uticali na odluke koje je usvajao VJ.²⁴⁷⁵

740. Žalbeno veće primećuje da dokazi koje je razmotrilo Pretresno veće pokazuju da je Generalštab odbio Pavkovićev prvi zahtev za korišćenje helikoptera, ali ne pokazuju šta se dogodilo kao odgovor na Pavkovićev drugi, izmenjeni zahtev.²⁴⁷⁶ Prema tome, dokazi ne pokazuju definitivno koliko je Zajednička komanda imala uticaja nad VJ-om u ovom konkretnom slučaju ni koliko kontrolu su Pavkovićeви pretpostavljeni u VJ-u mogli da imaju nad njegovim postupcima u vezi s tim.²⁴⁷⁷ Međutim, Žalbeno veće smatra da zahtev za korišćenje helikoptera i kasnija prepiska između Samardžića i Pavkovića ukazuju na to da je Pavković podneo svoj prvi zahtev, koji je proistekao iz diskusija vođenih na sastanku Zajedničke komande, obavestio Zajedničku komandu da su njegovi pretpostavljeni u VJ-u odbili taj zahtev i ponovo podneo zahtev na osnovu onoga o

²⁴⁶⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1082, gde se upućuje na DP P1468, str. 108-109.

²⁴⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1082, gde se upućuje na DP P1011, str. 64-65.

²⁴⁷¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1082.

²⁴⁷² Prvostepena presuda, tom 3, par. 659. Pavković navodi da zaključak Pretresnog veća da je između njega i Samardžića postojao "sukob" oko tog zahteva za korišćenje helikoptera nije potkrepljen dokazima, koji zapravo pokazuju da ni on ni Zajednička komanda nisu mogli da deluju izvan komandnog lanca i da Zajednička komanda nije imala vlast nad VJ-om (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 116-119. V. takođe *ibid.*, par. 114; *contra* Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 41). Pavković svoj argument zasniva isključivo na tome što je Generalštab odbio njegov prvobitni zahtev (v., konkretno, Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 117, gde se tvrdi da je "[s]amo nerazumno Veće moglo da Pavkovićev zahtev koji je Perišić odbio protumači kao sukob između Pavkovića i Samardžića (naglasak dodat)", i *ibid.*, par. 119, gde se tvrdi da je "[z]ahtev podnet preko lanca i zahtev je odbijen na vrhu tog lanca i tako je stvar okončana"), čime je zanemario činjenicu da je Pretresno veće uzelo u obzir njegov drugi, izmenjeni zahtev (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1082; *ibid.*, tom 3, fusnota 1595). Prema tome, on svojim argumentom u vezi s ovim iskrivljeno prikazuje dokaze, pa se taj argument stoga odbija. Žalbeno veće primećuje da dokument na koji Pavković upućuje kao na dokazni predmet "4D392" (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 116) nije u spisu (v. javni i poverljivi Spisak dokaznih predmeta koje je Sekretarijat zaveo u pretresnom postupku 10. novembra 2009).

²⁴⁷³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 90, 107, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1082.

²⁴⁷⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 90; Šainovićeva replika, par. 21.

²⁴⁷⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 80-81, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1082.

²⁴⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1082, gde se upućuje na DP 1468, str. 94, 108-109, DP 4D230, DP P1011, str. 64-65.

²⁴⁷⁷ Šainovićeva tvrdnja da dokazi o kojima je reč zapravo pokazuju da on i Zajednička komanda nisu imali vlast da utiču na to kako će VJ koristiti helikoptere (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 90) zasniva se na njegovom pogrešnom tumačenju da dokazi pokazuju da je njegov drugi, izmenjeni zahtev takođe odbijen.

čemu se raspravljalo na sastanku Zajedničke komande, a ne da je na svoju ruku obnovio taj zahtev. To pak govori o tome da je postojala procedura putem koje su Pavkovići pretpostavljeni u VJ-u morali da razmatraju zahteve proistekle iz rasprava vođenih na sastancima Zajedničke komande koji su im *putem* Pavkovića prenošeni preko redovnog komandnog lanca. Shodno tome, razuman presuditelj o činjenicama mogao je da zaključi da ovaj slučaj pokazuje "na koji način su zahtevi sa sastanka Zajedničke komande uticali na odluke koje je usvajao VJ", kao što je zaključilo Pretresno veće.²⁴⁷⁸ U tim okolnostima, Žalbeno veće ne uviđa nikakvu grešku u tom zaključku. Šainovićev argument u vezi s tim stoga se odbija.

(iv) Zahtev Zajedničke komande VJ-u za formiranje i angažovanje raznih jedinica

741. Pretresno veće je zaključilo da jedan dokument od 22. septembra 1998, koji je Komanda Prištinskog korpusa uputila Komandi 3. armije, pokazuje vezu između rasprava vođenih na sastanku Zajedničke komande i zahteva koji je kasnije podnet u VJ-u.²⁴⁷⁹ U tom dokumentu, Pavković je podsetio Dušana Samardžića, komandanta 3. armije, da je 1. i 7. septembra 1998. zatražio da se sprovede peta etapa Plana za suzbijanje terorizma. Pavković je takođe napomenuo da su tokom sastanka Zajedničke komande održanog 10. septembra 1998. "ostali organi komande" ukazali na to da VJ nije izvršio dve obaveze iz Plana, a to su da formira helikopterske jedinice za brze intervencije i razmesti dve borbene grupe.²⁴⁸⁰ U dokumentu od 22. septembra 1998, Pavković je takođe podsetio da je 11. septembra 1998. poslao zahtev Samardžiću, na osnovu odluke donete na sastanku Zajedničke komande, održanom 10. septembra 1998, ali da je Komanda 3. armije samo delimično odobrila taj zahtev. Pretresno veće je napomenulo da je Pavković u dokumentu od 22. septembra 1998. izrazio zabrinutost zbog tog delimičnog odobrenja, da je sugerisao Komandi 3. armije da reši to pitanje i dodao da je članovima Zajedničke komande data mogućnost da referišu Miloševiću da VJ nije izvršio svoje obaveze iz Plana.²⁴⁸¹

742. Šainović tvrdi da je Pretresno veće, na osnovu dokumenta od 22. septembra 1998, pogrešno utvrdilo "vezu koja je postojala između rasprave na sastanku Zajedničke komande i zahteva koji je nakon toga podnet u VJ".²⁴⁸² Prema Šainovićevim rečima, Đakovićeve beleške sa sastanka Zajedničke komande održanog 10. septembra 1998. morale bi da sadrže belešku o tome da VJ ne

²⁴⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1082. Uporedi i s *ibid.*, tom 1, par. 1086, gde Pretresno veće nije smatralo da ti događaji predstavljaju primer zaobilaženja redovnog komandnog lanca VJ-a od strane Zajedničke komande. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1110.

²⁴⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1084.

²⁴⁸⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1084, gde se upućuje na DP P1435 (u fusnoti 2933 greškom se poziva na DP P1439 umesto na DP P1435). V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 1063, 1087.

²⁴⁸¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1084 (u fusnota 2934 greškom se poziva na DP P1439 umesto na DP P1435).

²⁴⁸² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 91, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1084, DP P1435.

izvršava svoje obaveze iz Plana, da je tako važno pitanje bilo pomenuto tokom tog sastanka.²⁴⁸³ Pored toga, Šainović tvrdi da Pavkovićevo pozivanje na ovlašćenja Zajedničke komande nije imalo uticaja na Samardžića, komandanta 3. armije, niti na događaje na terenu, budući da se u dokumentu od 22. septembra 1998. navodi da je do formiranja i razmeštanja borbenih grupa dolazilo isključivo na osnovu ocene komandanta 3. armije, bez obzira na Pavkovićevo zahtev.²⁴⁸⁴ Tužilaštvo odgovara da se Pretresno veće nije oslonilo na dokument od 22. septembra 1998. kada je ocenjivalo uticaj rasprave na sastanku Zajedničke komande na aktivnosti na terenu.²⁴⁸⁵ Pored toga, prema rečima tužilaštva, činjenica da se u Đakovićevim beleškama ne pominju iste informacije kao u dokumentu od 22. septembra 1998. ne čini taj dokument nepouzdanim.²⁴⁸⁶

743. Žalbeno veće primećuje da se u delu Đakovićevih beleški relevantnom za 10. septembar 1998. uopšte ne pominje da VJ nije izvršio svoju obavezu da formira helikopterske jedinice za brze intervencije i razmesti dve borbene grupe.²⁴⁸⁷ Međutim, Pretresno veće je uzelo u obzir Đakovićeve beleške koje se odnose na sastanak održan 11. septembra 1998, gde se navodi da je Pavković izjavio sledeće: "Ponovo ćemo obnoviti zahtev za 'BG' i za 'jedinice'".²⁴⁸⁸ Đakovićeve beleške i dokument od 22. septembra 1998. stoga se međusobno potkrepljuju, u oba se navodi neophodnost formiranja borbenih grupa i helikopterskih jedinica za brze intervencije o kojima je bilo reči na sastancima Zajedničke komande neposredno pre nego što je Pavkovićevo zahtev od 11. septembra 1998. podnet Samardžiću, komandantu 3. armije.²⁴⁸⁹ Šainović nije dokazao da je Pretresno veće pogrešilo u oceni tih dokumenata.

744. Žalbeno veće primećuje da nije jasno da li je Samardžić odbacio Pavkovićeve predloge od 22. septembra 1988, nakon što je delimično odbio Pavkovićevo prvobitno zahtev od 11. septembra 1998.²⁴⁹⁰ Shodno tome, redosled događaja naveden u dokumentu od 22. septembra 1998. ne daje osnova za definitivni zaključak o tome čiji uticaj je bio presudan u procesu odlučivanja o borbenim operacijama. Umesto toga, Pretresno veće se oslonilo na tu prepisku kao na primer situacija koje su

²⁴⁸³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 91, gde se upućuje na DP P1468, str. 98-102; Šainovićeva replika, par. 21. Šainović takođe tvrdi da je, imajući to u vidu, ubedljivije Dimitrijevićevo svedočenje da je Pavković koristio ime "Zajednička komanda" kao pokriće (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 91, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1005).

²⁴⁸⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 92, 107. V. takođe Šainovićeva replika, par. 21. Žalbeno veće primećuje da se, kako ističe Šainović, u paragrafu 1084 i fusnotama 2933 i 2934 toma 1 Prvostepene presude upućuje na dokazni predmet P1439, umesto na dokazni predmet P1435, koji predstavlja izveštaj od 22. septembra 1998. (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 92, fusnota 139). Iz konteksta paragrafa 1048, tom 1 Prvostepene presude jasno je da je Pretresno veće u te dve fusnote htelo da uputi na dokazni predmet P1435, ali da je nehotično uputilo na dokazni predmet P1439. Ta greška nema uticaja na zaključke Pretresnog veća.

²⁴⁸⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 82, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1084. *Contra* Šainovićeva replika, par. 21.

²⁴⁸⁶ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 83, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1062.

²⁴⁸⁷ DP 1468, str. 98-102 (uzeto zajedno sa DP IC199).

²⁴⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1063, gde se upućuje na DP P1468, str. 102-104 (u poređenju s DP P1435). Iako Pretresno veće ne objašnjava značenje skraćenice "BG", Žalbeno veće primećuje da se u dokumentu od 22. septembra 1998. (DP P1435), na primer, skraćenica "BG" koristi za borbenu grupu.

²⁴⁸⁹ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1063.

²⁴⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1063, 1084, gde se upućuje na DP P1435.

se ponavljale, kada bi Pavković, uz podršku Zajedničke komande, podnosio novi zahtev nakon što njemu nadređeno telo ne bi prihvatilo njegov prvobitni zahtev, potekao sa sastanaka Zajedničke komande.²⁴⁹¹ Žalbeno veće ne uviđa da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku kad je to opisalo kao "vezu koja je postojala između rasprave na sastanku Zajedničke komande i zahteva koji je nakon toga podnet u VJ".²⁴⁹² Pored toga, suprotno Šainovićevom argumentu, redosled događaja naveden u dokumentu od 22. septembra 1998. ne ukazuje na to da je do razmeštanja borbenih grupa dolazilo isključivo na osnovu odluke komandanta 3. armije, bez ikakvog uticaja sastanka Zajedničke komande održanog 10. septembra 1998. Šainović u svojim argumentima u vezi s tim samo iznosi sopstveno tumačenje dokaza, ne pokazujući da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku, pa se oni stoga odbijaju.

(v) Zahtev Zajedničke komande VJ-u za formiranje snaga za brze intervencije

745. Pretresno veće je zaključilo da je Pavković u dopisu od 5. oktobra 1998. podsetio Dušana Samardžića, komandanta 3. armije, da je odluka o formiranju snaga za brze intervencije doneta na sastancima Zajedničke komande održanim 19. i 20. septembra 1998. i da je on tu odluku preneo Samardžiću.²⁴⁹³ Međutim, Samardžić je 3. oktobra 1998. zabranio formiranje snaga za brze intervencije.²⁴⁹⁴ U dopisu od 5. oktobra 1998, Pavković je takođe obavestio Samardžića da, suprotno njegovom naređenju od 3. oktobra 1998, Komanda Prištinskog korpusa nije formirala nove borbene grupe i zatražio od Samardžića da odredi sastav interventnih snaga.²⁴⁹⁵ Pretresno veće je zaključilo da je to primer napetosti u odnosima između Zajedničke komande i Komande 3. armije,²⁴⁹⁶ kao i između Pavkovića i Samardžića,²⁴⁹⁷ i da pokazuje da su Pavković i Zajednička komanda ponekad zaobilazili ili ignorisali redovni komandni lanac VJ-a.²⁴⁹⁸

746. Šainović navodi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da iz dopisa od 5. oktobra 1998. proističe da je odluka o formiranju snaga za brze intervencije doneta tokom sastanaka Zajedničke komande održanih 19. i 20. septembra 1998.²⁴⁹⁹ On tvrdi da Đakovićeve beleške ne sadrže belešku o bilo kakvoj takvoj odluci²⁵⁰⁰ i navodi da, čak i da je takva odluka postojala, ona ne bi imala uticaja na stvarnu situaciju na Kosovu, budući da je očigledno da je komandant 3. armije

²⁴⁹¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1082, 1084-1085, i izvori na koje se tamo poziva.

²⁴⁹² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1084.

²⁴⁹³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1085, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1439, DP P1468, str. 124.

²⁴⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1085, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1439.

²⁴⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1085, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1439.

²⁴⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086.

²⁴⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 83. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 660, 680.

²⁴⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086.

²⁴⁹⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 93-95, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1085, DP P1439.

²⁵⁰⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 93-94, gde se upućuje na DP P1468, Prvostepena presuda, tom 1, par. 1085, gde se tvrdi da je Šainovićevo uputstvo "da se pripreme jedinice za brze intervencije", evidentirano u Đakovićevim beleškama, značilo da treba *postojće* jedinice pripremiti za brze intervencije, a ne formirati *nove* snage za brze intervencije.

odbio Pavkovićeve zahteve.²⁵⁰¹ Lukić tvrdi da dopis od 5. oktobra 1998. i Đakovićeve beleške pokazuju da je odluka o formiranju snaga za brze intervencije doneta "uporedo s" Planom za suzbijanje terorizma na sastanku koji je Milošević sazvao 21. jula 1998. u Beogradu, a ne tokom sastanaka Zajedničke komande održanih 19. i 20. septembra 1998.²⁵⁰² Pavković tvrdi da dopis od 5. oktobra 1998. ne pokazuje da je postojala bilo kakva napetost između njega i Samardžića ili između Zajedničke komande i Samardžića,²⁵⁰³ već da je on predstavljao "obrazloženje", a ne prkošenje Samardžiću.²⁵⁰⁴

747. Tužilaštvo odgovara da činjenica da se u Đakovićevim beleškama ne pominju iste informacije kao u dopisu od 5. oktobra 1998. ne čini taj dokument nepouzdanim.²⁵⁰⁵ Tužilaštvo takođe tvrdi da je Pretresno veće razumno zaključilo da dopis od 5. oktobra 1998. pokazuje da je prekršeno načelo potčinjavanja u VJ.²⁵⁰⁶

748. Žalbena veće primećuje da dopis od 5. oktobra 1998.²⁵⁰⁷ jasno pokazuje da je odluka o formiranju snaga za brze intervencije doneta na sastancima Zajedničke komande održanim 19. i 20. septembra 1998.²⁵⁰⁸ Kako je primetilo Pretresno veće, u Đakovićevim beleškama evidentirano je da je Šainović na sastanku Zajedničke komande održanom 20. septembra 1998. dao uputstvo "da se pripreme jedinice za brze intervencije", što objektivno potkrepljuje dopis od 5. oktobra 1998.²⁵⁰⁹ Šainovićevi i Lukićevi argumenti da predmetna odluka nije doneta na sastancima Zajedničke komande zasnivaju se na njihovom ličnom tumačenju dokaza, pri čemu nisu dokazali da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku.

749. Osim toga, Žalbena veće primećuje da se u dopisu od 5. oktobra 1998. jasno navodi da Komanda Prištinskog korpusa, suprotno naređenju komandanta 3. armije Samardžića, nije formirala nove borbene grupe. Umesto toga, Pavković je ponovo podneo Samardžiću zahtev da utvrdi sastav

²⁵⁰¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 95, 107; Šainovićeva replika, par. 21.

²⁵⁰² Lukićev žalbeni podnesak, par. 302, gde se upućuje na DP P1439, stavka 2, DP P1468, str. 121-123. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 300.

²⁵⁰³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 86-87, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 83, 680. V. takođe Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 92.

²⁵⁰⁴ Pavkovićeva replika, par. 18; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 92, gde se tvrdi da je svrha tog dopisa bila da se Samardžić obavesti da, zbog plana predsednika SRJ da se formiraju snage za brze intervencije, koji Pavković zove i "odluka Zajedničke komande", Samardžićevo prethodno naređenje da se formiraju nove borbene grupe nije moglo da se do kraja sprovede i da su snage za brze intervencije neophodne uprkos Samardžićevoj zabrani.

²⁵⁰⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 83, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1062.

²⁵⁰⁶ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 40, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 660.

²⁵⁰⁷ DP P1439: "Po povratku sa referisanja [Zajedničke komande] za KiM 19. i 20. 09. 1998. godine sa odlukom o formiranju snaga za brze intervencije upoznao sam Vas lično telefonom. U sklopu zaključka sa sastanka [Zajedničke komande] za KiM, dostavio sam vam odluku o formiranju snaga za brze intervencije [...] (naglasak dodat)."

²⁵⁰⁸ Čak i da je, kako navodi Lukić (Lukićev žalbeni podnesak, par. 302), pre tog sastanka već postojao plan da se formiraju snage za brze intervencije, dokument od 5. oktobra 1998. ukazuje na to da je odluka da se izvrši to formiranje u tom trenutku bila doneta na sastancima održanim 19. i 20. septembra 1998.

²⁵⁰⁹ DP P1468, str. 124, na koji se poziva u Prvostepenoj presudi, tom 1, par. 1085. Suprotno Šainovićevoj tvrdnji (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 94), izraz "da se pripreme jedinice za brze intervencije" ne mora obavezno da znači da su pre Šainovićevog uputstva već postojale jedinice konkretno namenjene brzim intervencijama.

snaga za brze intervencije, kao što je odlučeno na sastancima Zajedničke komande, iako je Samardžić prethodno odbio taj zahtev.²⁵¹⁰ Kako je primetilo Pretresno veće, dokazi u spisu ne pokazuju kakav je bio odgovor Komande 3. armije na Pavkovićev ponovo podneti zahtev za formiranje snaga za brze intervencije.²⁵¹¹ Shodno tome, Šainović pogrešno tumači dokaze kada tvrdi da je Samardžić odbio i Pavkovićev ponovo podneti zahtev.²⁵¹² Šainovićev argument da odluka sa sastanaka Zajedničke komande ne bi imala nikakvog uticaja na stvarnu situaciju na Kosovu zasniva se na pogrešnom tumačenju dokaza, pa je stoga i neutemeljen.

750. Nezavisno od toga koja je strana na kraju odnela prevagu po pitanju formiranja snaga za brze intervencije, redosled događaja pokazuje da Pavković, kao Samardžićev potčinjeni, nije odmah sproveo njegovo naređenje, već je reagovao tako što je izjavio da nije izvršio Samardžićevo naređenje i što se pozvao na odluku donetu na sastancima Zajedničke komande. Pretresno veće je konstatovalo da je time "prekršeno načelo subordinacije u VJ, koje iziskuje da podređeni moraju 'bezuslovno, tačno i na vreme' izvršavati naređenja pretpostavljene komande".²⁵¹³ Žalbeno veće stoga smatra da je, suprotno Pavkovićevom argumentu, razuman presuditelj o činjenicama mogao da izvede zaključke koje je izvelo Pretresno veće, da ovaj dopis pokazuje postojanje "napetosti između Zajedničke komande i Komande 3. armije",²⁵¹⁴ i napetosti između Pavkovića i Samardžića,²⁵¹⁵ kao i da su "Pavković i Zajednička komanda ponekad zaobilazili ili ignorisali redovni komandni lanac VJ".²⁵¹⁶

751. Šainovićevi, Pavkovićevi i Lukićevi argumenti u vezi s dopisom od 5. oktobra 1998. shodno tome se odbijaju.

(vi) Odluka Zajedničke komande da se započne s trećom etapom Plana za suzbijanje terorizma

752. Pretresno veće je zaključilo da je Pavković, na osnovu odluke od 31. jula 1998. ili približno tog datuma, donete na sastanku Zajedničke komande, poslao 1. avgusta 1998. zahtev Isturenom komandnom mestu 3. armije da narednog dana započne treću etapu Plana za suzbijanje

²⁵¹⁰ DP P1439.

²⁵¹¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1085.

²⁵¹² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 95, 107; Šainovićeva replika, par. 21.

²⁵¹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 660, gde se, kao primer, upućuje na DP P984, str. 2, DP P1401, str. 62, 96.

²⁵¹⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086.

²⁵¹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 83. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 660, 680.

²⁵¹⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086. Tokom žalbenog pretresa, Pavković je naveo da izraz "[c]ontrary to your orders / [s]uprotno vašim naređenjima" u prevodu dopisa od 5. oktobra 1998. na engleski jezik (DP P1439) predstavlja pogrešan prevod (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 331-334). Međutim, Pavković se time oslonio na svoje tumačenje Radinovićevog i Vasiljevićevog svedočenja, zanemarujući detaljnu ocenu njihovog svedočenja koju je dalo Pretresno veće, u kojoj se ne ukazuje na to da postoji bilo kakva greška u prevodu na engleski jezik (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1085; *ibid.*, tom 3, par. 660, gde se upućuje, između ostalog, na Radovan Radinović, 19. oktobar 2007, T. 17338-17342, Aleksandar Vasiljević, 24. januar 2007, T. 9092-9094. V. takođe Aleksandar Vasiljević, 24. januar 2007, T. 9095). Pavkovićev argument u vezi s tim stoga se odbija.

terorizma.²⁵¹⁷ Dana 1. avgusta 1998, komandant 3. armije Dušan Samardžić odbio je taj zahtev i izdao naredenje kojim je zabranio angažovanje jedinica Prištinskog korpusa u izvođenju plana za sprovođenje treće etape Plana za suzbijanje terorizma, dok on 2. avgusta 1998. ne bude dao odobrenje i dok ne bude dato odobrenje predsednika SRJ na sastanku zakazanom za 3. avgust 1998.²⁵¹⁸ Međutim, u Đakovićevim beleškama se navodi da je 2. avgusta 1998. Pavković na sastanku Zajedničke komande referisao da su jedinice počele borbena dejstva u Drenici i Jablanici,²⁵¹⁹ lokacijama koje su na sastanku Zajedničke komande održanom 30. jula 1998. određene za treću etapu Plana.²⁵²⁰ Dana 3. avgusta 1998, Samardžić je izdao naredenje Isturenom komandnom mestu 3. armije, kojim je zabranio nedozvoljenu upotrebu jedinica VJ-a i naložio jedinicama angažovanim na podršci MUP-u da se vrate u rejone svog razmeštaja.²⁵²¹ Na osnovu tih dokaza, Pretresno veće je zaključilo da je to primer napetosti između Zajedničke komande i Komande 3. armije,²⁵²² kao i sukoba između Pavkovića i Samardžića,²⁵²³ a takođe pokazatelj da su Pavković i Zajednička komanda ponekad zaobilazili ili ignorisali redovni komandni lanac VJ-a.²⁵²⁴

a. Argumentacija strana u postupku

753. Šainović navodi da je Pretresno veće pogrešno zaključilo da taj redosled događaja pokazuje da je Zajednička komanda zaobišla komandni lanac VJ-a.²⁵²⁵ On tvrdi da, suprotno Pavkovićevom zahtevu od 1. avgusta 1998, Đakovićeve beleške koje se odnose na sastanak održan 31. jula 1998. ne sadrže nikakvu zabelešku o tome da je Zajednička komanda donela odluku da se pokrene treća etapa Plana.²⁵²⁶ On takođe tvrdi da se u belešci u Đakovićevim beleškama o sastanku održanom 30. jula 1998. samo pominje "realizacij[a] treće etape", bez konkretne informacije o tome ko je izgovorio te reči i zašto.²⁵²⁷ Šainović tvrdi da to pokazuje da je Pavković samo upotrebio izraz "Zajednička komanda" u svom zahtevu²⁵²⁸ i da, čak i da je 31. jula 1998. godine bila doneta takva odluka, ona nije dovela do promena na terenu, pošto je Samardžić zabranio korišćenje jedinica VJ-a za sprovođenje treće etape Plana.²⁵²⁹ Lukić, sa svoje strane, tvrdi da je Pretresno veće pogrešno

²⁵¹⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086; *ibid.*, tom 3, par. 658, gde se upućuje na DP P1419, DP P1468, str. 33.

²⁵¹⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086; *ibid.*, tom 3, par. 658, gde se upućuje na DP 4D125.

²⁵¹⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086; *ibid.*, tom 3, par. 658, gde se upućuje na DP P1468, str. 36.

²⁵²⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086; *ibid.*, tom 3, par. 658, gde se upućuje na DP P1468, str. 33.

²⁵²¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086, gde se greškom upućuje na dokument označen brojem "4D458", koji nije u spisu. Pavković je na to ukazao tokom žalbenog pretresa (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 283). Međutim, taj dokument je uvršten u spis kao DP 4D311.

²⁵²² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086.

²⁵²³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 658.

²⁵²⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086.

²⁵²⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 96, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1086, DP P1419.

²⁵²⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 96, gde se upućuje na DP P1468, str. 33-34.

²⁵²⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 96, gde se upućuje na DP P1468, str. 33.

²⁵²⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 96, gde se upućuje na DP P1419. V. takođe Šainovićeva replika, par. 21.

²⁵²⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 96, 107, gde se upućuje na DP 4D125 i na dokument označen brojem "4D458". V. takođe Šainovićeva replika, par. 21.

zaključilo da je Zajednička komanda uticala na sprovođenje raznih etapa Plana, uprkos tome što je Pretresno veće i samo primetilo da odluka da se nastavi s trećom etapom Plana nije bila doneta na sastanku Zajedničke komande održanom 31. jula 1998. i da Samardžić nije dozvolio korišćenje snaga sve dok Plan ne bude odobren na sastanku s predsednikom SRJ.²⁵³⁰

754. Pavković tvrdi da borbeni izveštaji od 2. i 3. avgusta 1998. koje je Istureno komandno mesto 3. armije poslalo Generalštabu, koji su uvršteni kao dodatni dokazi u žalbenom postupku, pokazuju da je Samardžić bio upoznat s akcijama jedinica VJ-a u Drenici i u potpunosti nadležan za njih i da je o njima obavestio Generalštab, kao i da Pavković nije zaobilazio svoje pretpostavljene.²⁵³¹

755. Tužilaštvo odgovara da su zaključci Pretresnog veća bili razumni, budući da dokazi pokazuju da su, uprkos tome što je Samardžić odbio Pavkovićev zahtev, borbene akcije u Drenici i Jablanici počele 2. avgusta 1998, u skladu s Planom i željama Zajedničke komande.²⁵³² Tužilaštvo takođe odgovara da zaključak Pretresnog veća da je Zajednička komanda uticala na sprovođenje plana nije u suprotnosti s njegovim zaključkom da na sastanku Zajedničke komande održanom 31. jula 1998. nije doneta odluka da se nastavi s trećom etapom Plana.²⁵³³ Tužilaštvo dalje navodi da Pavković pogrešno tvrdi da odsustvo kritike u borbenom izveštaju od 2. avgusta 1998. pokazuje da je Samardžić odobrio njegovu akciju, budući da dokazi pokazuju da je Komanda 3. armije u stvari "nije odobraval".²⁵³⁴

b. Analiza

756. Najpre, Žalbeno veće podseća da je, iako u Pavkovićevom zahtevu od 1. avgusta 1998. stoji da je odluka da se pokrene treća etapa Plana doneta na sastanku Zajedničke komande održanom 31. jula 1998,²⁵³⁵ Pretresno veće konstatovalo da se u Đakovićevim beleškama "ne navodi jasno da li je [tog dana] ta odluka stvarno doneta".²⁵³⁶ Suprotno Lukićevom argumentu, to ne znači da je Pretresno veće zaključilo da ta odluka nije bila doneta na sastanku Zajedničke komande održanom 31. jula 1998. U stvari, Pretresno veće je primetilo da se u Đakovićevim beleškama navodi da se tokom sastanka Zajedničke komande održanog 30. jula 1998. razgovaralo o tome da će se treća

²⁵³⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 301, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 891, 1086. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 287, 292, 308.

²⁵³¹ Pavkovićev dopunski žalbeni podnesak, par. 8, 15-16, gde se upućuje na DP 4DA3, DP 4DA4, i takođe tvrdi da se u borbenom izveštaju od 3. avgusta 1998. navodi da je Samardžić odbio Pavkovićev predlog za pružanje podrške snagama MUP-a, između ostalog, u rejonu sela Jablanica.

²⁵³² Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 84, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1086.

²⁵³³ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 263, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 891-892, 1086.

²⁵³⁴ Odgovor tužilaštva na Pavkovićev dopunski podnesak, par. 24-26, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 888-894, 1086, *ibid.*, tom 3, par. 658-659, DP 4DA3, DP 4DA4.

²⁵³⁵ DP P1419.

²⁵³⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086.

etapa Plana ostvariti putem akcija u Drenici i Jablanici.²⁵³⁷ Prema tumačenju Pretresnog veća, dokazi pokazuju da je ta odluka, doneta na sastanku Zajedničke komande otprilike u to vreme, bila osnov za zahtev koji je Pavković 1. avgusta 1998. poslao Samardžiću, komandantu 3. armije, za odobrenje da se pokrene treća etapa Plana.²⁵³⁸ Iako se u Đakovićevim beleškama ne pominje ko je rekao da će treća etapa Plana biti sprovedena i zašto, Žalbeno veće smatra da to samo po sebi ne dovodi u pitanje konstataciju Pretresnog veća da je ta odluka doneta na sastanku Zajedničke komande otprilike u to vreme.²⁵³⁹ Šainović nije dokazao da je ocena dokaza koju je u vezi s tim iznelo Pretresno veće bila nerazumna, niti je potkrepio svoju tvrdnju da dokazi pokazuju da je Pavković samo koristio izraz "Zajednička komanda".

757. Samardžićeva naređenja od 1. i 3. avgusta 1998,²⁵⁴⁰ kao i deo Đakovićevih beleški koji se odnosi na 2. avgust 1998,²⁵⁴¹ jasno pokazuju da su, uprkos Samardžićevom naređenju kojim je zabranio angažovanje jedinica Prištinskog korpusa dok plan za sprovođenje treće etape ne bude odobrio predsednik SRJ 3. avgusta 1998, jedinice Prištinskog korpusa bile angažovane u Drenici i Jablanici na podršci MUP-u pre tog datuma, u skladu s onim o čemu se raspravljalo na sastanku Zajedničke komande.²⁵⁴² To dalje potkrepljuje zaključak Pretresnog veća zasnovan na drugim dokumentarnim dokazima i svedočenjima svedoka da je u periodu od 25. jula do 6. avgusta 1998. jedan broj jedinica MUP-a, zajedno s borbenim grupama Prištinskog korpusa, bio angažovan u rejonu Drenice.²⁵⁴³ Žalbeno veće stoga zaključuje da je razuman presuditelj o činjenicama mogao da izvede zaključke da to pokazuje postojanje napetosti između Zajedničke komande i Komande 3. armije i da su "Pavković i Zajednička komanda ponekad zaobilazili ili ignorisali redovni komandni lanac VJ".²⁵⁴⁴ Šainović i Lukić samo daju sopstveno tumačenje dokaza, ali ne pokazuju kakvu je grešku napravilo Pretresno veće.

758. Kada je reč o dodatnim dokazima uvrštenim u žalbenom postupku, Žalbeno veće primećuje da je Istureno komandno mesto 3. armije poslalo Generalštabu i operativnom centru Komande 3. armije, radi njihove informacije, oba borbena izveštaja, i od 2. i od 3. avgusta 1998, i da se u njima govori o dejstvima snaga VJ-a na podršci snagama MUP-a u rejonu Drenice i Jablanice.²⁵⁴⁵ U izveštaju od 2. avgusta 1998. takođe se navodi da je doneta odluka da se podrže snage MUP-a u,

²⁵³⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086; *ibid.*, tom 3, par. 658; DP P1468, str. 33.

²⁵³⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086, posmatran kao celina. Konkretno, Žalbeno veće primećuje da Pretresno veće navodi ovaj sled dokaza kao primer "napetosti između Zajedničke komande i Komande 3. armije". V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 658.

²⁵³⁹ U vezi s tim, Žalbeno veće podseća na zaključak Pretresnog veća da Đakovićeve beleške nisu stenogram sa sastanaka Zajedničke komande (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1062).

²⁵⁴⁰ DP 4D125; DP 4D311 (koji se greškom navodi kao DP 4D458 u Prvostepenoj presudi, tom 1, par. 1086).

²⁵⁴¹ DP P1468, str. 36.

²⁵⁴² V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086; *ibid.*, tom 3, par. 658.

²⁵⁴³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 892 (konkretno, dokazi na koje se poziva u fusnoti 2328).

²⁵⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086.

²⁵⁴⁵ DP 4DA3, str. 1-2, 4DA4, str. 2.

između ostalog, Jablanici.²⁵⁴⁶ U izveštaju od 3. avgusta 1998. pominje se da je poštovano Samardžićevo naređenje kojim se zabranjuje neovlašćeno korišćenje jedinica VJ-a na Kosovu, kao i to da je odbijen Pavkovićev predlog da se snagama MUP-a pruži podrška u, između ostalog, Jablanici.²⁵⁴⁷

759. Žalbeno veće primećuje da je upućivanje u izveštaju od 2. avgusta 1998. na odluku da se pomogne snagama MUP-a naizgled u suprotnosti sa Samardžićevim naređenjem od 1. avgusta 1998. kojim se zabranjuje korišćenje jedinica Prištinskog korpusa do odluke predsednika SRJ, očekivane 3. avgusta 1998.²⁵⁴⁸ Međutim, na izveštaju od 2. avgusta 1998, upućenom ne samo Generalštabu, već i Komandi 3. armije, nalaze se samo ime i potpis Miodraga Simića, načelnika štaba 3. armije,²⁵⁴⁹ koji je u to vreme bio na Isturenom komandnom mestu 3. armije.²⁵⁵⁰ Kako je primetilo Pretresno veće, Samardžić je 3. avgusta 1998. iz Komande 3. armije izdao naređenje kojim je naložio da se jedinice VJ-a angažovane na podršci MUP-u vrate u rejone svog razmeštaja.²⁵⁵¹ To naređenje je bilo upućeno Isturenom komandnom mestu 3. armije i "na ličnost" načelnika štaba.²⁵⁵² Prema tome, nije jasno da li se sadržina izveštaja od 2. avgusta 1998, uključujući odluku da se pomogne snagama MUP-a, mogla pripisati Samardžiću.²⁵⁵³ Upućivanje na Samardžićevo naređenje u izveštaju od 3. avgusta 1998.²⁵⁵⁴ odražava i potvrđuje njegovo stvarno naređenje od 3. avgusta 1998, kojim je naložio da se jedinice VJ-a vrate u rejone svog razmeštaja.²⁵⁵⁵ Prema tome, Žalbeno veće zaključuje da dva borbena izveštaja, od 2. i 3. avgusta 1998, ne izazivaju razumnu sumnju koja bi dovela do toga da Žalbeno veće preinači zaključke Pretresnog veća u vezi s događajima oko pokretanja treće etape Plana.²⁵⁵⁶

760. Iz gorenavedenih razloga, odbijaju se Šainovićevi, Lukićevi i Pavkovićevi argumenti u vezi s odlukom Zajedničke komande da se pokrene treća etapa Plana.

²⁵⁴⁶ DP 4DA3, str. 3.

²⁵⁴⁷ DP 4DA4, str. 2-3.

²⁵⁴⁸ DP 4D125; Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086; *ibid.*, tom 3, par. 658.

²⁵⁴⁹ DP 4DA3, str. 3.

²⁵⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 587.

²⁵⁵¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086, gde se pogrešno upućuje na dokument označen brojem "4D458" umesto tog istog dokumenta koji je uvršten kao DP 4D311.

²⁵⁵² DP 4D311.

²⁵⁵³ V. takođe Miodrag Simić, 13. septembar 2007, T. 15532-15534; DP 4D378; DP 4DA5; DP 4D505, par. 11. Up. Prvostepena presuda, tom 1, par. 586-587, 1081.

²⁵⁵⁴ DP 4DA3, str. 2. Na izveštaju od 3. avgusta 1998. takođe se nalze samo ime i potpis Miodraga Simića.

²⁵⁵⁵ DP 4D311 (greškom naveden kao DP 4D458 u Prvostepenoj presudi, tom 1, par. 1086). Odbijanje Pavkovićevog predloga da se pruži podrška snagama MUP-a u Jablanici, na koje se upućuje u izveštaju od 3. avgusta 1998. (DP 4DA3, str. 3), dodatno potkrepljuje Samardžićevo naređenje od 3. avgusta 1998.

²⁵⁵⁶ Isto tako, Žalbeno veće smatra neutemeljenim to što se Pavković, tokom žalbenog pretresa, oslanjao na dokazni predmet 4D378, naređenje od 31. jula 1998. poslato s Isturenog komandnog mesta 3. armije sa Simićevim potpisom, da se snage Prištinskom korpusa upotrebe 3. avgusta 1998. da "razbi[ju] i uništ[e] terorističke snage u rejonu s. Smonica [...] i obezbed[e] sigurno korišćenje komunikacije Đakovica-Batuša". Pavković je naveo da se ta akcija pominje u izveštaju od 2. avgusta 1998. (DP 4DA3) i da je on o njoj referisao na sastanku Zajedničke komande održanom 2. avgusta 1998. (DP P1468, str. 36), pa je stoga akcija o kojoj je referisao na ovom sastanku Zajedničke komande bila u skladu sa Simićevim naređenjem i njome nije prekršeno Samardžićevo naređenje (v.

(vii) Uputstva Zajedničke komande za odbranu naseljenih područja i šest operativnih izveštaja Zajedničke komande

761. Šainović navodi da je Pretresno veće uputilo na Uputstvo za odbranu naseljenih mesta koje je Zajednička komanda izdala u julu 1998, kao i na šest operativnih izveštaja Zajedničke komande iz oktobra i novembra 1998,²⁵⁵⁷ iako je Đaković u svedočenju rekao da je te dokumente izradio jedan drugi organ, naime Prištinski korpus, a ne Zajednička komanda.²⁵⁵⁸ Šainović takođe tvrdi da nema dokaza koji pokazuju da su ta uputstva i sadržina tih izveštaja sprovedeni na terenu.²⁵⁵⁹ Tužilaštvo odgovara da njegovi navodi predstavljaju neargumentovane tvrdnje o tome da Pretresno veće nije protumačilo dokaze na način koji njemu više odgovara.²⁵⁶⁰

762. Pretresno veće je Uputstvo²⁵⁶¹ i šest operativnih izveštaja²⁵⁶² ocenilo uzevši u obzir ne samo Đakovićovo svedočenje, već i njihovu sadržinu, kao i druge dokumentarne dokaze i svedočenja.²⁵⁶³ Konkretno, kada je reč o šest operativnih izveštaja, Pretresno veće je zaključilo da, iako su oni možda poticali od VJ-a, njihov sadržaj, uključujući detaljnu političku analizu, kao i detaljan pregled i predloge u vezi s angažovanjem MUP-a, "pokazuje da je u njihovoj izradi učestvovalo osoblje izvan vojske, kao i to kakvu je ulogu to telo imalo u koordinisanju sadejstva VJ i MUP".²⁵⁶⁴ Samo time što upućuje na Đakovićovo svedočenje, Šainović nije dokazao da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku u oceni relevantnih dokaza. Činjenica da dokazi nisu nedvosmisleno potvrđivali da li su Uputstvo i sadržaj operativnih izveštaja stvarno sprovedeni na terenu nije sprečila Pretresno veće da ih uzme u obzir pri oceni odnosa između Zajedničke komande i drugih tela. Uticaj onoga o čemu se raspravljalo na sastancima Zajedničke komande na događaje na terenu utvrđen je na

žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 282-283). Međutim, tim argumentima Pavković zanemaruje sve druge relevantne dokaze koje je Pretresno veće razmotrilo.

²⁵⁵⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 100, 107, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1089-1090.

²⁵⁵⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 100, gde se upućuje na Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26416-26417, 26429-26430.

²⁵⁵⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 100, 107.

²⁵⁶⁰ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 78, gde se takođe tvrdi da su njegovi argumenti samo ponavljanje navoda koje je izneo tokom pretresnog postupka, pa se traži da se stoga odbace bez razmatranja.

²⁵⁶¹ DP P2086.

²⁵⁶² DP P1203; DP P1204; DP P1206; DP P1197; DP P1198; DP P2623.

²⁵⁶³ Kada je reč o Uputstvu, Pretresno veće je uzelo u obzir sledeće: (i) propratni dopis poslat raznim odeljenjima odbrane 28. jula 1998, u kojem piše da je Zajednička komanda izdala Uputstvo i da je "utvrdila novi sastav štabova za odbranu u opštinama"; i (ii) belešku u Đakovićevim beleškama da se na sastanku Zajedničke komande održanom 22. jula 1998 raspravljalo o odbrani gradova, pri čemu je zabeleženo da je Minić izjavio da Pavković treba da izda uputstvo, iako je bilo svesno i toga da je Đaković u svedočenju rekao da ono nije imalo snagu naređenja, da je izraz "Zajednička komanda" možda dodat kako bi se pozvali na neku vrstu "fiktivnog autoriteta" i da to Uputstvo nije poteklo s nekog sastanka Zajedničke komande, već ga je izradio Prištinski korpus (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1089, gde se upućuje na DP P1064, Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26414, 26416-26417. V. takođe DP P1468, str. 2, 4). Kada je reč o šest operativnih izveštaja, iako je Pretresno veće bilo upoznato s Đakovićevim svedočenjem da je te izveštaje sastavljala Komanda Prištinskog korpusa tako što je samo kombinovala izveštaje MUP-a, RJB-a i RDB-a s vojnim izveštajem, ono je takođe primetilo sledeće: (i) termin "Zajednička komanda za KiM" otkucan je na kraju svakog dokumenta umesto potpisa; i (ii) dva ta izveštaja uvrštena su u spis dokaza s propratnim stranama na kojima je rukom napisano "Na ličnost, Milomir Minić". Pored toga, ono je uzelo u obzir Minićevo svedočenje da je tu vrstu dokumenata dobijao od VJ-a (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1090, gde se upućuje na Milomir Minić, 31. avgust 2007, T. 14787-14788, Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26428-26432).

²⁵⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1090.

osnovu drugih dokaza koje je Pretresno veće pažljivo razmotrilo.²⁵⁶⁵ Shodno tome, Šainovićevi argumenti u vezi s Uputstvom i šest operativnih izveštaja odbijaju se.

(viii) Dve odluke Prištinskog korpusa u kojima se upućuje na Zajedničku komandu

763. Pretresno veće je uzelo u obzir odluku Prištinskog korpusa od 10. avgusta 1998. u vezi sa zajedničkim angažovanjem snaga MUP-a i VJ-a u nekoliko reiona na Kosovu, do koga je trebalo da da dođe 11. avgusta 1998,²⁵⁶⁶ kao i odluku Prištinskog korpusa od 14. avgusta 1998, kojom je jedinicama VJ-a naređeno da pruže podršku jedinicama MUP-a u konkretnoj operaciji u rejonu sela Slup/Sllup i Vokša/Voksh.²⁵⁶⁷ U obe odluke navodi se da će "[k]omandovanje borbenim dejstvima vrši[ti] Zajednička komanda za KiM".²⁵⁶⁸ Pošto je te odluke ocenilo u kontekstu svedočenja svedoka, Pretresno veće je zaključilo da je "operacijom Slup i Vokša komandovao Prištinski korpus [s Isturenog komandnog mesta] i da je svrha naređenja Zajedničke komande u pogledu te operacije bila koordinisanje".²⁵⁶⁹

764. Šainović navodi da je, na osnovu odluka od 10. avgusta 1998.²⁵⁷⁰ i 14. avgusta 1998, Pretresno veće zaključilo da je svrha naređenja Zajedničke komande "bila koordinisanje", što je pogrešno, budući da se "u obrazloženju datom u vezi s tim angažovanjem ne pominje nikakvo koordinisanje".²⁵⁷¹ Konkretno, on tvrdi da, u pogledu zajedničkih operacija u rejonu Slupa i Vokše, dokazi pokazuju da su relevantna dejstva bila koordinirana između VJ-a i MUP-a još pre sastanka Zajedničke komande održanog 13. avgusta 1998, na kojem je Pavković samo preneo ono što je Samardžić naredio.²⁵⁷² Lukić takođe osporava taj isti zaključak, tvrdeći da dokazi pokazuju da je operacija u rejonu Slupa i Vokše bila pripremljena pre rasprave na sastanku Zajedničke komande i da je njome komandovala Komanda Prištinskog korpusa.²⁵⁷³ Tužilaštvo odgovara da Lukić svojim argumentom iskrivljeno prikazuje relevantne zaključke Pretresnog veća.²⁵⁷⁴

²⁵⁶⁵ V. gore, par. 730.

²⁵⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1031, 1091, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1427.

²⁵⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1031, 1091, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1428.

²⁵⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1032, 1091, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1427, str. 3, DP P1428, str. 3.

²⁵⁶⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1092. U citiranom delu rečenice u originalu piše "da je svrha *naređenja Zajedničke komande* u pogledu te operacije bila koordinisanje" (naglasak dodat). Upućivanje na "naređenje Zajedničke komande" dovodi do zabune, budući da je odluku od 14. avgusta 1998. o operaciju u Slupu i Vokši doneo Prištinski korpus, s nazivom Komanda Prištinskog korpusa u zaglavlju. Iz konteksta Prvostepene presude, Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće htelo da kaže "Zajednička komanda", a ne "naređenje Zajedničke komande". Žalbeno veće smatra da ta greška nije uticala na dalje zaključke Pretresnog veća.

²⁵⁷⁰ Iako Šainović navodi da je taj datum bio 11. avgust 1998. (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 101), Žalbeno veće zaključuje da je on mislio na 10. avgust 1998, na osnovu sadržine DP P1427, kao i Prvostepene presude, tom 1, par. 1091, na koji upućuje u vezi s tom temom.

²⁵⁷¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 101, 107, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1091-1092.

²⁵⁷² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 101-102, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1083.

²⁵⁷³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 304-305, 329-330, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1032, 1091-1092, *ibid.*, tom 3, par. 802, DP 6D731, DP P1427, DP P1428. Izgleda da Lukić takođe misli da je Pretresno veće zaključilo da je Zajednička komanda ne samo koordinirala, već i komandovala dotičnom operacijom (Lukićev žalbeni podnesak, par. 305). Pored toga, Lukić tvrdi da se Pretresno veće oslonilo samo na odluke od 10. i 14. avgusta 1998. kada je izvelo opšti zaključak da je

765. Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće zaključilo da je, pre nego što su donete odluke Prištinskog korpusa od 10. i 14. avgusta 1998, "bilo određene koordinacije ili razmene informacija između MUP i VJ"²⁵⁷⁵ i da je MUP prihvatio da izvrši razne zadatke koji se u njima navode.²⁵⁷⁶ Pretresno veće je takođe zaključilo da se o zajedničkoj operaciji u rejonu Slupa i Vokše – koja je bila predmet odluke od 14. avgusta 1998. – raspravljalo tokom sastanka Zajedničke komande održanog 13. avgusta 1998, ali da je ta operacija bila planirana pre tog sastanka.²⁵⁷⁷ Međutim, suprotno Šainovićevim i Lukićevim argumentima, u tim odlukama se ne navodi da Zajednička komanda nije imala ulogu u koordiniranju između VJ-a i MUP-a u vezi s operacijom u Slupu i Vokši.

766. Pri oceni odluka od 10. i 14. avgusta 1998, Pretresno veće je napomenulo da je, iako se u odlukama navodi da zajedničkim akcijama treba da "komanduje Zajednička komanda", Đaković u svedočenju rekao da je ta klauzula značila da su se "i komanda VJ i komanda MUP dogovorile o zadacima koje treba da izvrše jedinice VJ i MUP tokom zajedničke akcije."²⁵⁷⁸ Pretresno veće je takođe imalo u vidu dokaze koji pokazuju da je Pavković, iako je već bilo u toku koordiniranje između VJ-a i MUP-a, na sastanku održanom 13. avgusta 1998. obavestio Zajedničku komandu o spremnosti za početak akcije.²⁵⁷⁹ Imajući u vidu te dokaze, uzete zajedno s dokazima koji pokazuju ulogu Zajedničke komande u koordiniranju akcija VJ-a i MUP-a,²⁵⁸⁰ razuman presuditelj o činjenicama mogao je da zaključi da je svrha Zajedničke komande kad je reč o toj operaciji bila

Zajednička komanda imala ulogu koordiniranja, a da je zanemarilo druga naređenja u spisu u kojima se ne spominje Zajednička komanda (Lukićev žalbeni podnesak, par. 303, 306). Iz konteksta Lukićevog žalbenog podneska, Žalbeno veće shvata da je on napravio nehotičnu grešku kada je uputio na odluku od 14. avgusta, odnosno 18. avgusta 1998. (Lukićev žalbeni podnesak, par. 303).²⁵⁷⁴ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 265-266, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1031-1032.

²⁵⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1031.

²⁵⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1032.

²⁵⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1083, i izvori na koje se tamo poziva.

²⁵⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1032. V. Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26381, 26434, *ibid.*, 20. maj 2008, T. 26456-26457.

²⁵⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1083, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1468, str. 52, 54.

²⁵⁸⁰ Ti dokazi su uključivali Đakovićeve beleške (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1079, i izvori na koje se tamo poziva), neke primere kada je Zajednička komanda zaobišla ili ignorisala komandni lanac VJ-a u kontekstu angažovanja VJ-a na pružanju podrške MUP-u (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1085-1086, i izvori na koje se tamo poziva) i šest operativnih izveštaja Zajedničke komande (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1090, i izvori na koje se tamo poziva). Kada tvrdi da se Pretresno veće oslonilo samo na odluke od 10. i 14. avgusta 1998. kada je zaključilo da je Zajednička komanda imala koordinacionu ulogu (Lukićev žalbeni podnesak, par. 303, 306), Lukić stoga iskričljivo tumači Prvostepenu presudu. U prilog svojim argumentima da Zajednička komanda nije imala koordinacionu ulogu, Šainović i Lukić (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 103; Lukićev žalbeni podnesak, par. 307) upućuju i na zaključak Pretresnog veća da je, iako je naređenjem 125. motorizovane brigade od 7. jula 1998. (DP P2113) njoj potčinjenim jedinicama zabranjeno preduzimanje akcija bez "odobrenja Zajedničke komande", "u stvarnosti bilo potrebno da operacije odobre Komanda Prištinskog korpusa i Komanda MUP" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1096). Međutim, taj zaključak je u skladu sa zaključcima Pretresnog veća da uloga Zajedničke komande nije bila da rukovodi i komanduje zajedničkim operacijama, već da ih koordinira, i da su naređenja za operacije sprovedena preko postojećih komandnih lanaca (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1092, 1110). Žalbeno veće takođe primećuje da je Pretresno veće, iako je navelo da se "[u] naređenjima za zajedničke akcije izvedene tokom [perioda od otprilike 25. jula do 29. oktobra 1998] navodi 'Zajednička komanda'" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1004, na koji se poziva u Lukićevom žalbenom podnesku, par. 303), što bi moglo da ukazuje na to da se u svim tim naređenjima navodi "Zajednička komanda", uzelo u obzir naređenja koja je tokom 1998. izdao Prištinski korpus u vezi sa zajedničkim operacijama VJ-a i MUP-a, u kojima se ne navodi Zajednička komanda (v., npr., Prvostepena presuda, tom 1, par. 874; *ibid.*, tom 3, par. 675, 1081, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1101, DP P1429, DP 6D700). Lukićev argument da je Pretresno veće zanemarilo ta naređenja (Lukićev žalbeni podnesak, par. 303, 306, gde se upućuje na DP 6D697, DP 6D696, DP P1101, DP P1429, DP P1431, DP 6D700, DP 6D701, DP P1434) stoga se odbija. Postojanje tih naređenja takođe je u skladu sa zaključcima Pretresnog veća, kao što je gore navedeno.

"koordinisanje", kao što je zaključilo Pretresno veće.²⁵⁸¹ Shodno tome, Šainovićevi i Lukićevi argumenti u vezi s tim se odbijaju.

(ix) Zajednička komanda i MUP

767. Pretresno veće je zaključilo da su predstavnici MUP-a, kao što je Lukić, bili među onima koji su redovno prisustvovali sastancima Zajedničke komande tokom 1998.²⁵⁸² i da je u drugoj polovini 1998. Zajednička komanda imala "ulogu u koordinaciji i razmeni informacija i obaveštajnih podataka između MUP i VJ" i "utila [...] na MUP i VJ u pogledu sprovođenja [...] Plana za suzbijanje terorizma".²⁵⁸³

768. Šainović navodi da u Prvostepenoj presudi "gotovo da nema analize dokaza" koji dokazuju postojanje veze između Zajedničke komande i MUP-a.²⁵⁸⁴ Međutim, on tom tvrdnjom zanemaruje analizu tih dokaza koju je izvršilo Pretresno veće.²⁵⁸⁵ Njegov argument u vezi s tim stoga se odbija.

769. Lukić navodi da je "MUP-om upravljao isključivo ministar", pošto su dokazi pokazali da je MUP bio obavezan da se angažuje na Kosovu i koordinira dejstva s VJ-om prema relevantnim zakonima i naređenjima iz "sedišta MUP-a u Beogradu", kao i s obzirom na to da Pretresno veće nije izvelo zaključak da je bio narušen sistem rukovođenja i komandovanja MUP-om.²⁵⁸⁶ Žalbena veće odbija njegovu tvrdnju jer nije pokazao kako su ti dokazi u suprotnosti sa zaključkom

²⁵⁸¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1092. Lukić iskrivljeno prikazuje Prvostepenu presudu utoliko što smatra da je Pretresno veće takođe zaključilo da je tom operacijom doslovno "komand[ovala] Zajednička komanda" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 305) i da je "Zajednička komanda trebalo da ide na teren i koordinira izvršenje svake pojedinačne protiterorističke akcije" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 304).

²⁵⁸² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1055-1056, 1059, 1078; *ibid.*, tom 3, par. 306.

²⁵⁸³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1110.

²⁵⁸⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 111, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1055-1107. *Contra* Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 87.

²⁵⁸⁵ Ti dokazi uključuju sledeće: (i) Cvetičevo svedočenje da su, na sastanku Štaba MUP-a u Prištini održanom 10. jula 1998, svi načelnici SUP-ova s Kosova obavešteni da je "osnovana komanda na najvišem nivou s mandatom da integriše aktivnosti vojske i policije u sprovođenju protiterorističkih operacija" i da je 22. jula 1998, na sastanku Štaba MUP-a u Prištini, Đorđević ponovio da je formiranje Zajedničke komande obuhvatalo, između ostalog, Lukića (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1071, gde se upućuje, između ostalog, na Ljubinko Cvetić, 7. decembar 2006, T. 8051-8052, 8077, *ibid.*, 8. decembar 2006, T. 8123. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 315, 985, 1033); (ii) dokaze o sastancima Zajedničke komande održanim u periodu od jula do oktobra 1998, na kojima su učestvovali predstavnici MUP-a, uključujući Đorđevića i Lukića (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1055-1056, 1059, 1078; *ibid.*, tom 3, par. 306, i izvori na koje se tamo poziva); (iii) šest operativnih izveštaja Zajedničke komande iz oktobra i novembra 1998, koji se tiču angažovanja snaga MUP-a i VJ-a i predloga za dalja angažovanja obeju tih snaga (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1090, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1203, DP P1204, DP P1206, DP P1197, DP P1198, DP P2623. V. takođe gore, pododeljak VII.C.2.(c)(vii)); (iv) dokaze o sastanku održanom 29. oktobra 1998. u Beogradu, na kojem su starešine MUP-a i drugi učesnici razmatrali dostignuća Zajedničke komande i raspravljali o nastavku rada Zajedničke komande (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1003, 1097-1099, 1107, gde se upućuje na DP P2166. V. takođe gore, pododeljak VII.C.1.(b)(ii)); i (v) dokaze o sastanku pripadnika MUP-a i predstavnika drugih resora, održanom 5. novembra 1998. u zgradi MUP-a u Prištini, na kojem je Milutinović rekao da "[z]a Vojsku Jugoslavije i policiju ostaje sve kao što je i do sada bilo (Zajednička komanda [...])" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1105, gde se upućuje na DP P2805, str. 4. V. takođe DP P2805, str. 3). V. takođe DP 4DA22, str. 1.

²⁵⁸⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 293-298, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe *ibid.*, par. 307-308. *Contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 252, 259-260.

Pretnosnog veća da je komandna struktura MUP-a funkcionisala i da je Zajednička komanda uticala na MUP i VJ.²⁵⁸⁷

770. U prilog svom argumentu da Zajednička komanda nije imala uticaja,²⁵⁸⁸ Lukić tvrdi da je Plan za suzbijanje terorizma izradio VJ bez MUP-a i da su zajednička dejstva VJ-a i MUP-a, izvođena u skladu s Planom, sprovedena isključivo po naređenju Prištinskog korpusa.²⁵⁸⁹ Međutim, Lukić nije potkrepio tvrdnju da navodno neučešće MUP-a navodi na zaključak da je VJ imao apsolutnu kontrolu nad zajedničkim akcijama, bez ikakvog uticaja Zajedničke komande. Njegov argument u vezi s tim, u delu koji se odnosi na Zajedničku komandu, odbija se.²⁵⁹⁰

(d) Zaključak

771. Pošto nisu dokazali da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku pri oceni dokaza, Šainović, Pavković i Lukić nisu pokazali ni da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je Zajednička komanda uticala na VJ i MUP tokom 1998. i imala ulogu u koordiniranju tih dveju snaga. Shodno tome, Žalbeno veće odbacuje sve njihove argumente u vezi s tim.²⁵⁹¹

3. Postojanje i nadležnost Zajedničke komande krajem 1998. i tokom 1999.

(a) Uvod

772. Pretresno veće je zaključilo da je posle zaključenja Oktobarskih sporazuma, odnosno Sporazuma Holbrooke-Milošević i drugih relevantnih sporazuma, u drugoj polovini oktobra 1998,²⁵⁹² održan sastanak rukovodstva SRJ i Srbije u Miloševićevom kabinetu u Belom dvoru u Beogradu 29. oktobra 1998, na kojem su učesnici razmatrali aktivnosti preduzete za realizaciju Plana za suzbijanje terorizma u ime Zajedničke komande.²⁵⁹³ Pretresno veće je takođe zaključilo da su se učesnici na ovom sastanku "složili da Zajednička komanda treba da nastavi sa svojim radom – mada u drugačijem sastavu".²⁵⁹⁴

²⁵⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1081, 1110.

²⁵⁸⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 292. V. takođe *ibid.*, par. 308.

²⁵⁸⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 299-300, 308(1)(2)(3), uzeto zajedno sa *ibid.*, par. 292. V. takođe *ibid.*, par. 566, 589-590. V. dalje *ibid.*, par. 284, 326-328, 331, 339, 564-565, 567-568, gde se tvrdi nema dokaza koji pokazuju da je MUP planirao bilo kakve akcije ni da je izdavao bilo kakva naređenja u svrhu zajedničkih operacija VJ-a i MUP-a.

²⁵⁹⁰ Lukićeva tvrdnja o neučešću MUP-a tokom 1998. dalje je detaljno razmotrena dalje u tekstu, u vezi s njegovim ličnim doprinosom UZP-u i uslovom *mens rea*. V. dole, pododeljak VII.F.3.

²⁵⁹¹ Šainovićev podosnov 1(8) delimično, 1(16); Pavkovićevi podosnovi 1(D) delimično, 1(G) delimično; Lukićevi podosnovi N delimično, N(1), N(3) delimično, P(6) delimično.

²⁵⁹² V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 312-314, 330-334, 337-339, 347-349, 812, 921, gde je Pretresno veće zaključilo da su, imajući u vidu činjenicu da se kriza na Kosovu pogoršala tokom 1998, međunarodni posrednici izdejstvovali Oktobarske sporazume, po kojima su vlasti SRJ i Srbije prihvatile određene stvari, uključujući smanjenje broja pripadnika VJ-a i MUP-a na Kosovu i dolazak OEBS-ove Verifikacione misije za Kosovo, poznate i kao VMK, koja je trebalo da nadzire poštovanje Sporazuma.

²⁵⁹³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1003, 1097-1099, 1107. V. takođe gore, pododeljak VII.C.1.(b)(ii).

²⁵⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1112. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1099.

773. Kada je reč o postojanju Zajedničke komande tokom 1999, Pretresno veće je primetilo da nema dokaza da je bilo svakodnevnih sastanaka, sličnih onima koji su održavani 1998, i uzelo u obzir samo dokaze o jednom sastanku održanom 1. juna 1999.²⁵⁹⁵ Međutim, ono je stalo na sledeće stanovište:

[Z]načajni akteri, uključujući i neke od optuženih, tokom 1999. godine pominjali [su] "Zajedničku komandu" koju su morali da uzmu u obzir prilikom obavljanja svojih dužnosti. Pod "Zajedničkom komandom" oni su 1999. godine podrazumevali ceo sistem koordinacije koji je 1998. godine uspostavljen između VJ i MUP. Kao što je objašnjeno gore u tekstu, organ poznat pod nazivom Zajednička komanda bio je deo tog sistema 1998. godine. Taj sistem koordinacije nastavio je da funkcioniše 1999. godine. Pripadnici MUP i VJ uveli su stalnu praksu održavanja koordinacionih sastanaka pre finaliziranja planova za zajedničke operacije i izvođenja tih operacija.²⁵⁹⁶

774. Kada je reč o nadležnosti Zajedničke komande tokom 1999, Pretresno veće je imalo u vidu, između ostalog, 16 naređenja s nazivom "Zajednička komanda" u zaglavlju i konstatovalo da je, "bez obzira na to što je izvor [tih 16 naređenja] bio Prištinski korpus, u zaglavlju dodavano "Zajednička komanda" da bi se obezbedilo da budu prihvaćena u komandnom lancu MUP [...] i da bi imala veći autoritet".²⁵⁹⁷ Pretresno veće je smatralo da je "pominjanje 'Zajedničke komande' [...] evociralo autoritet organa koji se 1998. godine nazivao 'Zajedničkom komandom'".²⁵⁹⁸

775. Pretresno veće je takođe zaključilo da su "i snage MUP i snage VJ sprovodile" tih 16 naređenja koja su u zaglavlju imala naziv "Zajednička komanda".²⁵⁹⁹ Ono je dalje navelo da su "komandni lanci VJ i MUP ostali zasebni i nepromenjeni, te da su i jedinicama VJ i MUP komandovale njihove odgovarajuće komande",²⁶⁰⁰ iako je "komandni lanac VJ 1999. godine funkcionisao donekle fleksibilno".²⁶⁰¹ Pretresno veće je takođe zaključilo da je "postojala direktna veza između Pavkovića i Miloševića" i da, "[i]ako ovo, strogo govoreći, ne predstavlja kršenje potčinjavanja, [Pavković] je, sastavši se sa Miloševićem, u suštini zaobišao svog neposrednog starešinu".²⁶⁰²

776. Prema zaključcima Pretresnog veća, u prvoj polovini 1999. u VJ-u su pripremljena dva sveobuhvatna plana – planovi "Grom 3" i "Grom 4" – čija je svrha prevashodno bila da se potisnu NATO snage, ali i "terorističke" snage na Kosovu.²⁶⁰³ MUP je takođe paralelno pripremio

²⁵⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1150. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1112.

²⁵⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151.

²⁵⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151.

²⁵⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1135, u vezi s izvorom tih 16 naređenja.

²⁵⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1123.

²⁶⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1144.

²⁶⁰¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1119.

²⁶⁰² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1119.

²⁶⁰³ U vezi s planom "Grom 3", v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1012-1015, 1017 (Pretresno veće je zaključilo da je Ojdanić, tadašnji načelnik Generalštaba VJ-a, 16. januara 1999. izdao direktivu "Grom 3", u kojoj je iznet plan koji se sastojao od dve etape: prva etapa je bila da se NATO spreči da uđe na Kosovo, a druga da se eliminišu snage NATO-a, kao i "terorističke" snage. Pretresno veće je takođe zaključilo da je 27. januara 1999. Pavković, koji je tada bio komandant 3. armije, izdao naređenje "Grom 3" za

sopstvene planove.²⁶⁰⁴ Zajedničke akcije VJ-a i MUP-a, u skladu s planovima "Grom 3" i "Grom 4", izvedene su u drugoj polovini marta 1999, odnosno sredinom aprila 1999.²⁶⁰⁵

777. Dana 24. marta 1999, počeli su vazdušni napadi NATO-a.²⁶⁰⁶ Tog istog dana, Vlada SRJ proglasila je ratno stanje.²⁶⁰⁷ Za vreme ratnog stanja, Generalštab VJ-a bio je poznat kao "Štab Vrhovne komande".²⁶⁰⁸ Počev od 18. aprila 1999, Milošević, Štab Vrhovne komande, 3. armija i Prištinski korpus izdavali su naređenja za prepotčinjavanje MUP-a VJ-u.²⁶⁰⁹ Međutim, ta naređenja nisu sprovedena.²⁶¹⁰ Pretresno veće je zaključilo da je, "[i]ako jedinice MUP nisu bile prepotčinjene VJ, [posle izdavanja naređenja za prepotčinjavanje], ipak [...] postojao visok stepen sadejstva i saradnje između snaga SRJ i Srbije u izvođenju zajedničkih operacija na Kosovu tokom perioda na koji se odnosi Optužnica".²⁶¹¹ Početkom juna 1999, zaraćene strane su postigle mirovni sporazum.²⁶¹²

(b) Preliminarna pitanja

(i) Argumentacija strana u postupku

778. Šainović navodi da je Pretresno veće postupilo nerazumno kada je zaključilo da je telo koje Pretresno veće naziva Zajedničkom komandom nastavilo da postoji i posle oktobra 1998, i to s istim ciljevima kao i pre.²⁶¹³ On takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo jer je u vezi sa Zajedničkom komandom tokom 1999. izvelo "neodređene i neprecizne" zaključke, "bez konkretnih objašnjenja", i da je na osnovu dokaza bilo moguće izvesti jedino zaključak da Zajednička komanda

upotrebu 3. armije i da je 7. februara 1999. i Komanda Prištinskog korpusa izdala svoje naređenje "Grom 3"). U vezi s planom "Grom 4", v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1018-1020, 1022 (Pretresno veće je zaključilo da je 9. aprila 1999. Štab Vrhovne komande/Generalštab VJ-a izdao direktivu "Grom 4" kojom je izložio jedan drugi plan, "za angažovanje VJ u odbrani od agresije NATO", u kojem je uzeta u obzir i agresija "terorističkih" snaga uz podršku snaga NATO. Pretresno veće je takođe zaključilo da je 10. aprila 1999. Komanda 3. armije izdala svoje naređenje "Grom 4" i da je 6. aprila 1999, tri dana pre izdavanja direktive "Grom 4", Komanda Prištinskog korpusa izdala svoje naređenje "Grom 4" na osnovu sastanka s Pavkovićem, tadašnjim komandantom 3. armije, 5. aprila 1999). Žalbeno veće ima u vidu zaključak Pretresnog veća da se na osnovu planova "Grom 3" i "Grom 4" čini da je "neprijatelj" VJ-a na početku godine i u aprilu 1999. "bio NATO, a ne "terorističke" snage" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1012), kao i Lukićev argument da je taj zaključak pogrešan (Lukićev žalbeni podnesak, par. 340; *contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 274-276). Međutim, analiza dokaza koju je Pretresno veće potom iznelo pokazuje da je ono bilo svesno da je cilj tih planova takođe bio da se potisnu "teroristi", mada je taj cilj možda bio sporedan (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1012-1015, 1018-1020). Pored toga, Lukić nije pokazao da je ta navodna greška imala bilo kakvog uticaja na ishod Prvostepene presude. Njegov argument u vezi s tim stoga se odbija.

²⁶⁰⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1015-1017, 1021-1022. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1037-1042.

²⁶⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1017, 1022.

²⁶⁰⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1209.

²⁶⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1167, 1208. Dana 23. marta 1999. proglašeno je stanje neposredne ratne opasnosti (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1167, 1208).

²⁶⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 469.

²⁶⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1167-1174.

²⁶¹⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1189, 1203.

²⁶¹¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1203.

²⁶¹² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1215.

²⁶¹³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 67, 70, 85-86, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1010.

nije ni postojala ni imala bilo kakav uticaj tokom 1999. i da nijedan civil nije bio član tog tela.²⁶¹⁴ Pored toga, Šainović tvrdi da je Pretresno veće izvelo kontradiktorne zaključke u vezi s postojanjem Zajedničke komande time što je aludiralo na činjenicu da Zajednička komanda nije postojala 1999. godine, dok je na drugim mestima navelo da je Zajednička komanda postojala i imala uticaj.²⁶¹⁵ On tvrdi da ta nedoslednost ukazuje na to da se zaključci Pretresnog veća o njegovoj individualnoj odgovornosti zasnivaju na nepostojećem zaključku u vezi s postojanjem i vlašću Zajedničke komande tokom 1999.²⁶¹⁶

779. Lukić tvrdi da nema dokaza koji potvrđuju postojanje Zajedničke komande tokom 1999.²⁶¹⁷ i da je korišćenje izraza "Zajednička komanda" od strane Pretresnog veća, koji je podrazumevao da je to telo imalo komandna ovlašćenja, u suprotnosti s drugim zaključcima Pretresnog veća.²⁶¹⁸

780. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće razumno zaključilo da je Zajednička komanda nastavila da postoji posle oktobra 1998. i tokom 1999.²⁶¹⁹ Tužilaštvo tvrdi da se Šainovićevi i Lukićevi argumenti o suprotnom s pravom mogu odbaciti bez razmatranja iz raznih razloga, uključujući zato što iskrivljeno prikazuju i zanemaruju zaključke Pretresnog veća i relevantne dokaze.²⁶²⁰ Tužilaštvo takođe tvrdi da je sistem koordinacije između VJ-a i MUP-a, za koji je zaključeno da je ustanovljen 1998. i da je nastavio da funkcioniše i tokom 1999, obuhvatao Zajedničku komandu i da je ta eventualna neodređenost u zaključcima Pretresnog veća ispravljena u drugim delovima Prvostepene presude, a ne da se u njima govori suprotno.²⁶²¹

(ii) Analiza

781. Žalbeno veće pre svega primećuje da je Šainović nedosledan kada tvrdi i da je Pretresno veće pogrešilo kada je potvrdilo postojanje Zajedničke komande tokom 1999.²⁶²² i da je pogrešilo što u vezi s tim pitanjem nije izvelo jasan zaključak.²⁶²³ Pretresno veće je zaključilo da je "[1998.] organ poznat pod nazivom Zajednička komanda bio deo [tog celovitog sistema koordinacije ustanovljenog 1998. godine između VJ i MUP]" i da je taj "sistem koordinacije nastavio da funkcioniše 1999. godine".²⁶²⁴ Pretresno veće je preformulisalo taj zaključak i navelo da je "koordinaciono telo zvano Zajednička komanda postojalo u drugoj polovini 1998. i prvoj polovini 1999. godine i da je imalo znatan uticaj na aktivnosti snaga MUP i VJ".²⁶²⁵ Ti zaključci, uzeti

²⁶¹⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 121, 132-135, 141, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1151.

²⁶¹⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 142-146, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1151, *ibid.*, tom 3, par. 300. V. takođe Šainovićeve replika, par. 25.

²⁶¹⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 145. V. takođe Šainovićeve replika, par. 25.

²⁶¹⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 154. V. takođe *ibid.*, par. 320, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1112.

²⁶¹⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 274, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 909, 1135, 1144.

²⁶¹⁹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 37, 67-68, 73, 93.

²⁶²⁰ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 67, 93; Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 243, 245, 250-252.

zajedno,²⁶²⁶ dovoljno jasno pokazuju da je Zajednička komanda postojala 1999, kao i 1998, kao deo sistema koordinacije koji je 1998. ustanovljen između VJ-a i MUP-a i koji je nastavio da funkcioniše i 1999. Prema tome, Žalbeno veće odbija Šainovićev argument u delu u kojem on tvrdi da Pretresno veće nije izvelo jasan zaključak u vezi s ovim i da se zaključci Pretresnog veća o njegovoj individualnoj odgovornosti zasnivaju na nepostojećem zaključku u vezi s postojanjem i vlašću Zajedničke komande tokom 1999.

782. Pretresno veće je takođe nedvosmisleno zaključilo da se karakter nadležnosti Zajedničke komande tokom 1998. – a to je da je imala uticaj na VJ i MUP putem svog učešća u koordiniranju²⁶²⁷ – nije suštinski promenio tokom 1999.²⁶²⁸ Prema tome, Šainović i Lukić iskrljivo prikazuju Prvostepenu presudu kada tvrde da je Pretresno veće zaključilo da je Zajednička komanda imala komandna ovlašćenja tokom 1998. godine, pa se njihovi argumenti stoga odbijaju.

783. Šainović i Lukić takođe iznose konkretne prigovore na to kako je Pretresno veće ocenilo razne delove dokaza u vezi s postojanjem i nadležnošću Zajedničke komande krajem 1998. i 1999. Žalbeno veće će redom preispitati te konkretne prigovore.

(c) Navodne greške u oceni dokaza

(i) Zajednička komanda, PIV i Komisija za saradnju sa VMK-om – promena situacije krajem 1998.

784. Šainović tvrdi da je činjenica da je Prelazno ili Privremeno izvršno veće Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija (dalje u tekstu: PIV) formirano krajem septembra 1998. sa zadatkom da radi na političkom rešenju krize i da organizuje izbore na Kosovu trebalo da navede Pretresno veće da zaključi da je na Kosovu posle Oktobarskih sporazuma nastala nova politička situacija.²⁶²⁹ Konkretno, Šainović izgleda tvrdi da se opis PIV-a koji je dalo Pretresno veće ne podudara s njegovim zaključkom da su Zajedničku komandu i dalje činili politički predstavnici SRJ i Srbije,

²⁶²¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 91-92, 96.

²⁶²² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 67, 70, 85-86.

²⁶²³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 133-135, 141.

²⁶²⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151.

²⁶²⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 300. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 337, 703, 1023.

²⁶²⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 67; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 38; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 435; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 344.

²⁶²⁷ V. gore, pododeljak VII.C.2.

²⁶²⁸ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151; *ibid.*, tom 3, par. 300, 337, 703, 1023.

²⁶²⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 82, gde se tvrdi da je to takođe očigledno iz imenovanja Anđelkovića za predsednika PIV-a, na položaj koji podrazumeva potpuno drugačiju ulogu od uloge člana Zajedničke komande, koju je, prema zaključku Pretresnog veća, on imao tokom perioda od jula do septembra 1998. V. takođe *ibid.*, par. 69; Šainovićeva replika, par. 19.

čak i posle jeseni 1998.²⁶³⁰ Šainović takođe upućuje na činjenicu da je imenovan za predsedavajućeg Komisije Savezne vlade za saradnju s OEBS-ovom Verifikacionom misijom za Kosovo i Metohiju, koja je osnovana 19. oktobra 1998. (dalje u tekstu: Komisija za saradnju s VMK-om ili Komisija), tvrdeći da to ukazuje na "značajno drugačiju fazu u [njegovom] angažovanju na Kosovu".²⁶³¹ Tužilaštvo odgovara da opis pozicije i uloge PIV-a koji je dalo Pretresno veće nije nespojiv s njegovim zaključcima u vezi sa Zajedničkom komandom i da članovima PIV-a njihove dužnosti nisu onemogućavale da prisustvuju sastancima Zajedničke komande.²⁶³²

785. Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće zaključilo da je Narodna skupština Srbije formirala PIV 28. septembra 1998.²⁶³³ Pretresno veće je konstatovalo da je svrha tog tela bila da se "na Kosovu što pre održe izbori i tako konstituišu odgovarajući organi vlasti, kao što [je] pokrajinska skupština".²⁶³⁴ Pretresno veće je takođe zaključilo da je PIV distribuirao humanitarnu pomoć svim građanima Kosova i da je Zoran Anđelković, kao predsednik PIV-a, imao intenzivne kontakte sa stranim diplomatama.²⁶³⁵ Pretresno veće je zaključilo da je 19. oktobra 1998. Vlada SRJ osnovala Komisiju za saradnju s VMK-om, na čelu sa Šainovićem, sa zaduženjem da "razmatra i koordinira politički, bezbednosni i logistički aspekt funkcionisanja misije OEBS-a za verifikaciju na Kosovu i Metohiji."²⁶³⁶

786. Pretresno veće je takođe zaključilo da su aktivnosti Radne grupe – koju su činili Milomir Minić, Duško Matković i Zoran Anđelković – potpuno prestale posle sastanka održanog 29. oktobra 1998. u Belom Dvoru u Beogradu.²⁶³⁷ Međutim, ono je konstatovalo da je Anđelković ostao na Kosovu na svojoj novoj dužnosti predsednika PIV-a.²⁶³⁸ Pretresno veće je zaključilo da "rad Zajedničke komande i njen uticaj na akcije MUP i VJ na Kosovu" nisu prestali i ukazalo na dokaze koji pokazuju da su visoki funkcioneri pominjali Zajedničku komandu, kao i na "naređenja Zajedničke komande i barem jedan sastanak Zajedničke komande 1999. godine".²⁶³⁹

787. Ti zaključci jasno pokazuju da je Pretresno veće bilo svesno političkih dešavanja otprilike u vreme zaključenja Oktobarskih sporazuma. Imajući u vidu mandate PIV-a i Komisije za saradnju s

²⁶³⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 84, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 302-311. V. takođe Šainovićeva replika, par. 20.

²⁶³¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 83, gde se upućuje na DP P2166, str. 15. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 922.

²⁶³² Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 76, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 302-311, DP P1468.

²⁶³³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 308.

²⁶³⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 309.

²⁶³⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 309.

²⁶³⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 922. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 340.

²⁶³⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1010.

²⁶³⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1010.

²⁶³⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1010.

VMK-om koje je opisalo Pretresno veće, a koje Šainović ne osporava, Žalbeno veće smatra da Šainović nije pokazao da postojanje PIV-a i Komisije nije moglo da se podudara s postojanjem Zajedničke komande, koja je uključivala političke predstavnike i imala ulogu u koordiniranju aktivnosti VJ-a i MUP-a na Kosovu. Isto tako, Šainović nije pokazao na koji način su njegova funkcija šefa Komisije i Anđelkovićeve funkcija predsednika PIV-a bile nespojive s njihovim članstvom u Zajedničkoj komandi. Šainović nije pokazao da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku u svojim zaključcima. Njegovi argumenti se stoga odbijaju.

(ii) Svedoci koji su u svedočenju rekli da su sastanci Zajedničke komande prestali da se održavaju u oktobru 1998. i da posle toga Zajednička komanda nije postojala

788. Šainović navodi da je Pretresno veće pogrešilo što se nije oslonilo na svedočenja učesnika u sastancima Zajedničke komande, uključujući Milomira Minića, Duška Matkovića, Zorana Anđelkovića, Milana Đakovića, Branka Gajića²⁶⁴⁰ i Pavkovića, o tome da su ti sastanci prestali da se održavaju u oktobru 1998. i da od tog trenutka Zajednička komanda više nije postojala.²⁶⁴¹ On takođe osporava pouzdanost svedočenja Aleksandra Vasiljevića o ulozi Zajedničke komande tokom 1999, tvrdeći da je Vasiljević penzionisan i da je vraćen u službu tek 27. aprila 1999, kao i da je izvor njegovih informacija o Zajedničkoj komandi tokom 1998. bio Momir Stojanović, od koga tokom 1999. nije ništa čuo o njoj.²⁶⁴² Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće razmotrilo svedočenja svedoka koji su rekli da Zajednička komanda nije postojala 1999, ali da je imalo pravo da se na njih ne osloni, imajući u vidu dokaze koji utvrđuju postojanje Zajedničke komande tokom 1999, uključujući Vasiljevićevo svedočenje o tome da je prisustvovao sastanku Zajedničke komande održanom 1. juna 1999.²⁶⁴³

789. Pretresno veće je primilo na znanje svedočenja svedoka – uključujući Đakovića, koji je učestvovao na sastancima Zajedničke komande održanim 1998. – da posle oktobra 1998. nije bilo sastanaka Zajedničke komande.²⁶⁴⁴ Pretresno veće je takođe bilo svesno svedočenja svedoka koji su

²⁶⁴⁰ Šainović upućuje na svedočenje Branka Gajića kao na svedočenje jednog od učesnika u sastancima (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 68), ali je sastancima prisustvovao David Gajić, a ne Branko Gajić (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1059).

²⁶⁴¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 68, 85, 122, gde se upućuje na Milomir Minić, 31. avgust 2007, T. 14748-14750, 14754, Duško Matković, 29. avgust 2007, T. 14597, Zoran Anđelković, 30. avgust 2007, T. 14663, Branko Gajić, 11. septembar 2007, T. 15413, Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26389, DP P1468, str. 160, Prvostepena presuda, tom 1, par. 1113, 1115.

²⁶⁴² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 122, 132, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1114, 1145-1152, Aleksandar Vasiljević, 22. januar 2007, T. 8812, 8820, Aleksandar Dimitrijević, 9. jul 2008, T. 26755, DP P2594, par. 53.

²⁶⁴³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 93, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1115, 1145. V. takođe Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 37.

²⁶⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1113 (gde se upućuje na Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26388-26389), 1115 (gde se upućuje na Tomislav Mladenović, 25. oktobar 2007, T. 17619, Velimir Obradović, 22. oktobar 2007, T. 17419, Momir Stojanović, 7. decembar 2007, T. 19766). V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 1146, gde se upućuje na Zoran Anđelković, 30. avgust 2007, T. 14663.

negirali postojanje Zajedničke komande tokom 1999. ili tokom cele 1998. i 1999.²⁶⁴⁵ Međutim, Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće primetilo da je "veliki broj svedoka [...] bio izuzetno osetljiv" kada bi se navelo pitanje postojanja Zajedničke komande.²⁶⁴⁶ Pretresno veće je imalo diskreciono ovlašćenje²⁶⁴⁷ da se ne osloni na svedočenje tih svedoka, imajući u vidu dokumentarne dokaze u kojima se Zajednička komanda pominjala na raznim sastancima, u izveštajima i naređenjima tokom 1999,²⁶⁴⁸ kao i druga svedočenja, uključujući: (i) svedočenje Đorđa Ćurčina da je za Zajedničku komandu čuo na sastanku Kolegijuma Generalštaba VJ-a početkom 1999.²⁶⁴⁹ i (ii) svedočenje Aleksandra Vasiljevića da je Zajednička komanda 1999. imala ovlašćenja "mini-Vrhovne komande" i da je bila telo "zaduženo za zajedničke operacije između snaga MUP i VJ, u situaciji kada MUP zvanično nije bio podređen VJ".²⁶⁵⁰

790. Žalbeno veće primećuje da je Vasiljević zaista izjavio da je za Zajedničku komandu čuo 1998. od Stojanovića.²⁶⁵¹ Dokazi takođe pokazuju da je on bio u penziji i da je potom vraćen u VJ kao zamenik načelnika Uprave za bezbednost otprilike 27. aprila 1999.²⁶⁵² Međutim, na osnovu njegovog svedočenja u sudnici i njegove pismene izjave²⁶⁵³ očigledno je da se njegovo svedočenje o Zajedničkoj komandi ne zasniva samo na informacijama dobijenim od Stojanovića, već i na iskustvu koje je stekao u VJ-u kao profesionalni vojnik, a od kraja aprila 1999. i kao zamenik

²⁶⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1115, gde se upućuje na Branko Gajić, 11. septembar 2007, T. 15413, Momir Stojanović, 11. decembar 2007, T. 20058, Ljubivoje Joksić, 8. februar 2008, T. 22005-22006, Miroslav Mijatović, 14. februar 2008, T. 22412-22413, Miloš Deretić, 18. februar 2008, T. 22589, Dušan Gavrančić, 19. februar 2008, T. 22723, Radovan Vučurević, 25. februar 2008, T. 23131, Božidar Filić, 10. mart 2008, T. 24008, 24010, Miloš Vojnović, 12. mart 2008, T. 24190, Vladimir Ilić, 17. mart 2008, T. 24345. V. takođe gore, par. 695; Prvostepena presuda, tom 1, par. 1028 (fusnota 2739), 1057, 1073 (fusnote 2888-2889), 1074-1075 i svedočenja svedoka koja se tamo navode. V. takođe Pavkovićevu izjavu na jednom od sastanaka Zajedničke komande: "Moja komanda iz Niša smatra da ova komanda više ne treba da postoji" (DP P1468, str. 160, na koji se poziva u Šainovićevom žalbenom podnesku, par. 68).

²⁶⁴⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1054. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1073. V. takođe gore, par. 696.

²⁶⁴⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 300; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 31-32; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 194; Drugostepena presuda u predmetu *Bikindi*, par. 116.

²⁶⁴⁸ V., na primer: (i) dokazi koji se odnose na sastanak održan 29. oktobra 1998. u Beogradu, na kojem su se učesnici "složili da Zajednička komanda treba da nastavi sa svojim radom – mada u drugačijem sastavu" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1112. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1003, 1097-1099, 1107; gore, pododeljak VII.C.1.(b)(ii)); (ii) zapisnik s Kolegijuma Generalštaba VJ-a od 21. januara 1999, u kojem je zabeleženo da je Ojdanić upućivao na Zajedničku komandu i govorio o mogućnosti dobijanja naređenja direktno od predsednika SRJ (Prvostepena presuda, tom 1, fusnota 3027, par. 1120; *ibid.*, tom 3, par. 504; dole, fusnota 2731); (iii) dva borbena izveštaja od 25. i 29. aprila 1999. koje su sačinili Prištinski korpus, odnosno 3. armija, gde se pominje da su operacije izvedene u skladu s odlukama Zajedničke komande (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1116; dole, pododeljak VII.C.3.(c)(iv)); (iv) Pavkovićev izveštaj od 25. maja 1999. upućen Štabu Vrhovne komande, u kojem se traži da se naređenje o prepotčinjavanju MUP-a VJ-u potvrdi ili pak poništi, kao i da komandovanje jedinicama MUP-a i dalje vrši Štab MUP-a za Kosovo, "kao i do sada [...] preko Zajedničke komande" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1121, 1183; dole, pododeljak VII.C.3.(c)(vii)); (v) Pavkovićeva javna izjava da se saradnja između policije i vojske koordinira preko "političkih ličnosti u Zajedničkoj komandi, koja je baš zbog toga bila formirana" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1117; dole, pododeljak VII.C.3.(c)(v)); (vi) dokument od 17. aprila 1999. koji sadrži "sugestije" Ojdanića, načelnika Generalštaba VJ-a Pavkoviću, komandantu 3. armije, u vezi s tim da se određeno naređenje Zajedničke komande izmeni (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1118-1119; dole, pododeljak VII.C.3.(c)(vi)); (vii) dokazi u vezi sa sastankom održanim 1. juna 1999, za koji je Pretresno veće zaključilo da je bio sastanak Zajedničke komande (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1145-1149; dole, pododeljak VII.C.3.(c)(viii)); i (viii) 16 naređenja izdatih u martu i aprilu 1999, s nazivom "Zajednička komanda" u zaglavlju i na mestu potpisa (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1122, 1151; dole, pododeljak VII.C.3.(c)(iii)).

²⁶⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1114, gde se upućuje na Đorđe Ćurčin, 5. oktobar 2007, T. 16972, Slobodan Kosovac, 18. septembar 2007, T. 15870-15871.

²⁶⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1114, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 46.

²⁶⁵¹ Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 47; Aleksandar Vasiljević, 22. januar 2007, T. 8812, 8820.

²⁶⁵² Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 5-7. V. takođe Aleksandar Vasiljević, 18. januar 2007, T. 8626-8627.

²⁶⁵³ Aleksandar Vasiljević, 18-24. januar 2007, T. 8616-9111; Aleksandar Vasiljević, DP P2600.

načelnika Uprave za bezbednost, kao i na njegovom učešću na sastanku održanom 1. juna 1999, za koji je Pretresno veće zaključilo da je bio sličan sastancima Zajedničke komande održanim 1998.²⁶⁵⁴ U tim okolnostima, Žalbeno veće zaključuje da se razuman presuditelj o činjenicama mogao osloniti na Vasiljevićevo svjedočenje, uprkos činjenici da je on bio u penziji do otprilike 27. aprila 1999. i da tokom 1999. od Stojanovića nije dobijao nikakve informacije o Zajedničkoj komandi.

791. Šainović nije pokazao da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku u oceni svjedočenja dotičnih svjedoka. Njegovi argumenti u vezi s tim stoga se odbijaju.

(iii) 16 naređenja s nazivom "Zajednička komanda" u zaglavlju i uticaj izraza "Zajednička komanda"

792. Pretresno veće je uvrstilo u spis 16 naređenja za zajedničke operacije VJ-a i MUP-a iz perioda od marta do aprila 1999, s nazivom "Zajednička komanda" u zaglavlju, koja su sadržala odredbu o tome da "svim snagama" u toku relevantnih dejstava "komanduje i rukovodi" Zajednička komanda.²⁶⁵⁵ Kada je reč o tim naređenjima, Pretresno veće je zaključilo sledeće:

[U] 16 naređenja iz 1999. godine, bez obzira na to što je njihov izvor bio Prištinski korpus, u zaglavlju [je] dodavano "Zajednička komanda" da bi se obezbedilo da budu prihvaćena u komandnom lancu MUP [...]; da bi jedinice VJ bile obavestene o tome da će neka operacija uključivati MUP i da bi imala veći autoritet. Po mišljenju Veća, pominjanje "Zajedničke komande" predstavljalo je značajan faktor pri planiranju i izvođenju zajedničkih operacija VJ i MUP, jer je to evociralo autoritet organa koji se 1998. godine nazivao "Zajedničkom komandom".²⁶⁵⁶

a. Argumentacija strana u postupku

793. Šainović tvrdi da je Pretresno veće izvelo pogrešne zaključke u vezi sa Zajedničkom komandom na osnovu 16 naređenja.²⁶⁵⁷ Konkretno, upućujući na to da je Pretresno veće prihvatilo da su ta naređenja potekla od Prištinskog korpusa i da su komandni lanci VJ-a i MUP-a ostali zasebni i nepromenjeni, on tvrdi da ta naređenja ne dokazuju da je Zajednička komanda postojala 1999.²⁶⁵⁸ On takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zanemarilo svjedočenja Radojka

²⁶⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1145, 1149.

²⁶⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1122. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1037-1041, 1123-1144. Radi se o sledećih 16 naređenja: DP P3049; DP P1966; DP P2031; DP P2015; DP P1968; DP P1969; DP P2003; DP P1970; DP P1971; DP P1972; DP P1973; DP P1974; DP P1975; DP P1976; DP P1878; DP P1977.

²⁶⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1135, u vezi s izvorom tih 16 naređenja.

²⁶⁵⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 127.

²⁶⁵⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 127, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1135, 1144. V. takođe Šainovićeva replika, par. 17, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1122-1144.

Stefanovića i Lazarevića, kada je pogrešno okarakterisalo svedočenje Milana Đakovića²⁶⁵⁹ i kada je zbog toga zaključilo da je naziv "Zajednička komanda" dodavan kako bi ta naređenja bila prihvatljivija za MUP i "da bi imala veći autoritet".²⁶⁶⁰ Šainović dalje tvrdi da je zaključak da je izraz "Zajednička komanda" bio potreban kako bi naređenja imala veći autoritet nelogičan jer nema dokaza da je MUP dobijao bilo kakva naređenja koja su u zaglavlju imala naziv "Zajednička komanda".²⁶⁶¹ Pored toga, Šainović navodi da zaključak Pretresnog veća da je upućivanje na "Zajedničku komandu" "evociralo autoritet organa koji se 1998. godine nazivao 'Zajedničkom komandom'"²⁶⁶² podrazumeva da je upotreba termina "Zajednička komanda" predstavljala samo podsećanje na nešto što je nekada postojalo, ali čega 1999. godine više nije bilo.²⁶⁶³

794. Lukić navodi da je Pretresno veće, iako je prihvatilo da je 16 naređenja izdala Komanda Prištinskog korpusa i da su jedinicama VJ-a i MUP-a komandovale njihove zasebne komande, samo sebi protivrećilo na drugim mestima kada je na neka od tih naređenja upućivalo kao na naređenja Zajedničke komande.²⁶⁶⁴ On takođe navodi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je upućivanje na "Zajedničku komandu" evociralo autoritet organa koji se 1998. godine nazivao "Zajedničkom komandom" i da je taj izraz korišćen kako bi se obezbedilo njegovo prihvatanje od strane komandnog lanca MUP-a tokom 1999,²⁶⁶⁵ pošto nijedno naređenje za zajedničke protivterorističke operacije iz 1998. nije u zaglavlju imalo naziv "Zajednička komanda", već Komanda Prištinskog korpusa.²⁶⁶⁶

795. Tužilaštvo odgovara da je u tih 16 naređenja jedinicama VJ-a naloženo da izvedu nekoliko akcija u sadejstvu sa jedinicama MUP-a; da je svako od tih naređenja sadržalo floskulu da "svim snagama [...] komanduje i rukovodi Zajednička komanda"; i da snage, rejoni i datumi borbenih operacija navedeni u nekoliko tih naređenja odgovaraju mestima zločina navedenim u

²⁶⁵⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 138, gde se upućuje na Radojko Stefanović, 5. februar 2008, T. 21661, Vladimir Lazarević, 8. novembar 2007, T. 17928, Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26389, 26392. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 311, gde se upućuje na DP 3D697, gde se tvrdi da je zaključak Pretresnog veća zasnovan na Đakovićevom "lažnom svedočenju".

²⁶⁶⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 139. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151.

²⁶⁶¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 139, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1029, 1143, i takođe tvrdi da nema dokaza o bilo kakvim problemima pri sprovođenju naređenja nadređenih komandi u Prištinskom korpusu, kao i da je tokom 1999. na Kosovu bilo jedinica koje nisu bile tamo razmeštene 1998. i za koje izraz "Zajednička komanda" nije značio ništa. V. takođe žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 188.

²⁶⁶² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 140, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1151.

²⁶⁶³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 135, 140, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1151. V. takođe žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 188, 268.

²⁶⁶⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 275, 317(b)(c)(e), 321-322, 790, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 785, 1135, 1144, 1151, *ibid.*, tom 2, par. 897, *ibid.*, tom 3, par. 827, Vladimir Lazarević, 22. novembar 2007, T. 18638, a takođe tvrdi da ti zaključci ne pokazuju da je Zajednička komanda imala neku ulogu i da je Pretresno veće predočilo činjenice na neodređen način, čime je pogrešno impliciralo da je Zajednička komanda izdala naređenja.

²⁶⁶⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 309-310, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1028, 1151.

²⁶⁶⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 310-311, gde se upućuje na DP P1427, DP P1428, DP P1101, DP P1329, DP P1431, DP P1434, DP 6D696, DP 6D697, DP 6D700, DP 6D701, i ukazuje na jedan izuzetak, DP P1613, u čijem zaglavlju piše MUP, ali se na kraju dokumenta nalazi Pavkovićev potpis i pečat Prištinskog korpusa.

Optužnici.²⁶⁶⁷ Tužilaštvo takođe ističe zaključak Pretresnog veća da je tim naređenjima u zaglavlju dodavan naziv "Zajednička komanda" kako bi se obezbedilo njihovo prihvatanje od strane komandnog lanca MUP-a i kako bi imala veći autoritet²⁶⁶⁸ i tvrdi da se to ne bi postiglo pominjanjem nepostojećeg organa.²⁶⁶⁹ Tužilaštvo takođe tvrdi da Pretresno veće nije predočilo "činjenice na neodređen način" niti je impliciralo da je Zajednička komanda izdala ta naređenja.²⁶⁷⁰

b. Analiza

796. Žalbena veće najpre primećuje da je 16 naređenja o kojima je reč u zaglavlju imalo naziv "Zajednička komanda za KiM".²⁶⁷¹ Usled toga, Pretresno veće ih je nazivalo "naređenjima Zajedničke komande".²⁶⁷² Nezavisno od toga da li je taj naziv bio primeren, Pretresno veće je, kada je ocenjivalo postojanje i nadležnosti Zajedničke komande tokom 1999, valjano uzelo u obzir činjenicu da su ta naređenja potekla od Komande Prištinskog korpusa i da su komandni lanci VJ-a i MUP-a ostali nepromenjeni.²⁶⁷³ U tim okolnostima, Lukić nije pokazao kako termini koje je koristilo Pretresno veće dovode u pitanje utemeljenost njegove osuđujuće presude.

797. U vezi sa Šainovićevom tvrdnjom da pomenutih 16 naređenja ne dokazuju postojanje Zajedničke komande,²⁶⁷⁴ Žalbena veće podseća da se Pretresno veće, imajući u vidu odakle su ta naređenja potekla, oslonilo ne samo na ta naređenja, već i na druge dokaze²⁶⁷⁵ kada je zaključilo da je Zajednička komanda postojala 1999. Pored toga, Pretresno veće je zaključilo da je naziv "Zajednička komanda" dodavan u zaglavlje tih naređenja "da bi se obezbedilo da budu prihvaćena u komandnom lancu MUP" i "da bi imala veći autoritet".²⁶⁷⁶ Prema tome, Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da je razuman presuditelj o činjenicama mogao da to zaglavlje shvati kao potkrepljujući dokaz o postojanju Zajedničke komande.²⁶⁷⁷ Šainović nije pokazao kako bi pominjanje nepostojećeg organa stvaralo utisak o "većem autoritetu". Shodno tome, on nije pokazao da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku pri oceni dokaza.

²⁶⁶⁷ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 71, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1122-1123.

²⁶⁶⁸ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 71, 94, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1135, 1151.

²⁶⁶⁹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 94, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1151.

²⁶⁷⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 252.

²⁶⁷¹ DP P3049; DP P1966; DP P2031; DP P2015; DP P1968; DP P1969; DP P2003; DP P1970; DP P1971; DP P1972; DP P1973; DP P1974; DP P1975; DP P1976; DP P1878; DP P1977.

²⁶⁷² Npr., Prvostepena presuda, tom 1, par. 1123-1134, 1136-1137, 1139, 1142.

²⁶⁷³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1135, 1144, 1151.

²⁶⁷⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 127.

²⁶⁷⁵ V. gore, pododeljak VII.C.3.(c)(ii).

²⁶⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151.

²⁶⁷⁷ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151.

798. Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, smatra da, suprotno Šainovićevoj tvrdnji,²⁶⁷⁸ zaključak Pretresnog veća da je pominjanje Zajedničke komande "evociralo autoritet organa koji se 1998. nazivao 'Zajedničkom komandom'" samo po sebi ne podrazumeva da je izraz "Zajednička komanda" bio samo podsećanje na nešto što 1999. više nije postojalo.²⁶⁷⁹ Kada to tvrdi, on zanemaruje zaključke Pretresnog veća da je 1998. Zajednička komanda bila deo sistema koordinacije koji je uspostavljen između VJ-a i MUP-a te godine²⁶⁸⁰ i da je sama Zajednička komanda nastavila da postoji i funkcioniše kao deo tog sistema i 1999.²⁶⁸¹ Lukićev prigovor na taj isti zaključak takođe je neutemeljen, pošto se zasniva na pogrešnoj pretpostavci da nijedno naređenje za zajedničke operacije nije u zaglavlju imalo naziv Zajednička komanda tokom 1998.,²⁶⁸² čime je zanemario dokaze o suprotnom.²⁶⁸³

799. Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da su prigovori koje su izneli Šainović i Lukić u vezi s autoritetom Zajedničke komande isto tako neutemeljeni. U vezi s tim, oni osporavaju zaključak Pretresnog veća da je naziv Zajednička komanda dodat u zaglavlje 16 naređenja "da bi se obezbedilo da budu prihvaćena u komandnom lancu MUP, kao što je sugerisao Đaković" i "da bi imala veći autoritet".²⁶⁸⁴ Žalbeno veće zaključuje da je razuman presuditelj o činjenicama mogao da izvede taj zaključak. Suprotno Šainovićevom argumentu, Pretresno veće nije zanemarilo Stefanovićevo i Lazarevićevo svedočenje o tome da je kliše naređenja s nazivom "Zajednička komanda" u zaglavlju korišćen onda kada su snage VJ-a i MUP-a zajedno izvršavale zadatke.²⁶⁸⁵ Pretresno veće nije ni pogrešno okarakterisalo Đakovićevo svedočenje u vezi s tim istim pitanjem. Ono je valjano konstatovalo da je on u svedočenju rekao da su "u akcijama u kojima su MUP i VJ zajedno dejstvovali, naređenja bila pisana u formi tih naređenja Zajedničke komande, sa tekstom 'Zajednička komanda' u zaglavlju i na mestu za potpis"; i da je Đakovićev "naslednik [odnosno Stefanović] 1999. godine verovatno koristio [...] naziv [Zajednička komanda] kako bi na dokumentima naznačio da treba ostvariti saradnju između MUP i vojske".²⁶⁸⁶ Međutim, Pretresno veće je takođe uzelo u obzir Đakovićevo svedočenje da su izraz

²⁶⁷⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 140, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1151.

²⁶⁷⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 135, 140.

²⁶⁸⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1111, 1151.

²⁶⁸¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151; *ibid.*, tom 3, par. 300, 337, 703, 1023.

²⁶⁸² Lukićev žalbeni podnesak, par. 310.

²⁶⁸³ Npr., Prvostepena presuda, tom 1, par. 1028-1029, 1035, 1077, gde se upućuje, između ostalog, na Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26380-26381, 26393-26394, 26398, 26434-26436, Radojko Stefanović, 5. februar 2008, T. 21661-21662, *ibid.*, 6. februar 2008, T. 21793-21795, DP P2113.

²⁶⁸⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 138-139; Lukićev žalbeni podnesak, par. 310.

²⁶⁸⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1128, 1134, gde se upućuje na Radojko Stefanović, 5. februar 2008, T. 21661, Vladimir Lazarević, 8. novembar 2007, T. 17928.

²⁶⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1137, gde se upućuje na Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26389, 26393-26398. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 1029.

"Zajednička komanda" koristili da bi "uradili dokumenta koordinacije sa MUP-om jer MUP nije mogao, nije hteo da prihvati nijedan dokument gde je pisalo 'Komanda Prištinskog korpusa'".²⁶⁸⁷

800. Osim toga, pored svedočenja tog svedoka, Pretresno veće je uzelo u obzir druge dokaze koji potkrepljuju njegov zaključak, uključujući dokaze da je i 1999. postojala potreba za Zajedničkom komandom, zbog poteškoća u rukovođenju MUP-om.²⁶⁸⁸ Pretresno veće je takođe razmotrilo izveštaj koji je Pavković podneo Štabu Vrhovne komande 25. maja 1999, u kojem negoduje zbog toga što MUP nije izvršio naređenje o prepotčinjavanju, kao i zbog problema koji su iz toga proistekli, i traži da se sprovede prvobitno naređenje o prepotčinjavanju ili da se poništi, čime bi komandovanje jedinicama MUP-a nastavio da vrši Štab MUP-a za Kosovo "kao i do sada [...] preko Zajedničke komande".²⁶⁸⁹ Pored toga, Pretresno veće je uzelo u obzir sadržinu rasprave vođene na sastanku održanom 1. juna 1999, za koji je zaključeno da je bio sastanak Zajedničke komande, na kojem su razmenjene informacije o pojedinostima aktivnosti VJ-a i MUP-a i na kojem je Šainović izneo napomene o onome šta treba da se uradi.²⁶⁹⁰ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir dokaze o tome da su "i snage MUP i snage VJ sprovele" 16 naređenja koja su u zaglavlju imala naziv "Zajednička komanda", i to u onim rejonima i onih datuma koji odgovaraju mestima zločina navedenim u Optužnici.²⁶⁹¹ Šainović i Lukić u vezi s tim iznose sopstvena tumačenja dokaza, ne pokazujući da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku.²⁶⁹²

801. Osim toga, suprotno Šainovićevim argumentima,²⁶⁹³ Žalbeno veće ne smatra da je bilo nelogično što je Pretresno veće zaključilo da je naziv "Zajednička komanda" dodavan u zaglavlje 16 naređenja da bi se obezbedilo njihovo prihvatanje u MUP-u i "da bi imala veći autoritet".²⁶⁹⁴ Svedočenje oficira MUP-a da tokom 1999. nisu dobili nijedno naređenje s nazivom "Zajednička

²⁶⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1028, gde se upućuje na Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26444-26445, Božidar Delić, 4. decembar 2007, T. 19422-19423, 19495. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 1143. Iako Lukić takođe osporava Đakovićevo svedočenje, on ne navodi konkretan deo svedočenja (Lukićev žalbeni podnesak, par. 311). Stoga njegov argument ne zasluži da dalje bude razmatran.

²⁶⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1111, gde je zaključeno da je Zajednička komanda "omogućavala komandantima MUP da 'sačuvaju obraz' i da im VJ ne komanduje ni pre ni tokom vanrednog stanja". V. takođe gore, pododeljak VII.C.1.(d). Na primer, dokazi pokazuju da su se tokom cele 1998. i početkom 1999. određeni pripadnici VJ-a žalili na ponašanje MUP-a na Kosovu i na to da nije koordinirao dejstva s VJ-om niti mu se prepotčinjavao (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1111. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1088, 1166, 1179, 1181, i izvori na koje se tamo poziva; DP P717, str. 2 (stavka 3.a)) i da čak i posle proglašenja ratnog stanja 24. marta 1999. naređenja Miloševića i VJ-a da se MUP prepotčini VJ-u nisu sprovedena zbog otpora MUP-a (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1174-1175, 1180, 1189, 1203. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1170-1189, 1202, i izvori na koje se tamo poziva).

²⁶⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1121, 1183, gde se upućuje na DP P1459, DP P1724, DP 3D1106. V. takođe dole, pododeljak VII.C.3.(c)(vii).

²⁶⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1145-1146, 1148, i izvori na koje se tamo poziva; *ibid.*, tom 3, par. 355-359, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe dole, pododeljak VII.C.3.(c)(viii).

²⁶⁹¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1123. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1123-1126; *ibid.*, tom 2, par. 251, 253, 296, 302, 484, 527, 570, 594-596, 637, 646-647, 671, 673, 699, 751, 897, i izvori na koje se tamo poziva (konkretno, DP P2015, DP P1969, DP P3049, DP P2031, DP P1968, DP P1966, DP P1975, DP P1971).

²⁶⁹² Osim toga, suprotno Lukićevom argumentu (Lukićev žalbeni podnesak, par. 275), taj zaključak, uzet zajedno sa zaključkom da je izvor tih 16 naređenja bio Prištinski korpus, dovoljno je jasan i ne može se protumačiti kao da implicira činjenicu da je Zajednička komanda izdala ta naređenja.

²⁶⁹³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 139.

²⁶⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151.

komanda" u zaglavlju²⁶⁹⁵ ne dovodi u pitanje zaključak Pretresnog veća. Prema mišljenju Pretresnog veća, pre nego što su izdata naređenja s nazivom Zajedničke komande u zaglavlju, VJ i MUP su se sastajali da bi koordinirali svoje akcije, a posle izdavanja tih naređenja, njihova koordinacija je nastavljena na taktičkom nivou, pri čemu su VJ i MUP odvojeno izdavali naređenja sopstvenim jedinicama.²⁶⁹⁶ U tom kontekstu, Pretresno veće je uzelo u obzir dokaze koji pokazuju da je o sadržini naređenja s nazivom Zajedničke komande u zaglavlju, ako ne i sa samim naređenjima, MUP bio obaveštavan preko tog sistema koordinacije,²⁶⁹⁷ uključujući preko izvoda iz mapa za zajedničke operacije koje su iz Prištinskog korpusa prosleđivane MUP-u.²⁶⁹⁸ Činjenica da je MUP, koji inače nije bio voljan da deluje po naređenju VJ-a,²⁶⁹⁹ saradivao sa VJ-om u skladu sa sadržinom naređenja s nazivom Zajedničke komande u zaglavlju,²⁷⁰⁰ ukazuje na to da je pominjanje Zajedničke komande stvaralo utisak "većeg autoriteta". Prema tome, nezavisno od toga da li je MUP stvarno dobijao konkretna naređenja s nazivom "Zajedničke komande" u zaglavlju, zaključak Pretresnog veća u vezi s tim ostaje nepromenjen.²⁷⁰¹ Šainović stoga nije pokazao bilo kakvu grešku u vezi s tim.

802. Imajući u vidu gorenavedeno, odbijaju se argumenti koje su Šainović i Lukić izneli u pogledu 16 naređenja s nazivom Zajedničke komande u zaglavlju.

(iv) Borbeni izveštaji od 25. i 29. aprila 1999.

803. Pretresno veće je razmotrilo dva vojna dokumenta u kojima se pominje Zajednička komanda: (i) borbeni izveštaj koji je Komanda Prištinskog korpusa 25. aprila 1999. poslala 3. armiji i Štabu Vrhovne komande, u kojem se navodi da se operacije nastavljaju "prema odluci Zajedničke komande";²⁷⁰² i (ii) borbeni izveštaj koji je Komanda 3. armije 29. aprila 1999. poslala Generalštabu VJ-a, u kojem se precizira da su preduzete mere da se blokiraju određeni rejoni i reše zadaci u duhu "odluke [Z]ajedničke komande za KiM".²⁷⁰³

²⁶⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1143, i izvori na koje se tamo poziva.

²⁶⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1037-1042, i izvori na koje se tamo poziva.

²⁶⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1035, 1041-1042, i izvori na koje se tamo poziva.

²⁶⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1035, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1029. V. takođe dole, pododeljak VII.F.3.

²⁶⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1111. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1028, 1088, 1166, 1179, 1181, i izvori na koje se tamo poziva; DP P717, str. 2 (stavka 3.a). V. takođe gore, pododeljak VII.C.1.(d).

²⁷⁰⁰ V. gore, par. 800.

²⁷⁰¹ Osim toga, suprotno Šainovićevom argumentu, činjenica da nema dokaza koji pokazuju da je bilo problema pri sprovođenju naređenja nadređene komande u Prištinskom korpusu nije relevantna budući da je "veći autoritet" bio potreban prevashodno da bi tih 16 naređenja bilo prihvaćeno u komandnom lancu MUP-a (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151). Šainović takođe nije dovoljno potkrepio svoju tvrdnju da izraz "Zajednička komanda" nije ništa značio za jedinice koje su se 1999. nalazile na Kosovu, a koje tamo nisu bile razmeštene 1998. (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 139).

²⁷⁰² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1116, gde se upućuje na DP P2016, str. 2.

²⁷⁰³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1116, gde se upućuje na DP P2017, str. 2.

804. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešno protumačilo ta dva borbena izveštaja.²⁷⁰⁴ On tvrdi da se ti izveštaji, iako se u njima pominju naređenja Zajedničke komande, zapravo odnose na naređenja Prištinskog korpusa, ako se protumače u skladu sa zaključcima koje je Pretresno veće donelo na drugim mestima u Prvostepenoj presudi.²⁷⁰⁵ Tužilaštvo odgovara da ta dva borbena izveštaja nisu jedini vojni dokumenti iz 1999. u kojima se pominje Zajednička komanda²⁷⁰⁶ i da naređenja koja se pominju u ta dva borbena izveštaja možda spadaju među 16 naređenja koja su potekla iz Komande Prištinskog korpusa, ali da to ne čini neprimerenim oslanjanje Pretresnog veća na njih.²⁷⁰⁷

805. Žalbena veće primećuje da, suprotno Šainovićevoj tvrdnji, iz relevantnih dokumenata nije jasno da li se odluke Zajedničke komande koje se pominju u dva borbena izveštaja od 25. i 29. aprila 1999.²⁷⁰⁸ podudaraju s dva od 16 naređenja koja su u zaglavlju imala naziv Zajednička komanda, za koje je Pretresno veće zaključilo da potiču iz Komande Prištinskog korpusa.²⁷⁰⁹ Ipak, ta dva borbena izveštaja pokazuju da su autori tih izveštaja – Lazarević, komandant Prištinskog korpusa, i Pavković, komandant 3. armije – te odluke nazvali odlukama Zajedničke komande, a ne Komande Prištinskog korpusa, i naveli da su zadaci izvršavani u duhu tih odluka.²⁷¹⁰ To ukazuje na to, kako je zaključilo Pretresno veće, da su "značajni akteri, uključujući neke od [žalilaca], tokom 1999. godine pominjali 'Zajedničku komandu', koju su morali da uzmu u obzir prilikom obavljanja svojih dužnosti", nezavisno od toga koji je organ službeno izdao te odluke.²⁷¹¹ Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, smatra da je razuman presuditelj o činjenicama mogao ta dva borbena izveštaja, zajedno s drugim dokazima, da uzme u obzir kao posredne dokaze koji

²⁷⁰⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 123, 132, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1116, 1135, 1144, DP P2016, DP P2017.

²⁷⁰⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 123, 132, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1135, 1144; Šainovićeva replika, par. 24. V. takođe Šainovićeva replika, par. 15, gde se objašnjava da su naređenja na koje se upućuje u borbenom izveštaju od 25. aprila 1999. i naređenje u vezi s Malim Kosovom koje se pominje u borbenom izveštaju od 29. aprila 1999. zapravo dokazni predmeti P1878 i P1966, koji se nalaze među 16 naređenja za koje je Pretresno veće zaključilo da su potekla od Komande Prištinskog korpusa, iako su u zaglavlju imala naziv "Zajednička komanda".

²⁷⁰⁶ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 68, 70, 94, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1116, 1121, DP P2016, str. 2, DP P2017, str. 2, DP P1459, str. 2.

²⁷⁰⁷ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 94, gde se podseća na zaključak Pretresnog veća da je naziv "Zajednička komanda" dodavan u zaglavlje 16 naređenja da bi se obezbedilo njihovo prihvatanje u komandnom lancu MUP-a i da bi imala veći autoritet (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151).

²⁷⁰⁸ DP P2016, str. 2; DP P2017, str. 2.

²⁷⁰⁹ DP P1878; DP P1966. Kada je reč o 16 naređenja, v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1135, 1151. V. takođe dole, pododeljak VII.C.3.(c)(iii). Šainović ne ukazuje ni na kakve indicije koje to dokazuju, osim što se jedno mesto (Malo Kosovo) pominje u jednom od dva borbena izveštaja i jednom od naređenja s nazivom Zajednička komanda u zaglavlju (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 123, 132; Šainovićeva replika, par. 15, 24). Žalbena veće primećuje da zaista postoji nekoliko preklapanja pri upućivanju na neka mesta u ta dva borbena izveštaja od 25. i 29. aprila 1999. i dva naređenja s nazivom Zajednička komanda u zaglavlju. Međutim, te indicije ne utiču presudno na zaključak o tome na koju konkretnu odluku Zajedničke komande se upućuje u dva borbena izveštaja, pošto se u njima prenose informacije o operacijama u nekoliko različitih rejonu na Kosovu, kao i zbog perioda od više od mesec dana razlike između izdavanja borbenog izveštaja od 29. aprila 1999. i navodno relevantnog naređenja s nazivom Zajednička komanda u zaglavlju, od 22. marta 1999. (v. DP P1878, str. 2, od 15. aprila 1999, gde se pominje rejon Rugovske klisure – u poređenju s DP P2016, str. 2, od 25. aprila 1999, gde se pominje Rugovska klisura; DP P1966, str. 2-3, od 22. marta 1999, gde se pominje Malo Kosovo – u poređenju sa DP P2017, str. 2, od 29. aprila 1999, gde se pominje Malo Kosovo).

²⁷¹⁰ DP P2016, str. 2; DP P2017, str. 2.

²⁷¹¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151.

pokazuju postojanje i autoritet Zajedničke komande tokom 1999.²⁷¹² Šainović nije pokazao zašto bi visoki funkcioneri prilikom obavljanja svojih dužnosti upućivali na nepostojeće telo bez uticaja ili ga uzimali u obzir. Šainović nije pokazao da je Pretresno veće u vezi s tim napravilo bilo kakvu grešku. Prema tome, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, odbija njegov argument.

(v) Pavkovićevo saopštenje za javnost iz 2001.

806. Pretresno veće je zaključilo da su tokom NATO bombardovanja MUP i njegovi službenici učestvovali u tajnoj operaciji ekshumacije više od 700 tela koja su prvobitno bila pokopana na Kosovu i njihovom prevozu u druge delove Srbije, gde su sakrivena,²⁷¹³ i da je u aprilu 1999, tokom te operacije, u Dunavu otkrivena hladnjača s leševima, zbog čega je još ljudi uključeno u prikrivanje te operacije.²⁷¹⁴ Prilikom ocene postojanja i autoriteta Zajedničke komande tokom 1999, Pretresno veće je uzelo u obzir Pavkovićevo saopštenje za javnost na internet stranici VJ-a u junu 2001. godine u vezi s tom hladnjačom. U vezi s policijom, Pavković je naveo sledeće:

[S]aradnja sa Vojskom koordinirana je preko političkih ličnosti u Zajedničkoj komandi, koja je baš zbog toga bila formirana. Prema tome, odgovore o tome šta su radile jedinice MUP-a može najbolje da zna komandant jedinica MUP-a i članovi Zajedničke komande koja je bila zadužena za njih.²⁷¹⁵

807. Šainović tvrdi da je to saopštenje za javnost bilo samo Pavkovićev pokušaj da sa sebe skine odgovornost.²⁷¹⁶ On takođe tvrdi da je Milan Đaković u svedočenju negirao tačnost Pavkovićevih navoda u ovom saopštenju, da se samo delimično složio s njegovom sadržinom i da se "distanc[irao]" od pitanja koje mu je postavljeno u vezi sa Zajedničkom komandom i koordinacijom putem političkih predstavnika.²⁷¹⁷ Tužilaštvo odgovara da Šainović samo iznosi svoje tumačenje dokaza.²⁷¹⁸

808. Žalbeno veće primećuje da je, bez obzira na motiv, Pavković u tom saopštenju za javnost naveo da je saradnja između policije i vojske koordinirana preko "političkih ličnosti u Zajedničkoj komandi, koja je baš zbog toga bila formirana".²⁷¹⁹ Šainović nije pokazao zašto bi Pavković pominjao nepostojeće telo pokušavajući da sa sebe skine odgovornost. Pretresno veće je takođe uzelo u obzir Đakovićevo svedočenje u kojem se nije složio s Pavkovićevim saopštenjem u delu u

²⁷¹² V., npr., dole, pododeljci VII.C.3.(c)(v), VII.C.3.(c)(vi) i VII.C.3.(c)(vii). *Contra* Šainovićev žalbeni podnesak, par. 134-135.

²⁷¹³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1266-1357; *ibid.*, tom 3, par. 87.

²⁷¹⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1269, 1283-1294, 1312, 1320, 1356.

²⁷¹⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1117, gde se poziva na DP P1281, str. 2.

²⁷¹⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 124. V. takođe Šainovićeva replika, par. 24.

²⁷¹⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 124; Šainovićeva replika, par. 16, gde se upućuje na Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26473-26474.

²⁷¹⁸ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 69, 95. V. takođe *ibid.*, par. 37.

²⁷¹⁹ DP P1281, str. 2.

kojem pominje učešće "političkih ličnosti" u Zajedničkoj komandi. Međutim, Đaković se delimično složio s Pavkovićevim saopštenjem u delu u kojem se kaže da je "Zajednička komanda predstavljala zajedničku komandu koja je koordinirala aktivnosti između Štaba VJ i MUP i konkretno [...] predstavljala saradnju između Pavkovića i Lukića".²⁷²⁰ Zaključak Pretresnog veća da je Zajednička komanda postojala kao deo sistema koordinacije tokom 1999.²⁷²¹ ukazuje na to da se ono oslonilo na onaj deo Đakovićevog svedočenja u kojem on potvrđuje ulogu Zajedničke komande u koordiniranju VJ-a i MUP-a. Pretresno veće se nije oslonilo na onaj deo Đakovićevog svedočenja u kojem je on odbio da potvrdi da su "političke ličnosti" učestvovala u Zajedničkoj komandi. Šainović nije pokazao da je Pretresno veće pogrešno ocenilo Đakovićevo svedočenje u pogledu toga. Tim svojim argumentima Šainović samo iznosi svoje tumačenje Pavkovićevog saopštenja za javnost i relevantnih dokaza, ne pokazujući da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku. Njegovi argumenti se stoga odbijaju.

(vi) Sugestije koje je Ojdanić dao Pavkoviću 17. aprila 1999.

809. Pretresno veće je uzelo u obzir jedan dokument od 17. aprila 1999. koji je sadržao "sugestije" koje je tadašnji načelnik Generalštaba VJ-a Ojdanić dao Pavkoviću, tadašnjem komandantu 3. armije, u vezi s tim da se koriguje jedno konkretno "naređenje Zajedničke komande".²⁷²² Pretresno veće je takođe primilo na znanje poslednju rečenicu tog dokumenta upućenog Pavkoviću, u kojoj se navodi sledeće:

Smatramo korisnim da se svestrano razmotre naše sugestije i korigujete vašu odluku i raspored snaga kako biste sprečili novo prelivanje i time ostvarili osnovni cilj – uništenje.²⁷²³

Pretresno veće je razmotrilo okolnosti u kojima su date te "sugestije" i zaključilo da je "komandni lanac VJ 1999. godine funkcionisao donekle fleksibilno".²⁷²⁴

810. Šainović tvrdi da sadržina tog dokumenta ukazuje na to da je Ojdanić svoj dopis namenio isključivo Pavkoviću, pri čemu se podrazumevalo da je odluka s oznakom "Zajedničke komande" zapravo bila isključivo Pavkovićeva odluka.²⁷²⁵ Šainović takođe tvrdi da se zaključak Pretresnog veća da je "komandni lanac [...] funkcionisao donekle fleksibilno" odnosi samo na Pavkovića i da

²⁷²⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1117, gde se upućuje na Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26473-26474.

²⁷²¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151.

²⁷²² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1118-1119, gde se upućuje na DP P1487.

²⁷²³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1118, gde se poziva na DP P1487.

²⁷²⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1119.

²⁷²⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 125-126, 132. V. takođe Šainovićeva replika, par. 15, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1135, 1144, i tvrdi da je naređenje koje je Ojdanić sugerisao da se koriguje jedno od 16 naređenja s nazivom Zajednička komanda u zaglavlju, za koja je Pretresno veće zaključilo da su potekla iz Komande Prištinskog korpusa.

nije relevantan za pitanje Zajedničke komande tokom 1999.²⁷²⁶ Tužilaštvo odgovara da Šainović samo iznosi svoje tumačenje dokaza.²⁷²⁷

811. Žalbeno veće primećuje da navedeni predmet dokumenta od 17. aprila 1999. jasno ukazuje na to da se "sugestije" koje su u njemu sadržane odnose na sadržinu "naređenja Zajedničke komande".²⁷²⁸ Ojdanić u tom dokumentu takođe upućuje na "vašu odluku" kada Pavkoviću preporučuje da je koriguje u skladu s njegovim sugestijama.²⁷²⁹ Međutim, Šainović nije pokazao zašto te formulacije ukazuju na to da je Ojdanić smatrao da odluka s oznakom "Zajednička komanda" predstavlja odluku koju je doneo isključivo Pavković. Pošto je uzelo u obzir svedočenje svedoka da "sugestije" sa višeg nivoa upućene nižem nivou predstavljaju anomaliju u vojnoj komunikaciji i imajući u vidu okolnosti u kojima je donet ovaj dokument,²⁷³⁰ Pretresno veće je zaključilo da je "komandni lanac VJ 1999. godine funkcionisao donekle fleksibilno".²⁷³¹ Šainovićeva tvrdnja da se on odnosio samo na Pavkovića zasniva se isključivo na njegovom tumačenju dokumenta od 17. aprila 1999, pri čemu on nije pokazao kako je Pretresno veće pogrešilo u svojoj analizi samog dokumenta i dokaza vezanih za njega. Šainovićevi argumenti se stoga odbijaju.²⁷³²

(vii) Pavkovićev izveštaj Štabu Vrhovne komande od 25. maja 1999.

812. Pretresno veće je takođe uzelo u obzir Pavkovićev izveštaj Štabu Vrhovne komande od 25. maja 1999, u kojem je zatražio da se naređenje o prepotčinjavanju MUP-a VJ-u izdato u aprilu 1999. potvrdi ili pak poništi, kao i da komandovanje jedinicama MUP-a vrši Štab MUP-a za Kosovo "kao i do sada [...] preko Zajedničke komande".²⁷³³

813. Šainović navodi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je izveštaj od 25. maja 1999. autentičan²⁷³⁴ budući: (i) da se informacije sadržane u tom izveštaju u vezi sa Zajedničkom

²⁷²⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 126, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1119.

²⁷²⁷ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 95. V. takođe *ibid.*, par. 70.

²⁷²⁸ DP P1487, str. 1.

²⁷²⁹ DP P1487, str. 2.

²⁷³⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1118-1119, i izvori na koje se tamo poziva.

²⁷³¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1119. Taj zaključak dodatno potkrepljuje zapisnik s Kologijuma Generalštaba VJ-a od 21. januara 1999, u kojem je Ojdanić naveo da bi, "ako je 'združeni štab, komanda ili šta ja znam' odlučio da se operacija u Račku ne može izvesti bez pomoći VJ, oni morali da traže odobrenje od predsednika SRJ" i da je "zajednička komanda dole" mogla da dobija naređenja direktno od predsednika SRJ, koja bi onda prenosila njemu uz naznaku da se dostavljaju 'po naređenju predsednika SRJ'" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1120, gde se poziva na DP P939, str. 11-12, i upućuje na *ibid.*, str. 9). U tom kontekstu, Šainovićev argument da se na osnovu tog zapisnika ne može suditi o poziciji Generalštaba, budući da Kologijum nije bio komandno telo VJ-a, (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 196; *contra* Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 70, 111-112) odbija se jer ne pokazuje da je Pretresno veće nerazumno postupilo kad je taj zapisnik uzelo u obzir kao evidenciju onoga što su Ojdanić i drugi izjavili u vezi s pitanjem operacije u Račku.

²⁷³² V. takođe dole, par. 1167.

²⁷³³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1121, gde se poziva na DP P1459, str. 2. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 1183.

²⁷³⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 188, 192, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 594.

komandom i zločinima koje je počinio MUP ne podudaraju s drugim dokazima;²⁷³⁵ (ii) da je taj izveštaj pronađen u arhivi VJ-a "pod sumnjivim okolnostima";²⁷³⁶ (iii) da je Aleksandar Dimitrijević u svedočenju rekao da je izraz "Zajednička komanda" koji je koristio Pavković skovan posle relevantnih događaja kako bi se zataškale neke njegove aktivnosti²⁷³⁷ i (iv) da je taj izveštaj bio među dokumentima koji su 2002. godine predati tužiocu Međunarodnog suda "bez poštovanja propisane procedure".²⁷³⁸ Tužilaštvo odgovara da taj izveštaj nije jedini dokaz na koji se Pretresno veće oslonilo kada je zaključilo da je Zajednička komanda postojala 1999, kao i da Šainović samo ponavlja prigovore na autentičnost izveštaja koje su tokom pretresnog postupka izneli Ojdanić i Lukić.²⁷³⁹

814. Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće pažljivo preispitalo i potvrdilo autentičnost i pouzdanost izveštaja od 25. maja 1999, odbacivši Ojdanićeve argumente²⁷⁴⁰ da je taj izveštaj podmetnut u arhivu VJ-a posle 25. maja 1999.²⁷⁴¹ i da se sadržina tog izveštaja u delu koji se odnosi na zločine koje je počinio MUP ne podudara s drugim borbenim izveštajima, u kojima se takve stvari ne pominju.²⁷⁴² Šainovićevi argumenti se odbacuju u delu u kojem Šainović ponavlja Ojdanićeve argumente iznete u pretresnoj fazi,²⁷⁴³ ne pokazujući da je Pretresno veće napravilo grešku time što ih je odbilo.

815. Žalbeno veće nije ubedio ni Šainovićev argument da se navod u izveštaju da će komandovanje vršiti Štab MUP-a "preko Zajedničke komande" ne podudara s drugim dokazima. Taj navod se zapravo podudara s drugim dokazima koji potkrepljuju zaključak Pretresnog veća da je Zajednička komanda nastavila da postoji kao deo sistema koordinacije tokom 1999.²⁷⁴⁴ Imajući u vidu te dokaze o Zajedničkoj komandi i zbog svoje zabrinutosti što je jedan broj svedoka bio "izuzetno osetljiv" u pogledu tog pitanja,²⁷⁴⁵ Pretresno veće nije prihvatilo Dimitrijevićevu tvrdnju da je izraz "Zajednička komanda" skovan u kasnijoj fazi kao pokriće za Pavkovićeve aktivnosti, i da

²⁷³⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 188-189.

²⁷³⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 190, gde se upućuje na svedočenje Mladenovskog (Dušan Mladenovski, 22. april 2008, T. 25795, 25797, 25810, Dušan Mladenovski, DP 3D1135, par. 14) o arhivskom spisku VJ-a (DP 3D1130).

²⁷³⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 191, gde se upućuje na Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26595, 26599, 26611-26612, 26617-26619.

²⁷³⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 191.

²⁷³⁹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 105-106, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1116, 1121, 1183, *ibid.*, tom 3, par. 584-594 i traži da se njegovi argumenti u vezi s tim odbace bez razmatranja.

²⁷⁴⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1183, fusnota 3229; *ibid.*, tom 3, par. 584-594.

²⁷⁴¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 587-590, 594, gde je Pretresno veće temeljno proučilo dokaze, uključujući Arhivski spisak VJ-a i svedočenje Mladenovskog, u vezi s okolnostima pod kojima je prijem izveštaja Štaba Vrhovne komande evidentiran u arhivi VJ-a; Ojdanićev završni podnesak, par. 245-247.

²⁷⁴² Prvostepena presuda, tom 3, par. 592, 594, i izvori na koje se tamo poziva, gde je Pretresno veće uporedilo izveštaj od 25. maja 1999. s drugim izveštajem VJ-a.

²⁷⁴³ Ojdanićev završni podnesak, par. 245-248. V. takođe Lukićev završni podnesak, par. 1353, 1356, 1358-1367.

²⁷⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1112-1149, 1151, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe gore i dole, pododeljak VII.C.3.(c).

²⁷⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1054. V. takođe Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26595.

dokument koji sadrži taj izraz može biti nepouzdan.²⁷⁴⁶ Pošto je samo uputio na Dimitrijevićevo svedočenje, a da nije pokazao da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku u njegovoj oceni, Šainović nije dokazao da je Pretresno veće postupilo nerazumno što se nije oslonilo na Dimitrijevićevo svedočenje kada je ocenjivalo izveštaj od 25. maja 1999. Šainovićeva tvrdnja da je taj izveštaj bio među dokumentima koji su predati tužiocu Međunarodnog suda "bez poštovanja propisane procedure" nije potkrepljena, pa je stoga neutemeljena.²⁷⁴⁷ Shodno tome, njegovi argumenti o autentičnosti izveštaja od 25. maja 1999. se odbijaju.

(viii) Sastanak održan 1. juna 1999. u hotelu "Grand" u Prištini

a. Argumentacija strana u postupku

816. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je, isključivo na osnovu svedočenja Aleksandra Vasiljevića, zaključilo da je sastanak održan 1. juna 1999. u suterenu hotela "Grand" u Prištini bio "sličan sastancima Zajedničke komande održanim 1998. godine".²⁷⁴⁸ On tvrdi da su Vasiljevićeve izjave u vezi s tim sastankom protivrečne²⁷⁴⁹ i da Pretresno veće nije navelo obrazloženje svoje odluke da prihvati samo jednu verziju Vasiljevićevog svedočenja, u kojoj je on taj sastanak nazvao sastankom Zajedničke komande, a da zanemari druge verzije njegovog svedočenja, kao i svedočenje Zorana Anđelkovića i Momira Stojanovića.²⁷⁵⁰ Šainović takođe tvrdi da je zaključak Pretresnog veća bio nerazuman zbog jednog broja razlika između sastanka održanog 1. juna 1999. i onih koji su održavani 1998, uključujući činjenicu: (i) da su se funkcije i odgovornosti učesnika menjali zbog ratnog stanja koje je uključivalo vazdušne napade NATO-a; (ii) da ključni učesnici na sastancima održanim 1998, kao što je Milomir Minić, nisu prisustvovali sastanku održanom 1. juna 1999; i (iii) da tokom 1999. nije bilo kontinuiteta sastanaka, što bi omogućilo koordiniranje i razmenu informacija između VJ-a i MUP-a.²⁷⁵¹ Najzad,

²⁷⁴⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1104, 1107, gde se upućuje na Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26598, 26610-26615, u vezi s DP P2166. V. takođe Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26595, na koje se poziva u Prvostepenoj presudi, tom 1, par. 1005.

²⁷⁴⁷ Materijal na koji Šainović upućuje sugerise da je te dokumente 2002. u Pavkovićevo ime predao bivši predsednik Đinđić "bez bilo kakve odluke [...] državnih organa" (v. *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odgovor odbrane: "Zahtev tužilaštva za uvrštavanje dokaznih predmeta P-1000, P-1249, P-1418, P-1460, P-1468, P-1487, P-1503, P-1898, P-1966, P-1967, P-2031, P-2113 i P-2116", 31. januar 2007, par. 4; Philip Coe, 21. mart 2007, T. 12080-12081, gde komentariše DP P2845). Međutim, Šainović ne obrazlaže kako činjenica da je predaja tih dokumenata izvršena bez bilo kakve odluke državnih organa čini te dokumente neautentičnim ili nepozdanim.

²⁷⁴⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 128-131, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1149. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 1145; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 234-235.

²⁷⁴⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 129, 132, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, DP 2D387, par. 1, Aleksander Vasiljević, DP P2600, par. 80, DP P2862.

²⁷⁵⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 128-129.

²⁷⁵¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 130; Šainovićeva replika, par. 18. V. takođe Šainovićev žalbeni podnesak, par. 279-280, gde se tvrdi da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku "kada je koristilo analogiju kao sredstvo za dokazivanje" – odnosno, kada je izvodilo zaključke o jednom periodu na osnovu zaključaka u vezi nekim drugim periodom. V. takođe žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 198-201, 268.

Šainović tvrdi da zaključak da je sastanak održan 1. juna 1999. bio "sličan" sastancima Zajedničke komande održanim 1998. znači da on nije bio isti.²⁷⁵²

817. Isto tako, Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešno primenilo standarde dokazivanja kada je zaključilo da je sastanak održan 1. juna 1999. bio "sličan sastancima Zajedničke komande održanim 1998. godine", oslanjajući se isključivo na Vasiljevićevu izjavu da je on "stekao utisak da su se ti sastanci svakodnevno održavali".²⁷⁵³ Pored toga, on tvrdi da Vasiljević nije redovno prisustvovao tim sastancima i da je njegovo svedočenje nedosledno i protivrečno svedočenju drugih svedoka.²⁷⁵⁴ Lukić takođe upućuje na Vasiljevićevo svedočenje da na tom sastanku nisu izdata nikakva naređenja.²⁷⁵⁵

818. Tužilaštvo odgovara da je, na osnovu svedočenja raznih svedoka, Pretresno veće zaključilo da je sastanak održan 1. juna 1999. bio sličan sastancima Zajedničke komande održanim 1998.²⁷⁵⁶ Tužilaštvo takođe tvrdi da Lukić iskrivljeno prikazuje Vasiljevićevo svedočenje.²⁷⁵⁷

b. Analiza

819. Žalbeno veće podseća na zaključak Pretresnog veća da je sastanak održan 1. juna 1999. u suterenu hotela "Grand" u Prištini, kojem su prisustvovali, između ostalih, Šainović, Zoran Anđelković, Pavković, Lazarević, Momir Stojanović, Vlastimir Đorđević, Lukić i Obrad Stevanović, "bio sličan sastancima Zajedničke komande održanim 1998. godine".²⁷⁵⁸ Pri izvođenju tog zaključka, Pretresno veće nije uzelo u obzir samo svedočenje Aleksandra Vasiljevića, već i opise tog sastanka koje su dali Zoran Anđelković i Momir Stojanović, te je stalo na stanovište da su oni "slični" Vasiljevićevom svedočenju "u većini pravno relevantnih aspekata".²⁷⁵⁹ Šainović i Lukić stoga iskrivljeno prikazuju zaključak Pretresnog veća kada tvrde da se Pretresno veće oslonilo isključivo na Vasiljevićevo svedočenje u vezi sa sastankom održanim 1. juna 1999.

820. Što se tiče karaktera tog sastanka, Vasiljević je u svom dnevniku zabeležio da je prisustvovao sastanku "u K-di PrK".²⁷⁶⁰ U izjavi od 25. jula 2007, on je pomenuo da mu je

²⁷⁵² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 131; Šainovićeva replika, par. 18.

²⁷⁵³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 323-324, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1149, i upućuje na Aleksandar Vasiljević, DP P2594, par. 81. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 277.

²⁷⁵⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 154-155, 597.

²⁷⁵⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 156, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 81. Lukić takođe ističe da Pretresno veće nije navelo da ono što je rečeno ili zaključeno na sastanku održanom 1999. ili na bilo kojem drugom sastanku Zajedničke komande tokom 1998. predstavlja ili da je prouzrokovalo bilo kakav zločin (Lukićev žalbeni podnesak, par. 325).

²⁷⁵⁶ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 72, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1145-1149.

²⁷⁵⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 392. V. takođe Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 252.

²⁷⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1149. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 1145.

²⁷⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1146. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1145, 1147-1148; *ibid.*, tom 3, par. 355-359.

²⁷⁶⁰ DP P2862.

Pavković rekao da će se tamo održati sastanak "zajedničkog štaba".²⁷⁶¹ Tokom usmenog svedočenja, Vasiljević je ostao pri svojoj izjavi od 14. januara 2007. da mu je Pavković za sastanak od 1. juna 1999. rekao da je to "sastanak Zajedničke komande".²⁷⁶² Vasiljević je objasnio da nema razlike između termina "zajednički štab" i "Zajednička komanda" i da je to samo jezička nijansa.²⁷⁶³ Vasiljevićevo pominjanje Komande Prištinskog korpusa u dnevniku odnosi se na mesto na kojem je sastanak održan, a ne na karakteristiku tog sastanka i nije u suprotnosti s njegovom izjavom od 14. januara 2007. ili s njegovim svedočenjem u sudnici.²⁷⁶⁴ Prema tome, u Vasiljevićevom svedočenju u vezi s tim nema nepodudarnosti. Pretresno veće je bilo upoznato s celokupnim Vasiljevićevim svedočenjem u vezi sa sastankom održanim 1. juna 1999. i ocenilo je to svedočenje, a prevashodno se oslonilo na njegovu izjavu od 14. januara 2007. koju je on potvrdio u sudnici²⁷⁶⁵ i čiji sadržaj potkrepljuju njegov dnevnik i njegova druga izjava. Šainović nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da oceni dokaze na način na koji je to uradilo Pretresno veće.

821. Što se tiče Vasiljevićevog svedočenja da je na sastanku održanom 1. juna 1999. "stekao utisak da su se ti sastanci svakodnevno održavali", iz Prvostepene presude je jasno da se Pretresno veće nije oslonilo na taj "utisak". Pretresno veće nije zaključilo da su sastanci Zajedničke komande tokom 1999. održavani svakodnevno. Ono je to pitanje ostavilo otvorenim, navevši da "nema zapisnika sa sastanaka; ili, ako je takav zapisnik vođen, on nije dostupan Veću".²⁷⁶⁶ Lukić iskrivljeno prikazuje zaključke Pretresnog veća kada tvrdi da se Pretresno veće oslonilo na Vasiljevićev "utisak".

822. Pretresno veće je takođe bilo svesno okolnosti koje Šainović opisuje kao "razlike" između sastanka održanog 1. juna 1999. i sastanaka koji su svakodnevno održavani tokom 1998.²⁷⁶⁷ Žalbeno veće nije ubedio njegov argument u vezi s ratnim stanjem, pošto on nije objasnio kako je promena odgovornosti i funkcija učesnika zbog ratnog stanja uticala na karakter sastanka održanog 1. juna 1999. Žalbeno veće takođe smatra da nepostojanje dokaza koji pokazuju kontinuitet sastanaka tokom 1999. ne čini zaključak Pretresnog veća nerazumnim. Kao i svakodnevnim sastancima održanim tokom 1998, sastanku održanom 1. juna 1999. prisustvovali su politički predstavnici (Šainović i Anđelković), predstavnici VJ-a (Pavković, Lazarević i Stojanović) i

²⁷⁶¹ Aleksandar Vasiljević, DP 2D387, par. 1.

²⁷⁶² Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 80.

²⁷⁶³ Aleksandar Vasiljević, 29. avgust 2007, T. 14504-14505.

²⁷⁶⁴ DP P2862. V. takođe Aleksandar Vasiljević, 29. avgust 2007, T. 14504; Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 79.

²⁷⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1145 (posebno fusnota 3138), i izvori na koje se tamo poziva.

²⁷⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1112. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1150.

²⁷⁶⁷ U vezi s proglašenjem ratnog stanja 24. marta 1999, neprijateljstvima koja su otprilike u to vreme trajala između snaga SRJ i Srbije i OVK-a, i vazdušnom kampanjom NATO-a, v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 272, 812-820, 1208-1214. U vezi s nepostojanjem dokaza koji pokazuju da su svakodnevni sastanci dalje održavani i tokom 1999, v. *ibid.*, tom 1, par. 1112, 1150. Što se tiče učesnika sastanka održanog 1. juna 1999, v. *ibid.*, tom 1, par. 1145, 1149. U vezi s večerom posluženom posle sastanka, v. *ibid.*,

predstavnicima MUP-a (Đorđević, Lukić i Stevanović).²⁷⁶⁸ Oni su takođe razmenjivali pojedinosti o aktivnostima snaga MUP-a i VJ-a, a Šainović je govorio o tome šta treba da se uradi.²⁷⁶⁹ Značajno je da se promena sastava Zajedničke komande predviđala od oktobra 1998.²⁷⁷⁰ Od članova Radne grupe (Minić, Matković i Anđelković) koji su učestvovali na sastancima Zajedničke komande tokom 1998, samo je Anđelković ostao na Kosovu na novoj dužnosti, kao predsednik PIV-a, nakon što su u oktobru 1998. prestale aktivnosti Radne grupe.²⁷⁷¹ Stoga to što Minić i Matković nisu prisustvovali sastanku održanom 1. juna 1999. ne može biti pokazatelj da to nije bio sastanak Zajedničke komande.

823. Shodno tome, Žalbena veće zaključuje da Šainović i Lukić nisu pokazali da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku kada je zaključilo da je sastanak održan 1. juna 1999. "bio sastanak sličan sastancima Zajedničke komande održanim tokom 1998. godine".²⁷⁷² Iako je Pretresno veće trebalo da upotrebi manje dvosmisleni formulaciju, Žalbena veće smatra da je iz Prvostepene presude, kada se pročita u celini, jasno da je Pretresno veće zaključilo da je sastanak održan 1. juna 1999. bio sastanak Zajedničke komande.²⁷⁷³ Sličnost između sastanka održanog 1. juna 1999. i svakodnevnih sastanaka održanih tokom 1998,²⁷⁷⁴ kao i Vasiljevićevo svedočenje da mu je Pavković rekao da je to sastanak Zajedničke komande,²⁷⁷⁵ naveli su Pretresno veće da izvede taj zaključak. Žalbena veće ne vidi da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku pri oceni dokaza u vezi s tim.

824. Shodno tome, odbijaju se svi argumenti koje su Šainović i Lukić izneli u vezi sa sastankom održanim 1. juna 1999.

(ix) Zajednička komanda kao deo sistema koordinacije

a. Argumentacija strana u postupku

tom 3, par. 358. Šainović nije potkrepio zašto bi tako beznačajna razlika kao što je činjenica da su učesnicima posluženi hrana i piće pokazala da to nije bio sastanak Zajedničke komande (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 130).

²⁷⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1145; *ibid.*, tom 3, par. 355.

²⁷⁶⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1145-1146, 1148-1149; *ibid.*, tom 3, par. 355-359.

²⁷⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1099.

²⁷⁷¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1010, gde se upućuje, između ostalog, na Milomir Minić, 31. avgust 2007, T. 14787-14794, Milan Jovanović, 21. avgust 2007, T. 14152, *ibid.*, 22. avgust 2007, T. 14219-14221.

²⁷⁷² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1149.

²⁷⁷³ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1150, gde se navodi sledeće: "Ima manje dokaza da je 1999. godine Zajednička komanda postojala kao organ. Pretresno veće ukazuje na odsustvo dokaza o tome da su u prostorijama Privremenog izvršnog veća u Prištini svakodnevno održavani sastanci, kao što je bio slučaj 1998. godine. Postoje dokazi o samo jednom sastanku, održanom 1. juna 1999. godine"; *ibid.*, tom 3, par. 355, gde se navodi sledeće: "Kao što je razmotreno ranije u ovoj Presudi, dana 1. juna 1999. godine u podrumu hotela "Grand" u Prištini održan je još jedan sastanak Zajedničke komande" (unutrašnje reference izostavljene).

²⁷⁷⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1145-1149.

²⁷⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1145.

825. Šainović tvrdi da je, kada je zaključilo da je 1998. Zajednička komanda bila deo sistema koordinacije uspostavljenog između VJ-a i MUP-a i da je 1999. "taj sistem koordinacije nastavio da funkcioniše",²⁷⁷⁶ Pretresno veće pogrešno pošlo od pretpostavke da je koordinacija između vojske i policije jedne zemlje vanredna aktivnost koja iziskuje specijalna, vaninstitucionalna rešenja.²⁷⁷⁷ Upućujući na zaključak Pretresnog veća da su "[p]ripadnici MUP i VJ uveli [...] stalnu praksu održavanja koordinacionih sastanaka pre finaliziranja planova za zajedničke operacije i izvođenja tih operacija",²⁷⁷⁸ Šainović tvrdi da ta stalna praksa koordiniranja ukazuje na to da civilni predstavnici, kao što su on i Zajednička komanda, nisu imali ulogu u koordinaciji.²⁷⁷⁹ On takođe tvrdi da opis koordinacije između VJ-a i MUP-a tokom 1999. koju je dalo Pretresno veće ukazuje na to da za nju nisu bili potrebni civilni posrednici, što se znatno razlikuje od aktivnosti na koordiniranju tokom 1998.²⁷⁸⁰

826. Slično tome, Lukić navodi da Pretresno veće nije navelo konkretnu ulogu Zajedničke komande kada je zaključilo da je sistem koordinacije nastavio da funkcioniše tokom 1999. i da je uvedena stalna praksa da pripadnici MUP-a i VJ-a održavaju koordinacione sastanke pre zajedničkih operacija.²⁷⁸¹ On takođe tvrdi da je Pretresno veće svaki slučaj združenih dejstava VJ-a i MUP-a okarakterisalo kao rad Zajedničke komande, zanemarujući činjenicu da su VJ i MUP po zakonu bili dužni da sarađuju i koordiniraju svoje aktivnosti u ratnom stanju.²⁷⁸²

827. Tužilaštvo odgovara da opisi koordinacije između VJ-a i MUP-a tokom pripreme i sprovođenja planova za potiskivanje NATO-a, odnosno "terorista" tokom 1999, koje je dalo Pretresno veće, ne ukazuju na to da je tokom 1999. došlo do promene u funkcijama i ulozima Zajedničke komande i njenih članova.²⁷⁸³ Tužilaštvo tvrdi da je Šainović silom izvadio opise iz konteksta Prvostepene presude.²⁷⁸⁴ Tužilaštvo takođe tvrdi da Lukić iskrivljeno prikazuje ili zanemaruje zaključke Pretresnog veća.²⁷⁸⁵

b. Analiza

²⁷⁷⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 136, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1151.

²⁷⁷⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 136. V. takođe Šainovićeva replika, par. 24.

²⁷⁷⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 137, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1151.

²⁷⁷⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 137, 279; Šainovićeva replika, par. 23.

²⁷⁸⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 115-119, 137, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1012-1023, 1033-1042.

²⁷⁸¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 317(a), 322, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1151. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 317(c)(d)(f)(h), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1037, 1039, *ibid.*, tom 3, par. 827.

²⁷⁸² Lukićev žalbeni podnesak, par. 319-320, gde se upućuje na DP P985. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 295.

²⁷⁸³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 89, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1012-1023.

²⁷⁸⁴ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 89-90, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1043, 1108-1110, 1150-1152, i traži da se Šainovićev argument u vezi s tim odbaci bez razmatranja.

²⁷⁸⁵ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 243, 252, gde se traži da se ti argumenti odbace bez razmatranja.

828. Žalbeno veće primećuje da, kada tvrde da koordinacija između vojske i policije nije iziskivala učešće Zajedničke komande ili političkih predstavnika, Šainović i Lukić zanemaruju znatan deo dokaza i relevantne zaključke Pretresnog veća. Kada je ocenjivalo dokaze u vezi s tim kako su VJ i MUP koordinirali svoje aktivnosti tokom 1999, posebno tokom pripreme i sprovođenja zajedničkih operacija prema planovima "Grom 3" i "Grom 4", Pretresno veće je uzelo u obzir, zajedno s drugim dokazima, jedan broj naređenja za zajedničke operacije koja su u zaglavlju imala naziv Zajednička komanda.²⁷⁸⁶ Na osnovu te ocene, Pretresno veće je zaključilo da su "[p]ripadnici MUP i VJ uveli [...] stalnu praksu održavanja koordinacionih sastanaka pre finaliziranja planova za zajedničke operacije i izvođenja tih operacija".²⁷⁸⁷ Prema rečima Pretresnog veća, izdavanje naređenja za zajedničke operacije koja su u zaglavlju imala naziv Zajednička komanda, kao i planiranje i koordiniranje jedinica VJ-a i MUP-a na taktičkom nivou koji bi potom usledili, takođe su bili deo stalne prakse.²⁷⁸⁸ Imajući u vidu taj sistem koordinacije i saradnje, Pretresno veće je zatim ispitalo kako se Zajednička komanda uklapala u okvire tog sistema.²⁷⁸⁹ Bez obzira na to da li su VJ i MUP po zakonu bili dužni da za vreme ratnog stanja sarađuju i koordiniraju svoje aktivnosti,²⁷⁹⁰ Pretresno veće je imalo pred sobom mnoštvo dokaza koji su ukazivali na to da se situacija koja je iziskivala da Zajednička komanda tokom 1998. u svom sastavu ima političke predstavnike zbog nespremnosti MUP-a da prihvati naređenja VJ-a,²⁷⁹¹ nije promenila tokom 1999.²⁷⁹² To, kao i drugi dokazi koji pokazuju postojanje Zajedničke komande tokom 1999,²⁷⁹³ naveli su Pretresno veće da zaključi da je sistem koordinacije koji je obuhvatao Zajedničku komandu, a koja je uključivala političke predstavnike i imala uticaj na VJ i MUP,²⁷⁹⁴ nastavio da funkcioniše i 1999, pri čemu je naziv "Zajednička komanda" dodavan u zaglavlje naređenja za zajedničke operacije kako bi ona imala veći autoritet i bila prihvatljiva za MUP.²⁷⁹⁵

829. Šainović i Lukić nisu pokazali da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku u svojim zaključcima koji se odnose na ulogu Zajedničke komande u koordiniranju između navedenih dveju snaga. Njihovi argumenti se stoga odbijaju.

²⁷⁸⁶ Npr., Prvostepena presuda, tom 1, par. 1017, 1022, 1035, 1037-1042. Prema tome, kada tvrdi da Pretresno veće nije pomenulo Zajedničku komandu prilikom opisivanja saradnje između VJ-a i MUP-a tokom 1999. (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 137), Šainović iskripljeno prikazuje Prvostepenu presudu. V. takođe gore, pododeljak VII.C.3.(c)(iii).

²⁷⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151.

²⁷⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1041.

²⁷⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1043.

²⁷⁹⁰ *Contra* Lukićev žalbeni podnesak, par. 319.

²⁷⁹¹ Npr., Prvostepena presuda, tom 1, par. 1005, 1028, 1088, 1111, i izvori na koje se tamo poziva; *ibid.*, tom 3, par. 80-81, 319, 653-654, i izvori na koje se tamo poziva. V. gore, pododeljak VII.C.1.(d).

²⁷⁹² Npr., Prvostepena presuda, tom 1, par. 1111, 1166, 1179, 1181, 1189, 1203, i izvori na koje se tamo poziva. V. gore, pododeljak VII.C.3.(c)(iii).

²⁷⁹³ V. gore, pododeljak VII.C.3.(c)(ii).

²⁷⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1109-1110.

²⁷⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151.

(x) Učešće MUP-a u planiranju i naređivanju zajedničkih operacija tokom 1999.

830. U prilog svom argumentu da Zajednička komanda nije imala nikakvu ulogu tokom 1999, Lukić tvrdi da je zajedničke operacije VJ-a i MUP-a tokom 1999. planirao i naređivao isključivo VJ, bez bilo kakvog učešća MUP-a.²⁷⁹⁶ Lukić nije potkrepio dokazima zašto neučestvovanje MUP-a mora da znači da je VJ imao potpunu kontrolu nad zajedničkim operacijama, i da Zajednička komanda nije imala nikakav uticaj. Njegov argument u vezi s tim odbija se u delu koji se odnosi na Zajedničku komandu.²⁷⁹⁷

(d) Zaključak

831. Šainović i Lukić nisu pokazali da je Pretresno veće napravilo grešku pri oceni dokaza u vezi s postojanjem i autoritetom Zajedničke komande tokom 1999.²⁷⁹⁸ Svi njihovi argumenti u vezi s tim stoga se odbijaju.²⁷⁹⁹

4. Zaključak

832. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće u celini odbija Šainovićeve, Pavkovićeve i Lukićeve argumente koji se odnose na postojanje i autoritet Zajedničke komande kako 1998, tako i 1999.²⁸⁰⁰

D. Navodne greške u vezi sa Šainovićevim učešćem u UZP-u1. Uvod

833. Šainović je bio potpredsednik Vlade SRJ od februara 1994. do 4. novembra 2000. ili približno tog datuma.²⁸⁰¹ Pretresno veće je Šainoviću izreklo osuđujuću presudu prema članu 7(1) Statuta za činjenje, putem učešća u UZP-u, zločina deportacije, drugih nehumanih dela (prisilno

²⁷⁹⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 284, 313-316, 317(a)(g)(h), 318, 322. V. takođe *ibid.*, par. 332-358.

²⁷⁹⁷ Lukićeva tvrdnja u vezi s neučestvovanjem MUP-a tokom 1999. detaljno je razmotrena dalje u tekstu, u diskusiji o njegovom ličnom doprinosu UZP-u i *mens rea*. V. dole, pododeljak VII.F.3.(b).

²⁷⁹⁸ Žalbeno veće takođe odbija Šainovićev argument da na tajnom, zatvorenom sastanku održanom 17. maja 1999. u Beogradu, na kojem su Milošević, Šainović i visoki funkcioneri VJ-a i MUP-a razgovarali o zločinima koje su navodno počinile snage SRJ i Srbije, nije pomenuto telo koje je koordiniralo snage VJ-a i MUP-a na Kosovu i da to pokazuje da Zajednička komanda nije postojala 1999. (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 233; *contra* Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 125). Pretresno veće je bilo svesno sadržaja razgovora vođenih na sastanku održanom 17. maja 1999. (Prvostepena presuda, tom 1, par. 741; *ibid.*, tom 3, par. 266, 576, 739). Međutim, s obzirom na druge dokaze koji pokazuju da se na Zajedničku komandu upućivalo na raznim sastancima, u izveštajima i naređenjima, o kojima je delimično bilo reči gore u tekstu (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1112, 1114, 1116-1149, 1151, i izvori na koje se tamo poziva; gore, pododeljci VII.C.3.(a), VII.C.3.(b) i VII.C.3.(c)), Žalbeno veće zaključuje da Pretresno veće nije pogrešilo što nije zaključilo da nepominjanje Zajedničke komande na ovom konkretnom sastanku budi razumnu sumnju u to da li je Zajednička komanda postojala tokom 1999. Šainović samo iznosi svoje tumačenje dokaza.

²⁷⁹⁹ Šainovićevi podosnovi 1(5), 1(7) delimično, 1(9), 1(10), 1(11), 1(15), 1(17), 1(23) delimično, 2(1) delimično; Lukićevi podosnovi D(5) delimično, N delimično, N(2) delimično, P(6) delimično, GG(1) delimično.

²⁸⁰⁰ Šainovićevi podosnovi 1(4), 1(5), 1(6), 1(7), 1(8), 1(9), 1(10), 1(11), 1(13) delimično, 1(14) delimično, 1(15), 1(16), 1(17), 1(23) delimično, 2(1) delimično, 6(12); Pavkovićevi podosnovi 1(D) delimično, 1(G) delimično; Lukićevi podosnovi D(5) delimično, D(7), F(2) delimično, N delimično, N(1), N(2) delimično, N(3) delimično, P(6) delimično, GG(1) delimično.

premeštanje), ubistva i progona, putem ubistva i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, kao zločina protiv čovečnosti prema članu 5 Statuta, i ubistva kao kršenja zakona ili običaja ratovanja prema članu 3 Statuta.²⁸⁰²

834. Šainović osporava zaključke Pretresnog veća o njegovom učešću u UZP-u i njegovom doprinosu zajedničkom cilju,²⁸⁰³ kao i zaključak da je delio nameru da prisilno raseli deo albanskog stanovništva Kosova, kako unutar, tako i izvan Kosova, i da na taj način promeni etničku ravnotežu u toj pokrajini kako bi obezbedio trajnu kontrolu SRJ i srpskih vlasti.²⁸⁰⁴ Pored toga, Šainović osporava zaključak Pretresnog veća da on snosi odgovornost za ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i za ubistvo i progon putem ubistva i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, kao zločine protiv čovečnosti na osnovu treće kategorije UZP-a.²⁸⁰⁵

2. Navodne greške u vezi sa Šainovićevim doprinosom zajedničkom cilju

835. Pretresno veće je zaključilo da je Šainović bio učesnik u UZP-u, čiji je zajednički cilj bio da se obezbedi trajna kontrola vlasti SRJ i Srbije nad Kosovom, putem zločina deportacije i prisilnog premeštanja.²⁸⁰⁶ Pretresno veće je Šainoviću izreklo osuđujuću presudu za zločine koje su snage VJ-a i MUP-a počinile na Kosovu u periodu od 24. marta 1999. do 25. maja 1999.²⁸⁰⁷ U zaključku da je Šainović značajno doprineo zajedničkom cilju Pretresno veće je konstatovalo sledeće:

[...] [Šainović] bio osoba preko koje je Milošević orkestrirao događaje na Kosovu. Njegov cilj je bio da koordinira snage na Kosovu, prenosi Miloševićeva uputstva za aktivnosti raznih tamošnjih aktera, i da tim akterima daje svoje sopstvene sugestije i uputstva, a sve u cilju postizanja krajnjeg cilja da se zadrži kontrola na Kosovu. Kao takav, Šainović je bio jedan od najznačajnijih učesnika udruženog zločinačkog poduhvata. Iako Pretresno veće ima u vidu da neposredni dokazi o njegovim aktivnostima u vezi s vršenjem uticaja i koordiniranjem aktivnosti snaga SRJ i Srbije za 1999. nisu toliko brojni kao dokazi vezani za 1998, oni, bez obzira na to, pokazuju da njegova vlast i uticaj nisu bili smanjeni i da je njegovo prisustvo na više sastanaka na Kosovu tokom NATO kampanje u skladu s njegovim ranijim angažovanjem u Pokrajini.²⁸⁰⁸

836. Prilikom donošenja zaključka o Šainovićevim ovlašćenjima i nadležnosti, Pretresno veće je konkretno razmotrilo dokaze o njegovom odnosu sa Slobodanom Miloševićem. Pretresno veće je zaključilo da je Šainović "bio jedan od najbližih i najpoverljivijih saradnika" Miloševića, kako 1998. tako i 1999, i da je upravo zbog tog odnosa preuzeo rukovodeću ulogu na sastancima na kojima su učestvovali funkcioneri VJ-a i MUP-a i postao predsedavajući Komisije za saradnju s

²⁸⁰¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 285.

²⁸⁰² Prvostepena presuda, tom 3, par. 458-477, 1208.

²⁸⁰³ Šainovićevi podosnovi 1(1), 1(3), 1(12)-1(14), 1(18)-1(25), 2(1)-2(14), 6(13), 6(14).

²⁸⁰⁴ Šainovićevi podosnovi 3(1)-3(6).

²⁸⁰⁵ Šainovićevi osnovi 4 i 5.

²⁸⁰⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 95, 460, 468.

²⁸⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 475. Prvi zločini za koje je Šainović osuđen desili su se 24. marta 1999., između ostalog, u gradu Prištini (v. *ibid.*, tom 2, par. 885-888, 1240-1243) i Kotlini (v. *ibid.*, tom 2, par. 1067, 1253-1255). Poslednji zločini za koje je Šainović osuđen desili su se 25. maja 1999. u Dubravi (v. *ibid.*, tom 2, par. 1148, 1259-1261).

VMK-om.²⁸⁰⁹ Pretresno veće je takođe iznelo mišljenje da su Šainoviću "[t]e razne uloge [...] pak omogućile da postane politički koordinator kako civilnih, tako i vojnih aktivnosti na Kosovu i osoba koja donosi odluke u vezi s Pokrajinom."²⁸¹⁰

837. Šainović ulaže prigovor u vezi sa svojim doprinosom zajedničkom cilju osporavajući zaključke Pretresnog veća u vezi s: (i) njegovim bliskim odnosom s Miloševićem i, u tom kontekstu, s njegovim učešćem na konferenciji u Rambouilletu kao pokazateljem tog bliskog odnosa; (ii) njegovom ulogom i nadležnošću u odnosu na aktere na terenu na Kosovu, uključujući njegovo učešće na raznim sastancima 1998. i 1999; (iii) njegovom nadležnošću kao predsedavajućeg Komisije za saradnju s VMK-om; i (iv) značajem njegovog doprinosa zajedničkom cilju. Žalbena veće će redom razmotriti te argumente.

(a) Šainovićev odnos s Miloševićem

(i) Izvor Šainovićevih ovlašćenja

838. Pretresno veće se uverilo da je "Šainović bio moćan funkcioner koji ne samo da je Miloševiću prosleđivao informacije i prenosio Miloševićeva naređenja onima na Kosovu, već je imao i priličan uticaj na događaje u Pokrajini i ovlašćenja da donosi odluke."²⁸¹¹

839. Prilikom donošenju tog zaključka, Pretresno veće se prvenstveno oslonilo na iskaze stranih sagovornika koji su se sa Šainovićem sretali 1998. i 1999,²⁸¹² kao i na iskaze Momira Bulatovića, tadašnjeg predsednika Vlade SRJ, Ibrahima Rugove, lidera Demokratskog saveza Kosova (dalje u tekstu: DSK), Dušana Lončara, šefa kancelarije Komisije za saradnju s VMK-om u Prištini, i Vetona Surroiija, novinara i pregovarača, kosovskog Albanca.²⁸¹³ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir činjenicu da je u leto 1998. Bulatović, po Miloševićevom nalogu, Šainovića uputio na Kosovo²⁸¹⁴ i zaključilo da je "ako Bulatović nije davao zadatke Šainoviću, jedini mogući izvor Šainovićevih stvarnih ovlašćenja bio Milošević."²⁸¹⁵

²⁸⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 467.

²⁸⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 427.

²⁸¹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 427.

²⁸¹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 299.

²⁸¹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 295-297.

²⁸¹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 292-293, 295, 297.

²⁸¹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 292.

²⁸¹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 293.

840. Pretresno veće je uzelo u obzir i druge dokaze o Šainovićevom prisustvu na sastancima s Miloševićem i utvrdilo da se tokom tih sastanaka raspravljalo o aktivnostima VJ-a i MUP-a²⁸¹⁶, te je zaključilo da je:

[...] Šainović zaista bio jedan od najbližih i najpoverljivijih saradnika Slobodana Miloševića kako 1998, tako i 1999. Upravo zbog tog odnosa on je preuzeo rukovodeću ulogu na sastancima Zajedničke komande i raznim drugim sastancima na kojima su učestvovali funkcioneri VJ-a i MUP-a. Upravo zbog tog odnosa je postao predsedavajući Komisije za saradnju s VMK. Te razne uloge su mu pak omogućile da bude politički koordinator kako civilnih, tako i vojnih aktivnosti na Kosovu i osoba koja je donosila odluke u vezi s Pokrajinom.²⁸¹⁷

a. Argumentacija strana u postupku

841. Šainović tvrdi da, je s obzirom na to da Pretresno veće nije utvrdilo Miloševićevu odgovornost, njegov odnos s Miloševićem irelevantan.²⁸¹⁸ On dalje iznosi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on bio Miloševićev predstavnik na Kosovu.²⁸¹⁹ Šainović tvrdi da je Pretresno veće postupilo nerazumno kad je zaključilo da je on poslat na Kosovo po Miloševićevom uputstvu²⁸²⁰ i da je Pretresno veće zanemarilo dokaze svedoka "koji su direktno učestvovali u procesu donošenja odluka".²⁸²¹ On takođe iznosi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da, ako Bulatović, predsednik Vlade SRJ, nije davao zadatke Šainoviću, onda je izvor njegovih ovlašćenja bio Milošević.²⁸²² S tim u vezi, Šainović tvrdi da Pretresno veće nije objasnilo na koji način je funkcionisao politički sistem niti je uputilo na dokaze koji pokazuju Miloševićev položaj i ulogu.²⁸²³ Šainović osporava ocenu koju je Pretresno veće dodelilo iskazu svakog od 12 svedoka na koje se oslonilo kako bi donelo zaključak o Šainovićevim ovlašćenjima na Kosovu i zaključilo da je Milošević bio izvor tih ovlašćenja.²⁸²⁴

²⁸¹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 419-426.

²⁸¹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 427.

²⁸¹⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 337.

²⁸¹⁹ Šainovićeva najava žalbe, par. 12; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 28-29, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 292-299.

²⁸²⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 36, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 292. Pored toga, Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je Šainović poslat na Kosovo jer je prethodno tamo bio poslat da utvrdi šta se dešava (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 30-32).

²⁸²¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 56, gde se upućuje na Momir Bulatović, 16. avgust 2007, T. 13817, 13819, Živadin Jovanović, 20. avgust 2007, T. 13997, Duško Matković, 29. avgust 2007, T. 14589, Milomir Minić, 31. avgust 2007, T. 14743. Šainović dalje tvrdi da je Pretresno veće zanemarilo svedočenje Bulatovića da potpredsednik Vlade nije dobijao konkretne zadatke već se odnos između članova Vlade "zasnivao na principu saradnje radi postizanja zajedničkih ciljeva" (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 35, 57, gde se upućuje na Momir Bulatović, 17. avgust 2007., T. 13901-13902. V. takođe Šainovićeva replika, par. 12).

²⁸²² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 33-34, 37, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 293; Šainovićeva replika, par. 6.

²⁸²³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 34; Šainovićeva replika, par. 12.

²⁸²⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 38-50, gde se upućuje na Klaus Naumann, Knut Vollebaek, Richard Ciaglinski, Michael Phillips, Joseph Maisonneuve, Ibrahim Rugova, Adnan Merovci, Dušan Lončar, Karol John Drewienkiewicz, Veton Surroi, Wolfgang Petritsch i Shaun Byrnes; Šainovićeva replika, par. 6. Šainović takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad se nije oslonilo na svedočenja "direktnih učesnika u događajima", kao što su Dimitrijević i Đaković, i kad se, umesto toga, oslonilo na izjave Vollebaeka, Ciaglinskog i Croslanda, koji su s njim imali ograničene kontakte ili ih nisu imali (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 301, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 295, 325, 330; Šainovićeva replika, par. 45).

842. Šainović takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on bio jedan od najbližih i najpoverljivijih Miloševićevih saradnika i 1998. i 1999.²⁸²⁵ On tvrdi da su na sastancima s Miloševićem učestvovali brojni drugi državni funkcioneri i da ne postoje dokazi u vezi sa sadržajem njegovih privatnih razgovora s Miloševićem.²⁸²⁶ S tim u vezi, Šainović iznosi da zaključak Pretresnog veća da je on razgovarao s Miloševićem o pitanjima koja se tiču VJ-a i MUP-a nije zasnovan na dokazima već na "nizu međusobno uslovljenih pretpostavki".²⁸²⁷ Pored toga, Šainović tvrdi da se u vezi s periodom tokom kojeg su počinjeni zločini Pretresno veće oslonilo na dokaze vezane za samo tri ili četiri sastanka koje je on imao s Miloševićem, koji nisu trajali duže od deset minuta, što je, prema njegovom mišljenju, nedovoljno da se dokaže da je on bio jedan od najbližih i najpoverljivijih Miloševićevih saradnika ili ključna spona s Kosovom.²⁸²⁸

843. U odgovoru tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće razumno postupilo kad je zaključilo da je Šainović delovao kao Miloševićev predstavnik na Kosovu.²⁸²⁹ Tužilaštvo tvrdi da su dokazi pokazali da je Bulatović Šainovića uputio na Kosovo po Miloševićevom nalogu, da je Šainović bio pod Miloševićevom nadležnošću i da je njemu podnosio izveštaje.²⁸³⁰ Tužilaštvo dalje iznosi da Šainovićev prigovor u vezi sa svih 12 svedoka na koje se oslanja Prvostepena presuda treba odbaciti bez razmatranja jer on samo traži da se ocena dokaza koju je izvršilo Pretresno veće zameni njegovom sopstvenom ocenom.²⁸³¹ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće razumno postupilo kad je zaključilo da je Šainović bio jedan od Miloševićevih najbližih i najpoverljivijih saradnika i da se taj zaključak zasniva na ukupnim dokazima.²⁸³² Tužilaštvo dodaje da je, čak i u odsustvu verodostojnih direktnih dokaza o sadržaju Šainovićevih razgovora s Miloševićem, Pretresno veće razumno

²⁸²⁵ Šainovićeva najava žalbe, par. 53; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 53, 59, 336, 349, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 292, 427. Šainović dalje tvrdi da: (i) na ključnim sastancima Socijalističke partije Srbije kojima je predsedavao Milošević, Šainović nije učestvovao u diskusijama (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 54, 341, 343, gde se upućuje na Milan Jovanović, 21. avgust 2007., T. 14147, DP P1012, DP P2875); (ii) kada je SPS formirao tim za koordinaciju političkih aktivnosti na Kosovu, Minić je po Miloševićevom predlogu postavljen za vođu tima (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 54, gde se upućuje na Milomir Minić, 31. avgust 2007, T. 14743, DP P1012, str. 6, 79); (iii) 24. maja 1997, na sastanku kojim je predsedavao Milošević i po njegovom predlogu, Šainović je smenjen s položaja potpredsednika Glavnog odbora SPS-a i kasnije je imenovan za člana Izvršnog odbora SPS-a što, po njegovom mišljenju, predstavlja "de facto degradaciju u hijerarhiji stranke" (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 339-340, 342; Šainovićeva najava žalbe, par. 54. V. takođe Šainovićev žalbeni podnesak, par. 55; Šainovićeva replika, par. 12); i (iv) u vezi sa sastancima SPS-a koji su održani 14. i 27. oktobra 1998, Šainović tvrdi da je učestvovao u diskusijama, ali da se u zapisniku s ovog drugog sastanka konkretno ne navodi šta je rekao (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 341).

²⁸²⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 343.

²⁸²⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 348, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 426, 462. V. takođe Šainovićeva replika, par. 41.

²⁸²⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 344-345.

²⁸²⁹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 50.

²⁸³⁰ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 29, 50, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 292-293, 297.

²⁸³¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 51-61, gde se govori o iskazima Johna Croslanda, Klause Naumanna, Knuta Vollebaeka, Richarda Ciaglinskog, Michaela Phillipsa, Josepha Maisonneuvea, Adnana Merovcija, Dušana Lončara, Karola Johna Drewienkiewicza, Vetona Surroija, Wolfganga Petritscha i Shauna Byrnesea.

²⁸³² Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 62, 179-181.

postupilo kad je zaključilo da se tokom tih razgovora raspravljalo o pitanjima u vezi s VJ-om i MUP-om.²⁸³³

b. Analiza

844. Žalbena veće smatra da je Šainovićeva tvrdnja o relevantnosti njegovog odnosa s Miloševićem neuverljiva. Pretresno veće je smatralo da je bliski odnos s Miloševićem Šainoviću omogućio da bude politički koordinator, između ostalog, vojnih aktivnosti na Kosovu i da donosi odluke u vezi s tom pokrajinom.²⁸³⁴ Pored toga, Pretresno veće je zauzelo stav da je Milošević bio učesnik u UZP-u, da je delio nameru da prisilno raseli deo albanskog stanovništva Kosova²⁸³⁵ i da je zajedno s drugim učesnicima u UZP-u, uključujući Šainovića, Pavkovića i Lukića, koristio snage VJ-a i MUP-a za izvršenje zločina za koje se terete.²⁸³⁶ Shodno tome, Žalbena veće je mišljenja da je Pretresno veće na odgovarajući način objasnilo relevantnost Šainovićevog odnosa s Miloševićem za ocenu Šainovićeve odgovornosti na osnovu UZP-a.

845. Što se tiče Šainovićevog upućivanja na Kosovo, Pretresno veće se oslonilo na Bulatovićevo svedočenje kako bi zaključilo da, iako je Bulatović Šainoviću dao zadatak u skladu sa zakonom, on je to učinio po Miloševićevom nalogu.²⁸³⁷ Zaista, u unakrsnom ispitivanju Bulatović je jasno izjavio da je doneo odluku da se Šainović pošalje na Kosovo nakon što se složio s Miloševićevim predlogom s tim u vezi.²⁸³⁸ Nijedan od dokaza na koje se Šainović pozivao ne navodi na zaključak da je Bulatovićevo svedočenje o tom pitanju nepouzdan.²⁸³⁹ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir činjenicu da Bulatović nije davao konkretne zadatke Šainoviću niti je od njega dobijao izveštaje o određenim incidentima.²⁸⁴⁰ Pretresno veće smatra da je to bilo u suprotnosti s ustavnim uređenjem, u okviru kog su članovi Savezne vlade suštinski bili samo savetnici predsednika Vlade, bez ikakve mogućnosti samostalnog rada i odlučivanja.²⁸⁴¹ Pretresno veće je zaključilo da jedini razuman zaključak koji se iz dokaza može izvesti jeste da je Šainović postupao po Miloševićevom

²⁸³³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 183.

²⁸³⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 427.

²⁸³⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 466.

²⁸³⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 468.

²⁸³⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 292.

²⁸³⁸ Momir Bulatović, 17. avgust 2007, T. 13897. V. takođe DP P2895, str. 2.

²⁸³⁹ U vezi s tim da li je Šainović upućen na Kosovo zato što je prethodno tamo bio poslat da utvrdi šta se dešava, Žalbena veće konstatuje da se Šainovićeva osuđujuća presuda ne zasniva na tom činjeničnom zaključku i da stoga s tim u vezi neće uzeti u razmatranje taj Šainovićev argument.

²⁸⁴⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 293, gde se upućuje na Momir Bulatović, 17. avgust 2007, T. 13901-13902, 13910-13913. Žalbena veće napominje da, suprotno Šainovićevoj tvrdnji, u svom svedočenju Bulatović nije rekao da su se odnosi između članova Vlade zasnivali "na principu saradnje" (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 35, gde se upućuje na Momir Bulatović, 17. avgust 2007, T. 13901-13902). Štaviše, on je izjavio da on lično nije izdavao naređenja svojim "saradnicima" jer "niti je takav čovek", niti je "smatra[o] da bi oni to prihvatili" (Momir Bulatović, 17. avgust 2007, T. 13902).

²⁸⁴¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 293, gde se upućuje na DP 2D393, elektronski sistem za vođenje suđenja (dalje u tekstu: *e-court*), str. 84.

ovlašćenju i da je Miloševiću podnosio izveštaje.²⁸⁴² Šainović nije uspeo da pokaže da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku.

846. Pretresno veće se oslonilo na svedočenja nekoliko svedoka tužilaštva u vezi s izvorom Šainovićevih ovlašćenja. Svaki od tih svedoka je tokom 1998. i 1999. imao kontakte sa Šainovićem i u svojim iskazima ti svedoci su dosledno izjavili da se činilo da je Šainović Miloševićev predstavnik i osoba zadužena za Kosovo.²⁸⁴³ U vezi s iskazima Knuta Vollebaeka, koji je u relevantno vreme bio ministar inostranih poslova Norveške i predsedavajući OEBS-a, Richarda Ciaglinskog, koji je krajem 1998. i početkom 1999. sarađivao s VMK-om, Karola Johna Drewienkiewicza, takođe iz VMK-a, i Vetona Surroijsa, novinara i pregovarača kosovskog Albanca, Šainović tvrdi da se njihova svedočenja zasnivaju na "utiscima", "pretpostav[kama]", i da ne predstavljaju saznanja iz prve ruke.²⁸⁴⁴ Pretresno veće je smatralo da su iskazi tih svedoka zasnovani na njihovom prisustvu, ulozi i kontaktima sa Šainovićem.²⁸⁴⁵ Žalbeno veće podseća da Pretresno veće ima široka diskreciona ovlašćenja u oceni verodostojnosti i pridavanju odgovarajuće težine iskazima svedoka,²⁸⁴⁶ i u oslanjanju na iskaze iz druge ruke koje smatra pouzdanim.²⁸⁴⁷ Šainovićeve neargumentovane tvrdnje s tim u vezi nisu pokazale da je Pretresno veće pogrešilo u vršenju svojih diskrecionih ovlašćenja.²⁸⁴⁸

847. Šainović je takođe uputio na delove iskaza Klausa Naumanna, tadašnjeg predsedavajućeg Vojnog komiteta NATO-a, Michaela Phillipsa, šefa kabineta šefa VMK-a, Josepha Maisonneuea, šefa Regionalnog centra VMK-a u Prizrenu, Ibrahima Rugove, vođe DSK-a, Adnana Merovcija, Rugovinog sekretara, Wolfganga Petritscha, austrijskog ambasadora u SRJ, i Shauna Byrnesa, šefa Diplomatske posmatračke misije za Kosovo – SAD (dalje u tekstu: DPMK-SAD), a da nije jasno naveo bilo kakvu grešku u oceni njihovih iskaza od strane Pretresnog veća.²⁸⁴⁹ S obzirom na to da Šainović tvrdi da je s tim svedocima imao kontakte u zvaničnom svojstvu potpredsednika Vlade SRJ, Žalbeno veće podseća da su za donošenje zaključka Pretresnog veća o Šainovićevoj krivičnoj

²⁸⁴² Prvostepena presuda, tom 3, par. 293.

²⁸⁴³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 295, gde se upućuje na Klaus Naumann, 13. decembar 2006, T. 8251, DP P1767, par. 26, DP P2512, T. 6993, Knut Vollebaek, 31. januar 2007, T. 9508, DP P2634, par. 19, Richard Ciaglinski, 17. novembar 2006, T. 6825, Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11831, Joseph Maisonneuve, 6. mart 2007, T. 11033, Ibrahim Rugova, DP P2612, T. 4235–4236, Dušan Lončar, 30. novembar 2006, T. 7590, Karol John Drewienkiewicz, DP P2508, par. 201, Veton Surroi, 10. oktobar 2006, T. 4547, John Crosland, DP P2645, par. 58, Wolfgang Petritsch, DP P2792, str. 7–8, DP P2793, T. 7216–7217, Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12138.

²⁸⁴⁴ V. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 41-42, 47-48; žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 178-179.

²⁸⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 295.

²⁸⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 31-32.

²⁸⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 217, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Semanza*, par. 159.

²⁸⁴⁸ Pored toga, Šainović se u svojim argumentima u kojima navodi da je Pretresno veće pogrešilo kad je odlučilo da se ne osloni na iskaze Dimitrijevića i Đakovića i da umesto njihovih iskaza prihvati iskaze Vollebaeka, Ciaglinskog i Croslanda, ne bavi relevantnim rezonovanjem Pretresnog veća već umesto toga iznosi drugačije tumačenje tih iskaza. Shodno tome, ti argumenti se odbacuju bez detaljnog razmatranja.

²⁸⁴⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 40, 43-45, 49-50.

odgovornosti odlučujuće bile konkretne funkcije koje je on obavljao a ne njegov položaj.²⁸⁵⁰ Šainovićevi argumenti s tim u vezi se stoga odbijaju.²⁸⁵¹

848. Prilikom donošenja zaključka da je Šainović bio jedan od najbližih i najpoverljivih Miloševićevih saradnika, Pretresno veće je takođe uzelo u obzir da je 1998. Šainović prisustvovao konsultacijama u Beogradu i da je s Miloševićem telefonom razgovarao otprilike jednom nedeljno.²⁸⁵² Konkretno, što se tiče 1999. godine, Pretresno veće je razmotrilo dokaze o političkoj konsultaciji 24. marta 1999. i o dva ili tri sastanka s Miloševićem i predstavnicima republičkih organa Srbije i SRJ održana tokom kampanje NATO-a.²⁸⁵³ Pretresno veće je napomenulo da su ovi sastanci u toku kampanje NATO-a trajali po desetak minuta i "da su održani uglavnom zato da bi se javnosti pokazalo da državno rukovodstvo još uvek saraduje".²⁸⁵⁴ Iako su dokazi o sastancima između Šainovića i Miloševića 1999. oskudni, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, konstatuje da bi u svetlu obimnih dokaza koje je Pretresno veće razmotrilo, uključujući dokaze koji pokazuju da je 1999. Šainović postavljen za predsedavajućeg Komisije za saradnju s VMK-om,²⁸⁵⁵ da je učestvovao u pregovorima u Rambouilletu,²⁸⁵⁶ da je intenzivno kontaktirao s Rugovom,²⁸⁵⁷ i da je nastavio da prenosi Miloševićeva uputstva,²⁸⁵⁸ razuman presuditelj o činjenicama zaključio da je Šainović takođe bio jedan od Miloševićevih najbližih i najpoverljivijih saradnika 1999.²⁸⁵⁹ Iz istih razloga, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, smatra da Pretresno veće nije pogrešilo kad je odlučilo da se ne oslanja na Šainovićevu izjavu da on s Miloševićem nikad nije diskutovao o aktivnostima VJ-a i MUP-a.²⁸⁶⁰

²⁸⁵⁰ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 401.

²⁸⁵¹ Žalbeno veće je takođe zaključilo da je neutemeljen Šainović argument da je Pretresno veće izvuklo iz konteksta Lončarev iskaz da je Šainović nastojao da uradi više nego što su ga striktno obavezivale njegove razne funkcije (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 46). Lončar je u svom svedočenju rekao da je Šainović "radio savesno, vrlo savesno" na uspostavljanju lokalnih vlasti, uključujući lokalnu policiju (Dušan Lončar, 30. novembar 2006, T. 7590). Njegov iskaz potkrepljuje zaključak Pretresnog veća da je Šainović bio moćan funkcioner koji je imao znatan uticaj na događaje na Kosovu (Prvostepena presuda, tom 3, par. 299).

²⁸⁵² Prvostepena presuda, tom 3, par. 423, gde se upućuje na DP P605, *e-court*, str. 220, 223-224.

²⁸⁵³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 424.

²⁸⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 424, gde se upućuje na DP P605, *e-court*, str. 865.

²⁸⁵⁵ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 380. V. takođe dole, pododeljak VII.D.2.(d)(i).

²⁸⁵⁶ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 409. V. takođe dole, pododeljak VII.D.2.(a)(ii).

²⁸⁵⁷ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 413. V. takođe dole, pododeljak VII.D.2.(e).

²⁸⁵⁸ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 359. V. takođe dole, pododeljci VII.D.2.(f)(iii) i VII.D.2.(g).

²⁸⁵⁹ U vezi sa sastancima SPS-a od 14. i 27. oktobra 1998, Žalbeno veće zaključuje da Šainović nije pokazao da se njegova osuđujuća presuda zasniva na njegovom učešću na tim sastancima. Njegovi argumenti se stoga odbacuju bez daljeg razmatranja. Što se tiče Šainovićeve navodne degradacije u hijerarhiji SPS-a u maju 1997, Žalbeno veće napominje da, iako je Pretresno veće razmotrilo dokaze s tim u vezi (Prvostepena presuda, tom 3, par. 419) Šainović nije objasnio relevantnost te činjenice za njegov kasniji odnos s Miloševićem 1998. i 1999. Isto tako, činjenica da nije učestvovao u raspravi od 10. juna 1998. u Glavnom odboru SPS-a očigledno je nedovoljna da pokaže da je nerazuman zaključak Pretresnog veća da je on bio Miloševićev najbliži i najpoverljiviji saradnik kako 1998, tako i 1999.. U vezi s Minićevim imenovanjem za šefa Radne grupe, Pretresno veće je eksplicitno zaključilo da je Radna grupa 25. juna 1998. podnela izveštaj Miloševiću, Milutinoviću, i Šainoviću (*ibid.*, tom 3, par. 303). Iako drugi dokazi navode na zaključak da Šainović nije bio ni nadređen ni podređen Radnoj grupi (*ibid.*, tom 3, par. 420, gde se upućuje na Zoran Anđelković, 30. avgust 2007, T. 14654, Duško Matković, 29. avgust 2007, T. 14588, Milomir Minić, 31. avgust 2007, T. 14752), Žalbeno veće zaključuje da njegovo prisustvo na sastanku održanom 25. juna 1998. potkrepljuje zaključak Pretresnog veća u vezi s njegovim ovlašćenjima i bliskim odnosom s Miloševićem.

²⁸⁶⁰ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 426.

849. Shodno tome, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, konstatuje da Šainović nije pokazao bilo kakvu grešku u zaključcima Pretresnog veća u vezi s njegovim bliskim odnosom s Miloševićem. U svetlu gorenavedeng, Žalbeno veće odbija Šainovićeve argumente s tim u vezi.²⁸⁶¹

(ii) Šainovićevo učešće na konferenciji u Rambouilletu

850. Pretresno veće je zaključilo da je 29. januara 1999. Kontakt grupa, koja je 1998. i 1999. bila glavno međunarodno telo koje je učestvovalo u pregovorima o Kosovu,²⁸⁶² tražila da se održi mirovna konferencija u Rambouilletu, u Francuskoj.²⁸⁶³ Pretresno veće je zaključilo da je Vlada Srbije, na poziv Narodne skupštine Srbije, imenovala delegaciju od dvanaest članova, uključujući Šainovića, da na konferenciji zastupa i SRJ i Republiku Srbiju.²⁸⁶⁴ Konferencija u Rambouilletu je počela 6. februara 1999. i trajala je do 23. februara 1999.²⁸⁶⁵ Nakon poslednjeg pokušaja da postigne sporazum s Miloševićem, Richard Holbrooke, ambasador SAD, je 23. marta 1999. saopštio da pregovori nisu uspeli.²⁸⁶⁶ Pretresno veće je konstatovalo da je vazдушna kampanja NATO-a počela sledeće večeri.²⁸⁶⁷

851. Što se tiče Šainovićevog učešća na konferenciji u Rambouilletu, Pretresno veće je zaključilo da je u toku pregovora Šainović dobio odobrenje da ode u Beograd kako bi se konsultovao s Miloševićem, da je bio jedan od Miloševićevih najbližih saradnika, i da je u stvari bio najviši i najuticajniji član delegacija SRJ i Srbije.²⁸⁶⁸

a. Argumentacija strana u postupku

852. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da njegova uloga na konferenciji u Rambouilletu ukazuje na njegov blizak odnos s Miloševićem i da je bio najviši i najuticajniji član delegacije SRJ i Srbije.²⁸⁶⁹ On ističe da je imenovan na osnovu predloga Zorana Anđelkovića, predsednika PIV-a²⁸⁷⁰ i odluke koju je donela Vlada Republike Srbije, te da je u pregovorima učestvovao u svojstvu potpredsednika Vlade SRJ.²⁸⁷¹ Šainović tvrdi da Pretresno veće nije razmotrilo njegovu ulogu ili njegove stavove i postupke u Rambouilletu²⁸⁷² i dodaje da je

²⁸⁶¹ Šainovićevi podosnovi 1(3), 2(13), 2(5)-2(6) i delimično 2(8)-2(9), kao i 2(14).

²⁸⁶² Prvostepena presuda, tom 1, par. 314, gde se upućuje na Wolfgang Petritsch, 28. februar 2007, T. 10710, Veton Surroi, 10. oktobar 2006, T. 4549. Pretresno veće je zaključilo da su Kontakt grupu sačinjavali predstavnici iz Ujedinjenog Kraljevstva, Francuske, Nemačke, Italije, Evropske Unije, Sjedinjenih Država i Rusije (Prvostepena presuda, tom 1, par. 314).

²⁸⁶³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 353, gde se upućuje na DP P979, str. 2.

²⁸⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 357, gde se upućuje na DP P967.

²⁸⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 358, gde se upućuje na DP 1D32, str. 6.

²⁸⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 398, gde se upućuje Klaus Naumann, 14. decembar 2006, T. 8339, DP 2D244, DP 2D293.

²⁸⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1209.

²⁸⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 405, 409.

Vladan Kutlešić bio Miloševićev specijalni izaslanik na toj konferenciji.²⁸⁷³ Šainović dalje tvrdi da njegovo putovanje u Beograd za vreme pregovora nije relevantno u odnosu na pitanje da li je bio u bliskom odnosu s Miloševićem. On tvrdi da je od kopredsedavajućeg delegacije dobio odobrenje da napusti Rambouillet i da je bilo logično da on, kao jedini član delegacije s iskustvom u pitanjima spoljne politike, otputuje u Beograd kako bi o takvim pitanjima diskutovao s Miloševićem, Bulatovićem i Živadinom Jovanovićem, saveznim ministrom inostranih poslova.²⁸⁷⁴

853. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da Šainović ponavlja argumente koje je izneo u pretresnoj fazi, pogrešno navodi zaključak Pretresnog veća o njegovoj ulozi u Rambouilletu, i ne pokazuje bilo kakvu grešku u zaključcima Pretresnog veća.²⁸⁷⁵ Shodno tome, tužilaštvo tvrdi da Šainovićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja.²⁸⁷⁶

b. Analiza

854. Što se tiče Šainovićeve uloge na konferenciji u Rambouilletu, Pretresno veće je konstatovalo da "ono što svedoci uvek ponovo potvrđuju jeste da je Šainović u to vreme bio jedan od najbližih saradnika Slobodana Miloševića, u stvari, najviši i najuticajni član delegacije u Rambouilletu."²⁸⁷⁷ Pretresno veće je eksplicitno razmotrilo Anđelkovićev iskaz da je on lično predložio da se Šainović uključi u delegaciju SRJ i Srbije, i svedočenje Jovanovića da je Šainović učestvovao u razgovorima zato što je imao diplomatsko iskustvo i bio predsedavajući Komisije za saradnju s VMK-om.²⁸⁷⁸ Pretresno veće je takođe napomenulo da je u delegaciji SRJ i Srbije bio i Vladan Kutlešić, koji je u to vreme bio potpredsednik Vlade SRJ i Miloševićev lični izaslanik.²⁸⁷⁹ Shodno tome, Pretresno veće je uzelo u obzir Šainovićeve argumente u vezi s njegovim imenovanjem, ulogom, i Kutlešićevim prisustvom.

855. Pretresno veće je takođe razmotrilo iskaz Petritscha, austrijskog ambasadora, koji je u svom svedočenju rekao da je, iako je na čelu delegacije SRJ i Srbije zvanično bio Ratko Marković, jedan

²⁸⁶⁹ Šainovićeva najava žalbe, par. 52; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 330, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 409.

²⁸⁷⁰ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 308.

²⁸⁷¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 331. V. takođe *ibid.*, par. 153.

²⁸⁷² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 332.

²⁸⁷³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 54, gde se upućuje na Wolfgang Petritsch, 1. mart 2007, T. 10828, Momir Bulatović, 17. avgust 2007, T.13846.

²⁸⁷⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 335. V. takođe *ibid.*, par. 333-334.

²⁸⁷⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 177-178.

²⁸⁷⁶ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 177-178.

²⁸⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 409.

²⁸⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 404, gde se upućuje na Zoran Anđelković, 30. avgust 2007, T. 14661; Živadin Jovanović, 20. avgust 2007, T. 14053.

²⁸⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 357.

od potpredsednika Vlade Republike Srbije, Šainović doživljavao kao politički vođa delegacije.²⁸⁸⁰ Pored toga, Pretresno veće se pozvalo na iskaz Surroija, novinara i pregovarača kosovskog Albanca, koji je Šainovića smatrao političkim vođom delegacije i zaduženim za kontakte s Miloševićem.²⁸⁸¹ Takođe, Christopher Hill, ambasador SAD u Makedoniji, rekao je Surroiju da Milošević najviše poverenja ima u Šainovića.²⁸⁸² Pretresno veće se takođe uverilo da je Šainović komunicirao s Miloševićem tokom razgovora u Rambouilletu i da je od njega tražio uputstva. S tim u vezi, Pretresno veće je uzelo u obzir da je, kad su pregovori dostigli kritičnu tačku, Šainoviću dopušteno da napusti Rambouillet i ode u Beograd kako bi od Miloševića dobio odobrenje i dalje direktive.²⁸⁸³ Šainović ne osporava činjenicu da je tokom pregovora održavao vezu s Miloševićem i da je prenosio njegova uputstva. Zvanično svojstvo u kom je obavljao svoju ulogu nije relevantno.

856. U svetlu gorenavedenog, Žalbeno veće zaključuje da Šainović nije pokazao da je Pretresno veće postupilo nerazumno kad je zaključilo da je on bio jedan od Miloševićevih najbližih saradnika i jedan od najuticajnijih članova delegacije u Rambouilletu. Žalbeno veće stoga odbija podosnov 2(12) Šainovićeve žalbe.

(b) Šainovićeva rukovodeća uloga na sastancima Zajedničke komande 1998.

857. Pretresno veće je zaključilo da je "telo o kome se govori kao o Zajedničkoj komandi imalo ulogu u koordinaciji i razmeni informacija i obaveštajnih podataka između MUP-a i VJ-a u drugoj polovini 1998."²⁸⁸⁴ U vezi sa Šainovićevom ulogom u Zajedničkoj komandi, Pretresno veće je zaključilo da je:

[...] Šainović, zajedno s Minićem, bio aktivan učesnik u radu sastanaka Zajedničke komande, na kojima je preuzimao rukovodeću ulogu. Pored toga, prema njegovom ličnom priznanju, on je izveštavao Miloševića, Bulatovića i savezno Ministarstvo spoljnih poslova. Budući da su političari u to vreme održavali vezu s VJ i MUP-om i da je tim organima trebalo Miloševićovo odobrenje, Šainovićeva uloga bila je ključna kako za davanje takvog odobrenja, tako i za izdavanje uputstava. Razna uputstva koja je izdao [...], kao što je izneto gore u tekstu, pokazuju da je on zaista bio politički koordinator aktivnosti VJ i MUP-a na Kosovu 1998.²⁸⁸⁵

858. Prilikom donošenja tog zaključka, Pretresno veće se oslonilo na (i) Đakovićeve beleške, koje uključuju, između ostalog, Šainovićeve izjave sa sastanaka Zajedničke komande 1998,²⁸⁸⁶ (ii) činjenicu da je u julu 1998. Momčilo Perišić, načelnik štaba VJ-a, izneo pritužbu u vezi s

²⁸⁸⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 403, gde se upućuje na Wolfgang Petritsch, 28. februar 2007, T. 10717. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 292.

²⁸⁸¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 403, gde se upućuje na Veton Surroi, 10. oktobar 2006, T. 4544, 4585.

²⁸⁸² Prvostepena presuda, tom 3, par. 403, gde se upućuje na Veton Surroi, 10. oktobar 2006, T. 4547.

²⁸⁸³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 405, gde se upućuje na Veton Surroi, 10. oktobar 2006, T. 4544-4545, 4586, Wolfgang Petritsch, P2792, str. 4.

²⁸⁸⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1110, gde se upućuje na DP P1468.

²⁸⁸⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 331.

²⁸⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 309-314.

postojanjem alternativnog komandnog lanca, u okviru kog su Šainović i Milomir Minić, član Glavnog odbora SPS-a i poslanik u Narodnoj skupštini SRJ,²⁸⁸⁷ učestvovali u rukovođenju jedinicama VJ-a²⁸⁸⁸ i (iii) telegram Ambasade Ujedinjenog Kraljevstva, u kojem piše da je Aleksandar Dimitrijević, načelnik Uprave bezbednosti VJ-a, nezadovoljan Šainovićevim merama na Kosovu.²⁸⁸⁹ Značajno je da Pretresno veće nije prihvatilo Dimitrijevićevo negiranje da je Šainović imao ikakvu značajnu ulogu u Zajedničkoj komandi ili da je imao nadležnost nad snagama policije i VJ-a na Kosovu,²⁸⁹⁰ kao i da je odbilo Đakovićev opis uloge koju je Šainović imao na sastancima Zajedničke komande.²⁸⁹¹

859. Šainović tvrdi da je Pretresno veće postupilo nerazumno kad je zaključilo da je on imao rukovodeću ulogu na sastancima Zajedničke komande 1998.²⁸⁹² U odgovoru tužilaštvo navodi da je zaključak Pretresnog veća potkrepljen dokazima²⁸⁹³ i da Šainovićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja jer on samo ponavlja argumente koje je izneo u pretresnoj fazi, a ne pokazuje da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku.²⁸⁹⁴

(i) Razlozi zbog kojih je Šainović poslat na Kosovo i Minićeva uloga na sastancima Zajedničke komande

860. Šainović tvrdi da je prilikom razmatranja njegove uloge na sastancima Zajedničke komande Pretresno veće zanemarilo situaciju na Kosovu u leto 1998. kad je, kao odgovor na prisustvo velikog broja predstavnika međunarodne zajednice, "Savezna vlada priznala da postoji potreba da se na Kosovo pošalje visoki državni zvaničnik kako bi se pokazao politički odgovoran stav prema međunarodnoj zajednici."²⁸⁹⁵ Šainović tvrdi da je u to vreme kontaktirao s predstavnicima VJ-a i MUP-a u zvaničnom svojstvu potpredsednika Vlade SRJ da bi se informisao o "važnijim događajima u cilju uspešnog vršenja svojih dužnosti."²⁸⁹⁶

861. Šainović dalje tvrdi da na sastancima Zajedničke komande 1998. "dominantnu ulogu" nije imao on već Milomir Minić.²⁸⁹⁷ Šainović takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo jer se nije

²⁸⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 302.

²⁸⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 319.

²⁸⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 320.

²⁸⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 325.

²⁸⁹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 330.

²⁸⁹² Šainovićeva najava žalbe, par. 21-23, 43, 45; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 147-148, 155, 291-292, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 309, 462.

²⁸⁹³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 23-26, 113-114, 161, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 318-325.

²⁸⁹⁴ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 21-22, 97-98, 103-104, 115.

²⁸⁹⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 150. V. takođe *ibid.*, par. 149, 151.

²⁸⁹⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 155.

²⁸⁹⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 9, gde se upućuje na DP P1012, DP P1468, Milomir Minić, 31. avgust 2007, T.14743, Milan Đaković, 20 May 2008, T. 26461. V. takođe Šainovićev žalbeni podnesak, par. 174, gde se upućuje na DP P1468, str. 2, 5, 8, 20, 23-24, 161, 163; Šainovićeva replika, par. 6. Šainović dodaje da iako je Pretresno veće prihvatilo Cvetičevo svedočenje da je Šainović

oslonilo na Đakovićevo objašnjenje njegove uloge²⁸⁹⁸ i jer se oslonilo samo na delove svedočenja Branka Gajića, zamenika načelnika Uprave bezbednosti VJ-a.²⁸⁹⁹

862. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da Šainovićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja jer on ponavlja argumente koje je izneo u pretresnoj fazi.²⁹⁰⁰ Tužilaštvo takođe tvrdi da je, iako je Pretresno veće prihvatilo da je u jednom trenutku Minić imao rukovodeću ulogu na sastancima Zajedničke komande, zaključak da je Šainović bio jedan od vodećih članova Zajedničke komande 1998. razuman.²⁹⁰¹ Tužilaštvo ističe da je Pretresno veće uzelo u obzir dokaze na koje se Šainović pozvao s tim u vezi i da se oni ne kose s konačnim zaključkom Pretresnog veća.²⁹⁰²

863. Šainovićev argument da je Pretresno veće zanemarilo razloge zbog kojih je on poslat na Kosovo je neutemeljen. Žalbeno veće napominje da on samo ponavlja argumente koje je izneo u pretresnoj fazi, a ne pokazuje da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku.²⁹⁰³ Pored toga, Šainović ne objašnjava kako je "prisustvo velikog broja predstavnika međunarodne zajednice na Kosovu" relevantno za zaključke Pretresnog veća u vezi s konkretnom ulogom koju je on imao na sastancima Zajedničke komande. Iz istog razloga, Žalbeno veće se neće baviti Šainovićevim neutemeljenim argumentom da je kontaktirao sa VJ-om i MUP-om samo da bi dobio informacije koje su mu bile neophodne za vršenje njegovih funkcija kao potpredsednika Vlade SRJ, a ne kao rukovodeći član Zajedničke komande.

864. Što se tiče Šainovićeve tvrdnje da je "dominantnu ulogu" na sastancima Zajedničke komande 1998. imao Milomir Minić a ne on,²⁹⁰⁴ Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće prihvatilo da je Minić imao rukovodeću ulogu.²⁹⁰⁵ Pretresno veće je takođe eksplicitno uzelo u obzir činjenicu da je Minića na Kosovo poslao Glavni odbor SPS-a, zajedno s Duškom Matkovićem, potpredsednikom SPS-a zaduženim za ekonomska pitanja i poslanikom u Narodnoj skupštini Srbije,²⁹⁰⁶ i Zoranom Anđelkovićem.²⁹⁰⁷ Pretresno veće je takođe razmotrilo iskaz Milana Đakovića

postavljen na "čelo" Zajedničke komande, Prvostepena presuda ne "utvrđuje ništa s tim u vezi" (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 184. V. takođe *ibid.*, par. 183, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 315, 317; Šainovićeva najava žalbe, par. 25).

²⁸⁹⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 179, 182.

²⁸⁹⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 299, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 318. V. takođe Šainovićeva replika, par. 45. U vezi s Gajićevim stavom, v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 536.

²⁹⁰⁰ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 97.

²⁹⁰¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 21, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 319, 330-331.

²⁹⁰² Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 22. V. takođe *ibid.*, par. 23-25, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 318-322.

²⁹⁰³ Up. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 149-150 i dokaze na koje se tamo poziva sa Šainovićevim završnim podneskom, par. 45-46, 52, 55-57 i dokazima na koje se tamo poziva.

²⁹⁰⁴ V. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 9.

²⁹⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 309, 318-319, 330-331.

²⁹⁰⁶ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 302.

²⁹⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 303, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1012, str. 6-8, Milomir Minić, 31 avgust 2007, T. 14744-14751.

da se činilo da Minić najviše učestvuje na sastancima Zajedničke komande.²⁹⁰⁸ Međutim, Pretresno veće je objasnilo da, iako je Minić aktivno učestvovao u radu sastanaka Zajedničke komande, Đakovićeve beleške pokazuju da je "Šainović često raspravljao o raznim pitanjima vezanim za VJ i MUP koja su izlazila izvan okvira spoljne politike."²⁹⁰⁹ Izjave Duška Matkovića, Milomira Minića, i Vlastimira Đorđevića, načelnika Resora javne bezbednosti,²⁹¹⁰ na sastancima od 23. i 25. jula 1998.²⁹¹¹ ne dovode u pitanje zaključak Pretresnog veća da je Šainović imao rukovodeću ulogu na sastancima Zajedničke komande. Šainović ne objašnjava ni zašto je Pretresno veće pogrešilo kad je odlučilo da se ne oslanja na Đakovićev iskaz s tim u vezi.²⁹¹²

865. Što se tiče ocene iskaza Branka Gajića koju je izvršilo Pretresno veće, Žalbeno veće napominje da je u glavnom ispitivanju Gajić posvedočio da su Šainović i Minić poslani na Kosovo kako bi, između ostalog, koordinirali dejstva VJ-a i MUP-a u borbi protiv terorizma.²⁹¹³ Prilikom unakrsnog ispitivanja, Gajić se složio sa tvrdnjom branioca da tokom sastanaka Zajedničke komande na kojima je učestvovao Šainović nije bilo mešanja u komandovanje MUP-om ili VJ-om.²⁹¹⁴ Pretresno veće je razmotrilo obe izjave i zaključilo da se podudaraju sa Đakovićevim beleškama, koje pokazuju da se rukovodeća uloga koju su Šainović i Minić imali na sastancima Zajedničke komande "sastojala u koordinaciji dejstava VJ-a i MUP-a, a ne u mešanju u njihove unutrašnje mehanizme komandovanja."²⁹¹⁵ Shodno tome, Šainovićeva tvrdnja da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo samo na neke delove Gajićevog svedočenja iskrivljeno prikazuje zaključak Pretresnog veća.

(ii) Šainovićeve izjave na sastancima Zajedničke komande

²⁹⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 329, gde se upućuje na Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26481. Žalbeno veće napominje da u svom žalbenom podnesku Šainović upućuje na jedan drugi deo Đakovićevog svedočenja (v. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 9, gde se upućuje na Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26461). Međutim, Žalbeno veće napominje da se na stranici transkripta na koju Šainović upućuje ne pominje Minićeva rukovodeća uloga na sastancima Zajedničke komande.

²⁹⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 330.

²⁹¹⁰ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 659.

²⁹¹¹ V. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 161-162.

²⁹¹² V. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 182. Što se tiče Šainovićevog osporavanja ocene Cvetićevog iskaza, Žalbeno veće napominje da je Cvetić posvedočio da su na sastancima u Štabu MUP-a održanim u julu 1998, on i načelnici MUP-a informisani da je Šainović "na čelu" Zajedničke komande i da mu je poverena koordinacija vojske i policije (Prvostepena presuda, tom 3, par. 315, gde se upućuje na Ljubinko Cvetić, 7. decembar 2006, T. 8077-8078, *ibid.*, 8. decembar 2006, T. 8123-8124. V. takođe gore, pododeljak VII.C. Žalbeno veće smatra da iako Pretresno veće na kraju nije zaključilo da je Šainović bio "na čelu" Zajedničke komande, Cvetićev iskaz generalno potkrepljuje zaključak Pretresnog veća da je Šainović bio politički koordinator VJ-a i MUP-a na Kosovu 1998. Njegov iskaz je potkrepljen Gajićevim iskazom, koji je posvedočio da su Šainović i Minić poslani na Kosovo da koordiniraju aktivnosti VJ-a i MUP-a (Prvostepena presuda, tom 3, par. 318, gde se upućuje na Branko Gajić, 12. septembar 2007, T. 15439-15446). Iako je, kao što je istakao Šainović (Šainovićeva replika, par. 6), Gajić zaista izjavio da mu nije bilo poznato da je postojala Zajednička komanda (Branko Gajić, 12. septembar 2007, T. 15446), on je potvrdio svoju izjavu vezanu za Šainovićevu koordinacijsku ulogu (Branko Gajić, 12. septembar 2007, T. 15441, 15443). Šainovićevi argumenti se, shodno tome, odbijaju.

²⁹¹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 318, gde se upućuje na Branko Gajić, 11. septembar 2007, T. 15412.

²⁹¹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 318, gde se upućuje na Branko Gajić, 12. septembar 2007, T. 15439-15446.

²⁹¹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 318.

866. Šainović tvrdi da je zaključak Pretresnog veća da je on bio jedan od rukovodećih članova Zajedničke komande zasnovan na nizu pretpostavki.²⁹¹⁶ On dalje tvrdi da se Pretresno veće pozvalo na određeni broj njegovih izjava na sastancima Zajedničke komande izvan konteksta i da nije potkrepilo svoj zaključak da je on imao rukovodeću ulogu u raspravama u vezi sa sprovođenjem Plana za suzbijanje terorizma.²⁹¹⁷ Šainović ističe da je Pretresno veće zanemarilo dokaze koji pokazuju da su sastanci Zajedničke komande 1998. bili samo forum za diskusiju i da njihova svrha nije bila donošenje odluka.²⁹¹⁸ S tim u vezi, on tvrdi da je ono što je govorio na tim sastancima već bilo naređeno putem lanca komandovanja VJ-a, odnosno MUP-a.²⁹¹⁹ Šainović takođe ističe da ne postoje dokazi koji utvrđuju uzročno-posledičnu vezu između onog što je on govorio na sastancima Zajedničke komande i onog što je desilo na Kosovu, i da on stoga nije imao uticaj na događaje na terenu.²⁹²⁰

867. U odgovoru tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće na razuman način protumačilo Šainovićeve izjave na sastancima Zajedničke komande 1998, koje su navedene u Đakovićevim beleškama.²⁹²¹ Tužilaštvo dodaje da Šainović ponavlja argumente iznete u pretresnoj fazi, koje je Pretresno veće valjano razmotrilo, i da stoga njegove argumente treba odbaciti bez razmatranja.²⁹²² Tužilaštvo dalje tvrdi da su informacije sadržane u Đakovićevim beleškama potkrepljene drugim dokazima, i da činjenica da se ti dokazi ne odnose na konkretne Šainovićeve izjave nije relevantna.²⁹²³

868. Šainovićeva tvrdnja da se zaključak Pretresnog veća o njegovoj rukovodećoj ulozi na sastancima Zajedničke komande zasniva na nizu pretpostavki je neutemeljena.²⁹²⁴ Pretresno veće ne samo da je uputilo na svoje konstatacije u vezi sa sastancima Zajedničke komande,²⁹²⁵ već se oslonilo na konkretne primere o rukovodećoj ulozi koju je Šainović imao na sastancima i pritom eksplicitno navelo izjave koje je Šainović dao na više od dvadeset sastanaka Zajedničke komande, održanih od jula do oktobra 1998.²⁹²⁶

869. Šainovićeva tvrdnja da je Pretresno veće pogrešno protumačilo izjave koje je on dao na sastancima Zajedničke komande 1998. je isto tako neutemeljena. U vezi sa sastankom održanim 26.

²⁹¹⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 147-148, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1110, *ibid.*, tom 3, par. 309, 462. V. takođe Šainovićeva replika, par. 26.

²⁹¹⁷ V. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 110, 119, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1015, 1110.

²⁹¹⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 158-165, 168-173.

²⁹¹⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 157-160, 164-165, 167, 172.

²⁹²⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 51, 157-168, 172, 176-177; Šainovićeva replika, par. 6, 27.

²⁹²¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 98.

²⁹²² Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 98.

²⁹²³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 100-101, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 733, 806, 874, 1082-1086.

²⁹²⁴ V. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 147-148.

²⁹²⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 309, gde se upućuje na *ibid.*, tom 1, odeljak VI.E.

²⁹²⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 310-314, i izvori na koje se tamo poziva.

jula 1998, Pretresno veće je razmotrilo Šainovićevu izjavu da će on da odgovara za propuste, ali je primetilo da nije "jasno da li je govorio o propustima Zajedničke komande ili o nekim konkretnim akcijama VJ-a/MUP-a."²⁹²⁷ Iako se u Đakovićevim beleškama ne upućuje na konkretne propuste u radu VJ-a ili MUP-a, u izjavi koja prethodi navedenoj rečenici pominju se "[n]aše snage", "nekoliko žrtava kod MUP-a u Blacu", i "u odredima u Blacu i Orahovcu."²⁹²⁸ Imajući u vidu gorenavedeno, Pretresno veće je razumno postupilo kad je zaključilo da je Šainović govorio o propustima Zajedničke komande, snaga VJ ili snaga MUP-a.

870. U vezi sa sastankom održanim 8. avgusta 1998, Pretresno veće je napomenulo da je Šainović izdao uputstvo da se "pripremi naredna faza za utorak [i] da se 'odradi' selo Josić".²⁹²⁹ Suprotno Šainovićevoj tvrdnji,²⁹³⁰ činjenica da su 14. avgusta 1998. na području sela Josić borbena dejstva još uvek bila u toku uprkos njegovom uputstvu, ne dovodi u pitanje oslanjanje Pretresnog veća na taj dokaz pri donošenju zaključka da je on usmeravao akcije VJ-a i MUP-a 1998.²⁹³¹

871. Što se tiče sastanaka od 2. i 22. septembra 1998, Šainović samo iznosi drugačije tumačenje tog dokaza, ne pokazujući zašto je oslanjanje Pretresnog veća na dati dokaz nerazumno.²⁹³² Isto tako, Šainović nije pokazao da je Pretresno veće na bilo koji način pogrešno prikazalo njegovu izjavu na sastanku održanom 15. septembra 1998.²⁹³³ U stvari, način na koji je Pretresno veće opisalo Šainovićevu izjavu tačno odražava njegove konkretne reči, onako kako su navedene u Đakovićevim beleškama.²⁹³⁴

872. Pretresno veće je dalje napomenulo da je na sastanku održanom 21. septembra 1998. Šainović izjavio da "Zajednička komanda ne treba da sprovede 'izjavu' Miloševića i Jeljcina, i da ne smanjuje broj snaga na Kosovu."²⁹³⁵ Iako se u Đakovićevim beleškama ne navodi eksplicitno "Zajednička komanda" kao telo kojem je rečeno da ne sprovede sporazum Milošević-Jeljcina,²⁹³⁶ Šainovićeva upotreba zamenice "mi" u izjavi jasno upućuje na snage koje je koordinirala Zajednička komanda.²⁹³⁷ Shodno tome, Žalbeno veće ne primećuje bilo kakvu grešku u tumačenju koje je Pretresno veće dalo u vezi s tim dokazom.

²⁹²⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 311, gde se upućuje na DP P1468, str. 16.

²⁹²⁸ DP P1468, str. 16. V. takođe Šainovićev žalbeni podnesak, par. 163.

²⁹²⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 311, gde se poziva na DP P1468, str. 47.

²⁹³⁰ V. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 166.

²⁹³¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 309.

²⁹³² V. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 168, 171, 173.

²⁹³³ V. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 169.

²⁹³⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 312, gde se upućuje na DP P1468, str. 115.

²⁹³⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 312, gde se upućuje na DP P1468, str. 124.

²⁹³⁶ V. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 170. U vezi sa sporazumom Milošević-Jeljcina, v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 326.

²⁹³⁷ DP P1468, str. 124 gde se navodi Šainovićeva izjava: "da ne sprovodimo izjavu Miloševića i Jeljcina i da ne smanjujemo snage."

873. Žalbeno veće napominje da u zaključcima o Zajedničkoj komandi 1998. Pretresno veće nije navelo konkretne organe u kojima je Šainović imao rukovodeću ulogu u toku rasprava o sprovođenju Plana za suzbijanje terorizma.²⁹³⁸ Međutim, u raspravi o Šainovićevoj individualnoj krivičnoj odgovornosti Pretresno veće je eksplicitno uputilo na izjave koje je on dao na više od dvadeset sastanaka Zajedničke komande.²⁹³⁹ S obzirom na te okolnosti, Šainović nije pokazao da je zaključak Pretresnog veća o njegovoj ulozi nerazuman.²⁹⁴⁰

874. Žalbeno veće dalje podseća na zaključak Pretresnog veća o ulozi Zajedničke komande 1998:

Telo o kome se govori kao o Zajedničkoj komandi imalo je ulogu u koordinaciji i razmeni informacija i obaveštajnih podataka između MUP-a i VJ u drugoj polovini 1998. godine. Odluke i naređenja za zajedničke operacije sprovodile su se putem postojećih komandnih lanaca; i, bilo direktno bilo indirektno, Zajednička komanda uticala je na MUP i VJ u pogledu sprovođenja raznih etapa Plana za suzbijanje terorizma. Čak i ako neki članovi Zajedničke komande možda nisu imali *de jure* ovlašćenja da jedinicama MUP-a i VJ-a direktno izdaju naređenja, *pojedini članovi Zajedničke komande* lično su uticali na način realizacije Plana, koristeći pri tom ustaljene sisteme rukovođenja i komandovanja u VJ-u i MUP-u.²⁹⁴¹

875. Žalbeno veće podseća da se činjenica da su operacije o kojima se raspravljalo na sastancima Zajedničke komande već bile planirane ili odobrene od strane organa VJ-a ili MUP-a ne kosi sa zaključkom Pretresnog veća da je Zajednička komanda "znatno uticala" na koordinaciju vojnih i policijskih snaga na terenu.²⁹⁴² Shodno tome, neprimeren je Šainovićev argument da on nije imao uticaja na događaje na terenu s obzirom na to da su, kao što je izjavio na nekim sastancima Zajedničke komande, "u vezi s tim događajima već bila izdata naređenja putem redovnih linija komandovanja VJ-a i MUP-a".²⁹⁴³ Isto tako, Žalbeno veće je već odbacilo Šainovićevu tvrdnju da su sastanci Zajedničke komande bili samo forum za diskusiju i da Zajednička komanda nije imala uticaja na događaje na terenu.²⁹⁴⁴

876. U vezi sa Šainovićevim argumentom da dokazi ne pokazuju da je ono što je on rekao na sastancima Zajedničke komande 1998. imalo bilo kakav uticaj na događaje na Kosovu, Žalbeno veće podseća da su dokazi koje je Pretresno veće razmotrilo pokazali da su na sastancima Zajedničke komande 1998. učesnici raspravljali i odlučivali o zajedničkim operacijama VJ-a i MUP-a, koje su kasnije i sprovedene.²⁹⁴⁵ Suprotno Šainovićevoj tvrdnji,²⁹⁴⁶ od Pretresnog veća se

²⁹³⁸ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1110.

²⁹³⁹ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 310-314, gde se upućuje na DP P1468, str. 7-8, 11, 16, 27, 34, 47, 50, 55-56, 78, 85, 115, 123-129, 132, 135-136, 141-142, 145, 148, 152-153, 156, 164, DP IC199, str. 8; Šainovićeva završna reč, 21. avgust 2008, T. 27069. V. takođe DP P1468, str. 160.

²⁹⁴⁰ Šainovićevi argumenti kojima osporava pouzdanost Đakovićevih beleški obrađeni su u pododeljku VII.C.1.(b)(i).

²⁹⁴¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1110 (naglasak u originalu), gde se upućuje na DP P1468.

²⁹⁴² V. gore, pododeljci VII.C.1.(d) i VII.C.2. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 300, 307.

²⁹⁴³ V. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 157-160, 164-165, 167, 172.

²⁹⁴⁴ V. gore, pododeljak VII.C.2.(c)(i).

²⁹⁴⁵ V. gore, pododeljak VII.C.2.(c)(i).

²⁹⁴⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 157-168, 172, 176-177; Šainovićeva replika, par. 27.

nije tražilo da utvrdi bilo kakvu drugu "uzročno-posledičnu vezu" između njegovih brojnih izjava na sastancima Zajedničke komande²⁹⁴⁷ i onog što se 1998. dešavalo na terenu.

(iii) Telegram Ambasade Ujedinjenog Kraljevstva i Dimitrijevićev iskaz

877. Prilikom donošenja zaključka da je Šainovićeva uloga u Zajedničkoj komandi bila značajna, Pretresno veće se oslonilo, između ostalog, na telegram Ambasade Ujedinjenog Kraljevstva u kom se pominje sastanak održan 3. oktobra 1998. između Johna Croslanda, atašea za odbranu Ambasade Ujedinjenog Kraljevstva u Beogradu, ambasadora Ujedinjenog Kraljevstva Roberta Donnellya, i Aleksandra Dimitrijevića, načelnika Uprave bezbednosti VJ-a.²⁹⁴⁸ U telegramu stoji da je Dimitrijević rekao da se on "n[e] sl[aže] s merama koje su prethodnih meseci preduzete od kad je Šainović preuzeo vlast na Kosovu" i da je Šainović "odgovoran za politiku i razmeštanje" i da se "ne obazire na želje Generalštaba".²⁹⁴⁹ Telegram se završava zapažanjem da se Dimitrijević možda plašio istrage koju bi Međunarodni sud mogao povesti i stoga je "bio veoma voljan da svu odgovornost prebaci na MUP."²⁹⁵⁰ Kad je pozvan da prokomentariše sadržaj telegrama, Dimitrijević je negirao da je dao izjave navedene u telegramu, insistirajući na tome da Šainović nije imao nikakvu vlast na Kosovu.²⁹⁵¹ Pretresno veće se nije uverilo u Dimitrijevićevo svedočenje o ovom pitanju jer se ono kosi s "jasnim značenjem onoga što je ranije rekao", i odlučilo je da se umesto na njega osloni na: (i) telegram; (ii) jednu drugu Dimitrijevićevu pritužbu da Pavković radi izvan komandnog lanca i da odlazi direktno Miloševiću i Šainoviću; i (iii) na pritužbu načelnika štaba VJ-a Momčila Perišića iz jula 1998. da su Šainović i Minić učestvovali u komandovanju jedinicama VJ-a.²⁹⁵²

878. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad nije navelo razloge zbog kojih je smatralo da je Dimitrijevićev opis Šainovićeve uloge u okviru Zajedničke komande nepouzdan.²⁹⁵³ On tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je odlučilo da se osloni na telegram Ambasade Ujedinjenog Kraljevstva a ne na Dimitrijevićevo svedočenje²⁹⁵⁴ jer je: (i) Crosland "svoju ocenu Šainovićeve uloge zasnovao na pretpostavkama i utiscima drugih osoba";²⁹⁵⁵ (ii) Dimitrijević negirao da je

²⁹⁴⁷ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 310-314, gde se upućuje na DP P1468, str. 7-8, 11, 16, 27, 34, 47, 50, 55-56, 78, 85, 115, 123-129, 132, 135-136, 141-142, 145, 148, 152-153, 156, 164, DP IC199, str. 8, Šainovićeva završna reč, 21. avgust 2008, T. 27069. V. takođe DP P1468, str. 160.

²⁹⁴⁸ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 320.

²⁹⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 320, gde se poziva na DP P683, par. 6, 8-9.

²⁹⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 320, gde se poziva na DP P683, par. 12. V. takođe DP P684, par. 5.

²⁹⁵¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 323, gde se upućuje na Aleksandar Dimitrijević, 9. jul 2008, T. 26666-26669.

²⁹⁵² Prvostepena presuda, tom 3, par. 325. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 319, gde se poziva na DP P717, str. 2-3; Prvostepena presuda, tom 3, par. 321, gde se upućuje na DP P2645, par. 54.

²⁹⁵³ Šainovićeva najava žalbe, par. 29; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 203.

²⁹⁵⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 197, 300, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 320-325. V. takođe Šainovićeva replika, par. 33.

²⁹⁵⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 198, gde se poziva na DP P2645, par. 58.

izjavio ono što se navodi u telegramu;²⁹⁵⁶ (iii) Crosland opisao Dimitrijevićev iskaz kao "nastojanje da se distancira" od odgovornosti;²⁹⁵⁷ i jer (iv) sadržaj telegrama treba da se tumači "u kontekstu obaveštajnih i kontraobaveštajnih aktivnosti".²⁹⁵⁸

879. U odgovoru tužilaštva stoji da je Pretresno veće razumno postupilo kad je odlučilo da se ne oslanja na Dimitrijevićev iskaz.²⁹⁵⁹ Tužilaštvo dodaje da je Pretresno veće iznelo razloge za svoju odluku pozivajući se na dokumentarne dokaze koji potkrepljuju Croslandove navode.²⁹⁶⁰

880. Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće dovoljno objasnilo zašto se nije uverilo u Dimitrijevićevo negiranje da je Šainovićeva uloga u okviru Zajedničke komande bila značajna.²⁹⁶¹ Šainović osporava oslanjanje Pretresnog veća na telegram tako što naprosto nudi drugačije tumačenje dokaza, ne pokazujući da je ocena koju je Pretresno veće dalo Dimitrijevićevom svedočenju nerazumna. Suprotno Šainovićevoj tvrdnji,²⁹⁶² od Pretresnog veća se ne traži da se osloni na svedočenje svedoka, a ne na dokumentarne dokaze. Pretresno veće je moglo da posmatra Dimitrijevićevo ponašanje prilikom ocene pouzdanosti i verodostojnosti njegovog iskaza, ali je zaključilo da je neuverljiv u svetlu predočenih dokumentarnih dokaza. Iako se u telegramu zaista konstatuje da je Dimitrijević možda nastojao da se distancira od odgovornosti, kad se njegov iskaz sagleda u kontekstu drugih dokaza predočenih u prvostepenoj fazi, uključujući Dimitrijevićevu izjavu na jednom od sastanaka Kolegijuma VJ-a,²⁹⁶³ Perišićevu pritužbu,²⁹⁶⁴ i svedočenje Petritscha i Jana Kickerta, austrijskog diplomate,²⁹⁶⁵ da je Šainović bio zadužen za koordinaciju snaga bezbednosti na Kosovu,²⁹⁶⁶ Žalbeno veće zaključuje da bi razuman presuditelj o činjenicama mogao pre da se osloni na Dimitrijevićev izjave iznesene u telegramu, nego na njegovo usmeno

²⁹⁵⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 199, 202. V. takođe Šainovićeva replika, par. 12.

²⁹⁵⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 200, 202, gde se poziva, između ostalog, na DP P683, par. 9, 12, DP P684, par. 5.

²⁹⁵⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 201. V. takođe Šainovićeva replika, par. 6, 28, 30, 33 gde on tvrdi sledeće: (i) "[n]avod o 'rukovodećoj ulozi' [...] zahteva posledice na terenu"; (ii) Gajić je čuo za Zajedničku komandu tek prilikom priprema za svedočenje; (iii) pritužba Momčila Perišića odnosila se samo na "pokušaj" da se uspostavi alternativni komandni lanac; (iv) Dimitrijević je negirao Croslandove navode; i (v) Cvetićev i Vasiljevićev iskaz su bili nepouzdati.

²⁹⁵⁹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 26, 113-114, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 320-325.

²⁹⁶⁰ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 113, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 326.

²⁹⁶¹ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 325. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 320-322.

²⁹⁶² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 203.

²⁹⁶³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 322, gde se poziva na DP P928, str. 14: "Mislim da je prevashodno obezbediti da ne može, pa makar to bio i Šainović, ili ne znam koji drugi Šainović, da on rešava probleme time što će olako posezati za upotrebom jedinica."

²⁹⁶⁴ Pretresno veće je razmotrilo pritužbu Momčila Perišića, načelnika štaba VJ-a u 1998, o alternativnom komandnom lancu, u okviru kojeg su Šainović i Minić učestvovali u rukovođenju jedinicama VJ-a (Prvostepena presuda, tom 3, par. 319, gde se poziva na DP P717, str. 2-3). Žalbeno veće zaključuje da je neuverljiv Šainovićev argument da se Perišićeva pritužba odnosila na "pokušaj" Šainovića i Minića da komanduju VJ-om (v. Šainovićeva replika, par. 6, 28). Iako se u pritužbi zaista pominje "pokušaj civilnog dela štaba da komanduju korpusom", u njoj se jasno navodi da "[u] praksi, komandant Prištinskog korpusa planira ono što mu je naređeno, i to po zahtevu Šainovića-Minića i MUP.-a, pa se onda pretvori u njihov servis u planiranju i realizaciji." (DP P717, str. 2-3. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 654, gde je Pretresno veće zaključilo da Perišić u svojoj pritužbi "očito tvrdi da jedan paralelni komandni lanac funkcioniše, a ne da se radi samo o pokušaju, pošto se u njoj govori o onome što se dešava "u praksi".")

²⁹⁶⁵ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 903.

²⁹⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 326, gde se upućuje na Wolfgang Petritsch, 1. mart 2007, T. 10766-10767, Jan Kickert, 7. mart 2007, T. 11235, DP P560, str. 1. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 320-321, gde se upućuje na John Crosland, DP P2645, par. 54, 56, 58.

svedočenje. Pored toga, Šainović nije potkrepio svoje navode da su informacije koje su razmenjivale obaveštajne agencije uglavnom bile neistinite.

(iv) Zaključak

881. U svetlu gorenavedenog, Žalbeno veće konstatuje da Šainović nije pokazao bilo kakvu grešku u zaključku Pretresnog veća da je on imao rukovodeću ulogu na sastancima Zajedničke komande 1998. Žalbeno veće stoga odbija Šainovićeve argumente s tim u vezi.²⁹⁶⁷

(c) Sastanci u Beogradu 1998. na kojima se raspravljalo o Planu za suzbijanje terorizma

882. Šainović tvrdi da Pretresno veće nije valjano ocenilo dokaze u vezi sa sastancima na kojima se raspravljalo o Planu za suzbijanje terorizma na Kosovu i prisustvu visokih predstavnika VJ-a i MUP-a na tim sastancima.²⁹⁶⁸ Po njegovom mišljenju, dokazi pokazuju da je "centar za donošenje odluka u pogledu angažovanja i razmeštaja jedinica VJ-a i MUP-a bio u Beogradu i da Miloševiću nije bio potreban niko ko bi obezbedio 'ključnu sponu' između Beograda i Kosova."²⁹⁶⁹

883. U odgovoru tužilaštvo tvrdi da Šainovićevo učešće na više sastanaka s visokim političkim funkcionerima i oficirima VJ-a i MUP-a, na kojima se raspravljalo o Planu za suzbijanje terorizma na Kosovu, pokazuje da je on bio "sastavni deo visokog rukovodstva na Kosovu."²⁹⁷⁰ Tužilaštvo dodaje da je Šainović izneo alternativno tumačenje dokaza, ne pokazujući bilo kakvu grešku u zaključcima Pretresnog veća, i da stoga njegove argumente treba odbaciti bez razmatranja.²⁹⁷¹

884. Pretresno veće je zaključilo da Šainovićevo prisustvo na sastancima u Beogradu na kojima su učestvovali funkcioneri najvišeg nivoa i funkcioneri zaduženi da se bave situacijom na Kosovu ukazuje na njegov uticaj i potkrepljuje zaključak da je u relevantno vreme on bio politički koordinator VJ-a i MUP-a.²⁹⁷² Žalbeno veće konstatuje da je razuman presuditelj o činjenicama mogao izvesti taj zaključak. Činjenica da se o Planu za suzbijanje terorizma raspravljalo na sastancima u Beogradu u prisustvu visokih funkcionera VJ-a i MUP-a ni na koji način se ne kosi s obimnim dokazima koje je Pretresno veće razmotrilo u vezi sa Šainovićevom konkretnom ulogom na Kosovu. Naprotiv, njegovo prisustvo na sastancima u Beogradu, zajedno s njegovom

²⁹⁶⁷ Šainovićevi podosnovi 1 (12) i 1 (18) u celosti. Šainovićevi podosnovi 1(1), 1(13), 1(14), 2(3), 2(5)-2(6) i 2(8)-2(9) delimično.

²⁹⁶⁸ Šainovićeva najava žalbe, par. 50; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 310, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 992-1004, *ibid.*, tom 3, par. 136-137, 332.

²⁹⁶⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 315 (naglasak izostavljen). V. takođe *ibid.*, par. 311-314. Šainović takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on imao nadležnost nad VJ-om i MUP-om na osnovu svog prisustva na sastancima na Kosovu u maju 1998. i u Belom dvoru u Beogradu 21. jula 1998, u odsustvu dokaza u vezi s tim da li je on rekao bilo šta na tim sastancima (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 297-298, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 302-305).

²⁹⁷⁰ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 171.

²⁹⁷¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 170.

²⁹⁷² Prvostepena presuda, tom 3, par. 335.

rukovodećom ulogom na sastancima Zajedničke komande 1998,²⁹⁷³ dodatno potvrđuje zaključak Pretresnog veća o značaju njegove uloge u obezbeđivanju odgovarajuće koordinacije između snaga VJ-a i MUP-a na terenu nakon donošenja strateških odluka.²⁹⁷⁴ S tim u vezi, Žalbeno veće podseća da je zaključak Pretresnog veća da je Šainović bio ključna spona između Miloševića u Beogradu i jedinica VJ-a i MUP-a koje su delovale na Kosovu velikim delom zasnovan na konstataciji da je Šainović 1998. bio jedan od rukovodećih članova Zajedničke komande.²⁹⁷⁵

885. Shodno tome, Šainović nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je uzelo u obzir njegovo učešće na sastancima na kojima se raspravljalo o Planu za suzbijanje terorizma na Kosovu.²⁹⁷⁶ Žalbeno veće odbija podosnov 2(10) Šainovićeve žalbe.

(d) Šainovićeva nadležnost kao predsedavajućeg Komisije za saradnju s VMK-om

886. Pretresno veće je zaključilo da je 19. oktobra 1998, u cilju sprovođenja Oktobarskih sporazuma, to jest Sporazuma Holbrooke-Milošević, Sporazuma o VMK-u, Sporazuma NATO-SRJ, i Sporazuma Clark-Naumann, Vlada SRJ osnovala Komisiju za saradnju s VMK-om, na čijem je čelu bio Šainović.²⁹⁷⁷

887. Što se tiče Šainovićeve nadležnosti kao predsedavajućeg Komisije, Pretresno veće je zaključilo da:

Što se tiče Šainovićeve nadležnosti kao predsedavajućeg Komisije za saradnju s VMK, Veće je već napomenulo da je Milošević odigrao značajnu ulogu u tom imenovanju, što je, sa svoje strane, Šainoviću omogućilo da proširi svoju ulogu Miloševićevog političkog predstavnika na Kosovu i da nastavi da saraduje ne samo s predstavnicima VJ i MUP, već i s predstavnicima VMK. Stoga Veće konstatuje da je, u svom zvaničnom svojstvu predsedavajućeg Komisija, Šainović bio u mogućnosti da nastavi da saraduje s visokim funkcionerima VJ i MUP na Kosovu na sličan način kao i tokom 1998. godine. Drugim rečima, njegovi odnosi sa Pavkovićem i Lukićem i uticaj na njih nastavili su se bez prekida. Gorenavedeni dokazi takođe pokazuju da je on bio više od samo "eksponiran[e] ličnosti SRJ" kao što je tvrdila Šainovićeva odbrana, budući da je još uvek imao ovlašćenja nad svim predstavnicima VJ i MUP s kojima je dolazio u kontakt..²⁹⁷⁸

888. Pretresno veće je zaključilo da je Šainović u svojstvu predsedavajućeg Komisije za saradnju s VMK-om nastavio da bude politički koordinator i "ključna spona" između Miloševića u Beogradu i jedinica VJ-a i MUP-a koje su delovale na Kosovu.²⁹⁷⁹

²⁹⁷³ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 306-331.

²⁹⁷⁴ V. takođe dole, pododeljak VII.D.2(i).

²⁹⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 462.

²⁹⁷⁶ Žalbeno veće takođe napominje da na osnovu Šainovićevih odlazaka na Kosovo u maju i početkom juna 1998, kao i njegovog prisustva na sastanku u Belom dvoru 21. jula 1998, Pretresno veće nije došlo do nezavisnih zaključaka o obimu Šainovićeve nadležnosti nad VJ-om i MUP-om u 1998. Šainović nije pokazao da su to zaključci na kojima se zasniva njegova osuđujuća presuda. Njegovi argumenti se stoga odbacuju bez detaljnog razmatranja.

²⁹⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 921-922.

²⁹⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 401.

²⁹⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 462.

(i) Šainovićevo imenovanje za predsedavajućeg Komisije za saradnju s VMK-om

889. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je "cilj" Komisije bio da proširi njegovu ulogu kao Miloševićevog predstavnika na Kosovu.²⁹⁸⁰ On se poziva na razloge osnivanja, sastav i sadržaj rada Komisije,²⁹⁸¹ i tvrdi da je bilo "prirodno" da on, kao predsedavajući Komisije, bude informisan o "događajima" na terenu i da saraduje s predstavnicima VJ-a i MUP-a.²⁹⁸² S tim u vezi, Šainović tvrdi da je zaključak da ga je Milošević imenovao kako bi mu omogućio da nastavi kontakte s visokim funkcionerima VJ-a i MUP-a na Kosovu "neutemeljen".²⁹⁸³

890. Šainović dalje tvrdi da iskazi Michaela Phillipsa i Josepha Maisonneuvea pokazuju da je on ispunjavao svoje dužnosti u skladu sa svojom funkcijom "i/ili" da je Pretresno veće izvelo zaključke na osnovu "pretpostavki i utisaka" tih svedoka.²⁹⁸⁴ On dalje iznosi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on, kao predsedavajući Komisije, nastavio da bude "ključna spona" između Beograda i Kosova i da deluje kao politički koordinator.²⁹⁸⁵ On tvrdi da je to u suprotnosti s ranijim zaključkom Pretresnog veća da Komisija nije imala komandnu nadležnost nad VJ-om i MUP-om.²⁹⁸⁶

891. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da je Pretresno veće prihvatilo da su Šainovićeve aktivnosti u to vreme bile deo njegove zvanične uloge i da je na osnovu ukupnih dokaza razumno zaključilo da je Milošević odigrao značajnu ulogu u tome da se Šainović imenuje za predsedavajućeg Komisije.²⁹⁸⁷ Tužilaštvo dalje iznosi da je Pretresno veće razumno uzelo u obzir Šainovićeve aktivnosti u svojstvu predsedavajućeg Komisije kao dokaz o njegovom značajnom doprinosu UZP-u.²⁹⁸⁸ Prema

²⁹⁸⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 317, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 380.

²⁹⁸¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 318-321.

²⁹⁸² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 322-323. V. takođe *ibid.*, par. 18, 155; Šainovićeva replika, par. 12.

²⁹⁸³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 323.

²⁹⁸⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 324-325, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 384, 386.

²⁹⁸⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 316, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 368-399, 401, 462. V. takođe Šainovićev žalbeni podnesak, par. 18; Šainovićeva najava žalbe, par. 51.

²⁹⁸⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 18, 152, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 369. Šainović dalje tvrdi da je Pretresno veće nepravilno ocenilo tri zahteva koje je VMK poslao vlastima SRJ i Srbije u vezi sa: (i) bezbednošću VMK-a; (ii) uspostavljanju "konzularnog odeljenja" u Prištini; i (iii) time da Šainović nije dostavljao informacije o minskim poljima. On tvrdi da bi Pretresno veće, da je pravilno ocenilo "prirodu zahteva [VMK-a]", zaključilo da je on "u potpunosti saradivao sa VMK-om, u okviru svojih ovlašćenja, što bi imalo značajan uticaj na ocenu [njegove] *mens rea*" (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 500-501, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 944-961, 989, *ibid.*, tom 3, par. 401; Šainovićeva najava žalbe, par. 86). U vezi s tim argumentom, Šainović, po svemu sudeći, dalje tvrdi da je Pretresno veće "napravilo pravnu grešku kad nije donelo zaključke o činjenicama relevantnim za ocenu [njegove] odgovornosti" (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 503). On takođe tvrdi da je Pretresno veće napravilo činjeničnu grešku kad je, na osnovu Phillipsovog svedočenja, zaključilo da su sastanci između VMK-a i vlasti SRJ i Srbije prestali da se održavaju nakon incidenta u Račku (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 502-503, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 946, DP P2521, par. 69, 73, DP 2D239, DP P460).

²⁹⁸⁷ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 174-175, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 380, 401.

²⁹⁸⁸ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 172, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 400-401, 462. V. takođe Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 174-176, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 380, 401. Tužilaštvo dodaje da je opis koje je Pretresno veće dalo u vezi sa zahtevima VMK-a upućenim vlastima SRJ i Srbije irelevantan za Šainovićevu osuđujuću presudu, s obzirom na to da se "[P]retresno veće nije oslonilo na nijedan od navodnih zaključaka vezanih za Šainovićevu nekooperativnost s VMK-om" prilikom donošenja zaključka o njegovoj *mens rea* (Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 351).

mišljenju tužilaštva, Šainović samo sugerije drugačije tumačenje dokaza, ponavlja argumente koje je izneo u pretresnoj fazi i ne navodi bilo kakvu grešku u zaključcima Pretresnog veća. Shodno tome, tužilaštvo tvrdi da njegove argumente treba odbaciti bez razmatranja.²⁹⁸⁹

892. Žalbena veće napominje da, suprotno Šainovićevoj tvrdnji, Pretresno veće nije zaključilo da je cilj osnivanja Komisije bio da se prošire Šainovićeva ovlašćenja kao Miloševićevog predstavnika na Kosovu. Naprotiv, Pretresno veće je eksplicitno navelo da je Komisija formirana radi pomoći u primeni Oktobarskih sporazuma.²⁹⁹⁰ Šainovićev argument je zasnovan na pogrešnom tumačenju relevantnog zaključka Pretresnog veća i stoga se odbija.

893. Šainović dalje iskrivljeno prikazuje Prvostepenu presudu u vezi s njegovim imenovanjem za predsedavajućeg Komisije. Suprotno Šainovićevom argumentu, Pretresno veće nije zaključilo da ga je Milošević "imenova[o]" "kako bi mu omogućio da nastavi da saraduje s visokim funkcionerima VJ-a i MUP-a na Kosovu."²⁹⁹¹ Pretresno veće je zapravo zaključilo da je Milošević "*odigrao značajnu ulogu* u njegovom imenovanju"²⁹⁹² i da je "u zvaničnom svojstvu predsedavajućeg Komisije, Šainović mogao da nastavi da saraduje s visokim funkcionerima VJ i MUP na Kosovu".²⁹⁹³ Žalbena veće se takođe nije uverilo u Šainovićev argument da je prilikom donošenja tog zaključka Pretresno veće pogrešilo jer je pridalo veću težinu sredstvima i metodama rada Komisije nego okolnostima koje su dovele do njenog formiranja.²⁹⁹⁴ Pretresno veće je ispitalo da li je Šainović, u svojstvu predsedavajućeg Komisije, nastavio da vrši uticaj putem svojih kontakata s visokim funkcionerima VJ-a i MUP-a na Kosovu.²⁹⁹⁵ Činjenica da Komisija nije imala komandnu nadležnost nad VJ-om i MUP-om²⁹⁹⁶ ne dovodi u pitanje zaključak Pretresnog veća, koje je konstatovalo da je Šainović imao ulogu političkog koordinatora snaga i da nije bio njihov *de jure* komandant.²⁹⁹⁷

894. Pored toga, Žalbena veće ne smatra da je Pretresno veće pogrešilo u svom rezonovanju da je za utvrđivanje Šainovićeve krivične odgovornosti bila značajna priroda, a ne izvor njegove nadležnosti.²⁹⁹⁸ Shodno tome, Žalbena veće smatra neutemeljenim Šainovićeve argumente da je on samo vršio svoje dužnosti kao predsedavajući Komisije.²⁹⁹⁹ Šainović nije pokazao ni da je Pretresno

²⁹⁸⁹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 172-173.

²⁹⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 921.

²⁹⁹¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 323.

²⁹⁹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 401 (naglasak dodat).

²⁹⁹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 401.

²⁹⁹⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 323.

²⁹⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 401.

²⁹⁹⁶ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 369.

²⁹⁹⁷ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 462.

²⁹⁹⁸ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 401.

²⁹⁹⁹ Žalbena veće dalje napominje da, iako Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešno ocenilo "prirodu zahteva [VMK-a]" upućenih vlastima SRJ i Srbije, on ne razrađuje svoju tvrdnju i ne objašnjava dovoljno šta u prirodi tih zahteva ukazuje na grešku

veće pogrešilo prilikom ocene iskaza Phillipsa i Maisonneuvea, koji su zasnovani na njihovim ličnim kontaktima sa Šainovićem.³⁰⁰⁰

(ii) Šainovićeva umešanost u razne incidente

895. Pretresno veće je razmotrilo Šainovićevu umešanost u više incidenata kao primer njegovih ovlašćenja i mogućnosti vršenja uticaja na predstavnike VJ-a i MUP-a, u svojstvu predsedavajućeg Komisije za saradnju s VMK-om.³⁰⁰¹

896. Jedan od tih incidenata odnosi se na otmicu jednog zemljoradnika Srbina od strane OVK-a u Podujevu/Podujeva u decembru 1998.³⁰⁰² Pretresno veće je zaključilo da su MUP i VJ planirali napad kako bi oslobodili zemljoradnika. Nakon ponude Richarda Ciaglinskog i Karola Johna Drewienkiewicza da VMK kontaktira OVK i pregovara o puštanju tog zemljoradnika na slobodu, Dušan Lončar, šef kancelarije Komisije za saradnju s VMK-om u Prištini,³⁰⁰³ obavio je telefonski razgovor.³⁰⁰⁴ Ciaglinski je prvo pomislio da Lončar zove Šainovića radi dobijanja odobrenja, ali je kasnije Milan Kotur, član Komisije za saradnju s VMK-om,³⁰⁰⁵ rekao da je Lončar kontaktirao jednu ličnost s još višeg nivoa vlasti.³⁰⁰⁶ Ciaglinski je u svom svedočenju rekao da "je u to vreme mogao pretpostaviti samo da se radi o g. Miloševiću."³⁰⁰⁷ Na osnovu tog iskaza, Pretresno veće je zaključilo da "[n]ije bitno da li je Lončar kontaktirao Šainovića ili Miloševića, zato što su oni bili u stalnom kontaktu jedan s drugim."³⁰⁰⁸

897. Šainović tvrdi da je Pretresno veće svoj zaključak o njegovoj umešanosti u taj incident zasnovalo na pretpostavci. On ističe da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da zaključi da pitanje da li je Lončar razgovarao sa Šainovićem ili s Miloševićem nije relevantno za ocenu Šainovićevog uticaja na predstavnike VJ-a i MUP-a.³⁰⁰⁹ Tužilaštvo je odgovorilo da Šainović nije pokazao bilo kakvu grešku.³⁰¹⁰

Pretresnog veća. Što se tiče pitanja da li su se sedmični sastanci između VMK-a i Komisije češće održavali nakon incidenta u Račku, Pretresno veće je razmotrilo Phillipsov iskaz da je poslednji sastanak održan 15. januara 1999, neposredno nakon incidenta. (Prvostepena presuda, tom 1, par. 946; *ibid.*, tom 3, par. 396, gde se upućuje na Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11830-11831). Ništa od onoga na šta se Šainović pozvao u tom iskazu se ne kosi s Phillipsovim svedočenjem o tom pitanju. Šainovićevi argumenti s tim u vezi se stoga odbijaju.

³⁰⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 384, 386-387.

³⁰⁰¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 401.

³⁰⁰² Prvostepena presuda, tom 3, par. 391.

³⁰⁰³ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 924.

³⁰⁰⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 391.

³⁰⁰⁵ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 924.

³⁰⁰⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 391.

³⁰⁰⁷ Richard Ciaglinski, 17. novembar 2006, T. 6825.

³⁰⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 391.

³⁰⁰⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 326; Šainovićeva replika, par. 47.

³⁰¹⁰ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 176.

898. Žalbeno veće smatra da je, s obzirom na to da se Pretresno veće oslonilo na iskaz Ciaglinskog kao na primer Šainovićeve nadležnosti kao predsedavajućeg Komisije, bilo bitno utvrditi da li je Šainović bio umešan u davanje odobrenja koje je tražio Lončar. Nije bilo razumno oslanjati se na dokaze o odobrenju koje je dao Milošević ili neko drugi, bez Šainovićeve intervencije, kako bi se pokazala Šainovićeve nadležnost. Shodno tome, Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na taj iskaz u vezi sa daljim uticajem koji je Šainović, u svojstvu predsedavajućeg Komisije imao na Pavkovića i Lukića.³⁰¹¹

899. Pretresno veće je takođe razmotrilo Šainovićevu umešanost u incident u Račku 15. januara 1999, u kojem je ubijen veliki broj muškaraca kosovskih Albanaca.³⁰¹² Pretresno veće je primetilo da su o tom incidentu Pavković i Lukić direktno obavestili Šainovića, dok je Lončar o tome saznao od Drewienkiewicza.³⁰¹³ Pretresno veće je zaključilo da se Šainović intenzivno bavio posledicama tog incidenta.³⁰¹⁴

900. Šainović tvrdi da je Pretresno veće u svom zaključku napravilo grešku jer, po njegovom mišljenju, dokazi ne pokazuju da se Šainović intenzivno bavio posledicama incidenta u Račku, već da je on samo bio obavešten o tom incidentu.³⁰¹⁵

901. Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće navelo Šainovićevo objašnjenje da je on znao da se MUP sprema da "neutrališe" grupu OVK-a i da je odlučio da se angažuje zbog međunarodnih komplikacija do kojih je zbog toga došlo.³⁰¹⁶ Pretresno veće je takođe imalo u vidu Šainovićevu izjavu da je tražio da istražni sudija dođe na lice mesta i sprovede istragu.³⁰¹⁷ S obzirom na te dokaze, Žalbeno veće zaključuje da Šainović nije pokazao bilo kakvu grešku u zaključcima Pretresnog veća s tim u vezi.³⁰¹⁸

902. Još jedan primer koji je Pretresno veće razmotrilo u kontekstu Šainovićeve nadležnosti kao predsedavajućeg Komisije odnosi se na incident iz januara 1999, kad je OVK uzeo devet vojnika VJ-a za taoce, zbog čega je VJ pritvorio grupu boraca OVK-a, a specijalne snage SRJ i Srbije zauzele položaje s kojih su nameravale da spase vojnike.³⁰¹⁹ Pretresno veće je napomenulo da je Wolfgang Petritsch, koji je zamoljen da kao posrednik izdejstvuje puštanje tih dveju grupa, potvrdio da je, iako je Šainović bio pregovarač s kojim je on saradivao, verovatno samo Milošević mogao da

³⁰¹¹ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 401.

³⁰¹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 395. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 470.

³⁰¹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 395, gde se upućuje na Dušan Lončar, P2521, par. 50-51, 55.

³⁰¹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 395.

³⁰¹⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 328, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 395.

³⁰¹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 398, gde se upućuje na DP P605, *e-court*, str. 731, 735, 760, 763-768, 804.

³⁰¹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 398, gde se upućuje na DP P605, *e-court*, str. 735, 760, 804.

³⁰¹⁸ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 395, 401.

³⁰¹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 393.

donese relevantnu odluku o puštanju boraca OVK-a i da je Šainović sigurno nagovorio Miloševića da donese pozitivnu odluku.³⁰²⁰ Drewienkiewicz je posvedočio da je Šainović uverio francuskog ambasadora da će se "zaustaviti sve što se planira" i da je on spreman za nastavak sporazuma.³⁰²¹ Pretresno veće je takođe razmotrilo iskaz Ciaglinskog da se Šainović veoma angažovao da se organizuje poseta VMK-a zatvorenim borcima OVK-a i njihovo naknadno puštanje na slobodu.³⁰²²

903. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na njegovu umešanost u taj incident. On tvrdi da je delovao striktno u okviru ograničenja svojih nadležnosti kao predsedavajućeg Komisije, i da nema dokaza o tome ko je odlučio o angažovanju VJ-a i ko je odobrio posetu pritvorenim pripadnicima OVK-a.³⁰²³

904. Žalbeno veće napominje da dokazi koje je Pretresno veće razmotrilo ne pokazuju da li je Šainović ili neko drugi doneo odluku da specijalne snage ne intervenišu, ili ko je odobrio posetu VMK-a pritvorenim borcima OVK-a. Međutim, Žalbeno veće zaključuje da se razuman presuditelj o činjenicama mogao osloniti na te dokaze utoliko što pokazuju Šainovićevo kontinuirano angažovanje na Kosovu i njegove kontakte s predstavnicima VJ-a i MUP-a.³⁰²⁴

905. Žalbeno veće napominje da je zaključak Pretresnog veća u vezi sa Šainovićevom nadležnošću nad predstavnicima VJ-a i MUP-om potkrepljen i Lončarevim svedočenjem da je Šainović na sastancima Komisije u Beogradu izdavao konkretne zadatke predstavnicima VJ-a i MUP-a,³⁰²⁵ iako se o tim zadacima raspravljalo samo u kontekstu rada Komisije,³⁰²⁶ i svedočenjem da je Šainović imao autoritet u "svi[m] struktura[ma]" na Kosovu.³⁰²⁷ S tim u vezi je indikativno da su Lukić i Pavković dobili direktivu da o važnim incidentima prvo izveštavaju Šainovića, pa tek onda svoje pretpostavljenje.³⁰²⁸ Pretresno veće je razmotrilo i Phillipsovo svedočenje da je Šainović imao "nekakvu nadležnost" nad aktivnostima VJ-a i MUP-a,³⁰²⁹ i iskaz Maisonneuvea da je Šainović bio dobro informisan o onome šta se događa na Kosovu i da je moć delovanja bila u velikoj meri u njegovim rukama.³⁰³⁰ Imajući u vidu te dokaze, i bez obzira na činjeničnu grešku Pretresnog veća u vezi sa Šainovićevim angažovanjem radi puštanja na slobodu otegotog srpskog

³⁰²⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 393, gde se upućuje na Wolfgang Petritsch, P2793, T. 7241, 7296, *ibid.*, 2. mart 2007, T. 10946.

³⁰²¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 393, gde se poziva na Karol John Drewienkiewicz, 4. decembar 2006, T. 7745, i upućuje na *ibid.*, 4. decembar 2006, T. 7742-7744, DP 2D181, str. 4.

³⁰²² Prvostepena presuda, tom 3, par. 394, gde se upućuje na Richard Ciaglinski, 20. novembar 2006, T. 6878-6879, DP P2488, str. 5.

³⁰²³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 327, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 393.

³⁰²⁴ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 401.

³⁰²⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 378, gde se upućuje na Dušan Lončar, 1. decembar 2006, T. 7691-7692, DP P2521, par. 30, 67.

³⁰²⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 378, gde se upućuje na Dušan Lončar, 30. novembar 2006, T. 7601, DP P2521, par. 30.

³⁰²⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 381, gde se poziva na Dušan Lončar, 30. novembar 2006, T. 7603, i upućuje na *ibid.*, 30. novembar 2006, T. 7604, DP P2530, par. 8.

³⁰²⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 373, gde se upućuje na Dušan Lončar, 1. decembar 2006, T. 7652-7654.

³⁰²⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 384, gde se poziva na Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11855-11857.

³⁰³⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 387, gde se upućuje na Joseph Maisonneuve, 6. mart 2007, T. 11033, DP P2772, par. 9.

zemljioradnika, Žalbeno veće zaključuje da je razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da je 1999. Šainović bio u mogućnosti da nastavi da saraduje s visokim funkcionerima VJ-a i MUP-a na Kosovu, slično kao i 1998.

(iii) Zaključak

906. S obzirom na gorenavedeno, Šainović nije pokazao bilo kakvu grešku u zaključcima Pretresnog veća da je kao predsedavajući Komisije za saradnju s VMK-om nastavio da vrši uticaj na VJ i MUP. Žalbeno veće se takođe uverilo da bi razumno pretresno veće došlo do zaključka da je u svojstvu predsedavajućeg Komisije za saradnju s VMK-om Šainović mogao da se smatra "ključnom sponom" između Miloševića u Beogradu i jedinica VJ-a i MUP-a koje su u to vreme delovale na Kosovu. Žalbeno veće stoga odbija podosnove 2(11) i 6(14) Šainovićeve žalbe.

(e) Šainovićevi kontakti s Rugovom

907. Pretresno veće je zaključilo da je 1999. Šainović nastavio da bude politički koordinator snaga na Kosovu.³⁰³¹ Pretresno veće je pritom uzelo u obzir, između ostalog, da je tokom vazdušne kampanje NATO-a Šainović intenzivno kontaktirao s Ibrahimom Rugovom, vođom DSK-a.³⁰³² Pretresno veće je razmotrilo iskaze o tome da je jedan od Šainovićevih zadataka bio da uspostavi političke kontakte i dijalog s Rugovom koji je, prema mišljenju Pretresnog veća, u to vreme bio u kućnom pritvoru.³⁰³³ Pretresno veće je zaključilo da Šainovićevi kontakti s Rugovom "nisu bili pokušaj da se pregovara o rešenju, već kampanja koja je obuhvatala pretnju ličnoj bezbednosti Rugove i njegovih saradnika, smišljena da pokaže da se vlasti SRJ/Srbije sastaju s kosovskim Albancima u nadi da će to da dovede do prekida NATO kampanje."³⁰³⁴

908. Pretresno veće je smatralo da Šainovićevi intenzivni kontakti s Rugovom pokazuju da je 1999. on bio politički koordinator snaga VJ-a i MUP-a na Kosovu – faktor koji je relevantan za ocenu njegove namere i doprinosa zajedničkom cilju.³⁰³⁵ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir činjenicu da je tokom sasatanaka s Rugovom, Šainović bio obaveštavan o činjenju zločina nad albanskim stanovništvom Kosova.³⁰³⁶

(i) Argumentacija strana u postupku

³⁰³¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 462.

³⁰³² Prvostepena presuda, tom 3, par. 462.

³⁰³³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 410. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 826.

³⁰³⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 417.

³⁰³⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 462, 467.

³⁰³⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 464.

909. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da njegovi razgovori s Rugovom nisu bili pokušaj da se pregovara o rešenju, već kampanja koja je obuhvatala pretnju ličnoj bezbednosti Rugove i njegovih saradnika, smišljena da pokaže da se vlasti SRJ/Srbije sastaju s kosovskim Albancima u nadi da će to da dovede do prekida NATO kampanje.³⁰³⁷ Oslanjajući se na svedočenje Adnana Merovcija, Rugovinog sekretara, i Ljubivoje Joksića, Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su Rugova i njegovi saradnici bili u kućnom pritvoru.³⁰³⁸ U vezi sa zaključkom Pretresnog veća da se sa Rugovom sastajao samo u propagandne svrhe, Šainović tvrdi da su poziv za povratak izbeglica i poziv na dijalog bili pokušaj da se situacija reši, i da Pretresno veće nije objasnilo kako je navodna kampanja protiv Rugove mogla dovesti do prekida NATO bombardovanja.³⁰³⁹ Šainović zaključuje da je "njegova uloga bila nevažna i svedena na posredovanje i organizovanje sastanaka s najvišim državnim funkcionerima."³⁰⁴⁰

910. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da su zaključci Pretresnog veća u vezi sa sastancima između Šainovića i Rugove razumni i da su potkrepljeni iskazima.³⁰⁴¹ Tužilaštvo ističe da je Šainović zanemario iskaze Merovcija i Rugove da je Rugova u stvari bio u kućnom pritvoru.³⁰⁴² Shodno tome, tužilaštvo tvrdi da Šainovićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja.³⁰⁴³

(ii) Analiza

911. Prilikom donošenja zaključka da je u relevantno vreme Rugova bio u kućnom pritvoru, Pretresno veće se oslonilo na svedočenje Rugove i Merovcija, koji su potvrdili da su u aprilu 1999. držani u Rugovinoj kući zajedno s još 15 ili 20 ljudi, uglavnom članova svojih porodica.³⁰⁴⁴ Rugova je eksplicitno izjavio da nije mogao da se kreće bez odobrenja i da je u relevantno vreme hteo da napusti Kosovo ali da to nije mogao da učini.³⁰⁴⁵ S tim u vezi, pitanje da li su Rugovini saradnici mogli da odu s Kosova je irelevantno.³⁰⁴⁶ Isto tako, što se tiče sastanka s Miloševićem 1. aprila 1999. i konferencije za štampu koja je održana u Rugovinoj kući, dokazi jasno pokazuju da su ti događaji organizovani pod pritiskom, bez Rugovinog pristanka i bez obzira na njegove

³⁰³⁷ Šainovićeva najava žalbe, par. 36; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 244, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 417.

³⁰³⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 245-248, gde se upućuje na DP P2588, par. 46, 49-50, 61-63, 66, 69, Ljubivoje Joksić, 8. februar 2008, T. 21988-21989, Adnan Merovci, 17. januar 2007, T. 8528-8529.

³⁰³⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 249-251. V. takođe *ibid.*, par. 154.

³⁰⁴⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 252.

³⁰⁴¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 131.

³⁰⁴² Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 131, gde se upućuje na DP P2588, par. 52, 59-74, Ibrahim Rugova, DP P2613, str. 10-12, DP P2612, T. 4226-4227, 4234-4236, 4253-4255.

³⁰⁴³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 131.

³⁰⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 826, gde se upućuje na DP P2588, par. 52, 59-74, DP P2613, str. 10-12, Ibrahim Rugova, DP P2612, T. 4226-4227, 4234-4236, 4253-4255.

³⁰⁴⁵ Ibrahim Rugova, DP P2612, T. 4252-4253.

³⁰⁴⁶ Pored toga, Žalbeno veće zaključuje da Šainović pogrešno upućuje na period između 24. i 29. marta 1999. kada, prema riječima Merovcija, Rugova nije hteo da napusti Kosovo. Zaključak Pretresnog veća u vezi s Rugovim kućnim pritvorom odnosi se na mesec april i početak maja 1999. (Prvostepena presuda, tom 2, par. 826).

prigovore.³⁰⁴⁷ Shodno tome, ti događaji ne pokazuju da je zaključak Pretresnog veća da je Rugova bio u kućnom pritvoru nerazuman.

912. Što se tiče sastanaka s Rugovom i pitanja da li su ti sastanci organizovani u nadi da će to dovesti do prekida kampanje NATO-a, Šainović je samo izneo drugačije tumačenje iskaza ne pokazujući da je zaključak Pretresnog veća bio nerazuman. Imajući u vidu brižljivo organizovane sastanke koji su se održavali dok je Rugova bio u kućnom pritvoru,³⁰⁴⁸ pretnje njegovoj ličnoj bezbednosti i bezbednosti njegovih saradnika,³⁰⁴⁹ uporno insistiranje da Rugova zahteva od NATO-a prekid kampanje bombardovanja,³⁰⁵⁰ Žalbeno veće smatra da je razuman presuditelj o činjenicama mogao zaključiti da su sastanci organizovani u nadi da će to dovesti do prekida kampanje NATO-a.

913. Na kraju, Žalbeno veće se nije uverilo u Šainovićeve neutemeljene argumente u vezi sa stepenom njegovog učešća u kontaktima s Rugovom. Značajno je da je Pretresno veće zaključilo da se: (i) Šainović sastao s Rugovom više puta dok je on bio u kućnom pritvoru, i insistirao da Rugova zahteva od NATO-a prekid kampanje bombardovanja,³⁰⁵¹ i (ii) da je nakon sastanka održanog 5. aprila 1999. objavljeno zajedničko saopštenje kojim je potvrđena navodna spremnost Šainovića i Rugove da zajedno rade na političkom procesu i povratku raseljenih lica u njihove domove.³⁰⁵² Imajući u vidu te zaključke, Žalbeno veće se nije uverilo da je Šainovićeva uloga bila "nevažna" ili ograničena samo na organizovanje sastanaka, i stoga konstatuje da on nije pokazao da je zaključak Pretresnog veća s tim u vezi nerazuman.

914. Shodno tome, Šainović nije pokazao bilo kakvu grešku u oceni dokaza o njegovim kontaktima s Rugovom koju je izvršilo Pretresno veće. Žalbeno veće odbija podosnov 1(25) Šainovićeve žalbe.

(f) Šainovićevo učešće na sastancima u aprilu i maju 1999.

915. Pretresno veće je smatralo da je 1999. Šainović nastavio da služi kao veza između VJ i MUP-a s jedne strane, i Miloševića s druge.³⁰⁵³ Pretresno veće se, između ostalog, oslonilo na taj faktor kako bi zaključilo da je on bio politički koordinator snaga na Kosovu.³⁰⁵⁴ Pretresno veće je razmotrilo dokaze koji pokazuju da je Šainović bio na više sastanaka s funkcionerima VJ i MUP-a u

³⁰⁴⁷ V. DP P2613, str. 10-12, Ibrahim Rugova, DP P2612, T. 4226-4228, DP P2588, par. 56-57, 63.

³⁰⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 412-415.

³⁰⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 413.

³⁰⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 414. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 412.

³⁰⁵¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 412-416.

³⁰⁵² Prvostepena presuda, tom 3, par. 413. Pretresno veće je dalje zaključilo da je 16. aprila 1999, Šainović dao osnovna uputstva Merovciju u vezi s njegovom posetom Skoplju (Prvostepena presuda, tom 3, par. 414).

³⁰⁵³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 337, 462.

³⁰⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 462.

Beogradu i na Kosovu.³⁰⁵⁵ Šainović osporava ocenu dokaza u vezi sa njegovim prisustvom na sastancima održanim 4. aprila, 13. aprila, 4. maja, 7. maja i 17. maja 1999, koju je izvršilo Pretresno veće.

(i) Sastanak u Štabu MUP-a održan 4. aprila 1999.

916. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je na sastanku održanom u prostorijama Štaba MUP-a 4. aprila 1999, Šainović imao "rukovodeću ulogu u pogledu korišćenja snaga MUP-a na Kosovu", sličnu ulozi koju je imao u leto 1998.³⁰⁵⁶ On ističe da je Pretresno veće zanemarilo činjenicu da je kasno stigao na sastanak i način na koji su drugi prisutni gledali na njegovo učešće na sastanku.³⁰⁵⁷ On takođe tvrdi da je na sastancima "samo ponavljao" ono što je već ranije rekao Obrad Stevanović, starešina PJP-a,³⁰⁵⁸ i da njegova izjava da policija treba da zaštiti državnu teritoriju ne može da se tumači kao davanje uputstava snagama MUP-a.³⁰⁵⁹

917. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da su zaključci Pretresnog veća o Šainovićevom učešću na sastancima razumni i potkrepljeni iskazima.³⁰⁶⁰ Pretresno veće dodaje da Šainović ponavlja argumente koje je izneo u pretresnoj fazi ili daje svoje tumačenje dokaza, te stoga njegove argumente treba odbaciti bez razmatranja.³⁰⁶¹ Tužilaštvo dalje tvrdi da sličnosti u izjavama Šainovića i Stevanovića ne dovode u pitanje zaključke u vezi sa specifičnom ulogom koju je Šainović imao na tom sastanku.³⁰⁶²

918. U svom odgovoru Šainović tvrdi da, ako su snage MUP-a delovale po Stevanovićevim direktivama, onda se "Šainovićev uticaj i doprinos [ne mogu] okarakterisati kao značajni."³⁰⁶³

919. Pretresno veće je zaključilo da je, na sastanku u Štabu MUP-a 4. aprila 1999, "Šainović imao rukovodeću ulogu u pogledu korišćenja snaga MUP-a na Kosovu, što je u mnogo čemu ličilo na njegovu ulogu iz leta 1998. godine, uprkos činjenici da je on bio savezni političar koji nije bio deo zvaničnog komandnog lanca republičkog MUP-a."³⁰⁶⁴ Suprotno Šainovićevoj tvrdnji, Pretresno veće je eksplicitno prihvatilo činjenicu da je Šainović kasnije došao na sastanak i svedočenje

³⁰⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 338-354.

³⁰⁵⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 204, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 341; Šainovićeva najava žalbe, par. 30.

³⁰⁵⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 205, gde se upućuje, između ostalog, na Miloš Vojnović, 12. mart 2008, T. 24186, Dragan Živaljević, 3. april 2008, T. 24841-24842, Ljubinko Cvetić, 8. decembar 2006, T. 8135.

³⁰⁵⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 206, gde se upućuje na DP P1989, str. 4. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 666.

³⁰⁵⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 207.

³⁰⁶⁰ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 116.

³⁰⁶¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 117.

³⁰⁶² Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 118.

³⁰⁶³ Šainovićeva replika, par. 34.

³⁰⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 341.

Miloša Vojnovića, načelnika SUP-a u Prizrenu,³⁰⁶⁵ da je cilj Šainovićeve posete bio da pruži ohrabrenje.³⁰⁶⁶ Štaviše, Žalbeno veće smatra da sličnosti između Šainovićeve izjave i onoga što je Stevanović rekao ranije na sastanku ni na koji način ne dovode u pitanje zaključke Pretresnog veća da je Šainović imao rukovodeću ulogu. Valja napomenuti da se Pretresno veće prilikom donošenja tog zaključka oslonilo na zapisnik sa sastanka, gde je zabeleženo da je Šainović ukazao na "potrebu da se danas završi prva faza antiterorističkih dejstava" i da "lica pritvorena zbog činjenja krivičnih dela treba zadržati u pritvoru dok ih ne preuzmu sudski organi".³⁰⁶⁷

920. Pored toga, Pretresno veće se oslonilo na iskaz Ljubinka Cvetića, načelnika SUP-a u Kosovskoj Mitrovici,³⁰⁶⁸ koji je takođe prisustvovao sastanku. Cvetić je posvedočio da je na sastanku Šainović tražio da se akcije završe do kraja toga dana i da snage MUP-a treba da pređu na druga dva zadatka: (i) zaštitu jedinica na poslednjem zaposednutom položaju kopanjem rovova i maskiranjem; i (ii) obezbeđenje i zaštitu granice kako bi se sprečio ulazak kopnene vojske NATO-a.³⁰⁶⁹ Imajući u vidu te dokaze, Žalbeno veće ne primećuje nikakvu grešku u zaključku Pretresnog veća u vezi sa Šainovićevom ulogom na sastanku. Isto tako, Žalbeno veće smatra da je neuverljiv Šainovićev pokušaj da svoje učešće na sastanku tumači izolovano umesto u kontekstu ukupnih dokaza koje je Pretresno veće razmotrilo prilikom donošenja zaključka da je njegov doprinos zajedničkom cilju bio značajan.

921. Shodno tome, Šainović nije pokazao bilo kakvu grešku u zaključku Pretresnog veća da je na sastanku koji je održan u prostorijama Štaba MUP-a 4. aprila 1999, Šainović "imao rukovodeću ulogu" u pogledu korišćenja snaga MUP-a na Kosovu. Žalbeno veće odbija podosnov 1(19) Šainovićeve žalbe.

(ii) Sastanak sa Zlatomirom Pešićem, održan 13. aprila 1999.

922. Pretresno veće konstatuje da je 13. aprila 1999. Zlatimir Pešić, komandant Vojnog okruga Priština, pozvan da dođe u jednu zgradu nedaleko od hotela "Grand" u Prištini gde su ga pitali "kakav je to logor tamo oformila teritorijalna jedinica iz Istoka" za kosovske Albance.³⁰⁷⁰ Pretresno veće je napomenulo da su sastanku prisustvovali Šainović, Anđelković, Pavković, Lazarević i Stojanović, kao i nekoliko pukovnika MUP-a. Pretresno veće je zaključilo da Pešićevo svedočenje

³⁰⁶⁵ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 341.

³⁰⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 341, gde se upućuje na Dušan Gavrančić, 19. februar 2008, T. 22719-22720, Miloš Vojnović, 12. mart 2008, T. 24185-24186, Dragan Živaljević, 3. april 2008, T. 24841-24842.

³⁰⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 341, gde se upućuje na DP P1989, str. 4.

³⁰⁶⁸ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 661.

³⁰⁶⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 341, gde se upućuje na Ljubinko Cvetić, 7. decembar 2006, T. 8085.

³⁰⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 342, gde se poziva na Zlatimir Pešić, P2502, par. 34.

potvrđuje da je Šainović tokom NATO bombardovanja mogao da utiče na VJ i njegove visoke oficire.³⁰⁷¹

923. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da sastanak s Pešićem održan 13. aprila 1999. ukazuje na to da je on sa svog položaja uticao na VJ.³⁰⁷² On ističe da je tumačenje Pešićevog svedočenja od strane Pretresnog veća pogrešno jer, osim što je prisustvovao sastanku, Šainović nije pozvao Pešića, ni razgovarao s njim, niti mu je izdao bilo kakva naređenja.³⁰⁷³

924. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da je zaključak Pretresnog veća razuman i da treba bez razmatranja odbaciti Šainovićeve argumente kojima nastoji da ocenu dokaza koju je izvršilo Pretresno veće zameni sopstvenom ocenom.³⁰⁷⁴ Tužilaštvo dodaje da su Pešića pozvali svi prisutni na sastanku.³⁰⁷⁵ Tužilaštvo tvrdi da Šainovićevo učešće na sastanku, kad se posmatra u kontekstu drugih dokaza predočenih u pretresnom postupku, pokazuje njegovu "aktivnu i detaljnu angažovanost u pitanjima vezanim za VJ".³⁰⁷⁶

925. Pešić je posvedočio da je 13. aprila 1999. bio pozvan da se sastane sa Šainovićem, Anđelkovićem, Pavkovićem, Lazarevićem i Stojanovićem, kao i s nekoliko pukovnika MUP-a.³⁰⁷⁷ On je izjavio da su prisutni hteli da znaju "kakav je to logor tamo oformila teritorijalna jedinica iz Istoka" za kosovske Albance.³⁰⁷⁸ Pešić je potvrdio da su ga pozvali prisutni na sastanku, među kojima je bio Šainović, kog je interesovala ta informacija.³⁰⁷⁹ Žalbeno veće primećuje da izuzev Šainovićevog prisustva na tom sastanku, iskazi koje je Pretresno veće razmotrilo ne pokazuju da je Šainović dao bilo kakva uputstva ili izjave. Shodno tome, iako je Šainovićevo prisustvo pokazalo da je on stalno bio angažovan u pitanjima vezanim za VJ, ono ne potkrepljuje zaključak Pretresnog veća da je mogao da utiče na VJ i njegove visoke oficire. Prema tome, Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na Šainovićevo prisustvo na sastanku održanom 13. aprila 1999.

³⁰⁷¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 342.

³⁰⁷² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 208, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 342; Šainovićeva najava žalbe, par. 31.

³⁰⁷³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 208-209; Šainovićeva replika, par. 35.

³⁰⁷⁴ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 119.

³⁰⁷⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 120, gde se poziva na DP P2502, par. 34.

³⁰⁷⁶ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 120.

³⁰⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 342. V. takođe Zlatimir Pešić, P2502, par. 34.

³⁰⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 342, gde se poziva na Zlatimir Pešić, DP P2502, par. 34.

³⁰⁷⁹ Zlatimir Pešić, DP P2502, par. 34: "Pozvali su me da dođem sa svojim načelnikom bezbednosti Vujicom Vujisićem. [...] Pozvali su me u vezi s informacijama koje su primili u vezi s jednom jedinicom u Istoku [...]."

926. Shodno tome, Žalbeno veće usvaja podosnov 1(20) Šainovićeve žalbe. Uticaj greške koju je Pretresno veće napravilo prilikom donošenja zaključka da je 1999. Šainović nastavio da služi kao veza između VJ-a i MUP-a, s jedne strane, i Miloševića s druge, biće razmotren dalje u tekstu.³⁰⁸⁰

(iii) Sastanak s Miloševićem 4. maja 1999. i sastanak u Štabu MUP-a 7. maja 1999.

927. Pretresno veće je zaključilo da je Šainovićev zadatak kao političara bio da služi kao veza između VJ-a i MUP-a, s jedne strane, i Miloševića, s druge, i da je to nastavio da radi tokom 1999.³⁰⁸¹ Pretresno veće je razmotrilo, između ostalog, dokaze vezane za dva sastanka održana 4. odnosno 7. maja 1999. Što se tiče sastanka od 4. maja 1999. s Miloševićem, Pretresno veće je zaključilo da je "Šainović ili učestovao u radu, ili, u najmanju ruku, bio potpuno obavešten o toku sastanka na kom se raspravljalo o događajima na Kosovu".³⁰⁸² Pretresno veće je dalje zaključilo da je na sastanku u Štabu MUP-a 7. maja 1999, "Šainović odobravao [...] akcije [MUP-a], izdavao im uputstva i prenosio Miloševićeva naređenja."³⁰⁸³ Prilikom donošenja tog zaključka Pretresno veće se prvenstveno oslonilo na zapisnik sastanka gde je zabeležena Šainovićeva izjava u vezi sa, između ostalog, onim što se treba učiniti posle "akcije 'Jezerce'".³⁰⁸⁴

928. Šainović tvrdi da nema dokaza da je prisustvovao sastanku održanom 4. maja 1999. i da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi zaključio da taj sastanak predstavlja dokaz da je 1999. on imao nadležnost nad VJ-om i MUP-om.³⁰⁸⁵

929. Što se tiče sastanka u Štabu MUP-a od 7. maja 1999, Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on izdavao uputstva, prenosio Miloševićeva naređenja i odobravao akcije MUP-a.³⁰⁸⁶ On dalje ističe da je Pretresno veće pogrešno protumačilo sadržaj njegovog "političkog govora" na tom sastanku, koji, prema njegovim rečima, nije u skladu s ulogom nekog ko svakodnevno upravlja akcijama MUP-a.³⁰⁸⁷ On tvrdi da je u tom govoru samo uputio na sadržaj članka iz *Politike* s kojim je Štab MUP-a već bio upoznat³⁰⁸⁸ i da je Pretresno veće pogrešno

³⁰⁸⁰ V. dole, pododeljak VII.D.2.(i).

³⁰⁸¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 337.

³⁰⁸² Prvostepena presuda, tom 3, par. 343.

³⁰⁸³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 348.

³⁰⁸⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 346.

³⁰⁸⁵ Šainovićeva najava žalbe, par. 32; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 210, 212, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 343.

³⁰⁸⁶ Šainovićeva najava žalbe, par. 33; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 213, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 348. Šainović dalje tvrdi da je bio prisutan samo na početku sastanka i da ga, shodno tome, niko nije izvestio o događajima na terenu. (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 214).

³⁰⁸⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 215-217.

³⁰⁸⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 222-223.

protumačilo njegovu izjavu vezanu za "akciju 'Jezerce'" kao prenošenje Miloševićevih naređenja, iako je ta akcija "počela i odvijala se bez njegovog uticaja."³⁰⁸⁹

930. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće razumno postupilo kad je zaključilo da je Šainović ili prisustvovao sastanku održanom 4. maja 1999. ili da je o njemu bio potpuno obavješten, imajući u vidu da je na sastanku održanom 7. maja 1999. govorio o sadržaju sastanka od 4. maja 1999.³⁰⁹⁰ U vezi sa sastankom od 7. maja 1999, tužilaštvo tvrdi da Šainović ponavlja argumente koje je izneo u pretresnoj fazi i traži da se ocena dokaza koju je izvršilo Pretresno veće zameni njegovom ocenom. Tužilaštvo stoga tvrdi da Šainovićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja.³⁰⁹¹

931. Pretresno veće se oslonilo na dokumentarne dokaze i svedočenja svedoka koji su izjavili da je na sastanku održanom 4. maja 1999. Milošević saslušao Pavkovićev i Lukićev izveštaj.³⁰⁹² Pretresno veće takođe upućuje na zapisnik sa sastanka u Štabu MUP-a 7. maja 1999, koji pokazuje da je Šainović bio upoznat s ishodom sastanka od 4. maja 1999, s obzirom na to da je direktno uputio na date izveštaje i izjavu koja je potom objavljena u štampi.³⁰⁹³ Žalbeno veće je mišljenja da bi na osnovu tih dokaza razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da je Šainović ili prisustvovao sastanku održanom 4. maja 1999. ili da je o njemu bio potpuno obavješten. Dalje, Šainović pogrešno navodi zaključke Pretresnog veća u vezi s njegovom nadležnošću utoliko što se Pretresno veće nije oslonilo na sastanak od 4. maja 1999. odvojeno, već u vezi s njegovim učešćem na sastanku u Štabu MUP-a 7. maja 1999.³⁰⁹⁴

932. U vezi sa sastankom u Štabu MUP-a održanim 7. maja 1999, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, smatra da Šainović naprosto nastoji da ocenu dokaza od strane Pretresnog veća zameni svojom ocenom, ne pokazujući da je tumačenje od strane Pretresnog veća izjave koju je on dao na tom sastanku nerazumno. Pretresno veće je konkretno uputilo na to da je Šainović izneo glavne ciljeve i zadatke u "odbrani zemlje od agresora" i "borbi protiv terorizma", i pritom uputio na Miloševićevo naređenje koje "kao zadatak Vrhovne komande treba dati svim rukovodiocima policije."³⁰⁹⁵ Pretresno veće je uzelo u obzir iskaz Miroslava Mijatovića, zamenika načelnika štaba MUP-a,³⁰⁹⁶ da je Šainović samo ponavljao ono što je Milošević rekao nekoliko dana ranije, kao što je objavljeno u članku u *Politici*.³⁰⁹⁷ Međutim, Pretresno veće je eksplicitno

³⁰⁸⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 219. V. takođe *ibid.*, par. 218, 220.

³⁰⁹⁰ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 121, gde se upućuje na DP P1996, str. 1, 4.

³⁰⁹¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 124.

³⁰⁹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 343-344, gde se upućuje na DP P1696, str. 1, DP 4D406, DP 5D1289, Milovan Vlajković, 20. septembar 2007, T. 16081-16082, Ljubiša Stojimirović, 26. oktobar 2007, T. 17684.

³⁰⁹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 344, gde se upućuje na DP P1996, str. 4, Miroslav Mijatović, 13. februar 2008, T. 22286-22289.

³⁰⁹⁴ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 343-348.

³⁰⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 346, gde se poziva na DP P1996, str. 2, 4.

³⁰⁹⁶ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 673.

³⁰⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 347, gde se upućuje na Miroslav Mijatović, 13. februar 2008, T. 22287-22289, DP 5D1289.

konstatovalo da je Šainovićeva izjava znatno duža i detaljnija od članka iz *Politike*.³⁰⁹⁸ Prema tome, Šainovićeva tvrdnja da se on samo pozvao na članak iz *Politike* nije potkrepljena dokazima i zanemaruje relevantan zaključak Pretresnog veća.

933. Što se tiče "akcije 'Jezerce'", u zapisniku je zabeležena Šainovićeva izjava da će se posle akcije "svi odredi PJP vratiti u svoje Sekretarijate i u saradnji sa VJ raditi na uništavanju preostalih terorističkih grupa".³⁰⁹⁹ Šainovićeva tvrdnja da je akcija počela i odvijala se bez njegovog učešća je irelevantna, s obzirom na to da se u njegovoj izjavi govori kakva akcija treba da se izvede posle akcije "Jezerce". Shodno tome, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, konstatuje da bi razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da je Šainovićeva izjava više od prenošenja poruke ohrabrenja.³¹⁰⁰

934. Shodno tome, Šainović nije pokazao bilo kakvu grešku u zaključcima Pretresnog veća u vezi sa sastancima održanim 4. i 7. maja 1999. Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, odbija podosnove 1(21) i 1(22) Šainovićeve žalbe.

(iv) Sastanak s Miloševićem 17. maja 1999

935. Pretresno veće je konstatovalo da je 17. maja 1999. Šainović prisustvovao sastanku u Beogradu na kojem su bili, između ostalog, Milošević, Ojdanić, Pavković i Aleksandar Vasiljević, zamenik načelnika Uprave za bezbednost VJ-a, gde se raspravljalo o izveštajima u vezi sa zločinima koje su VJ, MUP i pripadnici "Škorpiona" počinili nad civilima kosovskim Albanacima, kao i o navodima MUP-a o zločinima koje je počinio VJ, koji su se ticali oko 800 leševa.³¹⁰¹ Pretresno veće se oslonilo na Šainovićevo prisustvo na tom sastanku prilikom diskusije o njegovoj nadležnosti nad VJ-om i MUP-om tokom 1999.³¹⁰² i prilikom donošenja zaključka da je i 1999. imao ulogu političara čiji je zadatak bio da služi kao veza između VJ-a i MUP-a, s jedne strane, i Miloševića, s druge.³¹⁰³

936. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da njegovo učešće na sastanku održanom 17. maja 1999. ukazuje na njegovu nadležnost nad VJ-om i MUP-om.³¹⁰⁴ On

³⁰⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 348.

³⁰⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 346, gde se poziva na DP P1996, str. 2.

³¹⁰⁰ Žalbeno veće dalje smatra da je činjenica da Šainović nije ostao do kraja sastanka irelevantna za zaključak Pretresnog veća, koji se ne zasniva na dužini njegovog prisustva već na sadržaju njegovog obraćanja učesnicima na sastanku (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 348).

³¹⁰¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 350-351.

³¹⁰² V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 336-361. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 467.

³¹⁰³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 337.

³¹⁰⁴ Šainovićeva najava žalbe, par. 34; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 225, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 349-353. Žalbeno veće smatra da je Šainovićeva referenca na Prvostepena presuda, tom 3, par. 343 štamparska greška.

tvrdi da je na sastanku izneo samo nekoliko komentara, što ne odgovara položaju vlasti nad VJ-om i MUP-om koji je utvrdilo Pretresno veće.³¹⁰⁵

937. Tužilaštvo odgovara da je Šainović bio "aktivan učesnik" na sastanku na visokom nivou, kojem nije prisustvovao nijedan general MUP-a, i da je Pretresno veće razumno postupilo kad se oslonilo na njegovo učešće kao na dokaz o njegovoj vlasti nad VJ-om i MUP-om na Kosovu.³¹⁰⁶

938. Pretresno veće je razmotrilo dokaze koji pokazuju da je na sastanku održanom 17. maja 1999. Šainović: (i) preuzeo obavezu da proveri da li su dobrovoljačke grupe prisutne "u centru u Kosovu Polju"; (ii) rekao da ljudi plaćaju velike sume za uniforme vojske ili MUP-a i ilegalno odlaze na Kosovo kako bi pljačkali; i (iii) složio se s predlogom da se formira nezavisno telo kako bi se istražili navodi o zločinima izneseni na sastanku.³¹⁰⁷ Iako njegovo učešće možda nije bilo intenzivno, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, se nije uverilo da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo, između ostalog, na taj dokaz kao pokazatelj da je Šainović imao ulogu političara koji je služio kao veza između VJ-a i MUP-a, s jedne strane, i Miloševića, s druge. Šainovićeve spekulativne tvrdnje da, u slučaju da je imao vlast, "ne bi bilo napetosti između [VJ-a i MUP-a]" i da bi "mu Milošević izdavao naređenja ili od njega očekivao odgovore"³¹⁰⁸ ne pokazuju da je Pretresno veće na nerazuman način protumačilo dokaze.

939. U svetlu gorenavedenog, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, odbija Šainovićeve argumente u vezi s njegovom ulogom kao veze između VJ-a i MUP-a i njegovim uticajem na te snage.³¹⁰⁹

(g) Sastanak Zajedničke komande 1. juna 1999.

940. Kad je zaključilo da je Šainović bio politički koordinator snaga na Kosovu 1999, Pretresno veće je napomenulo da je on bio u poziciji da prenosi naređenja i izdaje odobrenja za određena dejstva VJ-a i MUP-a.³¹¹⁰ Konkretno, Pretresno veće je razmotrilo dokaze koji pokazuju da je Šainović prisustvovao sastanku Zajedničke komande 1. juna 1999. u podrumu hotela "Grand" u

³¹⁰⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 229, 231-232. V. takođe Šainovićeva replika, par. 37. Pored toga, Šainović iznosi više prigovora na zaključke Pretresnog veća vezane za sastanak održan 16. maja 1999. kome su prisustvovali Ojdanić, Pavković, Vasiljević, Geza Farkaš i Branko Gajić (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 227-228, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 349). Uzimajući u obzir da Šainović nije bio prisutan na sastanku, većina njegovih argumenata osporava činjenične zaključke na kojima se ne zasniva njegova osuđujuća presuda. Shodno tome, ti argumenti se odbacuju bez detaljnog razmatranja. Šainovićeva tvrdnja da nema dokaza koji pokazuju da ga je Pavković zapravo informisao da su pripadnici "Škorpiona" prisutni na Kosovu (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 228) i da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je organizacija sporovođenja istrage u vezi sa smrtnim slučajevima o kojima je izvešteno na sastanku bila u okviru njegove nadležnosti (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 229-230, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 353) je obrađena dole, pododeljci VII.D.3.(d) i VII.D.3.(e).

³¹⁰⁶ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 128.

³¹⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 351, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 69-70, Geza Farkaš, 25. septembar 2007, T. 16297, 16329-16330, Branko Gajić, 7. septembar 2007, T. 15290-15291.

³¹⁰⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 232.

Prištini.³¹¹¹ Pretresno veće je zaključilo da su drugi učesnici na tom sastanku Šainovića videli kao najistaknutiju ličnost i kao nekog ko je mogao da izda naređenje za prekid dejstava zajedničkih snaga VJ-a i MUP-a.³¹¹² S tim u vezi, Pretresno veće se prvenstveno oslonilo na iskaze Aleksandra Vasiljevića, zamenika načelnika Uprave za bezbednost,³¹¹³ Momira Stojanovića, načelnika Odseka bezbednosti Prištinskog korpusa,³¹¹⁴ Lazarevića i Zorana Anđelkovića, koji su svi prisustvovali sastanku održanom 1. juna 1999.³¹¹⁵

941. U vezi sa sastankom, Šainović tvrdi da je u oceni njegovog položaja i nadležnosti Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na činjenicu da su učesnici na sastanku ustali kad je on ušao u prostoriju i na to da se sticao utisak da "je važan".³¹¹⁶ On ističe da je Vasiljevićev iskaz o Šainovićevoj ulozi nepouzdan i nedosledan³¹¹⁷ i tvrdi da su, suprotno zaključku Pretresnog veća, Vasiljević, Lazarević, Stojanović i Anđelković dali različite iskaze o sastanku.³¹¹⁸ On tvrdi da je Pretresno veće postupilo nerazumno kad je zaključilo da je on prenosio Miloševićeva naređenja i da je bio u poziciji da izda naređenje za prekid dejstava MUP-a i VJ-a na osnovu sporazuma koji su postigli Milošević i Ahtisaari, kao i da se taj zaključak kosi s dokazima u spisu.³¹¹⁹ Konkretno, Šainović tvrdi da nije mogao narediti povlačenje snaga MUP-a i VJ-a 1. juna 1999, s obzirom na to da je sporazum između Miloševića i Ahtisaarija zaključen tek 4. juna 1999.³¹²⁰

942. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da su zaključci Pretresnog veća u vezi sa sastankom od 1. juna 1999. i ocena Vasiljevićevog svedočenja razumni i da Šainovićeve argumente u kojima on ponavlja tvrdnje koje je izneo u pretresnoj fazi treba odbaciti bez razmatranja.³¹²¹ Prema mišljenju tužilaštva, dokazi jasno pokazuju da je Šainović na sastanku govorio o privremenom sporazumu i činjenici da će konačni sporazum uskoro biti potpisan.³¹²²

943. Prilikom donošenja zaključka o Šainovićevom učešću na sastanku održanom 1. juna 1999, Pretresno veće je razmotrilo Vasiljevićev iskaz da su svi ustali kad je Šainović ušao u prostoriju i Stojanovićevo objašnjenje da je to bilo uobičajeno ponašanje u VJ-u "kad bi ušao neko od

³¹⁰⁹ Šainovićev žalbeni podnosiv 1(23), delimično.

³¹¹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 359.

³¹¹¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1145, 1150. Pretresno veće je razmotrilo dokaze o samo jednom sastanku Zajedničke komande održanom 1999. Žalbeno veće je već odbilo Šainovićeve argumente da sastanak od 1. juna 1999. nije bio sastanak Zajedničke komande (v. gore, pododeljak VII.C.3.(c)(viii)).

³¹¹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 359.

³¹¹³ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 571.

³¹¹⁴ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 567.

³¹¹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 355-358.

³¹¹⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 236, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 355, 357, 359.

³¹¹⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 237-238, gde se upućuje, između ostalog, na DP 2D387, par. 3, DP P2589, T. 16430.

³¹¹⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 237, 239-240, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 359.

³¹¹⁹ Šainovićeva najava žalbe, par. 35, 43; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 241-242. V. takođe *ibid.*, par. 291-292.

³¹²⁰ Žalbeni pretres, 11. mart 2003, AT. 179, 272-273.

³¹²¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 129. V. takođe *ibid.*, par. 38-40.

³¹²² Žalbeni pretres, 11. mart 2003, AT. 254.

pretpostavljenih".³¹²³ Pretresno veće se takođe oslonilo na Vasiljevićev iskaz da su se ostali učesnici na sastanku " s poštovanjem odnosili" prema Šainoviću, kao i da je on predsedavao sastankom "i da je odavao jasan utisak da je on glavni."³¹²⁴ Suprotno Šainovićевой tvrdnji, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da bi razuman presuditelj o činjenicama mogao da se osloni na, između ostalog, taj iskaz u donošenju zaključaka u vezi sa Šainovićevom nadležnošću 1999.

944. Što se tiče nedoslednosti u Vasiljevićevim iskazima, Pretresno veće je napomenulo da je u izjavi koju je dao Šainovićевой odbrani Vasiljević rekao da ne zna šta je bila zvanična funkcija Šainovića na sastanku održanom 1. juna 1999, ali da je "stekao utisak da Šainović 'treba da se informiše i koordinira eventualne probleme između VJ-a i MUP-a i da prati ukupnu situaciju na Kosovu i o tome obaveštava Beograd'. "³¹²⁵ U svom svedočenju u predmetu *S. Milošević*, koje je uvršteno u spis u ovom predmetu, u vezi sa sastankom Zajedničke komande od 22. jula 1998, Vasiljević je izjavio da je "[Šainović] imao ovlašćenja kao komandant Zajedničke komande da usaglasi dejstva između snaga MUP-a i snaga Vojske Jugoslavije na konkretnom zadatku."³¹²⁶ Žalbeno veće napominje da se te dve izjave odnose na različite sastanke Zajedničke komande. Pored toga, suprotno Šainovićевой tvrdnji, te izjave se u suštini podudaraju. Vasiljević je u obe izjave bio dosledan u svojoj tvrdnji u vezi s prirodom Šainovićeve nadležnosti.

945. Dalje, u izjavi koju je dao Šainovićевой odbrani Vasiljević je rekao da "[i]zlaganje Šainovića na [...] sastanku [od 1. juna 1999.] nije bilo u formi izdavanja nekog posebnog naređenja. On se, kao čovek nespornog političkog autoriteta, složio sa onim što su izlagali generali Vojske i MUP-a."³¹²⁷ Vasiljević je u izjavi koju je dao tužilaštvu potvrdio da se Šainović složio s planom koji su izneli Lukić, Lazarević i Pavković, dodavši, ipak, da "u sledeća tri-četiri dana mora biti uništen preostali deo terorista i da se mora poboljšati organizacija dejstava na terenu i saradnja MUP-a s vojskom".³¹²⁸ Žalbeno veće napominje da je u izjavi koju je dao tužilaštvu Vasiljević eksplicitno naveo da "[n]iko to nije konkretno primio kao naredbu, ali je [Šainovićeva] reč bila zadnja."³¹²⁹ Žalbeno veće ne uočava protivrečnosti između te dve izjave. Međutim, izjava koju je Vasiljević dao tužilaštvu je detaljnija u odnosu na ono što je Šainović rekao na sastanku.

³¹²³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 355 i fusnota 747, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 80, Momir Stojanović, 7. decembar 2007, T. 19803-19804.

³¹²⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 357, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 80.

³¹²⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 357, gde se upućuje na DP 2D387, par. 3.

³¹²⁶ Aleksandar Vasiljević, DP P2589, T. 16430.

³¹²⁷ DP 2D387, par. 2.

³¹²⁸ Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 81.

³¹²⁹ Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 81.

946. Pretresno veće je dalje zaključilo da se različiti iskazi o sastanku održanom 1. juna 1999. "velikim delom podudaraju."³¹³⁰ Žalbeno veće napominje da se iskazi Vasiljevića i Stojanovića razlikuju u pogledu sadržaja Šainovićevih izjava na sastanku. Stojanović se sećao da je Šainović rekao da će između SRJ i međunarodne zajednice biti potpisan sporazum i da će povlačenje snaga VJ-a i MUP-a predviđeno tim sporazumom uskoro da počne,³¹³¹ dok Vasiljević tu izjavu nije pomenuo. Međutim, takvo nepodudaranje je beznačajno s obzirom na to da su oba svedoka potvrdila da Šainović na sastanku nije izdavao formalna naređenja.³¹³² i da je i u Lazarevićevom svedočenju potvrđena Šainovićeva izjava u vezi s povlačenjem.³¹³³ Naime, Pretresno veće se u svom zaključku o Šainovićevoj ulozi na sastanku oslonilo upravo na njegovu izjavu u vezi s povlačenjem snaga VJ-a i MUP-a.³¹³⁴ Anđelković je takođe potvrdio da je Šainović na sastanku govorio o razgovorima koje su u Beogradu vodili Martti Ahtisaari, predsednik Finske,³¹³⁵ Viktor Černomirdin, ruski premijer,³¹³⁶ i Milošević.³¹³⁷ Žalbeno veće podseća da nije neophodno da svedočenja koja se međusobno potkrepljuju budu identična u svim aspektima ili da iste činjenice opisuju na isti način. Potkrepljivanje može da postoji čak i kad se svedočenja razlikuju u nekim detaljima, pod uslovom da se u jednom verodostojnom svedočenju date činjenice ne opisuju na način koji je nespojiv s njihovim opisom u drugom verodostojnom svedočenju.³¹³⁸ Šainović nije pokazao da je, bez obzira na nepodudarnosti između Vasiljevićevog, Stojanovićevog i Lazarevićevog iskaza, Pretresno veće nerazumno postupilo kad se oslonilo na Vasiljevićevo svedočenje.

947. Pretresno veće je konstatovalo da su na sastanku održanom 1. juna 1999. Šainovića videli kao "nekog ko je mogao da izda naređenje za prekid dejstava zajedničkih snaga na osnovu sporazuma koji su postigli Milošević i Martti Ahtisaari", te je, shodno tome, zaključilo "da je on i 1999. godine bio u poziciji da prenosi naređenja i izdaje odobrenja za određena dejstva VJ-a i MUP-a."³¹³⁹ Tumačenje dokaza od strane Pretresnog veća je razumno. Iskazi pokazuju da je Šainović obavestio učesnike na sastanku o predstojećem sporazumu koji je predviđao povlačenje snaga VJ-a i MUP-a s Kosova i izjavio da se "u najskorije vreme [...] sve aktivnosti moraju

³¹³⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 359.

³¹³¹ Momir Stojanović, 7. decembar 2007, T. 19774-19775.

³¹³² Momir Stojanović, 7. decembar 2007, T. 19775; Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 81.

³¹³³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 356, gde se upućuje na Vladimir Lazarević, 12. novembar 2007, T. 18123.

³¹³⁴ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 359.

³¹³⁵ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1215.

³¹³⁶ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1215.

³¹³⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 358, gde se upućuje na Zoran Anđelković, 30. avgust 2007, T. 14663-14664.

³¹³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Rukundo*, par. 76, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 428. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 139; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 31.

³¹³⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 359.

obustaviti.³¹⁴⁰ Iako u vojnom smislu to možda ne predstavlja formalno naređenje, jasno je da se radilo o uputstvu o tome šta treba da se uradi u skladu s predstojećim sporazumom.³¹⁴¹ Činjenica da je dati sporazum potpisan kasnije ne kosi se s tim dokazom.³¹⁴² Obavezujuća priroda poruke koju je preneo Šainović je potvrđena i reakcijama Lazarevića i Lukića, koji su izrazili svoje nezadovoljstvo odlukom o povlačenju, budući da su njihove jedinice bile usred borbenih dejstava.³¹⁴³ Obim Šainovićeve nadležnosti je potvrđen i njegovim odobrenjem akcije u Drenici i uputstvima da saradnja između VJ-a i MUP-a treba da se poboljša.³¹⁴⁴ Šainović nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo.³¹⁴⁵

948. Žalbeno veće podseća da je potvrdilo zaključak Pretresnog veća da je sastanak od 1. juna 1999. bio sastanak Zajedničke komande.³¹⁴⁶ U istom smislu i uzevši u obzir Šainovićeve konkretne izjave na sastanku održanom 1. juna 1999, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, konstatuje da je Pretresno veće razumno postupilo kad je zaključilo da se Šainovićeva nadležnost u okviru Zajedničke komande 1998. nastavila tokom 1999.

949. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da Šainović nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo u svom zaključku vezanom za Šainovićevu ulogu na sastanku Zajedničke komande održanom 1. juna 1999. Žalbeno veće stoga odbija podosnove 1(24) i 2(3) Šainovićeve žalbe.

(h) Šainovićeva mogućnost da daje uputstva, predloge i sugestije

950. Pretresno veće je zaključilo da je Šainović imao velika *de facto* ovlašćenja kako nad snagama VJ-a, tako i nad snagama MUP-a na Kosovu, i da je stoga Pavkoviću i Lukiću mogao da daje predloge, sugestije i uputstva.³¹⁴⁷

951. Šainović tvrdi da Pretresno veće nije dalo "pravno tumačenje značenja termina uputstvo, predlog ili sugestija" i da je pogrešilo u primeni prava jer nije napravilo razliku između posledica naređenja, uputstava, predloga, odnosno sugestija.³¹⁴⁸ On tvrdi da je naređenje "pravno definisano

³¹⁴⁰ Momir Stojanović, 7. decembar 2007, T. 19775. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 356.

³¹⁴¹ Žalbeno veće napominje da se to takođe podudara sa zaključkom Pretresnog veća da Zajednička komanda nije zamenila postojeće komandne lance VJ-a i MUP-a (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1081, 1110).

³¹⁴² V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1215, gde se upućuje na DP P472.

³¹⁴³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 356, gde se upućuje, između ostalog, na Momir Stojanović, 7. decembar 2007, T. 19775.

³¹⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 356, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, 23. januar 2007, T. 8954-8955, *ibid.*, 29. avgust 2007, T. 14505-14506, *ibid.*, DP P2600, par. 81-82, DP 2D387, par. 1-4, DP P2862.

³¹⁴⁵ Sudija Tuzmukhamedov prilaže protivno mišljenje u odnosu na celi taj paragraf.

³¹⁴⁶ V. gore, pododeljak VII.C.3.(c)(viii).

³¹⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 462.

³¹⁴⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 303-305, 309, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 331, 341-342, 346-348, 359, 462, 467, 782. V. takođe Šainovićeva najava žalbe, par. 47.

kao metod činjenja zločina kao deo individualne krivične odgovornosti.³¹⁴⁹ Po njegovom mišljenju, za razliku od naređenja, uputstvo, predlog ili sugestija ne podrazumevaju postojanje pravnog odnosa između strane koja izdaje naređenje i strane koje ga prima, s definisanom odgovornošću obe strane.³¹⁵⁰

952. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da je Šainovićev argument da je Pretresno veće pomešalo njegov činjenični doprinos UZP-u s pravnim konceptom izdavanja naređenja neutemeljen.³¹⁵¹ Po mišljenju tužilaštva, imajući u vidu da je ocena Šainovićevog doprinosa koju je izvršilo Pretresno veće činjenična, nije se tražilo pravno tumačenje termina "uputstvo", "predlog", ili "sugestija".³¹⁵² Tužilaštvo tvrdi da Šainovićevi postupci pokazuju visok stepen uticaja, što je u skladu sa zaključkom Pretresnog veća da je Šainović imao *de facto*, a ne *de jure* nadležnost nad VJ-om i MUP-om.³¹⁵³

953. Šainović u replici tvrdi da davanje sugestija, predloga i uputstava samo po sebi ne podrazumeva visok stepen uticaja.³¹⁵⁴

954. Žalbeno veće smatra da Pretresno veće nije bilo obavezno da navede pravnu definiciju termina "naređenje", "uputstvo", "predlog" ili "sugestija", s obzirom na to da su ti termini korišćeni za opisivanje činjeničnih zaključaka, a ne za davanje pravne kvalifikacije Šainovićevih postupaka. Dalje, Šainovićev argument je neutemeljen u meri u kojoj sugeriše da je Pretresno veće pomešalo vidove odgovornosti za činjenje na osnovu UZP-a i na osnovu naređivanja. Ta dva vida predstavljaju posebne oblike individualne krivične odgovornosti, od kojih svaki zahteva ispunjenje konkretnih pravnih uslova. Da bi se optuženom pripisala odgovornost na osnovu UZP-a, dovoljno je da on "izvrši djela koja su na neki način usmjerena ka sprovođenju" UZP-a.³¹⁵⁵ Takva dela mogu da uključuju davanje naređenja, uputstava, predloga ili sugestija, ukoliko značajno doprinose činjenju zločina obuhvaćenih zajedničkim ciljem.

955. Iz gorenavedenih razloga, Šainović nije pokazao pravnu grešku u zaključku Pretresnog veća da je mogao da daje predloge, sugestije i uputstva. Žalbeno veće odbija podosnov 2(7) Šainovićeve žalbe.

³¹⁴⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 306.

³¹⁵⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 307.

³¹⁵¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 166.

³¹⁵² Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 167.

³¹⁵³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 168, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 462.

³¹⁵⁴ Šainovićeva replika, par. 46.

³¹⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 695, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 229.

(i) Navodne greške u zaključku da je Šainović bio "politički koordinator" snaga na Kosovu

956. U oceni Šainovićevog učešća u UZP-u, Pretresno veće je zaključilo sledeće:

Šainović je imao velika *de facto* ovlašćenja kako nad snagama VJ, tako i nad snagama MUP-a na Kosovu. Iz tog razloga, on je mogao da daje predloge, sugestije i uputstva i Pavkoviću i Lukiću, kao i VJ, odnosno MUP-u. On je bio ključna spona između Miloševića u Beogradu i jedinica VJ i MUP koje su dejtvovala na Kosovu. Njegova uloga je, prema tome, bila uloga političkog koordinatora snaga na Kosovu. On je nastavio da igra tu ulogu i po završetku Plana za suzbijanje terorizma u oktobru 1998, prvo kao predsedavajući Komisije za saradnju s VMK-om i zatim, u periodu NATO bombardovanja, i kao član Zajedničke komande i kao političar najvišeg ranga koji je nastavio da se sastaje s Pavkovićem i Lukićem, koji je često putovao na Kosovo i intenzivno kontaktirao s Ibrahimom Rugovom. Osim toga, on je, kao što se vidi iz sastanka koji je 7. maja 1999. održan u zgradi Štaba MUP-a, takođe prenosio Miloševićeve naloge za MUP Srbije.³¹⁵⁶

957. Konkretno, u vezi sa Šainovićevom nadležnošću nad VJ-om i MUP-om u 1998, Pretresno veće je zaključilo sledeće:

Budući da su političari u to vreme održavali vezu s VJ i MUP-om i budući da je tim organima trebalo Miloševićovo odobrenje, Šainovićeva uloga bila je ključna kako za davanje takvog odobrenja, tako i za izdavanje uputstava. Razna uputstva koja je izdao [...] pokazuju da je on zaista bio politički koordinator aktivnosti VJ i MUP-a na Kosovu 1998.³¹⁵⁷

958. Pored toga, Pretresno veće je uzelo u obzir da je Šainović prisustvovao: (i) sastanku s Miloševićem 29. oktobra 1998. gde se raspravljalo o Planu za suzbijanje terorizma;³¹⁵⁸ (ii) sastanku u Štabu MUP-a u Prištini 5. novembra 1998. na kom je Lukić učesnike izvestio o aktuelnoj situaciji na Kosovu i o spremnosti snaga MUP-a da nastave s izvršavanjem svojih dužnosti i zadataka;³¹⁵⁹ i (iii) sastanku u MUP-u u Beogradu 27. novembra 1998, na kom su definisani zadaci i dalje angažovanje pripadnika policije na Kosovu.³¹⁶⁰ Pretresno veće je zaključilo da se Šainovićevo prisustvo na tim sastancima "podudara" s drugim dokazima koji pokazuju da je on vršio uticaj po dolasku na Kosovo i da je u to vreme bio politički koordinator VJ-a i MUP-a.³¹⁶¹

(i) Argumentacija strana u postupku

959. Šainović iznosi niz prigovora na zaključke Pretresnog veća. On tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on bio politički koordinator jedinica VJ-a i MUP-a na Kosovu³¹⁶² i da, konkretno kad je reč o 1999, Pretresno veće nije eksplicitno zaključilo da je on nastavio da

³¹⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 462. V. takođe *ibid.*, par. 467.

³¹⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 331.

³¹⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 332. V. takođe gore, pododeljak VII.D.2.(c).

³¹⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 333.

³¹⁶⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 334.

³¹⁶¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 335.

³¹⁶² Šainovićeva najava žalbe, par. 10; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 22. V. takođe *ibid.*, par. 7-8, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 331, 335, 462.

obavlja tu funkciju..³¹⁶³ On ističe da Pretresno veće nije objasnilo "prirodu i suštinu političke koordinacije."³¹⁶⁴

960. Šainović takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je "[njegovu] ulogu opisalo kao ključnu kako za davanje odobrenja, tako i za izdavanje uputstava" MUP-u i VJ-u u 1998.³¹⁶⁵ On tvrdi da je Milošević svakodnevno bio u kontaktu s najvišim predstavnicima VJ-a i MUP-a i da su mu sve strukture bile na raspolaganju, da su sve odluke o raspoređivanju donošene na najvišem nivou, a zatim prosleđivane prema nižim nivoima u komandnom lancu, koji je ostao nepromenjen kako 1998. tako i 1999.³¹⁶⁶ Šainović tvrdi da nema primera da Milošević nije bio u mogućnosti da daje odobrenja ili uputstva putem redovnog komandnog lanca, dodavši da, osim članka iz *Politike* na koji se upućuje,³¹⁶⁷ nema dokaza koji pokazuju da je on ikada preneo bilo koje Miloševićevo naređenje, ili da je doneo nezavisnu odluku, dao uputstva ili sugestije.³¹⁶⁸ U vezi s njegovim učešćem na sastancima 29. oktobra, 5. novembra i 27. novembra 1998, Šainović tvrdi da se nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi oslonio na taj dokaz, s obzirom na ograničen stepen njegovog učešća.³¹⁶⁹

961. Šainović dalje ističe da je Pretresno veće donelo zaključak da je on tokom celog perioda 1998. i 1999. imao velika *de facto* ovlašćenja nad VJ-om i MUP-om na osnovu dokaza koji se odnose na 1998.³¹⁷⁰ On tvrdi da je, u odsustvu dokaza da je on 1999. koordinirao aktivnosti snaga SRJ i Srbije, Pretresno veće izvelo zaključke na osnovu "analogije" s događajima koji su se odigrali 1998, i da je stoga napravilo pravnu grešku jer je pogrešno primenilo standard dokazivanja.³¹⁷¹ Konkretno u odnosu na 1999, Šainović tvrdi da su Pretresnom veću predočeni dokazi samo u vezi sa tri sastanka na kojima je on imao kontakte sa VJ-om i MUP-om, što, prema njegovoj tvrdnji, ne potkrepljuje zaključak da je imao velika ovlašćenja na Kosovu.³¹⁷²

³¹⁶³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 13, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1144, *ibid.*, tom 3, par. 336-361.

³¹⁶⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 17, 19-20; žalbeni pretres, 13 Mar 2013, AT. 174.

³¹⁶⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 10, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 331.

³¹⁶⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 11, 284-287, 289, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 487, 710, Đorđe Čurčin, 1. oktobar 2007, T. 16979. V. takođe Šainovićev žalbeni podnesak, par. 175; žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 173.

³¹⁶⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 11, 224, 288, 290, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1088; Šainovićeva replika, par. 8, 39; žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 175.

³¹⁶⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 15, 51, 60, 308, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 291-299; Šainovićeva replika, par. 7, 13. Šainović dodaje da su svedoci opisali samo njegove postupke u svojstvu predsedavajućeg Komisije za saradnju s VMK-om (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 51-52).

³¹⁶⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 12, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 332-335.

³¹⁷⁰ Šainovićeva najava žalbe, par. 44; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 293-294.

³¹⁷¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 279-282, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 467. V. takođe Šainovićeva replika, par. 42; žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 199-200.

³¹⁷² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 295, gde se poziva na sastanke održane 4. aprila 1999, 7. maja 1999. i 1. juna 1999. V. takođe Šainovićeva replika, par. 43.

962. Pored toga, Šainović tvrdi da zaključak Pretresnog veća da je on bio "ključna spona" između Miloševića i snaga VJ-a i MUP-a na Kosovu i da je, shodno tome, bio politički koordinator tih snaga nema osnovu u dokazima.³¹⁷³ On ističe da je Pretresno veće zanemarilo dokaze da je posle 24. marta 1999. on imao samo dva ili tri kratka sastanka s Miloševićem, uvek u prisustvu drugih predstavnika državnih organa Srbije i SRJ.³¹⁷⁴

963. Na kraju, Šainović tvrdi da je Pretresno veće zaključilo da je on bio koordinator civilnih aktivnosti na Kosovu, ali da nije konkretno navelo o kojim se civilnim aktivnostima radi.³¹⁷⁵

964. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da je Pretresno veće koristilo termin "politički koordinator" kao opisni termin, oslanjajući se na svoj raniji zaključak da je: (i) kao rukovodeći član Zajedničke komande, Šainović imao velika ovlašćenja nad snagama VJ-a i MUP-a; (ii) bio u poziciji da daje predloge, sugestije i uputstva snagama na Kosovu; i (iii) da je bio ključna spona između Miloševića i jedinica VJ-a i MUP-a koje su deystvovala na terenu.³¹⁷⁶

965. Tužilaštvo dalje tvrdi da je, na osnovu Šainovićeve rukovodeće uloge na sastancima Zajedničke komande 1998. godine, Pretresno veće razumno postupilo kad je zaključilo da je ta uloga bila ključna za davanje odobrenja i uputstava.³¹⁷⁷ Tužilaštvo ističe da su brojni svedoci u svojim svedočenjima govorili i o Šainovićevoj nadležnosti na Kosovu i o izvoru te nadležnosti, kao i da je sam Šainović priznao da je služio kao veza između Miloševića i međunarodne zajednice.³¹⁷⁸ Tužilaštvo dodaje da se ne postavlja pitanje da li je Milošević mogao da daje instrukcije i naređenja bez Šainovića, već kako se to zapravo odvijalo.³¹⁷⁹ Tužilaštvo dalje tvrdi da je Pretresno veće donelo taj zaključak na osnovu ukupnih dokaza a ne, kako tvrdi Šainović, na osnovu njegovog učešća na sastancima 29. oktobra 1998, 5. novembra 1998. i 27. novembra 1998.³¹⁸⁰

966. Tužilaštvo takođe tvrdi da Šainović nije konkretno naveo nikakvu grešku u zaključku Pretresnog veća da je on imao velika *de facto* ovlašćenja nad VJ-om i MUP-om, i da stoga njegove argumente treba odbaciti bez razmatranja.³¹⁸¹ Tužilaštvo dodaje da je Pretresno veće "s pravom uzelo u obzir dokaze iz 1998. u meri u kojoj oni imaju dokaznu vrednost kad je reč o Šainovićevim

³¹⁷³ Šainovićeva najava žalbe, par. 42; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 14-15, 283, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 331, 335, 462.

³¹⁷⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 16, 343, gde se upućuje na DP P605, str. 223-224, 227, 348. V. takođe Šainovićeva replika, par. 48-49; žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 176.

³¹⁷⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 21, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 427.

³¹⁷⁶ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 41-42, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 462.

³¹⁷⁷ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 27-28, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 309-315, 331. V. takođe Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 169, gde se upućuje na zaključke Pretresnog veća da je Šainović nastavio da daje uputstva Pavkoviću i Lukiću u svom svojstvu predsedavajućeg Komisije za saradnju s VMK-om.

³¹⁷⁸ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 30, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 295-298.

³¹⁷⁹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 31.

³¹⁸⁰ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 32.

³¹⁸¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 155.

ovlašćenjima 1999."³¹⁸² S tim u vezi, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće ispravno primenilo standard dokazivanja, da je bilo svesno razlike između situacije na Kosovu 1998. i 1999. i da je ispravno zaključilo da dokazi pokazuju da Šainovićeva nadležnost nije bila smanjena 1999.³¹⁸³ Tužilaštvo dalje tvrdi da se u vezi sa Šainovićevom ulogom u 1999, a posebno tokom NATO kampanje, Pretresno veće takođe oslonilo na: (i) Vasiljevićev iskaz da je Šainović imao "izvršnu komandu" na Kosovu; (ii) Pešićevo svedočenje da je Šainović vršio uticaj nad VJ-om; i (iii) na sastanak od 1. juna 1999. koji pokazuje da je Šainovićeva rukovodeća uloga ostala netaknuta.³¹⁸⁴

967. Na kraju, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće razumno postupilo kad je zaključilo da je Šainović bio vodeći član Zajedničke komande i ključna spona s Miloševićem u 1999.³¹⁸⁵ Tužilaštvo tvrdi da se zaključak Pretresnog veća da je Milošević koristio Šainovića da prenosi naređenja zasniva na ukupnim dokazima i da treba bez razmatranja odbaciti Šainovićevu tvrdnju da se taj zaključak temelji samo na članku iz *Politike*.³¹⁸⁶ Tužilaštvo dodaje da činjenica da je Milošević možda bio u kontaktu s drugima ne dovodi u pitanje zaključak da je Šainović služio kao ključna spona.³¹⁸⁷

968. U replici Šainović ističe da je pozivanje tužilaštva na ukupne dokaze u cilju pokazivanja da je on bio politički koordinator neprimereno.³¹⁸⁸

(ii) Analiza

969. Žalbeno veće podseća da je stav Pretresnog veća da je Šainović bio "politički koordinator snaga na Kosovu",³¹⁸⁹ samo skraćeni izraz koji upućuje na zaključke Pretresnog veća vezane za dokaze da je Šainović bio "jedan od vodećih članova Zajedničke komande", koji je "imao velika *de facto* ovlašćenja kako nad snagama VJ-a, tako i nad snagama MUP-a na Kosovu" i da "je mogao da daje predloge, sugestije i uputstva Pavkoviću i Lukiću", te da "je bio ključna spona između Miloševića u Beogradu, i jedinica VJ-a i MUP-a koje su dejstvovala na Kosovu."³¹⁹⁰ Shodno tome, neutemeljen je Šainovićev argument da Pretresno veće nije objasnilo "prirodu i suštinu političke koordinacije"³¹⁹¹. Pored toga, iz formulacije zaključka Pretresnog veća o Šainovićevoj političkoj

³¹⁸² Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 156.

³¹⁸³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 148, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 467.

³¹⁸⁴ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 157, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 339, 342, 359.

³¹⁸⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 33, 40. V. takođe *ibid.*, par. 34, 36-39, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1112, 1117, 1183, *ibid.*, tom 3, par. 339, 341, 348, 356-357, 359, DP P2589, DP P1989, DP P1996, DP P2166, str. 13-15, DP P1281, str. 2, DP P2600, par. 80, Ljubinko Cvetić, 7. decembar 2006, T. 8085.

³¹⁸⁶ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 151. V. takođe Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 35, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 380-381, 401.

³¹⁸⁷ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 149-150.

³¹⁸⁸ Šainovićeva replika, par. 9-10, 41, 44.

³¹⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 462.

³¹⁹⁰ V. gore, par. 216.

³¹⁹¹ V. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 17.

koordinaciji jasno je da se taj zaključak odnosi na Šainovićeve aktivnosti kako 1998, tako i 1999.³¹⁹²

970. Pri donošenju zaključka da je Šainović bio politički koordinator snaga VJ-a i MUP-a na Kosovu 1998. i 1999, Pretresno veće se oslonilo na dokaze koji pokazuju Šainovićeve brojne interakcije s predstavnicima VJ-a i MUP-a. Pretresno veće je konkretno uputilo na uputstva koja je Šainović preneo pripadnicima VJ-a i MUP-a na više od 20 sastanaka Zajedničke komande, održanih od jula do oktobra 1998.³¹⁹³ Pretresno veće je takođe napomenulo da je, kao predsedavajući Komisije za saradnju s VMK-om krajem 1998. i početkom 1999, Šainović davao konkretne zadatke predstavnicima MUP-a i VJ-a,³¹⁹⁴ a Lukiću i Pavkoviću direktivu da o važnim incidentima prvo izveštavaju njega, pa tek onda svoje pretpostavljene.³¹⁹⁵ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir da je na sastanku MUP-a održanom 4. aprila 1999, Šainović izdavao direktive u vezi s korišćenjem snaga MUP-a na Kosovu,³¹⁹⁶ a na sastanku u Štabu MUP-a 7. maja 1999, pored toga što je izneo glavne ciljeve i zadatke u "odbrani zemlje od agresora" i "borbi protiv terorizma", Šainović je izdao uputstvo da će se posle akcije 'Jezerce' svi odredi PJP-a vratiti u svoje sekretarijate i u saradnji sa VJ-om raditi na uništavanju preostalih terorističkih grupa.³¹⁹⁷ Dalje, Pretresno veće je uzelo u obzir da je 17. maja 1999. Šainović prisustvovao sastanku sa, među ostalima, Miloševićem, Ojdanićem i Pavkovićem, na kom je: (i) preuzeo obavezu da proveri da li su dobrovoljačke grupe prisutne "u centru u Kosovu Polju"; (ii) rekao da ljudi plaćaju velike sume za uniforme vojske ili MUP-a i ilegalno odlaze na Kosovo kako bi pljačkali; i (iii) složio se s predlogom da se formira nezavisno telo kako bi se istražili navodi o zločinima izneseni na sastanku.³¹⁹⁸ Na kraju, Pretresno veće je takođe uzelo u obzir da je na sastanku Zajedničke komande održanom 1. juna 1999, Šainović dao uputstvo Lazareviću, komandantu Prištinskog korpusa, i Lukiću, načelniku štaba MUP-a, da operacije treba da se završe što je moguće pre.³¹⁹⁹ Imajući u vidu te dokaze, Žalbeno

³¹⁹² V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 462.

³¹⁹³ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 310-314, gde se upućuje na DP P1468, str. 7-8, 11, 16, 27, 34, 47, 50, 55-56, 78, 85, 115, 123-129, 132, 135-136, 141-142, 145, 148, 152-153, 156, 164, DP IC199, str. 8. V. takođe gore, pododeljak VII.D.2.(b).

³¹⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 378, gde se upućuje na Dušan Lončar, 1. decembar 2006, T. 7691-7692, DP P2521, par. 30, 67. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 389-400. Na primer, Pretresno veće je zaključilo sledeće: (i) Šainović je jednom rekao Stojiljkoviću da treba pojačati patrole ne jednom opasnom putu i da je "Stojiljković ispoštovao tu direktivu" (*ibid.*, tom 3, par. 378); (ii) kad se 24. decembra 1998. Ciaglinski žalio Lončaru da VMK ne dobija dovoljno informacija o pokretima vojske, Lončar je rekao da, iako je razgovarao s Pavkovićem i da će to biti rešeno, to još uvek treba da se potvrdi na večernjem sastanku sa Šainovićem, Walkerom i komandantom MUP-a (*ibid.*, tom 3, par. 392); i (iii) početkom januara 1999, Šainović je bio odgovoran za izdavanje odobrenja VMK-u da poseti pripadnike OVK-a pritvorene u vojnom zatvoru u Nišu i veoma se angažovao da se organizuje puštanje tih zatvorenika na slobodu (*ibid.*, tom 3, par. 393-394).

³¹⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 373, gde se upućuje na Dušan Lončar, 1. decembar 2006, T. 7652-7654. V. takođe gore, par. 905.

³¹⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 341. V. takođe gore, pododeljak VII.D.2.(f)(i).

³¹⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 346, gde se poziva na DP P1996, str. 2. V. takođe gore, pododeljak VII.D.2.(f)(iii).

³¹⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 351, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 69-70, Geza Farkaš, 25. septembar 2007, T. 16297, 16329-16330, Branko Gajić, 7. septembar 2007, T. 15290-15291. V. takođe gore, pododeljak VII.D.2.(f)(iv).

³¹⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 356, gde se upućuje na Momir Stojanović, 7. decembar 2007, T. 19772-19776, 19802-19803, Vladimir Lazarević, 12. novembar 2007, T. 18122-18124. V. takođe gore, pododeljak VII.D.2.(g).

veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da greška koju je Pretresno veće napravilo oslanjajući se na Šainovićovo prisustvo na sastanku s Pešićem, održanom 13. aprila 1999,³²⁰⁰ ne utiče na zaključak Pretresnog veća da je 1999. Šainović nastavio da služi kao veza između VJ-a i MUP-a, s jedne strane, i Miloševića, s druge.

971. Pretresno veće se takođe oslonilo na Šainovićovo prisustvo na sastancima održanim 29. oktobra, 5. novembra i 27. novembra 1998. s drugim visokim političarima i oficirima VJ-a i MUP-a.³²⁰¹ Iako dokazi ukazuju na to da je Šainović imao minornu ulogu na tim sastancima, Pretresno veće je razumno zaključilo da je njegovo prisustvo na tim sastancima u skladu sa zaključkom da je u to vreme on bio politički koordinator VJ-a i MUP-a.

972. Dalje, Šainovićeva tvrdnja da je zaključak Pretresnog veća da je on prenosio Miloševićeva naređenja zasnovan samo na tome što je on na sastanku Štaba MUP-a 7. maja 1999. govorio o članku iz *Politike* zanemaruje ukupne dokaze koje je Pretresno veće razmotrilo i na koje se oslonilo. Konkretno, kao što je gore navedeno, Pretresno veće je zaključilo da je Šainović prenosio uputstva na sastancima Zajedničke komande 1998. i 1999.³²⁰² i upravljao snagama MUP-a na sastancima od 4. aprila i 7. maja 1999.³²⁰³ Imajući u vidu zaključak Pretresnog veća da je Šainović bio u bliskom odnosu s Miloševićem, koji je takođe bio izvor njegove nadležnosti,³²⁰⁴ i da je i VJ-u i MUP-u trebalo Miloševićovo odobrenje,³²⁰⁵ Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, smatra da je razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da je Šainović imao ključnu ulogu u prenošenju Miloševićevog odobrenja i u izdavanju uputstava. Pored toga, Žalbeno veće podseća na zaključak Pretresnog veća da je Zajednička komanda bila deo koordinacionog sistema preko kog su VJ i MUP mogli da zajedno deluju na Kosovu.³²⁰⁶ Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da ne postoji nepodudaranje između Šainovićeve uloge vodećeg člana Zajedničke komande, a stoga i političkog koordinatora snaga VJ-a i MUP-a na Kosovu, i zaključka Pretresnog veća da su komandni lanci VJ-a i MUP-a ostali netaknuti. S obzirom na to da su Šainovićevi argumenti vezani za razloge uspostavljanja Zajedničke komande razmotreni i odbačeni,³²⁰⁷ Žalbeno veće neće se baviti Šainovićevim prigovorima u vezi s tim da li je Milošević mogao obezbediti izvršenje svojih naređenja bez učešća Šainovića, kao vodećeg člana Zajedničke komande.

³²⁰⁰ V. gore, pododeljak VII.D.2.(f)(ii).

³²⁰¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 335. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 332-334.

³²⁰² Prvostepena presuda, tom 3, par. 331. V. takođe gore, pododeljci VII.D.2.(b) i VII.D.2.(g).

³²⁰³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 341. V. takođe gore, pododeljci VII.D.2.(f)(i) i VII.D.2.(f)(iii).

³²⁰⁴ V. gore, pododeljak VII.D.2.(a).

³²⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 331. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 467, 482, 682, 1020.

³²⁰⁶ V. gore, pododeljak VII.C. (konkretno, pododeljci VII.C.1.(d), VII.C.2.(c)(viii), i VII.C.3.(c)(ix)).

³²⁰⁷ V. gore, pododeljak VII.C.1.(d).

973. Što se tiče Šainovićevog argumenta da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on bio "ključna spona" između Miloševića i jedinica VJ-a i MUP-a koje su djelovale na Kosovu, Žalbeno veće napominje da nije broj sastanaka održanih između Miloševića i Šainovića, već da su priroda Šainovićevih aktivnosti na Kosovu i izvor njegove nadležnosti bili odlučujući u donošenju tog zaključka Pretresnog veća. Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da je Šainovićev neutemeljeni argument da nema dokaza koji pokrepljuju taj zaključak Pretresnog veća zanemaruje veliki broj dokaza koje je Pretresno veće razmotrilo kako u vezi s 1998, tako i s 1999. godinom.

974. Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da Šainović nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da jedini razuman zaključak koji proizlazi iz dokaza o njegovim kontaktima s funkcionerima VJ-a i MUP-a jeste da je on imao velika ovlašćenja nad VJ-om i MUP-om i da je delovao kao politički koordinator tih snaga kako 1998, tako i 1999. Iako je Pretresno veće prihvatilo "da neposredni dokazi o [Šainovićevim] aktivnostima u vezi s vršenjem uticaja i koordiniranjem aktivnosti snaga SRJ i Srbije za 1999. godinu nisu toliko brojni kao dokazi vezani za 1998. godinu", Pretresno veće se uverilo da dokazi ukazuju na to da njegova vlast i uticaj nisu bili smanjeni 1999.³²⁰⁸ Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da, suprotno Šainovićevoj tvrdnji, u rezonovanju Pretresnog veća ništa ne ukazuje na to da je Pretresno veće pogrešno primenilo standard dokazivanja ili da je svoj zaključak izvelo na osnovu "analogije" sa Šainovićevim postupcima 1998. Naprotiv, Pretresno veće je prihvatilo razlike u iskazima, naglašavajući da iskazi o Šainovićevoj aktivnosti 1999. pokazuju njegovu stalnu angažovanost u toj pokrajini i kontakte s funkcionerima VJ-a i MUP-a. Šainovićev argument s tim u vezi se stoga odbija.

975. Na kraju, Pretresno veće je zaključilo da je Šainović bio politički koordinator i civilnih i vojnih aktivnosti na Kosovu.³²⁰⁹ Prema tumačenju Žalbenog veća, posmatrani u kontekstu, navodi vezani za civilne aktivnosti odnose se na Šainovićevu koordinaciju snaga MUP-a u Pokrajini. S tim u vezi, Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće detaljno razmotrilo dokaze koji ukazuju na Šainovićevu *de facto* nadležnost nad snagama MUP-a i VJ-a na Kosovu i da se Šainovićeva osuđujuća presuda zasniva na zaključku da je vršio uticaj i koordinirao aktivnosti tih snaga.³²¹⁰ Shodno tome, Šainovićev argument da Pretresno veće nije konkretno navelo civilne aktivnosti koje je on koordinirao se odbija.

³²⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 467.

³²⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 427.

³²¹⁰ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 467.

976. U svetlu gorenavedenog, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da Šainović nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on bio politički koordinator snaga VJ-a i MUP-a na Kosovu kako 1998, tako i 1999. Žalbeno veće stoga odbija podosnove 1(1), 2(2), i 2(4) Šainovićeve žalbe.

(j) Navodne pravne greške u oceni dokaza vezanih za Šainovićevu nadležnost

977. Šainović tvrdi da je Pretresno veće napravilo grešku u primeni prava "time što je napravilo selekciju svedoka i svedočenja na nedopustiv način, zanemarilo proceduralno načelo direktnog izvođenja dokaza, donosilo zaključke na osnovu procene verovatnoće, a ne van razumne sumnje."³²¹¹ Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da je Pretresno veće ispravno primenilo standard dokazivanja.³²¹²

978. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće ispravno izložilo standard dokazivanja van razumne sumnje.³²¹³ Šainovićevi opšti i neutemeljeni navodi da je Pretresno veće pogrešno primenilo standard dokazivanja "donoseći zaključke na osnovu procene verovatnoće"³²¹⁴ nedovoljni su da bi ukazali na grešku. Žalbeno veće stoga odbija taj Šainovićev argument.³²¹⁵

(k) Navodne greške u zaključku da je Šainovićev doprinos zajedničkom cilju bio značajan

979. Šainović osporava zaključak Pretresnog veća da je on značajno doprineo zajedničkom cilju UZP-a.³²¹⁶ On tvrdi da Pretresno veće nije objasnilo kako politički koordinator može da doprinese ostvarenju cilja UZP-a³²¹⁷ i da je zaključak da je on bio "osoba preko koje je Milošević orkestrirao događaje" pogrešan budući da pogrešno tumači državnu organizaciju, jer sugerise da je država bila "Miloševićeva privatna svojina".³²¹⁸ On tvrdi da "način i razmere Miloševićevog uticaja na Šainovićevu poziciju i ulogu" treba tumačiti u kontekstu "koji je tipičan za bilo koju državnu organizaciju i koji ne uključuje nikakve kriminogene implikacije."³²¹⁹ On dalje ističe da vođenje poverljivih političkih razgovora s državnim funkcionerima samo po sebi nije protivzakonito.³²²⁰ Šainović tvrdi da je delovao u okviru ovlašćenja predviđenih Ustavom SRJ.³²²¹

³²¹¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 302.

³²¹² Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 165. V. takođe *ibid.*, par. 159-164.

³²¹³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 62-63.

³²¹⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 302.

³²¹⁵ Šainovićevi podosnovi 2(5)-2(6), 2(8)-2(9) delimično.

³²¹⁶ Šainovićeva najava žalbe, par. 41; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 274, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 467.

³²¹⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 17.

³²¹⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 275 (naglasak izostavljen), gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 467.

³²¹⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 275.

³²²⁰ Žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 193-194.

³²²¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 276; žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 195-196.

980. Šainović takođe tvrdi da nije koordinirao snage VJ-a i MUP-a "naročito ne posle 24. maja 1999", i da nema dokaza koji pokazuju da su njegove aktivnosti imale bilo kakav uticaj na događaje na terenu.³²²² Konkretno, Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je, na osnovu samo jednog sastanka, koji je održan pred kraj rata 1. juna 1999, zaključilo da je on imao uticaj na događaje na terenu u periodu tokom kojeg su počinjeni zločini.³²²³

981. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da je zaključak Pretresnog veća da je Šainović značajno doprineo UZP-u razuman i da je potkrepljen ukupnim dokazima.³²²⁴ Tužilaštvo ističe da je zaključak da je Šainović bio osoba preko koje je Milošević orkestrirao događaje tačan i "ne implicira odsustvo državnih institucija".³²²⁵ Dalje, tužilaštvo tvrdi da se kao uslov ne traži da su sve Šainovićeve aktivnosti na Kosovu bile kriminalne, već da je on njima doprineo ostvarenju zajedničkog cilja.³²²⁶ Tužilaštvo ističe da je Šainović doprinio UZP-u tako što je koordinirao snage na Kosovu, prenosio Miloševićeva uputstva i sam davao uputstva, uključujući i 1999.godine, kad je vršio uticaj na VJ i MUP putem svog angažovanja u Komisiji za saradnju s VMK-om i učešćem na sastancima MUP-a i Zajedničke komande.³²²⁷

982. Što se tiče Šainovićeve tvrdnje da njegovi postupci nisu uticali na događaje, tužilaštvo se poziva na zaključak Pretresnog veća da je Šainović imao velika *de facto* ovlašćenja nad snagama VJ-a i MUP-a na Kosovu, da je služio kao "ključna spona" s Miloševićem i koordinirao aktivnosti tih snaga, uključujući u 1999.³²²⁸ Tužilaštvo takođe odgovara da je Pretresno veće razmotrilo dokaze koji pokazuju da su operacije VJ-a planirane na zahtev Šainovića i Minića, i da se znalo da je Šainović čovek koji je "neposredno odgovoran za događaje na Kosovu."³²²⁹ Tužilaštvo tvrdi da se zaključak o Šainovićevoj rukovodećoj ulozi zasniva na ukupnim dokazima i da nije ograničen, kao što tvrdi Šainović, na sastanak od 1. juna 1999.³²³⁰

983. U vezi sa Šainovićevim doprinosom zajedničkom cilju, Pretresno veće je primetilo da je Šainovićeva politička koordinacija snaga na Kosovu, putem davanja sugestija i uputstava, bila u funkciji postizanja krajnjeg cilja da se zadrži kontrola na Kosovu.³²³¹ Imajući u vidu to rezonovanje, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da je Pretresno veće na

³²²² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 221, 277-278, 296, 308. V. takođe Šainovićeva replika, par. 40; žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT, 180, 196-198, 269-270.

³²²³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 243, 292.

³²²⁴ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 141.

³²²⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 142.

³²²⁶ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 143, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 218.

³²²⁷ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 144-146.

³²²⁸ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 147, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 462, 467.

³²²⁹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 147, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1088.

³²³⁰ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 153-154.

³²³¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 467.

odgovarajući način objasnilo prirodu Šainovićevog doprinosa zajedničkom cilju u svojstvu političkog koordinatora snaga VJ-a i MUP-a na Kosovu, koje su učesnici u UZP-u koristili kako bi vršili zločine.³²³² Shodno tome, Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da je neutemeljena Šainovićeva tvrdnja da Pretresno veće nije objasnilo prirodu njegovog doprinosa zajedničkom cilju.

984. Žalbena veće takođe zaključuje da je neutemeljena Šainovićeva tvrdnja da je Pretresno veće pogrešno protumačilo državnu organizaciju. Iz konteksta je jasno da je Pretresno veće, kad je za Šainovića reklo da je bio "osoba koju je Milošević koristio da bi orkestrirao događaje na Kosovu",³²³³ samo rezimiralo svoje ranije zaključke da je Šainović bio jedan od Miloševićevih najbližih saradnika³²³⁴ i njegov predstavnik na Kosovu, koji je prenosio njegova uputstva.³²³⁵ Pored toga, prilikom donošenja tih zaključaka, Pretresno veće je imalo na umu da je "prisustvovanje civila sastancima s vojnim i policijskim rukovodstvom tokom rata ili vanrednog stanja u načelu prihvatljiva aktivnost".³²³⁶

985. Što se tiče Šainovićevog argumenta da je delovao u okviru svojih ustavnih ovlašćenja, Žalbena veće podseća da iako odgovornost na osnovu UZP-a zahteva da je optuženi značajno doprineo izvršenju zločina, ne traži se da takav doprinos bude kriminalan *per se*. Žalbena veće je u više navrata konstatovalo da, prema Statutu, doprinos "ne mora uključivati izvršenje nekog konkretnog krivičnog dela".³²³⁷ Šainovićev argument se stoga odbija.

986. Žalbena veće napominje da je Šainovićev argument da on nije koordinirao snage VJ-a i MUP-a, naročito ne posle 24. marta 1999, kad je počela vazдушna kampanja NATO-a, razmatran u pretresnoj fazi.³²³⁸ Međutim, Pretresno veće je uzelo u obzir Šainovićevo učešće na više sastanaka, uključujući sastanke Štaba MUP-a od 4. aprila i 7. maja 1999,³²³⁹ i sastanak Zajedničke komande od 1. juna 1999.³²⁴⁰ Osim što je ponavljao argumente koje je izneo u pretresnoj fazi, Šainović se nije osvrnuo na rezonovanje Pretresnog veća niti je ukazao na bilo kakvu grešku. Njegov argument se stoga odbija.

³²³² Prvostepena presuda, tom 3, par. 467-468.

³²³³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 467.

³²³⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 409.

³²³⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 291-299.

³²³⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1054.

³²³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 695, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 431; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

³²³⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 336. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 401.

³²³⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 341, 346-348.

³²⁴⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 355-359. Suprotno Šainovićevoj tvrdnji, Pretresno veće se nije oslonilo samo na njegovo učešće na sastanku Zajedničke komande 1. juna 1999. Naprotiv, Pretresno veće je na osnovu prirode njegovog učešća na tom sastanku donelo zaključak da njegov uticaj nije bio smanjen tokom perioda na koji se odnosi Optužnica (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 359, 467).

987. U vezi sa Šainovićevim argumentom da nijedna od njegovih izjava nije uticala na događaje na Kosovu, naročito ne posle 24. marta 1999, Žalbena veće podseća da:

doprinos UZP-u "može imati oblik pružanja pomoći ili doprinosa izvršenju zajedničkog cilja," i da nije potrebno da optuženi fizički izvrši *actus reus* počinjenog zločina ili da u njemu učestvuje. Dovoljno je da optuženi "izvrši djela koja su na neki način usmjerena ka ostvarenju" UZP-a u smislu da pruži značajan doprinos počinjenju krivičnih djela obuhvaćenih UZP-om.³²⁴¹

988. Pretresno veće je zaključilo da je Šainovićev "cilj bio da koordinira snage na Kosovu, prenosi Miloševićeva uputstva za aktivnosti raznih tamošnjih aktera i da tim akterima daje svoje sopstvene sugestije i uputstva".³²⁴² Pretresno veće je dalje zaključilo da postoji "primetan obrazac" za zločine koje su na Kosovu počinile snage SRJ i Srbije i da ti zločini "nisu počinjeni nasumično i neusaglašeno, već u skladu sa zajedničkim ciljem."³²⁴³ Žalbena veće je već ranije u ovoj Presudi potvrdilo zaključak Pretresnog veća da je Šainović imao velika *de facto* ovlašćenja nad snagama VJ-a i MUP-a na Kosovu, kako 1998, tako i 1999, i da je služio kao veza između Miloševića i tih snaga.³²⁴⁴ Uzimajući u obzir zaključak Pretresnog veća da su učesnici u UZP-u koristili snage VJ-a i MUP-a pod svojom kontrolom kako bi vršili zločine za koje se terete,³²⁴⁵ razuman presuditelj o činjenicama bi mogao zaključiti da je Šainović, kao politički koordinator tih snaga, kao i putem svoje vodeće uloge u Zajedničkoj komandi u 1999,³²⁴⁶ doprineo ostvarenju zajedničkog cilja. Žalbena veće podseća da ne doseže svaki tip radnje nivo značajnog doprinosa zajedničkom cilju iz kojeg bi proisticala odgovornost na osnovu UZP-a.³²⁴⁷ Međutim, Šainović nije pokazao da, imajući u vidu okolnosti ovog predmeta, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doneti zaključak da je njegova uloga u koordinaciji aktivnosti MUP-a i VJ-a na Kosovu bila dovoljno značajna da povlači njegovu krivičnu odgovornost.³²⁴⁸

989. Iz gorenavedenih razloga, Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da Šainović nije pokazao bilo kakvu grešku u zaključcima Pretresnog veća da je njegov doprinos zajedničkom cilju bio značajan. Žalbena veće odbija podosnov 2(1) Šainovićeve žalbe u relevantnom delu.

³²⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 695, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 424, Drugostepenu presuda u predmetu *Tadić*, par. 229. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 427; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 99, 263; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 31, 81; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

³²⁴² Prvostepena presuda, tom 3, par. 467.

³²⁴³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 46.

³²⁴⁴ V. gore, pododeljci VII.D.2.(a)-VII.D.2.(h). Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da je Šainović imao vodeću ulogu u Zajedničkoj komandi, koja je imala ulogu u koordinaciji snaga VJ-a i MUP-a na Kosovu (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1110-1111, 1123-1126, 1151; *ibid.*, tom 2, par. 251, 253, 296, 302, 484, 527, 570, 594-596, 637, 646-647, 671, 673, 699, 751, 897, i izvori na koje se tamo poziva (konkretno, DP P2015, DP P1969, DP P3049, DP P2031, DP P1968, DP P1966, DP P1975, DP P1971); Prvostepena presuda, tom 3, par. 359, 462. V. takođe gore, pododeljak VII.C.

³²⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 468.

³²⁴⁶ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 359, gde je Pretresno veće zaključilo da je sastanak od 1. juna 1999. imao karakteristike sastanaka Zajedničke komande iz 1998. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 300.

3. Navodne greške u zaključku da je Šainović imao nameru da prisilno raseli deo albanskog stanovništva Kosova

990. Pretresno veće je zaključilo da:

[i]Informacije koje je Šainović dobijao pre i tokom vazdušne kampanje NATO-a predstavljaju važan dokaz za utvrđivanje njegove odgovornosti zato što se na osnovu znanja o činjenju zločina od strane pojedinaca povezanih s nekim optuženim, kao i daljeg učešća u zajedničkim aktivnostima s tim pojedincima, može izvući zaključak o nameri nekog optuženog.³²⁴⁹

991. Pretresno veće je dalje zaključilo da je Šainović bio itekako svestan raseljavanja i zločina koji se čine na Kosovu 1998.³²⁵⁰ i da je nastavio da dobija informacije o činjenju zločina, uključujući prisilno raseljavanje, tokom cele 1999.³²⁵¹ Pretresno veće je zaključilo da jedini razuman zaključak koji se može izvesti na osnovu dokaza jeste da je "Šainović imao nameru da prisilno raseli deo albanskog stanovništva Kosova, kako po samom Kosovu tako i izvan njega, i tako promeni etničku ravnotežu u Pokrajini s namerom da obezbedi trajnu kontrolu vlasti SRJ i Srbije nad njom."³²⁵²

992. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on delio nameru da prisilno raseli deo albanskog stanovništva Kosova.³²⁵³ Konkretno, Šainović tvrdi da Pretresno veće nije primenilo ispravan pravni standard u utvrđivanju njegove *mens rea*³²⁵⁴ i da je pogrešilo kad je zaključilo da je on: (i) bio mišljenja da albanskom stanovništvu nije mesto na Kosovu,³²⁵⁵ (ii) znao da VJ i MUP čine zločine 1998. i tokom kampanje NATO-a 1999.,³²⁵⁶ i (iii) da nije uložio veliki napor da se zločini spreče ili da se u vezi s njima preduzmu neke mere.³²⁵⁷

(a) Navodne pravne greške u vezi sa Šainovićevom *mens rea*

993. Šainović tvrdi da Pretresno veće nije ustanovilo da je on imao traženu *mens rea* za zločine koje su počinili "neposredni/glavni i posredni izvršiooci" i da je umesto toga primenilo "standard objektivne odgovornosti".³²⁵⁸ On tvrdi da se u odsustvu direktnih dokaza o njegovom stanju svesti,

³²⁴⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 427.

³²⁴⁸ Sudija Tuzmukhamedov prilaže protivno mišljenje u odnosu na celi taj paragraf.

³²⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 463.

³²⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 463.

³²⁵¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 464.

³²⁵² Prvostepena presuda, tom 3, par. 466.

³²⁵³ V. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 352, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 466. V. takođe Šainovićevi žalbeni podosnovi 3(1)-3(6).

³²⁵⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 382-384.

³²⁵⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 352-367.

³²⁵⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 368-381, 385, 387-391.

³²⁵⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 392-394.

³²⁵⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 382, 384; Šainovićeva najava žalbe, par. 62.

Pretno veće nije moglo osloniti na njegovo znanje o zločinima i propust da ih spreči ili kazni, jer je na osnovu takvih dokaza Pretno veće moglo doneti "ceo niz drugih zaključaka".³²⁵⁹

994. Tužilaštvo odgovara da Šainovićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja budući da on ne navodi koje pravne ili činjenične zaključke osporava i ne nudi nikakav alternativni zaključak koji bi se mogao izvesti na osnovu dokaza.³²⁶⁰ Tužilaštvo tvrdi da je bilo dovoljno da je Šainović s drugim učesnicima u UZP-u delio nameru za činjenje zločina koji su deo zajedničkog zločinačkog cilja. Shodno tome, tužilaštvo tvrdi da se od Pretnog veća nije tražilo da donese konkretne zaključke o Šainovićevoj *mens rea* za svako delo prisilnog premeštanja i deportacije.³²⁶¹

995. U vezi s Šainovićevom tvrdnjom da je Pretno veće pogrešilo kad se oslonilo na posredne dokaze u utvrđivanju njegove *mens rea*, Žalbeno veće zaključuje da su Šainovićevi argumenti neutemeljeni. Žalbeno veće podseća da se namera može dokazati izvođenjem zaključka na osnovu posrednih dokaza.³²⁶² Kad se zaključak o nameri izvodi iz posrednih dokaza on mora da bude jedini razuman zaključak koji se može izvesti na osnovu dokaza.³²⁶³ Šainović nije pokazao da je Pretno veće pogrešilo kad je konstatovalo da jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz ovih dokaza jeste da je Šainović delio nameru da prisilno premesti deo albanskog stanovništva Kosova. Njegova uopštena tvrdnja da se na osnovu dokaza mogao izvesti "ceo niz drugih zaključaka" je nedovoljna da ga oslobodi tereta dokazivanja u žalbenom postupku.

996. Dalje, Šainović nije potkrepio svoju tvrdnju da je Pretno veće primenilo standard "objektivne odgovornosti". Pretno veće je ispravno formulisalo traženu *mens rea* za prvu kategoriju UZP-a, objasnivši da treba da se dokaže "da je [optuženi] s drugim učesnicima u udruženom zločinačkom poduhvatu delio nameru da počini zločin ili krivično delo u osnovi."³²⁶⁴ Pretno veće je dalje zaključilo da je zajednički cilj UZP-a bio da se obezbedi trajna kontrola vlasti SRJ i Srbije nad Kosovom i da je taj zajednički cilj trebalo ostvariti prisilnim raseljavanjem albanskog stanovništva Kosova kako unutar, tako i izvan Kosova.³²⁶⁵ Pretno veće je zatim, na osnovu posrednih dokaza, izvelo zaključak da je Šainović delio nameru da prisilno raseli deo

³²⁵⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 383.

³²⁶⁰ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 187-188.

³²⁶¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 192. V. takođe *ibid.*, par. 189-191.

³²⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 271, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, fusnota 707. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 303; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 304-306.

³²⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 237; Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 41; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 219; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 120.

³²⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 108.

³²⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 95.

albanskog stanovništva Kosova.³²⁶⁶ Šainović nije pokazao da je prilikom donošenja tog zaključka Pretresno veće pogrešilo u primeni pravnog standarda.

997. Na osnovu gorenavedenog, Žalbeno veće odbija podosnov 3(5) Šainovićeve žalbe.

(b) Šainovićovo stanje svesti u vezi s Kosovom i kosovskim Albancima

998. Pretresno veće je zaključilo da je Šainović bio mišljenja da stanovnicima kosovskim Albancima nije mesto na Kosovu.³²⁶⁷ Prilikom donošenja tog zaključka Pretresno veće se oslonilo na svedočenje Michaela Phillipsa da je na jednom od njihovih sastanaka u novembru 1998, Šainović izjavio da je Kosovo srpska zemlja i kolevka srpske civilizacije i da ima osećaj da kosovski Albanci ne žele suživot sa Srbima.³²⁶⁸

999. Šainović tvrdi da je pogrešan zaključak Pretresnog veća da je njegov stav da albanskom stanovništvu nije mesto na Kosovu.³²⁶⁹ U prilog svojoj tvrdnji, Šainović se poziva na svedočenje Shauna Byrnesa, Dušana Lončara i Wolfganga Petritscha, i ističe da je Pretresno veće pogrešno protumačilo Phillipsovo svedočenje.³²⁷⁰

1000. Konkretno, Šainović se oslanja na svedočenje Byrnesa i Petrischa da je on uvek sarađivao i da je iskreno nastojao da nađe političko rešenje, pa i na konferenciji u Rambouilletu.³²⁷¹ On tvrdi da je Pretresno veće svoj zaključak zasnovalo na Phillipsovoj izjavi, zanemarujući činjenicu da je taj svedok takođe posvedočio da je "Šainović bio za suživot Srba i Albanaca na Kosovu, za političko rešenje, [...] nadao se da je takvo rešenje ostvarljivo i da treba raditi na sporazumu."³²⁷² Šainović zaključuje da je, u svetlu pouzdanih dokaza koji pokazuju da je on bio za političko rešenje i da je nastojao da se pitanje Kosova reši putem pregovora, zaključak Pretresnog veća da je on imao nameru da prisilno raseli deo albanskog stanovništva na Kosovu nerazuman.³²⁷³ Pored toga, Šainović tvrdi da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku kad je pridalo preveliku težinu iskazima svedoka koji nisu imali "direktan uvid u njegovo stanje svesti".³²⁷⁴

³²⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 466.

³²⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 438.

³²⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 433, gde se upućuje na Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11840.

³²⁶⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 352, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 438.

³²⁷⁰ Iako se Šainović takođe poziva na Naumannovo svedočenje, on, po svemu sudeći, ne navodi bilo kakvu grešku u oceni koju je Pretresno veće dalo tom iskazu (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 353).

³²⁷¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 354-356. V. takođe *ibid.*, par. 357, 365, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 436-437, Momir Bulatović, 16. avgust 2007, T. 13808, Živadin Jovanović, 20. avgust 2007, T. 14070, Andreja Milosavljević, 23. avgust 2007, T. 14309, Duško Matković, 29. avgust 2007, T. 14600, Zoran Anđelković, 30. avgust 2007, T. 14665, DP 2D323. V. takođe Šainovićeva replika, par. 50, 52.

³²⁷² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 359, gde se upućuje na DP 2D17, DP 2D20. V. takođe Šainovićev žalbeni podnesak, par. 358, 360-362, 364; Šainovićeva replika, par. 51-52.

³²⁷³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 366-367; žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 203-207.

³²⁷⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 363. V. takođe Šainovićeva najava žalbe, par. 58, 61.

1001. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da Šainovićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja.³²⁷⁵ Tužilaštvo ističe da je Pretresno veće uzelo u obzir Šainovićevu saradnju s predstavnicima međunarodne zajednice pre kampanje NATO-a,³²⁷⁶ i da nijedan od dokaza na koje se Šainović pozvao ne pokazuje da je bio angažovan u "traženju rešenja putem pregovora nakon što je počela realizacija UZP-a."³²⁷⁷ Tužilaštvo takođe tvrdi da učestalost susreta svedoka sa Šainovićem nije od odlučujućeg značaja za određivanje težine koju treba pridati njihovim iskazima.³²⁷⁸ Što se tiče ocene Phillipsovog svedočenja, tužilaštvo tvrdi da "činjenica da je u jednom trenutku možda izgledalo kao da Šainović podržava političko rešenje ne odnosi prevagu nad činjenicom da je Phillipsu rekao da kosovskim Albancima nije mesto na Kosovu."³²⁷⁹

1002. Pretresno veće je prihvatilo Phillipsovo svedočenje da je na jednom od njihovih sastanaka u novembru 1998, Šainović izjavio da etničkim Albancima nije mesto na Kosovu, da je Kosovo "srpska zemlja i kolevka srpske civilizacije" i da "pripada srpskom narodu i da kosovski Albanci ne žele suživot sa Srbima."³²⁸⁰ Iako se Pretresno veće nije eksplicitno pozvalo na taj iskaz u svojoj analizi Šainovićeve *mens rea*,³²⁸¹ ono je napomenulo da je prilikom donošenja svog zaključka "uzelo u obzir sve relevantne dokaze". U tim okolnostima, Žalbena veće smatra da je Pretresno veće taj iskaz zaista uzelo u obzir kao deo korpusa dokaza relevantnih za određivanje Šainovićeve namere.³²⁸²

1003. Što se tiče Šainovićevog stanja svesti u vezi s Kosovom i kosovskim Albancima, Pretresno veće je takođe eksplicitno razmotrilo Phillipsovo svedočenje da je Šainović iskreno nastojao da nađe strategiju za suživot Srba i albanskog stanovništva na Kosovu.³²⁸³ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir: (i) Byrnesov iskaz da je Šainović mislio da se situacija na Kosovu može rešiti političkim putem;³²⁸⁴ (ii) Petritschevo svedočenje da je Šainović bio spreman da mirnim putem postigne sporazum na osnovu Oktobarskih sporazuma, barem do incidenta u Račku,³²⁸⁵ kao i na pregovorima u Rambouilletu gde je slušao i pokušavao da odgovori na zahteve međunarodne zajednice;³²⁸⁶ i (iii) Lončarev iskaz da je Šainović pokušao da formira višenacionalne policijske

³²⁷⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 193-196.

³²⁷⁶ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 197.

³²⁷⁷ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 198-199.

³²⁷⁸ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 200-201.

³²⁷⁹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 202-204. V. takođe *ibid.*, par. 205-208, gde se poziva na Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11887.

³²⁸⁰ Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11840. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 433.

³²⁸¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 462-466.

³²⁸² Prvostepena presuda, tom 3, par. 466.

³²⁸³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 433, gde se upućuje na Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11877-11879, 11886-11887, DP 2D17.

³²⁸⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 434, gde se upućuje na Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12188.

³²⁸⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 435, gde se upućuje na Wolfgang Petritsch, 2. mart 2007, T. 10947.

³²⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 435, gde se upućuje na Wolfgang Petritsch, 2. mart 2007, T. 10945, DP P2792, str. 3. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 437, gde se upućuje na Wolfgang Petritsch, 2. mart 2007, T. 10947, DP 2D15.

snage za zaštitu sela i da poboljša odnose s kosovskim Albancima.³²⁸⁷ Pored toga, u zaključku o Šainovićevoj nameri Pretresno veće je eksplicitno podsetilo na svoj zaključak da Šainović nije bio opstruktivan u Rambouilletu.³²⁸⁸

1004. Na osnovu gorenavedenog i u svetlu činjenice da se od pretresnog veća ne traži da se pozove na svaki dokazni predmet uvršten u spis predmeta,³²⁸⁹ Žalbena veće se nije uverilo u Šainovićev argument da je Pretresno veće zanemarilo dokaze u kojima se navodi da je bio za rešenje situacije na Kosovu političkim putem. U vezi s Šainovićevom tvrdnjom da je Pretresno veće pogrešilo kad je prihvatilo Phillipsovo svedočenje da je Šainović izjavio da kosovskim Albancima nije mesto na Kosovu, Žalbena veće ne smatra da je došlo do greške. Pored toga, budući da se u Prvostepenoj presudi više ne pominje Phillipsovo svedočenje o Šainovićevom stanju svesti u vezi s Kosovom i kosovskim Albancima, očigledno je da je Pretresno veće tom iskazu pridalo minimalnu ili nikakvu težinu. S tim u vezi, Žalbena veće primećuje da zaključak Pretresnog veća o Šainovićevoj nameri počiva prvenstveno na dva osnova: (i) njegovom znanju o činjenju zločina od strane pojedinaca s kojima je bio povezan; i (ii) njegovog daljeg učešća u zajedničkim aktivnostima s tim pojedincima.³²⁹⁰ Pretresno veće je konkretno podsetilo na dokaze koji pokazuju da je Šainović znao za raseljavanje i zločine koje su 1998. i 1999. počinile snage VJ-a i MUP-a.³²⁹¹

1005. Dalje, Pretresno veće je eksplicitno prihvatilo da je Šainović sarađivao s predstavnicima međunarodne zajednice, barem do incidenata u Podujevu i Račku u decembru 1998, odnosno januaru 1999,³²⁹² kao i za vreme pregovora u Rambouilletu u februaru 1999.³²⁹³ Međutim, ti dokazi nisu dovoljni da pokažu da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je Šainović imao traženu nameru u vreme kad su počinjeni zločini obuhvaćeni zajedničkim ciljom, konkretno, u periodu od marta do maja 1999.³²⁹⁴ Shodno tome, Šainović nije pokazao da je, bez obzira na njegovu saradnju s predstavnicima međunarodne zajednice, opšti zaključak Pretresnog veća o njegovoj nameri zaključak koji nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doneti van razumne sumnje.

1006. Na kraju, Šainović nije potkrepio svoj argument da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku prilikom odmeravanja težine dokaza koji su mu predočeni. Njegova opšta tvrdnja je

³²⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 436, gde se upućuje na Dušan Lončar, 30. novembar 2006, T. 7591, DP P2521, par. 76.

³²⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 466. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 409.

³²⁸⁹ Žalbena veće podseća da "Pretresno vijeće ne mora uputiti na svjedočenje svakog svjedoka ili svaki dokazni predmet koji je uvršten u spis; za pretpostaviti je da je Pretresno vijeće ocijenilo sve dokaze koji su mu predočeni." (Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 141. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23).

³²⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 463. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 401, 409.

³²⁹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 463-464.

³²⁹² V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 931-943, 946.

³²⁹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 438.

³²⁹⁴ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 466, 475. Prvi zločin za koji je Šainović osuđen dogodio se 24. marta 1999, između ostalog, u gradu Prištini (v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 885-888, 1240-1243) i u Kotlini (v. *ibid.*, tom 2, par. 1067, 1253-1255). Poslednji zločin za koji je Šainović osuđen dogodio se 25. maja 1999. u Dubravi (v. *ibid.*, tom 2, par. 1148, 1259-1261).

nedovoljna da pokaže da je Pretresno veće zloupotrebilo svoja diskreciona ovlašćenja prilikom ocene verodostojnosti i pouzdanosti svedočenja svedoka.

1007. Shodno tome, Šainović nije pokazao da je Pretresno veće napravilo grešku u svom zaključku o njegovom stanju svesti u vezi s Kosovom i kosovskim Albancima. Žalbena veće stoga odbija podosnove 3(1) i 3(4) Šainovićeve žalbe.

(c) Šainovićovo znanje o činjenju zločina 1998.

1008. Pretresno veće je zaključilo da je Šainović znao za raseljavanje i zločine počinjene na Kosovu 1998. Konkretno, Pretresno veće je bilo mišljenja da je Šainović znao da je tvrd pristup snaga SRJ i Srbije doveo do raseljavanja preko 200.000 ljudi i da "je mogao da predvidi da će se ta situacija ponoviti" 1999.³²⁹⁵

(i) Argumentacija strana u postupku

1009. Šainović tvrdi da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku kad se nedopustivo oslonilo na svoje zaključke vezane za 1998. kako bi ustanovilo činjenje zločina u 1999.³²⁹⁶ On ističe da pojava izbeglica i zločin prisilnog raseljavanja nemaju zajedničkih elemenata, i da stoga kretanje izbeglica 1998. ne može da posluži kao pokazatelj prisilnog raseljavanja do kojeg je došlo iduće godine, a svakako ne njegovog znanja o tome.³²⁹⁷ S tim u vezi, Šainović tvrdi da je njegova *mens rea* utvrđena "isključivo putem analogije".³²⁹⁸ Šainović takođe osporava zaključke Pretresnog veća o događajima koji su se odigrali 1998, u kojima je Pretresno veće konstatovalo da su VJ i MUP koristili prekomernu i neselektivnu silu. On ističe da se naprosto radi o "prepričavanju sukoba, u kojem nema elemenata zločina".³²⁹⁹ Prema Šainovićevoj tvrdnji, ne samo da nema dokaza da su deportacija ili prisilno premeštanje počinjeni 1998, već su državne vlasti pomogle povratak izbeglica.³³⁰⁰ On dodaje da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na događaje iz 1998, koje je ono okarakterisalo kao "zločine", prilikom donošenja zaključka o njegovom znanju o zločinima, i

³²⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 456, 463.

³²⁹⁶ Žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 199-200. V. takođe Šainovićev žalbeni podnesak, par. 377.

³²⁹⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 370, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 442, 463. V. takođe Šainovićev žalbeni podnesak, par. 385; Šainovićeva najava žalbe, par. 59; žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 201-203.

³²⁹⁸ Žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 200-201. Šainović dodaje da nije imao nameru da poćini bilo koji zločin u 1998. (žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 203).

³²⁹⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 373, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 447. V. takođe Šainovićev žalbeni podnesak, par. 374, 498, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 899-903. Šainović takođe tvrdi da se dokazi o događajima iz 1998, na koje se Pretresno veće oslonilo, uglavnom sastoje od dokaza iz druge ruke i od utisaka osoba koje su nakon datih događaja prošle kroz ta područja, što pokazuje da je Pretresno veće pogrešilo jer je primenilo standard verovatnoće a ne standard izvan razumne sumnje (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 492-493, 499). Konkretno, Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je prilikom ocene dokaza zaključilo da su VJ i MUP primenili prekomernu i neselektivnu silu u selima na zapadnom Kosovu, Mališevu, Drenici i Gornjem Obrinju (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 372, 374, 494-497; Šainovićeva replika, par. 53).

³³⁰⁰ Žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 202-203.

stoga o njegovoj *mens rea*.³³⁰¹ On dalje tvrdi da događaji iz 1998. "nemaju sličnosti s događajima iz 1999, kako u odnosu na njihove glavne karakteristike, način izvršenja, razmere, tako ni u odnosu na okolnosti u kojima su se ti događaji odigrali."³³⁰² Shodno tome, on ističe da znanje o zločinima počinjenim u 1999. ne može da služi kao pokazatelj "predvidivosti zločina u 1999. koji se razlikuju u svim važnim elementima."³³⁰³

1010. Šainović takođe osporava zaključke Pretresnog veća da je na osnovu primene prekomerne i nesrazmerne sile od strane snaga SRJ i Srbije 1998, što je imalo za posledicu raseljavanje preko 200.000 civila, on mogao da predvidi da će se ta situacija ponoviti 1999.³³⁰⁴ Šainović upućuje na raniji zaključak Pretresnog veća da konkretni razlozi za kretanje ljudi mogu biti različiti i da uključuju stalne borbene operacije između OVK-a i snaga SRJ i Srbije.³³⁰⁵

1011. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da je Pretresno veće razumno postupilo kad je zaključilo da je Šainović znao da je prekomerna i neselektivna primena sile od strane snaga SRJ i Srbije 1998. dovela do raseljavanja preko 200.000 civila i da su te snage počinile zločine nad civilima.³³⁰⁶ Tužilaštvo tvrdi da Šainovićeva saznanja potiču iz brojnih izvora, uključujući: (i) vreme koje je proveo na Kosovu u drugoj polovini 1998;³³⁰⁷ (ii) "informacije iz SRJ/Srbije, kao i iz više podudarnih izveštaja o zločinima";³³⁰⁸ (iii) rasprave koje su se vodile na najmanje 24 sastanka Zajedničke komande;³³⁰⁹ (iv) izveštaje koje je primio kao predsedavajući Komisije za saradnju s VMK-om;³³¹⁰ i (v) informacije koje je dobio od sagovornika iz međunarodne zajednice o prekomernoj ili nesrazmerenoj primeni sile od strane snaga SRJ i Srbije.³³¹¹

1012. Tužilaštvo dalje tvrdi da se Pretresno veće, prilikom donošenja zaključka o Šainovićevoj *mens rea*, razumno oslonilo na Šainovićevo znanje o masovnom raseljavanju civila do kojeg je došlo, između ostalog, usled prekomerne ili nesrazmerne primene sile 1998, budući da je ona

³³⁰¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 375-377, 492-493.

³³⁰² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 375.

³³⁰³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 376.

³³⁰⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 371, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 456.

³³⁰⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 371, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 919.

³³⁰⁶ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 209, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 456, 463-464. Tužilaštvo takođe tvrdi da nije pokazana greška u zaključcima Pretresnog veća da su snage SRJ i Srbije primenile prekomernu i neselektivnu silu u određenim operacijama na Kosovu u 1998. (Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 214-216, 344-350). Prema mišljenju tužilaštva, Pretresno veće je pravilno primenilo standard "izvan razumne sumnje" a Šainović je, insistirajući na tome da je Pretresno veće primenilo standard "verovatnoće", pogrešno sugerisao da osuđujuća presuda može da počiva samo na svedočenju očevidaca (Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 342-343).

³³⁰⁷ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 209.

³³⁰⁸ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 209, 220.

³³⁰⁹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 210, 218.

³³¹⁰ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 210, 219.

³³¹¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 211-212, 221.

"predstavljala jasno upozorenje da će slična primena sile imati iste posledice".³³¹² Tužilaštvo ističe da činjenica da su zločini koji su se desili 1998. počinjeni "u manjim razmerama i na manje sistematičan način" od onih počinjenih 1999. ne utiče na "Šainovićevo znanje o stalnom riziku činjenja zločina."³³¹³ Tužilaštvo tvrdi da je, prema mišljenju Pretresnog veća, glavni uzrok raseljavanja 1998. bila primena takve sile, a ne samo legitimna borbena aktivnost.³³¹⁴

1013. Šainović u replici ističe da je tvrdnja da "svaki zločin predstavlja upozorenje o drugim zločinima neodrživa."³³¹⁵

(ii) Analiza

1014. Žalbena veće smatra da je Pretresno veće, oslonivši se na Šainovićevo znanje o događajima koji su se odigrali 1998, koristilo izraze koji ukazuju na to da je možda napravilo pravnu grešku kad je reč o standardu *mens rea* za prvu kategoriju UZP-a. Konkretno, Pretresno veće navodi da je Šainović mogao "da predvidi" situaciju u 1999,³³¹⁶ što podseća na standard predvidivosti koji se primenjuje na *mens rea* za treću kategoriju UZP-a.³³¹⁷ Na osnovu prve kategorije UZP-a, optuženi mora da ima nameru da počinji zločine koji se navode u Optužnici a ne samo da predvidi da će biti počinjeni.³³¹⁸ Da bi ocenilo da li je Pretresno veće zaista primenilo pogrešan standard *mens rea*, Žalbena veće će razmotriti širi kontekst zaključaka Pretresnog veća.

1015. Žalbena veće primećuje da je, prilikom donošenja zaključka o Šainovićevoj *mens rea* za prvu kategoriju UZP-a, Pretresno veće jasno zahtevalo da, za razliku od mogućnosti da predvidi, Šainović imao saznanja o činjenju zločina i da je s drugim učesnicima u UZP-u delio nameru za činjenje zločina. Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da je Šainović itekako bio svestan raseljavanja i zločina koji se čine na Kosovu 1998.³³¹⁹ i da je nastavio da dobija informacije o činjenju zločina, uključujući prisilno raseljavanje, tokom cele 1999.³³²⁰ Pretresno veće je zaključilo da je jedini razuman zaključak na osnovu dokaza bio da je "Šainović imao nameru da prisilno raseli deo kosovskih Albanaca, kako po samom Kosovu, tako i izvan njega, i tako promeni etničku ravnotežu u Pokrajini s namerom da obezbedi trajnu kontrolu vlasti SRJ i Srbije nad njom".³³²¹

³³¹² Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 213, 222-223; žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 260. V. takođe *ibid.*, AT. 259, gde se tvrdi da Pretresno veće nije zaključilo da je Šainović imao nameru za odgovornost na osnovu UZP-a pre nego što je postojao zajednički cilj UZP-a.

³³¹³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 224.

³³¹⁴ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 225, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 456.

³³¹⁵ Šainovićeva replika, par. 54.

³³¹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 456.

³³¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 204, 220, 228; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 99. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, 411.

³³¹⁸ V. Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 228.

³³¹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 463.

³³²⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 464.

³³²¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 466.

Imajući u vidu te zaključke koji tačno odražavaju primenu standarda *mens rea* za prvu kategoriju UZP-a, Žalbeno veće konstatuje da to što se ranije u Prvostepenoj presudi govori o Šainovićevoj mogućnosti da "predvidi" činjenje zločina u 1999, iako neprimereno, ne ukazuje na to da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku prilikom utvrđivanja Šainovićeve *mens rea* za prvu kategoriju UZP-a.

1016. Dalje, u kojoj meri se, kad je reč o *mens rea* za prvu kategoriju UZP-a, pretresno veće može osloniti na znanje optuženog o činjenju zločina u prošlosti, između ostalog, kao na posredne dokaze, zavisice nužno od okolnosti konkretnog slučaja. Žalbeno veće smatra da relevantni dokazi mogu da uključuju vrstu počinjenih zločina, okolnosti u kojima su počinjeni, identitet izvršioca i geografski i vremenski okvir. Prilikom donošenja zaključka da je Šainović delio nameru da 1999. prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova, koristeći snage MUP-a i VJ-a, Pretresno veće se oslonilo, između ostalog, na posredne dokaze koji pokazuju da je Šainović znao za činjenje zločina i prekomernu primenu sile od strane snaga VJ-a i MUP-a koja je dovela do raseljavanja kosovskih Albanaca 1998. kao i za navode o tome.³³²²

1017. U vezi s primenom sile od strane snaga SRJ i Srbije u 1998, Pretresno veće je zaključilo da je:

znatan broj ljudi sa Kosova bio raseljen iz svojih domova. Konkretni razlozi njihovog odlaska su možda različiti, ali prekomerna primena sile od strane MUP-a i VJ na nekim područjima, zajedno s kontinuiranim borbama između OVK-a i snaga SRJ i Srbije, bili su faktor koji je tome znatno doprineo.³³²³

1018. Što se tiče Šainovićevog znanja o raseljavanju civila 1998, Pretresno veće je uputilo na sastanke Zajedničke komande od 2. i 26. avgusta 1998, na kojima je Šainović informisan da je "primećen veliki broj izbeglica prema selu Lauša" i da se 16.000 do 17.000 ljudi sklonilo u Albaniju, a 40.000 ljudi u Crnu Goru.³³²⁴ Naime, iako su se informacije iznesene na sastancima odnosile na kretanje "izbeglica", Pretresno veće je takođe razmotrilo dokaze koji pokazuju da je Šainović bio informisan, iz različitih izvora, o činjenju zločina, uključujući pljačkanje i paljenje albanskih kuća,³³²⁵ i da je, putem svojih interakcija sa sagovornicima iz međunarodne zajednice, saznao za slučajeve prekomerne primene sile, šikaniranja civila i konkretno, velikog broja raseljenih civila.³³²⁶ Pored toga, Pretresno veće je zaključilo da je Šainović bio svestan rezolucije

³³²² V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 463.

³³²³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 919.

³³²⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 442, 463, gde se upućuje na DP P1468, str. 36, 74.

³³²⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 441, 444, 463, gde se upućuje na DP P1468, str. 9, 46, 52, DP P605, str. 653, 664-665, 673-674, 692, 695-702, 706-709.

³³²⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 447, gde se upućuje, između ostalog, na Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11838-11839, Karol John Drewienkiewicz, 4. decembar 2006, T. 7779-7781. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 463, gde se upućuje na DP 2D16.

Saveta bezbednosti UN br. 1199 od 23. septembra 1998. (dalje u tekstu: Rezolucija br. 1199 Saveta bezbednosti UN ili Rezolucija br. 1199), u kojoj se navodi da je "prekomerna i neselektivna upotrebe sile od strane srpskih snaga bezbednosti i Vojske Jugoslavije", dovela do "raseljavanja više od 230.000 lica".³³²⁷ Shodno tome, Šainovićev argument da je 1998. bio svestan samo pojave "izbeglica" zanemaruje ukupne dokaze koje je Pretresno veće proučilo i na koje se oslonilo.³³²⁸

1019. Dalje, činjenica da je prekomerna primena sile od strane MUP-a i VJ-a bila faktor koji je značajno doprineo raseljavanju civilnog stanovništva 1998, a ne jedini razlog tog raseljavanja, ima ograničenu relevantnost. Pored toga, Žalbena veće se nije uverilo u Šainovićev argument da je razlika u razmerama odlučujuća. Od Pretresnog veća se nije tražilo da donese pravni zaključak, koji ono nije ni donelo,³³²⁹ da su 1998. snage MUP-a i VJ-a činile zločine deportacije, prisilnog premeštanja, ili pak druge zločine, kao što su ubistvo i bezobzirno razaranje, prema članu 3 ili 5 Statuta. Međutim, na osnovu Šainovićeve svesti o sličnosti sredstava korišćenih od strane snaga VJ-a i MUP-a, uključujući prekomernu primenu sile i činjenje zločina, i iz toga proisteklih posledica u pogledu raseljavanja civila, razuman presuditelj o činjenicama bi mogao da se, između ostalog, osloni na te posredne dokaze prilikom donošenja zaključka da je Šainović delio nameru za činjenje zločina u 1999. Žalbena veće takođe zaključuje da je neosnovana Šainovićeva tvrdnja da je njegova *mens rea* ustanovljena putem analogije. S tim u vezi, Žalbena veće podseća da se Pretresno veće u velikoj meri oslonilo na Šainovićovo znanje o događajima na terenu i, konkretno, na njegovo znanje o činjenju zločina u periodu u 1999. na koji se odnosi Optužnica.³³³⁰

1020. Imajući u vidu gorenavedeno, i uzimajući u obzir da su Šainovićevi argumenti u vezi s događajima 1998. odbačeni,³³³¹ Žalbena veće odbija podosnove 3(2) i 6(13) Šainovićeve žalbe.

(d) Šainovićovo znanje o činjenju zločina 1999.

1021. Pretresno veće je zaključilo da je tokom vazdušne kampanje NATO-a Šainović nastavio da dobija informacije da snage VJ-a i MUP-a čine zločine na Kosovu.³³³² Prilikom donošenja tog zaključka, Pretresno veće se oslonilo na dokaze koji pokazuju da je: (i) na sastanku održanom 4. aprila 1999. u zgradi Štaba MUP-a, Šainović izjavio da lica koja su pritvorena zbog činjenja zločina

³³²⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 443, gde se poziva na DP P456, str. 1. V. takođe *ibid.*, par. 463.

³³²⁸ Iako Šainović takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je prilikom ocene dokaza konstatovalo da su VJ i MUP primenili prekomernu i neselektivnu silu na određenim lokacijama na Kosovu u 1998. (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 372, 374, 492-499; Šainovićeva replika, par. 53), Pretresno veće se nije oslonilo na tu konstataciju kad je zaključilo da je Šainović znao za činjenje zločina u 1998. i kad je donelo zaključak o njegovoj *mens rea* (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 443, 456, 463, 466). Shodno tome, njegovi argumenti s tim u vezi se odbacuju bez daljeg razmatranja.

³³²⁹ V. dole, par. 1194.

³³³⁰ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 449-452, 464. V. takođe dole, pododeljak VII.D.3.(d).

³³³¹ V. gore, fusnota 3328.

³³³² Prvostepena presuda, tom 3, par. 464.

treba zadržati u pritvoru dok ih ne preuzmu sudski organi; (ii) 13. aprila 1999. Šainović bio prisutan kad je Pešić pozvan i ispitivan o navodima vezanim za zatvorenički logor; (iii) na sastanku u Štabu MUP-a od 7. maja istakao potrebu da posebno treba urediti ponašanje rezervista VJ-a za koje se znalo da čine zločine na Kosovu; (iv) na sastanku s Miloševićem, Ojdanićem i drugim pripadnicima VJ-a i MUP-a od 17. maja "bio obavešten o ponašanju MUP-a i paravojnih jedinica na Kosovu, između ostalog, i o ubistvu kosovskih Albanaca, pri čemu je pomenuto 800 leševa"; (v) Šainović bio informisan o prisustvu "Škorpiona" na Kosovu koji su navodno počinili zločine; (vi) tokom svojih kontakata s Rugovom, Šainović bio obavešten o široko rasprostranjenim zločinima nad albanskim stanovništvom Kosova, između ostalog, i o prisilnom raseljavanju velikog broja civila; (vii) dana 26. marta 1999. godine glavni tužilac Međunarodnog suda Louise Arbour Šainoviću poslala dopis u kome izražava svoju zabrinutost zbog kršenja međunarodnog humanitarnog prava i ističe da namerava da sva ta kršenja istraži; i da je (viii) 27. maja u javnosti objavljena prvobitna optužnica protiv Šainovića i drugih, koja je sadržala konkretne informacije o raznim zločinima koji su počinjeni na Kosovu u relevantno vreme (dalje u tekstu: Prvobitna optužnica).³³³³ Žalbeno veće će redom razmotriti Šainovićeve prigovore u vezi sa oslanjanjem Pretresnog veća na te dokaze.

(i) Argumentacija strana u postupku

1022. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on bio svestan činjenja zločina 1999, uključujući prisilno raseljavanje, jer dokazi na koje se Pretresno veće oslonilo ne pokazuju da je on posedovao to znanje.³³³⁴

1023. Što se tiče sastanka Štaba MUP-a od 4. aprila 1999, Šainović tvrdi da njegova izjava da lica koja su pritvorena zbog činjenja zločina treba zadržati u pritvoru dok ih ne preuzmu sudski organi ne pokazuje da je znao da je počinjen bilo koji zločin već da predstavlja ohrabrenje da se poštuje zakon.³³³⁵ Pozivajući se na sastanak od 13. aprila 1999. kad je Pešić pozvan i ispitivan o navodima vezanim za zatvorenički logor, Šainović tvrdi da je dokazano da ti navodi nisu istiniti.³³³⁶ Pored toga, Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je za zločine saznao na sastanku održanom 17. maja 1999. Prema Šainovićevoj tvrdnji, sve što je na tom sastanku saznao odnosilo se na istragu o ubistvu jednog bračnog para i o smrti 800 drugih lica. On tvrdi da uzrok smrti tih 800 lica nije bio jasno naveden u informaciji koju je dobio na sastanku.³³³⁷

³³³³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 464.

³³³⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 378-381, 385-391, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 452, 464.

³³³⁵ Šainovićeva najava žalbe, par. 60; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 378-379.

³³³⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 387, gde se upućuje na DP P2502, par. 34-35.

³³³⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 380. V. takođe Šainovićev žalbeni podnesak, par. 228, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 349. Šainović takođe osporava oslanjanje Pretresnog veća na Vasiljevićevo svedočenje da je na sastanku održanom 16.

1024. Šainović takođe tvrdi da, čak i da ga je Pavković zaista informisao o prisustvu "Škorpiona" na Kosovu, nije bilo informacija o činjenju bilo kakvih zločina.³³³⁸ U vezi s informacijama koje je dobio u kontaktima s Rugovom o široko rasprostranjenom činjenju zločina, uključujući prisilno raseljavanje, Šainović tvrdi da je Pretresno veće primenilo "dvostruke standarde" kad je zaključilo da je Merovcijeva izjava nedovoljna da ukaže na Milutinovićevo znanje o zločinima i kad se nije oslonilo na Rugovino svjedočenje u vezi s Milutinovićem jer nije bilo potkrepljeno.³³³⁹ Šainović ističe da dopis Louise Arbour ne sadrži "informacije o bilo kakvim konkretnim zločinima"³³⁴⁰ i da je Prvobitna optužnica irelevantna za utvrđivanje njegove namere, s obzirom na to da je podignuta nakon izvršenja poslednjeg zločina.³³⁴¹ Na kraju, Šainović tvrdi da Pretresno veće nije uputilo ni na jedan dokaz koji pokazuje da je 1999, a naročito posle 24. marta 1999, Šainović saznao za bilo koji od zločina za koje se tereti.³³⁴²

1025. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da Šainovićeve izjave na sastanku Štaba MUP-a od 4. aprila 1999. ukazuje na to da je bio svestan da su pripadnici snaga SRJ i Srbije osumnjičeni da su počinili zločine.³³⁴³ Tužilaštvo ukazuje na činjenicu da su Šainovićevoj izjavi prethodili izveštaji o licima, uključujući dobrovoljce, koja su uhapšena zbog činjenja zločina i o masovnom raseljavanju civila.³³⁴⁴ Što se tiče sastanka s Pešićem od 13. aprila 1999, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće odlučilo da se ne oslanja na sadržaj izveštaja u kojem se kaže da zatočenički logor za izbeglice kosovske Albanke ne postoji.³³⁴⁵

1026. Tužilaštvo dalje tvrdi da je na sastanku održanom 17. maja 1999. Šainović saznao za konkretne zločine koje su počinili VJ, MUP i dobrovoljci, kao i da su VJ i MUP jedni drugima pripisivali odgovornost za 800 leševa.³³⁴⁶ Tužilaštvo tvrdi da je ta informacija "bila dovoljno pouzdana i alarmantna da je Šainović na osnovu nje znao za zločine koje su počinile snage SRJ/Srbije."³³⁴⁷ Što se tiče Šainovićeve svesti o prisustvu "Škorpiona" na Kosovu, tužilaštvo tvrdi da "[i]ako nije bilo direktnih informacija o zločinima, kriminalna sklonost te grupe je bila dovoljno

maja 1999. Pavković informisao prisutne da je obavestio Šainovića o prisustvu pripadnika "Škorpiona" na Kosovu (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 228, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 349. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 351). S tim u vezi Šainović upućuje na Dimitrijevićevo svjedočenje da je Pavković "tražio pokriće za svoje postupke upućujući na druge osobe" (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 228, gde se upućuje na Aleksandar Dimitrijević, 8. juli 2008, T. 26595, *ibid.*, 9. juli 2008, T. 26713).

³³³⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 381.

³³³⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 388-389.

³³⁴⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 390.

³³⁴¹ Žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 208. Šainović dalje tvrdi da je njegovo znanje o Prvobitnoj optužnici moglo biti relevantno samo da je imao mogućnost da kazni izvršioce (žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 208, 273). On takođe tvrdi da to što je Prvobitna optužnica bila javno dostupna ne znači da je on bio svestan njenog postojanja (žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 207-208).

³³⁴² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 391; Šainovićeve najava žalbe, par. 63.

³³⁴³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 231.

³³⁴⁴ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 231, gde se upućuje na DP P1989, str. 1-2. V. takođe *ibid.*, par. 230.

³³⁴⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 239, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 721, Milomir Pantić, 2. april 2008, T. 24779-24782, 24791.

³³⁴⁶ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 233-234.

poznata da Šainovića upozori na rizik od činjenja zločina", što je potvrđeno na sastanku održanom 17. maja 1999, kada je Vasiljević izvestio o zločinima koje su "Škorpioni" počinili u Podujevu.³³⁴⁸

1027. Tužilaštvo takođe ističe da je Šainovićeve tvrdnja o "dvostrukim standardima" neutemeljena, s obzirom na to da se Pretresno veće oslonilo na Merovcijevu izjavu u vezi s Milutinovićem.³³⁴⁹ Tužilaštvo dodaje da se Pretresno veće nije oslonilo na Rugovino svedočenje o razgovoru između njega i Milutinovića 16. aprila 1999. jer nije bilo potkrepljeno, ali se ispravno oslonilo na Rugovino svedočenje o sastanku održanom 28. aprila 1999. koje je bilo potkrepljeno.³³⁵⁰ Što se tiče dopisa Louise Arbour, tužilaštvo tvrdi da Šainović ponavlja argumente koje je izneo u pretresnoj fazi i da su informacije sadržane u dopisu "za Šainovića bile dodatno pouzdano upozorenje."³³⁵¹

1028. Tužilaštvo tvrdi da se Pretresno veće takođe oslonilo na Šainovićevo prisustvo na Kosovu krajem marta i početkom aprila 1999,³³⁵² na informacije iznesene na sastanku održanom 4. maja 1999. u Beogradu za koje je Šainović znao³³⁵³ kao i na obaveštenja koja je dobio preko Ministarstva za inostrane poslove i MUP-a, uključujući Resor državne bezbednosti i Resor javne bezbednosti.³³⁵⁴ Tužilaštvo dodaje da je Šainović znao za konkretne zločine za koje se u Optužnici tereti. S tim u vezi, tužilaštvo upućuje na zločine deportacije, prisilnog premeštanja i progona za koje se tereti u Optužnici, tvrdeći da je Šainović bio prisutan kada je Merovci rekao Milutinoviću da kosovski Albanci napuštaju Prištinu zbog aktivnosti snaga SRJ i Srbije i da je bio prisutan u gradu kada su snage VJ-a i MUP-a vršile masovna proterivanja.³³⁵⁵ Isto tako, ubrzo posle 27. maja 1999, Šainović je saznao za Prvobitnu optužnicu podignutu protiv njega, u kojoj se on tereti za mnoge zločine s kojima se suočio na suđenju.³³⁵⁶ Tužilaštvo tvrdi da Šainović, iako je znao za Prvobitnu optužnicu, nije učinio ništa da nadležne podstakne da krivično gone ili kazne fizičke izvršioce zločina koji su u njoj navedeni.³³⁵⁷ Tužilaštvo tvrdi da to što Šainović nije ništa preduzeo s tim u vezi potvrđuje da su izjave koje je dao 1998. i 1999. da izvršioци zločina treba da budu kažnjeni bile neiskrene.³³⁵⁸

³³⁴⁷ Odgovor tužilaštva na Šainovićeve žalbu, par. 233. V. takođe *ibid.*, par. 232.

³³⁴⁸ Odgovor tužilaštva na Šainovićeve žalbu, par. 235 (fusnota izostavljena), gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 741.

³³⁴⁹ Odgovor tužilaštva na Šainovićeve žalbu, par. 237.

³³⁵⁰ Odgovor tužilaštva na Šainovićeve žalbu, par. 238.

³³⁵¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićeve žalbu, par. 240.

³³⁵² Odgovor tužilaštva na Šainovićeve žalbu, par. 227, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 885-888, 1167, 1240-1242, *ibid.*, tom 3, par. 449, 456, 462.

³³⁵³ Odgovor tužilaštva na Šainovićeve žalbu, par. 228, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 541, *ibid.*, tom 3, par. 343-348, 455-456, 464, 471.

³³⁵⁴ Odgovor tužilaštva na Šainovićeve žalbu, par. 229, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 451, fusnota 988.

³³⁵⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićeve žalbu, par. 241.

³³⁵⁶ Odgovor tužilaštva na Šainovićeve žalbu, par. 241, gde se poredi DP P968 s Optužnicom.

³³⁵⁷ Žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 261.

³³⁵⁸ Žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 261.

1029. U replici Šainović ističe da, suprotno tvrdnji tužilaštva, ništa u dokazima ne ukazuje na to da je on bio na Kosovu kad je počinjena većina zločina i da je, u stvari, Pretresno veće zaključilo da je on bio na Kosovu samo devet dana u vreme kampanje NATO-a.³³⁵⁹ Što se tiče izveštaja koji su podneti na sastanku Štaba MUP-a od 4. aprila 1999, Šainović tvrdi da u tim izveštajima "zločini nisu navedeni onako kako je opisao tužilac" i da je on na sastanak svakako stigao kasnije, tako da nije mogao čuti prethodne rasprave.³³⁶⁰ Na kraju, Šainović tvrdi da se Pretresno veće nerazumno oslonilo na Vasiljevićevo svedočenje da je Šainović bio informisan o prisustvu "Škorpiona" na Kosovu.³³⁶¹

(ii) Analiza

1030. Pretresno veće je smatralo da je Šainović pokazao da je bio svestan činjenja zločina na sastanku Štaba MUP-a od 4. aprila 1999, na kom je izjavio da lica koja su pritvorena zbog činjenja zločina treba zadržati u pritvoru dok ih ne preuzmu sudski organi.³³⁶² Žalbena veće napominje da su na sastanku načelnici SUP-ova u Prištini, Peći, Đakovici, Prizrenu, Uroševcu i Gnjilanu izvestili da je zbog činjenja zločina pritvoren značajan broj lica, uključujući policajce, rezerviste i dobrovoljce.³³⁶³ Iako dokazi pokazuju da je Šainović stigao pred kraj sastanka,³³⁶⁴ njegova izjava da lica koja su pritvorena zbog činjenja zločina treba zadržati u pritvoru dok ih ne preuzmu sudski organi je očigledno bila u funkciji rešavanja postojeće situacije na terenu, što je pak pokazatelj da je on bio svestan činjenja zločina. Žalbena veće stoga smatra da bi se razuman presuditelj o činjenicama mogao osloniti na te dokaze.

1031. Prilikom donošenja zaključka da je Šainović nastavio da dobija informacije o činjenju zločina od strane snaga VJ-a i MUP-a 1999, Pretresno veće se takođe oslonilo na Pešićevo svedočenje da je Šainović bio prisutan na sastanku održanom 13. aprila 1999. kad je Pešić pozvan i ispitivan o navodima vezanim za zatvorenički logor za kosovske Albance.³³⁶⁵ Međutim, Žalbena veće napominje da Pešićevo svedočenje ne ukazuje na to da je Šainović na sastanku saznao da se u grupi kosovskih Albanaca koji su navodno zatočeni nalaze žrtve zločina.³³⁶⁶ Shodno tome, Žalbena

³³⁵⁹ Šainovićeva replika, par. 55.

³³⁶⁰ Šainovićeva replika, par. 56.

³³⁶¹ Šainovićeva replika, par. 57.

³³⁶² Prvostepena presuda, tom 3, par. 464. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 455, gde se upućuje na DP P1989, str. 4.

³³⁶³ DP P1989, str. 1-2.

³³⁶⁴ Dušan Gavrančić, 19. februar 2008, T. 22719-22720 (gde je izjavio da je Šainović ušao na kraju sastanka); Miloš Vojnović, 12. mart 2008, T. 24185-24186 (gde je izjavio da im se Šainović pridružio neposredno pred kraj sastanka); Dragan Živaljević, 3. april 2008, T. 24841-24842 (koji je izjavio da Šainović stigao pred kraj sastanka). V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 341.

³³⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 464.

³³⁶⁶ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 342, gde se upućuje na Zlatomir Pešić, DP P2502, par. 34-35. Tužilaštvo se poziva na zaključak Pretresnog veća da je komisija koja je formirana da sprovede istragu o datim navodima ustanovila da takav zatočenički logor ne postoji (Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 239, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 342, DP P1721). Tužilaštvo dalje ističe da je Pretresno veće zaključilo da je sadržaj izveštaja te komisije nepouzdan (Odgovor tužilaštva na

veće smatra da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na Šainovićovo prisustvo na tom sastanku kao na dokaz o njegovom znanju o činjenju zločina 1999.

1032. Pretresno veće se takođe oslonilo na činjenicu da je na sastanku održanom 17. maja 1999. kojem su prisustvovali, između ostalog, Milošević, Ojdanić i Vasiljević, Šainović "informisan o ponašanju MUP-a i paravojnih jedinica na Kosovu, između ostalog i o ubistvu kosovskih Albanaca pri čemu je pomenuto 800 leševa."³³⁶⁷ Dokazi pokazuju da je na sastanku Vasiljević referisao o izveštajima u vezi sa zločinima koje su na Kosovu počinili VJ i dobrovoljci, kao što su ubistva i silovanja civila od strane vojnika, i zločini koje su u Podujevu počinili "Škorpioni".³³⁶⁸ Pored toga, jasno je navedeno da je 800 leševa vezano za "zločine" i da postoji neslaganje između VJ i MUP-a oko toga čije snage za to snose odgovornost.³³⁶⁹ Shodno tome, Žalbena veće zaključuje da Pretresno veće nije pogrešilo kad se oslonilo na te dokaze kao pokazatelj da je Šainović znao za činjenje zločina. Pored toga, pitanje da li je Pavković informisao Šainovića o prisustvu "Škorpiona" na Kosovu pre sastanka od 17. maja 1999. je irelevantno, s obzirom na to da je Šainović najkasnije na datum održavanja tog sastanka znao da su "Škorpioni" umešani u činjenje zločina.³³⁷⁰

1033. Pretresno veće je dalje zaključilo da je Šainović u kontaktima s Rugovom saznao za široko rasprostranjeno činjenje zločina.³³⁷¹ Pretresno veće je primetilo da su se na sastanku s Milutinovićem, Šainovićem, Markovićem i Anđelkovićem koji je održan 28. aprila 1999, Rugova i Merovci žalili da snage MUP-a teraju albansko stanovništvo Kosova iz njihovih domova.³³⁷² Žalbena veće napominje da Šainović u suštini tvrdi da je Pretresno veće na jedan način ocenilo Merovcijevo svedočenje kad je utvrđivalo Milutinovićevu odgovornost, a na drugi način kad je reč

Šainovićevu žalbu, par. 239, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 721). Žalbena veće, međutim, napominje da Pretresno veće nije zaključilo da je Šainović bio svestan postojanja izveštaja ili nepouzdanosti u njemu sadržanih informacija.

³³⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 464.

³³⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 351, gde se upućuje na DP P2600, par. 65-68, Aleksandar Vasiljević, DP P2589, T. 15999-16004, DP P2592. V. takođe DP P605, str. 869-870.

³³⁶⁹ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 351, gde se upućuje, između ostalog, na Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 67, *ibid.*, DP P2589, T. 15999-16000. Žalbena veće napominje da je u prvostepenom postupku Šainović prihvatio da je na sastanku održanom 17. maja 1999. bio obavešten o zločinima. V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 440, 452, gde se upućuje, između ostalog, na Šainović završni podnesak, par. 741.

³³⁷⁰ Što se tiče Šainovićeve tvrdnje da je Pavković "tražio pokriće za svoje postupke upućujući na druge osobe" (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 228), Žalbena veće napominje da je Dimitrijević posvedočio da je imao utisak da je termin "Zajednička komanda" korišćen od strane "Pavkovića, kao pokriće za neke od njegovih aktivnosti kako bi mogao reći: Iza sebe imam Zajedničku komandu" (Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26595. V. takođe *ibid.*, 9. jul 2008, T. 26713). Međutim, u svetlu ukupnih dokaza, Pretresno veće nije zaključilo da to svedočenje dovodi u pitanje njegove zaključke vezane za ulogu Zajedničke komande u koordinaciji MUP-a i VJ-a i umešanost političkih predstavnika, uključujući Šainovića, u tu koordinaciju (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1005-1006, 1109-1111. V. takođe gore, pododeljak VII.C.1.(d)). Šainović zanemaruje analizu Dimitrijevićevog svedočenja od strane Pretresnog veća. Shodno tome, Žalbena veće ne uvida nikakvu grešku u oslanjanju Pretresnog veća na Vasiljevićevo svedočenje da je on lično čuo kako je Pavković rekao da je Šainovića informisao o prisustvu "Škorpiona" na Kosovu.

³³⁷¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 464.

³³⁷² Prvostepena presuda, tom 3, par. 450, gde se upućuje na Adnan Merovci, DP P2588, par. 72, Ibrahim Rugova, DP P2613, str. 12, Adnan Merovci, 16. januar 2007, T. 8469-8471. Žalbena veće smatra da je u referenci Pretresnog veća vezanoj za svedočenje Ibrahima Rugove sadržana tehnička greška s obzirom na to da se Rugovina izjava "da se Kosovo prazni od Albanaca" nalazi na stranici 11 navedenog dokaznog predmeta.

o njegovoj sopstvenoj.³³⁷³ Podsećajući na to da se takvi prigovori neće detaljno razmatrati,³³⁷⁴ Žalbena veće zaključuje da Pretresno veće nije pogrešilo kad se oslonilo na Merovcijevo svedočenje. Šainovićevo pozivanje na ocenu koju je Pretresno veće dalo Rugovinom svedočenju u vezi s Milutinovićem je isto tako irelevantno. Pretresno veće se s tim u vezi nije oslonilo na Rugovino svedočenje budući da je ono prihvaćeno na osnovu pravila 92*quater* i da se u njemu pominje Milutinovićevo izjava koja nije potkrepljena drugim dokazima.³³⁷⁵ Žalbena veće napominje da to nema uticaja na Šainovićevo krivično odgovornost. Shodno tome, Žalbena veće se neće baviti Šainovićevim prigovorom na oslanjanje Pretresnog veća na Rugovino svedočenje.

1034. Dalje, Žalbena veće zaključuje da Pretresno veće nije pogrešilo kad se oslonilo na dopis Louise Arbour kao dokaz da je Šainović dobio informacije da pripadnici VJ-a i MUP-a čine zločine.³³⁷⁶ Naime, u dopisu tužilac Međunarodnog suda izražava zabrinutost "zbog [daljeg] teškog kršenja međunarodnog humanitarnog prava na Kosovu" i nameru da sprovede istragu u vezi sa svim tim kršenjima, a naročito onima vezanim za napade na civilno stanovništvo.³³⁷⁷ U dopisu se Šainoviću jasno ukazuje na to da postoje, u najmanju ruku, navodi o zločinima koji potpadaju pod nadležnost Međunarodnog suda. Odsustvo navođenja konkretnih zločina u dopisu ne dovodi u pitanje oslanjanje Pretresnog veća na taj dokaz.

1035. Žalbena veće se okreće Šainovićevoj tvrdnji da Pretresno veće nije uputilo ni na jedan dokaz koji pokazuje da je posle 24. marta 1999. Šainović saznao za bilo koji od zločina za koje se tereti. Žalbena veće napominje da je s tim u vezi Pretresno veće uzelo u obzir da je 27. maja 1999. objavljena Prvobitna optužnica protiv Miloševića, Milutinovića, Šainovića, Ojdanića i Stojiljkovića.³³⁷⁸ Pretresno veće je zaključilo da je, s obzirom na veliki publicitet koji je ta optužnica dobila u medijima, Šainović morao o tome biti obavešten ubrzo nakon objavljivanja.³³⁷⁹ Međutim, Žalbena veće napominje da se poslednji zločin za koji je Šainović osuđen desio 25. maja 1999.³³⁸⁰ S obzirom na kasni datum Šainovićevog saznanja za Prvobitnu optužnicu, Žalbena veće smatra da razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da se osloni na taj dokaz u utvrđivanju Šainovićevog znanja o zločinima u vreme kad su ti zločini počinjeni. Žalbena veće se nije uverilo ni u argument tužilaštva da to što Šainović potom nije podstakao nadležne da krivično gone i kazne fizičke izvršioce zločina navedenih u Prvobitnoj optužnici ukazuje na njegovu nameru u vreme kad su ti zločini počinjeni.

³³⁷³ V. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 388-389.

³³⁷⁴ V. gore, pododeljak VII.D.4.

³³⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 243, 263.

³³⁷⁶ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 464.

³³⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 448, gde se upućuje na DP P400.

³³⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 453, gde se upućuje na DP P968. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 464.

1036. Međutim, Šainovićovo znanje o zločinima za koje se tereti u Optužnici je potkrepljeno zaključkom Pretresnog veća da je on bio informisan o proterivanju kosovskih Albanaca na sastanku s Rugovom i Merovcijem 28. aprila 1999. u Prištini.³³⁸¹ Pored toga, Pretresno veće je zaključilo da je on bio na Kosovu u više navrata u martu, aprilu, maju i junu 1999. i to uglavnom krajem marta i početkom aprila, kad je počinjena većina zločina, uključujući njegova putovanja u Prištinu 29. marta i 4. aprila 1999. kad su vršena masovna proterivanja.³³⁸² Žalbeno veće se stoga uverilo da je Pretresno veće razmotrilo dokaze na osnovu kojih je moglo da zaključi da je posle 24. marta 1999. Šainović saznao za zločine za koje se tereti.

1037. Žalbeno veće je zaključilo da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na Šainovićovo prisustvo na sastanku održanom 13. aprila 1999. i na njegovo saznanje da je podignuta Prvobitna optužnica. Međutim, bez obzira na te greške, Žalbeno veće smatra da Šainović nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da zaključi da je on znao za činjenje zločina od strane snaga VJ-a i MUP-a na Kosovu u 1999. S tim u vezi, Žalbeno veće ističe zaključak Pretresnog veća da je zajednički cilj UZP-a uključivao prisilno raseljavanje albanskog stanovništva na Kosovu putem široko rasprostranjene i sistematske kampanje terora i nasilja.³³⁸³ Ostali dokazi koje je Pretresno veće razmotrilo pokazuju da je Šainović imao saznanja o raznim zločinima koje su snage VJ-a i MUP-a počinile tokom kampanje terora i nasilja nad albanskim stanovništvom na Kosovu, te da je konkretno bio informisan o prisilnom raseljavanju civila.

1038. Konkretno, Pretresno veće je razmotrilo dokaze koji pokazuju da je: (i) 26. marta 1999, Louise Arbour, tužilac Međunarodnog suda, Šainoviću poslala dopis u kome je izrazila zabrinutost zbog kršenja međunarodnog humanitarnog prava i navela da namerava da sprovede istragu u vezi sa svim teškim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, a naročito onim vezanim za napade na civilno stanovništvo;³³⁸⁴ (ii) na sastanku održanom 4. aprila 1999. godine u zgradi Štaba MUP-a, Šainović izjavio da lica pritvorena zbog izvršenih krivičnih dela treba držati u pritvoru do preuzimanja od strane sudskih organa;³³⁸⁵ (iii) na sastanku Štaba MUP-a od 7. maja 1999. Šainović istakao potrebu da posebno treba urediti ponašanje rezervista VJ-a za koje se znalo da čine zločine na Kosovu,³³⁸⁶ i izjavio da ne sme biti privatnih ratova i da ne treba dozvoliti da se ubija privatno; jer "na Srbe ne sme da padne ljaga da Srbi pale, da Srbi pljačkaju i junače se po usamljenim i

³³⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 453.

³³⁸⁰ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 1148, 1259-1261.

³³⁸¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 450.

³³⁸² Prvostepena presuda, tom 3, par. 449, 456, 462. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 838-873, 885-888.

³³⁸³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 95.

³³⁸⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 448, gde se upućuje na DP P400. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 464.

³³⁸⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 455, gde se upućuje na DP P1989, str. 4. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 464.

³³⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 464. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 346, gde se upućuje na DP P1996, str. 4.

napuštenim selima";³³⁸⁷ i (iv) na sastanku održanom 17. maja 1999. kojem su prisustvovali Milošević, Ojdanić i drugi pripadnici VJ-a, Šainović saznao za 800 leševa i bio obavešten o ponašanju MUP-a i zločinima koje su nad kosovskim Albancima počinili VJ, paravojsne i dobrovoljačke jedinice na Kosovu, uključujući ubistva i silovanja, kao i o zločinima koje su počinili "Škorpioni".³³⁸⁸ Pretresno veće je dalje zaključilo da je Šainović obavešten o proterivanju kosovskih Albanaca na sastanku s Rugovom i Merovcijem 28. aprila 1999. u Prištini.³³⁸⁹ Pored toga, Pretresno veće je zaključilo da je Šainović bio na Kosovu u više navrata između marta i juna 1999, uključujući krajem marta i početkom aprila kada je počinjen najveći broj zločina, i da je bio u Prištini 29. marta i 4. aprila 1999. kada su vršena masovna proterivanja.³³⁹⁰

1039. U svetlu goreopisanih dokaza, Žalbeno veće zaključuje da je razuman presuditelj o činjenicama mogao zaključiti da je 1999. Šainović imao saznanja o činjenju zločina obuhvaćenih zajedničkim ciljem. Žalbeno veće stoga u celosti odbija podosnov 3(3) Šainovićeve žalbe kao i delimično podosnove 1(23) i 3(6), koji se odnose na Šainovićevo znanje o činjenju zločina u 1999.

(e) Da li su Šainovićevi napori da spreči i kazni zločine bili iskreni

1040. Pretresno veće je zaključilo da je 17. maja 1999. Šainović bio na sastanku u Beogradu kojem su prisustvovali, između ostalog, Milošević, Ojdanić, Pavković i Vasiljević, na kom se raspravljalo o izveštajima o zločinima koje su nad civilima kosovskim Albancima počinili VJ, MUP i pripadnici "Škorpiona", uključujući navode MUP-a o zločinima počinjenim od strane VJ-a, vezanim za oko 800 leševa.³³⁹¹ Pretresno veće je uputilo na dokaze koji pokazuju da je u izveštaju o 800 leševa Pavković dodao da je koren problema u tome što MUP i VJ prebacuju krivicu jedni na druge.³³⁹² Pretresno veće je prihvatilo da je Šainović podržao Pavkovićev predlog da zajednička komisija treba da sprovede istragu kako u vezi sa MUP-om, tako i sa VJ-om, kako bi se istražili svi navodi sa sastanka, i da je taj predlog Milošević odbacio.³³⁹³ Pretresno veće je zaključilo da, iako je u VJ-u sprovedena istraga u vezi s tim zločinima, ni Milošević ni Šainović nisu organizovali sprovođenje slične istrage u okviru MUP-a.³³⁹⁴

³³⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 455, gde se upućuje na DP P1996, str. 3.

³³⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 351, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 65-68, *ibid.*, DP P2589, T. 15999-16004, DP P2592. V. takođe DP P605, str. 869-870; Prvostepena presuda, tom 3, par. 452, 464, 739.

³³⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 450, gde se upućuje na Adnan Merovci, DP P2588, par. 72, Ibrahim Rugova, DP P2613, str. 11 (gde se pogrešno navodi str. 12), Adnan Merovci, 16. januar 2007, T. 8469-8471. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 464.

³³⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 449, 456, 462. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 838-873, 885-888.

³³⁹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 350-351.

³³⁹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 351, gde se upućuje, između ostalog, na Aleksandar Vasiljević, DP P2592.

³³⁹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 351, 452.

³³⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 353, 452.

1041. Prilikom rasprave o Šainovićevim naporima da obezbedi da se zločini koje su počinile snage VJ-a i MUP-a spreče ili kazne, Pretresno veće je bilo mišljenja da, iako je Šainović svojim izjavama podsticao funkcionere VJ-a i MUP-a da sprečavaju zločine i kažnjavaju njihove izvršioce, on je propustio da upotrebi svoj veliki autoritet na Kosovu i svoju ličnu inicijativu da lica koja su bila zadužena za glavne izvršioce zločina ubedi da preduzmu hitne korake kako bi se takvo ponašanje eliminisalo.³³⁹⁵ Pretresno veće smatra da je to pokazalo da su Šainovićeve izjave "bile samo dekor."³³⁹⁶

1042. Što se tiče konkretno Šainovićeve namere, Pretresno veće je zaključilo da: "[i]ako je njegovo znanje o zločinima na Kosovu bilo veoma detaljno, Šainović je, osim davanja nekoliko izjava, pokazao malo inicijative da se angažuje u vezi s tim navodima. Ovo uprkos tome što je imao veliku *de facto* i *de jure* nadležnost u Pokrajini i bio blizak s Miloševićem."³³⁹⁷

(i) Argumentacija strana u postupku

1043. U vezi sa zaključkom Pretresnog veća da je uradio malo ili gotovo ništa kako bi obezbedio da se spreče široko rasprostranjeni zločini ili kazne njihovi izvršioци, Šainović tvrdi da ništa u dokazima ne ukazuje na to da je on imao pravo ili obavezu da spreči zločine ili kazni njihove izvršioce.³³⁹⁸ On dodaje da je Pretresno veće nerazumno postupilo kad je zaključilo da je sprovođenje istrage o navodima iznetim na sastanku 17. maja 1999. bilo u okviru njegove nadležnosti.³³⁹⁹ Šainović tvrdi da je "generalno pozivao na poštovanje zakona" i podržao formiranje komisije za istragu "pitanja" pokrenutih na sastanku održanom 17. maja 1999.³⁴⁰⁰ Šainović tvrdi da je, s obzirom na zaključak Pretresnog veća da je izvor njegove nadležnosti bio Milošević, Pretresno veće nerazumno postupilo kad je zaključilo da je on trebalo da upotrebi svoj autoritet "protiv Miloševića".³⁴⁰¹

1044. Tužilaštvo odgovara da Šainovićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja budući da on ponavlja argumente koje je izneo u pretresnoj fazi.³⁴⁰² Tužilaštvo dodaje da Šainović iskrivljeno prikazuje zaključke Pretresnog veća budući da Pretresno veće nije smatralo da je on imao dužnost da spreči zločine ili da kazni njihove izvršioce, već da je propustio da upotrebi svoj veliki autoritet "da ubedi, ohrabri ili utiče na one koji su bili zaduženi za fizičke izvršioce zločina da spreče zločine

³³⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 457.

³³⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 457.

³³⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 465.

³³⁹⁸ Šainovićeva najava žalbe, par. 63; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 392-393, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 457. V. takođe Šainovićev žalbeni podnesak, par. 385.

³³⁹⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 229-230.

³⁴⁰⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 393, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 454-455, 542.

³⁴⁰¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 394.

³⁴⁰² Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 125, 242.

ili da kazne njihove izvršioce.³⁴⁰³ Tužilaštvo smatra da je Pretresno veće razumno postupilo kad je to uzelo u obzir kao relevantan faktor u utvrđivanju Šainovićeve namere.³⁴⁰⁴

(ii) Analiza

1045. Pretresno veće je zaključilo da je Šainović imao priličan uticaj na događaje na Kosovu i ovlašćenja da donosi odluke,³⁴⁰⁵ da je davao odobrenja i uputstva MUP-u,³⁴⁰⁶ i da je imao velika *de facto* ovlašćenja kako nad snagama VJ-a, tako i nad snagama MUP-a.³⁴⁰⁷ Žalbeno veće smatra da se od Pretresnog veća nije tražilo da, pored toga, utvrdi i da li je Šainović imao pravo ili obavezu da spreči zločine ili da kazni njihove izvršioce, s obzirom na to da nije osuđen kao nadređeni na osnovu člana 7(3) Statuta. U svrhu utvrđivanja elementa *mens rea* činjenja putem učešća u UZP-u na osnovu člana 7(1) Statuta, Pretresno veće je u okviru svojih diskrecionih ovlašćenja razmotrilo, između ostalog,³⁴⁰⁸ da li je Šainović upotrebio svoj veliki autoritet na Kosovu i svoju ličnu inicijativu da ohrabri lica zadužena za glavne izvršioce zločina da spreče ili da kazne takvo ponašanje.³⁴⁰⁹

1046. Što se tiče Šainovićevog propusta da sprovede istragu kako bi se istražili navodi o zločinima izneti na sastanku 17. maja 1999, suprotno Šainovićevoj tvrdnji, ništa u zaključku Pretresnog veća na ukazuje na to da ono smatra da je u okviru Šainovićeve nadležnosti bilo da spreči i kazni činjenje zločina. Očigledno je da je Pretresno veće smatralo da je Šainović nije ohrabrio sprovođenje takvih istraga od strane onih koji su za to bili zaduženi, uprkos svom velikom autoritetu na Kosovu.³⁴¹⁰

1047. Žalbeno veće će sada razmotriti da li bi razuman presuditelj o činjenicama doneo taj zaključak. Pretresno veće je prihvatilo da je na sastanku Šainović podržao Pavkovićev predlog da zajednička komisija treba da sprovede istragu o svim navodima sa sastanka, i to kako u vezi s MUP-om, tako i sa VJ-om, i da je Milošević odbacio taj predlog.³⁴¹¹ Pretresno veće je dalje napomenulo da je na Ojdanićevu inicijativu izvršena inspekcija Prištinskog korpusa, ali da Šainović nije organizovao takvu istragu u okviru MUP-a.³⁴¹² Međutim, Pretresno veće nije objasnilo kako je Šainović mogao organizovati takvu istragu, naročito s obzirom na to da se Milošević protivio

³⁴⁰³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 243-244, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 457. V. takođe Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 245.

³⁴⁰⁴ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 244, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 204, 697, Drugostepenu presudu u predmetu *Martić*, par. 139-140, 142-143, Prvostepenu presudu u predmetu *Martić*, par. 342.

³⁴⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 299, 335, 427.

³⁴⁰⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 348.

³⁴⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 299, 462.

³⁴⁰⁸ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 463-465.

³⁴⁰⁹ Up. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 193, 204; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 139-140.

³⁴¹⁰ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 457.

³⁴¹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 351, 452.

³⁴¹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 353, 452.

formiranju zajedničke komisije. U tom kontekstu, zaključak Pretresnog veća da je Milošević bio izvor Šainovićevih stvarnih ovlašćenja je u velikoj meri relevantan.³⁴¹³ U tim okolnostima, Žalbena veće zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da Šainovićev propust da organizuje istragu u okviru MUP-a u vezi sa zločinima o kojima se raspravljalo na sastanku održanom 17. maja 1999. ukazuje na njegovu nameru.

1048. Međutim, Žalbena veće smatra da ta činjenična greška nije dovela do neostvarenja pravde. Značajno je da je Pretresno veće zaključilo da je Šainović, u svojoj ulozi političkog koordinatora 1998. i 1999, bio u poziciji da daje predloge, sugestije i uputstva i Pavkoviću i Lukiću, odnosno i VJ-u i MUP-u.³⁴¹⁴ Pretresno veće je dalje smatralo da je Šainović nastavio da dobija informacije o zločinima u 1998. i 1999, te da je uprkos tom znanju nastavio da učestvuje u koordinaciji snaga VJ-a i MUP-a koje su bile umešane u vršenje prisilnog raseljavanja tokom NATO bombardovanja 1999.³⁴¹⁵

1049. S tim u vezi, Žalbena veće podseća da je 1998. Šainović bio svestan raseljavanja kosovskih Albanaca i zločina kao što su pljačkanje i paljevina koji su nad njima vršeni na Kosovu,³⁴¹⁶ kao i navoda da je "prekomern[a] i neselektivn[a] upotreb[a] sile od strane srpskih snaga bezbednosti i Vojske Jugoslavije" dovela do "raseljavanja više od 230.000 lica".³⁴¹⁷ Žalbena veće je zaključilo da bi se razuman presuditelj o činjenicama, između ostalog, oslonio na te posredne dokaze, prilikom donošenja zaključka da je Šainović delio nameru za činjenje zločina 1999.³⁴¹⁸ Što se tiče Šainovićevog znanja 1999, Pretresno veće je zaključilo da je na sastanku održanom 19. januara 1999, Šainović informisan o kršenjima Sporazuma Clark-Naumann, uključujući informacije o prekomernoj i nesrazmernoj primeni sile od strane policijskih i vojnih snaga na Kosovu.³⁴¹⁹ Pored toga, Žalbena veće podseća na svoj zaključak da bi, uprkos greškama u činjeničnim zaključcima Pretresnog veća, razuman presuditelj o činjenicama na osnovu ostalih dokaza koje je Pretresno veće razmotrilo³⁴²⁰ zaključio da je nakon sastanka od 24. marta 1999. Šainović znao za zločine koje su

³⁴¹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 293.

³⁴¹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 462.

³⁴¹⁵ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 457, 462-464.

³⁴¹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 441-442, 444, 447, 463, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1468, str. 9, 36, 46, 52, 74, DP P605, str. 653, 664-665, 673-674, 692, 695-702, 706-709, Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11838-11839, Karol John Drewienkiewicz, 4. decembar 2006, T. 7779-7781, DP 2D16. V. takođe gore, pododeljak VII.D.3.(c).

³⁴¹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 443, gde se poziva na DP P456, str. 1. V. takođe *ibid.*, par. 463. V. takođe gore, pododeljak VII.D.3.(c).

³⁴¹⁸ V. gore, par. 1019.

³⁴¹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 447, gde se upućuje na Klaus Naumann, DP P1767, par. 36-37, *ibid.*, DP P2512, T. 7007-7009.

³⁴²⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 346, 351, 448-450, 452, 455-456, 462, 464. Ti dokazi uključuju dokaze o Šainovićevom prisustvu na Kosovu u više prilika u martu, aprilu, maju i junu 1999, uključujući u vreme kad je tamo vršeno prisilno raseljavanje, kao i informacije koje je dobio na sastanku s Rugovom i Merovcijem u Prištini 28. aprila 1999, sastanak s Miloševićem i visokim funkcionerima VJ-a u Beogradu 17. maja 1999, i njegovu izjavu sa sastanaka s funkcionerima policije 4. aprila i 7. maja 1999. V. gore, pododeljak VII.D.3.(d).

snage VJ-a i MUP-a počinile nad kosovskim Albancima tokom kampanje terora i nasilja na Kosovu i da je konkretno informisan o prisilnom raseljavanju civila³⁴²¹

1050. U tim okolnostima, Pretresno veće je smatralo da su Šainovićeve izjave i 1998. i 1999. u kojima je insistirao na krivičnom gonjenju i kažnjavanju onih koji su počinili zločine,³⁴²² bile "samo dekor".³⁴²³ Pretresno veće je napomenulo da je, bez obzira na te izjave, nastavljeno činj enje zločina "velikih razmera" i da je Šainović i dalje bio o njima obaveštavan.³⁴²⁴ Pretresno veće je smatralo da "nije mnogo" učinjeno u vezi sa široko rasprostranjenim zločinima, uprkos Šainovićevom detaljnom znanju o zločinima na Kosovu i njegovom velikom autoritetu u toj pokrajini.³⁴²⁵ U tom kontekstu, Pretresno veće je takođe primetilo da je Šainović pokazao malo inicijative da se angažuje u vezi s tim navodima.³⁴²⁶

1051. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće smatra da bi razuman presuditelj o činjenicama zaključio da su Šainovićeve izjave u kojima insistira na sprečavanju zločina i kažnjavanju njihovih izvršilaca bile samo "dekor" i da jedini razuman zaključak jeste da je on delio nameru da prisilno raseli deo kosovskih Albanaca. Žalbeno veće podseća da su sva naređenja za proterivanja prosleđivana usmeno tokom prisilnog raseljavanja u 1999.³⁴²⁷ Suprotno tome, tokom tog istog perioda, na sastancima na kojima su pravljene pismene zabeleške, kao što su zapisnici, i/ili na kojima neki od prisutnih, kako je zaključeno, nisu bili učesnici u UZP-u, Šainović je dao izjave u kojima insistira na borbi protiv zločina.³⁴²⁸ Činjenica da su, uprkos tim izjavama, VJ i MUP nastavili da čine zločine u velikim razmerama, uključujući prisilno raseljavanje, povezana s činjenicom da je Šainović stalno bio informisan o zločinima i da je nastavio da koordinira operacije VJ-a i MUP-a koje su dovele do prisilnog raseljavanja velikog broja kosovskih Albanaca, dalje potkrepljuje zaključak Pretresnog veća da Šainovićeve izjave nisu bile iskrene.

1052. Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da bi razuman presuditelj o činjenicama zaključio da se na osnovu dokaza može doneti jedini razuman zaključak da je Šainović delio nameru da prisilno

³⁴²¹ V. gore, pododeljak VII.D.3.(d).

³⁴²² Prvostepena presuda, tom 3, par. 456. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 454-455.

³⁴²³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 457.

³⁴²⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 457. U vezi s razmerama zločina počinjenih na terenu u 1999, v. Prvostepena presuda, tom 2; gore, odeljak VI.

³⁴²⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 457.

³⁴²⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 465. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 457.

³⁴²⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 153, 1172, *ibid.*, tom 3, par. 43, 858, gde se upućuje na svedočenje svedoka K90 da naređenja koja je dobijala njegova jedinica VJ-a da "protera" kosovske Albance iz sela nikad nisu bila pismena, već su prosleđivana usmenim putem i na njegov komentar da: "Ako [vi] čistite selo, vi, u stvari, isterujete te ljude." V. takođe gore, pododeljci VI.B.5.(b)(ii)a. i VII. B.3.(a)(iv).

³⁴²⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 452, 455, gde je Pretresno veće ukazalo na Šainovićeve izjave na sastancima s visokim funkcionerima policije 4. aprila i 7. maja 1999, zabeležene u zapisnicima, kao i na sastanku održanom 17. maja 1999, kojem su, između ostalog, prisustvovali Milošević i visoki funkcioneri VJ-a, uključujući Ojdanića, Pavkovića i Vasiljevića. S tim u vezi, v. takođe *ibid.*, tom 3, par. 341, 346, 350-353, i izvori na koje se tamo poziva.

raseli deo albanskog stanovništva Kosova 1999. Žalbeno veće stoga odbija deo Šainovićevog podosnova 3(6) koji se odnosi na njegov propust da obezbedi da se zločini spreče ili da se njihovi izvršioци kazne.

4. Navodi o pristrasnosti i "duplim standardima" u oceni dokaza

1053. Šainović tvrdi da su "nejedna[k]" tretman Pretresnog veća prema njemu i prema Milutinoviću, te "pristrasnost" Pretresnog veća na njegovu štetu doveli do neostvarenja pravde.³⁴²⁹ On tvrdi da je Pretresno veće primenilo "dvostruke standarde" kad je ocenjivalo njegovu, odnosno Milutinovićevu ulogu, pogrešno prikazalo činjenice vezane za njihove položaje i uloge, "prekršilo svoju obavezu da optužene tretira na jednak način", i "odstupilo od načela ocene dokaza".³⁴³⁰ Konkretno, Šainović tvrdi da je Pretresno veće: (i) smatralo da je njegovo prisustvo na više sastanaka dokaz njegovog autoriteta i svesti o činjenju zločina na Kosovu, a da je smatralo da je Milutinovićevo prisustvo služilo samo podizanju morala ili ga je ocenilo kao beznačajno,³⁴³¹ (ii) pogrešno prikazalo dokaze koji se odnose na Šainovićeve, odnosno Milutinovićeve kontakte s Rugovom³⁴³² i angažovanje u Rambouilletu;³⁴³³ i (iii) nije primenilo "jedinstveni standard za ocenu bliskosti s Miloševićem", zanemarujući dokaze o tome da je Milutinović više puta viđen tokom NATO bombardovanja u "podzemnom bunkeru u kom se nalazila Vrhovna komanda".³⁴³⁴

1054. Tužilaštvo odgovara da se zaključci Pretresnog veća u odnosu na Milutinovića ne kose sa zaključcima koji se odnose na Šainovića i da Šainović zanemaruje ukupne dokaze i iskrivljeno prikazuje zaključke Pretresnog veća.³⁴³⁵

1055. Na početku, Žalbeno veće podseća da neprihvatljiv utisak o pristrasnosti postoji "ako bi okolnosti kod razumnog i valjano informiranog posmatrača izazvale razumnu bojazan od pristrasnosti."³⁴³⁶ Tužilaštvo dalje podseća da sudije uživaju prezumpciju nepristrasnosti i da treba

³⁴²⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 271.

³⁴³⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 253, 258, 259, 271. V. takođe Šainovićeva replika, par. 36, 38.

³⁴³¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 211 (u vezi sa sastankom od 4. maja 1999), 260-261 (u vezi sa sastankom od 5. novembra 1998), 262-264 (u vezi sa sastankom od 25. decembra 1998), 265 (u vezi sa sastankom od 21. jula 1998), 266 (u vezi sa sastankom od 29. oktobra 1998), 267 (u vezi sa sastankom od 4. aprila 1999. gde se izgleda potkrala štamparska greška jer se radi o 4. maju 1999). V. takođe Šainovićeva replika, par. 36, 38.

³⁴³² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 253-257.

³⁴³³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 268-270. Šainović tvrdi da je nejasno kako se Milutinović, kao predsednik države, može smatrati portparolom, dok Šainovićeva angažovanost na pregovorima u Rambouilletu predstavlja dokaz da je Šainović bliski Miloševićev saradnik (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 270).

³⁴³⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 346-347, gde se upućuje na Spašoje Mučibabić. 28. septembar 2007, T. 16580, Miodrag Simić, 14. septembar 2007, T. 15634-15635. V. takođe Šainovićev žalbeni podnesak, par. 58; Šainovićeva replika, par. 12, 48-49; žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 173-174, 181-182.

³⁴³⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 122-123, 134-138, 181-183.

³⁴³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 189. V. takođe gore, par. 180.

preći visok prag da bi se ta prezumpcija pobila.³⁴³⁷ Dalje, zaključak Pretresnog veća o individualnoj krivičnoj odgovornosti nekog optuženog je rezultat kompleksne ocene svih dokaza predočenih u vezi s dotičnim optuženim.³⁴³⁸ Shodno tome, iako će, generalno, ocena ponašanja saoptuženog i konkretno, ocena ponašanja navodnih učesnika u UZP-u, često zavisiti od dokaza o njihovoj umešanosti u iste događaje, oni neće nužno biti razmatrani na isti način. Svaki dati slučaj sadrži mnoštvo varijabli i "[f]okusiranje na jednu ili dvije varijable koje su slične, nauštrb brojnih drugih koje se razlikuju neće predmete [...] učiniti analognim".³⁴³⁹ Na žalioću je da pokaže da su zaključci Pretresnog veća u vezi s njegovim učešćem u činjenju zločina nerazumni.

1056. Žalbeno veće zaključuje da Šainović svojim tvrdnjama o zaključcima izvedenim na osnovu njegovog i Milutinovićevog prisustva na nekoliko sastanaka, kao i njegov argument o njihovim odnosima s Miloševićem zanemaruje ukupne dokaze koje je Pretresno veće razmotrilo. U zaključku da se Šainovićeva uloga razlikovala od Milutinovićeve, Pretresno veće je konkretno uzelo u obzir da je Šainović često prenosio Miloševićeva naređenja, odlazio na Kosovo češće nego Milutinović, i bio upućen u više rasprava o aktivnostima snaga SRJ i MUP-a.³⁴⁴⁰ Pored toga, što se tiče Šainovićevih i Milutinovićevih kontakata s Rugovom, Pretresno veće je objasnilo zašto je donelo različite zaključke o njihovom znanju i ulozi, konstatujući da, "[...] za razliku od Šainovića i Joksića koji su s njim češće kontaktirali i posećivali ga kod kuće, Milutinovići kontakti s Rugovom su se sastojali od dva sastanka" i da "iako je moguće da je Milutinović znao za Rugovinu kućnu pritvor i situaciju u kojoj se nalazi, nipošto nije jasno da je to bilo tako."³⁴⁴¹ Isto tako, Šainović zanemaruje ocenu ukupnih dokaza od strane Pretresnog veća u vezi s njegovim i Milutinovićevim učešćem u pregovorima u Rambouilletu.³⁴⁴²

³⁴³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 78. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 197. V. takođe gore, par. 181.

³⁴³⁸ V. Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 125, gde se citira Drugostepena presuda u predmetu *Nagerura i drugi*, par. 174, gde je Žalbeno veće bilo mišljenja da: "Tek nakon analize svih relevantnih dokaza Pretresno veće može utvriti da li se dokazi na koje se oslanja tužilaštvo mogu prihvatiti kao dokaz o postojanju navedenih činjenica, bez obzira na dokaze na koje se oslanja odbrana." V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 128.

³⁴³⁹ Up. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 696, gde je Žalbeno veće iznelo konkretno zapažanje u vezi s kaznama izrečenim u tom predmetu.

³⁴⁴⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 274-275. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 133, 135-137, 140-143 (u vezi s Milutinovićem), 304, 332-333, 343-345 (u vezi sa Šainovićem). Pored toga, Pretresno veće je smatralo da je značaj Šainovićevog odnosa s Miloševićem u odnosu na njegovu krivičnu odgovornost u tome što je: Šainović prosledivao Miloševiću informacije, prenosio Miloševićeva naređenja onima na Kosovu, imao priličan uticaj na događaje u pokrajini i ovlašćenja da donosi odluke (*ibid.*, tom 3, par. 299, 427, 467).

³⁴⁴¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 221 (fusnote izostavljene).

³⁴⁴² Prvostepena presuda, tom 3, par. 202-213, 274 (u vezi s Milutinovićem), 402-409, 435 (u vezi sa Šainovićem).

1057. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće zaključuje da Šainović nije pokazao bilo kakvu pristrasnost ili "dvostruke kriterijume" u oceni dokaza. Shodno tome, Žalbeno veće odbija Šainovićeve argumente s tim u vezi.³⁴⁴³

5. Navodne greške u vezi sa Šainovićevom odgovornošću na osnovu treće kategorije UZP-a

(a) Uvod

1058. Pretresno veće je zaključilo da je Šainović bio učesnik u UZP-u čiji je zajednički cilj bio da se primenom kriminalnih sredstava obezbedi trajna kontrola vlasti SRJ i Srbije nad Kosovom.³⁴⁴⁴ Nakon što je zaključilo da je zajednički cilj trebalo da bude ostvaren putem zločina deportacije i prisilnog premeštanja, Pretresno veće je razmotrilo da li je, na osnovu treće kategorije UZP-a, Šainović mogao da predvidi zločine ubistva i progona, uključujući putem ubistva, seksualnog zlostavljanja i uništavanja kulturnih objekata,³⁴⁴⁵ i da li je voljno preuzeo rizik da će oni biti počinjeni.³⁴⁴⁶ Pretresno veće je zaključilo da je Šainović mogao da predvidi zločine ubistva, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i ubistva i progona, putem ubistva i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, kao zločine protiv čovečnosti.³⁴⁴⁷

1059. Usled toga, Pretresno veće osudilo je Šainovića³⁴⁴⁸ za ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i ubistvo i progon putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti, počinjene u gradu Đakovici (u noći 1. aprila 1999),³⁴⁴⁹ Korenici i Meji (27. aprila 1999),³⁴⁵⁰ Beloj Crkvi (25. marta 1999),³⁴⁵¹ Maloj Kruši (26. marta 1999),³⁴⁵² gradu Suva Reka (26. marta 1999),³⁴⁵³ Izbici (28. marta 1999),³⁴⁵⁴ u blizini Gornje Sudimlje/Studimja e Epërme u vezi s konvojem (2. i 3. maja 1999)³⁴⁵⁵ i u Dubravi (oko 25. maja 1999).³⁴⁵⁶ Pretresno veće osudilo je takođe Šainovića³⁴⁵⁷ za progon, putem razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, kao zločin protiv čovečnosti, počinjen u Celini (28.

³⁴⁴³ Šainovićeve žalbene podosnove 1(25)-1(26) u celosti i Šainovićeve žalbene podosnove 1(21), 2(13), i 2(14) delimično.

³⁴⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 95, 466.

³⁴⁴⁵ Iako Pretresno veće govori o "kulturnim objektima", Žalbeno veće podrazumeva da se to odnosi na "kulturne ili verske objekte".

³⁴⁴⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 94-95, 469.

³⁴⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 470, 473, 475.

³⁴⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 471, 475.

³⁴⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1192.

³⁴⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1197.

³⁴⁵¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 382, 1211.

³⁴⁵² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1213.

³⁴⁵³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1217.

³⁴⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1223.

³⁴⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1235-1236.

³⁴⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1149, 1259, 1262.

³⁴⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 475.

marta 1999),³⁴⁵⁸ gradu Suva Reka (tokom napada koji je započeo 26. marta 1999),³⁴⁵⁹ Vučitrnu (27. marta 1999),³⁴⁶⁰ i Vlačici (6. aprila 1999. ili približno tog datuma).³⁴⁶¹

1060. Šainović tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on mogao da predvidi da će ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i ubistvo i progon putem ubistva i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, kao zločini protiv čovečnosti, biti počinjeni i da je voljno preuzeo rizik, na osnovu treće kategorije UZP-a.³⁴⁶² Tužilaštvo odgovara da Šainovićeve argumente treba odbiti.³⁴⁶³

1061. Žalbeno veće napominje da je na drugom mestu u ovoj Presudi donelo zaključak da je Pretresno veće pogrešilo kad je zauzelo stav da je potrebno da optuženi može da predvidi da će zločin "biti počinjen" da bi mu se pripisala odgovornost na osnovu treće kategorije UZP-a, i na taj način primenilo standard "verovatnoće".³⁴⁶⁴ Ispravan pravni standard za *mens reu* treće kategorije UZP-a zahteva da je optuženi mogao da predvidi da zločin može biti počinjen od strane učesnika u UZP-u ili od strane jedne ili više osoba koje optuženi (ili bilo koji drugi učesnik u UZP-u) koristi kako bi ostvario *actus reus* zločina koji su deo zajedničkog cilja³⁴⁶⁵ i da je optuženi voljno preuzeo rizik da taj zločin može biti počinjen time što se pridružio ili nastavio da učestvuje u udruženom zločinačkom poduhvatu.³⁴⁶⁶ Zbog te pravne greške Pretresno veće je primenilo viši stepen predvidivosti za zločine koji izlaze iz okvira zajedničkog cilja nego što to zahteva ispravni pravni standard. Žalbeno veće će to imati na umu prilikom ocene argumenata strana u postupku.³⁴⁶⁷

³⁴⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 390, 1206, 1209.

³⁴⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1218. Pretresno veće nije donelo konkretan zaključak u vezi s datumom kad je džamija razorena (v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 508-510).

³⁴⁶⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 742, 746, 1234.

³⁴⁶¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 937, 946, 1249.

³⁴⁶² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 397, 405.

³⁴⁶³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 252, 258.

³⁴⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 111, gde se upućuje na *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-AR73.10, Odluka po interlokutornoj žalbi, 19. mart 2004. (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Brđanin*), par. 5, Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 83. V. dole, pododeljak VII.G.2.

³⁴⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, 411.

³⁴⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 204, 220, 228; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 99. V. takođe *Tužilac protiv Radovana Karadžića*, predmet br. IT-95-5/18-AR72.4, Odluka po podnesku tužilaštva kojim se ulaže žalba na odluku Pretresnog vijeća o UZP-u III - Predvidivost, 25. jun 2009. (dalje u tekstu: Odluka u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu *Karadžić*), par. 15, 18, gde se takođe smatra da mogućnost da će zločin biti počinjen mora biti "dovoljno znatna da je optuženi može predvideti".

³⁴⁶⁷ Tokom žalbenog pretresa, Šainović je tvrdio da je, bez obzira na to da li je Pretresno veće primenilo pravilan pravni standard u vezi s *mens rea* za treću kategoriju UZP-a, osuda koja mu je izrečena na osnovu tog vida odgovornosti predstavlja grešku (žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 208-209). Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da, ako Žalbeno veće zaključi da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku kad je reč o standardu *mens rea* za odgovornost za treću kategoriju UZP-a, to neće imati uticaja na Šainovićeve osuđujuće presude na osnovu odgovornosti za treću kategoriju UZP-a (žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 261).

(b) Navodna greška u zaključku da je Šainović mogao da predvidi da će biti počinjeno ubistvo kosovskih Albanaca i da je voljno preuzeo taj rizik

1062. U zaključku da je Šainović mogao da predvidi da će ubistvo biti počinjeno Pretresno veće je navelo:

[...] Šainović je imao nameru da silom raseli deo albanskog stanovništva Kosova i delio je tu nameru s drugim učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, čiji je cilj bio prisilno raseljavanje kosovskih Albanaca širom Kosova i njihova deportacija s Kosova kako bi se zadržala kontrola nad Pokrajinom. Šainović je bio svestan velike netrpeljivosti između stanovnika srpske nacionalnosti i kosovskih Albanaca tokom 1998. i 1999. godine na Kosovu. Bio je svestan konteksta u kome je došlo do prisilnog raseljavanja. Stoga se moglo razumno predvideti da će drugi zločini, uključujući ubistvo, biti počinjeni od strane fizičkih i posrednih izvršilaca s namerom da se izvrši diskriminacija nad kosovskim Albancima. Veće je mišljenja da su Šainovića njegova detaljna saznanja o događajima na terenu na Kosovu 1998. i 1999. godine morala upozoriti da će, usled raseljavanja do kog je došlo 1999. godine, VJ i MUP počiniti ta ubistva.³⁴⁶⁸

Pretresno veće je bilo mišljenja da je, osim gorenavedenim faktorima, zaključak da je Šainović mogao predvideti ubistvo potkrepljen i konkretnim dokazima. Pretresno veće je uputilo na sastanke održane 1. i 4. oktobra 1998, na kojima se raspravljalo o ubijanju u Gornjem Obrinju, kao i o navodu o jednoj masovnoj grobnici u Jablanici. Pretresno veće se takođe oslonilo na sastanak Zajedničke komande od 26. oktobra 1998, na kojem je Šainović pomenuo ranjavanje jednog mladića i ubistvo deteta u nekom selu, i na svedočenje svedoka da je Šainović bio obavešten o šikaniranju stanovnika kosovskih Albanaca u Mališevu i o ubijanju velikog broja muškaraca kosovskih Albanaca u Račku.³⁴⁶⁹ Upućujući na sastanke od 4. aprila, 7. i 17. maja 1999. godine Pretresno veće je zaključilo da je Šainović bio svestan da su pripadnici snaga SRJ i Srbije činili zločine, uključujući ubistvo i pljačkanje u početku kampanje NATO-a.³⁴⁷⁰ Pretresno veće je takođe napomenulo da je Šainović bio obavešten o široko rasprostranjenoj kampanji zločina nad albanskim stanovništvom Kosova prilikom svojih kontakata s Rugovom.³⁴⁷¹

(i) Argumentacija strana u postupku

1063. Šainović tvrdi da je Pretresno veće napravilo činjeničnu grešku kad je zaključilo da je on razumno mogao da predvidi da će biti počinjena ubistva kosovskih Albanaca i da je voljno preuzeo rizik da će ta ubistva biti počinjena.³⁴⁷² On tvrdi da taj zaključak nije potkrepljen dokazima³⁴⁷³ i

³⁴⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 470.

³⁴⁶⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 470.

³⁴⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 471.

³⁴⁷¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 471.

³⁴⁷² Šainovićeve najava žalbe, par. 64-66; Šainovićeve žalbeni podnesak, par. 397, 402, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 471. Žalbeno veće napominje da Šainović pozivanjem uključuje argumente koje je izneo u podosnovama 3(2) i 3(3) svog Žalbenog podneska (v. Šainovićeve žalbeni podnesak, par. 399-400). Ti argumenti su obrađeni u pododeljcima VII.D.3.(c) i VII.D.3.(d) gore. Žalbeno veće dalje napominje da Šainović takođe tvrdi da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku kad je zaključilo da je on mogao da predvidi ubistvo kosovskih Albanaca i da je voljno preuzeo rizik da će ono biti počinjeno (v. Šainovićeve

traži da Žalbeno veće poništi osude za ubistvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja i za ubistvo i progon, putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti.³⁴⁷⁴

1064. Šainović tvrdi da se na osnovu događaja iz 1998. ne može izneti tvrdnja da je razumno mogao da predvidi ubistva počinjena u 1999.³⁴⁷⁵ Konkretno, on tvrdi da Pretresno veće nije "donelo nikakve zaključke" u vezi s ubistvima u Jablanici,³⁴⁷⁶ i da se oslonilo na Đakovićeve beleške, koje sadrže nejasne informacije o jednoj masovnoj grobnici i njenoj lokaciji, a ne sadrže informacije o identitetu izvršilaca.³⁴⁷⁷ Dalje, Šainović tvrdi da nije imao saznanja o incidentu ubistva u Gornjem Obrinju, budući da istraga o tom incidentu nikad nije završena.³⁴⁷⁸

1065. U vezi sa sastankom od 26. oktobra 1998, Šainović tvrdi da, bez ikakvih "informacija o kontekstu događaja", nije moguće osloniti se na njegovu izjavu o ranjavanju jednog mladića i ubistvu deteta kako bi se utvrdila predvidivost ubistava u 1999.³⁴⁷⁹ Isto tako, Šainović tvrdi da Pretresno veće nije donelo zaključak da su počinjena ubistva u Mališevu i Račku.³⁴⁸⁰ Što se tiče Mališeva, Šainović tvrdi da je nejasno kako je šikaniranje tamošnjeg albanskog stanovništva dovelo do predvidivosti ubistava počinjenih u 1999.³⁴⁸¹

1066. Na kraju, Šainović tvrdi da dok je bio prisutan na sastancima u Štabu MUP-a od 4. aprila i 7. maja 1999. ubistva nisu pominjana, a s obzirom na to da je sastanak od 17. maja 1999. održan na samom kraju sukoba, na njega se ne može osloniti kao na dokaz o predvidivosti budućih zločina.³⁴⁸²

1067. Tužilaštvo odgovara da su Šainovićeve tvrdnje da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku nerazrađene i da ih treba odbaciti bez razmatranja, kao i da nije pokazao činjeničnu grešku u zaključcima Pretresnog veća.³⁴⁸³ Tužilaštvo tvrdi da se Pretresno veće oslonilo na činjenicu da je Šainović bio informisan o činjenju zločina a ne na "konkretne dokaze o samim događajim."³⁴⁸⁴ S tim u vezi, tužilaštvo upućuje na Šainovićevo prisustvo na sastancima Zajedničke komande od 1. i 4. oktobra 1998, na kojima se raspravljalo o događajima u Gornjem Obrinju i na kojima je iznesen

žalbeni podnesak, par. 402), ali da nije objasnio prirodu te pravne greške, te stoga Žalbeno veće nije u mogućnosti da razmotri njegov argument po tom pitanju.

³⁴⁷³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 401.

³⁴⁷⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 404.

³⁴⁷⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 399.

³⁴⁷⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 398, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 874-881.

³⁴⁷⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 369, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 441, i poziva na DP P1468, str. 134.

³⁴⁷⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 398-399, gde se pozivanjem uključuje Šainovićev žalbeni podnesak, par. 372-374. V. takođe Šainovićeva replika, par. 53. Šainović tvrdi da je Pretresno veće nerazumno postupilo kad je zaključilo da je počinjeno ubistvo u Gornjem Obrinju (Šainovićev žalbeni podnesak, par. 372-374. Šainovićeva replika, par. 53). V. takođe žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 202.

³⁴⁷⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 399.

³⁴⁸⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 398-399, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 882-886.

³⁴⁸¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 399.

³⁴⁸² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 380, 400, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 471.

³⁴⁸³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 252. V. takođe *ibid.*, par. 246.

³⁴⁸⁴ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 247.

navod o jednoj masovnoj grobnici u Jablanici,³⁴⁸⁵ i na informacije koje je dobio u vezi s velikim brojem muškaraca kosovskih Albanaca ubijenih u Račku.³⁴⁸⁶ Tužilaštvo takođe upućuje na Šainovićevo prisustvo na sastanku Zajedničke komande od 26. oktobra 1998, na kojem se raspravljalo o ranjavanju jednog mladića i ubistvu jednog deteta.³⁴⁸⁷ Što se tiče Mališeva, tužilaštvo tvrdi da su "paljevine velikih razmera i 'agresivno' postupanje policije prema civilima relevantni pokazatelji da je dalje nasilje ili ubijanje bilo predvidivo."³⁴⁸⁸ Tužilaštvo dalje tvrdi da se iz izjava koje je Šainović dao na sastancima u Štabu MUP-a 4. aprila i 7. maja 1999. vidi da je znao da su snage SRJ i Srbije činile zločine,³⁴⁸⁹ i da je Pretresno veće s pravom uzelo u obzir informacije razmenjene na sastanku održanom 17. maja 1999. prilikom utvrđivanja da li je Šainović mogao da predvidi da će ubistvo biti počinjeno.³⁴⁹⁰

1068. U replici Šainović tvrdi da je važno da li su informacije o zločinima koje je on dobio bile činjenično tačne, s obzirom na to da samo pominjanje ubistva ne čini buduće zločine predvidivim.³⁴⁹¹ On dalje ističe da se u tu svrhu zahteva konkretno znanje, a ne uopšteno znanje o zločinima.³⁴⁹²

³⁴⁸⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 248, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 441, 470. U odgovoru na Šainovićev argument da nije ustanovljeno da su se odigrali događaji u Gornjem Obrinju, tužilaštvo tvrdi da je irelevantno to što istraga nije završena i da je Pretresno veće razumno postupilo kad se oslonilo na Abrahamsovo svedočenje. Tužilaštvo ističe da je nesporno da su VJ i MUP na tom području izvodili operacije protiv OVK-a u vreme ubijanja i da zahtev Generalštaba VJ u vezi s informacijama o navodnom masakru pokazuje da je postojala određena bojazan da su snage VJ-a možda u to umešane. Tužilaštvo dodaje da je Pretresno veće takođe uzelo u obzir izveštaje VJ-a u kojima se navodi da je za to odgovoran MUP (Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 215-216).

³⁴⁸⁶ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 249, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 470.

³⁴⁸⁷ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 248, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 441, 470.

³⁴⁸⁸ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 249.

³⁴⁸⁹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 250, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 341, 451, 455-456, 464, 471, DP P1989, str. 4, DP P1996, str. 3, Ljubinko Cvetić, 7. decembar 2006, T. 8084-8085.

³⁴⁹⁰ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 251, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 452.

³⁴⁹¹ Šainovićeva replika, par. 58.

³⁴⁹² Šainovićeva replika, par. 59.

(ii) Analiza

1069. Žalbeno veće će se najpre baviti Šainovićevim prigovorima na činjenične zaključke Pretresnog veća o njegovom znanju o činjenju ranijih zločina, usled kojeg je, prema tumačenju Pretresnog veća, zajedno s drugim faktorima, mogao da predvidi zločine koji izlaze izvan okvira zajedničkog cilja, kao i njegovim argumentom da nije voljno preuzeo rizik da će ti zločini biti počinjeni. Žalbeno veće će pritom primeniti standard razumnosti.³⁴⁹³ Žalbeno veće će se zatim baviti uticajem eventualne pravne greške Pretresnog veća³⁴⁹⁴ na njegov zaključak da je, na osnovu treće kategorije UZP-a, Šainović mogao da predvidi zločine ubistva, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i ubistva i progona, putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti.

1070. Što se tiče Jablanice, Pretresno veće je napomenulo da je Šainović prisustvovao sastanku Zajedničke komande od 1. oktobra 1998. na kojem je Lukić izjavio da "[n]avodno u rejonu Jablanica ima masovna grobnica."³⁴⁹⁵ Iako je Lukić to izjavio nakon komentara Milomira Minića da je "[o]tkrivanje zločina [...] prioritetan zadatak",³⁴⁹⁶ Žalbeno veće napominje da su dokazi nejasni u pogledu toga da li je navedena masovna grobnica vezana za zločine koje su počinile snage SRJ i Srbije ili OVK-a. U tim okolnostima, Žalbeno veće zaključuje da se Pretresno veće nerazumno oslonilo na Lukićevu izjavu prilikom ocenjivanja da li je Šainović mogao da predvidi ubistvo koje su počinile snage MUP-a i VJ-a.

1071. Pretresno veće je dalje zaključilo da su krajem septembra 1998, snage SRJ i Srbije ubile određeni broj civila, uključujući žene i decu u Gornjem Obrinju.³⁴⁹⁷ Pretresno veće je zaključilo da je Šainović bio prisutan na sastanku Zajedničke komande od 26. septembra 1998, kad su Pavković i Lukić izvestili da je akcija u Gornjem Obrinju završena.³⁴⁹⁸ Pretresno veće je dalje uzelo u obzir da se na sastancima Zajedničke komande od 1. i 4. oktobra 1998, kojima je Šainović prisustvovao, raspravljalo o događajima u Gornjem Obrinju.³⁴⁹⁹ Konkretno, Pretresno veće je napomenulo da je na sastanku održanom 1. oktobra 1998. "Radović ukazao Zajedničkoj komandi na novinski članak o događajima u Gornjem Obrinju" i da je na sastanku održanom 4. oktobra 1998. David Gajić izjavio da "ima najava da će izbaciti još neke slučajeve, kao u D. i G. Obrinju". U Đakovićevim beleškama stoji da je Šainović odgovorio da na nivou države treba da se oformi komisija za sprovođenje

³⁴⁹³ V. gore, par. 22.

³⁴⁹⁴ V. gore, par. 1061. V. takođe dole, pododeljak VII.G.2.

³⁴⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 441, gde se poziva na DP P1468, str. 134. Žalbeno veće napominje da se u engleskom prevodu na str. 134 dokaznog predmeta P1468 navodi: "G. Lukić: Navodno, u /nečitko/ ima masovna grobnica." Međutim, u originalu na b/h/s vide se reči "rej. Jablanici" (v. original na b/h/s DP P1468, ERN broj: K0228530).

³⁴⁹⁶ DP P1468, str. 134.

³⁴⁹⁷ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 912.

³⁴⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 312.

³⁴⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 470. V. takođe *ibid.*, par. 441.

istraga u vezi sa zločinima.³⁵⁰⁰ Žalbno veće primećuje da je Pretresno veće takođe navelo iskaz Fredericka Abrahamsa da su izveštaji organizacije *Human Rights Watch* o incidentima na Kosovu slati zvaničnicima Vlade SRJ i medijima, uključujući izveštaj o incidentu u Gornjem Obrinju.³⁵⁰¹

1072. Žalbno veće primećuje da se u Đakovićevim beleškama ne govori o događajima pomenutim u novinskom članku i u raspravi na sastanku Zajedničke komande od 1. oktobra 1998. i da članak nije uvršten u spis prvostepenog postupka. Shodno tome, nejasno je koje su informacije na sastanku prosleđene Šainoviću. Pored toga, ni Gajićeva napomena, ni Šainovićev komentar na sastanku Zajedničke komande od 4. oktobra 1998. ne ukazuju na to da je Šainović bio svestan konkretno navoda o ubistvu civila. Žalbno veće takođe smatra da je Abrahamsovo svedočenje da je izveštaj organizacije *Human Rights Watch* poslat zvaničnicima Vlade SRJ i medijima nedovoljan da bi se utvrdilo da je Šainović zaista bio svestan sadržaja tog izveštaja.³⁵⁰² U tim okolnostima, Žalbno veće zaključuje da se Pretresno veće nerazumno oslonilo na Šainovićovo znanje o incidentu u Gornjem Obrinju prilikom ocenjivanja da li je mogao da predvidi da će ubistvo biti počinjeno.

1073. Pretresno veće se dalje oslonilo na Šainovićevu izjavu sa sastanka Zajedničke komande od 26. oktobra 1998. da je ranjavanje jednog mladića i ubistvo deteta u jednom selu nanelo veliku "štetu".³⁵⁰³ Žalbno veće primećuje da je, posmatrano u kontekstu,³⁵⁰⁴ nejasno da li je taj incident smatran ubistvom ili posledicom legitimne borbene aktivnosti. Shodno tome, Žalbno veće je mišljenja da se Pretresno veće nerazumno oslonilo na taj dokaz prilikom ocenjivanja da li je Šainoviću mogao da predvidi da će ubistvo biti počinjeno.

1074. Što se tiče Mališeva, Pretresno veće je ukazalo na svedočenje Karola Johna Drewienkiewicza da je na sastanku održanom 4. decembra 1998, Šainović bio informisan o tamošnjem šikaniranju albanskog stanovništva na Kosovu od strane pripadnika policije.³⁵⁰⁵ Drewienkiewicz je u svom svedočenju rekao da je policijska stanica u Mališevu bila dobro utvrđena i da je ponašanje policije pogoršalo situaciju.³⁵⁰⁶ On je objasnio da je policija bila agresivna prema

³⁵⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 441.

³⁵⁰¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 448, gde se upućuje na Frederick Abrahams, 13. juli 2006, T. 811-812, 818, *ibid.*, 7. avgust 2006, T. 984. Abrahams je u svom svedočenju uputio na DP P441, izveštaj organizacije *Human Rights Watch*, pod naslovom "Sedmica terora u Drenici – Kršenja humanitarnog prava na Kosovu", objavljen u januaru ili februaru 1999, u kom se dokumentuje incident u Gornjem Obrinju krajem septembra 1998. (Frederick Abrahams, 13. jul 2006, T. 811-812). V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 900.

³⁵⁰² V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 448.

³⁵⁰³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 470, gde se poziva na DP P1468, str. 159.

³⁵⁰⁴ V. DP P1468, str. 159: "Veliku štetu nam je nanelo ranjavanje jednog mladića i ubistvo jednog deteta kod s. /Koprivnika?/ Uvek se mora dejstovatati sa razlogom. Niko ne sme dejstovatati bez razloga."

³⁵⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 447 gde se upućuje na Karol John Drewienkiewicz, 4. decembar 2006, T. 7777-7782, *ibid.*, DP P2508, par. 72-79.

³⁵⁰⁶ Karol John Drewienkiewicz, 4. decembar 2006, T. 7779.

kosovskim Albancima, koje su na kontrolnim punktovima često zaustavljali i pretraživali i da je "za kosovskog Albanca bilo gotovo nemoguće preći put od tačke A do tačke B a da u više navrata ne bude zaustavljen i šikaniran od strane srpske policije".³⁵⁰⁷ Žalbena veće napominje da je Šainović u pravu kad kaže da Pretresno veće nije zaključilo da su u Mališevu počinjena ubistva i smatra da su informacije o šikaniranju civila kosovskih Albanaca koje je pružio Drewienkiewicz, zbog svoje uopštene prirode, same po sebi bile nedovoljne da bi Šainović mogao da predvidi da će ubistvo biti počinjeno. Međutim, Žalbena veće zaključuje da bi razuman presuditelj o činjenicama mogao, između ostalog, uzeti u obzir te dokaze prilikom ocenjivanja da li je Šainović mogao da predvidi da će ubistvo biti počinjeno.

1075. U vezi s incidentom u Račku 15. januara 1999, Pretresno veće je napomenulo da je Šainović bio obavešten o ubijanju velikog broja muškaraca kosovskih Albanaca.³⁵⁰⁸ Pretresno veće je prethodno razmotrilo svedočenje Klause Naumanna da je na sastanku održanom 19. januara 1999, kom je Šainović prisustvovao, Miloševiću uručen spisak kršenja Sporazuma Clark-Naumann, na kojem se pominje Račak, uključujući slučajeve prekomerne i nesrazmerne primene sile od strane policijskih i vojnih snaga.³⁵⁰⁹ Pretresno veće je takođe uputilo na Šainovićev razgovor s tužilaštvom, u kojem je on izjavio da ga je 15. januara 1999. jedan lokalni novinar telefonom informisao da je MUP uništio veliku grupu terorista i da je ubijeno 100 osoba.³⁵¹⁰ Šainović je zatim od Lukića saznao da je došlo do borbe s teroristima u Račku i da je ubijeno 15 terorista. Vlastimir Đorđević mu je takođe potvrdio da je uništena jedna velika grupa OVK-a.³⁵¹¹ Žalbena veće napominje da dokazi na koje je uputilo Pretresno veće ne pokazuju da li je Šainović znao da incident u Račku predstavlja ubistvo ili je posledica legitimne borbene aktivnosti. Shodno tome, Žalbena veće je mišljenja da se Pretresno veće nerazumno oslonilo na te dokaze prilikom ocenjivanja da li je Šainoviću mogao da predvidi da će ubistvo biti počinjeno.

1076. Žalbena veće će se sada posvetiti Šainovićevom argumentu da na sastanku u Štabu MUP-a od 4. aprila 1999. u njegovom prisustvu nisu pominjana ubistva. Žalbena veće napominje da su na sastanku načelnici SUP-ova u Prištini, Peći, Đakovici, Prizrenu, Uroševcu i Gnjilanu izvestili da je značajan broj osoba, uključujući policajce, rezerviste i dobrovoljce, pritvoren zbog vršenja zločina.³⁵¹² Međutim, u zapisniku sa sastanka se u vezi s tim zločinima eksplicitno pominje samo

³⁵⁰⁷ Karol John Drewienkiewicz, 4. decembar 2006, T. 7780-7781.

³⁵⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 470.

³⁵⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 447, gde se upućuje na Klaus Naumann, 13. decembar 2006, T. 8270, DP P1767, par. 36-37, DP P2512, T. 7007-7009.

³⁵¹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 397, gde se upućuje na DP P605, str. 722-723, 795-796, 825.

³⁵¹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 397, gde se upućuje na DP P605, str. 723, 725-726, 748.

³⁵¹² DP P1989, str. 1-2.

pljačkanje.³⁵¹³ U tim okolnostima, Žalbena veće zaključuje da su informacije koje je Šainović dobio na sastanku same po sebi bile nedovoljne da bi Šainović mogao da predvidi da će ubistvo biti počinjeno. Međutim, Žalbena veće zaključuje da bi se razuman presuditelj o činjenicama mogao, između ostalog, na njih osloniti prilikom ocenjivanja da li je Šainović mogao da predvidi da će ubistvo biti počinjeno.

1077. Pretresno veće je dalje napomenulo da je na sastanku Štaba MUP-a održanom 7. maja 1999. Šainović izvestio da su Milošević i Milutinović na jednom prethodnom sastanku, 4. maja 1999, od Pavkovića i Lukića dobili izveštaje o kriminalnim radnjama vezanim za operacije MUP-a i VJ-a³⁵¹⁴ i: (i) komentarisao potrebu da se posebno uredi ponašanje rezervista VJ-a;³⁵¹⁵ (ii) upozorio da protiv onih oficira koji su se loše ponašali treba pokrenuti krivični postupak i da ih treba kazniti;³⁵¹⁶ i (iii) ukazao na to da MUP treba da se pobrine za bezbednost građana i imovine i da uhapsi one koji su uhvaćeni u krađi.³⁵¹⁷ On je takođe izjavio da ne sme biti privatnih ratova i da ne treba dozvoliti da se ubija privatno.³⁵¹⁸ Šainovićeve izjave pokazuju da je generalno bio svestan da su snage SRJ i Srbije činile zločine tokom kampanje NATO bombardovanja, uključujući "privatna ubijanja". Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Liu, zaključuje da bi se u svetlu Šainovićevih izjava razuman presuditelj o činjenicama mogao osloniti na te dokaze prilikom ocenjivanja da li je Šainović mogao da predvidi da će ubistvo biti počinjeno. Žalbena veće dalje napominje da su ubistva u Dubravi počinjena 25. maja 1999.³⁵¹⁹ i da su stoga, suprotno Šainovićevoj tvrdnji,³⁵²⁰ navodi o ubistvu za koje je on saznao na sastanku održanom 17. maja 1999.³⁵²¹ relevantni za ocenu da li je on mogao da predvidi da će biti počinjena ubistva u Dubravi.

1078. Žalbena veće je zaključilo da je, prilikom ocene da li je Šainović mogao predvideti ubistvo, Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on znao da su u Jablanici, Račku, Gornjem Obrinju počinjena ubistva, u vezi sa pogibijama koje je pomenuo na sastanku održanom 26. oktobra 1998.

³⁵¹³ V. DP P1989, str. 1, u kom je zabeleženo da je načelnik SUP-a u Peći "istak[ao] problem vozila koja oduzimaju pripadnici VJ".

³⁵¹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 344-345, 455. Žalbena veće napominje da je Pretresno veće takođe zaključilo da je Šainović prisustvovao ili da je "u najmanju ruku, bio potpuno obavešten o toku" sastanka od 4. maja 1999. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 343-345). Iako se Pretresno veće ne oslanja na taj sastanak kao na dokaz o Šainovićevom znanju o zločinima, Pretresno veće je zaključilo da je na tom sastanku izneta informacija da su "snage bezbednosti" izašle na kraj s brojnim slučajevima nasilja, ubijanja, pljačke i drugih zločina" (Prvostepena presuda, tom 3, par. 345, gde se upućuje na DP P1696). Pretresno veće je zaključilo da Šainovićeve izjave "sa sastanka Štaba MUP-a za Kosovo od 7. maja potkrepljuju navode sa sastanka od 4. maja" (Prvostepena presuda, tom 3, par. 344).

³⁵¹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 346, 464, 471 gde se upućuje na DP P1996, str. 4.

³⁵¹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 346, 464, gde se upućuje na DP P1996, str. 4.

³⁵¹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 455, gde se upućuje na DP P1996, str. 3.

³⁵¹⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 455, gde se upućuje na DP P1996, str. 3. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 140, 344, 346, gde se upućuje na DP P1996, str. 4.

³⁵¹⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1149, 1259.

³⁵²⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 380, 400, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 471.

³⁵²¹ V. gore, par. 1032. Na sastanku održanom 17. maja 1999. Šainović je saznao da su na Kosovu počinjeni zločini, uključujući ubistva i silovanja civila od strane vojnika i zločine koje su u Podujevu počinili "Škorpioni" (Prvostepena presuda, tom 3, par. 351, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 65-68, *ibid.*, DP P2589, T. 15999-16004, DP P2592. V. takođe DP P605,

Žalbeno veće će stoga razmotriti da li je u ostalim činjeničnim zaključcima Pretresnog veća ustanovljeno da je Šainović mogao predvideti ubistvo, na osnovu treće kategorije UZP-a. Pritom će Žalbeno veće primeniti ispravan pravni standard koji zahteva da optuženi može da predvidi da bi zločin mogli počiniti učesnici u UZP-u ili jedna ili više osoba koje optuženi (ili bilo koji drugi učesnik u UZP-u) koristi kako bi ostvario *actus reus* zločina koji je deo zajedničkog cilja³⁵²² i da je optuženi voljno preuzeo rizik da njegovo priključivanje ili dalje učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu može doprineti činjenju takvog zločina.³⁵²³

1079. Žalbeno veće je potvrdilo zaključak Pretresnog veća da je Šainović imao nameru da prisilno raseli kosovske Albance, kako po samom Kosovu tako i izvan njega, putem kampanje terora i nasilja.³⁵²⁴ Dokazi koje je Pretresno veće razmotrilo pokazuju da je Šainović bio svestan raznih kriminalnih dela i dela nasilja počinjenih nad albanskim stanovništvom na Kosovu i 1998. i 1999.³⁵²⁵ U vezi sa Šainovićevim znanjem 1998, Pretresno veće je zaključilo da je on bio svestan pljačkanja i paljenja kuća od strane snaga SRJ i Srbije,³⁵²⁶ šikaniranja civila kosovskih Albanaca od strane MUP-a u Mališevu,³⁵²⁷ i postojeće "humanitarne katastrofe".³⁵²⁸ Pored toga, Pretresno veće je zaključilo da je Šainović bio svestan Rezolucije br. 1199 Saveta bezbednosti UN od 23. septembra 1998, u kojoj se navodi da je zbog "prekomerne i neselektivne upotrebe sile od strane srpskih snaga bezbednosti i Vojske Jugoslavije" došlo do "raseljavanja preko 230.000 lica".³⁵²⁹

1080. Što se tiče Šainovićevog znanja u 1999, Pretresno veće je zaključilo da je Šainović saznao za prekomernu primenu sile, raseljavanje i kriminalne radnje od strane snaga VJ-a i MUP-a. Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da je na sastanku održanom 19. januara 1999. Šainović informisan o kršenjima Sporazuma Clark-Naumann, uključujući slučajeve vezane za prekomernu i nesrazmernu primenu sile od strane policijskih i vojnih snaga.³⁵³⁰ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir dopis Louise Arbour od 26. marta 1999. upućen Šainoviću, u kojem je izrazila zabrinutost zbog kršenja međunarodnog humanitarnog prava, uključujući napade na civilno stanovništvo.³⁵³¹

str. 869-870). Navedeno je da je pomenutih 800 leševa vezano za "zločine" (Aleksandar Vasiljević, P2600, par. 67; *ibid.*, P2589, T. 15999-16000).

³⁵²² Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, 411.

³⁵²³ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 204, 220, 228; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 99. V. takođe Odluka u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu *Karadžić*, par. 15, 18, gde se takođe iznosi stav da mogućnost da će zločin biti počinjen mora biti "dovoljno znatna da je optuženi može predvidjeti".

³⁵²⁴ V. gore, pododeljak VII.D.3. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 466, 473.

³⁵²⁵ V. gore, pododeljci VII.D.3.(c) i VII.D.3.(d).

³⁵²⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 441, gde se upućuje na DP P1468, str. 9, 46, 52; Prvostepena presuda, tom 3, par. 444, gde se upućuje na DP P605, str. 653, 664-665, 673-674, 692, 695-702, 706-709.

³⁵²⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 447 gde se upućuje na Karol John Drewienkiewicz, 4. decembar 2006, T. 7777-7782, *ibid.*, DP P2508, par. 72-79.

³⁵²⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 442, gde se upućuje na DP P1468, str. 124.

³⁵²⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 443, gde se upućuje na DP P456, str. 1. V. takođe gore, par. 1018.

³⁵³⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 447.

³⁵³¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 448, 464. V. takođe gore, par. 1034.

Pretno veće je dalje zaključilo da je na sastanku s vođom DSK-a Ibrahimom Rugovom, održanom 28. aprila 1999, Šainović informisan da snage MUP-a teraju kosovske Albance iz njihovih domova.³⁵³² Pretno veće je takođe zaključilo da je Šainović informisan o zločinima na sastanku održanom 4. aprila 1999. s visokim policijskim funkcionerima na Kosovu.³⁵³³ Međutim, Žalbno veće napominje da se u zapisniku sa sastanka eksplicitno pominje jedino pljačkanje.³⁵³⁴ Pretno veće je napomenulo da je na sastanku Štaba MUP-a od 7. maja 1999. Šainović izjavio da ne treba da bude privatnih ratova i da ne treba dozvoliti da se ubija privatno³⁵³⁵ i da je na sastanku održanom 17. maja 1999. informisan o zločinima, uključujući ubistva i silovanja civila od strane vojnika, i o zločinima koje su u Podujevu počinili "Škorpioni".³⁵³⁶ Pretno veće je takođe zaključilo da je Šainović bio na Kosovu tokom NATO bombardovanja 24. i 29. marta, 4, 5, 9, 13. i 28. aprila, 7. maja i 1. juna. Pretno veće je napomenulo da se najveći broj Šainovićevih putovanja zbio krajem marta i početkom aprila, u periodu kad se odigrala većina zločina. Pretno veće je naglasilo da je Šainović bio u Prištini 29. marta i 4. aprila 1999, "kad su vršeni masovni progoni."³⁵³⁷

1081. Kao što je gore navedeno, dokazi koje je Pretno veće razmotrilo i njegovi zaključci, koji nisu poništeni u žalbenom postupku, pokazuju da je Šainović bio svestan da se na Kosovu oko 7. maja 1999. vrše ubijanja.³⁵³⁸ Žalbno veće ima u vidu da za odgovornost na osnovu treće kategorije UZP-a nije neophodno da je optuženi svestan da je neki zločin počinjen u prošlosti da bi mogao da predvidi da će isti zločin biti ponovo počinjen. Međutim, standard za *mens rea* treće kategorije UZP-a zahteva da je mogućnost da će zločin biti počinjen dovoljno velika da bi je optuženi mogao predvideti.³⁵³⁹ Žalbno veće se nije uverilo da je, usled informacija koje su Šainoviću bile na raspolaganju pre 7. maja 1999, mogućnost da će ubistvo biti počinjeno postala dovoljno znatna da je on mogao predvideti. Dokazi koje je Pretno veće razmotrilo pokazuju da je pre tog datuma, 1998. godine, Šainović bio svestan navoda o prekomernoj i nesrazmernoj primeni sile od strane policijskih i vojnih snaga, raseljavanju civila i zločina protiv imovine, kao što su pljačkanje i paljevine. Ti dokazi takođe pokazuju da je 1999. godine Šainović bio svestan zločina kao što su

³⁵³² Prvostepena presuda, tom 3, par. 450, 464, gde se upućuje na Adnan Merovci, DP P2588, par. 72, Ibrahim Rugova, DP P2613, str. 12, Adnan Merovci, 16. januar 2007, T. 8469-8471. Žalbno veće smatra da referenca Pretresnog veća na DP P2613 sadrži tehničku grešku s obzirom na to da se Rugovina izjava "da Albanci napuštaju Kosovo" nalazi na str. 11 navedenog dokaznog predmeta. V. takođe gore, par. 1033.

³⁵³³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 455, 464, 471, gde se upućuje na DP P1989. V. takođe gore, par. 1030.

³⁵³⁴ Žalbno veće napominje da se u vezi s tim zločinima u zapisniku sa sastanka eksplicitno pominje samo pljačkanje (v. dokazni predmet P1989, str. 1, gde je zabeleženo da je načelnik SUP-a u Peći "[i]stakao problem vozila koja oduzimaju pripadnici VJ").

³⁵³⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 455, gde se upućuje na DP P1996, str. 3. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 140, 344, 346, gde se upućuje na DP P1996, str. 4.

³⁵³⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 351, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 65-68, *ibid.*, DP P2589, T. 15999-16004, DP P2592. V. takođe DP P605, str. 869-870; Prvostepena presuda, tom 3, par. 739. Navedeno je da je pomenuto 800 leševa vezanih za "zločine" (Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 67; *ibid.*, DP P2589, T. 15999-16000).

³⁵³⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 449. V. takođe *ibid.*, par. 340-341; gore, par. 1036.

³⁵³⁸ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 140, 344, 455, gde se upućuje na DP P1996, str. 4.

pljačkanje, neimenovana kršenja međunarodnog humanitarnog prava, uključujući navode o napadima na civilno stanovništvo i prisilno raseljavanje civilnog albanskog stanovništva Kosova. Pretresno veće je dalje uzelo u obzir da je Šainović znao za netrpeljivost između srpskog i albanskog stanovništva na Kosovu i kontekst u kome je došlo do prisilnog raseljavanja.³⁵⁴⁰ Šainović je nesumnjivo bio svestan da su ti događaji stvorili atmosferu nasilja i nesigurnosti, te da su doveli do toga da je stanovništvo kosovskih Albanaca bilo posebno izloženo širokom spektru kriminalnih dela. Međutim, dokazi ne pokazuju da je Šainović pre 7. maja 1999. bio svestan dela nasilja nad civilima koja su bila takve težine, posebno kad se radi o ubistvima, da bi mogao da predvidi njihovo činj enje.

1082. Shodno tome, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, se uverilo da je pre 7. maja 1999. Šainović mogao da predvidi da će ubistva možda biti počinjena. Što se tiče Šainovićevog argumenta da je Pretresno veće napravilo činjeničnu grešku kad je zaključilo da je on voljno preuzeo rizik da ubistvo može biti počinjeno, Žalbeno veće napominje da on nije izneo bilo kakve argumente kako ti potkrepio tu svoju tvrdnju. Šainovićevo učešće u UZP-u putem njegove uloge u koordinaciji zajedničkih operacija VJ-a i MUP-a pokazuje da je on delovao u cilju realizacije zajedničkog plana UZP-a, iako je bio svestan mogućnosti da će ubistvo biti počinjeno, što stoga pokazuje da je voljno preuzeo taj rizik.³⁵⁴¹

³⁵³⁹ Odluka u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu *Karadžić*, par. 18.

³⁵⁴⁰ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 470.

³⁵⁴¹ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 467.

(iii) Zaključak

1083. Žalbeno veće stoga delimično usvaja Šainovićev četvrti žalbeni osnov, i poništava osuđujuće presude koje su mu izrečene za ubistvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i ubistvo i progon, putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti, počinjene pre 7. maja 1999, i to u gradu Đakovici (u noći 1. aprila 1999),³⁵⁴² Korenici i Meji (27. aprila 1999),³⁵⁴³ Beloj Crkvi (25. marta 1999),³⁵⁴⁴ Maloj Kruši (26. marta 1999),³⁵⁴⁵ gradu Suva Reka (26. marta 1999),³⁵⁴⁶ Izbici (28. marta 1999),³⁵⁴⁷ i u blizini Gornje Sudimlje u vezi s konvojem (2. i 3. maja 1999).³⁵⁴⁸ Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, potvrđuje Šainovićevu osuđujuću presudu za ubistvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i ubistvo i progon, putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti, počinjenje u Dubravi (oko 25. maja 1999).³⁵⁴⁹ O eventualnom uticaju ovih zaključaka na Šainovićevu kaznu će se raspravljati niže u tekstu.³⁵⁵⁰

(c) Navodna greška u zaključku da je Šainović mogao da predvidi vršenje progona putem razaranja ili nanošenja štete verskim objektima i da je voljno preuzeo taj rizik

1084. Kad je zaključilo da je Šainović mogao da predvidi razaranja ili nanošenje štete verskim objektima, Pretresno veće je uzelo u obzir da je: (i) sukob bio obeležen etničkim podelama; (ii) da je zajednički cilj UZP-a trebalo postići putem kampanje terora i nasilja nad civilnim albanskim stanovništvom Kosova; i (iii) da je Šainović bio detaljno upoznat s događajima na terenu.³⁵⁵¹

1085. Pretresno veće je stoga Šainovića osudilo³⁵⁵² za progon, putem razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, počinjen u Celini (28. marta 1999),³⁵⁵³ gradu Suva Reka (za vreme napada koji je započeo 26. marta 1999),³⁵⁵⁴ Vučitrnu (27. marta 1999)³⁵⁵⁵ i Vlačici (6. aprila 1999).³⁵⁵⁶

³⁵⁴² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1192.

³⁵⁴³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1197. V. takođe gore, pododeljak VI.C.2.

³⁵⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 382, 1211.

³⁵⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1213.

³⁵⁴⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1217.

³⁵⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1223.

³⁵⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1235-1236.

³⁵⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1149.

³⁵⁵⁰ V. dole, pododeljak IX.I.

³⁵⁵¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 473.

³⁵⁵² Prvostepena presuda, tom 3, par. 473, 475.

³⁵⁵³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 390, 1206, 1209.

³⁵⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1218. Pretresno veće nije donelo konkretan zaključak u vezi s datumom kad je džamija razorena (v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 508-510).

³⁵⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 742, 746, 1234.

³⁵⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 937, 946, 1249.

(i) Argumentacija strana u postupku

1086. Šainović tvrdi da je Pretresno veće napravilo pravnu i činjeničnu grešku kad je zaključilo da je Šainović razumno mogao da predvidi bezobzirno razaranje i nanošenje štete kulturnim i verskim objektima kosovskih Albanaca i da je on voljno preuzeo rizik da će ono biti počinjeno.³⁵⁵⁷ On traži od Žalbenog veće da poništi osuđujuću presudu koja mu je izrečena za progon, putem razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, kao zločin protiv čovečnosti.³⁵⁵⁸

1087. Šainović tvrdi da Pretresno veće nije iznelo nikakav razlog za svoj zaključak da je mogao da predvidi te zločine, već da je samo navelo da je sukob bio obeležen etničkim podelama i da je cilj UZP-a trebalo postići putem terora i nasilja.³⁵⁵⁹ On tvrdi da nema dokaza o razaranju verskih objekata 1998. i dalje napominje da su međuetničke napetosti na Kosovu prisutne vekovima.³⁵⁶⁰ Na kraju, Šainović tvrdi da, prema rezonovanju Pretresnog veća, "samo postojanje zajedničkog cilja takođe podrazumeva postojanje zločina koji izlaze iz okvira zajedničkog cilja".³⁵⁶¹

1088. Tužilaštvo u odgovoru iznosi da Šainović nije pokazao bilo kakvu grešku, i tvrdi da je Pretresno veće navelo dovoljne razloge za svoj zaključak da je on mogao da predvidi razaranje verskih objekata.³⁵⁶² Tužilaštvo tvrdi da predvidivost ne zahteva da se pokaže da su zločini prethodno počinjeni, već da bi zločini "mogli" biti počinjeni i da je optuženi voljno preuzeo taj rizik.³⁵⁶³ Tužilaštvo dalje tvrdi da pristup Pretresnog veća ne podrazumeva da će zajednički cilj "automatski" dovesti do drugih zločina, već da je "konkretna priroda" zajedničkog cilja, koji je počivao na etničkim razlikama i uključivao "kampanju terora i nasilja", učinila da budući etnički motivisani zločini budu predvidivi. Tužilaštvo ističe da su to relevantni faktori i da Pretresno veće nije pogrešilo kad ih je uzelo u obzir.³⁵⁶⁴

(ii) Analiza

1089. Žalbeno veće je mišljenja da je Pretresno veće dovoljno objasnilo faktore koje je uzelo u obzir prilikom zaključivanja da je Šainović mogao da predvidi razaranje ili nanošenje štete verskim objektima. Pretresno veće je eksplicitno uzelo u obzir da je taj sukob bio obeležen etničkim podelama, da je zajednički cilj trebalo postići putem kampanje terora i nasilja nad albanskim

³⁵⁵⁷ Šainovićeva najava žalbe, par. 67-69; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 405, 408-409.

³⁵⁵⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 410.

³⁵⁵⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 406.

³⁵⁶⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 406-407.

³⁵⁶¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 407.

³⁵⁶² Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 253-254, 258.

³⁵⁶³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 255, gde se upućuje na Odluku u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu *Karadžić*, par. 15, 17-18, Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 150.

³⁵⁶⁴ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 257.

stanovništvom Kosova, i da je za vreme sukoba Šainović bio detaljno upoznat s događajima na terenu.³⁵⁶⁵ Žalbeno veće se nije uverilo da je Pretresno veće samo na osnovu zajedničkog cilja donelo zaključak o predvidivosti zločina koji izlaze iz okvira zajedničkog cilja. Naprotiv, Pretresno veće je razmotrilo sredstva putem kojih je trebalo postići zajednički cilj, odnosno kampanju terora i nasilja, kao jedan od faktora na osnovu kojih je Šainoviću mogao da predvidi činjenje konkretnog tipa zločina koji izlaze iz okvira zajedničkog cilja. Shodno tome, Žalbeno veće smatra da Šainović nije pokazao da je pristup Pretresnog veća pogrešan.

1090. Pored toga, raspravljajući o dokazima vezanim za Šainovićevo znanje, Pretresno veće je konkretno napomenulo da je Šainović bio svestan da su 1998. godine snage MUP-a i VJ-a nanosile štetu imovini kosovskih Albanaca.³⁵⁶⁶ Pretresno veće je zaključilo da je: (i) na sastanku Zajedničke komande od 7. avgusta 1998, Šainović izjavio sledeće: "Najveću štetu nam nanosi paljenje kuća bez potrebe;"³⁵⁶⁷ (ii) na sastanku Zajedničke komande od 12. avgusta 1998, Šainović bio prisutan kad je Milomir Minić rekao da se "moraju zaustaviti paljenja kuća;"³⁵⁶⁸ (iii) Šainović, u razgovoru s tužilaštvom, potvrdio da je "prisustvovao jednom od 'koordinacionih' sastanaka kad se [Momčilo] Perišić žalio zbog nanošenja nepotrebne štete privatnoj imovini na Kosovu" i objasnio da misli da je to bila posledica legitimnih borbenih operacija;³⁵⁶⁹ i (iv) Michael Phillips posvedočio da je u novembru 1998. Šainovića i Miloševića obavestio o raseljenim licima iz Mališeva, koje je bilo "spaljeno do temelja".³⁵⁷⁰ Štaviše, činjenica da Šainović nije bio svestan razaranja verskih objekata konkretno 1998. godine nije od odlučujućeg značaja; to je samo jedan faktor koji treba razmotriti prilikom ocenjivanja da li je on mogao da predvidi razaranje ili nanošenje štete toj imovini 1999. godine.³⁵⁷¹ Žalbeno veće stoga zaključuje da ne postoji greška vezana za faktore na koje se Pretresno veće oslonilo.

1091. Što se tiče Šainovićeve tvrdnje da je Pretresno veće napravilo pravnu i činjeničnu grešku kad je zaključilo da je on voljno preuzeo rizik da će biti izvršeno bezobzirno razaranje i nanošenje štete kulturnim i verskim objektima kosovskih Albanaca, on nije izneo nikakve argumente kako bi potkrepio tu svoju tvrdnju. Ovaj deo njegove žalbe se stoga odbija.

1092. Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da Šainović nije pokazao nikakvu grešku u činjeničnim zaključcima na koje se Pretresno veće oslonilo kad je zaključilo da je mogao da

³⁵⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 473.

³⁵⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 441, 444, 447 gde se upućuje na DP P1468, str. 46, 52, DP P605, str. 653, 664-665, 673-674, 692, 695-702, 706-709.

³⁵⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 441, gde se upućuje na DP P1468, str. 46.

³⁵⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 441, gde se upućuje na DP P1468, str. 52.

³⁵⁶⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 444, gde se upućuje na DP P605, *e-court*, str. 653, 664-665, 673-674, 692, 695-702, 706-709.

³⁵⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 447, gde se upućuje na Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11838-11839.

³⁵⁷¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Štakić*, par. 232.

predvidi da će biti izvršen progon, putem razaranja ili nanošenja štete verskim objektima i da je voljno preuzeo taj rizik. Shodno tome, pravna greška Pretresnog veća u vezi sa stepenom predvidivosti koji se zahteva za treću kategoriju UZP-a nema uticaja na Šainovićevu osuđujuću presudu za progon putem razaranja ili nanošenja štete verskim objektima. Budući da je činjeničnim zaključcima Pretresnog veća zadovoljen viši stepen predvidivosti, nužno je zadovoljen i niži stepen predvidivosti.³⁵⁷²

(iii) Zaključak

1093. U svetlu gorenavedenog, Šainović nije pokazao bilo kakvu grešku u zaključku Pretresnog veća da je mogao da predvidi razaranja ili nanošenje štete verskim objektima. Žalbena veće odbija Šainovićev peti žalbeni osnov.

E. Navodne greške u vezi s Pavkovićevim učešćem u UZP-u

1. Uvod

1094. Pavković je bio na brojnim položajima u JNA i VJ. Dana 9. januara 1998, imenovan je za komandanta Prištinskog korpusa. Dana 28. decembra 1998, imenovan je za komandanta 3. armije, a na tu dužnost je stupio 13. januara 1999. i na njoj je ostao do početka 2000, kada je imenovan za načelnika Generalštaba VJ.³⁵⁷³

1095. Pretresno veće osudilo je Pavkovića na osnovu člana 7(1) Statuta za činjenje, putem učešća u UZP-u, zločina deportacije, drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje), ubistva i progona, i to putem ubistva, seksualnog zlostavljanja, i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, kao zločina protiv čovečnosti na osnovu člana 5 Statuta, i ubistva kao kršenja zakona ili običaja ratovanja na osnovu člana 3 Statuta.³⁵⁷⁴

1096. Pavković osporava zaključak Pretresnog veća da je on u značajnoj meri doprineo UZP-u i da je s drugim učesnicima u UZP-u delio nameru da prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova.³⁵⁷⁵ Pavković takođe osporava zaključke Pretresnog veća da mu se mogu pripisati zločini i VJ-a i

³⁵⁷² V. gore, par. 1061; dole, pododeljak VII.G.2.

³⁵⁷³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 636.

³⁵⁷⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 788-790, 1210.

³⁵⁷⁵ Pavkovićevi podosnovi 1(A) delimično, 1(C) delimično, 1(D), 1(F)-(G), osnovi 3 delimično, 5, 6 delimično, 7, podosnovi 8(a)-(b) i osnovi 9-10.

MUP-a³⁵⁷⁶ i da je on odgovoran za dela izvan okvira zajedničkog cilja, tj. za zločine ubistva i progona, kao zločine protiv čovečnosti, i za ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, na osnovu treće kategorije UZP-a.³⁵⁷⁷

³⁵⁷⁶ Pavkovićev podosnov 1(A) delimično.

³⁵⁷⁷ Pavkovićevi osnovi 2, 6 delimično.

2. Navodne greške u zaključku da je Pavković učestvovao u UZP-u(a) Uvod

1097. Pretresno veće je zaključilo da je Pavković bio učesnik u UZP-u, čiji je zajednički cilj bio da se obezbedi trajna kontrola vlasti SRJ i Srbije nad Kosovom, putem zločina prisilnog raseljavanja albanskog stanovništva Kosova.³⁵⁷⁸ Pretresno veće je zaključilo da je Pavković u značajnoj meri doprineo UZP-u,³⁵⁷⁹ na osnovu svojih zaključaka da je on: (i) tokom celog perioda u kojem su činjeni zločini naređivao i podržavao operacije VJ na Kosovu, uključujući zajedničke operacije s MUP-om; (ii) mobilisao vojnike za te operacije i njima komandovao za vreme operacija; (iii) početkom 1999. doveo dodatne snage VJ-a na Kosovo, kršeći Oktobarske sporazume, što je VJ-u omogućilo da se u martu 1999. angažuje u rasprostranjenim operacijama širom Kosova; (iv) podržavao naoružavanje nealbanskog stanovništva i razoružavanje albanskog stanovništva Kosova, čime je pomogao učesnicima u UZP-u u nastojanju da ostvare svoje ciljeve; i (v) nepotpunim izveštavanjem o zločinima koje su počinile snage pod njegovom kontrolom i nepreduzimanjem efikasnih mera u vezi s tim informacijama doprineo je stvaranju i održavanju atmosfere nekažnjivosti, koja je podstakla činjenje zločina od strane snaga pod kontrolom učesnika u UZP-u.³⁵⁸⁰ U tom kontekstu, Pretresno veće je takođe uzelo u obzir da je Pavković 1998. i 1999. tesno sarađivao s tadašnjim predsednikom SRJ-a Slobodanom Miloševićem, što pokazuje Pavkovićevo brzo napredovanje i što mu je omogućilo da, suprotno naređenjima svojih pretpostavljenih, dovede vojsku u unutrašnjost Kosova.³⁵⁸¹ Pretresno veće je takođe zaključilo da je Pavković znao za zločine koje su pripadnici VJ-a i MUP-a činili 1998. i 1999. i za navode o tome.³⁵⁸² Na osnovu tih zaključaka,³⁵⁸³ Pretresno veće je zaključilo da je Pavković imao traženu nameru da prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova i da je delio nameru s drugim učesnicima u UZP-u.³⁵⁸⁴

1098. Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on u značajnoj meri doprineo UZP-u i da je delio traženu nameru s drugim učesnicima u UZP-u.³⁵⁸⁵ Konkretno, Pavković osporava zaključke Pretresnog veća u vezi sa sledećim: (i) verodostojnošću svedoka Aleksandra Dimitrijevića; (ii) njegovim bliskim odnosom s Miloševićem; (iii) njegovim razmeštanjem vojske na Kosovu suprotno Oktobarskim sporazumima; (iv) njegovom ulogom u

³⁵⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 95, 770, 783.

³⁵⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 782.

³⁵⁸⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 782.

³⁵⁸¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 773, 778. V. takođe *ibid*, tom 3, par. 665, 710.

³⁵⁸² Prvostepena presuda, tom 3, par. 774-775, 780. V. takođe *ibid*, tom 3, par. 678, 765-766.

³⁵⁸³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 773-780.

³⁵⁸⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 772, 781.

razoružavanju albanskog stanovništva Kosova i naoružavaju nealbanskog stanovništva Kosova; i (v) njegovim znanju za kriminalne radnje pripadnika VJ-a i MUP-a, njegovim reakcijama u vezi s tim i daljim naređenjima za zajedničke operacije. Žalbeno veće će redom razmotriti te argumente.

(b) Verodostojnost svedoka Aleksandra Dimitrijevića

1099. Prilikom utvrđivanja da li je Pavković učestvovao u UZP-u, Pretresno veće se delimično oslonilo na iskaz Aleksandra Dimitrijevića, bivšeg načelnika Uprave bezbednosti Generalštaba VJ, koga je Pretresno veće *proprio motu* pozvalo da svedoči.³⁵⁸⁶ Dimitrijević je, između ostalog, svedočio o raznim pitanjima relevantnim za Pavkovićev odnos s Miloševićem, uključujući Pavkovićevo napredovanje u službi, njegove agresivne strategije zajedničke upotrebe VJ-a i MUPa na Kosovu, uključujući zaobilaženje uobičajenog komandnog lanca, i njegovo učestvovanje u planiranju zajedničkih operacija VJ-a i MUP-a i razmeštanju jedinica VJ-a na Kosovu 1998. i početkom 1999, suprotno naređenjima svojih pretpostavljenih.³⁵⁸⁷ Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo jer se u velikoj meri oslanjalo na Dimitrijevićevo svedočenje, uprkos tome što je na drugim mestima navelo da se njegovi zaključci gotovo isključivo zasnivaju na dokazima koje su izvele strane i da je veoma mala verovatnoća da dokazi koje je izvelo *proprio motu* budu glavni osnov za značajne zaključke.³⁵⁸⁸ Pavković takođe tvrdi da je Dimitrijevićevo svedočenje nepouzdana zbog "njegove očigledne pristrasnosti i ljubomore" na Pavkovića, za kog Dimitrijević misli da je delimično odgovoran za njegovo otpuštanje iz VJ 1999.³⁵⁸⁹ Pavković dalje tvrdi da je iz istog razloga pogrešno oslanjati se na Dimitrijevićeve nepotkrepljene dokaze.³⁵⁹⁰ Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće pažljivo ocenilo Dimitrijevićevu verodostojnost i opravdano se oslonilo na njegove dokaze.³⁵⁹¹

1100. Pretresno veće je razmotrilo obim svog ovlašćenja da poziva svedoke i odlučilo sledeće:

Pretresno veće će najverovatnije primeniti to ovlašćenje ukoliko smatra da se pitanja koja su pokrenule strane u postupku mogu produktivno obraditi ispitivanjem svedoka kojeg nije pozvala nijedna od strana. Veoma je mala verovatnoća da će se na taj način ikada postaviti glavni temelj za najznačajnije zaključke u bilo kom

³⁵⁸⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 27-28, 197.

³⁵⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 34.

³⁵⁸⁷ V., npr., Prvostepena presuda, tom 1, par. 1005-1006, 1068, 1104, 1107, 1120; *ibid.*, par. tom 3, par. 644, 649-650, 654, 662-664, 676, 688-689, 778.

³⁵⁸⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 274-275, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 33. U vezi s Dimitrijevićevim položajem, v. *ibid.*, tom 3, par. 525.

³⁵⁸⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 279-280. V. takođe *ibid.*, par. 102-103, 276-277, 285; Pavkovićeva replika, par. 28, 32-33.

³⁵⁹⁰ Pavkovićeva replika, par. 66. Žalbeno veće takođe napominje da Pavković iznosi razne argumente u vezi s pouzdanošću Dimitrijevićevog svedočenja u pogledu određenih činjeničnih zaključaka Pretresnog veća (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 280-296). Ti će se argumenti razmotriti u relevantnim pododeljcima dole u tekstu. V. dole, pododeljci VII.E.2.(c) i VII.E.2.(d).

³⁵⁹¹ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 111, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 60, 1006, *ibid.*, tom 3, par. 325, 663, 644, 688. V. takođe Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 50, 106.

krivičnom postupku na ovom Međunarodnom sudu. S obzirom na to, zaključci izneti u ovoj Presudi su skoro isključivo zasnovani na dokazima koje su strane u postupku odlučile da predoče Veću.³⁵⁹²

Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće objasnilo da je Aleksandra Dimitrijevića pozvalo da svedoči upravo zato jer je smatralo da se pitanja koja su pokrenule strane mogu produktivno obraditi njegovim ispitivanjem.³⁵⁹³ Suprotno Pavkovićevoj tvrdnji,³⁵⁹⁴ Pretresno veće nije zaključilo da, zbog toga što je bio svedok Veća, Dimitrijevićev iskaz ima manju dokaznu vrednost od iskaza svedoka koje su pozvale strane u postupku i da je stoga nepouzđano. Pretresno veće je smatralo da je Dimitrijević generalno pouzđan³⁵⁹⁵ i zaključilo je da su neki njegovi dokazi "korisn[i]",³⁵⁹⁶ pri čemu nije pravilo razliku između njega i drugih svedoka koje su pozvale strane u postupku. Žalbeno veće zaključuje da Pretresno veće nije nedosledno u svom pristupu proceni Dimitrijevićevog iskaza ni u svom oslanjanju na njega. Osim toga, Žalbeno veće napominje da se pristup Pretresnog veća podudara sa sudskom praksom Suda u kojoj se, za svrhu ocene dokaza, ne pravi razlika između svedoka koje su pozvale strane i svedoka koje je pozvalo veće.³⁵⁹⁷

1101. Takođe, Pavkovićeva tvrdnja da je Dimitrijevićevo svedočenje nepouzđano zbog njegove "očigledne pristrasnosti i ljubomore" je neutemeljena. U vezi s tim, Žalbeno veće podseća da "iskazi svedoka koji bi mogli da imaju motive ili pobude da inkriminišu optuženog, nisu sami po sebi nepouzđani, posebno u slučajevima kad je takve svjedoke moguće podrobno unakrsno ispitati; stoga oslanjanje na takve iskaze, kao takvo, ne predstavlja grešku u primeni prava."³⁵⁹⁸ Osim toga, diskreciona ovlašćenja Pretresnog veća da se oslanja na nepotkrepljena, ali inače verodostojna svedočenja svedoka, primenjuju se jednako i na svedočenje svedoka koji možda imaju motiv da inkriminišu optuženog, pod uslovom da se njihovo svedočenje oceni uz odgovarajući oprez.³⁵⁹⁹

1102. Pretresno veće je bilo upozđano s činjenicom da je Dimitrijević 23. marta 1999. smenjen s položaja načelnika Uprave bezbednosti Generalštaba VJ.³⁶⁰⁰ Tačno je da je svedočio da je Pavković

³⁵⁹² Prvostepena presuda, tom 1, par. 33 (naglasak dodat).

³⁵⁹³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 34.

³⁵⁹⁴ Pavkovićevo žalbeno podnesak, par. 274-275.

³⁵⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 644.

³⁵⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 34.

³⁵⁹⁷ V., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 37, 401, Dodatak A: par. 64, uzeto zajedno sa *Tužilac protiv Momčila Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-A, Nalog o rasporedu pretresa s izvođenjem dokaza, 21. oktobar 2008, str. 2; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 270, 284-285.

³⁵⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 146. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Nchamihigo*, par. 42; Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 98; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 204.

³⁵⁹⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Nchamihigo*, par. 42-48.

³⁶⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 34; *ibid.*, tom 3, par. 82, 516.

bio delimično odgovoran za njegovu smenu.³⁶⁰¹ Bez obzira na to, pošto je Pretresno veće pažljivo ispitalo Dimitrijevića i pošto su ga strane podrobno unakrsno ispitale, Pretresno veće je zaključilo da je on načelno pouzdan i da njegov iskaz u vezi s Pavkovićem nije doveden u pitanje.³⁶⁰² Značajno je da je Pretresno veće određene delove Dimitrijevićevog svedočenja prihvatilo, a neke odbacilo i da je uz dužan oprez uzelo u obzir, između ostalog, njegovo držanje i odgovore tokom glavnog i unakrsnog ispitivanja, kao i doslednosti i nedoslednosti samog njegovog svedočenja, kao i doslednost i nedoslednosti unutar njegovog svedočenja i u odnosu na druge dokaze.³⁶⁰³ Pavković stoga nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku u oceni Dimitrijevićeve verodostojnosti.³⁶⁰⁴ Žalbeno veće odbacuje Pavkovićev podosnov 8(b) u delu u kom se osporava Dimitrijevićeva verodostojnost uopšte.

(c) Pavkovićev odnos s Miloševićem

1103. Pretresno veće je zaključilo da je u vreme na koje se odnosi Optužnica, Prištinski korpus bio odgovoran za područje Kosova i bio je potčinjen 3. armiji,³⁶⁰⁵ koja je, pak, bila potčinjena najvišem organu VJ-a, Generalštabu.³⁶⁰⁶ Generalštab je bio direktno potčinjen predsedniku SRJ Miloševiću, koji je komandovao VJ-em u skladu s odlukama VSO-a (tj. Vrhovnog saveta odbrane).³⁶⁰⁷

1104. Pretresno veće se oslonilo na način na koji je Pavković, kao komandant Prištinskog korpusa, a zatim kao komandant 3. armije, "tesn[o] sara[đivao] s Miloševićem po pitanju Kosova 1998. i 1999." i zaključilo da je Pavković učestvovao u UZP-u i da je delio traženu nameru s drugim učesnicima u UZP-u.³⁶⁰⁸ Prilikom ocenjivanja njegovog odnosa s Miloševićem, Pretresno veće je uzelo u obzir više faktora, između ostalog: (i) Pavkovićevo brzo napredovanje u komandnom lancu VJ-a; (ii) činjenicu da je Pavković mogao da 1998. zaobilazi komandni lanac VJ-a, o čemu govore, između ostalog, njegovi postupci koji su bili u suprotnosti s naređenjima njegovih pretpostavljenih;

³⁶⁰¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 525, 644, gde se upućuje, između ostalog, na Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26580, *ibid.*, 9. jul 2008, T. 26673, 22675.

³⁶⁰² Prvostepena presuda, tom 3, par. 644.

³⁶⁰³ Npr., Prvostepena presuda, tom 1, par. 574-575, 1005-1006, 1011; *ibid.*, tom 3, par. 84-85, 320-325, 515-517, 523-525, 643-645, 662-663, 688.

³⁶⁰⁴ V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 300; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 31-32; Drugostepena presuda u predmetu *Nchamihigo*, par. 47; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 194.

³⁶⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 482, 584.

³⁶⁰⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 417-418, 468, 482.

³⁶⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 255, 291, 433, 468, 482.

³⁶⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 778, 781.

(iii) činjenicu da je Pavković mogao da razmesti vojsku suprotno Ojdanićevom naređenju početkom 1999; i (iv) privatne sastanke Pavkovića i Miloševića 1998. i 1999.³⁶⁰⁹

(i) Pavkovića unapređenja

1105. Pretresno veće je zaključilo da je na Miloševićev ukaz, Pavković 28. decembra 1998. zamenio Dušana Samardžića na dužnosti komandanta 3. armije, nakon sukoba između te dvojice oficira.³⁶¹⁰ Veće je takođe smatralo da "Pavkovićevo brzo napredovanje u komandnom lancu VJ" pokazuje da je Milošević odobravao Pavkovićevo pristup rešavanju problema na Kosovu.³⁶¹¹ Pretresno veće je imalo u vidu dokaze koji upućuju na to da su Pavkovićevo unapređenja bila protiv propisa³⁶¹² i zaključilo je da su njegovo unapređenje u komandanta 3. armije i, nakon toga, njegovo unapređenje u načelnika Generalštaba VJ-a u februaru 2000, bile Miloševićeve nagrade za njegovo učešće u UZP-u.³⁶¹³

1106. Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo oslonivši se na njegova unapređenja kao na dokaz o njegovom učešću u UZP-u, zato što su zaključci Veća o načinu na koji je on unapređivan i o napetosti između njega i Samardžića, koje su prethodile njegovim unapređenjima, pogrešni.³⁶¹⁴

a. Način na koji je Pavković unapređivan

1107. Pretresno veće je napomenulo da je Pavković brzo napredovao komandnim lancem VJ-a.³⁶¹⁵ Veće je zaključilo da je unapređenjem u komandanta 3. armije i zatim u načelnika Generalštaba VJ-a, Milošević nagradio Pavkovića za učešće u UZP-u.³⁶¹⁶ Veće je pri tome uzelo u obzir zapisnik diskusije o Pavkovićevo unapređenju s osme sednice VSO-a, održane 25. decembra 1998. Pretresno veće je zaključilo da je, uprkos protivljenju predsednika Republike Crne Gore Mila Đukanovića, Milošević na toj sednici doneo ukaz da Pavković bude unapređen u komandanta 3. armije.³⁶¹⁷ Pretresno veće je takođe napomenulo da je postavljanje na više dužnosti bilo u nadležnosti predsednika SRJ i bilo je zakonski regulisano.³⁶¹⁸ U tom kontekstu, Pretresno veće je

³⁶⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 778, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 643-665, 689, 703-710.

³⁶¹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 85, 665, 680-681, 778.

³⁶¹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 778. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 85, 665.

³⁶¹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 85, 649.

³⁶¹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 85, 778.

³⁶¹⁴ Pavkovićevo žalbeni podnesak, par. 81 i naslov podoznova 1(D).

³⁶¹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 85, 778.

³⁶¹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 85, 778.

³⁶¹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 681, gde se upućuje na DP 4D35, DP P801.

³⁶¹⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 682, gde se upućuje na Branko Fezer, 27. septembar 2007, T. 16482-16485, 16489-16490, Branko Fezer, DP 3D1118, par. 5. V. takođe DP P984 (Zakon SRJ o VJ), član 151, DP P986 (Ustav SRJ), član 136.

razmotrilo iskaz načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ-a Branka Fezera, koji je svedočio da je prilikom Pavkovićevog unapređenja poštovana procedura za imenovanje i unapređivanje oficira VJ-a.³⁶¹⁹ Međutim, Pretresno veće je uzelo u obzir i intervju koji je Pavković dao sredstvima javnog informisanja 2000, u kom je naveo da je pet puta vanredno unapređen, uprkos tome što su pravila dozvoljavala samo tri takva vanredna unapređenja.³⁶²⁰ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir svedočenje bivšeg zamenika načelnika Uprave bezbednosti Generalštaba VJ Aleksandra Vasiljevića da "Pavkovićevo unapređenje nije išlo po regularnoj proceduri",³⁶²¹ kao i dokaz da je u julu 1998. godine Dušan Samardžić pokušao da pokrene disciplinski postupak protiv Pavkovića zbog kršenja naređenja u vezi s upotrebom VJ-a na Kosovu i da se Pavković nakon toga sastao s Miloševićem, koji ga je umesto toga unapredio.³⁶²²

³⁶¹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 682, gde se upućuje na Branko Fezer, 27. septembar 2007, T. 16483-16485, 16489-16490, Branko Fezer, DP 3D1118, par. 5.

³⁶²⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 683, gde se upućuje na DP P1319, str. 9.

³⁶²¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 649, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, T. 8676, 18. januar 2007. U vezi s Vasiljevićevim stavom, v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 439.

³⁶²² Prvostepena presuda, tom 3, par. 649, gde se upućuje na Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26622-26624, *ibid.*, 9. jul 2008, T. 26682-26683, DP P1510.

i. Argumentacija strana u postupku

1108. Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da njegova unapređenja nisu bila u skladu s regularnom procedurom.³⁶²³ On, konkretno, tvrdi da je Veće pogrešilo u oceni diskusije o njegovom unapređenju koja se vodila na sednici VSO-a, održanoj 25. decembra 1998, zato što je Milo Đukanović, koji je prvo izrazio zabrinutost zbog Pavkovićevog unapređenja, nakon toga izjavio da on, u stvari, ne poznaje Pavkovića.³⁶²⁴ U prilog toj tvrdnji Pavković takođe upućuje na komentare Miloševića i Milutinovića i zaključak VSO-a s te sednice da je Prištinski korpus postupao "u skladu s Pravilom službe".³⁶²⁵ Pavković takođe tvrdi da je Pretresno veće nedosledno postupilo kad je zaključilo da je njegovo napredovanje bilo brzo i da ga je Milošević na taj način nagrađivao, prihvatajući s druge strane svedočenje Branka Fezera da su sve kadrovske izmene u VJ sprovedene uz strogo poštovanje zakona i ukaza predsednika SRJ.³⁶²⁶ Pavković takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo oslonivši se na komentare iz intervjuja koji je dao sredstvima javnog informisanja o tome da je vanredno unapređen više puta nego što su dopuštala pravila, zato što Pravilo službe VJ-a ni Zakon SRJ o VJ-u nisu propisivala takvo ograničenje.³⁶²⁷

1109. Pavković takođe osporava ocenu dokaza koju je Pretresno veće provelo u vezi s pokušajem Dušana Samardžića da u julu 1998. protiv njega pokrene disciplinski postupak. Prema Pavkovićevim rečima, Pretresno veće je pogrešilo oslonivši se isključivo na svedočenje Aleksandra Dimitrijevića, koje je lažno. Konkretno, Pavković tvrdi da dokument na koji Dimitrijević upućuje u prilog tvrdnji da je Samardžić pokušao da protiv njega pokrene disciplinski postupak, nije u dokaznom spisu.³⁶²⁸ Pavković takođe upućuje na zapisnik sa sastanka održanog 13. avgusta 1998. na Isturenom komandnom mestu, koji je prihvaćen kao dodatni dokaz u žalbenom postupku. Pavković ističe da zapisnik sadrži i izjave tadašnjeg načelnika Generalštaba VJ-a Momčila Perišića i Samardžića da Prištinski korpus izvršava zadatke profesionalno i u duhu Ustava SRJ. Pavković tvrdi da je nelogično da ga njegovi pretpostavljeni hvale zbog postupaka Prištinskog korpusa na sastanku koji je održan ubrzo nakon Samardžićevog navodnog pokušaja da protiv njega pokrene disciplinski postupak.³⁶²⁹

³⁶²³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 81, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 649, 778.

³⁶²⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 82-84, gde se upućuje na DP P1000, DP 1D761.

³⁶²⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 84, gde se upućuje na DP P1000, str. 9-10.

³⁶²⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 84, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 682, 778, Branko Fezer, 27. septembar 2007, T. 16483, 16485-16487.

³⁶²⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 85, gde se upućuje na DP 4D532, DP P984, str. 37-38.

³⁶²⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 281; Pavkovićeva replika, par. 13-14; Pavkovićev dopunski žalbeni podnesak, par. 3, 25, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 649. Pavkovićevo osporavanje Dimitrijevićeve verodostojnosti (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 281) već je odbačeno (v. gore, pododeljak VII.E.2.(b)).

³⁶²⁹ Pavkovićev dopunski žalbeni podnesak, par. 25, gde se upućuje na DP 4DA13. U vezi s Perišićevim stavom, v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 470.

1110. Pavković takođe osporava ocenu dokaza koju je Pretresno veće obavilo u vezi s njegovim sastankom s Miloševićem koji je održan nakon Samardžićevog navodnog pokušaja da protiv njega pokrene disciplinski postupak. Pavković tvrdi da nema dokaza o tome o čemu je razgovarano na sastanku, nakon kog ga je Milošević unapredio.³⁶³⁰

1111. Tužilaštvo u odgovoru navodi da nijedan dokaz na koji se Pavković poziva ne pokazuje da Pretresno veće nije razumno postupilo kad je zaključilo da njegova unapređenja nisu bila u skladu s ustaljenom procedurom.³⁶³¹ Tužilaštvo takođe tvrdi da činjenica da zakon ne propisuje izričito ograničenje u pogledu broja vanrednih unapređenja koje neki oficir može dobiti ne dovodi u pitanje zaključak Pretresnog veća, budući da je Pavković sam priznao da njegova unapređenja nisu bila u skladu s propisima.³⁶³² Tužilaštvo takođe tvrdi da Pavkovićev argument u vezi sa svedočenjem Branka Fezera treba odbaciti bez razmatranja jer on naprosto tvrdi da Pretresno veće tom dokazu nije pridalo dovoljnu težinu.³⁶³³ U vezi s dodatnim dokazima, Tužilaštvo tvrdi da Pavković previše ističe izjavu Dušana Samardžića sa sastanka održanog 13. avgusta 1998, koja ne odnosi prevagu nad zabrinutošću za Pavkovićeve postupke koju su njegovi nadređeni mnogo puta izrazili.³⁶³⁴

ii. Analiza

1112. Žalbeno veće smatra da su Pavkovićevi argumenti u vezi sa sednicom VSO od 25. decembra 1998. neutemeljeni. Pretresno veće je razumno zaključilo da je Milošević naredio da Pavković bude unapređen uprkos primedbama koje je izneo Milo Đukanović³⁶³⁵, na osnovu svoje analize razgovora vođenih tokom cele te sednice. Pretresno veće nije uzelo u obzir samo Đukanovićeve primedbe u kojima se dovodi u pitanje ispravnost Pavkovićevog unapređivanja, već i odgovore Miloševića i Milutinovića, Đukanovićevu reakciju na njih, kao i diskusiju o legalitetu akcija VJ-a na Kosovu.³⁶³⁶ Pretresno veće je imalo u vidu Đukanovićevu izjavu s kraja sednice da on ne poznaje Pavkovića lično i Đukanovićevo obećanje da činjenicu da je bilo primedaba na Pavkovićevo unapređenje neće biti problematizovano u javnosti.³⁶³⁷ Zapisnik s te sednice pokazuje

³⁶³⁰ Pavkovićeva replika, par. 13-14.

³⁶³¹ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 33-34, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 574, *ibid.*, tom 3, par. 120-123, 524, 681, i takođe tvrdi da je Milošević unapredio Pavkovića uprkos Đukanovićevom protivljenju. U vezi s Dimitrijevićevom verodostojnošću, v. Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 115; Odgovor tužilaštva na Pavkovićev dopunski podnesak, par. 18.

³⁶³² Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 35, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 85, 683.

³⁶³³ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 36.

³⁶³⁴ Odgovor tužilaštva na Pavkovićev dopunski podnesak, par. 31, gde se upućuje, između ostalog, na DP 4DA22.

³⁶³⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 681, gde se upućuje na DP 4D35, DP P801.

³⁶³⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 121-123, 524, 681, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1000, str. 9-11, DP 1D761, str. 21-25.

³⁶³⁷ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 123, gde se upućuje na DP P1000, str. 10-11, DP 1D761, str. 24-25.

da su Milošević i drugi učesnici nadjačali Đukanovićeve prigovore.³⁶³⁸ Pavković stoga samo iznosi svoju interpretaciju dokaza, a ne pokazuje da je zaključak Pretresnog veća nerazuman.

1113. Suprotno Pavkovićevom argumentu, Žalbeno veće nije mišljenja da je Pretresno veće prihvatilo iskaz Branka Fezera da se prilikom unapređivanja Pavkovića poštovala procedura za imenovanje i unapređivanje oficira VJ-a. U vezi s tim, Prvostepena presuda, ako se čita kao celina, sugeriše da je Pretresno veće Fezerevom svedočenju pridalo malu težinu i umesto toga se oslonilo na druge dokaze koji upućuju na protivpropisnost Pavkovićevih unapređenja³⁶³⁹ kad je zaključilo da su njegova unapređenja bila brza i da ga je Milošević na taj način nagrađivao.³⁶⁴⁰ Osim toga, činjenica da Pravilo službe VJ-a i Zakon SRJ o VJ-u nisu propisivali nikakvo ograničenje u vezi s brojem vandrednih unapređenja ne opovrgava Pavkovićevu izjavu da je bio vanredno unapređen više puta nego što su dopuštala pravila, koju je dao u intervjuu medijima. Svojim argumentima Pavković naprosto pokušava da dokaze protumači drugačije nego Pretresno veće, a ne pokazuje da je ono na bilo koji način pogrešilo.

1114. Isto tako, Pretresno veće nije pogrešilo time što se oslonilo na svedočenje Aleksandra Dimitrijevića prilikom razmatranja pokušaja Dušana Samardžića da u julu 1998. protiv Pavkovića pokrene disciplinski postupak.³⁶⁴¹ Suprotno Pavkovićevoj tvrdnji, oslanjanje Pretresnog veća na Dimitrijevićev nepotkrepljen iskaz samo po sebi ne predstavlja grešku zato što pretresna veća imaju diskreciono ovlašćenje da se oslanjaju na nepotkrepljeno, ali inače verodostojno, svedočenje svedoka.³⁶⁴² Dimitrijević je u svom svedočenju uputio na jedan dokument u vezi s pokretanjem disciplinskog postupka,³⁶⁴³ koji nije uvršten u spis. Međutim, Žalbeno veće smatra da činjenica da se taj dokument ne nalazi u spisu prvostepenog postupka sama po sebi ne čini Dimitrijevićevo svedočenje lažnim. Stoga je Pavković argument u pogledu toga neutemeljen.

1115. Osim toga, Žalbeno veće se nije uverilo da zapisnik sa sastanka od 13. avgusta 1998, koji je uvršten u spis kao dodatni dokaz, daje povoda za razumnu sumnju kad je reč o Samardžićevom

³⁶³⁸ DP P1000, str. 10-11; DP 1D761, str. 22-25.

³⁶³⁹ Među takvim dokazima su Pavkovićev intervju dat sredstvima javnog informisanja (Prvostepena presuda, tom 3, par. 683, gde se upućuje na DP P1319, str. 9) i Vasiljevićevo svedočenje (Prvostepena presuda, tom 3, par. 649, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, T. 8676, 18. januar 2007), kao što je navedeno gore u tekstu (v. gore, par. 1107).

³⁶⁴⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 83-85, 649, 665, 680-683, 778.

³⁶⁴¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 649, gde se upućuje na Aleksandra Dimitrijevića, 8. jul 2008, T. 26622-26623, *ibid.*, 9. jul 2008, T. 26682-26683.

³⁶⁴² Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 215; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 203; Drugostepena presuda u predmetu *Nchamihigo*, par. 42; Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 45; Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi I*, par. 128; Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 101. U vezi s tim, Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće zaključilo da je Dimitrijević "načelno pouzdan", između ostalog i u pogledu njegovog iskaza u vezi s Pavkovićem, mada je Pavković delimično bio odgovoran za Dimitrijevićevu smenu 1999. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 644). V. gore, pododeljak VII.E.2.(b).

³⁶⁴³ Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26623.

pokušaju da protiv Pavkovića pokrene disciplinski postupak. Taj dokaz, koji odražava komentare Momčila Perišića i Dušana Samardžića u vezi s ispravnošću postupaka VJ i Prištinskog korpusa, sam po sebi ne dovodi u pitanje Dimitrijevićev iskaz, budući da spis prvostepenog postupka sadrži ogromnu količinu dokaza koji pokazuju da je između Pavkovića i Samardžića postojala napetost, da je Pavković izvodio operacije i koristio Prištinski korpus bez konkretnog odobrenja pretpostavljenih iz VJ-a, kao i da su Perišić i drugi oficiri VJ-a bili zabrinuti zbog upotrebe VJ-a na Kosovu.³⁶⁴⁴

1116. Iz dokaza nije jasno o čemu su Pavković i Milošević raspravljali kad su se sastali nakon Samardžićevog pokušaja da protiv Pavkovića pokrene disciplinski postupak. Međutim, dokazi pokazuju da je nakon tog sastanka Milošević 21. jula 1998. unapredio Pavkovića u čin generalpotpukovnika. Milošević je to unapređenje jednostavno objavio članovima Generalštaba VJ-a *ex post facto*.³⁶⁴⁵ Značajno je da je odluka o tom unapređenju doneta na način koji se ne podudara s praksom koju je opisao Branko Fezer. Prema Fezerovim rečima, redovna praksa bila je da predsednik SRJ donosi odluke na osnovu predloga Generalštaba i u konsultacijama s VSO.³⁶⁴⁶ U tim okolnostima, Pavković nije pokazao da se Pretresno veće neopravdano oslonilo na taj dokaz u prilog svedočenju Aleksandra Vasiljevića da Pavkovićevo unapređenje nije bilo u skladu s regularnom procedurom.³⁶⁴⁷

1117. Pavković stoga nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku u svojim zaključcima o načinu na koji su donete odluke o njegovim unapređenjima. Stoga se njegovi argumenti u vezi s tim odbacuju.

³⁶⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 643-665, 680, i izvori na koje se tamo poziva. V. gore, pododeljci VII.C.1.(d), VII.C.2.(b), VII.C.2.(c)(i) and VII.C.2.(c)(iii)-VII.C.2.(c)(vi); dole, pododeljci VII.E.2.(c)(i)b.i. i VII.E.2.(c)(i)b.ii.

³⁶⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 649-650, gde se upućuje, između ostalog, na Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26622-26624, *ibid.*, 9. jul 2008, T. 26682, DP P1510.

³⁶⁴⁶ Branko Fezer, 27. septembar 2007, T. 16489-16490; Branko Fezer, DP 3D1118, par. 5. V. takođe Branko Fezer, 27. septembar 2007, T. 16482-16485; Prvostepena presuda, tom 3, par. 682.

³⁶⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 649, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, 18. januar 2007, T. 8676. Iako Pavković takođe tvrdi da je veoma malo verovatno da su se izdavanje Perišićevog naređenja u vezi s upotrebom VJ-a, Pavkovićevo kršenje tog naređenja, Samardžićev pokušaj da protiv njega pokrene disciplinski postupak i Pavkovićevo poseta Miloševiću i njegovo unapređenje odigrali u roku dva dana (Pavkovićevo replika, par. 14), on u vezi s tim iskričljivo prikazuje Prvostepenu presudu. Dokazi upućuju na to da je zbog Pavkovićeve upotrebe VJ-a na neplaniran način Perišić izdao naređenje od 20. jula 1998, u kom je izričito zabranio upotrebu VJ-a, osim u graničnom pojasu i da je otprilike u to vreme Samardžić pokušao da protiv Pavkovića pokrene disciplinski postupak. Pretresno veće je tačno opisalo te dokaze i nije zaključilo da je Pavkovićevo kršenje naređenja, zbog čega je Samardžić pokušao da protiv njega pokrene disciplinski postupak, predstavljalo kršenje Perišićevog naređenja od 20. jula 1998. (V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 649, fusnota 1553, gde se upućuje na DP P922, str. 3, DP P717, str. 2-3. V. takođe Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26622-26623; *ibid.*, 9. jul 2008, T. 26682-26684. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 650, gde se upućuje na dokaz da su Milošević i Pavković na sastanku 21. jula 1998. naveli da su određene akcije već preduzete na osnovu odluke VSO-a od 9. juna 1998). Pavković nije pokazao da je Pretresno veće na nekin način pogrešilo prilikom ocene tog dokaza.

b. Napetost između Pavkovića i Samardžića

1118. Pretresno veće je zaključilo da je pre nego što je Pavković zamenio Dušana Samardžića na položaju komandanta 3. armije 28. decembra 1998, postojala napetost između ta dva oficira i da su se oni sukobili u pogledu Pavkovićevog jačanja prisustva VJ-a na Kosovu bez strogog poštovanja komandnog lanca VJ-a.³⁶⁴⁸

1119. Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je između njega i Samardžića postojala napetost u vezi s upotrebom VJ na Kosovu i da je to doprinelo njegovom unapređenju u komandanta 3. armije.³⁶⁴⁹ Pavković konkretno tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo: (i) u oceni njegove i Samardžićeve komunikacije u vezi sa sprovođenjem druge faze Plana za suzbijanje terorizma (dokazni predmeti 4D100 i 4D119);³⁶⁵⁰ (ii) u oceni Samardžićevog naređenja od 7. avgusta 1998;³⁶⁵¹ (iii) jer nije na odgovarajući način ocenilo Samardžićevu pozitivnu ocenu Pavkovića;³⁶⁵² (iv) jer nije ispravno ocenilo Samardžićevu kontrolu nad Pavkovićem i Prištinskim korpusom;³⁶⁵³ i (v) jer je zaključilo da je Samardžić bio potisnut u stranu.³⁶⁵⁴ Žalbena veće će redom razmotriti te argumete.

i. Komunikacija između Pavkovića i Samardžića u vezi sa sprovođenjem druge faze Plana za suzbijanje terorizma

1120. Pretresno veće je uzelo u obzir da su se 1998. određeni oficiri VJ-a, između ostalog načelnik Generalštaba VJ Momčilo Perišić, protivili upotrebi VJ-a van graničnog pojasa (tj. u unutrašnjosti Kosova) bez proglašavanja vanrednog stanja.³⁶⁵⁵ Pretresno veće je takođe napomenulo da je Perišić zabranio razmeštanje VJ-a unutar Kosova bez njegovih konkretnih naređenja.³⁶⁵⁶ Pretresno veće je

³⁶⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 83, 85, 665, 680. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 648-660.

³⁶⁴⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 81, 86-87, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 83, 680. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 16. *Contra* Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 37-38.

³⁶⁵⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 86-88. Pavković je takođe osporio ocenu Pretresnog veća u vezi sa sledećim događajem kao primer napetosti ili sukoba između njega i Samardžića: ragovor između njih dvojice iz perioda od sredine septembra do početka oktobra 1998, koja je zabeležena u dokumentu koji je Pavković poslao Samardžiću 5. oktobra 1998. (DP P1439), u vezi s odlukom Zajedničke komande o osnivanju brzih interventnih snaga (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 86-87, 92, gde se upućuje na DP P1439, DP 4D91, Miodrag Simić, 13. septembar 2007, T. 15529-15532. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 17-18). U prethodnom odeljku u vezi s ovlašćenjima Zajedničke komande, Žalbena veće je razmotrilo i odbacilo Pavkovićeve argumente u pogledu toga (v. gore, pododeljci VII.C.2.(c)(ii) i VII.C.2.(c)(v)).

³⁶⁵¹ Pavkovićeva replika, par. 15, gde se upućuje na DP P1421.

³⁶⁵² Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 93, gde se upućuje na DP 4D136. V. takođe Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 86-87.

³⁶⁵³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 89-91. V. takođe *ibid.*, par. 86-87.

³⁶⁵⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 94.

³⁶⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 572-575; *ibid.*, tom 3, par. 112, 494, 648-649, 653, gde se upućuje, između ostalog, na DP 1D760, str. 3-10, DP P922, str. 3, DP P717.

³⁶⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 572; *ibid.*, tom 3, par. 649, gde se upućuje, između ostalog, na DP P922, str. 3.

zaključilo da je, uprkos tom protivljenju, Plan za suzbijanje terorizma formalno usvojen na sastanku sa Slobodanom Miloševićem u Beogradu 21. jula 1998, na kom je Pavković izneo taj plan.³⁶⁵⁷ Plan za suzbijanje terorizma obuhvatao je pet faza i predviđao je pojačano "obezbeđenje državne granice u graničnom pojasu i u dubini".³⁶⁵⁸ Pretresno veće je takođe zaključilo da je radi realizacije Plana za suzbijanje terorizma, VJ izradio sopstveni plan angažovanja, poznat pod imenom "Grom 98".³⁶⁵⁹ Dana 28. jula 1998, Perišić je izdao direktivu koja je sadržala taj plan.³⁶⁶⁰ Sledećeg dana, komandant 3. armije Dušan Samardžić izdao je zapovest "Grom 98" o sprovođenju direktive.³⁶⁶¹ Iako su Perišić i Samardžić, putem direktive i zapovesti "Grom 98", dozvolili razmeštanje VJ-a unutar Kosova, oni su konkretno naveli da akcije VJ-a treba da budu sprovedene u skladu s njihovim "posebn[im]" naređenjima.³⁶⁶²

1121. Pretresno veće je takođe zaključilo da je 22. jula 1998, dan nakon što je formalno usvojen Plan za suzbijanje terorizma, Pavković, koji je tada bio komandant Prištinskog korpusa, Samardžiću poslao dopis kojim ga je podsetio da je Plan usvojen i od njega zatražio da preciznije reguliše operacije Prištinskog korpusa (dokazni predmet 4D100).³⁶⁶³ Samardžić je odgovorio Pavkoviću istoga dana obavestivši ga da, pošto je predsednik SRJ odobrio plan onako kako ga je "lično" predložio Pavković, Komanda Prištinskog korpusa treba da pripremi plan angažovanja VJ u tom Planu (dokazni predmet 4D119).³⁶⁶⁴ Dana 23. jula 1998, Pavković je pisao Samardžiću u vezi s realizacijom druge faze Plana, zahtevajući angažovanje jedinica Prištinskog korpusa kao podrške MUP-u u nekoliko operacija.³⁶⁶⁵ Samardžić je u odgovoru odbio da odobri neke od zatraženih akcija na osnovu toga da Milošević nije o njima upoznat.³⁶⁶⁶

1122. Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešno interpretiralo i oslonilo se na komunikaciju između njega i Samardžića u vezi sa sprovođenjem druge faze Plana za suzbijanje terorizma zaključivši da je među njima postojala napetost.³⁶⁶⁷ Pavković tvrdi da je nejasno na koji način njegov dopis od 22. jula 1998, odnosno Samardžićev odgovor napisan istoga dana, dokazuju tu

³⁶⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 805, 995; *ibid.*, tom 3, par. 650.

³⁶⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 805, 995, 997; *ibid.*, tom 3, par. 650.

³⁶⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 807, 999, gde je takođe zaključeno da se plan "Grom 98" podudara s prve tri faze Plana za suzbijanje terorizma; *ibid.*, tom 3, par. 494, 650.

³⁶⁶⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 807-808; *ibid.*, tom 3, par. 655, gde se upućuje, između ostalog, na DP 4D137.

³⁶⁶¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 809; *ibid.*, tom 3, par. 655, gde se upućuje, između ostalog, na DP 4D140.

³⁶⁶² Prvostepena presuda, tom 3, par. 655-656, gde se upućuje na DP 4D137, DP 4D140.

³⁶⁶³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 651, gde se upućuje, između ostalog, na DP 4D100.

³⁶⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 651, gde se upućuje na DP 4D119.

³⁶⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 651, gde se upućuje, između ostalog, na DP 4D101. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 888, 996.

³⁶⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 651, gde se upućuje, između ostalog, na DP 4D102. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 888, 996.

³⁶⁶⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 86-88, gde se upućuje na DP 4D100, DP 4D119.

napetost.³⁶⁶⁸ Prema Pavkovićevim rečima, nema dokaza o tome da se Samardžić na sastanku održanom 21. jula 1998. usprotivio usvajanju Plana.³⁶⁶⁹ On tvrdi da je 29. jula 1998. Samardžić izdao zapovest "Grom 98" svim jedinicama 3. armije u skladu s tim Planom i Perišićevom direktivom "Grom 98".³⁶⁷⁰ Pavković dalje tvrdi da njegov dopis od 22. jula 1998. nije ništa drugo nego standardan zahtev za dobijanje uputstva od pretpostavljenog³⁶⁷¹ i da je Samardžić svojim odgovorom od istoga dana prihvatio Plan kako je odlučeno i naredio angažovanje snaga Prištinskog korpusa kako je zatražio Pavković.³⁶⁷² Pavković takođe tvrdi da je ono što je usledilo bilo u skladu s "uobičajenim protokolom vojnog komandnog lanca".³⁶⁷³

1123. Tužilaštvo odgovara da Pavkovićev dopis od 22. jula 1998. i dalja komunikacija između njega i Samardžića potkrepljuju zaključak Pretresnog veća da su se dva oficira sukobila u pogledu upotrebe VJ-a na Kosovu.³⁶⁷⁴

1124. Žalbena veće smatra da je Pavkovićeva argumentacija neutemeljena. Pretresno veće je razmotrilo veliku količinu dokaza o različitim stavovima rukovodstva SRJ i Srbije u vezi s upotrebom VJ na Kosovu van graničnog pojasa (tj. unutar Kosova) i prigovorima određenih oficira VJ-a, uključujući Perišića, u vezi s takvom uporebom VJ-a.³⁶⁷⁵ Iako je Plan za suzbijanje terorizma obuhvatao "preduzimanje mera za pojačano obezbeđenje državne granice u graničnom pojasu i u dubini",³⁶⁷⁶ nema dokaza da se na sastanku 21. jula 1998, na kojem je Plan formalno prihvaćen, Samardžić tome usprotivio.³⁶⁷⁷ Međutim, Žalbena veće smatra da nepostojanje dokaza u vezi s tim ne dovodi u pitanje zaključak Pretresnog veća da je između Pavkovića i Samardžića postojala napetost. Takođe, suprotno Pavkovićevoj tvrdnji, Žalbena veće smatra da komunikacija između njega i Samardžića 22. i 23. jula 1998. u vezi sa sprovođenjem druge faze Plana za suzbijanje terorizma potkrepljuje taj zaključak.

³⁶⁶⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 88, gde se upućuje na DP 4D100, DP 4D119. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 25.

³⁶⁶⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 88, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 995; Pavkovićeva replika, par. 20, gde se tvrdi da činjenica da su Samardžić i Pavković prisustvovali tom sastanku pokazuje da Pavković nije mogao da sprovede Plan bez Samardžićevog odobrenja.

³⁶⁷⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 88, gde se upućuje na DP 4D140, DP 4D137, DP 3D702.

³⁶⁷¹ Pavkovićeva replika, par. 20, gde se upućuje na DP 4D100, Aleksandar Vasiljević, 24. januar 2007, T. 9091-9093.

³⁶⁷² Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 88, gde se upućuje na DP 4D119.

³⁶⁷³ Pavkovićeva replika, par. 21-25, gde se upućuje na DP 4D101, DP 4D102, DP 4D119.

³⁶⁷⁴ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 39, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 996, *ibid.*, tom 3, par. 651.

³⁶⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 572-579; *ibid.*, tom 3, par. 648. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1088; *ibid.*, tom 3, par. 80-81, 319, 494, 649-654, 664. Konkretno, Pretresno veće je razmotrilo dokaze da je Perišić izrazio svoju zabrinutost u vezi s tim na sastanku VSO-a održanom 9. juna 1998. (Prvostepena presuda, tom 1, par. 572; *ibid.*, tom 3, par. 648) i da je 20. jula 1998, dan pre formalnog usvajanja Plana, on izričito zabranio upotrebu VJ-a izuzev u graničnom pojasu, osim ako on to izričito ne zapovedi (Prvostepena presuda, tom 3, par. 649 (gde se upućuje na DP P922, str. 3, DP P717, str. 2-3), 656). V. takođe gore, pododeljak VII.C.1.(d) i fusnota 2424; dole, pododeljak VII.E.2.(c)(ii).

³⁶⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 997 (naglasak dodat).

³⁶⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 805, 995 (uključujući fusnotu 2613), 997; *ibid.*, tom 3, par. 133, 304, 650, 1021.

1125. Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće pažljivo proučilo dopis od 22. jula 1998, koji je Pavković uputio Samardžiću i njihovu dalju komunikaciju.³⁶⁷⁸ Pavković pogrešno karakteriše dokaze tvrdeći da je, u odgovor na njegov dopis od 22. jula 1998, Samardžić izdao zapovest za angažovanje snaga Prištinskog korpusa, čime je odobrio Pavkovićev zahtev. Samardžić je, u stvari, odgovorio na Pavkovićev dopis od 22. jula 1998. zatraživši da Pavković sastavi predlog za angažovanje jedinica Prištinskog korpusa, pošto je predsednik SRJ odobrio drugu fazu Plana koji je izradio Pavković i zadužio VJ da rasporedi svoje snage "u prostoru".³⁶⁷⁹ Pretresno veće je imalo u vidu dokaze koji pokazuju da je 23. jula 1998, u odgovoru na Samardžićev odgovor, Pavković Samardžiću poslao detaljan predlog operacije deblokiranja određenih puteva unutar Kosova,³⁶⁸⁰ koji je Samardžić istoga dana odbio.³⁶⁸¹ Veće je, osim toga, imalo u vidu da je, uprkos Samardžićevom protivljenju predlogu, jedna brigada Prištinskog korpusa u periodu od kraja jula do početka avgusta bila angažovana u operaciji raščišćavanja jednog od puteva koje je Pavković naveo u svom odbijenom predlogu od 23. jula 1998.³⁶⁸²

1126. Pretresno veće je takođe razmotrilo dokaze koji sugerišu da je Pavković razmestio VJ u unutrašnjosti Kosova i pre nego što su to formalno odobrili njegovi pretpostavljeni u VJ, Perišić i Samardžić, i to na osnovu odobrenja Plana za suzbijanje terorizma od strane predsednika SRJ.³⁶⁸³ Pretresno veće je napomenulo da su Perišić i Samardžić odobrili upotrebu VJ-a za "dubinsko" obezbeđenje granica i odobrili dejstva VJ-a u sadejstvu s MUP-om u unutrašnjosti Kosova samo u skladu s direktivom "Grom 98" i zapovešću "Grom 98", izdatim 28. jula 1998, odnosno 29. jula 1998.³⁶⁸⁴ Međutim, pre tog odobrenja, Pavković je na sastanku Zajedničke komande održanom 26. jula 1998. izvestio da su na lokacijama unutar Kosova preduzete operacije VJ-a u okviru Plana za suzbijanje terorizma.³⁶⁸⁵ U tim okolnostima bilo je razumno da Pretresno veće zaključi da Pavkovićev dopis od 22. jula 1998. upućen Samardžiću i njihova dalja komunikacija ukazuju na to

³⁶⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 651, gde se upućuje, između ostalog, na DP 4D100, DP 4D119, DP 4D101, DP 4D102. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 888.

³⁶⁷⁹ DP 4D119. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 651.

³⁶⁸⁰ DP 4D101. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 887-888, 996; *ibid.*, tom 3, par. 651, gde se napominje da je Pavković u tom predlogu istakao da je predsednik usvojio Plan za suzbijanje terorizma i da je njegov predlog bio u duhu naređenja predsednika.

³⁶⁸¹ DP 4D102. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 888, 996; *ibid.*, tom 3, par. 651. U opisu Samardžićevog odgovora kojim on odbija Pavkovićev predlog od 23. jula 1998, Pretresno veće je navelo da je Samardžić "istakao obavezu da se poštuje komandni lanac VJ" (Prvostepena presuda, tom 3, par. 651). Pavković tvrdi da Samardžić u svom odgovoru nije jasno izrazio tu obavezu (Pavkovićeva replika, par. 24). Međutim, on je u svom odgovoru Pavkoviću naložio da se pri upotrebi jedinica Korpusa pridržava naređenja Komande 3. armije (DP 4D102, par. 1). Pavković stoga nije pokazao da je Pretresno veće u vezi s tim napravilo grešku.

³⁶⁸² Prvostepena presuda, tom 1, par. 888, gde se upućuje na Dragan Živanović, DP P3062, par. 96.

³⁶⁸³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 656.

³⁶⁸⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 655, gde se upućuje, između ostalog, na DP 4D137, DP 4D140. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 807-809.

³⁶⁸⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 655-656, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1468, str. 13, DP P922, str. 3, 12-13.

da su ova dva oficira bila u sukobu.³⁶⁸⁶ Pavković nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo u svojoj oceni tog dokaza i on jednostavno traži da se interpretacija Pretresnog veća zameni njegovom interpretacijom. Pavkovićevi argumenti u tom pogledu se stoga odbacuju.

ii. Samardžićeva zapovest od 7. avgusta 1998.

1127. Pretresno veće je zaključilo da je 7. avgusta 1998. Dušan Samardžić izdao naređenje kojim je, između ostalog, bilo predviđeno da VJ pruži podršku operacijama MUP-a. Pretresno veće je smatralo da se to naređenje "po svemu sudeći odnosilo na Pavkovića", jer je u njemu bila jasno zabranjena upotreba jedinica suprotno tom naređenju i da, u slučaju da do toga dođe, komandanti jedinica koji su dobili takvo naređenje moraju odmah izvestiti "drugopretpostavljenog starešinu" i postupiti po njegovom naređenju.³⁶⁸⁷

1128. Pavković tvrdi da Samardžićevo naređenje od 7. avgusta 1998. treba tumačiti kao odobrenje jedinicama VJ-a da pružaju podršku jedinicama MUP-a. On takođe tvrdi da se ono kosi s naređenjem Momčila Perišića da se VJ koristi samo u graničnom pojasu, budući da je zona odgovornosti MUP-u obuhvatala područje izvan graničnog pojasa. Pavković takođe tvrdi da se to naređenje nije odnosilo konkretno na njega jer predviđa da upotreba jedinica suprotno tom naređenju treba biti prijavljena "drugopretpostavljeno[m] starešin[i]", a ne direktno Samardžiću.³⁶⁸⁸

1129. Žalbena veće smatra da su Pavkovićevi argumenti neutemeljeni. On zanemaruje zaljučak Pretresnog veća da je, pre nego što je Samardžić 7. avgusta 1998. izdao naređenje, Perišić svojom direktivom "Grom 98" od 28. jula 1998. odobrio upotrebu VJ u unutrašnjosti Kosova (tj. izvan graničnog pojasa).³⁶⁸⁹ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir dokaze o tome da je, iako je je u direktivi "Grom 98" i Samardžićevoj zapovesti "Grom 98" od 29. jula 1998. precizirano da se dejstva VJ moraju izvoditi u skladu s posebnim naređenjima Generalštaba i komandanta 3. armije,³⁶⁹⁰ Pavković angažovao jedinice Prištinskog korpusa 2. avgusta 1998. uprkos Samardžićevom naređenju kojim je to bilo zabranjeno.³⁶⁹¹

³⁶⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 83, 651, uzeto zajedno sa *ibid.*, tom 3, par. 648, 656-658, 665, 680.

³⁶⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 659, gde se upućuje na DP P1421, str. 2, Dragan Živanović, 18. januar 2008, T. 20534-20536.

³⁶⁸⁸ Pavkovićeva replika, par. 15, gde se upućuje na DP P1421, preamble, par. 2. *Contra* Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 37-38.

³⁶⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 655, gde se upućuje, između ostalog, na DP 4D137, DP 4D140. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 807-809.

³⁶⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 655, gde se upućuje na DP 4D137, str. 2-3, DP 4D140, str. 7. V. takođe DP 4D140, str. 5.

³⁶⁹¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086; *ibid.*, tom 3, par. 658; DP 4D125; DP 4D458; DP P1468, str. 36. V. takođe gore, pododeljak VII.C.2.(c)(vi).

1130. Osim toga, Samardžić je naložio da se njegovo naređenje od 7. avgusta 1998. dostavi lično Pavkoviću, koji je tada bio komandant Prištinskog korpusa, i "komandantima neposredno potčinjenih jedinica[a] Komande Prištinskog korpusa."³⁶⁹² Budući da je Pavković bio prvi, odnosno neposredni pretpostavljeni starešina komandanata neposredno potčinjenih jedinica Komande Prištinskog korpusa, Samardžić je, kao tadašnji komandant 3. armije, bio "drugopretpostavljeni starešina" tih komandanata. Stoga je bilo razumno da Pretresno veće zaključi da je Samardžić u svom naređenju od 7. avgusta 1998. pretpostavljao da će Pavković izdati naređenja suprotno njegovom naređenju i zahtevao da komandanti neposredno potčinjeni Pavkoviću obaveste Samardžića o eventualnim kršenjima tog naređenja. U takvim okolnostima, Pavković nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo u svojoj oceni Samardžićevog naređenja od 7. avgusta 1998. Stoga se Pavkovićev argument u tom pogledu odbacuje.

iii. Samardžićeva povoljna ocena Pavkovića

1131. Pavković tvrdi da Pretresno veće nije na odgovarajući način ocenilo dokaz koji razumno pokazuje da između njega i Dušana Samardžića nije postojala napetost.³⁶⁹³ On u vezi s tim tvrdi da Pretresno veće nije pridalo dovoljno značaja činjenici da mu je Samardžić, prilikom profesionalnog ocenjivanja, dao najvišu ocenu, što, kao što Pavković tvrdi, ukazuje na to da je odnos između dva oficira bio dobar.³⁶⁹⁴ Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće razumno utvrdilo da Samardžićeva povoljna ocena Pavkovića ne preteže nad brojnim dokazima o postojanju sukoba između ta dva oficira.³⁶⁹⁵

1132. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće uzelo u obzir da je Samardžić u januaru 1999. ocenio Pavkovića sa "odličan" i "izuzetan".³⁶⁹⁶ Međutim, činjenica da je Samardžić povoljno ocenio Pavkovića, sama po sebi ne pokazuje kakvi su bili odnosi između ta dva oficira. U tom kontekstu, Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće razmotrilo veliku količinu dokaza koji pokazuju da se njih dvojica nisu slagala u pogledu upotrebe VJ-a.³⁶⁹⁷ Stoga je bilo razumno da Pretresno veće ne prida mnogo značaja povoljnoj oceni Pavkovića u izvođenju zaključka da je između Pavkovića i Samardžića postojala napetost. Stoga se Pavkovićev argument u pogledu toga odbacuje.

³⁶⁹² DP P1421, str. 2.

³⁶⁹³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 86-87, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 83, 680.

³⁶⁹⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 93, 281, gde se upućuje na DP 4D136, Prvostepenu presudu, tom 3, par. 682.

³⁶⁹⁵ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 42, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 682.

³⁶⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 682, gde se poziva na DP 4D136.

³⁶⁹⁷ V. gore, pododeljci VII.E.2.(c)(i)b.i. i VII.E.2.(c)(i)b.ii. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 643-665, 680. V. takođe gore, pododeljci VII.C.1.(d), VII.C.2.(b) i VII.C.2.(c)(iii)-VII.C.2.(c)(vi).

iv. Samardžićeva kontrola nad Pavkovićem i Prištinskim korpusom

1133. Pavković tvrdi da je Dušan Samardžić, kao komandant 3. armije, imao punu kontrolu nad Prištinskim korpusom³⁶⁹⁸ i da dokazi pokazuju da je on barem od 27. jula 1998. "stvarno rukovodio" korpusom.³⁶⁹⁹ Prema Pavkovićevim rečima, Pretresno veće nije na odgovarajući način razmotrilo te dokaze, koji, kako on tvrdi, pokazuju da između njega i Samardžića nije postojala napetost.³⁷⁰⁰ Pavković takođe tvrdi da dodatni dokazi uvršteni u spis u žalbenom postupku pokazuju da je Samardžić kontrolisao dejstva i operacije VJ-a.³⁷⁰¹

1134. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće razumno postupilo kad je zaključilo da dokazi o tome da je Samardžić izdavao razna naređenja ne odnose prevagu nad brojnim dokazima o sukobu između ta dva oficira.³⁷⁰² U vezi s dodatnim dokazima, tužilaštvo tvrdi da većina dokaznih predmeta na koje upućuje Pavković predstavlja ponavljanje dokaza izvedenih u prvostepenom postupku,³⁷⁰³ i da neki od dokaznih predmeta koji pokazuju da su njegove starešine odbijale njegove predloge zapravo potkrepljuju zaključak Pretresnog veća da je on bio u sukobu sa svojim pretpostavljenima.³⁷⁰⁴

1135. Pretresno veće je napomenulo da "znatan broj dokaza sugeriše da su formalne komandne strukture VJ [...] ostal[e] netaknut[e] tokom perioda funkcionisanja Zajedničke komande"³⁷⁰⁵ i zaključilo da je "komandna struktura VJ nastavila da funkcioniše tokom operacija koje su se sprovodile 1988."³⁷⁰⁶ Međutim, Pretresno veće je takođe zaključilo da je između Pavkovića i njegovih vojnih pretpostavljenih postojala napetost i u vezi s upotrebom VJ-a na Kosovu i da je Pavković nekoliko puta izveo operacije i upotrebio Prištinski korpus bez konkretnog odobrenja pretpostavljenih iz VJ-a.³⁷⁰⁷ Taj i drugi dokazi³⁷⁰⁸ naveli su Pretresno veće na zaključak da je Pavković zaobilazio redovni komandni lanac VJ-a koristeći svoj direktni pristup Miloševiću.³⁷⁰⁹ U

³⁶⁹⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 90.

³⁶⁹⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 89-91, gde se upućuje na DP 3D697, par. 1.4, DP 4D141, par. 5, DP 4D416, par. 4, DP 4D528, par. 4b.

³⁷⁰⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 89-91, uzeto zajedno sa *ibid.*, par. 86-87.

³⁷⁰¹ Pavkovićev dopunski žalbeni podnesak, par. 11-17, 20-24, 26-34, gde se upućuje na DP 4DA1, DP 4DA2, DP 4DA3, DP 4DA4, DP 4DA5, DP 4DA8, DP 4DA9, DP 4DA10, DP 4DA11, DP 4DA12, DP 4DA14, DP 4DA15, DP 4DA16, DP 4DA17, DP 4DA18, DP 4DA19, DP 4DA20, DP 4DA21, DP 4DA22, DP 4DA23, DP 4DA24.

³⁷⁰² Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 42, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 6, fusnota 10 (gde se upućuje na DP 4D141), Prvostepenu presudu, tom 3, par. 657, fusnota 1589 (gde se upućuje na DP 3D697).

³⁷⁰³ Odgovor tužilaštva na Pavkovićev dopunski podnesak, par. 27-28. V. takođe *ibid.*, par. 16.

³⁷⁰⁴ Odgovor tužilaštva na Pavkovićev dopunski podnesak, par. 30, 32.

³⁷⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1081.

³⁷⁰⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1095.

³⁷⁰⁷ V. gore, pododeljci VII.C.1.(d), VII.C.2.(b), VII.C.2.(c)(v), VII.C.2.(c)(vi), VII.E.2.(c)(i)b.i., i VII.E.2.(c)(i)b.ii. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 643-665, 680.

³⁷⁰⁸ V. dole, pododeljak VII.E.2.(c)(iv).

³⁷⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086; *ibid.*, tom 3, par. 665. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 680.

tom kontekstu, Pretresno veće je imalo u vidu naređenja 3. armije, koja su, navodno, bila osnov Pavkovićevih naređenja Prištinskom korpusu 1998. Međutim, Veće je zaključilo da se ta naređenja podudaraju s njegovim zaključkom da je Pavković zaobilazio redovni komandni lanac VJ-a jer ukazuju na "pokuša[je] da [se] zadrži određen[a] kontrol[a] nad Pavkovićevim angažovanjem u Zajedničkoj komandi."³⁷¹⁰

1136. Žalbeno veće smatra da su dokazi na koje se Pavković oslanja kako bi pokazao da je Samardžić imao kontrolu nad njim i Prištinskim korpusom, a to su i dokazi iz spisa prvostepenog postupka³⁷¹¹ i dokazi naknadno prihvaćeni u žalbenom postupku,³⁷¹² sličnog karaktera kao dokazi koje je Pretresno veće izričito navelo u Prvostepenoj presudi³⁷¹³ i pokazuju samo ograničeni stepen kontrole koju je, kako je Veće zaključilo, Samardžić zadržao.³⁷¹⁴ Pavković stoga nije pokazao da je Pretresno veće pogrešno ocenilo dokaze u vezi s tim. Štaviše, Žalbeno veće smatra da iz dodatnih dokaza ne proizlazi razumna sumnja u Pavkovićevu krivicu. Pavkovićevi argumenti u vezi s tim da je Samardžić kontrolisao njega i Prištinski korpus se stoga odbacuju.

v. Da li je Samardžić bio potisnut u stranu

1137. Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je Dušan Samardžić bio potisnut u stranu nakon što ga je on zamenio na položaju komandanta 3. armije. Prema Pavkovićevim rečima, taj zaključak se kosi s oslanjanjem Pretresnog veća na Samardžićevo kasnije učešće u sastancima Generalštaba VJ na visokom nivou.³⁷¹⁵ Tužilaštvo odgovara da se Pretresno veće nije usredsredilo na to da li je Samardžić bio "potisnut u stranu" nakon što je Pavković došao ne njegovo mesto, već je razmatralo da li je zategnuti odnos između dvojice oficira doveo do toga da Samardžić bude smenjen sa svog položaja.³⁷¹⁶

³⁷¹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 657, gde se, kao na primer, upućuje na DP P1427, DP 3D697, Milan Kotur, 21. januar 2008, T. 20724-20727.

³⁷¹¹ DP 4D528; DP 4D416; DP 4D141; DP 3D697. Žalbeno veće takođe napominje da Pavković ponavlja svoje argumente koje je u vezi s tim dokaznim predmetima izneo u prvostepenom postupku (Pavkovićev završni podnesak, par. 144-145, 147, 149-153, 155; Prvostepena presuda, tom 3, par. 657).

³⁷¹² DP 4DA1; DP 4DA2; DP 4DA3; DP 4DA4; DP 4DA5; DP 4DA8; DP 4DA9; DP 4DA10; DP 4DA11; DP 4DA12; DP 4DA14; DP 4DA15; DP 4DA16; DP 4DA17; DP 4DA18; DP 4DA19; DP 4DA20; DP 4DA21; DP 4DA22; DP 4DA23; DP 4DA24. (U vezi s DP 4DA3 i DP 4DA4, v. takođe gore, par. 758-759. U vezi s DP 4DA23 i DP 4DA24, v. takođe dole, par. 1149)

³⁷¹³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1081, gde se upućuje na DP 4D91, DP P1419, Ljubinko Cvetić, 8. decembar 2006, T. 8123, Miodrag Simić, 14. septembar 2007, T. 15687; Prvostepena presuda, tom 3, par. 657, gde se, kao na primere, upućuje na DP P1427, DP 3D697, Milan Kotur, 21. januar 2008, T. 20724-20727. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 888, 1082, 1084-1086; *ibid.*, tom 3, 651, 658-660, i izvori na koje se tamo poziva.

³⁷¹⁴ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 680.

³⁷¹⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 94, gde se ističe da se Pretresno veće oslonilo na sastanke Kolegijuma od 25. februara 1999. (DP P941) i od 9. aprila 1999. (DP P929).

³⁷¹⁶ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 43.

1138. Suprotno Pavkovićevoj tvrdnji, Pretresno veće nije zaključilo da je Samardžić bio potisnut u stranu. Pretresno veće je zaključilo da je, nakon što su se Samardžić i Pavković sukobili u vezi s upotrebom snaga VJ-a na Kosovu, Milošević smenio Samardžića s položaja komandanta 3. armije, koji je bio nadležan za razmeštanje snaga VJ-a na Kosovu, i na njegovo mesto imenovao Pavkovića.³⁷¹⁷ Činjenica da je Samardžić, kao predstavnik "Inspekcije VJ-a", prisustvovao sastancima Kolegijuma Generalštaba VJ-a³⁷¹⁸ ne utiče na taj zaključak. Pavković nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku i stoga se njegov argument u vezi s tim odbacuje.

c. Zaključak

1139. Iz gorenavedenih razloga, Pavković nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku prilikom ocene dokaza u pogledu toga na koji način je on unapređivan i u pogledu napetosti između njaga i Dušana Samardžića koja je prethodila tim unapređenjima,³⁷¹⁹ kao ni u svom oslanjanju na te dokaze u izvođenju zaključka da je on posedovao nameru da učestvuje u UZP-u. Žalbeno veće stoga u celosti odbacuje Pavkovićev podosnov 1(D) i deo podosnova 8(b) u vezi s tim.

(ii) Da li je Pavković zaobilazio komandni lanac VJ-a 1998. godine

1140. Pretresno veće je zaključilo da je 1998. godine Pavković, kao komandant Prištinskog korpusa, "bio jedan od glavnih zagovornika veće upotrebe VJ u unutrašnjosti Kosova" i da je, kao član Zajedničke komande, "koristio [...] uticaj tog tela i svoj direktni pristup Miloševiću za nametanje svoje agresivne strategije zajedničke upotrebe VJ i MUP na Kosovu, uključujući zaobilaženje uobičajenog komandnog lanca VJ."³⁷²⁰ Pretresno veće je taj zaključak izvelo na osnovu svedočenja svedoka u kom se opisuje da je Pavković zaobilazio komandni lanac,³⁷²¹ kao i svojih zaključaka o nizu događaja iz 1998, koji su doveli do sprovođenja Plana za suzbijanje terorizma. U vezi s tim, Pretresno veće je uzelo u obzir: (i) Pavkovićevu aktivnu ulogu u Zajedničkoj komandi; (ii) napetost između Pavkovića i njegovih pretpostavljenih iz VJ-a, kao što su Momčilo Perišić i Dušan Samardžić, koji nisu bili spremni da koriste VJ u unutrašnjosti Kosova bez

³⁷¹⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 583-584; *ibid.*, tom 3, par. 83-85, 523, 665, 680-681, 683-684.

³⁷¹⁸ DP P941; DP P929. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 478, gde se opisuje da je na sastancima Kolegijuma rukovodstvo Generalštaba raspravljalo o "pitanjima opšte prirode ili od dugoročnog značaja".

³⁷¹⁹ Zaključak Pretresnog veća u vezi s napetošću između Pavkovića i Samardžića dodatno potkrepljuje zapisnik s referisanja komandantu 3. armije od 21. avgusta 1998, koji je uvršten u spis kao dodatni dokaz u žalbenom postupku (DP 4DA22). U tom zapisniku piše da je general Mladenović o problemima izvestio Komandu Prištinskog korpusa i načelnika Štaba 3. armije Miodraga Simića (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 587), gde se spominje "neka atmosfera netrpeljivosti između komandi" Prištinskog korpusa i 3. armije (DP 4DA22, str. 3).

³⁷²⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 665. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 657.

³⁷²¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 644-645, 663, i izvori na koje se tamo poziva.

objavljivanja ratnog stanja; (iii) Pavkovićevo razmeštanje jedinica VJ-a u unutrašnjosti Kosova pre Perišićeve direktive "Grom 98" od 28. jula 1998, na osnovu koje su dejstva VJ-a bila dopuštena samo uz posebno naređenje; i (iv) Pavkovićevo postupanje suprotno uputstvima njegovih pretpostavljenih iz VJ-a koje je usledilo.³⁷²²

a. Argumentacija strana u postupku

1141. Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da se on zalagao za "agresivn[u] strategij[u] zajedničke upotrebe VJ i MUP na Kosovu, uključujući zaobilaženje uobičajenog komandnog lanca VJ."³⁷²³ Prema Pavkovićevim rečima, sva dejstva VJ-a na Kosovu 1998. izvođena su u skladu s naređenjima koje je izdavao načelnik Generalštaba Momčilo Perišić i koja je Pavkoviću prenosio komandant 3. armije Dušan Samardžić.³⁷²⁴ Pavković tvrdi da je on mogao da deluje samo unutar komandnog lanca jer dokazi pokazuju da su Samardžić i Perišić strogo kontrolisali aktivnost VJ-a na Kosovu.³⁷²⁵ Pavković tvrdi da to potkrepljuju i dokazi da je, odmah po izdavanju direktive "Grom 98" 28. jula 1998, Perišić naredio Samardžiću da razradi plan angažovanja snaga³⁷²⁶ i da je Samardžić izdao odgovarajuće naređenje, koje je, pak, Pavković sproveo unutar komandnog lanca.³⁷²⁷ Pavković takođe tvrdi da nema dokaza koji potkrepljuju navod da je on koristio VJ na protivzakonite načine ili suprotno naređenjima svojih pretpostavljenih,³⁷²⁸ odnosno da je zaobilazio redovni komandni lanac u planiranju operacija na Kosovu sa Slobodanom Miloševićem.³⁷²⁹

1142. Pavković takođe osporava zaključak Pretresnog veća da je on koristio VJ u unutrašnjosti Kosova pre 28. jula 1998, bez Perišićevog odobrenja.³⁷³⁰ U prilog svom navodu Pavković tvrdi da dva borbena izveštaja, od 2. i 13. juna 1998, koja je Komanda 3. armije uputila Generalštabu, uvrštena u spis kao dodatni dokazi u žalbenom postupku, kao i dokazi iz spisa prvostepenog postupka, pokazuju da su Samardžić i/ili Perišić odobrili korišćenje VJ u unutrašnjosti Kosova pre

³⁷²² Prvostepena presuda, tom 3, par. 647-660, 664-665. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 807-808, 888, 996, 1081, 1085-1086, 1088.

³⁷²³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 150, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 665. V. takođe Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 111, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 642.

³⁷²⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 150, gde takođe tvrdi da nijedno od tih naređenja nije sadržalo uputstva za izvršavanje bilo kakve kriminalne radnje. V. takođe *ibid.*, par. 131.

³⁷²⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 113-119, 134-137, 140-149, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe Pavkovićev dopunski žalbeni podnesak, par. 15-16, 18-24, 27-29, 31-33, 36-37, i izvori na koje se tamo poziva.

³⁷²⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 138, gde se upućuje na DP 3D702.

³⁷²⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 124, 139, gde se upućuje na DP 4D140, str. 5-6.

³⁷²⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 112; Pavkovićeva replika, par. 30.

³⁷²⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 120; Pavkovićeva replika, par. 30, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 657. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 16, 35.

³⁷³⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 128, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 656.

izdavanja direktive "Grom 98".³⁷³¹ Pavković takođe tvrdi da način na koji je direktiva "Grom 98" formulisana sugerise da je Perišić pre izdavanja direktive znao za razmeštanje VJ kao podrške MUP-u u unutrašnjosti Kosova i podržavao ga.³⁷³² On tvrdi da poverljivi karakter direktive "Grom 98" implicira da je Perišić prikrivao svoje stavove od međunarodnih posmatrača.³⁷³³ U tom kontekstu, Pavković takođe tvrdi da su, budući da su tadašnji britanski vojni ataše John Crosland³⁷³⁴ i drugi međunarodni vojni posmatrači kritikovali VJ zbog prekomernog korišćenja sile na Kosovu, bivši načelnik Uprave bezbednosti Generalštaba VJ-a Aleksandar Dimitrijević i Perišić pokušavali da se oslobode odgovornosti optužujući Pavkovića da deluje izvan komandnog lanca.³⁷³⁵ Pavković dodaje da je Crosland, kad mu je direktiva "Grom 98" predočena u sudnici, potvrdio da su ga Perišić i Dimitrijević zavarali.³⁷³⁶

1143. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće razumno postupilo kad je zaključilo da je Pavković u više navrata zaobilazio komandni lanac da bi direktno komunicirao s Miloševićem³⁷³⁷ i delovao izvan kontrole Perišića i Samardžića, i dodaje da njihova naređenja ne dovode u pitanje taj zaključak Pretresnog veća.³⁷³⁸ Tužilaštvo takođe tvrdi da se Pretresno veće nije bavilo utvrđivanjem legalnosti razmeštanja VJ-a u unutrašnjosti Kosova i da se, umesto toga, usredsredilo na to da se Pavkovićev pristup tom pitanju razlikovao od pristupa njegovih pretpostavljenih i na njihove

³⁷³¹ Pavkovićev dopunski žalbeni podnesak, par. 11-12, gde se upućuje na DP 4DA23, DP 4DA24. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 39, 41-42, o upotrebi VJ-a u Orahovcu raspravljalo se na sastanku Kolegijuma Generalštaba VJ održanom 20. jula 1998. godine (Prvostepena presuda, tom 3, par. 649; DP P922, str. 3, 12, 22), a o dejstvima VJ-a u Dulju izvešteno je na sastanku Zajedničke komande nekoliko dana pre izdavanja direktive Grom 98 (Prvostepena presuda, tom 3, par. 656; DP P922, str. 21; DP P1468, str. 17, 19). On takođe tvrdi da je, u slučaju da je Perišić u stvari izdao naređenje o zabrani korišćenja VJ izvan graničnog pojasa, Samardžić bio taj koji je prekršio to naređenje (Pavkovićeva replika, par. 43).

³⁷³² Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 128-130, 132, gde se upućuje na DP 4D137, str. 2-3, u kom se direktiva greškom naziva direktivom "Grom 3". Pavković takođe tvrdi da je na sastanku VSO-a od 9. juna 1998, Perišić izjavio sledeće: "Ako se [...] teroristički napadi pojačaju, [u unutrašnjosti Kosova] treba angažovati mirovnu vojsku, [...] bez ikakvog objavljivanja ratnog stanja ili neposredne ratne opasnosti" (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 126-127, gde se upućuje na DP 1D760, str. 8-9). Pavković, osim toga, tvrdi da, iako je u zapisniku sastanka Kolegijuma Generalštaba VJ od 20. jula 1998. zabeleženo da je Perišić zabranio upotrebu jedinica VJ-a izvan graničnog pojasa, nema dokaza da je Samardžiću ili njemu dostavljeno ikakvo naređenje u tom smislu ili da je iko od njih dvojice prisustvovao sastanku Kolegijuma ili dobio zapisnik s tog sastanka (Pavkovićeva replika, par. 39-40, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 572, *ibid.*, tom 3, par. 649, 656, DP P922, str. 3).

³⁷³³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 132-133; Pavkovićeva replika, par. 46-49.

³⁷³⁴ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 575, 688.

³⁷³⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 131; Pavkovićeva replika, par. 45. V. takođe Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 121, 124.

³⁷³⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 121-125, 131, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 662-664, DP 4D137, John Crosland, 8. februar 2007, T. 9983-9984, *ibid.*, 9. februar 2007, T. 10027. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 44-45. Pavković takođe tvrdi da se Croslandova tvrdnja da je on delovao u skladu sa Šainovićevim naređenjima temelji isključivo na onome što je Crosland čuo od Dimitrijevića, koji je nepouzdan (Pavkovićeva replika, par. 38. V. takođe Pavkovićev dopunski žalbeni podnesak, par. 2, 7, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 644).

³⁷³⁷ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 53-54, 67. V. takođe Odgovor tužilaštva na Pavkovićev dopunski podnesak, par. 15-17. *Contra* Pavkovićeva replika, par. 37.

³⁷³⁸ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 55-59, 68. V. takođe *ibid.*, par. 41, 113.

kasnije međusobne sukobe.³⁷³⁹ Tužilaštvo dalje ističe da su i Perišić i Samardžić izrazili zabrinutost zbog Pavkovićevih radnji.³⁷⁴⁰ Tužilaštvo takođe tvrdi da je Pavković koristio VJ u unutrašnjosti Kosova pre izdavanja direktive "Grom 98", suprotno Perišićevim prethodnim uputstvima i da stoga direktiva "Grom 98" i naređenje koje je zatim izdao Samardžić ne pokazuju da je Crosland bio "ozbiljno zavarana" u pogledu Pavkovićevog delovanja van komandnog lanca".³⁷⁴¹ Tužilaštvo dalje tvrdi da razni borbeni izveštaji na koje se Pavković pozvao, koji su uvršteni u spis predmeta kao dodatni dokazi u žalbenom postupku, ne menjaju činjenicu da se Pavković oglušio o Perišićeva uputstva i da je upotrebio VJ u unutrašnjosti Kosova pre nego što je ovaj to odobrio.³⁷⁴²

b. Analiza

1144. Žalbeno veće smatra da je Pavkovićeva tvrdnja da su sva dejstva VJ-a na Kosovu 1998. sprovedena u skladu s naređenjima Momčila Perišića i Dušana Samardžića neutemeljena.³⁷⁴³ U vezi s tim Žalbeno veće primećuje da je već razmotrilo i odbacilo Pavkovićevu tvrdnju da je bio u potpunosti pod Samardžićevom kontrolom i da nije mogao da deluje bez njegovog odobrenja.³⁷⁴⁴ Iako Pavković, oslanjajući se na dokaze iz spisa prvostepenog postupka i na dodatne dokaze u žalbenom postupku, takođe želi da pokaže da je Perišić zadržao kontrolu nad dejstvima VJ-a,³⁷⁴⁵ ti

³⁷³⁹ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 63, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 579, *ibid.*, tom 3, par. 648.

³⁷⁴⁰ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 56, 60, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1003, 1088, *ibid.*, tom 3, par. 648-649, 653, 659, DP P717, str. 3. Tužilaštvo dodaje da je sastanak VSO-a od 9. juna 1998. jedna od nekoliko prilika kad je Perišić napomenuo da uloga VJ-a na Kosovu treba biti ograničena, osim ako nije izdato odobrenje (Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 62, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 572, *ibid.*, tom 3, par. 112, 648).

³⁷⁴¹ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 61, 64. Tužilaštvo takođe tvrdi da nema osnova za Pavkovićevu tvrdnju da su Dimitrijević i Perišić pokušavali da izbegnu odgovornost za operacije VJ-a na Kosovu tako što su optuživali njega (Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 51).

³⁷⁴² Odgovor tužilaštva na Pavkovićev dopunski podnesak, par. 20-22, 29, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 572, 1086, *ibid.*, tom 3, par. 649, 655-656, 659, gde tvrdi da su ti izveštaji sastavljeni ili pre Perišićevog naređenja od 20. jula 1998, kojim je zabranio upotrebu VJ-a u unutrašnjosti Kosova bez njegovog odobrenja, ili nakon datuma njegovog odobrenja operacija VJ-a u unutrašnjosti Kosova od 28. jula 1998.

³⁷⁴³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 131, 150; Pavkovićev dopunski žalbeni podnesak, par. 9. U svojim prigovorima po ovom pitanju Pavkovićev takođe delom ponavlja svoje argumente iz pretresnog postupka (Prvostepena presuda, tom 3, par. 642, gde se upućuje na Pavkovićev završni podnesak, par. 127, 242).

³⁷⁴⁴ V. gore, pododeljak VII.E.2.(c)(i)b.iv. U tom kontekstu Pavković takođe tvrdi da nije bilo sukoba između njega i Samardžića i osporava zaključak Pretresnog veća o njihovom sukobu u vezi s njegovim zahtevom za korišćenje helikoptera na osnovu odluke Zajedničke komande (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 116-119, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 659, DP 4D392, DP 4D230, DP P1468, str. 109). On takođe tvrdi da Simićevo svedočenje i Samardžićevo naređenje od 30. jula 1998, kojim je utvrđena procedura Pavkovićevog učestvovanja u sastancima Zajedničke komande, pokazuju da je on delovao u okvirima komandnog lanca (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 114-115, 136, gde se upućuje na DP 4D91, Miodrag Simić, 12. septembar 2007, T. 15517, *ibid.*, T. 15532, 15534). U prethodnom odeljku ove Presude, Žalbeno veće je odbacilo te argumente (v. gore, pododeljci VII.C.2.(c)(ii) i VII.C.2.(c)(iii)).

³⁷⁴⁵ Među takvim dokazima su Perišićeva naređenja i brojni borbeni izveštaji VJ-a. V. Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 134-137, 140-149, gde se upućuje na DP 4D379, DP 4D183, DP 4D143, DP 4D416, DP 4D418, DP 4D508, DP 4D495, DP 3D697, Miodrag Simić, 12. septembar 2007, T. 15509, 15512, *ibid.*, 13. septembar 2007, T. 15520, 15532, 15534, *ibid.*, 14. septembar 2007, T. 15700, Tomislav Mladenović, 25. oktobar 2007, T. 17578-17589, 17594. V.

dokazi su identični³⁷⁴⁶ ili slični³⁷⁴⁷ dokazima koje je razmotrilo Pretresno veće. Veće je uzelo u obzir dokaze koji pokazuju da su i Perišić i Samardžić zadržali izvesnu kontrolu nad snagama VJ-a i zaključilo da je Pavković, uprkos tome što je komandna struktura VJ-a nastavila da funkcionise 1998,³⁷⁴⁸ ponekad zaobilazio komandni lanac VJ-a.³⁷⁴⁹ Pavković, stoga, nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku prilikom ocenjivanja dokaza. Štaviše, dodatni dokazi uvršteni u spis u žalbenom postupku ne daju razloga za razumnu sumnju u njegovo zaobilaženje komandnog lanca.

1145. Žalbeno veće se takođe nije uverilo u Pavkovićeve argumente da je on samo sprovodio Perišićevu direktivu "Grom 98" i Samardžićevu zapovest "Grom 98" unutar komandnog lanca, da nema dokaza koji sugerišu da je on razmestio VJ suprotno naređenjima njegovih pretpostavljenih, i da mu je i pre izdavanja direktive "Grom 98" Perišić i/ili Samardžić dozvolio da snage VJ-a angažuje u unutrašnjosti Kosova.³⁷⁵⁰

1146. Pretresno veće je imalo na umu da su direktivom "Grom 98" koju je Perišić izdao 28. jula 1998. i Samardžićevom odgovarajućom zapovešću izdatom narednog dana odobrene akcije VJ-a u sadejstvu s MUP-om u unutrašnjosti Kosova.³⁷⁵¹ Međutim, Veće je takođe razmotrilo znatnu količinu dokaza koji pokazuju da je, pre nego što je direktiva "Grom 98" izdata, Perišić podržavao stav da VJ ne bi trebalo koristiti izvan graničnog pojasa bez proglašenja vanrednog ili ratnog stanja i pokušavao je da takvo korišćenje VJ svede na minimum, pa je zabranio njegovo razmeštanje u unutrašnjosti bez njegovih konkretnih naređenja.³⁷⁵² U vezi s tim, Pretresno veće je, između ostalog, uzelo u obzir Perišićeve izjave zabeležene u zapisniku sa sastanka VSO od 9. juna 1998. godine³⁷⁵³

takođe Pavkovićev dopunski žalbeni podnesak, par. 15-16, 18-24, 27-29, 31-33, gde se upućuje na DP 4DA3, DP 4DA4, DP 4DA6, DP 4DA7, DP 4DA8, DP 4DA9, DP 4DA10, DP 4DA11, DP 4DA12, DP 4DA14, DP 4DA15, DP 4DA16, DP 4DA18, DP 4DA19, DP 4DA20.

³⁷⁴⁶ V., npr., Prvostepena presuda, tom 3, par. 657, 715, gde se upućuje, između ostalog, na DP 3D697.

³⁷⁴⁷ Up., npr., Prvostepena presuda, tom 1, par. 1081, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe DP 4D141. Žalbeno veće takođe napominje da Pavković ponavlja svoje argumente u vezi s nekim dokazima koji su izvedeni u pretresnom postupku (Pavkovićev završni podnesak, par. 143-144, 149-155).

³⁷⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1081, 1095.

³⁷⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086; *ibid.*, tom 3, par. 665. V. takođe gore, pododeljci VII.C.1.(d), VII.C.2.(b), VII.C.2.(c)(v), VII.C.2.(c)(vi), VII.E.2.(c)(i)b.i, i VII.E.2.(c)(i)b.ii. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 643-665, 680.

³⁷⁵⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 112, 124, 128-130, 132, 138-139; Pavkovićeva replika, par. 30. Pavković takođe delom ponavlja argumente koje je izložio u prvostepenom postupku (Pavkovićev završni podnesak, par. 137-155).

³⁷⁵¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 807-809; *ibid.*, tom 3, par. 655, gde se upućuje, između ostalog, na DP 4D137, DP 4D140.

³⁷⁵² Prvostepena presuda, tom 1, par. 572-575; *ibid.*, tom 3, par. 112, 494, 648-649, 653, gde se upućuje, između ostalog, na DP 1D760, str. 3-10, DP P922, str. 3, DP P717.

³⁷⁵³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 572; *ibid.*, tom 3, par. 112, 494, 648, gde se upućuje na DP 1D760, str. 3-10. Odbačen je Pavkovićev argument da je na sastanku VSO-a 9. juna 1998. godine Perišić već prihvatio da je potrebno da se VJ angažuje u unutrašnjosti Kosova bez proglašenja ratnog stanja ili neposredne ratne opasnosti (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 126-127, gde se upućuje na DP 1D760, str. 8 i citira *ibid.*, str. 9, par. 4) jer se zasniva na Pavkovićevom ličnom tumačenju određenih delova zapisnika sastanka van konteksta i ne pokazuje da je Pretresno veće napravilo

i u zapisniku sa sastanka Kolegijuma Generalštaba VJ-a održanog 20. jula 1998.³⁷⁵⁴ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir dokaze koji pokazuju da je Samardžić, kao i Perišić, bio protiv razmeštanja VJ-a u unutrašnjosti Kosova.³⁷⁵⁵

1147. Suprotno tome, Pretresno veće je primetilo da je Plan za suzbijanje terorizma, koji je predviđao pojačano obezbeđivanje državne granice "u dubini" i posedanje prostora na Kosovu od strane snaga MUP-a i VJ-a, zvanično usvojen na sastanku sa Slobodanom Miloševićem održanim u Beogradu 21. jula 1998, na kom je Pavković izložio taj Plan.³⁷⁵⁶ Pretresno veće dalje napominje da je Perišiću bilo naređeno da pripremi paralelni, čisto vojni plan uz Plan za suzbijanje terorizma, koji je on izdao kao direktivu "Grom 98" 28. jula 1998, kojom je odobreno razmeštanje VJ-a u unutrašnjosti Kosova.³⁷⁵⁷ Značajno je da je u Perišićevoj direktivi "Grom 98" i Samardžićevoj odgovarajućoj zapovesti konkretno navedeno da se dejstva VJ-a trebaju izvoditi u skladu s njihovim "posebn[im]" naređenjima.³⁷⁵⁸

1148. Pretresno veće je imalo u vidu dokaze da je Pavković angažovao VJ u unutrašnjosti Kosova pre direktive "Grom 98" bez "posebnih" uputstava³⁷⁵⁹ i da je nastavio da to radi i nakon izdavanja direktive, bez obzira na uslove koje su Perišić i Samardžić odredili pre i nakon izdavanja direktive "Grom 98".³⁷⁶⁰ Pavković, dakle, zanemaruje sve te dokaze kad tvrdi da nema dokaza koji sugerišu

ikakvu grešku. Žalbeno veće smatra da bi razuman presuditelj o činjenicama, na osnovu zapisnika (v. DP 1D760, konkretno, str. 5, 9-10), mogao da zaključi da je Perišić na tom sastanku ukazao na mogućnost da će VJ intenzivirati dejstva na Kosovu, ali je istovremeno ispoljio nespornost da poveća prisustvo VJ-a mimo "legitimnog" angažovanja u graničnom pojasu (Prvostepena presuda, tom 3, par. 648. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 572; *ibid.*, tom 3, par. 112, 494).

³⁷⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 572; *ibid.*, tom 3, par. 494, 649, gde se upućuje na DP P922, str. 3. Što se tiče zapisnika s tog sastanka, u kom je zabeleženo da Perišić govori o svom naređenju kojim je zabranio upotrebu VJ-a u unutrašnjosti Kosova bez konkretnog uputstva, Pavković ispravno tvrdi da ne postoje direktni dokazi koji ukazuju na to da su Samardžić ili Pavković bio svestni tog konkretnog naređenja (Pavkovićeve replika, par. 39). Međutim, Žalbeno veće smatra da bi razuman presuditelj o činjenicama mogao smatrati da to naređenje potkrepljuje znatnu količinu drugih dokaza o kojima je bilo reči gore i dole u tekstu, koji pokazuju da su Perišić i Samardžić pokušavali da spreče Pavkovićevo neovlašćenu upotrebu VJ-a, kao i da je Pavković delovao bez konkretnih uputstava svojih pretpostavljenih iz VJ-a. Jedan od tih dokaza je Dimitrijevićevo svedočenje da je Samardžić pokušao da pokrene disciplinski postupak protiv Pavkovića zbog njegovog kršenja "naređenja" (Prvostepena presuda, tom 3, par. 649, gde se upućuje na Aleksandar Dimitrijević, 8. juli 2008, T. 26622-26623, *ibid.*, 9. juli 2008, T. 26682-26683). Pavkovićevo osporavanje Dimitrijevićeve verodostojnosti (Pavkovićeve replika, par. 40) već je odbačeno (v. gore, pododeljak VII.E.2.(b)).

³⁷⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 888, 996, 1080, 1082, 1084-1087; *ibid.*, tom 3, par. 649, 651, 657-660, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe gore, pododeljci VII.C.2.(c)(ii)-VII.C.2.(c)(vi), VII.E.2.(c)(i)b.i., i VII.E.2.(c)(i)b.ii.

³⁷⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 995, 997, gde se upućuje, između ostalog, na Duško Matković, 30. avgust 2007, T. 14636-14637, Duško Matković, DP P2913, str. 9, DP 4D100, DP 4D101, DP P2166, str. 2-4.

³⁷⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 494, 650, gde se upućuje na DP 4D137, DP P949, Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26409. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 807, 999.

³⁷⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 655, gde se upućuje na DP 4D137, DP 4D140. V. takođe gore, pododeljak VII.E.2.(c)(i)b.ii.

³⁷⁵⁹ In particular, v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 888, 995-996; *ibid.*, tom 3, par. 649-651, 656, i izvori na koje se tamo poziva. U prethodnim odeljcima, Žalbeno veće je odbacilo Pavkovićevo osporavanje nekih od zaključaka Pretresnog veća u pogledu njegovih postupaka pre izdavanja direktive "Grom 98" (v. gore, par. 1109-1110, 1114-1116, pododeljak VII.E.2.(c)(i)b.i.).

³⁷⁶⁰ Konkretno, v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1086; *ibid.*, tom 3, par. 657-659, i izvori na koje se tamo poziva. U prethodnim odeljcima, Žalbeno veće je odbacilo Pavkovićevo osporavanje nekih od zaključaka Pretresnog veća u

da je on razmestio VJ suprotno naređenjima svojih pretpostavljenih i da je samo sprovodio direktivu "Grom 98" i zapovest "Grom 98" u okviru komandnog lanca.

1149. Takođe, iako Pavković upućuje na dokaze koji, po njegovom mišljenju, pokazuju da su mu čak i pre izdavanja direktive "Grom 98" Perišić i/ili Samardžić dopustili da aktivno angažuje snage VJ-a u unutrašnjosti Kosova, njegovi argumenti u tom pogledu su neuverljivi.³⁷⁶¹ Tačnije, dva borbena izveštaja, od 2. i 13. juna 1998, koje je 3. armija uputila Generalštabu,³⁷⁶² uvrštena u spis kao dodatni dokazi u žalbenom postupku, ne dovode u pitanje zaključak Pretresnog veća da je Pavković zaobilazio komandni lanac VJ-a, između ostalog tako što je razmestio jedinice VJ-a u unutrašnjosti Kosova, suprotno uputstvima svojih pretpostavljenih iz VJ-a, pre nego što je direktiva "Grom 98" bila izdata.³⁷⁶³ Žalbeno veće primećuje da Pavković tvrdi da su lokacije dejstvovanja VJ-a na koje upućuju ti borbeni izveštaji bile izvan graničnog pojasa, ali da nije potkrepio tu tvrdnju.³⁷⁶⁴ Shodno tome, ta dva borbena izveštaja ne daju osnova za razumnu sumnju u navod da je Pavković zaobilazio komandni lanac VJ-a.³⁷⁶⁵

pogledu njegovih postupaka pre izdavanja direktive "Grom 98" (v. gore, pododeljci VII.E.2.(c)(i)b.ii. and VII.C.2.(c)(vi)).

³⁷⁶¹ Što se tiče upotrebe VJ-a u Orahovcu, što je Perišić kritikovao na sastanku Kolegijuma održanom 20. jula 1998. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 649), Pavković tvrdi da je Perišić upotrebu VJ pripisao Samardžiću (Pavkovićeve replika, par. 39). Taj argument je odbačen jer zanemaruje zaključak Pretresnog veća da je Perišić kasnije u svom pismu Miloševiću od 23. jula 1998. razjasnio da je Pavković taj koji naređuje operacije VJ-a na Kosovu (Prvostepena presuda, tom 3, fusnota 1553, gde se upućuje na DP P922, str. 3, DP P717, str. 2-3). Kao dokaz da je Pavković upotrebljavao VJ u unutrašnjosti Kosova na osnovu toga što je Milošević odobrio Plan za suzbijanje terorizma pre izdavanja direktive "Grom 98", Pretresno veće je primetilo da je 26. jula 1998. godine Pavković izvestio Zajedničku komandu da je VJ, kao deo Plana, izvela dejstva na nekoliko lokacija u unutrašnjosti Kosova, između ostalog u Dulju (Prvostepena presuda, tom 3, par. 656 and fusnota 1586, gde se upućuje na DP P1468, str. 13, DP 3D739). Pavković tvrdi da je operacija u Dulju izvedena uz Samardžićevo odobrenje (Pavkovićeve replika, par. 42-43), budući da Đakovićeve beleške ukazuju na to da je na sastanku Zajedničke komande od 27. jula 1998. godine Pavković izvestio o toj operaciji u prisustvu Samardžića, koji je komentarisao da "[O]d Dulja ne treba forsirati snage" (DP P1468, str. 17-20). Međutim, Žalbeno veće se nije uverilo da samo prisustvo Samardžića i komentar koji je izneo na tom sastanku sugerišu da je on odobrio tu operaciju. Žalbeno veće takođe napominje da Samardžić, kako je napisano u Đakovićevim beleškama, nije bio prisutan na sastanku Zajedničke komande 26. jula 1998. kad je Pavković prvi put izvestio o operaciji u Dulju (DP P1468, str. 13-16). Pretresno veće je izričito govorilo samo o Pavkovićevom izveštaju sa sastanka Zajedničke komande 26. jula 1998, i pogrešno navelo da je Samardžić bio tamo prisutan (Prvostepena presuda, tom 3, par. 656). Međutim, ta greška ne utiče štetno na zaključke Veća. Pavković takođe tvrdi da je Perišić odobrio operaciju u Dulju pre izdavanja direktive "Grom 98", na osnovu zapisnika sa sastanka Kolegijuma održanog 20. jula 1998. u kom je zabeležena Perišićeva primedba da vojnici VJ-a moraju da znaju da jedna jedinica OVK "planira da zapečati [...] ili da napadne prolaz kod Dulja, kako bi mogli da preduzmu mere" (Pavkovićeve replika, par. 41, gde se poziva na DP P922, str. 21). Međutim, Žalbeno veće primećuje da je Perišić to izjavio u kontekstu toga da je potrebno da se prate dejstva OVK, pri čemu je insistirao na potrebi da se proglasi vanredno stanje radi mobilizacije dovoljno snaga u slučaju da dejstva OVK prerastu u "masovni] ustan[ak]" (DP P922, str. 21). U svetlu ovog konteksta u kom je Perišić to izjavio i u svetlu drugih dokaza koji pokazuju da je Perišić bio sklon ograničenoj upotrebi VJ na Kosovu, Žalbeno veće se nije uverilo da je tom izjavom konkretno odobrena akcija u Dulju.

³⁷⁶² DP 4DA23, DP 4DA24. Ti izveštaji ne samo da opisuju dejstva VJ-a na određenim lokacijama na Kosovu, već upućuju takođe na Samardžićeve odluke u vezi s tim.

³⁷⁶³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 656, 665, uzeto zajedno sa *ibid.*, tom 1, par. 888, 995-996; *ibid.*, tom 3, par. 649-651.

³⁷⁶⁴ Pavkovićev dopunski žalbeni podnesak, par. 11-12, 36-37 i dodatak tom podnesku. U dodatku Pavković navodi lokacije, uključujući neke pomenute u borbenim izveštajima od 2. i 13. juna 1998, za koje tvrdi da su bile izvan graničnog pojasa, ali to ničim ne potkrepljuje. Iako je tužilaštvo u svom Odgovoru na dopunski podnesak odgovorilo da

1150. Osim toga, Pavkovićeve tvrdnja da formulacija direktive "Grom 98" sugeriše da je Perišić znao za razmeštanje VJ-a u unutrašnjosti Kosova pre njenog izdavanja i da ga je odobrio je pogrešna. Pavković citira deo direktive u kom je navedeno sledeće: "[S]vojim prisustvom kroz izvođenje obuke na celom prostoru KiM Vojska deluje odvrćajuće na šiptarske terorističke snage i pruža posrednu pomoć snagama MUP-a".³⁷⁶⁶ Međutim, ta formulacija, sama po sebi, ne ukazuje na to da je Perišić odobrio upotrebu VJ-a kao podrške MUP-u u borbenim operacijama u unutrašnjosti Kosova pre izdavanja direktive. Budući da se Perišić zalagao za ograničeno razmeštanje VJ-a³⁷⁶⁷ i da mu je bilo naređeno da sastavi direktivu "Grom 98" uprkos rezervama koje je imao u pogledu angažovanja VJ u unutrašnjosti Kosova,³⁷⁶⁸ Pavković nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo u svojoj oceni direktive "Grom 98", bez obzira na činjenicu da je ona bila izdata na poverljivoj osnovi.

1151. Žalbeno veće se, isto tako, nije uverilo u Pavkovićeve neosnovane tvrdnje da su Aleksandar Dimitrijević i Momčilo Perišić pokušavali da sa sebe skinu odgovornost i da obmanu međunarodne posmatračke, između ostalog Johna Croslanda, optužujući Pavkovića za delovanje van komandnog lanca.³⁷⁶⁹ Suprotno tome, Dimitrijevićeve izjave date Croslandu o tome da je Pavković delovao van komandnog lanca VJ-a, kako ih je preneo Crosland,³⁷⁷⁰ potkrepljuju drugi dokazi koji pokazuju da je postojala napetost između Pavkovića i njegovih pretpostavljenih iz VJ-a; ti dokazi obuhvataju konkretne primere njegovog delovanja bez odobrenja pretpostavljenih iz VJ-a i njegove bliske povezanosti s Miloševićem.³⁷⁷¹ To dalje potvrđuje Perišićevo pismo od 23. jula 1998. upućeno

taj dodatak ne sadrži reference na potkrepljujuće dokaze u vezi s tim argumentom (Odgovor tužilaštva na Pavkovićeve dopunski podnesak, par. 20), Pavković nije podneo repliku. Neprimereno je stoga da Pavković tužilaštvu odgovara u žalbenom pretresu da njegov argument u tom pogledu potkrepljuje dokazni predmet 4D381 (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 334). U svakom slučaju, Pavković nije objasnio kako taj dokazni predmet, karta Kosova s oznakama na b/h/s-u, bez prevoda na engleski jezik, potkrepljuje njegov argument. Žalbeno veće takođe napominje da uprkos tome što izveštaj od 13. juna 1998. govori o određenim lokacijama, za koje se u spisu prvostepenog postupka navodi da su bile izvan graničnog pojasa (DP 4DA24, str. 1-2, u poređenju s DP 3D739, DP 4D323, DP 3D388; Prvostepena presuda, tom 1, par. 578; *ibid.*, tom 3, par. 656 (fusnota 1586)), iz izveštaja nije jasno da li je tip dejstva koje je VJ izvodio na tim lokacijama po Perišićevom mišljenju bio dozvoljen (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 572, gde se upućuje na Perišićevo naređenje pomenuto na sastanku Kolegijuma od 20. jula 1998, kojim je zabranjena upotreba VJ-a bez konkretnih uputstava, osim u odbrani graničnog pojasa, za odbranu vojnih objekata i vojnog osoblja.

³⁷⁶⁵ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 665.

³⁷⁶⁶ DP 4D137, str. 2, citirana u Pavkovićeve žalbenom podnesku, par. 128, 132.

³⁷⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 572-574; *ibid.*, tom 3, par. 648-649, 653, 664, gde se upućuje, između ostalog, na DP P922, DP 1D760, DP P717, DP P1571, DP 3D494, DP P928, DP 3D646, DP 3D484.

³⁷⁶⁸ V. gore, par. 1146-1147.

³⁷⁶⁹ Pavkovićeve žalbeni podnesak, par. 124-125, 132-133; Pavkovićeve replika, par. 46-49.

³⁷⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1088; *ibid.*, tom 3, par. 320-321, 663, gde se upućuje na John Crosland, DP P2645, par. 48, 52, 54, 56, 58, DP P683, DP P684.

³⁷⁷¹ V. gore, VII.C.2.(c)(iii)-VII.C.2.(c)(vi), VII.E.2.(c)(i)a., VII.E.2.(c)(i)b.i., i VII.E.2.(c)(i)b.ii.; dole, pododeljci VII.E.2.(c)(iii) i VII.E.2.(c)(iv). Pavković takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo jer se oslonilo na Dimitrijevićevo svedočenje u vezi s, kako ih on opisuje, "neuobičajenim incidentima", Pavkovićeve neizveštavanju o njima i delovanju Prištinskog korpusa bez Samardžićevog odobrenja, na šta se Dimitrijević žalio na sastancima Kolegijuma Generalštaba krajem 1998. i početkom 1999. Pavković tvrdi da je Dimitrijević o tome svedočio a da nije video ijedan izveštaj Prištinskog korpusa i da nije mogao da se seti ijednog drugog konkretnog primera delovanja bez

Miloševiću, u kom se žali na Pavkovićevo planiranje operacija po zahtevu Šainovića, Milomira Minića i MUP-a, i Miloševićovo "preskakanje nivoa komandovanja".³⁷⁷²

1152. Pavković stoga nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključio da je on nametao svoju agresivnu strategiju zajedničke upotrebe VJ-a i MUP-a na Kosovu 1998. i da je zaobilazio redovni komandni lanac. Žalbeno veće odbacuje Pavkovićevo podosnov 1(G) u celosti i podosnov 8(b) u relevantnom delu.

(iii) Pavkovićevo razmeštanje jedne jedinice VJ-a suprotno Ojdanićevom naređenju početkom 1999. godine

1153. Pretresno veće je zaključilo da je Pavković, tadašnji komandant 3. armije, početkom 1999. razmestio 72. specijalnu brigadu u unutrašnjost Kosova, uprkos uputstvu tadašnjeg načelnika Generalštaba VJ-a Ojdanića da je zadrži u graničnom pojasu.³⁷⁷³ Ovaj zaključak Pretresnog veća temelji se, između ostalog, na zapisniku sa sastanka Kolegijuma Generalštaba od 25. februara 1999, u kom je zabeleženo sledeće: (i) pritužba Aleksandra Dimitrijevića da ga nisu konsultovali u vezi sa slanjem jedne jedinice vojne policije 72. specijalne brigade na Kosovo; (ii) Ojdanićevo slaganje s Dimitrijevićem; i (iii) Ojdanićeva primedba da jedinica treba da bude dovedena "na obod Kosova ne [...] na prostor Kosova".³⁷⁷⁴ Pretresno veće je takođe zaključilo da činjenica da je Pavković u

Samardžićevog odobrenja (Pavkovićevo žalbeni podnesak, par. 282, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 650, 664, 676, Aleksandar Dimitrijević, 9. jul 2008, T. 26737, 26740). Žalbeno veće se nije uverilo u taj argument. U svetlu dokaza opisanih gore u tekstu, Žalbeno veće zaključuje da bi se razuman presuditelj o činjenicama, kao potkrepu tome, mogao osloniti na Dimitrijevićevo iskaz u vezi sa slučajevima za koje je saznao iz drugih izvora, a ne iz izveštaja Prištinskog korpusa, kao što su analiza sprovedena u celom VJ-u, Samardžićevi izveštaji i izveštaji sa sastanaka Kolegijuma Generalštaba (Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26624, 26627-26628, 26653-26655; *ibid.*, 9. jul 2008, T. 26740. V. takođe DP 3D484, str. 14-15; DP P928, str. 14; DP 3D559, str. 20; DP P933, str. 15; DP P938, str. 21. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 664, 676, 688). U istom kontekstu, Pretresno veće je takođe uputilo na Dimitrijevićevo svedočenje da su Perišić, i kasnije Ojdanić, tražili da ih se "dnevno upoznaje s utrošcima municije" od strane Prištinskog korpusa, budući da su informacije koje su dobijali ukazivale na to da se municija trošila i kad nije bilo dejstava (Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26628, na šta se upućuje u Prvostepenoj presudi, tom 3, par. 676). Pavković tvrdi da je nelogična tvrdnja da je, kako bi se rešio taj problem, bilo naređeno da budu obavješteni o utrošku municije, a ne o dejstvima koja opravdavaju taj utrošak (Pavkovićevo žalbeni podnesak, par. 283-284). Međutim, Žalbeno veće smatra da Dimitrijevićevo svedočenje, ako se razumno protumači, može značiti da su Perišić i Ojdanić tražili da budu svakodnevno detaljno obavještavani o tome kako se municija troši, a ne samo o količini utrošene municije. Pavkovićevo osporavanje verodostojnosti Dimitrijevićevog svedočenja (Pavkovićevo žalbeni podnesak, par. 285) već je odbačeno (v. gore, pododeljak VII.E.(2)(b)).

³⁷⁷² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1088; *ibid.*, tom 3, par. 80, 319, 653-654. V. takođe gore, fusnote 2424, 2964. Suprotno Pavkovićevo argumentu (Pavkovićevo replika, par. 38), Perišićevo pismo takođe potkrepljuje Croslandovu izjavu da je, prema Dimitrijevićevim rečima, Pavković primao Miloševićeva naređenja preko Šainovića. Iako dokazni materijal ne sadrži nijedno Šainovićevo pismeno naređenje upućeno Pavkoviću, Žalbeno veće podseća na zaključak koji je Pretresno veće izvelo na osnovu Đakovićevih beležaka da je u Zajedničkoj komandi, Šainović imao vodeću ulogu i da je on govorio šta će VJ i MUP da rade (v. gore, pododeljak VII.D.2.(b)(ii)). Ovo dodatno potkrepljuje Croslandovo svedočenje.

³⁷⁷³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 689. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 970.

³⁷⁷⁴ DP P941, str. 16, 24, cited in Prvostepena presuda, tom 3, par. 689. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 970, i izvori na koje se tamo poziva.

ovom slučaju naredio dovođenje vojske u unutrašnjost Kosova suprotno Ojdanićevim naređenjima predstavlja pokazatelj "uticaja koji je [Pavković] uživao na osnovu veze s Miloševićem".³⁷⁷⁵

³⁷⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 778.

a. Argumentacija strana u postupku

1154. Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je na osnovu zapisnika sa sastanka Kolegijuma od 25. februara 1999. zaključilo da je on doveo 72. specijalnu brigadu u unutrašnjost Kosova suprotno Ojdanićevom uputstvu.³⁷⁷⁶ Pavković tvrdi da je Pretresno veće trebalo da uzme u obzir svedočenje Aleksandra Dimitrijevića da je naređenje za upućivanje jedinice iz 72. specijalne brigade na Kosovo verovatno izdao Ojdanić.³⁷⁷⁷ U vezi s tim Pavković takođe tvrdi da je on, kao komandant 3. armije, 2. februara 1999. tražio da se 72. specijalna brigada prepotčini Komandi Prištinskog korpusa radi izvršenja protivterorističkih zadataka na Kosovu,³⁷⁷⁸ što je bio odgovor na širenje zone odgovornosti OVK i Ojdanićevu direktivu "Grom 3", kojom je naređeno da jedinice budu dovedene na Kosovo radi odbijanja eventualnih napada NATO-a.³⁷⁷⁹ Prema Pavkovićevim rečima, Ojdanić je 19. februara 1999. godine odgovorio tako što je naredio da ta brigada bude prepotčinjena Komandi 3. armije, takođe za svrhu izvođenja protivterorističkih zadataka na Kosovu, pri čemu nije tačno naveo da brigada treba da bude zadržana izvan Kosova.³⁷⁸⁰ U svetlu tog dokaza Pavković tvrdi da bi bilo puko nagađanje tvrditi na šta je Ojdanić mislio na sastanku Kolegijuma 25. februara 1999.³⁷⁸¹ i dodaje da je njegov lični motiv za postupanje po Ojdanićevom naređenju bio identičan motivu koji je Pretresno veće pripisalo Ojdaniću: naime, strah od pretnje NATO-a i OVK-a.³⁷⁸²

1155. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće na osnovu dokaza razumno zaključilo da je Pavković angažovanjem 72. specijalne brigade prekršio Ojdanićeva uputstva.³⁷⁸³

b. Analiza

³⁷⁷⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 164-165, 167-169, 175, 178, 278, 282, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 518, 617, 689-690, DP P941, str. 16, 24.

³⁷⁷⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 169, gde se upućuje na Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26648. Pavkovićevo osporavanje Dimitrijevićeve verodostojnosti (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 278, 282) već je odbačeno (v. gore, pododeljak VII.E.2.(b)).

³⁷⁷⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 173, gde se upućuje na DP P1947.

³⁷⁷⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 171-172, gde se upućuje na DP 3D690, Bislim Zyrapi, 7. novembar 2006, T. 6028-6034.

³⁷⁸⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 174, gde se upućuje na DP P1948 i takođe tvrdi da nije bilo takve potrebe.

³⁷⁸¹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 170, 175.

³⁷⁸² Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 176-177, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 521, i upućuje na DP P1947, DP P1948. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 52. Pavković takođe ukazuje na sopstvene izjave na sastanku od 29. oktobra 1998, kada je pomenuo svoj sličan motiv, tj. uništenje terorističkih snaga, kao i svoju zabrinutost za neželjenu mobilizaciju i brojne postradale (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 182-184). On takođe tvrdi da je Pretresno veće trebalo da odbaci stanovište da je razmeštanje snaga VJ-a na Kosovu pre proglašenja vanrednog stanja bilo protivzakonito, a ne da uopšte ne utvrdi da li je to razmeštanje bilo legitimno (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 179-181, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 579).

³⁷⁸³ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 76, 78, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 970, *ibid.*, tom 3, par. 518, 599, 617, 689-690.

1156. Žalbeno veće ne vidi nikakvu grešku u proceni Pretresnog veća u pogledu zapisnika sa sastanka Kolegijuma od 25. februara 1999. Aleksandar Dimitrijević je u svom svedočenju objasnio da je na sastanku izrazio nezadovoljstvo jer nije bio obavešten o razmeštanju jedinice vojne policije iz 72. specijalne brigade na Kosovu.³⁷⁸⁴ Dimitrijević je svedočio da se to nezadovoljstvo odnosilo na Đorđa Ćurčina i na Milorada Obradovića, koji su sastavili naređenje za razmeštanje jedinice, ali je priznao da je naređenje možda izdao načelnik Generalštaba VJ-a Ojdanić.³⁷⁸⁵ Međutim, Dimitrijević je zatim objasnio da je, uprkos tome što je načelnik Generalštaba naredio da bude razmeštena na obod Kosova, ta jedinica ušla u unutrašnjost Kosova. Dimitrijević je dodao da je to verovatno odlučila 3. armija.³⁷⁸⁶ Na osnovu Dimitrijevićevog objašnjenja i Ojdanićeve napomene na sednici Kolegijuma da je on naredio samo da se dotična jedinica prebaci na "obod Kosova ne [...] na prostor Kosova", Pretresno veće je zaključilo da Ojdanić nije znao da je ta jedinica prebačena na Kosovo.³⁷⁸⁷

1157. Suprotno Pavkovićevoj tvrdnji,³⁷⁸⁸ njegov zahtev od 2. februara 1999. za prepotčinjavanje jedinice vojne policije 72. specijalne brigade Komandi Prištinskog korpusa³⁷⁸⁹ i Ojdanićevo naređenje od 19. februara 1999, kojim je taj jedinica prepotčinjena Komandi 3. armije, a ne Komandi Prištinskog korpusa,³⁷⁹⁰ potkrepljuju zaključak Pretresnog veća.³⁷⁹¹ Ojdanić u svom naređenju konkretno navodi da je svrha prepotčinjavanja bila "izvršavanj[e] protivterorističko-diverzantskih zadataka", ali on je jedinicu uputio na aerodrom u Nišu, smešten van Kosova.³⁷⁹² To se podudara s Dimitrijevićevim svedočenjem, kao i s Ojdanićevom izjavom na sednici Kolegijuma da se on ne slaže s Pavkovićevim predlogom da jedinica ode na Kosovo, umesto u Niš.³⁷⁹³

1158. Žalbeno veće takođe primećuje da je Pretresno veće bilo upoznato s dokazima koji pokazuju da su dejstva OVK eskalirala, kao i da su oficiri VJ-a u proleće 1999. očekivali zajednički napad NATO/OVK.³⁷⁹⁴ Međutim, nezavisno od toga da li je Pavkovićev motiv za dovođenje jedinice 72. specijalne brigade u unutrašnjost Kosova bio njegov strah od pretnje NATO-a i OVK, Pretresno veće je zaključilo da je Pavković time prekršio Ojdanićevo naređenje da jedinica ostane na

³⁷⁸⁴ Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26648-26649.

³⁷⁸⁵ Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26648.

³⁷⁸⁶ Aleksandar Dimitrijević, 9. jul 2008, T. 26707-26708.

³⁷⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 970; *ibid.*, tom 3, par. 518, 689 gde se upućuje, između ostalog, na Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26648-26649; *ibid.*, 9. jul 2008, T. 26708, DP P941, str. 16-17, 24.

³⁷⁸⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 170, 173-175, 186.

³⁷⁸⁹ DP P1947.

³⁷⁹⁰ DP P1948.

³⁷⁹¹ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 518, 689, gde se upućuje na DP P1947, DP P1948, kao potkrepu.

³⁷⁹² DP P1948.

³⁷⁹³ Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26648-26649; *ibid.*, 9. jul 2008, T. 26707-26708; DP P941, str. 24.

³⁷⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 973-978.

granici.³⁷⁹⁵ Stoga, Pavkovićev navodni motiv, zasnovan na tom strahu, ne čini zaključak Pretresnog veća nepouzdanim.³⁷⁹⁶

1159. Pavković stoga nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on, tadašnji komandant 3. armije, početkom 1999. razmestio 72. specijalnu brigadu u unutrašnjost Kosova, suprotno Ojdanićevom uputstvu da jedinica ostane unutar graničnog pojasa. Žalbeno veće stoga odbacuje relevantni deo Pavkovićevog trećeg žalbenog osnova i delimično podosnov 8(b), u vezi s tim.

(iv) Pavkovići privatni sastanci s Miloševićem

a. Argumentacija strana u postupku

1160. Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je, na osnovu njegovog bliskog odnosa s Miloševićem i, posebno, njegovih sastanaka s Miloševićem 1998. i 1999, zaključilo da je on posedovao traženu nameru da učestvuje u UZP-u.³⁷⁹⁷ Pavković u vezi s tim tvrdi da dokazi ne dokazuju ni postojanje ni sadržaj njegovih privatnih sastanaka s Miloševićem.³⁷⁹⁸ On takođe tvrdi da se njegova opšta interakcija s predsednikom SRJ ne može smatrati direktnim dokazom zločinačke namere i da zaključak da je on imao takvu nameru nije jedini razumni zaključak koji se može izvesti iz tih dokaza. On ističe da se ne može smatrati da su pukom povezanošću sa zločincima ispunjeni uslovi za učestvovanje u UZP-u.³⁷⁹⁹ Pavković tvrdi da, s obzirom na pogoršanje krize na Kosovu 1998. i stalne pretnje vojnom akcijom NATO-a, nije iznenađujuće da se Milošević, vrhovni komandant VJ-a, sastajao s komandantom Prištinskog korpusa Pavkovićem, jer je on bio u jedinstvenoj poziciji da Miloševića izveštava o dejstvima na terenu.³⁸⁰⁰

1161. Pavković, osim toga, tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na iskaze Aleksandra Dimitrijevića, Aleksandra Vasiljevića i Đorđa Ćurčina, tadašnjeg načelnika Prve uprave

³⁷⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 970; *ibid.*, tom 3, par. 518, 689. Up. *ibid.*, tom 3, par. 521, 690.

³⁷⁹⁶ Pavković takođe nije objasnio zašto je legitimnost razmeštanja snaga VJ-a na Kosovu van graničnog pojasa bez objavljivanja vanrednog stanja relevantna za pitanje da li je on postupio suprotno Ojdanićevom naređenju. Njegov argument kojim osporava nedonošenje zaključka o legitimitetu takvog razmeštanja (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 179-181; *contra* Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 79) je stoga neutemeljen.

³⁷⁹⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 96, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 708-710, 738-740, 778 (iako on upućuje na paragrafe Prvostepene presude u kojima se opisuju Pavkovići privatni sastanci s Miloševićem, kao i sastanci kojima nisu prisustvovali samo njih dvojica već i drugi, njegovi kasniji argumenti se, po svemu sudeći, tiču samo sastanaka između njih dvojice).

³⁷⁹⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 96, 98-99, 106-108, 120. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 29-33, 36.

³⁷⁹⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 97-99, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 431, Drugostepenu presudu u predmetu *Martić*, Izdvojeno mišljenje sudije Schomburga, par. 5. V. takođe Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 110.

³⁸⁰⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 98-99, 107.

Sektora za operativno-štabne poslove Generalštaba³⁸⁰¹ i konstatovalo da je on u bliskom odnosu s Miloševićem. On tvrdi da se iz njihovog svedočenja ne vidi o čemu su on i Milošević razgovarali na svojim sastancima ni da li su oni bili bliski.³⁸⁰² Pavković takođe tvrdi da je u vezi s Ojdanićem, koji se tokom kampanje NATO-a svakodnevno sastajao s Miloševićem, zaključeno da nije bio učesnik u UZP-u, dok je za njega, koji se s Miloševićem i drugima sastajao povremeno, na poziv Ojdanića, zaključeno da je posedovao nameru da učestvuje u UZP-u. Pavković tvrdi da je ta nedoslednost dokaz nepostojanja obrazloženog mišljenja.³⁸⁰³

1162. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće razumno postupilo kad je zaključilo da je Pavković "tesn[o] sara[đivao] s Miloševićem po pitanju Kosova 1998. i 1999." i da je posedovao traženu nameru za UZP.³⁸⁰⁴ Tužilaštvo tvrdi da Pavković greši kad implicira da se Pretresno veće oslonilo isključivo na njegov odnos s Miloševićem prilikom donošenja odluke o njegovoj *mens rea* i tvrdi da je prilikom izvođenja svog zaključka uzelo u obzir niz drugih dokaza.³⁸⁰⁵ Tužilaštvo takođe tvrdi da Pretresno veće nije proglasilo Pavkovića krivim na osnovu povezanosti zato što se često sastajao s Miloševićem.³⁸⁰⁶ Kako navodi tužilaštvo, od Pretresnog veća se nije tražilo da izvede zaključak o sadržaju Pavkovićevih privatnih sastanaka s Miloševićem zato što je Pavković Miloševiću podnosio izveštaje i od njega primao naređenja van komandnog lanca VJ-a.³⁸⁰⁷

1163. Tužilaštvo takođe tvrdi da je Pretresno veće razumno postupilo kad se oslonilo na Dimitrijevićevo svedočenje³⁸⁰⁸ i da Pavkovićeva argumentacija u pogledu Vasiljevićevog i Ćurčinovog svedočenja predstavlja samo drugačije tumačenje njihovog svedočenja.³⁸⁰⁹ Tužilaštvo takođe tvrdi da Pavković pogrešno tumači Prvostepenu presudu kad sopstvenu odgovornost poredi s Ojdanićevom. Tužilaštvo tvrdi da se Ojdanićeva situacija ne može porediti sa situacijom Pavkovića,

³⁸⁰¹ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 503.

³⁸⁰² V. Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 102-109; Pavkovićeva replika, par. 32, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 778. V. takođe Pavkovićev dopunski žalbeni podnesak, par. 2, 7, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 644. V. takođe žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 301-302, 375-376.

³⁸⁰³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 100, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 530, 557, 575-576, 578, 715-717. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 29.

³⁸⁰⁴ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 44-45, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 778, i upućuje na *ibid.*, tom 1, par. 574, 1119; *ibid.*, tom 3, par. 82, 120-123, 321, 361, 524, 644, 649, 663, 665, 681, 778. V. takođe žalbeni pretres, 12 Mar 2013, AT. 349-351.

³⁸⁰⁵ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 48, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 774, 776, 779-780.

³⁸⁰⁶ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 45.

³⁸⁰⁷ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 46, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1088; *ibid.*, tom 3, par. 657, 663, 705.

³⁸⁰⁸ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 49-51.

³⁸⁰⁹ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 66. V. takođe *ibid.*, par. 49; žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 349, 370.

koji je delovao van komandnog lanca.³⁸¹⁰ Osim toga, tužilaštvo traži da Žalbeno veće bez razmatranja odbaci Pavkovićevo objašnjenje zašto je bio u direktnoj vezi s Miloševićem, budući da Pavković samo želi da ocena dokaza koju je iznelo Pretresno veća bude zamenjena njegovom ocenom.³⁸¹¹

b. Analiza

1164. Što se tiče Pavkovićeovog navoda da je Pretresno veće svoj zaključak da je on bio u bliskom odnosu s Miloševićem izvelo samo na osnovu dokaza da su se njih dvojica sastajali i da je taj odnos bio jedina ili ključna osnova za izvođenje zaključka o njegovoj nameri da učestvuje u UZP-u,³⁸¹² Pavković iskrivljeno prikazuje Prvostepenu presudu. Kad je zaključilo da je Pavković posedovao nameru da učestvuje u UZP-u, Pretresno veće je uzelo u obzir ne samo Pavkovićeovu blisku vezu s Miloševićem, već i više drugih faktora.³⁸¹³

1165. Osim toga, prilikom izvođenja zaključka da je Pavković bio u "bliskoj vezi" s Miloševićem i da je s njim "tesn[o] sara[đivao]" "po pitanju Kosova" i u vezi s tamošnjim dejstvima MUP-a i VJ-a 1998. i 1999,³⁸¹⁴ Pretresno veće se nije oslonilo samo na dokaze o sastancima između Pavkovića i Miloševića. Pretresno veće je takođe uzelo u obzir da je 1998: (i) Pavković bio jedan od glavnih zagovornika veće upotrebe VJ-a u unutrašnjosti Kosova; (ii) Pavković bio Miloševićev miljenik i da je od njega zatraženo da izradi Plan za suzbijanje terorizma, jer je Milošević želeo da on bude komandant "svih snaga na Kosovu"; (iii) u pogledu upotrebe VJ-a na Kosovu postojala napetost između Pavkovića i pripadnika VJ-a koji su mu bili nadređeni; i da je (iv) Pavković nekoliko puta angažovao jedinice Prištinskog korpusa na sprovođenju Plana za suzbijanje terorizma, suprotno naređenjima pripadnika VJ-a koji su mu bili nadređeni.³⁸¹⁵ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir da je Milošević više puta unapredio Pavkovića, uprkos pritužbama u vezi s njegovim ponašanjem koje

³⁸¹⁰ Odgovor tužilaštva na Pavkovićeovu žalbu, par. 47. *Contra* Pavkovićeova replika, par. 34, gde se tvrdi da tužilaštvo u suštini tvrdi da doprinošenje UZP-u s nekog položaja izvan komandnog lanca nije osnova za odgovornost na osnovu UZP-a.

³⁸¹¹ Odgovor tužilaštva na Pavkovićeovu žalbu, par. 52, gde se upućuje na Pavkovićeov žalbeni podnesak, par. 99, 107.

³⁸¹² Pavkovićeov žalbeni podnesak, par. 96-99, 110.

³⁸¹³ V., na primer, Prvostepena presuda, tom 3, par. 773-777, 779-780.

³⁸¹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 773, 778. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 657, 665, 710.

³⁸¹⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 888, 993-996, 1063, 1082, 1084-1088; *ibid.*, tom 3, par. 643-645, 648-660, 663-665. V. gore, pododeljci VII.C.1.(d), VII.C.2.(b), VII.C.2.(c)(vi), VII.E.2.(c)(i)b.i. i VII.E.2.(c)(i)b.ii. Žalbeno veće napominje da se u tom kontekstu Pretresno veće pozvalo na sastanak s Miloševićem od 30. maja 1998, kom su prisustvovali predstavnici VJ-a i MUP-a (DP P949, str. 321-325), kao na dokaz o tome da je Pavković razgovarao o usvajanju Plana za suzbijanje terorizma, koji je sam predložio (Prvostepena presuda, tom 3, par. 643). Suprotno Pavkovićeovoj tvrdnji (Pavkovićeov žalbeni podnesak, par. 101, 104), Pretresno veće nije upućivalo na taj sastanak kao na privatni sastanak Miloševića i Pavkovića. Štaviše, suprotno Pavkovićeovoj tvrdnji (Pavkovićeov žalbeni podnesak, par. 280; *contra* Odgovor tužilaštva na Pavkovićeovu žalbu, par. 112), Dimitrijevićevo svedočenje da je od Pavkovića bilo zatraženo da izradi Plan za suzbijanje terorizma jer je Milošević želeo da on bude komandant "svih snaga na Kosovu" (Prvostepena presuda, tom 3, par. 644, gde se upućuje na Aleksandra Dimitrijevića, 8. juli 2008, T. 26592-26593) ne kosi se s Đakovićevim svedočenjem da je Samardžić zadužio Pavkovića da izradi Plan nakon što je Pavkoviću i Samardžiću bilo naloženo da

su iznosili visoki oficiri VJ-a, kao što su Momčilo Perišić i Aleksandar Dimitrijević.³⁸¹⁶ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir da je Pavković 1999. bio u mogućnosti da nekažnjeno razmesti vojsku u unutrašnjosti Kosova suprotno naređenjima svog pretpostavljenog, Ojdanića, i da je nakon toga bio dalje unapređen.³⁸¹⁷

1166. Iako dokazi o privatnim sastancima Pavkovića i Miloševića ne sadrže opis razgovora s njihovih sastanaka, Pretresno veće je razmotrilo kontekst u kom su ti privatni sastanci i razgovori održavani.³⁸¹⁸ Konkretno, Pretresno veće je imalo u vidu svedočenje Aleksandra Dimitrijevića da je u julu 1998, pošto je obavešten da Dušan Samardžić namerava da protiv Pavkovića pokrene disciplinski postupak, Pavković posetio Miloševića, koji je umesto toga najavio da će Pavković biti unapređen³⁸¹⁹ i da je Pavković, počev od 1998, zaobilazio redovni komandni lanac, koristeći direktnu komunikaciju s Miloševićem, koja mu je omogućavala da deluje bez prethodnog odobrenja Generalštaba.³⁸²⁰ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir svedočenje Aleksandra Vasiljevića da je Pavković bio poznat po tome što je 1998. zaobilazio dva komandna nivoa i što je bio u kontaktu i sastajao se s Miloševićem, te da se taj iskaz temelji na onome što je Vasiljević čuo od dva generala i samog Pavkovića.³⁸²¹

"urade osnove" Plana kad su krajem maja bili u Beogradu, gde su se, zajedno s Perišićem, sastali s Miloševićem (Prvostepena presuda, tom 1, par. 993, gde se upućuje na Milana Đakovića, 19. maj 1998, T. 26409-26411).

³⁸¹⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 574, 1088; *ibid.*, tom 3, par. 120-123, 649, 664, 680-683, 778. V. takođe gore, pododeljak VII.E.2.(c)(i).a. Pavkovićevo argument da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ-a od 10. decembra 1998. (DP 3D484) kao na dokaz o sastanku na kojem su Pavković i Milošević tesno saradivali po pitanju Kosova odbija se kao pogrešno tumačenje Prvostepene presude (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 664, 778).

³⁸¹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 689-690, 778, gde se upućuje, između ostalog, na DP P941, str. 16, 24-25, Aleksandar Dimitrijević, 9. jul 2008, T. 26708. V. takođe gore, pododeljak VII.E.2.(c)(iii).

³⁸¹⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1119; *ibid.*, tom 3, par. 644-645, 649, 705, 708, i izvori na koje se tamo poziva.

³⁸¹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 649, gde se upućuje na Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26622-26623, *ibid.*, 9. jul 2008, T. 26682-26683. V. takođe gore, pododeljak VII.E.2.(c)(i), u kom se odbija Pavkovićevo osporavanje ocene tog dokaza..

³⁸²⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 644, gde se upućuje na Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26592-26595, 26624, 26642. Žalbeno veće nije uverio Pavkovićevo argument (Pavkovićevo žalbeni podnesak, par. 102; *contra* Odgovor tužilaštva na Pavkovićevo žalbu, par. 49-50; Odgovor tužilaštva na Pavkovićevo dopunski podnesak, par. 18) da se Dimitrijevićevo pominjanje direktne komunikaciju između Pavkovića i Miloševića odnosi samo na komunikaciju putem redovnog komandnog lanca, to jest, komunikaciju između Prištinskog korpusa i predsednika, koja se odvijala preko 3. armije i Generalštaba. U vezi s tim, v. Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26622-26625; DP 3D484, str. 14. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 649, 664. Žalbeno veće nije uverila ni Pavkovićevo tvrdnja (Pavkovićevo žalbeni podnesak, par. 102; Pavkovićevo replika, par. 35; Pavkovićevo dopunski žalbeni podnesak, par. 6-7; *contra* Odgovor tužilaštva na Pavkovićevo žalbu, par. 51) da Dimitrijević "fabrikuje dokaze" jer je Pavković morao da traži odobrenje svog neposrednog pretpostavljenog, Samardžića, a ne Generalštaba. U vezi s tim, v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 487. Pavkovićevo tvrdnja da Dimitrijević nije naveo nijednu Pavkovićevo aktivnost na Kosovu kao delovanje izvan redovnog komandnog lanca (Pavkovićevo žalbeni podnesak, par. 102) iskrivljeno prikazuje taj iskaz, jer je Dimitrijević pomenuo Samardžićev neuspeli pokušaj da pokrene disciplinski postupak protiv Pavkovića zbog nepoštovanja naređenja (Prvostepena presuda, tom 3, par. 649, gde se upućuje na Aleksandar Dimitrijević, 8. jul 2008, T. 26622-26623, *ibid.*, 9. jul 2008, T. 26682-26683), kao i Pavkovićevo upotrebu jedinica bez znanja Generalštaba (Prvostepena presuda, tom 3, par. 664, gde se upućuje na Aleksandar Dimitrijević, 9. jul 2008, T. 26693, DP 3D646, str. 9). Pavkovićevo osporavanje Dimitrijevićeve verodostojnosti (Pavkovićevo žalbeni podnesak, par. 102-103, 280; Pavkovićevo replika, par. 28, 32-33) već je odbačeno (v. gore, pododeljak VII.E.2.(b)).

³⁸²¹ Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 20-21; Aleksandar Vasiljević, 18. januar 2007, T. 8669-8672. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 645, 708. Suprotno Pavkovićevo argumentu (Pavkovićevo žalbeni podnesak, par. 105), Pretresno veće nije iskrivljeno prikazalo Vasiljevićevo iskaz o tome šta je čuo od dvojice generala (Prvostepena presuda, tom 3, par. 645). Osim toga, iako dokazi upućuju na to da Pavković svoje pretpostavljene iz VJ-a, između ostalog Ojdanića, nije lično obavestio o tim sastancima (Aleksandar Vasiljević, 18. januar 2007, T. 8672; Prvostepena presuda, tom 3, par. 708, i izvori na koje se tamo poziva), to nužno ne znači, suprotno Pavkovićevoj tvrdnji (Pavkovićevo žalbeni podnesak, par. 106; Pavkovićevo replika, par. 29; *contra* Odgovor tužilaštva na Pavkovićevo žalbu, par. 65), da oni nisu mogli saznati da se takvi sastanci održavaju. Naprotiv, dokazi upućuju na to da

1167. Pretresno veće je takođe imalo na umu iskaz Aleksandra Vasiljevića da su on i Ojdanić videli Pavkovića kako napušta Beli dvor, gde se nalazio Miloševićev kabinet sredinom juna 1999. Prema Vasiljevićevim rečima, Ojdanić mu se tada žalio da Pavković nije prijavio svoje česte privatne sastanke s Miloševićem.³⁸²² Iskaz Đorđa Ćurčina, koji je Pretresno veće uzelo u obzir, takođe ukazuje na to da se u aprilu 1999. godine Pavković sastao s Ojdanićem, kojom prilikom je izjavio da dolazi iz Miloševićevog kabineta i pokazao mu kartu na kojoj je bila prikazana jedna operacija na određenom delu Kosova. Ojdanić je na osnovu te karte odmah 17. aprila 1999. sastavio svoje "sugestije" za Komandu 3. armije kako bi izmenio naređenje Zajedničke komande obeleženo istim brojem kao i karta, uprkos činjenici da je on, kao načelnik Generalštaba VJ-a, formalno bio ovlašćen za izdavanje naređenja Komandi 3. armije.³⁸²³ Kada se razmotre u kontekstu, dokazi o privatnim sastancima između Pavkovića i Miloševića ne potkrepljuju Pavkovićevu tvrdnju da ti sastanci nisu bili ništa više od redovne interakcije s predsednikom SRJ-a kako bi ga izvestio o situaciji na Kosovu.³⁸²⁴ Pavković stoga nije pokazao da je Pretresno veće, prilikom izvođenja zaključka da je on tesno saradivao s Miloševićem, nerazumno postupilo kad se delom oslonilo na dokaze o njegovim privatnim sastancima s Miloševićem, na čemu je zatim delom utemeljilo i svoj zaključak o njegovoj nameri da učestvuje u UZP-u.³⁸²⁵

1168. Osim toga, Pavkovićevo poređenje svoje individualne krivične odgovornosti s individualnom krivičnom odgovornošću Ojdanića³⁸²⁶ pogrešno je utemeljeno. Usredsređujući se na

su oni znali za te sastanke (Prvostepena presuda, tom 3, par. 653, 708, i izvori na koje se tamo poziva). Pavković ne pokazuje da je Pretresno veće na bilo koji način pogrešilo što se u vezi s tim pozvalo na Vasiljevićevo svedočenje.

³⁸²² Prvostepena presuda, tom 3, par. 361, 708, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 19-20, Aleksandar Vasiljević, 18. januar 2007, T. 8669-8670, *ibid.*, 22. januar 2007, T. 8811, *ibid.*, 23. januar 2007, T. 8932. Tokom žalbenog pretresa, Pavković je tvrdio da je Pretresno veće pogrešilo što se oslonilo na taj iskaz, budući da se on odnosi na sastanak održan sredinom juna, nakon što je sukob završen (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 375-376). Žalbeno veće zaključuje da je njegov argument neosnovan. Pretresno veće je razumno postupilo kad je uzelo u obzir taj dokaz, koji se odnosi na Ojdanićev prigovor u vezi s čestim privatnim sastancima između Pavkovića i Miloševića pre tog sastanka. Žalbeno veće napominje da to dodatno potkrepljuje dopis koji je Perišić uputio Miloševiću 23. jula 1998, u kom Perišić navodi da Milošević zaobilazi komandne nivoe tako što obavlja službene razgovore s pripadnicima VJ-a bez znanja načelnika Generalštaba (Prvostepena presuda, tom 3, par. 653; DP P717, str. 3). V. takođe dole, fusnota 3824, u kojoj se odbija Pavkovićevo osporavanje Pavkovićeve ocene Vasiljevićevog iskaza koju je dalo Pretresno veće.

³⁸²³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1119; *ibid.*, tom 3, par. 705, gde se upućuje na Đorđe Ćurčin, 5. oktobar 2007, T. 16966-16969, 16976-16977, *ibid.*, 16. oktobar 2007, T. 17025-17027, DP P1487. Žalbeno veće odbija Pavkovićevu argumentaciju iznetu tokom žalbenog pretresa da, suprotno zaključku Pretresnog veća (Prvostepena presuda, tom 3, par. 705), Ćurčin nije izjavio da su sastanci između Miloševića i Pavkovića predstavljali zaobilaženje njegovog neposrednog pretpostavljenog, Ojdanića, i da činjenica da je naređenje Zajedničke komande o kom je reč izdao Lazarević pokazuje da su Ojdanićeve "sugestije" za izmenu naređenja bile deo redovnih konsultacija između dvojice vojnih starešina, Ojdanića i Pavkovića (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 301-302). Tom tvrdnjom Pavković je jednostavno pokušao da tumačenje tog dokaza koje je dalo Pretresno veće zameni svojim tumačenjem, pri čemu nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku. V. takođe gore, pododeljak VII.C.3.(c)(vi); dole, fusnota 3824, u kojoj se odbija Pavkovićevo osporavanje ocene Ćurčinovog iskaza koju je dalo Pretresno veće.

³⁸²⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 97-99, 107. Žalbeno veće takođe napominje da Pavković delimično ponavlja svoje argumente iz pretresne faze postupka (Prvostepena presuda, tom 3, par. 702). Takođe, Pavkovićev argument da se njegov razgovor s tužilaštvom kosi s iskazima Ćurčina i Vasiljevića (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 109; *contra* Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 67) predstavlja neargumentovanu tvrdnju da je Pretresno veće relevantne delove iskaza trebalo drugačije da oceni. Pretresno veće je u svetlu drugih dokaza izričito odbacilo Pavkovićev iskaz iz intervjua, između ostalog, to da je on 1999. minimalno kontaktirao s Miloševićem i da je Ojdanić uvek bio sa njim na sastancima s Miloševićem (Prvostepena presuda, tom 3, par. 709-710, gde se upućuje na DP P949, str. 2, 11-12, 123, 203, 282, 299, 396. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 646, gde se upućuje na DP P949, str. 1-2, 10-11, 120, 298). Pavković ne pokazuje da je Pretresno veće time napravilo ikakvu grešku.

³⁸²⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 773, 778, 781. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 657, 665, 710.

³⁸²⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 100.

dokaze o sastancima s Miloševićem, Pavković zanemaruje sve druge dokaze koji se konkretno na njega odnose i na osnovu kojih se njegova odgovornost razlikuje od Ojdanićeve.

1169. Iz gorenavedenih razloga, Pavković nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo što se oslonilo na dokaze o njegovim privatnim sastancima s Miloševićem kad je zaključilo da su oni bili u bliskom odnosu, na čemu je delom zasnovalo i svoj zaključak o njegovoj nameri da učestvuje u UZP-u.³⁸²⁷ Žalbeno veće stoga odbija Pavkovićev podosnov 1(F) u celosti i podosnov 8(b) u njegovom relevantnom delu.

(d) Pavkovićevo učešće u razoružavanju albanskog stanovništva Kosova i naoružavanju nealbanskog stanovništva Kosova i njegovo razmeštanje vojske na Kosovu suprotno Oktobarskim sporazumima

1170. Pretresno veće je zaključilo da je "Pavković [...] učestvovao u procesu naoružavanja nealbanskog stanovništva i razoružavanja albanskog stanovništva u selima i gradovima na Kosovu" i da "[e]ntuzijazam koji je pokazao u vezi s tim procesom i učešće u njemu govore u prilog tvrdnji tužilaštva da je Pavković delovao u sprezi s učesnicima u [UZP-u] kako bi sproveo zajednički cilj da se, putem raznih kriminalnih sredstva, održi kontrola nad Kosovom."³⁸²⁸ Pretresno veće na tom zaključku temelji svoju tvrdnju o Pavkovićevoj nameri.³⁸²⁹ Takođe, prilikom ocenjivanja Pavkovićevog značajnog doprinosa UZP-u, Pretresno veće je uzelo u obzir to da je on "podržavao naoružavanje nealbanskog stanovništva i razoružavanje albanskog stanovništva Kosova, čime je pomogao učesnicima u [UZP-u] u nastojanju da ostvare svoje ciljeve".³⁸³⁰

1171. Pretresno veće je takođe zaključilo da je Pavković prekršio Oktobarske sporazume, a taj zaključak je izvelo na osnovu sledećih konstatacija: (i) jedinice Prištinskog korpusa pod njegovom kontrolom angažovane su u provokativnoj akciji u Podujevu u decembru 1998; i (ii) on je početkom 1999. doveo dodatne trupe na Kosovo, ne obavestivši o tome VMK.³⁸³¹ U tom kontekstu, Pretresno veće je takođe uzelo u obzir da je Pavković razmestio 72. specijalnu brigadu u unutrašnjost Kosova pre 25. februara 1999, suprotno Ojdanićevom uputstvu da je zadrži u graničnom pojasu.³⁸³²

³⁸²⁷ Iz istih razloga, Žalbeno veće ne razmatra Pavkovićeva osporavanja istih dokaza u vezi s njegovim doprinosom UZP-u (v. Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 110).

³⁸²⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 779. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 669.

³⁸²⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 779, 781.

³⁸³⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 782.

³⁸³¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 690. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 686-689. u vezi s VMK, poznatu i pod imenom Misija OEBS, v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 331, 337-341. U vezi s incidentom u Podujevu, Pretresno veće je zaključilo da je VJ prekršio Oktobarske sporazume kad je u decembru 1998. jednu četu Prištinskog korpusa razmestio na aerodrom Batlava/Batllava, koji se nalazi oko šest kilometara jugozapadno od grada Podujevo (Prvostepena presuda, tom 1, par. 931, 934, 943; *ibid.*, tom 3, par. 686). Pretresno veće je takođe zaključilo da je to bila planirana provokacija, a ne vežba i da je njen cilj bio da izazove vatru OVK, što bi bio izgovor za dovođenje novih snaga na Kosovo (Prvostepena presuda, tom 1, par. 943; *ibid.*, tom 3, par. 686, 690).

³⁸³² Prvostepena presuda, tom 3, par. 689. V. takođe gore, pododeljak VII.E.2.(c)(iii).

Pretresno veće je takođe zaključilo da je Pavkovićevo razmeštanje dodatnih snaga VJ-a na Kosovo početkom 1999, čime su prekršeni Oktobarski sporazumi, omogućilo VJ-u da se u martu 1999. angažuje u široko rasprostranjenim operacijama širom Kosova, što Veće smatra doprinosom UZP-u.³⁸³³

(i) Argumentacija strana u postupku

1172. Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on podržavao naoružavanje nealbanskog stanovništva i istovremeno razoružavanje albanskog stanovništva Kosova.³⁸³⁴ On, konkretno, osporava ocenu dokaza Pretresnog veća u pogledu svog učestvovanja u naoružavanju.³⁸³⁵

1173. Pavković takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on doveo dodatne trupe na Kosovo a da o tome nije obavestio VMK, čime je prekršio Oktobarske sporazume.³⁸³⁶ Tom tvrdnjom Pavković osporava zaključke Pretresnog veća da je: (i) Prištinski korpus pod njegovom kontrolom bio angažovan u provokativnoj akciji u Podujevu u decembru 1998;³⁸³⁷ i da je (ii) on doveo 72. specijalnu brigadu u unutrašnjost Kosova uprkos Ojdanićevom uputstvu.³⁸³⁸ Pavković takođe tvrdi da on nije kršio Oktobarske sporazume, osim kad bi to naredio Ojdanić.³⁸³⁹ On ističe da je Pretresno veće zaključilo da je: Ojdanić prekršio Oktobarske sporazume iz straha pred pretnjom NATO-a i OVK, i tvrdi da je njegov motiv da postupi u skladu s Ojdanićevim naređenjem bio isti taj strah "a ne [želja] da pripremi široko rasprostranjenu kampanju prisilnog raseljavanja unutar Kosova."³⁸⁴⁰

1174. Pavković, osim toga, tvrdi da se ne može zaključiti da je neki učesnik u UZP-u svojim postupcima doprinosio zajedničkom cilju ili planu pre nego što je zaključeno da je isti postojao.³⁸⁴¹ On takođe tvrdi da neko lice ne može imati nameru da sprovodi ciljeve nekog plana ako taj plan ne postoji, odnosno, da neki plan mora postojati pre nego što se stvori namera o njegovom

³⁸³³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 782. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 690.

³⁸³⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 71, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 667, 669.

³⁸³⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 72-74. V. takođe *ibid.*, par. 78-80; Pavkovićeva replika, par. 11.

³⁸³⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 164, 178, 186, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 690.

³⁸³⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 286-296, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 688, uzeto zajedno sa Pavkovićevim žalbenim podneskom, par. 164, i Prvostepena presuda, tom 3, par. 690. Konkretno, Pavković osporava oslanjanje Pretresnog veća na svedočenje Aleksandra Dimitrijevića u tom pogledu.

³⁸³⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 164-165, 167-178, 278, 282, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 518, 521, 617, 689-690.

³⁸³⁹ Pavkovićeva replika, par. 52; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 176-177. V. takođe Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 185-186, gde se upućuje na Klaus Naumann, 14. decembar 2006, T. 8356-8357. V. dalje Pavkovićeva replika, par. 53, gde se upućuje na Klaus Naumann, 13. decembar 2006, T. 8264.

³⁸⁴⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 176-178, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 521. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 52; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 179-184.

³⁸⁴¹ Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 298-299.

sprovedenju.³⁸⁴² Prema Pavkovićevim rečima, "ako je [plan za proterivanje kosovskih Albanaca] s obrascem zločina postojao" od 24. marta 1999,³⁸⁴³ "[ni] za šta što je [on] radio pre tog datuma ne može se zaključiti da predstavlja *mens reu* za sprovođenje tog plana."³⁸⁴⁴ Po njegovom mišljenju, njegovo učešće u procesu naoružavanja nealbanskog stanovništva Kosova i razoružavanja albanskog stanovništva Kosova, kao i dovođenje trupa VJ-a na Kosovo krajem 1998. i početkom 1999. suprotno Oktobarskim sporazumima, primeri su takvih postupaka i stoga su irelevantni za njegovu odgovornost na osnovu UZP-a.³⁸⁴⁵

1175. Tužilaštvo odgovara da dokazi koje je razmotrilo Pretresno veće pokazuju da je on podržavao naoružavanje nealbanskog stanovništva Kosova.³⁸⁴⁶ Tužilaštvo takođe tvrdi da je Pretresno veće valjano ocenilo relevantne dokaze³⁸⁴⁷ i razumno zaključilo da je, nezavisno od navedenog cilja, Pavković prekršio Oktobarske sporazume kojima je VJ-u bilo zabranjeno dovođenje dodatne vojske na Kosovo kako bi u martu 1999. bila angažovana u široko rasprostranjenim operacijama.³⁸⁴⁸

1176. Tužilaštvo takođe tvrdi da, iako uslov za postojanje *actusa reusa* nekog optuženog za značajno doprinošenje zajedničkom cilju UZP-a i njegove *mens ree* kao učesnika u UZP-u ne može biti ispunjen pre nego što zajednički cilj postoji, njegovo ponašanje pre postojanja zajedničkog cilja može biti uzeto u obzir kao posredni dokaz njegove odgovornosti na osnovu UZP-a.³⁸⁴⁹ Tužilaštvo dodaje da, u svakom slučaju, budući da je Pretresno veće zaključilo da je zajednički cilj nastao najkasnije u oktobru 1998,³⁸⁵⁰ Pavkovićev doprinos UZP-u obuhvata njegove pripreme za sprovođenje kampanje nasilja 1999, uključujući njegovo učešće u procesu naoružavanja nealbanskog stanovništva i razoružavanja albanskog stanovništva Kosova i dolazak vojske na Kosovo suprotno Oktobarskim sporazumima.³⁸⁵¹ Ono takođe tvrdi da je Pretresno veće, zaključivši

³⁸⁴² Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 311-312.

³⁸⁴³ Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 312, uzeto zajedno sa Prvostepenom presudom, tom 2, par. 1156, 1178, *ibid.*, tom 3, par. 17, 41, 46, 94-95.

³⁸⁴⁴ Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 312.

³⁸⁴⁵ Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 298-299, uzeto zajedno sa *ibid.*, AT. 311-312.

³⁸⁴⁶ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 29, 31, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 50, 54, 56, 62, 66-68, 72, 666-669, 779, 782.

³⁸⁴⁷ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 76, 78, 114-115, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 59, 64, 931-943, 970; *ibid.*, tom 3, par. 518, 599, 617, 689-690. V. takođe Odgovor tužilaštva na Pavkovićev dopunski podnesak, par. 18, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 664. V. dalje Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 79-81.

³⁸⁴⁸ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 76-77, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 518, 689-690.

³⁸⁴⁹ Žalbeni pretres, 11. mart 2013, T. 246. V. takođe *ibid.*, 12. mart 2013, T. 359-360. Tužilaštvo tvrdi da, kada neki optuženi, koji poseduje potrebnu nameru, iskoristi ili upotrebi posledice nekog ponašanja koje je prethodilo postojanju zajedničkog cilja kako bi tom zajedničkom cilju doprineo, "iskorišćavanje" ili "upotreba" tih posledica može predstavljati doprinos tom zajedničkom cilju (žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 247-248, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 162-218, Drugostepenu presudu u predmetu *Martić*, par. 117, Prvostepenu presudu u predmetu *Martić*, par. 445, 448). Tužilaštvo takođe tvrdi da stanje svesti i ponašanje nekog optuženog pre postojanja zajedničkog cilja može biti uzeto u obzir kao dokaz postojanja *mens rea* tog optuženog za odgovornost na osnovu UZP-a (žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 247, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 200-204, 492, Prvostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 925-929).

³⁸⁵⁰ Žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 219-221, 244, 248; *ibid.*, 12. mart 2013, AT. 360.

³⁸⁵¹ Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 360.

da je Pavković delio nameru u vreme kad je postojao zajednički cilj, valjano proučilo obrazac njegovog agresivnog pristupa tokom 1998. i 1999. u cilju održavanja kontrole nad Kosovom, uključujući njegovo učešće u procesu naoružavanja i razoružavanja.³⁸⁵²

(ii) Analiza

1177. U praksi Međunarodnog suda prihvaćen je stav da se za nekog optuženog, da bi se smatrao odgovornim za neko krivično delo počinjeno na osnovu odgovornosti na osnovu UZP-a, mora ustanoviti da je on izvršio "dela koja su na neki način usmerena sprovođenju zajedničk[og] plan[a] ili cilj[a]" UZP-a.³⁸⁵³ U vezi s tim, Žalbeno veće podseća na svoju konstataciju da se zaključak Pretresnog veća da je neki zajednički cilj van razumne sumnje postojao "u vreme činjenja zločina navedenih u Optužnici"³⁸⁵⁴ odnosio na period koji je počeo 24. marta 1999.³⁸⁵⁵ Žalbeno veće dalje napominje da su, na osnovu konstatacija Pretresnog veća, i naoružavanje nealbanskog stanovništva, i razoružavanje albanskog stanovništva Kosova izvršeni pre 24. marta 1999.³⁸⁵⁶ Osim toga, zaključak Pretresnog veća u pogledu Pavkovićevo učešća u procesu naoružavanja i razoružavanja temelji se na dokazima o njegovom ponašanju u 1998.³⁸⁵⁷ U tim okolnostima, Pretresno veće nije razumno postupilo kad je zaključilo da je Pavković "delovao [...] kako bi sproveo zajednički cilj" jer je s entuzijazmom učestvovao u procesu naoružavanja i razoružavanja i podržavao ga, na osnovu čega je zaključilo da je on doprineo zajedničkom cilju UZP-a pre nego što je on postojao.³⁸⁵⁸

1178. Žalbeno veće takođe napominje da je, prema navodima Pretresnog veća, Pavković, kršeći time Oktobarske sporazume, razmestio dodatne snage VJ-a na Kosovo, krajem 1998. i početkom 1999, što je period pre 24. marta 1999.³⁸⁵⁹ Dakle, u okolnostima ovog predmeta, Pretresno veće nije razumno postupilo kad je zaključilo da je Pavković delovao u cilju ostvarenja zajedničkog cilja

³⁸⁵² Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 342-343, 350-351, 353.

³⁸⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229(iii). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 695; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 427.

³⁸⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 96.

³⁸⁵⁵ V. gore, par. 610.

³⁸⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 764-766, 775, 787; *ibid.*, tom 3, par. 57-58, 68-72.

³⁸⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 667-668. Sledi da se, suprotno tvrdnji tužilaštva (žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 247), Pavkovićevo učešće u procesu naoružavanja i razoružavanja, kao takvo, ne može smatrati "iskorišćavanjem" ili "upotrebom" posledica naoružavanja i razoružavanje sprovedenih u vreme kad zajednički cilj nije postojao.

³⁸⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 779, 782. U vezi s tim, praksa Međunarodnog suda na koju se tužilaštvo pozvalo, upućuje na to da određeno ponašanje nekog učesnika u UZP-u, koje je počelo pre i nastavilo se tokom perioda za koji je zaključeno da je u njemu zajednički cilj UZP-a postojao, može predstavljati delo doprinosa zajedničkom cilju zbog nastavljanja tog ponašanja u vreme postojanja zajedničkog cilja (v. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 162, 209-218; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 117; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 445, 448). Ovo se ne može primeniti na Pavkovićevo učešće u procesu naoružavanja i razoružavanja.

³⁸⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 686-690. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 934-943, 962-983, 988-989. Dakle, suprotno tvrdnji tužilaštva (žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 247), Pavkovićevo razmeštanje dodatnih snaga VJ-a na Kosovo, čime su prekršeni Oktobarski sporazumi, kao takvo, ne može se smatrati delom "iskorišćavanja" ili "upotrebe" posledica naoružavanja i razoružavanja u vreme postojanja zajedničkog cilja.

UZP-a i da je doprineo tome razmestivši dodatne snage VJ-a na Kosovu, čime je prekršio Oktobarske sporazume, pre perioda kada je, kako je ustanovljeno, zajednički cilj postojao.³⁸⁶⁰

1179. Uprkos tome, Žalbena veće smatra da te greške ne utiču na opšti zaključak Pretresnog veća da je Pavković značajno doprineo UZP-u. Taj zaključak se zasniva na mnoštvu drugih dokaza, između ostalog, na njegovim drugim postupcima u svojstvu komandanta 3. armije, koji su se nastavili tokom 1999.³⁸⁶¹ Žalbena veće se uverilo da su ti dokazi dovoljni da razuman presuditelj o činjenicama konstatuje da je jedini razuman zaključak taj da je on značajno doprineo UZP-u. Stoga greške Pretresnog veća, kako je konstatovano gore u tekstu, nisu dovele do neostvarenja pravde.

1180. Takođe, nezavisno od toga da li je Pretresno veće napravilo grešku kad se prilikom izvođenja zaključka o Pavkovićevoj nameri oslonilo na njegovo učešće u procesu naoružavanja nealbanskog i razoružavanja albanskog stanovništva Kosova, Žalbena veće se uverilo da su drugi dokazi u vezi s njegovim stanjem svesti i ponašanjem dovoljni da neki razuman presuditelj o činjenicama konstatuje da je jedini razuman zaključak taj da je Pavković imao traženu nameru za odgovornost na osnovu UZP-a.³⁸⁶² Stoga, Pavković u svojim tvrdnjama da je Pretresno veće u tom pogledu napravilo grešku nije pokazao da je navodna greška dovela do neostvarenja pravde.³⁸⁶³

1181. Shodno tome, nije nužno da Žalbena veće razmatra preostala Pavkovićeova osporavanja činjeničnih zaključaka Pretresnog veća u vezi s njegovim angažovanjem u naoružavanju nealbanskog i razoružavanju albanskog stanovništva Kosova i u vezi s njegovim razmeštanjem trupa VJ-a na Kosovu, čime su prekršeni Oktobarski sporazumi.³⁸⁶⁴

³⁸⁶⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 782. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 690.

³⁸⁶¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 773-777, 780, 782. Tačnije, Pretresno veće je uzelo u obzir dokaze koji pokazuju da je Pavković tokom celog perioda tokom kog je, kako je konstatovano, postojao zajednički cilj: (i) naređivao i podržavao operacije VJ-a na Kosovu, uključujući zajedničke operacije sa MUP-om, preko Zajedničke komande; (ii) mobilisao trupe za te operacije i komandovao im tokom tih operacija i (iii) doprinosio stvaranju i održavanju atmosfere nekažnjivosti nepotpunim izveštavanjem o zločinima koje su počinile snage pod njegovom kontrolom i nepreduzimanjem efikasnih mera u vezi s tim informacijama, što je podstaklo činjenje zločina od strane snaga pod kontrolom učesnika u UZP-u. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 698, 710, 765. V. dole, pododeljak VII.E.2.(e).

³⁸⁶² Prvostepena presuda, tom 3, par. 773-778, 780-781. Tačnije, Pretresno veće je uzelo u obzir dokaze koji pokazuju da je Pavković: (i) uprkos tome što je znao za zločine koje su činili pripadnici VJ-a i MUP-a i za navode o tome i 1998. i 1999. (između ostalog, i nakon 24. marta 1999), nastavio da naređuje VJ-u da izvodi operacije u sadejstvu s MUP-om tokom perioda kada je, kako je zaključeno, zajednički cilj postojao; (ii) nepotpuno je izveštavao o zločinima koje su činile snage pod njegovom kontrolom i nije preduzimao efikasne mere u vezi s tim informacijama; i (iii) tesno je saradivao s tadašnjim predsednikom SRJ Slobodanom Miloševićem 1998. i 1999, naročito u vezi s dejstvima VJ-a i MUP-a na Kosovu. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 665, 678, 698, 710, 765-766. V. gore, pododeljak VII.E.2.(c); dole, pododeljak VII.E.2.(e).

³⁸⁶³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 779, 781.

³⁸⁶⁴ U pogledu zaključka Pretresnog veća da je Pavković doveo 72. specijalnu brigadu u unutrašnjost Kosova, suprotno Ojdanićevom naređenju s početka 1999, Žalbena veće je razmotrilo Pavkovićeova osporavanja tog zaključka na drugim mestima, tamo gde se ona odnose na zaključak Pretresnog veća u pogledu njegovog bliskog odnosa s Miloševićem, koji je počeo i trajao tokom perioda u kom je, kako je zaključeno, postojao zajednički cilj, na osnovu kog je Pretresno veće delimično izvelo zaključak o njegovoj nameri tokom tog perioda (v. gore, pododeljak VII.E.2.(c)(iii)). Analiza Žalbenog veća u ovom pododeljku odnosi se na Pavkovićeova osporavanja konstatacije Pretresnog veća o Pavkovićeovom razmeštanju 72. specijalne brigade, u delu u kojem se ona odnose na zaključak Pretresnog veća da je on razmestio snage VJ-a na Kosovo, prekršivši time Oktobarske sporazume, i time doprineo UZP-u.

1182. U svetlu gorenavedenog, Žalbeno veće odbija Pavkovićev podosnov 1(C) u relevantnom delu, treći žalbeni osnov u relevantnom delu i delimično podosnov 8(b) u tom pogledu. Međutim, budući da je Pretresno veće pogrešno zaključilo da je on doprineo UZP-u putem svog učestvovanja u procesu naoružavanja i razoružavanja i putem razmeštanja trupa VJ-a na Kosovo, čime su prekršeni Oktobarski sporazumi Žalbeno veće će u daljem tekstu razmotriti kako su te greške eventualno uticale na Pavkovićevu kaznu.³⁸⁶⁵

(e) Pavkovićevo znanje o kriminalnim radnjama pripadnika VJ-a i MUP-a, njegove reakcije u vezi s tim i njegovo daljnje izdavanje naređenja za zajedničke operacije

1183. Pretresno veće je zaključilo da Pavkovićevo "znanje o činjenju zločina od strane pripadnika VJ-a koji su mu bili potčinjeni i pripadnika MUP-a [pre i za vreme vazdušne kampanje NATO-a], zajedno s njegovim kontinuiranim naređivanjem zajedničkih operacija u koje su bili uključeni ti izvršioци" ukazuje na njegovu nameru i pokazuje da je on značajno doprineo prisilnom raseljavanju albanskog stanovništva Kosova.³⁸⁶⁶ Pretresno veće je u tom kontekstu takođe uzelo u obzir više relevantnih faktora: Pavkovićevo nepotpuno izveštavanje o tim zločinima i njihovo minimalizovanje³⁸⁶⁷, kao i njegov propust da protiv njih preduzme efikasne mere.³⁸⁶⁸

(i) Pavkovićevo znanje o korišćenju prekomerne i nesrazmerne sile 1998. godine

1184. Iako se žalioци terete za zločine koji su, kako se navodi, počinjeni na Kosovu 1999. od strane snaga SRJ i Srbije,³⁸⁶⁹ tužilaštvo je u Optužnici takođe navelo da su iste snage tokom svojih operacija protiv OVK-a na raznim lokacijama na Kosovu 1998. koristile "prekomernu i nesrazmernu silu".³⁸⁷⁰ Prema navodima tužilaštva, svrha toga bila je da se dokaže, između ostalog, učešće žalioца u UZP-u i to da su oni imali potrebnu *mens reu*.³⁸⁷¹ U pretpretresnoj fazi postupka Pretresno veće je u vezi s navodnim incidentima iz 1998. zaključilo da se radi o "pravno relevantnim činjenicama o kojima moraju biti izneti dovoljni navodi" i "da tužilaštvo, da bi moglo

³⁸⁶⁵ V. takođe dole, pododeljak IX.I.

³⁸⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 774. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 782.

³⁸⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 774, 776, 782.

³⁸⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 777, 780, 782.

³⁸⁶⁹ Optužnica, par. 71-77.

³⁸⁷⁰ Optužnica, par. 94-96, u kojima je tužilaštvo navelo bezobzirno razaranje sela i ubijanje stanovnika sela, uključujući žene i decu s određenih područja, kao i slučajeve primene "prekomerne i nesrazmerne sile".

³⁸⁷¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 844, gde se poziva na *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Odgovor tužilaštva na odgovor g. Milutinovića na zahtev tužilaštva za izmenu Optužnice i prigovor na Izmenjenu spojenu optužnicu, 17. oktobar 2005, par. 5, fusnota 10.

da se osloni na zločine koji su eventualno počinjeni 1998. mora najpre da dokaže da oni jesu počinjeni."³⁸⁷²

1185. U Prvostepenoj presudi, Pretresno veće je zaključilo da je, iako "tužilaštvo u vezi s većinom lokacija koje se pominju u [...] Optužnic[i] nije van razumne sumnje dokazalo da su konkretne zločine počinili VJ ili MUP [1998.]",³⁸⁷³ "u nekim slučajevima [...] dolazilo do prekomerne i neselektivne primene sile [tokom operacija koje su VJ i MUP izvodili protiv OVK-a 1998.], o čemu svedoči hotimično nanošenje štete kućama i njihovo uništavanje, kao i ubijanje žena i dece."³⁸⁷⁴ Podrobno čitanje relevantnog odeljka Prvostepene presude upućuje na to da se konkretni slučajevi u vezi s kojima je Pretresno veće zaključilo da je "dolazilo do prekomerne i neselektivne primene sile" odnose na sledeće lokacije: sela u zapadnom delu Kosova, Mališevo, Drenica i Gornje Obrinje.³⁸⁷⁵ Pretresno veće je zaključilo da je korišćenje prekomerne sile od strane snaga VJ-a i MUP-a delimično prouzrokovalo raseljavanje velikog broja ljudi s Kosova krajem oktobra 1998.³⁸⁷⁶

1186. Pretresno veće je razmotrilo dokaze koji pokazuju da je Pavković bio svestan primene prekomerne sile u zajedničkim operacijama VJ-a i MUP-a 1998, kao i navoda u vezi s tim.³⁸⁷⁷ Pretresno veće je svoj zaključak u vezi s činjenjem zločina 1999. delimično zasnovalo na tim dokazima.³⁸⁷⁸

a. Argumentacija strana u postupku

1187. Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo u primeni prava kad je zaključilo da je VJ 1998. na nekim područjima koristio prekomernu i neselektivnu silu, što je prouzrokovalo raseljavanje civilnog stanovništva, bez navođenja pravne definicije "prekomerne sile" ili izvođenja zaključka o sastavnim elementima *mens ree* ili *actus reusa* zločina počinjenih 1998.³⁸⁷⁹ Pavković stoga tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je Pavković bio svestan upotrebe takve sile i zločina koje su 1998. počinili VJ i MUP i da njegova svest o tome ukazuje na njegovu

³⁸⁷² Prvostepena presuda, tom 1, par. 844, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Odluka po podnescima odbrane o navodnim nedostacima u formi predložene Izmenjene spojene optužnice, 22. mart 2006, (dalje u tekstu: Odluka u vezi s formom Optužnice), par. 15, 17.

³⁸⁷³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 849. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 920.

³⁸⁷⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 920.

³⁸⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 881, 886, 894, 912, 920.

³⁸⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 919.

³⁸⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 774.

³⁸⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 774.

³⁸⁷⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 225, 228-229, 232, 262, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 881, 886, 894, 912, 919-920. U tom kontekstu, Pavković podseća da je Pretresno veće u pretpretresnoj fazi bilo mišljenja da, čak i za svrhu dokazivanja učešća optuženika u UZP-u, *mens rea* i/ili konteksta koji su prethodili periodu na koji se odnosi Optužnica, tužilaštvo mora da dokaže da su navodni zločini iz 1998. zaista počinjeni (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 229, 262).

nameru u vezi sa zločinima počinjenim 1999.³⁸⁸⁰ On dalje tvrdi da mu je time Pretresno veće, u stvari, pogrešno pripisalo krivičnu odgovornost za zločine koji se ne navode u Optužnici.³⁸⁸¹

1188. Pavković dalje tvrdi da upotreba sile, koja je neselektivna ili prekomerna, sama po sebi predstavlja krivično delo kažnjivo na osnovu članova 2 i 3 Statuta.³⁸⁸² U tom kontekstu, on tvrdi sledeće: (i) zaključak o upotrebi neselektivne ili prekomerne sile zahteva da se u obzir uzmu, između ostalog, princip razlikovanja i princip proporcionalnosti;³⁸⁸³ (ii) krivično delo bezobzirnog razaranja iz člana 3(b) Statuta zahteva da razaranje nije opravdano vojnom nuždom;³⁸⁸⁴ i (iii) krivično delo napada na civile iz člana 3 Statuta zahteva da se radi o direktnim napadima na civile, što se može zaključiti iz nesrazmernih napada razmotrenih zajedno s raznim drugim faktorima.³⁸⁸⁵ Pavković tvrdi da Pretresno veće nije ocenilo dokaze i izvelo zaključke u tom pogledu.³⁸⁸⁶ Konkretno, Pavković tvrdi da Pretresno veće nije uzelo u obzir dokaze koji ukazuju na to da su neke kuće možda bile vojni objekti i stoga legitimni vojni ciljevi.³⁸⁸⁷ Pavković takođe tvrdi da dokazi o događanjima iz 1998. ne ispunjavaju standard dokaza van razumne sumnje, jer su opšteg karaktera i sačinjeni uglavnom iz dokaza iz druge ruke koji nisu detaljni.³⁸⁸⁸ On posebno osporava ocenu dokaza od strane Pretresnog veća i njegove zaključke u vezi s konkretnim incidentima u kojima je 1998, kako je zaključeno, korišćena prekomerna i neselektivna sila.³⁸⁸⁹

1189. Pavković takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešno utvrdilo činjenično stanje kad je zaključilo da je on 1998. znao za prekomernu ili nesrazmernu upotrebu sile.³⁸⁹⁰ On tvrdi da Pretresno veće, iako je zaključilo da je u periodu od jula do septembra 1998. prekomerna sila korišćena u selima u zapadnom delu Kosova i u Mališevu, nije konkretno navelo da je on znao da je VJ koristio takvu silu na tim lokacijama kad je izvelo zaključak o njegovom znanju 1998.³⁸⁹¹ Pavković takođe tvrdi da dokazi, uključujući izveštaje koje je on tražio i dobijao, pokazuju da on

³⁸⁸⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 228-229, 232, 262, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 774. On takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on imao traženu nameru, iako za većinu lokacija koje se pominju u Optužnici nije bilo dokazano van razumne sumnje da je tamo 1998. korišćena prekomerna sila (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 227).

³⁸⁸¹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 229, 262.

³⁸⁸² Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 229-235.

³⁸⁸³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 232, gde se upućuje na članove 8(2)(b)(i) i 8(2)(e)(i) Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda, Rim, 17. jul 1998 (dalje u tekstu: Statut MKS-a), član 51(2) Dopunskog protokola I, član 8(2)(b)(iv) Statuta MKS-a koji se oslanja na načela sadržana u članovima 51(5)(b) i 85(3)(b) Dopunskog protokola I.

³⁸⁸⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 233-234.

³⁸⁸⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 235, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 133.

³⁸⁸⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 232, 236.

³⁸⁸⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 250, 254. V. takođe *ibid.*, par. 249-253, gde se upućuje na DP P1425, DP P1426, Joseph Maisonneuve, 6. mart 2007, T. 11135, Karol John Drewienkiewicz, 5. decembar 2006, T. 7878, Bislim Zyrapi, 7. novembar 2006, T. 6050, *ibid.*, 9. novembar 2006, T. 6232. V. dalje Pavkovićev žalbeni podnesak, fusnota 240, gde se upućuje na DP 4D90.

³⁸⁸⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 236. V. takođe Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 237, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 920.

³⁸⁸⁹ Njegova osporavanja odnose se na sledeće lokacije: sela na zapadu Kosova (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 238); Mališevu (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 240); i Drenica (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 242).

³⁸⁹⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 237, 262.

³⁸⁹¹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 239, 241.

nije znao za upotrebu prekomerne sile od strane VJ-a i MUP-a i da je nastojao da: spreči upotrebu prekomerne sile, istraži tvrdnje u vezi s tim i obezbedi poštovanje međunarodnog humanitarnog prava.³⁸⁹² On takođe tvrdi da nijedan izvor na koji se poziva Pretresno veće ne potkrepljuje zaključak Veća da su naređenja da se na područja na kojima mogu biti prisutni međunarodni posmatrači ne otvara vatra bila nastojanja da se ne otkrije da VJ čini zločine.³⁸⁹³

1190. Najzad, Pavković tvrdi da je Pretresno veće, prilikom izvođenja zaključka u pogledu njegove namere u vezi s prisilnim raseljavanjem, pogrešilo kad je uzelo u obzir njegovo znanje o zločinima počinjenim 1998, budući da ti dokazi ne dokazuju postojanje zajedničkog cilja za prisilno raseljavanje kosovskih Albanaca 1998.³⁸⁹⁴

1191. Tužilaštvo odgovara da je Pavkovićeva namera, kao učesnika u UZP-u 1999, proisticala, između ostalog, iz njegove svesti o zločinima koje su 1998. činile snage pod njegovom kontrolom i njegove svesti o navodima međunarodne zajednice da je korišćenje prekomerne i neselektivne sile od strane VJ-a i MUP-a 1998. "dovelo do prisilnog raseljavanja više od 230.000 kosovskih Albanaca."³⁸⁹⁵ Tužilaštvo takođe tvrdi da mu Pretresno veće nije pripisalo krivičnu odgovornost za zločine za koje se ne tereti u Optužnici, već je jednostavno zaključilo da su u *nekim* slučajevima snage VJ-a i MUP-a 1998. kršile međunarodno humanitarno pravo, između ostalog, korišćenjem prekomerne i neselektivne sile.³⁸⁹⁶ Prema navodima tužilaštva, analiza legalnosti upotrebe sile koju je izvršilo Pretresno veće podudara se sa pravom o legalnosti vojnog postupanja, iznetom u Drugostepenoj presudi u predmetu *Galić*, a Pretresno veće je pažljivo ocenilo dokaze koji se na to odnose.³⁸⁹⁷ Tužilaštvo dodaje da je, čak i ako Pretresno veće nije konkretno navelo da je odlazak civila iz njihovih domova 1998. bio prisilno raseljavanje, jasno da ti odlasci, shodno međunarodnom humanitarnom pravu, nisu bili dobrovoljni ili zakoniti.³⁸⁹⁸

³⁸⁹² Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 239, 246, 250, 261-262, Dodatak D. U vezi s periodom od jula do septembra 1998, Pavković upućuje na svoje naređenje od 7. avgusta 1998. u kom traži izveštaj o tome da li su snage MUP-a koristile prekomernu silu, kao i na izveštaje svojih podređenih brigada koje su odgovorile da snage ni VJ-a ni MUP-a ne koriste prekomernu silu (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 246-249, gde se upućuje na DP P1420, DP P1423, DP P1424, par. 3, DP P1425, par. 2). Pavković takođe osporava zaključak Pretresnog veća u vezi s njegovim saznanjima o ubistvima u Gornjem Obrinju, između ostalog, na osnovu izveštaja koje je dobijao od podređenih jedinica u odgovor na njegov upit (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 243-245, 260). Njegovi argumenti u tom pogledu razmatraju se u sledećem pododeljku. V. dole, pododeljak VII.E.2.(e)(ii).

³⁸⁹³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 255-259, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 678, i upućuje na DP 4D177, DP P969.

³⁸⁹⁴ Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 312-313.

³⁸⁹⁵ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 100, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 670-678, 773-781. V. takođe Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 101, 104-105, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 894, 912, *ibid.*, tom 3, par. 658-660, 665, 672-678, 774. V. dalje Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 102, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 920, *ibid.*, tom 3, par. 754, 774, u vezi s bojaznima međunarodnih posmatrača i organizacija. *Contra* Pavkovićeva replika, par. 64.

³⁸⁹⁶ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 102.

³⁸⁹⁷ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 102-103, gde se upućuje, između ostalog, na Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 190-193.

³⁸⁹⁸ Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 354, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 880-920.

1192. Tužilaštvo, osim toga, tvrdi da stanje svesti nekog optuženog pre postojanja zajedničkog cilja može biti uzeto u obzir kao dokaz njegove *mens rea* za odgovornost na osnovu UZP-a.³⁸⁹⁹ Prema navodima tužilaštva, bilo je primereno što se Pretresno veće, između ostalih dokaza, oslonilo i na informacije o zločinima koje je Pavković dobio 1998, jer je preko njih bio obavešten da su VJ i MUP skloni nasilju i pokazuju da je on te iste snage mogao uspešno ponovo da upotrebi 1999. za postizanje istih rezultata, naime, za kampanju nasilja koja je rezultirala masovnim proterivanjem.³⁹⁰⁰

b. Analiza

1193. Pre svega, iz Prvostepene presude je jasno da Pretresno veće nije Pavkoviću izreklo osuđujuću presudu za zločine počinjene 1998, već za zločine počinjene između marta i maja 1999, za koje se tereti u Optužnici.³⁹⁰¹ Pretresno veće je uzelo u obzir dokaze koji pokazuju da je Pavković znao za krivična dela VJ-a i MUP-a 1998. i za navode o tim zločinima samo kao posredne dokaze na osnovu kojih se može izvesti zaključak o njegovoj nameri u vezi sa zločinima iz 1999.³⁹⁰² U Prvostepenoj presudi ne postoji ništa što upućuje na nešto drugo.

1194. Prvostepena presuda ne sadrži nijedan pravni zaključak o tome da li se na osnovu dokaza o incidentima iz 1998. mogu ustanoviti krivična dela sankcionisana Statutom.³⁹⁰³ U delu u kom Pavković tvrdi da je takav pravni zaključak potreban da bi se ustanovilo da je on znao za zločine iz 1998, njegov argument počiva na pogrešnim pretpostavkama. Činjenica da Pretresno veće nije izvelo takav pravni zaključak sama po sebi ne predstavlja grešku, budući da se niko od žalilaca ne tereti u vezi s tim incidentima.³⁹⁰⁴ Isto tako, Pavkovićev argument da incidenti iz 1998. o kojima je reč moraju biti zločini propisani članovima 2 i 3 Statuta pogrešan je i stoga odbačen.

1195. Pretresno veće je van razumne sumnje zaključilo da su VJ i MUP u Gornjem Obrinju upotrebile prekomernu silu, o čemu svedoči ubijanje civila, među kojima je bilo žena i dece,³⁹⁰⁵ i u selima u zapadnom delu Kosova, Mališevu i Drenici, o čemu svedoči paljenje i pljačkanje kuća.³⁹⁰⁶

³⁸⁹⁹ Žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 247, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 200-204, 492, Prvostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 925-929.

³⁹⁰⁰ Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 352, 354-355.

³⁹⁰¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 639, 788, 1210. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1179-1262.

³⁹⁰² Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 774. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 844.

³⁹⁰³ V., konkretno, Prvostepena presuda, tom 1, par. 849, 881, 886, 894, 912, 919-920. V. takođe *gore*, par. 1185.

³⁹⁰⁴ Navod Pretresnog veća da "tužilaštvo, da bi moglo da se osloni na zločine koji su eventualno počinjeni 1998. godine, mora najpre da dokaže da oni jesu počinjeni" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 844, gde se upućuje na Odluku u vezi s formom Optužnice, par. 17), Žalbeno veće shvata tako da je Pretresno veće jednostavno mislilo da će ispitati da li su dokazane činjenične okolnosti incidenta iz 1998, kako se navode u Optužnici.

³⁹⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 912, 920, uzeto zajedno sa *ibid.*, tom 1, par. 849.

³⁹⁰⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 881 (sela u zapadnom delu Kosova), 886 (Mališevu), 894 (Drenica), 920, uzeto zajedno sa *ibid.*, tom 1, par. 849.

Međutim, kada je zaključilo da je Pavković 1998. znao za korišćenje prekomerne sile i za navode u vezi s tim, Pretresno veće se u ograničenoj meri oslonilo na svoje zaključke o tome šta se dogodilo u tim konkretnim incidentima.³⁹⁰⁷ Kao što se opisuje u daljem tekstu,³⁹⁰⁸ Pretresno veće je uzelo u obzir druge dokaze, između ostalog, informacije koje je Pavković dobijao u vezi s tim incidentima. Ti dokazi su u dovoljnoj meri potkrepili zaključak Veća o Pavkovićevim saznanjima iz 1998, što je delimično bilo osnov za zaključak Veća o njegovoj nameri.³⁹⁰⁹ Shodno tome, Pavkovićevo osporavanje načina na koji je Pretresno veće ocenilo dokaze u vezi s okolnostima tih konkretnih incidenata ne utiče na osuđujuću presudu koja mu je izrečena.³⁹¹⁰

1196. Pretresno veće je zaključilo da je 1998. Pavković bio svestan kriminalnih radnji snaga VJ-a i MUP-a na Kosovu koje su mu bile podređene i navoda da se u zajedničkim operacijama koje tamo izvode VJ i MUP koristi prekomerna i nesrazmerna sila.³⁹¹¹ Prilikom izvođenja tog zaključka Pretresno veće je uzelo u obzir to da je on imao opšta saznanja o krivičnim delima, kao što su praksa paljenja kuća kosovskih Albanaca, i o tome da su njegovi podređeni u njima učestvovali 1998.³⁹¹² U vezi s tim, Pretresno veće je uzelo u obzir sledeće: zapisnike o razgovorima sa sednica Zajedničke komande kojima je prisustvovao Pavković i njegov razgovor s tužilaštvom, u kojima se pominju praksa paljenja kuća kosovskih Albanaca 1998. i učešće pripadnika jedinica VJ-a u tome;³⁹¹³ i Pavkovićeve naredjenja iz 1998, u kojima se govori o kršenjima međunarodnog humanitarnog prava od strane snaga VJ-a, uključujući maltretiranje ratnih zarobljenika, kao i pljačku i nanošenje štete imovini kosovskih Albanaca.³⁹¹⁴ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir: Pavkovićeve naredjenja iz 1998, u kojima je raseljavanje kosovskih Albanaca pripisao OVK-u,³⁹¹⁵ to da je 1998. bio obavešten da su pripadnici MUP-a izvršili egzekuciju lica koja su priveli u

³⁹⁰⁷ Od ovih zaključaka, čini se da se Pretresno veće oslonilo na zaključak u vezi s Drenicom kad je zaključilo da je Pavković znao za počinjenje zločina 1998. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 774).

³⁹⁰⁸ V. dole, par. 1196.

³⁹⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 774. Up. Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 125, gde se citira Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 174.

³⁹¹⁰ Pavkovićeve argumenti u tom pogledu obuhvataju ne samo njegova konkretna osporavanja ocene dokaza od strane Pretresnog veća u vezi sa svakim od tih incidenata u kojima je Pretresno veće zaključilo da je korišćena prekomerna i neselektivna sila (Pavkovićeve žalbeni podnesak, par. 238, 240, 242), već i sledeće: (i) njegovu opštu tvrdnju da prilikom izvođenja tog zaključka Pretresno veće nije dalo pravnu definiciju "prekomerne sile" niti je primenilo načela međunarodnog humanitarnog prava, kao što su načelo razlikovanja i načelo proporcionalnosti, naročito kada nije uzelo u obzir dokaze koji ukazuju na to da su neke kuće bile legitimni vojni ciljevi (Pavkovićeve žalbeni podnesak, par. 225, 232-236, 249-254); i (ii) njegovu opštu tvrdnju da dokazi o događanjima 1998, koje sačinjavaju uglavnom dokazi iz druge ruke koji nisu detaljni, ne ispunjavaju standard dokaza van razumne sumnje (Pavkovićeve žalbeni podnesak, par. 236). Sledi takođe da, suprotno Pavkovićevoj tvrdnji, činjenica da je Pretresno veće zaključilo da činjenje zločina 1998. nije dokazano van razumne sumnje za većinu lokacija navedenih u Optužnici ne čini pogrešnim zaključak Veća o Pavkovićevoj nameri.

³⁹¹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 774, i izvori na koje se tamo poziva.

³⁹¹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 774.

³⁹¹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 672, 774, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1468, str. 46, 52, 124-125, DP 4D97, str. 3, DP P949, str. 358.

³⁹¹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 673, gde se upućuje, između ostalog, na DP 4D428, str. 1, DP 4D231 (prihvaćen i kao DP 5D1772), DP 4D201, DP P1422, DP 4D375, DP P1011, str. 47, DP P2098.

³⁹¹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 674, gde se upućuje na DP P1430, DP P1434.

Gornjem Obrinju;³⁹¹⁶ i dokaze koji pokazuju da je on bio upoznat s rezolucijama Saveta bezbednosti UN-a u kojima se navodi da je upotreba prekomerne sile od strane MUP-a i VJ-a dovela do brojnih civilnih žrtava i raseljavanja više od 230.000 ljudi.³⁹¹⁷ U tim okolnostima, Žalbeno veće smatra da je razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da je 1998. godine Pavković znao za kriminalne radnje svojih podređenih i snaga MUP-a, kao i za navode o tome.³⁹¹⁸

1197. To što je Pavković primio izveštaje jedinica koje su mu bile podređene, u kojima je bilo navedeno da ni snage VJ-a ni snage MUP-a ne koriste prekomernu silu, ne dovodi u pitanje zaključak Pretresnog veća u tom pogledu.³⁹¹⁹ Značajno je da dokazi pokazuju da su postojali drugi kanali putem kojih je Pavković dobijao relevantne informacije, kao što su sastanci Zajedničke komande na kojima se razgovaralo o paljenju kuća³⁹²⁰, kao i naređenja njegovih pretpostavljenih u kojima se tražilo da im se dostave informacije o masakru civila o kojem je govorila međunarodna zajednica.³⁹²¹

1198. Žalbeno veće je takođe mišljenja, o čemu će biti više reči u daljem tekstu,³⁹²² da bi razuman presuditelj o činjenicama, na osnovu dokaza o Pavkovićevim saznanjima iz 1998. i drugim dokazima, zaključio da njegova naređenja da se poštuje međunarodno humanitarno pravo nisu bila istinsko nastojanje da se preduzmu efikasne mere za sprečavanje činjenja zločina nad kosovskim Albancima.³⁹²³ Isto tako, Pretresno veće je zaključilo da je Pavković svojim naređenjem da se ne otvara vatra na područja na kojima se možda nalaze međunarodni posmatrači nastojao da se ne otkrije da VJ čini zločine, a ne da se zaštite međunarodni posmatrači.³⁹²⁴ Pukim iznošenjem tvrdnje da je to naređenje bilo izdato da bi se zaštitili međunarodni posmatrači Pavković traži da dokazi

³⁹¹⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 907; *ibid.*, tom 3, par. 675, 774, 815, gde se upućuje, između ostalog, na DP 4D403, DP P1440, str. 4, kao i na zaključak da je Pavković znao za navode međunarodne zajednice i stranih medija da je tokom operacija VJ-a i MUP-a u Gornjem Obrinju izvršen masakr civila i da su u tome učestvovali VJ i MUP. V. takođe dole, pododeljak VII.E.2.(e)(ii), u kom Žalbeno veće odbija njegovo osporavanje tih dokaza.

³⁹¹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 677, gde se upućuje na DP P455, DP P456, DP P1468, str. 161. Pavković je po prvi put tokom žalbenog pretresa osporio zaključak Pretresnog veća da je bio upoznat s rezolucijama Saveta bezbednosti UN-a, uključujući i rezolucije s ovim navodima, usvojene 31. marta i 23. septembra 1998. godine (Prvostepena presuda, tom 3, par. 677, 774). Zaključak Pretresnog veća zasniva se na njegovoj izjavi sa sastanka Zajedničke komande održanom 28. oktobra 1998, kad je rekao da treba: "[d]a se ispoštuje princip koji je propisan rezolucijom OUN" (DP P1468, str. 161), tokom rasprave o realizaciji Plana za suzbijanje terorizma i o mogućnosti da se posmatračima OEBS dopusti pregled naoružanja (DP P1468, str. 161-162). Žalbeno veće konstatuje da bi jedini razuman zaključak nekog razumnog presuditelja o činjenicama bio zaključak koji je izvelo Pretresno veće. Tvrdeći da njegova izjava sa sastanka Zajedničke komande od 28. oktobra 1998. ne pokazuje da je on znao za dotične rezolucije Saveta bezbednosti (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 371-372), Pavković samo iznosi svoju ličnu interpretaciju dokaza i ne pokazuje da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku. Stoga se njegov argument odbija.

³⁹¹⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 774.

³⁹¹⁹ DP P1423, DP P1424, DP P1425, na koje se upućuje u Pavkovićevom žalbenom podnesku, par. 247-249. V. takođe DP 4D387, DP 4D391, DP 4D401, DP P1011, str. 70-71, na koje se upućuje u Pavkovićevom žalbenom podnesku, par. 244, 260.

³⁹²⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 672, 675, 774, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1468, str. 46, 52, 124-125, 129.

³⁹²¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 907; *ibid.*, tom 3, par. 675, gde se upućuje, između ostalog, na DP 4D403, DP P1440.

³⁹²² V. dole, pododeljak VII.E.2.(e)(v).

³⁹²³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, gde se upućuje na DP P1468, str. 53, DP P949, str. 364.

³⁹²⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, gde se upućuje na Miodrag Simić, 13. septembar 2007, T. 15562-15565, DP 4D177, DP P969. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 673.

budu protumačeni na drugačiji način nego što je to uradilo Pretresno veće, pri čemu ne pokazuje da je Veće napravilo ikakvu grešku.

1199. Najzad, Žalbena veće je svesno toga da se dokazi koji pokazuju da je Pavković znao za krivična dela VJ-a i MUP-a 1998. i za navode o tome odnose na period koji je prethodio postojanju zajedničkog cilja UZP-a da se prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova.³⁹²⁵ U kojoj meri je na osnovu znanja optuženog o ranije počinjenim zločinima moguće izvesti zaključak o njegovoj nameri zavisi od okolnosti konkretnog predmeta.³⁹²⁶ U okolnostima ovog predmeta, Pretresno veće se, između ostalog, oslonilo na dokaze o krivičnim delima VJ-a i MUP-a 1998. i o navodima o tome, uključujući navode o upotrebi prekomerne sile od strane snaga MUP-a i VJ-a, koja je dovela do raseljavanja kosovskih Albanaca 1998, kad je zaključilo da je on, budući da je koristio snage VJ-a i MUP-a, delio nameru za prisilno raseljavanje albanskog stanovništva Kosova 1999.³⁹²⁷ Žalbena veće zaključuje da Pretresno veće nije pogrešilo kad se na te dokaze oslonilo kao na posredne dokaze.

1200. Shodno tome, Pavković nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo prilikom izvođenju zaključaka o njegovom znanju u pogledu upotrebe prekomerne sile 1998. i navoda u vezi s tim. Isto tako, nije pokazao da je Veće pogrešilo kad je, delom na osnovu toga, izvelo zaključak o njegovoj nameri da prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova. Žalbena veće stoga u celosti odbija njegov sedmi žalbeni osnov.

(ii) Da li je Pavković minimalizovao kriminalne radnje svojih podređenih počinjene 1998. godine

1201. Pretresno veće je zaključilo da je 1998, u nekim slučajevima, tokom zajedničkih operacija VJ-a i MUP-a protiv OVK-a korišćena prekomerna i neselektivna sila, o čemu svedoče paljenje i pljačkanje kuća i ubijanje žena i dece.³⁹²⁸ Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da je "u toku operacija koje su VJ i MUP krajem septembra 1998. godine izveli u Gornjem Obrinju, ubijen određeni broj civila, među kojima je bilo žena i dece [...] i da su to ubijanje izvršile snage SRJ i Srbije".³⁹²⁹ Pretresno veće je takođe zaključilo da je Pavković, iako je znao za kriminalne radnje pripadnika VJ-a koji su mu bili podređeni i snaga MUP-a na Kosovu 1998, nastojao da minimalizuje ozbiljnost incidenta u Gornjem Obrinju i kriminalne radnje svojih podređenih.³⁹³⁰

³⁹²⁵ V. gore, par. 610.

³⁹²⁶ U vezi s tim, v. takođe gore, par. 1016.

³⁹²⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 774, 781. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 783.

³⁹²⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 881, 886, 894, 912, 920.

³⁹²⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 912. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 900-903.

³⁹³⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 774, i izvori na koje se tamo poziva.

Pretno veće je delimično na osnovu te konstatacije izvelo zaključak o njegovoj nameri da 1999. prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova.³⁹³¹

a. Argumentacija strana u postupku

1202. Pavković tvrdi da dokazi ne potkrepljuju zaključak Pretresnog veća da je on u svojim izveštajima iz 1998. minimalizovao kriminalne radnje svojih podređenih.³⁹³² Konkretno, u vezi s incidentom u Gornjem Obrinju, Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo: (i) kad je zaključilo da je on prilikom izveštavanja o tom incidentu izostavio dokaze o umešanosti VJ-a u to ubijanje; i (ii) kad je, na osnovu te konstatacije, izvelo zaključak da je on imao nameru da prisilno rasesli albansko stanovništvo Kosova.³⁹³³ Pavković tvrdi da on nije znao da su snage VJ-a učestvovala u zločinima ili da su koristile prekomernu silu na toj lokaciji,³⁹³⁴ budući da izveštaji koje je na svoj zahtev primio od svojih podređenih jedinica, između ostalog od 125. motorizovane brigade i od Lazarevića, nisu sadržali nikakve informacije o nekom masakru nad civilima.³⁹³⁵ Pavković tvrdi da je njegov izveštaj komandantu 3. armije odražavao te izveštaje i da je u njemu bilo navedeno da je istraga u toku.³⁹³⁶

1203. Tužilaštvo odgovara da zaključak Pretresnog veća da je Pavković minimalizovao kriminalne radnje svojih podređenih jeste potkrepljen.³⁹³⁷ Ono takođe tvrdi da Pavkovićeva svest o tome da VJ koristi prekomernu i nesrazmernu silu i o zločinima, između ostalog, ubistvima u Gornjem Obrinju 1998, ukazuje na njegovu nameru.³⁹³⁸

b. Analiza

³⁹³¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 774, uzeto zajedno sa *ibid.*, tom 3, par. 771.

³⁹³² Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 302, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 678, i takođe ističe da se Prvostepena presuda ne poziva na taj zaključak.

³⁹³³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 209, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 678, uzet zajedno s Pavkovićevim žalbenim podneskom, par. 197, 243, 262. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 62.

³⁹³⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 209, 245. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 62.

³⁹³⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 244, 260, gde se upućuje na DP 4D199, DP 4D387, DP 4D389, DP 4D390, DP 4D391, DP 4D401, DP P1011, str. 70-71. V. takođe žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 378-380. Pavković takođe tvrdi da je raspolagao istim informacijama kao i njemu podređeni Lazarević, za kog je Pretresno veće zaključilo da nije znao da je VJ bio odgovoran za ubijanje u Gornjem Obrinju, i dodaje da je Lazarević morao biti obavešten o takvim eventualnim događanjima kao načelnik štaba Prištinskog korpusa (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 210-212, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 815).

³⁹³⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 244-245, gde se upućuje na DP P1440. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 67. V. takođe žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 379-380, u kom je Pavković izneo tvrdnju da je svojim izveštajem upućenim komandantu 3. armije preneo neproverenu informaciju iz Organa bezbednosti Prištinskog korpusa da su pripadnici MUP-a izvršili egzekuciju privedenih lica.

³⁹³⁷ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 119, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 672-674, 678, DP P1430, str. 1.

³⁹³⁸ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 95, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 678, 774, 785. Tužilaštvo takođe tvrdi da, za razliku od Pavkovića, Lazarević nije znao da su vojnici VJ-a odgovorni za ubijanje u Gornjem Obrinju (Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 96, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 675, 678, 774, 815).

1204. Pretresno veće je zaključilo da su i Lazarević i Pavković znali za navode o masakru civila u toku zajedničke operacije VJ-a i MUP-a u Gornjem Obrinju krajem septembra 1998. Pretresno veće je smatralo da su ti navodi međunarodne zajednice, uključujući i inostrana sredstva javnog informisanja, naveli Generalštab VJ-a da zatraži dalje informacije od dotičnih podređenih jedinica.³⁹³⁹ Pavković je zatim 3. oktobra 1998. zatražio informacije od svojih podređenih jedinica.³⁹⁴⁰ Pretresno veće je bilo mišljenja da su Lazarević i razne jedinice negirali da je izvršen masakr ili da su Komandu Prištinskog korpusa obavestili da jedinice Prištinskog korpusa nisu umešane,³⁹⁴¹ mada je Pavković takođe primio izveštaj 125. motorizovane brigade u kom je, između ostalog, bilo navedeno da je u selu Gornje Obrinje pronađeno telo jedne žene i da su troje dece uzrasta od dve do četiri godine predali MUP-u, koji ih je sa zalihama hrane ostavio u jednoj kući da sačekaju povratak lokalnih seljana.³⁹⁴²

1205. Pavković je tadašnjem komandantu 3. armije Samardžiću 5. oktobra 1998. dostavio izveštaj u kom je naveo da Prištinski korpus ne raspolaže podacima o "navodnom masakru nad civilnim stanovništvom" u Gornjem Obrinju 26. i 27. septembra 1998. ili približno tih datuma.³⁹⁴³ Pavković u svom izveštaju nije naveo sve informacije koje je primio, na primer, činjenicu da je pronađeno telo jedne žene.³⁹⁴⁴ Stoga, suprotno Pavkovićevim tvrdnjama,³⁹⁴⁵ dokazi koje je Pretresno veće uzelo u obzir pokazuju da je on raspolagao s više informacija nego što je naveo u svom izveštaju upućenom komandantu 3. armije.³⁹⁴⁶ Takođe, na osnovu informacija koje je Odeljenje bezbednosti Prištinskog korpusa poslalo Upravi bezbednosti Generalštaba VJ-a, Pavković je u svom izveštaju naveo da su neidentifikovani pripadnici jedinica MUP-a izvršili egzekuciju "priveden[ih] lica", ali je dodao da se u toj informaciji "nije [...] govorilo o masakru nad civilnim stanovništvom, kako se to spominje u sredstvima javnog informisanja."³⁹⁴⁷ Žalbeno veće u tim okolnostima zaključuje da je

³⁹³⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 900, 907; *ibid.*, tom 3, par. 675, 815, gde se upućuje, između ostalog, na DP 4D403, DP P1440, DP P441, Frederick Abrahams, 13. jul 2006, T. 806-814, 818, Vladimir Lazarević, 16. novembar 2007, T. 18489.

³⁹⁴⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 907, gde se upućuje na DP 4D199.

³⁹⁴¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 907 (fusnote 2371-2372); *ibid.*, tom 3, par. 815, gde se upućuje, između ostalog, na DP 4D401, DP 4D387, DP 4D389, DP 4D390, DP 4D391.

³⁹⁴² DP P1011, str. 70-71. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 675.

³⁹⁴³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 907; *ibid.*, tom 3, par. 675, gde se upućuje na DP P1440, str. 4.

³⁹⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 675, gde se upućuje na DP P1440, str. 4.

³⁹⁴⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 210-212; Pavkovićeva replika, par. 67.

³⁹⁴⁶ Suprotno Pavkovićevom argumentu (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 210-211), dokazi takođe pokazuju da je Pavković raspolagao s više informacija nego Lazarević.

³⁹⁴⁷ DP P1440, str. 4, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 675. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće u nekim delovima Prvostepene presude (Prvostepena presuda, tom 1, par. 907; *ibid.*, tom 3, par. 815) naveo da u tom izveštaju stoji da su pripadnici MUP-a izvršili egzekuciju nad "privedenim civilima." Međutim, u izveštaju se govori o "priveden[i] lic[ima]", pri čemu se konkretno ne navodi da li su to bili civili. Budući da su pogubljena lica bila privedena i da su stoga trebala biti zaštićena od pogubljenja, čak i ako nisu bila civili, ta greška Pretresnog veća ni na koji način ne utiče na relevantne zaključke Pretresnog veća u pogledu Pavkovićevog znanja o incidentu u Gornjem Obrinju.

razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da je Pavković u svom izveštaju "nastojao da minimalizuje ozbiljnost tog incidenta i da je izostavio relevantne podatke kojima je raspolagao."³⁹⁴⁸

1206. Žalbeno veće dalje primećuje da Pavković u svom izveštaju od 5. oktobra 1998. pominje da su neidentifikovani pripadnici jedinica MUP-a pogubili "privedena lica",³⁹⁴⁹ što pokazuje da je on znao za navodnu umešanost pripadnika MUP-a u ubistva zaštićenih lica u Gornjem Obrinju, ali ne dokazuje da je on znao da je za to bio odgovoran VJ. Žalbeno veće stoga zaključuje da bi razuman presuditelj o činjenicama mogao da izvede zaključak Pretresnog veća da je Pavković u svom izveštaju nastojao da minimalizuje "ozbiljnost tog incidenta," a ne umešanost VJ-a.³⁹⁵⁰ Tvrdi da je Pretresno veće zaključilo da je on izostavio navod o umešanosti VJ-a u tom incidentu, Pavković iskrljivo prikazuje zaključke Pretresnog veća.³⁹⁵¹

1207. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće, osim što je zaključilo da je Pavković minimalizovao "ozbiljnost [...] incidenta" u Gornjem Obrinju, takođe konstatovalo da je on bio odgovoran za umanjivanje "krivične aktivnosti [svojih podređenih]".³⁹⁵² Iako Pavković osporava taj zaključak i tvrdi da nije potkrepljen nijednim dokazom, taj zaključak izveden je iz drugih dokaza koji se ne odnose na Gornje Obrinje.³⁹⁵³ Pavković nije potkrepio svoje osporavanje u tom pogledu.

1208. Najzad, neutemeljen je i Pavkovićev argument da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on imao nameru da prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova, uprkos tome što nije znao za učešće VJ-a u ubijanju u Gornjem Obrinju.³⁹⁵⁴ Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće zaključilo da se Pavkoviću, kao učesniku u UZP-u, mogu pripisati zločini koje su počinili i MUP i VJ 1999.³⁹⁵⁵ U tim okolnostima, Pretresno veće je razumno postupilo kad se, prilikom izvođenja zaključka o njegovoj nameri za odgovornost na osnovu UZP-a, delimično oslonilo na

³⁹⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 774.

³⁹⁴⁹ DP P1440, str. 4, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 675.

³⁹⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 774.

³⁹⁵¹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 209, 244. Žalbeno veće takođe napominje da je, u svetlu dokaza koji pokazuju da je Pavković bio obavešten o navodima međunarodne zajednice koja je ubijanje u Gornjem Obrinju pripisala srpskim snagama koje su se tamo borile (DP P441, konkretno, str. 32, DP 4D403, DP P1440, str. 4, na koje se poziva Prvostepena presuda, tom 3, par. 675, 678, 774. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 900, 902-903, 907), Pretresno veće zaključilo da je Pavković znao za činjenje tih zločina i za upotrebu prekomerne sile tokom tamošnjih zajedničkih operacija VJ-a i MUP-a, kao i za navode da su i VJ i MUP bili odgovorni za te zločine (Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 774). Ovo se ne može tumačiti kao zaključak da je Pavković znao da je VJ, u stvari, bio umešan u to ubijanje. Ovaj zaključak Pretresnog veća podudara se zapravo sa njegovim zaključkom u pogledu Lazarevićevog znanja: "[i]ako je [on] znao za ubijanje civila i navodnu umešanost MUP i VJ u taj incident, dokazi ne pokazuju da je znao da je za to ubijanje odgovoran VJ" (Prvostepena presuda, tom 3, par. 815 (naglasak dodat)).

³⁹⁵² Prvostepena presuda, tom 3, par. 678.

³⁹⁵³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 672, 674, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1430, DP P1434, str. 2, 5, što su naređenja u kojima je Pavković naveo da su "tvrdnje u međunarodnim sredstvima javnog informisanja o tome da VJ i MUP raseljavaju kosovske Albance netačne" i pripisao to OVK-u, iako je bio svestan toga da pripadnici VJ-a učestvuju u paljenju kuća kosovskih Albanaca.

³⁹⁵⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 197, 209, 243, 262.

³⁹⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 783. Za razliku od toga, Lazareviću je izrečena osuđujuća presuda za pomaganje i podržavanje zločina koje su počinili pripadnici VJ-a (*ibid.*, tom 3, par. 927, 930).

njegovo znanje o navodnom učestvovanju pripadnika MUP-a u ubijanju 1998.³⁹⁵⁶ Činjenica da on nije znao za učešće VJ-a u tom ubijanju stoga ne dovodi u pitanje zaključak Pretresnog veća da je on imao nameru da učestvuje u UZP-u i prisilno raseli albansko stanovništva Kosova.

1209. Iz gorenavedenih razloga, Pavković nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku prilikom izvođenja zaključka u pogledu njegovog znanja i minimalizovanja zločina koje su 1998. počinili pripadnici VJ-a koji su mu bili podređeni i pripadnici MUP-a, kao ni kada se delimično oslonilo na to prilikom izvođenja zaključka o njegovoj *mens rei*.³⁹⁵⁷ Žalbena veće odbija relevantne delove Pavkovićevog šestog, sedmog i devetog žalbenog osnova, koji sadrže Pavkovićeve argumente u tom pogledu.

(iii) Pavkovićevo znanje o prisilnom raseljavanju i činjenju drugih zločina 1999.

1210. Pretresno veće je zaključilo da je Pavković imao nameru da prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova,³⁹⁵⁸ delimično na osnovu svog zaključka da je Pavković znao za prisilno raseljavanje i druge zločine pripadnika VJ-a i MUP-a tokom vazdušne kampanje NATO-a 1999. i za navode o tome.³⁹⁵⁹ Prilikom izvođenja tog zaključka, Pretresno veće se delimično oslonilo na sledeće: (i) Pavkovićevo "često prisustvo na terenu na Kosovu [u periodu od marta do juna 1999.], u kombinaciji sa široko rasprostranjenom praksom raseljavanja kosovskih Albanaca";³⁹⁶⁰ (ii) izveštaje upućene 3. armiji, Pavkovićeva naređenja i njegove izveštaje iz perioda od kraja marta do početka juna 1999, kao i na Pavkovićev razgovor s tužilaštvom u vezi s tim periodom, u kom se pominje kretanje kosovskih Albanaca, oduzimanje njihovih ličnih isprava i/ili teška krivična dela, uključujući ubijanje, silovanje, pljačku i paljenje kuća počinjeno od strane pripadnika VJ-a i/ili MUP-a;³⁹⁶¹ (iii) Pavkovićevo prisustvovanje sastancima u Beogradu održanim 4, 16. i 17. maja

³⁹⁵⁶ V., npr., Prvostepena presuda, tom 3, par. 774, gde je navedeno da "Informacije koje je Pavković primao *pre* i za vreme vazdušne kampanje NATO predstavljaju važan dokaz za utvrđivanje njegove odgovornosti jer njegovo znanje o činjenju zločina od strane pripadnika VJ koji su mu bili potčinjeni i pripadnika MUP, zajedno s njegovim kontinuiranim naređivanjem zajedničkih operacija u koje su bili uključeni ti izvršioци izvršioци, kao i njegovim učešćem u tim operacijama, ukazuje na to da je on posedovao nameru da do tih zločina dođe." (naglasak dodat).

³⁹⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 774, 781.

³⁹⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 781.

³⁹⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 774-775.

³⁹⁶⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 775, i izvori na koje se tamo poziva, u kojima je Pretresno veće takođe zaključilo sledeće: "Pavković je tokom sukoba redovno dolazio na Komandno mesto Prištinskog korpusa u Prištini, gde je prisustvovao jednom sastanku sa Stevanovićem i Đorđevićem iz MUP, dok su snage VJ i MUP, delujući zajedno, vršile prisilno raseljavanje kosovskih Albanaca iz tog grada." V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 716-717, i izvori na koje se tamo poziva.

³⁹⁶¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 775, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe, npr., *ibid.*, tom 3, par. 719-722, 726-727, 729, 736, 741-742, 747-748, 750, 785, gde se upućuje, između ostalog, na DP 4D409 (koji se greškom pominje kao DP 4D407), DP 4D154, DP 4D191, DP 4D86 (prihvaćen i kao DP P1720), DP P1721 (uzeto u svetlu svedočenja Momira Pantića, 2. april 2008, 24760-24765, 24779-24795; *ibid.*, 3. april 2008, T. 24805-24806), DP P1011, str. 80-81, 90, DP P1454, DP P1766 (prihvaćen i kao DP 4D350), DP 4D273, str. 2, DP 4D198, str. 2, DP 4D315, str. 1, DP P1459, par. 4, DP P1458 (prihvaćen i kao DP 4D192 i DP P1723), DP P1725, par. 1, DP 4D278, str. 2, DP 5D84, str. 2, DP P1938, str. 2, DP 4D307, str. 3, DP 4D281, str. 2, DP P1448, str. 2, DP 4D224, str. 3, DP P949, str. 76-80, 91-92, 171-172, 220, 353-355. V. dalje DP 4D172, str. 3 i DP 3D1128, str. 2, na koji se upućuje u Prvostepenoj presudi, tom 3, fusnote 1822-1823.

Prevod

1999. s vojnim i civilnim rukovodstvom SRJ i Srbije, na kojima se raspravljalo o tim zločinima;³⁹⁶² i (iv) informacije koje je dobijao od međunarodne zajednice putem: (a) saopštenja za štampu koje je Karol John Drewienkiewicz, zamenik šefa VMK-a, izdao najkasnije 2. aprila 1999;³⁹⁶³ (b) dopisa tadašnjeg tužioca Međunarodnog suda Louise Arbour, koji je stigao do Pavkovića krajem aprila 1999; i putem (c) Prvobitne optužnice, koju je Međunarodni sud objavio 27. maja 1999.³⁹⁶⁴

1211. Pavković osporava ocenu dokaza Pretresnog veća i u pogledu toga da li je on znao za informacije objavljene u međunarodnoj zajednici putem izjave za štampu Karola Johna Drewienkiewicza, dopisa Louise Arbour i Prvobitne optužnice.³⁹⁶⁵ Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on znao za te informacije i, čini se, samo na osnovu toga tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on znao za zločine počinjene 1999.³⁹⁶⁶ Međutim, Pavković nije pokazao zašto je zaključak Pretresnog veća o njegovom znanju za zločine počinjene 1999. neodrživ na osnovu ostalih dokaza, između ostalog: (i) njegovog čestog prisustva na terenu na Kosovu u periodu od marta do juna 1999;³⁹⁶⁷ (ii) izveštaja upućenih 3. armiji, njegovih naređenja i izveštaja iz perioda od kraja marta do početka juna 1999, kao i njegovog razgovora o tom periodu koji je obavio s tužilaštvom;³⁹⁶⁸ i (iii) njegovog prisustvovanja sastancima u Beogradu

³⁹⁶² Prvostepena presuda, tom 3, par. 775, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 734-735, 738-740, i izvori na koje se tamo poziva.

³⁹⁶³ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 327.

³⁹⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 754-757, 766, 775, i izvori na koje se tamo poziva.

³⁹⁶⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 198-207.

³⁹⁶⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 198-208, uzeto zajedno s *ibid.*, par. 303. Međutim, v. Pavkovićevi dodatni argumenti izneti tokom žalbenog pretresa (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 287-289, 303-304, 381-382) i zaključci Žalbenog veća u vezi s tim (dole, fusnote 3967-3968).

³⁹⁶⁷ V. gore, (i) u par. 1210. V., konkretno, Prvostepena presuda, tom 3, par. 775, u kom je Pretresno veće zaključilo sledeće: "Pavković je tokom sukoba redovno dolazio na Komandno mesto Prištinskog korpusa u Prištini, gde je prisustvovao jednom sastanku sa Stevanovićem i Đorđevićem iz MUP, dok su snage VJ i MUP, delujući zajedno, vršile prisilno raseljavanje kosovskih Albanaca iz tog grada." Pavković u svom Žalbenom podnesku ne osporava ni zaključak Pretresnog veća ni to što se Veće na njega oslonilo prilikom izvođenja zaključka o Pavkovićevom znanju o prisilnom raseljavanju i činjenju zločina od strane VJ-a i MUP-a. Međutim, Pavković je tokom žalbenog pretresa to osporio, tvrdeći da zaključak Pretresnog veća nije potkrepljen dokazima, što sugerise da su kosovski Albanci svojom voljom napustili Prištinu zbog NATO bombardovanja (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 287-289). Iz razloga iznetih u prethodnom odeljku, Žalbeno veće odbija taj argument. V. gore, fusnota 1605.

³⁹⁶⁸ V. gore, (ii) u par. 1210. Pavković u svom Žalbenom podnesku ne dovodi u pitanje to što se Pretresno veće oslonilo na te dokaze prilikom izvođenja zaključka o njegovom znanju za činjenje zločina od strane VJ-a i MUP-a, već osporava zaključak Pretresnog veća u pogledu svog nepotpunog izveštavanja o zločinima, što se razmatra u sledećem odeljku (dole, pododeljak VII.E.2.(e)(iv)). Pavković je na žalbenom pretresu (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 303-304) izneo tvrdnju da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on, Pavković "do 31. marta dobio informacije koje su ukazivale na to da vojno-teritorijalne jedinice VJ i snage MUP 'kanališu' raseljene kosovske Albance prema Albaniji" (Prvostepena presuda, tom 3, par. 719), kao što je bilo navedeno u izveštaju od 31. marta 1999, koji je Komandna grupa Prištinskog korpusa poslala Operativnom centru Prištinskog korpusa (DP P2930) i na koji se Pretresno veće pozvalo u prilog tom zaključku. Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće u tom pogledu zaista pogrešilo. Međutim, ta greška ne utiče na ishod Prvostepene presude, budući da drugi dokazi dovoljno potkrepljuju zaključak Pretresnog veća da je Pavković znao za zločine koje su VJ i MUP činili 1999, između ostalog, za prisilno raseljavanje (v. delovi Prvostepene presude i dokazi na koje se upućuje gore, fusnote 3960-3962). Na žalbenom pretresu (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 303), Pavković je takođe izneo tvrdnju da je Pretresno veće pogrešno konstatovalo da je u borbenim izveštajima 3. armije upućenim Generalštabu/Štabu Vrhovne komande 1. i 2. aprila 1999. navedeno da je bilo "zločina pljačkanja napuštenih kuća kosovskih Albanaca" (Prvostepena presuda, tom 3, par. 729, gde se upućuje na DP 4D274, str. 2, DP 4D275, str. 3). Tačno je da se u ta dva izveštaja govori samo o "pojedinačn[im]" slučajevima pokušaja pljačke i krađe (DP 4D274, str. 3; DP 4D275, str. 3). Međutim, pogrešan opis ta dva izveštaja od strane Pretresnog veća nema nikakvog uticaja na zaključak Veća o Pavkovićevom znanju 1999., jer se u jednom drugom borbenom izveštaju 3. armije upućenom Generalštabu/Štabu Vrhovne komande 2. aprila 1999, koji je Pretresno veće uzelo u obzir (DP 4D278, str. 2, naveden u Prvostepenoj presudi, tom 3, par. 747), govori o "krad[i] TV, kasetofona i dr. tehničkih sredstava iz napuštenih kuća [...] [živilja kosovskih Albanaca]." Pavković je na žalbenom pretresu izneo i tvrdnju da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na borbeni izveštaj od 3. aprila 1999, koji je Komanda Prištinskog korpusa podnela

od 4, 16. i 17. maja 1999.³⁹⁶⁹ Žalbeno veće stoga odbija relevantni deo Pavkovićevog šestog žalbenog osnova.

(iv) Da li je Pavković 1999. nepotpuno izveštavao o zločinima

1212. Pretresno veće je svoj zaključak o Pavkovićevoj nameri i značajnom doprinosu UZP-u delimično zasnovalo na svom zaključku da je 1999. godine Pavković, kao tadašnji komandant 3. armije, "nepotpuno izveštavao o umešanosti snaga koje su mu bile potčinjene u činjenje zločina na Kosovu i da je pokušavao da tu umešanost prikaže manjom nego što je bila"³⁹⁷⁰ i da je na taj način doprineo stvaranju atmosfere nekažnjivosti, što je snage pod kontrolom učesnika u UZP-u podstaklo na činjenje zločina.³⁹⁷¹

1213. Taj zaključak se temeljio na više faktora, između ostalog, na sledećem: (i) razlikama između izveštaja 175. pešadijske brigade i izveštaja 3. armije;³⁹⁷² (ii) razlikama između izveštaja Prištinskog korpusa i izveštaja 3. armije;³⁹⁷³ (iii) brojnim borbenim izveštajima 3. armije podnetim Generalštabu/Štabu Vrhovne komande VJ-a³⁹⁷⁴, koji ne sadrže pojedinosti o teškim krivičnim delima počinjenim nad civilnim stanovništvom;³⁹⁷⁵ (iv) iskazu tadašnjeg zamenika načelnika Uprave bezbednosti VJ-a Aleksandra Vasiljevića, koji je nepotpuno izveštavanje pripisao Komandi 3. armije;³⁹⁷⁶ i (v) otkriću Štaba Vrhovne komande da su izveštaji 3. armije nepotpuni na osnovu informacija koje su prikupili Aleksandar Vasiljević i Geza Farkaš, tadašnji načelnik Uprave bezbednosti VJ-a, što je dovelo do sastanaka u Beogradu 16. i 17. maja 1999, kojima su prisustvovali Ojdanić, Pavković i drugi pripadnici VJ-a.³⁹⁷⁷ Pretresno veće je takođe zaključilo da je na tim sastancima Pavković izvestio o zločinima koje su počinili pripadnici VJ-a i o otkrivanju 800 leševa s Kosova, te je na sastanku održanom 17. maja 1999, kom je prisustvovao i Slobodan Milošević, predložio da se osnuje "zajednička državna komisija" koja je trebalo da istraži šta se događa na Kosovu. Pretresno veće je taj predlog okarakterisalo kao "neuspe[o]" i smatralo da on

Komandi 3. armije i u kojem se govori o krivičnim prijavama za ubistvo i pokušaj ubistva, podnetim vojnom tužilaštvu (DP 5D84), jer u tom izveštaju nije tačno navedeno ko su bile žrtve tih zločina (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 381-382, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 748). Međutim, pošto je ocenilo kontekst tog izveštaja u kom se detaljno opisuje stanje i borbene aktivnosti protiv NATO-a i albanskih "terorističkih snaga" i upućuje na "kolone civila koje se kreću ka Albaniji i Makedoniji" (DP 5D84, str. 1-2) u svetlu događanja na terenu, između ostalog, rasprostranjenih zločina nad kosovskim Albancima (Prvostepena presuda, tom 2), Žalbeno veće zaključuje da je razuman presuditelj o činjenicama mogao da na osnovu tog izveštaja izvede zaključak o Pavkovićevom znanju za zločine koje su pripadnici VJ-a počinili nad kosovskim Albancima.

³⁹⁶⁹ V. gore, (iii) par. 1210. Pavković ne dovodi u pitanje to što se Pretresno veće oslanja na taj dokaz u svom zaključku da je on znao da VJ i MUP vrše zločine, ali osporava ocenu Pretresnog veća u pogledu predloga da se osnuje državna istražna komisija, koji je izneo na jednom od tih sastanaka (dole, pododeljak VII.E.2.(e)(iv)).

³⁹⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 753. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 776.

³⁹⁷¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 782.

³⁹⁷² Prvostepena presuda, tom 3, par. 747, i izvori na koje se tamo poziva.

³⁹⁷³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 748, i izvori na koje se tamo poziva.

³⁹⁷⁴ U vezi s upotrebom termina "Štab Vrhovne komande", v. gore, par. 777.

³⁹⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 750-751, 753, 776, i izvori na koje se tamo poziva.

³⁹⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 737, 751, i izvori na koje se tamo poziva.

³⁹⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 737-740, 752-753, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 349-350.

nije predstavljao "iskrenu volju da se preduzmu efikasne mere protiv kriminalnih radnji na Kosovu."³⁹⁷⁸

a. Argumentacija strana u postupku

1214. Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on nepotpuno izveštavao o zločinima 1999. i da je to podstaklo dalje kriminalne radnje.³⁹⁷⁹ On takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo time što je zaključak o njegovoj nameri i značajnom doprinosu UZP-u delimično utemeljilo na njegovom nepotpunom izveštavanju o zločinima.³⁹⁸⁰

1215. Pavković tvrdi da nema dokaza da 3. armija Generalštabu/Štabu Vrhovne komande VJ-a nije prosleđivala informacije iz izveštajâ dobijenih iz Prištinskog korpusa.³⁹⁸¹ On tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on u svom izveštaju, koji je u ime 3. armije podneo Štabu Vrhovne komande, nepotpuno izvestio o zločinima pomenutim u jednom izveštaju 175. pešadijske brigade upućenom Prištinskom korpusu. Pavković u vezi s tim ističe da Pretresno veće nije razmotrilo mogućnost da Prištinski korpus o tim zločinima nije obavestavao 3. armiju.³⁹⁸² On takođe tvrdi da su, uprkos tome što Pretresno veće upućuje na jedan slučaj u kom su iz izveštaja 3. armije izostavljeni detalji sadržani u izveštaju Prištinskog korpusa, osnovne činjenice u vezi s činjenjem zločina prenošene Štabu Vrhovne komande, koji je mogao da zatraži dodatne informacije.³⁹⁸³ Pavković takođe upućuje na iskaz Velimira Obradovića, načelnika Operativnog centra u Komandi 3. armije 1999,³⁹⁸⁴ da mu Pavković nije izdao uputstvo da iz borbenih izveštaja izostavlja ikakve podatke i na to da on ne bi ni imao priliku da utiče na borbene izveštaje jer ih je svakodnevno sastavljalo nekoliko dežurnih oficira u operativnim centrima 3. armije, a on tokom sukoba nije nikad bio u centru.³⁹⁸⁵ Pavković takođe tvrdi da bi svaki eventualni pokušaj 3. armije da ne izvesti u potpunosti o informacijama primljenim iz Prištinskog korpusa bio uzaludan jer su od 12. aprila 1999. izveštaji Prištinskog korpusa slati direktno u Štab Vrhovne komande.³⁹⁸⁶

³⁹⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 739-740, i izvori na koje se tamo poziva.

³⁹⁷⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 303-305, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 744-753, 776. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 69.

³⁹⁸⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 314, 316. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 782.

³⁹⁸¹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 306. V. takođe žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 302-303; gore, fusnota 3968, u vezi s dokaznim predmetima 4D274 i 4D275.

³⁹⁸² Pavkovićeva replika, par. 71, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 747. V. takođe Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 307; žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 382, na kom je Pavković uputio na dokazne predmete 6D1135, 4D731 i 6D69, str. 38, i izneo tvrdnju da se o krivičnim delima, umesto toga, obavestavalo tužilaštvo Prištinskog korpusa.

³⁹⁸³ Pavkovićeva replika, par. 72, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 748.

³⁹⁸⁴ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 731.

³⁹⁸⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 307, gde se upućuje na Velimir Obradović, 22. oktobar 2007, T. 17365-17400, Velimir Obradović, DP 4D499, par. 16. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 73.

³⁹⁸⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 307, gde se upućuje na Velimir Obradović, 22. oktobar 2007, T. 17364, Velimir Obradović, DP 4D499, par. 16, i navodi da dokazni predmet 5D85, u stvari, pokazuje da je Štab Vrhovne komande dobijao izveštaje iz Prištinskog korpusa još 4. aprila 1999.

1216. Osim toga, Pretresno veće je, prema Pavkovićevim rečima, pogrešno protumačilo svedočenje Aleksandra Vasiljevića kad je navelo da je on rekao da je Komanda 3. armije odlučila da o određenim zločinima ne izveštava u redovnim borbenim izveštajima jer se njima bave organi vojnog pravosuđa.³⁹⁸⁷ Pavković tvrdi da Vasiljevićevo svedočenje, naprotiv, otkriva da je načelnik bezbednosti Prištinskog korpusa odlučio da ne izveštava o određenim zločinima iz izveštaja organa bezbednosti jer su ti slučajevi već bili procesuirani i u vezi s njima su već pokrenuti krivični postupci.³⁹⁸⁸ Pavković dodaje da su ti organi bezbednosti imali svoj mehanizam obaveštavanja, nezavistan od redovnih borbenih izveštaja, kojim su o svom delovanju obaveštavali više nivoa u komandnom lancu organa bezbednosti.³⁹⁸⁹ Pavković tvrdi da Pretresno veće, prema tome, nije uvažilo da su u vojsci postojala dva lanca izveštavanja, jedan je bio lanac organa bezbednosti za pitanja bezbednosti, uključujući zločine, a drugim su se prenosili "redovni borbeni izveštaji jedinica" o vojnim dejstvima.³⁹⁹⁰

1217. Pavković takođe osporava zaključke Pretresnog veća u vezi sa sastancima održanim u Beogradu 16. i 17. maja 1999, izvedene na osnovu informacija koje su dali Aleksandar Vasiljević i Geza Farkaš. On tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo "da su ti sastanci samo još jedan pokazatelj da su pripadnici VJ i MUP činili zločine na Kosovu," i da "Pavkovićev neuspeli predlog [da se osnuje komisija za istragu incidenata na Kosovu], po kojem nije preduzeo dalje korake, ne oličava iskrenu volju da se preduzmu efikasne mere protiv kriminalnih radnji na Kosovu."³⁹⁹¹ Pavković tvrdi da taj predlog pokazuje da on "nije imao zbog čega da se plaši" istrage i da nakon što je njegov predlog za osnivanje komisije odbio Milošević, koji je bio ovlašćen za osnivanje takve komisije, on više nije imao načina da svoj predlog ostvari.³⁹⁹²

1218. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće razumno zaključilo da je Pavković nepotpuno izveštavao o zločinima koje su njegovi podređeni činili 1999. i da zanemaruje dokaze koje je Pretresno veće u vezi s tim uzelo u obzir.³⁹⁹³ U vezi s njegovim argumentom da on nije učestvovao u sastavljanju borbenih izveštaja 3. armije koji su se podnosili Štabu Vrhovne komande, tužilaštvo tvrdi da on jednostavno ponavlja svoju argumentaciju iz pretresne faze i da se ne osvrće na

³⁹⁸⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 308, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 737. V. takođe žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 289-292.

³⁹⁸⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 308-309, 311, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, 19. januar 2007, T. 8750-8751, DP P2594, par. 59, DP 3D619, str. 3, gde se takođe tvrdi da je Vasiljević izjavio da je on uveren da se zločini nisu prikrivali. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 70.

³⁹⁸⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 309, gde se upućuje na *ibid.*, Dodatak C, gde se navode "brifinzi obaveštajne uprave".

³⁹⁹⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 310.

³⁹⁹¹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 311-313, 316, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 740.

³⁹⁹² Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 312, 314, gde se takođe tvrdi da činjenica da je on taj predlog dao u veoma kasnoj fazi rata pokazuje da nije imao nečistu savest i da se nije plašio takve istrage. Pavković takođe tvrdi da je on izdao podsetnik u vezi s postupkom izveštavanja i procesuiranja zločina 27. maja 1999, manje od dve nedelje pre kraja rata, čime je sebi prilično ograničio prostor za preduzimanje daljih koraka (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 315, gde se upućuje na DP 4D158).

zaključke Pretresnog veća u vezi s tim.³⁹⁹⁴ Što se tiče njegove tvrdnje da je otprilike od 10. aprila 1999. Prištinski korpus izveštaje podnosio direktno Štabu Vrhovne komande, tužilaštvo podseća na zaključak Pretresnog veća da on promenom u mehanizmu izveštavanja nije bio oslobođen dužnosti da Štab Vrhovne komande izveštava o zločinima.³⁹⁹⁵ Tužilaštvo takođe tvrdi da Pavković pogrešno tumači svedočenje Aleksandra Vasiljevića i da zanemaruje njegovu ocenu od strane Pretresnog veća.³⁹⁹⁶ U vezi s Pavkovićevom tvrdnjom da je izveštavanje o zločinima trebalo ići samo preko komandnog lanca organa bezbednosti, tužilaštvo tvrdi da su pripadnici VJ-a zločine trebali prijavljivati i putem redovnog komandnog lanca VJ-a i putem komandnog lanca organa bezbednosti.³⁹⁹⁷ Najzad, kao odgovor na Pavkovićev argument u vezi s njegovim predlogom za osnivanje istražne komisije iz maja 1999, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće razumno zaključilo da on pripadnike VJ-a nije putem drugih raspoloživih sredstava pozvao na odgovornost za teške zločine koje su činili na Kosovu 1999.³⁹⁹⁸

b. Analiza

1219. Prilikom ocene prakse izveštavanja 3. armije Pretresno veće je razmotrilo više izveštaja. Konkretno, Pretresno veće je imalo u vidu izveštaj od 31. marta 1999, koji je 175. pešadijska brigada poslala Komandi Prištinskog korpusa i u kom je detaljno izvestila o hapšenju osam dobrovoljaca zbog sumnje da su izvršili "nedela u s. Žegra", bez tačnog navođenja koji je zločin počinjen.³⁹⁹⁹ Pretresno veće je poredilo taj izveštaj s dva izveštaja Komande 3. armije poslata Štabu Vrhovne komande 1. i 2. aprila 1999. U ta dva izveštaja se govori o krivičnim delima pripadnika VJ-a, kao što su nedisciplinarnost, neodazivanje na poziv za mobilizaciju, napuštanje položaja i krađa iz kuća kosovskih Albanaca, ali nema konkretnih podataka o hapšenju osmorice dobrovoljaca u vezi s "nedel[ima] u s. Žegra".⁴⁰⁰⁰ Međutim, nejasno je da li su Komanda Prištinskog korpusa ili Komanda 3. armije izostavile konkretne podatke u vezi sa zločinom u selu Žegra. Stoga Žalbeno veće smatra da taj slučaj, sam po sebi, ne dokazuje da je "Pavkovićev izveštavanje o određenim kriminalnim radnjama VJ-a bilo nepotpuno."⁴⁰⁰¹

³⁹⁹³ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 121-122, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 571-572, 577, 737, 740, 747-748, 750-752, i traži da se taj argument odbaci bez razmatranja. V. takođe žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 348.

³⁹⁹⁴ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 123, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 571-572, 577, 737, 740, 751-752, i traži da se taj argument odbaci bez razmatranja.

³⁹⁹⁵ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 124, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 549.

³⁹⁹⁶ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 125-126, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 572, 737, 751, Aleksandar Vasiljević, 19. januar 2007, T. 8749-8751, Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 51-52, 55-56.

³⁹⁹⁷ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 127, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 549, 745, 748, 864.

³⁹⁹⁸ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 128, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 740, 757, 765, 777, 782.

³⁹⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 747, gde se upućuje na DP 5D825, str. 1. Žalbeno veće napominje da taj izveštaj nosi datum 31. marta 1999, a ne 29. marta 1999, kako je navelo Pretresno veće.

⁴⁰⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 747, gde se upućuje na DP 4D274, str. 2, DP 4D278, str. 2.

⁴⁰⁰¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 747.

1220. Pretresno veće je takođe navelo jedan drugi slučaj kad je Komanda Prištinskog korpusa 3. aprila 1999. izvestila Komandu 3. armije da su vojnom tužilaštvu podnete 32 krivične prijave, između ostalog, osam za ubistvo i tri za pokušaj ubistva,⁴⁰⁰² ali su iz izveštaja 3. armije, poslatog istoga dana Štabu Vrhovne komande, izostavljene te pojedinosti i pominju se samo "pojedinačni slučajevi pokušaja pljačke i druge kriminalne delatnosti".⁴⁰⁰³ Suprotno Pavkovićevoj tvrdnji, to se ne može smatrati "ključnim činjenicama o činjenju zločina".⁴⁰⁰⁴

1221. Pavkovićeva tvrdnja da je, u slučajevima kad su Štabu Vrhovne komande dostavljane uopštene informacije, Ojdanić mogao da zatraži dodatne informacije samo je ponovljeni argument koji je izneo u pretresnoj fazi, pri čemu nije pokazao da je napravljena ikakva greška.⁴⁰⁰⁵ Pretresno veće je odbilo taj argument i zaključilo da je Pavković nepotpuno izveštavao i pokušavao da minimalizuje učešće svojih podređenih snaga u činjenju zločina na Kosovu.⁴⁰⁰⁶ Taj zaključak se zasniva ne samo na nepodudarnosti izveštaja Prištinskog korpusa i izveštaja 3. armije od 3. aprila 1999,⁴⁰⁰⁷ već i na sledećim dokazima: (i) da je Ojdanić 2. aprila 1999. izdao naređenje da se zločini moraju prijavljivati i organima bezbednosti i Vrhovnoj komandi i da su se, u skladu s načelom komandovanja u VJ-u naređenja morala izvršavati na vreme i tačno;⁴⁰⁰⁸ (ii) da se većina slučajeva koji se pominju u borbenim izveštajima 3. armije podnetim Štabu Vrhovne komande odnosi na zločine počinjene protiv VJ-a, na primer na neodazivanje na mobilizaciju, a ne na teža krivična dela počinjena protiv civilnog stanovništva, uprkos tome što je na terenu prisilno raseljavanje bilo široko rasprostranjeno;⁴⁰⁰⁹ i (iii) da je VJ otkrio da 3. armija nepotpuno izveštava o zločinima, što je dovelo do niza sastanaka kojima su prisustvovali Ojdanić, Pavković, Milošević i drugi pripadnici VJ-a i MUP-a.⁴⁰¹⁰

1222. Pretresno veće je razmotrilo i sistem izveštavanja u VJ-u i imalo je u vidu dokaze da su otprilike od 10. aprila 1999. borbeni izveštaji iz Prištinskog korpusa slati i u Štab Vrhovne komande

⁴⁰⁰² Prvostepena presuda, tom 3, par. 748, gde se upućuje na DP 5D84, str. 2.

⁴⁰⁰³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 748, gde se poziva na DP 4D276, str. 2-3, i upućuje na DP 3D1128. Tokom žalbenog pretresa (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 381-382), Pavković je izneo tvrdnju da izveštaj od 3. aprila 1999. koji je 3. armija podnela Štabu Vrhovne komande (DP 4D276, tačka 6) upućuje na to da 3. armija, u vreme kad je poslala taj izveštaj, nije bila dobila izveštaj od 3. aprila 1999. iz Komande Prištinskog korpusa (DP 5D84). Budući da je Pretresno veće takođe imalo u vidu da se u izveštaju 3. armije poslatom Štabu Vrhovne komande sledećeg dana ne navode te pojedinosti (DP 3D1128), Pavkovićevo argument ne utiče na zaključak Pretresnog veća.

⁴⁰⁰⁴ Pavkovićeva replika, par. 72.

⁴⁰⁰⁵ Pavkovićeva replika, par. 72; Prvostepena presuda, tom 3, par. 749, gde se upućuje na Pavkovićevo završni podnesak, par. 216-217.

⁴⁰⁰⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 753, uzeto zajedno sa *ibid.*, tom 3, par. 749.

⁴⁰⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 748, 753.

⁴⁰⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 748, gde se upućuje na Đorđa Ćurčina, 5. oktobar 2007, T. 16961, DP 3D480, DP P984, DP P1041, str. 61-63, 96.

⁴⁰⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 728-729, 750, 753, i izvori na koje se tamo poziva.

⁴⁰¹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 734, 737-739, 752-753, i u njemu navedene reference. Pavković je tokom žalbenog pretresa osporio to što se Pretresno veće oslonilo na Farkašovo svedočenje u vezi s tim pitanjem (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 290). Međutim, Pavković je deo svedočenja (Geza Farkaš, 25. septembar 2007, T. 16292) tumačio van konteksta, pri čemu nije pokazao da

i u Komandu 3. armije.⁴⁰¹¹ Na osnovu dokaza kojima je raspolagalo, Pretresno veće je, uprkos tome, zaključilo "da je o zločinima počinjenim u zonama odgovornosti VJ trebalo izvestiti u redovnim borbenim izveštajima."⁴⁰¹² Pavković je stoga bio obavezan da Štab Vrhovne komande izveštava o zločinima putem redovnih borbenih izveštaja, bez obzira na promenu u sistemu izveštavanja. Pavković prosto ponavlja dokaze koje je Pretresno veće razmotrilo, a ne pokazuje da je ono u oceni napravilo ikakvu grešku u tom pogledu. Štaviše, Pretresno veće je eksplicitno razmotrilo i odbacilo iskaz Velimira Obradovića da Pavković nije nikada izdao uputstvo da se iz borbenih izveštaja izostavljaju informacije i da ne bi mogao uticati na sastavljanje borbenih izveštaja koje su sastavljali razni dežurni oficiri u operativnom centru 3. armije.⁴⁰¹³ Pretresno veće se, dakle, oslonilo na iskaz Aleksandra Vasiljevića, koji je nepotpuno izveštavanje pripisao Komandi 3. armije, i napomenulo da su ti izveštaji slati u Pavkovićevo ime.⁴⁰¹⁴

1223. Suprotno Pavkovićevoj tvrdnji, Pretresno veće nije iskrivljeno prikazalo Vasiljevićev iskaz kad je navelo da je on rekao "da je Komanda 3. armije u Prištini donela odluku da u redovnim borbenim izveštajima ne izveštava o određenim zločinima".⁴⁰¹⁵ Vasiljević je u svom svedočenju naveo da mu je, kad je obilazio organe bezbednosti VJ-a na Kosovu, načelnik bezbednosti Prištinskog korpusa rekao da on ne izveštava o krivičnim delima jer su sve te slučajeve već procesuirali organi vojnog pravosuđa.⁴⁰¹⁶ Međutim, Vasiljević je takođe izjavio da je Komanda 3. armije smatrala da nije potrebno da se informacije o zločinima unose u dnevne izveštaje upućene Štabu Vrhovne komande jer je ona već bila preduzela korake za sprovođenje istrage u vezi s tim zločinima.⁴⁰¹⁷ Pavković stoga nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo u svom tumačenju Vasiljevićevog iskaza u tom pogledu.

1224. Osim toga, Pavković greši kad se oslanja na to da je u okviru službe bezbednosti postojao lanac izveštavanja. Iako je Vasiljević izjavio da je zločine trebalo prijavljivati putem lanca izveštavanja organa bezbednosti, njegovo svedočenje, kao i svedočenja drugih svedoka i dokumentarni dokazi, pokazuju da je iste informacije takođe trebalo proslediti putem redovnog komandnog lanca Štabu Vrhovne komande, u redovnim komandnim izveštajima.⁴⁰¹⁸ Vasiljević je u

je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku u svojoj oceni tog svedočenja (Prvostepena presuda, tom 3, par. 571-572, 737, gde se upućuje, između ostalog, na Geza Farkaš, 25. septembar 2007, T. 16292-16294, 16303-16304). Njegov argument se stoga odbija.

⁴⁰¹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 549, gde se upućuje na Radojko Stefanović, 5. februar 2008, T. 21710.

⁴⁰¹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 549, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 55.

⁴⁰¹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 751, gde se upućuje na Velimir Obradović, 22. oktobar 2007, T. 17365-17366, 17400, Velimir Obradović, DP 4D499, par. 16.

⁴⁰¹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 751, gde se upućuje na DP 3D1128. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 571-572, 737, gde se upućuje, između ostalog, na Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 56, Aleksandar Vasiljević, 19. januar 2007, T. 8749-8751.

⁴⁰¹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 737. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 572.

⁴⁰¹⁶ Aleksandar Vasiljević, 19. januar 2007, T. 8750.

⁴⁰¹⁷ Aleksandar Vasiljević, 19. januar 2007, T. 8751; Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 55-56.

⁴⁰¹⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 512; *ibid.*, tom 3, par. 549, 745, 747, gde se upućuje, između ostalog, na Branko Gajić, 7. septembar 2007, T. 15188-15189, Geza Farkaš, 25. septembar 2007, T. 16292, Radojko Stefanović, 6. februar 2008, T. 21728, Miloš

svom svedočenju takođe izneo mišljenje da to nije bio pokušaj službe bezbednosti da prikrije zločine, već pogrešno uverenje da izveštavanje nije potrebno ako se počinioci zločina već krivično gone.⁴⁰¹⁹ Međutim, Pretresno veće je zaključilo da se njegovo objašnjenje kosi s činjenicom da su nadređene komande i dalje bile izveštavane o manje teškim zločinima čak i nakon što su predmeti vezani za njih bili predati vojnim pravosudnim organima.⁴⁰²⁰ Pavković stoga samo traži da ocena Vasiljevićevog iskaza od strane Pretresnog veća bude zamenjena njegovom ocenom, pri čemu ne pokazuje da je napravljena ikakva greška.

1225. Isto su tako neutemeljeni Pavkovićeви argumenti u vezi sa sastancima od 16. i 17. maja 1999, koji su bili sazvani kako bi se na njima razgovaralo o informaciji u vezi s nepotpunim izveštavanjem o zločinima i njegovom "neuspe[om] predlog[u]" sa sastanka od 17. maja 1999. da se osnuje istražna državna komisija.⁴⁰²¹ Pretresno veće je znalo da Milošević nije pokazao mnogo interesa za Pavkovićeв predlog, ali je, uprkos tome, zaključilo da Pavkovićeв predlog nije proizašao iz iskrene želje da se protiv kriminalnih radnji na Kosovu preduzmu efikasne mere.⁴⁰²² U vezi s tim, Pretresno veće je uzelo u obzir da su sastanci 16. i 17. maja 1999. sazvani zbog toga što je otkriveno da se o zločinima nepotpuno izveštava i da Pavković nije preduzeo nikakve dalje efikasne mere u vezi s otkrivanjem 800 leševa s Kosova, "uprkos tome što je na raspolaganju imao široka ovlašćenja."⁴⁰²³ Žalbeno veće podseća da je Pavković 1999. mogao da formira komisije u 3. armiji koje će brzo ispitati navodne kriminalne radnje.⁴⁰²⁴ Pored toga, Pretresno veće je nabrojalo nekoliko drugih mera kojima je raspolagao⁴⁰²⁵ i takođe napomenulo da Pavković, pošto je 2000. postao načelnik Generalštaba VJ-a, nije primenio svoje ovlašćenje da osnuje neku posebnu komisiju koja bi ispitala umešanost VJ-a u zločine počinjene 1999.⁴⁰²⁶ Samim pozivanjem na to da je bilo

Mandić, 23. januar 2008, T. 20924, Aleksandar Vasiljević, 18. januar 2007, T. 8666, Aleksandar Vasiljević, DP P2600, par. 52, DP 3D480, str. 1-2, DP P984, str. 2, DP P1041, str. 61-63, 96. V. takođe Aleksandar Vasiljević, 19. januar 2007, T. 8750-8751.

⁴⁰¹⁹ Aleksandar Vasiljević, 19. januar 2007, T. 8750.

⁴⁰²⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 737, 776.

⁴⁰²¹ Na osnovu Vasiljevićeвог svedočenja, Pavković tvrdi da je on to isto predložio i na sastanku održanom 16. maja 1999. (Pavkovićeв žalbeni podnesak, par. 312). Međutim, on Vasiljevićeво svedočenje iskrivljeno prikazuje kada navodi da je Pavković na tom sastanku izjavio da Lukić odbija da saruđuje i da ometa rad vojne komisije koju je on osnovao i da su njegovi vojni organi donekle nastavili istragu. Vasiljević je takođe objasnio da je na taj način trebalo da se proverí broj pronađenih leševa i da naređenje za pokretanje zvanične vojne istrage nije bilo izdato. (v. Aleksandar Vasiljević, 19. januar 2007, T. 8756-8757, 8760-8762, na koje se delimično poziva u Prvostepenoj presudi, tom 3, par. 738).

⁴⁰²² Prvostepena presuda, tom 3, par. 739-740.

⁴⁰²³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 740, 765.

⁴⁰²⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 721, gde se upućuje, između ostalog, na DP 4D86 od 13. aprila 1999, u kojem je Pavković naredio da se osnuje komisija koja će u roku od dva dana istražiti navode da u opštini Istok postoji zatočenički logor za kosovske Albance. Komisija je sledećeg dana dostavila Pavkoviću izveštaj (Prvostepena presuda, tom 3, par. 721, gde se upućuje na DP P1721 (prihvaćen i kao DP 4D212)). U svetlu tog dokaza, Pretresno veće je odbilo njegov argument da pre no što je okončana vazдушna kampanja NATO-a nije imao vremena za preuzimanje mera.⁴⁰²⁴ (Prvostepena presuda, tom 3, par. 757, gde se upućuje na DP 4D86).

⁴⁰²⁵ Te mere obuhvataju sledeće: (i) disciplinske mere (Prvostepena presuda, tom 3, par. 684, 757, 765); (ii) upotrebu Odeljenja bezbednosti 3. armije, koje je, između ostalog, bilo zaduženo da istraži navodne zločine pripadnika VJ-a (*ibid.*, tom 1, par. 508-509, 590; *ibid.*, tom 3, par. 757, 765); i (iii) angažovanje forenzičkih stručnjaka radi ekshumacije (*ibid.*, tom 2, par. 1333-1341, 1356; *ibid.*, tom 3, par. 732-733, 757, 765).

⁴⁰²⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 765.

potrebno da osnivanje takve komisije odobri Milošević, Pavković nije pokazao da je Pretresno veće pogrešno ocenilo dokaze u tom pogledu.

1226. Iz gorenavedenih razloga, Pavković nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku u svojim zaključcima u vezi s Pavkovićevim nepotpunim izveštavanjem o zločinima iz 1999, kao ni kad se na te konstatacije oslonilo prilikom izvođenja zaključka o njegovoj nameri i doprinosu UZP-u.⁴⁰²⁷ Shodno tome, Žalbeno veće u celosti odbija Pavkovićev deseti žalbeni osnov u tom pogledu.

(v) Pavkovićev propust da preduzme efikasne mere za sprečavanje i kažnjavanje činjenja zločina

1227. Pretresno veće je zaključak o Pavkovićevoj nameri i značajnom doprinosu UZP-u delimično zasnovalo na svom zaključku da je on propustio da preduzme efikasne mere da spreči zločine i pozove na odgovornost one koji su za njih bili odgovorni, u odgovor na informacije koje su ukazivale na to da su snage na Kosovu pod njegovom kontrolom činile zločine.⁴⁰²⁸

a. Argumentacija strana u postupku

1228. Pavković osporava zaključke Pretresnog veća o tome da je propustio da preduzme efikasne mere. On tvrdi da je Pretresno veće pogrešno primenilo pravo kad je zauzelo stav da se samim izdavanjem naređenja, bez obezbeđivanja njihovog sprovođenja, ne ispunjava dužnost komandanta da spreči i/ili kazni činjenje zločina od strane svojih podređenih.⁴⁰²⁹ U vezi s tim, Pavković tvrdi da je on, kao i Ojdanić i Lazarević, izdao više naređenja u kojima je tražio da se poštuje međunarodno humanitarno pravo i kazni činjenje zločina. On tvrdi da komandant, koji je udaljen od akcije na terenu, legitimno očekuje da njegovi podređeni prenesu naređenja niz komandni lanac, kao i da je dovoljno da on zna da su naređenja *de facto* preneti i da preduzme odgovarajuće mere pošto dozna da su naređenja prekršena.⁴⁰³⁰

1229. Pavković takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da njegova naređenja da se poštuje međunarodnog humanitarno pravo, izdavana kako 1998. tako i 1999, nisu bila odraz njegovog stvarnog nastojanja da preduzme efikasne mere da spreči činjenje zločina nad kosovskim

⁴⁰²⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 753, 775-776, 782.

⁴⁰²⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 740, 765, 777, 780, 782.

⁴⁰²⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 194, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 887.

⁴⁰³⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 194-195, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 888, fusnota 2252. V. takođe Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 190, 224, 299, 301, Dodatak D, gde se navode "naređenja u vezi s humanitarnim pravom". V. takođe žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 319-321, gde se upućuje, između ostalog, na Branko Krga, 4. oktobar 2007, T. 16916, DP 4D308, DP 4D212, DP P1306, DP 4D350, DP 5D201, DP 5D1033, DP 5D1004.

Albancima.⁴⁰³¹ On tvrdi da nema dokaza da naređenja koja je izdao 1998. nisu bila propisno prenošena niz komandni lanac ili da su postojala propratna uputstva da se ta naređenja ignorišu.⁴⁰³² On takođe upućuje na druge dokaze koji, kako on navodi, pokazuju da je on želeo da zaštiti civilno stanovništvo.⁴⁰³³ Pavković takođe tvrdi da Pretresno veće nije objasnilo kako je zaključilo da njegova naređenja o poštovanju međunarodnog humanitarnog prava iz 1999. nisu bila iskrena nastojanja da se preduzmu mere protiv zločina, što je zasnivalo na sledećem: (i) nerazumljivoj primedbi koju je Milomir Minić, jedan od vodećih civilnih članova Zajedničke komande,⁴⁰³⁴ izneo na sednici Zajedničke komande,⁴⁰³⁵ i (ii) na izjavi svedoka K90 da je VJ sprečavao kosovske Albance da odu.⁴⁰³⁶

1230. Pavković takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da on nije primenio svoje ovlašćenje da lica odgovorna za zločine pozove na odgovornost.⁴⁰³⁷ On tvrdi da Veće, kada je ocenjivalo njegovu mogućnost da to uradi, nije posvetilo dovoljno pažnje sledećem: (i) raznim borbenim izveštajima 3. armije u vezi s brojem lica koja su izvedena pred vojne sudove;⁴⁰³⁸ (ii) teškim radnim uslovima sudova tokom rata;⁴⁰³⁹ i (iii) činjenici da je, nakon rata protiv NATO-a koji je trajao svega 73 dana, VJ uklonjen s Kosova i da, nakon toga, osoblju suda VJ-a nije bilo dopušteno da tamo vodi istrage.⁴⁰⁴⁰ Pavković, osim toga, tvrdi da Pretresno veće nije utvrdilo da je on znao za konkretne zločine u kojima su učestvovalе snage VJ-a.⁴⁰⁴¹

⁴⁰³¹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 302; Pavkovićeva replika, par. 60, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 678, 765.

⁴⁰³² Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 302. Tokom žalbenog pretresa, Pavković je takođe istakao da su ta naređenja bila poverljiva (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 322).

⁴⁰³³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 215, gde se upućuje na Momir Stojanović, 7. decembar 2007, T. 19746-19749, koji je pomenuo Pavkovićevo obećanje da će zaštititi jedno albansko selo pod uslovom da ono ne pruža podršku OVK-u. Pavković takođe tvrdi da je 7. maja 1999. svojim podređenima izdao uputstvo da "obezbed[e] potpunu kontrolu teritorije i kretanja šiptarskih [termin za Albance] civila" (DP 4D198) u svrhu sprečavanja, između ostalog, krađe i podmetanja požara i obezbeđenja zaštite civilnog albanskog stanovništva Kosova (Pavkovićeva replika, par. 2-5).

⁴⁰³⁴ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 302, 1009, 1055, 1059, 1110.

⁴⁰³⁵ Pavkovićeva replika, par. 60, gde se upućuje na DP P1468, str. 53, gde je zabeležena Minićeva izjava: "Moramo [...] da maskiramo dejstva ovim civilnim diverzijama". Pavković je tokom žalbenog pretresa takođe istakao da je Minić to izjavio na sastanku Zajedničke komande, održanom osam meseci pre relevantnih događanja u proleće 1999. (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 322).

⁴⁰³⁶ Pavkovićeva replika, par. 61, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 765, i takođe ističe da se svedočenje svedoka K90 kosi s tezom tužilaštva da su kosovski Albanci bili prisiljeni da odu.

⁴⁰³⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 189, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 780.

⁴⁰³⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 189, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 529. V. takođe žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 382, gde se upućuje na DP P953.

⁴⁰³⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 190, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 530-531.

⁴⁰⁴⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 192; Pavkovićeva replika, par. 56. Pavković takođe tvrdi da Pretresno veće nije imalo standard za ocenu statistike o počinjenim zločinima u odnosu na slučajeve krivičnog gonjenja tokom rata (Pavkovićeva replika, par. 57). Stoga je, po Pavkovićevom mišljenju, Pretresno veće svoj zaključak da je on bio svestan nepropisnog funkcionisanja vojnog pravosudnog sistema VJ-a zasnovalo na nedopustivoj pretpostavci da je on to "morao da zna" zbog razlike između velikog broja zločina i malog broja slučajeva krivičnog gonjenja (*ibid.*, par. 55). V. takođe Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 196.

⁴⁰⁴¹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 191. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 59, gde se tvrdi da neko lice mora da bude upoznato s pojedinostima nekog konkretnog krivičnog dela da bi moglo da traži od tužilaca van svog komandnog lanca da to krivično delo istraže i pokrenu krivični postupak. V. takođe Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 52.

1231. Pavković takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on nastojao da prikrije činjenje zločina na Kosovu.⁴⁰⁴² U prilog toj tvrdnji, Pavković upućuje na Lazarevićev zahtev od 26. aprila 1999. da se imenuje vojni sudski patolog koji bi istražio moguće činjenje zločina od strane pripadnika VJ-a, na koji je Pavković odgovorio i sledećeg dana imenovao sudskog patologa.⁴⁰⁴³ Pavković takođe tvrdi da nema dokaza da je bilo drugih incidenata u vezi s kojima nisu promptno i propisno preduzete mere.⁴⁰⁴⁴ Po njegovom mišljenju, Pretresno veće nije na odgovarajući način uzelo u obzir druge oslobađajuće dokaze o njegovim nastojanjima da ograniči i istraži činjenje zločina na Kosovu, uključujući i njegov predlog da se osnuje zajednička državna komisija i razreše dužnosti komandanti tri brigade.⁴⁰⁴⁵

1232. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće razumno zaključilo da Pavković nije pozvao na odgovornost izvršioce zločina na Kosovu 1999.⁴⁰⁴⁶ i da njegova naređenja da se poštuje međunarodno humanitarno pravo nisu bila "istinske mere za ograničavanje" zločina VJ-a, već pokušaj da se prikriju kriminalne radnje njegovih podređenih.⁴⁰⁴⁷ Tužilaštvo takođe tvrdi da izdata naređenja i koraci koje su drugi preduzeli ne pokazuju da je Pavković preduzeo efikasne mere.⁴⁰⁴⁸ Tužilaštvo dalje tvrdi da Pavković nije pokazao da je Pretresno veće napravilo grešku kad je zaključilo da je celokupni pravosudni sistem vojske bio neefikasan u pogledu kažnjavanja ratnih zločina i da on nije preduzeo nikakve mere uprkos tome što mu je to bilo poznato.⁴⁰⁴⁹ Tužilaštvo takođe tvrdi da, za svrhu odgovornosti na osnovu UZP-a, Pretresno veće nije bilo obavezno da zaključi da je on znao za konkretne zločine koje su činili pripadnici VJ-a i da nije preduzeo nikakve mere.⁴⁰⁵⁰ Tužilaštvo takođe tvrdi da Pavkovićevo odobrenje Lazarevićevog zahteva u aprilu 1999. za imenovanje forenzičkog patologa radi ekshumacije na lokaciji za koju se sumnjalo da je

⁴⁰⁴² Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 193.

⁴⁰⁴³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 193, 195, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 872. Pavković takođe tvrdi da se sva Lazarevićeva nastojanja da istraži zločine na Kosovu moraju pripisati u zaslugu njemu, Pavkoviću, jer je on stalno bio na Kosovu tokom dotičnih događaja i, kao Lazarevićev neposredni pretpostavljeni, s njim bio u stalnoj vezi (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 193, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 717).

⁴⁰⁴⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 195.

⁴⁰⁴⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 190, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 777.

⁴⁰⁴⁶ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 82, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 571-572, 577, 715-766, 776-777, 782. V. takođe žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 369-370.

⁴⁰⁴⁷ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 88, 99, 117-118, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 92, 678, 740, 757, 765, 777. V. takođe žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 368-369. V. takođe Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 3, gde se tvrdi da DP 4D198, na koji se Pavković poziva, zapravo pokazuje da je on doprinio raseljavanju kosovskih Albanaca. V. takođe *ibid.*, par. 97.

⁴⁰⁴⁸ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 87, 117. Tužilaštvo takođe napominje da Pavković upućuje na DP 4D305, koji nije uvršten u spis (*ibid.*, fusnota 503).

⁴⁰⁴⁹ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 83, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 528-530, 569, *ibid.*, tom 3, par. 763, 765, 782; Pavkovićev završni podnesak, par. 314-337, u kom se takođe tvrdi da Pavković ponavlja svoj argument iz pretresne faze. V. takođe Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 21. Tužilaštvo takođe ističe da je Pretresno veće ustanovilo Pavkovićev propust da preduzme efikasne mere ne samo tokom sukoba već i tokom perioda koji je usledio, tj. 2000. godine, kad je bio načelnik Generalštaba (Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 85, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 740, 757, 765, 777).

⁴⁰⁵⁰ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 84, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 715-766, 776-777, 780, 782, i gde tužilaštvo tvrdi i da je Pretresno veće, u svakom slučaju, zaključilo da je on znao za razne konkretne zločine koje su pripadnici VJ-a počinili u okviru UZP-a.

masovna grobnica ne pokazuje da je on preduzimao korake da se zločini istraže.⁴⁰⁵¹ Ono dodaje da Pavković u svom argumentu da se on "promptno i propisno" bavio svim potencijalnim zločinima VJ-a za koje je znao zanemaruje relevantne zaključke Pretresnog veća.⁴⁰⁵²

b. Analiza

1233. Suprotno Pavkovićevoj tvrdnji, Pretresno veće nije zauzelo stav da to što je neki komandant propustio da se pobrine da se njegova naređenja sprovedu znači da je propustio da ispuni svoju dužnost komandanta.⁴⁰⁵³ U svakom slučaju, Pavkoviću i nije izrečena osuđujuća presuda kao nadređenom na osnovu člana 7(3) Statuta. On je, naime, osuđen za činjenje zločina putem učestvovanja u UZP-u na osnovu člana 7(1) Statuta. Prilikom ocene Pavkovićeve namere i doprinosa zajedničkom cilju UZP-a, Pretresno veće je uzelo u obzir neefikasnost mera koje je Pavković preduzeo u cilju ograničavanja kriminalnih radnji svojih podređeni.⁴⁰⁵⁴ U pogledu Pavkovićeve mogućnosti i propusta da preduzme efikasne mere protiv svojih podređenih zbog činjenja zločina, kao i u pogledu toga da li je trebalo da uradi više nego da se samo pobrine da se njegova naređenja proslede niz komandni lanac, to su jednostavno bila pitanja vezana za dokazivanje, a ne pitanja od presudnog značaja za njegovu krivičnu odgovornost u smislu člana 7(1) Statuta.⁴⁰⁵⁵

1234. Nezavisno od toga da li su Pavkovićeva naređenja kojima se tražilo da se podređeni pridržavanju međunarodnog humanitarnog prava propisno prenošena niz komandni lanac, Pretresno veće je zaključilo da ta naređenja nisu bila iskrena nastojanja da se spreči činjenje zločina na Kosovu 1998. i 1999.⁴⁰⁵⁶ U vezi s tim, Pretresno veće je uzelo u obzir dokaze koji pokazuju da Pavković nije preduzeo druge mere kojima je raspolagao. Godine 1999, te mere su obuhvatale disciplinske mere, osnivanje komisije koja bi istražila pitanje široko rasprostranjenog proterivanja, upotrebu odeljenja bezbednosti u njegovoj jedinici i angažovanje forenzičkih stručnjaka koji su mu bili na raspolaganju.⁴⁰⁵⁷ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir sledeće: (i) Pavkovićevo nepotpuno izveštavanje ili minimalizovanje kriminalnih radnji njegovih podređenih i drugih učesnika u

⁴⁰⁵¹ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 86, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1334-1335, 1337-1339, *ibid.*, tom 3, par. 732-733, 872.

⁴⁰⁵² Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 89, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 740, 757, 765, 777, 782, i traži da se taj argument odbaci bez razmatranja.

⁴⁰⁵³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 194, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 887. Deo Prvostepene presude na koju se u vezi s tim poziva Pavković referenca je Pretresnog veća na tvrdnju tužilaštva u vezi s Lazarevićem.

⁴⁰⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 777.

⁴⁰⁵⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 28; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 193, 204. U vezi s elementima odgovornosti na osnovu UZP-a, v. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, 429-430; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64-65; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227-228.

⁴⁰⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 765, 777.

⁴⁰⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 757, 765. V. takođe gore, par. 1225.

zajedničkim operacijama 1998. i 1999; (ii) iskaz svedoka K90 da su 1990. neki kosovski Albanci bili sprečeni da odu jer je zahvaljujući njihovom prisustvu VJ bio zaštićen od napada NATO-a;⁴⁰⁵⁸ i (iii) dokaz da je tokom razgovora o bezbednosnoj situaciji na Kosovu na sednici Zajedničke komande održanoj 13. avgusta 1998, Milomir Minić rekao prisutnima, među kojima je bio i Pavković, da moraju da "maskira[ju] dejstva ovim civilnim dejstvima".⁴⁰⁵⁹ Suprotno Pavkovićevim tvrdnjama,⁴⁰⁶⁰ Minićeva izjava dovoljno je razumljiva, a značaj iskaza Minića i svedoka K90 je očigledan jer pokazuje neiskrenost koordinatora zajedničkih operacija na Kosovu, između ostalog i Pavkovića, u pogledu borbenih akcija protiv kosovskih Albanaca i nepoštovanje života albanskog stanovništva na Kosovu. U tim okolnostima, Žalbeno veće zaključuje da je razuman presuditelj o činjenicama mogao pripisati mali značaj dokazima koji, kako se navodi, ukazuju na Pavkovićevu želju da zaštiti civilno stanovništvo i zaključilo da njegova naređenja o tome da se treba pridržavati međunarodnog humanitarnog prava nisu bila "istinske mere za ograničavanje vršenja krivičnih dela do kojeg je dolazilo na Kosovu."⁴⁰⁶¹

1235. Pretresno veće je zaključilo da je "tokom sukoba na Kosovu, koji je počeo 24. marta 1999." u VJ-u postojao funkcionalan sistem vojnog pravosuđa.⁴⁰⁶² Međutim, Pretresno veće je dalje zaključilo da, uprkos tome što vojni tužioci i sudovi "veliki broj predmeta i jesu procesuirali, uglavnom kada su bila u pitanju lakša krivična dela i dela protiv samog VJ, kao što su izbegavanje vojne službe i bekstvo iz vojske", taj sistem nije bio efikasan u "vođenju istraga, krivičnom gonjenju i kažnjavanju lica odgovornih za teške zločine protiv civilnog stanovništva."⁴⁰⁶³ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir da je to delimično bilo posledica toga što su pripadnici VJ-a opstruirali sudski postupak i onemogućavali krivično gonjenje, kao i toga što znatan broj krivičnih dela nije bio prijavljen organima vojnog pravosuđa.⁴⁰⁶⁴ Pretresno veće je zaključilo da je Pavković morao znati da sistem vojnog pravosuđa valjano ne funkcioniše zbog razlike između broja prijavljenih istraga i slučajeva krivičnog gonjenja u vezi s teškim krivičnim delima i velikog broja incidentata

⁴⁰⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 765, gde se upućuje na K90, 30. januar 2007, T. 9408. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 44, gde se upućuje na svedoka K90, 30. januar 2007, T. 9408, Momir Stojanović, 6. decembar 2007, T. 19732. Svedok K90 i njegova jedinica VJ-a učestvovali su u "premeštanj[u]" kosovskih Albanaca, između ostalog, iz devet ili deset sela oko Đakovice sredinom avgusta 1999, koje je sprovedeno u skladu s usmeno prenetim naređenjima unutar VJ-a (Prvostepena presuda, tom 2, par. 152-155; *ibid.*, tom 3, par. 43). U tom kontekstu, svedok K90 je pomenuo i kosovske Albance koji nisu bili premešteni kako bi VJ-u pružili zaštitu od napada NATO-a. V. takođe gore, pododeljci VI.B.5.(b)(ii) i VII.B.3.(a)(iv).

⁴⁰⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 765, gde se upućuje na DP P1468, str. 52-53, DP P949, str. 364.

⁴⁰⁶⁰ Pavkovićeva replika, par. 60-61.

⁴⁰⁶¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 765, 777. U vezi s DP 4D198, u kom je Pavković 7. maja 1999. svojim podređenima izdao uputstvo da "obezbed[e] potpunu kontrolu teritorije i kretanja šiptarskog [termin za Albance] civilnog stanovništva", Pretresno veće je napomenulo da svedok, uprkos tome što je tvrdio da je uputstvo bilo da se zaštite civili u pokretu, nije mogao da objasni zašto se među njima pravila razlika u pogledu etničke pripadnosti. Odbivši da to uputstvo shvati kao uputstvo koje se odnosi na civilno stanovništvo, Pretresno veće je o njemu razumno govorilo kao o jednom od raznih dokaza koji pokazuju da je Pavković bio obavešten o velikom kretanju albanskog stanovništva Kosova (Prvostepena presuda, tom 3, par. 736, 775; Pavkovićeva replika, par. 2-5).

⁴⁰⁶² Prvostepena presuda, tom 1, par. 569.

⁴⁰⁶³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 569.

koji su obuhvatali teške zločine, između ostalog prisilno raseljavanje⁴⁰⁶⁵, o čemu je Pavković bio obavešten.⁴⁰⁶⁶

1236. Pretresno veće je, osim toga, bilo upoznato sa spoljnim faktorima koji su otežavali istrage i krivično gonjenje, između ostalog, s "kratk[im] period[om] postojanja ratnih sudova, poteškoć[ama] vezan[im] za rad u ratnoj zoni i ograničen[im] pristup[om] Kosovu posle rata."⁴⁰⁶⁷ Međutim, ti

⁴⁰⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 569. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 529, 538-547, 549-568; *ibid.*, tom 3, par. 728-729, 747-750, 763 (fusnota 1947), i izvori na koje se tamo poziva.

⁴⁰⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 763. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2 u celosti. U svetlu dokaza koje je Pretresno veće razmotrilo, uključujući velik broj izveštaja unutar VJ-a i raznih izveštaja o radu sistema vojnog pravosuđa, koji pokazuju da je organima vojnog pravosuđa bio prijavljen samo mali broj teških zločina (Prvostepena presuda, tom 1, par. 529, 539-547; *ibid.*, tom 3, par. 728-729, 747-750, 763 (fusnota 1947), i izvori na koje se tamo poziva), Žalbeno veće nije uverio Pavkovićeve argumente da je potrebno primeniti statistički standard da bi se ta razlika primetila (Pavkovićeve replika, par. 55, 57). Pavkovićeve argumente da ni NATO ni nijedna od njegovih članica nisu krivično gonili svoje vojno osoblje koje je na Kosovu činilo zločine neselektivnim bombardovanjem i ubijanjem civila (Pavkovićeve replika, par. 58) odbija se kao nerelevantan.

⁴⁰⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 715-743, 754-757, 775. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 563-566; *ibid.*, tom 3, par. 759-762, 764. U vezi s lošim funkcionisanjem sistema vojnog pravosuđa u VJ-u i njegovim znanjem o tome, Žalbeno veće odbija i Pavkovićeve argumente da je Pretresno veće nerazumno postupilo kad se oslonilo na iskaz bivšeg vojnog tužioca Lakića Đorovića prilikom izvođenja zaključka da je Pavković znao da su snage VJ-a, u periodu na koji se odnosi Optužnica, protivzakonito oduzimale i kasnije distribuirale imovinu kosovskih Albanaca, kao i da su u to bila umešana lica iz sistema vojnog pravosuđa (Pavkovićeve žalbeni podnesak, par. 264-272; Pavkovićeve replika, par. 65; *contra* Odgovor tužilaštva na Pavkovićeve žalbu, par. 107-110). Pavković upućuje na sledeće: (i) Đorovićevo hirovito i nasilno ponašanje pomenuto u zvaničnim izveštajima; i (ii) svedočenja brojnih svedoka zaposlenih u organima vojnog pravosuđa, koji odbacuju Đorovićeve tvrdnje (Pavkovićeve žalbeni podnesak, par. 265, 271). Međutim, iako je Pretresno veće bilo svesno tih faktora (Prvostepena presuda, tom 1, par. 497-499, 550-551, 553-554, 557-558, 560, 565-567; *ibid.*, tom 3, par. 759, 761, 764, i izvori na koje se tamo poziva) ipak je zaključilo da je Đorović verodostojan i odlučilo da se osloni na njegov iskaz (Prvostepena presuda, tom 1, par. 497-499, 554, 558; *ibid.*, tom 3, par. 764, i izvori na koje se tamo poziva), zbog sledećeg: (i) nepotkrepljenosti zvaničnih izveštaja u kojima je Đorovićevo ponašanje, kako navodi Pavković, opisano kao "hirovito i nasilno"; (ii) tri pozitivne radne ocene, njegovog vladanja u sudnici i njegovog ponašanja u prošlosti – uključujući njegovo odbijanje da izvrši naređenja, što ukazuje na njegov nezavisan duh i otvoren nastup; i (iii) podudaranja dokumentarnih dokaza s njegovim iskazom (Prvostepena presuda, tom 1, par. 497-499, 539-548, 553-554; *ibid.*, tom 3, par. 758, i izvori na koje se tamo poziva). Iako Pavković takođe tvrdi da je Đorovićeve opis Pavkovićeve uloge u protivzakonitom oduzimanju i distribuiranju imovine kosovskih Albanaca zasnovan na poslednjim saznanjima (Pavkovićeve žalbeni podnesak, par. 266), Pretresno veće je toga bilo svesno, ali je ipak zaključilo da činjenica da je na sastanku "učestvovalo više od 30 oficira VJ, među kojima je bilo i ljudi iz vojnog pravosuđa, i da se razgovaralo o pitanju koje se ticalo imovine oduzete s Kosova", potkrepljuje njegov iskaz da je Pavković bio toga svestan (Prvostepena presuda, tom 3, par. 764). Pavković ne pokazuje da zaključak Pretresnog veća sadrži ikakvu grešku. Suprotno Pavkovićevoj tvrdnji (Pavkovićeve žalbeni podnesak, par. 267), a imajući u vidu da nepreciznost i manje nedoslednosti u iskazima različitih svedoka ne diskredituju nužno njihovo svedočenje (Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 31; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 496-498), Pretresno veće je razumno postupilo kad je uzelo u obzir Đorovićeve iskaz, uprkos tome što on navodi da je Pavković bio načelnik Generalštaba VJ-a 1999. godine (Lakić Đorović, 13. mart 2007, T. 11644-11645), kao i manjoj nepodudarnosti između njegovog i Uzelčevog svedočenja (Lakić Đorović, 13. mart 2007, T. 11644; Milan Uzelac, 21. septembar 2007, T. 16163). Kao što Pavković dodatno tvrdi, (Pavkovićeve žalbeni podnesak, par. 272), u "informaciji o radu" od 1. juna 1999, u kojoj Đorović opisuje rad svoje službe do 31. maja 1999, ne izveštava se ni o kakvim problemima u pravosudnom sistemu vojske ni o uplitanju pripadnika VJ-a (DP 4D159). Međutim, budući da je taj izveštaj usredsređen na broj i karakter slučajeva kojima se Đorovićeve služba bavila, činjenica da u tom dokumentu nije izrazio svoje bojazni ne dovodi u pitanje njegov iskaz o tim problemima, koji potkrepljuju drugi dokazi (Prvostepena presuda, tom 1, par. 537-548; *ibid.*, tom 3, par. 758, i izvori na koje se tamo poziva). Iako dokazi ne potkrepljuju Pavkovićeve argumente da je Đorović od 22. maja 1999. u Prištini proveo samo nešto manje od deset dana (Pavkovićeve žalbeni podnesak, par. 272), Pretresno veće je znalo da je on radio pri Vojnom okrugu Priština samo od 20. maja do 5. juna 1999. i da je u Prištini stigao 22. maja 1999. (Prvostepena presuda, tom 1, par. 496, 562. V. takođe DP 3D1137 (pod pečatom), str. 9). Međutim, razuman presuditelj o činjenicama se mogao osloniti na Đorovićeve zapažanja iz tog perioda, kao i na njegova zapažanja pre i posle tog perioda, kad je bio raspoređen u vojne pravosudne organe u Beogradu (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 496). Dokazni predmeti 4D164, 4D174 i P1182, na koje upućuje Pavković (Pavkovićeve žalbeni podnesak, par. 268-270; *contra* Odgovor tužilaštva na Pavkovićeve žalbu, par. 109) takođe ne dovode u pitanje Đorovićeve iskaz. Dokazni predmeti 4D164 i 4D174, koji pokazuju da je vođena evidencija o svim konfiskovanim i oduzetim vozilima i da je Pavković izdao naređenje da upotrebu tih vozila moraju odobriti, između ostalog, komandanti Korpusa, ne sadrže informacije o zakonitosti oduzimanja i konfiskovanja. Oni pokazuju da je VJ posedovao i koristio oduzetu i konfiskovanu robu i u tom smislu potkrepljuju Đorovićeve iskaz. Dokazni predmet P1182, koji pokazuje da su već 10. maja 1999. vođeni krivični postupci protiv šest lica koja su oduzela vozila, ne ukazuje na to da je većina predmeta vezanih za protivzakonito oduzimanje krivično procesuirana niti da je Pavković obezbedio te krivične postupke. Taj dokazni predmet ne pokazuje ni da li su vozila, koja je oduzelo tih šest lica, kasnije vraćena vlasnicima ili su protivzakonito distribuirana.

⁴⁰⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 569. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 530-531, 536, i izvori na koje se tamo poziva. U pretresnoj fazi postupka, te spoljne faktore naveli su Ojdanić i/ili Pavković (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 527; Ojdanićev završni podnesak, par. 284-288, 305-306; Pavkovićeve završni podnesak, par. 322).

spoljni faktori ne dovode u pitanje zaključak koji je Pretresno veće izvelo u pogledu Pavkovićevog propusta da one koji su bili odgovorni za zločine pozove na odgovornost, jer je konstatovalo da je Pavković znao da su nepropisno funkcionisanje vojnog pravosuđa VJ-a delom prouzrokovali pripadnici VJ-a.⁴⁰⁶⁸ Oslanjajući se samo na svoju ličnu ocenu dokaza i ponavljajući svoje argumente iz pretresnog postupka,⁴⁰⁶⁹ Pavković ne pokazuje da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku prilikom ocene dokaza u tom pogledu.

1237. Pavkovićev argument da Pretresno veće nije ustanovilo da je on znao za konkretne zločine u kojima su učestvovala snage VJ-a, što bi mu omogućilo da preduzme korake, takođe je neutemeljen.⁴⁰⁷⁰ Propust optuženog da kazni svoje podređene za činjenje zločina uprkos tome što za njih zna nije nužan sastavni element odgovornosti na osnovu UZP-a.⁴⁰⁷¹ Pretresno veće je Pavkovićeva opšta saznanja o prisilnom raseljavanju i drugim zločinima njegovih podređenih ili pripadnika MUP-a, njegovu svest o činjenju takvih zločina na nekim od konkretnih lokacija navedenih u Optužnici ili o navodima u vezi s tim,⁴⁰⁷² njegov propust da interveniše kako bi sprečio ponavljanje takvih zločina⁴⁰⁷³ i njegovo uporno izdavanje naređenja za operacije i saradnju s MUP-om,⁴⁰⁷⁴ ispravno smatralo dokazima na osnovu kojih se može izvesti zaključak o njegovoj nameri i doprinosu UZP-u.⁴⁰⁷⁵

1238. Pretresno veće je takođe znalo za dokaz o tome da je krajem aprila 1999. Komanda 3. armije odobrila Lazarevićev zahtev da se angažuje forenzički patolog kako bi pregledao tela pronađena u masovnim grobnicama u Izbici.⁴⁰⁷⁶ Međutim, Pretresno veće nije smatralo da je taj zahtev predstavljao korak u cilju preduzimanja efikasne istrage jer su forenzički patolog i njen tim zadužen za to pitanje održali dva sastanka s Pavkovićem i Lazarevićem, na kojima se nije mnogo raspravljalo i nisu nikom predali izveštaj jer ga niko nije zatražio.⁴⁰⁷⁷ Pretresno veće je takođe napomenulo da je Pavković smenio tri komandanta brigada, kako on sam navodi, "uglavnom zbog nepreduzimanja naređenih mera za zaštitu i maskiranje jedinica" i da , osim jednog, nijedan od njih

⁴⁰⁶⁸ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 569; *ibid.*, tom 3, par. 763. Žalbena veće takođe ima u vidu iskaz na koji upućuje Pretresno veće da je, nakon prestanka neprijateljstava na Kosovu 10. juna 1999, VJ mogao da nastavi istragu o ratnim zločinima počinjenim tokom tih neprijateljstava (Prvostepena presuda, tom 1, par. 536; *ibid.*, tom 3, par. 743, i izvori na koje se tamo poziva).

⁴⁰⁶⁹ Pavkovićev završni podnesak, par. 314-322.

⁴⁰⁷⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 191.

⁴⁰⁷¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 28. Up. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 276.

⁴⁰⁷² Prvostepena presuda, tom 3, par. 775. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 717 (u vezi s prisilnim raseljavanjem iz Prištine krajem marta i početkom aprila 1999, koje su izvršili VJ, MUP i s njima povezane snage), 732-733 (u vezi s ubijanjem u Izbici krajem marta 1998, koje je izvršio MUP).

⁴⁰⁷³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 776-777, 780.

⁴⁰⁷⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 774-775, 780.

⁴⁰⁷⁵ V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 28; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 204.

⁴⁰⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1334-1336; *ibid.*, tom 3, par. 732, i izvori na koje se tamo poziva.

⁴⁰⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1337-1339; *ibid.*, tom 3, par. 733, i izvori na koje se tamo poziva, gde je Pretresno veće takođe napomenulo da je Pavković forenzičkom patologu i njenom timu rekao samo da spreče širenje bolesti i preduzmu neophodne korake za identifikaciju i utvrđivanje uzroka smrti. Pavkovićev argument da se njemu moraju pripisati sva Lazarevićeva nastojanja da se istraže zločini na Kosovu (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 193) odbija se kao spekulativan.

nije krivično gonjen.⁴⁰⁷⁸ Pavković nije izneo nijedan argument o tome zašto je ocena dokaza od strane Pretrsenog veća bila nerazumna.

1239. Žalbeno veće takođe podseća da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da Pavkovićev neuspeli predlog sa sastanaka od 17. maja 1999. da se osnuje zajednička državna komisija koja bi istražila situaciju na Kosovu nije odraz istinske želje da se preduzmu efikasne mere protiv tamošnjih kriminalnih radnji.⁴⁰⁷⁹ Tvrdeći da ne postoje incidenti kojima se nije "promptno i propisno" bavio, Pavković zanemaruje zaključke Pretresnog veća i potkrepljujuće dokaze o tome da je propustio da preduzme raspoložive mere protiv teških zločina koje je počinio VJ,⁴⁰⁸⁰ da je nepotpuno izveštavao Štab Vrhovne komande o zločinima⁴⁰⁸¹ i bio svestan nepropisnog funkcionisanja sistema vojnog pravosuđa u VJ-u.⁴⁰⁸²

1240. Ukratko, Pavković nije pokazao da su zaključci Pretresnog veća o njegovom propustu da preduzme mere za sprečavanje zločina i da one koji su za to odgovorni pozove na odgovornost nerazumni. Stoga Žalbeno veće u celosti odbija njegov peti žalbeni osnov i njegov podosnov 8(a), kao i relevantni deo njegovog šestog i devetog žalbenog osnova.

(vi) Navodne greške u zahtevu da komandant ne samo kazni činjenje zločina već i da smesta prekine borbena dejstva

1241. Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je komandant, pošto dozna da snage pod njegovom kontrolom čine zločine, dužan ne samo da kazni svoje podređene već i da smesta prekine borbena dejstva. Pavković tvrdi da pravo o odgovornosti nadređenog ne zahteva da se u takvim okolnostima prekine borba ili izvrši predaja neprijatelju.⁴⁰⁸³ On takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da to što 1998. nije ispunio taj uslov pokazuje "njegovu učešće u [UZP-u] i entuzijazam zbog toga što se on sprovodi."⁴⁰⁸⁴ On takođe tvrdi da se SRJ, kao suverena država, morala boriti protiv unutrašnje pobune 1998. i, osim toga, protiv NATO-a, koji je koristio prekomernu silu, 1999.⁴⁰⁸⁵ i da su u situacijama intenzivnih borbi zločini "gotovo neizbežni."⁴⁰⁸⁶ Tužilaštvo odgovara da Pretresno veće nije razmatralo Pavkovićeve postupke iz

⁴⁰⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 725, i izvori na koje se tamo poziva.

⁴⁰⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 740. V. gore, par. 1225.

⁴⁰⁸⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 757, 765, 777, 780. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 715-766 i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe gore, par. 1225, 1234.

⁴⁰⁸¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 753, 765, 776. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 571-572, 577, 734-739, 745-752, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe gore, pododjeljak VII.E.2.(e)(iv).

⁴⁰⁸² Prvostepena presuda, tom 1, par. 569; *ibid.*, tom 3, par. 763-764. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 528-568; *ibid.*, tom 3, par. 759-762. V. takođe gore, par. 1235-1236.

⁴⁰⁸³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 299, 301, Dodatak D, gde se navode "naredjenja u vezi s međunarodnim humanitarnim pravom".

⁴⁰⁸⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 297-299, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 678, 720.

⁴⁰⁸⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 300. V. takođe *ibid.*, par. 27.

⁴⁰⁸⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 301.

1998. izolovano⁴⁰⁸⁷ i da on, pozivajući se na pretnju od strane OVK-a i NATO-a 1999, zanemaruje okolnosti na osnovu kojih je Pretresno veće izvelo zaključak o njegovoj nameri da učestvuje u UZP-u.⁴⁰⁸⁸

1242. Žalbeno veće ponavlja da je Pretresno veće osudilo Pavkovića kao učesnika u UZP-u, a ne kao nadređenog na osnovu člana 7(3) Statuta. Da bi se utvrdila odgovornost na osnovu UZP-a, Pavkovićevo dužnost da spreči zločine svojih podređenih ili kazni njihove počinioce, odnosno njegov propust da to učini, nije bila odlučujuća za njegovu krivičnu odgovornost.⁴⁰⁸⁹ Taj faktor je, naime, bio deo posrednih dokaza na osnovu kojih se mogao izvesti zaključak o njegovoj nameri i doprinosu UZP-u.⁴⁰⁹⁰ Pretresno veće je zaključilo da je Pavković "[i]ako je znao za kriminalne radnje snaga VJ i MUP na Kosovu, [...] nastavio da izdaje naređenja VJ da se angažuje u zajedničkim operacijama na Kosovu".⁴⁰⁹¹ Pretresno veće je pritom uzelo u obzir činjenicu da je Pavković nastavio da izdaje naređenja o angažovanju VJ-a u operacijama izvođenim zajedno s MUP-om, pri čemu nije preduzeo istinske mere kako bi sprečio ili kaznio činjenje tih zločina, uprkos tome što je za njih znao.⁴⁰⁹² Pretresno veće je takođe zaključilo da je on 1999. nastavio da izdaje naređenja da se VJ koristi na Kosovu u zajedničkim operacijama s MUP-om, uprkos tome što je znao da su VJ i MUP činili zločine.⁴⁰⁹³ Prilikom izvođenja tog zaključka, Pretresno veće je uzelo u obzir da Pavković nije preduzeo efikasne i istinske mere protiv tih zločina i zaključilo da je on nastavio da izdaje naređenja za upotrebu VJ-a zajedno s MUP-om, iako je "znao da može da osujeti ili čak onemogućiti cilj prisilnog raseljavanja albanskog stanovništva Kosova ako upotrebi svoju *de jure* i *de facto* nadležnost da lica odgovorna za zločine pozove na red ili ako odbije da naredi VJ da izvodi operacije na Kosovu zajedno sa MUP."⁴⁰⁹⁴ Pretresno veće je bilo mišljenja da ti faktori ukazuju na to da je Pavković posedovao *mens reu* kao učesnik u UZP-u.⁴⁰⁹⁵

1243. To takođe pokazuje da je Pretresno veće uzelo u obzir da je Pavković kontinuirano izdavao naređenja za angažovanje VJ-a, uprkos tome što je znao za zločine, zajedno s njegovim propustom da preduzme efikasne i istinske mere za sprečavanje i kažnjavanje činjenja zločina. Drugim rečima, Pretresno veće je smatralo da je Pavković mogao da nastavi borbena dejstva i da istovremeno

⁴⁰⁸⁷ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 116, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 774-779. V. takođe Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 117.

⁴⁰⁸⁸ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 10, 120.

⁴⁰⁸⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 28. Što se tiče elementa odgovornosti na osnovu UZP-a, v. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, 429-430; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64-65; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227-228.

⁴⁰⁹⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 28; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 193, 204.

⁴⁰⁹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678.

⁴⁰⁹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 678. V. takođe gore, pododeljak VII.E.2.(e)(v).

⁴⁰⁹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 720, 774-775.

⁴⁰⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 780. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 765, 777.

⁴⁰⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 765, 774-775, 777, 780-781.

istinski pokušaj da ograniči krivična dela VJ-a i MUP-a, ali da je propustio da učini takav napor. Stoga Žalbeno veće, suprotno Pavkovićevoj tvrdnji, ne smatra da je Pretresno veće zahtevalo da on, pošto je doznao da su snage pod njegovom kontrolom činile zločine, smesta zaustavi borbena dejstva kao takva.

1244. Žalbeno veće stoga odbija relevantni deo Pavkovićevo podosnova 1(A) i njegov deveti žalbeni osnov u tom pogledu.

(vii) Pavkovićeve naređenja iz 1999. za angažovanje VJ-a i njegovo neučestvovanje u sakrivanju tela

1245. Pretresno veće je zaključilo da je 1999. godine "Pavković, kao komandant 3. armije, naređivao jedinicama VJ da se angažuju u operacijama na Kosovu, [...] čija se realizacija u nekim slučajevima vremenski i geografski podudarala s lokacijama zločina koje su počinile snage VJ."⁴⁰⁹⁶ Pretresno veće je zaključak o Pavkovićevoj nameri i značajnom doprinosu UZP-u delimično izvelo na osnovu njegovog kontinuiranog naređivanja VJ-u u martu 1999. i kasnije da se angažuje u zajedničkim operacijama s MUP-om.⁴⁰⁹⁷

1246. Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je neka od naređenja koja je izdao u svojstvu komandanta 3. armije uzelo kao dokaz o njegovoj nameri i značajnom doprinosu UZP-u.⁴⁰⁹⁸ On tvrdi da njegovo naređenje od 23. marta 1999. da se VJ odmah angažuje nije bilo namenjeno borbenim grupama unutar Prištinskog korupsa, već komandantu Prištinskog korpusa Lazareviću, koji je naređenje prosledio borbenim jedinicama pod svojom komandom i upravljao postojećim snagama VJ-a.⁴⁰⁹⁹ Pavković, osim toga, tvrdi da je u svim slučajevima on bio "posrednik u protoku naređenja" budući da je samo sprovodio naređenja i uputstva koja je izdavao Generalštab.⁴¹⁰⁰ Pavković takođe tvrdi da to što on i VJ 1999. nisu učestvovali u sakrivanju 700 leševa s Kosova pokazuje da on nije imao zločinačku nameru i da nije učestvovao u UZP-u.⁴¹⁰¹ Tužilaštvo odgovara da Pavković nije bio posrednik, već istaknuti vojni komandant pod čijom je kontrolom 3. armija dejstvovala na Kosovu u vreme činjenja zločina,⁴¹⁰² i da činjenica da su u

⁴⁰⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 698.

⁴⁰⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 774-775, 780, 782.

⁴⁰⁹⁸ Pavkovićevo žalbeni podnesak, par. 213, 216, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 698.

⁴⁰⁹⁹ Pavkovićevo žalbeni podnesak, par. 214, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 694, DP 5D1293. V. takođe žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 299-301.

⁴¹⁰⁰ Pavkovićevo žalbeni podnesak, par. 214.

⁴¹⁰¹ Pavkovićevo žalbeni podnesak, par. 217-220, 222-223, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 1263, 1356-1357.

⁴¹⁰² Odgovor tužilaštva na Pavkovićevo žalbu, par. 97, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 588, *ibid.*, tom 3, par. 679, 690, 773, 775, 778, 780. V. takođe žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 362-364.

sakrivanju tela uglavnom učestvovali pripadnici MUP-a ne dovodi u pitanje Pavkovićevu zločinačku nameru.⁴¹⁰³

1247. Žalbeno veće podseća na zaključak Pretresnog veća da je, kao komandant 3. armije, Pavković vršio *de jure* i *de facto* ovlašćenja i da je imao komandnu nadležnost nad svim snagama koje su mu bile podređene, uključujući Prištinski korpus.⁴¹⁰⁴ Lazarević je stoga bio pod Pavkovićevom kontrolom i upravljao je jedinicama Prištinskog korpusa u skladu s Pavkovićevim naređenjima.⁴¹⁰⁵ Pavkovićevo naređenje od 23. marta 1999, u kom je detaljno navedeno na koji način se moraju angažovati jedinice 3. armije,⁴¹⁰⁶ i Lazarevićevo naređenje njegovim podređenim jedinicama koje je usledilo i u kom je preneti većina stavki iz Pavkovićevog naređenja,⁴¹⁰⁷ pokazuju da je Pavković kontrolisao dejstva jedinica Prištinskog korpusa. Pavkovićev argument da je on naređenja svojih nadređenih samo prenosio svojim podređenim zanemaruje sve te zaključke i ne pokazuje da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku.⁴¹⁰⁸

1248. Osim toga, Pavković ne pokazuje da činjenica da je u sakrivanju tela s Kosova 1999. učestvovao MUP, a ne VJ i Pavković,⁴¹⁰⁹ na bilo koji način utiče na zaključak Pretresnog veća o njegovoj nameri i doprinosu UZP-u. U tom kontekstu, Žalbeno veće podseća da taj zaključak potkrepljuju drugi brojni dokazi.⁴¹¹⁰

1249. Pavković nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku u oceni gorenavedenih dokaza. Žalbeno veće stoga odbija taj aspekt šestog žalbenog osnova.

(f) Zaključak

⁴¹⁰³ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 98.

⁴¹⁰⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 684, 773. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 780. Osim toga, Pretresno veće je zaključilo da je njegovo *de facto* ovlašćenje bilo takvo da je na osnovu svoje povezanosti s Miloševićem bio u mogućnosti da razmesti vojsku uprkos naređenjima svog pretpostavljenog Ojdanića i da je komandni lanac VJ-a funkcionisao "uz određeni stepen fleksibilnosti". Veće je takođe zaključilo da su te okolnosti Pavkoviću omogućile da u velikoj meri utiče na planiranje akcija VJ-a (Prvostepena presuda, tom 3, par. 690, 710, 778, i u njima navedene reference).

⁴¹⁰⁵ Npr., Prvostepena presuda, tom 3, par. 693, 818, 824.

⁴¹⁰⁶ DP 4D103; Prvostepena presuda, tom 3, par. 694.

⁴¹⁰⁷ DP 5D1293.

⁴¹⁰⁸ V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 167. Tokom žalbenog pretresa, Pavković je izneo argument da je svojim naređenjem od 23. marta 1999. jedinicama VJ-a izdao uputstvo da se odmah angažuju protiv svih neprijateljskih snaga "[s]a početkom raketnih udara NATO i u slučaju prekida veza s pretpostavljenom komandom-starešinom" (DP 4D103, str. 1, tačka 1.6) i da to naređenje nije nikad sprovedeno jer nikada nije došlo do prekida veza (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 299-301, gde se upućuje na DP 4D103, DP 5D1293, DP 5D708). Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće uzelo u obzir dokaze da je tokom vazdušne kampanje NATO-a sistem veza VJ-a funkcionisao uprkos teškoćama na nižim komandnim nivoima 3. armije (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 493-494, i reference koje se u njima navode). Međutim, Pavković nije pokazao zašto početak napada NATO-a i prekid veza, koji se pominju u ovom naređenju, treba tumačiti kao kumulativne uslove za hitno angažovanje VJ-a. U vezi s tim, Žalbeno veće ima u vidu sledeće: (i) zaključak Pretresnog veća da su snage SRJ i Srbije, u stvari, izvodile napade na raznim lokacijama na Kosovu istovremeno ili odmah nakon početka NATO bombardovanja (Prvostepena presuda, tom 2, par. 1181, 1184, 1189, 1194, 1199, 1206, 1210, 1212, 1214, 1219, 1225, 1232, 1240, 1246, 1250, 1253, 1256, 1259); i (ii) činjenicu da se naređenje od 23. marta 1999. izdato zato što su pretnje NATO-a "postaja[le] sve izvesnij[e]", odnosilo na zadatke jedinica VJ-a koje je trebalo odmah razmestiti "u slučaju bombardovanja bilo kog dela teritorije SR Jugoslavije" (DP 4D103, str. 1, preambula i tačka 1).

⁴¹⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1356.

⁴¹¹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 773-778, 780-782. V. takođe gore, pododeljci VII.E.2.(c) i VII.E.2.(e).

1250. U svetlu gorenavedenog, Pavković nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku kad je zaključilo da je on imao nameru da učestvuje u UZP-u prisilnog raseljavanja kosovskih Albanaca i da mu je značajno doprineo. Shodno tome, Žalbeno veće odbija njegovu argumentaciju u tom pogledu.⁴¹¹¹

3. Veza između Pavkovića i glavnih izvršilaca

(a) Uvod

1251. Na osnovu svojih zaključaka da su Milošević, Šainović, Pavković i Lukić bili među učesnicima u UZP-u i da su učesnici u UZP-u "koristili [...] snage VJ i MUP pod svojom kontrolom kako bi vršili zločine za koje se [...] terete u [...] Optužnici", Pretresno veće je zaključilo da se "Pavkoviću [...] može pripisati odgovornost i za zločine VJ i za zločine MUP."⁴¹¹² Prilikom izvođenja ovog zaključka, Pretresno veće je takođe imalo u vidu da nije nužno da svaki pojedini pripadnik tih snaga bude učesnik u UZP-u.⁴¹¹³

(b) Argumentacija strana u postupku

1252. Pavković tvrdi da je Pretresno veće napravilo grešku u primeni prava i činjeničnu grešku kad je zaključilo da mu se mogu pripisati svi zločini koje su počinile snage VJ-a i MUP-a.⁴¹¹⁴ On tvrdi da je, da bi mu se tako nešto pripisalo, potrebno da optuženi i počinjeni zločin budu povezani putem lica koje nije delilo nameru potrebnu da bi postao učesnik u UZP-u.⁴¹¹⁵ Pavković tvrdi da Pretresno veće, kada konstatuje postojanje te veze, mora utvrditi da li je zločin koji je to lice počinilo deo zajedničkog cilja i da je jedan od relevantnih faktora u vezi s tim pitanje "da li je neki učesnik UZP-a usko sarađivao s glavnim izvršiocom kako bi pospešio ostvarenje zajedničkog zločinačkog cilja".⁴¹¹⁶ Pavković takođe tvrdi da Pretresno veće nije ispitalo da li je on usko sarađivao s glavnim izvršiocima u pogledu svakog zločina za koji je proglašen odgovornim.⁴¹¹⁷

1253. Pavković takođe tvrdi da Pretresno veće nije u dovoljnoj meri identifikovalo glavne izvršioce da bi ustanovilo da je između njih i učesnika u UZP-u postojala veza.⁴¹¹⁸ Prema Pavkovićevim rečima, za takvu identifikaciju "potrebno je više od konstatacije da je izvršilac, na

⁴¹¹¹ Deo Pavkovićevog podosnova 1(A), deo 1(C), 1(D), 1(F)-(G), deo osnove 3, deo osnove 5, 6, 7 podosnovi 8(a)-(b), i osnovi 9-10.

⁴¹¹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 783.

⁴¹¹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 783.

⁴¹¹⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 18-19, 36.

⁴¹¹⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 20.

⁴¹¹⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 20, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 410, 412, Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 225.

⁴¹¹⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 23.

⁴¹¹⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 35-36, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 413.

primer, nosio uniformu sličnu onoj koju su nosili pripadnici VJ-a.⁴¹¹⁹ On tvrdi da se ta identifikacija, iako se mora razmatrati od slučaja do slučaja, mora "temeljiti na pojedinačnim navodima", a ne na "pojedinačnim optužnicama".⁴¹²⁰ Po njegovom mišljenju, Pretresno veće je koristilo ovaj drugi pristup i zbog toga je izvelo opšti zaključak da mu se mogu pripisati svi zločini koje su počinile snage VJ-a ili snage MUP-a.⁴¹²¹

1254. Pavković takođe tvrdi da "termin 'činjenje' nije odgovarajući za opis krivičnih dela koja se navode u Optužnici" budući da su sva navedena krivična dela počinili "instrumenti", to jest, lica za koja nije zaključeno da su bili učesnici u UZP-u.⁴¹²² Pavković tvrdi da je u predmetu *Brđanin* Žalbeno veće smatralo "problematičnim" pitanje izricanja osuđujuće presude nekom licu za "činjenje" na osnovu člana 7(1) Statuta, u slučajevima kada je to lice na osnovu UZP-a proglašeno odgovornim za zločine koje je počinio neki glavni izvršilac koji nije bio deo UZP-a, ali ga je koristio neki učesnik u UZP-u.⁴¹²³ Pavković tvrdi da Pretresno veće nije razmotrilo to pitanje iako ga je on u pretresnom postupku pokrenuo.⁴¹²⁴ On takođe tvrdi da je neki učesnik u UZP-u, da bi snosio "odgovornost za korišćenje izvršioca kao instrumenta", tom izvršiocu morao izdati uputstvo ili naređenje da počinio zločin⁴¹²⁵ i da se, kada je dokazano da je neko lice počinilo krivično delo u skladu s naređenjima nekog učesnika u UZP-u, ostali učesnici u UZP-u mogu proglasiti krivim za "izdavanje naređenja" za taj zločin, ali ne za njegovo činjenje.⁴¹²⁶ Pavković, osim toga, tvrdi da nedostatak dokaza da je bilo koji učesnik u UZP-u glavnim izvršiocima zaista naredio da proteraju kosovske Albance ili da ubijaju, siluju ili uništavaju versku ili drugu imovinu, ukazuje na to da uslovi za utvrđivanje veze između njihovih dela i dela učesnika u UZP-u, jasno navedeni u Drugostepenoj presudi u predmetu *Brđanin*, nisu ispunjeni.⁴¹²⁷

1255. Tužilaštvo odgovara da su zločini koje su počinile snage VJ-a i MUP-a ispravno pripisani Pavkoviću kao učesniku u UZP-u, iz sledećih razloga: (i) on je imao *de facto* i *de jure* nadležnost

⁴¹¹⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 36.

⁴¹²⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 36.

⁴¹²¹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 36.

⁴¹²² Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 30, 34. V. takođe Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 29, gde se tvrdi da se on nije teretio za direktno "činjenje" krivičnih dela, već za "oblik indirektno odgovornosti" u okviru UZP-a.

⁴¹²³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 31-33, gde se takođe upućuje na Izdvojeno mišljenje sudije Merona, str. 167 i dalje, iz priloga Drugostepene presude u predmetu *Brđanin*.

⁴¹²⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 33-34, 39, gde se upućuje na Pavkovićev završni podnesak, str. 24-28.

⁴¹²⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 37-38. Pavković takođe tvrdi da nepotpun spisak faktora, dat u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krajišnik*, na osnovu kojih se mogu utvrditi veze između nekog učesnika u UZP-u i glavnih izvršioca postavlja nizak standard za ono što predstavlja "korišćenje" glavnih izvršioca. Kako on navodi, nije jasno da li su kriterijumi objektivni (da li se odnose na dela učesnika u UZP-u) ili subjektivni (da li se odnose na stanje svesti učesnika u UZP-u), Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 21-22, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 226.

⁴¹²⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 38. U vezi s tim Pavković se, čini se, oslanja na Izdvojeno mišljenje sudije Merona da, ako neki drugi učesnik u UZP-u "naredi" glavnom izvršiocu da počinio zločin, tada drugi učesnici u UZP-u ne bi trebalo da budu osuđeni za oblik odgovornosti koji je viši od "naređivanja" (to jest, za "činjenje") (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 32, 34, gde se upućuje na *Tužilac protiv Brđanina*, Izdvojeno mišljenje sudije Merona, 3. april 2007, str. 167 i dalje). Pavković takođe tvrdi da je on, na osnovu teorije UZP-a, pogrešno "proglašen krivim za 'činjenje' svih dela koja se navode [u Prvostepenoj presudi], a da pritom nije pokazano da je bilo koji od učesnika u UZP-u 'počinio' bilo koje od tih dela" (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 41).

nad snagama VJ-a; (ii) on je bio komandant 3. armije i naređivao je vojna dejstva, koja su dovela do vršenja zločina; (iii) delio je nameru da se rasele kosovski Albanci i blisko sarađivao sa Šainovićem i Lukićem, koji su rukovodili snagama MUP-a i komandovali im; (iv) zločini prisilnog raseljavanja bili su deo UZP-a; i (v) izvršioci tih zločina bile su snage VJ-a i MUP-a koje su dejstvovala u sadejstvu i odvojeno.⁴¹²⁸ Tužilaštvo takođe tvrdi da se "UZP, kao vid odgovornosti na osnovu člana 7(1) Statuta, može primeniti kad fizički izvršioci zločina zajedničkog cilja nisu učesnici u UZP-u."⁴¹²⁹ Ono takođe tvrdi da, u slučajevima "kada *actus reus* zločina UZP-a izvrši neko ko nije učesnik u UZP-u, osnovni uslov jeste da se pokaže da je taj zločin bio deo zajedničkog cilja", a ne da su glavni izvršilac i neki učesnik u UZP-u blisko sarađivali.⁴¹³⁰ Tužilaštvo takođe tvrdi da Žalbeno veće prihvata da je vezu između glavnog izvršioca i nekog učesnika u UZP-u moguće utvrditi na nekoliko načina i da je izdavanje naređenja ili uputstva licu koje nije učesnik u UZP-u da počinu neki zločin samo jedan od nekoliko mogućih oblika te veze.⁴¹³¹

(c) Analiza

1256. Žalbeno veće podseća da je osnovni uslov za pripisivanje odgovornosti nekom učesniku u UZP-u za krivično delo prve kategorije UZP-a to da krivično delo bude deo zajedničkog cilja UZP-a.⁴¹³² U vezi s tim, Žalbeno veće podseća da se učesnici u UZP-u mogu smatrati odgovornim za zločine koje su izvršili glavni izvršioci koji nisu učesnici UZP-a, pod uslovom da se dokaže da se ti zločini mogu pripisati barem jednom učesniku u UZP-u i da je on, kad je koristio glavne izvršioce, delovao u skladu sa zajedničkim ciljem.⁴¹³³ Postojanje te veze između dotičnih zločina i učesnika u UZP-u utvrđuje se pojedinačno za svaki slučaj.⁴¹³⁴

1257. Pavkovićev argument da Pretresno veće nije ispitalo da li je on blisko sarađivao s glavnim izvršiocima u vezi sa svakim krivičnim delom za koje se tereti⁴¹³⁵ neutemeljen je. Bliska saradnja

⁴¹²⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 37, 40.

⁴¹²⁸ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 6-7, 12, 14, gde se upućuje na Prvogostepenu presudu, tom 2, par. 1182-1183, 1185-1186, 1190-1191, 1195-1196, 1200-1203, 1205, 1207-1208, 1210, 1214-1216, 1221-1222, 1227-1231, 1233, 1239, 1242-1243, 1247-1248, 1251-1252, 1254-1255, 1257, 1260-1261, *ibid.*, tom 3, par. 92, 684, 698, 772-783.

⁴¹²⁹ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 12, gde se upućuje na Drugogostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 225-226, 662-665. *Contra* Pavkovićeva replika, par. 8.

⁴¹³⁰ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 7, gde se upućuje na Prvogostepenu presudu, tom 1, par. 101, Drugogostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 418.

⁴¹³¹ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 13-14, gde se upućuje na Drugogostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 69, Drugogostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 410, Drugogostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 226, 239, 241, Drugogostepenu presudu u predmetu *Martić*, par. 181, 195.

⁴¹³² Drugogostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 168; Drugogostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410, 418.

⁴¹³³ Drugogostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 225; Drugogostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 168; Drugogostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413.

⁴¹³⁴ Drugogostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 226; Drugogostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 169; Drugogostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413. V. takođe Drugogostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410; Drugogostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 226, 237-282; Drugogostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 174-181, 187-189, 205-206, u vezi s faktorima koji ukazuju na takvu vezu.

⁴¹³⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 20, 23.

između glavnog izvršioca i učesnika u UZP-u, uključujući optuženog, samo je jedan od raznih faktora na osnovu kojih veće može izvesti zaključak da je neko krivično delo bilo deo zajedničkog cilja i da se stoga može pripisati učesnicima u UZP-u.⁴¹³⁶ To nije preduslov za pripisivanje krivičnog dela učesnicima u UZP-u. Pavkovićev argument u tom pogledu temelji se na pravnoj zabludi i stoga se odbija.

1258. Žalbeno veće, osim toga, nije uverio ni Pavkovićev argument da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da se njemu mogu pripisati svi zločini koje su počinile snage VJ-a i MUP-a, a da pritom nije u dovoljnoj meri identifikovalo glavne izvršioce.⁴¹³⁷ Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće ispitalo da li postoje dokazi koji dovoljno identifikuju glavne izvršioce u svrhu povezivanja njihovih zločina s jednim od učesnika u UZP-u u vezi sa svakim mestom zločina navedenim u Optužnici. Da bi se utvrdilo ko je počinio svaki pojedinačni zločin, Pretresno veće je pažljivo razmotrilo razne dokaze, uključujući sledeće: (i) iskaze žrtava, kosovskih Albanaca, koji sadrže opise glavnih izvršilaca sa svakog navodnog mesta zločina, bilo s konkretnim navodima o njihovoj pripadnosti bilo s opisom njihove odeće; (ii) iskaze pripadnika VJ-a i MUP-a u vezi s njihovim učešćem u raznim incidentima; i (iii) druge dokumentarne dokaze i svedočenja koji ukazuju na prisustvo određenih vojnika na dotičnim područjima.⁴¹³⁸ Pretresno veće je učesnicima u UZP-u na raznim lokacijama pripisalo zločine tek pošto se uverilo da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih glavni izvršioци mogu biti identifikovani kao pripadnici VJ-a i/ili MUP-a.⁴¹³⁹ S obzirom na to da su učesnici u UZP-u, na primer Milošević, Šainović, Pavković i Lukić, bili na istaknutim položajima i imali značajna ovlašćenja nad VJ-om i/ili MUP-om na Kosovu,⁴¹⁴⁰ konstatacije Pretresnog veća u vezi s glavnim izvršiocima sa svakog mesta zločina bile su dovoljno konkretne da se na osnovu njih ti glavni izvršioци mogu identifikovati kao lica koje je koristio jedan od učesnika u UZP-u.⁴¹⁴¹ Shodno tome, Pretresno veće je ispravno postupilo kad je zločine tih glavnih izvršilaca pripisalo Pavkoviću. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće, prilikom

⁴¹³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410.

⁴¹³⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 36.

⁴¹³⁸ V., npr., Prvostepena presuda, tom 2, Peć, par. 8-39, 48; Dečani, par. 52-69; Đakovica, par. 95-103, 124-125, 129, 130-137, 139-142, 145, 147-148, 150-153, 157, 163, 167-215, 223-238; Prizren, par. 244, 246, 251, 253-254, 256-259, 272-279, 286; Orahovac, par. 295-302, 306-325, 333-335, 339-366, 380-382, 384-385, 389-390, 398-429, 432-433; Suva Reka, par. 466-471, 484-485, 488-489, 492-516, 535, 546-547, 549; Srbica, par. 559-564, 568-570, 573-600, 623-644, 646-664, 686-687, 690; Kosovska Mitrovica, par. 696-700, 703-709, 713-714, 716-724, 726-727; Vučitrn, par. 734, 739-761, 763-786, 795-796, 799-780; Priština, par. 805-813, 816-833, 839-873, 874-881, 885, 887-888, 889; Gnjilane, par. 894-895, 899-940, 943-944, 946; Uroševac, par. 955-957, 960-976, 978-984, 986-1003; M. Kačanik, par. 1009-1010, 1016-1020, 1023, 1025-1050, 1067, 1117-1118, 1139-1146, 1148-1149. V. takođe Prvostepena presuda, tom 4, par. 934, 936 (u vezi s Prvostepenom presudom, tom 2, par. 1149).

⁴¹³⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 468, 475, 783, 788, 1132, 1138. U slučajevima kad nije bilo dovoljno dokaza za takvu identifikaciju glavnih izvršilaca, Pretresno veće je donosilo zaključak da njihov identitet nije utvrđen i njihove zločine nije povezivalo ni sa jednim učesnikom u UZP-u za svrhu utvrđivanja krivične odgovornosti Šainovića, Pavkovića i Lukića (v., npr., Prvostepena presuda, tom 2, par. 121-122, 144, 161, 164, 396, 440-460, 667-668, 692, 710, 730, 798, 943, 945, 1077, 1110-1111, 1117, 1129, 1137, 1140, 1143, 1149 (uporedi s *ibid.*, tom 3, par. 475, 788, 1138)).

⁴¹⁴⁰ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 468, 783, 1132.

⁴¹⁴¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 188, 192, 195, 198, 200, 205; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 239-247, 250-282.

razmatranja svakog incidenta navedenog u Optužnici, u dovoljnoj meri identifikovalo glavne izvršioce. Identifikacija je dakle zaista izvršena "na osnovu pojedinačnih navoda". Pretresno veće nije u tom pogledu izvelo "opšti zaključak". Pavkovićeve argumentacije se stoga odbija.

1259. Žalbeno veće nisu uverile ni Pavkovićeve tvrdnje da je, da bi se nekom pripisala odgovornost za korišćenje glavnog izvršioca kao instrumenta, učesnik u UZP-u morao glavnom izvršiocu da naredi ili izda uputstvo da počini zločin, a da o takvim naređenjima nema dokaza.⁴¹⁴² Naređenje ili uputstvo nekog učesnika u UZP-u, izdato osobama koje nisu učesnici UZP-u, da počine neko krivično delo nije preduslov *sine qua non*, već jedan od nekoliko faktora koje veće može da uzme u obzir prilikom donošenja odluke o tome da li da tom učesniku u UZP-u pripiše to krivično delo.⁴¹⁴³

1260. Nije utemeljena ni Pavkovićeveva argumentacija da mu se "činjenje" zločina neprimereno stavlja na teret, jer oni koji su izvršili *actus reus* zločina nisu bili učesnici u UZP-u⁴¹⁴⁴ i da bi, da je dokazano da su on ili drugi učesnici u UZP-u licima koja nisu bila učesnici u UZP-u naredili da čine zločine, odgovarajući vid odgovornosti bilo "naređivanje".⁴¹⁴⁵ Žalbeno veće podseća da je "dosledno zastupalo stav da učešće u UZP-u predstavlja oblik 'činjenja' u smislu člana 7(1) Statuta."⁴¹⁴⁶ Osim toga, zaključak Pretresnog veća u pogledu nužne veze između lica koja nisu učesnici u UZP-u i učesnika u UZP-u ne zavisi od toga da li su jedan ili više učesnika u UZP-u izdali eksplicitno naređenje da se čine zločini. Pretresno veće je, zapravo, uzelo u obzir razne druge faktore prilikom utvrđivanja veze između zločina koje su počinila lica koja nisu bila učesnici u UZP-u i učesnika u UZP-u.

1261. Pretresno veće je zaključilo da je Pavković, kao komandant Prištinskog korpusa 1998. i kao komandant 3. armije 1999, imao *de jure* komandno ovlašćenje nad snagama VJ-a na Kosovu.⁴¹⁴⁷ U pogledu njegovog *de facto* ovlašćenja, Pretresno veće je dalje smatralo da je on "bio u bliskoj vezi s 'vrhovnim komandantom' [to jest, Miloševićem], naročito u pogledu aktivnosti MUP i VJ na Kosovu, što se nastavilo i 1999."⁴¹⁴⁸ Pretresno veće je takođe zaključilo da je Pavković i dalje "u martu 1999. i posle toga naređivao da se vrše operacije VJ na Kosovu u sadejstvu s MUP", iako je

⁴¹⁴² Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 37-38, 40.

⁴¹⁴³ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 226, u kom se iznosi stav da faktori koji ukazuju na postojanje veze između zločina koje su počinila lica koja nisu učesnici u UZP-u i učesnika u UZP-u obuhvataju "dokaze o tome da je učesnik u UZP-u eksplicitno ili implicitno tražio da počini takvo krivično djelo ili da je tu osobu podstaknuo, naredio joj, bodrio je je ili je na neki drugi način iskoristio za izvršenje krivičnog djela".

⁴¹⁴⁴ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 30-31, 34.

⁴¹⁴⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 37-38.

⁴¹⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 662; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 79-80; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 188, 190-191, 226-228. Up. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, fusnota 891; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 664.

⁴¹⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 773.

⁴¹⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 773.

znao za ranije kriminalne radnje pripadnika VJ-a koji su mu bili podređeni, kao i pripadnika MUP-a, i bio svestan navoda o široko rasprostranjenim kriminalnim radnjama snaga VJ-a i MUP-a.⁴¹⁴⁹ Osim toga, Pretresno veće je smatralo da je Pavković, iako je mogao da spreči ostvarenje cilja prisilnog raseljavanja albanskog stanovništva Kosova upotrebom svog *de jure* i *de facto* ovlašćenja, nastavio da izdaje naređenja za upotrebu VJ-a na Kosovu, pri čemu je "i dalje bio svestan koordinacije aktivnosti VJ i MUP putem Zajedničke komande i [...] odobrava[o] [je]."⁴¹⁵⁰

1262. Pretresno veće je takođe smatralo sledeće:

Šainović je bio politički koordinator snaga VJ i MUP na Kosovu. Pavkovićev pandan u MUP je bio Lukić, koji je tokom cele vazdušne kampanje NATO-a imao *de jure* i *de facto* odgovornost za snage MUP koje su činile masovne zločine. Pavković je, kao komandant 3. armije VJ, u celom periodu u kojem su činjeni zločini, rukovodio i komandovao svim snagama VJ na Kosovu i tokom tog perioda naređivao operacije VJ na Kosovu. Sva trojica su učestvovala u koordinaciji aktivnosti VJ i MUP. Slobodan Milošević, koji je takođe bio učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu, bio je i "vrhovni komandant" VJ i imao je značajna *de facto* ovlašćenja nad MUP.⁴¹⁵¹

1263. S obzirom na te okolnosti, Pretresno veće je utvrdilo da postoji nužna veza između učesnika u UZP-u, uključujući Pavkovića, i lica koja nisu bila učesnici u UZP-u, a koja su počinila predmetne zločine, i pripisalo je te zločine učesnicima u UZP-u.⁴¹⁵² Nepostojanje dokaza o eksplicitnim naređenjima učesnika u UZP-u da se čine zločini nisu sprečila Pretresno veće da te veze ustanovi. Pavković nije pokazao da je zaključak Pretresnog veća u tom pogledu nerazuman. Stoga se Pavkovićeva argumentacija u tom pogledu odbija.

(d) Zaključak

1264. Iz gorenavedenih razloga, Žalbena veće odbija Pavkovićev podosnov 1(A) u delu koji se odnosi na zaključak Pretresnog veća da se zločini koje su počinile snage VJ-a i MUP-a mogu pripisati učesnicima u UZP-u, uključujući Pavkovića, na osnovu prve kategorije UZP-a.⁴¹⁵³

4. Navodne greške u pogledu Pavkovićeve odgovornosti na osnovu treće kategorije UZP-a

(a) Uvod

1265. Pošto je zaključilo da je Pavković bio učesnik u UZP-u, čiji je zajednički cilj trebalo da bude postignut putem zločina prisilnog raseljavanja, Pretresno veće je zatim razmotrilo da li je Pavković mogao da predvidi krivična dela ubistva i progona, uključujući progon putem ubistva, seksualnog

⁴¹⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 774, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 775, i izvori na koje se tamo poziva.

⁴¹⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 780, i izvori na koje se tamo poziva.

⁴¹⁵¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 783. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 468, 1132.

⁴¹⁵² Šainović – Prvostepena presuda, tom 3, par. 468, 475; Pavković – Prvostepena presuda, tom 3, par. 783, 788; Lukić – Prvostepena presuda, tom 3, par. 1132, 1138.

zlostavljanja i razaranja kulturnih dobara,⁴¹⁵⁴ i da li je voljno preuzeo rizik da će ona biti počinjena, u skladu s trećom kategorijom UZP-a.⁴¹⁵⁵

1266. U vezi s krivičnim delom ubistva, kao kršenja zakona ili običaja ratovanja, i ubistva i progona, putem ubistva i seksualnog zlostavljanja, kao zločina protiv čovečnosti, Pretresno veće je zaključilo da je Pavković "mogao razumno predvideti da će snage VJ i MUP, prilikom prisilnog raseljavanja, činiti ubistva i seksualno zlostavljati kosovske Albance."⁴¹⁵⁶ Pretresno veće je taj zaključak izvelo imajući u vidu sledeće: (i) Pavkovićevu nameru da prisilno raseli deo albanskog stanovništva Kosova, koju je delio s ostalim učesnicima u UZP-u; (ii) Pavkovićevu svest o "velik[oj] netrpeljivosti između stanovnika srpske nacionalnosti i kosovskih Albanaca tokom 1998. i 1999." i "kontekstu u kome je došlo do prisilnog raseljavanja"; i (iii) Pavkovićevu "detaljn[o] znanj[e] o događajima na terenu na Kosovu 1998. i 1999.", putem čega je bio upozoren "da će, usled raseljavanja koje je vršeno 1999. godine, doći do činjenja ubistava i seksualnih delikata od strane VJ i MUP."⁴¹⁵⁷

1267. Pretresno veće je ustanovilo da taj zaključak potkrepljuju sledeći dokazi: (i) informacije koje je Pavković primio o incidentu u Gornjem Obrinju u oktobru 1998;⁴¹⁵⁸ (ii) naređenje koje je Pavković 4. aprila 1999. izdao Niškom korpusu da spreči pljačku, silovanja i maltretiranje stanovništva; (iii) naređenje koje je Pavković 6. aprila 1999. izdao Prištinskom korpusu i Niškom korpusu da poboljšaju disciplinu i spreče samovolju, uključujući pljačku i ubistvo; (iv) Pavkovićev izveštaj od 10. aprila 1999. u kom je naveo da su na Kosovo razmešteni dobrovoljci koji su bili ili osuđivani ili pred izricanjem kazni i da je sedam dobrovoljaca pritvoreno, između ostalog, zbog ubistva i silovanja; i (v) izveštaj od 25. maja 1999. koji je Pavković poslao Štabu Vrhovne komande, u kom pominje da snage MUP-a vrše krivična dela ubistva i silovanja nad albanskim stanovništvom Kosova.⁴¹⁵⁹

1268. Pretresno veće je stoga Pavkovića osudilo⁴¹⁶⁰ za ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i ubistvo i progon, putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti, za ubistva u gradu

⁴¹⁵³ V. dole, fusnota 4218.

⁴¹⁵⁴ Mada Pretresno veće govori o "kulturnim dobrima", Žalbena veće smatra da se to odnosi na "kulturne i verske objekte".

⁴¹⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 94-95, 781-782, 784.

⁴¹⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 785.

⁴¹⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 785 (unutrašnje reference izostavljene).

⁴¹⁵⁸ Pretresno veće je zaključilo da je Pavković bio svestan navoda međunarodne zajednice i stranih sredstava javnog informisanja o tome da je, tokom operacija VJ-a i MUP-a u Gornjem Obrinju, počinjen masakr nad civilima i da su u to bili umešani VJ i MUP. Pretresno veće je takođe zaključilo da je on primio neproverene informacije da su pripadnici MUP-a tamo pogubili privedena lica. V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 675, 774, gde se upućuje na DP 4D403, DP P1440, str. 4. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 785.

⁴¹⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 785.

⁴¹⁶⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 785, 788.

Đakovici (u noći 1. aprila 1999),⁴¹⁶¹ Korenici i Meji (27. april 1999),⁴¹⁶² Beloj Crkvi (25. mart 1999),⁴¹⁶³ Maloj Kruši (26. mart 1999),⁴¹⁶⁴ gradu Suvoj Reci (26. mart 1999),⁴¹⁶⁵ Izbici (28. mart 1999),⁴¹⁶⁶ u blizini Gornje Sudimlje u vezi s konvojem (2. i 3. maj 1999),⁴¹⁶⁷ i u Dubravi (otprilike 25. maja 1999).⁴¹⁶⁸ Pretresno veće je Pavkovića takođe osudilo⁴¹⁶⁹ za progon, kao zločin protiv čovečnosti, za seksualna zlostavljanja počinjena u Belegu (29. marta 1999. ili otprilike tog datuma)⁴¹⁷⁰ i u Ćirezu (sredinom aprila 1999).⁴¹⁷¹

1269. U vezi s krivičnim delom progona, putem razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, Pretresno veće je konstatovalo "da je Pavković mogao razumno predvideti da će snage SRJ i Srbije, prilikom prisilnog raseljavanja albanskog stanovništva Kosova, počiniti bezobzirno razaranje ili nanošenje štete verskim objektima kosovskih Albanaca, kao i kulturnim spomenicima i muslimanskim svetim mestima."⁴¹⁷² Pretresno veće je taj zaključak izvelo na osnovu karaktera sukoba obeleženog etničkim podelama, zajedničkog cilja UZP-a, koji je trebalo da se ostvari putem kampanje terora i nasilja nad civilnim albanskim stanovništvom Kosova i "Pavkovićevo[g] detaljno[g] znanj[a] o događajima na terenu na Kosovu za vreme sukoba".⁴¹⁷³

1270. Shodno tome, Pretresno veće osudilo je Pavkovića⁴¹⁷⁴ za progon, putem razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, kao zločin protiv čovečnosti počinjen u Celini (28. mart 1999),⁴¹⁷⁵ gradu Suvoj Reci (tokom napada koji je počeo 26. marta 1999),⁴¹⁷⁶ Vučitru (27. mart 1999),⁴¹⁷⁷ i Vlačici (6. aprila 1999. ili otprilike tog datuma).⁴¹⁷⁸

1271. Pavković tvrdi da je Pretresno veće napravilo grešku u primeni prava i u utvrđivanju činjeničnog stanja kad je konstatovalo da je on mogao razumno predvideti činjenje krivičnih dela ubistva i progona putem ubistva, seksualnog zlostavljanja i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, da je on voljno preuzeo rizik da će ti zločini "možda" biti počinjeni i da mu se ti zločini

⁴¹⁶¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1192.

⁴¹⁶² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1197.

⁴¹⁶³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 382, 1210-1211.

⁴¹⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1212-1213.

⁴¹⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1214-1215, 1217.

⁴¹⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1221, 1223.

⁴¹⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1235-1236.

⁴¹⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1149, 1259, 1262.

⁴¹⁶⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 785, 788.

⁴¹⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 68.

⁴¹⁷¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 689.

⁴¹⁷² Prvostepena presuda, tom 3, par. 786.

⁴¹⁷³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 786.

⁴¹⁷⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 786, 788.

⁴¹⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 390, 1209.

⁴¹⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1214, 1218. Pretresno veće nije izvelo konkretan zaključak o tome kog datuma je razorena džamija (v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 508-510).

⁴¹⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 746, 1234.

⁴¹⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 937, 946, 1249.

mogu pripisati.⁴¹⁷⁹ Tužilaštvo odgovara da Pavković ne uspeva da dokaže grešku u primeni prava ili grešku u utvrđivanju činjeničnog stanja.⁴¹⁸⁰

1272. Žalbeno veće ima u vidu svoj zaključak, naveden na drugom mestu u ovoj Presudi, da je Pretresno veće pogrešilo kad je smatralo da, za pripisivanje odgovornosti za treću kategoriju UZP-a, optuženom mora biti predvidivo da će zločin "biti počinjen", čime je, dakle, primenilo standard "verovatnoće".⁴¹⁸¹ Ispravan pravni standard za *mens reu* treće kategorije UZP-a zahteva da je optuženi mogao da predvidi da će takav zločin počiniti neki učesnik u UZP-u ili jedno ili više lica koje je optuženi (ili neki drugi učesnik u UZP-u) koristio kako bi izvršio *actus reus* zločina koji čine deo zajedničkog cilja⁴¹⁸² i da je optuženi voljno preuzeo rizik da priključivanje ili dalje učešće u tom poduhvatu može dovesti do takvog zločina.⁴¹⁸³ Zbog ove greške u primeni prava, Pretresno veće je za zločine koji izlaze iz okvira zajedničkog cilja primenilo viši stepen predvidivosti od onog koji zahteva ispravan pravni standard. Žalbeno veće će to imati na umu prilikom ocenjivanja argumentacije strana u postupku.⁴¹⁸⁴

(b) Argumentacija strana u postupku

1273. Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je razumno mogao da predvidi činjenje krivičnih dela ubistva, seksualnog zlostavljanja i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima.⁴¹⁸⁵ On tvrdi da su mu, budući da je on u komandnom lancu bio samo jedan stepen iznad Lazarevića, jedini izvor informacija o zločinima mogli biti Lazarevićevi izveštaji.⁴¹⁸⁶ On tvrdi da, budući da je Pretresno veće konstatovalo da nema dokaza o tome da je Lazarević znao da su snage VJ-a umešane u ubistva, seksualna zlostavljanja ili razaranja ili nanošenje štete verskim i kulturnim objektima, Pavković nije mogao ni da dobija takve izveštaje.⁴¹⁸⁷ Osim toga, u pogledu incidenta u Gornjem Obrinju 1998, Pavković tvrdi da, kao i Lazarević, nije znao da su snage VJ-a bile umešane u ikakve zločine na toj lokaciji i da je stoga Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo

⁴¹⁷⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 151, 154-155, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 783-786.

⁴¹⁸⁰ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 75.

⁴¹⁸¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 111, gde se upućuje na Odluku u predmetu *Brđanin*, par. 5, Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 83. V. dole, pododeljak VII.G.2.

⁴¹⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, 411.

⁴¹⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 204, 220, 228; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 99. V. takođe Odluka u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu *Karadžić*, par. 15, 18, u kojoj je takođe iznet stav da mogućnost počinjenja zločina mora da bude "dovoljno znatna da je optuženi može predvideti".

⁴¹⁸⁴ Za vreme žalbenog pretresa, Pavković je izneo tvrdnju da je on, nezavisno od toga da li je Pretresno veće ispravno primenilo pravni standard u vezi s *mens rea* za treću kategoriju UZP-a, pogrešno osuđen na osnovu tog vida odgovornosti (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 305-306). Tužilaštvo je u odgovoru navelo da, u slučaju da Žalbeno veće utvrdi da je Pretresno veće napravilo grešku u primeni prava u pogledu standarda za utvrđivanje odgovornosti u vezi s *mens rea* za treću kategoriju UZP-a, to neće uticati na Pavkovićeve osude na osnovu odgovornosti za treću kategoriju UZP-a (žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 356-357).

⁴¹⁸⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 151, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 784-786.

⁴¹⁸⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 156.

⁴¹⁸⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 156, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 933.

da je on, na osnovu tog incidenta, mogao da predvidi da će "snage MUP i VJ" činiti zločine, uključujući ubistva.⁴¹⁸⁸

1274. Pavković takođe navodi da je Pretresno veće netačno ocenilo njegova naređenja o poštovanju međunarodnog humanitarnog prava, koja pokazuju da on nije voljno preuzeo rizik da će možda biti počinjeni zločini koji izlaze iz okvira zajedničkog cilja.⁴¹⁸⁹ U vezi s tim, on takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su mere koje je preduzeo kako bi ograničio i istražio zločine počinjene na Kosovu bile "očigledno [...] nedovoljne" budući da nema dokaza da je on imao detaljnih saznanja o široko rasprostranjenom činjenju zločina od strane pripadnika VJ-a, koji su potpuno ignorisali njegova naređenja.⁴¹⁹⁰ Prema Pavkovićevim rečima, dela pripadnika MUP-a irelevantna su jer oni nisu bili pod njegovom kontrolom.⁴¹⁹¹

1275. Pavković dalje navodi da je Pretresno veće pogrešilo u primeni prava i u utvrđivanju činjeničnog stanja time što nije utvrdilo "karakter veze između [njega] i glavnih izvršilaca koje je on 'koristio'".⁴¹⁹² On tvrdi da njegova uloga komandanta 3. armije i činjenica da je on komandovao i rukovodio snagama VJ-a na Kosovu, pa stoga i izdavao naređenja, nisu odlučujuće za ustanovljavanje takve veze, budući da je on bio samo jedan komandni nivo iznad Lazarevića i jedan nivo ispod Ojdanića, i da su sva trojica komandovala i izdavala naređenja snagama VJ-a na Kosovu na različitim nivoima.⁴¹⁹³

1276. Tužilaštvo odgovara da je Pavković bio detaljno upoznat s događanjima na Kosovu 1998. i 1999.⁴¹⁹⁴ Ono takođe tvrdi da se ne traži da Pavković zna za konkretne zločine ubijanja, seksualnih zlostavljanja i razaranja verskih objekata ili kulturnih dobara⁴¹⁹⁵ i da je Pretresno veće temeljno

⁴¹⁸⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 209-212, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 785, 815.

⁴¹⁸⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 155, 157 gde se upućuje na Pavkovićev žalbeni podnesak, Dodatak D. Pavković takođe tvrdi da za utvrđivanje odgovornosti za treću kategoriju UZP-a mora biti ustanovljeno da je on konkretno mogao da predvidi zločine i da je "voljno prihvatio rizik" da će zločini možda biti počinjeni; "puki nemar" ili prosto "stvaranje uslova" za zločine nisu dovoljni (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 152-153, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Martić*, par. 83, Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 220, Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 65, Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 86). Pavković konkretno upućuje na svoja naređenja u vezi sa sledećim: (i) da se borbena tehnika ne koristi u sektorima gde je prisutno civilno stanovništvo sve dok ono ne bude evakuisano; (ii) da snage budu upoznate sa Ženevskim konvencijama i procedurom u vezi sa zarobljenim i ranjenim pripadnicima neprijateljskih snaga; (iii) da komandanti spreče kriminalne radnje; (iv) da se spreči svaki eventualni oblik krađe ili uništavanja imovine; i (v) da svaki pripadnik 3. armije bude individualno odgovoran za pravilnu primenu međunarodnog humanitarnog prava (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 158-162, gde se upućuje na Bislam Zyrapi, 7. novembar 2006, T. 6050, DP P1430, DP P626; DP 5D249, DP 4D103, DP 4D152, DP 4D170).

⁴¹⁹⁰ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 163, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 777.

⁴¹⁹¹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 163.

⁴¹⁹² Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 154, gde se upućuje, između ostalog, na Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 412, Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 225.

⁴¹⁹³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 154, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 487, 531, 783. V. takođe Pavkovićeva replika, par. 50, gde se tvrdi da nema dokaza da je Pavković zaobilazio Lazarevića da bi direktno komandovao snagama VJ-a na Kosovu.

⁴¹⁹⁴ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 69-70, 75, 95, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 715-722, 732-743, 753-757, 776, 785-786.

⁴¹⁹⁵ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 72.

razmotrilo njegova naređenja o poštovanju međunarodnog humanitarnog prava.⁴¹⁹⁶ Tužilaštvo takođe tvrdi da je, za razliku od Ojdanića i Lazarevića, Pavković delio nameru s učesnicima u UZP-u i da je njegovo komandovanje VJ-om na Kosovu dovoljno da se na osnovu njega utvrdi veza između njega i glavnih izvršilaca.⁴¹⁹⁷ Tužilaštvo dalje tvrdi da se zločini koje je počinio MUP mogu pripisati Pavkoviću jer je Lukić, kao učesnik u UZP-u, imao *de jure* i *de facto* odgovornost za njih.⁴¹⁹⁸

(c) Analiza

1277. Žalbeno veće će prvo razmotriti Pavkovićevo osporavanje činjeničnih zaključaka Pretresnog veća o tome da je on znao za činjenje ranijih zločina, što mu je, kako obrazlaže Pretresno veće, zajedno s drugim faktorima omogućilo da predvidi zločine koji izlaze iz okvira zajedničkog cilja, kao i njegov argument da on nije voljno preuzeo rizik da će oni možda biti počinjeni. Žalbeno veće će tako primeniti standard razumnosti.⁴¹⁹⁹ Veće će zatim razmotriti kako je eventualna greška Pretresnog veća u primeni prava⁴²⁰⁰ uticala na zaključak Veća da je Pavković mogao da predvidi krivično delo ubistva, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i ubistva i progona, putem ubistva, seksualnog zlostavljanja i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, kao zločina protiv čovečnosti, i zaključak da je on voljno preuzeo rizik da će oni biti počinjeni na osnovu treće kategorije UZP-a.

1278. Prilikom izvođenja zaključka da je Pavković znao za činjenje zločina, uključujući ubistvo i silovanje, od strane VJ-a tokom vazdušne kampanje NATO-a, Pretresno veće se oslonilo na dokaze koji nisu uključivali samo izveštaje koje je Lazarević uputio 3. armiji.⁴²⁰¹ Žalbeno veće, stoga konstatuje da je neutemeljena Pavkovićevo tvrdnja da o zločinima nije bio informisan iz drugih izvora osim Lazarevićevih izveštaja. Štaviše, u vezi s incidentom u Gornjem Obrinju, Pretresno veće je ustanovilo da je Pavković u jednom izveštaju potvrdio da je primio neproverene informacije da su tokom tog incidenta snage MUP-a izvršile egzekuciju pritvorenih lica.⁴²⁰² Dokazi koje je Pretresno veće uzelo u obzir ne sugerišu da je Pavković znao da je VJ bio umešan u zločine na toj lokaciji.⁴²⁰³ Međutim, Pretresno veće nije pogrešilo kad se oslonilo na taj dokaz jer on pokazuje da je Pavković bio svestan toga da su pripadnici MUP-a navodno učestvovali u ubijanju i relevantan je

⁴¹⁹⁶ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 73-74, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 771, 777. V. takođe Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 99.

⁴¹⁹⁷ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 71.

⁴¹⁹⁸ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 71.

⁴¹⁹⁹ V. gore, par. 22.

⁴²⁰⁰ V. gore, par. 1272. V. takođe dole, pododeljak VII.G.2.

⁴²⁰¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 716-757, 775, 785, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe gore, pododeljak VII.E.2.(e)(iii).

⁴²⁰² Prvostepena presuda, tom 3, par. 675, gde se upućuje na DP P1440, str. 4. V. gore, pododeljak VII.E.2.(e)(ii).

⁴²⁰³ V. gore, pododeljak VII.E.2.(e)(ii) u kom Žalbeno veće ocenjuje relevantne zaključke Pretresnog veća.

stoga za Pavkovićevu mogućnost da predvidi da će u kasnijim operacijama koje se budu izvodile u sadejstvu sa snagama MUP-a biti počinjena ubistva.

1279. Žalbeno veće nije uverio Pavkovićev argument da njegova naređenja da se poštuje međunarodno humanitarno pravo pokazuju da on nije svojevolumno preuzeo rizik da će možda biti počinjeni zločini koji izlaze izvan okvira zajedničkog cilja. Pretresno veće je odgovarajuću pažnju posvetilo dokazima da je Pavković 1998.⁴²⁰⁴ i 1999, između ostalog i tokom vazdušne kampanje NATO-a, izdao više naređenja u kojima je svojim podređenim izdao uputstva da se pridržavaju pravila međunarodnog humanitarnog prava.⁴²⁰⁵ Međutim, pošto je razmotrilo druge relevantne dokaze, Pretresno veće se nije uverilo da su Pavkovićeva naređenja bila istinska nastojanja da se preduzmu efikasne mere za sprečavanje činjenja zločina nad kosovskim Albancima.⁴²⁰⁶ Žalbeno veće podseća da Pavković nije pokazao da taj zaključak sadrži ikakvu grešku.⁴²⁰⁷ Pored toga, tvrdeći da nema dokaza da je bio obavešten o tome da su, uprkos njegovim naređenjima da se poštuje međunarodno humanitarno pravo, masovno činjeni zločini,⁴²⁰⁸ Pavković zanemaruje dokaze koje je Pretresno veće uzelo u obzir u prilog svom zaključku da je on 1998. i 1999. nastavio da prima obaveštenja o činjenju zločina, između ostalog, o ubistvima i silovanju.⁴²⁰⁹ Pavković stoga nije pokazao da razuman presuditelj o činjenicama nije mogao da zaključi da su njegova nastojanja da se ograniči činjenje zločina na Kosovu, uključujući njegova naređenja o pridržavanju međunarodnog humanitarnog prava, bila nedovoljna s obzirom na dalje činjenje zločina i njegovo znanje o tome.⁴²¹⁰

1280. Žalbeno veće stoga zaključuje da Pavković nije pokazao da činjenični zaključci, na koje se Pretresno veće oslonilo kad je zaključilo da je on mogao da predvidi da će snage VJ-a i MUP-a

⁴²⁰⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 673, gde se upućuje na DP P1535, str. 2, 4D183, DP 4D428, DP 4D231 (prihvaćen i kao DP 5D1172), DP 4D201, DP P1422, DP 4D375, DP 6D698 (prihvaćen i kao DP P1101), DP P1430, DP P626, DP 4D150.

⁴²⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 719, 726-727, gde se upućuje na DP 5D249, str. 5, DP 4D103, DP 4D409 (pogrešno naveden kao DP "4D407"), str. 3, DP P1011, str. 80-81, 90, DP P1454, str. 1, DP 4D506, par. 60-61, DP 4D513, str. 1, DP P1766 (prihvaćen i kao DP 4D350), DP 5D1101. U vezi s tim, Žalbeno veće podseća da Pretresno veće ne mora da se pozove na svaki dokaz iz spisa prvostepenog postupka i da treba pretpostaviti da je Pretresno veće ocenilo sve dokaze kojima raspolaže (v. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 141, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23). Činjenicu da je Pretresno veće znalo za dokaze na koje se poziva Pavković pokazuje i to da se na većinu tih dokaza eksplicitno upućuje u celom tekstu Prvostepene presude. Na primer, DP P1481, DP 5D249, DP 4D308, DP P2029, DP 4D103, DP 4D201, DP 4D198, DP 5D385, DP 3D480, DP P1477, DP P1486 (prihvaćen i kao DP 3D482 i DP 4D216), DP P1944, DP 4D428, DP 4D372, DP 4D203, DP 5D176, DP 5D198, DP 5D396, DP 5D398, DP 5D417, pominju se u Prvostepenoj presudi, tom 1, par. 456, 639, 649, 760, 784, 1014, 1018, 1124, 1168; *ibid.*, tom 2, par. 642, 810; *ibid.*, tom 3, par. 261, 486-487, 533, 555, 569, 600, 641, 672-673, 684, 693-694, 697, 704-705, 719, 722, 725, 731, 736, 745, 765, 774-776, 814, 823, 826, 846, 866-867, 888-889, 891. Žalbeno veće napominje da, iako Pavković upućuje i na naređenja koja su izdali Ojdanić i Lazarević, on ne objašnjava zašto su ti dokazi Pretresnom veću značajni za donošenje odluke o njegovoj individualnoj krivičnoj odgovornosti (v. Pavkovićev žalbeni podnesak, Dodatak D, gde se upućuje na DP 3D712, DP 3D711, DP P1475 (prihvaćen i kao DP 3D480), DP P1477, DP P1481, DP P1486 (prihvaćen i kao DP 3D482 i DP 4D216), DP 3D488, DP P1944, DP 4D221, DP 4D305, DP P2029, DP 5D176, DP 5D198, DP 5D385, DP 5D396, DP 5D398, DP 5D417, DP 4D250).

⁴²⁰⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 765. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 777.

⁴²⁰⁷ V. gore, pododeljak VII.E.2.(e)(v).

⁴²⁰⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 163.

⁴²⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 678, 716-743, 753-757, 774-776, 785. V. takođe gore, pododeljci VII.E.2.(e)(i) i VII.E.2.(e)(iii).

⁴²¹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 777.

počinili zločine ubistva, kao kršenja zakona ili običaja ratovanja, i ubistva i progona, putem ubistva, seksualnog zlostavljanja i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, kao zločina protiv čovečnosti, i da je svojevolumno preuzeo taj rizik, sadrže ikakvu grešku.⁴²¹¹ Žalbeno veće stoga smatra da pravna greška u pogledu stepena predvidivosti ne utiče na osuđujuću presudu izrečenu Pavkoviću. Budući da je ispunjen uslov višeg stepena predvidivosti, nužno je zadovoljen i uslov nižeg stepena predvidivosti.⁴²¹²

1281. U pogledu Pavkovićeve tvrdnje da je Pretresno veće pogrešilo jer nije ustanovilo na koji način je on bio povezan s glavnim izvršiocima koji su počinili zločine koji izlaze iz okvira zajedničkog cilja, Žalbeno veće podseća na uslove za pripisivanje odgovornosti na osnovu treće kategorije UZP-a:

Kada optuženi ili bilo koji drugi učesnik u UZP-u, sa ciljem ostvarivanja zajedničkog zločinačkog cilja, iskoristi osobu koja, pored toga (ili umjesto toga) što izvrši *actus reus* zločina koji je deo zajedničkog cilja, počinio i zločine koji prevazilaze okvir tog cilja, optuženom se može pripisati odgovornost i za te zločine, pod uslovom da je učestvovao u zajedničkom zločinačkom cilju posjedujući traženu nameru i ako je, u okolnostima predmeta, (i) bilo predvidivo da bi takav zločin mogla izvršiti jedna ili više osoba kojima se on (ili neki drugi učesnik UZP-a) poslužio za izvršenje *actus reusa* za zločine koji su deo zajedničkog cilja, i (ii) ako je optuženi svojom voljom prihvatio tu mogućnost – tj. kada je optuženi, svestan da je taj zločin moguća posledica provođenja dotičnog poduhvata, odlučio da učestvuje u njemu.⁴²¹³

1282. Pretresno veće je zaključilo da su učesnici u UZP-u, uključujući Šainovića, Pavkovića i Lukića, koristili snage VJ-a i MUP-a pod svojom kontrolom za vršenje zločina navedenih u Optužnici.⁴²¹⁴ Veće je takođe zaključilo da su te iste snage počinile zločine ubistva, seksualnog zlostavljanja i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, koje je razumno mogao da predvidi Pavković, koji je komandovao i rukovodio svim snagama VJ-a na Kosovu i izdavao naređenja za njihove operacije tokom celog perioda kad su zločini činjeni.⁴²¹⁵ Pavković je izdavao naređenja i podržavao operacije VJ-a sa MUP-om, koje su bile koordinisane posredstvom Zajedničke komande,⁴²¹⁶ i znao je za ubistva i silovanja koja su snage MUP-a počinile nad albanskim stanovništvom Kosova.⁴²¹⁷ Suprotno Pavkovićevoj tvrdnji, budući da je zaključeno da Ojdanić i Lazarević nisu bili učesnici u UZP-u, njihov odnos s glavnim izvršiocima u ovom kontekstu ne

⁴²¹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 784-786, 788. U svetlu dokaza u vezi s incidentom u Gornjem Obrinju, kao što je je razmotreno gore u tekstu (v. gore, par. 1278), Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo kad je izvelo pravni zaključak da je zbog tog incidenta Pavković mogao da predvidi činjenje zločina, uključujući ubistvo, od strane *snaga VJ-a* (Prvostepena presuda, tom 3, par. 785). Žalbeno veće je mišljenja da u tom pogledu nije ispunjen ni niži stepen predvidivosti. Međutim, ta greška ne utiče na ukupni zaključak Pretresnog veća u pogledu predvidivosti zločina koji izlaze iz okvira zajedničkog cilja, koji se temeljio ne samo na dokazima u vezi s incidentom u Gornjem Obrinju, već i na drugim dokazima.

⁴²¹² V. gore, par. 1272; dole, pododeljak VII.G.2.

⁴²¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 411. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 168-173, gde se upućuje, između ostalog, na Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 69-70, 79-85, 88-98, 104.

⁴²¹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 783.

⁴²¹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 783, 785-786.

⁴²¹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 780, 782.

⁴²¹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 785, gde se upućuje na DP P1459, par. 3-4.

treba uzimati u obzir. Isto tako, neutemeljena je Pavkovićeva tvrdnja da on nije imao kontrolu nad snagama MUP-a. Pretresno veće je ispravno zaključilo da su mu se zločini koje su počinile snage MUP-a mogli pripisati zato što je Lukić, drugi učesnik u UZP-u, kontrolisao te snage u realizaciji zajedničkog cilja.⁴²¹⁸

(d) Zaključak

1283. Shodno tome, Pavković nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je, na osnovu treće kategorije UZP-a, on odgovoran za činjenje ubistva, kao kršenja zakona ili običaja ratovanja, i ubistva i progona, putem ubistva, seksualnog zlostavljanja i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, kao zločina protiv čovečnosti.⁴²¹⁹ Žalbeno veće stoga u celosti odbija Pavkovićev drugi žalbeni osnov i relevantni deo njegovog šestog žalbenog osnova.

F. Navodne greške u vezi s Lukićevim učestvovanjem u UZP-u

1. Uvod

1284. Pretresno veće je zaključilo da je Lukić tokom cele svoje karijere služio na raznim položajima u MUP-u i da je 11. juna 1998. bio imenovan za načelnika štaba MUP-a za Kosovo i Metohiju u Prištini.⁴²²⁰

1285. Pretresno veće je osudilo Lukića na osnovu člana 7(1) Statuta za činjenje, putem učešća u UZP-u, zločina deportacije, drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje), ubistva i progona, putem ubistva i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, kao zločina protiv čovečnosti u skladu s članom 5 Statuta, i ubistva kao kršenja zakona ili običaja ratovanja u skladu s članom 3 Statuta, počinjenih na raznim lokacijama na Kosovu.⁴²²¹

1286. Pretresno veće je zaključilo da je Lukić, kao načelnik štaba MUP-a, delio nameru drugih učesnika u UZP-u "da prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova, kako po samom Kosovu tako i izvan njega, i tako obezbedi trajnu kontrolu vlasti SRJ i Srbije nad Pokrajinom",⁴²²² čime je ispunio

⁴²¹⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 783. Pavković takođe tvrdi da Pretresno veće nije u dovoljnoj meri identifikovalo glavne izvršioce da bi se moglo ustanoviti da su oni bili povezani s nekim učesnikom u UZP-u; da bi se nekom pripisala "odgovornost za korišćenje izvršioca kao instrumenta", učesnik u UZP-u je izvršiocu morao da izda uputstvo ili naredi činjenje zločina; i da, kad neko lice počinio zločin u skladu s naređenjima nekog učesnika u UZP-u, drugi učesnici u UZP-u mogu biti proglašeni krivim za "naređivanje" tog zločina, a ne za njegovo činjenje (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 30-41). U delu u kom se njegovi argumenti odnose na povezanost nekog od učesnika u UZP-u, između ostalog i njega, s glavnim izvršiocima koji su činili zločine koji izlaze iz okvira zajedničkog cilja, Žalbeno veće odbija njegove argumente iz istih razloga koji su navedeni u prethodnom odeljku (v. gore, pododeljak VII.E.3.).

⁴²¹⁹ Zaključak Pretresnog veća u vezi s Pavkovićevom odgovornošću za ubistvo u Korenici i Meji potvrđen je u delu koji se odnosi na 13 žrtava. V. gore, pododeljak VI.C.2.

⁴²²⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 936-937, 945.

⁴²²¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1138, 1212.

⁴²²² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1130. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 1117.

uslov *mens rea* za odgovornost na osnovu UZP-a. Veće je dalje zaključilo da je Lukić u značajnoj meri doprineo UZP-u jer je bio: (i) *de facto* komandant snaga MUP-a koje su bile razmeštene na Kosovu od sredine 1998. do sredine 1999, uključujući jedinice redovne policije u svim sekretarijatima unutrašnjih poslova, poznatim i kao SUP-ovi, posebne jedinice policije MUP-a, poznate i kao PJP-ovi, i specijalne antiterorističke jedinice MUP-a, poznate i kao SAJ; (ii) "spona između kreatora politike u Beogradu, kao što su Slobodan Milošević, Vlajko Stojiljković i Vlastimir Đorđević i ljudstva na terenu na Kosovu"; i (iii) "direktno [je] učestvovao u procesu planiranja i nastojanjima da se obezbedi da svakodnevno delovanje raznih snaga MUP bude u skladu s tim planovima."⁴²²³

1287. Lukić osporava zaključke Pretresnog veća o strukturi MUP-a i o nadležnosti i ulozi Štaba MUP-a u planiranju i koordiniranju zajedničkih operacija MUP-a i VJ-a.⁴²²⁴ On takođe osporava zaključke Pretresnog veća o svojoj ulozi kao načelnika štaba MUP-a i tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on dobrovoljno učestvovao u sprovođenju zajedničkog cilja i značajno mu doprineo, kao i da je delio nameru da se prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova.⁴²²⁵ Osim toga, Lukić osporava zaključak Pretresnog veća da je on, na osnovu treće kategorije UZP-a, odgovoran za zločine ubistva, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i ubistva i progona, putem ubistva i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, kao zločine protiv čovečnosti.⁴²²⁶ Tužilaštvo odgovara da Lukićeve argumente treba odbiti.⁴²²⁷

2. Navodne greške u pogledu strukture MUP-a

1288. Pretresno veće je zaključilo da su glavne organizacione jedinice MUP-a bili Resor javne bezbednosti, poznati i pod nazivom RJB, i Resor državne bezbednosti, poznat i pod nazivom RDB.⁴²²⁸ Zadatak RJB-a, čiji načelnik je bio Vlastimir Đorđević, bio je održavanje javnog reda i mira, dok je RDB, čiji je načelnik bio Radomir Marković,⁴²²⁹ bio zadužen za održavanje državne bezbednosti i reagovanje na ugrožavanje države kao entiteta.⁴²³⁰

1289. U okviru RJB-a, Srbija je bila teritorijalno podeljena na 33 područja, od kojih je svako imalo svoj SUP, a sedam ih je bilo na Kosovu.⁴²³¹ Svaki SUP sastojao se od nekoliko lokalnih odeljenja

⁴²²³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1131.

⁴²²⁴ Npr., Lukićev žalbeni podnesak, par. 271, 284, 296-297, 299, 308, 572, 601, 607.

⁴²²⁵ Npr., Lukićev žalbeni podnesak, par. 361, 418, 477-479, 490, 552, 555.

⁴²²⁶ Npr., Lukićev žalbeni podnesak, par. 499-503, 703-705, 783, 786, 809.

⁴²²⁷ V., npr., Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 222-224, 239-242, 281, 285, 437.

⁴²²⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 659.

⁴²²⁹ Pretresno veće je zaključilo da je Marković preuzeo taj položaj, zamenivši Jovicu Stanišića, 5. novembra 1998. (Prvostepena presuda, tom 1, par. 659).

⁴²³⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 659.

⁴²³¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 660.

unutrašnjih poslova (dalje u tekstu: OUP-ovi) i policijskih stanica.⁴²³² RJB je imao i jedinice specijalne policije: zadatak PJP-ova, kojima je komandovao Obrad Stevanović, bio je izvršavanje "posebnih bezbednosnih zadataka",⁴²³³ dok je SAJ bi "formiran radi suzbijanja terorizma, rešavanja situacija vezanih za taoce i hapšenje većih kriminalnih grupa" i njim je komandovao Živko Trajković.⁴²³⁴ RDB je imao i "elitnu naoružanu jedinicu", Jedinicu za specijalne operacije, poznatu i kao JSO, na čijem je čelu bio Franko Simatović, a operativni komandant bio je Milorad Ulemek Luković.⁴²³⁵

1290. Pretresno veće je zaključilo da je Štab MUP-a imao širu ulogu da rukovodi i kontroliše rad načelnika SUP-a i komandanata PJP-a i SAJ-a i jedinica pod njihovom komandom, kao i da obezbeđuje da oni dejstvuju u skladu s glavnim smernicama i planovima.⁴²³⁶

(a) Ocena svedočenja Branislava Simonovića od strane Pretresnog veća

1291. U svojoj oceni MUP-a i njegove strukture, Pretresno veće uzelo je u obzir svedočenje Branislava Simonovića, kog je kao veštaka pozvao Lukić.⁴²³⁷ Pretresno veće je saslušalo njegovo svedočenje 16. i 17. aprila 2008,⁴²³⁸ a njegov izveštaj je prihvatilo usmenom odlukom od 21. aprila 2008.⁴²³⁹ Pretresno veće je u svojoj odluci objasnilo da će, uprkos tome što je Simonovićevo svedočenje prihvatilo kao svedočenje veštaka, prilikom završnog većanja možda razmotriti koju težinu da prida njegovom svedočenju, između ostalog, s obzirom na njegove kvalifikacije i ekspertizu.⁴²⁴⁰ Pretresno veće je kasnije, u Prvostepenoj presudi, zaključilo da Simonović nije kvalifikovan da iznosi stručno mišljenje o organizacionoj strukturi MUP-a, jer njegova ekspertiza obuhvata kriminalistiku i zadatke policije u zajednici.⁴²⁴¹

1292. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je odbacilo Simonovićevo svedočenje i umesto toga se pozvalo na "svedoke laike" koji nisu imali potrebno znanje i obuku o radu MUP-a.⁴²⁴² Lukić tvrdi da je Pretresno veće time "povredilo [njegova] prava [...], zloupotrebilo svoja

⁴²³² Prvostepena presuda, tom 1, par. 661.

⁴²³³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 666, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1507, DP P1508.

⁴²³⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 675. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 665.

⁴²³⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 686.

⁴²³⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1012.

⁴²³⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 658.

⁴²³⁸ V. Branislav Simonović, 16. april 2008, T. 25511-25531; *ibid.*, 17. april 2008, T. 25532-25652.

⁴²³⁹ V. rasprava u vezi s proceduralnim pitanjima, 21. april 2008, T. 25754-25756, kada je u spis uvršten DP 6D688.

⁴²⁴⁰ Rasprava u vezi s proceduralnim pitanjima, 21. april 2008, T. 25754-25755. V. takođe *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Treći nalog u vezi s obelodanjivanjem izveštaja veštaka, 27. septembar 2007, par. 3(b), u kom Veće traži da tužilaštvo tačno navede da li (i) prihvata izveštaj; (ii) namerava da unakrsno ispita tog svedoka i (iii) namerava da ospori kvalifikacije veštaka ili relevantnost svih ili nekih delova tog izveštaja. Tužilaštvo je odgovorilo da ne prihvata Simonovićevo stručni izveštaj i zatražilo da veštaka unakrsno ispita u skladu s pravilom 94 bis (B)(ii) Pravidnika (Obaveštenje tužilaštva u vezi s veštakom Simonovićem, 22. oktobar 2007, par. 2).

⁴²⁴¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 658.

⁴²⁴² Lukićev žalbeni podnesak, par. 270, 603, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 658.

diskreciona ovlaštenja i napravilo grešku u primeni prava u svim delovima Presude koji se odnose na organizacione aspekte i rad srpskog MUP-a.⁴²⁴³ Lukić takođe tvrdi da Pretresno veće nije imalo razloga da odbaci Simonovićev zaključak da Lukić nije bio u mogućnosti da kontroliše i kažnjava jer se, u odsustvu drugih stručnih dokaza po tom pitanju, Veće oslanjalo na druge delove njegovog svedočenja i na osnovu njih izvodilo svoje zaključke.⁴²⁴⁴

1293. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće s pravom zaključilo da je Simonovićevo svedočenje nepouzđano zato što je on priznao da pre ovog predmeta nije proučavao Štab MUP-a.⁴²⁴⁵ Tužilaštvo dodaje da Lukić nije ukazao ni na jednu konkretnu grešku u oceni Pretresnog veća u pogledu Simonovićevog svedočenja.⁴²⁴⁶

1294. Lukić u Replici tvrdi da Simonovićevu ekspertizu pokazuju njegov detaljni izveštaj veštaka i "stepen istraživanja koje je sproveo" kako bi podrobno opisao strukturu MUP-a.⁴²⁴⁷ Lukić dodaje da niko od drugih svedoka, koji su svedočili po tom pitanju i na čija se svedočenja Pretresno veće oslonilo, nije pre suđenja proučavao strukturu i rad Štab MUP-a.⁴²⁴⁸

1295. Žalbeno veće podseća da je "na Pretresnom veću da oceni pouzđanost i dokaznu vrednost izveštaja i iskaza veštaka."⁴²⁴⁹ U ovom predmetu, Pretresno veće je napomenulo da je, prilikom razmatranja pitanja prihvatanja i pridavanja težine iskazu veštaka, između ostalog, uzimalo u obzir stručnost veštaka.⁴²⁵⁰ Pretresno veće je zaključilo da je oblast Simonovićeve ekspertize kriminalistika i rad policije u zajednici, a ne organizaciona struktura MUP-a.⁴²⁵¹ Simonović je zaista izjavio da on, pre nego što ga je kontaktirao Lukićev tim odbrane, nije objavio nijedan rad u vezi sa Štabom MUP-a i da se njegov prethodni istraživački rad odnosio na "rad policije na lokalnom nivou, [...] aspekt[e] tradicionalnog vida policije i rada, [...] primene kriminalističkih metoda i druga područja krivičnog zakona."⁴²⁵² S obzirom na tu Simonovićevu izjavu, Pretresno veće je s pravom zaključilo da on nije imao potrebno stručno znanje o organizacionoj strukturi MUP-a. U

⁴²⁴³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 271.

⁴²⁴⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 271-273, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 166, 172, 924, 952.

⁴²⁴⁵ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 282, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 658, *ibid.*, tom 3, par. 942, *Tužilac protiv Vujadina Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR73.2, Odluka po zajedničkoj interlokutornoj žalbi odbrane u vezi sa statusom Richarda Butlera kao svjedoka vještaka, 30. januar 2008, par. 9, 21-22, Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 29, *Tužilac protiv Milana Martića*, predmet br. IT-95-11-T, Odluka po podnesku tužilaštva kojim se dostavlja izveštaj veštaka profesora Smilje Avramov, na osnovu pravila 94bis, 9. novembar 2006, par. 12, Branislav Simonović, 17. april 2008, T. 25628-22569.

⁴²⁴⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 283. V. takođe *ibid.*, par. 155, 158.

⁴²⁴⁷ Lukićeva replika, par. 83, gde se upućuje na DP 6D668.

⁴²⁴⁸ Lukićeva replika, par. 84, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1028-1029, *ibid.*, tom 3, par. 974, 1024, Milan Đjaković, 20. maj 2008, T. 26514, 26518-26520, 26522, 26527.

⁴²⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 199, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Martića*, predmet br. IT-95-11-T, Odluka po podnesku tužilaštva kojim se dostavlja izveštaj veštaka profesora Smilje Avramov, na osnovu pravila 94bis, 9. novembar 2006, par. 11.

⁴²⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 40.

⁴²⁵¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 658.

⁴²⁵² Branislav Simonović, 17. april 2008, T. 25628.

vezi s Lukićevom tvrdnjom da se Pretresno veće oslanjalo na druge delove Simonovićevog svedočenja, Žalbeno veće podseća da pretresno veće može da, u celini ili delimično, prihvati ili odbaci svedočenje nekog veštaka.⁴²⁵³ Stoga selektivno oslanjanje Pretresnog veća na Simonovićev iskaz, samo po sebi, ne predstavlja grešku.

1296. Žalbeno veće dalje podseća da su zaključci Pretresnog veća u pogledu strukture i rada MUP-a utemeljeni na širokom spektru dokaza koji su pribavljeni putem svedočenja, kao i na znatnoj količini dokumentarnih dokaza.⁴²⁵⁴ Pretresno veće je imalo tu prednost da svojim očima posmatra svedoke i bilo je u boljoj poziciji od Žalbenog veća da proceni verodostojnost i težinu koju treba pripisati njihovim svedočenjima.⁴²⁵⁵ Lukićeva tvrdnja da je Pretresno veće pogrešilo kad se u pogledu strukture i rada MUP-a pozvalo na druge iskaze, a ne na Simonovićev iskaz, jednostavno je nedovoljna da bi se pokazalo da je Pretresno veće napravilo grešku u oceni svedočenja svedoka.

1297. Iz gorenavednih razloga, Žalbeno veće odbija osnov K Lukićeve žalbe vezan za greške koje je Pretresno veće napravilo prilikom ocene Simonovićevog svedočenja.

(b) Ovlašćenja Štaba MUP-a nad snagama MUP-a na Kosovu

1298. Pretresno veće je zaključilo da je "u periodu koji je prethodio vazdušnoj kampanji NATO-a, Štab MUP-a imao centralnu ulogu u planiranju, organizovanju, rukovođenju i usmeravanju rada raznih jedinica MUP-a angažovanih na Kosovu, kao i u koordiniranju i planiranju zajedničkih akcija s VJ."⁴²⁵⁶ Veće je dalje zaključilo da je Štab MUP-a imao širu ulogu, a to je da rukovodi i kontroliše rad jedinica RJB-a, a posebno jedinica PJP-a i SAJ-a, obezbeđujući da one dejstvuju u skladu s glavnim smernicama i planovima, bez izmene dnevnih komandnih struktura.⁴²⁵⁷ Pretresno veće je nedostatak borbenih naređenja jedinicima MUP-a u vezi s konkretnim zadacima razmeštanja pripisalo razlikama u organizaciji i strukturi MUP-a i VJ-a.⁴²⁵⁸ Veće se dalje oslonilo na zapisnik sa sastanka Štaba MUP-a od 2. decembra 1998. kad je zaključilo da je Štab MUP-a imao određenu ulogu u razmeni informacija između snaga RJB-a i RDB-a.⁴²⁵⁹

⁴²⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 58.

⁴²⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 658-746. Konkretno u vezi sa Štabom MUP-a, v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 947-1015, i izvori na koje se tamo poziva.

⁴²⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 201, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 485, 496-498, Drugostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 37. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Ntawukuliyayo*, par. 21, Drugostepena presuda u predmetu *Nchamihigo*, par. 47, Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi II*, par. 56, Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 194.

⁴²⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1012. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 1051.

⁴²⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1012.

⁴²⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1051.

⁴²⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 995.

(i) Argumentacija strana u postupku

1299. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je Štab MUP-a imao centralnu ulogu u planiranju, organizovanju i rukovođenju radom jedinica RJB-a.⁴²⁶⁰ On dodaje da se taj zaključak kosi s daljim zaključkom Pretresnog veća da su "lanci izveštavanja i komandovanja ostali netaknuti."⁴²⁶¹ Lukić tvrdi da je Pretresno veće zanemarilo dokaze koji pokazuju da Štab MUP-a nije bio "organizaciona jedinica MUP-a" i da stoga nije bio u mogućnosti da komanduje drugim jedinicama MUP-a.⁴²⁶² Lukić tvrdi da je nerazuman zaključak Pretresnog veća da dokazni spis ne sadrži borbena naređenja koja ukazuju na razlike u organizaciji i strukturi između MUP-a i VJ-a i da takva naređenja, u stvari, nisu nikad bila izdavana.⁴²⁶³ Lukić takođe upućuje na svedočenje Radojka Stefanovića, načelnika Odeljenja za operativne poslove i obuku Prištinskog korpusa 1999,⁴²⁶⁴ koji je rekao da lično nije video naređenje Štaba MUP-a upućeno SUP-ovima da se planiraju protivterorističke akcije, pa tvrdi da se zaključak Pretresnog veća da je takvo naređenje postojalo kosi sa njegovim zaključkom iznetim na drugom mestu u Prvostepenoj presudi da SUP-ovi nisu planirali konkretne protivterorističke akcije.⁴²⁶⁵

1300. Lukić takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je Štab MUP-a imao ulogu u razmeni informacija između snaga RJB-a i RDB-a.⁴²⁶⁶ U prilog tom svom argumentu Lukić upućuje na zapisnik sa sastanka Štaba MUP-a od 2. decembra 1998, u kom je zabeleženo da se načelnik SUP-a Kosovske Mitrovice Ljubinko Cvetić⁴²⁶⁷ žalio da ne dobija informacije od načelnika RDB-a.⁴²⁶⁸

1301. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da Lukićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja jer iskrivljeno prikazuju i zaključke Pretresnog veća⁴²⁶⁹ i dokaze.⁴²⁷⁰ Tužilaštvo dalje tvrdi da Lukić zanemaruje zaključak Pretresnog veća da MUP nije izdavao naređenja za izvođenje akcija tokom zajedničkih operacija i da je, u MUP-u, oficiru mogao da komanduje neki drugi oficir s nižim

⁴²⁶⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 572, 601, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 983.

⁴²⁶¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 572, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 983.

⁴²⁶² Lukićev žalbeni podnesak, par. 199, 559, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 951-958, DP 6D668, str. 150. Konkretno, Lukić tvrdi da Štab MUP-a nije bio nadležan za razmeštanje PJP-a na Kosovu, otpuštanje ili imenovanje načelnika SUP-ova, raspoređivanje ili unapređenje policajaca, kao ni za disciplinske postupke ili krivično gonjenje policajaca. Lukićev žalbeni podnesak, par. 560, gde se upućuje na DP P1884, DP P1886; DP P1885, DP 6D291, DP 6D464, DP 6D683, DP 6D684, DP 6D685, DP 6D686, DP 6D687, DP 6D1339, DP 6D1340, DP 6D1344, DP 6D1348, DP 6D1613, par. 41-43.

⁴²⁶³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 607, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1051.

⁴²⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 512, 1128.

⁴²⁶⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 581-582, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 972, 1002-1003.

⁴²⁶⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 579. V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 995.

⁴²⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 661.

⁴²⁶⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 579, gde se upućuje na DP P3122, str. 4.

⁴²⁶⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 330, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 983.

⁴²⁷⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 333-334, gde se poziva na Radojka Stefanovića, 6. februar 2008, T. 21770-21771.

činom.⁴²⁷¹ Tužilaštvo dalje tvrdi da je, suprotno Lukićevoj tvrdnji, Pretresno veće imalo u vidu Stefanovićev iskaz, ali da se razumno opredelilo za Lazarevićev iskaz.⁴²⁷² U vezi s ulogom Štaba MUP-a u razmeni informacija, tužilaštvo tvrdi da dokazi na koje upućuje Lukić, u stvari, potkrepljuju zaključak Pretresnog veća.⁴²⁷³

(ii) Analiza

1302. Žalbeno veće smatra da je neutemeljena Lukićeva tvrdnja da je Pretresno veće izvelo kontradiktorne zaključke u pogledu uloge Štaba MUP-a i lanaca izveštavanja i komandovanja u jedinicama RJB-a.⁴²⁷⁴ Pretresno veće je uzelo u obzir dokaze koji pokazuju da je Štab MUP-a ispunjavao svoj zadatak planiranja, organizovanja i rukovođenja radom jedinica RJB-a "pri čemu se nije uplitao u komandne funkcije komandanata konkretnih jedinica i njihov uobičajeni lanac izveštavanja."⁴²⁷⁵ Veće je zaključilo da je Štab MUP-a izdavao "opšta uputstva" SUP-ovima i odredima PJP-a i tražio od njih informacije kako bi obezbedio da njihove aktivnosti budu u skladu s opštom politikom ili planom MUP-a.⁴²⁷⁶ U tim okolnostima, Žalbeno veće se uverilo da je Pretresno veće ulogu Štaba MUP-a i ulogu komandanata konkretnih jedinica objasnilo jasno, bez ikakvih kontradiktornosti svojim činjeničnim zaključcima.

1303. U vezi s Lukićevim argumentom da je Pretresno veće zanemarilo dokaze u vezi s pozicijom Štaba MUP-a unutar MUP-a i njegovu nadležnost nad jedinicama RJB-a,⁴²⁷⁷ Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće uzelo u obzir Lukićev argument da Štab MUP-a nije bio "organizaciona jedinica" MUP-a i da mu njegova struktura i rad nisu dopuštali da kontroliše rad SUP-ova unutar RJB-a ili da im izdaje naređenja.⁴²⁷⁸ Iako se Pretresno veće nije konkretno pozvalo na sve dokaze na koje Lukić upućuje u žalbenom postupku, Pretresno veće je detaljno razmotrilo Lukićev argument u tom pogledu. Shodno tome, Lukić nije pokazao da je Pretresno veće napravilo grešku u svojoj proceni i njegov argument u tom pogledu se stoga odbija.

1304. Žalbeno veće takođe smatra neuverljivim Lukićev argument da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da razlike u organizaciji i strukturi MUP-a i VJ-a objašnjavaju zašto ne postoje

⁴²⁷¹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 361-362, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1029, *ibid*, tom 3, par. 1051, i upućuje na *ibid*, tom 3, par. 944.

⁴²⁷² Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 332, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1002-1003.

⁴²⁷³ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 331, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 992.

⁴²⁷⁴ V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 572.

⁴²⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 983.

⁴²⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 995.

⁴²⁷⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 559-560. V. takođe *ibid.*, 432.

⁴²⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 951-958, koji se u velikoj meri poziva na svedočenje svedoka i dokumentarne dokaze koje je Lukić predočio u vezi s tim pitanjem. Pretresno veće je takođe eksplicitno razmotrilo dokumentarne dokaze na koje Lukić upućuje u vezi s razmeštanjem raznih odreda PJP-a na Kosovu (Prvostepena presuda, tom 1, par. 726, fusnota 1874, gde se upućuje, između ostalog, na DP 6D683, DP 6D684, DP 6D685, DP 6D687).

borbena naređenja MUP-a.⁴²⁷⁹ Pretresno veće je uzelo u obzir iskaz Duška Adamovića, oficira Štaba MUP-a i Lukićevog pomoćnika,⁴²⁸⁰ da su tokom zajedničkih operacija jedinicama MUP-a dostavljani izvodi iz karata koje je radio Prištinski korpus, bez propratnih naređenja.⁴²⁸¹ Veće je takođe imalo u vidu da, kao što je svedočio zamenik načelnika Štaba MUP-a Miroslav Mijatović,⁴²⁸² Štab MUP-a nije doneo nijednu odluku zato što su jedinice MUP-a deistvovalе na osnovu izvoda iz karata koje im je dostavljao Prištinski korpus.⁴²⁸³ Međutim, Pretresno veće je napomenulo da izvodi iz karata koje je obezbeđivao VJ nisu sadržali konkretna uputstva o tome kako da jedinice MUP-a u praksi sprovode razne akcije ili napade. Veće je stoga zaključilo da je MUP izdavao naređenja o sprovođenju raznih akcija tokom zajedničkih operacija.⁴²⁸⁴ Razlike u organizaciji i strukturi MUP-a i VJ-a samo potvrđuju zaključak Pretresnog veća.⁴²⁸⁵ Iako Lukić daje drugačije tumačenje dokaza, on nije pokazao da je zaključak Pretresnog veća nerazuman. Stoga se njegov argument u tom pogledu odbija.⁴²⁸⁶

1305. Neutemeljena je i Lukićeva tvrdnja da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je Štab MUP-a naređivao SUP-ovima da planiraju protivterorističke akcije. Pretresno veće je uzelo u obzir Stefanovićevu izjavu da on lično nije video nijedno takvo naređenje.⁴²⁸⁷ Međutim, Pretresno veće je uzelo u obzir i depešu od 9. aprila 1999, koju je sastavio Lazarević, u kojoj je navedeno da je Štab MUP-a svim SUP-ovima naredio "da pristupe planiranju akcije za razbijanje preostalih terorističkih grupa u svojim zonama odgovornosti."⁴²⁸⁸ Žalbeno veće, osim toga, primećuje da Stefanović nije negirao da takvo naređenje postoji⁴²⁸⁹ i da Lukić, u svakom slučaju, nije objasnio zašto je iskaz Stefanovića, koji je bio načelnik Odeljenja za operativne poslove i obuku Prištinskog korpusa, od odlučujuće važnosti za pitanje da li je Štab MUP-a izdao takvo naređenje ili ne. Isto tako, Žalbeno veće ne primećuje da se postojanje takvog naređenja kosi sa zaključkom Pretresnog veća da SUP-ovi nisu imali svoje radne planove za "protivterorističke" akcije.⁴²⁹⁰ Ovaj potonji zaključak jasno upućuje na rutinske zadatke SUP-ova i ne kosi se sa zaključkom da je u tom konkretnom slučaju Štab MUP-a zatražio da počnu da planiraju "protivterorističke" akcije.

⁴²⁷⁹ V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 607.

⁴²⁸⁰ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1026.

⁴²⁸¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1029, gde se upućuje na Duška Adamovića, 9. april 2008, T. 24970-24971, 25063. Žalbeno veće smatra da se ispravna referenca odnosi na Duška Adamovića, 8. april 2008, T. 24969.

⁴²⁸² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1071.

⁴²⁸³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1029, gde se poziva na Miroslav Mijatović, 13. februar 2008, T. 22335.

⁴²⁸⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1029, 1042.

⁴²⁸⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1051.

⁴²⁸⁶ V. takođe dole, pododeljak VII.F.3.(c).

⁴²⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1003, gde se upućuje na Radojko Stefanović, 6. februar 2008, T. 21770-21771.

⁴²⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1002, gde se poziva na DP 5D476, str. 1. V. takođe Vladimir Lazarević, 9. novembar 2007, T. 18006-18007.

⁴²⁸⁹ U relevantnom delu Stefanovićevog svedočenja se navodi: "Ne, ja nisam lično video takvo naređenje, ali svakako je informacija došla iz MUP-a. Na hiljade i hiljade naređenja, planova je urađeno i ne treba očekivati da može to jedan čovek uraditi. Znači, nije...

1306. Žalbeno veće napominje da se, prilikom izvođenja tog zaključka, Pretresno veće takođe oslonilo na razgovor koji je Lukić obavio s tužilaštvom i u kom je objasnio da je glavna uloga Štaba MUP-a bila da koordinira, planira i rukovodi jedinicama MUP-a, prevashodno u cilju "suzbijanja terorizma".⁴²⁹¹ S obzirom na dokaze koje je Pretresno veće uzelo u obzir, Lukić nije pokazao da je Veće napravilo ikakvu grešku kad je zaključilo da je Štab MUP-a imao centralnu ulogu u planiranju, organizovanju i rukovođenju radom raznih jedinica MUP-a na Kosovu.⁴²⁹²

1307. U pogledu razmene informacija između RJB-a i RDB-a, Pretresno veće je uzelo u obzir da se na sastanku Štaba MUP-a 2. decembra 1998, Ljubinko Cvetić se žalio da ne dobija odgovarajuće informacije od RDB-a.⁴²⁹³ Lukić je kasnije prisutnima na sastanku naložio da treba da ga izveštavaju o problemima u vezi s razmenom podataka da bi se to prevazišlo.⁴²⁹⁴ S obzirom na Lukićevo angažovanje po tom pitanju, Žalbeno veće smatra da je razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da je Štab MUP-a imao određenu ulogu u razmeni informacija.⁴²⁹⁵

1308. Žalbeno veće stoga odbija Lukićevu argumentaciju u pogledu nadležnosti Štaba MUP-a nad snagama MUP-a na Kosovu.

ovo je urađeno konzistentno, ne napamet. Jer ovo je plansko, znači planiranje šta da... šta treba očekivati u narednom periodu, na šta biti spreman u cilju pre svega planiranja". Radojko Stefanović, 6. februar 2008, T. 21770-21771.

⁴²⁹⁰ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 971-972.

⁴²⁹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1013, gde se poziva na DP P948, str. 41.

⁴²⁹² V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1012.

⁴²⁹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 992.

⁴²⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 992, gde se poziva na DP P3122, str. 4, 6.

⁴²⁹⁵ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 995.

(c) Prisustvo i dejstvovanje paravojnih snaga na Kosovu

1309. Prilikom ocene snaga koje su učestvovala u oružanom sukobu na Kosovu, Pretresno veće je razmotrilo dokaze u vezi s organima MUP-a, uključujući snage PJP-a, SAJ-a i JSO-a,⁴²⁹⁶ kao i pripadnicima paravojnih snaga na Kosovu.⁴²⁹⁷ U vezi s potonjim, Pretresno veće je razmotrilo dokaze u vezi s prisustvom i dejstvom nekoliko paravojnih grupa na Kosovu, kao što su "Škorpioni", "Legija", "Arkanovi tigrovi" i "Vukovi s Drine", tokom perioda na koji se odnosi Optužnica.⁴²⁹⁸ Pretresno veće je takođe razmotrilo dokaze koji se odnose na nekoliko sastanaka i depeša gde se raspravljalo o paravojnim grupama.⁴²⁹⁹ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir dokaze koji pokazuju da su snage SAJ-a bile razmeštene na Kosovu i da su "Škorpioni" bili u sastavu SAJ-a.⁴³⁰⁰

(i) Argumentacija strana u postupku

1310. Lukić osporava ocenu dokaza u vezi s paravojnim grupama koju je dalo Pretresno veće, tvrdeći da te grupe nisu bile u nadležnosti MUP-a i da one, u svakom slučaju, nisu bile prisutne na Kosovu.⁴³⁰¹ Lukić tvrdi da je, mada je bivši načelnik Uprave bezbednosti VJ-a Aleksandar Vasiljević⁴³⁰² posvedočio da je grupa zvana "Legija" dejstvovala na Kosovu, istraga koju je sproveo bivši načelnik organa bezbednosti 52. artiljerijsko-raketne brigade Sergej Perović⁴³⁰³ potvrdila da su ti navodi neistiniti.⁴³⁰⁴ Lukić tvrdi da je Vasiljevićevo svedočenje stoga nepouzdanost.⁴³⁰⁵ On takođe tvrdi da je, kao što pokazuju dokazi izvedeni u pretresnom postupku, grupa poznata pod imenom "Arkanovi tigrovi" raspuštena 1995. i da nikada nije dejstvovala na Kosovu.⁴³⁰⁶ Lukić isto tako

⁴²⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 658-736.

⁴²⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 737-745.

⁴²⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 738-740.

⁴²⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 741-745.

⁴³⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 730-731.

⁴³⁰¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 131, 133, gde se upućuje na Ljubinko Cvetić, 7. decembar 2006, T. 8062-8065, Miroslav Mijatović, 13. februar 2008, 22275, Ljubivoje Joksić, 8. februar 2008, T. 21952, Dragan Milenković, 21. februar 2008, T. 22945-22946, Petar Damjanac, 6. mart 2008, T. 23760, Božidar Filić, 10. mart 2008, T. 23947, Miloš Vojnović, 12. mart 2008, T. 24154, Vladimir Ilić, 17. mart 2008 T. 24327. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 104-107, 110-122. Iako Lukić tvrdi da nema dokaza da je u MUP-u bilo pripadnika paravojnih snaga/dobrovoljaca, on ne navodi koji konkretan činjenični zaključak želi da ospori. Stoga se njegov argument u tom pogledu odbija.

⁴³⁰² Prvostepena presuda, tom 1, par. 439.

⁴³⁰³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 620.

⁴³⁰⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 106, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, 24. januar 2007, T. 9034-9035, Sergej Perović, 25. januar 2008, T. 21083-21084, Momir Stojanović, 7. decembar 2007, T. 19833-34.

⁴³⁰⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 106. Lukić dalje osporava zaključak Pretresnog veća da su Vasiljević, Gajić i Farkaš zajedno obilazili područje Kosova (Lukićev žalbeni podnesak, par. 107, 109, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 738, *ibid.*, tom 3, par. 572). Međutim, Lukić ne objašnjava na koji bi način taj navod, ako bi se prihvatio, eventualno uticao na njegovu osuđujuću presudu. Njegov argument se stoga odbija.

⁴³⁰⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 110-112. Lukić dalje tvrdi da načelnik Uprave bezbednosti VJ-a Farkaš (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 551), budući da je bez pominjanja ubistava izvestio o "problemima s paravojnim snagama na Kosovu, koji su uključivali silovanja, pljačku i krađu", nije izveštavao o "Škorpionima" ili o "Arkanovim tigrovima" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 120; *contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 114, 117). Žalbeno veće zaključuje da je Lukićev argument u tom pogledu spekulativan i da on, u svakom slučaju, ne identifikuje nikakvu grešku u zaključku Pretresnog veća da su pripadnici "Arkanovih tigrova" i "Škorpiona" bili prisutni na Kosovu u vreme na koje se odnosi Optužnica. Njegov argument se stoga odbija.

tvrdi da su dokazi pokazali da grupa pod imenom "Vukovi s Drine" nije dejstvovala na Kosovu⁴³⁰⁷ i da je Pretresno veće pogrešilo kad se pozvalo na "netačan i nepouzdan" iskaz Branka Gajića o prisustvu "Vukova s Drine" na Kosovu.⁴³⁰⁸

1311. Lukić takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je grupa zvana "Škorpioni" bila u sastavu SAJ-a i da je bila poslata na Kosovo.⁴³⁰⁹ U vezi s tim, Lukić upućuje na svedočenje Gorana Stoparića, bivšeg pripadnika "Škorpiona",⁴³¹⁰ koji je izjavio da je on bio na Kosovu kao pripadnik SAJ-a, a ne kao pripadnik "Škorpiona".⁴³¹¹ Lukić, osim toga, navodi da je Pretresno veće pogrešilo kad se pozvalo na Vasiljevićev iskaz da su "Škorpioni" pominjani na sastanku od 17. maja 1999, tvrdeći da "termin 'Škorpioni' 1999. nije ništa značio".⁴³¹²

1312. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće pravilno postupilo kad se oslonilo na iskaze Vasiljevića i Gajića.⁴³¹³ U vezi s Lukićevim osporavanjem Vasiljevićevog svedočenja, tužilaštvo tvrdi da Lukić jednostavno pokušava da svojom ocenom dokaza zameni ocenu Pretresnog veća, pa njegovo osporavanje treba odbaciti bez razmatranja.⁴³¹⁴ U vezi s Gajićevim iskazom o prisustvu "Vukova s Drine" na Kosovu, tužilaštvo odgovara da Lukić samo ponavlja svoju argumentaciju iz pretresne faze, a pritom ne navodi konkretno nijednu grešku.⁴³¹⁵ Tužilaštvo dalje navodi da je Pretresno veće uzelo u obzir Lukićev argument da su "Škorpioni" prestali da postoje kao jedinica 1998-1999. i razumno zaključilo da su bivši pripadnici te jedinice bili pripojeni SAJ-u.⁴³¹⁶

1313. Lukić u replici navodi da se na Vasiljevićev iskaz ne bi trebalo oslanjati s obzirom na njegovu "sklonost [...] da protiv Lukića [...] laže pod zakletvom"⁴³¹⁷ i njegovu ličnu izjavu da njegov posao "u Službi bezbednosti u VJ-u nije bio da na Kosovu prati MUP, već VJ."⁴³¹⁸

⁴³⁰⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 113-119, gde se upućuje na Geza Farkaš, 25. septembar 2007, T. 16345, Vladimir Lazarević, 13. novembar 2007, T. 18189, Momir Stojanović, 7. decembar 2007, T. 19832, Vladimir Ilić, 17. mart 2008, T. 24334-24336, Ljubivoje Joksić, 8. februar 2008, T. 21954. Lukić se dalje oslanja na Filićevo svedočenje, ali ne upućuje ispravno na to njegovo svedočenje (Lukićev žalbeni podnesak, par. 117, fusnota 162).

⁴³⁰⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 119.

⁴³⁰⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 254-255, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 730-731.

⁴³¹⁰ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 677.

⁴³¹¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 104-105, 255, gde se upućuje na Goran Stoparić, 12. jul 2006, T. 698-699 705, 726, *ibid.*, 13. jul 2006, T. 771, DP P2224, par. 80.

⁴³¹² Lukićev žalbeni podnesak, par. 121, gde se upućuje na Geza Farkaš, 25. septembar 2007, T. 16342-43. U prilog svom argumentu, Lukić takođe upućuje na "dnevnik koji je vodio Vasiljević" i na "dokument koji je sastavila Uprava bezbednosti VJ-a", tvrdeći da se raspravljalo o "paravojnoj grupi Slobodana Medića-Boce", ali da se ta grupa nije pominjala kao "Škorpioni". Lukićev žalbeni podnesak, par. 121-122, gde se upućuje na DP P2592, DP 3D1055.

⁴³¹³ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 107-112.

⁴³¹⁴ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 108-111.

⁴³¹⁵ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 112.

⁴³¹⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 231, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 677, 687, 737.

⁴³¹⁷ Lukićeva replika, par. 34-35, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, 23. januar 2007, T. 8982, *ibid.*, 24. januar 2007, T. 9066, DP 6D170, str. 4. Lukić dalje navodi da je pokazano da je Vasiljević "lagao i/ili iskrivljeno prikazao ono o čemu su ga obaveštajni organi VJ-a izvestili". V. takođe Lukićeva replika, par. 36.

⁴³¹⁸ Lukićeva replika, par. 36.

(ii) Analiza

1314. Lukićeva tvrdnja da se Perovićev iskaz kosi s Vasiljevićevim u pogledu prisustva grupe zvane "Legija", pod komandom pripadnika MUP-a Kovačevića, na području Đakovice neutemeljen je. Žalbeno veće napominje da je Vasiljević, na pitanje u kom kontekstu je bio obavešten o "Legiji", rekao da su to "iznosili [...] i drugi organi bezbednosti, ne samo Perović".⁴³¹⁹ Stoga Lukićevo pozivanje na dokaze koji navodno pokazuju da te informacije Vasiljeviću nije dao Perović ne pokazuje da je Pretresno veće pogrešilo kad se u tom pogledu oslonilo na Vasiljevićevo svedočenje. Njegov argument se stoga odbija.

1315. U pogledu Lukićevih tvrdnji da "Arkanovi tigrovi" nisu postojali kao grupa i nisu dejstvovali na Kosovu, Žalbeno veće podseća da se Pretresno veće oslonilo na Gajićevo svedočenje da je "30 pripadnika grupe poznate po imenu 'Arkanovi tigrovi' poslato na Kosovo po ovlašćenju tadašnjeg načelnika RDB Radeta Markovića".⁴³²⁰ Osim toga, Pretresno veće se oslonilo na iskaze Stoparića i Vasiljevića da su "pripadnici Arkanovih tigrova" bili uključeni u sastav JSO-a⁴³²¹ i da je komandant JSO-a "i sam [...] nekada bio pripadnik 'Arkanovih tigrova'".⁴³²² Žalbeno veće ne vidi kontradikciju između Lukićeve tvrdnje da "Arkanovi tigrovi" nisu dejstvovali kao jedinica na Kosovu i zaključka Pretresnog veća da su pojedini pripadnici "Arkanovih tigrova" bili uključeni u sastav JSO-a. U tim okolnostima, Lukić nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na iskaz u vezi s tim. Štaviše, budući da dokazi pokazuju da su pripadnici "Arkanovih tigrova" bili prisutni na Kosovu,⁴³²³ Lukićevo pozivanje na neuverljive dokaze, kao što je svedočenje Momira Stojanovića da on nije bio obavešten o tome da na Kosovu dejstvuje formacija zvana "Arkanovi tigrovi"⁴³²⁴ i svedočenje Milivoja Mihajlovića da novinari stacionirani u Prištini nisu izveštavali o "Arkanovim tigrovima",⁴³²⁵ nije dovoljno da bi se pokazalo da je Pretresno veće napravilo grešku u oceni dokaza.

1316. Žalbeno veće primećuje da Pretresno veće grupu pod imenom "Vukovi s Drine" ne pominje u svojoj oceni dokaza i u zaključcima u pogledu krivičnih dela u osnovi, kao i da nijedno od krivičnih dela za koja je Lukić osuđen nije pripisano toj paravojnoj grupi.⁴³²⁶ Stoga Lukićeva

⁴³¹⁹ V. Aleksandar Vasiljević, 19. januar 2007, T. 8699-8700.

⁴³²⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 739, gde se upućuje na Branko Gajić, 11. septembar 2007, T. 15379.

⁴³²¹ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 739, gde se upućuje na DP P2224, par. 10, DP P2600, par. 42. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 686.

⁴³²² Prvostepena presuda, tom 1, par. 739, gde se upućuje na DP P2600, par. 33, 40-42. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 686-687.

⁴³²³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 687, gde se upućuje na DP P2600, par. 40-42. Uz to, Pretresnom veću su takođe dostavljeni dokazi da su "arkanovci" bili u hotelu "Grand", u kojem se u to vreme nalazio "Centar za informisanje" 3. armije i Komanda Prištinskog korpusa (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 600, gde se upućuje na Adnan Merovci, 16. januar 2007, T. 8433-8434).

⁴³²⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 111. V. takođe Lukićev završni podnesak, par. 346.

⁴³²⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 112.

⁴³²⁶ V. Prvostepena presuda, tom 2.

argumentacija u pogledu prisustva "Vukova s Drine" na Kosovu ne može uticati ni na jednu od osuda koje su mu izrečene i odbacuje se bez razmatranja.⁴³²⁷

1317. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće zaključilo da su početkom 1999. godine "Škorpioni", koji su ranije bili povezivani s RDB,⁴³²⁸ bili integrisani u sastav SAJ-a⁴³²⁹ i da je, nakon što su njeni bivši pripadnici u Podujevu ubili "najmanje desetak civila",⁴³³⁰ njihova jedinica bila povučena s Kosova.⁴³³¹ Uprkos tome, Veće je takođe zaključilo da su, otprilike 15 dana nakon incidenta u Podujevu, pojedini bivši pripadnici "Škorpiona", koji su bili umešani u ubistva, bili ponovo razmešteni na Kosovo.⁴³³² Iako Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su "Škorpioni" bili integrisani u sastav SAJ-a i da su bili poslani na Kosovo,⁴³³³ on prihvata da su pojedini bivši pripadnici "Škorpiona" bili rezervisti SAJ-a⁴³³⁴ i da su Stoparić i drugi bivši pripadnici "Škorpiona" bili na Kosovu kao pripadnici SAJ-a, a ne "Škorpiona".⁴³³⁵ Lukić takođe sugeriše da su izvršioци ubijanja u Podujevu bili rezervisti SAJ-a.⁴³³⁶ S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da Lukićeva argumentacija i zaključci Pretresnog veća nisu kontradiktorni. Lukić stoga nije uspeo da pokaže grešku Pretresnog veća.⁴³³⁷

⁴³²⁷ V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 113-119.

⁴³²⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 677.

⁴³²⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 677, 687, 731, 737.

⁴³³⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1173.

⁴³³¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 731, 741.

⁴³³² Prvostepena presuda, tom 1, par. 731.

⁴³³³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 255. Lukić takođe osporava zaključak Pretresnog veća da su snage SAJ-a bile razmeštene na Kosovu, tvrdeći da se Pretresno veće oslonilo na jedan dokument 3. armije, a ne na dokument Štaba MUP-a, zato što ne postoji dokument MUP-a koji potkrepljuje taj zaključak (Lukićev žalbeni podnesak, par. 254). Prilikom izvođenja toga zaključka, Pretresno veće se oslonilo ne samo na dokument sastavljen na Isturenom komandnom mestu 3. armije 2. oktobra 1998, već i na Joksićevo svedočenje da je ljudstvo SAJ-a bilo stacionirano u jednom privatnom preduzeću u Kosovu Polju (Prvostepena presuda, tom 1, par. 730). Lukićev argument ne sadrži objašnjenje zašto je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na taj dokument. Njegov argument se stoga odbija.

⁴³³⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 104.

⁴³³⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 105.

⁴³³⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 256. U tom kontekstu, Lukić nabrja pet "ključnih činjenica" koje je Pretresno veće navodno zanemarilo: (a) da su izvršioци ubijanja u Podujevu, mada su bili rezervisti SAJ-a, to ubijanje izvršili bez naređenja policijskih starešina; (b) "policijske starešine su bile veoma ljute zbog pucnjave u Podujevu", pa su zato na Kosovo poslali "Škorpioni"; (c) osoblje MUP-a ponudilo je pomoć žrtvama incidenta u Podujevu i sprovelo istragu; (d) izvršioци ubijanja u Podujevu uhapšeni su i suđeno im je; i (e) nema dokaza da je zločine počinio "rezervni sastav SAJ-a, koji su sačinjavali bivši pripadnici "Škorpiona" nakon što su ponovo raspoređeni na Kosovo (Lukićev žalbeni podnesak, par. 256; *contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 116). On dalje osporava zaključak Pretresnog veća da se o incidentu u Podujevu raspravljalo na sastanku održanom 16. maja 1999, tvrdeći da, budući da je on "smesta procesuiran (MUP je podneo krivičnu prijavu, svi pripadnici rezervnih snaga su povučeni, itd.)", nije bilo razloga da se o tome dalje raspravlja (Lukićev žalbeni podnesak, par. 124-125). Žalbeno veće napominje da se nijedna od tih tvrdnji ne kosi sa zaključkom Pretresnog veća da su bivši pripadnici "Škorpiona" bili uključeni u sastav SAJ-a. Budući da Lukić ne ukazuje na to koji konkretan zaključak osporava, Žalbeno veće odbija njegov argument.

⁴³³⁷ Isto tako, Lukićeva tvrdnja da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na Vasiljevićev iskaz da se na sastanku od 17. maja 1999. raspravljalo o "Škorpionima" jer u to vreme "Škorpioni" više nisu postojali kao jedinica (Lukićev žalbeni podnesak, par. 121) nije ubedljiv. Žalbeno veće smatra da se razuman presuditelj o činjenicama mogao osloniti na Vasiljevićev iskaz, čak i ako zvanična formacija "Škorpiona" više nije postojala u to vreme. Lukić takođe tvrdi da je Pretresno veće "pogrešno citiralo" Vasiljevića u vezi sa "sastankom održanim s Miloševićem 17. maja 1999" i dodaje da je Vasiljević posvedočio da je "Pavković [...] izvestio o broju neidentifikovanih leševa na Kosovu" na sastanku održanom 16. maja 1999, a ne na sastanku od 17. maja 1999. (Lukićev žalbeni podnesak, par. 126, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 576). Lukić takođe tvrdi da je Vasiljević rekao da je Milošević, a ne Lukić, odbacio Ojdanićev i Pavkovićevo predlog da se formira "'zajednička državna komisija' koja je trebalo da ustanovi šta se događalo na Kosovu" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 127, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 741 (Žalbeno veće smatra da ispravna referenca treba da bude na par. 739)). U vezi s tim argumentima, Žalbeno veće zaključuje da Lukić osporava zaključke na kojima se ne zasniva njegova osuđujuća presuda. Ta argumentacija se stoga odbija.

(d) Argumentacija odbačena bez razmatranja

1318. Žalbeno veće napominje da je više Lukićevih argumenata, kojima osporava zaključke Pretresnog veća u vezi sa strukturom i nadležnošću Štaba MUP-a, očigledno irelevantno,⁴³³⁸ da iskričljivo prikazuju osporavane činjenične zaključke,⁴³³⁹ da ne identifikuju nijednu grešku,⁴³⁴⁰ i ne objašnjavaju na koji način su navodne greške prouzrokovale neostvarenje pravde.⁴³⁴¹ Ta argumentacija se stoga odbacuje bez razmatranja.

(e) Zaključak

1319. U svetlu gorenavedenog, Žalbeno veće odbija Lukićevu argumentaciju u pogledu strukture MUP-a.⁴³⁴²

⁴³³⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 407-415, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 542-544, 557, 575-576, 579-583, 585, 591-594 (Lukić osporava zaključke o prisustvu i delovanju paravojnih snaga na Kosovu koji su izvedeni u vezi s krivičnom odgovornošću drugih optuženih u predmetu *Milutinović i drugi*, tvrdeći da je Pretresno veće "pogrešno citiralo" iskaze, tačnije, Gajićev iskaz. Ta argumentacija se odbija jer ne osporava zaključke na kojima se zasniva Lukićeva osuđujuća presuda). V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 416, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 609, 611, 615-616, 623-626, 718-719, 735, 765-766, 772-775, 778-786, 788, 808, 815, 838, 848, 853-856, 859, 885, 922-925, 928, 932.

⁴³³⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 248-249 (u kojima se iznosi tvrdnja da Pretresno veće "nije razumelo dokaze i organizacionu strukturu" srpskih organa vlasti, da je pogrešilo kad je "zaključilo da se Miloševićev uticaj u odnosu na organe/ustanove temeljno isključivo na njegovoj harizmi" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 248) i da je pogrešno shvatilo Miloševićeva ovlašćenja. Lukić u toj argumentaciji iskričljivo prikazuje Prvostepenu presudu (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 284-285) i ne pokazuje zašto su ti zaključci značajni za njegovu osuđujuću presudu). Lukićev žalbeni podnesak, par. 132, 134, 454 (u kojima se osporava to što se, u pogledu sastanka od 17. marta 1999, Pretresno veće oslonilo na Cvetičev iskaz i tvrdi da je Pretresno veće zanemarilo Cvetičev iskaz dat prilikom unakrsnog ispitivanja, kao i iskaze Vojnovića i Gavrančića, "koji su izjavili da tog dana nije bilo sastanka i da nikad nisu čuli da Lukić govori o dobrovoljcima." Lukić iskričljivo prikazuje Prvostepenu presudu jer je Pretresno veće eksplicitno uzelo u obzir taj iskaz (Prvostepena presuda, tom 1, par. 744). On samo ponavlja svoju argumentaciju iz pretresnog postupka, ne ukazujući ni na kakvu grešku). Lukićev žalbeni podnesak, par. 561 (u kom se iskričljivo prikazuje Prvostepena presuda i iznosi tvrdnja da Pretresno veće "nije uzelo u obzir" da Živko Trajković nije bio član Štaba MUP-a (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 960)).

⁴³⁴⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 558 (u kom se iznosi tvrdnja da Cvetiču tokom njegovog svedočenja nije bila predočena Odluka od 16. juna 1998. i da on nije bio ni član Štaba MUP-a ni profesionalni policajac); Lukićev žalbeni podnesak, par. 691 (u kom se iznosi tvrdnja da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na "Pavkovićev izveštaj od 4. juna 1999."). Lukićev žalbeni podnesak, par. 128 (u vezi s Lukićevim argumentom da je Pretresno veće "pogrešno citiralo" predmet sastanka u Štabu MUP-a od 17. februara 1999. kad je navelo da je Stojiljković izdao uputstvo da se angažovanju dobrovoljaca pristupi obazrivo, Žalbeno veće napominje da ono ne vidi kontradikciju između Lukićeve tvrdnje i Prvostepene presude u tom pogledu (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 742, gde se upućuje na DP P1990). Pored toga, zabeleženo je da je Stojiljković izdao sledeće uputstvo: "Obazrivo pristupati i angažovati dobrovoljce i njihovo angažovanje vezivati preko rezervnog sastava policije, kad mi to ocenimo za potrebno" (DP P1990, str. 3)). Lukićev žalbeni podnesak, par. 129-130 (Lukić tvrdi da je Stojiljkovićeva depeša bila poslata svim SUP-ovima u Srbiji, a ne samo SUP-ovima na Kosovu, što ukazuje na to da je, suprotno tumačenju Pretresnog veća, svrha depeše bila da se "spreči delovanje [dobrovoljaca i paravojnih snaga] u ratnim okolnostima", ali Lukić pritom ne identifikuje grešku Pretresnog veća. Pretresno veće je navelo da je depeša bila poslata "načelnicima SUP-ova na Kosovu, Štabu MUP i drugim organima MUP" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 742)).

⁴³⁴¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 684-690 (u kom tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na dokazne predmete P1458 i P1459. Pretresno veće je razmatralo DP P1458 i DP P1459 u kontekstu svog zaključka da prepotčinjavanje MUP-a VJ-u nikad nije izvršeno (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1175, 1182-1183, 1189). Žalbeno veće napominje da Lukić upućuje i na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 757, 848 (v. Lukićev žalbeni podnesak, fusnote 993, 997). Međutim, ni u jednom od tih paragrafa ne govori se o Lukićevoj krivičnoj odgovornosti). Lukićev žalbeni podnesak, par. 148, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 926 (u kom tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na iskaz Richarda Ciaglinskog da je Mijatović, Lukićev zamenik, "bio deo komandnog lanca MUP").

⁴³⁴² U relevantnom delu, odbijaju se Lukićevi podnosivi D(3), H, I(4), K, P(1), P(4)(a)-(b), P(7) i O(1)(e).

3. Uloga Štaba MUP-a u planiranju i koordiniranju zajedničkih akcija MUP-a i VJ-a

(a) Koordinacija u planiranju zajedničkih akcija VJ-a i MUP-a tokom 1998.

1320. Pri izvođenju zaključka da je u periodu koji je prethodio vazdušnoj kampanji NATO-a i tokom nje Štab MUP-a imao centralnu ulogu u planiranju zajedničkih akcija MUP-a i VJ-a,⁴³⁴³ Pretresno veće je primilo na znanje svedočenje Ljubinka Cvetića, bivšeg načelnika SUP-a Kosovska Mitrovica.⁴³⁴⁴ Cvetić je Štabu MUP-a pripisao centralnu ulogu u planiranju razmeštanja određenih jedinica MUP-a na Kosovu u okviru "antiterorističkog" plana.⁴³⁴⁵ Pretresno veće je zaključilo da je 1998. Milan Đaković, koji je u Komandi Prištinskog korpusa tada bio zadužen za koordinaciju između VJ-a i MUP-a tokom borbenih dejstava, prisustvovao koordinacionim sastancima s organima MUP-a, uključujući Duška Adamovića, oficira u Štabu MUP-a, i Obrada Stevanovića, starešinu celog PJP-a.⁴³⁴⁶ Pretresno veće je razmotrilo Adamovićevo tvrdnju da ni on ni Štab MUP-a nisu imali ulogu u formulisanju planova ili pripremi operativnih karata za zajedničke akcije sa VJ-om.⁴³⁴⁷ Međutim, ono je odlučilo da se osloni na Đakovićevo svedočenje da "on nije mogao da planira zajedničke akcije MUP/VJ i napravi odgovarajuće karte bez Adamovićeve pomoći",⁴³⁴⁸ pa je stoga zaključilo da je "po tom pitanju Đakovićevo svedočenje pouzdanije".⁴³⁴⁹ Uprkos tom zaključku, Pretresno veće je zaključilo da drugi delovi Adamovićevo svedočenja pokazuju da je Štab MUP-a učestvovao u planiranju zajedničkih akcija.⁴³⁵⁰

1321. Lukić osporava zaključak Pretresnog veća da je Štab MUP-a imao centralnu ulogu u planiranju razmeštanja jedinica MUP-a na Kosovu u sprovođenju "antiterorističkog" plana.⁴³⁵¹ On navodi da se Pretresno veće pri izvođenju tog zaključka pogrešno oslonilo na Cvetićevu pretpostavku, a da je istovremeno zanemarilo druge kontradiktorne delove njegovog svedočenja u vezi s ulogom Zajedničke komande.⁴³⁵² Osim toga, on tvrdi da, pri oceni uloge Štaba MUP-a, Pretresno veće nije uzelo u obzir sopstveni zaključak da Štab MUP-a nije planirao akcije jedinica PJP-a.⁴³⁵³

⁴³⁴³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1012.

⁴³⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 661.

⁴³⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 970, gde se upućuje na Ljubinko Cvetić, 7. decembar 2006, T. 8074-8075.

⁴³⁴⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1026. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 666.

⁴³⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 974, gde se upućuje na Duško Adamović, 10. april 2008, T. 25097.

⁴³⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 974, gde se upućuje na Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26397, Prvostepena presuda, tom 1, par. 1027.

⁴³⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 974.

⁴³⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1027.

⁴³⁵¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 564-568, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 970, 973-975.

⁴³⁵² Lukićev žalbeni podnesak, par. 564-565, gde se upućuje na Ljubinko Cvetić, 7. decembar 2006, T. 8075.

⁴³⁵³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 331, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1032. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 328, 358, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1021, 1027, Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26522, DP 6D1647.

1322. Lukić takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešno zaključilo da je Adamović učestvovao u izradi planova za zajedničke akcije. On tvrdi da dokazi pokazuju da je Adamović samo dostavljao informacije o lokaciji snaga MUP-a.⁴³⁵⁴ On takođe navodi da, suprotno zaključku Pretresnog veća, Adamovićevo svedočenje pokazuje da zajedničke akcije nisu bile planirane u Štabu MUP-a, niti su podrazumevale njegovo učešće,⁴³⁵⁵ i da su održani samo jedan ili dva sastanka kojima su prisustvovali Đorđević, Stevanović i vojni oficiri, na kojima je u celini predložen Plan za suzbijanje terorizma.⁴³⁵⁶ Lukić takođe osporava oslanjanje Pretresnog veća na Đakovićevo svedočenje, tvrdeći da Pretresno veće nije uzelo u obzir izjave koje je Đaković dao tokom unakrsnog ispitivanja.⁴³⁵⁷

1323. Tužilaštvo u odgovoru navodi da nijedan od Lukićevih argumenata ne pokazuje da je Pretresno veće izvelo nerazumne zaključke.⁴³⁵⁸ Konkretno, tužilaštvo tvrdi da Lukić nije pokazao da je Pretresno veće postupilo nerazumno kada se oslonilo na svedočenje Cvetića, Đakovića i Adamovića.⁴³⁵⁹

1324. Žalbeno veće ne vidi protivrečnost između Cvetićevog svedočenja da je Štab MUP-a usvajao planove za razmeštanje jedinica MUP-a u borbi protiv terorizma⁴³⁶⁰ i njegovog svedočenja da je i Zajednička komanda učestvovala u tom planiranju vršeći koordinaciju VJ-a i MUP-a.⁴³⁶¹ Učešće Štaba MUP-a zaduženog za jedinice MUP-a nije isključivalo učešće Zajedničke komande u vidu koordiniranja MUP-a i VJ-a. Stoga se Lukićeva tvrdnja u tom pogledu odbija.

1325. Žalbeno veće takođe smatra da je neubedljiva Lukićeva tvrdnja da, pri oceni uloge Štaba MUP-a, Pretresno veće nije uzelo u obzir sopstveni zaključak da Štab MUP-a nije planirao akcije jedinica PJP-a. Suprotno Lukićevom navodu, napominjući da je odluka Prištinskog korpusa o zajedničkim akcijama poslata, između ostalog, "Komandi PJP MUP Republike Srbije", koja je obično planirala akcije jedinica PJP",⁴³⁶² Pretresno veće nije zaključilo da Štab MUP-a nije učestvovao u planiranju tih akcija. To je u skladu sa zaključkom Pretresnog veća da Štab MUP-a nije zamenio dnevne komandne strukture u okviru MUP-a, već da je imao širu ulogu da rukovodi

⁴³⁵⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 326, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1026, DP 6D1613, par. 17-18, DP 6D1606, par. 24, Duško Adamović, 8. april 2008, T. 24968-24969, 24981, Miroslav Mijatović, 12. februar 2008, T. 22190-22191, Dragan Živaljević, 3. april 2008, T. 24820-24821.

⁴³⁵⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 327, 568, gde se upućuje na DP 6D1613, par. 18, 31-34.

⁴³⁵⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 568, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 975, Duško Adamović, 8. april 2008, T. 24976-24977, DP 6D1613 (izjava svedoka), par. 17, 31-34, Miroslav Mijatović, 12. februar 2008, T. 22197-22198, i tvrdi da Mijatović potkrepljuje Adamovićevo svedočenje.

⁴³⁵⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 567, gde se upućuje na Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26514, 26518, 26522-26523, 26526-26527.

⁴³⁵⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 244, 267-270, 329, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1026-1027, 1034, *ibid.*, tom 3, par. 973, 975. V. takođe Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 327-329.

⁴³⁵⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 267-268, 270, 322, 325, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1026-1027.

⁴³⁶⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 970, gde se upućuje na Ljubinko Cvetić, 7. decembar 2006, T. 8074-8075.

⁴³⁶¹ Ljubinko Cvetić, 7. decembar 2006, T. 8075.

⁴³⁶² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1032, gde se upućuje na DP P1427, str. 4.

radom komandanata PJP-a i njima potčinjenih jedinica, da ih kontroliše i obezbeđuje da oni dejstvuju u skladu s glavnim smernicama i planovima.⁴³⁶³

1326. Žalbeno veće takođe zaključuje da nema merituma Lukićev argument da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je Adamović, oficir u Štabu MUP-a, učestvovao u izradi planova za zajedničke akcije. Pretresno veće je odbacilo Adamovićevu tvrdnju da Štab MUP-a nije učestvovao u takvom planiranju,⁴³⁶⁴ imajući u vidu njegovo svedočenje da je on VJ-u dostavljao informacije o jedinicama MUP-a koje je trebalo da učestvuju u zajedničkim akcijama,⁴³⁶⁵ kao i njegovo svedočenje da su, pre izvođenja akcija, održavani sastanci u Štabu MUP-a tokom kojih su predstavnici VJ-a i MUP-a razgovarali o planu za izvršenje "antiterorističkih" akcija.⁴³⁶⁶ Suprotno Lukićevom argumentu, Žalbeno veće smatra da Pretresno veće nije iznelo pogrešan prikaz dokaza, uključujući one koji se odnose na učestalost tih sastanaka u cilju planiranja. Pretresno veće je zaključilo da je, "dostavljajući Komandi Prištinskog korpusa informacije o jedinicama MUP koje je trebalo da učestvuju u zajedničkim akcijama, Štab MUP učestvovao u planiranju tih akcija".⁴³⁶⁷ Žalbeno veće zaključuje da Lukić nije dokazao da je Pretresno veće napravilo grešku u tumačenju dokaza.

1327. Osim toga, Pretresno veće je razmotrilo Đakovićevo svedočenje da on nije mogao da planira zajedničke akcije MUP-a i VJ-a i da izradi odgovarajuće karte bez Adamovićeve pomoći.⁴³⁶⁸ Delovi Đakovićevog svedočenja na koje Lukić upućuje ne osporavaju taj deo njegovog svedočenja.⁴³⁶⁹ Shodno tome, Lukić nije dokazao da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku kada se oslonilo na Đakovićevo svedočenje.⁴³⁷⁰

1328. Shodno tome, Lukićevi argumenti u vezi s koordinacijom u planiranju zajedničkih akcija VJ-a i MUP-a tokom 1998. odbijaju se.

⁴³⁶³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1012. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 995.

⁴³⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1027, gde se upućuje na Duško Adamović, 8. april 2008, T. 24981; Prvostepena presuda, tom 3, par. 974, gde se upućuje na Duško Adamović, 10. april 2008, T. 25097.

⁴³⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1027; *ibid.*, tom 3, par. 974, gde se upućuje na Duško Adamović, 9. april 2008, T. 25067, 25071.

⁴³⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1027, gde se upućuje, između ostalog, na Duško Adamović, 8. april 2008, T. 24979–24981, *ibid.*, 9. april 2008, T. 25063, 25067, 25071, 25077, 25087, *ibid.*, 10. april 2008, T. 25097, DP 6D1613, par. 17, 31.

⁴³⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1027.

⁴³⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 974, gde se upućuje na Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26397.

⁴³⁶⁹ V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 567, i izvori na koje se tamo poziva.

⁴³⁷⁰ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 974.

(b) Sastanci održani 1999. i izrada planova širokih razmera

1329. Pretresno veće je zaključilo da je period od januara do marta 1999. bio posvećen planiranju krupnih zajedničkih akcija VJ-a i MUP-a koje je trebalo da počnu krajem marta 1999.⁴³⁷¹ Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da su VJ i MUP komunicirali i razmenjivali informacije tokom razrade plana "Grom 3" na osnovu kojeg je trebalo da se izvrše tri krupne akcije u rejonima Malo Kosovo, Drenica i Mališevo.⁴³⁷² Pri izvođenju tog zaključka, Pretresno veće se oslonilo na zapovest Komande Prištinskog korpusa od 16. februara 1999,⁴³⁷³ Lazarevićevo svedočenje⁴³⁷⁴ i zapisnik sa sastanka Štaba MUP-a održanog 17. februara 1999.⁴³⁷⁵ Pretresno veće je zaključilo da ti dokazi, zajedno sa zapisnikom sa sastanka Štaba MUP-a održanog 21. decembra 1998, potkrepljuju zaključak da je MUP takođe pripremao planove za "protivterorističke akcije" početkom 1999.⁴³⁷⁶ Pored toga, Pretresno veće je zaključilo da je početkom aprila 1999, kada je Prištinski korpus izdao zapovest "Grom 4", MUP takođe izradio plan za akciju⁴³⁷⁷ i da je nekoliko zajedničkih akcija izvršenih sredinom aprila 1999. "izgleda [bilo] izveden[o] u sklopu realizacije" planova koje su razradili MUP i VJ.⁴³⁷⁸

1330. Lukić tvrdi da nijedan predstavnik MUP-a nije učestvovao u "ključnim elementima" planiranja zajedničkih akcija VJ-a i MUP-a. On navodi da se, suprotno zaključku Pretresnog veća, u zapovesti Komande Prištinskog korpusa od 16. februara 1999. samo iznose pojedinosti akcija o kojima je unapred odlučila viša komanda i da je, na osnovu Lazarevićevog svedočenja, do koordinacije s MUP-om došlo tek nakon što je ta zapovest izdata.⁴³⁷⁹ U vezi sa sastankom Štaba

⁴³⁷¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1017.

⁴³⁷² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1015.

⁴³⁷³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1015, gde se upućuje na DP P2808, str. 4, zapovest Komande Prištinskog korpusa od 16. februara 1999. za čišćenja terena od albanskih "terorista" u rejonima Malo Kosovo, Drenica i Mališevo, gde su navedeni zadaci koje je trebalo da izvrše jedinice Prištinskog korpusa u sadejstvu sa snagama MUP-a. Žalbena veće primećuje da Lukić tvrdi da Pretresno veće jedno naređenje koje je Lazarević izdao 16. februara 1999. pogrešno naziva "zapovest 'Grom 3'", iako je zapovest "Grom 3" izdata 7. februara 1999. (Lukićev žalbeni podnesak, par. 342, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1014-1015, DP 5D249, Vladimir Lazarević, 8. novembar 2007, T. 17905). Međutim, Žalbena veće smatra da to nema uticaja na zaključke Pretresnog veća.

⁴³⁷⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1015, gde se poziva na Vladimir Lazarević, 8. novembar 2007, T. 17917, koji je u svedočenju rekao da su, kada je zapovest od 16. februara 1999. pripremana u Komandi Prištinskog korpusa, "organi komande Korpusa, operativni organi, ostvarili koordinaciju sa ljudima Ministarstva unutrašnjih poslova koji se time bave, koji se bave planiranjem, kako bi ostvarili sadejstvo u izvršenju toga zadatka".

⁴³⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1015, gde se poziva na DP P1990, str. 1, gde je zabeležena Lukićeva izjava da je Štab MUP-a "plan[irao] da izvrši [...] tri akcije čišćenja terena od terorista u rejonima Podujeva, Dragobilja i Drenice", ali da je čekao naređenje da to uradi. Pretresno veće je takođe navelo da zapisnik sa sastanka ukazuje na to da su "zadaci i aktivnosti" koji se odnose na protivterorističke akcije utvrđivani na "godišnjim sastancima" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1016, gde se poziva na DP P1990, str. 1).

⁴³⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1016.

⁴³⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1019, 1021.

⁴³⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1022.

⁴³⁷⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 343-345, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1015, DP 5D249, Vladimir Lazarević, 8. novembar 2007, T. 17905-17907, Radojko Stefanović, 5. februar 2008, T. 21654-21655.

MUP-a održanim 17. februara 1999, Lukić tvrdi da se Pretresno veće nije oslonilo na službeni zapisnik sa tog sastanka⁴³⁸⁰ i da je pogrešno citiralo dokaze.⁴³⁸¹

1331. Lukić takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešno zaključilo da je period od januara do marta 1999. bio posvećen planiranju krupnih zajedničkih akcija VJ-a i MUP-a koje je trebalo da počnu od kraja marta 1999.⁴³⁸² On tvrdi da nijedna od naredbi VJ-a na koje se poziva Pretresno veće nije poticala iz perioda pre marta 1999.⁴³⁸³ i da, štaviše, nijedan dokaz ne pokazuje da je Štab MUP-a na bilo koji način učestvovao u planiranju i realizaciji zajedničkih akcija.⁴³⁸⁴ Najzad, Lukić tvrdi da se iz zaključka Pretresnog veća da je više zajedničkih akcija izvršenih sredinom aprila 1999. "izgleda [bilo] izveden[o] u sklopu realizacije planova koje su MUP i VJ razradili početkom aprila 1999. godine" vidi da nijedan dokaz nije pokazao da je postojao bilo kakav plan koji je MUP pripremio.⁴³⁸⁵ U vezi sa zajedničkim akcijama izvedenim krajem marta 1999. i sredinom aprila 1999, Lukić tvrdi da je sve zapovesti kojima se policiji daju zadaci izdao VJ.⁴³⁸⁶

1332. Tužilaštvo odgovara da Lukićeve navode treba odbiti jer on zanemaruje relevantne zaključke Pretresnog veća⁴³⁸⁷ i jer nije pokazao da je Pretresno veće nerazumno protumačilo dokaze.⁴³⁸⁸

1333. Žalbeno veće ne vidi da je Pretresno veće napravilo grešku kada je zaključilo da su VJ i MUP razmenjivali informacije tokom planiranja akcija u rejonu Malog Kosova, Drenice i Mališeva. Suprotno Lukićevom navodu, Lazarevićevo svedočenje jasno ukazuje na to da je već postojala koordinacija između VJ-a i MUP-a u pripremi zapovesti Komande Prištinskog korpusa od 16. februara 1999.⁴³⁸⁹ Pretresno veće je takođe primetilo da su u toj zapovesti navedene konkretne jedinice MUP-a s kojima jedinice VJ-a treba da deluju u sadejstvu, što dalje ukazuje na to da je

⁴³⁸⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 347.

⁴³⁸¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 347-348, 350, gde se upućuje na DP P1990. V. takođe žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 566-567.

⁴³⁸² Lukićev žalbeni podnesak, par. 351-352.

⁴³⁸³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 351.

⁴³⁸⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 353, gde se upućuje na DP P2808. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 284, 345, 357-358.

⁴³⁸⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 357, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1022 (naglasak dodat).

⁴³⁸⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 352, gde se upućuje na DP P2067, DP P2808, DP 4D147, DP 4D332, DP 5D243, DP 5D245. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 354, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1012-1022, DP 3D690, DP 4D332, DP 5D249, DP P2808, DP P2072, DP 6D1465, DP 6D1465, DP P1483, DP 5D175, DP P1966, DP P2031, DP P1967, DP P2015, DP P1968, DP P3049, DP P1969, DP P2003, DP P19970, DP P1971, DP P1972, DP P1973, DP P1974, DP P1975, DP P1976, DP P1977, DP 6D136, DP 6D704, DP 6D705, DP 6D709, DP 6D710, DP 6D712, DP P2011, DP P2014, DP P1503, Vladimir Lazarević, 8. novembar 2007, T. 17905.

⁴³⁸⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 244, 270.

⁴³⁸⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 278-280.

⁴³⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1015, gde se upućuje na Vladimir Lazarević, 8. novembar 2007, T. 17917. V. takođe Vladimir Lazarević, 8. novembar 2007, T.17905-17919.

između VJ-a i MUP-a bilo razmene informacija pre izdavanja te zapovesti.⁴³⁹⁰ Lukićevi argumenti se stoga odbijaju.

1334. U vezi s pouzdanošću zapisnika sa sastanka Štaba MUP-a održanog 17. februara 1999, Lukić nije dokazao ni da je to neslužbeni zapisnik sa sastanka ni da ga taj navodni neslužbeni status čini nepouzdanim. Dalje, suprotno Lukićevoj tvrdnji, u Prvostepenoj presudi je tačno preneti sadržina relevantnog dela zapisnika, u kojem je zabeleženo da je Lukić govorio o merama preduzetim protiv "terorističkih aktivnosti", uključujući angažovanje policije i VJ-a u rejonu Podujeva i da je u tom kontekstu pomenuo "godišnje sastanke" na kojima su utvrđivani "dalji zadaci i aktivnosti".⁴³⁹¹

1335. Žalbeno veće takođe zaključuje da se, suprotno Lukićevoj tvrdnji, zaključak Pretresnog veća da je period od januara do početka marta 1999. bio posvećen planiranju krupnih zajedničkih akcija VJ-a i MUP-a zasniva na dokazima koji potiču iz perioda pre marta 1999. U tom pogledu, Pretresno veće se oslonilo na zapovest Komande Prištinskog korpusa od 16. februara 1999, kao i na sastanke Štaba MUP-a krajem decembra 1998. i u februaru 1999, iz kojih se vidi da je i MUP vršio odgovarajuće planiranje za "protivterorističke" akcije početkom 1999.⁴³⁹² Pretresno veće je takođe analiziralo "kliše zapovesti", izrađen prema sadržini zapovesti od 16. februara 1999, koji je Komanda Prištinskog korpusa pripremila kako bi pomogla pripadnicima MUP-a da sami izrađuju slične dokumente.⁴³⁹³ Žalbeno veće takođe primećuje da je Pretresno veće uputilo na naređenja koja je u martu 1999. izdao VJ za sprovođenje konkretnih zajedničkih akcija kao na dokaz o realizaciji planiranih akcija, a ne o fazi njihovog planiranja.⁴³⁹⁴ Pretresno veće je smatralo da rejonu precizirani u tim naređenjima koja se odnose na realizaciju odgovaraju trima rejonima navedenim u zapovesti Prištinskog korpusa od 16. februara 1999. i onima o kojima je Lukić govorio na sastanku Štaba MUP-a od 17. februara 1999.⁴³⁹⁵ Lukićevi argumenti se stoga odbijaju.

1336. Najzad, Žalbeno veće će se baviti Lukićevom tvrdnjom da nijedan dokaz ne ukazuje na to da je postojao bilo kakav plan za zajedničke akcije izvršene sredinom aprila 1999, koji je izradio MUP ili u čijoj izradi je učestvovao Štab MUP-a. Suprotno toj tvrdnji, Pretresno veće je eksplicitno uputilo na sastanak održan 4. aprila 1999, kojem su prisustvovali Obrad Stevanović, Lukić, svi načelnici SUP-ova na Kosovu, komandanti PJP-a i komandanti SAJ-a i JSO-a, na kojem je Stevanović naredio sačinjavanje "plana kontrole teritorije", kao i da se "saradnj[a] sa VJ vrš[i]

⁴³⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1015, gde se upućuje na DP P2808.

⁴³⁹¹ V. DP P1990, str. 1. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 1016.

⁴³⁹² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1015-1016, 1039, gde se upućuje na DP P1990, DP P1991.

⁴³⁹³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1039, gde se upućuje na DP 6D716, Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26390.

⁴³⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1017, i dokazi na koje se tamo upućuje.

⁴³⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1017.

preko komandanta na terenu".⁴³⁹⁶ Pretresno veće se takođe pozvalo na dokument koji je Komanda Prištinskog korpusa izdala 9. aprila 1999, prema kojem je Štab MUP-a "izdao naređenje svim sekretarijatima unutrašnjih poslova da pristupe planiranju akcije za razbijanje preostalih terorističkih grupa u svojim zonama".⁴³⁹⁷ Lukićev argument se stoga ne prihvata.

1337. Iz gorenavedenih razloga, Lukićevi argumenti u vezi sa sastancima održanim 1999. i s razradom planova širih razmera se odbijaju.

(c) Koordinacija u planiranju zajedničkih akcija VJ-a i MUP-a tokom 1999.

1338. Pretresno veće je zaključilo da su "pre nego što su velike zajedničke akcije VJ/MUP izvedene krajem marta i sredinom aprila 1999. godine, te dve organizacije koordinirale svoje planove i aktivnosti" i da je "[z]avisno od akcije, prevagu [...] odnosio ili plan MUP ili plan VJ".⁴³⁹⁸ Pri izvođenju tog zaključka, Pretresno veće se oslonilo, između ostalog, na svedočenje Radojka Stefanovića, načelnika Odeljenja za operativne poslove i obuku Komande Prištinskog korpusa tokom 1999,⁴³⁹⁹ Dragana Živaljevića, komandanta 122. interventne brigade PJP-a,⁴⁴⁰⁰ i Lazarevića, koji je svedočio o procesu pripreme i planiranja zajedničkih akcija, u okviru kojeg je MUP dobijao izvode iz karata od VJ-a u cilju koordinacije zajedničkih akcija.⁴⁴⁰¹ Pretresno veće je takođe analiziralo zapovesti Prištinskog korpusa i 3. armije, uključujući 16 naređenja kojima je u zaglavlju pisalo "Zajednička komanda". Na osnovu datuma i sadržine tih dokumenata, Pretresno veće je zaključilo da je proces planiranja zajedničkih akcija podrazumevao koordinaciju s MUP-om.⁴⁴⁰² Pošto je razmotrilo dalja svedočenja i dokumentarne dokaze, Pretresno veće je zaključilo da su "[p]ripadnici MUP i VJ uveli [...] stalnu praksu održavanja koordinacionih sastanaka pre finaliziranja planova za zajedničke operacije i izvođenja tih operacija".⁴⁴⁰³ Pored toga, Pretresno veće je zaključilo da je 1999, kao i 1998, MUP "u određenoj formi izdavao naređenja, pošto zapovesti Zajedničke komande nisu sadržale konkretna uputstva o tome kako, u praksi, treba izvršiti razne zadatke ili napade".⁴⁴⁰⁴

1339. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešno zaključilo da su predstavnici MUP-a i VJ-a redovno održavali koordinacione sastanke pre zajedničkih akcija.⁴⁴⁰⁵ Konkretno, on osporava ocene

⁴³⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1021, gde se poziva na DP P1989, str. 4.

⁴³⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1021, gde se poziva na DP 5D476, str. 1.

⁴³⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1041. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1033-1040.

⁴³⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1026.

⁴⁴⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 669.

⁴⁴⁰¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1033-1036, 1039.

⁴⁴⁰² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1037-1038, 1040.

⁴⁴⁰³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1039, 1041.

⁴⁴⁰⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1042. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1029.

⁴⁴⁰⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 317(a), gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1151.

koje je Pretresno veće dalo o sledećem: (i) 16 naređenja "Zajedničke komande"; (ii) Stefanovićevom svedočenju i (iii) naređenjima MUP-a za izvršenje zajedničkih operacija. Žalbeno veće će redom razmotriti te argumente.

(i) 16 naređenja "Zajedničke komande"

1340. Lukić tvrdi da činjenica da 16 naređenja na koja upućuje Pretresno veće, u čijem zaglavlju piše Zajednička komanda, kao i zapovest Prištinskog korpusa za izvođenje zajedničke akcije u rejonu Bajgore oko 25. aprila 1999,⁴⁴⁰⁶ nisu sadržali zadatke za jedinice MUP-a pokazuje da pre zajedničkih akcija nisu održavani koordinacioni sastanci⁴⁴⁰⁷ i da ta naređenja nisu poslata jedinicama MUP-a.⁴⁴⁰⁸

1341. U vezi sa zapovešću "Zajedničke komande" koja se odnosila na zajedničku akciju u rejonu Podujeva, Lukić kaže da je Pretresno veće pogrešilo u analizi dokumenta čiji je autor Lazarević,⁴⁴⁰⁹ tvrdi da bi, "[d]a je predstavnik MUP-a učestvovao u planiranju, jedinice MUP-a bile [...] navedene u skladu sa formacijskom strukturom kojoj su pripadale".⁴⁴¹⁰ On takođe tvrdi da postoji protivrečnost između tog dokumenta i Lazarevićevog svedočenja da je MUP vršio sopstveno planiranje za akcije i da su, pre izdavanja naređenja za izvođenje tih akcija, VJ i MUP vršili "konkretnu koordinaciju".⁴⁴¹¹ Najzad, Lukić tvrdi da je Pretresno veće zanemarilo dokaze koji pokazuju da je do prvog kontakta između predstavnika MUP-a i VJ-a došlo tek u završnoj fazi, kada su na karte upisivane odluke, nakon što su komandanti VJ-a već pripremili naređenja.⁴⁴¹²

1342. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da Lukić u svojim argumentima zanemaruje razumne zaključke Pretresnog veća da su VJ i MUP koordinirali svoja dejstva pre svake protivterorističke akcije tokom 1998. i 1999.⁴⁴¹³

1343. Lukićev argument da 16 naređenja u čijem zaglavlju piše Zajednička komanda ne sadrže informacije o jedinicama MUP-a i da stoga dokazuju da nije bilo koordinacionih sastanaka između

⁴⁴⁰⁶ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1040.

⁴⁴⁰⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 317(a), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1151. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 317(g), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1040, DP P1975.

⁴⁴⁰⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 313, gde se upućuje na Miroslav Mijatović, 13. februar 2008, T. 22290, Duško Adamović, 9. april 2008, T. 25062, Dušan Gavranić, 19. februar 2008, T. 22723, Miloš Vojnović, 12. mart 2008, T. 24189, DP 6D1606, par. 41.

⁴⁴⁰⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 335-336, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1037, DP 6D1416. Lukić je izgleda pogrešno naveo dokaz na koji upućuje kao "zapovest 3. armije", a to je u stvari zapovest Komande Prištinskog korpusa izdata 18. marta 1999. (v. DP 6D1416).

⁴⁴¹⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 336.

⁴⁴¹¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 337, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1039.

⁴⁴¹² Lukićev žalbeni podnesak, par. 313, 339, gde se upućuje na DP 6D1610, DP 6D1618, DP 6D1619, DP 6D1620, DP 6D1621, Radojko Stefanović, 5. februar 2008, T. 21646-21647.

⁴⁴¹³ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 244.

predstavnik MUP-a i VJ-a⁴⁴¹⁴ neutemeljen je. Lukić zanemaruje analizu drugih dokaza od strane Pretresnog veća, uključujući svedočenja svedoka i dokumentarne dokaze koji pokazuju, kada se razmotre u kontekstu tih 16 naređenja, da su VJ i MUP pre zajedničkih akcija koordinirali dejstva koja je trebalo da izvrše njihove jedinice. U te dokaze spadaju dokumenti Komande Prištinskog korpusa i zapisnici sa sastanaka, izdati otprilike u vreme izdavanja pomenutih 16 naređenja.⁴⁴¹⁵ Konkretno, kada je reč o zajedničkoj akciji izvršenoj 25. aprila 1999. u rejonu Bajgore, pored relevantne zapovesti Zajedničke komande od 15. aprila 1999,⁴⁴¹⁶ Pretresno veće se oslonilo na naređenje Komande Prištinskog korpusa od 9. aprila 1999. i na Stefanovićevo i Lazarevićevo svedočenje, koji pokazuju da je između VJ-a i MUP-a bilo koordinacije pre izdavanja zapovesti Zajedničke komande.⁴⁴¹⁷

1344. Lukićevi prigovori na to što se Pretresno veće oslonilo na plan akcije koji je 18. marta 1999. izdala Komanda Prištinskog korpusa i uputila ga Komandi 3. armije, u vezi sa zajedničkom akcijom u rejonu Podujeva, isto tako su neutemeljeni. Kako je Pretresno veće objasnilo, u planu akcije navodi se da je proces planiranja izvršen u skladu s planovima Komande 3. armije i ukazuje se na to da je Komanda Prištinskog korpusa organizovala "konkretno sadejstvo" s MUP-om za ovu zajedničku akciju.⁴⁴¹⁸ Stoga, činjenica da jedinice MUP-a nisu navedene u tom dokumentu ne čini nerazumnim zaključak Pretresnog veća da je proces planiranja za ovu akciju uključivao koordinaciju s MUP-om. Dalje, suprotno Lukićevoj tvrdnji, to nije u suprotnosti s Lazarevićevim svedočenjem da je "MUP vršio sopstveno planiranje za akcije koje je trebalo da se izvedu krajem marta 1999. godine i da su, pre nego što su izdata naređenja za izvršenje tih akcija, VJ i MUP vršili 'konkretnu koordinaciju'".⁴⁴¹⁹ Lukićevi argumenti u vezi s ovim stoga se odbijaju.

1345. Najzad, Lukićeva tvrdnja da su sastanci između predstavnika MUP-a i VJ-a u fazi unošenja odluka na karte bili njihov prvi kontakt i da je do njih dolazilo nakon što bi VJ već pripremio relevantne planove, neubedljiva je. Dokazi su pokazali da su tokom koordinacionih sastanaka predstavnici MUP-a aktivno učestvovali u odlučivanju o pojedinostima zajedničkih akcija, uključujući o zadacima raznih jedinica.⁴⁴²⁰ Činjenica da pomenutih 16 naređenja ne sadrže konkretne zadatke za jedinice MUP-a, osim što se uopšteno pominju "snage MUP-a" i konkretne zone planiranih napada, ne dokazuje da je zaključak Pretresnog veća u vezi s održavanjem

⁴⁴¹⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 317(a), (g).

⁴⁴¹⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1037-1041, gde se upućuje, između ostalog, na DP 6D1416, DP 5D276; DP P1990, str. 1, DP 5D476, str. 1.

⁴⁴¹⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1040, gde se upućuje na DP P1975.

⁴⁴¹⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1040, gde se upućuje na DP 5D476, str. 2, Radojko Stefanović, 5. februar 2008, T. 21702, Vladimir Lazarević, 9. novembar 2007, T. 18007.

⁴⁴¹⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1037, gde se upućuje na DP 6D1416, str. 1-2.

⁴⁴¹⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1039, gde se upućuje na Vladimir Lazarević, 13. novembar 2007, T. 18200.

⁴⁴²⁰ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1034, 1036, 1038-1041, i dokazi na koje se tamo poziva.

koordinacionih sastanaka bio nerazuman. Osim toga, Pretresno veće je uzelo u obzir dokaze koji pokazuju da su sa sadržinom naređenja u čijem se zaglavlju navodi Zajednička komanda, ako ne i sa samim naređenjima, predstavnici MUP-a bili upoznati putem postojećeg sistema koordinacije,⁴⁴²¹ uključujući putem izvoda iz karata za zajedničke akcije koji su prosleđivani MUP-u iz Prištinskog korpusa.⁴⁴²² Lukićevi navodi u vezi s ovim stoga se odbacuju.

(ii) Stefanovićevo svedočenje

1346. Lukić osporava to što se Pretresno veće oslonilo na svedočenje Radojka Stefanovića, tvrdeći da se njegovo svedočenje o tome na koji način je MUP postupao po prijemu karata od vojske zasniva samo na njegovim ličnim pretpostavkama budući da on, kao pripadnik vojske, nije bio upoznat s načinom funkcionisanja MUP-a.⁴⁴²³ U tom pogledu, Lukić navodi da Pretresno veće nije uzelo u obzir druga svedočenja upućenih svedoka koji su eksplicitno svedočili o tim pitanjima.⁴⁴²⁴ Lukić takođe tvrdi da je nelogično to što Stefanović nije pomenuo Duška Adamovića, koji je bio na ekvivalentnom položaju u Štabu MUP-a, iako je Adamović do 29. marta 1999. bio na Kosovu.⁴⁴²⁵ Prema Lukićevim rečima, iz toga sledi da su sva naređenja izdata u periodu od januara do 29. marta 1999. bila izdata bez prethodne koordinacije s bilo kojim predstavnikom MUP-a.⁴⁴²⁶ Lukić takođe tvrdi da zaključak Pretresnog veća da je "[z]avisno od akcije, prevagu [...] odnosio ili plan MUP ili plan VJ" nije potkrepljen dokazima.⁴⁴²⁷ Tužilaštvo odgovara da se Lukić samo zalaže za alternativno tumačenje dokaza, ne pokazujući da nijedno razumno pretresno veće nije moglo da izvede zaključak koji je izvelo Pretresno veće.⁴⁴²⁸

1347. Žalbena veće smatra da činjenica da je Stefanović bio pripadnik VJ-a ne dovodi u pitanje njegovo svedočenje o tome kako su predstavnici MUP-a učestvovali u koordinacionim sastancima, s obzirom na to da je on prisustvovao tim sastancima.⁴⁴²⁹ Pretresno veće dalje primećuje da Stefanović "pretpostavlja da je, posle tih koordinacionih sastanaka, MUP takođe donosio svoje odluke".⁴⁴³⁰ Shodno tome, Pretresno veće je imalo u vidu da Stefanović nije imao saznanja iz prve ruke o tome kako je MUP postupao po izvodima iz karata koje je dobijao posle koordinacionih

⁴⁴²¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1035, 1041-1042, i izvori na koje se tamo poziva.

⁴⁴²² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1035, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1029. V. takođe gore, pododeljak VII.C.3.(c)(iii).

⁴⁴²³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 332.

⁴⁴²⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 332-333, gde se upućuje na DP 6D1613, par. 17, 28, 31-34, DP 6D1614, par. 12; Miroslav Mijatović, 12. februar 2008, T. 22240, Duško Adamović, 8. april 2008, T. 24968-24969.

⁴⁴²⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 334, gde se upućuje na Radojko Stefanović, 5. februar 2008, T. 21684-21689, DP P1888.

⁴⁴²⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 334, gde se upućuje na DP P1966, DP P1967, DP P3049, DP P1968, DP P1969, DP P2015, DP P2031, DP 6D1416, DP 5D273, DP 5D276.

⁴⁴²⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 333, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1041.

⁴⁴²⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 268, 270.

⁴⁴²⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1033-1034.

⁴⁴³⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1034, gde se upućuje na Radojko Stefanović, 6. februar 2008, T. 21752.

sastanaka.⁴⁴³¹ Osim toga, iako je Stefanović na tim koordinacionim sastancima pominjao Arsenijevića, ali ne i Adamovića kao osobu na ekvivalentnom položaju u MUP-u,⁴⁴³² Žalbeno veće primećuje da je Arsenijević na dužnosti nasledio Adamovića u Štabu MUP-a. Osim toga, Stefanović je u svedočenju rekao da je možda bilo i drugih kojih se ne seća, dodavši da je njegov zamenik takođe kontaktirao razne ljude radi razmene informacija i podataka.⁴⁴³³ Stoga je Pretresno veće imalo diskreciono ovlašćenje da se pozove na njegovo svedočenje.

1348. Kada je reč o Lukićevoj tvrdnji da zaključak Pretresnog veća da je, "[z]avisno od akcije, prevagu [...] odnosio ili plan MUP ili plan VJ", nema utemeljenja u dokazima,⁴⁴³⁴ Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće analiziralo obimne dokaze koji pokazuju planiranje i koordinaciju između VJ-a i MUP-a u vezi sa zajedničkim akcijama.⁴⁴³⁵ Međutim, Žalbeno veće ne može da utvrdi koji su konkretni dokazi na koje se Pretresno veće oslonilo kada je izvelo osporavani zaključak.⁴⁴³⁶ Žalbeno veće smatra da to predstavlja propust Pretresnog veća da dostavi obrazloženo mišljenje. Međutim, Lukić nije objasnio kakva je posledica te greške na zaključak Pretresnog veća da su MUP i VJ koordinirali svoje planove pre zajedničkih akcija, pa stoga nije ni dokazao uticaj te greške na njegovu osuđujuću presudu. Njegov argument se stoga odbija.

(iii) Naređenja MUP-a za izvršenje zajedničkih akcija

1349. Lukić tvrdi da je, uprkos nepostojanju dokaza da je MUP izdavao bilo kakva naređenja za izvršenje zajedničkih akcija, Pretresno veće zaključilo da su takva naređenja izdavana.⁴⁴³⁷ On tvrdi da su zajedničke akcije VJ-a i MUP-a izvršavane isključivo po naređenju i odlukama Prištinskog korpusa i VJ-a.⁴⁴³⁸ Pored toga, on tvrdi da se Pretresno veće, pri izvođenju svog zaključka, pogrešno oslonilo na depešu Štaba MUP-a, koja nije predstavljala naređenje vezano za borbena dejstva, već je njome samo "pruž[ena] pomoć policijskom starešini koji ju je tražio u vezi sa zbrinjavanjem civila".⁴⁴³⁹ Osim toga, Lukić tvrdi da su, suprotno zaključku Pretresnog veća da je MUP izdavao naređenja tokom 1999, sva naređenja za zajedničke akcije izdata posle 20. aprila 1999. – to jest, nakon što je izdato naređenje komandanta 3. armije da se sve jedinice MUP-a prepotčine Prištinskom korpusu i Niškom korpusu – imala u zaglavlju naziv "Komanda Prištinskog

⁴⁴³¹ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1035.

⁴⁴³² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1033, gde se upućuje na Radojko Stefanović, 5. februar 2008, T. 21684-21689.

⁴⁴³³ Radojko Stefanović, 5. februar 2008, T. 21686.

⁴⁴³⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 333, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1041.

⁴⁴³⁵ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1033-1043.

⁴⁴³⁶ Žalbeno veće primećuje da osporavani zaključak ne sadrži reference na dokaze koji ga potkrepljuju (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1041).

⁴⁴³⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 284, 312, 314, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1042, Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26523-26524, DP 6D1618, DP 6D1619, DP 6D1620, DP 6D1621.

⁴⁴³⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 300, 308(2), 308(3), 329-330.

⁴⁴³⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 314, gde se upućuje na DP 5D1418.

korpusa" i Lazarevićev potpis.⁴⁴⁴⁰ Tužilaštvo u odgovoru navodi da Lukić tom tvrdnjom zanemaruje relevantne zaključke Pretresnog veća i da je treba odbaciti bez razmatranja.⁴⁴⁴¹

1350. Žalbeno veće smatra neutemeljenom Lukićevu tvrdnju da nema dokaza koji pokazuju da su organi MUP-a izdavali naređenja za izvršenje raznih dejstava tokom zajedničkih akcija. Pretresno veće je zaključilo da, uprkos ograničenim dokumentarnim dokazima, MUP jeste izdavao takva naređenja.⁴⁴⁴² U vezi s tim, Pretresno veće je uzelo u obzir, između ostalog sledeće: (i) "kliše zapovesti" od 19. februara 1999, koji je Komanda Prištinskog korpusa pripremila kako bi pomogla predstavnicima MUP-a da "izrađuju [dokumenta] približno kao i vojska što radi";⁴⁴⁴³ (ii) zapisnik sa sastanka funkcionera MUP-a održanog 4. aprila 1999, na kojem je Stevanović naredio da se izradi "plan[...] kontrole teritorije" i izvrši saradnja sa VJ-om;⁴⁴⁴⁴ (iii) dokument koji je Prištinski korpus izdao 9. aprila 1999, kojim je jedinicama Prištinskog korpusa naređeno da koordiniraju dejstva sa SUP-ovima na terenu i u kojem se navodi da je Štab MUP-a izdao naređenje svim SUP-ovima "da pristupe planiranju akcije za razbijanje preostalih terorističkih grupa u svojim zonama";⁴⁴⁴⁵ (iv) dokaze koji ukazuju na to da je, "[k]ada je faza koordinacije završena, ostajalo [...] da se dejstva isplaniraju na taktičkom nivou";⁴⁴⁴⁶ i (v) činjenicu da 16 naređenja u čijem se zaglavlju navodi Zajednička komanda "nisu sadržala konkretna uputstva o tome kako, u praksi, treba izvršiti razne zadatke ili napade", što ukazuje na to da su bila potrebna dalja naređenja da bi se ta dejstva ostvarila.⁴⁴⁴⁷

1351. Pretresno veće se takođe oslonilo na depešu Štaba MUP-a od 26. maja 1999, kojom je komandantu brigade naređeno da civile vrati u njihova sela i da uhapsi borbenu sposobne muškarce.⁴⁴⁴⁸ U vezi s Lukićevom tvrdnjom da ta depeša nije predstavljala naređenje u vezi s

⁴⁴⁴⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 315-316, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1042, DP 6D136, DP 6D704, DP 6D705, DP 6D709, DP 6D710, DP 6D712, DP P2011, DP P2014, DP P1503. V. takođe Prvostepena presuda, tom 2, par. 1169.

⁴⁴⁴¹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 270.

⁴⁴⁴² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1042.

⁴⁴⁴³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1039, gde se upućuje na DP 6D716, Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26390. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešno uputilo na "kliše zapovesti" kao na "plan MUP-a" i da je, na osnovu naređenja od 27. avgusta 1998. s identičnim zaglavljem i potpisom tadašnjeg komandanta Prištinskog korpusa Pavkovića, Pretresno veće razumno moglo da zaključi da je "kliše zapovesti" predstavljao pripremljenu zapovest koju će u kasnijoj fazi dovršiti Komanda Prištinskog korpusa (Lukićev žalbeni podnesak, par. 317(h), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1039). Lukić iskrljvano prikazuje osporavane činjenične zaključke i samo sugerše alternativno tumačenje dokaza (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1039). Lukić dodaje da je Pretresno veće greškom navelo da "kliše zapovesti" ima zaglavlje "Štaba MUP-a", iako se to odnosilo na "Komandu MUP-a" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 317(h)). U prevodu zaglavlja na engleski jezik, kako je Pretresno veće pravilno napomenulo, piše "Štab MUP-a" (DP 6D716). Lukićeva tvrdnja da je tačan prevod zaglavlja "Komanda MUP-a", imajući u vidu Đakovićevo svedočenje da je taj "kliše zapovesti" pripremila Komanda Prištinskog korpusa kako bi pomogla osoblju MUP-a da "izrađuju [dokumenta] približno kao i vojska što radi", neubedljiva je (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1039, gde se upućuje na Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26390, DP 6D716). On nije pokazao kako, čak i da njegov argument ima prevagu, ta greška obesnažuje zaključak Pretresnog veća da su planovi za akcije u kojima je trebalo da učestvuju jedinice VJ-a i MUP-a pripremani u VJ-u i MUP-u pre tih akcija. Njegov argument se stoga odbija.

⁴⁴⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1021, gde se upućuje na DP P1989, str. 4.

⁴⁴⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1021, gde se poziva na DP 5D476, str. 1.

⁴⁴⁴⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1041-1042 i dokazi na koje se tamo poziva.

⁴⁴⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1042.

⁴⁴⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1042, fusnota 2802, gde se upućuje na DP 5D1418.

borbenim dejstvima, Žalbeno veće primećuje da je ta depeša poslata kao odgovor na zahtev koji je takođe sadržao informacije o dostignutim linijama i zauzetim pozicijama.⁴⁴⁴⁹ Stoga, imajući u vidu sadržinu tog dokaznog predmeta, nije bilo nerazumno što se Pretresno veće pozvalo na njega pored drugih dokaza.⁴⁴⁵⁰

1352. Shodno tome, Lukić u tom argumentu zanemaruje ukupne dokaze koje je razmotrilo Pretresno veće. On nije dokazao da razuman presuditelj o činjenicama nije mogao da zaključi da su organi MUP-a izdavali naređenja za izvođenje dejstava tokom zajedničkih akcija.⁴⁴⁵¹ Isto tako, Lukićeva tvrdnja da su sva naređenja za sprovođenje zajedničkih akcija izdata posle 20. aprila 1999. imala u zaglavlju naziv "Komanda Prištinskog korpusa" i Lazarevićev potpis neutemeljena je, pa se stoga odbija.

(iv) Zaključak

1353. Iz gorenavedenih razloga, Lukićevi argumenti u vezi s koordinacijom u planiranju zajedničkih akcija VJ-a i MUP-a tokom 1999. odbijaju se.

(d) Argumentacija odbačena bez razmatranja

1354. Žalbeno veće primećuje da se u jednom broju Lukićevih argumenata kojima osporava zaključke Pretresnog veća o učešću MUP-a u planiranju i koordiniranju zajedničkih akcija VJ-a i MUP-a iskrivljeno prikazuje Prvostepena presuda,⁴⁴⁵² da se u njima ne upućuje na dokaze koji potkrepljuju navodne činjenične greške⁴⁴⁵³ i da ne objašnjavaju kako su te navodne greške dovele do neostvarenja pravde.⁴⁴⁵⁴ Shodno tome, ti navodi se odbacuju bez razmatranja.

⁴⁴⁴⁹ DP 5D1418, str. 3.

⁴⁴⁵⁰ V. gore, par. 1350.

⁴⁴⁵¹ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1042.

⁴⁴⁵² Lukićev žalbeni podnesak, par. 338, 347-348, gde se upućuje na DP P1990 (gde tvrdi da je Pretresno veće pogrešno citiralo zapisnik sa sastanka Štaba MUP-a održanog 17. februara 1999). Lukić iskrivljeno prikazuje tačan opis dokaza koji je dalo Pretresno veće (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1015, 1039). Lukićev žalbeni podnesak, par. 355, gde se upućuje na DP 5D476 (gde tvrdi da Pretresno veće nije uzelo u obzir da je komandant Prištinskog korpusa naredio svojim komandantima brigada da uspostave kontakt s načelnicima SUP-ova i izvrše planiranje i realizaciju dejstava na označenim lokacijama po odobrenju Komande Prištinskog korpusa. Suprotno Lukićevoj tvrdnji, Pretresno veće je eksplicitno primilo na znanje dokaz na koji upućuje Lukić (Prvostepena presuda, tom 1, par. 1040, fusnota 2791, gde se upućuje na DP 5D476)).

⁴⁴⁵³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 349, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1016 (Lukić tvrdi da je, pri analizi sastanka održanog 21. decembra 1998, Pretresno veće pomešalo aktivnosti policije na održanju reda i mira sa zajedničkim protivterorističkim akcijama koje su VJ i MUP izvodili prema planovima koje je pripremio Prištinski korpus. Međutim, nijedan deo zapisnika s tog sastanka na koje se Lukić poziva ne potkrepljuje njegov argument). Lukićev žalbeni podnesak, par. 318 (gde tvrdi da je, iako stavka 13 u 16 naređenja sadrži izraz "sadejstvo sa snagama MUP-a", Pretresno veće pogrešno iskombinovalo izraz "sadejstvo" s izrazom "koordinacija". Lukićeva tvrdnja da tačan izraz treba da glasi "organizovati sadejstvo" nema potkrepu u dokazima na koje on upućuje. U stvari, Čurčin je u svedočenju rekao da je "očito da se radi o sadejstvu [...]") (Đorđe Čurčin, 16. oktobar 2007, T. 17036), a Radinović je u svedočenju rekao da se radi o "borbenom dejstvu koje planira brigada i njen komandant je zadužen da organizuje to sadejstvo" (Radovan Radinović, 17. oktobar 2007, T. 17142). Te izjave potkrepljuju zaključak Pretresnog veća). Dalje, imajući u vidu druge dokaze na koje je uputilo Pretresno veće, Lukić nije objasnio kako njegova tvrdnja obesnažuje zaključak Pretresnog veća da su nastavljeni planiranje i koordinacija dejstava na taktičkom nivou između VJ-a i MUP-a (Prvostepena

(e) Zaključak

1355. Imajući u vidu gorenavedeno, Žalbeno veće odbija Lukićeve argumente u vezi s ulogom Štaba MUP-a u planiranju i koordinaciji zajedničkih akcija MUP-a i VJ-a.⁴⁴⁵⁵

4. Lukićeva uloga kao načelnika štaba MUP-a(a) Uvod

1356. Pretresno veće je zaključilo da je Lukić "bio *de facto* komandant snaga MUP koje su od sredine 1998. do sredine 1999. godine bile razmeštene na Kosovu", uključujući redovnu policiju iz SUP-ova, kao i jedinice PJP-a i SAJ-a.⁴⁴⁵⁶ Pri izvođenju tog zaključka, Pretresno veće se oslonilo na svoje ranije zaključke da je Štab MUP-a imao centralnu ulogu u rukovođenju i upravljanju jedinicama MUP-a na Kosovu i koordiniranju i planiranju zajedničkih akcija VJ-a i MUP-a, kao i na svoje zaključke u vezi s Lukićevom centralnom ulogom u Štabu MUP-a koju je imao kao njegov načelnik.⁴⁴⁵⁷

1357. Pretresno veće je takođe zaključilo da je Lukić bio "spona između kreatora politike u Beogradu, kao što su Milošević, Vlajko Stojiljković [ministar unutrašnjih poslova Srbije] i Vlastimir Đorđević [načelnik RJB-a], i ljudstva na terenu na Kosovu" i da je "direktno učestvovao u procesu planiranja i nastojanjima da se obezbedi da svakodnevno delovanje raznih snaga MUP bude u skladu s tim planovima".⁴⁴⁵⁸

(b) Lukićevo imenovanje za načelnika štaba MUP-a

1358. Pretresno veće je konstatovalo da je Lukić tokom cele karijere obavljao više dužnosti u MUP-u, uključujući dužnost zamenika načelnika SUP-a Užice i načelnika službe za saobraćajne poslove u sedištu MUP-a u Beogradu.⁴⁴⁵⁹ Veće je takođe konstatovalo da je 1991. Lukić imenovan za zamenika načelnika SUP-a Beograd, a da je u maju 1998. premešten na službu u Štab MUP-a.⁴⁴⁶⁰ Pretresno veće je napomenulo da je 11. maja 1999. Stojiljković dao preporuku za Lukićevo

presuda, tom 1, par. 1041, gde se upućuje na DP P2000, str. 8, Krsman Jelić, 26. novembar 2007, T. 18989, 18991, 19008-19009, 19037, 19081-19082, Vladimir Lazarević, 8. novembar 2007, T. 17926)).

⁴⁴⁵⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 314, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1198, DP 6D709, stavka 5/14 (gde se navodi da Pretresno veće nije primetilo da je zajednička akcija u rejonu Palatne izvršena na osnovu naređenja Komande Prištinskog korpusa, a ne Zajedničke komande). Lukićev žalbeni podnesak, par. 358, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1021 (Lukić izgleda tvrdi da je Pretresno veće pogrešno navelo da je Štab MUP-a naredio SUP-ovima da pristupe planiranju akcije za "razbijanje [...] terorističkih grupa", dok su se dotični planovi SUP-ova zapravo odnosili na "dejstva na hapšenju terorista". V. takođe DP 5D476, na koji se upućuje u Prvostepenoj presudi, tom 1, par. 1021).

⁴⁴⁵⁵ Time se odbijaju, u relevantnom delu, Lukićevi podosnovi D(4), N i P(2).

⁴⁴⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1051. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 1131.

⁴⁴⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1051. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 1131.

⁴⁴⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1131.

⁴⁴⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 936.

unapređenje u čin general-potpukovnika.⁴⁴⁶¹ Posle premeštanja na Kosovo, Lukić je imenovan za načelnika Uprave pogranične policije, a 2001. je unapređen na položaj načelnika RJB-a.⁴⁴⁶² Pretresno veće je primetilo da se Lukićeva unapređenja nisu uklapala u Miloševićev obrazac brižljivog postavljanja visokih funkcionera na položaje kako je kriza na Kosovu eskalirala.⁴⁴⁶³

1359. Lukić navodi da je Pretresno veće pogrešno "protumačilo [njegovu] karijeru".⁴⁴⁶⁴ On tvrdi da je, posle razrešenja dužnosti u republičkom MUP-u, postavljen na nižu dužnost zamenika načelnika SUP-a Beograd, a zatim u junu 1998. poslat na Kosovo.⁴⁴⁶⁵ U prilog tom argumentu da nije bio učesnik u UZP-u, Lukić ukazuje na zaključak Pretresnog veća da se njegovo imenovanje za načelnika štaba MUP-a nije uklapalo u obrazac postavljanja pojedinaca koji su bili bliski Miloševiću⁴⁴⁶⁶ i da je tek posle pada Miloševića postavljen za pomoćnika ministra i načelnika RJB-a.⁴⁴⁶⁷ Pored toga, Lukić tvrdi da predlog ukaza o njegovom unapređenju, koji je Stojiljković poslao Milutinoviću, ne dokazuje da je on bio *de facto* komandant snaga MUP-a zato što je to bio "samo formalni, a ne i suštinski" dokument čiji su autori bili službenici koji su se držali "već ustaljenih jezičkih formulacija".⁴⁴⁶⁸ Tužilaštvo u odgovoru navodi da Lukićeve argumente u vezi s navodnim pogrešnim tumačenjem njegove karijere i Stojiljkovićevog dopisa treba odbaciti bez razmatranja.⁴⁴⁶⁹

1360. Žalbeno veće ne smatra uverljivom Lukićevu tvrdnju da je, s obzirom na to da se njegovo imenovanje nije uklapalo u obrazac unapređivanja visokih funkcionera, Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on bio učesnik u UZP-u. Lukić samo pokušava da drugačije protumači dokaze, ne obrazlažući zašto je s obzirom na ukupne dokaze na koje se oslonilo Pretresno veće, njegova osuđujuća presuda neutemeljena. Prema tome, njegov argument se odbija. Isto tako, njegov argument da je Pretresno veće pogrešno "protumačilo [njegovu] karijeru"⁴⁴⁷⁰ neutemeljen je.

1361. Kada je reč o tvrdnji da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na Stojiljkovićev dopis Milutinoviću kao na dokaz o Lukićevoj ulozi,⁴⁴⁷¹ Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće eksplicitno uputilo na onaj deo dopisa u kome se navodi da se Lukić naročito "istakao u uspešnom

⁴⁴⁶⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 937.

⁴⁴⁶¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 945, 1051, gde se upućuje na DP 1D680.

⁴⁴⁶² Prvostepena presuda, tom 3, par. 937.

⁴⁴⁶³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 85.

⁴⁴⁶⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 552, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 936-937.

⁴⁴⁶⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 552, gde se upućuje na DP P948, str. 10, 11, DP 6D1613, par. 51, DP P1252.

⁴⁴⁶⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 420, 497, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 85.

⁴⁴⁶⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 497, 552, gde se upućuje na DP P948, str. 17.

⁴⁴⁶⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 608, gde se upućuje na DP 1D680, Miroslav Mijatović, 15. februar 2008, T. 22471-22472, Branislav Simonović, 17. april 2008, T. 25591-25592.

⁴⁴⁶⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 318, 363-364, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1051.

⁴⁴⁷⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 552.

⁴⁴⁷¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 608.

rukovođenju i komandovanju jedinicama Ministarstva unutrašnjih poslova koje su angažovane na suzbijanju terorizma na Kosovu i Metohiji".⁴⁴⁷² Žalbeno veće ne smatra uverljivom Lukićevu tvrdnju da su u tom dopisu korišćene "ustaljene jezičke formulacije" i smatra da on nije dokazao da je Pretresno veće napravilo grešku u tumačenju tog dokaza. Njegov argument se stoga odbija.

(c) Lukićeva vlast nad snagama MUP-a na Kosovu

(i) Lukićeva ovlašćenja

a. Argumentacija strana u postupku

1362. Lukić tvrdi da je Pretresno veće izvelo tri protivrečna zaključka u vezi s njegovom ulogom, i to: (i) da je bio *de facto* komandant snaga MUP-a na Kosovu;⁴⁴⁷³ (ii) da je imao *de jure* ovlašćenja nad tim snagama⁴⁴⁷⁴ i (iii) da je bio "spona" između komandanata na Kosovu i kreatora politike u Beogradu.⁴⁴⁷⁵ Lukić tvrdi da je Pretresno veće "svoj zaključak u vezi s [njegovim] ovlašćenjima pretvorilo [...] u zaključak da je on bio 'komandant'".⁴⁴⁷⁶

1363. Lukić takođe tvrdi da postoji "mnoštvo dokaza" koji pokazuju da on nije imao ni *de jure* ni *de facto* vlast nad jedinicama MUP-a na Kosovu.⁴⁴⁷⁷ On u pogledu toga tvrdi da nije imao nadležnost kad je reč o raspoređivanju jedinica MUP-a, postavljenjima i razrešenjima, kao ni pokretanju krivičnih ili disciplinskih postupaka.⁴⁴⁷⁸ Prema tome Lukić tvrdi da nije imao "efektivnu kontrolu" nad snagama MUP-a na Kosovu, što je, prema njegovoj tvrdnji, preduslov za zaključak da je s drugim učesnicima u UZP-u delio nameru da prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova.⁴⁴⁷⁹

1364. Lukić takođe tvrdi da njegov razgovor s predstavnicima tužilaštva i drugi dokazi pokazuju da su u relevantnim periodima na Kosovu bili prisutni oficiri MUP-a višeg ranga i na nadređenim položajima, uključujući Vlastimira Đorđevića, Obrada Stevanovića i Vljajka Stojiljkovića,⁴⁴⁸⁰ i da

⁴⁴⁷² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1051, gde se poziva na DP 1D680, str. 2.

⁴⁴⁷³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 480, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1131.

⁴⁴⁷⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 481, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1118.

⁴⁴⁷⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 484, 606.

⁴⁴⁷⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 482, 484.

⁴⁴⁷⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 432. V. takođe *ibid.*, par. 480, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1131. Žalbeni pretres, 14. mart 2013, 506-507, gde se upućuje na DP 3D728, Aleksandar Vasiljević, 24. januar 2007, T. 9066.

⁴⁴⁷⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 432. V. takođe *ibid.*, par. 251, 560.

⁴⁴⁷⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 251, 262-264, 367, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 719-720, 723.

⁴⁴⁸⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 173-176, 553-554, 562, gde se upućuje, između ostalog, na DP P948, str. 41-42, 228, Prvostepena presuda, tom 3, par. 961. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 483, 491-492, 553-556, 562, 604-605, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 658-660, 666, 675, 700, *ibid.*, tom 3, par. 1051.

nije postojala "dvojna vlast" nad jedinicama MUP-a na Kosovu.⁴⁴⁸¹ On takođe tvrdi da je Pretresno veće "nepotpuno i netačno citiralo" svedočenje Milana Đakovića, navodeći da je Đaković rekao da je Lukić bio lice zaduženo za komandovanje snagama MUP-a na Kosovu.⁴⁴⁸² Lukić takođe tvrdi da se Pretresno veće pogrešno oslonilo na njegov razgovor s predstavnicima tužilaštva,⁴⁴⁸³ pogrešno primenjujući standard dokazivanja van razumne sumnje.⁴⁴⁸⁴ Najzad, on osporava zaključak Pretresnog veća da je "tačan naziv Lukićevog položaja, i njegov prevod na engleski jezik, nevažan".⁴⁴⁸⁵

1365. Tužilaštvo odgovara da Lukić nije dokazao da je Pretresno veće napravilo grešku kada je zaključilo da je on bio *de facto* komandat snaga MUP-a na Kosovu.⁴⁴⁸⁶ Pored toga, tužilaštvo tvrdi da Lukić pogrešno prenosi pravo budući da, da bi postojala odgovornost na osnovu UZP-a, Pretresno veće nije moralo da zaključi da je Lukić vršio efektivnu kontrolu nad snagama MUP-a, odnosno da je imao stvarnu mogućnost da spreči ili kazni kriminalno ponašanje.⁴⁴⁸⁷

1366. Dalje, tužilaštvo navodi da je nebitno da li je Lukić bio najviši oficir MUP-a na Kosovu budući da je opseg njegovih zadataka i odgovornosti ono što je važno.⁴⁴⁸⁸ Kada je reč o Lukićevoj ulozi "spone" i njegovom položaju u odnosu na Đorđevića, Stevanovića i Stojiljkovića, tužilaštvo navodi da je Lukić rukovodio radom svojih podređenih, a istovremeno primao naređenja i uputstva od svojih nadređenih.⁴⁴⁸⁹ Najzad, tužilaštvo navodi da se Pretresno veće ispravno oslonilo na Lukićev razgovor i na Đakovićevo svedočenje.⁴⁴⁹⁰

⁴⁴⁸¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 176-177, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 961. U vezi sa sastankom Štaba MUP-a održanim 21. decembra 1998, Lukić tvrdi da Pretresno veće nije uzelo u obzir prisustvo Stojiljkovića, Stevanovića i Dragana Ilića, načelnika Uprave kriminalističke policije u Beogradu, kao i činjenicu da je Stevanović izdavao zadatke načelnicima SUP-ova i komandantima PJP-a. Lukićev žalbeni podnesak, par. 578, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 994.

⁴⁴⁸² Lukićev žalbeni podnesak, par. 557, gde se upućuje na Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26518, *ibid.*, 21. maj 2008, T. 26534-26535.

⁴⁴⁸³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 171, 173, 182, 562, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 941, 961.

⁴⁴⁸⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 172, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 600, 603, Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 458.

⁴⁴⁸⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 588, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1018.

⁴⁴⁸⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 358.

⁴⁴⁸⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 226-227. V. takođe *ibid.*, par. 155-156, 158.

⁴⁴⁸⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 136-137, 319, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 941, 944.

⁴⁴⁸⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 359-360, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1131. Kada je reč o sastanku Štaba MUP-a održanom 21. decembra 1999, tužilaštvo navodi da Lukićeve argumente u vezi s prisustvom Stojiljkovića, Stevanovića i Ilića treba odbiti kao nerelevantne i da Lukić nije dokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on imao značajnu vlast nad SUP-ovima i jedinicama PJP (Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 342-343).

⁴⁴⁹⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 135-137, 320-321, gde se poziva na Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26433-26434.

b. Analiza

1367. Žalbeno veće smatra da nema protivrečnosti između zaključka Pretresnog veća da je Lukić imao i *de jure* i *de facto* ovlašćenja nad snagama MUP-a razmeštenim na Kosovu i da je bio "spona" između komandanata na Kosovu i kreatora politike u Beogradu.⁴⁴⁹¹

1368. Žalbeno veće takođe primećuje da je Lukiću izrečena osuđujuća presuda na osnovu člana 7(1) Statuta za činjenje zločina protiv čovečnosti i ratnih zločina putem učešća u UZP-u.⁴⁴⁹² Žalbeno veće podseća da učešće u UZP-u na osnovu člana 7(1) Statuta i odgovornost nadređenog na osnovu člana 7(3) Statuta predstavljaju zasebne kategorije individualne krivične odgovornosti i da su za svaku od njih predviđeni posebni pravni uslovi.⁴⁴⁹³ Suprotno Lukićevoj tvrdnji, mogućnost vršenja "efektivne kontrole" nad izvršiocima zločina nije uslov za utvrđivanje odgovornosti za činjenje putem učešća u UZP-u.⁴⁴⁹⁴ Iako ne mora svaki položaj vlasti nužno da podrazumeva odgovornost nadređenog na osnovu člana 7(3) Statuta, to ne sprečava Pretresno veće da vlast optuženog nad neposrednim izvršiocima uzme u obzir pri izvođenju zaključka da on, na osnovu člana 7(1) Statuta, snosi odgovornost za učešće u UZP-u.⁴⁴⁹⁵ U ovom predmetu, Pretresno veće je zaključilo da je Lukić značajno doprineo UZP-u u svojstvu *de facto* komandanta snaga MUP-a na Kosovu u periodu od sredine 1998. do sredine 1999. time što je učestvovao u procesu planiranja i nastojao da obezbedi postupanje po planovima za izvođenje zajedničkih akcija, kao i time što je bio "spona" između kreatora politike u Beogradu i snaga na terenu.⁴⁴⁹⁶ Lukićev argument da je Pretresno veće trebalo da utvrdi da je on imao "efektivnu kontrolu" nad snagama MUP-a na Kosovu neutemeljen je.

1369. Dalje, Lukić zanemaruje činjenicu da je Pretresno veće izvršilo sveobuhvatnu analizu dokaza koji se odnose na njegova ovlašćenja kao načelnika štaba MUP-a.⁴⁴⁹⁷ Pretresno veće je takođe eksplicitno uvažilo Lukićev argument da je nekoliko visokih funkcionera MUP-a koji su mu bili nadređeni često bilo prisutno na Kosovu tokom 1998. i 1999.⁴⁴⁹⁸ Ono je primetilo da je Lukić u razgovoru s predstavnicima tužilaštva objasnio da su jedinice PJP-a "praktično imale dvojnju odgovornost" prema komandantu PJP-a i istovremeno prema Štabu MUP-a⁴⁴⁹⁹ i da su od sredine jula do kraja septembra ili početka oktobra 1998, Đorđević, načelnik RJB-a,⁴⁵⁰⁰ i Obrad Stevanović,

⁴⁴⁹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1051, 1118.

⁴⁴⁹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1138, 1212.

⁴⁴⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 104. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 91.

⁴⁴⁹⁴ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 144, 383.

⁴⁴⁹⁵ Up. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 144.

⁴⁴⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1131.

⁴⁴⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1016-1051.

⁴⁴⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 941.

⁴⁴⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 961, 1013, gde se poziva na DP P948, str. 41.

⁴⁵⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 659.

starešina celog PJP-a,⁴⁵⁰¹ bili s njim prisutni u Prištini.⁴⁵⁰² Kada mu je postavljeno pitanje ko je imao primat, Lukić je istakao da su Đorđević i Stevanović bili "svakako iznad" rukovodioca Štaba MUP-a.⁴⁵⁰³ Imajući u vidu komandnu strukturu i strukturu činova u MUP-a, u kojem su položaj i funkcija bili važniji od čina, Pretresno veće je smatralo da nije potrebno da utvrđuje ko je bio policijski funkcioner najvišeg ranga na Kosovu⁴⁵⁰⁴ ni tačan naziv Lukićevog položaja.⁴⁵⁰⁵ Umesto toga, ono je svoj zaključak o Lukićevoj ulozi izvelo na osnovu njegovih zadataka i odgovornosti.⁴⁵⁰⁶ Lukić nije pokazao da je pristup Pretresnog veća u vezi s ovim bio pogrešan. Pretresno veće je takođe uvažilo činjenicu da Štab MUP-a nije zamenjivao svakodnevnu komandnu strukturu i da su načelnici SUP-ova i komandanti drugih jedinica zadržali neposrednu kontrolu nad svojim snagama⁴⁵⁰⁷ Lukićeva tvrdnja da su drugi komandanti i visoki oficiri, kao što su Stevanović, Đorđević, Stojiljković i Ilić, zadržali svoja ovlašćenja i bili prisutni na Kosovu nije u suprotnosti s tim zaključcima. Imajući u vidu te faktore, Žalbeno veće zaključuje da Lukić nije dokazao ni da je Pretresno veće pogrešno primenilo standard dokazivanja pri oceni dokaza.

1370. Lukićeva tvrdnja da je Pretresno veće iskrivljeno prikazalo Đakovićevo svedočenje isto tako je neubedljiva. Đaković je u svedočenju rekao da "u sistemu komandovanja nije mogao niko izdati naredbu jedinicama MUP-a izuzev generala Lukića i jedinicama vojske, general Pavković, odnosno general Samardžić".⁴⁵⁰⁸ Shodno tome, Pretresno veće je istaklo da je "Đaković [...] identifikovao Lukića kao osobu koja je komandovala snagama MUP na Kosovu".⁴⁵⁰⁹ Suprotno Lukićevoj tvrdnji, Đakovićeve izjave da on "ni[je] baš [razmišljao] o ulozi [Štaba] MUP-a" i da je Stevanović imao konkretna ovlašćenja da raspoređuje i angažuje jedinice PJP-a,⁴⁵¹⁰ ne čine analizu dokaza koji je izvršilo Pretresno veće nekompletnom ili netačnom. Njegov argument se stoga odbija.

(ii) Uputstva koja je Lukić izdavao jedinicama MUP-a

1371. Pretresno veće je zaključilo da je Lukić izdao brojne depeše u ime Štaba MUP-a, koje su sadržale zadatke i uputstva za jedinice SUP-a, PJP-a i SAJ-a koje su delovale na Kosovu.⁴⁵¹¹ Lukić navodi da je zaključak Pretresnog veća pogrešan budući da dokumenti o kojima je reč "niti su

⁴⁵⁰¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 666.

⁴⁵⁰² Prvostepena presuda, tom 3, par. 961, gde se poziva na DP P948, str. 41. Up. Lukićev žalbeni podnesak, par. 562.

⁴⁵⁰³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 961, gde se upućuje na DP P948, str. 42.

⁴⁵⁰⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 942, 944.

⁴⁵⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1018.

⁴⁵⁰⁶ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 944.

⁴⁵⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1012.

⁴⁵⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1024, fusnota 2561, gde se poziva na Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26434.

⁴⁵⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1024.

⁴⁵¹⁰ Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26518, 21. maj 2008, T. 26534, gde se upućuje na Lukićev žalbeni podnesak, par. 557.

⁴⁵¹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1051.

'depeše' niti ih je on potpisao".⁴⁵¹² Kada je reč o depešama od 7. i 9. avgusta 1998, Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešno zaključilo da je Štab MUP-a izdao "zapovest" i da je on "izdao uputstvo" načelnicima SUP-ova na Kosovu da obave informativne razgovore s kosovskim Albancima koji traže kopije svojih ličnih isprava.⁴⁵¹³

1372. Lukić takođe tvrdi da se Pretresno veće oslonilo na pogrešan prevod depeše od 6. maja 1999. prilikom donošenja zaključka da je on izdao uputstvo komandantima SUP-a, PJP-a i SAJ-a da upoznaju svoje snage sa sadržinom članka objavljenog u *Politici* i uputio ih da preduzmu sve mere "u cilju sprečavanja paravojnih formacija i pojedinaca da [...] vrše nasilje".⁴⁵¹⁴ Lukić tvrdi da tu depešu nije poslao on, već Miroslav Mijatović, zamenik načelnika štaba MUP-a, i da se ta depeša odnosila na dalju primenu mera koje su već bile preduzete.⁴⁵¹⁵ Dalje, Lukić navodi da je Pretresno veće zanemarilo dokaze koji pokazuju da je postojala praksa da dokumente koji su u zaglavlju imali naziv Štab MUP-a ili otkucano Lukićevo ime sastavljaju i šalju drugi službenici MUP-a koji nisu bili članovi Štaba MUP-a.⁴⁵¹⁶

1373. Tužilaštvo u odgovoru navodi da su depeše na koje Lukić upućuje poslate iz Štaba MUP-a i da su sadržale otkucano njegovo ime, kao i da ništa ne ukazuje na to da su one izdate neovlašćeno.⁴⁵¹⁷ Kada je reč o depešama od 7. i 9. avgusta 1998, tužilaštvo tvrdi da Lukić nije dokazao da je tumačenje dokaza od strane Pretresnog veća bilo nerazumno.⁴⁵¹⁸ Što se tiče depeše od 6. maja 1999, tužilaštvo tvrdi da ona, čak i ako se ticala dalje primene mera koje su već bile preduzete, pokazuje da je Lukić imao vlast nad SUP-ovima i odredima PJP-a na Kosovu.⁴⁵¹⁹

1374. Žalbena veće zaključuje da Lukić nije pokazao da je Pretresno veće napravilo grešku kada je zaključilo da je on izdao brojne depeše u ime Štaba MUP-a.⁴⁵²⁰ Dokumenti na koje on upućuje u svojoj argumentaciji sadrže eksplicitne zadatke i uputstva i poslani su iz Štaba MUP-a u njegovo ime, sadrže njegovo otkucano ime, a neki od njih i pečat MUP-a.⁴⁵²¹

1375. Lukićeva tvrdnja da je Pretresno veće pogrešno protumačilo depeše od 7. i 9. avgusta 1998. isto tako je neutemeljena. Na osnovu depeše od 7. avgusta 1998. jasno je da je Lukić zaista naredio

⁴⁵¹² Lukićev žalbeni podnesak, par. 587, 599, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1005, 1051, DP 5D1289, DP 6D690, DP P2528, DP 6D237, DP 6D874, DP 6D876, DP 5D1418.

⁴⁵¹³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 575, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 987.

⁴⁵¹⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 583, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1005.

⁴⁵¹⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 583.

⁴⁵¹⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 587, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1005, DP 6D1122. V. takođe žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 527, gde se upućuje na DP 6D874, Gvozden Gagić, 18. mart 2008, T. 24476-24478.

⁴⁵¹⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 356, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 984, 987-988, 1005.

⁴⁵¹⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 398. V. takođe *ibid.*, par. 335-336, 338, 340.

⁴⁵¹⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 335.

⁴⁵²⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 599, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1005, 1051, DP 5D1289, DP 6D690, DP P2528, DP 6D237, DP 6D874, DP 6D876, DP 5D1418.

⁴⁵²¹ V. DP 5D1289, str. 1-2; DP 6D237, str. 1; DP 6D874, str. 2; DP 6D876, str. 1; DP 6D690, str. 1-2; DP P2528, str. 1-2.

SUP-ovima na Kosovu i komandantima PJP-a da preduzmu disciplinske mere protiv policajaca koji učestvuju u pljačkanju.⁴⁵²² Isto tako, u depeši od 9. avgusta 1998. dato je uputstvo načelnicima SUP-ova na Kosovu da obave informativne razgovore s kosovskim Albancima koji traže kopije svojih ličnih isprava.⁴⁵²³ Na oba dokumenta nalazi se otkucano Lukićevo ime. Nbitno je da li su ta dva dokumenta izdata na njegovu inicijativu ili je on "samo prenosio mišljenje" MUP-a.⁴⁵²⁴ Lukić nije pokazao da je Pretresno veće napravilo grešku time što se oslonilo na te dokaze.

1376. Kada je reč o Lukićevom argumentu da se Pretresno veće oslonilo na pogrešan prevod depeše od 6. maja 1999, Žalbeno veće smatra da, čak i da se, kako sugeriše Lukić, ta depeša odnosila na dalju primenu mera koje su već bile preduzete,⁴⁵²⁵ Lukić nije obrazložio kako to dovodi u pitanje zaključak Pretresnog veća da je on vršio vlast nad SUP-ovima i odredima PJP-a na Kosovu.⁴⁵²⁶ Kada je reč o Lukićevom argumentu da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on bio taj koji je članak iz *Politike* poslao načelnicima SUP-ova na Kosovu,⁴⁵²⁷ Pretresno veće je konkretno napomenulo da je depeša, čak i ako je sam Lukić nije poslao, poslata iz Štaba MUP-a u njegovo ime i da ništa ne ukazuje da je to neovlašćeno urađeno.⁴⁵²⁸ U tom pogledu, Pretresno veće je eksplicitno uzelo u obzir svedočenje Gvozdena Gagića da je on sačinio depešu koju je kasnije potpisao Dragan Ilić i da postoji delovodnik Štaba MUP-a u kome je zabeleženo ko je poslao depešu.⁴⁵²⁹ Žalbeno veće primećuje da je Gagić takođe objasnio da mu zbog postojanja tog delovodnika nije bilo potrebno nikakvo Lukićevo "posebno ovlašćenje" da bi izdao depešu s otkucanim Lukićevim imenom.⁴⁵³⁰ Lukić stoga nije dokazao da je Pretresno veće pogrešno protumačilo dokaze niti da je njegov zaključak u vezi s tim bio nerazuman.

1377. Najzad, Lukić nije potkrepio svoju tvrdnju da je Pretresno veće zanemarilo dokaze koji pokazuju da su, po pravilu, dokumente s nazivom Štaba MUP-a u zaglavlju ili otkucanim Lukićevim imenom slali drugi funkcioneri MUP-a koji nisu bili članovi Štaba MUP-a. Jedini dokument na koji Lukić upućuje je depeša od 13. juna 1999. s otkucanim Stevanovićevim imenom i nazivom Štab MUP-a u zaglavlju, upućena Stojiljkoviću i Đorđeviću.⁴⁵³¹ Taj dokument ne čini nerazumnim odluku Pretresnog veća da se osloni na brojne depeše s Lukićevim imenom.⁴⁵³²

⁴⁵²² Prvostepena presuda, tom 3, par. 987, gde se upućuje na DP 6D768.

⁴⁵²³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 987, gde se upućuje na DP 6D665.

⁴⁵²⁴ V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 575.

⁴⁵²⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 583.

⁴⁵²⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1012-1013.

⁴⁵²⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 583, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1005.

⁴⁵²⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1005.

⁴⁵²⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1005, gde se upućuje na Gvozden Gagić, 18. mart 2008, T. 24476-24478, *ibid.*, 19. mart 2008, T. 24517-24524.

⁴⁵³⁰ V. Gvozden Gagić, 19. mart 2008, T. 24518.

⁴⁵³¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 587, gde se upućuje na DP 6D1122.

⁴⁵³² V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 984, 987-988, 1005, i dokazi na koje se tamo poziva.

(iii) Lukićevo *de facto* ovlašćenje da traži sprovođenje istraga

1378. Kada je reč o Lukićevim disciplinskim ovlašćenjima, Pretresno veće je zaključilo da su, "u načelu, disciplinske postupke pokretali neposredni pretpostavljeni date osobe i da su ih vodili nadležni sekretarijati unutrašnjih poslova".⁴⁵³³ Ono je takođe konstatovalo da dokazi pokazuju da je Lukić "imao *de facto* ovlašćenja da od načelnika sekretarijata unutrašnjih poslova traži da sprovedu istrage u vezi sa krivičnim delima, čak ako on i nije bio stvarni pokretač postupka".⁴⁵³⁴

1379. Lukić osporava opravdanost zaključka Pretresnog veća da je on imao *de facto* ovlašćenje da traži sprovođenje istraga.⁴⁵³⁵ On tvrdi da dokazi na koje se oslonilo Pretresno veće ne pokazuju da je on izdavao "naređenja" za sprovođenje istraga⁴⁵³⁶ i da su, pre nego što bi bio pokrenut krivični ili disciplinski postupak, SUP-ovi tražili odobrenje od MUP-a u Beogradu, bez obaveze da kopiju dostave na znanje i Štabu MUP-a.⁴⁵³⁷ On dodaje da su Đorđević ili Zeković uputstva u vezi s pokretanjem disciplinskih postupaka izdavali direktno SUP-ovima, ne obaveštavajući Štab MUP-a.⁴⁵³⁸

1380. Lukić takođe naglašava da MUP, u načelu, nije pokretao postupke ni preduzimao mere protiv policajaca koji su počinili zločine.⁴⁵³⁹ Lukić osporava to što se Pretresno veće oslonilo na svedočenje Ljubinka Cvetića, koji je rekao da mu nije poznato da su neki policajci bili optuženi za zločine na Kosovu, tvrdeći da zapisnik sa sastanka održanog 4. aprila 1999. pokazuje da je Cvetić bio jedini načelnik SUP-a koji nije preduzeo mere u pogledu kažnjivih krivičnih dela.⁴⁵⁴⁰

1381. Tužilaštvo u odgovoru navodi da je zaključak Pretresnog veća da je Lukić imao *de facto* ovlašćenja da zatraži sprovođenje istraga ispravan i potkrepljen dokazima.⁴⁵⁴¹ Tužilaštvo tvrdi da Pretresno veće nije pogrešilo kada se oslonilo na Cvetićevo svedočenje i da je izričito uzelo u obzir svedočenja Nebojše Bogunovića, pomoćnika načelnika SUP-a Kosovska Mitrovica,⁴⁵⁴² i Miloša

⁴⁵³³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1049.

⁴⁵³⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1049, gde se upućuje na DP 6D768, DP 6D872.

⁴⁵³⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 636, 640, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1049. Lukić takođe tvrdi da "nije imao saznanja o bilo kakvim zločinima čije se činjenje sprema" i da "kao rukovodilac Štaba MUP-a nije imao ovlašćenje da izdaje naređenja kojima bi se sprečilo činjenje zločina ili kojima bi se kaznili izvršioci" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 264). V. takođe žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 511-512.

⁴⁵³⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 640. V. takođe *ibid.*, par. 575.

⁴⁵³⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 636-637, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1049.

⁴⁵³⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 638. V. takođe *ibid.*, par. 639, gde Lukić tvrdi da je odluke u vezi s imenovanjem načelnika SUP-ova donosio isključivo načelnik RJB-a, bez njegovog učešća.

⁴⁵³⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 252.

⁴⁵⁴⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 253, gde se upućuje na DP P1989; Lukićeva replika, par. 37.

⁴⁵⁴¹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 395-397, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 987, 996, 1049, DP P948, str. 155-156.

⁴⁵⁴² Prvostepena presuda, tom 1, par. 720.

Vojnovića, načelnika SUP-a Prizren,⁴⁵⁴³ kada je odbilo Lukićev argument da okolnosti pod kojima je Cvetić smenjen dovode u pitanje njegovu verodostojnost.⁴⁵⁴⁴

1382. Pretresno veće je razmotrilo dokaze koji pokazuju da je, da bi se pokrenuo disciplinski postupak, relevantni SUP morao da dobije odobrenje od MUP-a u Beogradu.⁴⁵⁴⁵ Prilikom donošenja zaključka da je Lukić imao *de facto* ovlašćenje da zatraži sprovođenje istraga, Pretresno veće se oslonilo na Lukićevo naređenje od 7. avgusta 1998. u kojem je tražio od načelnika SUP-ova i komandanata odreda PJP-a da prema policajcima koji učestvuju u pljačkanju, paljenju i koji se na drugi način "neprofesionalno" ponašaju "[p]reduzima[ju] i energične mere krivičnog, prekršajnog i disciplinskog progona".⁴⁵⁴⁶ Pretresno veće je takođe uputilo na depešu od 24. januara 1999, u kojoj je Lukić uputio načelnike SUP-ova i komandante jedinica PJP-a i SAJ-a da preduzmu "mere disciplinske i druge odgovornosti" prema pripadnicima MUP-a za koje se utvrdi "zloupotreba ili prekoračenje ovlašćenja".⁴⁵⁴⁷ Osim toga, Pretresno veće je uputilo i na Lukićev razgovor s predstavnicima tužilaštva, u kojem je on pomenuo događaj kada su izvršioi masakra "odmah [...] lišeni slobode" čim je bio obavešten o tom incidentu.⁴⁵⁴⁸ Lukić nije dokazao da je Pretresno veće pogrešno protumačilo dokaze.

1383. Žalbeno veće zaključuje da, imajući u vidu te dokaze, Lukićeva tvrdnja da su, pre nego što bi pokrenuli krivični ili disciplinski postupak, SUP-ovi morali da traže odobrenje od MUP-a u Beogradu ne dovodi u pitanje zaključak Pretresnog veća u vezi s njegovim *de facto* ovlašćenjima. Dokazi koje je Pretresno veće razmotrilo pokazuju da je, pri pokretanju disciplinskog postupka protiv nekog pripadnika MUP-a, relevantni SUP morao da dobije odobrenje od MUP-a u Beogradu.⁴⁵⁴⁹ Dokazi u vezi s Lukićevim *de facto* ovlašćenjima ne protivreče tome. Naprotiv, Lukićevo naređenje od 7. avgusta 1998. i depeša od 24. januara 1999. pokazuju da je on načelnicima SUP-ova i komandantima odreda PJP-a davao opšta uputstva da, po potrebi, pokrenu mere disciplinske i druge odgovornosti. U tim okolnostima, Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće moglo da zaključi da je Lukić imao *de facto*, za razliku od *de jure*, ovlašćenje da zatraži sprovođenje istraga. Njegov argument da nije učestvovao u procesu izmene određenih uputstava u vezi s disciplinskim postupkom odbija se iz istog razloga.

⁴⁵⁴³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 717.

⁴⁵⁴⁴ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 228.

⁴⁵⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 717, gde se upućuje na Ljubinko Cvetić, 8. decembar 2006, T. 8152–8153, DP 6D1325, DP 6D134.

⁴⁵⁴⁶ DP 6D768, str. 1. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 1049.

⁴⁵⁴⁷ DP 6D872, str. 1. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 1049.

⁴⁵⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1049, gde se poziva na DP P948, str. 155-156.

⁴⁵⁴⁹ Ljubinko Cvetić, 8. decembar 2006, T. 8152–8153; DP 6D1325; DP 6D134. V. takođe DP 6D1613, par. 41-43; DP 6D1339; DP 6D1340; DP 6D464.

1384. Dalje, u diskusiji o disciplini unutar MUP-a, Pretresno veće je prihvatilo Cvetičevo svedočenje da mu nije poznato da je, dok je on bio načelnik SUP-a Kosovska Mitrovica, neki policajac bio optužen za ubistvo, paljevinu ili proterivanje kosovskih Albanaca.⁴⁵⁵⁰ Pretresno veće je eksplicitno uzelo u obzir svedočenje Bogunovića i Vojnovića da je Cvetić razrešen dužnosti zbog nesposobnosti da izvršava svoje obaveze kao načelnik SUP-a.⁴⁵⁵¹ Ipak, Pretresno veće je zaključilo da okolnosti pod kojima je Cvetić razrešen dužnosti ne dovode u pitanje verodostojnost i pouzdanost njegovog iskaza.⁴⁵⁵² Uzimajući u obzir da je Pretresno veće bilo u prilici da lično posmatra svedoke⁴⁵⁵³ i da Žalbeno veće neće olako zadirati u široka diskreciona ovlašćenja Pretresnog veća pri odmeravanju težine svedočenja svedoka,⁴⁵⁵⁴ Lukić nije dokazao da je Pretresno veće napravilo grešku kada je odlučilo da se osloni na Cvetičevo svedočenje. Njegov argument se stoga odbija.

(iv) Argumentacija odbačena bez razmatranja

1385. Žalbeno veće primećuje da je jedan broj Lukićevih argumenata kojima osporava zaključke Pretresnog veća da je izdao brojne depeše koje su sadržale zadatke i uputstva za jedinice MUP-a i da je imao vlast nad snagama MUP-a na Kosovu nepotkrepljen,⁴⁵⁵⁵ da Lukić u njima iskrivljeno prikazuje⁴⁵⁵⁶ ili da ne precizira osporavane činjenične zaključke,⁴⁵⁵⁷ ili nastoji da tumačenje dokaza od strane Pretresnog veća zameni sopstvenim tumačenjem, ne pokazujući pritom postojanje greške.⁴⁵⁵⁸ Shodno tome, ti argumenti se odbacuju bez razmatranja.

(d) Lukićevo prisustvo i uloga tokom sastanaka Štaba MUP-a

(i) Argumentacija strana u postupku

1386. Lukić osporava način na koji je Pretresno veće ocenilo dokaze u vezi s njegovim prisustvom i ulogom na brojnim sastancima Štaba MUP-a održanim 1998. i 1999. Konkretno, Lukić osporava zaključak Pretresnog veća da je on predsedavao većinom sastanaka održanih u Štabu MUP-a kojima su prisustvovali visoki funkcioneri.⁴⁵⁵⁹ On u vezi s tim upućuje na sastanke održane 22. jula, 28. jula i 3. novembra 1998.⁴⁵⁶⁰ Lukić tvrdi da je Pretresno veće, kada je diskutovalo o sastanku održanom 22. jula 1998, zanemarilo činjenicu da su mu prisustvovali Vlastimir Đorđević i Obrad Stevanović, koji su bili funkcioneri znatno višeg ranga od Lukića.⁴⁵⁶¹ U vezi sa sastankom

⁴⁵⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 720, gde se upućuje na Ljubinko Cvetić, 7. decembar 2006, T. 8112-8113.

⁴⁵⁵¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 720, gde se upućuje na Nebojša Bogunović, 10. april 2008, T. 25119–25120, Miloš Vojnović, 12. mart 2008, T. 24155–24158.

⁴⁵⁵² Prvostepena presuda, tom 1, par. 720.

⁴⁵⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 201; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 37. V. takođe gore, pododeljak VII.C.1.(c).

⁴⁵⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 300.

održanim 28. jula 1998, Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je Rade Marković bio načelnik RDB-a i da je njemu prisustvovalo svih sedam načelnika SUP-ova.⁴⁵⁶² U vezi sa sastankom održanim 3. novembra 1998, Lukić tvrdi da je Pretresno veće zanemarilo činjenicu da su mere u vezi s oklopnim vozilima i naoružanjem o kojima je bilo reči već ranije bile dogovorene.⁴⁵⁶³

1387. Kada je reč o sastancima održanim 1999, Lukić navodi da Pretresno veće nije uzelo u obzir činjenicu da je Đorđević prisustvovao sastanku održanom 17. februara 1999. i da je plan na koji se upućivalo na tom sastanku pripremio RJB, a ne Lukić ili Štab MUP-a.⁴⁵⁶⁴ Najzad, Lukić tvrdi da je Pretresno veće, kada je zaključilo da je na sastanku održanom 7. maja 1999, kojim je on predsedavao, Stevanović načelnicima SUP-ova naložio da organizuju "protivteroristička" dejstva koja je morao da odobri Štab MUP-a,⁴⁵⁶⁵ zanemarilo svedočenje Miroslava Mijatovića da je sam Stevanović bio "lice koje je trebalo da odobri plan, a njegova adresa je bila u Štabu".⁴⁵⁶⁶

1388. Tužilaštvo u odgovoru navodi da Lukić, kada osporava zaključak Pretresnog veća da je predsedavao većinom sastanaka održanih u Štabu MUP-a, samo nastoji da tumačenje dokaza od strane Pretresnog veća zameni sopstvenim tumačenjem.⁴⁵⁶⁷ Tužilaštvo takođe tvrdi da prisustvo visokih funkcionera MUP-a na sastancima održanim 22. jula i 21. decembra 1998. nije imalo uticaja na zaključak Pretresnog veća da je Lukić bio zadužen za Štab MUP-a u periodu od juna 1998. do jula 1999.⁴⁵⁶⁸ Kada je reč o Lukićevom argumentu da nije predsedavao sastancima održanim 28. jula i 3. novembra 1998, tužilaštvo odgovara da Lukić nije dokazao da su zaključci Pretresnog veća

⁴⁵⁵⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 588, 602 (gde se navodi da je Pretresno veće, kada se oslonilo na svedočenja svedoka s vojnim iskustvom ili obrazovanjem, pogrešno koristilo vojne termine, kao što su "naređenje" i "komanda", govoreći o Lukićevom položaju u Štabu MUP-a).

⁴⁵⁵⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 584 (gde se tvrdi da je Pretresno veće pogrešno citiralo i protumačilo jednu od depeša poslatu 6. maja 1999. (DP 6D874). V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 1005). Lukićev žalbeni podnesak, par. 563 (gde se tvrdi da je "zanemarilo" izjavu svedoka K25 da on nije imao saznanja iz prve ruke. V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 962).

⁴⁵⁵⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 600 (gde se navodi da je "[i]zvesne dokazne predmete Veće 'promovisalo' u naređenja/komande/zadatke/uputstva").

⁴⁵⁵⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 580, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 996 (gde tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on "izdao uputstvo" SUP-ovima i odredima PJP-a da se korektno odnose prema članovima VMK-a, a zapravo ih je samo "podsetio na mere koje je već utvrdio MUP u Beogradu"). Lukićev žalbeni podnesak, par. 586, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1011 (gde tvrdi da je Pretresno veće "pogrešno citiralo" Živaljevićev telegram od 26. maja 1999. i pogrešno zaključilo da je odgovor na taj telegram poslao Lukić. Pretresno veće je eksplicitno napomenulo da je odgovor na taj telegram poslao Štab MUP-a (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1011)).

⁴⁵⁵⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 598. V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1050.

⁴⁵⁶⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 574, 576, 598. Iako Lukić upućuje na DP 6D789 (*ibid.*, par. 598), Žalbeno veće smatra da se ta referenca odnosi na DP 6D798.

⁴⁵⁶¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 573.

⁴⁵⁶² Lukićev žalbeni podnesak, par. 574, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 986.

⁴⁵⁶³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 576, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 989.

⁴⁵⁶⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 580, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 996.

⁴⁵⁶⁵ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1007.

⁴⁵⁶⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 585, gde se upućuje na Miroslav Mijatović, 13. februar 2008, T. 22303.

⁴⁵⁶⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 353-355.

⁴⁵⁶⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 319.

bili nerazumni.⁴⁵⁶⁹ Najzad, u vezi sa sastankom održanim 7. maja 1999, tužilaštvo tvrdi da Lukić iskrljivo prikazuje Mijatovićevo svetočenje.⁴⁵⁷⁰

(ii) Analiza

1389. Pretresno veće je eksplicitno razmotrilo Lukićev argument da je nekoliko funkcionera MUP-a višeg ranga od njega često bilo prisutno na terenu na Kosovu tokom 1998. i 1999.⁴⁵⁷¹ Suprotno Lukićevom argumentu, Pretresno veće je takođe napomenulo da su na sastanku održanom 22. jula 1998. među prisutnima bili i Đorđević i Stevanović.⁴⁵⁷² Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće moglo da zaključa da je Lukić vodio taj sastanak, uzimajući u obzir da je on predložio dnevni red.⁴⁵⁷³

1390. Isto tako, kada je reč o sastanku održanom 28. jula 1998, Žalbeno veće smatra da je, imajući u vidu dokaze koji pokazuju da je Lukić pozdravio učesnike, izneo uvodne i završne napomene i referisao učesnicima o "merama i aktivnostima jedinica policije",⁴⁵⁷⁴ razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključa da je Lukić predsedavao tim sastankom.⁴⁵⁷⁵ Iako, suprotno navodu Pretresnog veća, Marković još nije bio načelnik RDB-a⁴⁵⁷⁶ u vreme održavanja tog sastanka i iako mu nisu prisustvovali svi načelnici SUP-ova na Kosovu,⁴⁵⁷⁷ Lukić nije objasnio kako su te greške uticale na zaključak Pretresnog veća u vezi sa njegovom konkretnom ulogom tokom tog sastanka.

1391. U pogledu sastanka održanog 3. novembra 1998, u zapisniku s tog sastanka jasno piše da ga je "vodio rukovodilac Štaba, general-major Sreten Lukić".⁴⁵⁷⁸ Osim toga, u vezi sa zaključcima sa tog sastanka, uključujući uputstvo da ne treba koristiti oklopna vozila, Pretresno veće je primetilo da je na sastanku razmatrana "aktuelna bezbednosna situacija [...] nakon potpisivanja Sporazuma o Misiji OEBS-a za verifikaciju na Kosmetu".⁴⁵⁷⁹ U zapisniku se dalje precizira da je osnova za dejstva o kojima se na sastanku razgovaralo bio Milutinovićev izveštaj o Sporazumu Holbrooke-

⁴⁵⁶⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 353, 379.

⁴⁵⁷⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 339, gde se upućuje na Miroslav Mijatović, 13. februar 2008, T. 22304-22305.

⁴⁵⁷¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 941.

⁴⁵⁷² Prvostepena presuda, tom 3, par. 985, gde se upućuje na DP 6D798. Kada je reč o sastanku održanom 22. jula 1998, Lukić tvrdi i da odsustvo njegovih zamenika pokazuje da Štab MUP-a "nije funkcionisao u skladu s [Odlukom od 16. juna 1998], ni u pogledu zadataka ni u pogledu ljudstva" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 573). Lukić nije precizirao koji činjenični zaključak osporava niti je objasnio posledice navodne greške. Osim toga, u vezi s Lukićevom tvrdnjom da je Pretresno veće pogrešno utvrdilo da je Gajić njegov zamenik (*ibid.*), Pretresno veće je eksplicitno navelo, doduše ne u vezi sa sastankom održanim 23. jula 1998, da je Miroslav Mijatović bio Lukićev zamenik u periodu od jula 1998. do kraja maja 1999. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 949). Dalje, tvrdeći da je uloga Štaba MUP-a bila da obezbedi logističku podršku (Lukićev žalbeni podnesak, par. 573, gde se upućuje na DP P3120), Lukić zanemaruje opsežnu analizu dokaza o funkcijama Štaba MUP-a koju je izvršilo Pretresno veće (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 947-1015).

⁴⁵⁷³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1050, gde se upućuje na DP 6D798.

⁴⁵⁷⁴ DP P3121, str. 3, 8.

⁴⁵⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 986.

⁴⁵⁷⁶ V. DP ID437.

⁴⁵⁷⁷ V. DP P3121, str. 3.

⁴⁵⁷⁸ DP P3130, str. 2.

Milošević, Verifikacionoj misiji OEBS-a na Kosmetu i sporazumu Đorđević-Byrnes.⁴⁵⁸⁰ Lukić nije dokazao da je Pretresno veće zanemarilo te činjenice pri analizi dokaza.

1392. Pored toga, Pretresno veće se tačno pozvalo na Lukićevu izjavu na sastanku održanom 17. februara 1999. da je "[r]azrađen [...] plan RJB" i da je "Štab [...] planirao da izvrši, kada se to naredi, tri akcije čišćenja terena od terorista u rejonima Podujeva, Dragobilja i Drenice i za to su pripremljene snage policije od oko 4.000 pripadnika, oko 70 policajaca iz operativno-poterne grupe i oko 900 iz rezervnog sastava".⁴⁵⁸¹ Lukić daje sopstveno tumačenje tih dokaza, a da nije pokazao da je Pretresno veće napravilo grešku.⁴⁵⁸² Isto tako, on ne objašnjava kako je to što je Đorđević prisustvao tom sastanku uticalo na ocenu dokaza od strane Pretresnog veća.

1393. Najzad, kada je reč o sastanku od 7. maja 1999, Mijatović je u svedočenju rekao da su, prema Stevanovićevim rečima, PJP i SUP-ovi morali da dobiju odobrenje Štaba MUP-a, ali da on, Mijatović, ne zna da li su oni mogli da sprovedu te planove bez takvog odobrenja.⁴⁵⁸³ Shodno tome, Lukić iskrivljeno prikazuje Mijatovićevo svedočenje.

(e) Izveštaji SUP-ova Štabu MUP-a i Lukićeva uloga u slanju izveštaja MUP-u u Beogradu

1394. Pretresno veće je razmotrilo dokaze koji pokazuju da su SUP-ovi redovno slali izveštaje o svojim aktivnostima Štabu MUP-a, kao i MUP-u u Beogradu.⁴⁵⁸⁴ Veće je zaključilo da je Štab MUP-a kompilirao informacije koje je dobijao u tim izveštajima i na osnovu njih pripremao opšte izveštaje MUP-u u Beogradu koji su se sastojali od "pregleda 'događaja' [...] i drugih 'bezbednosno značajnih' 'saznanja'".⁴⁵⁸⁵ Pri izvođenju svojih zaključaka, Pretresno veće je primilo na znanje, između ostalog, Lukićevo naređenje SUP-ovima od 1. aprila 1999. da vode evidenciju o broju kosovskih Albanaca koji napuštaju Kosovo preko graničnih prelaza na njihovom području.⁴⁵⁸⁶ Ona je takođe uzela u obzir jedan broj izveštaja koje je Štab MUP-a poslao MUP-u u Beogradu u periodu od 1. januara do 1. maja 1999, kao i zapisnik sa sastanka održanog 28. jula 1998, na kojem je Lukić podneo izveštaj MUP-u.⁴⁵⁸⁷ Pretresno veće je zaključilo da procedura podnošenja izveštaja

⁴⁵⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 989, gde se poziva na DP P3130, str. 2.

⁴⁵⁸⁰ DP P3130, str. 2.

⁴⁵⁸¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 996, gde se poziva na DP P1990, str. 1.

⁴⁵⁸² V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 580.

⁴⁵⁸³ Miroslav Mijatović, 13. februar 2008, T. 22302-22305.

⁴⁵⁸⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 976-982.

⁴⁵⁸⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1054. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 1053, 1055-1059.

⁴⁵⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1054, gde se upućuje na DP 6D808, str. 2.

⁴⁵⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1053-1058.

pokazuje da je "Lukić imao važnu ulogu u koordiniranju razmene informacija između snaga MUP na Kosovu i sedišta MUP u Beogradu".⁴⁵⁸⁸

1395. Lukić osporava zaključke Pretresnog veća u vezi s podnošenjem izveštaja SUP-ova Kosova Štabu MUP-a, kao i u vezi s njegovom ulogom, kao rukovodioca Štaba MUP-a, u podnošenju izveštaja MUP-u u Beogradu. Žalbeno veće će se redom baviti ovim tvrdnjama.

(i) Argumentacija strana u postupku

1396. Lukić osporava zaključak Pretresnog veća da je Štab MUP-a imao koordinirajuću ulogu u procesu izveštavanja.⁴⁵⁸⁹ Konkretno, on osporava oslanjanje Pretresnog veća na dokaze da su SUP-ovi izveštavali Štab MUP-a,⁴⁵⁹⁰ tvrdeći da su SUP-ovi redovno slali izveštaje MUP-u u Beogradu, a da su ih samo "slali na znanje i" Štabu MUP-a, koji je informacije dobijao ili istovremeno kad i MUP u Beogradu ili kasnije.⁴⁵⁹¹ Lukić takođe navodi da je Pretresno veće pogrešno protumačilo njegov razgovor s predstavnicima tužilaštva, ističući da se njegovo "objašnjenje da je PJP slao izveštaje Štabu mora tumačiti u kontekstu dokaza da je komandant PJP-a Stevanović bio prisutan u prostorijama Štaba ili ih koristio tokom 1999".⁴⁵⁹² On takođe tvrdi da je Pretresno veće napravilo grešku: (i) kada se oslonilo na svedočenje Ljubinka Cvetića, koji "nije imao znanje/iskustvo u PJP-u"; i (ii) kada je zanemarilo svedočenje Dragana Živaljevića, komandanta cele 122. interventne brigade PJP-a,⁴⁵⁹³ da on nije izveštavao Štab MUP-a.⁴⁵⁹⁴

1397. Lukić takođe navodi da "Štab MUP-a nije pripremao periodične (mesečne/godišnje) informacije/izveštaje",⁴⁵⁹⁵ već da je samo objedinjavao informacije dobijene od SUP-ova i pripremao "preglede" prema "jedinствeno propisanoj proceduri".⁴⁵⁹⁶ Kada je reč o sadržini izveštaja SUP-ova, Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešno ocenilo dokaze kada je zaključilo da se, prema Lukićevom naređenju, u tim izveštajima počeo navoditi broj "lica albanske i drugih nacionalnih zajednica" koja su odlazila s Kosova.⁴⁵⁹⁷ On navodi da njegovo naređenje nije imalo nikakve posledice, pošto su takve informacije već bile uključene u ranije izveštaje⁴⁵⁹⁸ i da te informacije

⁴⁵⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1059.

⁴⁵⁸⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 635.

⁴⁵⁹⁰ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 976.

⁴⁵⁹¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 569, 620-621, 623.

⁴⁵⁹² Lukićev žalbeni podnesak, par. 570.

⁴⁵⁹³ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 669.

⁴⁵⁹⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 570, gde se upućuje na Dragan Živaljević, 3. april 2008, T. 24843, 24877-24878. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 571, gde se upućuje na Duško Adamović, 9. april 2008, T. 25078.

⁴⁵⁹⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 625.

⁴⁵⁹⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 615-620, 622-625, 629, 631, 635, 668.

⁴⁵⁹⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 627-628, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1054.

⁴⁵⁹⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 627, gde se upućuje na DP 6D1208, DP 6D1211, DP 6D1232, DP P1099.

nisu prenošene u periodu od 29. marta 1999. do 1. aprila 1999. samo zbog toga što je Štab MUP-a u Prištini bio bombardovan.⁴⁵⁹⁹

1398. Lukić takođe osporava analizu Pretresnog veća kad je reč o sastanku održanom 28. jula 1998. u Prištini sa Vlajkom Stojiljkovićem, ministrom unutrašnjih poslova. Prema Lukićevim rečima, Pretresno veće je "pogrešno navelo način prezentacije informacija" na tom sastanku.⁴⁶⁰⁰ On tvrdi da je Pretresno veće zanemarilo činjenicu da su "načelnici SUP-ova [...] delili svoje informacije/procene/zaključke ravnopravno s Lukićem" i da su na taj način direktno raportirali ministru unutrašnjih poslova.⁴⁶⁰¹ On tvrdi da je informacije koje je preneo na sastanku dobio od Đorđevića i Pavkovića⁴⁶⁰² i da te informacije, da Stojiljković nije došao u Prištinu, ne bi bile uključene u izveštaj Štaba MUP-u upućen MUP-u u Beogradu.⁴⁶⁰³

1399. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće pravilno zaključilo da su SUP-ovi redovno izveštavali Štab MUP-a o širokom spektru tema vezanih za bezbednost⁴⁶⁰⁴ i tvrdi da Lukić nije dokazao uticaj tih navodnih grešaka na zaključke Pretresnog veća.⁴⁶⁰⁵ Isto tako, kada je reč o sadržini izveštaja Štaba MUP-a, tužilaštvo tvrdi da Lukić nije pokazao kako bi njegovi argumenti, ako bi bili prihvaćeni, uticali na Prvostepenu presudu.⁴⁶⁰⁶

(ii) Analiza

1400. Žalbeno veće primećuje da Lukić priznaje da je Štab MUP-a "objedinjavao informacije dobijene od SUP-ova, na osnovu kojih su analitičari Štaba MUP-a pripremali 'pregled važnih bezbednosnih događaja, pojava i uvida'".⁴⁶⁰⁷ Prema tome, Žalbeno veće smatra da, iako je korišćen izraz "pregled" umesto izraza "izveštaji", Lukić ne osporava činjenične zaključke da su SUP-ovi redovno izveštavali Štab MUP-a o svojim aktivnostima i da je Štab MUP-a, sa svoje strane, objedinjavao te informacije i prosleđivao ih MUP-u u Beogradu.⁴⁶⁰⁸ Lukić nije objasnio kako izraz "pregledi", umesto izraza "izveštaji", utiče na suštinu tih zaključaka.

⁴⁵⁹⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 628.

⁴⁶⁰⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 632-634, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1058.

⁴⁶⁰¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 633.

⁴⁶⁰² Lukićev žalbeni podnesak, par. 634, gde se upućuje na DP P1468. Žalbeno veće smatra da se u Lukićevom podnesku zbog administrativne greške upućuje na 27. jul 1998. umesto na 28. jul 1998.

⁴⁶⁰³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 632.

⁴⁶⁰⁴ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 346, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 976, 981-982.

⁴⁶⁰⁵ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 349-350, gde se poziva na DP P948, str. 57; Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 378, gde se tvrdi konkretno u vezi sa sastankom održanim 28. jula 1998. da činjenica da su načelnici SUP-ova takođe referisali ministru unutrašnjih poslova na tom sastanku ne dovodi u pitanje zaključak Pretresnog veća. U vezi sa Živaljevićevim svedočenjem, tužilaštvo tvrdi da Lukić iskrivljeno prikazuje dokaze i da nije objasnio zašto je zaključak Pretresnog veća nerazuman (Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 351-352, gde se upućuje na Dragan Živaljević, 3. april 2008, T. 24877).

⁴⁶⁰⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 377.

⁴⁶⁰⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 622 (naglasak izostavljen).

⁴⁶⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 976-982, 1052-1059.

1401. Dalje, Pretresno veće je uzelo u obzir svedočenje Duška Adamovića da su SUP-ovi takođe izveštavali MUP-u u Beogradu.⁴⁶⁰⁹ Adamovićevo svedočenje ne dovodi u pitanje zaključak Pretresnog veća da je Lukić "imao važnu ulogu u koordiniranju razmene informacija između snaga MUP na Kosovu i sedišta MUP u Beogradu".⁴⁶¹⁰ Pri izvođenju tog zaključka, Pretresno veće je uzelo u obzir sadržinu brojnih izveštaja koje je Štab MUP-a poslao MUP-u u Beogradu u periodu od 1. januara do 1. maja 1999.⁴⁶¹¹ Postojanje drugih kanala izveštavanja ne umanjuje Lukićevo konkretnu ulogu u prenošenju informacija MUP-u u Beogradu.

1402. Osim toga, Pretresno veće je uputilo na to da je Lukić tokom razgovora s predstavnicima tužilaštva rekao da su u akcijama koje su obuhvatale više jedinica nego što ima jedan sekretarijat unutrašnjih poslova komandanti tih jedinica podnosili izveštaje Štabu MUP-a.⁴⁶¹² Žalbena veće primećuje da se ta njegova izjava odnosila na kanale izveštavanja uopšte i da nije bila povezana s prisustvom Obrada Stevanovića na Kosovu.⁴⁶¹³ Pretresno veće je takođe primilo na znanje svedočenje Ljubinka Cvetića, načelnika SUP-a Kosovska Mitrovica,⁴⁶¹⁴ da su komandanti jedinica koje su učestvovala u akcijama izveštavali Štab MUP-a o preduzetim dejstvima⁴⁶¹⁵ i da su "manevarske i borbene jedinice na terenu" imale obavezu da izveštavaju načelnika štaba MUP-a.⁴⁶¹⁶ Međutim, Pretresno veće je bilo svesno da nijedan takav izveštaj nije bio predložen u dokaze.⁴⁶¹⁷ Shodno tome, pri razmatranju Lukićeve uloge u izveštavanju MUP-u u Beogradu, Pretresno veće je svoj zaključak ograničilo na izveštavanje na osnovu informacija dobijenih od SUP-ova, a ne direktno od jedinica PJP-a.⁴⁶¹⁸ Lukić nije dokazao da svedočenje Dragana Živaljevića, komandanta 122. interventne brigade PJP-a, da on nije slao izveštaje Štabu MUP-a ima uticaja na taj zaključak.

1403. U vezi s izveštajima koje je Štab MUP-a slao MUP-u u Beogradu, Pretresno veće je zaključilo sledeće:

Počev od 26. marta 1999. izveštaji su sadržali informacije o "[p]osledic[ama] napada oružanih snaga NATO", a od 2. aprila 1999. godine u njima se počeo navoditi broj "[l]ica albanske i drugih nacionalnih zajednica izbegl[ih] sa teritorije" Kosova. Do toga je došlo nakon što je Lukić 1. aprila 1999. godine naredio sekretarijatima unutrašnjih poslova da vode evidenciju o broju Albanaca koji napuštaju Kosovo preko graničnih prelaza na njihovom području.⁴⁶¹⁹

⁴⁶⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 977, gde se upućuje, između ostalog, na Duško Adamović, 6D1613, par. 25, 49–50.

⁴⁶¹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1059.

⁴⁶¹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1053, i izvori na koje se tamo poziva.

⁴⁶¹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 981, gde se upućuje na DP P948, str. 57.

⁴⁶¹³ V. DP P948, str. 56-57.

⁴⁶¹⁴ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 661.

⁴⁶¹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 981, gde se upućuje na Ljubinko Cvetić, 8. decembar 2006, T. 8193–8194.

⁴⁶¹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 981, gde se poziva na Ljubinko Cvetić, 8. decembar 2006, T. 8195.

⁴⁶¹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 981.

⁴⁶¹⁸ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1059.

⁴⁶¹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1054, gde se upućuje na DP 6D808, str. 2.

1404. U prilog svom argumentu da su informacije o broju kosovskih Albanaca koji su prelazili granicu dostavljane i pre njegovog naređenja od 1. aprila 1999, Lukić upućuje na izveštaje Štaba MUP-a od 24. februara 1999, 3. marta 1999, 24. marta 1999. i 28. marta 1999.⁴⁶²⁰ Ti izveštaji zaista sadrže informacije o broju kosovskih Albanaca koji su napustili Kosovo i one se nalaze pod stavkom "ostalo". Međutim, u Lukićevom naređenju od 1. aprila 1999. precizira se da se pregled dnevnog i ukupnog broja mora slati Štabu MUP-a i da treba da sadrže kao zasebnu kategoriju informacije o "[I]ic[ima] albanske i drugih nacionalnih zajednica" izbeglim s Kosova, uključujući pojedinosti kao što su broj ljudi, granični prelaz i vreme i način napuštanja teritorije.⁴⁶²¹ Treba napomenuti da je, posle tog naređenja, izveštaj Štaba MUP-a od 1. maja 1999. na koji je Pretresno veće uputilo sadržao zasebnu kategoriju informacija pod naslovom "[I]ica izbegla s teritorije AP KiM".⁴⁶²² Dokazi stoga ukazuju na to da je, posle Lukićevog naređenja SUP-ovima, Štab MUP-a počeo da dobija detaljnije informacije koje je, sa svoje strane, prenosio MUP-u u Beogradu. To pokazuje da je Lukićevo naređenje imalo obavezujući karakter i da su ga se SUP-ovi pridržavali. Žalbeno veće zaključuje da se Pretresno veće opravdano oslonilo na njega kada je zaključilo da je Lukić imao važnu ulogu u koordiniranju razmene informacija između snaga MUP-a na Kosovu i MUP-a u Beogradu.

1405. Kada je reč o sastanku održanom 28. jula 1998, zapisnik sa sastanka pokazuje da je Lukić iscrpno referisao i da su sastanku prisustvovali ministar unutrašnjih poslova Vlajko Stojiljković i drugi funkcioneri MUP-a.⁴⁶²³ Žalbeno veće smatra da Lukić samo sugeriše alternativno tumačenje dokaza, ne pokazujući da je Pretresno veće napravilo bilo kakvu grešku u svom zaključku. Njegov argument se stoga odbija.

⁴⁶²⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 627, gde se upućuje na DP 6D1208, odeljak 7, DP 6D1232, odeljak 7, DP P1099, odeljak 7. Lukić takođe upućuje na DP 6D1211. Međutim, Žalbeno veće primećuje da taj dokument nije uvršten u spis, pa stoga Lukićev argument u vezi s tim neće biti razmotren (v. *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po zahtevima Lukićeve odbrane za uvrštavanje u spis dokumenata bez posredstva svedoka, 11. jun 2008, par. 125(n)).

⁴⁶²¹ DP 6D808, str. 2.

⁴⁶²² Prvostepena presuda, tom 3, fusnota 2643, gde se upućuje na DP P1693, str. 8.

⁴⁶²³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1058, gde se poziva na DP P3121.

(iii) Argumentacija odbačena bez razmatranja

1406. Žalbeno veće primećuje da su neki Lukićevi argumenti kojima osporava zaključke Pretresnog veća u vezi sa sistemom izveštavanja nerazrađeni⁴⁶²⁴ ili da iskrivljeno prikazuju Prvostepenu presudu.⁴⁶²⁵ Shodno tome, ti argumenti se odbacuju bez razmatranja.

(f) Lukićeva uloga "spone" između kreatora politike u Beogradu i komandanata jedinica MUP-a na Kosovu

1407. Lukić osporava zaključak Pretresnog veća da je on bio "spona" između kreatora politike u Beogradu i štaba MUP-a razmeštenog na Kosovu.⁴⁶²⁶ Prema Lukićevim rečima, taj zaključak je nerazuman: (i) zato što su Vlastimir Đorđević i Obrad Stevanović bili prisutni na Kosovu i sva uputstva su direktno slana SUP-ovima kojima su odredi PJP-a bili dodeljeni;⁴⁶²⁷ (ii) zato što je na sastanku održanom 7. maja 1999. Dragan Ilić, a ne Lukić, govorio načelnicima SUP-ova o njihovim budućim zadacima;⁴⁶²⁸ (iii) zato što je na sastanku održanom 11. maja 1999. Obrad Stevanović lično izdao zadatke, dok je Lukić samo "ponovio ono što je naredio pomoćnik ministra;"⁴⁶²⁹ (iv) zato što je Radojko Stefanović potvrdio da Lukić nije učestvovao u odlučivanju koje će jedinice MUP-a učestvovati u zajedničkim akcijama;⁴⁶³⁰ (v) zato što Lukić nikada nije prisustvovao nekom sastanku u Beogradu kojem nisu prisustvovali i Vlajko Stojiljković, Vlastimir Đorđević ili Obrad Stevanović;⁴⁶³¹ (vi) zato što su snage MUP-a izvršavale protivteroristička dejstva na osnovu planova koje je pripremao Prištinski korpus⁴⁶³² i (vii) zato što je Pretresno veće zaključilo da Lukić nije učestvovao u formulisanju Plana za suzbijanje terorizma⁴⁶³³ i da "nije bio taj koji je odobravao angažovanje snaga MUP-a."⁴⁶³⁴

⁴⁶²⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 630, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1055, DP 6D1238, DP 6D1239, DP 6D1240, DP 6D668, str. 151-153 (gde tvrdi da Pretresno veće "nije detaljno analiziralo" neke od izveštaja koje je Štab MUP-a poslao MUP-u u Beogradu i upućuje na slučajeve koji su "okvalifikovani kao terorizam, pa je o njima morao da se podnese izveštaj u skladu s Uputstvom").

⁴⁶²⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 626, 668, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1053, DP P1228, DP P1093, DP P1100, DP P1099, DP 6D1246 (gde navodi da je Pretresno veće "netačno primetilo da se na svim 'izveštajima' nalazi [Lukićevo] odštampano ime i potpis", dok je Pretresno veće zaključilo da se na izveštajima koje je Štab MUP-a slao MUP-u u Beogradu u periodu od 1. januara 1999. do 1. maja 1999. "nalazi [...] odštampani potpis Sretena Lukića" (Prvostepena presuda, tom 3, par. 1053, fusnote 2639-2641)). Lukićev žalbeni podnesak, par. 614, gde se upućuje na DP P1505 (gde se navodi da je Pretresno veće "pogrešno citiralo Rešenje o formiranju Štaba MUP-a" i da je iskrivljeno prikazalo dokaze).

⁴⁶²⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 609-611. V. takođe *ibid.*, par. 471-476.

⁴⁶²⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 609.

⁴⁶²⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 471-472.

⁴⁶²⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 473, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1127.

⁴⁶³⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 474-475, gde se upućuje na Radojko Stevanović, 6. februar 2008, T. 21803.

⁴⁶³¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 610.

⁴⁶³² Lukićev žalbeni podnesak, par. 485.

⁴⁶³³ Lukićev žalbeni podnesak, para., 611, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1021. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 591.

⁴⁶³⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 476.

1408. Tužilaštvo u odgovoru navodi da Lukić nije pokazao grešku u zaključcima Pretresnog veća.⁴⁶³⁵ Ono dodaje da su prisustvo funkcionera MUP-a visokog ranga na sastancima kojima je prisustvovao Lukić, kao i činjenica da je Stevanović imao komandu nad snagama PJP-a, nebitni.⁴⁶³⁶ Tužilaštvo takođe tvrdi da Lukićev argument da nije mogao biti "spona" zato što nije učestvovao u formulisanju Plana za suzbijanje terorizma treba odbaciti bez razmatranja.⁴⁶³⁷

1409. Pretresno veće je zaključilo sledeće:

Lukić nije zamenio ni Stevanovića ni Đorđevića ni Ilića kao načelnike sekretarijata unutrašnjih poslova, niti komandante jedinica PJP ili SAJ, već je bio spona između tih komandanata i policije i planova određenih u Beogradu i takođe je bio direktno angažovan u procesu planiranja i obezbeđivao je da svakodnevne operacije izvode razne snage MUP u skladu s tim planovima.⁴⁶³⁸

1410. Lukićev argument da su Obrad Stevanović, starešina odreda PJP-a,⁴⁶³⁹ Vlastimir Đorđević, načelnik RJB-a,⁴⁶⁴⁰ i Dragan Ilić, načelnik Uprave kriminalističke policije u Beogradu,⁴⁶⁴¹ dodeljivali zadatke jedinicama MUP-a nije u suprotnosti s tim zaključkom. Žalbeno veće dalje konstatuje da je Lukićeva tvrdnja da direktna komunikacija između MUP-a u Beogradu i SUP-ova i odreda PJP-a na Kosovu dovodi u pitanje zaključak Pretresnog veća neubedljiva. Pretresno veće je zaključilo da je Štab MUP-a redovno dobijao izveštaje od SUP-ova, objedinjavao ih i slao u Beograd, što pokazuje da je Lukić imao važnu ulogu u koordiniranju razmene informacija između snaga MUP-a na Kosovu i MUP-a u Beogradu.⁴⁶⁴² Pretresno veće je takođe uputilo na jedan broj sastanaka na kojima je Lukić referisao funkcionerima visokog ranga o bezbednosnoj situaciji na Kosovu.⁴⁶⁴³ Ono je takođe zaključilo da je Lukić 6. maja 1999. naložio načelnicima SUP-ova na Kosovu i komandantima PJP-a i SAJ-a na Kosovu da svoje snage upoznaju sa sadržinom članka iz *Politike* koji se odnosio na ishod sastanka u Beogradu na kojem su učestvovali Milošević i brojni visoki funkcioneri, uključujući i samog Lukića.⁴⁶⁴⁴ Imajući u vidu gorenavedeno, Lukićev argument da nikada nije prisustvovao nekom sastanku u Beogradu kojem nisu prisustvovali i Stojiljković, Đorđević ili Stevanović ne čini zaključak Pretresnog veća nerazumnim.

⁴⁶³⁵ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 215.

⁴⁶³⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 319, 367-368.

⁴⁶³⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 369-370. Tužilaštvo tumači Lukićev argument u vezi sa sastankom održanim 7. maja 1999. i njegov navod da su Đorđević i Obrad Stevanović izdavali zadatke jedinicama policije angažovanim u zajedničkim akcijama kao osporavanje zaključka Pretresnog veća da je on znao da su činjeni zločini. Tužilaštvo navodi da te argumente treba odbaciti bez razmatranja (V. Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 153, 204, 208, 212, 215.).

⁴⁶³⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1051. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 1131, gde je Pretresno veće zaključilo da je "Lukić takođe bio spona između kreatora politike u Beogradu, kao što su Milošević, Stojiljković i Đorđević, i ljudstva na terenu na Kosovu".

⁴⁶³⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 666.

⁴⁶⁴⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 659.

⁴⁶⁴¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 700.

⁴⁶⁴² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1059. Lukićeve konkretne primedbe na ovaj zaključak obrađene su gore, u pododeljku VII.F.4.(e).

⁴⁶⁴³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1050.

⁴⁶⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1005.

1411. Pretresno veće je takođe zaključilo da "Lukić nije učestvovao u konkretnom formulisanju Plana [za suzbijanje terorizma] na najvišem nivou; međutim, prisustvovao je sastanku na kome je taj plan usvojen, kao i u sprovođenju mera kojima je trebalo obezbediti propisno sprovođenje Plana".⁴⁶⁴⁵ Lukićeva tvrdnja da taj zaključak ukazuje na to da on nije bio "spona" između SUP-ova i Beograda nije potkrepljena ako se ova rečenica doslovno protumači, pa se stoga odbacuje.

1412. Najzad, Lukićeva tvrdnja da "nije bilo potrebe za 'sponom'" zato što su snage MUP-a izvršavale protivteroristička dejstva na osnovu planova koje je pripremio Prištinski korpus⁴⁶⁴⁶ nije potkrepljena dokazima. Žalbeno veće dalje podseća da nije utvrdilo grešku u zaključku Pretresnog veća da je on "bio direktno angažovan u procesu planiranja i obezbeđivao je da svakodnevne operacije izvode razne snage MUP u skladu s tim planovima".⁴⁶⁴⁷ Njegov argument u vezi s tim stoga se odbija.

(g) Lukićevo učešće na sastancima s visokim funkcionerima

1413. Pretresno veće je uzelo u obzir da je Lukić, kao načelnik Štab MUP-a, učestvovao na sastancima kojima su prisustvovali visoki funkcioneri MUP-a, VJ-a i političari SRJ-a i Srbije.⁴⁶⁴⁸ U pogledu toga, Pretresno veće je uzelo u obzir dokaze o, između ostalog, Lukićevom prisustvu na sastancima u Beogradu 30. maja i 27. novembra 1998,⁴⁶⁴⁹ kao i njegovo učešće na sastancima Zajedničke komande.⁴⁶⁵⁰ Pretresno veće je zaključilo da Lukićevo učešće u radu "velike većine sastanaka Zajedničke komande, često kao jedinog predstavnika MUP, [...] pokazuje da je on imao rukovodeću i centralnu ulogu u koordiniranju akcija MUP i VJ".⁴⁶⁵¹ Ono je dalje zaključilo da je Lukić bio "ključni član Zajedničke komande, angažovan na tome da se obezbedi da snage VJ i MUP u koordiniranim akcijama sprovedu njena uputstva".⁴⁶⁵²

1414. U tom kontekstu, Lukić osporava ocenu dokaza koju je Pretresno veće izvršilo u vezi sa sledećim: (i) sastankom održanim 30. maja 1998; (ii) sastancima Zajedničke komande tokom 1998; i (iii) sastankom održanim 27. novembra 1998. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da je Lukićevo

⁴⁶⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1021.

⁴⁶⁴⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 485.

⁴⁶⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1051. V. takođe dole, pododeljak VII.F.4.(i).

⁴⁶⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1019.

⁴⁶⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1020, 1037.

⁴⁶⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1022-1031.

⁴⁶⁵¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1032.

⁴⁶⁵² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1033.

prisustvo i aktivno učešće na ključnim sastancima s visokim funkcionerima dokaz njegovog doprinosa UZP-u.⁴⁶⁵³ Žalbena veće će redom razmotriti te argumente.

(i) Sastanak održan 30. maja 1998.

1415. Lukić osporava zaključak Pretresnog veća da je 30. maja 1998. prisustvovao sastanku s Miloševićem u Beogradu i da je na tom sastanku bilo reči o "planu za borbu protiv terorizma".⁴⁶⁵⁴ On dodaje da je Pretresno veće pogrešilo kada se u vezi s tim oslonilo na svedočenje Milana Đakovića, koji je to samo "čuo iz druge ruke, od Pavkovića".⁴⁶⁵⁵ Lukić dalje tvrdi da je Pretresno veće pogrešno protumačilo njegovu izjavu datu tokom razgovora s predstavnicima tužilaštva i zaključilo da je on prisustvovao većem broju sastanaka s Miloševićem.⁴⁶⁵⁶

1416. Tužilaštvo navodi da Lukić nije potkrepio svoju tvrdnju da nije prisustvovao sastanku održanom 30. maja 1998.⁴⁶⁵⁷ Tužilaštvo takođe tvrdi da Lukić iskrivljeno prikazuje dokaze kad tvrdi da se o "planu za borbu protiv terorizma" nije raspravljalo na sastanku održanom 30. maja 1998. i da je Pretresno veće pogrešno protumačilo ono što je rekao tokom razgovora.⁴⁶⁵⁸

1417. Pozivajući se na Đakovićevo svedočenje, Pretresno veće je zaključilo da je Lukić 30. maja 1998. prisustvovao sastanku koji je sazvao Milošević i na kojem se raspravljalo o planu za borbu protiv terorizma na Kosovu.⁴⁶⁵⁹ Lukićev argument da je za rukovodioca Štaba MUP-a imenovan tek rešenjem od 11. juna 1998.⁴⁶⁶⁰ nije nužno protivrečan tom zaključku. Dalje, Lukićev argument da Aleksandar Dimitrijević nije pomenuo taj sastanak u svom svedočenju nedovoljan je da dokaže da je Pretresno veće nerazumno postupilo kad se oslonilo na Đakovićevo svedočenje iz druge ruke o tom sastanku. Lukić se takođe poziva na svoju izjavu datu tokom razgovora s predstavnicima tužilaštva da je prisustvovao samo jednom sastanku s Miloševićem.⁴⁶⁶¹ Žalbena veće primećuje da se ta izjava ticala sastanka s Miloševićem u maju 1999.⁴⁶⁶² i da je data kao odgovor na pitanje "Da li

⁴⁶⁵³ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 382, 386, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 137, 333, 986, 989-990, 1006, 1009, 1022, 1035, 1050, 1131. Konkretno, kada je reč o Lukićevom prisustvu na sastanku održanom 30. maja 1998, tužilaštvo tvrdi da Lukić nije obrazložio zašto je zaključak Pretresnog veća nerazuman (Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu), par. 383.

⁴⁶⁵⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 589-590.

⁴⁶⁵⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 590.

⁴⁶⁵⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 596, gde se upućuje na DP P948, str. 142-143.

⁴⁶⁵⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 383.

⁴⁶⁵⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 384, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 643; Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 390-391, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 993, 1097, *ibid.*, tom 3, par. 643, 1020-1021, 1035, 1038, DP P948, str. 141, 144.

⁴⁶⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1020, gde se upućuje na Milan Đaković, 19. maj 2008, T. 26410-26411. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 993.

⁴⁶⁶⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 589, gde se upućuje na DP P1252. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 945.

⁴⁶⁶¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 596, gde se upućuje na DP P948, str. 142-143.

⁴⁶⁶² DP P948, str. 142-143.

ste imali bilo koji drugi takav sastanak ili referisanje tokom rata?"⁴⁶⁶³ Stoga je jasno da se Lukićeva izjava ticala konkretnog perioda u 1999. godini. Shodno tome, ona ne protivreči zaključku Pretresnog veća da je on prisustvovao sastancima s Miloševićem u drugim prilikama, a konkretno sastanku održanom 30. maja 1998.⁴⁶⁶⁴

(ii) Sastanci Zajedničke komande 1998.

1418. Kada je reč o prisustvu sastancima Zajedničke komande tokom 1998, Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on često bio jedini predstavnik MUP-a na tim sastancima, budući da su im prisustvovali i Vlastimir Đorđević i Obrad Stevanović.⁴⁶⁶⁵ On tvrdi da se Pretresno veće oslonilo na Đakovićeve beleške, ne dovodeći u pitanje "način na koji je on evidentirao prisustvo učesnika".⁴⁶⁶⁶

1419. Lukić dalje navodi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da svedočenje Duška Adamovića potvrđuje da je Lukić bio ključni član Zajedničke komande,⁴⁶⁶⁷ tvrdeći da se Adamovićevo svedočenje nije odnosilo na Zajedničku komandu i da, posle 29. marta 1999, Adamović više nije bio na Kosovu.⁴⁶⁶⁸ Kada je reč o sastanku Zajedničke komande održanom 1. juna 1999, Lukić tvrdi da Pretresno veće nije uzelo u obzir svedočenje Aleksandra Vasiljevića da je "Lukićeva uloga bila da referiše", a ne da je imao "bilo kakvu komandnu ulogu".⁴⁶⁶⁹

1420. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće razumno postupilo kad je zaključilo da je Lukić učestvovao u koordiniranju uputstava Zajedničke komande, bez obzira na to da li je Adamović u svom svedočenju uputio na "Zajedničku komandu".⁴⁶⁷⁰ U pogledu Vasiljevićevog svedočenja, tužilaštvo navodi da Lukićevu tvrdnju treba odbaciti bez razmatranja jer on nije obrazložio kako je oslanjanje Pretresnog veća na to svedočenje nerazumno ni kako je uticalo na Presudu.⁴⁶⁷¹

1421. Žalbena veće smatra da Lukićeva tvrdnja da se Pretresno veće oslonilo na Đakovićeve beleške u vezi sa sastancima Zajedničke komande, "a da od Đakovića nije tražilo da objasni na koji način je evidentirao prisustvo učesnika",⁴⁶⁷² neprimerena, pošto je Lukić imao mogućnost da sam

⁴⁶⁶³ DP P948, str. 144. Transkript razgovora ukazuje na to da je pod izrazom "tokom rata" lice koje je vodilo razgovor podrazumevalo period "nakon početka NATO bombardovanja ... 24. marta" (DP P948, str. 141). Takođe, navodeći o kojim pitanjima se raspravljalo tokom tog sastanka, Lukić je pomenuo, između ostalog, "efekte bombardovanja" (*ibid.*, str. 143).

⁴⁶⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1020-1021.

⁴⁶⁶⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 282.

⁴⁶⁶⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 280, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1032.

⁴⁶⁶⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 593, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1033.

⁴⁶⁶⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 593.

⁴⁶⁶⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 156.

⁴⁶⁷⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 388, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1032-1033.

⁴⁶⁷¹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 125-126.

⁴⁶⁷² Lukićev žalbeni podnesak, par. 280.

unakrsno ispita Đakovića i razjasni sva pitanja koja je smatrao neophodnim.⁴⁶⁷³ Osim toga, nakon što je analiziralo Lukićeve komentare tokom niza sastanaka Zajedničke komande, Pretresno veće je zaključilo da njegovo učešće dokazuje da je imao rukovodeću i centralnu ulogu u koordiniranju akcija MUP-a i VJ-a.⁴⁶⁷⁴ U tom pogledu, Pretresno veće je takođe primilo na znanje Adamovićevu izjavu da mu je, posle sastanka održanog 22. jula 1998. u Štabu MUP-a, Lukić naložio da jedinicama MUP-a na terenu šalje karte zajedničkih operacija MUP-a i VJ-a.⁴⁶⁷⁵ Pretresno veće je smatralo da to svedočenje potvrđuje da je "Lukić bio ključni član Zajedničke komande, angažovan na tome da se obezbedi da snage VJ i MUP u koordiniranim akcijama sprovedu njena uputstva".⁴⁶⁷⁶ Lukić nije obrazložio zašto činjenica da Adamović nije eksplicitno pomenuo Zajedničku komandu čini taj zaključak nerazumnim. On takođe nije objasnio kako njegova tvrdnja da nije bio jedini predstavnik MUP-a na sastancima Zajedničke komande utiče na zaključak Pretresnog veća u pogledu njegove konkretne uloge, koja se vidi iz njegovih izjava i kasnijih postupaka. Osim toga, njegov argument da nije imao "komandnu ulogu" na sastanku Zajedničke komande 1. juna 1999. nije relevantan jer je Pretresno veće zaključilo da je on imao "rukovodeću i centralnu" ulogu.⁴⁶⁷⁷ Shodno tome, ti argumenti se odbijaju.

(iii) Sastanak održan 27. novembra 1998.

1422. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo u svom zaključku vezanom za pitanja o kojima se raspravljalo na sastanku održanom 27. novembra 1998. u Beogradu, kojem je on prisustvovao i na kojem je, prema njegovim rečima, bilo reči o sprovođenju Oktobarskih sporazuma.⁴⁶⁷⁸

1423. Tužilaštvo u odgovoru navodi da Lukićev argument u vezi sa sastankom održanim 27. novembra 1998. treba odbaciti bez razmatranja jer se njime samo pokušava zameniti tumačenje dokaza koje je dalo Pretresno veće, ne pokazujući kako te navodne greške utiču na zaključak na koji se oslanja njegova osuđujuća presuda.⁴⁶⁷⁹

1424. Pretresno veće je zaključilo da su prisutni na sastanku održanom 27. novembra 1998. u Beogradu "[r]azmotrili [...] situaciju na Kosovu i razgovarali o daljem izvođenju 'antiterorističkih dejstava' od strane snaga MUP".⁴⁶⁸⁰ U tom kontekstu, Pretresno veće je uputilo na zapisnik sa sastanka održanog 2. decembra 1998, u kojem je evidentirano da je Lukić rekao da je "[n]a sastanku

⁴⁶⁷³ V. Milan Đaković, 20. maj 2008, T. 26513-26529; 21. maj 2008, T. 26532-26533.

⁴⁶⁷⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1024-1032.

⁴⁶⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1033, gde se upućuje na Duško Adamović, 8. april 2008, T. 24969-24970, 24978, *ibid.*, 9. april 2008, T. 25063-25065.

⁴⁶⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1033.

⁴⁶⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1032.

⁴⁶⁷⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 595, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1037, DP P3122.

⁴⁶⁷⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 389.

[održanom 27. novembra 1998.] razmatrana aktuelna bezbedonosna situacija na Kosovu, na kome su definisane obaveze i dalje angažovanje pripadnika policije na Kosovu. Suština sastanka je bila da se nastavi sa kontinuitetom izvođenja antiterorističkih dejstava".⁴⁶⁸¹ Lukić nije pokazao kako je Pretresno veće pogrešilo bilo u opisu pitanja o kojem se raspravljalo na sastanku održanom 27. novembra, a to je bilo dalje angažovanje snaga MUP-a, bilo time što je Lukićevo prisustvo na tom sastanku protumačilo kao pokazatelj da je on bio angažovan na planiranju, organizovanju i rukovođenju jedinicama MUP-a na Kosovu.⁴⁶⁸² Njegov argument se stoga odbija.

(iv) Argumentacija odbačena bez razmatranja

1425. Žalbeno veće primećuje da Lukić u jednom broju argumenata kojima osporava zaključke Pretresnog veća u vezi s njegovim učešćem na sastancima ne uspeva da definiše grešku,⁴⁶⁸³ ne precizira osporavane činjenične zaključke⁴⁶⁸⁴ i ne protivreči zaključcima Pretresnog veća.⁴⁶⁸⁵ Shodno tome, ti argumenti se odbacuju bez razmatranja.

(h) Lukićevi kontakti s međunarodnim posmatračima

1426. Pretresno veće je zaključilo da "dosledni dokazi prikupljeni o tome šta je Lukić rekao međunarodnim posmatračima i utisak koji je na njih ostavio navode na zaključak da se Lukić zaista predstavljao kao šef policije na Kosovu".⁴⁶⁸⁶ Pri izvođenju ovog zaključka, Pretresno veće se oslonilo, između ostalog, na svedočenje Shauna Bynesa, šefa DPMK-SAD⁴⁶⁸⁷ i Michaela Phillipsa, šefa Kabineta šefa VMK-a.⁴⁶⁸⁸ Prema Bynesovom sećanju, rečeno mu da je Lukić zamenio Obrada Stevanovića kao "šef srpske policije na Kosovu" i da je Lukić podnosio izveštaje Stevanoviću u Beogradu.⁴⁶⁸⁹ Pretresno veće je takođe primilo na znanje Phillipsovo svedočenje da se tokom 1998.

⁴⁶⁸⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1037, gde se upućuje na DP P3122, str. 3.

⁴⁶⁸¹ DP P3122, str. 3. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 990.

⁴⁶⁸² V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1050. Lukić takođe tvrdi da je Pretresno veće zanemarilo "ukupni kontekst" sastanaka održanih 27. novembra 1998. i 2. decembra 1998. i da nije uzelo u obzir činjenicu da je cilj Plana za suzbijanje terorizma bio preventivnog, a ne ofanzivnog karaktera (Lukićev žalbeni podnesak, par. 577, gde se upućuje na DP P3122, str. 8). Međutim, on nije definisao bilo kakvu grešku u oceni dokaza koju je izvršilo Pretresno veće.

⁴⁶⁸³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 594 (gde tvrdi da, kada je reč o sastanku održanom 29. oktobra 1998, Pretresno veće nije primereno ocenilo činjenicu da su Stojiljković, Đorđević, Stevanović i Marković prisustvovali sastanku kao funkcioneri MUP-a. Lukić nije definisao jasnu grešku u zaključku Pretresnog veća koji se odnosi na njegovo učešće na sastanku održanom 29. oktobra 1998. ni da obrazloži kako prisustvo drugih visokih funkcionera MUP-a na tom sastanku utiče na zaključke Pretresnog veća).

⁴⁶⁸⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 401 (gde navodi da je Pretresno veće pogrešno zaključilo da je on učestvovao "na dva važna sastanka s Miloševićem").

⁴⁶⁸⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 430-431 (gde tvrdi da je, kada je ocenjivalo njegovo učešće na nekoliko sastanaka s visokim ličnostima na kojima se raspravljalo o Planu za suzbijanje terorizma, Pretresno veće zanemarilo nekoliko zaključaka koji pokazuju da on nije imao nikakvu ulogu u pripremi Plana. Pretresno veće je eksplicitno zaključilo da Lukić nije učestvovao u "konkretnom formulisanju plana na najvišem nivou", ali da je "prisustvovao sastanku na kome je taj plan usvojen, kao i sprovođenju mera kojima je trebalo obezbediti propisno sprovođenje Plana" (Prvostepena presuda, tom 3, par. 1021). Shodno tome, Lukić nije ukazao na grešku u zaključcima Pretresnog veća. (V. takođe gore, pododeljak VII.F.4.(f)).

⁴⁶⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1048.

⁴⁶⁸⁷ Bynes je u svedočenju rekao da je DPMK obuhvatao tri misije međunarodnih posmatrača, koje su organizovale Rusija (DPMK-Rusija), Evropska unija (DPMK-EU) i Sjedinjene Države (DPMK-SAD). Prvostepena presuda, tom 1, par. 327.

⁴⁶⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1041, 1044, 1047. U vezi s Phillipsovom funkcijom, v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 944.

⁴⁶⁸⁹ Shaun Bynes, 16. april 2007, T. 12146.

svake nedelje sastajao s Lukićem, kao i sa Šainovićem i Dušanom Lončarom, šefom prištinske kancelarije Komisije za saradnju s VMK-om,⁴⁶⁹⁰ kako bi rešili problem slobode kretanja posmatrača VMK-a na Kosovu.⁴⁶⁹¹ Pretresno veće je takođe primilo na znanje Phillipsovo svedočenje da su, kada su im predložene pritužbe da snage SRJ i Srbije na Kosovu koriste nesrazmernu silu,⁴⁶⁹² Šainović i Lukić "reagovali defanzivno, tvrdeći svaki put da su morali da zaštite srpski živalj, pošto VMK to nije uradio, i da su radili nešto što je apsolutno logično, odnosno da su odgovarali na aktivnosti OVK".⁴⁶⁹³

1427. Lukić tvrdi da je Byrnesovo svedočenje nepouzđano jer sadrži "ozbiljne nedoslednosti" u pogledu strukture MUP-a.⁴⁶⁹⁴ On takođe tvrdi da, kada je primilo na znanje da je on reagovao defanzivno na tvrdnje o prekomernoj upotrebi sile, Pretresno veće nije uzelo u obzir da je Phillips pobrkao Lukića s Lončarem.⁴⁶⁹⁵ Tužilaštvo odgovara da je Byrnesovo svedočenje u vezi sa strukturom MUP-a uglavnom tačno i da ne sadrži očigledne nedoslednosti.⁴⁶⁹⁶ Tužilaštvo dodaje da se, čak i ako je Phillips u jednoj prilici pobrkao Lukića s Lončarem, iz njegovog celokupnog svedočenja vidi da je Lukić bio zapravo taj koji je reagovao defanzivno na pritužbe u vezi s prekomernom upotrebom snaga SRJ i Srbije na Kosovu.⁴⁶⁹⁷

1428. Žalbeno veće primećuje da Lukić, kada osporava to što se Pretresno veće oslonilo na Byrnesovo svedočenje, tvrdi da je Byrnesovo svedočenje nedosledno jer je on rekao da je, "koliko mu je poznato, Lukić bio zadužen za srpsku policiju na Kosovu",⁴⁶⁹⁸ ali je takođe pomenuo da je Lukić slao izveštaje Stevanoviću i da su njih dvojica bila podređena Đorđeviću.⁴⁶⁹⁹ Žalbeno veće ne vidi nikakvu nedoslednost u tom svedočenju: Byrnes je samo rekao da je Lukić imao nadređene i da je saradivao s drugim visokim funkcionerima.⁴⁷⁰⁰ Pored toga, Žalbeno veće zaključuje da je, u ovom kontekstu, razuman presuditelj o činjenicama mogao da se osloni na Byrnesovo svedočenje da je Lukić bio "šef srpske policije na Kosovu", iako je Byrnesovo svedočenje delimično neprecizno s obzirom na činjenicu da Lukić nije zamenio Stevanovića na tom položaju.⁴⁷⁰¹

⁴⁶⁹⁰ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 924.

⁴⁶⁹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1047.

⁴⁶⁹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1047, gde se upućuje na Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11845-11846.

⁴⁶⁹³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 944, gde se upućuje na Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11845-11846. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 1047.

⁴⁶⁹⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 648, gde se upućuje na Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12145-12146, 12151.

⁴⁶⁹⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 149, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 944, Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11846, *ibid.*, 20. mart 2007, T. 11981.

⁴⁶⁹⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 410-411, gde se upućuje na Shaun Byrnes, 17. april 2007, T. 12151, T. 12150-12152.

⁴⁶⁹⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 124, gde se upućuje na Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11845-11846, *ibid.*, 20. mart 2007, T. 11981.

⁴⁶⁹⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 648, gde se upućuje na Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12151.

⁴⁶⁹⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 648, gde se upućuje na Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12145-12146.

⁴⁷⁰⁰ V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 961.

⁴⁷⁰¹ Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12146. V. takođe svedok K25, 12. oktobar 2006, T. 4732 (delimično zatvorena sednica).

1429. Žalbeno veće takođe primećuje da je, kada je od njega zatraženo da iznese detalje o Šainovićevom i Lukićevom defanzivnom reagovanju, Phillips pomenuo Lončara, a ne Lukića.⁴⁷⁰² Uzimajući u obzir tu zabunu u Phillipsovom svedočenju, ostaje nejasno da li je Lukić ili Lončar bio taj koji je reagovao defanzivno na informacije o upotrebi prekomerne sile. Osim toga, tokom direktnog ispitivanja, Phillips je rekao da mu je Lukić prilikom njihovom prvog susreta predstavljen, između ostalog, kao Miloševićev "lični predstavnik" na Kosovu.⁴⁷⁰³ Tokom unakrsnog ispitivanja, Phillips je priznao da je – u pogledu tog dela njegovog svedočenja – moguće da je pobrkao Lukića s Lončarem.⁴⁷⁰⁴ Međutim, Žalbeno veće nije uvereno da je zbog toga Pretresno veće nerazumno postupilo kad se oslonilo na Phillipsovo svedočenje u vezi s Lukićevom ulogom na Kosovu, pošto je Phillips takođe naveo da mu je Lukić predstavljen kao "šef policije, šef MUP-a".⁴⁷⁰⁵ Shodno tome, Lukićevi argumenti se odbijaju.

(i) Lukićevo učešće u planiranju i koordiniraju protivterorističkih akcija

1430. Pretresno veće je zaključilo da je Lukić "direktno učestvovao u procesu planiranja i nastojanjima da se obezbedi da svakodnevno delovanje raznih snaga MUP bude u skladu s tim planovima" donetim u Beogradu.⁴⁷⁰⁶ Pretresno veće je takođe zaključilo da je Lukić, kao član Zajedničke komande, tesno sarađivao s Pavkovićem, koji je bio komandant Prištinskog korpusa, a kasnije 3. armije.⁴⁷⁰⁷ Pretresno veće je napomenulo da je Lukić bio Pavkovićev "pandan" i da je tokom cele vazdušne kampanje NATO-a imao i *de jure* i *de facto* odgovornost za snage MUP-a na Kosovu.⁴⁷⁰⁸

1431. Lukić tvrdi da dokazi ne potkrepljuju zaključak Pretresnog veća da je on "direktno učestvovao u procesu planiranja".⁴⁷⁰⁹ On navodi da ga Lazarević, Milan Đaković, Radojko Stefanović i "svedoci iz MUP-a" nisu imenovali kao učesnika u planiranju i odobravanju akcija koje su izvršavale razne jedinice MUP-a.⁴⁷¹⁰ Lukić tvrdi da je stoga nepotkrepljen zaključak da je on bio važan učesnik u UZP-u.⁴⁷¹¹

⁴⁷⁰² Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11846.

⁴⁷⁰³ Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11832 (zatvorena sednica).

⁴⁷⁰⁴ Michael Phillips, 20. mart 2007, T. 11981.

⁴⁷⁰⁵ Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11832 (zatvorena sednica).

⁴⁷⁰⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1131. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 1120.

⁴⁷⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1118.

⁴⁷⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1132.

⁴⁷⁰⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 487, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1131. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 260.

⁴⁷¹⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 488-489, 613.

⁴⁷¹¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 490.

1432. Lukić takođe tvrdi da dokazi protivreče zaključku Pretresnog veća da je on tesno sarađivao s Pavkovićem.⁴⁷¹² On tvrdi da zaključci Pretresnog veća u vezi s Pavkovićevom i Lazarevićevom odgovornošću, kao i zaključak da je Komanda Prištinskog korpusa bila glavni nosilac protivterorističkih aktivnosti, pokazuju da je on bio u kontaktu sa Prištinskim korpusom, a ne s organima 3. armije, pa stoga nije mogao da koordinira aktivnosti s Pavkovićem kada je on 1999. preuzeo dužnost komandanta 3. armije.⁴⁷¹³

1433. U vezi sa zaključkom Pretresnog veća da je on bio Pavkovićev "pandan", Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je Pavkovićevu ulogu komandanta 3. armije, koji je pod svojom komandom imao 180.000 ljudi,⁴⁷¹⁴ izjednačilo s ulogom Lukića, koji je bio "direktno zadužen" za osam članova Štaba MUP-a, "dok je u sastavu MUP-a na Kosovu bilo ukupno oko 15.000 ljudi".⁴⁷¹⁵

1434. Tužilaštvo u odgovoru navodi da Lukić nije pokazao da su zaključci Pretresnog veća nerazumni.⁴⁷¹⁶ Tužilaštvo takođe tvrdi da je Lukićev argument da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on tesno sarađivao s Pavkovićem nejasan i da ne pokazuje grešku u zaključku Pretresnog veća.⁴⁷¹⁷

1435. Kada je razmatralo funkcije Štaba MUP-a i Lukića kao njegovog načelnika, Pretresno veće je primetilo da su svedočenja svedoka koje je pozvala Lukićeva odbrana često kosila s prihvaćenim dokumentarnim dokazima.⁴⁷¹⁸ Pri izvođenju zaključka da je Lukić učestvovao u planiranju rada jedinica MUP-a na Kosovu, Pretresno veće se oslonilo na dokumentarne dokaze koji pokazuju njegove aktivnosti kao načelnika štaba MUP-a i tokom 1998. i tokom 1999.⁴⁷¹⁹ Pretresno veće je uputilo na zapisnik sa sastanka Štaba MUP-a održanog 3. novembra 1998, kojim je predsedavao Lukić, na kojem je zaključeno da "Štab MUP-a u Prištini sada ima ulogu planiranja, a sekretarijati veću samostalnost u izvršavanju redovnih poslova i zadataka".⁴⁷²⁰ Na sastanku Štaba MUP-a održanom 2. decembra 1998, Lukić je dao detaljna uputstva u vezi sa sadržinom "plana za borbu protiv terorizma".⁴⁷²¹ Pretresno veće je takođe napomenulo da je na sastanku održanom 17. februara 1999. u Štabu MUP-a Lukić rekao da je "Štab planirao da izvrši, kada se to naredi, tri akcije čišćenja terena od terorista u rejonima Podujeva, Dragobilja i Drenice" i referisao o snagama koje

⁴⁷¹² Lukićev žalbeni podnesak, par. 424. V. takođe *ibid.*, par. 423.

⁴⁷¹³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 425-429, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 773, 825-828.

⁴⁷¹⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 494, gde se upućuje na DP P2943, par. 3.

⁴⁷¹⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 494. V. takođe *ibid.*, par. 495-496, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 775.

⁴⁷¹⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 380-381, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1026-1027; tom 3, par. 973, 1033, 1131. V. takođe Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 230.

⁴⁷¹⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 234, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1120, 1132.

⁴⁷¹⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 947.

⁴⁷¹⁹ Pretresno veće je eksplicitno napomenulo da veliki broj dokaza u vezi s ovlašćenjima i funkcijama Štaba MUP-a takođe ukazuje u kojoj je meri Lukić bio angažovan na planiranju rada jedinica MUP-a na Kosovu (Prvostepena presuda, tom 3, par. 1050).

⁴⁷²⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 989, gde se poziva na DP P3130, str. 3.

⁴⁷²¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 991, 993, gde se poziva na DP P3122, str. 7-8.

su određene za izvršenje tih akcija.⁴⁷²² Pretresno veće je takođe uzelo u obzir da je, posle sastanaka Štaba MUP-a održanih 7. i 11. maja 1999, Štab MUP-a doneo zaključke u kojima je izložio predstojeće zadatke.⁴⁷²³ Pretresno veće je takođe imalo u vidu Lukićevu ulogu u obezbeđenju sprovođenja uputstava Zajedničke komande⁴⁷²⁴ i njegovo prisustvo na sastancima s visokim funkcionerima VJ-a i MUP-a, kao i političkim rukovodiocima, na kojima je učestvovao u planiranju daljih operacija.⁴⁷²⁵

1436. Pretresno veće naglašava da je, kada je izvodilo zaključke, bilo posebno svesno sukoba između dokumentarnih dokaza i usmenih svedočenja.⁴⁷²⁶ Žalbeno veće podseća da na suđenju svedoci često protivreče jedan drugome i da je dužnost Pretresnog veća da svedočenja raznih svedoka odmeri prema izvesnim ustaljenim pokazateljima. Žalbeno veće neće lako zadirati u takvo odmeravanje težine.⁴⁷²⁷ Imajući u vidu svedočenja koja je Pretresno veće razmotrilo i na koje se oslonilo, Žalbeno veće zaključuje da Lukićeva neargumentovana tvrdnja da svedočenja nekih svedoka protivreče zaključku Pretresnog veća o njegovom učešću u planiranju aktivnosti nije održiva.⁴⁷²⁸

1437. Dalje, Žalbeno veće ne nalazi grešku u zaključku Pretresnog veća da je Lukić, kao član Zajedničke komande, tesno sarađivao s komandantom Prištinskog korpusa, a zatim 3. armije, Nebojšom Pavkovićem.⁴⁷²⁹ U vezi s 1998. godinom, Pretresno veće je zaključilo da je Pavković, kao komandant Prištinskog korpusa, redovno prisustvovao sastancima Zajedničke komande na kojima je bio i Lukić.⁴⁷³⁰ Ono je takođe zaključilo da se Pavkovićevo angažovanje u Zajedničkoj komandi nastavilo tokom cele vazdušne kampanje NATO-a 1999, u svojstvu komandanta 3. armije.⁴⁷³¹ Pretresno veće je takođe napomenulo da je Pavković prisustvovao sastanku Zajedničke komande održanom 1. juna 1999,⁴⁷³² na kojem je bio i Lukić.⁴⁷³³ Imajući u vidu te faktore, Lukićev argument da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on tesno sarađivao s Pavkovićem nije održiv.

⁴⁷²² Prvostepena presuda, tom 3, par. 996, gde se poziva na DP P1990, str. 1.

⁴⁷²³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1009, gde se upućuje na DP 6D802.

⁴⁷²⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1033, gde se poziva na Duško Adamović, 9. april 2008, T. 25065.

⁴⁷²⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1034. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 1037, gde se upućuje na DP P3122, str. 3.

⁴⁷²⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 947.

⁴⁷²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 300, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 31-32.

⁴⁷²⁸ V. takođe gore, pododeljak VII.F.3.

⁴⁷²⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1118.

⁴⁷³⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 665, 1024-1032.

⁴⁷³¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 704.

⁴⁷³² Prvostepena presuda, tom 3, par. 707.

⁴⁷³³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1040.

1438. Žalbeno veće takođe smatra da je neubedljiv Lukićev argument da poređenje broja ljudi za koje su on i Pavković bili zaduženi⁴⁷³⁴ dovodi u pitanje zaključak Pretresnog veća u vezi s karakterom Lukićevih dužnosti. Shodno tome, njegov argument se u tom pogledu odbija.

1439. Najzad, Žalbeno veće primećuje da neki Lukićevi argumenti kojima osporava zaključke Pretresnog veća da je planirao i koordinirao akcije MUP-a iskrivljeno prikazuju dokaze⁴⁷³⁵ ili da ne upućuju na dokaze koji potkrepljuju tvrdnju da je napravljena činjenična greška.⁴⁷³⁶ Shodno tome, ti argumenti se odbacuju bez razmatranja.

(j) Lukićevo učešće u naoružavanju RPO-ova i razoružavanju kosovskih Albanaca

1440. Pretresno veće je zaključilo da su VJ i MUP u periodu od jula 1998. do marta 1999. naoružali veliki broj građana nealbanske nacionalnosti iz sela i gradova na Kosovu.⁴⁷³⁷ Ono je takođe zaključilo da je naoružano stanovništvo nealbanske nacionalnosti bilo organizovano u jedinice poznate kao rezervna policijska odeljenja ili rezervni policijski odredi (dalje u tekstu: RPO-ovi).⁴⁷³⁸ Pretresno veće je takođe zaključilo da se u martu 1999. većina pripadnika RPO-ova odazvala pozivu za mobilizaciju i priključila ili MUP-u ili VJ-u, čime je broj naoružanih lica nealbanske nacionalnosti na Kosovu bez ratnog rasporeda pao na otprilike 6.000 ljudi.⁴⁷³⁹ Pretresno veće je uzelo u obzir da je Lukić, kao načelnik štaba MUP-a, učestvovao u formiranju RPO-ova i naoružavanju njihovih pripadnika.⁴⁷⁴⁰ Pretresno veće je zaključilo da je Lukić aktivno učestvovao u procesu naoružavanja nealbanskog stanovništva, u okviru RPO-ova, i razoružavanju albanskog stanovništva Kosova, uprkos tome što je znao da u međunacionalnim okršajima dolazi do činjena krivičnih dela. Prema navodu Pretresnog veća, to pokazuje da je Lukić delovao u sprezi s učesnicima u UZP-u kako bi sproveo zločinački cilj da se, putem raznih kriminalnih sredstava, održi kontrola nad Kosovom.⁴⁷⁴¹

⁴⁷³⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 493-494.

⁴⁷³⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 447-448, gde se upućuje na DP P3130, DP P3122, DP P1991 (gde se tvrdi da zapisnici sa sastanaka Štaba MUP-a na koje se oslanja Pretresno veće ne pokazuju da je Štab MUP-a planirao protivterorističke akcije u saradnji s VJ-om ni da je izdavao odgovarajuća uputstva SUP-ovima. Lukićev argument je neutemeljen budući da iskrivljeno prikazuje dokaze (Prvostepena presuda, tom 3, par. 1120, gde se upućuje na DP P3130, str. 3, DP P3122, str. 7-8, P1991, str. 10-11. DP P3130, str. 3: "Štab MUP-a u Prištini sada ima ulogu planiranja [...]"; DP P1991, str. 10-11: "Šire akcije prema terorističkim bazama treba da planira Štab Ministarstva, ali, sekretarijati treba da daju inicijativu, vrše pripreme i sačinjavaju predloge Plana aktivnosti." V. takođe DP P3122, str. 7-8)).

⁴⁷³⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 486, 612 gde se tvrdi da 1999. "u Beogradu nije pripremljen ni usvojen nikakav plan za izvršenje zajedničkih akcija VJ-a/MUP-a " i da su "[s]ve zajedničke akcije izvedene na osnovu Uputstva koje je izdao Ojdanić", dok je konkretna naređenja policiji izdavao komandant 3. armije i PrK-a. Lukić nije uputio na bilo kakve dokaze u prilog svojim tvrdnjama).

⁴⁷³⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 764-765, 787. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 764.

⁴⁷³⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 765.

⁴⁷³⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 788.

⁴⁷⁴⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1061-1067.

⁴⁷⁴¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1121.

1441. Lukić tvrdi da zaključak Pretresnog veća da je učestvovao u procesu naoružavanja nealbanskog stanovništva uprkos tome što je znao za činjenje zločina nema potkrepu u dokazima i da su izdavanje oružja, koje je bilo u skladu sa zakonom, vršili SUP-ovi na osnovu uputstva koje je izdao Vlajko Stojiljković.⁴⁷⁴² On takođe tvrdi da RPO-ovi nikada nisu bili deo MUP-a, niti pod njegovom komandom.⁴⁷⁴³ Lukić takođe osporava zaključak Pretresnog veća da je učestvovao u razoružavanju albanskog stanovništva Kosova, tvrdeći da Pretresno veće nije ocenilo dokaze u vezi s tim i da je to razoružavanje zapravo predstavljalo dobrovoljnu predaju ilegalnog oružja na osnovu važećeg zakona.⁴⁷⁴⁴

1442. Kada je reč o zaključku Pretresnog veća da njegovo aktivno učešće u procesu naoružavanja nealbanskog stanovništva i razoružavanja albanskog stanovništva Kosova pokazuje da je radio na ostvarenju zajedničkog cilja, Lukić navodi da *actus reus* i *mens rea* kao elementi prve kategorije UZP-a ne mogu biti ispunjeni pre nego što je postojao zajednički cilj.⁴⁷⁴⁵ On tvrdi da bi suprotan zaključak doveo do nedozvoljivog proširenja odgovornosti na osnovu UZP-a na lica koja su delovala bez namere da ostvare zajednički cilj, budući da zajednički cilj jednostavno nije ni postojao u vreme kada je on delovao.⁴⁷⁴⁶

1443. Tužilaštvo odgovara da su, suprotno Lukićevom tumačenju Prvostepene presude, zaključci Pretresnog veća u vezi s njegovim učešćem u procesu naoružavanja nealbanskog stanovništva i razoružavanja albanskog stanovništva Kosova utemeljeni i zasnovani na detaljnom razmatranju dokaza.⁴⁷⁴⁷

1444. Osim toga, tužilaštvo tvrdi da se, iako uslov *actus reus* da je optuženi značajno doprineo zajedničkom cilju UZP-a i njegova *mens rea* kao učesnika u UZP-u ne mogu biti ispunjeni pre nastanka zajedničkog cilja, njegovi postupci pre postojanja zajedničkog cilja mogu uzeti u obzir kao posredni dokazi za dokazivanje njegove odgovornosti na osnovu UZP-a.⁴⁷⁴⁸ Tužilaštvo dodaje da

⁴⁷⁴² Lukićev žalbeni podnesak, par. 449-450, 453, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 56, 1121, DP P1989, str. 3, Ljubinko Cvetić, 8. decembar 2006, T. 8169-8170. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 452, 519-551.

⁴⁷⁴³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 535. V. takođe *ibid.*, par. 528, gde se upućuje na DP 4D521, i takođe tvrdi da dokazi ne potkrepljuju zaključak Pretresnog veća da je Lukić u julu 1998. opomenut zbog prekoracenja ovlašćenja jer je pripadnike RPO-a rasporedio u jedinice MUP-a, uprkos tome što su oni prethodno bili dodeljeni drugim strukturama odbrane. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 779.

⁴⁷⁴⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 451; žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 486-491, 562.

⁴⁷⁴⁵ Žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 493-494.

⁴⁷⁴⁶ Žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 494, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 187; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102, i ističe da lice optuženo za učešće u prvoj kategoriji UZP-a, "mora raditi na ostvarenju zajedničkog cilja putem dela koja doprinose tom cilju".

⁴⁷⁴⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 190, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1060-1067, 1121, DP P1989, DP P2804. V. takođe žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 544-548, gde se upućuje na DP P1468, str. 48, 49, 52, 77, 92, 97, 100, 106, 110, 131, 139, DP P1203, str. 5, 8, DP P1204, str. 5, 7, DP P1206, str. 4, 7, DP P1197, str. 3, 6, DP P1198, str. 4, 6, DP P2166, Prvostepena presuda, tom 1, par. 997, 1097-1195, *ibid.*, tom 3, par. 58, 1029.

⁴⁷⁴⁸ Žalbeni pretres, 11. mart 2013, T. 246-248. V. takođe žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 552. Kada je reč o argumentima tužilaštva u vezi s postupanjem učesnika u UZP-u pre perioda u kojem je, kako je zaključeno, postojao zajednički cilj, v. takođe gore, pododeljak VII.E.2.(d).

je, u svakom slučaju, budući da je Pretresno veće zaključilo da je zajednički cilj nastao najkasnije u oktobru 1998,⁴⁷⁴⁹ Lukićev doprinos UZP-u obuhvatao njegove pripremne radnje na sprovođenju kampanje nasilja 1999, uključujući i naoružavanje nealbanskog stanovništva i razoružavanje albanskog stanovništva Kosova.⁴⁷⁵⁰

1445. Prema praksi Međunarodnog suda, da bi neki optuženi bio odgovoran za zločin zasnovan na odgovornosti na osnovu UZP-a, mora se utvrditi da je izvršio "djela koja su na neki način [bila] usmjerena [ka] sprovođenju zajedničkog plana ili nakane" UZP-a.⁴⁷⁵¹ U vezi s tim, Žalbena veće podseća na svoju konstataciju da se zaključak Pretresnog veća da je zajednički cilj postojao van razumne sumnje "u vreme činjenja zločina navedenih u Optužnici"⁴⁷⁵² odnosio na period koji je počeo 24. marta 1999.⁴⁷⁵³ Žalbena veće takođe primećuje da je, na osnovu zaključaka Pretresnog veća, i naoružavanje RPO-ova i razoružavanje albanskog stanovništva Kosova vršeno pre 24. marta 1999.⁴⁷⁵⁴ U tim okolnostima, bilo je nerazumno da Pretresno veće zaključi da je Lukić "delovao [...] kako bi sproveo zločinački cilj" putem "aktivnog učešća" u procesu naoružavanja nealbanskog stanovništva i razoružavanja albanskog stanovništva Kosova,⁴⁷⁵⁵ čime je zaključilo da je on doprineo zajedničkom cilju UZP pre nego što je on i nastao.⁴⁷⁵⁶

1446. Ipak, Žalbena veće smatra da ta greška ne utiče na zaključak Pretresnog veća da je Lukić značajno doprineo UZP-u. Zaključak Pretresnog veća zasniva se na mnoštvu drugih dokaza, uključujući Lukićevo postupanje u svojstvu načelnika štaba MUP-a, što je trajalo tokom cele 1999.⁴⁷⁵⁷ Žalbena veće se uverilo da su ti dokazi bili dovoljni da razuman presuditelj o činjenicama zaključi da jedini razuman zaključak koji se iz njih može izvesti jeste da je Lukić značajno doprineo UZP-u. Prema tome, greška Pretresnog veća nije dovela do neostvarenja pravde.

1447. Osim toga, bez obzira na to da li je Pretresno veće pogrešilo kada se pri izvođenju zaključka o Lukićevoj nameri oslonilo na njegovo učešće u procesu naoružavanja nealbanskog stanovništva i razoružavanja albanskog stanovništva Kosova, Žalbena veće se uverilo da su drugi dokazi u vezi s njegovim stanjem svesti i ponašanjem bili dovoljni da razuman presuditelj o činjenicama zaključi da jedini razuman zaključak koji se može izvesti jeste da je Lukić imao traženu nameru za

⁴⁷⁴⁹ Žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 219-221, 244, 248; *ibid.*, 12. mart 2013, AT. 360.

⁴⁷⁵⁰ Žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 248; *ibid.*, 14. mart 2013, AT. 535-536.

⁴⁷⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229(iii). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 695; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 427.

⁴⁷⁵² Prvostepena presuda, tom 3, par. 96.

⁴⁷⁵³ V. gore, par. 610.

⁴⁷⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 764-766, 775, 787; *ibid.*, tom 3, par. 57-58, 68-72.

⁴⁷⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1121.

⁴⁷⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1131, uzeto zajedno sa *ibid.*, tom 3, par. 1121. V. takođe gore, pododeljak VII.E.2.(d).

⁴⁷⁵⁷ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1118, 1120, 1128-1129, 1131. V. takođe gore, pododeljci VII.F.4.(c)-VII.F.4.(g) and VII.F.4.(i).

odgovornost na osnovu UZP-a.⁴⁷⁵⁸ Prema tome, što se tiče Lukićeve tvrdnje da je Pretresno veće pogrešilo u vezi s tim, on nije dokazao da bi ta navodna greška dovela do neostvarenja pravde.

1448. Usled toga, nije neophodno da Žalbno veće razmatra ostale Lukićeve prigovore na činjenične zaključke Pretresnog veća koji se odnose na njegovo učešće u naoružavanju nealbanskog stanovništva i razružavanju albanskog stanovništva Kosova.

1449. Lukićevi argumenti u vezi s ovim stoga se odbijaju. Međutim, s obzirom na to da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je Lukić doprineo UZP-u putem svog učešća u naoružavanju i razoružavanju, Žalbno veće će eventualni uticaj te greške na kaznu izrečenu Lukiću razmotriti u nastavku teksta, u odeljku koji se odnosi na kaznu.⁴⁷⁵⁹

(k) Oduzimanje i uništavanje ličnih isprava

1450. Lukić tvrdi da nije učestvovao u oduzimanju i uništavanju ličnih isprava civila kosovskih Albanaca i da je Pretresno veće stoga pogrešilo kada je zaključilo da je on time znatno doprineo zajedničkom cilju.⁴⁷⁶⁰ Međutim, njegovi argumenti u vezi s ovim nisu relevantni za njegovu osuđujuću presudu budući da Pretresno veće nije zaključilo da je on doprineo UZP-u putem oduzimanja i uništavanja ličnih isprava.⁴⁷⁶¹ Ti argumenti se stoga odbacuju bez detaljnog razmatranja. O Lukićevim argumentima kojima osporava zaključke Pretresnog veća u vezi s oduzimanjem i uništavanjem ličnih isprava kao dokazu za postojanje zajedničkog plana već je bilo reči.⁴⁷⁶²

⁴⁷⁵⁸ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1117-1120, 1123-1130. V. takođe gore, pododeljci VII.F.4.(c)-VII.F.4.(g) i VII.F.4.(i); dole, pododeljak VII.F.5.

⁴⁷⁵⁹ V. takođe dole, pododeljak IX.I.

⁴⁷⁶⁰ Konkretno, Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on značajno doprineo zajedničkom cilju putem oduzimanja i uništavanja ličnih isprava civila kosovskih Albanaca, iako je zaključilo da on nije imao kontrolu nad stanicama pogranične policije (Lukićev žalbeni podnesak, par. 516, 787, 820-821, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 32, 40, 1075, DP 6D1603, par. 100, Petar Dujković, 28. februar 2008, T. 23366-23368). Lukić iznosi sličan argument konkretno u vezi s Preševom, tvrdeći da je Pretresno veće pogrešilo što ga je proglasilo odgovornim za oduzimanje ličnih isprava do kojeg je tamo došlo, pošto se Preševo ne nalazi na Kosovu. (Lukićev žalbeni podnesak, par. 808, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 936). Lukić takođe tvrdi da niti je izdavao naređenja za oduzimanje i uništavanje ličnih isprava niti je to podržavao, već je ulagao napore da obezbedi da svi kosovski Albanci dobiju te isprave (Lukićev žalbeni podnesak, par. 517-518). Konkretno, u vezi s maltretiranjem i oduzimanjem ličnih isprava civilima na graničnom prelazu Vrbnica (Morina), Lukić tvrdi da je komandir stanice odbacio sve takve tvrdnje (Lukićev žalbeni podnesak, par. 779-780, gde se upućuje na Nebojša Ognjenović, 21. februar 2008, T. 22917-22918).

⁴⁷⁶¹ Žalbno veće primećuje da Lukić, u prilog svojoj tvrdnji, upućuje na to što se Pretresno veće oslonilo na oduzimanje i uništavanje ličnih isprava kao na dokaz da su događaji tokom 1999. bili deo zajedničkog cilja. Budući da Pretresno veće nije zaključilo da je Lukić značajno doprineo zajedničkom cilju putem oduzimanja i uništavanja ličnih isprava, Lukićevi argumenti se odbijaju kao irelevantni. Iz istog razloga Žalbno veće odbija Lukićev argument da, s obzirom na to da nije imao kontrolu nad stanicama pogranične policije na Kosovu, nije znao za situaciju na njima (Lukićev žalbeni podnesak, par. 781-782, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, 1073-1075).

⁴⁷⁶² V. gore, pododeljak VII.B.3.(b).

(l) Zaključak

1451. Imajući u vidu gorenavedeno i uprkos grešci Pretresnog veća u vezi s Lukićevim učešćem u naoružavanju RPO-ova i razoružavanju albanskog stanovništva Kosova, Žalbeno veće odbija Lukićeve argumente u vezi s njegovom ulogom u svojstvu rukovodioca Štaba MUP-a.⁴⁷⁶³

5. Lukićeva namera da prisilno raseli deo albanskog stanovništva Kosova

1452. Pretresno veće je zaključilo da je Lukić delio nameru s ostalim učesnicima u UZP-u da "prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova, kako po samom Kosovu tako i izvan njega, i tako obezbedi trajnu kontrolu vlasti SRJ i Srbije nad Pokrajinom".⁴⁷⁶⁴ Pri izvođenju tog zaključka, Pretresno veće je uzelo u obzir, između ostalog, da je Lukić znao da postoje ozbiljne optužbe da su razne snage, uključujući snage PJP-a i SAJ-a, vršile kriminalne radnje na Kosovu u periodu od sredine do kraja 1998,⁴⁷⁶⁵ kao i da je 1999, tokom perioda na koji se odnosi Optužnica, imao informacije u vezi s činjenjem zločina.⁴⁷⁶⁶ Pretresno veće je zaključilo sledeće:

[Lukićevo] znanje o činjenju zločina od strane podređenih iz MUP i pripadnika VJ od sredine 1998. do kraja kampanje NATO 1999. godine, u kombinaciji s njegovim stalnim nastojanjima da, uprkos znanju o takvim zločinima, obezbedi saradnju u zajedničkim operacijama MUP/VJ, pokazuje da je on imao nameru da do tih zločina dođe.⁴⁷⁶⁷

1453. Lukić osporava zaključak Pretresnog veća u vezi s njegovom namerom, tvrdeći da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku u definisanju standarda *mens rea*.⁴⁷⁶⁸ On takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on: (i) znao za zločine počinjene 1998. i 1999; (ii) dobrovoljno učestvovao u zajedničkom cilju; i (iii) delio nameru za činjenje zločina obuhvaćenih zajedničkim ciljem.⁴⁷⁶⁹ Konkretno, Lukić tvrdi da je na osnovu dokaza mogao da se izvede jedan drugi razuman zaključak, a to je da je on "pokušavao da održi red i mir".⁴⁷⁷⁰

(a) Navodne pravne greške u vezi s Lukićevom *mens rea*

1454. Lukić navodi da su "elementi *mens rea* i *actus reus* zločina za koje se tereti pogrešno primenjeni" budući da se ti "elementi ne mogu zadovoljiti ukoliko je ono što je planirano/naređeno

⁴⁷⁶³ Odbijaju se, u relevantnom delu, Lukićevi podosnovi D(5), F(2), I(4), N, N(1), O(1)(b), O(1)(e), O(2), P(1)-(3), P(4)(a)-(b), P(5)-(8), GG i GG(2).

⁴⁷⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1130. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 1117.

⁴⁷⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1086, 1120.

⁴⁷⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1097. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 1123.

⁴⁷⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1119.

⁴⁷⁶⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 222-224, 247.

⁴⁷⁶⁹ Npr., Lukićev žalbeni podnesak, par. 261, 361, 385, 418-419, 435-436, 440-441, 455-462, 465-470, 477-478, 641-646, 656-661, 665-666, 670, 672-673, 677-683, 774-782.

⁴⁷⁷⁰ Žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 502.

zakonita radnja".⁴⁷⁷¹ Govoreći o standardu *mens rea* u vezi s planiranjem, naređivanjem i podsticanjem, Lukić tvrdi da "pravni standard mora uključivati svijest o većoj vjerovatnoći rizika i element htijenja".⁴⁷⁷² Dalje, Lukić tvrdi da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku kada je stalo na stanovište da optuženi koji je planirao, naredio ili podsticao postupke glavnog izvršioca nije morao da poseduje diskriminatornu nameru da bi snosio odgovornost za progon, ukoliko je glavni izvršilac posedovao takvu nameru.⁴⁷⁷³

1455. Tužilaštvo odgovara da, pošto je Lukiću izrečena osuđujuća presuda za činjenje putem učešća u UZP-u, njegovi prigovori vezani za *mens reu* potrebnu za druge vidove odgovornosti nisu relevantni za njegovu osuđujuću presudu.⁴⁷⁷⁴ Dalje, tužilaštvo navodi da je Lukiću izrečena osuđujuća presuda za progon u okviru treće kategorije UZP-a, gde se ne traži dokaz da je optuženi imao diskriminatornu nameru.⁴⁷⁷⁵

1456. Žalbena veće podseća da je Lukiću izrečena osuđujuća presuda za činjenje putem učešća u UZP-u.⁴⁷⁷⁶ Prema tome, njegovo oslanjanje na standard *mens rea* za planiranje, naređivanje i podsticanje nije primereno. Osim toga, Lukiću je izrečena osuđujuća presuda za progon kao zločin protiv čovečnosti na osnovu treće kategorije UZP-a.⁴⁷⁷⁷ Žalbena veće podseća da se, da bi se optuženi smatrao odgovornim na osnovu treće kategorije UZP-a, mora dokazati da je on mogao da predvidi da će zločini biti počinjeni.⁴⁷⁷⁸ On nije morao da deli posebnu nameru glavnog izvršioca za taj zločin.⁴⁷⁷⁹ Shodno tome, Lukićevi argumenti se odbijaju.

(b) Lukić je znao za zločine tokom 1998.

(i) Informacije dobijene tokom sastanaka Zajedničke komande

1457. Pretresno veće je zaključilo da je Lukić 1998. redovno prisustvovao sastancima Zajedničke komande na kojima se razgovaralo o pitanjima kao što su zajednička dejstva VJ-a i MUP-a, kriza s "izbeglicama" i potreba da se uvede disciplina među snagama SRJ i Srbije.⁴⁷⁸⁰ Pored toga,

⁴⁷⁷¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 222-223.

⁴⁷⁷² Lukićev žalbeni podnesak, par. 224, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 41, i upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Cerkez*, par. 29-32.

⁴⁷⁷³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 247, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 181.

⁴⁷⁷⁴ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 205.

⁴⁷⁷⁵ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 206.

⁴⁷⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1138.

⁴⁷⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1134, 1136.

⁴⁷⁷⁸ Odluka u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu *Karadžić*, par. 18.

⁴⁷⁷⁹ Odluka u predmetu *Brđanin*, par. 5.

⁴⁷⁸⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1079, gde se upućuje na DP P1468.

Pretno veće je napomenulo da se razgovaralo i o zajedničkoj akciji u Gornjem Obrinju, uključujući potrebu da se sprovede istraga.⁴⁷⁸¹

1458. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešno protumačilo sadržinu sastanaka Zajedničke komande tokom 1998.⁴⁷⁸² On tvrdi da su informacije predočene na tim sastancima bile neproverene i da su, u svakom slučaju, nadležni organi adekvatno postupali po njima.⁴⁷⁸³ U vezi s incidentom u Gornjem Obrinju, Lukić navodi da se "ono što je utvrđeno i što se znalo u to vreme" svodilo na to da je bilo okršaja sa OVK-om i da je uložena namera da se sprovede istraga.⁴⁷⁸⁴ Lukić navodi da su se njegova saznanja o zločinima počinjenim u Gornjem Obrinju zasnivala samo na informacijama iz albanske štampe i na informacijama dobijenim od "američkih diplomata" da su zločine počinili "Albanci."⁴⁷⁸⁵ Lukić takođe ističe da je OVK sprečio istražnog sudiju da ode na mesto zločina.⁴⁷⁸⁶ On takođe tvrdi da Pretresno veće nije uzelo u obzir činjenicu da je on, pored toga što je obavestavan o činjenju zločina, takođe dobijao obaveštenja o merama koje su preduzimali nadležni organi.⁴⁷⁸⁷

1459. Tužilaštvo u odgovoru navodi da Lukić iskrivljeno prikazuje zaključke Pretresnog veća i da nije dokazao da je Pretresno veće pogrešno protumačilo dokaze.⁴⁷⁸⁸ Kada je reč o incidentu u Gornjem Obrinju, tužilaštvo navodi da Lukić nastoji da ocenu dokaza Pretresnog veća zameni sopstvenom ocenom.⁴⁷⁸⁹ Tužilaštvo dodaje da Lukićev argument da su "američke diplomate" izvestile da su "Albanci" počinili zločine nije potkrepljen.⁴⁷⁹⁰ Tužilaštvo takođe navodi da je

⁴⁷⁸¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1081. Pretresno veće je zaključilo da su tokom te operacije snage SRJ i Srbije ubile jedan broj civila, među kojima je bilo žena i dece. Prvostepena presuda, tom 1, par. 912.

⁴⁷⁸² Lukićev žalbeni podnesak, par. 641, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1079.

⁴⁷⁸³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 642, gde se upućuje na DP P948, str. 159, DP 6D612, DP 6D613, DP 6D1631, par. 27-31, 60, 93. V. takođe žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 496-497. Lukić takođe tvrdi da je Pretresno veće "a priori" pripisalo zločine snagama SRJ i Srbije (Lukićev žalbeni podnesak, par. 643, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 801-802, *ibid.*, tom 3, par. 1029, 1031, 1086, 1091-1092, 1097). Žalbeno veće primećuje da se u Prvostepenoj presudi, tom 1, par. 801-802, ne pominju zločini koje su počinile snage SRJ i Srbije; isto tako, u Prvostepenoj presudi, tom 3, par. 1086 i 1097, ne pominju se konkretni zločini. Kada je reč o dokazima navedenim u Prvostepenoj presudi, tom 3, par. 1029 i 1031, oni su potkrepili zaključak Pretresnog veća da je Lukić raspolagao detaljnim informacijama o događajima na terenu na Kosovu tokom 1998, a ne o konkretnim zločinima koje su počinile snage VJ-a i MUP-a (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1032). Lukićevi prigovori na zaključke Pretresnog veća u tom 3, par. 1091-1092, razmotreni su dole, u pododeljcima VII.F.5.(c)(ii)b. i VII.F.5.(c)(iv).

⁴⁷⁸⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 261, 435. V. takođe žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 497-498.

⁴⁷⁸⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 646. V. takođe *ibid.*, par. 139, 147, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 900. Lukićevi argumenti kojima osporava to što se Pretresno veće oslonilo na incident u Gornjem Obrinju u oktobru 1998. kad je izvelo zaključak da je mogao da predvidi da će doći do ubijanja kosovskih Albanaca u kontekstu njegove odgovornosti prema trećoj kategoriji UZP-a razmotreni su dole (v. Lukićev žalbeni podnesak, par. 499-500, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1134; dole, pododeljak VII.F.8.(b)).

⁴⁷⁸⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 646.

⁴⁷⁸⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 435, 439. Kada je reč o Lukićevoj izjavi tokom sastanka Zajedničke komande održanog 1. oktobra 1998. u vezi s postojanjem masovne grobnice u Jablanici, Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešno protumačilo dokaze budući da je on mislio da su se u toj grobnici nalazila tela ljudi koje je ubio OVK (Lukićev žalbeni podnesak, par. 659). Iako Lukić upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1931, Žalbeno veće polazi od toga da se ta referenca odnosi na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1031.

⁴⁷⁸⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 404-408.

⁴⁷⁸⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 214.

⁴⁷⁹⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 418.

Pretno veće ispravno smatralo da Lukićevo znanje da su protiv počinilaca ovih zločina navodno preduzete mere predstavlja potvrdu da je on znao za te zločine.⁴⁷⁹¹

1460. Što se tiče navoda o zločinima koji su iznošeni na sastancima Zajedničke komande 1998, Pretresno veće je primetilo da se na tim sastancima često raspravljalo o aktima paljevine.⁴⁷⁹² Lukićev argument da su informacije predočene na sastancima Zajedničke komande bile neproverene ne podrija zaključak Pretresnog veća da je on znao da je bilo ozbiljnih optužbi u vezi s kriminalnim radnjama.⁴⁷⁹³

1461. Dalje, Pretresno veće je uzelo u obzir da se o informacijama u vezi sa zajedničkom akcijom MUP-a i VJ-a u Gornjem Obrinju raspravljalo na sastancima Zajedničke komande održanim 26. septembra i 4. oktobra 1998, posebno da su posle te akcije primećene "izbeglice" kod sela Trđevac/Tërdec i da je bilo potrebno da se izvrši istraga.⁴⁷⁹⁴ Žalbeno veće primećuje da Lukić nije ni optužen, niti mu je izrečena osuđujuća presuda za zločine počinjene tokom tog incidenta.⁴⁷⁹⁵ Prema tome, njegovi argumenti se odbijaju u delu u kojem se odnose na njegovu nameru da poćini te zločine i na njegov doprinos njima.⁴⁷⁹⁶ Kada je reć o Lukićevom znanju o ovom incidentu, Žalbeno veće je mišljenja da, u odsustvu daljih dokaza o tome šta je Lukić znao o navodima koji su davali povod za pokretanje istrage, nije jasno da li je on imao razloga da veruje da su se dogodili zloćini, a ne da je reć o ųrtvama legitimnih borbenih dejstava. Imajući u vidu ovo, Žalbeno veće zaključuje da razuman presuditelj o ćinjenicama nije mogao da se osloni na te dokaze i zakljući da je Lukić znao za ozbiljne optuųbe u vezi s kriminalnim radnjama koje su poćinile snage MUP-a na Kosovu krajem 1998.⁴⁷⁹⁷

(ii) Informacije dobijene od predstavnika mećunarodne zajednice

⁴⁷⁹¹ Odgovor tuųilaštva na Lukićevu ųalbu, par. 217, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1091-1093, 1097.

⁴⁷⁹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1080, gde se upućuje na DP P1468, str. 46, 52, 96, 125.

⁴⁷⁹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1086.

⁴⁷⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1081.

⁴⁷⁹⁵ Kada je reć o Lukićevom argumentu u pogledu onoga ųto je izjavio na sastanku Zajednićke komande održanom 1. oktobra 1998. u vezi s postojanjem masovne grobnice u Jablanići, ųalbeno veće primećuje da se u dokazima zaista ne precizira da li je ta masovna grobnica bila povezana s ćinjenjem zloćina (v. DP P1468, str. 134). Mećutim, ųalbeno veće primećuje da se Pretresno veće nije oslanjalo na te dokaze kada je reć o Lukićevom znanju o zloćinima poćinjenim 1998, već je na njih uputilo u vezi sa svojim zakljućkom da je Lukić posedovao detaljna saznanja o dogaćajima na Kosovu tokom 1998. (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1032). Shodno tome, Lukić nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku kada se oslonilo na te dokaze.

⁴⁷⁹⁶ V. Lukićev ųalbeni podnesak, par. 261.

⁴⁷⁹⁷ Na ųalbenom pretresu, tuųilaštvo je tvrdilo da je izveštaj o tom incidentu koji je objavio *Human Rights Watch* distribuiran velikom broju sredstava javnog informisanja i drųavnim organizacijama u SRJ i Srbiji, kao i sredstvima javnog informisanja na srpskom i albanskom jeziku na Kosovu u februaru 1999. (ųalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 554-555. V. takoće Prvostepena presuda, tom 1, par. 900, gde se upućuje na Frederick Abrahams, DP P2228, str. 7, DP P441, str. 35-39). Mećutim, Pretresno veće nije ni zakljućilo da je Lukić stvarno znao za sadrųinu tog izveštaja, niti se oslonilo na dokaze u pogledu toga kako bi zakljućilo da je on znao za navode da su snage MUP-a vršile teške kriminalne radnje tokom 1998. (v., konkrećno, Prvostepena presuda, tom 3, par. 1079-1086, 1120). Prema tome, ti dokazi nisu relevantni za zakljućak Pretresnog veća u vezi sa Lukićevim znanjem o zloćinima tokom 1998.

1462. Pretresno veće je zaključilo da je Lukić bio u stalnoj vezi s predstavnicima KDOM-a i VMK-a na Kosovu, koji su ga redovno obavještavali o svojim zapažanjima.⁴⁷⁹⁸ Pri izvođenju ovog zaključka, Pretresno veće se prevashodno oslonilo na svedočenja Shauna Byrnesa i Karola Johna Drewienkiewicza.⁴⁷⁹⁹ Byrnes je naveo da je obavestio Lukića o incidentu kada su jedinice PJP-a odlazile iz jednog sela kod Kijeva/Kieva, koje je bilo napušteno i gorelo.⁴⁸⁰⁰ On je takođe naveo da je prigovorio Lukiću da MUP koristi nepotrebnu silu prilikom vraćanja raseljenih kosovskih Albanaca na područje Peći.⁴⁸⁰¹ Drewienkiewicz je u svedočenju rekao da je Lukića obavestio o nepotvrđenim izveštajima da MUP koristi prekomernu silu na području Kosovog Polja.⁴⁸⁰²

1463. Lukić tvrdi da je Pretresno veće, uprkos tome što je konstatovalo da su informacije koje je dobijao od predstavnika međunarodne zajednice u vezi s kriminalnim radnjama pripadnika MUP-a bile neproverene, "te informacije tretiralo kao proverene pri utvrđivanju njegove krivice".⁴⁸⁰³ U pogledu toga, Lukić ulaže prigovor na oslanjanje Pretresnog veća na Byrnesovo i Drewienkiewiczovo svedočenje.⁴⁸⁰⁴ Lukić tvrdi da je, kada je reč o selu koje je Byrnes video da gori, Byrnes rekao da nije video da su pripadnici PJP-a počinili bilo kakve zločine, već da su napuštali to selo.⁴⁸⁰⁵ U vezi s događajima na području Peći, Lukić tvrdi da je na tom području izvedena zajednička protivteroristička akcija i da, u svakom slučaju, Byrnes nije bio lično prisutan, već su ga o tim događajima obavestili članovi njegovog tima.⁴⁸⁰⁶ U vezi s Drewienkiewiczovim svedočenjem o tome da je MUP koristio prekomernu silu na području Kosovog Polja, Lukić tvrdi da Pretresno veće nije "definisalo granice adekvatne upotrebe sile".⁴⁸⁰⁷

1464. Tužilaštvo u odgovoru navodi da je Pretresno veće postupilo razumno kada se oslonilo na Byrnesovo i Drewienkiewiczovo svedočenje.⁴⁸⁰⁸

1465. Pretresno veće je primilo na znanje Byrnesovo svedočenje da je sredinom ili krajem septembra 1998. video jedinice PJP-a kako napuštaju jedno selo južno od Kijeva, koje je bilo

⁴⁷⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1082.

⁴⁷⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1082-1084.

⁴⁸⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1082.

⁴⁸⁰¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1083.

⁴⁸⁰² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1084.

⁴⁸⁰³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 644.

⁴⁸⁰⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 652, 656.

⁴⁸⁰⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 649-650, gde se upućuje na Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12148, Dragan Paunović, 7. februar 2008, T. 21872-21873.

⁴⁸⁰⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 651, 653, gde se upućuje na Shaun Byrnes, 17. april 2007, T. 12228, DP P1429, Prvostepena presuda, tom 1, par. 881.

⁴⁸⁰⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 656, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1084. U pogledu kršenja prekida vatre u Podujevu i zaključka Pretresnog veća da Lukić u vezi s tim nije preduzeo nikakve mere, Lukić tvrdi da Pretresno veće nije utvrdilo da su snage MUP-a bile te koje su prekršile prekid vatre. Lukićev žalbeni podnesak, par. 656, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 931, 936.

⁴⁸⁰⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 410-415, 417.

napušteno i gorelo.⁴⁸⁰⁹ Iako je Byrnes u svedočenju rekao da tom prilikom "nije video da je ijedan pripadnik PJP-a povukao obarač" ili "na bilo koji način pali neku kuću",⁴⁸¹⁰ on je takođe naveo da je video da jedinice PJP-a napuštaju selo, pri čemu niko nije ni pokušao da ugasi požar.⁴⁸¹¹ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir Byrnesovo svedočenje da je "u avgustu i septembru 1998. godine njegov tim gotovo svakodnevno viđao PJP i druge policijske jedinice kako pale sela, uništavaju letinu, ubijaju domaće životinje, zastrašuju civile kosovske Albance i isteruju ih iz njihovih domova", na šta je Lukiću skrenuta pažnja.⁴⁸¹² Pretresno veće je zaključilo da "unakrsnim ispitivanjem nije podriven [Byrnesov] iskaz da su jedinice PJP stajale po strani dok su kuće u napuštenim selima gorele".⁴⁸¹³ Očigledno, zaključak Pretresnog veća nije bio ograničen samo na Byrnesovo svedočenje u vezi s jednim selom koje se nalazilo južno od Kijeva, već se odnosilo na brojne prilike kada su članovi njegovog tima bili svedoci prisustva i dejstava PJP-a na tom području.⁴⁸¹⁴ Osim toga, Žalbeno veće podseća da Lukiću nije izrečena osuđujuća presuda za zločine počinjene tokom 1998, pa mu stoga nije pripisana krivična odgovornost za događaj kojem je Byrnes prisustvovao u selu južno od Kijeva.

1466. Pretresno veće je takođe uzelo u obzir Byrnesovo svedočenje o jednom događaju u septembru 1998. na području Peći.⁴⁸¹⁵ Lukić osporava konstataciju Pretresnog veća da je Byrnes fotografisao taj događaj.⁴⁸¹⁶ Byrnes je doslovno rekao: "Fotografisali smo veći deo onoga što se događalo"⁴⁸¹⁷ i prilikom unakrsnog ispitivanja potvrdio da nije lično prisustvovao tom događaju.⁴⁸¹⁸ Lukić nije objasnio kako ta navodna greška čini nerazumnim oslanjanje Pretresnog veća na Byrnesovo svedočenje. On takođe iskrivljeno prikazuje Prvostepenu presudu, upućujući na navodni zaključak da su "teroristi, a ne civili bili jedina meta" dejstava na području Peći.⁴⁸¹⁹ U stvari, Pretresno veće je zaključilo da je, iako je između snaga SRJ i Srbije i OVK-a zaista bilo okršaja, postupanje snaga MUP-a i VJ-a na tom području, uključujući hotimično paljenje kuća, predstavljalo kršenje međunarodnog humanitarnog prava.⁴⁸²⁰ Lukić nije dokazao bilo kakvu grešku.

1467. Pretresno veće je takođe napomenulo da je 24. decembra 1998. Drewienkiewicz obavestio Lukića o nepotvrđenim izveštajima da MUP koristi prekomernu silu prilikom pretresa sela na

⁴⁸⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1082, gde se upućuje na Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12148-12149.

⁴⁸¹⁰ V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 649, gde se poziva na Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12148.

⁴⁸¹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1082, gde se upućuje na Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12148-12149.

⁴⁸¹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1082, gde se upućuje na Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12149-12150, 12152-12153.

⁴⁸¹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1082.

⁴⁸¹⁴ Lukićevo upućivanje na Paunovićovo svedočenje da je, u nekim slučajevima, OVK palio letinu očigledno nije dovoljno da dokaže da je Pretresno veće nerazumno postupilo kad se oslonilo na taj konkretan deo Byrnesovog svedočenja. (Lukićev žalbeni podnesak, par. 650, gde se upućuje na Dragan Paunović, 7. februar 2008, T. 21872-21873).

⁴⁸¹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1083.

⁴⁸¹⁶ V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 651, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1083.

⁴⁸¹⁷ Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12154.

⁴⁸¹⁸ Shaun Byrnes, 17. april 2007, T. 12228.

⁴⁸¹⁹ V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 651, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 881.

području Kosovog Polja.⁴⁸²¹ Suprotno Lukićevoj tvrdnji, da bi se oslonilo na Drewienkiewiczeva zapažanja vezana za činjenično stanje, Pretresno veće nije moralo da "utvrdi limite adekvatne upotrebe sile".⁴⁸²² Pored toga, Pretresno veće je uzelo u obzir dokaze da je u to vreme Lukić već znao za navode o tome da jedinice policije "pale sela, uništavaju letinu, ubijaju domaće životinje, zastrašuju civile kosovske Albance i isteruju ih iz njihovih domova".⁴⁸²³ Shodno tome, Žalbeno veće smatra da Pretresno veće nije pogrešilo kad se oslonilo na Drewienkiewiczovo svedočenje pri izvođenju zaključka da je Lukić znao za dalje optužbe u vezi s kriminalnim radnjama koje su počinile snage MUP-a na Kosovu tokom 1998. Lukićevi argumenti se stoga odbijaju.

(iii) Oslanjanje Pretresnog veća na znanje o zločinima tokom 1998. prilikom izvođenja zaključka o Lukićevoj nameri

1468. Lukić tvrdi da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku kada je iz činjenice da je on znao za ranije činjenje drugih zločina izvelo zaključak o njegovoj nameri da prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova tokom 1999.⁴⁸²⁴ On takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je konstatovalo da jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz dokaza koji pokazuju da je on znao za činjenje zločina tokom 1998. jeste taj da je on delio nameru za vršenje deportacije i prisilnog premeštanja tokom 1999.⁴⁸²⁵ Pored toga, on tvrdi da elementi *mens rea* iz prve kategorije UZP-a ne mogu biti zadovoljeni pre postojanja zajedničkog cilja.⁴⁸²⁶

1469. Tužilaštvo u odgovoru navodi da se Pretresno veće, pri izvođenju zaključka da je Lukić delio nameru da prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova, nije oslonilo samo na njegovo znanje o zločinima počinjenim 1998, već i na to što je znao za zločine počinjene 1999. i pritom nastavio da učestvuje u kampanji nasilja usmerenoj protiv civilnog albanskog stanovništva Kosova.⁴⁸²⁷ Tužilaštvo takođe tvrdi da, pravno gledano, *mens rea* učesnika u UZP-u ne može biti zadovoljena pre postojanja zajedničkog cilja UZP, ali da se zaključak o njoj može izvesti na osnovu njegovog

⁴⁸²⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 881.

⁴⁸²¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1084. Pretresno veće je napomenulo da je tokom tog istog sastanka Drewienkiewicz rekao da "operacija VJ/MUP" oko Podujeva koja je bila u toku predstavlja teško kršenje prekida vatre i preporučio je da se operacija obustavi (Prvostepena presuda, tom 3, par. 1084, gde se upućuje na DP P2544). Drewienkiewicz je rekao da se se Lukić nije složio da se radi o neprimerenoj aktivnosti (Karol John Drewienkiewicz, 4. decembar 2006, T. 7786). Kako ističe Lukić, Pretresno veće nije zaključilo da je MUP bio odgovoran za kršenje prekida vatre u Podujevu (Lukićev žalbeni podnesak, par. 656, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 931, 936). Međutim, on ne objašnjava kakve veze odgovornost za kršenje prekida vatre ima sa zaključkom Pretresnog veća da je on znao za navode u vezi s kriminalnim radnjama protiv civilnog albanskog stanovništva Kosova.

⁴⁸²² V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 656, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1084.

⁴⁸²³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1082, gde se upućuje na Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12149–12150, 12152–12153.

⁴⁸²⁴ Žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 495-496, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 84, Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 101, Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 65.

⁴⁸²⁵ Žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 496-497, 499-500.

⁴⁸²⁶ Žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 494.

⁴⁸²⁷ Žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 552-556.

znanja o zločinima počinjenim pre nego što je nastao UZP.⁴⁸²⁸ Osim toga, tužilaštvo tvrdi da je Lukić znao da zločini počinjeni tokom zajedničkih akcija MUP-a i VJ-a tokom 1998. dovode do raseljavanja civila⁴⁸²⁹ i da je "znao da može da izvede iste takve akcije, da upotrebi iste te snage koje će na metu uzeti istu etničku grupu kako bi postigao isti rezultat i 1999".⁴⁸³⁰

1470. Žalbeno veće podseća da je za odgovornost za činjenje putem učešća u UZP-u relevantan standard *mens rea* da optuženi mora deliti nameru za činjenje zločina za koje se tereti u optužnici, a ne samo predvideti da će do njih doći.⁴⁸³¹ Kako je već primećeno u ovoj presudi, u kojoj meri se iz znanja o činjenju zločina počinjenih pre zločina za koje se optuženi tereti može izvesti zaključak o nameri nužno će zavisi od okolnosti konkretnog slučaja.⁴⁸³² Kada je zaključilo da je Lukić delio nameru da prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova, Pretresno veće je uzelo u obzir da je on, uprkos tome što je znao da MUP i VJ čine zločine i za navode o tim zločinima i tokom 1998. i tokom 1999, nastavio da izdaje uputstva snagama MUP-a za angažovanje u zajedničkim akcijama sa VJ-om na Kosovu, koje su dovele do masovnog raseljavanja kosovskih Albanaca.⁴⁸³³ U tim okolnostima, Žalbeno veće ne nalazi da je Pretresno veće pogrešilo kada se delimično oslonilo na njegovo znanje o događajima tokom 1998. Dalje, u delu u kojem Lukić tvrdi da je Pretresno veće napravilo grešku time što se, pri izvođenju zaključka o njegovoj nameri, oslonilo samo na njegovo znanje o zločinima tokom 1998, njegov argument je neutemeljen.

⁴⁸²⁸ Žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 552, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 200-204, Prvostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 925-929.

⁴⁸²⁹ Žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 555, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 916, *ibid.*, tom 3, par. 443, 677, 1082, 1120.

⁴⁸³⁰ Žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 553.

⁴⁸³¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 228.

⁴⁸³² V. gore, par. 1016.

⁴⁸³³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1120, 1123-1128.

(iv) Zaključak

1471. Imajući u vidu gorenavedene faktore i bez obzira na grešku Pretresnog veća u vezi s Lukićevim znanjem o zločinima počinjenim tokom incidenta u Gornjem Obrinju, Lukić nije dokazao da je nerazuman zaključak Pretresnog veća da je on znao za navode u vezi s teškim kriminalnim radnjama koje su počinile snage MUP-a tokom 1998.⁴⁸³⁴ Isto tako, on nije dokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada se pozvalo konkretno na te dokaze prilikom izvođenja zaključka da je on delio nameru da prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova tokom 1999.

(c) Lukićevo znanje o zločinima počinjenim 1999.

1472. Pretresno veće je zaključilo da je Lukić, tokom perioda na koji se odnosi Optužnica, nastavio da prima informacije da pripadnici MUP-a i VJ-a čine zločine nad civilnim albanskim stanovništvom Kosova.⁴⁸³⁵ Pri izvođenju tog zaključka Pretresno veće se oslonilo na dokaze koji pokazuju sledeće: (i) da je Štab MUP-a dobijao svakodnevne izveštaje od SUP-ova na Kosovu, koji su se odnosili na događaje širom Kosova;⁴⁸³⁶ (ii) da je Lukić znao da su pronađena tela u Izbici i Pustom Selu/Pastasella;⁴⁸³⁷ (iii) da je Lukić znao da veliki broj civila napušta Kosovo tokom 1999;⁴⁸³⁸ (iv) da je Lukić prisustvovao sastanku održanom 4. maja 1999, na kojem su predočene informacije o brojnim pojavama nasilja, ubistva, pljački i drugih zločina;⁴⁸³⁹ i (v) da je Lukić prisustvovao sastanku održanom 7. maja 1999, na kojem se razgovaralo o merama za sprečavanje zločina i načinima zaštite civilnog stanovništva.⁴⁸⁴⁰

1473. Lukić tvrdi da Pretresno veće "nije dokazalo na koji način je [on] bio obavešten o incidentima", "nije uputilo na nešto što ukazuje da je [on] znao za bilo koji od zločina za koji se tereti" i da "nije moglo da izvede bilo kakve zaključke o tome da li su [incidenti evidentirani u dnevним pregledima] bili posledica zločina".⁴⁸⁴¹

⁴⁸³⁴ U tom kontekstu, Lukić takođe osporava zaključke Pretresnog veća o tome šta se događalo na terenu tokom 1998. i osporava ocenu dokaza koju je dalo u vezi s tim. Konkretno, Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo pri oceni dokaza kada je zaključilo da su VJ i MUP koristili prekomernu i neselektivnu silu u Mališevu, Drenici i Gornjem Obrinju 1998. (Lukićev žalbeni podnesak, par. 136-138, 140-146, 258-259; *contra* Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 123-124, 195, 198, 201. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 886, 894, 912, 920). Međutim, Pretresno veće se nije oslonilo na te dokaze kada je zaključilo da je Lukić bio svestan navoda o teškim kriminalnim radnjama snaga MUP-a tokom 1998. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 1079-1086, 1120). Njegovi argumenti u vezi s tim stoga se odbacuju bez daljeg razmatranja.

⁴⁸³⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1123.

⁴⁸³⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1091, 1093, 1123.

⁴⁸³⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1092, 1123.

⁴⁸³⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1094, 1096, 1124, 1127.

⁴⁸³⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1095, 1125.

⁴⁸⁴⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1126.

⁴⁸⁴¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 670.

(i) Ocena dokaza u vezi sa sastancima kojima je prisustvovao Lukić, koju je izvršilo Pretresno većea. Sastanak održan 4. maja 1999.

1474. Pretresno veće je konstatovalo da je, nakon što je primio dopis tužioca Međunarodnog suda Louise Arbour, u kojem je ona izrazila zabrinutost zbog daljih teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava na Kosovu, Milošević 4. maja 1999. sazvaio sastanak kojem je prisustvovao Lukić. Pretresno veće je zaključilo da su na tom sastanku predočene informacije da su se snage bezbednosti VJ-a i MUP-a bavile velikim brojem zločina i da su uhapsile nekoliko stotina izvršilaca.⁴⁸⁴²

1475. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je sastanak održan 4. maja 1999. sazvan nakon primanja dopisa Louise Arbour.⁴⁸⁴³ On takođe tvrdi da se, suprotno zaključku Pretresnog veća, u izveštaju sa sastanka ne pominje da su se snage MUP bavile brojnim pojavama nasilja, ubistva, pljački i drugih zločina⁴⁸⁴⁴ i da na tom sastanku nije bilo reči ni o kakvim zločinima koje su počinile snage MUP-a.⁴⁸⁴⁵

1476. Tužilaštvo odgovara da Lukić iskrivljeno prikazuje dokaze u vezi sa sastankom održanim 4. maja 1999, koji pokazuju da su se snage MUP-a bavile brojnim teškim zločinima.⁴⁸⁴⁶ Tužilaštvo takođe tvrdi da nije relevantno da li je taj sastanak sazvan zbog dopisa Louise Arbour.⁴⁸⁴⁷

1477. Žalbeno veće primećuje da se osuđujuća presuda Lukiću ne zasniva na tome da li je sastanak održan 4. maja 1999. sazvan nakon što je primljen dopis Louise Arbour. Umesto toga, ono što je očigledno bilo relevantno za utvrđivanje Lukićeve *mens rea* bio je zaključak Pretresnog veća da su na pomenutom sastanku predočene informacije o "brojnim pojavama nasilja, ubistva, pljački i drugih zločina".⁴⁸⁴⁸ Da li su te zločine počinile snage VJ-a ili MUP-a i da li se pod "snagama bezbednosti" koje su se bavile tim pojavama podrazumeva i MUP ili samo VJ⁴⁸⁴⁹ takođe nije relevantno za Lukićevu osuđujuću presudu, pošto je Pretresno veće zaključilo da se njemu može

⁴⁸⁴² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1095, 1125.

⁴⁸⁴³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 678-679. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 464.

⁴⁸⁴⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 465, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1125, i upućuje na DP P1696.

⁴⁸⁴⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 680-681.

⁴⁸⁴⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 210, gde se poziva na DP P1696. V. takođe Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 433-444.

⁴⁸⁴⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 211, 436.

⁴⁸⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1095, gde se upućuje na DP P1696, str. 1. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 1097.

⁴⁸⁴⁹ V. DP P1696, str. 1.

pripisati odgovornost za zločine i VJ-a i MUP-a.⁴⁸⁵⁰ Shodno tome, Žalbeno veće odbija Lukićeve argumente u vezi sa sastankom održanim 4. maja 1999.

b. Sastanak održan 7. maja 1999.

1478. Pretresno veće je zaključilo da se "[n]a sastanku Štaba MUP održanom 7. maja 1999. godine ponovo [...] raspravljalo o merama za sprečavanje zločina i načinima da se zaštiti civilno stanovništvo".⁴⁸⁵¹

1479. Lukić navodi sledeće: (i) da sastanak održan 7. maja 1999. nije bio sastanak Štaba MUP-a, već sastanak održan u prostorijama Štaba MUP-a;⁴⁸⁵² (ii) da se na tom sastanku nije raspravljalo o merama za sprečavanje zločina i načinima da se zaštiti civilno stanovništvo;⁴⁸⁵³ (iii) da je njegova "uloga bila samo da prima informacije";⁴⁸⁵⁴ i (iv) da je on samo "ukazivao na brojčane nepodudarnosti" u odnosu na broj istraga ubistava.⁴⁸⁵⁵

1480. Tužilaštvo odgovara da se na sastanku održanom 7. maja 1999. raspravljalo o merama za sprečavanje zločina i načinima da se zaštiti civilno stanovništvo.⁴⁸⁵⁶

1481. Žalbeno veće smatra da to da li je sastanak održan 7. maja 1999. bio sastanak Štaba MUP-a ili je samo održan u prostorijama Štaba MUP-a nije bitno za pitanje da li je Lukić nastavio da dobija informacije o tome da se zločini čine. Dalje, zapisnik sa sastanka jasno potkrepljuje zaključak Pretresnog veća da se na njemu raspravljalo o sprečavanju zločina i merama za zaštitu civilnog stanovništva.⁴⁸⁵⁷ Kada je reč o Lukićevoj tvrdnji da je on na tom sastanku samo ukazao na "brojčane nepodudarnosti" kad je reč o broju istraga ubistava, Lukić nije objasnio kako to njegovo tumačenje dokaza podriva zaključak Pretresnog veća da je on zaista znao za činjenje zločina.⁴⁸⁵⁸ Shodno tome, Žalbeno veće odbacuje Lukićeve navode u vezi sa sastankom održanim 7. maja 1999.

(ii) Ocena dokumentarnih dokaza koju je izvršilo Pretresno veće

1482. Pri izvođenju zaključka da je Lukić tokom perioda na koji se odnosi Optužnica dobijao informacije o događajima na terenu, a konkretno o činjenju zločina,⁴⁸⁵⁹ Pretresno veće je uzelo u

⁴⁸⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1132.

⁴⁸⁵¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1126.

⁴⁸⁵² Lukićev žalbeni podnesak, par. 467, gde se upućuje na DP P1996.

⁴⁸⁵³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 468.

⁴⁸⁵⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 469.

⁴⁸⁵⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 470.

⁴⁸⁵⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 212, gde se upućuje na DP P1996, str. 2-3, 6, 10.

⁴⁸⁵⁷ DP P1996, str. 2-3, 6, 11.

⁴⁸⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1123.

⁴⁸⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1097.

obzir da su Lukiću, kao načelniku štaba MUP-a, na raspolaganju stajale razne mogućnosti izveštavanja.⁴⁸⁶⁰ Pretresno veće se oslonilo, između ostalog, na sledeće: (i) uputstva koja je 15. februara 1999. izdao Vesko Petrović, zamenik načelnika za operativne poslove MUP-a, kojima je naložio vođama smena u stanicama policije na celom Kosovu da o incidentima na svom području izveštavaju Štab MUP-a na Kosovu, kao i MUP u Beogradu;⁴⁸⁶¹ i (ii) izveštaj koji je Lukić poslao MUP-u u Beogradu 3. aprila 1999, u kojem je evidentirano da je pronađeno više od 60 tela.⁴⁸⁶² Žalbeno veće će se redom baviti Lukićevim prigovorima.

a. Uputstva od 15. februara 1999.

1483. U vezi s uputstvima izdatim 15. februara 1999, Lukić tvrdi da je Pretresno veće napravilo jedan broj činjeničnih grešaka. Konkretno, on tvrdi sledeće: (i) da taj dokument nije bio "naređenje" već "informacija"; (ii) da nije poslat vođama smena u stanicama policije širom Kosova, već samo onima u okviru SUP-a Priština; i (iii) da su vođe smena potčinjene SUP-u Priština morale da informišu vođu smene u SUP-u Priština kako bi on mogao da pošalje izveštaj MUP-u u Beogradu,⁴⁸⁶³ pa je stoga "glavni korisnik informacija" bio MUP u Beogradu.⁴⁸⁶⁴

1484. Tužilaštvo odgovara da, iako se dokazi u vezi s uputstvima poslatim 15. februara 1999. izgleda odnose samo na ogranke podređene MUP-u Priština, Lukić nije objasnio kako ta greška utiče na zaključak Pretresnog veća.⁴⁸⁶⁵

1485. Pretresno veće je zaključilo da je vođama smena u stanicama policije širom Kosova naređeno da o incidentima na svom području informišu Štab MUP-a na Kosovu, kao i MUP u Beogradu.⁴⁸⁶⁶ Pri donošenju tog zaključka Pretresno veće se oslonilo na uputstva koja je 15. februara 1999. izdao Vesko Petrović.⁴⁸⁶⁷ Žalbeno veće zaključuje da je Lukićev argument da dokument na koji se Pretresno veće oslonilo nije "naređenje", već "informacija", neutemeljen

⁴⁸⁶⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1090.

⁴⁸⁶¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1090, gde se upućuje na DP P1092.

⁴⁸⁶² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1056, 1091, gde se poziva na DP 6D1239, str. 2-3. Pretresno veće se takođe oslonilo na izveštaj koji je Štab MUP-a 10. aprila 1999. poslao MUP-u u Beogradu, koji je potpisao Lukić i u kojem se navodi da njime nisu obuhvaćeni događaji s područja SUP-a Gnjilane jer "njihovi izveštaji još nisu [bili] primljeni". Pretresno veće je zaključilo da taj dokaz pokazuje da su dnevni izveštaji inače sastavljeni na osnovu informacija koje su SUP-ovi slali Štabu MUP-a (Prvostepena presuda, tom 3, par. 1090, gde se poziva na DP 6D1246, str. 4). Lukić navodi da su ti izveštaji isključivo sastavljeni na osnovu informacija koje su slali SUP-ovi i da se ne odnose ni na jedan od incidenata navedenih u Optužnici (Lukićev žalbeni podnesak, par. 668-669, gde se upućuje na DP 6D1613, par. 25, 37). Žalbeno veće smatra da Lukićev argument ne protivreči zaključku Pretresnog veća da je on svakodnevno informisan o događajima na celom Kosovu (Prvostepena presuda, tom 3, par. 1090). Lukićev argument da izveštaj Štaba MUP-a od 10. aprila 1999. nije bio "izveštaj", već "pregled" koji on nije potpisao razmotren je gore, par. 1400.

⁴⁸⁶³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 665.

⁴⁸⁶⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 666.

⁴⁸⁶⁵ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 425.

⁴⁸⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1090, gde se upućuje na DP P1092.

⁴⁸⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1090, gde se upućuje na DP P1092.

budući da taj dokument očigledno sadrži uputstvo za izveštavanje o incidentima.⁴⁸⁶⁸ Dalje, Lukić nije objasnio kako bi upućivanje Pretresnog veća na vođe smena u stanicama policije širom Kosova, a ne na vođe smena u OUP-ovima i stanicama policije potčinjenim SUP-u Priština, uticalo na njegovu osuđujuću presudu.⁴⁸⁶⁹ Pored toga, u dokumentu se jasno navodi da je svrha tog izveštavanja da se obezbedi da Štab MUP-a i MUP u Beogradu budu pravovremeno obavješteni o događajima na terenu.⁴⁸⁷⁰ Lukićevi argumenti u vezi s ovim stoga se odbijaju.

b. Izveštaj od 3. aprila 1999.

1486. Lukić tvrdi sledeće: (i) da izveštaj od 3. aprila 1999. ne pokazuje da su neidentifikovana tela bila povezana sa činjenjem zločina, niti se u njemu navodi identitet odgovornih za smrt tih lica,⁴⁸⁷¹ i (ii) da je njegova dužnost prestala nakon što je izvestio o tom incidentu.⁴⁸⁷²

1487. Tužilaštvo odgovara da navod o leševima sadržan u izveštaju od 3. aprila 1999, zajedno s informacijama kojima je Lukić raspolagao, vezanim za zločine počinjene 1998, pokazuju da je Lukić znao da je smrt tih lica bila povezana sa zločinima i da su za njih možda bile odgovorne snage VJ-a ili MUP-a.⁴⁸⁷³ Tužilaštvo dodaje da, tvrdeći da je njegova dužnost prestala nakon što je izvestio o tom incidentu, Lukić poistovećuje krivičnu odgovornost po članu 7(3) Statuta s činjenjem putem učešća u UZP-u po članu 7(1) Statuta.⁴⁸⁷⁴

1488. Pretresno veće je uzelo u obzir Lukićev izveštaj od 3. aprila 1999, u kojem je evidentirano da je 1. aprila 1999. policija pronašla 11 neidentifikovanih muških tela u selu Mamuša/Mamusha, Prizren, kao i 30 tela neidentifikovanih "lica 'muškog pola nastradalih tokom dejstva šiptarskih terorističkih bandi'" i da je 2. aprila 1999, "na raskrsnici za podrum 'Kosovo vino', u Maloj Kruši, u nekoliko kuća nepoznatih vlasnika pronađeno [...] 25 ugljenisanih leševa muškog pola".⁴⁸⁷⁵

1489. Žalbno veće primećuje da iz tog izveštaja nije jasno da li su muškarci čija su tela pronađena ubijeni tokom legitimnih borbenih dejstava ili su bili žrtve zločina. Žalbno veće nije ubedio argument tužilaštva da je, zajedno s informacijama kojima je Lukić raspolagao o zločinima počinjenim tokom 1998, bilo razumno da Pretresno veće izvede zaključak da je on znao da je smrt

⁴⁸⁶⁸ DP P1092.

⁴⁸⁶⁹ V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 665; Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 425.

⁴⁸⁷⁰ DP P1092.

⁴⁸⁷¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 672.

⁴⁸⁷² Lukićev žalbeni podnesak, par. 672. Pored toga, Lukić tvrdi da taj dokument "nije bio izveštaj, već pregled, što potvrđuje da je on samo sadržao rezime izveštaja sačinjenih na drugim mestima" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 671, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1056, 1091). Žalbno veće zaključuje da pitanje da li je dokument od 3. aprila 1999. bio "izveštaj" ili "pregled" nije relevantno za Lukićevu osuđujuću presudu. Prema tome, ono se neće baviti Lukićevim argumentom u vezi s tim.

⁴⁸⁷³ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 430.

⁴⁸⁷⁴ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 431.

lica koja se pominju u izveštaju od 3. aprila 1999. bila povezana sa zločinima i da su počinioici možda bile snage VJ-a ili MUP-a. U prilog tom argumentu, tužilaštvo upućuje na zaključak Pretresnog veća da je 1998. Shaun Byrnes, šef DPMK-SAD,⁴⁸⁷⁶ obavestio Lukića da jedinice policije "pale sela, uništavaju letinu, ubijaju domaće životinje, zastrašuju civile kosovske Albance i isteruju ih iz njihovih domova".⁴⁸⁷⁷ Međutim, dokazi kojima je raspolagalo Pretresno veće ne pokazuju da je Byrnes obavestio Lukića o ubistvu civila. Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da Pretresno veće nije postupilo razumno kada se oslonilo na Lukićev izveštaj od 3. aprila 1999. kao dokaz da je Lukić posedovao saznanja o zločinima koje su počinile snage MUP-a i VJ-a. Shodno tome, Žalbeno veće prihvata Lukićeve prigovore u vezi s izveštajem od 3. aprila 1999.

(iii) Znanje o zločinima počinjenim u opštini Prizren

1490. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on znao za zločine počinjene u opštini Prizren.⁴⁸⁷⁸ On navodi da je Pretresno veće time prekršilo načelo *in dubio pro reo*⁴⁸⁷⁹ budući da dokazi pokazuju da Štab MUP-a u Prištini nije imao mogućnost komunikacije s ljudima na terenu tokom sukoba.⁴⁸⁸⁰ Lukić takođe tvrdi da "dnevni pregledi" koje je on pripremao na osnovu informacija iz SUP-a Prizren, kao i svedočenja pripadnika SUP-a, pokazuju da on nije znao za zločine koji su tamo počinjeni.⁴⁸⁸¹

1491. Pretresno veće nije izvelo zaključak da je Lukić znao konkretno za zločine počinjene u opštini Prizren. Međutim, Žalbeno veće podseća na zaključak Pretresnog veća da je zajednički cilj UZP-a bio da se obezbedi trajna kontrola vlasti SRJ i Srbije nad Kosovom putem prisilnog raseljavanja albanskog stanovništva Kosova kako unutar, tako i izvan Kosova. Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da je albansko stanovništvo Kosova trebalo prisilno raseliti putem široko rasprostranjene i sistematske kampanje terora i nasilja.⁴⁸⁸² Kao učesnik u UZP-u, Lukić nije morao da zna za svaki konkretan zločin koji su počinile snage MUP-a i VJ-a da bi bio krivično odgovoran.⁴⁸⁸³ Dovoljno je da je on delio nameru za činjenje tih zločina i radio na ostvarenju zajedničkog cilja. Prema tome, Lukićev argument da on nije konkretno znao za zločine počinjene u Prizrenu nije relevantan.

⁴⁸⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1056, 1091, gde se poziva na DP 6D1239, str. 2-3.

⁴⁸⁷⁶ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1041.

⁴⁸⁷⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 430, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1082.

⁴⁸⁷⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 777, 782.

⁴⁸⁷⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 774.

⁴⁸⁸⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 775-776, gde se upućuje na Miloš Deretić, 18. februar 2008, T. 22582-22586.

⁴⁸⁸¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 777-778, gde se upućuje na Miloš Vojnović, 12. mart 2008, T. 24182-24184. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 710-711, gde se upućuje na DP 6D1232, DP 6D1252, DP 6D1254, DP 6D1255, DP 6D1256, 6D1257, DP 6D1259, DP 6D1260, DP 6D1261, DP P1693.

⁴⁸⁸² Prvostepena presuda, tom 3, par. 95.

⁴⁸⁸³ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 276.

(iv) Lukić je bio svestan otkrića tela u Izbici/Izbičë i Pustom Selu/Pastasella

1492. Osvrćući se na Lukićeva saznanja o aktivnostima MUP-a na Kosovu, uključujući činjenje zločina tokom 1999, Pretresno veće je stalo na sledeće stanovište:

U razgovoru koji je s njim vođen, Lukić je izjavio da je MUP, po prijemu informacija o masovnim grobnicama u Izbici i Pustom Selu, postupio u skladu sa zakonom i obavestio relevantni sud pod čiju nadležnost je spadalo to područje. Istražni sudija je potom izdao naredbu da se izvrši pregled, identifikacija i sahrana tela. Prema Lukićevim rečima, pregledom tela je potvrđeno da su žrtve bile pripadnici OVK stradali u borbi, pošto su povrede na većini tela bile nanete iz vatrenog oružja. Veće ovde podseća na svoju konstataciju da najmanje 93 žrtve iz Izbice, koje su mahom bile u podmaklim godinama, nisu stradale u borbi.⁴⁸⁸⁴

1493. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešno protumačilo izjavu koja se odnosi na Pusto Selo koju je dao u razgovoru s predstavnicima tužilaštva, pošavši od toga da se ona odnosila na Izbicu.⁴⁸⁸⁵ U vezi s Pustim Selom, Lukić ističe da je samo znao da je u borbi bilo poginulih, što nije dovoljno da bi se dokazalo znanje o zločinima.⁴⁸⁸⁶ Dalje, Lukić tvrdi da nije imao informacije o učešću pripadnika MUP-a u ubistvima u Izbici i da je u to vreme jedino znao da je u toku istraga o tom incidentu.⁴⁸⁸⁷

1494. Tužilaštvo odgovara da je Lukić u tom razgovoru zaista o žrtvama iz Pustog Sela govorio kao o pripadnicima OVK-a koji su stradali u borbi, a ne o žrtvama u Izbici. Tužilaštvo tvrdi da Lukić ipak nije objasnio kako ta navodna greška utiče na relevantne zaključke Pretresnog veća.⁴⁸⁸⁸ Tužilaštvo navodi da je Lukić saznao za masovnu grobnicu u Izbici "preko satelita odnosno preko interneta"⁴⁸⁸⁹ i da dokazi pokazuju da je Lukić raspolagao detaljnim informacijama o aktivnostima MUP-a na Kosovu, uključujući o činjenju zločina.⁴⁸⁹⁰

1495. U razgovoru s predstavnicima tužilaštva, Lukić je potvrdio da je znao za masovne grobnice u Izbici i Pustom Selu.⁴⁸⁹¹ Iz dokaza se vidi da se Lukićeva izjava da su se među leševima nalazila tela pripadnika OVK-a koji su ubijeni u borbi odnosila samo na Pusto Selo.⁴⁸⁹² Prema tome,

⁴⁸⁸⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1092, gde se upućuje na DP P948, str. 160-162. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 1097. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1221, 1223.

⁴⁸⁸⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 673, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1092. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 460.

⁴⁸⁸⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 460.

⁴⁸⁸⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 461, 661 (Lukićev žalbeni podnesak, par. 661 ("Lukić u relevantno vreme nije znao ni za jedan od zločina za koje se tereti u Optužnici, niti se tada razumno sumnjalo da je zločine poput onog u Izbici počinio MUP. Kada je bilo indicija za postojanje masovne grobnice, nadležni organi bi preduzimali mere predviđene zakonom, PrK bi sproveo istragu, kao i nadležni tužilac i sudija Okružnog suda u Kosovskoj Mitrovici.") Lukićev žalbeni podnesak, par. 461 ("Kada je reč o Izbici, podnosilac žalbe je obavešten da su u tom slučaju preduzete sve zakonski predviđene mere po nalogu istražnog sudije. Podnosilac žalbe je obavešten da je VJ preduzeo sve neophodne mere kako bi se otkrili izvršiooci. Zbog svojih ograničenih ovlašćenja, podnosilac žalbe nije bio u mogućnosti da preduzme bilo kakve druge korake u vezi s Izbicom, posebno s obzirom na to da je to pitanje bilo u nadležnosti vojnog/civilnog istražnog sudije/tužioca.").

⁴⁸⁸⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 432.

⁴⁸⁸⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 422, gde se poziva na DP P948, str. 160.

⁴⁸⁹⁰ Odgovor tužilaštva, par. 422, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1097.

⁴⁸⁹¹ DP P948, str. 160-162.

⁴⁸⁹² DP P948, str. 162.

Pretno veće je napravilo grešku u delu utoliko što je smatralo da se Lukićev komentar u vezi s Pustim Selom odnosi i na Izbicu. Dalje, iako je Pretresno veće saslušalo dokaze o ekshumaciji tela u Pustom Selu, njihovom pregledu i kasnijem pokopavanju, ono nije izvelo zaključak o uzroku smrti.⁴⁸⁹³ U Prvostepenoj presudi takođe se ne upućuje na dokaze koji pokazuju da je Lukić bio svestan da je smrt tih lica bila povezana s činjenjem zločina. Shodno tome, Žalbena veće zaključuje da je Pretresno veće napravilo grešku utoliko što se pri izvođenju zaključka da je Lukić bio svestan činjenja zločina u Pustom Selu oslonilo na njegov razgovor s predstavnicima tužilaštva.

1496. Dalje, Lukić je u tom razgovoru naveo da je za incident u Izbici saznao "preko satelita odnosno preko interneta"⁴⁸⁹⁴ i da je o tom incidentu sprovedena istraga.⁴⁸⁹⁵ Žalbena veće zaključuje da je Pretresno veće, pri izvođenju zaključka da je Lukić raspolagao detaljnim informacijama o aktivnostima MUP-a na Kosovu, moglo da se, između ostalih dokaza, osloni na činjenicu da je on znao za masovnu grobnicu u Izbici.⁴⁸⁹⁶ Međutim, Pretresno veće nije uputilo ni na jedan dokaz koji pokazuje da je Lukić znao da žrtve tog incidenta nisu ubijene u borbi. S obzirom da nema takvih dokaza, Pretresno veće je pogrešilo kada se oslonilo na Lukićevo znanje o masovnoj grobnici u Izbici kad je zaključilo da je on znao za činjenje zločina.

(v) Zaključak

1497. Žalbena veće podseća da je utvrdilo da je Pretresno veće napravilo grešku kada se oslonilo na Lukićev izveštaj od 3. aprila 1999. i na njegovu izjavu u vezi s masovnim grobnicama u Pustom Selu i Izbici. Međutim, posvetivši dužnu pažnju zaključcima Pretresnog veća u vezi s informacijama koje je Lukić dobijao iz raznih izvora o činjenju zločina i masovnom odlasku civilnog stanovništva tokom 1999,⁴⁸⁹⁷ Žalbena veće zaključuje da je Pretresno veće postupilo razumno kada je, na osnovu ukupnih dokaza, zaključilo da je Lukić znao za zločine, pa činjenične greške stoga ne utiču na taj zaključak.

(d) Mere u vezi s činjenjem zločina

1498. Pretresno veće je zaključilo sledeće:

Iako je Lukić možda izdao neka naređenja kojima je policiji naloženo da spreči odlazak civila s Kosova nakon što je počeo masovni egzodus, takva naređenja su bila slična onima kojima su snage VJ pozivane na poštovanje međunarodnog humanitarnog prava, koje je sistematski kršeno. Činjenica da je Lukić, uprkos znanju o događajima na terenu, ipak nastavio da izdaje naređenja MUP za angažovanje u zajedničkim operacijama s VJ pokazuje da njegova naređenja nisu bila

⁴⁸⁹³ V. Prvostepena presuda, tom 2, par. 1275, 1282. V. takođe *ibid.*, tom 2, fusnota 2889.

⁴⁸⁹⁴ DP P948, str. 160.

⁴⁸⁹⁵ DP P948, str. 160-161.

⁴⁸⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1090-1091, 1093-1096.

⁴⁸⁹⁷ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1090, 1093-1096, 1123-1127.

iskrena i, stoga, nema nikakve sumnje u pogledu njegove namere da sprovede ciljeve udruženog zločinačkog poduhvata.⁴⁸⁹⁸

1499. Pretresno veće je uzelo u obzir depešu koju je Lukić izdao 15. aprila 1999, u kojoj se navodi da, iako je ranije izdato naređenje da se spreči odlazak civila i osigura njihova bezbednost, neki komandanti se nisu pridržavali tog naređenja već su "toleri[sali] masovnije iseljavanje civilnog stanovništva".⁴⁸⁹⁹ Pretresno veće je napomenulo da se posle Lukićeve depeše nastavio masovni odlazak albanskih civila s Kosova.⁴⁹⁰⁰

1500. Lukić navodi da je, imajući u vidu zaključak da je izdao naređenja kojima je tražio da se spreče zločini i kazne izvršio, Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on delio nameru za činjenje zločina obuhvaćenih zajedničkim ciljem.⁴⁹⁰¹ On takođe tvrdi da dokazi ne potkrepljuju zaključak Pretresnog veća da je on znao "da neki komandanti PJP 'tolerisu masovnije iseljavanje civilnog stanovništva'". On dodaje da njegova depeša od 15. aprila 1999. ne pokazuje ni da su komandanti PJP-a tolerisali odlazak civila ni da je albansko stanovništvo Kosova prisilno raseljavano. Umesto toga, ta depeša je odražavala potrebu da se spreči masovni odlazak civila bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost.⁴⁹⁰² Lukić tvrdi da činjenica da smanjenje broja ljudi koji su napustili Kosovo posle njegove depeše od 15. aprila 1999. pokazuje da je naređenje iz te depeše uglavnom izvršavano i da je "najveći masovni odlazak civila bio posledica šoka do koga je došlo nakon početka bombardovanja".⁴⁹⁰³

1501. Lukić takođe tvrdi da Pretresno veće, kada je zaključilo da je on nastavio da prima informacije o zločinima koje su pripadnici MUP-a i VJ-a počinili tokom NATO kampanje, nije uzelo u obzir da je on takođe bio informisan, na osnovu izveštaja koje su slali SUP-ovi sa Kosova i informacija prenetih na sastancima održanim u maju 1999, o merama koje su nadležni organi preduzimali u vezi s tim zločinima.⁴⁹⁰⁴ Najzad, Lukić tvrdi da njegova saradnja s MKSJ-om i

⁴⁸⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1129 (interne reference izostavljene).

⁴⁸⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1094, gde se poziva na DP 6D778.

⁴⁹⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1094.

⁴⁹⁰¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 361, 436, 440-441, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1129. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 683, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1096. V. takođe žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 509-510, gde se upućuje na DP 6D768, DP 6D872, DP 6D666, DP P1989, DP 6D778, DP 6D874, DP P1996, DP 6D773, DP P1993, DP 5D1423, DP 5D1418, DP 5D1421, DP P1468. Lukić takođe tvrdi da je Pretresno veće izvelo protivrečne zaključke kada je navelo da su, s jedne strane, njegova naređenja da se spreči maltretiranje civilnog stanovništva bila neiskrena, a da je, s druge strane, on imao vlast nad jedinicama MUP-a (žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 510). Žalbeno veće zaključuje da Lukićev zaključak o ovome ne proističe iz argumentacije.

⁴⁹⁰² Lukićev žalbeni podnesak, par. 462-463, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1124, i upućuje na DP 6D778.

⁴⁹⁰³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 677.

⁴⁹⁰⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 455-458, 466, 682, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1123. Lukić takođe navodi da, suprotno zaključku Pretresnog veća, on nije bio informisan o zločinima koje su počinili pripadnici RPO-ova (Lukićev žalbeni podnesak, par. 459). Međutim, njegovom argumentu protivreči očigledno značenje dokaza (v., npr., DP 6D1239, str. 5).

istrage u vezi sa zločinima koje je preduzeo posle perioda na koji se odnosi Optužnica pokazuju da on nije delio nameru učesnika u UZP-u.⁴⁹⁰⁵

1502. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće uzelo u obzir i ispravno odbilo Lukićeve argumente.⁴⁹⁰⁶ Tužilaštvo takođe navodi da, suprotno Lukićevoj tvrdnji, dokazi potkrepljuju zaključak Pretresnog veća da je on znao da neki komandanti PJP-a tolerišu odlazak velikog broja civila s Kosova.⁴⁹⁰⁷

1503. Pretresno veće je uzelo u obzir da se na raznim sastancima kojima je Lukić prisustvovao raspravljalo o merama za sprečavanje zločina i načinima zaštite civilnog stanovništva.⁴⁹⁰⁸ Na osnovu toga, Pretresno veće je zaključilo da je Lukić znao za maltretiranje i prisilno raseljavanje civila⁴⁹⁰⁹ i da su naređenja za zaštitu civilnog stanovništva sistematski kršena.⁴⁹¹⁰ U tom kontekstu, Pretresno veće je takođe uzelo u obzir da je Lukić, uprkos tome što je znao za te događaje, nastavio da izdaje naređenja MUP-u za angažovanje u zajedničkim operacijama sa VJ-om.⁴⁹¹¹ Shodno tome, Pretresno veće je to ispravno uzelo u obzir kada je izvelo zaključak o Lukićevoj nameri. Osim toga, Lukićevi postupci posle perioda na koji se odnosi Optužnica ne podrivaju taj zaključak.

1504. Pretresno veće je takođe zaključilo da je "Lukić znao da 1999. godine veliki broj civila napušta Kosovo i da neki komandanti PJP 'tolerišu masovnije iseljavanje civilnog stanovništva'".⁴⁹¹² Pri izvođenju tog zaključka, Pretresno veće se oslonilo, između ostalog, na depešu koju je Lukić 15. aprila 1999. poslao načelnicima SUP-ova i komandantima posebnih jedinica policije na Kosovu.⁴⁹¹³ Lukić je u toj depeši pokazao da mu je poznato da se neki komandanti ne pridržavaju ranijeg naređenja da se spreči odlazak civilnog stanovništva i da, umesto toga, tolerišu njihov odlazak.⁴⁹¹⁴ Taj argument se ne može prihvatiti utoliko što Lukić tvrdi da ti dokazi ne potkrepljuju zaključak Pretresnog veća.

1505. Kada je reč o Lukićevom argumentu da depeša pokazuje da civilno stanovništvo nije prisilno raseljavano, Žalbeno veće smatra da Lukić samo predlaže drugačije tumačenje dokaza. Isto

⁴⁹⁰⁵ Žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 508-509.

⁴⁹⁰⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 217, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1124-1127, 1129-1130.

⁴⁹⁰⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 209, 217, 436, gde se upućuje na DP 6D778, Prvostepena presuda, tom 3, par. 1124-1127, 1129.

⁴⁹⁰⁸ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1124-1127.

⁴⁹⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1124.

⁴⁹¹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1129.

⁴⁹¹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1129.

⁴⁹¹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1124.

⁴⁹¹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1124, gde se poziva na DP 6D778.

⁴⁹¹⁴ DP 6D778. U vezi s položajem i strukturom odreda PJP-a, v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 666-674. U vezi s Lukićevom tvrdnjom da se u depeši od 15. aprila 1999. ne upućuje konkretno na komandante jedinica PJP-a, Lukić nije pokazao kako bi, čak i ako bi njegov argument prevagnuo, ta greška obesnažila zaključak Pretresnog veća. U pogledu toga, Žalbeno veće primećuje da se u depeši jasno upućuje na komandante jedinica policije.

tako, u vezi s činjenicom da se u depeši ne precizira nacionalnost civilnog stanovništva, Lukić nije pokazao da je Pretresno veće postupilo nerazumno kada je zaključilo, na osnovu ukupnih dokaza, da je on znao da su većinu civila koji su odlazili činili kosovski Albanci. Njegovi argumenti u vezi s ovim stoga se odbijaju.

1506. Dalje, Žalbena veće smatra da je Lukićev argument da je njegova depeša od 15. aprila 1999. "dala odgovarajuće rezultate", kao i njegovo tumačenje činjenice da je 101.628 kosovskih Albanaca napustilo Kosovo u periodu od 5. aprila do 30. aprila 1999, u poređenju sa 613.530 kosovskih Albanaca koji su Pokrajinu napustili u periodu od 24. marta do 5. aprila 1999,⁴⁹¹⁵ spekulativne prirode i da Lukić njima nastoji samo da svojim tumačenjem dokaza zameni tumačenje koje je dalo Pretresno veće. Osim toga, Lukić nije pokazao da je Pretresno veće napravilo grešku kada se oslonilo na te dokaze pri izvođenju zaključka da je on raspolagao detaljnim informacijama o aktivnostima MUP-a na Kosovu, uključujući o činjenju zločina. Najzad, njegovi postupci posle perioda na koji se odnosi Optužnica ne podrivaju taj zaključak. Njegov argument se stoga odbija.

(e) Lukićevo dobrovoljno učešće u zajedničkom cilju

1507. Pretresno veće je zaključilo da su svi Lukićevi postupci bili dobrovoljni, a ne iznuđeni.⁴⁹¹⁶

1508. Lukić tvrdi da Pretresno veće nije dokazalo "koje delo ili ponašanje [...] dokazuju da je on dobrovoljno [...] otišao na Kosovo [...] ustanovio i/ili prihvatio ovlašćenja i zadatke koji su očigledno činili zajednički zločinački cilj da se prisilno rasele Albanci."⁴⁹¹⁷ On tvrdi da je raspoređen na Kosovo da bi vodio legitimnu operaciju borbe protiv terorizma i da je bio dužan po zakonu da se pridržava odluke o svom rasporedu.⁴⁹¹⁸

1509. Tužilaštvo u odgovoru navodi da Lukić ponavlja svoje argumente iz pretresne faze koje je Pretresno veće već razmotrilo i ispravno odbilo.⁴⁹¹⁹ Tužilaštvo tvrdi da doprinos nekog učesnika u UZP-u ne mora sam po sebi da bude kriminalne prirode i da Lukićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja.⁴⁹²⁰

1510. Žalbena veće zaključuje da su Lukićevi argumenti da je po zakonu bio dužan da se pridržava rešenja o svom rasporedu i da je OVK smatran "terorističkom" organizacijom neprimereni. Ono što je potrebno jeste da je on dobrovoljno učestvovao u barem jednom aspektu

⁴⁹¹⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 677. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 1094.

⁴⁹¹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1117.

⁴⁹¹⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 418.

⁴⁹¹⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 419, 421-422. V. takođe *ibid.*, par. 385. Žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 502-504.

⁴⁹¹⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 196, 216, 218, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 847; tom 3, par. 939.

zajedničkog cilja.⁴⁹²¹ Ni njegovo raspoređivanje ni njegovo angažovanje u borbi protiv OVK-a nisu bili osnov za zaključak Pretresnog veća da je on značajno doprineo UZP-u. Umesto toga, Pretresno veće je zaključilo da je Lukić, kao načelnik štaba MUP-a i učesnik u UZP-u, koristio snage MUP-a pod svojom kontrolom za izvršavanje zločina obuhvaćenih zajedničkim ciljem.⁴⁹²² Shodno tome, Lukić nije pokazao da je Pretresno veće napravilo grešku kada je zaključilo da su njegovi postupci usmereni ka ostvarivanju zajedničkog cilja bili dobrovoljni.

(f) Argumentacija odbačena bez razmatranja

1511. Žalbeno veće primećuje da je jedan broj Lukićevih argumenata kojima osporava zaključke Pretresnog veća u vezi s njegovom *mens reom* nerazumljiv,⁴⁹²³ nerazrađen,⁴⁹²⁴ očigledno nije relevantan,⁴⁹²⁵ da u njima nije formulisana greška,⁴⁹²⁶ da su u njima iskrivljeno prikazani⁴⁹²⁷ ili nisu precizirani osporavani činjenični zaključci,⁴⁹²⁸ da Lukić njima nastoji da tumačenje dokaza od

⁴⁹²⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 218.

⁴⁹²¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 119; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 196.

⁴⁹²² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1131-1132.

⁴⁹²³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 197 ("Odbrana osporava teoriju o UZP-u razmotrenu u tomu I/par. 102. To sugeriše da podnosilac žalbe ne mora da bude svestan zajedničkog cilja, već da tužilaštvo može, deset godina posle događaja, da tvrdi da je postojao zajednički cilj, što Veće prihvata i na taj način ga uvodi kao jedva prikriveni vid objektivne odgovornosti koji postaje deo istorije jednog naroda, iako u vreme predmetnih događaja oni nisu bili svesni njegovog postojanja."). Lukićev žalbeni podnesak, par. 652 ("Dokazi na koje se upućuje u [Prvostepenoj presudi, tom 1, par. 874] očigledno protivreče Byrnesu", ali ne objašnjava koja je to navodna protivrečnost).

⁴⁹²⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 654 (u vezi s događajima 1998. na području Peći, Lukić tvrdi da "[m]ere koje su preduzete kako bi se civilno stanovništvo vratilo u svoje domove pokazuju da te aktivnosti nisu usledile zbog izveštavanja stranih sredstava javnog informisanja, kako je netačno tvrdio Byrnes". Međutim, on nije dalje razradio svoju tvrdnju, niti je objasnio kako ta navodna činjenična greška utiče na zaključke Pretresnog veća).

⁴⁹²⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 655 (gde navodi da se iz "[b]eležaka sa sastanka održanog 10.9.1998. vidi da je Lukić mogao da prenese Byrnesu samo informacije koje je prikupio na osnovu Stevanovićevog izveštavanja, koji je bio zadužen za aktivnosti u vezi s povratkom civila", ne objašnjavajući relevantnost svog argumenta za zaključke Pretresnog veća).

⁴⁹²⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 417 ("U tomu III/par. 1115 [Pretresno] veće je navelo sledeće: 'Da bi se Lukiću pripisala odgovornost na osnovu prve kategorije udruženog zločinačkog poduhvata, dokazi moraju pokazati da je on učestvovao bar u jednom aspektu zajedničkog cilja da se obezbedi trajna kontrola vlasti SRJ i Srbije nad Kosovom, putem zločina prisilnog raseljavanja, za koji je Veće već ustanovilo da je postojao.' Ta formulacija pokazuje da je pri utvrđivanju krivične odgovornosti podnosioca žalbe, [Pretresno] veće pošlo od pogrešnih postulata, što je neminovno dovelo da pogrešnih zaključaka.") Lukićev žalbeni podnesak, par. 664 ("[Pretresno] veće je dalje napomenulo da je Lukić izdao uputstvo načelnicima sekretarijata unutrašnjih poslova na Kosovu da hitni dnevni izveštaji koje dostavljaju treba da sadrže podatke o 'teroristički[m] akti[m]a'"). To njegovo uputstvo je bilo u skladu sa zakonom. Kada je reč o dokumentu na koji upućuje Veće, Mijatović je rekao sledeće: 'ovaj dokument je sastavljen u skladu s obavezom MUP da obavestava VMK o incidentima i o potencijalnim aktivnostima i pokretima policije'. Ta obaveza je proisticala iz potpisanih sporazuma." Lukić nije definisao nikakvu grešku u Prvostepenoj presudi). Lukićev žalbeni podnesak, par. 674 (gde se tvrdi da, "[u] vezi s depešom od 28.5.1999, kako je objasnio Gagić, Štab MUP-a je korišćen kao adresa na koju je on u ime Uprave kriminalističke policije poslao depešu odeljenjima kriminalističke policije (OKP-ovi) na terenu. Upućivanje [Pretresnog] veća na optužnice protiv Miloševića/Stojiljkovića nije jasno budući da se ta činjenica ne pominje u ovoj depeši i njenom prilogu". Lukić nije definisao nikakvu grešku u Prvostepenoj presudi).

⁴⁹²⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 667, gde se upućuje na DP 6D238 (navodeći da je "[Pretresno] veće pogrešno citiralo ministrovu depešu kada je primetilo da je prvi trebalo da bude obavешten Štab MUP-a, a zatim MUP u Beogradu", Lukić iskrivljeno prikazuje zaključak Pretresnog veća da je "ministar unutrašnjih poslova [...], na početku kampanje NATO, naložio svim organizacionim jedinicama MUP na Kosovu da o svim bezbednosno interesantnim događajima izveštavaju Štab MUP na Kosovu, kao i MUP u Beogradu" (Prvostepena presuda, tom 3, par. 1090, gde se upućuje na DP 6D238, tačka 9)).

⁴⁹²⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 660 (gde tvrdi da, "[k]ada je uputilo na Cvetičevo svedočenje da je Štab MUP-a primao informacije od SUP-ova i raznih jedinica PJP/SAJ, [Pretresno] veće nije primilo na znanje da Cvetić nije znao za incident u Izbici, koja je bila u zoni odgovornosti njegovog SUP-a. Očigledno, Cvetić nije obavestio Štab MUP-a o ovom incidentu". Lukić nije naveo na šta se oslanja u Prvostepenoj presudi ili na koje dokaze). Lukićev žalbeni podnesak, par. 662 ("Kada je primetilo da su argumenti koje je predočila odbrana u suprotnosti sa svedočenjem Adamovića/Cvetića, [Pretresno] veće nije napravilo razliku između 'borbenih izveštaja', koji se nisu podnosili Štabu MUP-a, i izveštaja o bezbednosno interesantnim događajima koji spadaju u kategoriju znanja o zločinima." Lukić nije naveo relevantan zaključak Pretresnog veća i nije precizirao dokaze na koje se oslanja).

strane Pretresnog veća zameni sopstvenim tumačenjem,⁴⁹²⁹ da ne upućuju na dokaze u prilog navodnim činjeničnim greškama⁴⁹³⁰ i ne objašnjavaju kako te greške utiču na zaključak Pretresnog veća.⁴⁹³¹ Shodno tome, ti argumenti se odbacuju bez razmatranja.

(g) Zaključak

1512. Imajući u vidu gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da Lukić nije pokazao da je Pretresno veće napravilo grešku kada je konstatovalo da jedini razuman zaključak koji se mogao izvesti na osnovu dokaza jeste da je on delio nameru da se prisilno raseli jedan deo albanskog stanovništva Kosova. Njegovi argumenti se stoga odbijaju.⁴⁹³²

6. Navodni "dvostruki kriterijumi" pri oceni dokaza

1513. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo jer je primenilo "dvostruke kriterijume pri izvođenju zaključaka o odgovornosti drugih optuženih".⁴⁹³³ Konkretno, on navodi da je Pretresno veće pogrešilo u sledećem: (i) time što je primenilo različite kriterijume na dokaze koji se tiču njegovog prisustva i prisustva Milutinovića i Lazarevića sastancima,⁴⁹³⁴ (ii) time što je prenebreglo

⁴⁹²⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 670. V. takođe *ibid.*, par. 455 ("[Pretresno] veće nije utvrdilo na koji način je Lukić obaveštavan o incidentima i nije uputilo na dokaze koji pokazuju da je Lukić bio svestan bilo kojeg zločina za koje se tereti." Lukić zanemaruje relevantne zaključke Pretresnog veća i dokaze koji ih potkrepljuju). Lukićev žalbeni podnesak, par. 477 ("[Pretresno] veće nije uputilo ni na jedan dokaz koji pokazuje da je Lukić imao nameru da prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova, kako je ono zaključilo. Taj zaključak nije potkrepljen nijednim predočenim dokazom." Lukić zanemaruje relevantne zaključke Pretresnog veća i dokaze koji ih potkrepljuju). Lukićev žalbeni podnesak, par. 478 ("Pored toga, [Pretresno] veće je zaključilo da je podnosilac žalbe delio nameru s Miloševićem/Pavkovićem/Šainovićem. Međutim, ono nije uputilo ni na kakve dokaze koji bi potvrdili ili bar 'sugerisali' da je podnosilac žalbe znao da su Milošević/Pavković/Šainović eventualno delili takvu nameru." Lukić zanemaruje obimne dokaze koje je Pretresno veće uzelo u obzir kada je izvelo zaključke u vezi sa zajedničkim ciljem i učesnicima u UZP-u (Prvostepena presuda, tom 3, par. 16-97. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 468, 783, 1132)).

⁴⁹³⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 645 (gde se navodi da "[d]etajnija analiza koja uzima u obzir sadržinu ranijih/kasnijih sastanaka pokazuje da se raspravljalo o slučajevima paljevine koje su počinili kriminalci, a ne pripadnici snaga SRJ/Srbije", ali taj svoj argument ne potkrepljuje upućivanjem na relevantne dokaze. Lukićevo upućivanje na Đorđevićev komentar, koji je Pretresno veće uzelo u obzir, samo po sebi ne potkrepljuje taj njegov argument (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1080, gde se upućuje na DP P1468, str. 96)). Lukićev žalbeni podnesak, par. 647, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1082 (gde tvrdi da "[Pretresno] veće nije primilo na znanje da je, na pitanje da li je VJ učestvovao u akcijama s policijom, Byrnes odgovorio odrečno. Prema tome, Byrnes ili nije imao informacije o situaciji koju je pratio ili nije rekao istinu." Međutim, Lukić nije uputio na deo Byrnesovog svedočenja na koje se oslanja kao na potkrepu svojoj tvrdnji). Lukićev žalbeni podnesak, par. 657 (gde tvrdi da "[Pretresno] veće nije razmotrilo pouzdanost informacija koje su predočene čak i Savetu bezbednosti UN", a pritom ne precizira koje su to informacije na koje upućuje i njihovu relevantnost za zaključke Pretresnog veća). Lukićev žalbeni podnesak, par. 658, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1086 ("Zaključak [Pretresnog] veća 'da je Lukić znao za ozbiljne optužbe iznete u vezi s kriminalnim radnjama snaga MUP usmerenim protiv civilnog albanskog stanovništva na Kosovu od sredine do kraja 1998. godine', ne odgovara utvrđenim činjenicama. [Pretresno] veće nije ocenilo ukupne dokaze i izvelo je proizvoljne zaključke zasnovane, između ostalog, na neprovereni člancima objavljenim u listu *Koha Ditore*." Lukić nije potkrepio svoj argument upućivanjem na dokaze koje je Pretresno veće navodno zanemarilo). Lukićev žalbeni podnesak, par. 434; v. takođe *ibid.*, par. 433, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1119 (gde navodi da je "[Pretresno veće] okvalifikovalo sve informacije koje je Lukić dobijao kao informacije u vezi sa zločinima, što ne odgovara istini", ali ne potkrepljuje svoj argument upućivanjem na dokaze u spisu). Lukićev žalbeni podnesak, par. 436 (gde tvrdi da "[s]pis sadrži dokaze koji ukazuju na to da su primljene informacije često bile nepouzidane/neproverene i da su vrlo često te informacije predstavljale propagandu", ne upućujući na dokaze).

⁴⁹³¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 663 ("Za Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji, s izmenama i dopunama iz 1996, netačno je zaključeno da predstavlja 'alternativu za izveštavanje' budući da je on 'predstavljao jedinu osnovu za izveštavanje koje je trebalo da se obavlja putem depeša." Lukić ne objašnjava uticaj te navodne greške na zaključke Pretresnog veća).

⁴⁹³² Odbijaju se, u relevantnom delu, Lukićevi podosnovi D(3), H, I(4), O(1)(e), P(9)(a)-(b), Q(1), U(2) i GG(2).

⁴⁹³³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 437. V. takođe *ibid.*, par. 108, 178, 269, 325, 397-401, 437-440, 706.

⁴⁹³⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 178, 591, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 143 (21. jul 1998); Lukićev žalbeni podnesak, par. 269, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 142, 1201 (sastanak održan 4. maja 1999); Lukićev žalbeni podnesak, par. 323, 325, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 356, 843 (1. jun 1999). Lukić takođe

da je, kao i Milutinović, on bio obavešten da su nadležni organi preduzeli mere u vezi sa zločinima i da neki incidenti nisu smatrani kažnjivim delima ili su okvalifikovani kao propaganda;⁴⁹³⁵ (iii) kada je zaključilo da su njegova naređenja da se spreče i kazne zločini bila neiskrena, dok je istovremeno zaključilo da Lazarevićevi slični pokušaji pokazuju da je on uložio napore da ublaži okolnosti u kojima je došlo do prisilnog raseljavanja;⁴⁹³⁶ i (iv) kada je svedočenju Aleksandara Vasiljevića pridalo veću težinu pri oceni Lukićeve odgovornosti nego pri oceni Ojdanićeve odgovornosti.⁴⁹³⁷

1514. Tužilaštvo odgovara da Lukić svojim argumentima iskrivljeno prikazuje zaključke Pretresnog veća i da ih treba odbaciti bez razmatranja.⁴⁹³⁸ Konkretno, tužilaštvo navodi da Pretresno veće nije smatralo da je Vasiljevićevo svedočenje nepouzđano kad je reč o Ojdaniću⁴⁹³⁹ i da je "Lukićev pokušaj da svoju *mens rea* uporedi s Milutinovićevom i Lazarevićevom neprimeren, s obzirom na njihove različite uloge u događajima".⁴⁹⁴⁰

1515. Žalbeno veće podseća da je zaključak Pretresnog veća o individualnoj krivičnoj odgovornosti nekog optuženog rezultat ocene svih dokaza predloženih u vezi s dotičnim optuženim.⁴⁹⁴¹ U svojim argumentima u vezi s tim kako je Pretresno veće ocenilo pojedinačne uloge Lukića, Milutinovića i Lazarevića i njihovo znanje o zločinima Lukić zanemaruje ukupne dokaze koje je Pretresno veće razmotrilo i ne dokazuje da su zaključci Pretresnog veća u vezi s Lukićevom individualnom krivičnom odgovornošću nerazumni. Pored toga, Lukić zanemaruje zaključak Pretresnog veća da je on znao za maltretiranje i prisilno raseljavanje civila kao i za to da se naređenja za zaštitu civilnog stanovništva sistematski krše.⁴⁹⁴² Shodno tome, Žalbeno veće odbija Lukićeve argumente u vezi s tim.⁴⁹⁴³

7. Lukićeva odgovornost za zločine koje su počinili MUP i VJ

1516. Pozivajući se na standard koji je utvrdilo Žalbeno veće u predmetu *Brđanin*, Pretresno veće je stalo na sledeće stanovište:

tvrdi da bi Pretresno veće, da nije pogrešno primilo na znanje njegovo učešće na dva važna sastanka s Miloševićem, zaključilo da je i on, kao Lazarević, bio udaljen od kreatora politike (Lukićev žalbeni podnesak, par. 398-401, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 918, gde se upućuje na Vladimir Lazarević, 12. novembar 2007, T. 18134, *ibid.*, 20. novembar 2007, T. 18657. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 397, 706).

⁴⁹³⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 437-439. V. takođe Lukićev žalbeni podnesak, par. 455-456, 466, 682, 818.

⁴⁹³⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 440-442, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 918, 1129; DP 6D765, DP 6D769.

⁴⁹³⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 108, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 572.

⁴⁹³⁸ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 109, 220, 385.

⁴⁹³⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 109, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 572.

⁴⁹⁴⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 219-220, 386. V. takođe Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 449, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 274-276, 284, 1012-1015, 1024-1040, 1051-1059, 1091-1096.

⁴⁹⁴¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 125, gde se citira Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 174, gde je Žalbeno veće navelo sledeće: "Tek posle analize svih relevantnih dokaza pretresno veće može da utvrdi da li se može prihvatiti da dokazi koje je izvelo tužilaštvo dokazuju iznete činjenične navode, nezavisno od dokaza koje je izvela odbrana." V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 128. V. takođe gore, pododeljak VII.D.4.

⁴⁹⁴² V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1124-1127, 1129.

⁴⁹⁴³ Odbijaju se, u relevantnom delu, Lukićevi podosnovi D(3), F(2), I(4), N(3), O(1)(b) i O(1)(e).

Da bi se neki učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu smatrao odgovornim za zločine ili krivična dela u osnovi koje su počinila lica koja nisu učesnici u tom poduhvatu, mora pokazati sledeće: (a) da se zločin ili krivično delo u osnovi može pripisati jednom učesniku u udruženom zločinačkom poduhvatu (ne nužno optuženom) i (b) da je taj učesnik – upotrebivši fizičkog ili posrednog izvršioca – postupao u skladu sa zajedničkim planom. Postojanje te veze ocenjuje se u svakom slučaju posebno.⁴⁹⁴⁴

1517. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, čime je snizilo standard krivične odgovornosti.⁴⁹⁴⁵ On tvrdi da je primena tog standarda navela Pretresno veće da pripadnike MUP-a, uključujući Lukića, proglasi odgovornim za postupke vojske, uprkos tome što oni nisu imali komandu nad pripadnicima vojske niti su znali za njihove postupke.⁴⁹⁴⁶ Lukić takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on "ostvariva[o] [...] ciljeve udruženog zločinačkog poduhvata preko pripadnika snaga SRJ i Srbije kojima su [učesnici u UZP-u] rukovodili", budući da on nije mogao da izdaje naređenja pripadnicima MUP-a ili VJ-a, da protiv njih pokreće disciplinski postupak ni da ih kažnjava, što je neophodan element da bi se dokazala kontrola nad podređenima.⁴⁹⁴⁷

1518. Lukić takođe tvrdi da, kada je reč o zločinima koje su počinile snage VJ-a u Gnjilanu, dokazi ne pokazuju da je on "raspolagao bilo kakvim obaveštenjem zbog kojeg bi mu se mogla pripisati krivična odgovornost".⁴⁹⁴⁸

1519. Tužilaštvo odgovara da Lukić iskrivljeno prikazuje pravne uslove za UZP i da pitanje da li je on imao efektivnu kontrolu nad snagama VJ-a nije relevantno za odgovornost na osnovu UZP-a.⁴⁹⁴⁹ Tužilaštvo takođe navodi da je Lukić bio često informisan o zločinima koje su počinili MUP i VJ na Kosovu i da je raspolagao detaljnim informacijama o događajima na Kosovu tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica.⁴⁹⁵⁰

1520. Lukićev argument da se mora dokazati da je "imao ovlašćenja/kontrolu nad pripadnicima tih snaga" da bi mu se mogla pripisati odgovornost na osnovu UZP-a neprimeren je.⁴⁹⁵¹ Izgleda da on

⁴⁹⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 99, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 413, Drugostepenu presudu u predmetu *Martić*, par. 168–169.

⁴⁹⁴⁵ Lukićev žalbeni podnesak, par. 193, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 99, gde se upućuje, između ostalog, na Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 413.

⁴⁹⁴⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 193, 367-368, 498. V. takođe Lukićeva replika, par. 64-67.

⁴⁹⁴⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 367, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 11. Lukić dalje tvrdi da je Pretresno veće zaključilo da Lazarević i Ojdanić nisu krivi za dela koja su počinili policajci jer nijedan od njih nije imao "efektivnu kontrolu nad jedinicama policije" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 193).

⁴⁹⁴⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 815-818. V. *ibid.*, par. 814, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 943-944, 946, 948.

⁴⁹⁴⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 155-157.

⁴⁹⁵⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 485, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1097, 1123. Tužilaštvo takođe navodi da Lukićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja budući da on ponavlja svoje navode iz pretresnog postupka i zanemaruje relevantne zaključke Pretresnog veća (Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 484-485, gde se upućuje na Lukićev završni podnesak, par. 451-463, 539-596, Prvostepena presuda, tom 3, par. 1097, 1123. V. takođe Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 491).

⁴⁹⁵¹ V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 367. Žalbeno veće takođe primećuje da je Pretresno veće samo ponovilo tvrdnju tužilaštva u Optužnici da su imenom navedeni učesnici u UZP-u "ostvarivali [...] ciljeve udruženog zločinačkog poduhvata preko pripadnika

poistovećuje odgovornost nadređenog prema članu 7(3) Statuta s odgovornošću na osnovu UZP-a prema članu 7(1) Statuta.⁴⁹⁵² U svrhu utvrđivanja odgovornosti nadređenog, mora se dokazati da je optuženi imao efektivnu kontrolu – u smislu stvarne mogućnosti da spreči i kazni – nad podređenima koji su počinili zločine.⁴⁹⁵³ Međutim, vlast ili kontrola optuženog nad glavnim izvršiocima nije neophodan element da bi se utvrdila odgovornost na osnovu UZP-a. To je jedan od raznih faktora koje veće *može* da uzme u obzir pri utvrđivanju da li su zločini glavnih izvršilaca povezani s optuženim.⁴⁹⁵⁴ Osim toga, prema doktrini UZP-a, optuženi koji je učestvovao u UZP-u s potrebnom *mens reom* može se smatrati odgovornim za zločine koje su počinili glavni izvršioци koji nisu bili učesnici u UZP-u, ukoliko se ti zločini mogu dovesti u vezu, pa stoga i pripisati, *jednom od učesnika u UZP-u*, koji je postupao u skladu sa zajedničkim planom UZP-a. Taj učesnik u UZP-u ne mora obavezno da bude optuženi.⁴⁹⁵⁵ Žalbeno veće stoga zaključuje da je Pretresno veće ispravno protumačilo pravo u vezi s tim.⁴⁹⁵⁶

1521. Žalbeno veće podseća na zaključak Pretresnog veća da su "učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu koristili [...] snage VJ i MUP pod svojom kontrolom za vršenje zločina za koje se optuženi terete u Optužnici".⁴⁹⁵⁷ Pretresno veće je zatim zaključilo da se postupci tih snaga mogu pripisati učesnicima u UZP-u, uključujući Lukića, podsećajući konkretno da su Šainović, koji je bio politički koordinator snaga VJ-a i MUP-a na Kosovu, i Pavković, koji je bio komandant svih snaga VJ-a na Kosovu, bili učesnici u tom istom UZP-u.⁴⁹⁵⁸ Pretresno veće je naglasilo da su Šainović, Pavković i Lukić učestvovali u koordiniranju aktivnosti VJ-a i MUP-a na Kosovu.⁴⁹⁵⁹ Prema tome, Lukićevi argumenti da on nije imao vlast nad pripadnicima VJ-a ni pristup njihovim izveštajima i da je dobijao informacije da je policija hapsila navodne izvršioce, nisu relevantni. Isto tako, njegov argument da Pretresno veće nije navelo razloge zašto se zločini koje je počinio VJ mogu njemu pripisati neutemeljen je.⁴⁹⁶⁰ Shodno tome, Žalbeno veće odbija njegove argumente u vezi s tim.⁴⁹⁶¹

snaga SRJ i Srbije kojima su rukovodili" (Prvostepena presuda, tom 3, par. 11), a da Lukić to pogrešno tumači kao zaključak Pretresnog veća (Lukićev žalbeni podnesak, par. 367).

⁴⁹⁵² V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 104.

⁴⁹⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 59; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 196, 198, 256.

⁴⁹⁵⁴ Up. gore, par. 1259, 1261.

⁴⁹⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 225; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 168; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413.

⁴⁹⁵⁶ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 99.

⁴⁹⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1132.

⁴⁹⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1132.

⁴⁹⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1132.

⁴⁹⁶⁰ Žalbeno veće primećuje da, aludiranjem na zaključke Pretresnog veća o individualnoj krivičnoj odgovornosti Lazarevića i Ojdanića, Lukić isto tako ne pravi razliku između različitih pojmova odgovornosti. Pretresno veće je zaključilo da je Lukić odgovoran prema UZP-u, dok je za Ojdanića i Lazarevića utvrđeno da su odgovorni za pomaganje i podržavanje zločina prisilnog premeštanja i deportacije, koje su počinili pripadnici VJ-a (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 618, 628, 630, 919, 927, 930, 1138).

⁴⁹⁶¹ Odbijaju se, u relevantnom delu, Lukićevi podosnovi H, O, O(1)(e) i GG(2).

8. Navodne greške u vezi s Lukićevom odgovornošću prema trećoj kategoriji UZP-a(a) Uvod

1522. Pretresno veće je zaključilo da je Lukić bio učesnik u UZP-u, čiji je zajednički cilj bio da se obezbedi trajna kontrola vlasti SRJ i Srbije nad Kosovom.⁴⁹⁶² Pošto je zaključilo da je zajednički cilj trebalo ostvariti putem zločina deportacije i prisilnog premeštanja, Pretresno veće je razmotrilo da li je, prema trećoj kategoriji UZP-a, Lukić mogao da predvidi da će doći do zločina ubistva i progona, između ostalog putem ubistva, seksualnog zlostavljanja i razaranja kulturnih dobara,⁴⁹⁶³ i da li je voljno preuzeo rizik da će oni biti počinjeni.⁴⁹⁶⁴ Pretresno veće je zaključilo da je Lukić mogao da predvidi zločine ubistva, kao kršenje zakona i običaja ratovanja, i ubistva i progona, putem ubistva i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, kao zločine protiv čovečnosti.⁴⁹⁶⁵

1523. Pretresno veće je zbog toga Lukiću izreklo osuđujuću presudu za ubistvo, kao kršenje zakona i običaja ratovanja, i ubistvo i progon, putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti, počinjene u gradu Đakovici (u noći 1. aprila 1999),⁴⁹⁶⁶ Korenici i Meji (27. april 1999),⁴⁹⁶⁷ Beloj Crkvi (25. mart 1999),⁴⁹⁶⁸ Maloj Kruši (26. mart 1999),⁴⁹⁶⁹ gradu Suvoj Reci (26. mart 1999),⁴⁹⁷⁰ Izbici (28. mart 1999),⁴⁹⁷¹ nedaleko od Gornje Sudimlje u vezi s konvojem (2. i 3. maj 1999)⁴⁹⁷² i u Dubravi (oko 25. maja 1999).⁴⁹⁷³ Pretresno veće je Lukiću takođe izreklo osuđujuću presudu za progon, putem razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, počinjen u Celini (28. mart 1999),⁴⁹⁷⁴ gradu Suvoj Reci (tokom napada koji je počeo 26. marta 1999),⁴⁹⁷⁵ u Vučitrnu (27. mart 1999)⁴⁹⁷⁶ i Vlašici (6. aprila 1999. ili približno tog datuma).⁴⁹⁷⁷

1524. Lukić navodi da je Pretresno veće pogrešilo kada mu je izreklo osuđujuću presudu za ubistvo, kao kršenje zakona i običaja ratovanja, i ubistvo i progon, putem ubistva i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, kao zločine protiv čovečnosti.⁴⁹⁷⁸ Tužilaštvo u odgovoru navodi

⁴⁹⁶² Prvostepena presuda, tom 3, par. 95, 1130.

⁴⁹⁶³ Iako Pretresno veće upućuje na "kulturna dobra", Žalbeno veće pretpostavlja da taj izraz podrazumeva "kulturne i verske objekte".

⁴⁹⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 94-95, 1133.

⁴⁹⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1134, 1136, 1138.

⁴⁹⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1192.

⁴⁹⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1197.

⁴⁹⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 382, 1211.

⁴⁹⁶⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1213.

⁴⁹⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1217.

⁴⁹⁷¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1223.

⁴⁹⁷² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1235-1236.

⁴⁹⁷³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1149, 1259.

⁴⁹⁷⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 390, 1206, 1209.

⁴⁹⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1218. Pretresno veće nije izvelo konkretan zaključak u vezi s datumom kada je uništena džamija (v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 508-510).

⁴⁹⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 746, 1234.

⁴⁹⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 937, 946, 1249.

⁴⁹⁷⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 501-502.

da su Lukićevi argumenti "nerazrađene i nepotkrepljene tvrdnje" koje ne pokazuju grešku, pa ih treba odbaciti bez razmatranja.⁴⁹⁷⁹

1525. Žalbeno veće skreće pažnju na svoj zaključak na drugim mestima u ovoj Presudi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je za odgovornost prema trećoj kategoriji UZP-a potrebno da je optuženi mogao da predvidi da će zločini "biti počinjeni", čime je primenilo standard "verovatnoće".⁴⁹⁸⁰ Ispravan pravni standard za *mens reu* za treću kategoriju UZP-a iziskuje da je optuženi mogao da predvidi da bi takav zločin mogao da počinji neki učesnik u UZP-u ili jedna ili više osoba koje optuženi (ili bilo koji drugi učesnik u UZP-u) koristi za izvršenje *actusa reusa* zločina koji je deo zajedničkog cilja⁴⁹⁸¹ i da je optuženi voljno preuzeo rizik da se takav zločin može dogoditi time što se priključio ili dalje učestvovao u tom poduhvatu.⁴⁹⁸² Kao posledica te pravne greške, Pretresno veće je na zločine koji izlaze iz okvira zajedničkog cilja primenilo viši stepen predvidljivosti onog koji je potreban prema ispravnom pravnom standardu. Žalbeno veće će imati to na umu pri oceni argumentacije strana u postupku.⁴⁹⁸³

(b) Navodna greška pri izvođenju zaključka da je Lukić mogao da predvidi činjenje ubistva kosovskih Albanaca i da je voljno prihvatio taj rizik

1526. Kada je zaključilo da je Lukić mogao da predvidi zločine ubistva, kao kršenja zakona ili običaja ratovanja, i ubistva i progona, putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti, Pretresno veće je stalo na sledeće stanovište:

[...] Lukić je imao nameru da silom raseli deo albanskog stanovništva Kosova i delio je tu nameru s drugim učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, čiji je cilj bio prisilno raseljavanje kosovskih Albanaca širom Kosova i njihova deportacija s Kosova kako bi se zadržala kontrola nad Pokrajinom. Lukić je bio svestan velike netrpeljivosti između stanovnika srpske nacionalnosti i kosovskih Albanaca tokom 1998. godine i 1999. godine na Kosovu. Bio je svestan konteksta u kom je došlo do prisilnog raseljavanja. Stoga se moglo razumno predvideti da će drugi zločini, uključujući ubistvo, biti počinjeni od strane fizičkih i posrednih izvršilaca s namerom da se izvrši diskriminacija nad kosovskim Albancima.[2835] Veće je mišljenja da su Lukića njegova detaljna saznanja o događajima na terenu na Kosovu 1998. i 1999. godine morala upozoriti da će, usled raseljavanja do kog je došlo 1999. godine, VJ i MUP počiniti ta ubistva.⁴⁹⁸⁴

⁴⁹⁷⁹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 208, 450, 490-491, fusnota 1566.

⁴⁹⁸⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 111, gde se upućuje na Odluku u predmetu *Brđanin*, par. 5, Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 83. V. dole, pododeljak VII.G.2.

⁴⁹⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, 411.

⁴⁹⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 204, 220, 228; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 99. V. takođe Odluka u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu *Karadžić*, par. 15, 18, gde se takođe smatra da mogućnost da zločin bude počinjen mora biti "dovoljno znatna da je optuženi može predvidjeti".

⁴⁹⁸³ Tokom žalbenog pretresa, Lukić je tvrdio da je, bez obzira na to da li je Pretresno veće primenilo ispravan pravni standard u vezi s uslovom *mens rea* za treću kategoriju UZP-a, njemu pogrešno izrečena osuđujuća presuda na osnovu tog vida odgovornosti (žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 485). Tužilaštvo je u odgovoru tvrdilo da, ako Žalbeno veće zaključi da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku u vezi sa standardom *mens rea* za odgovornost prema trećoj kategoriji UZP-a, to neće imati uticaja na Lukićeve osuđujuće presude za odgovornost prema trećoj kategoriji UZP-a (žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 557-558).

⁴⁹⁸⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1134, gde se upućuje na DP P948, str. 67-68, 133, 167-168.

1527. Pretresno veće je svoj zaključak zasnovalo na Lukićevom znanju za: (i) incident u Gornjem Obrinju u oktobru 1998. i (ii) na njegovoj depeši od 6. maja 1999, u kojoj je od načelnika SUP-ova na Kosovu tražio da sve pripadnike PJP-a upoznaju sa sadržinom članka objavljenog u *Politici*, u kojem se navode tvrdnje o ubistvima koja su počinile snage VJ-a i u kojoj im daje uputstvo da spreče ubijanje, silovanje i pljačkanje.⁴⁹⁸⁵

(i) Argumentacija strana u postupku

1528. Lukić tvrdi da je zaključak da je on odgovoran, na osnovu treće kategorije UZP-a, za ubistva koja su počinili pripadnici VJ-a "apsurdan", imajući u vidu zaključak Pretresnog veća da Lazarević, komandant Prištinskog korpusa, nije odgovoran za te zločine.⁴⁹⁸⁶

1529. Lukić takođe tvrdi da je Pretresno veće napravilo grešku kada se, pri izvođenju zaključka da je on bio obavešten da će pripadnici VJ-a i MUP-a najverovatnije počiniti ubistvo i progon putem ubistva, oslonilo na incident u Gornjem Obrinju u oktobru 1998.⁴⁹⁸⁷ On tvrdi da je OVK sprečio uviđaj na licu mesta u vezi s tim navodnim ubistvima, uprkos naporima "nadležnih organa".⁴⁹⁸⁸ Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo u oceni njegovog dopisa kojim je tražio od načelnika SUP-ova na Kosovu da sve pripadnike PJP-a upoznaju sa sadržinom članka iz *Politike* i navodi da se u tom članku ne sugerise da su ubistvo počinili pripadnici VJ-a koji su delovali u sadejstvu sa snagama MUP-a.⁴⁹⁸⁹ On navodi da taj dopis takođe ne pokazuje da je on bio obavešten da će se ubistva dogoditi, ni da je voljno preuzeo taj rizik.⁴⁹⁹⁰

1530. Lukić dalje navodi da se njegova osuđujuća presuda za ubistvo počinjeno u Đakovici mora poništiti jer nema dokaza da je on stvarno znao da je taj zločin počinjen.⁴⁹⁹¹ On navodi da je, u najboljem slučaju, mogao da raspolaže saznanjima da lokalni organi vode istrage o teškim ubistvima – te okolnosti su Pretresno veće navele da oslobode Milutinovića.⁴⁹⁹² On takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je u vezi s njim ustanovilo "vezu između procesa

⁴⁹⁸⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1134, gde se upućuje na DP P1468, str. 136, DP IC-199, str. 7, DP 5D1289 (prihvaćen i kao DP P2159).

⁴⁹⁸⁶ Lukićev žalbeni podnesak, par. 498, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 928.

⁴⁹⁸⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 499-500, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1134. V. takođe žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 497-500.

⁴⁹⁸⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 500.

⁴⁹⁸⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 501. V. takođe DP 5D1289 (prihvaćen i kao DP P2159); žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 514.

⁴⁹⁹⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 501.

⁴⁹⁹¹ Lukić navodi da nema dokaza da je on bio prisutan u Đakovici 27. ili 28. aprila 1999. On takođe navodi da nema dokaza da je bio obavešten o ubistvima putem izveštaja MUP-a, a da se u izveštaju VJ-a na tu temu samo upućuje na to da su ubijani "teroristi" (Lukićev žalbeni podnesak, par. 700-703, gde se upućuje na Miroslav Mijatović, 12. februar 2008, T. 22222-22223, Radovan Vučurević, 25. februar 2008, T. 23052-23053, Radovan Žlatković, 15. april 2008, T. 25304-25305, DP 6D1232, DP 6D1233, DP 6D1234, DP 6D1235, DP 6D1236, DP 6D1237, DP 6D1238, DP 6D1239, DP 6D1240, DP 6D1241, DP 6D1242, DP 6D1243, DP 6D1244, DP 6D1245, DP 6D1246, DP 6D1247, DP 6D1248, DP 6D1249, DP 6D1250, DP 6D1251, DP 6D1252, DP 6D1254, DP 6D1255, DP 6D1256, DP 6D1257, DP 6D1259, DP 6D1260, DP 6D1261, DP 6D1468, DP P1693).

⁴⁹⁹² Lukićev žalbeni podnesak, par. 703, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 281.

ekshumacije/pokopavanja i krivične odgovornosti i učešća snaga MUP-a".⁴⁹⁹³ Po njegovom mišljenju, pošto je oslobođen optužbe za učešće u sakrivanju tela, koja su ogromnom većinom bila tela žrtava iz Đakovice, bilo je neprimereno proglasiti ga krivično odgovornim za ubistvo na osnovu tog istog sakrivanja.⁴⁹⁹⁴

1531. U vezi sa zločinima u Gornjem Obrinju, tužilaštvo odgovara da Lukić nije formulisao grešku i da samo nastoji da ocenu dokaza od strane Pretresnog veća zameni sopstvenom ocenom.⁴⁹⁹⁵ Tužilaštvo takođe tvrdi da Lukićevi argumenti da nije raspolagao stvarnim saznanjima o ubistvima počinjenim u Đakovici nisu relevantni.⁴⁹⁹⁶ Tužilaštvo ističe da Lukić ne osporava činjenicu da je zbog njegovih ranijih saznanja o kriminalnim radnjama VJ-a i MUP-a realno mogao da predvidi rizik da će ubistva biti počinjena.⁴⁹⁹⁷

(ii) Analiza

1532. Žalbeno veće će se najpre baviti Lukićevim prigovorima na činjenične zaključke Pretresnog veća u vezi s njegovim znanjem o činjenju ranijih zločina, zbog čega je, prema tumačenju Pretresnog veća, kao i zbog drugih faktora, mogao da predvidi zločine koji izlaze iz okvira zajedničkog cilja, kao i njegovim argumentom da nije voljno preuzeo rizik da će ti zločini biti počinjeni. Žalbeno veće će pri tome primeniti standard razumnosti.⁴⁹⁹⁸ Ono će se zatim baviti uticajem eventualne pravne greške Pretresnog veća⁴⁹⁹⁹ na zaključak da je Lukić mogao da predvidi zločine ubistva, kao kršenje zakona i običaja ratovanja, i ubistva i progona, putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti, i da je voljno preuzeo rizik da će oni biti počinjeni, prema trećoj kategoriji UZP-a.

1533. Tvrdeći da ne treba da bude odgovoran za ubistvo prema trećoj kategoriji UZP-a zato što Lazarević nije proglašen odgovornim za te zločine, Lukić pogrešno tumači pravo u vezi s odgovornošću za treću kategoriju UZP-a. Za razliku od Lazarevića, kojem je izrečena osuđujuća presuda za pomaganje i podržavanje zločina, za Lukića je utvrđeno da je bio učesnik u UZP-u,⁵⁰⁰⁰ pa se stoga u kontekstu njegove krivične odgovornosti javlja pitanje predvidljivosti.

1534. U vezi s incidentom u Gornjem Obrinju, Žalbeno veće podseća na svoj zaključak da je Pretresno veće napravilo grešku kada se oslonilo na rasprave vođene na dva sastanka Zajedničke

⁴⁹⁹³ Lukićev žalbeni podnesak, par. 704.

⁴⁹⁹⁴ Lukićev žalbeni podnesak, par. 704-705, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1113.

⁴⁹⁹⁵ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 214.

⁴⁹⁹⁶ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 449-450.

⁴⁹⁹⁷ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 450.

⁴⁹⁹⁸ V. gore, par. 22.

⁴⁹⁹⁹ V. gore, par. 1525. V. takođe dole, pododeljak VII.G.2.

⁵⁰⁰⁰ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1138.

komande u vezi sa zajedničkom akcijom MUP-a i VJ-a u Gornjem Obrinju i zaključilo da je Lukić imao razloga da veruje da su se tokom tog incidenta dogodili zločini.⁵⁰⁰¹ U tim okolnostima, Žalbeno veće zaključuje da se razuman presuditelj u činjenicama nije mogao osloniti na te dokaze pri izvođenju zaključka da je Lukić mogao da predvidi ubistvo.

1535. Pretresno veće je zaključilo da je Lukić 6. maja 1999. poslao načelnicima SUP-ova na Kosovu i komandantima odreda PJP-a i SAJ-a na Kosovu kopiju članka iz *Politike* od 5. maja 1999.⁵⁰⁰² On im je naložio da svoje snage upoznaju sa sadržinom tog članka, koji se odnosio na sastanak održan 4. maja 1999. u Beogradu, na kojem su bili Milošević, Pavković, Lukić i drugi visoki funkcioneri.⁵⁰⁰³ U članku iz *Politike* navodi se da su se "snage bezbednosti bavile [...] brojnim slučajevima nasilja, ubistava, pljačke i drugih zločina, uhapsivši nekoliko stotina počinilaca čiji zločini su predstavljali veliku opasnost za civilno stanovništvo".⁵⁰⁰⁴ Dalje u članku navodi se da su vojni sudovi izrekli veliki broj kazni za počinjene zločine i da su komandanti jedinica vojske i policije "utvrdili [...] planirane mere i aktivnosti koji će im omogućiti da izvršavaju svoje zadatke na legalan, profesionalan, predan i sveobuhvatan način".⁵⁰⁰⁵ U vezi s tim člankom, Lukić je načelnicima SUP-ova i komandantima PJP-a i SAJ-a naložio da preduzmu "sve mere u cilju sprečavanja paravojnih formacija i pojedinaca da [...] vrše nasilje, [uključujući] ubistva".⁵⁰⁰⁶ Žalbeno veće smatra da se razuman presuditelj o činjenicama mogao osloniti na ovaj dokaz pri izvođenju zaključka da je Lukić mogao da predvidi ubistva koja su počinile snage MUP-a i VJ-a.

1536. Žalbeno veće je, pri ocenjivanju da li je Lukić mogao da predvidi ubistva, zaključilo da je Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo na informacije koje je on o incidentu u Gornjem Obrinju dobio na sastancima Zajedničke komande. Žalbeno veće će stoga razmotriti da li ostali činjenični zaključci Pretresnog veća dokazuju da je Lukić mogao da predvidi ubistva na osnovu treće kategorije UZP-a. Žalbeno veće će pritom primeniti ispravan pravni standard koji iziskuje da je optuženi mogao da predvidi da bi takav zločin mogao da počini neki učesnik u UZP-u ili jedno ili više lica koje optuženi (ili bilo koji drugi učesnik u UZP-u) koristi za izvršenje *actusa reusa* zločina koji su deo zajedničkog cilja⁵⁰⁰⁷ i da je optuženi voljno preuzeo rizik da bi moglo da dođe do takvog zločina time što se priključio poduhvatu ili nastavio da učestvuje u njemu.⁵⁰⁰⁸

⁵⁰⁰¹ V. gore, par. 1461.

⁵⁰⁰² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1005, 1095. V. takođe gore, pododeljak VII.F.4.(c)(ii).

⁵⁰⁰³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1005, gde se upućuje na DP 5D1289.

⁵⁰⁰⁴ DP P1696, str. 1.

⁵⁰⁰⁵ DP P1696, str. 2.

⁵⁰⁰⁶ DP 5D1289, str. 2. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 1005, 1093.

⁵⁰⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Brdanin*, par. 365, 411.

⁵⁰⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 204, 220, 228; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 99. V. takođe Odluka u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu

1537. Žalbeno veće je potvrdilo zaključak Pretresnog veća da je Lukić imao nameru da prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova kako unutar tako i izvan Kosova i time obezbedi trajnu kontrolu vlasti SRJ i Srbije nad tom pokrajinom.⁵⁰⁰⁹ Dokazi koje je Pretresno veće razmotrilo pokazuju da je Lukić bio svestan raznih kriminalnih dela i dela nasilja počinjenih prema albanskom stanovništvu Kosova i tokom 1998. i tokom 1999. U vezi s Lukićevim znanjem tokom 1998,⁵⁰¹⁰ Pretresno veće je razmotrilo dokaze o tome da je Lukiću rečeno da su snage MUP-a i VJ-a navodno koristile prekomernu silu tokom zajedničkih dejstava⁵⁰¹¹ i da je bio obavešten o brojnim slučajevima podmetanja požara,⁵⁰¹² kao i da se "pale sela, uništava[...] letin[a], ubijaju domaće životinje, zastrašuju civil[i] kosovsk[i] Albanc[i] i isteruju [...] iz njihovih domova".⁵⁰¹³ Pretresno veće je takođe napomenulo da je Lukić bio svestan navoda o široko rasprostranjenim zločinima koje su snage VJ-a i MUP-a počinile 1998. i koji su doveli do raseljavanja 230.000 kosovskih Albanaca s Kosova.⁵⁰¹⁴ U vezi s Lukićevim znanjem tokom 1999, Pretresno veće je zaključilo da je, putem raznih alternativnih mogućnosti izveštavanja, Lukić redovno obaveštavan o događajima na celom Kosovu.⁵⁰¹⁵ Pretresno veće je primilo na znanje dokaze da je 1. aprila 1999. Lukić izdao uputstvo načelnicima SUP-ova Kosova da izveštavaju Štab MUP-a o zločinima, uključujući ubistva, počinjenim u njihovim zonama odgovornosti,⁵⁰¹⁶ kao i da je 6. maja 1999. izdato novo uputstvo kojim se od načelnika SUP-ova na Kosovu tražilo da dva puta mesečno podnose izveštaje o najtežim zločinima, kao što su ubistva, silovanja, zlostavljanja i paljevine.⁵⁰¹⁷ Dana 4. maja 1999, Lukić je prisustvovao sastanku na kojem su učestvovali Milošević i drugi visoki funkcioneri i na kojem su predočene informacije da su se "snage bezbednosti" bavile brojnim slučajevima nasilja,

Karadžić, par. 15, 18, gde se takođe navodi da mogućnost počinjenja zločina mora da bude "dovoljno znatna da je optuženi može predvidjeti".

⁵⁰⁰⁹ V. gore, pododeljak VII.F.5.(g).

⁵⁰¹⁰ Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće primilo na znanje dokaze da je izveštaj o incidentu u Gornjem Obrinju koji je objavio *Human Rights Watch* distribuiran najširem krugu sredstava masovnog informisanja i vladinim organizacijama u SRJ i Srbiji, kao i sredstvima javnog informisanja na srpskom i albanskom jeziku na Kosovu u februaru 1999. (Prvostepena presuda, tom 1, par. 900, gde se upućuje na Frederick Abrahams, DP P2228, str. 7, DP P441, str. 35-39. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 252, 448, 543). Na žalbenom pretresu, tužilaštvo je tvrdilo da to ukazuje na to da je Lukić znao za ubistva tokom tog incidenta (žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 554-555). Međutim, Žalbeno veće se nije uverilo da je Lukić stvarno bio obavešten o sadržini tog izveštaja. U vezi s tim, Žalbeno veće prima na znanje svedočenje Fredericka Abrahamsa da je *Human Rights Watch* distribuirao dokumente MUP-u, ali ne i organima i strukturama policije na teritoriji Kosova (Frederick Abrahams, 13. jul 2006, T. 811-813, 818; *ibid.*, 7. avgust 2006, T. 968-969), kao i da Pretresno veće nije ni zaključilo da je Lukić stvarno bio svestan njegovog sadržaja, niti se oslonilo na dokaze u vezi s tim kako bi zaključilo da je on znao za navode o teškim kriminalnim radnjama snaga MUP-a tokom 1998. (v., konkretno, Prvostepena presuda, tom 3, par. 1079-1086, 1120).

⁵⁰¹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1043, 1084, gde se upućuje na DP P2544. V. takođe gore, pododeljci VII.F.5.(b)(i) i VII.F.5.(b)(ii).

⁵⁰¹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1080, gde se upućuje na DP P1468, str. 46, 52, 96, 125. V. takođe gore, pododeljak VII.F.5.(b)(ii).

⁵⁰¹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1082, gde se upućuje na Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12149-12153. V. takođe gore, pododeljak VII.F.5.(b)(ii).

⁵⁰¹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1085, 1120, gde se upućuje na DP P455, str. 1, DP P456, str. 1.

⁵⁰¹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1090, 1123.

⁵⁰¹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1093, gde se upućuje na DP 6D808.

⁵⁰¹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1093, gde se upućuje na DP 6D874.

ubistva, pljačke i drugih zločina,⁵⁰¹⁸ pa je on 6. maja 1999. naložio načelnicima SUP-ova na Kosovu da spreče ubijanja, silovanja i pljačku.⁵⁰¹⁹ Pretresno veće je takođe primetilo da je, na sastanku Štaba MUP-a održanom 7. maja 1999, Lukić izjavio da je prijavljeni broj uviđaja u vezi s ubistvima nerealno mali.⁵⁰²⁰ Pored toga, Pretresno veće je uzelo u obzir dokaze koji pokazuju da je Lukić bio svestan velikog broja raseljenih albanskih civila s Kosova tokom 1999.⁵⁰²¹

1538. Žalbno veće podseća da standard *mens rea* za treću kategoriju UZP-a iziskuje da mogućnost počinjenja zločina mora biti dovoljno znatna da je optuženi može predvideti.⁵⁰²² Gorenavedeni dokazi pokazuju da je pre 4. maja 1999, kada je konkretno saznao za ubistva, Lukić bio svestan navoda o upotrebi prekomerne sile, paljevinama, razaranju imovine, ubijanju stoke, zastrašivanju i raseljavanju albanskih civila s Kosova tokom 1998. i prisilnom raseljavanju albanskih civila s Kosova tokom 1999. Pored toga, Pretresno veće je primilo na znanje činjenicu da je Lukić bio svestan netrpeljivosti između Srba i Albanaca na Kosovu, kao i konteksta u kojem je došlo do prisilnog raseljavanja.⁵⁰²³ Lukić je, nesumnjivo, bio svestan zastrašivanja albanskog civilnog stanovništva na Kosovu i atmosfere nasilja i nesigurnosti usled kojih je albansko stanovništvo Kosova bilo posebno izloženo širokom dijapazonu kriminalnih dela. Žalbno veće smatra da Lukićevo uputstvo od 1. aprila 1999. poslato načelnicima SUP-ova na Kosovu da izveštavaju o zločinima, uključujući ubistva, počinjenim u njihovim zonama odgovornosti⁵⁰²⁴ ukazuje na to da je Lukić u to vreme znao za mogućnost da bi snage SRJ i Srbije na Kosovu mogle počiniti ubistva. Žalbno veće se stoga van razumne sumnje uverilo da je jedini razuman zaključak, barem počev od 1. aprila 1999, bio da je Lukić mogao da predvidi ubistva.

1539. Pored toga, Žalbno veće primećuje da je Lukić, u svojstvu načelnika štaba MUP-a u Prištini, nastavio da radi na ostvarenju zajedničkog plana UZP-a posle 1. aprila 1999.⁵⁰²⁵ Žalbno veće stoga zaključuje da je Lukić voljno preuzeo rizik da bi, počev od tog datuma, mogla biti počinjena ubistva.

⁵⁰¹⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1095, 1125, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1696, str. 1. V. takođe gore, pododeljak VII.F.5.(c)(i)a.

⁵⁰¹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1095, 1134, gde se upućuje na DP 5D1289 (prihvaćen i kao DP P2159). V. takođe gore, par. 1535.

⁵⁰²⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1126, gde se upućuje na DP P1996, str. 10. V. takođe gore, pododeljak VII.F.5.(c)(i)b.

⁵⁰²¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1094, 1096, 1124, 1127, gde se upućuje na DP 6D666, DP 6D778, DP 6D1232, DP 6D1236 (prihvaćen i kao DP P1099), DP 6D1238, DP 6D1239, DP 6D1240, DP 6D1241, DP 6D1242, DP 6D1244, DP 6D1254, DP 6D1255, DP 6D1256, DP 6D1257, DP 6D1259, DP 6D1260, DP 6D1261, DP P1693, DP P1993. V. takođe gore, pododeljak VII.F.5.(d).

⁵⁰²² Odluka u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu *Karadžić*, par. 18.

⁵⁰²³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1134.

⁵⁰²⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1093, gde se upućuje na DP 6D808.

⁵⁰²⁵ V., npr., Prvostepena presuda, tom 3, par. 1052-1057, 1059 (Lukićeva uloga u izveštavanju MUP-a u Beogradu); *ibid.*, tom 3, par. 1000 (Lukićevo učešće na sastanku održanom 4. aprila 1999); *ibid.*, tom 3, par. 1038, 1095 (Lukićevo učešće na sastanku održanom 4. maja 1999. u Beogradu); *ibid.*, tom 3, par. 1006-1009, 1066, 1096, 1126-1127; DP 6D802, par. 19 (Lukićevo učešće na sastancima Štaba MUP-a održanim 7. i 11. maja 1999); Prvostepena presuda, tom 3, par. 1040 (Lukićevo prisustvo na sastanku Zajedničke komande održanom 1. juna 1999).

1540. Žalbeno veće se sada okreće Lukićevim argumentima u vezi s njegovom osuđujućom presudom za ubistva počinjena u Đakovici i zaključuje da Lukić pogrešno shvata treću kategoriju odgovornosti na osnovu UZP-a. Pretresno veće nije moralo da utvrdi da je on stvarno bio svestan da se zločini izvan okvira zajedničkog cilja čine; bilo je dovoljno da je on mogao da predvidi da će do njih doći i da su se ti zločini zaista dogodili.⁵⁰²⁶ Shodno tome, Lukićev argument da on nije znao za ubistva u Đakovici nije primeren u kontekstu njegove odgovornosti prema trećoj kategoriji UZP-a. Lukićev argument da je Pretresno veće postupilo neprimereno kada mu je izreklo osuđujuću presudu za ubistvo u Đakovici, dok je istovremeno zaključilo da on nije učestvovao u sakrivanju tela, isto tako je nepotkrepljen. Zaključci Pretresnog veća u vezi s tim da Lukić nije učestvovao u sakrivanju tela nisu relevantni za njegovu krivicu za ubistvo koja, kako je gore navedeno, proističe iz činjenice da je on mogao predvideti ubistva na osnovu odgovornosti prema trećoj kategoriji UZP-a.

⁵⁰²⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 150.

(iii) Zaključak

1541. Shodno tome, Žalbena veće delimično odobrava Lukićevu žalbu u vezi s njegovom odgovornošću za ubistva na osnovu treće kategorije UZP-a⁵⁰²⁷ i poništava njegove osuđujuće presude za ubistvo, kao kršenje zakona i običaja ratovanja, i ubistvo i progon, putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti, počinjene 1. aprila 1999. i pre tog datuma, i to u Beloj Crkvi (25. mart 1999),⁵⁰²⁸ Maloj Kruši (26. mart 1999),⁵⁰²⁹ gradu Suvoj Reci (26. mart 1999),⁵⁰³⁰ Izbici (28. mart 1999)⁵⁰³¹ i gradu Đakovici (u noći 1. aprila 1999).⁵⁰³² Žalbena veće potvrđuje Lukićeve osuđujuće presude za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja i ubistvo i progon, putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti, počinjene u Korenici i Meji (27. april 1999),⁵⁰³³ nedaleko od Gornje Sudimlje u vezi s konvojem (2. i 3. maj 1999)⁵⁰³⁴ i u Dubravi (oko 25. maja 1999).⁵⁰³⁵ Eventualni uticaj ovog zaključka na Lukićevu kaznu biće razmotren dalje u tekstu.⁵⁰³⁶

(c) Navodna greška pri izvođenju zaključka da je Lukić mogao da predvidi razaranje ili nanošenje štete verskim objektima i da je voljno preuzeo taj rizik

1542. U vezi s Lukićevom odgovornošću za progon, putem razaranja ili nanošenje štete verskim objektima, Pretresno veće je konstatovalo:

[...] da je Lukiću bilo razumno predvidivo da će snage SRJ i Srbije bezobzirno razarati ili nanositi štetu verskim objektima kosovskih Albanaca, njihovim spomenicima kulture i muslimanskim svetim mestima prilikom prisilnog raseljavanja albanskog stanovništva Kosova. Ovaj sukob je bio obeležen etničkim podelama. Pored toga, zajednički cilj je trebalo postići putem kampanje terora i nasilja nad civilnim albanskim stanovništvom Kosova. Pod tim uslovima, a imajući u vidu da je Lukić tokom sukoba bio detaljno upoznat s događanjima na terenu na Kosovu, neizbežan je zaključak da je Lukiću bilo razumno predvidivo da će snage SRJ i Srbije, prilikom prisilnog premeštanja i deportovanja albanskog stanovništva Kosova, istovremeno bezobzirno razarati njihove verske objekte, spomenike kulture i sveta mesta ili im nanositi štetu.⁵⁰³⁷

(i) Argumentacija strana u postupku

1543. Lukić tvrdi da nije mogao da predvidi da će doći do razaranja ili nanošenje štete verskim objektima i da nije voljno preuzeo rizik da će do toga doći, pošto su sve informacije koje je dobijao u vezi s razaranjem kulturnih ili verskih objekata ukazivale na to da je ono bilo posledica NATO

⁵⁰²⁷ Odobravaju se, u relevantnom delu, Lukićevi podosnovi O(1)(e) i Q(1).

⁵⁰²⁸ Prvostepena presuda, tom 2, par. 382, 1211.

⁵⁰²⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1212-1213.

⁵⁰³⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1214-1215, 1217.

⁵⁰³¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1221, 1223.

⁵⁰³² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1192.

⁵⁰³³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1197. Lukićeva osuđujuća presuda se potvrđuje samo u delu u kojem se odnosi na 13 žrtava. V. gore, pododeljak VI.C.2.

⁵⁰³⁴ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1235-1236.

⁵⁰³⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1149, 1259, 1262.

⁵⁰³⁶ V. dole, pododeljak IX.I.

⁵⁰³⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1136.

bombardovanja.⁵⁰³⁸ Kada je reč o džamiji u Celini, Lukić tvrdi da je Pretresno veće primenilo "dvostruki standard" pri izvođenju zaključka da je on, ali ne i Lazarević, mogao da predvidi da će doći do razaranja te džamije, uprkos činjenici da je Lazarević bio taj koji je naredio tu akciju.⁵⁰³⁹ Lukić takođe navodi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on krivično odgovoran za paljenje džamije u Vlačici.⁵⁰⁴⁰ On napominje da je Pretresno veće zaključilo da su ovo delo počinili pripadnici VJ-a i naoružani meštani i navodi da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao razumno da izvede zaključak o učešću MUP-a.⁵⁰⁴¹

1544. U vezi s paljenjem džamije u Vlačici, tužilaštvo tvrdi da Lukić zanemaruje zaključak Pretresnog veća da je on, kao učesnik u UZP-u, odgovoran za zločine i VJ-a i MUP-a.⁵⁰⁴²

(ii) Analiza

1545. Žalbeno veće podseća da se Lukićeva odgovornost prema trećoj kategoriji UZP-a ne zasniva na stvarnom znanju o tome da su u prošlosti počinjeni slični zločini; ona se zasniva na tome da li je on na osnovu informacija koje su mu bile dostupne mogao da predvidi da bi takvi zločini mogli biti počinjeni ukoliko on bude ostvarivao zajednički cilj UZP-a.⁵⁰⁴³ Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće zaključilo da je Lukić mogao da predvidi da će doći do razaranja četiri džamije zato što se u ovom sukobu radilo o nacionalnim podelama i zajednički plan UZP-a je ostvarivan putem kampanje terora i nasilja prema albanskom civilnom stanovništvu Kosova.⁵⁰⁴⁴ Osim toga, Pretresno veće je na drugim mestima u Prvostepenoj presudi konstatovalo da je Lukić bio obavešten o zločinima koje su počinili pripadnici VJ-a i MUP-a koji su doveli do nanošenja štete imovini kosovskih Albanaca ili njenog razaranja. Ono je zaključilo da su tokom borbenih dejstava 1998. snage SRJ i Srbije počinile brojna dela paljevine za koja je Lukić saznao na sastancima Zajedničke komande i od predstavnika međunarodne zajednice.⁵⁰⁴⁵ Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da je Lukić bio prisutan na sastancima Zajedničke komande održanim: (i) 7. avgusta 1998, na kojem je Šainović rekao sledeće: "Najveću faktičku štetu nanosi nam paljenje kuća bez potrebe [...]"; (ii) 12. avgusta 1998, na kojem je Milomir Minić naložio prisutnima da se mora prestati s paljenjem kuća; (iii) 1. septembra 1998, na kojem je Šainović napomenuo da zadatke treba ostvarivati

⁵⁰³⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 502, gde se upućuje na DP 6D1249, str. 2.

⁵⁰³⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 503.

⁵⁰⁴⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 503, 783, 786.

⁵⁰⁴¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 100, 503, 809. V. takođe Lukićeva replika, par. 123-125. Lukić takođe tvrdi da je Pretresno veće zanemarilo dokaze da je policija sprovela istragu o tom incidentu i pomogla jednom Albancu čiji su roditelji bili zatrpani ispod ruševina (Lukićev žalbeni podnesak, par. 809). Pored toga, Lukić tvrdi da su naoružani meštani koji su nosili tamnoplave uniforme u Vlačici mogli da budu pripadnici Civilne zaštite (*ibid.*, par. 100. V. takođe *ibid.*, par. 91-94).

⁵⁰⁴² Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 103, 498, fusnota 1566.

⁵⁰⁴³ V. Odluka u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu *Karadžić*, par. 18.

⁵⁰⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1136.

⁵⁰⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1080, 1082, gde se upućuje na DP P1468, str. 46, 52, 96, 125; Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12148-12153.

disciplinovano kako bi se izbeglo paljenje; i (iv) 7. septembra 1998, na kojem je Vlastimir Đorđević upozorio na lica koja pale kuće.⁵⁰⁴⁶ Pored toga, Pretresno veće je zaključilo da je Shaun Byrnes rekao Lukiću da je njegov tim "gotovo svakodnevno viđao PJP i druge policijske jedinice kako pale sela [i] uništavaju letinu", kao i da su jedinice PJP-a sredinom ili krajem septembra 1998. viđene kako odlaze iz napuštenih sela kod Kijeva dok su u njima kuće gorele.⁵⁰⁴⁷ U tom kontekstu, neprimereno je Lukićevo oslanjanje na izveštaj MUP-a u kojem se upućuje na to da su džamiju pogodile bombe NATO-a.⁵⁰⁴⁸ Imajući u vidu faktore na koje se oslonilo Pretresno veće i njegove zaključke da je Lukić bio svestan da snage MUP-a i VJ-a razaraju imovinu kosovskih Albanaca, Žalbeno veće zaključuje da je razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da je Lukić mogao da predvidi razaranje ili nanošenje štete verskim objektima.

1546. Dalje, kada tvrdi da ne treba da bude smatran odgovornim za razaranje džamije u Celini jer Lazarević nije proglašen odgovornim, uprkos tome što je on naredio akciju u Celini, Lukić pogrešno tumači pravo na kojem počiva odgovornost prema trećoj kategoriji UZP-a. Žalbeno veće podseća da je, za razliku od Lazarevića, zaključeno da je Lukić bio učesnik u UZP-u i da se stoga u vezi s njim javlja pitanje predvidljivosti.

1547. U vezi s razaranjem džamije u Vlaštici, Pretresno veće je zaključilo da su džamiju spalili vojnici VJ-a i "naoružani meštani".⁵⁰⁴⁹ Pretresno veće je ispravno zaključilo da se zločini koje su počinile snage VJ-a, uključujući razaranje ili nanošenje štete verskim objektima,⁵⁰⁵⁰ mogu pripisati Lukiću zato što je Pavković, još jedan učesnik u UZP-u, imao kontrolu nad tim snagama pri ostvarivanju zajedničkog cilja.⁵⁰⁵¹ Prema tome, Lukićeve argumenti se odbijaju.⁵⁰⁵²

1548. Žalbeno veće stoga zaključuje da Lukić nije dokazao grešku u činjeničnim zaključcima na koje se Pretresno veće oslonilo kada je zaključilo da je on mogao da predvidi da će biti počinjen progon putem razaranja ili nanošenja štete verskim objektima i da je voljno preuzeo taj rizik. Shodno tome, pravna greška Pretresnog veća u vezi sa stepenom predvidljivosti potrebnim prema

⁵⁰⁴⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1080, gde se upućuje na DP P1468, str. 46, 52, 96, 125.

⁵⁰⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1082, gde se upućuje na Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12148-12153.

⁵⁰⁴⁸ V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 502, gde se upućuje na DP 6D1249, str. 2.

⁵⁰⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 946, 1249.

⁵⁰⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1136, gde je zaključeno da je "Lukiću bilo razumno predvidivo da će snage SRJ i Srbije, prilikom prisilnog premeštanja i deportovanja albanskog stanovništva Kosova, istovremeno bezobzirno razarati njihove verske objekte, spomenike kulture i sveta mesta, ili im nanositi štetu". V. takođe *ibid.*, par. 1133.

⁵⁰⁵¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 946; *ibid.*, tom 3, par. 782-783. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 411. Shodno tome, čak i da je Lukić dokazao da je Pretresno veće napravilo grešku kada je zaključilo da su džamiju u Vlaštici spalili, između ostalog, naoružani meštani koji su nosili tamnoplave policijske uniforme, on nije pokazao kako to dovodi u pitanje utemeljenost njegove osuđujuće presude, s obzirom na zaključak Pretresnog veća da su u činjenju tog zločina učestvovali i pripadnici VJ-a, kao i na njegovu odgovornost i za zločine MUP-a i za zločine VJ-a.

⁵⁰⁵² Lukićeve tvrdnje u vezi s policijskom istragom i pomoći pruženoj jednom Albancu isto tako se odbijaju, budući da je Pretresno veće konkretno uzelo u obzir dokaze koji se na to odnose (v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 938). Osim toga, Lukić nije pokazao kako ti postupci policije dovode u sumnju zaključke Pretresnog veća u vezi s učešćem VJ-a u zločinu ili kako ga oslobađaju odgovornosti prema članu 7(1) Statuta.

trećoj kategoriji UZP-a nema uticaja na Lukićevu osuđujuću presudu za progon putem razaranja ili nanošenja štete verskim objektima. Pošto je na osnovu činjeničnih zaključaka Pretresnog veća ispunjen viši stepen predvidljivosti, niži stepen predvidljivosti ispunjen je *a fortiori*.⁵⁰⁵³

(iii) Zaključak

1549. Imajući u vidu gorenavedeno, Lukić nije dokazao bilo kakvu grešku u zaključku Pretresnog veća u vezi s njegovom odgovornošću prema trećoj kategoriji UZP-a za razaranja ili nanošenje štete verskim objektima. Žalbena veće odbija Lukićeve argumente u vezi s tim.⁵⁰⁵⁴

G. Žalba tužilaštva u vezi s navodnim greškama u pogledu uslova *mens rea* za treću kategoriju UZP-a kad je reč o progonu putem seksualnog zlostavljanja

1. Uvod

1550. Pretresno veće je zaključilo da je progon kao zločin protiv čovečnosti počinjen putem seksualnih zlostavljanja 29. marta 1999. ili približno tog datuma u Belegu i sredinom aprila 1999. u Ćirezu.⁵⁰⁵⁵ Iako je Pavkoviću izreklo osuđujuću presudu za te zločine na osnovu treće kategorije UZP-a,⁵⁰⁵⁶ Pretresno veće je Šainovića i Lukića oslobodilo optužbi, zaključivši da tužilaštvo nije uspelo da dokaže da su oni mogli razumno predvideti te zločine, što povlači odgovornost prema trećoj kategoriji UZP-a.⁵⁰⁵⁷ Da bi se krivična odgovornost na osnovu treće kategorije UZP-a mogla pripisati nekom optuženom, Pretresno veće je zaključilo da, u skladu s odlukom Žalbenog veća u predmetu *Brđanin*, "na osnovu informacija dostupnih optuženom, mora da bude razumno predvidivo da će zločin ili krivično delo u osnovi biti počinjeni".⁵⁰⁵⁸

1551. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće, time što je oslobodilo optužbi Šainovića i Lukića za progon putem seksualnih zlostavljanja počinjenih u Belegu i Ćirezu, napravilo pravnu grešku jer je primenilo pogrešan standard *mens rea* za odgovornost prema trećoj kategoriji UZP-a.⁵⁰⁵⁹ Tužilaštvo traži da Žalbena veće primeni ispravan pravni standard i poništi oslobađajuće presude Šainoviću i Lukiću u vezi s tim.⁵⁰⁶⁰

⁵⁰⁵³ V. gore, par. 1525; dole, pododeljak VII.G.2.

⁵⁰⁵⁴ Odbijau se, u relevantnom delu, Lukićev podosnov D(2), osnov GG i podosnov O(1)(e).

⁵⁰⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 68, 1187-1188, 1224.

⁵⁰⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 785.

⁵⁰⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 469, 472, 1133, 1135.

⁵⁰⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 111, gde se upućuje na Odluku u predmetu *Brđanin*, par. 5, Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 83.

⁵⁰⁵⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 60.

⁵⁰⁶⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 63, 66, 82. V. takođe *ibid.*, fusnota 137. Tužilaštvo takođe tvrdi da Žalbena veće treba da im poveća kazne (*ibid.*, par. 63, 82).

1552. U vezi sa seksualnim zlostavljanjima počinjenim 1. aprila i krajem maja 1999. u Prištini, Pretresno veće je zaključilo da tužilaštvo nije dokazalo da su izvršioi zločina delovali s diskriminatornom namerom, pa stoga nije dokazalo da seksualna zlostavljanja o kojima je reč predstavljaju progon kao zločin protiv čovečnosti.⁵⁰⁶¹ Budući da se u Optužnici optuženi terete za seksualno zlostavljanje samo kao za oblik progona, Pretresno veće nije dalje razmatralo pitanje da li su Šainović, Pavković ili Lukić odgovorni za seksualna zlostavljanja počinjena u Prištini.⁵⁰⁶² Žalbeno veće podseća da je poništilo zaključak Pretresnog veća da seksualna zlostavljanja počinjena u Prištini ne predstavljaju progon,⁵⁰⁶³ pa će stoga razmotriti argumente tužilaštva da Šainovića, Pavkovića i Lukića treba osuditi za seksualna zlostavljanja počinjena u Prištini.⁵⁰⁶⁴

2. Navodna pravna greška u vezi s uslovom *mens rea* za treću kategoriju UZP-a

(a) Argumentacija strana u postupku

1553. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku u vezi s uslovom *mens rea* za treću kategoriju UZP-a time što je primenilo standard "verovatnoće" zasnovan na Odluci u predmetu *Brđanin* i time pogrešno postavilo uslov da mora da bude razumno predvidljivo da će relevantni zločini "biti počinjeni".⁵⁰⁶⁵ Tužilaštvo navodi da praksa u žalbenom postuku primenjivana posle Odluke u predmetu *Brđanin*, kao što je formulisano u Odluci u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu *Karadžić*, iziskuje svest da će zločin biti "moguća", a ne "verovatna" posledica sprovođenja UZP-a.⁵⁰⁶⁶

1554. Šainović u odgovoru navodi da Pretresno veće nije pogrešilo kada je prihvatilo standard "verovatnoće" postavljen u Odluci u predmetu *Brđanin* umesto da sledi kasniju praksu Žalbenog veća jer "u odlukama Žalbenog veća ne postoji hijerarhija."⁵⁰⁶⁷ Shodno tome, Šainović tvrdi da nije potrebna intervencija Žalbenog veća u vezi s ovim pitanjem.⁵⁰⁶⁸ Alternativno, Šainović navodi da formulacija standarda *mens rea* za treću kategoriju UZP-a koju je dalo Pretresno veće, ne predstavlja pravnu grešku jer se njegov stav da činjenje zločina, "na osnovu informacija dostupnih

⁵⁰⁶¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 875-880, 1245.

⁵⁰⁶² Prvostepena presuda, tom 2, par. 1245.

⁵⁰⁶³ V. gore, pododeljak VI.D.

⁵⁰⁶⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 104. Tužilaštvo takođe tvrdi da Žalbeno veće treba da im poveća kazne (*ibid.*).

⁵⁰⁶⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 64.

⁵⁰⁶⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 64-65, gde se upućuje na Odluku u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu *Karadžić*, par. 15, 17-18. V. takođe Replika tužilaštva, par. 43.

⁵⁰⁶⁷ Šainovićev odgovor, par. 50.

⁵⁰⁶⁸ Šainovićev odgovor, par. 50.

optuženom, mora da bude razumno predvidivo", podudara s formulacijom Žalbenog veća da mogućnost počinjenja zločina mora biti "dovoljno znatna".⁵⁰⁶⁹

1555. Lukić odgovara da težište analize treba da bude na "onome što je za optuženog bilo predvidivo i znatno".⁵⁰⁷⁰ On se oslanja na zaključak Žalbenog veća u kontekstu odgovornosti za naređivanje⁵⁰⁷¹ da "[s]vijest o bilo kakvom riziku, ma koliko da je nizak, nije dovoljna za proglašenje krivične odgovornosti za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava" i da "pravni standard mora uključivati svijest o većoj vjerovatnoći rizika i element htijenja".⁵⁰⁷²

1556. Tužilaštvo u replici prihvata da se *mens rea* za treću kategoriju UZP-a mora utvrđivati na osnovu "informacija dostupnih optuženom".⁵⁰⁷³ Tužilaštvo tvrdi da je "standard 'mogućnosti' za treću kategoriju UZP-a opravdan zato što 'akter već posjeduje namjeru da učestvuje i doprinese zajedničkom zločinačkom cilju grupe'".⁵⁰⁷⁴

(b) Analiza

1557. Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku kada je zaključilo da za odgovornost na osnovu treće kategorije UZP-a optuženom mora biti predvidivo da će zločini "biti počinjeni".⁵⁰⁷⁵ Žalbeno veće podseća da praksa primenjivana posle Odluke u predmetu *Brđanin*⁵⁰⁷⁶ potvrđuje da se odgovornost na osnovu treće kategorije UZP-a javlja čak i kada učesnik u UZP-u zna da je činjenje zločina samo "moguća posledica" izvršenja zajedničkog cilja.⁵⁰⁷⁷ Neophodno je da "mogućnost počinjenja zločina bude dovoljno znatna da je optuženi može predvidjeti".⁵⁰⁷⁸ Ispravan pravni standard za *mens rea* za treću kategoriju UZP-a iziskuje da je optuženi mogao da predvidi da bi takav zločin mogao da počini neki učesnik u UZP-u ili jedno ili

⁵⁰⁶⁹ Šainovićev odgovor, par. 53-54, 56, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 111; Odluka u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu *Karadžić*, par. 18.

⁵⁰⁷⁰ Lukićev odgovor, par. 18, gde se upućuje na Odluku u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu *Karadžić*, par. 18. V. takođe žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 647-648.

⁵⁰⁷¹ Lukićev odgovor, par. 19, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 41, i navodi da je taj isti standard prihvaćen i za planiranje, pozivajući se na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 29-32.

⁵⁰⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 41.

⁵⁰⁷³ Replika tužilaštva, par. 44.

⁵⁰⁷⁴ Replika tužilaštva, par. 45, 52, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 33.

⁵⁰⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 111, gde se upućuje na Odluku u predmetu *Brđanin*, par. 5, Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 83.

⁵⁰⁷⁶ Žalbeno veće primećuje da u paragrafu 5 Odluke u predmetu *Brđanin* stoji sledeće: da bi se optuženi osudio za krivično delo na osnovu treće kategorije UZP-a, potrebno je da mu bude "razumno predvidiv[o] da će [...] zločin [*biti* počinjen]" (naglasak dodat).

⁵⁰⁷⁷ Odluka u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu *Karadžić*, par. 15, 17-18, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 101, Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 365, 411, Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 65, 87, Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 33, Drugostepenu presudu u predmetu *Martić*, par. 168, Drugostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 32, Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83, Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 44. Žalbeno veće takođe napominje da je Pretresno veće napravilo grešku u delu u kojem navodi da paragraf 83 Drugostepene presuda u predmetu *Martić* takođe potkrepljuje njegovu definiciju, jer formulacija prihvaćena u Drugostepenoj presudi u predmetu *Martić* odražava standard "mogućnosti": "zapravo je neophodno da je optuženi mogao da predvidi da će doći do takvog zločina i da je on svesno prihvatio rizik da [bi] taj zločin [*mogao*] da bude počinjen" (v. Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 83, naglasak dodat).

⁵⁰⁷⁸ Odluka u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu *Karadžić*, par. 18.

više lica koje optuženi (ili bilo koji drugi učesnik u UZP-u) koristi za izvršenje *actusa reusa* zločina koji su deo zajedničkog cilja⁵⁰⁷⁹ i da je optuženi svojim priključivanjem i daljim učestvovanjem u poduhvatu voljno preuzeo rizik da bi do takvog zločina moglo da dođe.⁵⁰⁸⁰ Žalbena veće ne vidi uverljiv razlog da odstupa od svoje prakse po ovom pitanju.

1558. Osim toga, Žalbena veće ne nalazi meritum u Šainovićevoj tvrdnji da je pristup Pretresnog veća "duboko kompatibilan i podudaran"⁵⁰⁸¹ s pristupom Žalbenog veća koje je potvrdilo standard "mogućnosti". Iako je neophodno da na osnovu "informacija dostupnih optuženom" zločin bude predvidiv,⁵⁰⁸² stepen tražene predvidljivosti se ne precizira. Upravo stepen predvidljivosti čini razliku između standarda "mogućnosti" i standarda "verovatnoće". Šainovićev argument se stoga odbija. Žalbena veće takođe smatra da su svest o većoj verovatnoći rizika i voljni element odraženi u uslovu *mens rea* za treću kategoriju UZP-a. Žalbena veće u vezi s tim podseća da se "akter može smatrati krivično odgovornim za krivično djelo koje je izvan [zajedničkog cilja], čak i onda kad je on samo znao da je počinjenje takvog krivičnog djela tek moguća posljedica, a ne da postoji znatna mogućnost da će do njega doći, a ipak je učestvovao u [UZP-u]", zato što optuženi već poseduje nameru da učestvuje i doprinese zajedničkom zločinačkom cilju grupe.⁵⁰⁸³ Lukićev argument se stoga odbija.

1559. Pošto je zaključilo da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku pri utvrđivanju stepena predvidljivosti potrebnog za uslov *mens rea* za treću kategoriju UZP-a, Žalbena veće će na dokaze primeniti ispravan pravni standard i utvrditi da li se van razumne sumnje uverilo da su Šainović i Lukić mogli da predvide progon, putem seksualnih zlostavljanja, počinjen u Belegu, Ćirezu i Prištini, i da su oni voljno preuzeli rizik da će ti zločini biti počinjeni. Žalbena veće će takođe razmotriti da li je, kad je reč o Pavkoviću, ispunjen uslov *mens rea* za treću kategoriju UZP-a, za progon, putem seksualnih zlostavljanja, počinjen u Prištini.

⁵⁰⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, 411.

⁵⁰⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 204, 220, 228; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 99.

⁵⁰⁸¹ Šainovićev odgovor, par. 56.

⁵⁰⁸² Prvostepena presuda, tom 1, par. 111. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 220, Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 86, Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 33, Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 65, 99-103.

⁵⁰⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 33.

3. Da li je, kad je reč o Šainoviću i Lukiću, ispunjen uslov *mens rea* za treću kategoriju UZP-a za progon putem seksualnih zlostavljanja

(a) Argumentacija strana u postupku

(i) Žalba tužilaštva

1560. Tužilaštvo tvrdi da, kada se primeni ispravan pravni standard, zaključci Pretresnog veća i spis prvostepenog postupka pokazuju van razumne sumnje da su Šainović i Lukić imali traženu *mens rea* za odgovornost na osnovu treće kategorije UZP-a u vezi s progonom putem seksualnih zlostavljanja počinjenih u Belegu, Ćirezu i Prištini.⁵⁰⁸⁴ Tužilaštvo tvrdi da su i Šainović, koji je imao istaknutu ulogu tokom sastanaka Zajedničke komande i *de facto* vlast da nalaže akcije snaga VJ-a i MUP-a tokom 1998. i 1999, i Lukić, kao načelnik štaba MUP-a, koji je imao centralnu ulogu u planiranju, organizovanju, rukovođenju i upravljanju radom jedinica MUP-a na Kosovu, kao i u koordiniranju i planiranju zajedničkih operacija s VJ-om, "stekli znatna saznanja koja su ukazivala na mogućnost da će seksualna zlostavljanja biti počinjena tokom kampanje etničkog čišćenja 1999".⁵⁰⁸⁵ Tužilaštvo tvrdi da su Šainović i Lukić bili svesni da su združene snage VJ-a i MUP-a tokom masovnog raseljavanja kosovskih Albanaca 1998. počinile nasilna krivična dela, uključujući ubistvo i druga zlostavljanja civila.⁵⁰⁸⁶ U vezi s tim, tužilaštvo upućuje na informacije koje su razmenjivane tokom sastanaka Zajedničke komande,⁵⁰⁸⁷ razne mehanizme izveštavanja,⁵⁰⁸⁸ kao i informacije koje su Šainoviću i Lukiću preneli međunarodni posmatrači na terenu i predstavnici međunarodne zajednice.⁵⁰⁸⁹ Tužilaštvo takođe navodi da su Šainović i Lukić znali za probleme vezane za neadekvatnu obuku, kao i zločine koje su počinili rezervisti, dobrovoljci i pripadnici paravojnih formacija tokom 1998, ali su ta lica ipak koristili u kampanji proterivanja albanskih civila s Kosova tokom 1999.⁵⁰⁹⁰

⁵⁰⁸⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 82.

⁵⁰⁸⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 68, 76, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 300, 309, 315, 317, 331, 337, 356-357, 359, 427, 441-453, 456, 462, 464-465, 470-473, 1012, 1024, 1031-1033, 1051, 1079-1086, 1090-1097, 1118, 1120, 1123-1127, 1134-1136. V. takođe Replika tužilaštva, par. 42.

⁵⁰⁸⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 69, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 882-886, 900-919, DP P1468, str. 37. Tužilaštvo je u svom Žalbenom podnesku navelo da su Šainović i Lukić bili svesni seksualnih zlostavljanja počinjenih pre početka kampanje prisilnog raseljavanja (v. Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 75, Dodatak 1). Međutim, tokom žalbenog pretresa, tužilaštvo je povuklo taj argument (v. žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 575).

⁵⁰⁸⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 70, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 441-442, 463, 1079-1081, DP P1468, str. 37. V. takođe Replika tužilaštva, par. 49-50.

⁵⁰⁸⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 70, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 294, 302-305, 335, 372-379, 445, 464, 976-982, 995, 1036, 1052, 1058-1059. V. takođe Replika tužilaštva, par. 53.

⁵⁰⁸⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 72, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 385, 443, 445-447, 456, 463, 1043-1044, 1047, 1079, 1082-1086, 1120.

⁵⁰⁹⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 71, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1468, str. 20, 22-23, 26, 30, 40, 52, 101, 109, 111, 155, Prvostepena presuda, tom 1, par. 645, 686-687, 731, 742-745, *ibid.*, tom 3, par. 575, 997, 1122. V. takođe Replika tužilaštva, par. 51, 55.

1561. Tužilaštvo navodi da znanje da je ista vrsta zločina ranije već bila počinjena ne predstavlja "suštinski element za dokazivanje predvidljivosti". Umesto toga, tužilaštvo tvrdi da se predvidljivost mora proceniti u odnosu na ukupni kontekst u kojem su počinjeni zločini i prirodu zajedničkog zločinačkog cilja UZP.⁵⁰⁹¹ Tužilaštvo u vezi s tim navodi da postoje tri glavna faktora zbog kojih su Šainović i Lukić mogli da predvide da bi mogla biti počinjena seksualna zlostavljanja.⁵⁰⁹² Prvo, tužilaštvo navodi da su, zbog upotrebe nasilja i terora pri sprovođenju zajedničkog plana, Šainović i Lukić mogli da predvide seksualna zlostavljanja.⁵⁰⁹³ Drugo, tužilaštvo navodi da su Šainović i Lukić bili svesni "velike netrpeljivosti između stanovnika srpske nacionalnosti i kosovskih Albanaca".⁵⁰⁹⁴ Treće, tužilaštvo tvrdi da tokom "humanitarne katastrofe" i "izbegličke krize" koje su Šainović i Lukić bili svesni,⁵⁰⁹⁵ "[r]anjivi kosovski Albanci, uključujući žene, nisu imali adekvatnu zaštitu, zbog čega je bilo predvidljivo [...] da bi nasilna krivična dela mogla biti počinjena protiv njih".⁵⁰⁹⁶

1562. Pored toga, tužilaštvo navodi da "zdrav razum i novija istorija bivše Jugoslavije, kao i obrazac seksualnog nasilja u opštinama širom Kosova", ukazuju da su seksualna zlostavljanja mogla biti počinjena pri sprovođenju kampanje etničkog čišćenja tokom 1999, koja je vršena u znatno širim razmerama nego 1998.⁵⁰⁹⁷ Tužilaštvo takođe navodi da ne postoji pravni uslov da zločin mora biti počinjen u velikom broju da bi on bio predvidljiv na osnovu treće kategorije UZP-a i da težište treba da bude na tome da li se "povrede fizičkog integriteta koje proističu iz seksualnih zlostavljanja uklapaju u ukupni obrazac povrede fizičkog integriteta u okviru kampanje nasilja".⁵⁰⁹⁸

⁵⁰⁹¹ Žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 577-580, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 616-617, Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 149, Prvostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 327, Prvostepenu presudu u predmetu *Tolimir*, par. 1136, 1140.

⁵⁰⁹² Žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 581-586. Tužilaštvo navodi da praksa Međunarodnog suda potvrđuje relevantnost tih faktora za ocenu predvidljivosti seksualnog nasilja ili drugih nasilnih krivičnih dela (žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 581, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 616, Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 149, Prvostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 327, Prvostepenu presudu u predmetu *Popović i drugi*, par. 1088, Prvostepenu presudu u predmetu *Tolimir*, par. 1136).

⁵⁰⁹³ Žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 581-585.

⁵⁰⁹⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 69, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 470, 1134.

⁵⁰⁹⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 70, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 442, 1079.

⁵⁰⁹⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 70, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 149, Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 616, Prvostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 327. V. takođe Replika tužilaštva, par. 55.

⁵⁰⁹⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 74. V. takođe *ibid.*, par. 73-74, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 184, 881, 886, 894, 912; *ibid.*, tom 2, par. 60, 644, 1156-1178; *ibid.*, tom 3, par. 473, 1136, str. 481 (Delimično suprotno mišljenje sudije Chowhana), DP 4D171, DP 5D726, DP 6D1260, str. 3, DP P385, str. 4-6, DP P388, str. 1, DP 6D614, str. 39. V. takođe žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 578-581.

⁵⁰⁹⁸ Žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 588. V. takođe *ibid.*, AT. 589, 662-664, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac*, par. 96, Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 101. Ono navodi da, iako je Pretresno veće zaključilo da je dokazano 11 incidenata seksualnog zlostavljanja, postoje dokazi o još oko 50 slučajeva seksualnog zlostavljanja, a Pretresno veće je uputilo na dodatne izveštaje o seksualnim zlostavljanjima počinjenim tokom kampanje 1999. (žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 588, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 63, 629-636, 880, *ibid.*, tom 3, par. 552, 572, 576, 578, 585, 726, 737, 749, 785, 1135, DP P2596. V. takođe žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 663-664).

Pored toga, tužilaštvo naglašava da seksualna zlostavljanja nisu u kvalitativnom smislu drugačija od drugih dela nasilja.⁵⁰⁹⁹

1563. Tužilaštvo tvrdi da su, uprkos tome što su bili svesni da su seksualna zlostavljanja moguća posledica sprovođenja UZP-a, Šainović i Lukić učešćem u UZP-u voljno preuzeli taj rizik.⁵¹⁰⁰ Prema rečima tužilaštva, Šainović i Lukić su znali da su tokom zajedničkih operacija 1998. snage VJ-a i MUP-a počinile nasilna krivična dela protiv civila kosovskih Albanaca; da su u redove MUP-a i VJ-a uključili paravojne grupacije i naoružane srpske civile; da su usled sredstava koja su koristili za sprovođenje UZP-a, uključujući odvajanje žena od muškaraca i pritvaranje pre transportovanja s Kosova, civili kosovski Albanci postali izloženiji seksualnom nasilju.⁵¹⁰¹ Tužilaštvo navodi da su Šainović i Lukić lično bili svedoci posledica prisilnih raseljavanja na Kosovu⁵¹⁰² i da su dobijali redovne izveštaje o stalnom ponavljanju slučajeva prisilnog raseljavanja, ubistva i silovanja.⁵¹⁰³ Najzad, tužilaštvo tvrdi da oni nisu preduzeli razumne korake kako bi sprečili činjenje zločina.⁵¹⁰⁴

(ii) Šainovićev odgovor

1564. Šainović tvrdi da mu nisu bile dostupne informacije na osnovu kojih je razumno mogao da predvidi seksualna zlostavljanja,⁵¹⁰⁵ pa je stoga, bez obzira na navodnu pravnu grešku Pretresnog veća, zaključak da on ne snosi odgovornost za progon putem seksualnog zlostavljanja ispravan.⁵¹⁰⁶ Prema Šainovićevim rečima, tužilaštvo pogrešno tvrdi da je činjenje seksualnog zlostavljanja predvidljivo kad god se počine dela deportacije i prisilnog premeštanja na osnovu prve kategorije UZP-a.⁵¹⁰⁷

1565. Šainović ističe svoj drugačiji položaj u poređenju s Lukićem⁵¹⁰⁸ i tvrdi da u spisu prvostepenog postupka na koji se oslanja tužilaštvo ništa ne ukazuje na mogućnost da seksualna

⁵⁰⁹⁹ Žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 588-589, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac*, par. 153, 155.

⁵¹⁰⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 81.

⁵¹⁰¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 77, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 635, 855-864, 1156, 1158, 1161, 1164, 1166, 1170, 1184-1185.

⁵¹⁰² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 79, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 690, *ibid.*, tom 3, par. 449, 961-962, 1000, 1053, DP P948, str. 18-19, 84-86, DP P1989, str. 1.

⁵¹⁰³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 78, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 445, 450-452, 464, 470-472, 1090-1094, 1097, 1123-1124, 1135, DP 6D1260, str. 3, DP 6D1261, str. 4, DP 6D874, str. 1-2.

⁵¹⁰⁴ Žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 589, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 458-477, 1114-1140.

⁵¹⁰⁵ Šainovićev odgovor, par. 58-60, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 327. Šainović tvrdi da, za razliku od Pavkovića, za koga je Pretresno veće "imalo opipljive dokaze da je znao da se događaju silovanja ili dokaze da su silovanja bila predvidljiva", u vezi s njim ne postoje takvi dokazi (Šainovićev odgovor, par. 60, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 785, DP P1448, DP P1459, DP P1938). V. takođe *ibid.*, par. 61.

⁵¹⁰⁶ Šainovićev odgovor, par. 62.

⁵¹⁰⁷ Žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 615-616.

⁵¹⁰⁸ Šainovićev odgovor, par. 63-64, 106.

zlostavljanja budu počinjena.⁵¹⁰⁹ On takođe navodi da tokom 1998. nije vršeno masovno raseljavanje na način kako je to opisalo tužilaštvo⁵¹¹⁰ i da Đakovićeve beleške u vezi sa sastancima Zajedničke komande imaju "krajnje ograničenu" dokaznu vrednost,⁵¹¹¹ budući da se silovanja i ubistva pominju samo u vezi sa zločinima koje je počinio OVK.⁵¹¹² U vezi sa tvrdnjom tužilaštva da su mu bile dostupne razne mogućnosti izveštavanja, Šainović navodi da se takvo izveštavanje odnosilo na period pre početka vazdušne kampanje NATO-a i da u njemu nije bilo informacija o nasilnim krivičnim delima.⁵¹¹³ Kada je reč o njegovom komentaru u vezi s paljenjem kuća, koji je izneo tokom sastanka Zajedničke komande održanom 7. avgusta 1998, Šainović tvrdi da to pokazuje da on nije bio svestan činjenja bilo kakvih drugih zločina, posebno silovanja, pošto je silovanje "potpuno drugačiji težak" zločin.⁵¹¹⁴ Šainović tvrdi da su okolnosti i njegov položaj tokom 1998. bili suštinski drugačiji nego 1999. i da o njemu ne treba "suditi na osnovu analogije".⁵¹¹⁵

1566. Šainović takođe tvrdi da nijedan od dokaza na koje se tužilaštvo oslanja ne potkrepljuje tvrdnju tužilaštva da je on tokom operacija na Kosovu 1999. koristio lica za koja je bilo poznato da su sklona kriminalu.⁵¹¹⁶

1567. Kada je reč o tome da je bio svestan velike netrpeljivosti između stanovnika srpske nacionalnosti i kosovskih Albanaca, Šainović navodi da je ta netrpeljivost postojala godinama pre toga, ali da nikada nije bila povod za seksualna zlostavljanja.⁵¹¹⁷ On tvrdi da je argument tužilaštva da su na vršenje seksualnih zlostavljanja ukazivali zdrav razum i novija istorija u bivšoj Jugoslaviji isto tako neprimeren.⁵¹¹⁸ Šainović takođe tvrdi da "u [ovom] predmetu nema konkretnih dokaza [...] u pogledu situacije u kojoj su se nalazile žene, koji bi ukazivali na neku konkretnu opasnost, drugačiju od 'uobičajene' opasnosti koja je, nažalost, svojstvena svakom oružanom sukobu".⁵¹¹⁹

1568. Kada je reč o argumentu tužilaštva da je voljno preuzeo rizik da je seksualno zlostavljanje moguća posledica sprovođenja UZP-a time što je, između ostalog, uključio paravojne grupacije i

⁵¹⁰⁹ Šainovićev odgovor, par. 66, 71-73, 101, 112, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 886, *ibid.*, tom 3, par. 441-453, 470-473, DP P1468, str. 9, 46, 159.

⁵¹¹⁰ Šainovićev odgovor, par. 68-70, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 919-920.

⁵¹¹¹ Šainovićev odgovor, par. 74-76, 96, gde se upućuje na DP P1468.

⁵¹¹² Šainovićev odgovor, par. 77-80, 85-86, gde se upućuje na DP P1468, str. 37-38.

⁵¹¹³ Šainovićev odgovor, par. 83-84, 99, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 919, *ibid.*, tom 3, par. 442, DP P1468, str. 36, 74.

⁵¹¹⁴ Šainovićev odgovor, par. 87, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 441, DP P1468, str. 46.

⁵¹¹⁵ Šainovićev odgovor, par. 100.

⁵¹¹⁶ Šainovićev odgovor, par. 92, 97, gde se govori, između ostalog, o DP P1468, str. 22-30, 40, 52, 101. Šainović naglašava da se u Đakovićevim beleškama upućuje na lica koja nisu bila rezervisti, kao i da u nekoliko slučajeva kada se pominju rezervisti, i dalje nisu jasni njihov identitet, uniforme i borbeno iskustvo. On dodaje da Đakovićeve beleške ne potkrepljuju argument tužilaštva da su tokom sastanaka Zajedničke komande bile izražavane bojazni u vezi sa zločinima koje su počinili rezervisti (Šainovićev odgovor, par. 93-95).

⁵¹¹⁷ Šainovićev odgovor, par. 81-82, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 211-237, DP P2228, str. 14.

⁵¹¹⁸ Šainovićev odgovor, par. 98.

⁵¹¹⁹ Šainovićev odgovor, par. 88. V. takođe *ibid.*, par. 89-91.

naoružane srpske civile u sastav MUP-a i VJ-a i razdvajao žene od muškaraca i pritvarao ih pre nego što su bile transportovane s Kosova, Šainović tvrdi da tužilaštvo iskrivljeno prikazuje njegovu ulogu u događajima i relevantne zaključke Pretresnog veća.⁵¹²⁰ Šainović takođe tvrdi da to što je bio prisutan u Prištini 29. marta i 4. aprila 1999. ne znači da je mogao i da predvidi seksualno zlostavljanje, jer nema dokaza o tome šta je on video dok je tamo bio.⁵¹²¹ On dalje navodi da "izolovana i sporadična" priroda seksualnih zlostavljanja o kojima je reč potkrepljuje taj zaključak.⁵¹²²

1569. Šainović tvrdi da argumente tužilaštva treba odbiti jer tužilaštvo pogrešno tumači dokaze i iznosi činjenične navode čija je "verovatnost neuverljivo mala".⁵¹²³

(iii) Lukićev odgovor

1570. Lukić tvrdi da, čak i da je Pretresno veće primenilo neispravan standard *mens rea* za treću kategoriju UZP-a, kako navodi tužilaštvo, ta pravna greška nema uticaja na njegovu osuđujuću presudu jer on nije imao traženu *mens rea* da bi bio odgovoran za progon putem seksualnih zlostavljanja.⁵¹²⁴ Lukić navodi da se tužilaštvo zalaže za strog standard odgovornosti po kojem bi svaki državni službenik mogao biti proglašen krivim za seksualna zlostavljanja koja počine nepoznata lica tokom ratnog stanja.⁵¹²⁵

1571. Lukić tvrdi da su silovanja "predstavljala pojedinačne slučajeve zločina" i da nisu bila povezana ni sa kakvim "planiranjem" ili "naređenjem" koje su izdali bilo on, bilo Zajednička komanda.⁵¹²⁶ On navodi da dokazi na koje se poziva tužilaštvo pokazuju da su počinjena "pojedinačna i izolovana situaciono uslovljena dela" seksualnog nasilja, koja se nisu dogodila tokom zajedničkih akcija VJ-a i MUP-a i koja su nadležni organi istražili i kaznili.⁵¹²⁷ On takođe tvrdi da za seksualna zlostavljanja ne može snositi odgovornost kao nadređeni jer nije imao efektivnu kontrolu nad tim snagama.⁵¹²⁸

⁵¹²⁰ Šainovićev odgovor, par. 103-105.

⁵¹²¹ Šainovićev odgovor, par. 107. V. takođe žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 618-619.

⁵¹²² Šainovićev odgovor, par. 108-110, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 68, 689, 1187-1188, 1224. V. takođe žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 619-620.

⁵¹²³ Šainovićev odgovor, par. 114-119, gde se upućuje, između ostalog, na Odluku u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu *Karadžić*, par. 18.

⁵¹²⁴ Lukićev odgovor, par. 10. Lukić takođe tvrdi da, s obzirom na to da je kazna koju je izreklo Pretresno veće bila u rasponu koji je tužilaštvo tražilo u pretresnom postupku, njegov zahtev za povećanje kazne iznet u žalbenom postupku treba odbiti (*ibid.*, par. 13, 83).

⁵¹²⁵ Žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 649.

⁵¹²⁶ Lukićev odgovor, par. 20.

⁵¹²⁷ Žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 648. Lukić navodi da njegov stav potkrepljuju dokazi koje je tužilaštvo predložilo u Dodatku 1 Žalbenog podneska tužilaštva kako bi pokazalo da je on bio svestan činjenja seksualnih zlostavljanja tokom 1998. i 1999. (v. žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 648).

⁵¹²⁸ Lukićev odgovor, par. 23-31.

1572. Lukić takođe navodi da su dokazi o njegovom znanju nedovoljni da bi se utvrdilo da je mogao da predvidi seksualna zlostavljanja.⁵¹²⁹ Konkretno, on tvrdi da tužilaštvo iskrivljeno prikazuje dokaze kada tvrdi da je on bio svestan zločina koje su snage VJ-a i MUP-a počinile 1998. nad kosovskim Albancima.⁵¹³⁰ Pored toga, on tvrdi da dokazi u vezi s incidentima koji su se dogodili posle početka vazdušne kampanje NATO-a tokom 1999. nisu mogli doprineti tome da može da predvidi seksualna zlostavljanja.⁵¹³¹ On tvrdi da dokazi na koje se tužilaštvo oslonilo pokazuju sledeće: (i) da nijedan pripadnik MUP-a nije učestvovao u tim zločinima i da su protiv izvršilaca preduzete adekvatne mere,⁵¹³² (ii) da on nije bio svestan činjenja zločina,⁵¹³³ (iii) da su vojni sudski organi povukli optužbe ili da žrtve po nacionalnosti nisu bile kosovski Albanci,⁵¹³⁴ i (iv) da nije počinjeno seksualno zlostavljanje.⁵¹³⁵ On takođe navodi da žrtve silovanja u Prištini nisu svedočile da su "njihova silovanja bila prijavljena ili poznata jugoslovenskim vlastima, a kamoli Lukiću".⁵¹³⁶

1573. Lukić dalje tvrdi da dobrovoljci i pripadnici paravojnih formacija nisu bili uključeni u sastav MUP-a⁵¹³⁷ i da je on "uložio napor da se spreči i suzbije bilo kakvo angažovanje pripadnika paravojnih formacija i da se preduzmu rigorozne mere u slučaju da se pripadnici paravojnih formacija pojave".⁵¹³⁸

(iv) Replika tužilaštva

⁵¹²⁹ V., konkretno, Lukićev odgovor, par. 32.

⁵¹³⁰ Lukićev odgovor, par. 33, 38-40. U vezi sa svojim znanjem o zločinima tokom 1998, Lukić tvrdi, između ostalog, da su informacije prenete tokom sastanaka Zajedničke komande bile ili neproverene ili su bile bez pravne kvalifikacije od strane organa tužilaštva (Lukićev odgovor, par. 33).

⁵¹³¹ Lukićev odgovor, par. 44.

⁵¹³² Lukićev odgovor, par. 44(a)-(b), (d), (g)-(h), (k)-(o), gde se upućuje na DP P1938, str. 2, DP 4D171, DP 5D1148, DP 5D1149, DP 5D1396, par. 9-10, DP 5D1405, par. 23, DP P955, str. 16, DP P962, str. 15-16, DP P987, str. 1, DP 6D1260, str. 3, DP P830, str. 4, 6, DP 6D614, str. 9, 19, 22-23, DP P1693, str. 7, DP P1086, str. 43, DP 3D38, DP 3D1110, DP 4D398, DP 5D1401, par. 77 (pod pečatom), DP P955, str. 18, DP 6D1542, str. 67, DP 6D1556, str. 14, 98, DP 6D1604, par. 39, DP 6D868, DP 4D00171, str. 7. V. takođe Lukićev odgovor, par. 45.

⁵¹³³ Lukićev odgovor, par. 44(c), (h), (i), (j), gde se upućuje na DP P1086, str. 43, DP 3D38, DP 3D1116, par. 354-355, DP 3D1140, DP 3D1135, DP 3D692, DP 6D1614, Milovan Vlajković, 20. septembar 2007, T. 16016-16121, Đorđe Čurčin, 5. oktobar 2007, T. 16964-16965, 17020-17022, Dušan Mladenovski, 21. april 2008, T. 25761-25817, Miodrag Simić, 14. septembar 2007, T. 15673-15676, 15717, Momir Stojanović, 7. decembar 2007, T. 19815, Radojko Stefanović, 5. februar 2008, T. 21715, Dragan Živaljević, 3. april 2008, T. 24837-24838.

⁵¹³⁴ Lukićev odgovor, par. 44(e), (k), gde se upućuje na DP P830, str. 4, 6, DP 3D1110, DP 4D398, DP 5D1401, par. 77 (pod pečatom), DP P955, str. 18, DP P962, str. 16.

⁵¹³⁵ Lukićev odgovor, par. 44(f), gde se upućuje na DP P2257, str. 4.

⁵¹³⁶ Lukićev odgovor, par. 22. On takođe navodi da uvrštavanje u spis saopštenja za štampu *Human Rights Watch*-a od 28. aprila 1999. nije bilo u skladu s uslovima predviđenim pravilom 92bis Pravilnika (v. Lukićev odgovor, par. 44(c), (p), gde se upućuje na DP P388, DP P2228).

⁵¹³⁷ Konkretno, Lukić tvrdi sledeće: (i) da nije bilo ni dobrovoljaca (v. Lukićev odgovor, par. 48-51, gde se govori, između ostalog, o DP P1468, str. 19-20, 22-23, 40, 52, 101, 111, 155) ni pripadnika paravojnih formacija (v. *ibid.*, par. 52-53) u MUP-u; (ii) da su "Škorpioni" bili "regularni i legitimni rezervisti u sastavu SAJ-a" koji nisu počinili nikakve zločine kada su drugi put raspoređeni na Kosovu i da 1999. nisu bili na lošem glasu (v. *ibid.*, par. 55, 57, 59); (iii) čak i da su "Arkanovi Tigrovi" bili deo JSO-a, što on osporava, on nije imao vlast nad njima i oni po naređenju Štaba MUP-a ili RJB-a nisu počinili nikakve zločine koji bi obuhvatali seksualna zlostavljanja (v. *ibid.*, par. 67, 70-71. V. takođe *ibid.*, par. 62-69); (iv) kao odgovor na jedini poznati zločin koji su počinili pripadnici JSO-a na Kosovu, preduzete su odgovarajuće mere (v. *ibid.*, par. 67, 70); i (v) u pretresnom postupku nisu predloženi pouzdani dokazi u vezi s prisustvom "Sivih vukova" ili "Vukova sa Drine" na Kosovu (v. *ibid.*, par. 72-79. V. takođe *ibid.*, par. 80-82).

⁵¹³⁸ Lukićev odgovor, par. 47, gde se upućuje na Ljubinko Cvetić, 7. decembar 2006, T. 8063-8065, DP 6D269.

1574. Tužilaštvo navodi da je mogućnost da bi moglo da dođe do seksualnog zlostavljanja bila dovoljno znatna, a ne neuverljivo malo verovatna, i da su, na osnovu informacija koje su im bile dostupne, Šainović i Lukić mogli da predvide zločine.⁵¹³⁹ Prema rečima tužilaštva, Lukić pogrešno navodi pravo⁵¹⁴⁰ i iznosi nepotkrepljene argumente kada osporava zaključke Pretresnog veća na koje se tužilaštvo oslonilo u svojoj žalbi.⁵¹⁴¹ Najzad, tužilaštvo tvrdi da njegov pristup "nema za posledicu preširok ili nepravičan pristup odgovornosti" zato što nije reč o "uopštenom riziku da će se tokom sukoba dogoditi seksualna zlostavljanja",⁵¹⁴² već o "znatno povećanom riziku da će do njih doći u jeku žestoke kampanje proterivanja kako bi se stanovništvo zastrašilo i nateralo da ode".⁵¹⁴³

(b) Analiza

1575. Pitanje da li su Šainović i Lukić mogli da predvide progon, putem seksualnih zlostavljanja, počinjen u Belegu, Ćirezu i Prištini, mora se razmotriti u odnosu na ono šta je svaki od njih dvojice znao. Zavisno od raspoloživih informacija, ono što je možda bilo predvidljivo za jednog učesnika u UZP-u, nije moralo da bude predvidljivo za drugog.⁵¹⁴⁴ Shodno tome, Žalbeno veće će za svakog od njih posebno razmotriti da li su mogli predvideti da seksualna zlostavljanja mogu biti počinjena i da li su voljno preuzeli taj rizik. Žalbeno veće je svesno da stanje široko rasprostranjenog nasilja nad civilnim stanovništvom vodi ka činjenju širokog raspona krivičnih dela, ali, da bi postojala odgovornost za treću kategoriju UZP-a, mora se dokazati da je mogućnost počinjenja seksualnog nasilja bila dovoljno znatna da su je optuženi mogli predvideti.⁵¹⁴⁵

(i) Da li je, kad je reč o Šainoviću, ispunjen uslov *mens rea* za treću kategoriju UZP-a za progon putem seksualnih zlostavljanja

1576. Pretresno veće je zaključilo da je zajednički cilj UZP-a trebalo postići kriminalnim sredstvima, naime "[p]utem široko rasprostranjene i sistematske kampanje terora i nasilja, albansko stanovništvo na Kosovu trebalo je raseliti kako unutar, tako i izvan Kosova".⁵¹⁴⁶ Ono je dalje zaključilo da je "Šainović imao nameru da prisilno raseli deo kosovskih Albanaca, kako po samom

⁵¹³⁹ Replika tužilaštva, par. 44.

⁵¹⁴⁰ Replika tužilaštva, par. 45-46.

⁵¹⁴¹ Replika tužilaštva, par. 52.

⁵¹⁴² Žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 589.

⁵¹⁴³ Žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 590.

⁵¹⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 220, Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 86, Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 33, Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 65, 99-103.

⁵¹⁴⁵ V. Odluka u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu *Karadžić*, par. 18.

⁵¹⁴⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 95 (naglasak u originalu).

Kosovu, tako i izvan njega, i tako promeni etničku ravnotežu u Pokrajini s namerom da obezbedi trajnu kontrolu vlasti SRJ i Srbije nad njom".⁵¹⁴⁷

1577. Pretresno veće je zaključilo da dokazi o Šainovićevoj ulozi i angažovanju na Kosovu potvrđuju da je on znao za zločine koji su tamo počinjeni 1998. i 1999.⁵¹⁴⁸ Kad je reč o 1998, Pretresno veće je zaključilo da je Šainović na sastancima Zajedničke komande održanim 2. i 26. avgusta 1998. bio obavešten o velikom broju izbeglica⁵¹⁴⁹ i da je bio svestan Rezolucije br. 1199 Saveta bezbednosti UN od 23. septembra 1998. u kojoj se navodi da je zbog "prekomerne i neselektivne upotrebe sile od strane srpskih snaga bezbednosti i Vojske Jugoslavije" došlo do "raseljavanja više od 230.000 lica".⁵¹⁵⁰ Pretresno veće je takođe zaključilo da je on bio svestan pljačkanja i paljenja kuća od strane pripadnika snaga SRJ i Srbije.⁵¹⁵¹ Dalje, Pretresno veće je zaključilo da je Šainović znao za "humanitarnu katastrofu"⁵¹⁵² i da je 4. decembra 1998. obavešten o zlostavljanju albanskih civila s Kosova u Mališevu od strane policije.⁵¹⁵³

1578. U vezi sa Šainovićevim znanjem o kriminalnim radnjama tokom 1999, Pretresno veće je uzelo u obzir dopis Louise Arbour Šainoviću od 26. marta 1999, u kojem je izrazila zabrinutost zbog teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava, uključujući napade na civilno stanovništvo.⁵¹⁵⁴ Pretresno veće je takođe zaključilo da Šainovićeve izjave na sastanku s visokim funkcionerima policije na Kosovu održanom 4. aprila 1999. pokazuju da je on bio svestan zločina.⁵¹⁵⁵ Ono je takođe zaključilo da su na sastanku održanom 28. aprila 1999. vođa DSK-a Ibrahim Rugova i njegov sekretar Adnan Merovci rekli Šainoviću da snage MUP-a izbacuju kosovske Albance iz njihovih domova.⁵¹⁵⁶ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir da je na sastanku održanom 7. maja 1999. u zgradi Štaba MUP-a Šainović izjavio da su Milošević i Milutinović tokom ranijeg sastanka održanog 4. maja 1999. dobili izveštaje od Pavkovića i Lukića o

⁵¹⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 466.

⁵¹⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 456, 463-464.

⁵¹⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 442, 463, gde se upućuje na DP P1468, str. 34, 36, 74, 124. V. takođe gore, par. 1018.

⁵¹⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 443, gde se upućuje na DP P456, str. 1. V. takođe gore, par. 1018.

⁵¹⁵¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 441, gde se upućuje na DP P1468, str. 9, 46, 52, Prvostepena presuda, tom 3, par. 444, gde se upućuje na DP P605, str. 653, 664-665, 673-674, 692, 695-702, 706-709.

⁵¹⁵² Prvostepena presuda, tom 3, par. 442, 463, gde se poziva na DP P1468, str. 124.

⁵¹⁵³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 447, gde se upućuje na Karol John Drewienkiewicz, 4. decembar 2006, T. 7777-7782, DP P2508, par. 72-79. Žalbeno veće smatra da, suprotno Šainovićevom argumentu, dokazi u vezi s događajima tokom 1998. i njegov položaj u to vreme imaju dokaznu vrednost kao posredni dokazi, između ostalog, o tome da se moglo predvideti da bi zločini, koji nisu bili konkretna namera učesnika u UZP-u, mogli da budu počinjeni tokom sprovođenja zajedničkog plana UZP-a. V. takođe gore, pododeljak VII.D.5.(b).

⁵¹⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 343, 448, 464. V. takođe gore, par. 1034.

⁵¹⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 464, 471. Pretresno veće je zaključilo da je Šainović "izjavio da lica koja su pritvorena zbog činjenja zločina treba zadržati u pritvoru dok ih ne preuzmu sudski organi" (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 341, 455, 464). Međutim, Žalbeno veće primećuje da se, iako je nekoliko učesnika tog sastanka govorilo o činjenju zločina, u zapisniku sa sastanka eksplicitno pominje samo pljačkanje (v. DP P1989, str. 1, gde je zabeleženo da je načelnik SUP-a u Peći "istak[ao] problem vozila koje oduzimaju pripadnici VJ"). V. takođe gore, par. 1076. V. takođe gore, par. 1030.

⁵¹⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 450, 464, gde se upućuje na DP P2588, par. 72, DP P2613, str. 12, Adnan Merovci, 16. januar 2007, T. 8469-8471. Žalbeno veće smatra da upućivanje Pretresnog veća na DP P2613 sadrži administrativnu grešku jer se Rugovina izjava "da se Kosovo prazni od Albanaca" nalazi na str. 11 navedenog dokaznog predmeta. V. takođe gore, par. 1033.

kriminalnim radnjama povezanim s operacijama MUP-a i VJ-a⁵¹⁵⁷ i da je: (i) govorio o potrebi da se zasebno reguliše postupanje rezervista VJ-a;⁵¹⁵⁸ (ii) upozorio da one oficire čije je ponašanje neprimereno treba krivično goniti i kazniti;⁵¹⁵⁹ i (iii) ukazao na to da MUP treba da osigura bezbednost građana i imovine i uhapsi one koje uhvati u krađi.⁵¹⁶⁰ On je takođe rekao da ne sme da bude privatnih ratova i da ne treba dozvoliti da se ubija privatno.⁵¹⁶¹ Pretresno veće je zaključilo da je on dalje informacije o tome da VJ, MUP i dobrovoljci na Kosovu čine zločine, kao što su ubistva i silovanja civila, dobio na sastanku s Miloševićem i drugim visokim funkcionerima održanom 17. maja 1999.⁵¹⁶² Najzad, Pretresno veće je primetilo da se većina Šainovićevih odlazaka na Kosovo odigrala krajem marta i početkom aprila, kada je počinjena većina zločina, uključujući njegov odlazak u Prištinu 29. marta i 4. aprila 1999, kada su tamo vršena masovna proterivanja.⁵¹⁶³

1579. Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće zaključilo da je Šainović prvi put saznao za seksualna zlostavljanja tokom sastanka održanog 17. maja 1999.⁵¹⁶⁴ Iako tužilaštvo upućuje na brojne interne izveštaje i dokumente VJ-a u vezi s predmetima koje su procesuirali vojni pravosudni organi, s optužbama protiv pripadnika MUP-a i VJ-a, uključujući optužbe protiv dobrovoljaca koji su počinili seksualna zlostavljanja pre ili posle tog datuma,⁵¹⁶⁵ ono nije dokazalo da je Šainović bio upoznat s tim informacijama. Uopšteno oslanjanje tužilaštva na Šainovićevu ulogu i znanje da se čine drugi zločini nedovoljno je da se dokaže da je on bio svestan tih konkretnih navoda o seksualnom zlostavljanju.⁵¹⁶⁶ Tužilaštvo nije dokazalo ni da je Šainović tokom obilazaka Kosova bio očevidac razdvajanja žena od muškaraca i njihovog pritvaranja pre no što su transportovane s

⁵¹⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 344-345, 455. Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće takođe zaključilo da je Šainović prisustvovao ili, "u najmanju ruku, bio potpuno obavešten o toku" sastanka održanog 4. maja 1999. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 343-345). Iako se Pretresno veće ne oslanja na taj sastanak kao na dokaz da je Šainović znao za zločine, ono je zaključilo da su na tom sastanku predočene informacije da su se "snage bezbednosti" bavile brojnim slučajevima nasilja, ubijanja, pljačke i drugih zločina" (Prvostepena presuda, tom 3, par. 345, gde se upućuje na DP P1696). Pretresno veće je zaključilo da izjave, koje je Šainović dao "na sastanku u Štabu MUP za Kosovo 7. maja, potvrđuju iskaze o sastanku održanom 4. maja" (Prvostepena presuda, tom 3, par. 344).

⁵¹⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 346, 455, 464, 471 gde se upućuje na DP P1996, str. 4. V. takođe gore, par. 1077.

⁵¹⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 346, 464, gde se upućuje na DP P1996, str. 4. V. takođe gore, par. 1077.

⁵¹⁶⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 455, gde se upućuje na DP P1996, str. 3. V. takođe gore, par. 1077.

⁵¹⁶¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 455, gde se upućuje na DP P1996, str. 3. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 140, 344, gde se upućuje na DP P1996, str. 4. V. takođe gore, par. 1077.

⁵¹⁶² Prvostepena presuda, tom 3, par. 350-351, 470-472, gde se upućuje na DP P2600, par. 65-68, DP P2589, T. 15999-16004, DP P2592. V. takođe DP P605, str. 869-870. Takođe gore, par. 1032.

⁵¹⁶³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 449. V. takođe gore, par. 1036.

⁵¹⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 472.

⁵¹⁶⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, Dodatak 1, gde se upućuje na DP P490, str. 1, DP P1938, str. 2, DP P830, str. 4-6, DP P845, str. 2, DP P954, str. 23, 42-43, 61, DP P955, str. 16-18, DP P962, str. 15-16, DP 3D589, str. 1, DP 3D1110, str. 368-369, 387, 559, 561, DP 4D171, str. 5-7, DP 4D513, str. 1, DP 5D726, str. 5-6, DP 5D889, str. 1, DP 5D890, str. 2-3, DP ; 5D1148, str. 1, DP 4D174, str. 2, DP P1086, str. 43, DP 3D38, str. 1-2, DP 3D1116, str. 215, par. 355, DP 4D398, str. 1, DP 5D1351, str. 1-2, DP P1459.

⁵¹⁶⁶ Isto tako, tužilaštvo nije iznelo nijedan argument koji pokazuje da je Šainović bio svestan navoda o silovanju sadržanih u DP 5D1396, DP 5D1401, par. 77 (pod pečatom), DP P2228, str. 6-7, 24, DP P2248, DP P2253, DP P2257, str. 4, i DP P2258, str. 5. Žalbeno veće takođe primećuje da žrtve seksualnih zlostavljanja opisanih u DP 5D1401, par. 80, nisu po nacionalnosti bile Albanke s Kosova (v. DP P830, str. 4) i da nema informacija da su izvršio seksualnih zlostavljanja opisanih u DP 6D614, na str. 39, i u DP 6D1604, na str. 10, par. 39, bili povezani sa snagama MUP-a ili VJ-a.

Kosova ili bilo kog drugog oblika zlostavljanja kosovskih Albanci.⁵¹⁶⁷ Osim toga, iako neki dokazi na koje se tužilaštvo oslonilo potkrepljuju njegovu tvrdnju da je Šainović "znao za problem nepostojanja adekvatne obuke", to samo po sebi ne potkrepljuje tvrdnju tužilaštva da je on bio svestan "zločina koje su 1988. počinili rezervisti, dobrovoljci i pripadnici paravojnih formacija".⁵¹⁶⁸

1580. Tužilaštvo takođe upućuje na izveštaj, odnosno saopštenje za štampu koje je organizacija *Human Rights Watch* objavila u februaru 1999, odnosno krajem aprila 1999.⁵¹⁶⁹ Kada je reč o dvema devojčicama, kosovskim Albankama koje su snage SRJ ubile krajem septembra 1998. u Gornjem Obrinju, u izveštaju se navodi sledeće: "*Human Rights Watch* nije mogao da potvrdi optužbe [...] da su dve devojčice bile silovane pre nego što su ubijene."⁵¹⁷⁰ Iako je Pretresno veće zaključilo da je taj izveštaj distribuiran svim sredstvima javnog informisanja i državnim organizacijama u SRJ i Srbiji, kao i sredstvima javnog informisanja na srpskom i albanskom jeziku na Kosovu,⁵¹⁷¹ Žalbeno veće se nije uverilo da je Šainović zaista bio svestan njegovog sadržaja.⁵¹⁷² Pored toga, zbog neodređene prirode optužbi za silovanje iznetih u tom izveštaju, Žalbeno veće se nije uverilo da je Šainović putem njega bio obavešten da bi mogla da budu počinjena seksualna zlostavljanja. Saopštenje za štampu koje je *Human Rights Watch* izdao 28. aprila 1999. sadržalo je informaciju da su srpske snage bezbednosti 21. aprila 1999. u Suvoj Reci seksualno zlostavljale dve kosovske Albanke.⁵¹⁷³ Frederick Abrahams, istraživač *Human Rights Watcha*,⁵¹⁷⁴ naveo je da su takva saopštenja za štampu izdavana gotovo svakodnevno i prezentirana javnosti na isti način kao i taj izveštaj.⁵¹⁷⁵ Iako su optužbe sadržane u saopštenju za štampu dovoljno jasne, Žalbeno veće nije

⁵¹⁶⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 74, 77, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 60, 635, 644, 855-864, 1156, 1158, 1161, 1164, 1166, 1170, 1178, 1184-1185.

⁵¹⁶⁸ Na većini sastanaka Zajedničke komande na koje upućuje tužilaštvo nisu pominjani problemi nepostojanja adekvatne obuke ili počinjenja zločina od strane rezervista, dobrovoljaca ili pripadnika paravojnih formacija (v. Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 71, gde se upućuje na DP P1468, str. 20, 22-23, 26, 30, 101, 109, 111). Iako je na sastancima Zajedničke komande održanim 3. avgusta, 12. avgusta i 21. oktobra 1998. pominjana potreba za intenzivnom obukom (v. DP P1468, str. 40, 52, na koje se upućuje u Žalbenom podnesku tužilaštva, par. 71), te informacije nisu pokazivale da je on znao za zločine, niti su mogućnost da će te snage počiniti seksualno nasilje činile dovoljno znatnom da bi Šainović mogao da je predvidi. Isto tako, tužilaštvo nije pokazalo da je Šainović bio svestan da su dobrovoljci s kriminalnom prošloću bili uključeni u sastav VJ (Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 71, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 645) i da su pripadnici paravojnih formacija koji su ranije počinili zločine bili pripojeni JSO-u (Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 71, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 687).

⁵¹⁶⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, Dodatak 1, gde se upućuje na DP P441, str. 49, DP P388, str. 1, DP P2228, str. 22; Frederick Abrahams, 13. jul 2006, T. 819-822. U vezi s datumom izdavanja saopštenja za štampu, v. Frederick Abrahams, 13. jul 2006, T. 821-822. Tužilaštvo takođe nastoji da se osloni na izveštaj Instituta za izveštavanje o ratu i miru, koji sadrži informacije o silovanjima počinjenim u martu, oktobru i novembru 1998. na raznim mestima na Kosovu. Taj izveštaj nosi datum 18. jun 1999, što znači da je sačinjen posle počinjenja seksualnih zlostavljanja u Belegu, Ćirezu i Prištini, pa Šainović stoga, čak i da je bio svestan njegove sadržine, nije mogao na osnovu njega da predvidi zločine počinjene na tim mestima (Žalbeni podnesak tužilaštva, Dodatak 1, gde se upućuje na DP P385, str. 5-6. V. takođe DP P385, str. 1).

⁵¹⁷⁰ DP P441, str. 49, na koji se upućuje u Žalbenom podnesku tužilaštva, Dodatak 1.

⁵¹⁷¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 900; *ibid.*, tom 3, par. 448, gde se upućuje na Frederick Abrahams, 13. jul 2006, T. 811-812, 818; *ibid.*, 7. avgust 2006, T. 984.

⁵¹⁷² V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 448. V. takođe gore, par. 1072.

⁵¹⁷³ Žalbeni podnesak tužilaštva, Dodatak 1, gde se upućuje na DP P388, str. 1, DP P2228, str. 22, Frederick Abrahams, 13. jul 2006, T. 819-822.

⁵¹⁷⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 218, 901.

⁵¹⁷⁵ DP P2228, str. 22; Frederick Abrahams, 13. jul 2006, T. 819-822.

ubeđeno da sama činjenica da je ono bilo predočeno javnosti dokazuje da je Šainović saznao za seksualna zlostavljanja koja su navodno počinjena u Suvoj Reci.

1581. Žalbena veće podseća da je potvrdilo zaključak Pretresnog veća da je Šainović imao nameru da prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova kako unutar, tako i izvan njega, putem kampanje terora i nasilja.⁵¹⁷⁶ Dokazi koje je razmotrilo Pretresno veće pokazuju da je Šainović bio svestan raznih kriminalnih dela i dela nasilja počinjenih protiv albanskog stanovništva Kosova i 1998. i 1999.⁵¹⁷⁷ i da je stoga bio svestan konteksta u kojem je vršeno prisilno raseljavanje, uključujući postojeću "humanitarnu katastrofu".⁵¹⁷⁸ Konkretno, dokazi pokazuju da je Šainović 1998. bio svestan navoda o prekomernoj i nesrazmernoj upotrebi sile od strane snaga policije i vojske, raseljavanja civila i zločina u vezi s imovinom, kao što su pljačkanje i paljenje. Oni takođe pokazuju da je on 1999. bio svestan zločina kao što su pljačkanje, maltretiranje civila, nepreciziranih kršenja međunarodnog humanitarnog prava, uključujući navode o napadima na civilno stanovništvo, kao i prisilnog raseljavanja civilnog albanskog stanovništva Kosova. Osim toga, na sastanku u Štabu MUP-a održanom 7. maja 1999, Šainović je izjavio da ne sme da bude privatnih ratova i da ne treba dozvoliti da se ubija privatno.⁵¹⁷⁹ U tim okolnostima, Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, zaključuje da je Šainović morao biti svestan da bi seksualna zlostavljanja na diskriminatornoj osnovi mogla biti počinjena u okolnostima međunacionalne netrpeljivosti, u kojima su prisilno raseljene stotine hiljada albanskih civila s Kosova. Imajući u vidu da je bio svestan atmosfere agresije i nasilja koje je preovlađivalo, neizbežan je zaključak da je Šainović znao da su kosovske Albanke koje su silom isterane iz svojih domova postajale posebno ranjive. Pored toga, dokazi pokazuju da je Šainović na sastanku održanom 17. maja 1999. dobio konkretne informacije o počinjenju silovanja.⁵¹⁸⁰

1582. Uzimajući u obzir ukupne okolnosti u kojima je vršeno prisilno raseljavanje albanskog stanovništva Kosova, kao i Šainovićovo znanje za njega, Žalbena veće se, uz suprotno mišljenje sudije Liua, van razumne sumnje uverilo da je Šainović mogao da predvidi progon, putem seksualnih zlostavljanja, počinjen 29. marta 1999. ili približno tog datuma u Belegu, sredinom aprila 1999. u Ćirezu i 1. aprila i krajem maja 1999. u Prištini. Pored toga, Šainovićovo učešće u UZP-u putem njegove uloge u koordiniranju zajedničkih operacija VJ-a i MUP-a ukazuje na to da je on radio na ostvarenju zajedničkog cilja UZP-a iako je bio svestan mogućnosti da bi seksualna

⁵¹⁷⁶ V. gore, pododeljak VII.D.3. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 466, 473.

⁵¹⁷⁷ V. gore, pododeljci VII.D.3.(c) i VII.D.3.(d).

⁵¹⁷⁸ DP P1468, str. 124.

⁵¹⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 455, gde se upućuje na DP P1996, str. 3. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 140, 344, gde se upućuje na DP P1996, str. 4.

⁵¹⁸⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 351, 472, gde se upućuje na DP P2600, par. 65-68, DP P2589, T. 15999-16004, DP P2592. V. takođe DP P605, str. 869-870.

zlostavljanja mogla biti počinjena, što pokazuje da je on voljno preuzeo taj rizik.⁵¹⁸¹ Usled toga, na osnovu članova 5(h) i 7(1) Statuta, Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Liua, zaključuje da je Šainović, putem učešća u UZP-u, odgovoran za vršenje progona, kao zločina protiv čovečnosti, putem seksualnih zlostavljanja u Belegu, Ćirezu i Prištini.

(ii) Da li je, kad je reč o Lukiću, ispunjen uslov *mens rea* za treću kategoriju UZP-a za progon putem seksualnih zlostavljanja

1583. Žalbena veće, kao prvo, smatra da su neprimereni Lukićevi argumenti da on ne može snositi komandnu odgovornost za vršenje progona, putem seksualnih zlostavljanja, jer nije imao efektivnu kontrolu nad snagama MUP-a i nije planirao ni naredio zločine.⁵¹⁸² Lukićeva navodna odgovornost za progon, putem seksualnih zlostavljanja, vezana je za njegovo učešće u UZP-u s ciljem da se prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova. Stoga se postavlja pitanje da li su dalji zločini, uključujući seksualna zlostavljanja, bili predvidljiva posledica sprovođenja zajedničkog cilja. Pored toga, kada je reč o Lukićevom argumentu da nijedan pripadnik MUP-a nije počinio seksualno zlostavljanje, Žalbena veće podseća da se, budući da je bio učesnik u UZP-u, njegova odgovornost proteže i na zločine koje su počinili svi pripadnici snaga SRJ i Srbije.⁵¹⁸³ Isto tako, da li su žrtve silovanja počinjenih u Prištini prijavile te zločine vlastima SRJ i Srbije ili Lukiću⁵¹⁸⁴ nije relevantno. Da bi Lukić snosio odgovornost prema trećoj kategoriji UZP-a, nije neophodno dokazati da je on bio svestan da su seksualna zlostavljanja počinjena; dovoljno je da je on mogao da predvidi njihovo počinjenje.⁵¹⁸⁵

1584. Pretresno veće je zaključilo da je zajednički cilj UZP-a trebalo ostvariti kriminalnim sredstvima, odnosno "[p]utem široko rasprostranjene i sistematske kampanje terora i nasilja, albansko stanovništvo na Kosovu trebalo je raseliti kako unutar, tako i izvan Kosova."⁵¹⁸⁶ Pretresno veće je dalje zaključilo da je "Lukić imao nameru da prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova, kako po samom Kosovu tako i izvan njega, i tako obezbedi trajnu kontrolu vlasti SRJ i Srbije nad pokrajinom."⁵¹⁸⁷

1585. U vezi s Lukićevom namerom, Pretresno veće je zaključilo da je, kao načelnik štaba MUP-a i *de facto* komandant snaga MUP-a razmeštenih na Kosovu,⁵¹⁸⁸ Lukić bio svestan postojanja teških

⁵¹⁸¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 467.

⁵¹⁸² V. Lukićev odgovor, par. 23-30.

⁵¹⁸³ V. gore, pododeljci VII.F.7. i VII.F.8.(c).

⁵¹⁸⁴ V. Lukićev odgovor, par. 22.

⁵¹⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 150.

⁵¹⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 95 (naglasak u originalu).

⁵¹⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1130.

⁵¹⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1051.

optužbi za kriminalne radnje snaga MUP-a na Kosovu u periodu od sredine do kraja 1998.⁵¹⁸⁹ i da je nastavio da dobija informacije o tome da pripadnici MUP-a i VJ-a čine zločine protiv albanskih civila na Kosovu tokom kampanje NATO-a 1999.⁵¹⁹⁰

1586. U vezi s navodima za zločine počinjene 1998, Pretresno veće je uzelo u obzir dokaze da je Lukiću rečeno da snage MUP-a i VJ-a koriste prekomernu silu tokom zajedničkih dejstava⁵¹⁹¹ i da je bio informisan o brojnim slučajevima podmetanja požara,⁵¹⁹² kao i tome da se "pale sela, uništava[...] letin[a], ubijaju domaće životinje, zastrašuju civil[i] kosovsk[i] Albanc[i] i isteruju [...] iz njihovih domova".⁵¹⁹³ Pretresno veće je takođe primetilo da je Lukić saznao za navode da su široko rasprostranjeni zločini koje su snage VJ-a i MUP-a počinile 1998. doveli do raseljavanja 230.000 kosovskih Albanaca s Kosova.⁵¹⁹⁴

1587. U vezi s Lukićevim znanjem o zločinima počinjenim 1999, Pretresno veće je zaključilo da je, preko raznih sredstava izveštavanja, Lukić redovno obaveštavan o događajima na celom Kosovu.⁵¹⁹⁵ Ono je napomenulo da je Lukić 1. aprila 1999. izdao uputstvo načelnicima SUP-ova na Kosovu da izveštavaju Štab MUP-a o, između ostalog, zločinima, uključujući silovanja, počinjenim u njihovim zonama odgovornosti⁵¹⁹⁶ i da je 6. maja 1999. izdato još jedno uputstvo kojim se od načelnika SUP-ova na Kosovu tražilo da dvaput mesečno podnose izveštaje o najtežim zločinima, kao što su ubistvo, silovanje, zlostavljanje i paljevine.⁵¹⁹⁷ Lukić je 4. maja 1999. prisustvovao sastanku s Miloševićem, Pavkovićem i drugim visokim funkcionerima, na kojem su predočene informacije da se "snage bezbednosti" bave brojnim pojavama nasilja, ubistva, pljački i drugih zločina,⁵¹⁹⁸ pa je on 6. maja 1999. naložio načelnicima SUP-ova na Kosovu da spreče ubistva, silovanja i pljačke.⁵¹⁹⁹ Pretresno veće je takođe primetilo da je na sastanku Štaba MUP-a održanom 7. maja 1999. Lukić izjavio da je prijavljeni broj istraga o ubistvima nerealno mali.⁵²⁰⁰ Osim toga,

⁵¹⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1086. V. takođe *ibid.*, par. 1120.

⁵¹⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1123. V. takođe *ibid.*, par. 1097.

⁵¹⁹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1043, 1084, gde se upućuje na DP P2544. V. takođe gore, pododeljci VII.F.5.(b)(i) i VII.F.5.(b)(ii).

⁵¹⁹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1080, gde se upućuje na DP P1468, str. 46, 52, 96, 125. V. takođe gore, pododeljak VII.F.5.(b)(ii).

⁵¹⁹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1082, gde se upućuje na Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12149–12153. V. takođe gore, pododeljak VII.F.5.(b)(ii).

⁵¹⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1085, 1120, gde se upućuje na DP P455, str. 1, DP P456, str. 1.

⁵¹⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1090, 1123.

⁵¹⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1093, gde se upućuje na DP 6D808. Žalbeno veće primećuje da, iako to nije pomenuto u Prvostepenoj presudi, Lukić tražio informacije o zločinima, uključujući "ubistvo, razbojništvo, krađ[u], pljačk[u], silovanje, itd." (V. DP 6D808, str. 2.)

⁵¹⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1093, gde se upućuje na DP 6D874.

⁵¹⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1095, 1125, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1696, str. 1. V. takođe gore, pododeljak VII.F.5.(c)(i)a.

⁵¹⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1095, 1134, gde se upućuje na DP 5D1289 (prihvaćen i kao DP P2159). V. takođe gore, par. 1535.

⁵²⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1126, gde se upućuje na DP P1996, str. 10. V. takođe gore, pododeljak VII.F.5.(c)(i)b.

Pretno veće je uzelo u obzir dokaze koji pokazuju da je Lukić bio svestan velikog broja raseljenih albanskih civila s Kosova tokom 1999.⁵²⁰¹

1588. U vezi sa Lukićevim znanjem vezanim za činjenje seksualnih zlostavljanja, tužilaštvo upućuje na brojne interne izveštaje i dokumente VJ-a u vezi s predmetima koje su procesuirali vojni pravosudni organi, koji sadrže optužbe da su pripadnici MUP-a i VJ-a, uključujući dobrovoljce, činili seksualna zlostavljanja.⁵²⁰² Međutim, tužilaštvo nije pokazalo da je Lukić bio upućen u tu internu razmenu informacija VJ-a. Uopšteno oslanjanje tužilaštva na Lukićevu ulogu i informacije o činjenju raznih zločina, koje je on dobijao putem drugih kanala, nedovoljno je da se dokaže da je Lukić znao za internu razmenu informacija VJ-a koja je sadržala navode o seksualnim zlostavljanjima. Tužilaštvo takođe nije pokazalo da je Lukić, dok je bio na Kosovu, bio svedok razdvajanja žena od muškaraca i njihovog pritvaranja pre nego što su transportovane s Kosova, niti bilo kog drugog oblika zlostavljanja kosovskih Albanci.⁵²⁰³ Pored toga, iako neki od dokaza na koje se tužilaštvo oslanja potkrepljuju njegovu tvrdnju da je Lukić "znao za problem nepostojanja adekvatne obuke", to ne potkrepljuje argument tužilaštva da je Lukić bio svestan "zločina koje su 1998. počinili rezervisti, dobrovoljci i pripadnici paravojnih formacija".⁵²⁰⁴

1589. Žalbeno veće, međutim, ukazuje na zaključak Pretnog veća da je Lukić u svom izveštaju od 1. maja 1999. naveo da je "jednom pripadniku rezervnog sastava MUP određen pritvor zbog izvršenja dela bludne radnje nad jednom kosovskom Albankom, što pokazuje da je [Lukić], u tom

⁵²⁰¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1094, 1096, 1124, 1127, gde se upućuje na DP 6D666, DP 6D778, DP 6D1232, DP 6D1236 (prihvaćen i kao DP P1099), DP 6D1238, DP 6D1239, DP 6D1240, DP 6D1241, DP 6D1242, DP 6D1244, DP 6D1254, DP 6D1255, DP 6D1256, DP 6D1257, DP 6D1259, DP 6D1260, DP 6D1261, DP 6D1634, DP P1693, DP P1993. V. takođe gore, pododeljak VII.F.5.(d).

⁵²⁰² Žalbeni podnesak tužilaštva, Dodatak 1, gde se upućuje na DP P490, str. 1, DP P1938, str. 2, DP P830, str. 4-6, DP P845, str. 2, DP P954, str. 42-43, 61, DP P955, str. 16-18, DP P962, str. 15-16, DP 3D589, str. 1, DP 3D1110, str. 368-369, 387, 559, 561, DP 4D171, str. 5-6, DP 4D513, str. 1, DP 5D726, str. 5-6, DP 5D889, str. 1, DP 5D890, str. 2-3, DP 5D1148, str. 1, DP P830, str. 6, DP P845, str. 2, DP P954, str. 23, DP P955, str. 18, DP 4D174, str. 2, DP P1086, str. 43, DP 3D38, str. 1-2, DP 3D1116, str. 215, par. 355, DP 4D398, str. 1, DP 5D1351, str. 1-2, DP 4D171, str. 5, 7. Tužilaštvo takođe upućuje na DP P1459, izveštaj koji je Pavković poslao Štabu Vrhovne komande 25. maja 1999, u kojem izveštava o činjenju teških zločina nad albanskim stanovništvom Kosova, uključujući ubistvo i silovanje, od strane pripadnika MUP-a. Međutim, u izveštaju se ne navodi da li su te informacije bile prenete Štabu MUP-a ili Lukiću (DP P1459, par. 3-4). Isto tako, tužilaštvo nije predložilo nijedan argument koji pokazuje da je Lukić bio svestan navoda o silovanju sadržanih u DP 5D1396, DP 5D1401, par. 77 (pod pečatom); DP P2228, str. 6-7, 24; DP P2248; DP P2253; DP P2257, str. 4; i DP P2258, str. 5. U vezi s upućivanjem tužilaštva na DP 5D1401, par. 80, DP 6D614, str. 39, DP 6D1604, str. 10, par. 39, Žalbeno veće zaključuje da ti dokumenti ne dokazuju da je Lukić bio svestan seksualnih zlostavljanja, iz razloga navedenih gore, fusnota 5166.

⁵²⁰³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 74, 77, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 60, 635, 644, 855-864, 1156, 1158, 1161, 1164, 1166, 1170, 1178, 1184-1185.

⁵²⁰⁴ Na većini sastanaka Zajedničke komande na koje upućuje tužilaštvo nije pominjana zabrinutost zbog nepostojanja adekvatne obuke niti zbog činjenja zločina od strane rezervista, dobrovoljaca ili pripadnika paravojnih formacija (v. Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 71, gde se upućuje na DP P1468, str. 20, 22-23, 26, 30, 101, 109, 111). Iako je na sastancima Zajedničke komande održanim 3. avgusta, 12. avgusta i 21. oktobra 1998. pominjana potreba za intenzivnijom obukom (v. DP P1468, str. 40, 52, na koje se upućuje u Žalbenom podnesku tužilaštva, par. 71), te informacije ne pokazuju da je on znao za zločine, niti je usled njih mogućnost da će te snage počiniti seksualno nasilje postala tolika da je Lukić mogao da je predvidi. Isto tako, tužilaštvo nije pokazalo da je Lukić bio svestan da su dobrovoljci s kriminalnom prošloću bili uključeni u VJ (Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 71, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 645) i da su pripadnici paravojnih formacija koji su ranije počinili zločine bili pripojeni JSO-u (Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 71, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 687. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 1015, gde je zaključeno da Lukić nije imao vlast nad RDB-om čiji su pripadnici činili JSO).

trenutku, znao da su vršeni takvi zločini".⁵²⁰⁵ Tužilaštvo se takođe oslanja na jedan dokument u kojem se navodi određeni broj evidentiranih krivičnih dela činjenih na Kosovu i mera koje su u vezi s njima preduzete u periodu od jula 1998. do juna 1999.⁵²⁰⁶ U tom dokumentu je evidentirano silovanje dve kosovske Albanke od strane nekoliko pripadnika VJ-a 16. aprila 1999, uz napomenu da je o tom incidentu obavešten Štab MUP-a.⁵²⁰⁷ Tužilaštvo takođe tvrdi da je Lukić u izveštaju od 24. aprila 1999. naveo da su neidentifikovani izvršioc, od kojih je jedan nosio vojnu uniformu, silovali dve raseljene žene.⁵²⁰⁸ Suprotno Lukićevim argumentima,⁵²⁰⁹ dokazi koji ukazuju na to da su preduzete mere da se utvrdi identitet navodnih izvršilaca ne dovode u pitanje zaključak da je on bio svestan ta dva incidenta.

1590. Tužilaštvo takođe upućuje na izveštaj, odnosno saopštenje za štampu koje je *Human Rights Watch* objavio u februaru 1999, odnosno krajem aprila 1999.⁵²¹⁰ Žalbeno veće podseća na svoj zaključak da dokazi ne pokazuju da je Lukić saznao za postojanje izveštaja iz februara 1999,⁵²¹¹ kao i da su optužbe za silovanje sadržane u njemu nerazumljive.⁵²¹² U vezi sa saopštenjem za štampu od 28. aprila 1999,⁵²¹³ Žalbeno veće podseća da je Frederick Abrahams rekao da su takva saopštenja za štampu izdavana gotovo svakodnevno i da su masovno distribuirana sredstvima javnog informisanja i državnim organizacijama u SRJ i Srbiji, kao i sredstvima javnog informisanja na srpskom i albanskom jeziku na Kosovu.⁵²¹⁴ Iako su navodi sadržani u saopštenju za štampu dovoljno jasni, Žalbeno veće nije ubeđeno da sama činjenica da su oni predloženi javnosti dokazuje da je Lukić saznao za seksualna zlostavljanja koja su navodno počinjena u Suvoj Reci.

1591. Žalbeno veće podseća da je potvrdilo zaključak Pretresnog veća da je Lukić imao nameru da prisilno raseli albansko stanovništvo kako unutar tako i izvan Kosova, putem kampanje terora i

⁵²⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1135, gde se upućuje na DP P1693, str. 7, DP 5D1289 (prihvaćen i kao DP P2159). V. takođe Žalbeni podnesak tužilaštva, Dodatak 1, gde se upućuje na DP P1693, str. 7.

⁵²⁰⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, Dodatak 1, gde se upućuje na DP 6D614, str. 17, par. 11. V. takođe *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po Lukićevom zahtevu za ponovno razmatranje Odluke Pretresnog veća po zahtevu za prihvatanje dokumenata bez posredstva svedoka i Odluke po zahtevu odbrane za produženje roka za podnošenje završnih pretresnih podnesaka, 2. jul 2008, str. 22.

⁵²⁰⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, Dodatak 1, gde se upućuje na DP 6D614, str. 17, par. 11.

⁵²⁰⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 78, fusnota 187, gde se upućuje, između ostalog, na DP 6D1260, str. 3.

⁵²⁰⁹ V. Lukićev odgovor, par. 44(b), (d).

⁵²¹⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, Dodatak 1, gde se upućuje na DP P441, str. 49, DP P388, str. 1, DP P2228, str. 22, Frederick Abrahams, 13. jul 2006, T. 819-822. Kada je reč o datumu izdavanja saopštenja za štampu, v. Frederick Abrahams, 13. jul 2006, T. 821-822. Tužilaštvo se takođe oslanja na izveštaj Instituta za izveštavanje o ratu i miru, koji sadrži informacije o silovanjima počinjenim u martu, oktobru i novembru 1998. na raznim mestima na Kosovu. Taj izveštaj nosi datum 18. jun 1999, što znači da je sačinjen posle počinjenja seksualnih zlostavljanja u Belegu, Čirezu i Prištini, pa Lukić stoga, čak i da je bio svestan njegove sadržine, nije mogao na osnovu njega da predvidi zločine počinjene na tim mestima (Žalbeni podnesak tužilaštva, Dodatak 1, gde se upućuje na DP P385, str. 5-6. V. takođe DP P385, str. 1).

⁵²¹¹ V. gore, fusnota 5010.

⁵²¹² V. gore, par. 1580.

⁵²¹³ Žalbeno veće zaključuje da je Lukićev argument da se oslanjanjem na saopštenje za štampu od 28. aprila 1999. krši pravilo 92bis Pravilnika nepotkrepljen (v. Lukićev odgovor, par. 44(c)).

⁵²¹⁴ DP P2228, str. 22; Frederick Abrahams, 13. jul 2006, T. 819-822. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 900; *ibid.*, tom 3, par. 448, gde se upućuje na Frederick Abrahams, 13. jul 2006, T. 811-812, 818, *ibid.*, 7. avgust 2006, T. 984.

nasilja.⁵²¹⁵ Dokazi koje je razmotrilo Pretresno veće pokazuju da je Lukić bio svestan raznih optužbi za kriminalna dela i dela nasilja počinjena protiv albanskog stanovništva Kosova tokom 1998.⁵²¹⁶ i 1999,⁵²¹⁷ pa je stoga bio svestan konteksta u kojem je došlo do prisilnog raseljavanja, uključujući postojeću "humanitarnu katastrofu".⁵²¹⁸ Lukić je morao da zna da je vršenje seksualnih zlostavljanja s diskriminatornom namerom bilo moguće u uslovima međunacionalne netrpeljivosti u kojima su stotine hiljada albanskih civila prisilno raseljene s Kosova. Neizbežan je zaključak da su u tim okolnostima, u kojima su preovlađivali agresija i nasilje, kosovske Albanke koje su isterane iz svojih domove postajale posebno ranjive. Pored toga, dokazi pokazuju da je Lukić 1. aprila i 6. maja 1999. zatražio od načelnika SUP-ova na Kosovu da redovno podnose detaljne izveštaje o teškim zločinima, uključujući silovanja, počinjenim u njihovim zonama odgovornosti.⁵²¹⁹ On je takođe obavešten o silovanju dve kosovske Albanke od strane nekoliko pripadnika VJ-a 16. aprila 1999,⁵²²⁰ a u izveštaju od 24. aprila 1999. naveo je da su neidentifikovani izvršioc, od kojih je jedan nosio vojnu uniformu, silovali dve raseljene žene.⁵²²¹ Najzad, Lukić je 1. maja 1999. izvestio da je jedan rezervista MUP-a pritvoren zbog izvršenja bludne radnje nad jednom kosovskom Albankom.⁵²²²

1592. Uzimajući u obzir ukupne okolnosti u kojima je vršeno prisilno raseljavanje albanskog stanovništva s Kosova, kao i Lukićevo znanje za njega, Žalbeno veće se uverilo van razumne sumnje da je Lukić mogao da predvidi progon, putem seksualnih zlostavljanja, počinjen krajem marta 1999. u Belegu, sredinom aprila 1999. u Ćirezu i početkom aprila i krajem maja 1999. u Prištini. Pored toga, Lukićevo učešće u UZP-u putem njegove uloge načelnika štaba MUP-a u Prištini pokazuje da je on radio na ostvarenju zajedničkog plana UZP-a, svestan mogućnosti da bi mogla biti počinjena seksualna zlostavljanja,⁵²²³ što potvrđuje da je on voljno preuzeo taj rizik. Usled toga, na osnovu članova 5(h) i 7(1) Statuta, Žalbeno veće zaključuje da je Lukić, na osnovu učešća u UZP-u, odgovoran za činjenje progona, putem seksualnih zlostavljanja u Belegu, Ćirezu i Prištini, kao zločin protiv čovečnosti.

⁵²¹⁵ V. gore, pododeljak VII.F.5. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 1130.

⁵²¹⁶ V. gore, pododeljak VII.F.5.(b). U pogledu toga, Žalbeno veće zaključuje da je dovoljno što je Lukić tokom sastanaka Zajedničke komande 1998. bio obavešten o navodima da se tokom zajedničkih dejstava VJ-a i MUP-a na Kosovu čine teški zločini. Lukićev argument da su ti navodi bili neprovereni ne dovodi u pitanje zaključak Pretresnog veća da je on bio svestan teških optužbi za kriminalne radnje. V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1080, gde se upućuje na DP P1468, str. 46, 52, 96, 125; *ibid.*, tom 3, par. 1081.

⁵²¹⁷ V. gore, pododeljak VII.F.5.(c).

⁵²¹⁸ DP P1468, str. 124.

⁵²¹⁹ DP 6D808, DP 6D874.

⁵²²⁰ DP 6D614, str. 17, par. 11.

⁵²²¹ DP 6D1260, str. 3.

⁵²²² DP P1693, str. 7; DP 5D1289 (prihvaćen i kao DP P2159).

⁵²²³ V., npr., Prvostepena presuda, tom 3, par. 1052-1057, 1059 (Lukićeva uloga u referisanju MUP-u u Beogradu); *ibid.*, tom 3, par. 1000 (Lukićevo učešće na sastanku održanom 4. aprila 1999); *ibid.*, tom 3, par. 1038, 1095 (Lukićevo učešće na sastanku održanom 4. maja 1999. u Beogradu); *ibid.*, tom 3, par. 1006-1009, 1066, 1096, 1126-1127; DP 6D082, par. 19 (Lukićevo učešće na sastancima

4. Da li je, kad je reč o Pavkoviću, ispunjen uslov *mens rea* za treću kategoriju UZP-a za progon putem seksualnih zlostavljanja, počinjen u Prištini /Prishtina

(a) Argumentacija strana u postupku

1593. Tužilaštvo tvrdi da, ako Žalbena veće prihvati njegov argument da seksualna zlostavljanja svedokinje K62, svedokinje K14 i svedokinje K31 počinjena u Prištini predstavljaju progon, Pavkovića treba smatrati odgovornim za ta seksualna zlostavljanja na osnovu treće kategorije UZP-a.⁵²²⁴ Tužilaštvo navodi da je razlog za to taj što ga je Pretresno veće proglasilo odgovornim na osnovu treće kategorije UZP-a za progon putem seksualnih zlostavljanja, počinjenih u Belegu i Ćirezu u toku kampanje prisilnog raseljavanja.⁵²²⁵ Ono tvrdi da je Pretresno veće, kada je zaključilo da je Pavković mogao da predvidi ta seksualna zlostavljanja, primenilo viši standard od traženog i uzelo u obzir sledeće: (i) njegovu svest o sklonosti pripadnika VJ-a i MUP-a ka nasilju; (ii) cilj UZP-a da se ljudi rasele putem kampanje terora i nasilja; i (iii) konkretne dokaze o tome da je Pavković bio svestan seksualnih zlostavljanja.⁵²²⁶ Pošto je Pretresno veće za sve zločine kojima se optuženi terete, a koji su dokazani, zaključilo da postoji bliska veza između glavnih izvršilaca tih zločina i barem jednog učesnika u UZP-u, tužilaštvo takođe navodi da je Pavković povezan s izvršiocima seksualnih zlostavljanja u Prištini, za koje je Pretresno veće utvrdilo da su bili pripadnici ili VJ-a ili MUP-a.⁵²²⁷

1594. Pavković tvrdi da ne treba da se smatra odgovornim na osnovu treće kategorije UZP-a za seksualna zlostavljanja svedokinje K62, svedokinje K14 i svedokinje K31 u Prištini.⁵²²⁸ On tvrdi da nije dokazana bliska veza između njega ili bilo kog drugog učesnika u UZP-u i izvršilaca tih zločina.⁵²²⁹ On takođe ističe da nije mogao da predvidi da će lica koja nisu bila pripadnici jedinica pod njegovom komandom počiniti zločine.⁵²³⁰ On tvrdi da, umesto toga, dokazi: (i) pokazuju da su seksualno zlostavljanje svedokinje K31 počinili pripadnici paravojnih formacija;⁵²³¹ (ii) nisu

u Štabu MUP-a održanim 7. i 11. maja 1999); Prvostepena presuda, tom 3, par. 1040 (Lukićevo prisustvo na sastanku Zajedničke komande održanom 1. juna 1999).

⁵²²⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 104. V. takođe žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 357. V. takođe gore, pododeljak VI.D.. Tužilaštvo takođe tvrdi da Žalbena veće treba da mu poveća kaznu (Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 104).

⁵²²⁵ Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 357.

⁵²²⁶ Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 357, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 785-786. Tužilaštvo se oslanja na materijal koji je podelilo tokom žalbenog pretresa, u kojem se navode mesta u Prvostepenoj presudi na kojima se upućuje na Pavkovićevu svest o zločinima koje su VJ i MUP počinili 1998. i 1999. na Kosovu.

⁵²²⁷ Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 358, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 889, *ibid.*, tom 3, par. 468, 783, 1132.

⁵²²⁸ Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 307.

⁵²²⁹ Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 307, 309.

⁵²³⁰ Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 307.

⁵²³¹ Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 307-308.

dovoljni da bi se utvrdio identitet izvršilaca koji su zlostavljali svedokinju K62; i (iii) pokazuju da je seksualno zlostavljanje svedokinje K14 izvršio policajac.⁵²³²

(b) Analiza

1595. Što se tiče argumenata strana u postupku u vezi s bliskom vezom između Pavkovića i glavnih izvršilaca seksualnih zlostavljanja u Prištini, Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće zaključilo da su "tokom operacije uklanjanja velikog broja kosovskih Albanaca [iz grada Prištine] silovane tri žene – svedokinja K6, koju su silovala trojica pripadnika VJ ili MUP, svedokinja K14, koju je silovao jedan policajac, i svedokinja K31, koju su silovala tri vojnika VJ".⁵²³³ Iako Pavković osporava identitet izvršilaca seksualnih zlostavljanja svedokinje K62 i svedokinje K31, Žalbeno veće podseća na svoj zaključak da dokazi u pogledu ovoga dovoljno pokazuju pripadnost tih izvršilaca, kako je to zaključilo Pretresno veće.⁵²³⁴ Žalbeno veće takođe podseća da je potvrdilo zaključak Pretresnog veća da je utvrđeno postojanje veze između učesnika u UZP-u, uključujući Šainovića, Pavkovića i Lukića, i pripadnika VJ-a i MUP-a koje su oni koristili za izvršenje zločina za koje se terete u Optužnici, uključujući progon putem seksualnog zlostavljanja, pa se stoga Pavkoviću mogu pripisati zločini i VJ-a i MUP-a.⁵²³⁵ S obzirom na to da su seksualna zlostavljanja u Prištini počinile snage VJ-a i/ili MUP-a, Žalbeno veće zaključuje da se ti zločini takođe mogu pripisati Pavkoviću kao učesniku u UZP-u.

1596. Žalbeno veće će se sada baviti pitanjem da li je Pavković mogao da predvidi seksualna zlostavljanja u Prištini i podseća da je Pretresno veće Pavkoviću, za razliku od Šainovića i Lukića, izreklo osuđujuću presudu na osnovu odgovornosti prema trećoj kategoriji UZP-a za progon putem seksualnih zlostavljanja počinjenih 29. marta 1999. ili približno tog datuma u Belegu i sredinom aprila 1999. u Ćirezu,⁵²³⁶ Kad ga je proglasilo odgovornim za ta seksualna zlostavljanja, Pretresno veće je zaključilo da je "Pavković [...] mogao razumno predvideti da će snage VJ i MUP [...] činiti ubistva i seksualno zlostavljati kosovske Albance u toku njihovog prisilnog raseljavanja" s namerom da ih diskriminišu.⁵²³⁷ U vezi s tim, Pretresno veće je uzelo u obzir sledeće: (i) zajednički cilj UZP-a, koji je bio da se kosovski Albanci prisilno rasele "[p]utem široko rasprostranjene i sistematske kampanje terora i nasilja";⁵²³⁸ (ii) Pavkovićevu nameru da prisilno raseli deo albanskog

⁵²³² Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 308-309.

⁵²³³ Prvostepena presuda, tom 2, par. 889.

⁵²³⁴ V. gore, fusnote 1926 i 1968.

⁵²³⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 783, 785-786. V. takođe gore, pododeljci VII.E.3. i VII.E.4.

⁵²³⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 68, 689-690, 1187-1188, 1224; *ibid.*, tom 3, par. 785, 788. Žalbeno veće je potvrdilo tu osuđujuću presudu na drugim mestima u ovoj Presudi (v. gore, pododeljak VII.E.4.).

⁵²³⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 785.

⁵²³⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 95 (naglasak u originalu). V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 785.

stanovništva Kosova;⁵²³⁹ (iii) činjenicu da je bio svestan "da je 1998. i 1999. godine između Srba i Albanaca na Kosovu vladala velika netrpeljivost"; i (iv) činjenicu da je znao za "kontekst u kojem je vršeno prisilno raseljavanje".⁵²⁴⁰ Pretresno veće je takođe zaključilo da je Pavković "putem svog detaljnog znanja o događajima na terenu na Kosovu 1998. i 1999. godine bio upozoren da će, usled raseljavanja koje je vršeno 1999. godine, doći do činjenja ubistava i seksualnih delikata od strane VJ i MUP".⁵²⁴¹

1597. Pretresno veće je zaključilo da taj zaključak potkrepljuju konkretni dokazi, odnosno: (i) incident u oktobru 1998. u Gornjem Obrinju;⁵²⁴² (ii) naređenje koje je 4. aprila 1999. izdao Pavković Niškom korpusu da spreči pljačku, silovanja i maltretiranje stanovništva;⁵²⁴³ (iii) naređenje koje je 6. aprila 1999. Pavković izdao Prištinskom korpusu i Niškom korpusu da poboljšaju disciplinu i spreče samovolju, uključujući pljačku i ubistvo;⁵²⁴⁴ (iv) Pavkovićev izveštaj od 10. aprila 1999. u kojem se navodi da su na Kosovo razmešteni dobrovoljci koji su ili osuđivani ili pred izricanjem kazne i da je sedam dobrovoljaca pritvoreno, između ostalog, zbog ubistva i silovanja;⁵²⁴⁵ i (v) izveštaj od 25. maja 1999. koji je Pavković poslao Štabu Vrhovne komande, u kojem se upućuje na ubistva i silovanja koje su snage MUP-a počinile nad albanskim stanovništvom Kosova.⁵²⁴⁶

1598. Žalbeno veće takođe uzima u obzir dodatne zaključke koje je Pretresno veće izvelo u vezi s Pavkovićevim znanjem o zločinima. Pretresno veće je zaključilo da je Pavković bio svestan da su pripadnici snaga VJ-a i MUP-a 1998. i tokom cele vazdušne kampanje NATO-a 1999. činili zločine.⁵²⁴⁷ U vezi s Pavkovićevim znanjem tokom 1998, Pretresno veće je zaključilo da je, pored incidenta u Gornjem Obrinju u oktobru 1998,⁵²⁴⁸ Pavković: (i) bio svestan velikog broja raseljenih civila na Kosovu, kao i rezolucija Saveta bezbednosti UN-a kojima se odgovornost delimično

⁵²³⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 781, 785.

⁵²⁴⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 785.

⁵²⁴¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 785.

⁵²⁴² Prvostepena presuda, tom 3, par. 785. Pretresno veće je zaključilo da je Pavković bio obavestjen o počinjenim nasilnim krivičnim delima tokom zajedničkih dejstava VJ-a i MUP-a u Gornjem Obrinju, kao i navoda da su za njih odgovorni VJ i MUP. Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da je Pavković u jednom izveštaju potvrdio da je primio nepotvrđene informacije da su pripadnici MUP-a pogubili lica privedena tokom tog incidenta. (V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 675, 774, gde se upućuje na DP P441, str. 16-48, DP P1011, str. 70-72, DP P1440, str. 4, Frederick Abrahams, 13. jul 2006, T. 806-811). V. takođe gore, pododeljak VII.E.2.(e)(ii).

⁵²⁴³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 785, gde se upućuje na DP P1448, str. 2.

⁵²⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 785, gde se upućuje, između ostalog, na DP 4D224, str. 3.

⁵²⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 785, gde se upućuje na DP P1938, str. 2. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 748.

⁵²⁴⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 785, gde se upućuje na DP P1459, par. 3-4. Pretresno veće je primetilo da je, u tom izveštaju, Pavković obavestio Štab Vrhovne komande, između ostalog, da je bezbednosna situacija na Kosovu nestabilna zbog toga što pripadnici MUP-a često vrše krivična dela prema civilnom albanskom stanovništvu na Kosovu, uključujući "ubistva, silovanja, pljačke, razbojništva, teške krađe i drugo" u albanskim naseljima i "zbegovima" i da pripadnici MUP-a koji čine te zločine onda smišljeno takve zločine pripisuju ili pripremaju da pripišu VJ-u (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 741, gde se upućuje na DP P1459, par. 4, 6-7, DP 3D1078, DP 3D1077).

⁵²⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 774-775.

⁵²⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 675, 774, 785. V. gore, par. 1597; pododeljak VII.E.2.(e)(ii).

pripisuje tome što su MUP i VJ prekomerno i neselektivno upotrebljavali silu;⁵²⁴⁹ (ii) bio svestan da su snage SRJ i Srbije, uključujući pripadnike jedinica VJ-a i meštane Srbe, palile kuće;⁵²⁵⁰ i (iii) u maju 1998. izdao naređenje u kojem se navodi da su kod Brestovca maltretirani ratni zarobljenici.⁵²⁵¹ Pretresno veće je takođe uputilo na dokaze koji ukazuju na to da je Pavković znao da su pripadnici VJ-a vršili krađe, kao i prekomerno uništavali imovinu i otvarali vatru na naseljena područja tokom akcija VJ-a.⁵²⁵²

1599. U vezi s Pavkovićevim znanjem tokom 1999, Pretresno veće je zaključilo da je Pavković 27. marta 1999. upozorio Prištinski korpus i vojno-teritorijalne komande na opasnost od nediscipline među pripadnicima vojno-teritorijalnih jedinica, posebno u odnosu na albanske civile s Kosova i njihovu imovinu, i primetio da je tokom prethodnih dana došlo do porasta nediscipline i samovoljnog ponašanja.⁵²⁵³ Pretresno veće je takođe primilo na znanje dokaze koji pokazuju da je Pavković saznao za pljačku i krivična dela vezana za imovinu, koje su počinile snage VJ-a i MUP-a tokom vazdušne kampanje NATO-a.⁵²⁵⁴ Pored toga, Pretresno veće je zaključilo da je on znao da su tokom vazdušne kampanje NATO-a albanski civili s Kosova raseljavani.⁵²⁵⁵ Pored toga, Pretresno

⁵²⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 677, 718, gde se upućuje na DP P1468, str. 36, 40-41, 121, 161, DP P455, DP P456. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 672, 754, 774. U vezi s Pavkovićevim znanjem za rezolucije saveta bezbednosti UN-a, v. gore, fusnota 3917. V. dalje Prvostepena presuda, tom 3, par. 673, gde se upućuje na DP 4D150.

⁵²⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 672, 718, 774, gde se upućuje na DP P1468, str. 46, 52, 124-125, DP 4D97, DP P949, str. 358.

⁵²⁵¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 673, gde se upućuje na DP 4D428, str. 1, gde se navodi da se to maltretiranje dogodilo 23. maja 1998.

⁵²⁵² Prvostepena presuda, tom 3, par. 673, gde se upućuje na DP 4D201 (prihvaćen i kao DP P1422), DP 4D375, DP 4D231 (prihvaćen i kao DP 5D1172), DP P1011, str. 47, DP P2098.

⁵²⁵³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 719, 775, gde se upućuje na DP 4D154. Isto tako, Pretresno veće je zaključilo da je 5. maja 1999. Pavković napomenuo da se "pripadnici VJ kreću sa oružjem izvan zona odgovornosti i da se tom prilikom 'neprimereno' ponašaju, kompromitujući ugled VJ" i naredio "podređenim komandama da se ostvari uvid u kretanje pripadnika VJ van zona borbenih dejstava" (Prvostepena presuda, tom 3, par. 735, gde se upućuje na DP P1672).

⁵²⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 719, 721, 726-729, 742, 747, 750. Konkretno, Pretresno veće je uputilo na sledeće: (i) borbene izveštaje 3. armije od 30. i 31. marta 1999, (Prvostepena presuda, tom 3, par. 750, gde se upućuje na DP 4D307, str. 3, DP 4D273, str. 2. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 729, gde se upućuje na DP 4D273, str. 2, DP P1736); (ii) borbeni izveštaj 3. armije od 2. aprila 1999. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 747, gde se upućuje na DP 4D278, str. 2; DP 4D278, str. 3); (iii) borbene izveštaje 3. armije upućene Generalštabu/Štabu Vrhovne komande, od 1. i 2. aprila 1999. (DP 4D274, str. 2, DP 4D275, str. 3, na koji se upućuje u Prvostepenoj presudi, tom 3, par. 729; DP 4D274, str. 3. V. takođe gore, fusnota 3968); (iv) borebeni izveštaj 3. armije od 4. aprila 1999. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 729, gde se upućuje na DP 3D1128, str. 2); (v) borbeni izveštaj 3. armije od 5. aprila 1999. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 719, fusnota 1782, gde se poziva na DP 4D409, str. 3 (iako se pogrešno upućuje na DP 4D407)); (vi) izveštaj od 14. aprila 1999. koji je Prištinski korpus poslao 3. armiji i Štabu Vrhovne komande (Prvostepena presuda, tom 3, par. 728, fusnota 1822, gde se upućuje na DP 4D172, str. 3); (vii) Pavkovićevo naređenje od 15. aprila 1999. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 721, fusnota 1790, gde se upućuje na DP 4D191, str. 1); (viii) Pavkovićevo upozorenje izdato 17. aprila 1999. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 726, gde se upućuje na DP P1454, str. 1); (ix) Pavkovićevo naređenje od 19. aprila 1999. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 727, gde se upućuje na DP P1766 (prihvaćen i kao 4D350), DP 5D1101); (x) borbeni izveštaj 3. armije od 24. aprila 1999. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 750, gde se upućuje na DP 4D281, str. 2); i(xi) Pavkovićev telegram Štabu Vrhovne komande od 4. juna 1999, u kojem je izložio probleme uočene tokom obilazaka nekoliko jedinica u periodu od 23. do 26. maja 1999. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 742, gde se poziva na DP P1725, par. 1).

⁵²⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 736. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 719-720. Konkretno, Pretresno veće je primilo na znanje sledeće: (i) Pavkovićev telefonski razgovor početkom aprila 1999. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 720, gde se upućuje na Branko Krga, 4. oktobar 2007, T. 16916-16917); (ii) Pavkovićev razgovor s predstavnicima tužilaštva (Prvostepena presuda, tom 3, par. 727, gde se upućuje na DP P949, str. 1, 77-78. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 736, gde se upućuje na DP P949, str. 171-172, 220, 353-355); (iii) Pavkovićevo naređenje od 19. aprila 1999. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 727, gde se upućuje na DP P1766 (prihvaćen i kao DP 4D350)); (iv) Pavkovićeva upustva od 7. maja 1999. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 736, gde se upućuje na DP 4D198); i (v) borbeni izveštaj 3. armije od 10. maja 1999. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 736, gde se upućuje na DP 4D315, str. 1). V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 721, gde se upućuje na DP P1721; Momir Pantić, 2. april 2008, T. 24760-24765, 24779-24795; *ibid.*, 3. april 2008, T. 24805-24806. Žalbeno veće se ne oslanja na DP P2930 iz razloga navedenih gore, fusnota 3968. Pretresno veće je takođe primetilo da je Pavković u razgovoru s predstavnicima tužilaštva priznao da su pripadnici MUP-a na

veće je zaključilo da u prilog tvrdnji da je Pavković znao da pripadnici snaga MUP-a i VJ-a čine krivična dela na Kosovu govori njegovo često prisustvo u Prištini tokom celog sukoba, "u kombinaciji sa široko rasprostranjenom praksom raseljavanja kosovskih Albanca" na Kosovu, uključujući Prištinu.⁵²⁵⁶ Pored toga, Pretresno veće je uzelo u obzir dokaze koji pokazuju da je Pavković saznao za nasilna krivična dela, uključujući ubistva.⁵²⁵⁷

1600. Kada je reč konkretno o seksualnim zlostavljanjima, pored toga što je uzelo u obzir Pavkovićevo naređenje od 4. aprila 1999. i njegove izveštaje od 10. aprila i 25. maja 1999, kao što je gore razmotreno,⁵²⁵⁸ Pretresno veće je imalo u vidu da je Pavković prisustvovao sastanku s Miloševićem i drugima održanom 17. maja 1999, na kojem je Aleksandar Vasiljević podneo izveštaj o teškim zločinima koje su pripadnici VJ-a i dobrovoljci počinili nad civilima, uključujući silovanja.⁵²⁵⁹ Pretresno veće je takođe zaključilo da je Pavković 24. maja 1999. od Lazarevića dobio izveštaj u kojem su iznete pojedinosti o teškim zločinima, uključujući silovanja, koje su počinili pripadnici MUP-a nad albanskim civilima na Kosovu.⁵²⁶⁰

1601. Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće zaključilo da su predočeni dokazi da je Pavković uložio napor da se ograniči činjenje zločina na Kosovu i o njima sprovede istraga, ali da je "[i]majući u vidu široko rasprostranjeno činjenje zločina nad kosovskim Albancima od strane snaga VJ i MUP, kojeg je Pavković bio svestan, očigledno [...] da su te neefikasne mere bile nedovoljne."⁵²⁶¹

graničnom prelazu Đeneral Janković raseljenim kosovskim Albancima oduzimali lične isprave (Prvostepena presuda, tom 3, par. 720, 775, gde se upućuje na DP P949, str. 76-80, 91-92).

⁵²⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 775, gde se upućuje, između ostalog, na DP P949, str. 92, Vladimir Lazarević, 12. novembar 2007, T. 18080, *ibid.*, 14. novembar 2007, T. 18260, Mirko Starčević, 22. oktobar 2007, T. 17436. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 716-717, 754. V. takođe gore, fusnota 3967, gde Žalbeno veće odbija Pavkovićevo prigovora na taj zaključak na žalbenom pretresu.

⁵²⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 728, 734-735, 748, 775, fusnota 1821. Pored toga što je uzelo u obzir Pavkovićevo naređenje od 6. aprila 1999. i njegov izveštaj od 10. aprila 1999, kao što je gore opisano (v. gore, par. 1597; Prvostepena presuda, tom 3, par. 785, gde se upućuje na DP 4D224, str. 3, DP P1938, str. 2), Pretresno veće je primilo na znanje sledeće: (i) izveštaj Komande Prištinskog korpusa Komandi 3. armije od 3. aprila 1999. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 728, 748, fusnota 1821, gde se upućuje na DP 5D84, str. 2. V. takođe gore, fusnota 3968, gde je Žalbeno veće odbilo Pavkovićevo prigovora na to što se Pretresno veće oslonilo na taj dokaz); i (ii) Pavkovićevo prisustvo na sastanku održanom 4. maja 1999. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 734, gde se upućuje na DP P1696, str. 1-2. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 735, gde se upućuje na DP P1672, DP P1996, str. 4-5, kao potkrepu. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 775).

⁵²⁵⁸ V. gore, par. 1597; Prvostepena presuda, tom 3, par. 785, gde se upućuje na DP P1448, str. 2, DP P1938, str. 2, DP P1459, par. 3-4.

⁵²⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 739, gde se upućuje na DP P2600, par. 65, Brako Gajić, 7. septembar 2007, T. 15269, 15273. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 775. Pretresno veće je takođe zaključilo da je Vasiljević obavestio prisutne o zločinima koje su počinili Škorpioni i pripadnik paravojne formacije Slobodan Medić. V. takođe gore, pododeljci VII.E.2.(e)(iii) i VII.E.2.(e)(iv).

⁵²⁶⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 741, gde se upućuje na DP P1458 (prihvaćen i kao DP 4D192 i DP P1723). U tom izveštaju se, u relevantnom delu, navodi sledeće: "rad mešovitih punktova MUP-a i JVP opterećen je brojnim problemima i nerešenim pitanjima, imajući u vidu da MUP toleriše kriminalnu delatnost svojih pripadnika, prema *šiptarskom* [naziv za Albance] civilnom stanovništvu – ubistva, silovanja, pljačke, razbojništva, teške krađe; posebno je izraženo otuđivanje m/v, tehničke robe i drugih sredstava" (DP P1458, str. 1).

⁵²⁶¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 777. V. takođe gore, pododeljci VII.E.2.(e)(v) i VII.E.4.

1602. Žalbeno veće takođe podseća da je potvrdilo zaključak Pretresnog veća da je Pavković imao nameru da prisilno raseli albansko stanovništvo Kosova putem kampanje terora i nasilja,⁵²⁶² kao i Pavkovićeve osuđujuće presude, na osnovu treće kategorije UZP-a, za progone putem seksualnih zlostavljanja, počinjenih 29. marta 1999. ili približno tog datuma u Belegu i sredinom aprila 1999. u Ćirezu.⁵²⁶³ Dokazi koje je razmotrilo Pretresno veće, kao što je gore navedeno, pokazuju da je Pavković bio svestan raznih kriminalnih dela i dela nasilja počinjenih nad albanskim stanovništvom Kosova tokom 1998. i 1999. od strane snage VJ-a i MUP-a,⁵²⁶⁴ pa je stoga bio svestan konteksta u kojem je dolazilo do prisilnog raseljavanja. Pored toga, dokazi pokazuju da je Pavković često dobijao informacije o tome da pripadnici snaga VJ-a i MUP-a vrše seksualna zlostavljanja tokom vazdušne kampanje NATO-a.⁵²⁶⁵ U tim okolnostima, neosnovana je Pavkovićevo tvrdnja da on nije mogao da predvidi da će lica koja nisu bila pripadnici jedinica pod njegovom komandom počiniti zločine.⁵²⁶⁶ Uzimajući u obzir ukupne okolnosti u kojima je vršeno prisilno raseljavanje albanskog stanovništva Kosova i Pavkovićevo znanje o tome, Žalbeno veće se uverilo van razumne sumnje da je Pavković mogao da predvidi seksualna zlostavljanja počinjena 1. aprila 1999. i krajem maja 1999. u Prištini. Pored toga, Pavkovićevo učešće u UZP-u, putem njegove uloge komandanta 3. armije, ukazuje na to da je on radio na ostvarenju zajedničkog cilja UZP-a iako je bio svestan mogućnosti da bi seksualna zlostavljanja mogla biti počinjena, što dokazuje da je on voljno preuzeo taj rizik.⁵²⁶⁷

1603. Usled toga, na osnovu članova 5(h) i 7(1) Statuta, Žalbeno veće zaključuje da je Pavković, na osnovu učešća u UZP-u, odgovoran za progon, putem seksualnih zlostavljanja počinjenih 1. aprila 1999. i krajem maja 1999. u Prištini, kao zločin protiv čovečnosti.

5. Zaključak

1604. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo kada Šainovića i Lukića nije proglasilo odgovornima na osnovu članova 5(h) i 7(1) Statuta, na osnovu učešća u UZP-u, za počinjenje progona, putem seksualnih zlostavljanja u Belegu, Ćirezu i Prištini, kao zločin protiv čovečnosti, čime je onemogućilo da im se izreknu osuđujuće presude po tački 5 u

⁵²⁶² V. gore, pododeljak VII.E.2.(f). V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 95, 781, 786.

⁵²⁶³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 785, 788. V. takođe gore, pododeljak VII.E.4.

⁵²⁶⁴ V. gore, par. 1597-1600. Žalbeno veće smatra da su dokazi nabrojani u ovom pododeljku dovoljni da se dokaže Pavkovićevo svest u pogledu toga. Prema tome, nije potrebno baviti se njegovim argumentima (Pavkovićevo žalbeni podnesak, par. 198-207) u vezi s informacijama o zločinima koje su mu predstavnici međunarodne zajednici dostavili putem: (a) saopštenja za štampu koje je Karol John Drewienkiewicz, zamenik šefa VMK-a izdao najkasnije 2. aprila 1999. (DP P2542); (b) dopisa Louise Arbour, tadašnjeg tužioca Međunarodnog suda, koji je, kako je zaključilo Pretresno veće, došao do Pavkovića otprilike krajem aprila 1999. (DP P401; DP 3D788); i (c) Prvobitne optužnice koju je Međunarodni sud objavio 27. maja 1999. (DP P968), mada se Pretresno veće takođe oslonilo na taj dokaz (Prvostepena presuda, tom 3, par. 754-757, 766, 775).

⁵²⁶⁵ V. gore, par. 1600.

⁵²⁶⁶ Žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 307.

⁵²⁶⁷ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 694-695, 697-698, 705-708, 710, 712-713, 736, 742, 782.

vezi s tim seksualnim zlostavljanjima. Žalbeno veće takođe zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo kada Pavkovića nije proglasilo odgovornim prema članovima 5(h) i 7(1) Statuta, na osnovu učešća u UZP-u, za počinjenje progona, putem seksualnih zlostavljanja u Prištini, kao zločin protiv čovečnosti, čime je onemogućilo da mu se izrekne osuđujuća presuda po tački 5 u vezi s tim seksualnim zlostavljanjima. Shodno tome, Žalbeno veće delimično odobrava treći žalbeni osnov tužilaštva i argumente tužilaštva u vezi s Pavkovićevom odgovornošću na osnovu treće kategorije UZP-a za progon putem seksualnih zlostavljanja počinjenih u Prištini.⁵²⁶⁸ Međutim, u okolnostima ovog predmeta, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Ramaroson, odbija da u žalbenom postupku izrekne nove osuđujuće presude u vezi s predmetnim seksualnim zlostavljanjima.⁵²⁶⁹

⁵²⁶⁸ V. takođe četvrti žalbeni osnov tužilaštva.

⁵²⁶⁹ Član 25(2) Statuta predviđa da "Žalbeno veće *može* odluke pretresnih veća potvrditi, poništiti ili preinačiti" (naglasak dodat). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 73, gde se navodi sledeće: "Žalbeno veće [...] raspolaže diskrecionim pravom da odluči o pravnom lijeku. Član 25 Statuta (koji se odnosi na žalbeni postupak) dovoljno je širok da bi dao takvu mogućnost [...]. Diskreciono pravo mora se naravno primenjivati na ispravnim pravosudnim osnovama, pri čemu u ravnotežu valja dovesti pravičnost prema optuženom, interese pravde, prirodu krivičnih djela, okolnosti konkretnog predmeta i brigu za javni interes. Te (kao i druge) faktore treba određivati od slučaja do slučaja." Up. Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 153-154, 192; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 77; Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 220-227, 229, str. 87; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 359-367, str. 141-142; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 588-591, str. 207.

VIII. POMAGANJE I PODRŽAVANJE

A. Uvod

1605. Pretresno veće je zaključilo da je Lazarević pružao praktičnu pomoć, ohrabrenje i moralnu podršku snagama VJ angažovanim u deportaciji i prisilnom premeštanju albanskog stanovništva Kosova u sadejstvu sa MUP-om.⁵²⁷⁰ Pretresno veće je, shodno tome, Lazareviću izreklo osuđujuću presudu prema članu 7(1) Statuta za pomaganje i podržavanje krivičnih dela deportacije i drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje), kao zločina protiv čovečnosti.⁵²⁷¹

1606. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće napravilo grešku zbog toga što ga je proglasilo krivično odgovornim za pomaganje i podržavanje deportacije i prisilnog premeštanja.⁵²⁷² Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo zbog toga što je Lazarevića oslobodilo optužbi za pomaganje i podržavanje ubistva, kao kršenja zakona ili običaja ratovanja, i ubistva i progona, kao zločina protiv čovečnosti.⁵²⁷³ Žalbeno veće će redom razmotriti ove tvrdnje strana u postupku.

B. Navodne greške zbog zaključka da je Lazarević pomagao i podržavao deportaciju i prisilno premeštanje

1. Uvod

1607. Lazarević je služio na raznim položajima u JNA i VJ-u.⁵²⁷⁴ U januaru 1998. postavljen je za načelnika štaba Prištinskog korpusa, a 25. decembra 1998. imenovan je za komandanta Prištinskog korpusa.⁵²⁷⁵ Na tom položaju je ostao do 28. decembra 1999, kada je postavljen za načelnika štaba 3. armije, da bi posle toga, 13. marta 2000, postao komandant 3. armije.⁵²⁷⁶

1608. Pretresno veće proglasilo je Lazarevića krivim prema članu 7(1) Statuta za pomaganje i podržavanje krivičnih dela deportacije i drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje), kao zločina protiv čovečnosti prema članu 5 Statuta, koja je u periodu od 24. marta do 25. maja 1999. širom Kosova činio VJ u sadejstvu sa MUP-om.⁵²⁷⁷

⁵²⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 925.

⁵²⁷¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 930, 935, 1211.

⁵²⁷² Lazarević osnovi 2-3.

⁵²⁷³ Osnov 2 tužilaštva.

⁵²⁷⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 791.

⁵²⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 791.

⁵²⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 791.

⁵²⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 930, 935, 1211. Prvi zločini za koje je Lazarević proglašen krivim desili su se 24. marta 1999. u, između ostalog, gradu Prištini (v. Prvostepena presuda, tom 2, par. 885-888, 1240-1243) i Kotlini (v. *ibid.*, tom 2, par. 1067, 1253-1255). Poslednji zločin za koji je Lazarević proglašen krivim desio se 25. maja 1999. u Dubravi (v. *ibid.*, tom 2, par. 1148, 1259-1261). Pretresno veće je Lazarevića oslobodilo optužbi za krivična dela prisilnog raseljavanja koja je izvršio MUP bez učešća VJ-a i optužbi prema članovima 7(1) i 7(3) Statuta u vezi s ubistvom, kao zločinom protiv čovečnosti, i kršenjem zakona ili običaja

1609. Lazarević osporava zaključke Pretresnog veća da je ispunio uslove *actusa reusa* i *mens ree* za pomaganje i podržavanje prisilnog raseljavanja.⁵²⁷⁸

2. Navodne greške u vezi s postojanjem zajedničkog plana

1610. Lazarević osporava zaključak Pretresnog veća da je postojao UZP, čiji je zajednički cilj bio da se obezbedi trajna kontrola vlasti SRJ i Srbije nad Kosovom putem kampanje prisilnog raseljavanja albanskog stanovništva Kosova.⁵²⁷⁹ S tim u vezi, Lazarević osporava sledeće činjenične zaključke Pretresnog veća: (i) da je uobičajena praksa koju su primenjivale snage SRJ i Srbije bila da oduzimaju i uništavaju lične isprave kosovskih Albanaca tokom njihovog raseljavanja;⁵²⁸⁰ (ii) da je postojao primetan obrazac zločina koje su činile snage SRJ i Srbije;⁵²⁸¹ (iii) da su naoružavanje nealbanskog stanovništva i razoružavanje albanskog stanovništva Kosova vršeni na nacionalnom osnovu;⁵²⁸² i (iv) da su vlasti SRJ i Srbije dovele dodatne snage na Kosovo, čime su prekršeni Oktobarski sporazumi.⁵²⁸³ Lazarević, pored toga, iznosi argument da je Pretresno veće postupilo nerazumno kada je zaključilo da je on: (i) znao za oduzimanje ličnih isprava kosovskih Albanaca i da je pomagao u tome;⁵²⁸⁴ (ii) bio svestan da su naoružavanje nealbanskog stanovništva i razoružavanje albanskog stanovništva Kosova vršeni na nacionalnom osnovu⁵²⁸⁵ i "učestvovao ili na bilo koji drugi način doprineo naoružavanju nealbanskog stanovništva";⁵²⁸⁶ i (iii) pomagao i podržavao kršenje Oktobarskih sporazuma od strane VJ-a.⁵²⁸⁷ Lazarević dalje tvrdi da nije dokazano da je on "nameravao da doprinese sprovođenju" zajedničkog plana.⁵²⁸⁸

1611. U odgovor na to, tužilaštvo tvrdi da Lazarevićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja, budući da se njegova osuđujuća presuda za pomaganje i podržavanje ne oslanja na činjenične zaključke Pretresnog veća koji se odnose na UZP.⁵²⁸⁹ Tužilaštvo, pored toga, tvrdi da Lazarević

ratovanja i progonom putem ubistva, seksualnog zlostavljanja, kao i bezobzirnog razaranja verskih i kulturnih objekata (v. *ibid.*, tom 3, par. 928, 932-933).

⁵²⁷⁸ Lazarevićeva najava žalbe, par. 49-113.

⁵²⁷⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 385.

⁵²⁸⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 276-281, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 38, 40.

⁵²⁸¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 283-295, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 41, 43. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 46.

⁵²⁸² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 296-301, 303-310, 312-320, 322-345, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 54, 56, 57, 68, 72.

⁵²⁸³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 346-384, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 75-76.

⁵²⁸⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 282.

⁵²⁸⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 311.

⁵²⁸⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 302, 321.

⁵²⁸⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 384.

⁵²⁸⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 446-447. U prilog svojoj tvrdnji, Lazarević se poziva na dokaze da je bio komandant za primer (*ibid.*, par. 448-452, gde se upućuje na Dušan Lončar, 1. decembar 2006, T. 7687, svedok K73, 14. septembar 2006, T. 3415 (zatvorena sednica), DP P2004). V. takođe Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 586, gde se upućuje na Vladimir Lazarević, 12. novembar 2007, T. 18129.

⁵²⁸⁹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 219-220.

samo ponavlja tvrdnje koje je izneo u prvostepenoj fazi, a da pritom ne pokazuje da je napravljena ikakva greška.⁵²⁹⁰

1612. Lazarević u svojoj replici tvrdi da je svoje osporavanje zaključaka Pretresnog veća u vezi sa zajedničkim planom izneo samo iz "razloga opreza", kako bi ponovio da nikakav plan za proterivanje kosovskih Albanaca u cilju promene nacionalnog sastava stanovništva Kosova nije postojao i da, prema tome, on nije mogao da bude svestan takvog plana.⁵²⁹¹

1613. Žalbeno veće podseća da je Lazarević oslobođen optužbi u okviru kojih je terećen odgovornošću na osnovu UZP-a.⁵²⁹² On je, umesto toga, proglašen krivim za pomaganje i podržavanje krivičnih dela deportacije i prisilnog premeštanja.⁵²⁹³ S obzirom na zaključke do kojih je došlo Pretresno veće, Žalbeno veće smatra da diskusija Pretresnog veća o dokazima koji se odnose na postojanje zajedničkog plana⁵²⁹⁴ nije relevantna za osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje koju je izreklo Lazareviću. Pored toga, suprotno Lazarevićevoj tvrdnji,⁵²⁹⁵ pri donošenju zaključka da je njegovo činjenje i nečinjenje imalo znatnog uticaja na činjenje zločina od strane pripadnika VJ-a, Pretresno veće uopšte nije spominjalo njegovu navodnu svest ili pomoć u vezi s oduzimanjem ličnih isprava kosovskih Albanaca, naoružavanjem nealbanskog stanovništva i razoružavanjem albanskog stanovništva Kosova, ili kršenjima Oktobarskih sporazuma.⁵²⁹⁶ Iz istih razloga, Lazarevićeva tvrdnja da nije nameravao da doprinese zajedničkom cilju je neprimerena.

1614. U svetlu gorenavedenog, Žalbeno veće odbija drugi osnov Lazarevićeve žalbe, kao i podosnov 3(c) u relevantnom delu.

⁵²⁹⁰ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 221.

⁵²⁹¹ Lazarevićeva replika, par. 109.

⁵²⁹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 919.

⁵²⁹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 925-927, 930.

⁵²⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 30-40 (oduzimanje ličnih isprava kosovskih Albanaca), 41-46 (primetan obrazac prisilnog raseljavanja), 49-72 (naoružavanje nealbana i razoružavanje kosovskih Albanaca), 73-76 (kršenja Oktobarskih sporazuma od strane snaga SRJ i Srbije).

⁵²⁹⁵ V. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 282, 302, 311, 321, 384.

⁵²⁹⁶ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 922-927.

3. Navodne greške zbog zaključka da je Lazarević pružao praktičnu pomoć, ohrabrenje i moralnu podršku snagama VJ-a koje su bile angažovane na prisilnom raseljavanju

1615. Pretresno veće je zaključilo da je Lazarević voljno pružao praktičnu pomoć, ohrabrenje i moralnu podršku snagama VJ-a koje su učestvovala u prisilnom raseljavanju kosovskih Albanaca u sadejstvu sa MUP-om.⁵²⁹⁷ Pretresno veće je imalo u vidu da je Lazarević, kao komandant Prištinskog korpusa, u znatnoj meri učestvovao u planiranju i sprovođenju zajedničkih operacija koje je izvodio VJ i da su njegova naređenja, unutar komandnog lanca VJ-a, predstavljala odobrenja VJ-u da deluje na mestima zločina na kojima je vršeno prisilno raseljavanje.⁵²⁹⁸ Pretresno veće je takođe smatralo da je "posebno [...] zabeleženo da su Lazarevićev boravak na terenu i obilazak jedinica VJ koje su učestvovala u činjenju zločina nad kosovskim Albancima ojačali borbeni moral vojnika",⁵²⁹⁹ kao i da je on "znao da njegov propust da preduzme odgovarajuće mere kako bi obezbedio propisnu istragu teških zločina koje je počinio VJ omogućava snagama da nastave svoju kampanju terora, nasilja i raseljavanja."⁵³⁰⁰ Pretresno veće je zaključilo da su Lazarevićevi:

[...]dela i propusti znatno [...] doprineli činjenju zločina za koje je Veće konstatovalo da su počinjeni od strane pripadnika VJ [...] jer su pomogli izvršavanju dela od strane vojnika na terenu, organizovanju i opremanju jedinica VJ, kao i obezbeđenju oružja, uključujući tenkove, radi pružanja pomoći u izvršavanju tih dela. Pored toga, Lazarević je svojim delima i propustima pružao ohrabrenje i moralnu podršku tako što je unutar komandnog lanca VJ davao odobrenja da VJ nastavi operacije na Kosovu, uprkos tome što su te zločine izvršavali pripadnici VJ.⁵³⁰¹

1616. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće napravilo grešku kada je zaključilo da je on svojim činjenjem i nečinjenjem pružao praktičnu pomoć, ohrabrenje i moralnu podršku snagama VJ-a koje su učestvovala u izvršavanju deportacije i prisilnog premeštanja i da je njegovo ponašanje znatno uticalo na činjenje tih zločina.⁵³⁰² Žalbeno veće će redom razmotriti njegove tvrdnje.

(a) Preliminarno pitanje – konkretna usmerenost

1617. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće napravilo grešku zbog toga što nije utvrdilo da li je njegovo navodno činjenje i nečinjenje bilo konkretno usmereno na pomaganje izvršenja deportacije i prisilnog premeštanja i stoga zaključilo da je on pomagao i podržavao te zločine.⁵³⁰³ On iznosi argument da, u skladu s prevladavajućom praksom Međunarodnog suda, konkretna usmerenost

⁵²⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 925-927.

⁵²⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 925.

⁵²⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 925.

⁵³⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 925.

⁵³⁰¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 926.

⁵³⁰² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 575, 599-601, 607-608, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 925, 927.

⁵³⁰³ Žalbeni pretres, 13. mart 2013, AT. 402-403. S tim u vezi, Lazarević tvrdi da dokazi pokazuju da je njegovo ponašanje bilo usmereno ka legitimnim naporima u cilju odbrane od OVK-a i kampanje NATO-a, a ne ka činjenju zločina (v. *ibid.*, 13. mart 2013, AT. 403-416, 418-420).

predstavlja obavezni element *actusa reusa* odgovornosti za pomaganje i podržavanje.⁵³⁰⁴ Tužilaštvo osporava ovo tumačenje sudske prakse. Ono iznosi argument da konkretna usmerenost nije suštinski element *actusa reusa* odgovornosti za pomaganje i podržavanje i da postoje uverljivi razlozi iz kojih bi Žalbena veće s tim u vezi trebalo da odstupi od nedavno donete Drugostepene presude u predmetu *Perišić*. Kako tvrdi tužilaštvo, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić* nije ispravno protumačena ustaljena sudska praksa u vezi s elementima odgovornosti za pomaganje i podržavanje.⁵³⁰⁵ Žalbena veće će, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, razmotriti pitanje konkretne usmerenosti koje su pokrenule strane u postupku pre nego što se osvrne na ostale Lazarevićeve prigovore na zaključke Pretresnog veća da je pružio praktičnu pomoć, ohrabrenje ili moralnu podršku pripadnicima VJ-a koji su odgovorni za činjenje dotičnih zločina.⁵³⁰⁶

1618. Većina članova Žalbenog veća u Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić* zauzela je stav da "konkretna usmerenost jeste element *actus reus* odgovornosti za pomaganje i podržavanje" i da "se osuđujuća presuda za pomaganje i podržavanje ne može doneti ako element konkretne usmerenosti nije ustanovljen van razumne sumnje".⁵³⁰⁷ U prilog ovom zaključku, Žalbena veće se oslonilo na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, u kojoj je *actus reus* odgovornosti za pomaganje i podržavanje opisan kao "djela *konkretno usmjerena* na pomaganje, ohrabrivanje ili davanje moralne podrške činjenju nekog konkretnog krivičnog djela".⁵³⁰⁸ Ono je primetilo da se, "kad se nabrajaju elementi pomaganja i podržavanja, u mnogim potonjim žalbenim presudama donetim i na Međunarodnom sudu i na MKSR-u izričito [...] upućuje na 'konkretnu usmerenost'".⁵³⁰⁹

1619. Nasuprot tome, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, Žalbena veće je zauzelo stav da "'konkretna usmjerenaost' nije suštinski element *actus reus* pomaganja i podržavanja".⁵³¹⁰ Taj stav je potvrdilo Žalbena veće u Drugostepenoj presudi u predmetu *Lukić i Lukić*, koje je navelo da je "[u] predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, Žalbena vijeće [...] objasnilo 'da

⁵³⁰⁴ Žalbeni pretres, 13. mart 2013, AT. 402-403, 415-416, 418-420. V. takođe *ibid.*, 13. mart 2013, AT. 471-473.

⁵³⁰⁵ Žalbeni pretres, 13. mart 2013, AT. 440-460. Tužilaštvo, prema tome, smatra da bi Žalbena veće trebalo da ponovi da konkretna usmerenost nije nesumnjiv preduslov za odgovornost za pomaganje i podržavanje ili da je, ukoliko jeste povezana sa *actus reusom* pomaganja i podržavanja, sama po sebi uključena u element znatnog uticaja (*ibid.*, 13. mart 2013, AT. 460).

⁵³⁰⁶ Sudija Tuzmukhamedov ima suprotno mišljenje od onog koje je izneseno u diskusiji o pitanju konkretne usmerenosti u celom ovom odeljku.

⁵³⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 36.

⁵³⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 26, gde se citira Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229 (naglasak dodat).

⁵³⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 28. V. takođe *ibid.*, par. 29-35.

⁵³¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159 (naglasak dodat), gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 189.

'konkretna usmjerenost' nije suštinski element *actus[a] reus[a]* pomaganja i podržavanja' i smatra da nema 'uvjerljivih razloga' da odstupi od te prakse".⁵³¹¹

1620. U Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić* konstatovano je da je Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* nejasna⁵³¹² u vezi s pitanjem konkretne usmerenosti i da u njoj nije "vidljiva namera da se odustane od presedana ustanovljenog Drugostepenom presudom u predmetu *Tadić*".⁵³¹³ Žalbena veće je smatralo da Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* sadrži samo "[u]zgredno pominjanje konkretne usmerenosti"⁵³¹⁴ i zaključilo da, s obzirom da se u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* ne navode uverljivi razlozi za odstupanje od ranije ustanovljenog presedana, Žalbena veće u tom predmetu nije ni pokušavalo ni nameravalo da odstupi od ustaljene prakse.⁵³¹⁵ U Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić* konstatovano je i da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Lukić i Lukić* potvrđeno da Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* nema protivrečan pristup pitanju konkretne usmerenosti.⁵³¹⁶

1621. Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, smatra da se, u stvari, čini da se tumačenje izneto u Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić* kosi ne samo sa jednostavnim tumačenjem Drugostepene presude u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, u kojoj se navodi da konkretna usmerenost nije "suštinski element" odgovornosti za pomaganje i podržavanje,⁵³¹⁷ nego i

⁵³¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 424 (unutrašnje reference izostavljene). Ovaj stav je usvojila većina članova Veća.

⁵³¹² Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 36.

⁵³¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 32. V. takođe *ibid.*, par. 33-35.

⁵³¹⁴ V. Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 34.

⁵³¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 34. U prilog zaključku u Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić* u vezi sa konkretnom usmerenošću, u toj presudi se takođe smatralo da se Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* (i) oslanja na jedan odeljak iz Drugostepene presude u predmetu *Blagojević i Jokić* u kojem je zauzet stav da se zaključak o konkretnoj usmerenosti može izvesti implicitno; i da je (ii) u njoj zaključeno da konkretna usmerenost "nije suštinski element" *actusa reusa* odgovornosti za pomaganje i podržavanje u kontekstu razmatranja *mens rea* odgovornosti za pomaganje i podržavanje. Shodno tome, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić* zaključeno je da u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* nije postojala namera da se odstupi od "presedana ustanovljenog Drugostepenom presudom u predmetu *Tadić*" (v. *ibid.*, par. 32).

⁵³¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 35. U prilog zaključku u Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić*, u toj presudi se takođe smatralo da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Lukić i Lukić* (i) prihvaćen i citiran zaključak iz Drugostepene presude u predmetu *Blagojević i Jokić* da zaključak o konkretnoj usmerenosti može biti impliciran u analizi znatnog doprinosa; i da je (ii) u njoj zaključeno da nema uverljivih razloga da se odstupi od stava iz Drugostepene presude u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* u vezi sa konkretnom usmerenošću. Shodno tome, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić* zaključeno je sledeće: "To znači da je Drugostepenom presudom u predmetu *Lukić i Lukić* potvrđeno da drugostepene presude u predmetu *Blagojević i Jokić* i predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* nemaju protivrečan pristup pitanju konkretne usmerenosti" (v. *ibid.*, par. 35).

⁵³¹⁷ Žalbena veće primećuje da se u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* poziva na odeljak iz Drugostepene presude u predmetu *Blagojević i Jokić* u kojem stoji da je zaključak o konkretnoj usmerenosti "često obuhvaće[n] ocjenom da je optuženi glavnom počinio pružio praktičnu pomoć koja je imala znatan uticaj na počinjenje krivičnog djela"(v. Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 189). Međutim, iz razloga koji su izloženi dalje u tekstu, Žalbena veće smatra da se u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* nije odstupilo od Drugostepene presude u predmetu *Blagojević i Jokić* (v. dole, par. 1625, 1650). Štaviše, Žalbena veće se ne slaže sa postavkom iz Drugostepene presude u predmetu *Perišić* da je pitanje konkretne usmerenosti samo uzgredno razmotreno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*. Žalbena veće, pored toga, smatra da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić* preteran značaj pridat činjenici da se u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* o pitanju konkretne usmerenosti raspravlja u odeljku u kojem se takođe govori o *mens rea* pomaganja i podržavanja. S tim u vezi, Žalbena veće napominje da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* pitanje konkretne usmerenosti očigledno razmatrano u kontekstu *actusa reusa* odgovornosti za pomaganje i podržavanje. Bitno je reći da je Žalbena veće u tom predmetu navelo sledeće: "konkretna usmjerenost nije suštinski element *actus[a] reus[a]* pomaganja i podržavanja" (v. Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159 (naglasak dodat)). Konačno, Žalbena veće smatra da u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* nisu izloženi uverljivi razlozi za odstupanje od ranijeg presedana zbog

sa Drugostepenom presudom u predmetu *Lukić i Lukić*, u kojoj je ovaj stav potvrđen.⁵³¹⁸ S tim u vezi, Žalbno veće smatra da, prilikom tumačenja neke konkretne presude, u obzir treba prevashodno uzeti stavove koji su u dotičnoj presudi izričito zauzeti i jasno izloženi. Nije jasno da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić* u vezi s pitanjem konkretne usmerenosti usvojen ovaj pristup, kao što se navodi u drugostepenim presudama u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* i predmetu *Lukić i Lukić*. Zato bi bilo primerenije zaključiti da se Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* i Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, s jedne strane, i Drugostepena presuda u predmetu *Perišić* s druge, razilaze u vezi s pitanjem konkretne usmerenosti.

1622. Žalbno veće podseća da je, u situacijama kada se suočava sa prethodnim odlukama koje su protivrečne, dužno da utvrdi kojom će se od tih odluka rukovoditi ili da li će u interesu pravde iz uverljivih razloga odstupiti od obe odluke.⁵³¹⁹ Imajući u vidu nepodudaranje između, s jedne strane, drugostepenih presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* i predmetu *Lukić i Lukić*, i, s druge strane, Drugostepene presude u predmetu *Perišić*, Žalbno veće će, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, utvrditi ispravan pristup.⁵³²⁰ Tom prilikom, svesno svoje dužnosti da deluje u interesu pravne sigurnosti i predvidljivosti i da istovremeno osigura da pravda bude sprovedena u svim predmetima,⁵³²¹ Žalbno veće će razmotriti praksu Međunarodnog suda i MKSR-a, kao i međunarodno običajno pravo, kako bi utvrdilo pravne stavove u vezi s pitanjem konkretne usmerenosti.

toga što, iz razloga iznetih dalje u tekstu, u tom presedanu nije jasno utvrđen uslov postojanja konkretne usmerenosti. Sudija Tuzmukhamedov se ne slaže s mišljenjem iznetim u ovoj fusnoti.

⁵³¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 424. Žalbno veće se ne slaže s postavkom iz Drugostepene presude u predmetu *Perišić* da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Lukić i Lukić* potvrđeno da Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* nema protivrečan pristup pitanju konkretne usmerenosti.

⁵³¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 111.

⁵³²⁰ Žalbno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, dalje smatra da se sporno pitanje odnosi na konstitutivne elemente odgovornosti za pomaganje i podržavanje i da njegov značaj opravdava intervenciju Žalbenog veća. S tim u vezi, Žalbno veće takođe podseća da su strane u postupku pokrenule to pitanje (žalbeni pretres, 13. mart 2013, AT. 402-416, 418-420, 440-460). Pored toga, Žalbno veće u ovom kontekstu ima u vidu da je Pretresno veće zaključilo da je Lazarević, kao komandant Prištinskog korpusa, bio na Kosovu i da je redovno obilazio svoje trupe na terenu tokom celog perioda u kojem je sprovedena kampanja prisilnog raseljavanja (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 924-925). Međutim, Pretresno veće nije zaključilo da je on bio fizički prisutan na mestima zločina dok su pripadnici VJ-a činili zločine. Shodno tome, Žalbno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, smatra da bi, ako bi prihvatilo odluku iz Drugostepene presude u predmetu *Perišić*, prema kojoj "treba eksplicitno razmotriti pitanje konkretne usmerenosti" u slučajevima kada su pomagači i podržavaoci "udaljeni" (v. Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 38-39), bilo neophodno ispitati da li je Lazarevićevo pomaganje bilo udaljeno i da, kao takvo, zahteva da se eksplicitno razmotri konkretna usmerenost. Strane u postupku su se sporile oko ovog pitanja (žalbeni pretres, 13. mart 2013, AT. 402, 418-420, 461-470). Shodno tome, Žalbno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, smatra da se, prilikom rešavanja ishoda ovog predmeta, ne može zaobići rasprava o tome da li bi Žalbno veće u vezi s pitanjem konkretne usmerenosti trebalo da se rukovodi Drugostepenom presudom u predmetu *Perišić*. Žalbno veće takođe smatra da, čak i kada primena oduke iz Drugostepene presude u predmetu *Perišić* ne bi u krajnjoj liniji obesnažila Prvostepenu presudu, ono može "saslušati i žalbe u kojima strana u postupku pokrene neko pravno pitanje koje ne bi dovelo do obesnaženja prvostepene presude, ali je od opšteg značaja za praksu Međunarodnog suda", pod uslovom da je takvo pitanje povezano sa predmetom u kojem postupa (v. gore, par. 19), i izvori na koje se tamo poziva; *Tužilac protiv Radoslava Brđanina*, predmet br. IT-99-36-A, Odluka po zahtjevu za odbacivanje žalbene osnove br. 1 tužilaštva, 5. maj 2005, str. 3).

⁵³²¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 101-106, 111.

1623. Kao prvo, Žalbena veće će razmotriti praksu Međunarodnog suda i MKSR-a i podsetiti da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* zauzet stav da "[p]omagač i podržavalac izvršava djela konkretno usmjerena na pomaganje, ohrabrivanje ili davanje moralne podrške počinjenju nekog konkretnog krivičnog djela".⁵³²² Ovaj opis odgovornosti za pomaganje pojavljuje se u kontekstu u kojem je vršeno poređenje između odgovornosti na osnovu UZP-a i odgovornosti za pomaganje i podržavanje.⁵³²³ Prema tome, ne može se smatrati da Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, koja je bila usredsređena na odgovornost na osnovu UZP-a, predstavlja sveobuhvatnu formulaciju odgovornosti za pomaganje i podržavanje.⁵³²⁴ Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, stoga smatra da je analiza ranije sudske prakse koja je sprovedena u Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić* zasnovana na pogrešnoj premisi da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* ustanovljen presedan u vezi s konkretnom usmerenošću. Kao što je navedeno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić*, kasnije drugostepene presude su upućivale na konkretnu usmerenost, često doslovno ponavljajući formulaciju koja je korišćena u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić*.⁵³²⁵ Međutim, u nekoliko drugostepenih presuda, konkretna usmerenost nije spomenuta prilikom ispitivanja elemenata *actus reusa* odgovornosti za pomaganje i podržavanje.⁵³²⁶ Štaviše, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići* izričito je

⁵³²² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

⁵³²³ V. Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 163. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 186, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 163.

⁵³²⁴ V. Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 163.

⁵³²⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 28, fusnota 70. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 89; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 254; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 163; Drugostepena presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 74; Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi I*, par. 79; Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 139; Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 189; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 370; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 530. U Drugostepenoj presudi u predmetu *Ntawukulilyayo i Rukundo* spominju se dela koja su bila "konkretno usmerena" na relevantne zločine (v. Drugostepena presuda u predmetu *Ntawukulilyayo*, par. 214; Drugostepena presuda u predmetu *Rukundo*, par. 52). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482. Za razliku od toga, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Simić* navodi se da "*actus reus* pomaganja i podržavanja čine djela *usmjerena* ka pomaganju, ohrabrivanju ili davanju moralne podrške počinjenju nekog konkretnog krivičnog djela" (v. Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 85 (naglasak dodat)). Uopšte se ne spominje "uslov *konkretne* usmerenosti". *Contra* Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 27 ("za *actus reus* pomaganja i podržavanja potrebna [je] tešnja veza između pružene pomoći i konkretnih kriminalnih radnji: ta pomoć mora "konkretno", a ne tek na 'neki način' biti usmerena prema relevantnim krivičnim delima"). Isto tako, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Orić* određeno je da "propust mora biti *usmjeren* na pomaganje, ohrabrenje ili davanje moralne podrške počinjenju krivičnog djela i imati znatan uticaj na počinjenje krivičnog djela (*actus reus*)" (v. Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 43 (naglasak dodat)).

⁵³²⁶ V., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 127 (gde se navodi sledeće: "da bi se osoba smatrala odgovornom za pomaganje i podržavanje, ona je morala znatno doprinijeti kaznenom djelu i morala je znati da djela koja čini pomažu glavnom počinitelju u počinjenju djela"); Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 151 (gde se navodi da, "ako je posrijedi pomaganje i podržavanje, treba da se odgovori na pitanje da li su, između ostalog, postupci pomagača i podržavaoca imali znatan efekat na počinjenje zločina od strane glavnog počinioaca"); Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 137 (u kojoj se nijednom izričito ne spominje konkretna usmerenost); Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 321 (gde je zauzet stav da "*actus reus* odgovornosti za pomaganje i podržavanje čine dela ili propusti kojima se pomaže, pospešuje ili moralno podržava izvršenje nekog konkretnog krivičnog djela i koje znatno doprinose izvršenju tog krivičnog djela").

potvrdilo definiciju odgovornosti za pomaganje podržavanje koja uopšte ne spominje konkretnu usmerenost niti sadrži takve formulacije.⁵³²⁷

1624. Žalbeno veće primećuje da Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići* nije jedina presuda koja potvrđuje neku prvostepenu presudu u kojoj je *actus reus* odgovornosti za pomaganje i podržavanje definisan bez pominjanja konkretne usmerenosti.⁵³²⁸ U Drugostepenoj presudi u predmetu *Blaškić* izričito je zaključeno da je "tačna" konstatacija iz Prvostepene presude u predmetu *Blaškić* da se "*actus reus* pomaganja i podržavanja 'sastoji od praktične pomoći, ohrabrivanja ili moralne podrške koji bitno utječu na izvršenje zločina'".⁵³²⁹ Tom prilikom, Žalbeno veće u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blaškić* primetilo je da se Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić* rukovodila Prvostepenom presudom u predmetu *Furundžija*,⁵³³⁰ u kojoj je navedena definicija formulisana na osnovu analize međunarodnog običajnog prava.⁵³³¹ Iako se u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blaškić* upućuje i na formulaciju odgovornosti za pomaganje i podržavanje iz Drugostepene presude u predmetu *Tadić*, činjenica da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blaškić* na kraju usvojena i primenjena formulacija merodavnog prava u kojoj se uopšte ne spominje konkretna usmerenost čvrsto upućuje na to da Žalbeno veće u tom predmetu nije smatralo da konkretna usmerenost predstavlja element odgovornosti za pomaganje i podržavanje.⁵³³²

1625. Nakon što je ispitana praksa Međunarodnog suda, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blagojević i Jokić* potom je potvrđeno da konkretna usmerenost nije element *actusa reusa* odgovornosti za pomaganje i podržavanje. Premda se u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blagojević i Jokić* navodi da "se nije izričito odstupilo od definicije iz predmeta *Tadić*", tu se takođe primećuje da "konkretna usmjerenost nije uvijek bila uključena kao obilježje *actus reus* pomaganja i podržavanja" i iznosi stav da se to "može objasniti činjenicom da je takva ocjena često implicitno

⁵³²⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 352, gde se s odobravanjem poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 327 (u kojem je pomaganje i podržavanje definisano tako da uključuje "sve radnje pomoći koje predstavljaju ohrabrenje ili podršku izvršenju krivičnog djela i koji su praćeni potrebnom *mens rea*. Uz rezervu da je potrebno pokazati da je dotična radnja pomoći doprinijela ili uticala na počinjenje zločina, radnja pomoći ne mora biti mjestom ili vremenom vezana za samo izvršenje krivičnog djela").

⁵³²⁸ V., za razliku od toga, Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 31.

⁵³²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 46, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 283, gde se pak citira Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249.

⁵³³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 46, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 283, gde se pak citira Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249.

⁵³³¹ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 234-235, 249.

⁵³³² Štaviše, Žalbeno veće primećuje da Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić* nije jedini slučaj u kojem se sledio ovaj pristup. Na primer, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krnojelac* poziva se na formulaciju *actusa reusa* odgovornosti za pomaganje i podržavanje iz Drugostepene presude u predmetu *Tadić*, ali se zatim precizira da "pomagač i podržavalac mora svojim djelom ili propustom glavnom počinio zločina pružiti pomoć, ohrabrenje ili moralnu podršku koja bitno utiče na počinjenje zločina" (v. Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 33, 37). Isto tako, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Nahimana i drugi* prvo se citira formulacija iz predmeta *Tadić*, a zatim iznosi zaključak da je za izricanje osuđujuće presude nekom optuženom licu za pomaganje i podržavanje izvršenja nekog zločina "dovoljno dokazati da je činjenje ili nečinjenje optuženog znatno doprinelo

obuhvaćena ocjenom da je optuženi glavnom počiniocu pružio praktičnu pomoć koja je imala znatan uticaj na počinjenje krivičnog djela".⁵³³³ Prema tome, u toj presudi se samo primećuje da konkretna usmerenost ponekad, ali ne nužno i uvek, može da bude činjenično implicirana u zaključku o znatnom doprinosu. U toj presudi se tako, a u svetlu presedana u predmetima *Čelebići* i *Blaškić*, smatralo da konkretna usmerenost nije element *actusa reusa* pomaganja i podržavanja, dok znatan doprinos pomagača i podržavaoca jeste.⁵³³⁴ Takvo tumačenje je u saglasnosti sa činjenicom da, pre Drugostepene presude u predmetu *Perišić*, Žalbeno veće nije primenilo samostalan uslov konkretne usmerenosti na činjenice ni u jednom predmetu u kojem je postupalo.⁵³³⁵ Za razliku od toga, znatan doprinos optuženog je bio dosledno uziman kao element *actusa reusa* odgovornosti za pomaganje i podržavanje.⁵³³⁶

1626. Žalbeno veće dalje primećuje da definicija *actusa reusa* pomaganja i podržavanja kao "praktične pomoći, ohrabrivanja ili moralne podrške koji bitno utječu na izvršenje zločina"⁵³³⁷ odražava međunarodno običajno pravo. Kao što je navedeno gore u tekstu, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blaškić* ova definicija se prihvata bez uključivanja konkretne usmerenosti, pri čemu se primećuje da je taj standard prvobitno usvojen u Prvostepenoj presudi u predmetu *Furundžija*.⁵³³⁸ U Prvostepenoj presudi u predmetu *Furundžija* ova definicija je izvedena iz analize međunarodnog običajnog prava.⁵³³⁹ Uprkos tome, kako bi odstranilo svaku sumnju u ovom pogledu, Žalbeno veće će ponovo ispitati međunarodno običajno pravo u vezi s elementima odgovornosti za pomaganje i podržavanje.

izvršenju tog zločina od strane glavnog izvršioca" (v. Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482, 672). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 89-90; Drugostepena presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 74.

⁵³³³ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 189.

⁵³³⁴ Žalbeno veće napominje da je Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić* zaista bila usredsređena na "glavno pitanje" da li je Jokićevo ponašanje imalo znatnog uticaja na izvršenje zločina (v. Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 191, 193-194).

⁵³³⁵ S tim u vezi, Žalbeno veće primećuje da se o pitanju konkretne usmerenosti izričito govorilo samo u dva predmeta. U Drugostepenoj presudi u predmetu *Vasiljević* ono se pominje u kontekstu znatnog doprinosa Vasiljevićevih postupaka (v. Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 134-135). Značajno je reći da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Vasiljević* konstatovano da su "radnje optuženog, kojima je spriječio te ljude da pobjegnu na putu do obale rijeke i za vrijeme pucnjave, imale 'značajnog učinka na počinjenje krivičnog djela'", a zatim zaključeno da su "postupci žalioca bili usmjereni konkretno ka tome da potpomognu izvršenje ubistava i nehumanih djela, te da je njegova pomoć imala značajnog učinka na izvršenje tih krivičnih djela". U predmetu *Kupreškić i drugi*, Žalbeno veće je konstatovalo sledeće: "Ipak, ne može se reći da puko prisustvo pred hotelom 'Vitez' doseže razinu radnje konkretno usmjerene na pomaganje, ohrabrivanje ili davanje moralne podrške krivičnom djelu progona" (Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 283). Žalbeno veće primećuje da ni u jednoj ni u drugoj pomenutoj drugostepenoj presudi nije sprovedena nikakva analiza u vezi s primenom uslova konkretne usmerenosti na predmetne činjenice.

⁵³³⁶ V., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Ntawukulilyayo*, par. 216 ("Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće postupilo razumno kada je zaključilo da je Ntawukulilyayo znatno doprineo ubijanju na brdu Kabuye tako što je ohrabrivao Tutsije da se sklone na to mesto, a zatim obezbedio pojačanja onima koji su nastojali da ih pobiju. Samo ti postupci dovoljni su da čine *actus reus* pomaganja i podržavanja"); Drugostepena presuda u predmetu *Rukundo*, par. 52 ("nije potrebno da postoji uzročno-posledična veza između ponašanja pomagača i podržavaoca i činjenja krivičnog dela ili da je takvo ponašanje bilo uslov koji je prethodio činjenju krivičnog dela. Dovoljno je da je pomaganje ili ohrabrenje od strane pomagača i podržavaoca imalo znatan uticaj na ostvarenje tog zločina, što se utvrđuje 'istragom zasnovanom na činjenicama'. Žalbeno veće se uverilo da gore izloženi zaključci Pretresnog veća o ulozi koju je Rukundo odigrao u tim napadima pokazuju da su njegovi postupci znatno doprineli činjenju tih zločina.").

⁵³³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 46, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 283, gde se pak citira Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249.

1627. Žalbeno veće će prvo ispitati sudsku praksu koja se bavila zločinima činjenim za vreme Drugog svetskog rata (zajednički: predmeti vođeni posle 2. svetskog rata), koju Žalbeno veće smatra poučnom u svrhu identifikovanja elemenata odgovornosti za pomaganje i podržavanje.⁵³⁴⁰ Žalbeno veće primećuje da ni u jednom od tih relevantnih predmeta nije tražena "konkretna usmerenost" kao zaseban element. Oni su, zapravo, bili usredsređeni na sledeće: (i) stepen doprinosa zločinu svakog od optuženih, koji se vidi iz uloge koju je igrao u činjenju zločina, kao i uticaj koji je imao na njegovo činjenje; i (ii) pitanje da li je optuženi znao da njegovi postupci doprinose činjenju zločina.

1628. U predmetu *Ciklon B* koji je rešavan pred britanskim vojnim sudom,⁵³⁴¹ tri radnika jednog privatnog preduzeća optužena su da su svesno isporučivala otrovni gas, uglavnom "Ciklon B", koji je korišćen za istrebljenje savezničkih državljana koji su bili internirani u koncentracionim logorima.⁵³⁴² Od ta tri lica, vlasnik preduzeća i njegov zamenik su proglašeni krivim, nakon uputstva sudije vojnog suda da sud mora da ispita: (i) da li su "[s]aveznički državljani ubijani gasom Ciklon B"; (ii) da li je "taj gas isporučilo [to preduzeće]; i (iii) da li "su optuženi znali da će se taj gas koristiti za ubijanje ljudskih bića".⁵³⁴³ Prvi tehničar za proizvodnju gasa u tom preduzeću, koji je bio u podređenom položaju, oslobođen je optužbi na osnovu uputstva sudije vojnog suda da sud mora da razmotri da li je on "bio u poziciji da utiče na prevoz gasa do Auschwitzta ili da ga spreči".⁵³⁴⁴ Prema tome, analiza je bila usredsređena na pitanje da li je svaki od optuženih imao uticaja na isporuku gasa i da li je znao da se gas koristi u protivzakonite svrhe, uprkos tome što je deklarativno bilo navedeno da će se koristiti u legalne svrhe, kao što je dezinfekcija objekata.⁵³⁴⁵ Pitanje da li su optuženi isporuke gasa konkretno usmeravali ka istrebljenju nije bilo osnov za osuđujuće presude.⁵³⁴⁶

⁵³³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 46, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 283, gde se pak citira Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249.

⁵³³⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 191-249, a posebno, *ibid.*, par. 234-235, 249.

⁵³⁴⁰ Neki od tih predmeta očigledno se odnose na saučesničku odgovornost ili odgovornost za pomaganje i podržavanje. Međutim, postoje i predmeti u kojima je, s obzirom na ograničena obrazloženja i raspravu (pored ostalog i u odnosu na pravnu karakterizaciju ponašanja i *mens rea*), teško sa sigurnošću ustanoviti po kojem obliku odgovornosti je optuženi osuđen. Uprkos tome, Žalbeno veće je razmatralo takve predmete u slučajevima kada je bilo nekih indicija da je u njima možda primenjena odgovornost za pomaganje i podržavanje. Žalbeno veće je pritom imalo u vidu pravne instrumente koji su primenjivani na različitim sudovima i tribunalima, uključujući Povelju Međunarodnog vojnog suda od 8. avgusta 1945. (dalje u tekstu: Povelja MVS-a), Control Council Law No. 10 i British Royal Warrant od 14. juna 1945, kao i nacionalno zakonodavstvo.

⁵³⁴¹ "The Zyklon B Case, Trial of Bruno Tesch and Two Others, British Military Court, Hamburg, 1-8 March 1946", u *Law Reports of Trials of War Criminals: Selected and Prepared by the United Nations War Crimes Commission* (London, His Majesty's Stationery Office, 1947-1949) (dalje u tekstu: *UNWCC Law Reports*), tom I, str. 93-103 (dalje u tekstu: predmet *Ciklon B*).

⁵³⁴² Predmet *Ciklon B*, str. 93-94.

⁵³⁴³ Predmet *Ciklon B*, str. 101-102.

⁵³⁴⁴ Predmet *Ciklon B*, str. 102, gde je takođe zabeleženo uputstvo vojnog sudije da se optuženi, ukoliko nije bio u takvoj poziciji, ne može proglasiti krivim čak i ako je znao da se gas koristi u protivpravne svrhe.

⁵³⁴⁵ Predmet *Ciklon B*, str. 94-102. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 222-223, 238.

⁵³⁴⁶ U Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić* zauzet je stav da "samo pružanje opšte pomoći, koja bi se mogla iskoristiti i za legalne i za nelegalne radnje, neće biti dovoljno da bi se dokazalo da je ta pomoć bila konkretno usmerena ka krivičnim delima koja su počinili glavni izvršiooci" i da "[u] takvim uslovima, da bi se izrekla osuđujuća presuda za pomaganje i podržavanje neophodno je

1629. U predmetu *Schonfeld* koji je rešavan pred britanskim vojnim sudom,⁵³⁴⁷ četvorica optuženih su proglašeni krivim zato što su bili "uključeni u lišavanje života" trojice savezničkih avijatičara.⁵³⁴⁸ U svetlu činjeničnih okolnosti u tom predmetu, sudija vojnog suda je, između ostalog, izneo pregled odgovornosti za pomaganje i podržavanje shodno odredbama engleskog zakona, izjavivši da je neko lice pomagač i podržavalac ako je "bilo stvarno prisutno ili se može zaključiti da je bilo prisutno kada je krivično delo izvršeno"⁵³⁴⁹ i da mora postojati "učesće u delu", premda nije neophodno dokazati da je "stvarno pomagalo u činjenju krivičnog dela".⁵³⁵⁰ Sudija vojnog suda je, pored toga, objasnio i sledeće:

[u]koliko je [branjenik] držao stražu svojim drugovima kako bi sprečio iznenađenje, ili je ostao na pogodnom rastojanju kako bi im po potrebi olakšao bekstvo, ili je bio situaciji da im spremno priskoči u pomoć, a znanje o tome je bilo sračunato na to da pruži dodatno pouzdanje njegovim drugovima, on je, s pravnog gledišta, bio prisutan, te je pomagao i podržavao.⁵³⁵¹

Ovi primeri koje je naveo sudija vojnog suda upućuju na to da prisustvo optuženog u blizini mesta zločina (u vidu pružanja moralnog ohrabrenja, za razliku od opipljive podrške) može da predstavlja *actus reus* odgovornosti za pomaganje i podržavanje ukoliko ima efekat davanja dodatnog pouzdanja glavnom izvršiocu, kao i ukoliko se svrha tog postupka optuženog, zajedno sa znanjem glavnog izvršioca o tome, *moгу* smatrati potencijalno relevantnim dokazima prilikom vršenja te procene.⁵³⁵²

1630. U predmetu *Rohde* koji je rešavan pred britanskim vojnim sudom,⁵³⁵³ šestorica optuženih su proglašena krivim zato što su bili "uključeni u lišavanje života" britanskih zarobljenika koji su bez ikakvog suđenja pogubljeni smrtonosnom injekcijom, a zatim kremirani. Među osuđenima je bilo i lice koje je upalilo gorionik peći krematorijuma nakon tog lišavanja života.⁵³⁵⁴ Sudija vojnog suda

da postoje dokazi kojima se uspostavlja direktna veza između pomoći koju je pružilo optuženo lice i relevantnih krivičnih dela koja su počinili glavni izvršiocu" (Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 44). U prilog ovom zaključku, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić* upućuje se na predmet *Ciklon B* i navodi da je u tom predmetu zaključeno da su dvojica "branjenik[ka] kriv[al] [...], uprkos argumentima da je taj gas trebalo da se koristi u legalne svrhe; zaključak je donet nakon što su saslušani dokazi o tome da su branjenici za pripadnike SS-a organizovali obuku o korišćenju tog gasa za ubijanje ljudi u zatvorenim prostorijama" (Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, fusnota 115). Međutim, premda je bilo dokaza u vezi s organizovanjem takve obuke za jedinice SS-a, oni su se odnosili samo na jednog od dvojice osuđenih branjenika. To, kao i gore navedena uputstva koja je dao vojni sudija, jasno ukazuju na to da dokazi u vezi s organizovanjem takve obuke nisu bili odlučujući u tom predmetu (predmet *Ciklon B*, str. 95-98, 101-102).

⁵³⁴⁷ "Trial of Franz Schonfeld and Nine Others, British Military Court, Essen, 11-26 June 1946", u *UNWCC Law Reports*, tom XI, str. 64-73 (dalje u tekstu: predmet *Schonfeld*).

⁵³⁴⁸ Predmet *Schonfeld*, str. 64-65, 67-68, gde se napominje da je jedan od četvorice osuđenih branjenika stvarno ustrelio avijatičare. Ostala šestorica branjenika su oslobođena optužbi. Sud nije konkretno naveo vidove odgovornosti na osnovu kojih je izrekao osuđujuće i oslobađajuće presude.

⁵³⁴⁹ Predmet *Schonfeld*, str. 69.

⁵³⁵⁰ Predmet *Schonfeld*, str. 70.

⁵³⁵¹ Predmet *Schonfeld*, str. 70.

⁵³⁵² V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 200-202, 239.

⁵³⁵³ "Trial of Werner Rohde and Eight Others, British Military Court, Wuppertal, Germany, 29 May – 1 June 1946", u *UNWCC Law Reports*, tom V, str. 54-59 (dalje u tekstu: predmet *Rohde*).

⁵³⁵⁴ Predmet *Rohde*, str. 54-55, gde se napominje da je lice koje je izvršilo kremaciju osuđeno na pet godina zatvora, dok su "Kommandant" zarobljeničkog logora u kojem su zarobljenici držani i sanitetski oficir koji je dao najmanje jednu smrtonosnu injekciju osuđeni na doživotni zatvor, odnosno smrt.

je objasnio da nije neophodno da optuženi bude stvarno prisutan da bi bio "uključen u lišavanje života".⁵³⁵⁵ Sudija vojnog suda je, pored toga, naveo da lice, koje stoji na straži na udaljenosti od preko pola kilometra od stvarnog mesta ubistva, a učestvuje sa drugim licem "znajući da će to drugo lice izvršiti lišavanje života, jeste jednako krivo kao i lice koje je ispalilo hitac ili zadalo udarac".⁵³⁵⁶ Prema tome, te osuđujuće presude su bile zasnovane na doprinosu koji je dao svaki od optuženih, a koji se vidi iz uloge koju je odigrao – uključujući i izvršavanje kremacije *ex post facto* – kao i njihovom znanju o zločinu, to jest protivpravnom lišavanju života.⁵³⁵⁷

1631. U predmetu *Stalag Luft III* koji je rešavan pred britanskim vojnim sudom,⁵³⁵⁸ 18 optuženih je osuđeno zbog toga što su "bili uključeni u lišavanje života" britanskih ratnih zarobljenika, koji su protivpravno pogubljeni streljanjem.⁵³⁵⁹ U svetlu činjeničnih okolnosti u tom predmetu, sudija vojnog suda je izjavio sledeće: "[u]koliko svi prisutni pomažu jedan drugome i doprinose izvršenju zločina za koji su znali da će biti počinjen, oni ponaosob uzimaju učešća u njegovom izvršavanju, bez obzira da li su pucali, pazili da se neko ne približi, ili su [...] vršili posao pratioca, i pred zakonom su podjednako krivi zbog počinjenog dela".⁵³⁶⁰ Objašnjavajući izraz "uključeni u lišavanje života", on je dalje izjavio:

Mislim da tužilaštvo ne može tražiti od vas da razmatraste slučaj u kojem se radi o nekom sitnom službeniku koji se bavio nekim administrativnim pitanjem. Ono što je tužilaštvo imalo na umu jeste da su dotične osobe *morale biti deo mašinerije koji obavlja neki zadatak ili neku funkciju kojom se direktno postiže lišavanje života, pri čemu ta funkcija konkretno utiče na lišavanje života, koje ne bi bilo izvršeno tako efikasno ili ekspeditivno da dotična osoba nije dala svoj doprinos u vidu hotimičnog pomaganja.*⁵³⁶¹

Ovo upućuje na to da, pored znanja optuženog, važno pitanje koje treba postaviti jeste da li je dotični postupak "konkretno uti[cao] na lišavanje života", to jest da li je imao znatan uticaj na lišavanje života, te da je to ono na šta je sudija vojnog suda mislio kada je upotrebio izraz "funkcija

⁵³⁵⁵ Predmet *Rohde*, str. 56.

⁵³⁵⁶ Predmet *Rohde*, str. 56.

⁵³⁵⁷ Predmet *Rohde*, str. 54-56, 58. V. takođe sličnu analizu, usredsređenu na efekat doprinosa svakog od optuženih, vidljivu iz njihove uloge i znanja o dotičnom protivpravnom lišavanju života, koju su izvršili drugi britanski vojni sudovi, u sledećim presudama: "Trial of Karl Adam Golkel and Thirteen Others, British Military Court, Wuppertal, Germany, 15-21 May 1946", u *UNWCC Law Reports*, tom V, str. 45-53; "The Almelo Trial, Trial of Otto Sandrock and Three Others, British Military Court, Almelo, Holland, 24-26 November 1945", u *UNWCC Law Reports*, tom I, str. 35-45. Vojna komisija Sjedinjenih Država takođe je izvršila sličnu analizu u: "The Jaluit Atoll Case, Trial of Rear-Admiral Nisuke Masuda and Four Others of the Imperial Japanese Navy, United States Military Commission, Marshall Islands, 7-13 December 1945", u *UNWCC Law Reports*, tom I, str. 71-80 (v., konkretno, analizu u vezi s optuženim Tasakijem). U vezi s predmetom *Rohde*, v. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 203-204, osim navoda iz fusnote 226 da se "stječe dojam da su dvojica optuženih bila osuđena bez dokaza o znanju", za koji Žalbeno veće konstatuje da je netačan.

⁵³⁵⁸ "Trial of Max Wielen and 17 Others, the Stalag Luft III Case, British Military Court, Hamburg, Germany, 1 July – 3 September 1947", u *UNWCC Law Reports*, tom XI, str. 31-52 (dalje u tekstu: predmet *Stalag Luft III*).

⁵³⁵⁹ Predmet *Stalag Luft III*, str. 31-32, 34-35, 44-46. Od tih 18 optuženih, oni koji su izdali naređenja za pogubljenje, ispalili hlice ili bili stražari i pratnja osuđeni su na smrt, dok su dvojica optuženih, Denkmann i Struve, koji su bili vozači sa zadatkom da "sa puta udalje sve znatiželjne prolaznike", osuđeni na deset godina zatvora (v. predmet *Stalag Luft III*, str. 40-46).

⁵³⁶⁰ Predmet *Stalag Luft III*, str. 43-44, gde je zabeleženo da je sudija vojnog suda takođe primetio da "njihova individualna odgovornost u smislu kažnjavanja može da varira".

⁵³⁶¹ Predmet *Stalag Luft III*, str. 46 (naglasak dodat).

kojom se direktno postiže lišavanje života". Ovo zapažanje je dodatno potkrepljeno time što se sud usredsredio na sledeća pitanja: (i) koju je ulogu svaki od optuženih odigrao u streljanju zarobljenika, što pokazuje stepen njegovog doprinosa činjenju zločina; i (ii) da li se radilo o svesnom učešću.⁵³⁶²

1632. U predmetu *Holstein* i predmetu *Wagner* koji su rešavani pred francuskim vojnim tribunalima,⁵³⁶³ za optužene koji su proglašeni krivim kao saučesnici smatralo se da spadaju u jednu od sledeće dve kategorije shodno članu 60 tadašnjeg Krivičnog zakona Francuske: (i) "[o]na lica koja su nabavila oružje, oruđa i sva druga sredstva koja su korišćena u postupanju [koje predstavlja krivično delo ili delikt], znajući da će ista biti korišćena u tu svrhu"; i (ii) "[o]na lica koja su izvršioci ili izvršioce tog postupanja svesno pomogla ili podržala delima kojima je to postupanje pripremljeno ili pospešeno ili delima kojima je ono ostvareno".⁵³⁶⁴ U spisu predmeta nema indicija da su ti tribunali dodatno ispitivali da li su dela optuženih bila konkretno usmerena ka izvršenju zločina.⁵³⁶⁵

1633. U predmetu *Pig-cart parade* koji je rešavan pred Vrhovnim sudom Nemačke u Britanskoj okupacionoj zoni,⁵³⁶⁶ optuženi L, G i S su proglašeni krivim za zločin protiv čovečnosti po Zakonu br. 10 Kontrolnog saveta⁵³⁶⁷ zato što su učestvovali u paradi u kojoj su dva politička protivnika nacističke partije bila izložena javnom poniženju u kamionu za svinje. Optuženi P je oslobođen optužbi.⁵³⁶⁸ Sud je zaključio da su L, G i S delimično *uzrokovali* ono što su žrtve pretrpele: (i) L je

⁵³⁶² Predmet *Stalag Luft III*, str. 40-44, 51. U vezi sa znanjem, sud je ispitao da li su optuženi znali da su žrtve bile ratni zarobljenici, a čak i da nisu, da li su znali da je pogubljenje protivpravno zbog toga što nije bilo svrshodnih suđenja (v. *ibid.*, str. 40, 51). V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, fusnota 226.

⁵³⁶³ "Trial of Franz Holstein and 23 Others, Permanent Military Tribunal at Dijon, 3 February 1947", u *UNWCC Law Reports*, tom VIII, str. 22-33 (dalje u tekstu: predmet *Holstein*); "Trial of Lobert Wagner, Gauleiter and Head of the Civil Government of Alsace during the Occupation and Six Others, Permanent Military Tribunal at Strasbourg, 23 April – 3 May 1946, and Court of Appeal, 24 July 1946", u *UNWCC Law Reports*, tom III, str. 23-55 (dalje u tekstu: predmet *Wagner*).

⁵³⁶⁴ Predmet *Holstein*, str. 32-33, gde se daje prevod na engleski člana 60 tadašnjeg Krivičnog zakona Francuske. V. takođe *ibid.*, str. 23-26, 31; predmet *Wagner*, str. 24, 30-32, 41-42, uzeto zajedno sa *ibid.*, str. 49. V. takođe *UNWCC Law Reports*, tom III, str. 94, gde se navodi sličan prevod te odredbe Krivičnog zakona Francuske.

⁵³⁶⁵ V. takođe "Trial of Gustav Becker, Wilhelm Weber and 18 Others, Permanent Military Tribunal at Lyon, 17 July 1947", u *UNWCC Law Reports*, tom VII, str. 67-73, koji sadrži analizu sudske prakse u vezi s "oblicima saučesništva", uključujući "pomaganje i podržavanje", u protivpravnim hapšenjima i deportaciji putem potkazivanja pojedinaca koje je dovodilo do njihovog hapšenja, pritvaranja i smrti. Tu se navodi sledeće: "Doneta je odluka [od strane Komisije Ujedinjenih nacija za ratne zločine] čiji je smisao da potkazivanje, samo po sebi, ne predstavlja ratni zločin. Krivično delo je počinjeno samo onda kada doušnik pružanjem informacija postane učesnik ili saučesnik u nekom ratnom zločinu koji je, kao takav, sankcionisan u međunarodnom pravu. Ovaj uslov je ispunjen ako postoje okolnosti koje čine saučesništvo, npr. ako je potkazivač znao da će njegov postupak dovesti do počinjenja ratnog zločina i ako je ili nameravao da prouzrokuje tu posledicu ili bio bezobzirno ravnodušan u vezi s njom. Komisija za ratne zločine primenila je ovu odluku u brojnim slučajevima." V. *ibid.*, str. 70-71, gde se u vezi s tim takođe upućuje na dve druge presude francuskih vojnih tribunala.

⁵³⁶⁶ "Strafsenat, Urteil vom 14. Dezember 1948 gegen L. und andere, StS 37/48" u *Entscheidungen des Obersten Gerichtshofs für die Britische Zone. Entscheidungen in Strafsachen*, tom I (1949), str. 229-234 (dalje u tekstu: predmet *Pig-cart parade*).

⁵³⁶⁷ Član II(2) Zakona br. 10 Kontrolnog saveta u svom relevantnom delu predviđa da se "[s]matra da je zločin definisan u paragrafu 1 ovog člana počinilo svako lice ako je bilo (a) glavni izvršilac ili (b) saučesnik u činjenju svakog takvog zločina ili je naredilo ili pomoglo činjenje takvog zločina ili (c) pristalo na to činjenje ili (d) bilo povezano s planovima ili poduhvatima koji su podrazumevali to činjenje ili (e) bilo član bilo koje organizacije ili grupe povezane s činjenjem svakog takvog zločina".

⁵³⁶⁸ Predmet *Pig-cart parade*, str. 230-232, 234. Tumačeći član II(2) Zakona br. 10 Kontrolnog saveta, sud je naveo da, pri donošenju zaključka o krivici u vezi sa zločinom protiv čovečnosti po Zakonu br. 10 Kontrolnog saveta, nije neophodno da se utvrdi oblik

nabavio kamion za svinje; (ii) G je predvodio orkestar za koračnice i pridružio se paradi; a (iii) S je bio u pratnji kamiona za svinje odeven u svoju uniformu i nosio pušku.⁵³⁶⁹ Sud je konstatovao da su trojica optuženih bili stari funkcioneri nacističke partije i da je nezamislivo da nisu bili, u najmanju ruku, svesni rizika da će ljudi biti na udaru jednog sistema nasilja i nepravde i da su takav ishod prihvatili tako što su se pomirili s tim (*dolus eventualis*). Sud je takođe smatrao da se u pogledu elementa svesti i ne mora dokazati ništa više od toga.⁵³⁷⁰ U vezi s optuženim P, sud je zaključio da je on pratio tu paradu kao puki posmatrač u civilnoj odeći. Sud je, shodno tome, zaključio da nije dokazano ni da je on postao deo tog cilja niti da je posedovao *mens rea* koja ispunjava standard *dolus eventualis*.⁵³⁷¹ Prema tome, osuđujuće presude, kao i oslobađajuća presuda, bile su zasnovane na tome da li su optuženi doprineli činjenju zločina i da li je njihova *mens rea* ispunjavala standard *dolus eventualis*.⁵³⁷²

1634. U predmetu *Roehling*,⁵³⁷³ koji je rešavan pred francuskim vojnim tribunalima po Zakonu br. 10 Kontrolnog saveta, Hermann Roehling, generalni direktor kompanije za proizvodnju čelika koja je bila u vlasništvu njegove porodice, proglašen je krivim za činjenje ratnih zločina koji su obuhvatali pljačkanje privrede okupiranih zemalja.⁵³⁷⁴ Ernst Roehling, koji je bio predstavnik te kompanije u Francuskoj, proglašen je krivim kao pomagač u tim delima Hermanna Roehlinga. Žalbeni tribunal se u svojoj analizi usredsredio na značaj uloge Ernsta Roehlinga u privrednom pljačkanju i haranju u Francuskoj, kao i na njegovu svest o vlastitoj ulozi i o aktivnostima Hermanna Roehlinga. Shodno tome, žalbeni tribunal je preinačio oslobađajuću presudu koju je

odgovornosti po krivičnom zakonu Nemačke (v. predmet *Pig-cart parade*, str. 231). Međutim, sud jeste primenio odgovornost za pomaganje i podržavanje za preostala krivična dela za koja se teretilo po krivičnom zakonu Nemačke.

⁵³⁶⁹ Predmet *Pig-cart parade*, str. 232.

⁵³⁷⁰ Predmet *Pig-cart parade*, str. 232.

⁵³⁷¹ Predmet *Pig-cart parade*, str. 234, gde je takođe konstatovano da se ponašanje optuženog P čak ne bi moglo sa sigurnošću protumačiti kao objektivni i subjektivni pristanak i da, pored toga, prećutni pristanak koji ne doprinosi uzrokovanju krivičnog dela ni na koji način ne ispunjava uslove za krivičnu odgovornost. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 208.

⁵³⁷² Žalbeno veće je mišljenja da predmet *Deportacija iz Hechingena* koji je rešavan pred nemačkim sudovima i na koji se upućuje u Prvostepenoj presudi u predmetu *Furundžija* nije od informativne vrednosti za ovu analizu (v. Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 224-225). Prvostepeni sud je osudio optužene na osnovu odgovornosti za pomaganje i podržavanje. Međutim, žalbeni sud je primenio drugačiji standard za *mens rea* koja se traži za glavnog izvršioca (Täter), a ne za pomagača ili podržavaoca (Gehilfe), protumačivši član II(2) Zakona br. 10 Kontrolnog saveta kao da se u njemu ne pravi razlika između izvršilaštva (Täterschaft) i pomaganja/saučesništva (Teilnahme) (v. "Landgericht Hechingen, 28.6.1947, KLS 23/47 and Oberlandesgericht Tübingen, 20.1.1948, Ss 54/47", odluka po žalbi, u *Justiz und NS-Verbrechen*, tom I, str. 469-502, a posebno str. 498). Shodno tome, žalbeni sud je poništio osuđujuće presude koje su izrečene nekim od optuženih (v. *ibid.*, str. 499). Žalbeno veće smatra da se u članu II(2) Zakona br. 10 Kontrolnog saveta pravi razlika između raznih oblika odgovornosti. Ni Predmet *Sinagoga* koji je rešavan pred nemačkim sudovima i na koji se upućuje u Prvostepenoj presudi u predmetu *Furundžija* nije poučan u svrhu identifikacije elemenata odgovornosti za pomaganje i podržavanje (v. Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 205-207), budući da se u tom predmetu obrađuje "Mittäterschaft", to jest odgovornost saizvršioca (Mittääter), za razliku od "Beihilfe", to jest odgovornosti koju snosi lice koje je pomagalo i podržavalo (Gehilfe) (v. "Strafsenat, Urteil vom 10. August 1948 gegen K. und A., STS 18/48" u *Entscheidungen des Obersten Gerichtshofs für die Britische Zone. Entscheidungen in Strafsachen*, tom I (1949), str. 53-56).

⁵³⁷³ "The Roehling Case – Indictment, Judgment, and Judgment on Appeal, dated on 25 November 1947, 30 June 1948, and 25 January 1949, respectively", u *Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals Under Control Council Law No. 10, Nuernberg, October 1946 – April 1949* (Washington D.C., U.S. Government Printing Office, 1949-1953) (dalje u tekstu: *Trials before NMTs*), tom XIV, str. 1061-1143 (dalje u tekstu: *Trials before NMTs*).

⁵³⁷⁴ Predmet *Roehling*, str. 1111, 1133, 1140.

Ernstu Roechlingu izrekao prvostepeni tribunal.⁵³⁷⁵ Pored toga, žalbeni tribunal je potvrdio osuđujuće presude koje su izrečene dvojici članova Direkcije te kompanije⁵³⁷⁶ kao "koautorima ili saučesnicima" u delima Hermanna Roechlinga u vezi sa deportacijom i zapošljavanjem lica i ratnih zarobljenika i zlostavljanjem koje je nad njima vršeno.⁵³⁷⁷ Prilikom donošenja tih zaključaka, žalbeni tribunal je zauzeo sledeći stav:

Hermann Roechling i drugi optuženi članovi Direkcije [kompanije] ne terete se da su naredili to užasno postupanje, nego da su ga dozvolili i, u stvari, podržali, te da, pored toga, nisu učinili sve što su mogli kako bi to zlostavljanje obustavili. Usvojivši takav stav, oni su dopustili nastavak postojanja i dalje razvijanje tog nečovečnog stanja i tako, posebno putem tog tolerisanja, učestvovali u zlostavljanju u smislu odredaba Zakona br. 10.⁵³⁷⁸

Stoga je analiza žalbenog tribunala bila usredsređena na položaje i ovlašćenja gorepomenute trojice optuženih na osnovu kojih su imali dovoljno nadležnosti da intervenišu i poboljšaju tretman deportovanih radnika koji su bili izloženi užasnim uslovima, za koje su ti optuženi znali ili su im oni morali biti poznati.⁵³⁷⁹ S tim u skladu, Žalbeno veće primećuje da su u predmetu *Roechling*, prilikom utvrđivanja odgovornosti za pomaganje ili saučesništvo, suštinska pitanja bila uticaj koji je svaki od optuženih mogao da vrši na krivična dela glavnog izvršioca i njihova svest o tome.

1635. Primenjujući Zakon br. 10 Kontrolnog saveta, vojni tribunali SAD-a u Nirnbergu takođe su se na sličan način usredsredili na sledeće: (i) stepen doprinosa svakog od optuženih činjenju zločina, koji se vidi iz uloge koju je svaki od optuženih odigrao, kao i uticaj njegovog ponašanja na zločine; i (ii) znanje koje je svaki od optuženih posedovao.

⁵³⁷⁵ Predmet *Roechling*, str. 1119-1124, 1140. V., konkretno, *ibid.*, str. 1119 ("Ernst Roechling) je bio potpuno svestan značaja svoje sopstvene uloge i Hermannovih aktivnosti. (...). Uloga koju je (Ernst Roechling) odigrao u podjarmljivanju francuske industrije i u njejoj sistematskoj pljački bila je od velikog značaja."), str. 1120 ("Ernst Roechling) je bio potpuno svestan činjenice da je Hermann Roechling sebi postavio zadatak da poveća ratne potencijale Rajha i on mu je svojevoljno pomagao u izvršenju tog zadatka u Francuskoj"). U vezi s njegovim konkretnim postupcima, v., npr., *ibid.*, str. 1120 ("Ernst Roechling je bio taj koji je, zahvaljujući svojim privatnim vezama sa francuskim ministrima (...), bio u mogućnosti da tu pljačku sprovede u delo"), str. 1123 ("Ne može se poći od pretpostavke da upravnik neke kompanije (a Ernst Roechling je bio na toj funkciji u kompaniji Société de Crédits et d'Investissements; on je, u stvari, zajedno sa Kreuterom, bio njen osnivač) koja je osnovana u svrhu činjenja krivičnih dela i čija se aktivnost sastojala od njihovog činjenja treba da bude oslobođen krivične odgovornosti zbog toga što nije odigrao neku konkretnu ulogu. On bi tu odgovornost mogao da izbegne jedino ako bi dokazao da je bio samo *pro forma* upravnik, da je bio obmanut u pogledu prave svrhe te kompanije i da nije znao ništa o njenom poslovanju. Nije ponuđen nikakav izgovor te vrste. (...) Uloga Ernsta Roechlinga u poslovanju takozvane Lorsar službe za nabavke je od ključnog značaja, jer je on bio ovlašćeni upravnik te kompanije. O njenom kriminalnom karakteru raspravljalo se u vezi s navodima o delima za koja je optužen Hermann Roechling. Prema tome, Ernst Roechling je bio pomagač u ratnim zločinima za koje je dokazano da ih je počinio Hermann Roechling."). Uporedi sa zaključcima prvostepenog tribunala u *ibid.*, str. 1090-1091. Takođe uporedi sa zaključcima o Hansu Lotharu Von Gemmingen-Hornbergu i Albertu Maieru u *ibid.*, str. 1124-1125, 1142.

⁵³⁷⁶ Predmet *Roechling*, str. 1133, 1139. Ta dvojica su bili Hans Lothar Von Gemmingen-Hornberg, predsednik Direkcije kompanije, i Wilhelm Rodenhauer, direktor zadužen za radnu snagu.

⁵³⁷⁷ Predmet *Roechling*, str. 1096, 1140-1142.

⁵³⁷⁸ Predmet *Roechling*, str. 1136.

⁵³⁷⁹ Predmet *Roechling*, str. 1134, 1136-1137. Konkretno, žalbeni tribunal je odbacio tvrdnju Von Gemmingen-Hornberga i Rodenhauera da su materijalni uslovi radnika zavisili od "Nemačkog fronta rada" [German Labour Front], a da su pitanja u vezi sa disciplinom zavisila od "Gestapoa", i zaključio da su ta dvojica optuženih, uprkos tome što su imala dovoljna ovlašćenja, propustila da intervenišu kako bi poboljšala uslove za radnike koji su bili pod disciplinskim merama i zatočeni u jednom logoru (v. *ibid.*, str. 1136-1137). Za razliku od toga, žalbeni tribunal je potvrdio oslobađajuće presude izrečene Ernstu Roechlingu i Albertu Maieru po optužbama za deportaciju i zlostavljanje radnika, navevši da "[s] obzirom na položaje na kojima su bili, [oni] nisu imali veze s poslovima vezanim za radnu snagu, tako da se ne može smatrati da njihovo ponašanje predstavlja učešće u tom zlostavljanju" (v. *ibid.*, str. 1136).

1636. Na primer, u predmetu *Einsatzgruppen*,⁵³⁸⁰ tribunal je optuženog Ruehla, pripadnika jedinice Sonderkommando iz sastava Einsatzgruppe D, oslobodio optužbi za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti, zaključivši da on jeste "imao saznanja o nekim od protivzakonitih operacija" te jedinice Sonderkommando,⁵³⁸¹ ali da nije učestvovao ni u jednoj izvršnoj operaciji, niti je "[z]bog svog položaja na dnu hijerarhijske lestvice, [...] automatski bio u poziciji gde bi njegov propust da izrazi svoje protivljenje na bilo koji način doprineo uspehu neke izvršne operacije".⁵³⁸² Pored toga, u vezi s optuženim Grafom, pripadnikom jedinice Einsatzkommando 6, tribunal je smatrao da on jeste znao za neka pogubljenja, ali da se "traži više od pukog znanja o protivzakonitosti krivičnog dela da bi se dokazala krivica".⁵³⁸³ Tribunal je dalje smatrao da se, "[b]udući da u spisu nema dokaza da je Graf u bilo kom trenutku bio u mogućnosti da protestuje protiv nezakonitih radnji drugih, on ne može proglasiti krivim kao pomagač [u zločinima protiv čovečnosti i ratnim zločinima]".⁵³⁸⁴ Za razliku od toga, u vezi s optuženim Klingelhoferom, koji je bio na čelu raznih jedinica, a kasnije prevodilac u Einsatzgruppe B, tribunal je smatrao da, čak i ako su njegove funkcije bile svedene samo na prevođenje, on "ne bi na osnovu toga bio oslobođen krivice jer je, kad je pronalazio, ocenjivao i predavao spiskove funkcionera Komunističke partije rukovodstvu svoje organizacije bio svestan da će ljudi sa tih spiskova biti pogubljeni kad budu pronađeni" i da je, "[p]rema tome, on na toj funkciji služio kao pomagač u zločinu".⁵³⁸⁵ Tribunal je takođe osudio optuženog Fendlera, koji je služio u jedinici Einsatzgruppe C i kojem se nije stavljalno na teret da je lično vršio pogubljenja.⁵³⁸⁶ Tribunal je zaključio da je on znao da se pogubljenja vrše i da u vezi s tim nije preduzeo ništa, premda je, budući da je bio drugi najviši oficir u jedinici *Kommando*, njegovo mišljenje moglo imati efekta.⁵³⁸⁷

1637. Kao što je primetilo Pretresno veće u predmetu *Furundžija*, gorenavedeni zaključci u predmetu *Einsatzgruppen* ukazuju na to da "znanje o kriminalnim aktivnostima organizacije, u

⁵³⁸⁰ "United States of America v. Otto Ohlendorf et al., Military Tribunal II-A, Opinion and Judgment, 8-9 April 1948", u *Trials before NMTs*, tom IV (dalje u tekstu: predmet *Einsatzgruppen*).

⁵³⁸¹ Predmet *Einsatzgruppen*, str. 580.

⁵³⁸² Predmet *Einsatzgruppen*, str. 581. Tribunal je takođe zaključio "nije van razumne sumnje dokazano da je on bio u poziciji da kontroliše, spreči ili ublaži okrutnost [programa svoje jedinice Sonderkommando]" (v. *ibid.*, str. 580).

⁵³⁸³ Predmet *Einsatzgruppen*, str. 585, gde je takođe zaključeno da se, "s obzirom na njegova razna odsustva iz jedinice Kommando, ne može pretpostaviti da njegova pripadnost toj organizaciji sama za sebe dokazuje da je on prisustvovao bilo kojoj konkretnoj izvršnoj operaciji ili da je znao za nju, a da pritom ne postoje drugi dokazi o toj činjenici".

⁵³⁸⁴ Predmet *Einsatzgruppen*, str. 585, gde je takođe zaključeno da, "[s] obzirom da nema dokaza da je lično učestvovao i u jednom od pogubljenja ili u njihovom planiranju, on se ne može smatrati glavnim izvršiocem".

⁵³⁸⁵ Predmet *Einsatzgruppen*, str. 569. Prilikom donošenja zaključka da je Klingelhofer kriv, tribunal je takođe uzeo u obzir da on nije bio samo prevodilac, nego "aktivni vođa i komandant", koji je nadgledao pogubljenja i posedovao traženo znanje (v. *ibid.*).

⁵³⁸⁶ Predmet *Einsatzgruppen*, str. 571.

⁵³⁸⁷ Predmet *Einsatzgruppen*, str. 572. Tribunal je zaključio da dokazi, iako ne pokazuju nepobitno da je Fendler "kriv za planiranje ubijanja ljudi i za izdavanje naređenja za njihovo ubijanje", ipak pokazuju da je on "s pristankom učestvovao u kriminalnim radnjama" (*ibid.*, str. 573). V. takođe zaključke tribunala o optuženom Seibertu, za kojeg je konstatovano da je "učestvovao kao glavni izvršilac i kao pomagač u [operacijama koje je sprovodila Einsatzgruppe D] kojima je prekršeno međunarodno pravo" (*ibid.*, str. 536-539), kao i o optuženom von Radetzkyjem, za kojeg je konstatovano da je "s pristankom učestv[ovao]" u pogubljenjima Jevreja (*ibid.*, str. 576-578).

kombinaciji s ulogom u toj organizaciji, nije dovoljno".⁵³⁸⁸ Zapravo, pored toga, "radnje optuženih u izvršavanju dužnosti morale [su] u bitnoj mjeri uticati na počinjenje krivičnih djela da bi povlačile krivičnu odgovornost".⁵³⁸⁹ Žalbeno veće se slaže s ovim zapažanjem.

1638. Ovaj zaključak je podržan i u predmetu *Flick*.⁵³⁹⁰ U tom predmetu, tribunal je optužene Flicka i Steinbrincka poglasio krivim za doniranje velikih svota novca za finansiranje SS-a.⁵³⁹¹ Prilikom donošenja tog zaključka, tribunal je prvo izneo sledeće mišljenje:

Onaj ko svesno, svojim uticajem i novcem, doprinese davanju podrške [nekoj organizaciji koja je na širokom planu odgovorna za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti] mora se, na osnovu ustaljenih pravnih načela, u najmanju ruku smatrati pomagačem takvih zločina, ako ne i njihovim glavnim izvršiocom.⁵³⁹²

1639. Tribunal je zaključio da Steinbrinck nije mogao da ostane potpuno neobavešten o kriminalnim radnjama SS-a pod Himmlerovim rukovodstvom.⁵³⁹³ Tribunal je, pored toga, konstatovao da su Flick i Steinbrinck postali članovi Kruga prijatelja Himmlera⁵³⁹⁴ i da se od članova tog Kruga tražilo da daju novčane doprinose Himmleru, pri čemu su bili obavešteni da će taj novac da "bude utrošen na neke od [Himmlerovih] hobija iz oblasti kulture, kao i na vanredne troškove za koje nije bilo namenskih sredstava".⁵³⁹⁵ Flick i Steinbrinck su godišnje morali da daju doprinos u iznosu od po 100.000 rajhsmaraka i, putem jednog posebnog fonda u jednoj banci, taj novac je odlazio na jedan drugi bankovni račun sa kojeg je Himmlerov lični ađutant izdavao čekove. Tribunal je smatrao da ni jedan ni drugi optuženi nisu znali "konkretnu namenu" tih čekova.⁵³⁹⁶ Tribunal je, pored toga smatrao kako sledi:

Tužilaštvo nije pokazalo ni da je bilo koji deo tog novca direktno upotrebljen za kriminalne radnje SS-a. U razumnoj je meri jasno da su neki od tih fondova korišćeni za namene čisto kulturne prirode. Međutim, ne možemo da verujemo da je tokom rata, a posebno posle početka kampanje na Rusiju, u Nemačkoj bilo mnogo kulturnih aktivnosti. U tadašnje vreme, sto hiljada rajhsmaraka ni za bogatog čoveka nije bila sitnica, nego znatan doprinos. Desetostruko veća suma novca je svake godine stavljana na raspolaganje Himmleru, vođi SS-a na nivou Rajha, za njegovo lično korišćenje i to je trajalo godinu za godinom, a da [se optuženi], kako su svedočili, nisu zapitali da li je on ijedan deo tog novca mogao da iskoristi za finansiranje organizacije na čijem se čelu nalazio. Krajnje je teško poverovati da mu je bilo potrebno ili da je godišnje trošio milion rajhsmaraka isključivo u kulturne svrhe ili da su članovi Kruga mogli razumno verovati da jeste.

[...] Ono što se jasno vidi iz dokaza jeste to da su i jedan i drugi dali Himmleru, vođi SS-a na nivou Rajha, neispisani ček. Njegova zločinačka organizacija je bila finansirana i mi uopšte ne

⁵³⁸⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 221.

⁵³⁸⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 221. V. takođe *ibid.*, par. 217-220.

⁵³⁹⁰ "*United States of America v. Friedrich Flick et al.*, Opinion and Judgment, 22 December 1947", u *Trials before NMTs*, tom VI (dalje u tekstu: predmet *Flick*).

⁵³⁹¹ Predmet *Flick*, str. 1222-1223, uzeto zajedno sa *ibid.*, str. 1190. 1216, u vezi sa relevantnom tačkom optužnice.

⁵³⁹² Predmet *Flick*, str. 1217.

⁵³⁹³ Predmet *Flick*, str. 1217.

⁵³⁹⁴ Predmet *Flick*, str. 1217-1218, gde je takođe konstatovano da nema dokaza da se na sastancima Kruga raspravljalo o kriminalnim radnjama SS-a, ali da su optuženi bili svesni činjenice da je Himmler bio vođa SS-a na nivou Rajha.

⁵³⁹⁵ Predmet *Flick*, str. 1219.

⁵³⁹⁶ Predmet *Flick*, str. 1220.

sumnjamo u to da je deo tog novca bio namenjen njenom finansiranju. Čini nam se da je nebitno da li je taj novac utrošen na plate ili je njime nabavljan smrtonosni gas.⁵³⁹⁷

1640. Osuđujuće presude su, prema tome, bile zasnovane na znatnom doprinosu optuženih kriminalnim radnjama i njihovom znanju o istim. Nije se dodatno zahtevalo da doprinos bude konkretno usmeren na kriminalne radnje.

1641. Ovaj pristup je primenjen i u predmetu *Pravosuđe*.⁵³⁹⁸ Tribunal je zaključio da je optuženi Rothenberger, predsednik Okružnog žalbenog suda u Hamburgu i kasnije podsekretar u Ministarstvu pravosuđa, "doprineo" uskraćivanju prava Jevrejima na pravično suđenje.⁵³⁹⁹ Tribunal je zaključio da se čini da je to "sporedno pitanje, kad se uporedi s istrebljenjem više miliona Jevreja koje je izvršeno primenom drugih procedura", ali da se "ipak radilo o delu plana za progon Jevreja koji je organizovala vlada, ne samo ubistvom i zatvaranjem, nego i tako što su Jevrejima uskraćivana sredstva za život i jednaka prava pred sudovima".⁵⁴⁰⁰ Tribunal je, pored toga, zaključio da je Rothenberger morao znati da su logoraši u koncentracionom logoru Mauthausen bili držani tamo bez ikakvog suđenja, ili nakon što su oslobođeni optužbi, ili pak nakon što su odslužili kaznu zatvora.⁵⁴⁰¹ Prema tome, on je bio svestan sistema "zaštitnog pritvora",⁵⁴⁰² ali mu se nije protivio. Tribunal je Rothenbergera proglasio krivim za sledeće:

to što je u programu "Noć i magla" odigrao manju ulogu, ali ulogu kojom je dao svoj pristanak na taj program. Pomagao je i podržavao program rasnog progona i, bez obzira na to što je u mnogo navrata protestovao tvrdeći suprotno, dao je bitan doprinos prostituisanju Ministarstva pravosuđa i sudova i njihovom potčinjavanju samovolji Hitlera, partijskih poslušnika i policije. Učestvovao je u korupciji i prodiranju u pravosudni sistem.⁵⁴⁰³

1642. Žalbeno veće dalje primećuje da, u vezi s ostalim optuženim u predmetu *Pravosuđe*,⁵⁴⁰⁴ kao i u drugim predmetima koji su rešavani pred vojnim tribunalima SAD-a po Zakonu br. 10

⁵³⁹⁷ Predmet *Flick*, str. 1220-1221.

⁵³⁹⁸ "*United States of America v. Josef Altstoetter et al.*, Military Tribunal III, Opinion and Judgment, 3-4 December 1947", u *Trials before NMTs*, tom III (dalje u tekstu: predmet *Pravosuđe*).

⁵³⁹⁹ Predmet *Pravosuđe*, str. 1118. Konkretnije, tribunal je zaključio da je Rothenberger: (i) koristio svoj uticaj nad sudijama kako bi zaštitio članove partije koji su bili optuženi ili osuđeni za zločine; (ii) učestvovao u obezbeđenju donošenja zakona kojim su Jevreji diskriminisani; i (iii) sprovodio taj zakon i, pre nego što je on usvojen, delovao na vlastitu inicijativu i bez zakonskih osnova tako što je uskraćivao Jevrejima pravo da pokreću građanske parnice a da ne plate unapred troškove postupka (*ibid.*, str. 1110-1114). Tribunal je takođe zaključio da je on "koristio svoj uticaj kako bi ostvario diskriminatorno delo koje je išlo u prilog visokim funkcionerima partije, a na štetu Poljaka i Jevreja" (v. *ibid.*, str. 1118).

⁵⁴⁰⁰ Predmet *Pravosuđe*, str. 1114.

⁵⁴⁰¹ Predmet *Pravosuđe*, str. 1116. Tribunal je takođe zaključio da je on "smatrao da su koncentracioni logori greška, ali da je zaključio da nisu neprikladni ukoliko metode trećeg stepena ne postanu navika" (*ibid.*, str. 1118).

⁵⁴⁰² Predmet *Pravosuđe*, str. 1116-1117. Kako je naveo taj tribunal, shodno Hitlerovom dekretu "Noć i magla", "civilni iz okupiranih zemalja koji su bili optuženi za navodna krivična dela u sklopu aktivnosti na pružanju otpora nemačkim okupacionim snagama odvođeni su na tajna suđenja pred specijalne sudove Ministarstva pravosuđa Rajha [...]. Optuženi koji su bili oslobođeni optužbi, kao i oni koji su bili osuđeni i izdržali kazne, predavani su Gestapu u 'zaštitni pritvor' za vreme trajanja rata. Ti postupci su za posledicu imali mučenje, zlostavljanje i ubistvo više hiljada lica" (*ibid.*, str. 1031-1032).

⁵⁴⁰³ Predmet *Pravosuđe*, str. 1118.

⁵⁴⁰⁴ Npr., u vezi s optuženim Klemmom, v. predmet *Pravosuđe*, str. 1093-1095, 1099, 1107; optuženim Lautzom, v. *ibid.*, str. 1120, 1123, 1127-1128; optuženim Mettgenbergom, v. *ibid.*, str. 1129-1130, 1132; optuženim Joelom, v. *ibid.*, str. 1137-1138, 1140, 1142; optuženim Rothaugom, v. *ibid.*, v. str. 1143-1144, 1146-1156.

Kontrolnog saveta,⁵⁴⁰⁵ "konkretna usmerenost" nije zahtevana kao element ni za jedan vid odgovornosti za pomaganje. Isto važi i u zaključcima Međunarodnog vojnog tribunala.⁵⁴⁰⁶

⁵⁴⁰⁵ "United States of America v. Carl Krauch et al., Opinion and Judgment of the United States Military Tribunal VI, 29-30 July 1948", u *Trials before NMTs*, tom VIII (dalje u tekstu: predmet *Farben*) – u vezi s optuženim Schmitzom, v. predmet *Farben*, str. 1155, gde ga je tribunal proglasio krivim po tački dva jer je "bio u poziciji da utiče na politiku i da, praktično, izmeni tok događaja" i "snosio odgovornost i znao za program kompanije Farben za učešće u pljačkanju francuske industrije boja i lakova, pa je, s tim znanjem, izričito i implicitno dozvolio i odobrio taj program", uzeto zajedno sa *ibid.*, str. 1153; u predmetu *Farben*, tribunal je konstatovao da optuženi nisu krivi za činjenje ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti zbog toga što su dostavljali otrovni gas "Ciklon B" koji je korišćen za istrebljivanje logoraša u koncentracionim logorima. Tribunal je zaključio da nema dovoljno dokaza da bi se utvrdilo da su optuženi znali da će gas biti upotrebljen u zločinačke svrhe (v. *ibid.*, str. 1168-1169). To je u skladu sa predmetom *Ciklon B* u kojem je britanski vojni sud proglasio dvojicu optuženih krivim zato što je, na osnovu konkretnih dokaza u tom predmetu, zaključio da su znali da se otrovni gas "Ciklon B" koristi u protivpravne svrhe i da su imali uticaja na snabdevanje tim gasom (v. predmet *Ciklon B*, str. 94-102). "United States of America v. Ernst von Weizsaecker et al., Military Tribunal IV, Judgment, 11-13 April 1949", u *Trials before NMTs*, tom XIV (dalje u tekstu: predmet *Ministarstva*) – u vezi s optuženim von Weizsaeckerom i Woermannom, v. predmet *Ministarstva*, str. 478, 492, 496-499, 506-507, 528, 693-694, gde je tribunal, između ostalog: (i) ispitaio "da li su oni znali za program [masovne deportacije Jevreja na istok] i da li su ga na bilo kakav značajan način pomagali, podržavali ili sprovodili" i s tim u vezi ih oslobodio optužbi, između ostalog, zbog toga što nisu znali; (ii) proglasio ih krivim u vezi sa deportacijom Jevreja iz Francuske u Auschwitz, budući da im je bila poznata sudbina Jevreja koji bi dopali šaka SS-u i Gestapou, kao i da se uprkos tom svom znanju i dužnostima koje su obavljali, ni jedan ni drugi uopšte nisu usprotivili toj deportaciji; (iii) oslobodio ih optužbi u vezi sa deportacijom Jevreja iz Hrvatske, budući da nisu "značajno učestvovali" i da, prema tome, nisu pomagali tu kampanju; i (iv) zaključio da optuženi nisu krivi za optužbe koje su se odnosile na progon usmeren protiv crkve, budući da oni "nisu bili začetnici te protipravne politike", da "sami za sebe nisu imali ovlašćenja da je promene", da "nisu učestvovali u njenoj primeni niti su je sprovodili", kao i da "su obojica u načelu i *de facto* bila protiv te politike"; u vezi s optuženim Bergerom, v. *ibid.*, str. 547-548, gde ga je tribunal proglasio krivim za zločine protiv čovečnosti kao "svesnog učesnika u programu koncentracionih logora" zbog toga što je obezbeđivao spoljne stražare za koncentracione logore i što je znao za zverstva koja su činjena u tim logorima; u vezi s optuženim Dietrichom, v. *ibid.*, str. 575-576; u vezi s optuženim von Erdmannsdorfom, v. *ibid.*, str. 577-578, gde je tribunal konstatovao da je on znao za zločine protiv čovečnosti koji su činjeni nad Jevrejima i za progon usmeren protiv crkava, ali je zaključio da on nije kriv zato što je "imao vrlo malo ili nimalo uticaja" kao zamenik šefa Političkog odseka u Ministarstvu spoljnih poslova; u vezi s optuženim Kepplerom, v. *ibid.*, str. 584-586; u vezi s optuženim Kehrlom, v. *ibid.*, str. 588-589; u vezi s optuženim Puhlom, v. *ibid.*, str. 620-621, gde je tribunal zaključio da je on: (i) bio generalni direktor i potpredsednik Banke Rajha, koji je u odsustvu predsednika banke vršio sva njegova ovlašćenja; i (ii) znao da je ono što je ta banka primala i čime je raspolagala bilo ukradena imovina i plen, uključujući zubno zlato i zlato od venčanog prstenja, oduzeto od logoraša u koncentracionim logorima. Tribunal je zaključio da on nije imao nikakvu ulogu u samom istrebljenju Jevreja, ali da je "sa pristankom učestvovao u delu sprovođenja tog celokupnog plana, premda njegovo učešće nije bilo značajno"; u vezi s optuženim Rascheom, v. *ibid.*, str. 621-622, 784, gde je, u vezi sa kreditima koje je Dresdner banka davala agencijama Rajha koje su vršile pljačku, kao i raznim preduzećima SS-a koja su koristila rad robova i bila angažovana na programu raseljavanja, tribunal zaključio da je Rasche, koji je bio portparol poslovnog odbora te banke, znao u koju su svrhu ti krediti traženi i na šta će taj novac biti utrošen. Međutim, tribunal ga je oslobodio optužbi navevši da se "[k]rediti ili prodaja roba koji će biti korišćeni u nekom protivpravnom poduhvatu [...] teško mogu okvalifikovati kao krivično delo". U vezi s doprinosima (to jest donacijama, za razliku od kredita) koje je ta banka davala u fond koji je bio stavljen na lično raspolaganje Himmleru, tribunal je zaključio da dokazi nisu pokazali da je Rasche znao da je Himmler ikada nameravao da koristi ili koristio bilo koji deo tog fonda u bilo kakve protivpravne svrhe; u vezi s optuženim Stuckartom, v. *ibid.*, str. 645-646; u vezi s optuženim Schwerinom von Krosigkom, v. *ibid.*, str. 672, 676-680, gde je tribunal zaključio da je on, kao ministar finansija, "bio u potpunosti svestan da su mere na koje je stavio svoj potpis i programi u kojima je igrao ulogu suprotni i užasni u odnosu na ono za šta je [...] znao da je ispravno". Tribunal je zaključio da on snosi krivičnu odgovornost jer je "aktivno i svesno učestvovao u zločinima", to jest u konfiskaciji imovine Jevreja. Za razliku od toga, tribunal je zaključio sledeće: "Kao ministar finansija, optuženi je obezbeđivao sredstva kojima su kupovani, izgrađivani i održavani koncentracioni logori, ali je jasno da on to nije ni pokrenuo ni planirao [...]. To su bili fondovi Rajha [...] i on nije imao diskrecionih ovlašćenja u vezi s njihovim korišćenjem. Njegov čin raspodele tih fondova u pomenute svrhe zapravo je bio administrativne prirode i u vezi s tim ne možemo da ga teretimo krivičnom odgovornošću"; u vezi s optuženim Lammersom, v. str. 701, 706, 708-715, gde je tribunal zaključio da je on kriv za učešće u otimačini i pljačkanju, budući da je znao za dela pljačkanja i pružio "ključnu i izuzetno važnu pomoć [...] u ozakonjavanju tih raznih programa"; u vezi s optuženim Koernerom, v. *ibid.*, str. 826-828, 832; u vezi s optuženim Pleigerom, v. *ibid.*, str. 832-833, 843-844. "United States of America v. Oswald Pohl et al., Opinion and Judgment of the United States Military Tribunal II, 3 November 1947", u *Trials before NMTs*, tom V (dalje u tekstu: predmet *Pohl*) – ovaj predmet se bavio funkcionerima Glavne uprave za privredne i administrativne poslove SS-a [WVHA] i operacijom Reinhardt koja je obuhvatala konfiskaciju imovine logoraša u koncentracionim logorima. U vezi s optuženim Pohlom, v. predmet *Pohl*, str. 988-989, gde je tribunal zaključio kako sledi: "Činjenica da Pohl [načelnik WVHA] nije lično vršio fizički transport ukradenih predmeta u Rajh ili da nije lično vadio zlatne zube mrtvim logorašima ne oslobađa ga krivice. To je bio jedan obiman zločinački program koji je zahtevao saradnju mnoštva lica, a Pohllova uloga je bila da taj plen čuva i bude odgovoran za njega. Budući da je znao za protivpravnu svrhu te operacije, kao i za zločine koji su u okviru nje izvršeni, njegovo aktivno učešće, čak i u naknadnim fazama te operacije, čini ga saučesnikom u zločinu u celoj toj stvari"; u vezi s optuženim Frankom, v. *ibid.*, str. 993-995, 997, gde je tribunal zauzeo stav da on "definitivno mora biti osuđen zbog toga što je znao za program ropskog rada, te aktivno i neposredno učestvovao u njemu". U vezi s odgovornošću kojom se Frank teretio za istrebljenje Jevreja u koncentracionim logorima i operaciju Reinhardt, tribunal je smatrao kako sledi: "Ako pretpostavimo da je Frank na kraju čuo za mere istrebljenja, [...] [s]vako njegovo učešće bilo je učešće *post facto* i u potpunosti se svodilo na raspodelu imovine koju su prethodno zaplenili drugi. To ga bez sumnje čini učesnikom u protivzakonitom otuđenju imovine, ali ne i u ubistvima koja su prethodila zapleni te imovine. Prema tome, ne možemo da zaključimo [...] da je optuženi Frank

Standardi koji su primenjeni u tim predmetima su se, zapravo, odnosili na to da li su optuženi znatno i svesno doprineli relevantnim krivičnim delima.

1643. Žalbeno veće će sada razmotriti odredbe nacionalnih zakona u vezi s elementima odgovornosti za pomaganje i podržavanje. Na početku, Žalbeno veće podseća da se, shodno doktrini opštih pravnih načela koju su prihvatile nacije sveta, samo u određenim situacijama može osloniti na nacionalno zakonodavstvo i sudsku praksu kao na izvore međunarodnih načela ili pravila. Međutim, takvo oslanjanje je dopustivo samo u slučajevima kada se pokaže da većina država, ako ne i sve, prihvata i usvaja isti pristup spornom pitanju.⁵⁴⁰⁷ Konkretnije, za tako nešto je potrebno pokazati da najvažniji pravni sistemi sveta primenjuju isti pristup dotičnom pitanju.⁵⁴⁰⁸

1644. Izvršivši pregled nacionalnog prava, Žalbeno veće smatra da to nije slučaj kad je u pitanju pojam "konkretne usmerenosti". Konkretno, s obzirom na razlike koje postoje u nacionalnim jurisdikcijama u vezi s odgovornošću za pomaganje i podržavanje, Žalbeno veće smatra da se u vezi

po zakonu kriv za ubistva Jevreja u koncentracionim logorima, ali konstatujemo da on jeste kriv za učešće u masovnom pljačkanju i ulogu koju je uz svoj pristanak odigrao u njemu"; u vezi s optuženim Fanslauom, v. *ibid.*, str. 998-999; u vezi s optuženim Hansom Loernerom, v. *ibid.*, str. 999-1001, gde je tribunal zaključio da je, kao načelnik odeljenja za budžet koje je, između ostalog, radilo na finansiranju i platama pripadnika SS-a u koncentracionim logorima, on imao "vitalne i važne funkcije u okviru strukture WVHA u vezi s upravljanjem koncentracionim logorima", "bio više od običnog knjigovođe", "primenjivao diskreciona ovlašćenja i procene i donosio važne odluke, od kojih su se mnoge odnosile neposredno na snabdevanje i rad koncentracionih logora". "Na osnovu svoje neposredne i tesne povezanosti s tim programom", tribunal ga je proglasio krivim za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti"; u vezi s optuženim Vogtom, v. *ibid.*, str. 1002-1004, gde je tribunal primetio da je, za donošenje zaključka da je on "s pristankom učestvovao i bio povezan sa" nekim zločinom, potrebno "nešto više od posedovanja znanja o" zločinu i da "[p]ostoji "jedan element konkretnog ponašanja koji je impliciran u reči 'pristanak". Tribunal je dodao da se "[u] slučaju lica koje je imalo ovlašćenja ili nadležnost da započne ili obustavi neko krivično delo, znanje o tom delu u sprezi sa ćutanjem može protumačiti kao pristanak". Tribunal je Vogta oslobodio optužbi, između ostalog, na osnovu toga što je, kao načelnik odeljenja za finansijsku kontrolu u WVHA, "[nj]egov jedini zadatak bio da proverava i analizira evidenciju (koju su vodili drugi) o proteklim transakcijama" i što nije obezbeđivao ljudstvo, novac, materijale ili žrtve za koncentracione logore i nije imao nikakvu ulogu u određivanju kakvu će odeću nositi logoraši, koliko će naporno raditi ili kako prema njima treba postupati. Tribunal je takođe zaključio da, osim toga što je bio svestan da koncentracioni logori postoje, Vogt nije imao nikakva saznanja o tome šta su logoraši jeli, kako su bili odeveni, kako su radili ili kako se prema njima postupalo; u vezi s optuženim Georgom Loernerom, v. *ibid.*, str. 1004-1105, 1007-1008; u vezi s optuženim Kieferom, v. *ibid.*, str. 1020-1023; u vezi s optuženim Pookom, v. *ibid.*, str. 1036-1040.

⁵⁴⁰⁶ Sudenje najvećim ratnim zločincima pred Međunarodnim vojnim sudom u Nirnbergu, 14. novembar 1945-1. oktobar 1946. (dalje u tekstu: Presuda MVS-a). V., konkretno, zaključke tog suda u vezi s optuženim von Schirachom u *ibid.*, str. 317, 319-320; u vezi s optuženim Speerom u *ibid.*, str. 330-332; u vezi s optuženim Funkom u *ibid.*, str. 304-307. Shodno članu 6 (a) do (c) Povelje MVS-a, u nadležnosti MVS-a su bili sledeći zločini: zločini protiv mira, ratni zločini i zločini protiv čovečnosti. U članu 6(a) Povelje MVS-a definisano je da "učešće u zajedničkom planu ili zaveri" u cilju vođenja napadačkog rata predstavlja kažnjivo delo. U članu 6 Povelje MVS-a dalje je propisano da su "[v]ođe, organizatori, idejni začetnici i saučesnici koji učestvuju u stvaranju ili izvođenju zajedničkog plana ili zavere da se počini bilo koji od gorenavedenih zločina [...] odgovorni za sva dela koja bilo ko počini sprovodeći takav plan". U optužnici se nije teretilo samo za zaveru ili zajednički plan za vođenje napadačkog rata, nego i za činjenje ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti. Međutim, MVS je zaključio, s obzirom na to da u Povelji MVS-a "kao zasebno krivično delo nije definisana nikakva druga zavera osim one da se počine dela napadačkog ratovanja", da će "zanemariti optužbe [...] kojima se optuženi terete da su se udružili da počine [ratne zločine i zločine protiv čovečnosti] i [da će] razmatrati samo zajednički plan da se pripremi, započne i vodi napadački rat" (v. Presuda MVS-a, str. 226). Shodno tome, MVS se u svojim zaključcima o individualnoj krivičnoj odgovornosti u vezi sa ratnim zločinima i zločinima protiv čovečnosti, po svemu sudeći, umesto na odgovornost za zaveru ili zajednički plan, oslonio na druge oblike odgovornosti, kao što je možda u nekim predmetima bila odgovornost za saučesništvo. Član 5 Povelje Međunarodnog vojnog suda za Daleki istok (dalje u tekstu: MVSDI) od 19. januara 1946. je odraz člana 6 Povelje MVS-a. S obzirom na prirodu optužbi kojima su terećeni optuženi pred MVSDI-jem (v., konkretno, tačku 54 optužnice), kao i na ograničena obrazloženja koja su pružena u presudi MVSDI-ja, nije jasno, a možda čak i nije verovatno, da je u tim predmetima nužno razmatran ili primenjen vid odgovornosti za pomaganje i podržavanje. V. generalno "International Military Tribunal for the Far East, Judgment of 12 November 1948", u R. John Pritchard (ur.), *The Tokyo Major War Crimes Trial: The Records of the International Military Tribunal for the Far East with an Authoritative Commentary and Comprehensive Guide* (Njujork, The Edwin Mellen Press, 1998), tom 103, str. 49,770-49,851.

⁵⁴⁰⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 225. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Taylor*, par. 429, 447.

⁵⁴⁰⁸ V. Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 225.

s tim pitanjem u najvažnijim pravnim sistemima sveta ne može razlučiti jasno zajedničko načelo. Kao zajednički osnov, uslov za nastanak odgovornosti za pomaganje i podržavanje u nacionalnom zakonodavstvu i praksi nacionalnih sudova jeste pružanje pomoći ili podrške koji olakšavaju činjenje nekog zločina. Međutim, u nacionalnim zakonodavstvima je veza između dela pomaganja i zločina u kontekstu *actusa reusa* i traženog nivoa *mens ree* teorijski formulisana na više različitih načina, u skladu sa načelima na kojima su zasnovani njihovi pojedinačni pravni sistemi.⁵⁴⁰⁹

1645. Na primer, u nekim zemljama u kojima se primenjuje kontinentalno pravo, kao što su Francuska,⁵⁴¹⁰ Belgija⁵⁴¹¹ i Alžir,⁵⁴¹² uslov je da je pomagač ili podržavalac pružio pomoć glavnom

⁵⁴⁰⁹ Član 13(VI) Saveznog krivičnog zakona **Meksika** predviđa da je učesnik u krivičnom delu lice koje "voljno" [*dolosamente*] pomogne ili podrži neko drugo lice u činjenju tog krivičnog dela. Vrhovni sud pravde je zauzeo stav da je saučesnik "efikasan pomoćnik koji je svestan planova i ponašanja fizičkog izvršioca, podstrekač ili neophodni saizvršilac (kada je intervencija saučesnika potrebna da bi zločin bio izvršen), koji doprinosi zločinu putem prethodnog ili istovremenog korišćenja sredstava u svrhu njegovog činjenja, ali koji nema kontrolu nad tim zločinom" (*Suprema Corte de Justicia de la Nación, Tesis CXXI/2007, vol. XXV, jun 2007, str. 208; i Contradicción de Tesis 414/2010, vol. VIII, maj 2012, str. 975*). Član 107 Krivičnog zakona **Indije** propisuje da se podržavanje vrši, između ostalog, "namernim pomaganjem, putem bilo kojeg dela ili protivzakonitog propusta". U tom Krivičnom zakonu se dalje objašnjava da se smatra da "[s]vako ko, bilo pre bilo u vreme činjenja nekog dela, uradi bilo šta kako bi olakšao činjenje tog dela, te tako olakša njegovo činjenje, jeste pomogao izvršenje tog dela" (Krivični zakon Indije, član 107, objašnjenje 2). Prema tome, da bi se dokazalo podržavanje putem pomaganja u smislu člana 107 Krivičnog zakona Indije, mora se pokazati da je podržavalac namerno pomogao činjenje krivičnog dela (Ratanlal Ranchhoddas i Dhirajlal Keshavlal Thakore, *The Indian Penal Code: Act XLV of 1860: with exhaustive notes, comments, case-law references, State Amendments along with Schedule of Classification of Offences and Forms as prescribed under Code of Criminal Procedure, 1973, 28th Edition* (New Delhi: Wadhwa and Company, 1997), str. 136). Krivični zakoni **Singapura** i **Malezije** sadrže odredbe koje su odraz člana 107 Krivičnog zakona Indije (v. Krivični zakon Singapura, član 107; Krivični zakon Malezije, član 107). U članu 29 Krivičnog zakona **Kambodže** saučesnik je definisan kao "lice koje namerno olakšava pokušaj realizacije ili realizaciju nekog krivičnog dela ili prekršaja putem pružanja svoje pomoći ili podrške". Prema članu 56 Krivičnog zakona **Indonezije**, saučesnik je lice koje ili namerno pomogne činjenje nekog krivičnog dela ili namerno obezbedi priliku, sredstvo ili informaciju u svrhu tog činjenja. U članu 20 Krivičnog zakona **Vijetnama** "pomagači" su definisani kao lica "koja stvaraju mentalne ili fizičke uslove za činjenje krivičnih dela". U članu 17 Krivičnog zakona **Laosa** "saučesnici" su definisani kao lica "koja su s namerom pružila pomoć u krivičnom delu ili koja su prethodno pristala da sakriju izvršioca, da sakriju instrumente ili oruđa pomoću kojih je to krivično delo počinjeno, da izbrišu tragove tog krivičnog dela ili da prikriju svaku eventualnu dobit od tog krivičnog dela". Visoki sud **Hong Konga** je potvrdio da: "činjenica da je neko lice dobrovoljno i s namerom prisustvovalo činjenju nekog krivičnog dela, a da mu se pritom uopšte nije usprotivilo, premda se od njega moglo razumno očekivati da ga spreči i premda je to bilo u njegovoj moći, ili pak da nije, u najmanju ruku, izrazilo svoje neslaganje sa činjenjem tog krivičnog dela, može, u nekim okolnostima, da predstavlja uverljiv dokaz na osnovu kog bi porota mogla opravdano da zaključuje da je to lice voljno podsticalo činjenje tog krivičnog dela i tako pomagalo i podržavalo. (...) Da bi se neko lice proglasilo krivim za pomaganje i podržavanje, nije samo neophodno dokazati da je ono bilo prisutno za vreme činjenja krivičnog dela, da je znalo da se krivično delo vrši i da njegovo prisustvo, u stvari, daje podsticaj izvršiocima, nego se mora dokazati i da je to lice nameravalo da pruži taj podsticaj, da je voljno podsticalo". (*R. v. Lam Kit* (1988) 1 HKC 679, str. 2-3 (naglasak u originalu)). Član 66(1)(b) Krivičnog zakona **Novog Zelanda** iz 1961. propisuje da je neko lice učestvovalo u krivičnom delu i da je krivo za to krivično delo ako je "izvršilo neku radnju ili propust u svrhu pružanja pomoći bilo kom licu da počini to krivično delo". Vrhovni sud Novog Zelanda je zauzeo stav da je uslov za pomaganje i podržavanje to da je "saizvršilac namerno pomogao ili ohrabrio glavnog izvršioca, a da su mu pritom bile poznate ključne činjenice koje su činile to krivično delo, uključujući *mens rea* glavnog izvršioca" (*Mahana Makarini Edmonds v. R* (2011) NZSC 159, par. 22). U **Južnoj Africi**, uslov za odgovornost za saučesništvo jeste taj da je neko lice "namerno olakšalo ili pomoglo činjenje krivičnog dela". U tom smislu, dovoljan bi bio *dolus eventualis*. Pored toga, "optuženi takođe mora da zna ili da predvidi mogućnost da je njegovo ponašanje protivpravno" (Jonathan Burchell and John Milton, *Principles of Criminal Law, 3rd Edition* (Juta and Company Ltd., 2005), str. 604-605. V. takođe *ibid.*, str. 600-603). U predmetu *Tladi v. S*, Visoki sud provincije Fri Stejt je zauzeo stav da saučesnička "pomoć može da bude zanemarljive prirode, ali ono što se mora dokazati jeste da je ona bila odgovarajuća" (*Tladi v. S* (2005) ZAFSHC 143, str. 3).

⁵⁴¹⁰ Član 121-7 Krivičnog zakona **Francuske** predviđa da "lice koje svesno, pomaganjem i podržavanjem, olakša pripremu ili činjenje nekog krivičnog dela ili prekršaja" jeste "saučesnik u tom krivičnom delu ili prekršaju". ("*est complice d'un crime ou d'un délit la personne qui sciemment, par aide ou assistance, en a facilité la préparation ou la consommation.*") (Prevod na engleski dostupan je na sledećoj internet adresi: <http://www.legifrance.gouv.fr/>.) Konkretnije, da bi neki optuženi bio osuđen kao saučesnik u nekom krivičnom delu putem pomaganja i podržavanja (*aide ou assistance*), mora se dokazati sledeće: (i) da se čin pomaganja i podržavanja desio pre ili istovremeno kad i izvršenje krivičnog dela (Arrêt de la chambre criminelle de la Cour de cassation (dalje u tekstu: Crim.), 23. jul 1927: Recueil Sirey, 1929. 1. 73) i da se radilo o konkretnom činu (koji je mogao biti moralno ohrabrenje putem prisustva), a ne samo o nečinjenju ili propustu (Crim., 21. oktobar 1948: Bulletin des arrêts de la chambre criminelle de la Cour de cassation (dalje u tekstu: Bull. crim.), n° 242, 27. decembar 1960. i *ibid.*, n° 624; Crim., 26. mart 1992: Droit pénal Dalloz 1992. 194); i (ii) da je saučesnik glavnog izvršioca pomogao i podržavao svestan toga da je pružio pomoć u činjenju krivičnog dela od strane glavnog izvršioca ("*De même, la question de complicité par aide ou assistance doit préciser que l'aide ou l'assistance a été*

izvršiocu i time olakšao činjenje zločina od strane glavnog izvršioca, pri čemu je bio svestan da svojim postupkom pruža pomoć činjenju zločina. U drugim zemljama sa tradicijom kontinentalnog prava, kao što su Nemačka,⁵⁴¹³ Bugarska,⁵⁴¹⁴ Kina⁵⁴¹⁵ i Japan,⁵⁴¹⁶ uslov je da je pomagač i

prêtée avec connaissance." Crim., 19. mart 1986: Bull. crim., n° 112; "La complicité par aide et assistance prévue par l'al. 1er de l'art. 121-7 C. pén. n'est punissable que si cette aide a été apportée sciemment à l'auteur principal dans les faits qui ont facilité la préparation ou la consommation de l'infraction." Crim., 19. jun 2001: Bull. crim., n° 148; Droit pénal Dalloz 2001. 111; "L'élément intentionnel du délit de complicité exige seulement que son auteur ait eu conscience de l'aide apportée à l'action principale." Crim., 1. oktobar 1984: Gazette du Palais 1985, Sommaires 96; "Est complice d'un crime ou d'un délit la personne qui sciemment, par aide ou assistance, en a facilité la préparation ou la consommation; ne peut servir de base à une condamnation une question qui laisse incertain le point de savoir si l'aide ou l'assistance ont été prêtées en connaissance de cause." Crim., 28. jun 1995: Bull. crim., n° 241; Droit pénal Dalloz 1995. 274). V. također Crim., 17. maj 1962: Bull. crim., n° 200; Recueil Dalloz 1962. 473.

⁵⁴¹¹ Član 67 Krivičnog zakona **Belgije** predviđa kako sledi: (i) lica koja su nabavila oružje, oruđa ili bilo koja druga sredstva koja su upotrebljena za izvršenje nekog krivičnog dela, a da su pritom znala da će ista biti upotrebljena u tu svrhu; ili (ii) lica koja su svesno pomagala ili podržavala izvršioca ili izvršioce krivičnog dela u pripremi ili činjenju tog dela, kazniće se kao saučesnici u tom krivičnom delu. ("Seront punis comme complices d'un crime ou d'un délit: ...ceux qui auront procuré des armes, des instruments, ou tout autre moyen qui a servi au crime ou au délit, sachant qu'ils devaient y servir; ceux qui, hors le cas prévu par le § 3 de l'article 66, auront, avec connaissance, aidé ou assisté l'auteur ou les auteurs du crime ou du délit dans les faits qui l'ont préparé ou facilité, ou dans ceux qui l'ont consommé."). The Belgian Court of Cassation held: "Afin de constater que les demandeurs ont commis les faits en tant que complices, il est requis mais il suffit qu'il soit établi qu'ils ont coopéré sciemment à la commission de l'infraction, de la manière prévue par la loi." Arrêt de la Cour de cassation de Belgique (Cass.), 28. septembar 2010, AR P.10.0099.N, Pasicrisie belge (Pas.), 2010, n° 554. V. također Christine Hennau and Jacques Verhaegen, *Droit pénal général*, 3rd Edition (Bruxelles: Bruylant, 2003), str. 278-286, gde se objašnjava da je za utvrđivanje postojanja odgovornosti za pomaganje i podržavanje potrebno da budu ispunjeni sledeći elementi: (i) fizička realizacija osnovnog krivičnog dela ili pokušaj istog; (ii) direktna ili indirektna, ali izvesna uzročna veza između radnje kojom je pružena pomoć i činjenja osnovnog krivičnog dela ili pokušaja istog (u smislu da krivično delo logički sledi pruženu pomoć); i (iii) "intention coupable (*dolus*)", to jest kažnjiva namera ili *mens rea* za učešće u činjenju osnovnog krivičnog dela, u smislu da je pomagač i podržavalac bio svestan ključnih obeležja krivičnog dela i da je hteo, ili barem prihvatio da će krivično delo biti počinjeno. Pored toga, u **Luksemburgu**, član 67 luksemburškog krivičnog zakona jeste odraz člana 67 Krivičnog zakona Belgije. Luksemburški Kasacioni sud je zauzeo stav da se za primenu člana 67 zakonski zahteva da je lice koje je dobavilo oruđa za izvršenje nekog krivičnog dela moralo da zna da će ista biti upotrebljena za konkretno krivično delo kojim se tereti, pri čemu to posebno znanje čini kriminalnu vezu između dotičnog saučesnika i izvršioca. ("...pour que l'Article 67 soit applicable, ...la loi exige qu'il ait su, en les fournissant, qu'ils devaient servir au crime déterminé qui fait l'objet de l'accusation, cette connaissance spéciale formant le lien criminel qui unit le complice à l'auteur.") V. Dean Spielmann and Alphonse Spielmann, *Droit pénal général Luxembourgais*, 2nd Edition (Bruxelles: Bruylant, 2004), str. 350, gde se citira la Cour Supérieure de Justice (Cour d'appel siégeant en matière correctionnelle), 24. mart 1986, n° 7/86 VI, i Tribunal d'arrondissement de Luxembourg, 26. novembar 1987, n° 1678/86, u Pasicrisie luxembourgeoise, XXVII, (Sommaires), 93, n° 18.

⁵⁴¹² U **Alžiru**, član 42 alžirskog krivičnog zakona predviđa da se lica, koja svesno i na bilo koji način podrže ili pomognu izvršioca ili izvršioce nekog krivičnog dela u pripremi ili činjenju istog, bez neposrednog učešća u tom krivičnom delu, smatraju saučesnicima u tom krivičnom delu ("Sont considérés comme complices d'une infraction ceux qui, sans participation directe à cette infraction, ont, avec connaissance, aidé par tous moyens ou assisté l'auteur ou les auteurs de l'action dans les faits qui l'ont préparée ou facilitée, ou qui l'ont consommée."). Član 43 istog zakona, pored toga, predviđa da su saučesnici ona lica koja, svesna kriminalnog ponašanja zločinaca, obično obezbeđuju smeštaj, mesto za skrivanje ili sastajanje jednog ili više takvih zločinaca koji su učestvovali u razbojništvu ili nekom delu nasilja protiv bezbednosti države, javnog mira, lica ili imovine ("Est assimilé au complice celui qui, connaissant leur conduite criminelle, a habituellement fourni logement, lieu de retraite ou de réunions à un ou plusieurs malfaiteurs exerçant des brigandages ou des violences contre la sûreté de l'Etat, la paix publique, les personnes ou les propriétés."). I krivični zakoni nekolicine drugih zemalja sadrže odredbe koje su veoma slične gorepomenutim odredbama iz krivičnih zakona Francuske, Belgije i Alžira i u kojima se na istovetan način definiše odgovornost za pomaganje i podržavanje. V. Krivični zakon **Maroka**, član 129; Krivični zakon **Senegala**, članovi 46-47; Krivični zakon **Tunisa**, član 32; Krivični zakon **Madagaskara**, članovi 60-61; Krivični zakon **Mauritanije**, članovi 54-55; Krivični zakon **Burundija**, član 38; Krivični zakon **Demokratske Republike Kongo**, član 22; Krivični zakon **Malija**, član 24.

⁵⁴¹³ U **Nemačkoj**, svako lice koje s namerom pomogne drugom licu u hotimičnom činjenju nekog protivzakonitog dela, kazniće se kao pomagač (član 27 (I) Krivičnog zakona Nemačke glasi kako sledi: "Als Gehilfe wird bestraft, wer vorsätzlich einem anderen zu dessen vorsätzlich begangener rechtswidriger Haupttat Hilfe geleistet hat"). Pomoć ne mora da bude *conditio sine qua non* za činjenje krivičnog dela; dovoljno je da je radnja pomagača i podržavaoca olakšala to činjenje. (Tröndle/Fischer, Strafgesetzbuch und Nebengesetze, 53. Auflage, München 2006, § 27, Anm. 2 c sa referencama). Što se tiče *mens rea*, traži se da je pomagač i podržavalac bio u najmanju ruku svestan rizika da će krivično delo biti počinjeno i da je prihvatio takvu posledicu tako što se pomirio s njom (*dolus eventualis*). Izuzetak od uslova postojanja *dolusa eventualisa* postoji u predmetima u kojima se radilo o takozvanim "profesionalnim" ili "neutralnim" delima, u kojima je zauzet stav da se, ukoliko su dela glavnog izvršioca usmerena isključivo ka izvršenju krivičnog dela, a lice koje mu pomogne to zna *sa sigurnošću (positiv weiß)*, onda će se to lice kazniti kao pomagač i podržavalac. (Tröndle/Fischer, Strafgesetzbuch und Nebengesetze, 53. Auflage, München 2006, § 27, Anm. 2 b sa referencama; BGH NSTz 2001, 364).

⁵⁴¹⁴ Član 20(4) Krivičnog zakona **Bugarske** propisuje da je pomagač i podržavalac lice koje je "namerno olakšalo činjenje nekog krivičnog dela putem davanja saveta, objašnjenja, obećanja o pružanju pomoći po izvršenom delu, uklanjanja prepreka, dobavljanja sredstava za izvršenje ili na bilo koji drugi način". *Actus reus* pomaganja i podržavanja obuhvata stvaranje uslova koji u određenoj meri olakšavaju činjenje krivičnog dela (Aleksandar Stojnov, *Criminal Law: General Part* (Sofia: Ciela, 1999), str. 316). *Mens rea*

podržavalac, putem pružanja pomoći, olakšao činjenje zločina od strane glavnog izvršioca. Pored toga, mora se dokazati da je on, kad je to učinio, posedovao *dolus*, što se na engleski često prevodi kao "*intent*" i obuhvata bilo nameru, znanje sa sigurnošću (*dolus directus*), bilo spoznaju i prihvatanje verovatnoće da bi zločin mogao biti počinjen i da bi njegov postupak mogao da olakša činjenje tog zločina (*dolus eventualis*). *Dolus eventualis* se postavlja kao minimalni uslov. U nekim zemljama u kojima se primenjuje anglosaksonsko pravo, kao što su Australija i Kanada, pomagač i podržavalac mora da poseduje i nameru i znanje, dok se za nastajanje odgovornosti uglavnom traži relativno nizak stepen pružene pomoći.⁵⁴¹⁷ Za razliku od toga, premda se namera i znanje zahtevaju

pomaganja i podržavanja zahteva da pomagač predvidi činjenje krivičnog dela i njegove posledice, i da je svestan da njegovo ponašanje olakšava čin izvršioca. Što se tiče pitanja volje, pomagač ili ima za cilj ili pristaje na olakšavanje i činjenje krivičnog dela, pri čemu ili želi ili prihvata njegove posledice (*ibid.*, str. 317).

⁵⁴¹⁵ U **Kini**, član 27 Krivičnog zakona Narodne Republike Kine predviđa da izraz "saučesnik označava svako lice koje ima sekundarnu ili pomoćnu ulogu u nekom zajedničkom krivičnom delu". (Prevod na engleski je dostupan na internet adresi http://www.npc.gov.cn/englishnpc/Law/2007-12/13/content_1384075.htm). I u teoriji i u praksi krivičnog prava postoji jedna konkretnija kategorija aktera koji se nazivaju pomagači i podržavaoci, a njome su obuhvaćena ona lica koja s namerom (*dolus*) pruže pomoć ili podršku glavnom izvršiocu i olakšaju mu izvršenje krivičnog dela. Da bi se utvrdila odgovornost pomagača i podržavaoca, zahteva se sledeće: (i) optuženi je bio svestan činjenice da je pomagao i podržavao druga lica u nekom krivičnom delu i namerno stvorio povoljniju situaciju za činjenje krivičnog dela od strane drugih lica ili je preuzeo rizik da će takva situacija biti stvorena; i (ii) čin pomaganja i podržavanja bio je različit od čina izvršenja i olakšao je izvršenje krivičnog dela. Što se tiče *mens rea*, ne postoji uslov da je optuženi imao bilo kakvu konkretnu zločinačku nameru ili bilo kakvu nameru u cilju izvršenja krivičnog dela. Što se tiče *actusa reusa*, pomaganje i podržavanje mogu da čine materijalna i nematerijalna pomoć, kao i fizička i moralna podrška, pod uslovom da se njima u određenoj meri fizički ili mentalno doprinelo krivičnom delu (Chen Xingliang, ed., *Xingfa Zonglun Jingshi*, (Beijing: People's Court Press, 2010), str. 524-527).

⁵⁴¹⁶ U **Japanu**, po članu 62(1) japanskog krivičnog zakona, "[l]ice koje pomaže glavnom izvršiocu jeste pomagač". Vrhovni sud Japana je zauzeo stav da se "[i]zraz 'pomagač' iz člana 62, paragraf (1) Krivičnog zakona, odnosi na lice koje na bilo kakav materijalni ili nematerijalni način pomogne drugom licu sa namerom [*ishi*] u originalu na japanskom] da sarađuje u činjenju krivičnog dela od strane tog drugog lica, te mu tako olakša činjenje krivičnog dela". (2011 (A) No. 2249, decision of the Third Petty Bench of the Supreme Court, 15. april 2013, Keishu vol. 67, No. 4, gde se upućuje na 1949 (Re) No. 1506, Judgment of the Second Petty Bench of the Supreme Court, 1. oktobar 1949, Keishu Vol. 3, No. 10, na str. 1629). V. takođe Shigemitsu Dando, *Keiho koyo soron*, 3rd Edition, (Tokyo: Sobunsha, 1990), str. 412-415 (Prevod na engleski: Shigemitsu Dando, *The Criminal Law of Japan: The General Part*, Publication of the Comparative Criminal Law Project, tom 19 (Littleton, Colorado: Rothman, 1997), str. 248-250), gde se objašnjava, na osnovu prakse japanskih sudova, između ostalog, da radnje pomaganja nisu radnje izvršenja, nego se pomoću njih olakšava glavnom izvršiocu da izvrši krivično delo, da pomaganje nečinjenjem takođe može da bude kažnjivo, te da pomagač mora da poseduje nameru da pomogne glavnom izvršiocu da izvrši krivično delo na osnovu toga što je svestan (što može da bude na nivou *dolusa eventualisa*) izvršenja tog krivičnog dela od strane glavnog izvršioca. V. dalje Atsushi Yamaguchi, *Keiho (Criminal Law)*, 2nd Edition (Tokyo: Yuhikaku, 2011), str. 160-161; Masahide Maeda, *Keiho soron kogi (Criminal Law: The General Part)*, 3rd Edition, (Tokyo: University of Tokyo Press, 1998), str. 434-439 i sudska praksa na koju se tu poziva. Prevodi na engleski Krivičnog zakona i predmeta od 1. oktobra 1949. koji se spominje gore dostupni su na internet adresi: <http://www.japaneselawtranslation.go.jp/> odnosno <http://www.courts.go.jp/english/judgments/index.html>.

⁵⁴¹⁷ U **Australiji**, da bi se optuženom mogla pripisati odgovornost, on je "morao stvarno da pomogne, podrži, savetuje ili izazove" činjenje krivičnog dela koje je počinjeno i "morao je nameravati da: (a) svojim ponašanjem pomogne, podrži, savetuje ili izazove činjenje bilo kog krivičnog dela (uključujući i elemente svesti tog krivičnog dela) one vrste koju je počinilo drugo lice; ili da (b) svojim ponašanjem pomogne, podrži, savetuje ili izazove činjenje nekog krivičnog dela ne mareći pritom za činjenje krivičnog dela (uključujući i elemente svesti tog krivičnog dela) koje je drugo lice stvarno počinilo" (v. Criminal Code Act 1995, Part 2. 4, Division 11.2). Što se tiče *actusa reusa*, optuženi je "na neki način u pogledu svrhe povezan sa licem koje je stvarni izvršilac krivičnog dela, a svojim rečima ili ponašanjem čini nešto kako bi izazvao to činjenje ili ga učinio verovatnijim" (*R. v. Russell* [1933] VLR 59, str. 67). Da bi se nekom licu pripisala odgovornost za pomaganje i podržavanje zahtevaju se i njegovo znanje suštinskih činjenica osnovnog krivičnog dela i učešće namerno usmereno ka činjenju radnje koja čini dotično krivično delo (v. *Giorgianni v. R.* [1985] 156 CLR 473, str. 500, 503-507; v. takođe *ibid.*, str. 482). U **Kanadi**, lice koje "učini ili propusti da učini bilo šta u svrhu pomaganja bilo kog lica u činjenju" nekog krivičnog dela smatra se učesnikom u tom krivičnom delu (v. Criminal Code, RSC 1985, c. C-46, Article 21(1)(b)). "*Actus reus* pomaganja i podržavanja jeste činjenje (ili, u nekim slučajevima, nečinjenje) nečega čime se izvršilac pomaže ili ohrabruje da počinj to krivično delo" (*R. v. Briscoe* [2010] 1 S.C.R. 411, par. 14). Vrhovni sud Kanade je zauzeo stav da uslov *mens rea*, koji se odražava u izrazu "svrha" obuhvata i "nameru" i "znanje". Za komponentu "namere", Vrhovni sud je "svrhu" tumačio kao "nameru" da se izvršiocu pomogne u činjenju krivičnog dela, a ne kao "želju" da to krivično delo bude uspešno počinjeno. (*R. v. Briscoe* [2010] 1 S.C.R. 411, par. 16-17; v. takođe *R. v. Hibbert* [1995] 2 S.C.R. 973, par. 31-32, 35-36, 40). U vezi sa komponentom "znanja", Vrhovni sud je zauzeo stav da "pomagač, da bi posedovao nameru da pomogne u činjenju nekog krivičnog dela, mora da zna da izvršilac namerava da počinj to krivično delo, premda nije potrebno da tačno zna kako će ono biti počinjeno" (*R. v. Briscoe* [2010] 1 S.C.R. 411, par. 17). Izraz "svrha" nalazi se i u članu 20(1) Krivičnog zakona **Gane**, kojim je propisano sledeće: "Svako lice koje, neposredno ili posredno, podstakne, naredi, savetuje, izazove, navede ili na bilo koji način

i u engleskom zakonu, traži se i da pomagač i podržavalac pruži bitan doprinos činjenju krivičnog dela.⁵⁴¹⁸ Što se tiče Sjedinjenih Država, premda postoji Model krivičnog zakona, pristup odgovornosti za saučesništvo iz tog Modela nije jednoobrazno usvojen u celoj zemlji. Shodno tome, države primenjuju različite teorije o saučesničkoj odgovornosti, posebno kad je u pitanju relevantni standard za *mens reu*.⁵⁴¹⁹ U Iranu, shodno odredbama Islamskog krivičnog zakona zahteva se da

namerno pomogne, olakša, ohrabri ili pospeši, bilo svojim postupkom ili prisustvom ili na bilo koji drugi način, kao i svako lice koje izvrši bilo koju radnju u svrhu pomaganja, olakšavanja, ohrabivanja ili pospešivanja činjenja nekog krivičnog dela od strane bilo kojeg drugog lica, poznatog ili nepoznatog, određenog ili neodređenog, krivo je za pomaganje u tom krivičnom delu, kao i za pomaganje drugog lica u vezi s tim krivičnim delom." U članu 31 Krivičnog zakona **Izraela**, pomagač je definisan kao lice koje je "pre ili za vreme činjenja nekog krivičnog dela delovalo kako bi omogućilo, olakšalo ili obezbedilo to činjenje, ili kako bi sprečilo hvatanje izvršioca tog dela, otkrivanje krivičnog dela ili plena iz istog, ili kako bi na bilo koji drugi način doprinelo stvaranju uslova za činjenje tog krivičnog dela". Vrhovni sud Izraela je zauzeo stav da se *actus reus* pomaganja sastoji od činjenja ili nečinjenja koje može da pomogne, omogućiti, olakša ili obezbedi realizaciju osnovnog krivičnog dela. Ne postoji uslov da ta pomoć bude delotvorna, da predstavlja *conditio sine qua non* u odnosu na osnovno krivično delo ili da činjenje tog krivičnog dela bude dovršeno (Criminal Appeal 320/99, *Plonit v. The State of Israel*, PD 55(3) 22, par. 15-16). Što se tiče *mens rea*, pomagač mora da bude svestan ključnih obeležja osnovnog krivičnog dela, kao i toga da njegovi postupci pomažu ili na neki drugi način omogućavaju stvaranje uslova za činjenje tog krivičnog dela (*ibid.*, par. 17). Pored toga, pomagač mora imati za cilj da pomogne glavnom izvršiocu. Ovaj poslednji uslov je ispunjen i onda kada je pomagač svestan da bi njegovo ponašanje, vrlo verovatno, moglo da predstavlja doprinos u vidu pomaganja glavnom izvršiocu (*ibid.*, par. 19-20).

⁵⁴¹⁸ U **Engleskoj**, u predmetu *National Coal Board v. Gamble*, sudija Devlin J. je izjavio sledeće: "Lice koje dostavi sredstvo za neko krivično delo ili bilo šta što je ključno za njegovo činjenje pomaže u činjenju tog krivičnog dela; a ako to čini znajući i nameravajući da pomogne, onda on to krivično delo i podržava, te je, prema tome, kriv za pomaganje i podržavanje. [...] Drugi način da se to formuliše jeste da je pomaganje i podržavanje krivično delo koje zahteva dokaz o *mens rea*, to jeste, o nameri da se pomogne, kao i o znanju o okolnostima, te da dokaz o nameri obuhvata dokaz o nekoj konkretnoj radnji pomoći koja je izvršena dobrovoljno." (*National Coal Board v. Gamble* [1959] 1 Q.B.11, str. 20; v. takođe *Maxwell v. Director of Public Prosecutions for Northern Ireland* [1979] 68 Cr. App. R. 128, str. 140-141; *R. v. Bryce* [2004] 2 Cr.App.R. 35, par. 42-45, 71, 75. V. takođe *R. v. Bryce*, par. 81, gde je sud zauzeo stav da "sve što je neophodno kod saizvršilaca jeste predvidljivost stvarne mogućnosti da će neko krivično delo biti počinjeno od strane lica na koje je saizvršilac usmerio svoje radnje pružanja pomoći").

⁵⁴¹⁹ V. Candace Courteau, "The Mental Element Required for Accomplice Liability: A Topic Note", *Louisiana Law Review*, tom 59 (jesen 1998), str. 333-334, i izvori na koje se tamo poziva. U Modelu Krivičnog zakona **Sjedinjenih Država**, saučesnik je definisan kao lice koje, "u svrhu pospešivanja ili olakšavanja činjenja krivičnog dela": (i) navede drugo lice da počini krivično delo; (ii) pomogne, prihvati ili pokuša da pomogne drugom licu u planiranju ili činjenju tog krivičnog dela; ili (iii) ne preduzme odgovarajuće napore da spreči to krivično delo, uprkos tome što je zakonski bilo dužno da to učini" (U.S. Model Penal Code, §2.06(3)). Dok se odgovornost za saučesništvo može utvrditi na osnovu bilo koje radnje kojom se olakšava neko krivično delo, u Modelu Krivičnog zakona se "zahteva da saučesnik [...] za svoj svesni cilj ima ostvarenje ponašanja [...] [koje je] kažnjivo" (U.S. Model Penal Code and Commentaries, str. 310, 314, 318, fusnota 58). Kad su u pitanju Savezni zakon i praksa SAD-a za odgovornost za pomaganje i podržavanje, pravosudni organi generalno moraju da dokažu da je optuženi: (i) imao posebnu nameru da olakša činjenje nekog krivičnog dela od strane nekog drugog lica; (ii) imao traženu nameru za glavno krivično delo u osnovi; i (iii) pomagao ili učestvovao u činjenju glavnog krivičnog dela u osnovi (v., npr., *United States v. Delgado*, 357 F.3d 1061, 1065-1066 (9th Cir. 2004); *United States v. Lucas*, 67 F.3d 956, 959 (D.C. Cir. 1995); *United States v. Gaskins*, 849 F.2d 454, 457, 459 (9th Cir. 1988); v. takođe 18 U.S.C. §2(a)). Što se tiče *actus reusa*, mora se dokazati da je optuženi pomagao ili na neki način učestvovao u činjenju osnovnog krivičnog dela (v., npr., *United States v. Landerman*, 109 F.3d 1053, 1068 n.22 (5th Cir. 1997); *United States v. Leos-Quijada*, 107 F.3d 786, 794 (10th Cir. 1997); *United States v. McKneely*, 69 F.3d 1067, 1072 (10th Cir.1995)). Što se tiče *mens rea*, primena standarda "stava s namerom" (što znači da je saučesnik morao da namerava da osnovno krivično delo bude počinjeno) pristup je koji prevladava na saveznom sudovima Sjedinjenih Država (v., npr., *Nye & Nissen v. United States*, 336 U.S. 613, 619 (1949)) ("Da bi pomogao i podržao neko drugo lice da izvrši neko krivično delo, neophodno je da se optuženi na 'neki način pridruži tom poduhvatu, da u njemu učestvuje kao u nečemu što želi da ostvari, da svojim postupkom nastoji da to bude uspešno sprovedeno u delo.'"); *United States v. Woods*, 148 F.3d 843, 847, 849-850 (7th Cir. 1998); *United States v. Bancalari*, 110 F.3d 1425, 1429 (9th Cir. 1997); *United States v. Lucas*, 67 F.3d 956 (D.C. Cir. 1995); *United States v. Williamson*, 53 F.3d 1500, 1515 (10th Cir. 1995); *United States v. Roach*, 28 F.3d 729, 736-737 (8th Cir. 1991); *United States v. Peoni*, 100 F.2d 401, 402 (2nd Cir. 1938)). U predmetima koji su vođeni po zahtevima za naknadu, podnetim shodno Zakonu Sjedinjenih Država o potraživanjima oštećenih stranih državljana (Alien Tort Statute), zauzet je stav da se odgovornost za pomaganje i podržavanje pripisuje samo onda kada optuženo lice počini "radnje koje su konkretno usmerene na pomaganje, podsticanje ili davanje moralne podrške izvršenju nekog konkretnog krivičnog dela, a koje imaju znatan uticaj na izvršenje tog krivičnog dela" i radnje "u svrhu" pospešenja ili olakšavanja činjenja tog krivičnog dela (v., npr., *Aziz v. Alcolac, Inc.*, 658 F.3d 388, 398 (4th Cir. 2011); *Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co.*, 621 F.3d 111, 154, 158 (2nd Cir. 2010); *Presbyterian Church of Sudan v. Talisman Energy*, 582 F.3d 244, 253, 259 (2nd Cir. 2009)).

saučesnik izvrši neku konkretnu radnju kojom svesno i namerno olakšava činjenje krivičnog dela.⁵⁴²⁰

1646. Žalbeno veće smatra da je pregled gorepomenutih zemalja dovoljan da se uoči da uslov "konkretne usmerenosti" za odgovornost za pomaganje i podržavanje nije opšta, jednoobrazna praksa u nacionalnim pravosudnim sistemima.

1647. Na kraju, Žalbeno veće će dati kratak pregled instrumenata međunarodnog prava. Nacrt kodeksa zločina protiv mira i bezbednosti čovečanstva (dalje u tekstu: Nacrt kodeksa KMP-a) koji je 1996. usvojila Komisija za međunarodno pravo (dalje u tekstu: KMP) nije obavezujući instrument, ali "je mjerodavan. Neki njegovi dijelovi mogu djelovati kao pokazatelji običajnog međunarodnog prava, rasvijetliti običajna pravila ili, barem, 'ukazati na mišljenja eminentnih pravnih autora koji predstavljaju velike pravne sisteme svijeta'".⁵⁴²¹ Član 2(3)(d) Nacrta kodeksa KMP-a predviđa da "[I]lice snosi odgovornost za neko krivično delo navedeno u [Nacrtu kodeksa KMP-a] ako to lice [...] *svesno, neposredno i u bitnoj meri*, pomaže, podržava ili na neki drugi način potpomaže, počinjenje takvog zločina, što uključuje dobavljanje sredstava za počinjenje zločina".⁵⁴²² Što se tiče uslova *actus reus*, u Komentaru KMP-a se objašnjava da je za nastanak odgovornosti za pomaganje i podržavanje lice moralo "pružiti takvu vrstu pomoći koja doprinosi direktno i suštinski počinjavanju zločina".⁵⁴²³ U Komentaru se dalje primećuje: "Dakle, oblik učešća saučesnika mora mora za sobom povlačiti pomoć koja na neki značajan način olakšava počinjavanje zločina".⁵⁴²⁴ Kao što je ispravno navedeno u Prvostepenoj presudi u predmetu *Furundžija*, to je u skladu sa predmetima vođenim posle 2. svetskog rata, koji pokazuju da "[...] odnos između djela saučesnika i glavnog počinioaca mora biti takav da djela saučesnika značajno utiču na počinjenje krivičnog djela od strane glavnog izvršioca".⁵⁴²⁵

1648. Član 25(3)(c) Statuta MKS-a, usvojenog 1998, predviđa da je "neka osoba krivično odgovorna i podliježe kažnjavanju za neko krivično delo iz nadležnosti suda ako ta osoba [...] [u] cilju olakšavanja počinjenja zločina, pomaže, podržava ili na neki drugi način potpomaže u počinjenju ili pokušaju počinjenja zločina, uključujući dobavljanje sredstava za počinjenje zločina". Fraza "neposredno i u bitnoj meri" iz Nacrta kodeksa KMP-a nije uvrštena u ovu odredbu, dok je u

⁵⁴²⁰ Kevin Jon Heller i Markus D. Dubber, urednici, *The Handbook of Comparative Criminal Law* (Stanford: Stanford University Press, 2011), str. 330.

⁵⁴²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, fusnota 20, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 227.

⁵⁴²² Naglasak dodat.

⁵⁴²³ Izveštaj Komisije za međunarodno pravo o radu 48. sednice, 6. maj – 26. jul 1996, UN Doc. A/51/10, str. 21.

⁵⁴²⁴ Izveštaj Komisije za međunarodno pravo o radu 48. sednice, 6. maj – 26. jul 1996, UN Doc. A/51/10, str. 21.

⁵⁴²⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 233. Pretresno veće u predmetu *Furundžija* je, pored toga, zaključilo da "korišćenje termina 'neposredan' [u Komentaru KMP-a na Nacrt kodeksa] kojim se kvalificira bliska veza između pomoći i glavnog

nju dodata fraza "[u] cilju olakšavanja počinjenja zločina". To je neke stručnjake navelo na mišljenje da je, u poređenju sa Nacrtom kodeksa KMP-a, u Statutu MKS-a možda spušten prag standarda za *actus reus*,⁵⁴²⁶ dok je, po svemu sudeći, usvojen viši standard za *mens rea*.⁵⁴²⁷ Međutim, tek treba da se vidi na koji će način veća Međunarodnog krivičnog suda (dalje u tekstu: MKS) tumačiti član 25(3)(c) Statuta MKS-a i definisati elemente vida odgovornosti po tom članu. Pored toga, premda se u mnogim aspektima može smatrati da Statut MKS-a ima naznake pravila običajnog prava, on u nekim drugim aspektima stvara nove pravne propise ili modifikuje postojeće.⁵⁴²⁸ Usvajanje nekog međunarodnog ugovora, samo po sebi, nužno ne dokazuje da države smatraju da sadržaj tog ugovora predstavlja izraz međunarodnog običajnog prava.⁵⁴²⁹

1649. Na osnovu gorenavedenog, Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, definitivno zaključuje da "konkretna usmerenost", po međunarodnom običajnom pravu, nije element odgovornosti za pomaganje i podržavanje. Zapravo, kao što je ispravno navedeno u Prvostepenoj presudi u predmetu *Furundžija* i potvrđeno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blaškić*, shodno međunarodnom običajnom pravu, *actus reus* pomaganja i podržavanja se "sastoji [...] od praktične pomoći, ohrabrivanja ili moralne podrške koje bitno utječu na izvršenje zločina".⁵⁴³⁰ Tražena *mens rea* jeste "znanje da te radnje pomažu izvršenju krivičnog djela".⁵⁴³¹ Žalbena veće ponovo potvrđuje stav koji je s tim u vezi zauzet u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blaškić*.

1650. Shodno tome, Žalbena veće potvrđuje da je u drugostepenim presudama u predmetima *Mrkšić i Šljivančanin* i *Lukić i Lukić* izloženo jače pravo kada je zaključeno da "'konkretna usmerenost' nije suštinski element *actus reus* pomaganja i podržavanja",⁵⁴³² što predstavlja tačan

djela dovodi do zabune, jer je moguća implikacija da pomoć mora biti opipljiva ili mora imati uzročni efekat na zločin" (Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 232).

⁵⁴²⁶ William A. Schabas, *An Introduction to the International Criminal Court*, 4. izdanje (Cambridge: Cambridge University Press, 2011), str. 228. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 231.

⁵⁴²⁷ Albin Eser, "Individual Criminal Responsibility", u Antonio Cassese, Paola Gaeta i John R.W.D. Jones, urednici, *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*, tom I (Oxford: Oxford University Press, 2002), str. 800-801; Kai Ambos, "Individual Criminal Responsibility", u Otto Triffterer urednik, *Commentary on the Rome Statute on the International Criminal Court: Observers' Notes, Article by Article*, 2. izdanje (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2008), str. 754-755, 757.

⁵⁴²⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 227. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 223. Pretpretno veće I MKS-a je takođe potvrdilo da Statut MKS-a možda u svim aspektima ne održava međunarodno običajno pravo. V. *Tužilac protiv Germaina Katange i Mathieua Ngudjola Chuija*, predmet br. ICC-01/04-01/07, Odluka o potvrđivanju optužbi u optužnici, 30. septembar 2008, par. 508. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Taylor*, par. 435, 451.

⁵⁴²⁹ V. James Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, 8. izdanje (Oxford: Oxford University Press, 2012), str. 21. Up. Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 84-85. Pored toga, međunarodno običajno pravo se mora ocenjivati onakvo kakvo je bilo u vreme kada je počinjeno krivično delo (v. *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-99-37-AR72, Odluka po prigovoru Dragoljuba Ojdanića na nenadležnost – udruženi zločinački poduhvat, 21. maj 2003, par. 21).

⁵⁴³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 46, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 283, gde se pak citira Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Taylor*, par. 471-481.

⁵⁴³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 46, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 283, gde se pak citira Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Taylor*, par. 436.

⁵⁴³² Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159. U ovim okolnostima, nije bilo potrebe da se u Drugostepenoj presudi u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* navode uverljivi razlozi, budući da se nije odstupalo od prevladavajuće sudske prakse. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 424.

odraz međunarodnog običajnog prava i pravnog standarda koji je konstantno i dosledno primenjivan prilikom utvrđivanja odgovornosti za pomaganje i podržavanje.⁵⁴³³ Prema tome, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, nedvosmisleno odbacuje pristup koji je usvojen u Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić*, budući da se on direktno i suštinski kosi sa prevladavajućom sudskom praksom u vezi sa *actus reusom* odgovornosti za pomaganje i podržavanje i sa međunarodnim običajnim pravom u tom pogledu.⁵⁴³⁴

1651. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da nije bilo potrebno da Pretresno veće, prilikom ocenjivanja *actusa reusa* pomaganja i podržavanja, utvrdi da li su Lazarevićeve postupci bili konkretno usmereni na pomaganje, ohrabrivanje ili pružanje moralne podrške činjenju zločina od strane VJ-a i, shodno tome, odbija Lazarevićeve argumente u kojima on tvrdi suprotno.

(b) Lazarevićevo učešće u zajedničkim operacijama 1998.

1652. Lazarević osporava zaključak Pretresnog veća da je doprineo sprovođenju zajedničkih operacija koje su MUP i VJ izveli na graničnom području između Kosova i Albanije tokom druge polovine 1998. tako što je 14. avgusta 1998. izdao naređenje za angažovanje jedinica u rejonu sela Slup i Vokša i pratio tok te akcije, koja je izvedena 15. avgusta 1998.⁵⁴³⁵

1653. Tužilaštvo odgovara da Lazarevićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja zbog toga što se navodne greške odnose na činjenične zaključke na kojima se ne temelji njegova osuđujuća presuda.⁵⁴³⁶

1654. Žalbeno veće napominje da Lazarević nije ni optužen ni osuđen za zločine koji su na Kosovu počinjeni 1998. Isto tako, Pretresno veće se nije oslonilo na svoje činjenične zaključke o Lazarevićevom učešću u operaciji u selima Slup i Vokša 1998, kada je zaključilo da je on pomagao i podržavao činjenje zločina od strane pripadnika VJ-a na Kosovu 1999.⁵⁴³⁷ Prema tome, Lazarevićev osporava činjenične zaključke koji nisu imali nikakvog uticaja na njegovu osuđujuću presudu. Žalbeno veće stoga odbija podosnov 3(a) njegove žalbe.

⁵⁴³³ Žalbeno veće ima u vidu da se tokom intervala od donošenja Drugostepene presude u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* do donošenja Drugostepene presude u predmetu *Perišić*, u tri drugostepene presude MKSR-a uzgredno spominje konkretna usmerenost, ali se ona u tim presudama ne smatra elementom koji je uslov za taj vid odgovornosti. V. Drugostepena presuda u predmetu *Ntawukulilyayo*, par. 214, 216; Drugostepena presuda u predmetu *Rukundo*, par. 52; Drugostepena presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 74, 79. V. takođe gore, fusnota 5336. Bitno je reći da se u Drugostepenoj presudi u predmetu *Lukić i Lukić* izričito navodi sledeće: "U predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, Žalbeno vijeće je *objasnilo* da 'konkretna usmjerenost' nije suštinski element *actus reus* pomaganja i podržavanja i smatra da nema 'uvjerljivih razloga' da odstupi od te prakse" (v. Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 424 (unutrašnji navodnici i reference izostavljeni, naglasak dodat)).

⁵⁴³⁴ V. takođe gore, par. 1621-1622. V. Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 111.

⁵⁴³⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 386, 398-400, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 802-803. Lazarević iznosi dalji argument da su sadejstvo i saradnja između VJ-a i MUP-a 1998. bili legitimni i da ih je odobrila pretpostavljena komanda (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 387-397, 401-403). V. takođe Lazarevićeva replika, par. 118-120.

(c) Lazarevićevo učešće u zajedničkim operacijama 1999.

1655. Prilikom donošenja zaključka da je Lazarević dobrovoljno pružao praktičnu pomoć, ohrabrenje i moralnu podršku snagama VJ-a koje su bile angažovane na prisilnom raseljavanju kosovskih Albanaca, Pretresno veće je konkretno uzelo u obzir Lazarevićevo učešće u zajedničkim operacijama MUP-a i VJ-a 1999.⁵⁴³⁸ Pretresno veće je, konkretno, zaključilo da je početkom 1999. VJ pripremio dva plana velikih razmera, pod nazivom "Grom 3" i "Grom 4".⁵⁴³⁹ Pretresno veće je, pored toga, zaključilo da je Lazarević te planove sproveo u delo tako što je, između ostalog, 7. februara izdao naređenje za "Grom 3", a 6. aprila 1999. za "Grom 4",⁵⁴⁴⁰ a tim naređenjima je VJ upućen na Kosovo.⁵⁴⁴¹ Pretresno veće je zaključilo da je tokom perioda od kraja marta do kraja maja 1999. izvedeno nekoliko zajedničkih operacija na osnovu naređenja koja je izdala Komanda Prištinskog korpusa.⁵⁴⁴² Pretresno veće je potom zaključilo kako sledi:

Lazarević je u znatnoj meri učestvovao u planiranju i sprovođenju zajedničkih operacija na terenu koje je VJ sprovodio bilo samostalno ili u saradnji s MUP na Kosovu od marta do juna 1999. godine. Njegovim naređenjima "Grom 3" i "Grom 4" i naređenjima Zajedničke komande — koje je sastavio Prištinski korpus — VJ je bio poslat u akcije na Kosovu, a unutar komandnog lanca bila su data odobrenja za dejstvovanje VJ na mestima zločina gde su izvršena mnoga prisilna raseljavanja kosovskih Albanaca.⁵⁴⁴³

Pretresno veće je, dalje, zaključilo da su ti postupci:

znatno [...] doprineli činjenju zločina za koje je [...] konstatovalo da su počinjeni od strane pripadnika VJ [...], jer su pomogli izvršavanju dela od strane vojnika na terenu, organizovanju i opremanju jedinica VJ, kao i obezbeđenju oružja, uključujući tenkove, radi pružanja pomoći u izvršavanju tih dela.⁵⁴⁴⁴

(i) Argumentacija strana u postupku

1656. Lazarević osporava zaključak Pretresnog veća da su njegovi postupci bili dobrovoljni.⁵⁴⁴⁵ On tvrdi sledeće: (i) da je samo planirao aktivnosti svojih potčinjenih jedinica na osnovu direktiva i naređenja od strane Komande 3. armije i Generalštaba VJ-a; (ii) da ništa u naređenjima koja je dobio nije ukazivalo na to da će njihovo izvršavanje dovesti do pomaganja i podržavanja u činjenju bilo kakvog krivičnog dela; i (iii) da su njegove aktivnosti bile usmerene na odbranu od NATO

⁵⁴³⁶ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevo žalbu, par. 240-241.

⁵⁴³⁷ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 922-927.

⁵⁴³⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 822-829.

⁵⁴³⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 823, 826.

⁵⁴⁴⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 824, 826, gde se upućuje na Vladimir Lazarević, 8. novembar 2007, T. 17905, DP 5D175.

⁵⁴⁴¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 925.

⁵⁴⁴² Prvostepena presuda, tom 3, par. 824-828. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1196-1200.

⁵⁴⁴³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 925.

⁵⁴⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 926.

⁵⁴⁴⁵ Lazarevićevo žalbeni podnesak, par. 599, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 927.

bombardovanja i od OVK-a.⁵⁴⁴⁶ Lazarević dalje tvrdi da je Pretresno veće postupilo nerazumno kada je zaključilo da je on pomogao u obezbeđenju oružja, zbog toga što je "legitimno i normalno" da vojne jedinice za vreme rata budu opremljene naoružanjem, uključujući i tenkove, posebno kada se suočavaju sa protivničkim snagama jačine NATO-a i OVK-a.⁵⁴⁴⁷

1657. Lazarević zatim tvrdi da je Pretresno veće pogrešno protumačilo planove "Grom 3", i "Grom 4" koji su bili izdati za odbranu zemlje – nisu bili usmereni protiv civilnog stanovništva – i koje je izradila instanca viša od Prištinskog korpusa.⁵⁴⁴⁸ On takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešno protumačilo saradnju između VJ-a i MUP-a, iznoseći sledeće argumente: (i) VJ je planirao operacije samo za svoje jedinice, a ne i za MUP;⁵⁴⁴⁹ (ii) saradnja "se svodila na nivo individualnih kontakata nižih starešina";⁵⁴⁵⁰ i (iii) Komanda Prištinskog korpusa je u maju 1999. naredila izvođenje nekoliko zajedničkih operacija na osnovu naređenja da se snage MUP-a prepotčine VJ-u, ali do tog prepotčinjavanja nikad nije došlo.⁵⁴⁵¹

1658. Na kraju, Lazarević osporava zaključak Pretresnog veća da je, uprkos tome što je dobio informacije o zločinima, kao što su ubistvo, silovanje, pljačka i razbojništvo, koje je u maju 1999. navodno počinio MUP u zoni odgovornosti 37. motorizovane brigade VJ-a, Lazarević nastavio da odobrava zajedničke operacije VJ-a i MUP-a, kao što su napad na selo Dubrava dana 25. maja 1999, koji je uključivao prisilno raseljavanje kosovskih Albanaca.⁵⁴⁵² On tvrdi da je operacija u Dubravi bila u zoni 243. motorizovane brigade, dok su se zločini koje je navodno počinio MUP desili u zoni odgovornosti 37. motorizovane brigade.⁵⁴⁵³ Lazarević ponavlja da je bio dužan da odobrava zajednička dejstva VJ-a i MUP-a zbog toga što je Miloševićovo naređenje kojim se MUP prepotčinjava VJ-u još uvek bilo na snazi i što nije mogao odbiti da odobri takva dejstva bez konkretnog naređenja koje bi mu u tom smislu izdala njegova pretpostavljena komanda.⁵⁴⁵⁴

⁵⁴⁴⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 444, 491, 572-573, 576; Lazarevićeva replika, par. 140.

⁵⁴⁴⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 598, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 926.

⁵⁴⁴⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 453, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 826. V. takođe Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 455-470. Lazarević dalje tvrdi da Zajednička komanda nije postojala i da nije predstavljala nikakav stvarni komandni organ, ili da barem on nije bio svestan postojanja bilo kakve paralelne komande te vrste za vreme sukoba na Kosovu (*ibid.*, par. 483).

⁵⁴⁴⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 454, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 827. V. takođe Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 484.

⁵⁴⁵⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 485-486. V. takođe Lazarevićeva replika, par. 125.

⁵⁴⁵¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 488-490, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1203, *ibid.*, tom 3, par. 828.

⁵⁴⁵² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 524, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 848.

⁵⁴⁵³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 524.

⁵⁴⁵⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 525, 569. V. takođe *ibid.*, par. 487. Lazarević dalje primećuje da je, nakon što je dan uoči operacije u Dubravi upozorio svoje pretpostavljene na to da neki pripadnici MUP-a čine krivična dela, očekivao da će nadležni organi MUP-a sprovesti istragu po navodima koje je izneo u vezi sa činjenjem zločina od strane nekih pripadnika MUP-a (*ibid.*, par. 525. V. takođe Lazarevićeva replika, par. 135). Lazarević takođe tvrdi da su se, u svakom slučaju, događaji od 25. maja 1999. odnosili na borbu protiv OVK-a i da je Pretresno veće zaključilo da je svedok Vishi preporučio kosovskim Albancima da napuste selo (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 526, gde se upućuje na Fadil Vishi, DP P2284, str. 4, Fadil Vishi, DP P2285, T. 4464-4466; Lazarevićeva replika, par. 135). Žalbeno veće je Lazarevićeve argumente s tim u vezi već odbilo u jednom ranijem delu ove Presude (v. gore, pododeljak VI.B.7.(a)(ii)).

1659. Tužilaštvo odgovara da Lazarević samo ponavlja argumente koje je izneo tokom pretresnog postupka ili iskrivljeno prikazuje činjenične zaključke Pretresnog veća.⁵⁴⁵⁵ Ono, pored toga, tvrdi da je Lazarević u svom argumentu da je delovao u svrhu odbrane od NATO-a i OVK-a pomešao *jus ad bellum* i *jus in bello* i da njegovo ponašanje po međunarodnom humanitarnom pravu ostaje protivpravno.⁵⁴⁵⁶ Tužilaštvo tvrdi da odbrana zasnovana na vojnoj nuždi nije primenjiva u njegovom slučaju zbog toga što oni ograničeni izuzeci u kojima međunarodno humanitarno pravo dopušta takvu odbranu ne odgovaraju činjenicama ovog predmeta, a te izuzetke je Pretresno veće izričito razmotrilo kada je izložilo merodavno pravo o prisilnom raseljavanju.⁵⁴⁵⁷ Tužilaštvo takođe tvrdi da Lazarevićev argument da njegovi postupci nisu bili dobrovoljni zbog toga što je samo izvršavao naređenja nema osnova i da, u svakom slučaju, odbrana zasnovana na naređenjima pretpostavljenih nije primenjiva pred Međunarodnim sudom.⁵⁴⁵⁸

1660. Tužilaštvo dalje tvrdi da Lazarević, u svom pokušaju da zločine koje je počinio MUP odvoji od zajedničke operacije u Dubravi koju je kasnije naredio, zanemaruje zaključke Pretresnog veća da su snage VJ-a i MUP-a saradivale u kampanji nasilja usmerenoj ka raseljavanju civila, kosovskih Albanaca, širom celog Kosova.⁵⁴⁵⁹ Ono, pored toga, tvrdi je neosnovan Lazarevićev argument da on nije imao ovlašćenja da obustavi saradnju između VJ-a i MUP-a.⁵⁴⁶⁰

(ii) Analiza

1661. Žalbena veće će prvo razmotriti Lazarevićeve argumente da je planirao aktivnosti svojih potčinjenih jedinica u skladu sa direktivama i naređenjima 3. armije i da je bio dužan da odobrava zajedničke akcije VJ-a i MUP-a dok su na snazi bila naređenja o prepotčinjavanju. Žalbena veće podseća da činjenica da je neki optuženi postupao prema naređenjima nadređenog ne oslobađa tog optuženog krivične odgovornosti⁵⁴⁶¹ i da, čak i u slučajevima kada postoje zakonita naređenja za izvođenje neke operacije, optuženi ipak može da snosi krivičnu odgovornost za krivična dela koja budu počinjena tokom te operacije.⁵⁴⁶² Činjenica da je neka viša vojna komanda naredila Lazareviću da planira operacije Prištinskog korpusa ne isključuje, sama po sebi, njegovu odgovornost za pomaganje i podržavanje krivičnih dela deportacije i prisilnog premeštanja počinjenih tokom tih operacija. Shodno tome, neumesan je njegov argument da je izvršavao

⁵⁴⁵⁵ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 265-267, 272-275.

⁵⁴⁵⁶ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 334-335.

⁵⁴⁵⁷ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 336-337.

⁵⁴⁵⁸ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 338.

⁵⁴⁵⁹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 303.

⁵⁴⁶⁰ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 304.

⁵⁴⁶¹ Član 7(4) Statuta. Međutim, postupanje prema naređenjima nadređenog može da se uzme u obzir kao osnov za ublažavanje kazne ukoliko to zahtevaju interesi pravde (v. *ibid.*).

⁵⁴⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 51.

naređenja i da njegovi postupci iz tog razloga nisu bili dobrovoljni i on nije uspeo da pokaže da je Pretresno veće napravilo nikakvu grešku.

1662. Lazarevićeva tvrdnja da su njegova naređenja bila izdata u svrhu odbrane zemlje od NATO-a i OVK-a isto je tako neprimerena. Da li je primena sile legitimna po međunarodnom pravu jeste pitanje *jus ad bellum*, koje se razlikuje od pitanja da li je način na koji je ta sila primenjena bio zakonit po međunarodnom humanitarnom pravu,⁵⁴⁶³ što je pitanje *jus in bello*. Pravila međunarodnog humanitarnog prava ne traže od vojnog komandanta da ne brani svoju zemlju, ali zahtevaju da osigura da njegovo ponašanje i ponašanje njegovih potčinjenih bude u skladu s utvrđenim humanitarnim načelima. U svakom slučaju, Pretresno veće je zaključilo da su VJ i MUP krenuli u zajedničku ofanzivu protiv OVK-a i NATO-a, ali da su isto tako pokrenuli široko rasprostranjenu i sistematsku kampanju prisilnog raseljavanja usmerenu protiv civilnog stanovništva.⁵⁴⁶⁴

1663. Žalbeno veće, pored toga, ne nalazi nikakvu grešku u zaključku Pretresnog veća da je Lazarević svojom ulogom u obezbeđenju oružja pružio praktičnu pomoć u činjenju zločina od strane snaga VJ-a. Žalbeno veće konstatuje da bi razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da obavljanje takvih zadataka, *sa svešću* o tome da te trupe vrše krivična dela deportacije i prisilnog premeštanja, predstavlja pružanje praktične pomoći izvršiocima. U ovom kontekstu, Žalbeno veće podseća da, kao što je već ranije rečeno, "konkretna usmerenost" nije element *actus reus* pomaganja i podržavanja.⁵⁴⁶⁵ Prema tome, neprimerena je Lazarevićeva tvrdnja da je obezbeđenje oružja za jedinice VJ-a bilo legitimno u svetlu borbe protiv NATO-a i OVK-a.

1664. Što se tiče Lazarevićeve tvrdnje da je Pretresno veće pogrešno protumačilo planove "Grom 3" i "Grom 4" i saradnju između VJ-a i MUP-a, Žalbeno veće primećuje da Lazarević *doslovce* ponavlja čitave pasuse iz svog Završnog podneska,⁵⁴⁶⁶ ne pokazujući pritom nikakvu grešku Pretresnog veća koja opravdava intervenciju Žalbenog veća.⁵⁴⁶⁷ Pored toga, Lazarević u svojoj tvrdnji da je VJ planirao samo operacije svojih jedinica i da je saradnja između VJ-a i MUP-a bila zasnovana na "individualnim kontaktima nižih starešina" zanemaruje detaljnu analizu naređenja izdatih od strane Komande Prištinskog korpusa za izvođenje zajedničkih operacija koju je izvršilo

⁵⁴⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 31. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 812.

⁵⁴⁶⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 822. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1156, 1178.

⁵⁴⁶⁵ V. gore, pododeljak VIII.B.3.(a). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 424, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159.

⁵⁴⁶⁶ Up. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 455-482, 487 i Lazarevićev završni podnesak, par. 617-628, 778, 827-842.

⁵⁴⁶⁷ Lazarevićevi prigovori na zaključke Pretresnog veća o postojanju i ulozi Zajedničke komande odbačeni su na istom osnovu (up. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 483, 485-486 i Lazarevićev završni podnesak, par. 776-777, 843). Žalbeno veće dalje podseća da je odbilo prigovore Šainovića, Pavkovića i Lukića u vezi s postojanjem i funkcionisanjem Zajedničke komande (v. gore, pododeljak VII.C.).

Pretno veće.⁵⁴⁶⁸ Bitno je reći da je Pretno veće uputilo na Lazarevićevo naređenje "Grom 3", izdato 16. februara 1999, kojim je potčinjenim jedinicama Komande Prištinskog korpusa dato uputstvo da deluju u sadejstvu sa konkretnim jedinicama MUP-a,⁵⁴⁶⁹ kao i na nekoliko naređenja izdatih u maju 1999. u kojima je predviđeno izvođenje zajedničkih operacija u raznim rejonima.⁵⁴⁷⁰

1665. Lazarevićev argument da je Pretno veće pogrešilo kada je zaključilo da je Komanda Prištinskog korpusa u maju 1999, na osnovu naređenja kojima su snage MUP-a prepotčinjene VJ-u,⁵⁴⁷¹ naredila nekoliko zajedničkih operacija nema nikakvog uticaja na njegove osuđujuće presude. Pretno veće je zaključilo da do tog prepotčinjavanja u praksi nije došlo i da je, zapravo, odnos između VJ-a i MUP-a i dalje bio odnos saradnje i koordinacije.⁵⁴⁷²

1666. Na kraju, Žalbno veće smatra da je neuverljiv Lazarevićev argument da su se zločini koje je pre početka operacije u Dubravi navodno počinio MUP desili u drugoj zoni odgovornosti VJ-a, a ne u onoj u kojoj je kasnije naređeno izvođenje zajedničke operacije. S tim u vezi, Žalbno veće ima u vidu zaključak Pretnog veća o široko rasprostranjenoj i sistematskoj prirodi kampanje nasilja i prisilnog raseljavanja koja je u to vreme vršena širom Kosova, kao i činjenicu da Lazarević u svom izveštaju Komandi 3. armije, koji sadrži informacije o činjenju zločina nad civilima, kosovskim Albancima, nije naveo da je pojava takvih zločina bila ograničena samo jedno područje na Kosovu.⁵⁴⁷³ Shodno tome, Lazarević nije uspeo da pokaže da razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da zaključi da je on nastavio da odobrava zajedničke operacije VJ-a i MUP-a uprkos tome što je dobijao informacije o zločinima koje je navodno počinio MUP.⁵⁴⁷⁴

1667. Žalbno veće podseća na svoj zaključak da je Pretno veće pogrešilo kada je zaključilo da je Lazarević, na osnovu svojih saznanja o događajima krajem 1998, bio svestan toga da će do prisilnog raseljavanja verovatno doći ukoliko naredi VJ-u da dejstvuje na Kosovu 1999.⁵⁴⁷⁵ Međutim, Žalbno veće podseća da je takođe konstatovalo da je razuman presuditelj o činjenicama mogao da dođe do zaključka da je Lazarević bio svestan kampanje terora, nasilja i prisilnog raseljavanja koju su tokom zajedničkih operacija u Prištini počev od 24. marta 1999. sprovodili VJ i MUP.⁵⁴⁷⁶ Žalbno veće, prema tome, smatra da je dokazano da je Lazarević u to vreme posedovao traženu *mens rea* za pomaganje i podržavanje. Shodno tome, to što je Lazarević izdao naređenje

⁵⁴⁶⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 824-828, i izvori na koje se tamo poziva.

⁵⁴⁶⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 824, gde se upućuje na DP P2808.

⁵⁴⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 828, gde se upućuje na DP 6D704, str. 1, 5, DP P2011, DP 6D709, DP P2014, DP 6D712, DP P1503.

⁵⁴⁷¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 488-490, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1203, *ibid.*, tom 3, par. 828.

⁵⁴⁷² Prvostepena presuda, tom 1, par. 1203.

⁵⁴⁷³ V. DP P1458.

⁵⁴⁷⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 848. V. takođe *ibid.*, tom 2, par. 1141-1148.

⁵⁴⁷⁵ V. dole, pododeljak VIII.B.4.(a).

⁵⁴⁷⁶ V. dole, pododeljak VIII.B.4.(b).

"Grom 3" Prištinskom korpusu 7. februara 1999. ne može se smatrati delom pomoći u činjenju deportacije i prisilnog premeštanja od strane snaga VJ-a, budući da nije dokazano da je on u vreme kada je izdao to naređenje posedovao traženu *mens rea* za pomaganje i podržavanje činjenja prisilnog raseljavanja od strane VJ-a.⁵⁴⁷⁷ Međutim, Žalbeno veće konstatuje da ova ocena ne dovodi u pitanje ukupni zaključak Pretresnog veća da je Lazarević pomagao činjenje zločina tako što je upućivao "VJ [...] u akcije na Kosovu, a unutar komandnog lanca bila su data odobrenja za dejstvovanje VJ na mestima zločina gde su izvršena mnoga prisilna raseljavanja kosovskih Albanaca".⁵⁴⁷⁸ S tim u vezi, Žalbeno veće primećuje da zaključak Pretresnog veća o njegovom učešću u planiranju i sprovođenju zajedničkih operacija na Kosovu (koji čini deo njegovog *actus reus*a pomaganja i podržavanja) nije zasnovan samo na tome što je on izdao naređenje "Grom 3", nego i na tome što je 6. aprila 1999. jedinicama Prištinskog korpusa izdao naređenje "Grom 4", kao i na njegovoj ulozi u izdavanju naređenja jedinicama sa zaglavljem Zajedničke komande⁵⁴⁷⁹ za izvođenje operacija od kraja marta 1999. pa tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica.⁵⁴⁸⁰

1668. U svetlu gorenavedenog, Žalbeno veće odbija podosnove 3(c), 3(f) i 3(i) Lazarevićeve žalbe u njihovom relevantnom delu.

(d) Lazarevićevo učešće u raspoređivanju dobrovoljaca u Prištinski korpus

1669. Lazarević je u više aspekata osporio zaključke Pretresnog veća u vezi sa raspoređivanjem dobrovoljaca u jedinice VJ-a.⁵⁴⁸¹ Međutim, Žalbeno veće primećuje da Pretresno veće, prilikom ocenjivanja njegove odgovornosti za pomaganje i podržavanje zločina koje je počinio VJ, uopšte nije spomenulo Lazarevićevo učešće u tom raspoređivanju niti je navelo da je on znao za probleme koji se odnose na dobrovoljce.⁵⁴⁸² Štaviše, premda je Pretresno veće konstatovalo da je Lazarević bio svestan toga da su cele čete dobrovoljaca i dalje delovale, ono je zaključilo da tužilaštvo nije pokazalo da je Lazarević pomagao dobrovoljcima u zaobilaženju redovne procedure.⁵⁴⁸³ Zapravo, Pretresno veće je primetilo da je Lazarević, u stvari, izdavao naređenja u cilju poboljšanja selekcije

⁵⁴⁷⁷ Žalbeno veće s tim u vezi podseća da načelo individualne krivice nalaže da optuženi može da bude osuđen za neko krivično delo jedino ako njegova *mens rea* obuhvata njegov *actus reus* (Up. Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 114. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 203). *Mens rea* pomagača i podržavaoca, shodno tome, mora da postoji u trenutku kada on pruža pomoć u krivičnom delu za koje se smatra odgovornim (v., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 58).

⁵⁴⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 925.

⁵⁴⁷⁹ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 827, gde Pretresno veće podseća na svoj zaključak da je Komanda Prištinskog korpusa bila izvor naređenja Zajedničke komande i napominje da je Lazarević preuzeo odgovornost za izdavanje tih naređenja.

⁵⁴⁸⁰ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 825-829 (gde se upućuje na DP P1878, DP P1968, DP P1969, DP P1970, DP P1971, DP P1972, DP P1973, DP P1974, DP P1975, DP P1976, DP P1977, DP P2003), 925.

⁵⁴⁸¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 493-511, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 834-835. V. takođe Lazarevićeve replika, par. 126.

⁵⁴⁸² Prvostepena presuda, tom 3, par. 923-927.

⁵⁴⁸³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 834-835.

i discipline dobrovoljaca.⁵⁴⁸⁴ Prema tome, Žalbeno veće smatra da greške koje Lazarević s tim u vezi navodi nisu imale nikakvog uticaja na njegovu osuđujuću presudu.

1670. Shodno tome, Žalbeno veće odbija podosnov 3(d) Lazarevićeve žalbe.

(e) Lazarevićev propust da preduzme odgovarajuće mere kako bi obezbedio sprovođenje istrage o zločinima od strane pripadnika VJ-a

1671. Pretresno veće je zaključilo da je Lazarević propustio da preduzme odgovarajuće mere kako bi obezbedio propisnu istragu teških zločina koje je počinio VJ.⁵⁴⁸⁵ Ono je konstatovalo da je njegov propust s tim u vezi doprineo činjenju krivičnih dela deportacije i prisilnog premeštanja od strane snaga VJ-a.⁵⁴⁸⁶

1672. Prilikom donošenja tog zaključka, Pretresno veće se oslonilo na iskaz Lakića Đorovića, bivšeg vojnog tužioca,⁵⁴⁸⁷ da je sistem vojnog pravosuđa funkcionisao sve vreme trajanja vazdušne kampanje NATO-a, ali da je krivično gonjenje preduzimano samo za mali procenat nasilnih zločina nad kosovskim Albancima, dok je gonjenje za zločine protiv VJ-a ili zločine nad srpskim žrtvama bilo mnogo efikasnije.⁵⁴⁸⁸ Pretresno veće se takođe oslonilo na jedno naređenje Prištinskog korpusa od 7. maja 1999. i zaključilo da je Lazarević mogao da pokreće dodatne istrage i disciplinske postupke unutar VJ-a, čak i nakon što su krivični postupci već bili pokrenuti.⁵⁴⁸⁹ Ono je, pored toga, zaključilo da široko rasprostranjeno činjenje prisilnog raseljavanja, kao i nepreduzimanje krivičnog gonjenja za takva dela, govore u prilog tezi tužilaštva da je Lazarević namerno propustio da obezbedi da se podređeni koji se bili odgovorni za prisilno raseljavanje kosovskih Albanaca krivično gone.⁵⁴⁹⁰

(i) Argumentacija strana u postupku

1673. Lazarević tvrdi da nije imao kontrolu nad tokom istražnih postupaka i krivičnog gonjenja, budući da su vojni sudovi i vojna tužilaštva delovali nezavisno.⁵⁴⁹¹ On dalje tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je navelo da je krivično gonjenje preduzimano samo za mali procenat nasilnih

⁵⁴⁸⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 835.

⁵⁴⁸⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 925.

⁵⁴⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 926.

⁵⁴⁸⁷ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 496.

⁵⁴⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 864.

⁵⁴⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 869, gde se upućuje na DP 4D237.

⁵⁴⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 870.

⁵⁴⁹¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 554-558, 564, 587, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 501, 504, 506, 515. V. takođe Lazarevićeva replika, par. 138. V. takođe žalbeni pretres, 13. mart 2013, AT. 400. Lazarević takođe ukazuje na zaključke Pretresnog veća o teškoćama u vezi s pozivanjem svedoka i stranaka da učestvuju u krivičnim postupcima za vreme rata i daljim preprekama nakon završetka rata, uključujući begunce koji žive u inostranstvu i činjenicu da VJ nema pristup Kosovu (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 559-560. V. takođe Lazarevićeva replika, par. 139).

zločina nad kosovskim Albancima.⁵⁴⁹² Lazarević se, između ostalog, poziva na Đorovićevo svedočenje da je iz njegove kancelarije nestalo 1.400 krivičnih prijava i da su pritisak na Đorovića da obustavi istrage vršili pripadnici Uprave bezbednosti i vrhovni vojni tužilac.⁵⁴⁹³ Lazarević tvrdi da su tih 1.400 krivičnih prijava bile rezultat njegovih napora⁵⁴⁹⁴ i da je svaki put kada je došao do saznanja o zločinima koje su počinili pripadnici VJ preduzeo mere protiv izvršilaca.⁵⁴⁹⁵ Lazarević dalje tvrdi da nema nikakvih dokaza o tome da je neki njegov propust imao za posledicu činjenje bilo kojeg krivičnog dela.⁵⁴⁹⁶

1674. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće ispravno zaključilo da je Lazarević imao ovlašćenja da pokreće dodatne istrage i disciplinske postupke unutar VJ-a.⁵⁴⁹⁷ Ono tvrdi da Lazarevićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja, budući da on ponavlja svoju argumentaciju iz prvostepene faze, ne pokazujući pritom da je napravljena ikakva greška, i nastoji da ocenu dokaza koju je izvršilo Pretresno veće zameni svojim sopstvenim tumačenjem.⁵⁴⁹⁸ Tužilaštvo dalje tvrdi da Lazarević nije identifikovao nikakvu konkretnu grešku u zaključcima Pretresnog veća u celini i da se nije osvrnuo na iscrpne zaključke Pretresnog veća o funkcionisanju vojnog pravosudnog sistema.⁵⁴⁹⁹

(ii) Analiza

1675. Pre svega, Žalbeno veće smatra da, suprotno Lazarevićevom tumačenju,⁵⁵⁰⁰ Pretresno veće nije impliciralo da je on vršio kontrolu nad tokom krivičnih istraga i krivičnog gonjenja. Zapravo, kada je zaključilo da je on odgovoran za pomaganje i podržavanje nečinjenjem, Pretresno veće je uzelo u obzir da je Lazarević propustio da, u okviru ovlašćenja kojima je raspolagao kao komandant Prištinskog korpusa, preduzme odgovarajuće mere koje bi olakšale kasnije vođenje krivičnih postupaka. To jasno ilustruju zaključci Pretresnog veća koji se odnose i na funkcionisanje vojnog

⁵⁴⁹² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 553, 571, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 864.

⁵⁴⁹³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 561-562, gde se upućuje, između ostalog, na Đorovićev iskaz da je razlog za propust da se krivično goni u predmetima koji su dostavljeni vojnom tužilaštvu bio pritisak koji su vršili državno i vojno rukovodstvo, koji su, u stvari, suprotno zakonu, imali punu kontrolu nad vojnim pravosudnim sistemom, Prvostepena presuda, tom 1, par. 549-550. V. takođe Lazarevićeva replika, par. 138-139.

⁵⁴⁹⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 562.

⁵⁴⁹⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 602. V. takođe Lazarevićeva replika, par. 142.

⁵⁴⁹⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 602. V. takođe Lazarevićeva replika, par. 142; žalbeni pretres, 13. mart 2013, AT. 415.

⁵⁴⁹⁷ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 315-320.

⁵⁴⁹⁸ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 311-312, 341, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 497-500. V. takođe Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 318.

⁵⁴⁹⁹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 313-314. Konkretno, tužilaštvo tvrdi sledeće: (i) da Lazarević zanemaruje zaključak Pretresnog veća da su se pripadnici VJ-a u znatnoj meri uplitali u rad sistema i opstruirali ga; (ii) da Lazarević ukazuje na nekoliko izveštaja o malom broju teških zločina, ali zanemaruje zaključak Pretresnog veća da je, gledano u celini, prijavljeno znatno manje teških zločina nego što je takvih zločina počinjeno; i (iii) da je Lazarevićeva tvrdnja da je pokrenuo 1.400 krivičnih prijava nepotkrepljena i da nije relevantna u kontekstu pitanja da li je vojni pravosudni sistem funkcionisao (*ibid.*, par. 314).

⁵⁵⁰⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 554, 556-558, 564. V. takođe Lazarevićeva replika, par. 138.

pravosudnog sistema⁵⁵⁰¹ i na Lazarevićeve postupke u vezi s istragom zločina počinjenih od strane pripadnika Prištinskog korpusa.⁵⁵⁰²

1676. Što se tiče mera koje je Lazarević preduzeo reagujući na činjenje zločina od strane pripadnika VJ-a, Pretresno veće je konstatovalo da dokazi pokazuju da je "Lazarević preduzimao neke kaznene mere protiv podređenih koji su bili odgovorni za krivična dela ubistva i silovanja, kao i za zločine protiv imovine".⁵⁵⁰³ Te mere su obuhvatale izveštavanje o činjenju takvih zločina u redovnim borbenim izveštajima, podnošenje krivičnih prijava i, u nekim slučajevima, preduzimanje koraka da se sprovedu istrage o konkretnim incidentima.⁵⁵⁰⁴ Međutim, Pretresno veće je smatralo da, premda su mere preduzimate u vezi s nekim vrstama krivičnih dela, dokazi nisu pokazali "da je preduzimano bilo kakvo krivično gonjenje ili da su izricane bilo kakve kazne kad je u pitanju prisilno proterivanje kosovskih Albanaca od strane pripadnika VJ", uprkos tome što je činjenje prisilnog raseljavanja bilo široko rasprostranjeno.⁵⁵⁰⁵ Pretresno veće je obrazložilo da to ide u prilog zaključku da je Lazarević propustio da preduzme odgovarajuće mere kako bi pokrenuo rešavanje konkretnog problema činjenja prisilnog raseljavanja od strane VJ-a, uključujući napore da obezbedi da taj zločin bude propisno istražen i kažnjen.⁵⁵⁰⁶ Pretresno veće je zatim zaključilo da je taj njegov propust doprineo činjenju prisilnog raseljavanja od strane VJ-a.⁵⁵⁰⁷

1677. Žalbeno veće podseća da neko lice može da bude proglašeno krivično odgovornim za pomaganje i podržavanje nečinjenjem onda kada to lice propusti da izvrši zakonsku dužnost da deluje i kada tim propustom pomogne, ohrabri ili pruži moralnu podršku izvršenju nekog krivičnog dela i ima znatan uticaj na činjenje tog krivičnog dela.⁵⁵⁰⁸ Pored toga, pomaganje i podržavanje nečinjenjem obavezno zahteva da je optuženi imao "mogućnost činjenja, ili drugim rečima, da su optuženom bila na raspolaganju sredstva kojima je mogao da izvrši tu dužnost".⁵⁵⁰⁹

1678. Žalbeno veće smatra da Lazarevićev propust da preduzme istražne i kaznene mere protiv činjenja prisilnog raseljavanja možda jeste imao uticaja na sposobnost vojnog tužioca da goni izvršioce takvih zločina, ali da to, samo po sebi, nije od presudnog značaja za svrhu dokazivanja odgovornosti za pomaganje i podržavanje. Zapravo, kao što smo podsetili gore, da bi se ispunio uslov *actusa reusa* pomaganja i podržavanja, mora se pokazati da je svaki takav propust znatno

⁵⁵⁰¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 569.

⁵⁵⁰² Prvostepena presuda, tom 3, par. 869, 925.

⁵⁵⁰³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 870.

⁵⁵⁰⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 865-870, 872, 874-885.

⁵⁵⁰⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 870.

⁵⁵⁰⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 870, 925.

⁵⁵⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 925-926.

⁵⁵⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 134, 146, 200.

⁵⁵⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 154. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 335.

doprineo daljem činjenju prisilnog raseljavanja.⁵⁵¹⁰ Međutim, Žalbena veće primećuje da se Pretresno veće nije upuštalo u takvu analizu niti je dalo obrazloženje u prilog svom zaključku da je Lazarević tim svojim propustom pružio praktičnu pomoć pripadnicima VJ-a koji su učestvovali u činjenju prisilnog raseljavanja.

1679. Žalbena veće smatra da su, u ovom predmetu, dokazi koji su predloženi Pretresnom veću bili nedovoljni da bi se potkrepio zaključak da bi krivično gonjenje za zločine koje je počinio VJ, uključujući prisilno premeštanje i deportaciju, bilo efikasnije i/ili da bi činjenje takvih zločina bilo znatno manje verovatno da je Lazarević podneo dodatne krivične prijave, pokrenuo dodatne istrage ili disciplinske postupke, ili na neki drugi način preduzeo odgovarajuće mere koje su mu bile na raspolaganju u okviru njegovih ovlašćenja kao komandanta Prištinskog korpusa. Žalbena veće, kao prvo, u ovom kontekstu primećuje da je Pretresno veće zaključilo da Lazarević tokom relevantnog perioda, u odgovor na činjenje zločina kao što su ubistvo, silovanje i krivična dela protiv imovine, jeste preduzeo neke mere, uključujući podnošenje krivičnih prijava nadležnim organima, preduzimanje koraka da se u nekim slučajevima istraže navodni zločini, kao i izdavanje naređenja i uputstava potčinjenim jedinicama u vezi sa procedurama i merama koje je potrebno preduzeti protiv izvršilaca zločina.⁵⁵¹¹ Pretresno veće je takođe imalo u vidu da su potčinjene jedinice Prištinskog korpusa u aprilu i maju 1999. poslale izveštaje Komandi Prištinskog korpusa u kojima su obavestile Komandu korpusa o radnjama koje su preduzete na nivou brigada u vezi sa vojnicima za koje se sumnjalo da su činili zločine nad civilima, pri čemu su te radnje obuhvatale podnošenje krivičnih prijava, kao i hapšenje i predaju takvih pojedinaca nadležnim vojnim pravosudnim organima.⁵⁵¹²

1680. Žalbena veće dalje kao značajan ističe zaključak Pretresnog veća da je propust vojnog pravosudnog sistema da efikasno istraži, krivično goni i kazni one koji su bili odgovorni za činjenje teških zločina nad civilnim stanovništvom bio izazvan kombinacijom unutrašnjih i spoljašnjih faktora, pri čemu su potonji bili izvan kontrole komandanata VJ-a.⁵⁵¹³ Što se tiče unutrašnjih faktora, Žalbena veće ima u vidu dokaze koje je razmotrilo Pretresno veće, a koji ukazuju na to da je vojno tužilaštvo bilo u znatnoj meri ometano u svojim naporima da krivično goni za teške zločine koje su tokom proleća 1999. počinile srpske snage.⁵⁵¹⁴ Na primer, Pretresno veće je imalo u vidu iskaz Lakića Đorovića, vojnog tužioca koji je od 24. marta do 20. maja 1999. radio pri Vojnom

⁵⁵¹⁰ S tim u vezi, Žalbena veće podseća da se za postojanje odgovornosti za pomaganje i podržavanje nečinjenjem mora dokazati sledeće: (i) da je to nečinjenje imalo znatnog uticaja na krivično delo u smislu da bi verovatnoća krivičnog dela bila znatno manja da je optuženi delovao; i (ii) da je optuženi znao da će krivično delo verovatno biti izvršeno i da je njegovo nečinjenje pomoglo to izvršenje (Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 97, 101; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 43).

⁵⁵¹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 865-885.

⁵⁵¹² Prvostepena presuda, tom 1, par. 542, i izvori na koje se tamo poziva.

⁵⁵¹³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 569. Pretresno veće je imalo u vidu dokaze o spoljašnjim faktorima koji su u tom periodu ugrožavali sposobnost vojnih tužilaca i sudova da rade efikasno, uključujući i teškoće izazvane ratnim i bezbednosnim uslovima u kojima su radili (v. Prvostepena presuda, tom 1, par. 530-531).

okragu Beograd, da "vojni sudovi, uprkos proklamaciji iz Ustava o nezavisnosti i zakonitosti u radu, u praksi niti su bili nezavisni, niti su sudili po zakonu" i da su organi vojne bezbednosti po direktivama državnog i vojnog rukovodstva vršili znatan pritisak i kontrolu nad vojnim tužilaštvom.⁵⁵¹⁵ Pretresno veće je dalje imalo u vidu da je Đorović objasnio da "su u toku sukoba tužioci u velikom broju slučajeva bili onemogućavani u krivičnom gonjenju počinitelaca teških krivičnih dela" i da su, "u praksi, organi vojne bezbednosti, a ne sami vojni tužioci, odlučivali koji će počinitelac najtežih krivičnih dela biti gonjen, a koji neće".⁵⁵¹⁶ Đorović je u svom svedočenju izjavio da je iz njegove kancelarije nestalo 1.400 krivičnih prijava, uključujući i izjave koje su date u vezi s ubistvima, što je, kako tvrdi, bio pokušaj bezbednosnih službi VJ-a da prikriju zločine.⁵⁵¹⁷ Žalbena veće u ovom kontekstu ima u vidu i dokaze o jednom sastanku koji je 4. maja 1999. održan u Beogradu, kojem su, između ostalih, prisustvovali Milošević, Milutinović, Ojdanić, Pavković i Lukić i raspravljali o događajima na Kosovu, nakon prijema dopisa glavnog tužioca Međunarodnog suda Louise Arbour, u kom je ona izrazila zabrinutost zbog teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava, uključujući i napade usmerene protiv civilnog stanovništva.⁵⁵¹⁸ Na tom sastanku "je istaknuto da su organi bezbednosti VJ eliminisali brojne pojave nasilja, ubistava, pljačke i drugih zločina i pri tome uhapsili nekoliko stotina počinitelaca, čiji su zločini predstavljali veliku opasnost za civilno stanovništvo" i konstatovano da "je rad vojnih sudova buduće pojave takvih zločina učinio 'nemogućim' jer su vojni sudovi već procesuirali brojne predmete u vezi sa zločinima protiv civilnog stanovništva i za navedena dela izrekli 'veliki broj' kazni zatvora u trajanju od 5 do 20 godina".⁵⁵¹⁹ Kao što je primetilo Pretresno veće, informacija koja je prenet na tom sastanku "kosi se sa službenim izveštajima o radu vojnog pravosuđa" budući da se "[n]i iz jednog od tih izveštaja [...] ne vidi da su [...] vojni sudovi pre 4. maja 1999. za zločine protiv čovečnosti izrekli kaznu zatvora u trajanju od 5 do 20 godina".⁵⁵²⁰ Žalbena veće smatra da to predstavlja dodatnu ilustraciju uplitanja državnog i vojnog rukovodstva u rad vojnog pravosudnog sistema.

⁵⁵¹⁴ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 528-569, i izvori na koje se tamo poziva.

⁵⁵¹⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 549, i izvori na koje se tamo poziva. Žalbena veće ima u vidu da Lazarević osporava to što se Pretresno veće oslonilo na iskaz Đorovića, za kojeg kaže da nije verodostojan (v. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 553). Međutim, Žalbena veće primećuje da je Pretresno veće pažljivo ocenilo prigovore na Đorovićevu verodostojnost koje je u prvostepenom postupku iznela odbrana i zaključilo da je on verodostojan svedok "nezavisnog duha i otvorenog nastupa" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 497-500, 554, 558). Lazarević u svojoj nepotkrepljenoj tvrdnji u vezi sa Đorovićevom verodostojnošću nije pokazao da je u toj oceni napravljena ikakva greška (v. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 553) i, shodno tome, odbija se njegov argument s tim u vezi. Žalbena veće takođe podseća da je odbilo i Pavkovićeve prigovore na to što se Pretresno veće oslonilo na Đorovićev iskaz (v. gore, fusnota 4066).

⁵⁵¹⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 538, gde se upućuje na Lakić Đorović, DP P2672, str. 2. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 549.

⁵⁵¹⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 550, gde se upućuje na Lakić Đorović, 12. mart 2007, T. 11504-11505. V. takođe Lakić Đorović, DP P2672, str. 3 (gde za vojne pravosudne organe kaže da su bili "maska za bezakonje i zloupotrebe koje su organi vojne bezbednosti i vojni vrh vršili u zemlji" i navodi da su organi vojne bezbednosti "prikrivali krivična dela i štitali zločince od gonjenja").

⁵⁵¹⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 343, 448, 556-557, 734, 1038.

⁵⁵¹⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 541, gde se upućuje na DP P1696, str. 1-2.

⁵⁵²⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 541, i izvori na koje se tamo poziva.

1681. Pored toga, Žalbeno veće ima u vidu da su, kako je konstatovalo Pretresno veće, krivična dela prisilnog raseljavanja činjena u skladu s udruženim zločinačkim poduhvatom, planiranim i sprovedenim od strane lica na najvišim položajima u političkom i vojnom rukovodstvu Srbije, uključujući Miloševića, koji je kao predsednik SRJ (i kao "vrhovni komandant") vršio političku kontrolu nad VJ-om, i Pavkovića, koji je Lazareviću bio prvi pretpostavljeni i kojeg je on izveštavao.⁵⁵²¹ Uzimajući te okolnosti u obzir, Žalbeno veće smatra da nije jasno da li bi i u kojoj meri Lazarevićevo preduzimanje dodatnih istraga i kaznenih mera na nivou korpusa uticalo na činjenje krivičnih dela prisilnog premeštanja i deportacije od strane pripadnika VJ-a.

1682. Prema tome, Žalbeno veće smatra da, bez obzira na njegov propust da preduzme adekvatnije mere u cilju prijavljivanja, provođenja istrage i pokretanja disciplinskih mera, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da zaključi van razumne sumnje da je njegov propust s tim u vezi imao znatnog uticaja na činjenje prisilnog raseljavanja, to jest da bi to činjenje bilo znatno manje verovatno da Lazarević jeste preduzeo takve dalje mere. Shodno tome, Žalbeno veće konstatuje da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je Lazarević nečinjenjem pomagao i podržavao činjenje prisilnog raseljavanja putem "njegov[og] propust[a] da preduzme odgovarajuće mere kako bi obezbedio propisnu istragu teških zločina koje je počinio VJ".⁵⁵²² Prema tome, u svetlu ove konstatacije nepotrebno je razmatrati ostale Lazarevićeve argumente u vezi s tim zaključkom Pretresnog veća.⁵⁵²³

1683. Na osnovu gorenavedenog, Žalbeno veće stoga odobrava podosnov 3(h) Lazarevićeve žalbe u delu u kojem Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je njegov propust da preduzme odgovarajuće istražne i kaznene mere znatno doprineo činjenju krivičnih dela prisilnog premeštanja i deportacije od strane snaga VJ-a.

(f) Lazarevićev obilazak jedinica VJ-a

1684. Pretresno veće je zaključilo da je "svojim činjenjem i nečinjenjem, Lazarević pružao praktičnu pomoć, ohrabrenje i moralnu podršku pripadnicima VJ koji su učestvovali u prisilnom premeštanju i deportaciji".⁵⁵²⁴ Pretresno veće je konstatovalo da je "[p]osebno [...] zabeleženo da su

⁵⁵²¹ V. gore, pododeljci VII.B.5. and VII.E.2.; Prvostepena presuda, tom 1, par. 433-435, 449, 451, 457, 482, 488; *ibid.*, tom 3, par. 95, 683-684. U ovom kontekstu, Žalbeno veće takođe napominje da je u normalnim okolnostima Odsek bezbednosti Prištinskog korpusa svakodnevno podnosio izveštaje komandantu Prištinskog korpusa, kao i Odeljenju bezbednosti 3. armije, ali da je, "nakon što je počela vazдушna kampanja NATO, Stojanović [načelnik Odseka bezbednosti Prištinskog korpusa], u skladu s naređenjima Uprave bezbednosti, bio dužan da izveštaje podnosi samo Komandi 3. armije" (Prvostepena presuda, tom 1, par. 605, i izvori na koje se tamo poziva).

⁵⁵²² V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 925.

⁵⁵²³ V. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 554, 563, 565-566, 571, 587.

⁵⁵²⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 927. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 925.

Lazarevićev boravak na terenu i obilazak jedinica VJ koje su učestvovala u činjenju zločina nad kosovskim Albancima ojačali borbeni moral vojnika".⁵⁵²⁵

(i) Argumentacija strana u postupku

1685. Lazarević tvrdi da obilazak i kontrola jedinica VJ-a na terenu ne mogu sami za sebe da predstavljaju *actus reus* pomaganja i podržavanja deportacije i prisilnog premeštanja.⁵⁵²⁶ Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešno protumačilo njegovo prisustvo na terenu, čija je svrha bila da se ojača moral vojnika koji su se nalazili na meti teškog bombardovanja od strane NATO-a, a ne da se oni ohrabre da učestvuju u zločinima.⁵⁵²⁷ On dalje tvrdi da Kosovo kao geografska celina ne može u pravnom smislu da predstavlja jedno mesto zločina i da, s obzirom na to da on nije bio prisutan ni na jednom mestu zločina, on nije mogao da ohrabruje izvršioce.⁵⁵²⁸ Lazarević na kraju tvrdi da puko prisustvo na mestu zločina nije dovoljno, osim ukoliko se ne dokaže da je ono imalo ohrabrujući uticaj na izvršioce.⁵⁵²⁹

1686. Tužilaštvo odgovara da pomagač i podržavalac ne mora da bude prisutan na mestu zločina⁵⁵³⁰ i iznosi argument da je, u svakom slučaju, Pretresno veće zaključilo da je Lazarević bio u Prištini za vreme kampanje prisilnog raseljavanja.⁵⁵³¹ Tužilaštvo dalje tvrdi da je, bez obzira na navodnu svrhu Lazarevićevog obilaska jedinica, Pretresno veće te obilaske ispravno smatralo "dokazom moralne podrške i ohrabrenja za sve aktivnosti trupa, kako u legitimnim borbenim dejstvima, tako i u činjenju zločina".⁵⁵³²

(ii) Analiza

1687. Žalbeno veće podseća da za nastanak odgovornosti za pomaganje i podržavanje "ohrabrenje ili podrška [od strane optuženog] ne moraju biti eksplicitni; u izvjesnim okolnostima čak i čin prisustva na poprištu zločina (ili u njegovoj blizini) u svojstvu 'šutljivog posmatrača' može da se

⁵⁵²⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 925, gde se upućuje na DP P1903, str. 3, DP P2617, str. 2. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 926.

⁵⁵²⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 521. Lazarević takođe tvrdi da njegovi obilasci i kontrola jedinica VJ-a na terenu ne mogu, sami za sebe, da ispune traženi uslov postojanja *mens rea* za pomaganje i podržavanje deportacije i prisilnog premeštanja (*ibid.*, par. 601). Međutim, njegova tvrdnja s tim u vezi izlazi iz delokruga njegove Najave žalbe.

⁵⁵²⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 587, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 925.

⁵⁵²⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 604-605; Lazarevićeva replika, par. 142.

⁵⁵²⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 604; Lazarevićeva replika, par. 142. Na kraju, on tvrdi da njegovi obilasci i kontrola jedinica VJ-a na terenu ne mogu, sami za sebe, da ispune traženi uslov postojanja *mens rea* za pomaganje i podržavanje deportacije i prisilnog premeštanja (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 601).

⁵⁵³⁰ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 339, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Simić*, par. 85, Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 48.

⁵⁵³¹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 339, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 838, 924-925.

⁵⁵³² Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 340.

shvati kao prešutno odobravanje ili ohrabrenje za počinjenje krivičnog djela".⁵⁵³³ Žalbeno veće dalje podseća da:

U predmetima u kojima je utvrđeno da je prešutno odobravanje ili ohrabivanje osnova za krivičnu odgovornost, upravo hijerarhijski položaj optuženog u kombinaciji s njegovim prisustvom na mjestu zločina (ili u njegovoj neposrednoj blizini), naročito ako se posmatra zajedno sa njegovim prethodnim postupcima, čini temelj na osnovu kojega se, posmatrano zajedno sa svim ostalim, može donijeti zaključak da se postupci optuženog svode na zvanično sankcionisanje zločina te prema tome znatno doprinose njegovom počinjenju. Iz toga proizlazi da ohrabrenje i moralna podrška mogu dati bitan doprinos počinjenju krivičnog djela samo kada glavni izvršioци za njih znaju.⁵⁵³⁴

1688. Pretresno veće je zaključilo da je "posebno zabeleženo da su Lazarevićev boravak na terenu i obilazak jedinica VJ koje su učestvovalе u činjenju zločina nad kosovskim Albancima ojačali borbeni moral vojnika".⁵⁵³⁵ Među dokazima na koje se Pretresno veće izričito pozvalo prilikom donošenja ovog zaključka su dva borbena izveštaja Prištinskog korpusa od 4. i 5. aprila 1999.⁵⁵³⁶ U ta dva borbena izveštaja potvrđeno je da je Lazarević obišao i izvršio inspekciju nekoliko jedinica Prištinskog korpusa i da je, tokom tih obilazaka, procenjeno stanje "borbenog morala" i izvršeno "informisanje" potčinjenih sastava.⁵⁵³⁷ U tim borbenim izveštajima se dalje navodi da "postignuti rezultati" u borbenim dejstvima i "efikasna odbrana i zaštita" od napada NATO-a dodatno motivišu ljude i jačaju "borbeni moral" pripadnika Prištinskog korpusa.⁵⁵³⁸ Žalbeno veće primećuje da, suprotno zaključku Pretresnog veća, ti borbeni izveštaji ne sadrže navode o tome da je Lazarevićevo ponašanje ojačalo moral vojnika.

1689. Pretresno veće je takođe razmotrilo dokaze o inspekcijama i obilascima jedinica na terenu koje je vršio Lazarević. Međutim, kao ni pomenuti borbeni izveštaji, ni ovi dokazi ne ukazuju na to da su potčinjene jedinice to Lazarevićevo ponašanje protumačile kao pružanje ohrabrenja ili moralne podrške za činjenje bilo kakvog zločina.⁵⁵³⁹ Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće

⁵⁵³³ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 277, i izvori na koje se tamo poziva.

⁵⁵³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 277, i izvori na koje se tamo poziva.

⁵⁵³⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 925, gde se upućuje na DP P1903, str. 3, DP P2617, str. 2. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 926.

⁵⁵³⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 925; DP P2617, str. 2, DP P1903, str. 3.

⁵⁵³⁷ DP P2617, str. 2, DP P1903, str. 3.

⁵⁵³⁸ DP P1903, str. 3 (gde se navodi sledeće: "U toku 05.04.1999, boravkom u delu jedinica PRK, sagledano je stanje borbenog morala i izvršeno informisanje potčinjenih sastava. Sagledano stanje u celini je vrlo dobro, a postignuti rezultati u borbenim dejstvima i efikasna odbrana i zaštita od dejstva iz VAP-a dodatno motivišu ljude i jačaju borbeni moral pripadnika PRK."), DP P2617, str. 2 (gde se navodi sledeće: " U toku 03. i 04.04.1999, boravkom u delu jedinica PRK, sagledano je stanje borbenog morala i izvršeno informisanje potčinjenih sastava. Sagledano stanje u celini je vrlo dobro, a postignuti rezultati u borbenim dejstvima i efikasna odbrana i zaštita od dejstva iz VAP-a dodatno motivišu ljude i jačaju borbeni moral pripadnika PRK."). V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 840, gde je Pretresno veće ispravno rezimiralo sadržaj Borbenog izveštaja od 4. aprila 1999.

⁵⁵³⁹ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 840-842, gde se upućuje, između ostalog, na iskaz Gorana Jeftovića, 16. januar 2008, T. 20355 (gde je potvrdio da je 26. maja 1999. Lazarević, zajedno sa Pavkovićem, posetio zonu odgovornosti Isturenog komandnog mesta), DP 5D230, str. 3 (gde se izveštava da su 26. maja 1999. Lazarević i Pavković posetili zonu odgovornosti Isturenog komandnog mesta Prištinskog korpusa i obišli deo jedinica 125. motorizovane brigade, 52. artiljerijske raketne brigade PVO i 549. motorizovane brigade), Krsman Jelić, 26. novembar 2007, T. 19038-19039 (gde je posvedočio da je, barem kad je u pitanju njegova brigada, Lazarević obilazio jedinice "tri ili četiri puta"), svedok K73, 13. septembar 2006, T. 3317-3318 (zatvorena sednica) i svedok K73, DP P2307, par. 34 (pod pečatom) (gde je izjavio da je mesec dana uoči rata Pavković, u prisustvu Lazarevića, održao govor jedinicama da im "podigne moral"), DP P1355, str. 2 (novinski izveštaj u kojem se navodi da su komandanti potčinjenih jedinica

imalo obavezu da utvrdi da li su jedinice VJ-a Lazarevićevo prisustvo i obilaskne protumačile kao konkretnu legitimizaciju ili ohrabriranje činjenja krivičnih dela deportacije i prisilnog premeštanja.⁵⁵⁴⁰ Među dokazima na koje se oslonilo Pretresno veće ne postoji ništa što ide u prilog takvom zaključku. Shodno tome, Žalbeno veće konstatuje da je Pretresno veće pogrešilo kada je konstatovalo da je jedini razuman zaključak taj da je Lazarevićev obilazak jedinica Prištinskog korpusa pružio ohrabrenje i moralnu podršku izvršiocima. Prema tome, Lazarevićevo ponašanje u tom smislu ne može se smatrati pomaganjem i podržavanjem činjenja deportacije i prisilnog premeštanja od strane snaga VJ-a.

1690. Na osnovu gorenavedenog, Žalbeno veće odobrava podosnove 3(e) i 3(i) Lazarevićeve žalbe u onom delu u kojem je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je njegov obilazak jedinica VJ-a pružio ohrabrenje i moralnu podršku snagama VJ-a koje su učestvovala u prisilnom raseljavanju.

(g) Posledice zaključaka Žalbenog veća

1691. Žalbeno veće je poništilo sledeće zaključke Pretresnog veća: (i) da je Lazarević svojim obilaskom jedinica VJ-a pružio ohrabrenje i moralnu podršku snagama VJ-a koje su učestvovala u prisilnom raseljavanju;⁵⁵⁴¹ i (ii) da je Lazarević svojim propustom da preduzme odgovarajuće istražne i kaznene mere znatno doprineo činjenju krivičnih dela prisilnog premeštanja i deportacije

podneli Pavkoviću i Lazareviću tokom njihove posete izveštaj o stanju morala u jedinicama, kao i da su Pavković i Lazarević "izrazili [...] veliko zadovoljstvo povodom onoga što su komande jedinica učinile za odbranu zemlje od vazdušnih napada te odali priznanje komandantima i vojnicima za hrabrost, izuzetan borbeni moral, visok stepen stručnosti u svim vremenskim uslovima"), Mirko Starčević, 22. oktobar 2007, T. 17436 ("General Pavković i general Lazarević su tokom svog radnog vremena nastavili da obilaze potčinjene jedinice i razgovaraju sa vojnicima, da ih informišu i vrše referisanje."), Mirko Starčević, DP 4D500, par. 19 (gde je aludirao na slučajevne obilaska potčinjenih jedinica od strane Pavkovića i Lazarevića), Ljubomir Savić, DP 5D1392, par. 14 ("U komandu brigade često su dolazile starešine iz Komande PrK radi kontrole i pružanja pomoći."), DP P1523, str. 2 (gde je Lazarević izjavio da su on i drugi komandanti bili "praktično na prvoj liniji" za vreme operacija na Kosovu), Vladimir Lazarević, 12. novembar 2007, T. 18105 (gde je posvedočio da je 29. aprila 1999. obišao i izvršio inspekciju 125. i 37. motorizovane brigade), 18110-18112 (gde je posvedočio da su Pavković i on 1. maja 1999. izvršili inspekciju jedinica 175. pešadijske brigade), DP P2026, str. 2 (gde se navodi da je Lazarević posetio 125. motorizovanu brigadu 29. aprila 1999.), DP 5D388, str. 1-2 (gde se navodi da su Lazarević i Pavković 1. maja 1999. obišli neke od jedinica 175. pešadijske brigade), Dragan Živanović, 18. januar 2008, T. 20591-20593 (gde je posvedočio da je Lazarević 29. aprila 1999. posetio i obišao jedinice 125. motorizovane brigade na području Dečana), DP IC167 (oznaka na strani 21 dokaznog predmeta P615 koju je u sudnici uneo svedok Živanović, a koja označava na kom se mestu nalazio Lazarević kad je 29. aprila 1999. posetio jedinice). U jednom drugom dokumentu, dokaznom predmetu P633, na koji je s tim u vezi uputilo Pretresno veće (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 840, fusnota 2129), Lazarević izričito odaje priznanje za rezultate koje je ostvarilo nekoliko jedinica Prištinskog korpusa koje je obišao na terenu. Međutim, taj dokument je datiran 5. marta 1999, što je bilo pre nego što su, prema zaključku Pretresnog veća, snage VJ-a počile deportaciju i prisilno premeštanje. Prema tome, Žalbeno veće smatra da taj dokument nije relevantan za pitanje da li je Lazarević pružao moralnu podršku i ohrabrenje jedinicama VJ-a koje su učestvovala u činjenju zločina nad kosovskim Albancima.

⁵⁵⁴⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 277, 281-282.

⁵⁵⁴¹ Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da to što je Lazarević jedinicama Prištinskog korpusa izdao naređenje "Grom 3" predstavlja čin pomoći činjenju deportacije i prisilnog premeštanja od strane snaga VJ-a (v. gore, par. 1667). Međutim, kao što je već rečeno, ta konstatacija ne dovodi u pitanje glavni zaključak Pretresnog veća da je Lazarević doprineo činjenju zločina putem svog učešća u planiranju i sprovođenju zajedničkih operacija na Kosovu tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica (v. gore, par. 1667).

od strane snaga VJ-a.⁵⁵⁴² O eventualnim posledicama tih zaključaka po Lazarevićevu kaznu biće reči niže u tekstu.⁵⁵⁴³

1692. Međutim, Žalbeno veće smatra da te greške nemaju uticaja na zaključak Pretresnog veća da je Lazarević pružio praktičnu pomoć pripadnicima VJ-a koji su učestvovali u činjenju prisilnog premeštanja i deportacije i da je to imalo znatan uticaj na činjenje tih krivičnih dela. U ovom kontekstu, Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće zaključilo da je Lazarević učestvovao u planiranju i sprovođenju zajedničkih operacija koje je izvodio VJ i da je time znatno doprineo činjenju krivičnih dela od strane VJ-a, zato što je tim ponašanjem pružio pomoć u vidu vojnika na terenu koji su izvršili ta dela, organizovanja i opremanja jedinica VJ-a, te obezbeđenja oružja, uključujući i tenkove, u svrhu pomaganja izvršenja tih dela.⁵⁵⁴⁴ Žalbeno veće se uverilo da bi razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da su ti postupci imali znatnog uticaja na činjenje deportacije i prisilnog premeštanja.

1693. Shodno tome, Žalbeno veće konstatuje da Lazarević nije uspeo da pokaže da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on pomagao i podržavao krivična dela deportacije i prisilnog premeštanja putem svog učešća u zajedničkim operacijama MUP-a i VJ-a 1999.

4. Navodne greške u zaključku da je Lazarević ispunio uslov *mens rea* za pomaganje i podržavanje

1694. Pretresno veće je zaključilo da je, u svetlu informacija koje je dobio 1998. o činjenju zločina nad civilima i imovinom civila, kao i o humanitarnoj katastrofi koja je delom uzrokovana prekomernom silom koju su u svojim operacijama koristili VJ i MUP, Lazarević bio "svestan da će do sličnog korišćenja prekomerne sile i prisilnog raseljavanja doći ako naredi da VJ izvodi operacije na Kosovu 1999. godine".⁵⁵⁴⁵

1695. Pretresno veće je zaključilo da je Lazarević bio svestan kampanje prisilnog raseljavanja koju su širom Kosova sprovodile snage VJ-a i MUP-a za vreme vazdušne kampanje NATO-a 1999.⁵⁵⁴⁶ Pretresno veće je navelo da se Lazarević, kao komandant Prištinskog korpusa, (i) "nalazio na Kosovu gde su njegovi podređeni sprovodili tu kampanju u sadejstvu s MUP"; (ii) da se nalazio u Prištini tokom celog perioda u kom su VJ i MUP, delujući u sprezi, prisilno raselili veliki broj kosovskih Albanaca i stvorili atmosferu straha; (iii) da je u svojim naređenjima za sprečavanje

⁵⁵⁴² V. gore, pododeljak VIII.B.3.(e).

⁵⁵⁴³ V. dole, pododeljak IX.I.

⁵⁵⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 925-926. V. takođe gore, par. 1667.

⁵⁵⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 923.

⁵⁵⁴⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 924.

zlostavljanja civilnog stanovništva pokazao da je znao za prethodno prisilno raseljavanje kosovskih Albanaca od strane pripadnika Prištinskog korpusa; (iv) da je bio obavješten o masovnom raseljavanju civilnog stanovništva tokom operacija VJ-a; i (v) da je znao za lokacije na kojima su vršene te operacije, uključujući i većinu lokacija koje se navode u Optužnici.⁵⁵⁴⁷

1696. Pretresno veće je dalje zaključilo da je Lazarević bio svestan da se deportacija i prisilno premeštanje čine hotimično i da je znao da njegovo ponašanje pomaže u činjenju tih krivičnih dela.⁵⁵⁴⁸ Shodno tome, Pretresno veće je zaključilo da je Lazarević posedovao traženu *mens rea* za pomaganje i podržavanje krivičnih dela deportacije i prisilnog premeštanja koje je činio VJ.⁵⁵⁴⁹

1697. Lazarević tvrdi da, u svetlu dokaza koji su izvedeni u pretresnom postupku, nijedno razumno pretresno veće ne bi moglo da zaključi da je on ispunio uslov *mens rea* za pomaganje i podržavanje.⁵⁵⁵⁰ On s tim u vezi tvrdi da nije bio svestan: (i) kampanje prisilnog raseljavanja;⁵⁵⁵¹ (ii) stanja svesti fizičkih ili posrednih izvršilaca;⁵⁵⁵² ni (iii) činjenice da njegovo ponašanje pomaže u činjenju krivičnih dela deportacije i prisilnog premeštanja.⁵⁵⁵³

(a) Navodne greške zbog zaključka da je Lazarević bio svestan da će 1999. verovatno doći do prisilnog raseljavanja

1698. Pretresno veće je zaključilo da je Lazarević bio svestan da su "u operacijama koje su VJ i MUP izvodili 1998." činjeni zločini "nad civilima i njihovom imovinom" i da je "to dovelo do raseljavanja znatnog broja civila".⁵⁵⁵⁴ Pretresno veće se uverilo da je Lazarević bio svestan Rezolucije br. 1199 Saveta bezbednosti UN kojom je izražena ozbiljna zabrinutost zbog prekomerne i neselektivne upotrebe sile od strane srpskih snaga bezbednosti i VJ-a, što je dovelo do brojnih civilnih žrtava i raseljavanja više od 230.000 civila 1998.⁵⁵⁵⁵ Pretresno veće je takođe zaključilo: (i) da je Lazarević pomno pratio šta se događalo na terenu na Kosovu dok su snage MUP-a i VJ-a koristile prekomernu i nesrazmernu silu, kao i da je bio svestan postojeće "humanitarne katastrofe";⁵⁵⁵⁶ (ii) da određeni broj dokumenata Prištinskog korpusa ukazuje na to da je Lazarević bio svestan činjenja zločina 1998;⁵⁵⁵⁷ i (iii) da je "Lazarević [...] na sastancima

⁵⁵⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 924.

⁵⁵⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 927.

⁵⁵⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 930.

⁵⁵⁵⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 599, 601, 608; Lazarevićeva replika, par. 140, 142.

⁵⁵⁵¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 437-438, 492, 539, 574.

⁵⁵⁵² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 601.

⁵⁵⁵³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 603; Lazarevićeva replika, par. 142.

⁵⁵⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 817.

⁵⁵⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 809, gde se upućuje na DP P456. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 923.

⁵⁵⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 807-808, 923.

⁵⁵⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 811-814, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1011, DP P969, DP 4D231, DP 4D177, DP 4D201.

Zajedničke komande učestvovao u raspravama o velikom broju raseljenih kosovskih Albanaca i njihovom povratku".⁵⁵⁵⁸ Pretresno veće je zaključilo da je "Lazarević [...] bio svestan da će do sličnog korišćenja prekomerne sile i prisilnog raseljavanja doći ako naredi da VJ izvodi operacije na Kosovu 1999. godine".⁵⁵⁵⁹

(i) Argumentacija strana u postupku

1699. Lazarević tvrdi da nije van razumne sumnje dokazano da je on bio svestan činjenja zločina 1998. i da, prema tome, nije mogao da bude svestan toga da će verovatno doći do prekomernog korišćenja sile i prisilnog raseljavanja ako naredi da VJ izvodi operacije na Kosovu 1999.⁵⁵⁶⁰ S tim u vezi, on osporava zaključak Pretresnog veća da je bio svestan činjenja zločina nad civilima i njihovom imovinom tokom operacija koje su 1998. izvodili VJ i MUP i da su ti zločini doveli do raseljavanja znatnog broja civila.⁵⁵⁶¹ Lazarević tvrdi da nema nikakvih dokaza u prilog zaključku Pretresnog veća da je on bio svestan Rezolucije br. 1199, s obzirom na to da ta rezolucija nikad nije stigla do Prištinskog korpusa, a pogotovo ne do Isturenog komandnog mesta, gde je on bio stacioniran od aprila 1998. do kraja te godine.⁵⁵⁶² On navodi da tokom njegovog jedinog kontakta sa predstavnicima OEBS-a u decembru 1998. nisu spomenuti nikakvi zločini od strane VJ-a.⁵⁵⁶³

1700. Lazarević takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešno protumačilo zaspisnike sa sastanaka Zajedničke komande, iznoseći argument da je svrha tih sastanaka bila da se raspravlja o merama za zaštitu raseljenih lica i da na pet sastanaka kojima je prisustvovao nisu pominjani nikakvi zločini.⁵⁵⁶⁴ Lazarević tvrdi da njegove intervencije na tim sastancima pokazuju da je on bio tamo samo da bi izložio informacije u vezi sa stanjem na državnoj granici i da je smatrao da se stanovništvo "privremeno sklonilo od borbenih dejstava".⁵⁵⁶⁵ On se takođe poziva na svedočenje Sandre Mitchell da do 22. marta 1999. nije bilo izbegličkog problema.⁵⁵⁶⁶

1701. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da jedan broj naređenja Prištinskog korpusa ukazuje na to da je on bio svestan činjenja zločina od strane VJ-a 1998.⁵⁵⁶⁷ On iznosi argument da su ta naređenja bila namenjena sprečavanju zločina tokom borbenih operacija ili

⁵⁵⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 810, 923.

⁵⁵⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 923.

⁵⁵⁶⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 571, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 923.

⁵⁵⁶¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 433. V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 817.

⁵⁵⁶² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 416-418. V. takođe Lazarevićeva replika, par. 121-122.

⁵⁵⁶³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 417.

⁵⁵⁶⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 423-424, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 810.

⁵⁵⁶⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 426-428. V. takođe Lazarevićeva replika, par. 123.

⁵⁵⁶⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 429, gde se upućuje na Sandra Mitchell, 11. jul 2006, T. 588.

⁵⁵⁶⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 430-432, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 811-814.

zaštiti međunarodnih posmatrača i da pokazuju da on nije imao nikakvih saznanja o nekakvom pristupu borbenim operacijama koji je obuhvatao činjenje zločina.⁵⁵⁶⁸

1702. Tužilaštvo odgovara da Lazarević osporava izolovane zaključke i zanemaruje da je Pretresno veće dokaze razmatralo kao celinu.⁵⁵⁶⁹ Ono dalje tvrdi da je zaključak Pretresnog veća da je Lazarević bio svestan Rezolucije br. 1199 razuman, s obzirom na učešće trupa VJ-a u sprovođenju Oktobarskih sporazuma i Lazarevićev položaj načelnika štaba Prištinskog korpusa.⁵⁵⁷⁰ Tužilaštvo iznosi argument da Lazarevićeve prigovore na to što se Pretresno veće oslonilo na zapisnike sa sastanaka Zajedničke komande treba odbaciti bez razmatranja zbog toga što on samo nudi drugačije tumačenje dokaza.⁵⁵⁷¹ Na kraju, tužilaštvo tvrdi da naređenja Prištinskog korpusa koja se odnose na sprečavanje zločina ukazuju na to da je Lazarević znao za prethodne incidente i da, s tim u vezi, nastoji da ponovo iznese argumente koje je već izneo u pretresnom postupku.⁵⁵⁷²

(ii) Analiza

1703. Pretresno veće je smatralo da je Lazarević 1998. bio svestan humanitarne katastrofe na Kosovu, kako je opisana u Rezoluciji br. 1199.⁵⁵⁷³ Pretresno veće se konkretno oslonilo na Lazarevićevo učešće u izvršavanju obaveza koje su VJ-u nametnute shodno Oktobarskim sporazumima, a koje su izričito zasnovane na Rezoluciji br. 1199.⁵⁵⁷⁴ Pretresno veće se na kraju uverilo da je Lazarević bio svestan te rezolucije i njenog sadržaja.⁵⁵⁷⁵

1704. Žalbeno veće ima u vidu da je Savet bezbednosti u Rezoluciji br. 1199 izrazio ozbiljnu zabrinutost zbog "prekomerne i neselektivne upotrebe sile od strane srpskih snaga bezbednosti i Vojske Jugoslavije, što je dovelo do brojnih civilnih žrtava i [...] raseljavanja više od 230.000 lica".⁵⁵⁷⁶ U Rezoluciji br. 1199 takođe se navode "izveštaj[i] da se sve više krše ljudska prava i međunarodno humanitarno pravo" i naglašava "potreb[a] da se obezbedi poštovanje prava svih stanovnika Kosova".⁵⁵⁷⁷

⁵⁵⁶⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 431-432. V. takođe Lazarevićeva replika, par. 124. Lazarević dalje tvrdi da, u svakom slučaju, navodni zločini koji su počinjeni 1998. i oni koji su počinjeni 1999. "nisu bili suštinski identični" i sugerise da su se početkom NATO bombardovanja 24. marta 1999. okolnosti i događanja na Kosovu jako izmenili (žalbeni pretres, 13. mart 2013, AT. 428-429). Prema tome, tvrdi Lazarević, njegova saznanja o događajima iz 1998. samo su u ograničenoj meri relevantna za ocenjivanje njegove *mens rea* za zločine koji su počinjeni kasnije, tokom 1999, za koje je osuđen (*ibid.*).

⁵⁵⁶⁹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 251-252, 262.

⁵⁵⁷⁰ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 258-259.

⁵⁵⁷¹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 260-261.

⁵⁵⁷² Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 263.

⁵⁵⁷³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 923.

⁵⁵⁷⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 809.

⁵⁵⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 809.

⁵⁵⁷⁶ DP P456, str. 1. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 809.

⁵⁵⁷⁷ DP P456, str. 2.

1705. Oktobarski sporazumi, koji su izričito zasnovani na Rezoluciji br. 1199, predviđali su, između ostalog, smanjenje brojnog stanja snaga VJ-a i količina njihove opreme na Kosovu, kao i uvođenje verifikacione misije.⁵⁵⁷⁸ VJ je takođe bio dužan da VMK-u dostavlja detaljne nedeljne izveštaje.⁵⁵⁷⁹ Pored toga, u Prištinskom korpusu su osnovani timovi za vezu sa zadatkom da olakšaju sprovođenje Oktobarskih sporazuma.⁵⁵⁸⁰ Shodno tome, Žalbeno veće smatra da je razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da je Lazarević, kao načelnik štaba Prištinskog korpusa 1998,⁵⁵⁸¹ bio svestan Rezolucije br. 1199 i njenog sadržaja.⁵⁵⁸² Žalbeno veće dalje smatra da je taj zaključak razuman bez obzira na to da li je dotična rezolucija bila distribuirana unutar Prištinskog korpusa. Pored toga, zaključak Pretresnog veća da je Lazarević bio svestan humanitarne katastrofe na Kosovu zasnivao se i na drugim dokazima, među kojima je i Lazarevićevo prisustvo na sastanku Zajedničke komande održanom 1. septembra 1998, na kojem je Šainović skrenuo pažnju na "humanitarnu katastrofu" na Kosovu.⁵⁵⁸³

1706. Žalbeno veće isto tako ne smatra uverljivom Lazarevićevo tvrdnju da je Pretresno veće pogrešno protumačilo naređenje Komande Prištinskog korpusa od 5. juna 1998. U tom naređenju se nalaže ne samo da se spreče krađe imovine kosovskih Albanaca, nego i da se vrati sva pokradena imovina, što predstavlja jasnu indikaciju da je pljačke već bilo.⁵⁵⁸⁴ Isto tako, u naređenju Komande Prištinskog korpusa od 7. avgusta 1998. priznaje se da su neke jedinice "prekomerno upotrebljavale borbena sredstva, što je za posledicu imalo povećano oštećenje zgrada", i da je veliki broj kuća srušen i zapaljen.⁵⁵⁸⁵ U tom naređenju takođe se daje instrukcija da se vrati sva ukradena imovina.⁵⁵⁸⁶

1707. Pretresno veće je izričito razmotrilo i odbacilo Lazarevićevo objašnjenje da je svrha njegovog naređenja od 10. jula 1998. bila da se zaštite međunarodni posmatrači.⁵⁵⁸⁷ U tom naređenju je stajalo da jedinice VJ-a ne otvaraju vatru u odgovor na provokacije OVK-a kada su tu prisutni međunarodni posmatrači i da, u slučajevima kada se vatra mora otvoriti, ona ne sme da bude prekomerna.⁵⁵⁸⁸ Pretresno veće je zaključilo da to naređenje pokazuje da je Lazarević bio svestan rizika da će jedinice Prištinskog korpusa "preterano reagovati" na provokacije od strane

⁵⁵⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 1, par. 328, 331, 348, 812, 921; *ibid.*, tom 3, par. 809.

⁵⁵⁷⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 334, 349.

⁵⁵⁸⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 987.

⁵⁵⁸¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 791.

⁵⁵⁸² Prvostepena presuda, tom 3, par. 809.

⁵⁵⁸³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 808, gde se poziva na DP P1468, str. 125. Žalbeno veće smatra da navod Pretresnog veća o sastanku Zajedničke komande od 21. septembra 1998, umesto 1. septembra 1998, predstavlja tipografsku grešku (v. DP P1468, str. 124).

⁵⁵⁸⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 811, gde se upućuje na DP P2098, str. 3.

⁵⁵⁸⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 814, gde se upućuje na DP 4D201, str. 1.

⁵⁵⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 814, gde se upućuje na DP 4D201, str. 1.

⁵⁵⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 812-813.

⁵⁵⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 812, gde se upućuje na DP P969.

OVK-a i usled toga činiti zločine.⁵⁵⁸⁹ Žalbeno veće ima u vidu da se kao cilj tog naređenja navodi sprečavanje "nekontrolisanog i bespotrebnog otvaranja vatre jedinica korpusa prema *šiptarskim* teroristima", s obzirom na činjenicu da pripadnici OVK-a "pokušavaju da isprovociraju jedinice VJ da bi iste otvarale vatru u [...] prisustvu [međunarodnih posmatrača] kako bi svetu prikazali koliko su ugroženi".⁵⁵⁹⁰ U tom naređenju se uopšte ne spominje zaštita međunarodnih posmatrača od vatre u borbenim dejstvima. Prema tome, Lazarevićev argument je neutemeljen.

1708. Pretresno veće je takođe uzelo u obzir da je nekoliko zajedničkih operacija izvedeno u graničnom području između Albanije i Kosova dok je Lazarević bio stacioniran na Isturenom komandnom mestu i da su tokom tih operacija snage MUP-a i VJ-a upotrebile prekomernu ili nesrazmernu silu.⁵⁵⁹¹ Ono je takođe uzelo u obzir da je Lazarević prisustvovao jednom sastanku održanom 7. avgusta 1998. na kojem je Samardžić izjavio da je suzbijanje terorizma paljenjem "sramota",⁵⁵⁹² kao i na sastanku Zajedničke komande održanom 1. septembra 1998. na kojem je Šainović spomenuo "humanitarnu katastrofu" na Kosovu i naglasio da se zadaci moraju izvršavati "disciplinovano [...] da ne bi došlo do paljenja".⁵⁵⁹³ Pretresno veće je takođe zaključilo da je Lazarević znao za navodnu umešanost MUP-a u ubijanje civila u Gornjem Obrinju u oktobru 1998.⁵⁵⁹⁴ i za korišćenje nesrazmerene sile od strane VJ-a 8. januara 1999. u selu Slapuzhane/Slapuzhan.⁵⁵⁹⁵ Žalbeno veće smatra da Lazarević nije pokazao da se razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao delimično osloniti na te dokaze da bi zaključio da je Lazarević bio svestan zločina koji su 1998. i početkom 1999. činjeni nad civilima i njihovom imovinom.⁵⁵⁹⁶ Pored toga, Pretresno veće je smatralo da se o velikom broju raseljenih kosovskih Albanaca i njihovom povratku raspravljalo na sastancima Zajedničke komande u septembru 1998, kojima je Lazarević prisustvovao.⁵⁵⁹⁷ Bez obzira na to zbog čega je Lazarević prisustvovao tim sastancima ili šta je na njima rečeno, informacije koje su na tim sastancima prenete idu u prilog zaključku Pretresnog veća da je on bio svestan da je 1998. raseljen znatan broj kosovskih Albanaca.⁵⁵⁹⁸ Lazarević, svojom

⁵⁵⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 813.

⁵⁵⁹⁰ DP P969, str. 1.

⁵⁵⁹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 807-808, gde se upućuje na korišćenje nesrazmerne sile od strane snaga VJ-a i MUP-a u blizini Glodana krajem avgusta 1998. i u oktobru 1998, u Mališevu krajem jula 1998. i u Drenici krajem jula i početkom avgusta 1998.

⁵⁵⁹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 808, gde se poziva na DP 4D97, str. 3.

⁵⁵⁹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 808, gde se upućuje na DP P1468, str. 124.

⁵⁵⁹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 815.

⁵⁵⁹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 816.

⁵⁵⁹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 817.

⁵⁵⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 810, gde se upućuje, između ostalog, na DP P1468, str. 117, 119-123. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće navelo pogrešan broj stranice kada je uputilo na relevantnu intervenciju na sastanku održanom 17. septembra 1998, te da je trebalo da navede dokazni predmet P1468, str. 119 (a ne str. 117, kao što stoji u Prvostepenoj presudi, tom 3, fusnota 2037).

⁵⁵⁹⁸ U ovom kontekstu, Lazarević takođe osporava zaključak Pretresnog veća da je korišćenje prekomerne sile od strane VJ-a i MUP-a predstavljalo delimičan razlog za raseljavanje znatnog broja ljudi na Kosovu krajem oktobra 1998, pa u tom pogledu osporava i ocenu dokaza od strane Pretresnog veća. Lazarević, konkretno, tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo u svojoj oceni dokaza kada je zaključilo da su VJ i MUP 1998. koristili preteranu i neselektivnu silu u selima na zapadnom delu Kosova, Mališevu i Drenici (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 404-412, 414, 419-422; Lazarevićeva replika, par. 122; *contra* Odgovor tužilaštva na

tvrdnjom da je mislio da se stanovništvo "privremeno sklonilo od borbenih dejstava", samo drugačije tumači dokaze, a ne pokazuje da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku.⁵⁵⁹⁹

1709. Uprkos tome, Žalbena veće zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo kada je na osnovu Lazarevićevog znanja o događajima koji su se desili 1998. konstatovalo da je jedini razuman zaključak taj da je Lazarević bio svestan da će do prisilnog raseljavanja verovatno doći ako naredi VJ-u da izvodi operacije na Kosovu 1999. S tim u vezi, Žalbena veće ima u vidu da Pretresno veće nije zaključilo da je do prisilnog raseljavanja došlo 1998,⁵⁶⁰⁰ niti da je Lazarević bio svestan da snage VJ-a tokom svojih vojnih operacija deluju sa namerom da rasele albansko stanovništvo Kosova.⁵⁶⁰¹ Premda korišćenje preterane i neselektivne sile, ubijanje civila i razaranje imovine mogu da predstavljaju sredstva za raseljavanje stanovništva, takva dela, sama po sebi, ne znače da su njihovi izvršioc i nameravali da prisilno rasele stanovništvo, čak i ako su dovela do kretanja stanovništva. Žalbena veće, prema tome, smatra da je Lazarević na osnovu informacija koje je dobio 1998, u najboljem slučaju bio svestan verovatnoće da će snage VJ-a koristiti prekomernu i neselektivnu silu ili počinuti druge zločine ukoliko im naredi da izvode operacije na Kosovu 1999. Međutim, Žalbena veće zaključuje da samo na osnovu takve svesti nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da konstatuje da je jedini razuman zaključak taj da je Lazarević znao da će snage VJ-a, ako im naredi da izvode operacije na Kosovu 1999, delovati sa namerom da čine deportaciju i prisilno premeštanje.

1710. U svetlu gorenavedenog, Žalbena veće odbija podosnov 3(b) Lazarevićeve žalbe i odobrava podosnov 3(i) Lazarevićeve žalbe u vezi s tim da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on počev od januara 1999. posedovao traženu *mens rea* za pomaganje i podržavanje krivičnih dela deportacije i prisilnog premeštanja koja su činile snage VJ-a na Kosovu u periodu od 24. marta do 25. maja 1999.

Lazarevićevu žalbu, par. 254-255. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 881, 886, 894, 919-920). Premda je Pretresno veće navelo da je Lazarević pomno pratio događanja na terenu u vreme kad su se desili ti incidenti, Žalbena veće primećuje da se Pretresno veće u ograničenoj meri oslonilo na to kada je zaključilo da je on znao za činjenje zločina 1998. (Prvostepena presuda, tom 3, par. 817). Zaključak Pretresnog veća o Lazarevićevom znanju 1998. u dovoljnoj je meri potkrepljen drugim dokazima (v. gore, par. 1698, 1703-1708). Shodno tome, njegovi argumenti s tim u vezi se odbijaju bez dalje diskusije.

⁵⁵⁹⁹ Žalbena veće napominje da se Lazarević takođe oslanja na svedočenje Sandre Mitchell koja je izjavila da izbeglički problem nije postojao pre 22. marta 1999. (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 429, gde se upućuje na Sandra Mitchell, 11. jul 2006, T. 588). Međutim, Lazarević je s tim u vezi pogrešno okarakterisao njen iskaz jer, iako je navela da 1998. nije bilo "izbeglica", ona je takođe izjavila da je tada ipak bilo raseljavanje civila (Sandra Mitchell, 11. jul 2006, T. 588). Prema tome, suprotno Lazarevićevoj sugestiji, ovaj dokaz ne dovodi u pitanje zaključke Pretresnog veća u vezi sa raseljavanjem kosovskih Albanaca 1998.

⁵⁶⁰⁰ Prvostepena presuda, tom 1, par. 919-920.

⁵⁶⁰¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 923.

(b) Navodne greške zbog zaključka da je Lazarević znao za kampanju prisilnog raseljavanja(i) Lazarevićevo prisustvo u Prištini 1999.

1711. Pretresno veće je zaključilo da su VJ i MUP od 24. marta 1999. nekoliko nedelja izvodile zajedničke operacije u kojima su prisilno raselile veliki broj civila, kosovskih Albanaca, iz Prištine.⁵⁶⁰² Ono je dalje zaključilo da se Lazarević tokom većeg dela tog perioda nalazio u Prištini i da je, prema tome, bio svestan prisilnog raseljavanja i atmosfere terora koju su stvorile snage VJ-a i MUP-a.⁵⁶⁰³ Pretresno veće se takođe uverilo da je on prisustvovao najmanje jednom sastanku u Prištini dok su kosovski Albanci bili prisilno raseljavani iz tog grada, kao i da je prisustvovao sastanku Zajedničke komande održanom 1. juna 1999. u hotelu "Grand".⁵⁶⁰⁴

1712. Kako tvrdi Lazarević, Pretresno veće je do svojih zaključaka o njegovom prisustvu u Prištini i o njegovoj svesti o prisilnom raseljavanju došlo isključivo na osnovu toga što je on bio prisutan na dva sastanka, održana 20. aprila i 1. juna 1999..⁵⁶⁰⁵ Lazarević tvrdi da se, suprotno zaključku Pretresnog veća, nalazio "u rejonu Prištine, što znači nekoliko kilometara od Prištine".⁵⁶⁰⁶ On takođe tvrdi da dokazi ne pokazuju da su 20. aprila 1999. kosovski Albanci prisilno raseljavani iz grada Prištine.⁵⁶⁰⁷ Na kraju, Lazarević iznosi argument da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je sastanak koji je održan 1. juna 1999. bio sastanak Zajedničke komande.⁵⁶⁰⁸

1713. Tužilaštvo odgovara da se Pretresno veće oslonilo na nekoliko dokaza kada je došlo do zaključka da se Lazarević tokom relevantnog perioda nalazio u Prištini.⁵⁶⁰⁹ Kako navodi tužilaštvo, Lazarevićevo tvrdnju da sastanak koji je održan 1. juna 1999. nije bio sastanak Zajedničke komande treba odbaciti bez razmatranja zbog toga što nije relevantna za pitanje da li se on nalazio u gradu.⁵⁶¹⁰ Tužilaštvo takođe tvrdi da Lazarević nije objasnio u čemu je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on bio svestan zločina koji su počinjeni u Prištini.⁵⁶¹¹

1714. Pretresno veće je zaključilo da je "[z]a vreme vazdušne kampanje NATO, Lazarević [...] uglavnom bio stacioniran u Prištini i okolini".⁵⁶¹² Pretresno veće je imalo u vidu da se 1999.

⁵⁶⁰² Prvostepena presuda, tom 3, par. 924.

⁵⁶⁰³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 924.

⁵⁶⁰⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 838-839. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1145, 1149.

⁵⁶⁰⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 517.

⁵⁶⁰⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 512, 515-516, 536, 574. Lazarevićeva replika, par. 127.

⁵⁶⁰⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 512. Lazarevićev argument da dokazi ne pokazuju da je VJ u bilo koje vreme prisilno raseljavao kosovske Albance iz grada Prištine razmoren je gore, u pododeljku VI.B.10.

⁵⁶⁰⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 513, 518-520.

⁵⁶⁰⁹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevo žalbu, par. 282, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 599-600, *ibid.*, tom 3, par. 838, fusnota 2123. V. takođe Odgovor tužilaštva na Lazarevićevo žalbu, par. 281, 283.

⁵⁶¹⁰ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevo žalbu, par. 284, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1145-1149, fusnota 3144, *ibid.*, tom 3, par. 839.

⁵⁶¹¹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevo žalbu, par. 285.

⁵⁶¹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 838.

Komanda Prištinskog korpusa nalazila u gradu Prištini i da je Lazarević 30. marta 1999. naredio članovima Komande Prištinskog korpusa da se razmeste "u širem rejonu Skupštine opštine Priština, Opštinskog suda i zgrade Komande PrK sa hotelom 'Grand'".⁵⁶¹³ Pretresno veće je takođe razmotrilo dokaze da se Lazarević "gotovo svakodnevno" nalazio u Komandi Prištinskog korpusa u hotelu "Grand" u gradu Prištini i da su se on i njegov tim "stalno [...] selili" između osnovnog Komandnog mesta, Pozadinskog komandnog mesta i Isturenog komandnog mesta Prištinskog korpusa, kao i više komandnih grupa širom Kosova.⁵⁶¹⁴ Dokazi na koje se poziva Lazarević ne kose se sa zaključkom Pretresnog veća da se on "prvenstveno nalazio u Prištini i njenoj okolini".⁵⁶¹⁵

1715. Pretresno veće je razmotrilo dokaze koji pokazuju da je "iz grada Prištine počev od 24. marta 1999. proteran velik broj kosovskih Albanaca"⁵⁶¹⁶ i da su hiljade kosovskih Albanaca napustile svoje domove u Prištini ili zbog toga što su bili direktno deložirani, ili zbog prevladavajuće atmosfere straha koja je stvorena organizovanim dejstvima VJ-a i MUP-a "u danima i nedeljama posle početka vazдушnih napada".⁵⁶¹⁷ Prema tome, bez obzira na to da li su u vreme održavanja sastanka od 20. aprila 1999. izvršena bilo kakva konkretna dela deportacije ili prisilnog premeštanja, Pretresno veće je razumno zaključilo da je Lazarević bio redovno prisutan u Prištini tokom perioda vazdušne kampanje NATO-a kada su vršena krivična dela deportacije i prisilnog premeštanja.⁵⁶¹⁸ Shodno tome, Žalbeno veće ne nalazi nikakvu grešku u zaključku Pretresnog veća da je Lazarević zbog svog prisustva bio svestan prisilnog raseljavanja i atmosfere terora koju su stvorile snage VJ-a i MUP-a.

1716. Na kraju, u vezi sa Lazarevićevom tvrdnjom da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je sastanak koji je održan 1. juna 1999. godine u hotelu "Grand" bio sastanak Zajedničke komande, Žalbeno veće smatra da ta navodna greška nije relevantna za pitanje Lazarevićevog prisustva u Prištini tog dana, koje on, po svemu sudeći, ne osporava.

1717. U svetlu gorenavedenog, Žalbeno veće odbija podosnov 3(e) Lazarevićeve žalbe.

(ii) Lazarevićevo znanje o zločinima počinjenim 1999.

⁵⁶¹³ Prvostepena presuda, tom 1, par. 599, gde se upućuje na DP 5D348, str. 1.

⁵⁶¹⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 600, 602.

⁵⁶¹⁵ V. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 516, gde se upućuje na Vladimir Lazarević, 12. novembar 2007, T. 18106.

⁵⁶¹⁶ Prvostepena presuda, tom 2, par. 885.

⁵⁶¹⁷ Prvostepena presuda, tom 2, par. 887 (naglasak dodat). Pretresno veće je kasnije te zaključke o vremenskom periodu u kom je vršeno prisilno raseljavanje u gradu takođe ponovilo u kontekstu svoje diskusije o Lazarevićevoj odgovornosti za pomaganje i podržavanje (v. *ibid.*, tom 3, par. 924).

⁵⁶¹⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 837-838, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 599-600, 602, i izvori na koje se tamo poziva.

1718. Pretresno veće je zaključilo da je Lazarević znao za kampanju terora, nasilja i prisilnog raseljavanja koju su nad kosovskim Albancima 1999. sprovodile snage VJ-a i MUP-a.⁵⁶¹⁹ Ono je zaključilo da je Lazarević bio svestan konkretnih zločina koja su počinili pripadnici jedinica Prištinskog korpusa, teških dela nasilja koja su nad kosovskim Albancima počinili pripadnici MUP-a, kao i široko rasprostranjenog prisilnog raseljavanja albanskog stanovništva Kosova 1999, koje je barem delimično bilo izazvano postupcima VJ-a.⁵⁶²⁰

1719. Pretresno veće se, između ostalog, oslonilo na sledeće: (i) izveštaje koje su potčinjene jedinice slale Komandi Prištinskog korpusa o počinjenim zločinima od strane pripadnika VJ-a,⁵⁶²¹ (ii) borbene izveštaje o masovnom raseljavanju albanskog stanovništva Kosova, kao i dokumente koje su izdale Komanda Prištinskog korpusa i njene potčinjene jedinice o merama koje su preduzete u vezi sa civilima;⁵⁶²² (iii) upozorenje Ljubiše Dikovića od 25. aprila 1999. da je taktika koju je Prištinski korpus primenjivao tokom operacija u Kosmaču i Čičavici i okolini bila preterana;⁵⁶²³ (iv) Drewienkiewiczovo saopštenje za štampu u kojem je izvestio da su snage VJ-a i MUP-a bile odgovorne za deportaciju albanskog stanovništva Kosova početkom aprila 1999;⁵⁶²⁴ (v) Lazarevićevo svest o tome da je operacija u dolini Reka krajem aprila 1999. obuhvatala prisilno raseljavanje civilnog stanovništva;⁵⁶²⁵ i (vi) "Lazareviće[v] pokušaj] da spreči zlostavljanje kosovskih Albanaca od strane pripadnika VJ".⁵⁶²⁶ Pretresno veće je, pored toga, imalo u vidu dokaze da naređenja za proterivanje kosovskih Albanaca, kao i izveštaji o takvim aktivnostima, nisu bili pismeni, nego su izdavani usmeno.⁵⁶²⁷

1720. Lazarević osporava ocenu tih dokaza koju je izvršilo Pretresno veće. Žalbeno veće će redom razmotriti njegove argumente.

a. Izveštaji o činjenju zločina koje su podnosile potčinjene jedinice

1721. Pretresno veće je razmotrilo dokaze koji pokazuju da sistem izveštavanja unutar Prištinskog korpusa 1999. godine nije uvek dobro funkcionisao i da izveštaji nisu primani onoliko često koliko je trebalo.⁵⁶²⁸ Ono je, međutim, zaključilo da je sistem veze, uprkos izvesnim prekidima, i dalje funkcionisao, što je omogućilo kontinuirano funkcionisanje sistema komandovanja Prištinskog

⁵⁶¹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 924.

⁵⁶²⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 860-861.

⁵⁶²¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 847.

⁵⁶²² Prvostepena presuda, tom 3, par. 849-851.

⁵⁶²³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 852.

⁵⁶²⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 855. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 853.

⁵⁶²⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 856.

⁵⁶²⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 861.

⁵⁶²⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 858.

⁵⁶²⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 844, i izvori na koje se tamo poziva.

korpusa.⁵⁶²⁹ Pretresno veće je dalje zaključilo da je posredstvom nekoliko dokumenata koje su potčinjene jedinice poslale Komandi Prištinskog korpusa Lazarević obavešten o zločinima koje su počinili pripadnici jedinica Prištinskog korpusa i primetilo da se u tim dokumentima navodi da su protiv izvršilaca zločina preduzete mere, ali se ne precizira o kakvim se merama radilo.⁵⁶³⁰

1722. Lazarević iznosi argument da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je Komanda Prištinskog korpusa kontinuirano funkcionisala sve vreme vazdušne kampanje NATO-a. Kako tvrdi Lazarević, dokazi pokazuju da su povremeno "komandovanje i veze bili blokirani po nekoliko dana".⁵⁶³¹ On dalje tvrdi da je Pretresno veće pogrešno protumačilo činjenicu da se u izveštajima koji su poslali Komandi Prištinskog korpusa ne navode precizno mere koje su preduzete protiv izvršilaca zločina.⁵⁶³² U prilog tom svom argumentu, Lazarević se poziva na iskaz Aleksandra Vasiljevića da nije bilo neophodno da borbeni izveštaji budu detaljni.⁵⁶³³ On tvrdi da to što nije bilo krivičnog gonjenja pokazuje da on nije znao da se vrši prisilno raseljavanje⁵⁶³⁴ i da samo njegovo znanje da su pojedini pripadnici Prištinskog korpusa činili krivična dela ne dokazuje da je on bio svestan široko rasprostranjene i sistematske kampanje prisilnog raseljavanja.⁵⁶³⁵

1723. Tužilaštvo odgovara da dokazi u vezi s teškoćama i delimičnom prekidu veza na koje se Lazarević oslanja nisu u protivrečnosti sa zaključkom Pretresnog veća da je Komanda Prištinskog korpusa kontinuirano funkcionisala.⁵⁶³⁶ Tužilaštvo tvrdi da nije relevantno da li su izveštaji Prištinskog korpusa sadržali detalje o merama preduzetim protiv izvršilaca zločina.⁵⁶³⁷ Pored toga, tužilaštvo tvrdi da Lazarević iskrivljeno prikazuje Vasiljevićevo svedočenje.⁵⁶³⁸

1724. Pretresno veće je uzelo u obzir dokaze o "nekim prekidima u sistemu veza" unutar Komande Prištinskog korpusa.⁵⁶³⁹ Dokazi na koje se poziva Lazarević ne dovode u pitanje taj zaključak niti pokazuju da su problemi u sistemu veze doveli do stvarnog zastoja u funkcionisanju Komande Prištinskog korpusa.⁵⁶⁴⁰

⁵⁶²⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 844.

⁵⁶³⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 847.

⁵⁶³¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 434-435; Lazarevićeva replika, par. 125.

⁵⁶³² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 522.

⁵⁶³³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 522-523, 535, gde se upućuje na Aleksandar Vasiljević, 23. januar 2007, T. 8964, 8969; Lazarevićeva replika, par. 130.

⁵⁶³⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 563.

⁵⁶³⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 564.

⁵⁶³⁶ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 266-267.

⁵⁶³⁷ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 290.

⁵⁶³⁸ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 290.

⁵⁶³⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 818, gde se upućuje na Momir Stojanović, 6. decembar 2007, T. 19733-19734, Dragiša Marinković, DP 5D1379, par. 9, Milutin Filipović, 28. novembar 2007, T. 19232-19233.

⁵⁶⁴⁰ V. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 435, gde se upućuje na iskaz Božidara Delića, 29. novembar 2007, T. 19289 ("Sistem komandovanja funkcionisao je na uobičajen način. Ipak, funkcionisao je otežano zbog toga što su narušeni sistemi veza [...] [t]jako da je onda veza sa pretpostavljenom komandom održavana otežano [...]."), Miodrag Janković, 25. oktobar 2007, T. 17550-17558

1725. Pretresno veće je takođe imalo u vidu da borbeni izveštaji nisu sadržali preciznije navode o merama koje su preduzete protiv izvršilaca zločina.⁵⁶⁴¹ Žalbeno veće primećuje da nema nikakvih naznaka da je Pretresno veće pridalo neprimerenu težinu ovom aspektu tih dokaza. Zapravo, Pretresno veće se oslonilo na te borbene izveštaje kada je zaključilo da je Lazarević bio svestan da su njegovi potčinjeni činili zločine, uključujući silovanje i pljačku.⁵⁶⁴²

1726. Žalbeno veće takođe konstatuje da su neuverljivi Lazarevićeve argumenti u vezi s njegovim znanjem o pojedinačnim slučajevima zločina i nepreduzimanju krivičnog gonjenja. Pretresno veće je Lazarevićevo znanje o slučajevima zločina, kao što su pljačka, krađa i silovanje koje su činile snage VJ-a,⁵⁶⁴³ kao i ubistvo, silovanje i pljačka koje su činili pripadnici MUP-a⁵⁶⁴⁴ razmotrilo zajedno sa njegovom svešću o masovnom raseljavanju albanskog stanovništva Kosova,⁵⁶⁴⁵ uključujući i prisilno raseljavanje koje je izvršeno tokom operacije u dolini Reka 27. i 28. aprila 1999.⁵⁶⁴⁶ Pretresno veće je takođe zaključilo da je bio svestan situacije na Kosovu jer se za vreme vođenja kampanje prisilnog raseljavanja prvenstveno nalazio u Prištini i okolini i često odlazio na teren u obilazak svojih potčinjenih jedinica.⁵⁶⁴⁷ Lazarevićeva tvrdnja da se Pretresno veće, prilikom donošenja zaključka da je on znao za kampanju prisilnog raseljavanja, oslonilo samo na njegovo znanje o tome da su pojedini pripadnici Prištinskog korpusa činili krivična dela je, shodno tome, neutemeljena.

("[...] postojeći sistem veza pružao je uslove za dostavljanje izveštaja Štabu Vrhovne komande, odnosno, prijemu naredjenja od Štaba Vrhovne komande... [ali problemi u sistemu veze i dalje su postojali] od komande korpusa prema komandama brigade, od komandi brigade do komandi bataljona, i od komandi bataljona prema komandama četa, i od komandi četa do komandira vodova."), Ljubomir Anđelković, 26. septembar 2007, T. 16402-16403 ("Bio je period vremena kada su između strategijskih komandi i strategijskih grupacija bili potpuni prekidi tih veza. Srećom, to je kratko trajalo dok nismo sanirali štetu, ali su bili prekidi. Dok na nižim nivoima komandovanja, ti su prekidi bili česti, vrlo česti i dosta dugi."), Miloš Mandić, DP 5D1391, par. 23 ("Iako je sa komandom korpusa uspostavljena radio relejna veza, ta veza je često bila u prekidu ili je ometana. Sa potčinjenim jedinicama uspostavljena je žična i kurirska veza. Žična veza je stalno bila prekidana od strane terorista."), 25 ("U aprilu 1999. nije se moglo ispoštovati naređenje Komande Prištinskog korpusa [...] o svakodnevnom javljanju komandantu korpusa zbog prekida ili ometanja veza. Takvo stanje potrajalo je do kraja aprila kada je komandant brigade tražio prijem kod komandanta korpusa. Naime, sistem veza je bio svakodnevno ometan i oštećen, što usled dejstva NATO avijacije, što usled dejstva ŠTS."), Vladimir Lazarević, DP P950, str. 81 ("[...] znam jedno vreme da su prestale te komunikacije iz Beograda, u smislu da je ređe, da je [Perišić] mene ređe pozivao iz Beograda, da me je ređe kontaktirao."), Miodrag Janković, DP 4D504, par. 28-52 (gde je, između ostalog, izjavio sledeće: "Agresor je uspeo da izbaci objekte SCV [Stacionarni sistem veza] iz rada i da delimično parališe sistem veza". *Ibid.*, par. 29), Ljubomir Savić, DP 5D1392, par. 12 ("Ističem da su tokom rata bile veoma otežane veze, bilo je čestih prekida u vezama, što je dovelo do veoma teškog komandovanja i izveštavanja."), Goran Jevtović, DP 5D1385, par. 27 ("Od samog početka NATO bombardovanja, pa sve do povlačenja snaga VJ sa KiM [Kosovo i Metohija], mi smo na IKM [Istureno komandno mesto] imali često velikih problema sa slanjem borbenih izveštaja, koje smo na IKM-u izrađivali, ali veoma često nismo mogli da ih pošaljemo na komandno mesto PrK-a [Prištinski korpus] jer su veze, zbog učestalog NATO bombardovanja ovog područja, bile u prekidu.").

⁵⁶⁴¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 847.

⁵⁶⁴² V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 847, gde se upućuje na DP 5D509, str. 1, DP 5D825, str. 1, DP 5D885, str. 2, DP 5D1057, str. 2, DP 5D1061, str. 2, DP 5D1132, str. 2, DP 5D1148, Momir Stojanović, 6. decembar 2007, T. 19739, Ljubomir Savić, 24. januar 2008, T. 20972–20973.

⁵⁶⁴³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 846-847, i izvori na koje se tamo poziva.

⁵⁶⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 848, i izvori na koje se tamo poziva.

⁵⁶⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 849-851, i izvori na koje se tamo poziva.

⁵⁶⁴⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 856.

⁵⁶⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 837-843, 924.

b. Lazarevićeva svest o tome da je operacija u dolini Reka obuhvatala prisilno raseljavanje

1727. Pretresno veće je zaključilo da je zajednička operacija VJ-a i MUP-a u dolini Reka 27. i 28. aprila 1999. godine "bila [...] organizovana operacija, izvedena prvenstveno s ciljem raseljavanja civilnog albanskog stanovništva Kosova iz te doline".⁵⁶⁴⁸ Ono je dalje zaključilo da je Lazarević bio svestan da je ta operacija obuhvatala prisilno raseljavanje civilnog stanovništva.⁵⁶⁴⁹ Prilikom donošenja tih zaključaka, Pretresno veće se oslonilo na iskaz svedoka K73 da je proterivanje kosovskih Albanaca tokom te operacije vršeno na osnovu naređenja,⁵⁶⁵⁰ kao i na iskaz svedoka K90 da je takva naređenja morao odobriti neko na nivou višem od komandanta brigade, kao što je Božidar Delić.⁵⁶⁵¹ Pretresno veće je imalo u vidu da je Lazarević bio Delićev prvi pretpostavljeni.⁵⁶⁵² Ono je takođe uzelo u obzir da je Dragan Živanović, koji je učestvovao u toj operaciji, u svom svedočenju izjavio da je sledećeg dana podneo izveštaj Lazareviću o toj operaciji.⁵⁶⁵³ Pretresno veće je dalje imalo u vidu iskaz Saše Antića, komandanta 52. bataljona vojne policije VJ-a,⁵⁶⁵⁴ koji je, govoreći o jednoj nevezanoj vojnoj akciji, rekao "da bi bilo 'suludo misliti da bi sad neki, makar bio on i načelnik bezbednosti, izdao naređenje jednoj jedinici bez odobrenja i bez znanja komandanta korpusa'".⁵⁶⁵⁵

1728. Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešno protumačilo svedočenja svedoka K73 i svedoka K90 i da je, shodno tome, pogrešilo kada je zaključilo da je on bio svestan da je operacija u dolini Reka obuhvatala prisilno raseljavanje civilnog stanovništva.⁵⁶⁵⁶ Lazarević se zatim poziva na iskaz svedoka K73 koji je rekao da je Lazarević bio profesionalan i častan vojni komandant.⁵⁶⁵⁷

1729. Tužilaštvo odgovara da Lazarevićev argument treba odbaciti bez razmatranja jer on nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo na iskaze svedoka K90 i svedoka K73.⁵⁶⁵⁸ Ono dalje tvrdi da to što se Lazarević poziva na iskaz svedoka K73 da je on bio častan vojnik nije relevantno za ocenu o tome da li je znao da VJ prisilno raseljava albanske civile sa Kosova.⁵⁶⁵⁹

⁵⁶⁴⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 856.

⁵⁶⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 856.

⁵⁶⁵⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 856, gde se upućuje na svedok K73, 14. septembar 2006, T. 3385.

⁵⁶⁵¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 856, gde se upućuje na svedok K90, DP P2652, par. 41.

⁵⁶⁵² Prvostepena presuda, tom 3, par. 856.

⁵⁶⁵³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 856, gde se upućuje na DP P2026, str. 2, Dragan Živanović, 18. januar 2008, T. 20592–20593.

⁵⁶⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 700.

⁵⁶⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 856, gde se upućuje na Saša Antić, 28. januar 2008, T. 21163.

⁵⁶⁵⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 537; Lazarevićeva replika, par. 133.

⁵⁶⁵⁷ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 538, gde se upućuje na svedok K73, 14. septembar 2006, T. 3415 (zatvorena sednica).

⁵⁶⁵⁸ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 294.

⁵⁶⁵⁹ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 294. Žalbeno veće napominje da je tužilaštvo uputilo na "njegov argument da je svedok K90 nazvao Lazarevića časnim vojnikom", međutim, jasno je da je tužilaštvo, zapravo, ovde nameravalo da uputi na svedoka K73.

1730. Lazarević samo tvrdi da je Pretresno veće pogrešno protumačilo iskaz svedoka K90, ne navodeći pritom nikakvu konkretnu grešku u oceni Pretresnog veća. Žalbeno veće podseća da je već odbilo Lazarevićev uopšteni prigovor na to što se Pretresno veće oslonilo na iskaz svedoka K90.⁵⁶⁶⁰ Isto tako, Lazarević nije ukazao ni na kakvu konkretnu grešku u vezi s ocenom iskaza svedoka K73 od strane Pretresnog veća. S obzirom na to da se svedočenje svedoka K73 generalno tiče Lazarevićevog profesionalizma kao vojnog komandanta, Žalbeno veće smatra da ono nije relevantno za pitanje da li je Lazarević bio svestan da je operacija u dolini Reka obuhvatala prisilno raseljavanje. Prema tome, Lazarevićevi argumenti se odbijaju.

c. Dikovićevo upozorenje

1731. Pretresno veće je imalo u vidu da je 25. aprila 1999, Ljubiša Diković, komandant 37. motorizovane brigade,⁵⁶⁶¹ "upozorio Lazarevića da je taktika koju je Prištinski korpus primenjivao u operacijama na Kosmaču i Čičavici i okolnim područjima bila preterana i da za nju nije bilo vojnog opravdanja".⁵⁶⁶² Lazarević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo oslonivši se na Dikovićevo upozorenje, jer se ono odnosilo samo na borbena dejstva protiv OVK-a i nije se ticalo seljenja civila.⁵⁶⁶³ Tužilaštvo odgovara da bi Žalbeno veće trebalo bez razmatranja da odbije Lazarevićev argument zato što on "samo nastoji da ocenu ovog dokaza koju je izvršilo Pretresno veće zameni svojom ocenom".⁵⁶⁶⁴

1732. Žalbeno veće ima u vidu da se u Dikovićevom izveštaju ne sugeriše da su operacije u Kosmaču i Čičavici i okolini dovele do odlaska civila.⁵⁶⁶⁵ Shodno tome, Žalbeno veće konstatuje da je Pretresno veće pogrešilo utoliko što se oslonilo na taj izveštaj kada je zaključilo da je Lazarević bio svestan prisilnog raseljavanja albanskog stanovništva Kosova.

d. Drewienkiewiczzevo saopštenje za štampu

1733. Pretresno veće je zaključilo da je početkom 1999. Lazarević na prisilno raseljavanje kosovskih Albanaca upozoren od strane međunarodne zajednice putem saopštenja za štampu koje je

⁵⁶⁶⁰ V. gore, pododeljak VI.B.5.(b).

⁵⁶⁶¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 569.

⁵⁶⁶² Prvostepena presuda, tom 3, par. 852, gde se upućuje na DP P2591, str. 2.

⁵⁶⁶³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 533, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 852, DP P2591, str. 2; Lazarevićeva replika, par. 132.

⁵⁶⁶⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva (Lazarević), par. 293.

⁵⁶⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 852, gde se upućuje na DP P2591, str. 2.

dao Karol John Drewienkiewicz,⁵⁶⁶⁶ bivši šef za operativne poslove Verifikacione misije za Kosovo i zamenik šefa Misije.⁵⁶⁶⁷

1734. Lazarević osporava taj zaključak Pretresnog veća, iznoseći argument da dokazi na koje se poziva Pretresno veće ne idu u prilog zaključku da je on bio svestan Drewienkiewiczzevog saopštenja za štampu.⁵⁶⁶⁸ U odgovor na to, tužilaštvo tvrdi da je zaključak Pretresnog veća bio ispravan, s obzirom na opštu tematiku tog saopštenja za štampu i činjenicu da bi Lazarević bio izvešten o objavljivanju takvih informacija. Tužilaštvo takođe navodi da su neki od zločina koji se spominju u tom saopštenju za štampu počinjeni u Prištini, gde se Lazarević nalazio, i tvrdi da su vlasti SRJ i Srbije vrlo dobro znale za Drewienkiewicza.⁵⁶⁶⁹

1735. Prilikom donošenja zaključka da je Lazarević bio obavešten o Drewienkiewiczzevom saopštenju za štampu, Pretresno veće je dalo sledeće obrazloženje:

On [Drewienkiewicz] je u svom saopštenju naveo da veliki broj raseljenih kosovskih Albanaca stiže na granične prelaze i preneo izveštaje o široko rasprostranjenim zverstvima koja čine VJ i MUP, uključujući deportaciju. Kao što je opisano u Odeljku VI.A, Prištinski korpus je imao Odeljenje za obaveštajne poslove, koje je bilo zaduženo za prenošenje takvih informacija komandantu. Pored toga, u tom saopštenju za štampu se eksplicitno pominju sistematska pljačka i prisilno uklanjanje kosovskih Albanaca iz Prištine, gde je Lazarević bio stacioniran za vreme sukoba. S obzirom na temu Drewienkiewiczzevog saopštenja za štampu i činjenicu da su Drewienkiewicza vlasti SRJ i Srbije dobro znale, Veće se uverilo da je Lazarević početkom aprila 1999. godine bio obavešten o tom saopštenju.⁵⁶⁷⁰

1736. Pretresno veće je razmotrilo dokaze da se Štab Prištinskog korpusa sastojao od raznih specijalizovanih odeljenja ili odseka, uključujući i odeljenje za "obaveštajno-operativne poslove".⁵⁶⁷¹ Međutim, Pretresno veće nije utvrdilo obim dužnosti i funkcija tog odeljenja. Ni dokazi na koje je Pretresno veće uputilo ne potkrepljuju njegov zaključak da bi Drewienkiewiczzevo saopštenje za štampu spadalo u onu vrstu obaveštajnih podataka koji su obično prikupljeni i prenošeni Lazareviću. U odsustvu takvih dokaza, Žalbeno veće smatra da tema tog saopštenja za štampu i Drewienkiewiczzeva reputacija nisu dovoljne da bi razuman presuditelj o činjenicama

⁵⁶⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 853, fusnota 2169, gde se upućuje, između ostalog, na DP P2542. Žalbeno veće ima u vidu da se ostali dokazi na koje Pretresno veće upućuje u fusnoti 2169 odnose na zaključak Pretresnog veća da su prisilno premeštanje i deportacija albanskog stanovništva Kosova u gradu Peći izvršeni na organizovan način (*ibid.*, tom 3, par. 853, fusnota 2169, gde se upućuje na Ndrec Konaj, 16. oktobar 2006, T. 4894, 4912-4913, Karol John Drewienkiewicz, 4. decembar 2006, T. 7815, DP P2372, str. 4, DP P2802, str. 3). V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 855.

⁵⁶⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 327.

⁵⁶⁶⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 534, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 853, fusnota 4390. Žalbeno veće smatra da bi bilo ispravno da je uputio na fusnotu 2169. V. takođe Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 536, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 855, fusnote 4396-4398. Žalbeno veće smatra da bi bilo ispravno da je uputio na fusnote 2176-2178. Lazarević takođe tvrdi da je zaključak Pretresnog veća da su njemu prenete informacije o tom saopštenju za štampu "puko nagađanje" i da je njime prekršeno načelo *in dubio pro reo* (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 536).

⁵⁶⁶⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva (Lazarević), par. 308.

⁵⁶⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 855 (unutrašnje reference izostavljene).

⁵⁶⁷¹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 603. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće uputilo na iskaz Ljubiše Stojimirovića, ali da taj iskaz ne potkrepljuje zaključak Pretresnog veća da je Prištinski korpus imao odeljenje za obaveštajne poslove koje je bilo dužno da izveštava Lazarevića (Prvostepena presuda, tom 3, par. 855, gde se upućuje na Ljubiša Stojimirović, DP 4D506, par. 9).

konstatovao da je jedini razuman zaključak do kog se može doći na osnovu tih dokaza taj da je Lazarević bio obavješten o tom Drewienkiewiczovom saopštenju za štampu. Žalbeno veće, isto tako, nije uvereno tvrdnjom tužilaštva da bi Lazarević, zbog toga što se nalazio u Prištini, bio svestan tog saopštenja za štampu. Shodno tome, Žalbeno veće konstatuje da je Pretresno veće pogrešilo zbog toga što je na osnovu Drewienkiewiczovog saopštenja za štampu zaključilo da je Lazarević znao za činjenje zločina od strane snaga VJ-a.

e. Navodna greška zbog zaključka da su naređenja za prisilno raseljavanje izdavana usmenim putem

1737. Pretresno veće je navelo da su naređenja za proterivanje kosovskih Albanaca izdavana usmeno.⁵⁶⁷² Ono je dodalo da se "[t]o [...] podudara s činjenicom da je analizom nekoliko borbenih izveštaja potčinjenih jedinica ustanovljeno da oni ne sadrže informacije o zločinima i široko rasprostranjenom prisilnom raseljavanju kosovskih Albanaca".⁵⁶⁷³

1738. Lazarević tvrdi da zaključak Pretresnog veća da su naređenja za proterivanje kosovskih Albanaca i izveštaji o takvim aktivnostima bili izdavani usmeno nije potkrepljen dokazima.⁵⁶⁷⁴ On tvrdi da nepostojanje takvih izveštaja ne može da potkrepi zaključak da su naređenja izdavana usmeno.⁵⁶⁷⁵ U prilog svojoj tvrdnji, Lazarević se oslanja na naređenja kojima se zabranjuje kriminalno ponašanje, kao i na svedočenje Zlatomira Pešića koji je izjavio da Lazarević nikada nije izdao neko protivzakonito naređenje.⁵⁶⁷⁶

1739. Tužilaštvo odgovara da Lazarevićeve argumente treba odbaciti bez razmatranja, jer on nastoji da ocenu dokaza koju je izvršilo Pretresno veće zameni svojom ocenom i osporava samo to što se Pretresno veće nije oslonilo na Pešićevo svedočenje.⁵⁶⁷⁷

1740. Pretresno veće je svoj zaključak da su naređenja za proterivanje kosovskih Albanaca izdavana usmeno zasnovalo na izjavi svedoka K90 da je njegovoj jedinici naređeno da protera kosovske Albance iz njihovih sela i da "nikada nije bilo pismenih naređenja za ovu vrstu

⁵⁶⁷² Prvostepena presuda, tom 3, par. 858, gde se upućuje na svedok K90, 29. januar 2007, T. 9302–9303, svedok K90, DP P2652, par. 40, 41.

⁵⁶⁷³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 858, gde se upućuje na DP P1995, DP P2002, Božidar Delić, 29. novembar 2007, T. 19349–19350.

⁵⁶⁷⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 540, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 858. Lazarevićeva replika, par. 134.

⁵⁶⁷⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 540-542.

⁵⁶⁷⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 540-541, gde se upućuje na DP 5D32, DP 5D35, Zlatimir Pešić, 24. novembar 2006, T. 7267. Lazarević takođe tvrdi da je protivrečno to što je Pretresno veće zaključilo da je on izdavao naređenja za zaštitu civila i da je istovremeno izdavao usmena naređenja za njihovo prisilno raseljavanje (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 569).

⁵⁶⁷⁷ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 296-301.

zadataka".⁵⁶⁷⁸ Svedok K90 je dalje izjavio da "komandant ne bi naredio proterivanje nevinih albanskih civila pismenim putem, već bi naredbu davao usmeno".⁵⁶⁷⁹ Pretresno veće je takođe imalo u vidu da je svedok K90 u svom svedočenju takođe izjavio da mu nikada nije naređeno da protera stanovnike sela, ali da, "[a]ko vi čistite selo, u stvari selite te ljude".⁵⁶⁸⁰ Pretresno veće je zaključilo da je svedok K90 "opšte uzevši, verodostojan i pouzdan u vezi s onim pitanjima iz svoje izjave koja je potvrdio u svom usmenom svedočenju".⁵⁶⁸¹ Pretresno veće je, pored toga, smatralo da se činjenica da su naređenja za prisilno raseljavanje izdavana usmeno podudara s odsustvom informacija o prisilnom raseljavanju u borbenim izveštajima potčinjenih jedinica.⁵⁶⁸² Žalbeno veće smatra da Lazarević samo nastoji da se osloni na drugačije tumačenje dokaza, a da pritom ne pokazuje da je Pretresno veće postupilo nerazumno zbog toga što se oslonilo na iskaz svedoka K90.

1741. Pored toga, Lazarevićevo oslanjanje na Pešićev iskaz da on od Lazarevića nikada nije dobio protivzakonito naređenje nije uverljivo. Žalbeno veće smatra da Lazarević nije pokazao da je taj dokaz relevantan za osuđujuću presudu koja mu je izrečena. S tim u vezi, Žalbeno veće podseća da je Lazarević osuđen za pomaganje i podržavanje, a ne naređivanje, krivičnih dela deportacije i prisilnog premeštanja koja je počinio VJ.⁵⁶⁸³ Lazarevićev argument s tim u vezi se odbija.

f. Navodna greška zbog zaključka da Lazarevićev pokušaj da spreči zlostavljanje kosovskih Albanaca pokazuje da je on znao za prisilno raseljavanje

1742. Pretresno veće je smatralo da, pored dokaza koji pokazuju da je Lazarević znao za razne zločine koje su počinili VJ i MUP, "dokazi [...] o Lazarevićevom pokušaju da spreči zlostavljanje kosovskih Albanaca od strane pripadnika VJ, pokazuju da je on bio svestan činjenice da VJ i MUP vrše prisilno raseljavanje civila kosovskih Albanaca, kao i toga da je ono ponekad vršeno tokom operacija VJ protiv OVK i na mestima gde je NATO bombardovao ciljeve VJ i MUP".⁵⁶⁸⁴

⁵⁶⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 858, gde se upućuje na svedok K90, DP P2652, par. 41. V. takođe gore, pododeljci VI.B.5.(b)(ii)a. i VII.B.3.(a)(iv).

⁵⁶⁷⁹ Svedok K90, DP P2652, par. 41. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 858.

⁵⁶⁸⁰ Prvostepena presuda, tom 2, par. 153, gde se poziva na svedok K90, 29. januar 2007, T. 9273, 9331.

⁵⁶⁸¹ Prvostepena presuda, tom 2, par. 74. V. takođe *ibid.*, tom 2, fusnota 2839.

⁵⁶⁸² Prvostepena presuda, tom 3, par. 858.

⁵⁶⁸³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 930. Prema tome, Lazarević iskrivljeno prikazuje Prvostepenu presudu tvrdeći da je Pretresno veće zaključilo da je on izdavao usmena naređenja za prisilno raseljavanje albanskog stanovništva Kosova (Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 569). V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 925-926, gde je Pretresno veće opisalo Lazarevićevo ponašanje, za koje je zaključilo da predstavlja pružanje praktične pomoći, ohrabrenja i moralne podrške snagama VJ-a koje su bile angažovane na prisilnom raseljavanju kosovskih Albanaca.

⁵⁶⁸⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 861. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 860.

1743. Lazarević tvrdi da nijedan razuman presuditelj o činjenicama na osnovu njegovih pokušaja da spreči zlostavljanje civila ne bi mogao da zaključi da je on znao za kampanju prisilnog raseljavanja.⁵⁶⁸⁵

1744. Pretresno veće nije konkretno navelo šta je podrazumevalo pod Lazarevićevim pokušajem da spreči zlostavljanje kosovskih Albanaca od strane pripadnika VJ-a.⁵⁶⁸⁶ Žalbeno veće ima u vidu zaključak Pretresnog veća da "[n]aređenja kojima je Komanda Prištinskog korpusa naložila sprečavanje pljačke i drugih oblika kriminala predstavljaju dodatni dokaz da je Lazarević znao da su u toku borbenih dejstava činjeni takvi zločini".⁵⁶⁸⁷ Od dokaza na koje je s tim u vezi uputilo Pretresno veće, naređenja od 20. i 24. aprila 1999. potiču od Komande Vojnog okruga, a ne od Komande Prištinskog korpusa, pa, prema tome, nisu od neposrednog značaja.⁵⁶⁸⁸ Naređenje Komande Prištinskog korpusa od 22. aprila 1999. ne sadrži nikakve navode o zločinima,⁵⁶⁸⁹ a u naređenjima od 29. aprila i 7. maja 1999. navodi se da je "učestala pojava" ili "svakodnevna pojava" da se neki pripadnici VJ-a "nevojnički" ponašaju, ali se ne kaže konkretno šta se pod takvim ponašanjem podrazumevalo.⁵⁶⁹⁰

1745. Pretresno veće je takođe razmotrilo naređenja Komande Prištinskog korpusa od 1. aprila i 6. maja 1999, kojima je naloženo sprečavanje paljenja kuća i zgrada, pljačke i krađe, kao i "maltretiranja i progona" civila.⁵⁶⁹¹ Žalbeno veće napominje da ti dokumenti ukazuju na to da je Lazarević bio svestan ranijeg činjenja takvih zločina i maltretiranja, ali da ti dokazi, sami za sebe, nisu dovoljni da bi potkrepili zaključak Pretresnog veća da je Lazarević bio svestan prisilnog raseljavanja albanskih civila Kosova. Pretresno veće je takođe razmotrilo Lazarevićeva naređenja od 16. aprila, 19. aprila, 22. aprila, 23. aprila i 2. maja 1999. koja se odnose na razmeštanje, zaštitu i povratak civila.⁵⁶⁹² Pretresno veće je konkretno zaključilo da je Lazarević u svom naređenju od 23. aprila 1999. pokazao da je bio svestan ranijeg prisilnog raseljavanja kosovskih Albanaca od strane pripadnika Prištinskog korpusa.⁵⁶⁹³ Žalbeno veće ima u vidu da je u tom naređenju komandantima brigada naloženo da izvrše "[p]rihvata, razmeštaj i obezbeđenje civilnog stanovništva" i da moraju "[s]prečiti bilo kakvu samovolju, posebno nižeg komandnog sastava u

⁵⁶⁸⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 543, 574, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 861.

⁵⁶⁸⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 861.

⁵⁶⁸⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 846, gde se upućuje na DP P2029, str. 5, DP 5D32, DP 5D35, str. 1, DP 5D396, str. 2, DP 5D372, DP 5D398, DP 5D385.

⁵⁶⁸⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 846, fusnota 2148, gde se upućuje na DP 5D32, DP 5D35.

⁵⁶⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 846, fusnota 2148, gde se upućuje na DP 5D372.

⁵⁶⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 846, fusnota 2148, gde se upućuje na DP 5D385, DP 5D398.

⁵⁶⁹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 846, fusnota 2148, gde se upućuje na DP P2029, str. 5, DP 5D396, p.2.

⁵⁶⁹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 851, fusnota 2165, gde se upućuje na DP P1306, DP 5D201, DP 5D372, DP 5D389, DP 5D374.

Pretresno veće je sadržaj tih naređenja analiziralo kasnije u Prvostepenoj presudi (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 902-904).

⁵⁶⁹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 851, gde se upućuje na DP 5D374.

odnosu sa civilnim stanovništvom (zabrana povratka u naseljena mesta i sl.).⁵⁶⁹⁴ Međutim, u tom naređenju se nigde izričito ne priznaje ranije prisilno raseljavanje. Isto tako, Lazarevićeva naređenja od 16. aprila, 19. aprila, 22. aprila i 2. maja 1999. ukazuju na to da je on bio svestan raseljavanja civila, ali ne sadrže nikakvo priznanje o činjenju zločina, uključujući prisilno raseljavanje.⁵⁶⁹⁵

1746. Međutim, Žalbeno veće podseća da se Pretresno veće nije oslonilo samo na ta naređenja, bez njihovog povezivanja s drugim dokazima, kada je zaključilo da je Lazarević bio svestan prisilnog raseljavanja koje su izvršile snage VJ-a i MUP-a. Naprotiv, Pretresno veće je te dokaze razmotrilo u sprezi s drugim dokazima koji pokazuju da je on znao za kampanju terora, nasilja i prisilnog raseljavanja. Ti dokazi su, između ostalog, pokazali sledeće: (i) da se Lazarević tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica nalazio na terenu na Kosovu, uključujući i grad Prištinu tokom jednog dela perioda u kom su stanovnici tog grada bili prisilno uklanjani; i (ii) da je u izveštajima svojih potčinjenih jedinica obavestavan o činjenju zločina tokom operacija, kao i o masovnom raseljavanju civilnog stanovništva i da je do toga delimično dolazilo zbog straha od VJ-a i MUP-a.⁵⁶⁹⁶ U tim okolnostima, Žalbeno veće smatra da Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo zbog toga što je njegova naređenja za sprečavanje zločina i zlostavljanja albanskih civila na Kosovu smatralo daljim dokazom koji potkrepljuje zaključak da je on bio svestan prisilnog raseljavanja koje su počinili VJ i MUP.

g. Izveštaji potčinjenih jedinica o merama u vezi sa civilnim stanovništvom

1747. Pretresno veće je zaključilo da izveštaji "vezani za mere preduzete u vezi s civilima", koje su potčinjene jedinice poslale Komandi Prištinskog korpusa, pokazuju da je Lazarević bio svestan masovnog raseljavanja civilnog stanovništva.⁵⁶⁹⁷ Ono je takođe zaključilo da neki izveštaji ukazuju na to da su potčinjene jedinice postupale u skladu s naređenjima Komande Prištinskog korpusa vezanim za razmeštaj, zaštitu i povratak civila na određena područja na Kosovu.⁵⁶⁹⁸ Međutim, Pretresno veće je zaključilo da se nijedan od tih izveštaja ne odnosi na lokacije u vezi s kojima je dokazano da je VJ počinio prisilno raseljavanje.⁵⁶⁹⁹

1748. Lazarević tvrdi da su izveštaji koje je on primio pokazivali da su kosovski Albanci napuštali zonu borbenih operacija iz razloga koji su legitimni po međunarodnom humanitarnom pravu.⁵⁷⁰⁰ On

⁵⁶⁹⁴ DP 5D374, str. 1.

⁵⁶⁹⁵ DP P1306; DP 5D201; DP 5D372; DP 5D389.

⁵⁶⁹⁶ V., npr., Prvostepena presuda, tom 3, par. 838, 849, 924, i izvori na koje se tamo poziva.

⁵⁶⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 851.

⁵⁶⁹⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 907-911, i izvori na koje se tamo poziva.

⁵⁶⁹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 912.

⁵⁷⁰⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 532, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 851. V. takođe Lazarevićeva replika, par. 131.

iznosi argument da su informacije koje je on dobio ukazivale na to da su civili premeštani usled akcija OVK-a ili da bi izbegli borbene operacije ili NATO bombardovanje⁵⁷⁰¹ i tvrdi da je učešće VJ-a u tom premeštanju, u stvari, predstavljalo legitiman napor da se civili zaštite i usmere ka bezbednim područjima.⁵⁷⁰² Lazarević tvrdi da odsustvo izveštaja o proterivanju civilnog stanovništva ukazuje na to da on nije bio svestan da se ono dešavalo.⁵⁷⁰³

1749. Tužilaštvo odgovara da Lazarevićeve prigovore treba odbaciti bez razmatranja, budući da "on samo nastoji da ocenu dokaza zameni svojom ocenom, ne pokazujući pritom nikakvu grešku" od strane Pretresnog veća.⁵⁷⁰⁴ Tužilaštvo dodaje da je Pretresno veće konkretno odbilo tvrdnju da su civili jednostavno bežali iz zone borbenih dejstava.⁵⁷⁰⁵

1750. Pretresno veće se, između ostalog, oslonilo na sledeće: (i) borbeni izveštaj 37. motorizovane brigade u kojem se navodi da ta jedinica očekuje da će naići na zbegove sa više hiljada izbeglih civila i traži uputstva za postupanje u toj situaciji;⁵⁷⁰⁶ (ii) borbeni izveštaj 252. oklopne brigade u kojem se navodi da je izbeglicama podeljena pomoć;⁵⁷⁰⁷ (iii) borbeni izveštaj 252. oklopne brigade u kojem se navodi da je otkriveno 2.000 do 3.000 izbeglica i da OVK koristi civile kao živi štit;⁵⁷⁰⁸ (iv) borbeni izveštaj 211. oklopne brigade u kojem se traži obezbeđenje humanitarne pomoći za izbeglice;⁵⁷⁰⁹ (v) borbeni izveštaj 52. mešovite artiljerijske brigade u kojem se navodi da se u Gnjanu nalazi mnogo civila i da "rejon za razmeštaj civilnih lica nema";⁵⁷¹⁰ (vi) borbeni izveštaj 354. pešadijske brigade u kojem se navodi da je razmešteno približno 50.000 izbeglica;⁵⁷¹¹ i (vii) borbeni izveštaj 354. pešadijske brigade u kojem se navodi da je smešteno oko 15.000 izbeglica.⁵⁷¹² S obzirom na te dokaze, Žalbena veće konstatuje da Pretresno veće nije pogrešilo kada je zaključilo da je Lazarević bio svestan masovnog raseljavanja civilnog stanovništva 1999.

1751. Pretresno veće je dalje uputilo na jedan borbeni izveštaj Komande 549. motorizovane brigade od 3. aprila 1999. u kojem se navodi da je u periodu od 24. marta do 2. aprila 1999. više od 300.000 kosovskih Albanaca prešlo preko granice u Albaniju i da je barem delimičan razlog za to bio strah od VJ-a i MUP-a.⁵⁷¹³ U tom izveštaju se takođe navodi da se kosovski Albanci nisu plašili

⁵⁷⁰¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 568, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 98, 909. V. takođe Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 445.

⁵⁷⁰² Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 567, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 907-910.

⁵⁷⁰³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 540, 542.

⁵⁷⁰⁴ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 291.

⁵⁷⁰⁵ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 292.

⁵⁷⁰⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 851, gde se upućuje na DP P2046, Vladimir Lazarević, 21. novembar 2007, T. 18687-18688.

⁵⁷⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 851, gde se upućuje na DP 5D1072, str. 1.

⁵⁷⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 851, gde se upućuje na DP 5D973, str. 1.

⁵⁷⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 851, gde se upućuje na DP 5D615, str. 2.

⁵⁷¹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 851, gde se upućuje na DP 5D1103, str. 1.

⁵⁷¹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 851, gde se upućuje na DP 5D486, str. 1.

⁵⁷¹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 851, gde se upućuje na DP 5D499, str. 3.

⁵⁷¹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 849, gde se upućuje na DP 5D885, str. 1-2.

VJ-a kada je on delovao sam.⁵⁷¹⁴ Žalbena veće smatra da bi razuman presuditelj o činjenicama mogao na osnovu ovog dokaza zaključiti da je Lazarević bio svestan masovnog raseljavanja albanskog stanovništva Kosova 1999. i činjenice da je ono barem delimično bilo posledica zajedničkih dejstava VJ-a i MUP-a.⁵⁷¹⁵

1752. Oспорavajući zaključak Pretresnog veća da je bio svestan kampanje prisilnog raseljavanja, Lazarević se, pored toga, poziva na zaključak Pretresnog veća da neki izveštaji ukazuju na to da su potčinjene jedinice postupale u skladu s naređenjima Komande Prištinskog korpusa koja su se odnosila na razmeštanje, zaštitu i povratak izbeglica na određena područja na Kosovu.⁵⁷¹⁶ Međutim, Pretresno veće je zaključilo da se ti izveštaji nisu odnosili na lokacije na kojima je VJ počinio prisilno raseljavanje.⁵⁷¹⁷ Prema tome, Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće s tim u vezi napravilo grešku.

1753. Pretresno veće je dalje razmotrilo činjenicu da se u borbenim izveštajima VJ-a ne spominje izričito prisilno raseljavanje albanskog stanovništva Kosova na određenim lokacijama.⁵⁷¹⁸ Pretresno veće je primetilo da je to u skladu s dokazima koji pokazuju da naređenja za proterivanje kosovskih Albanaca nisu bila pismena, nego su izdavana usmeno.⁵⁷¹⁹ Ono je takođe uzelo u obzir da u izveštajima koje je poslala 125. motorizovana brigada u vezi sa zajedničkom operacijom VJ-a i MUP-a u dolini Reka nisu prijavljeni nikakvi zločini, premda dokazi pokazuju da je tamo izvršeno široko rasprostranjeno prisilno raseljavanje albanskog stanovništva Kosova⁵⁷²⁰ i da je Lazarević bio svestan toga.⁵⁷²¹ Žalbena veće konstatuje da je u tim okolnostima razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da to što borbeni izveštaji ne sadrže informacije o prisilnim raseljavanjima na nekim mestima zločina gde su izvođene operacije VJ-a ne daje nikakvu osnovu da se sumnja u to da je Lazarević znao za kampanju prisilnog raseljavanja.⁵⁷²² Prema tome, Lazarevićeve argumenti se odbijaju.

(iii) Zaključak

1754. Žalbena veće konstatuje da je Pretresno veće, prilikom donošenja zaključka da je Lazarević bio svestan toga da su VJ i MUP prisilno raseljavali albanske civile sa Kosova tokom 1999, pogrešilo zbog toga što se oslonilo na Dikovićevo upozorenje i Drewienkiewiczzevo saopštenje za

⁵⁷¹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 849, gde se upućuje na DP 5D885, str. 2.

⁵⁷¹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 849, 851.

⁵⁷¹⁶ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 567-568, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 907-910.

⁵⁷¹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 912.

⁵⁷¹⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 860.

⁵⁷¹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 858.

⁵⁷²⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 859, gde se upućuje na DP P2024, DP P2025, DP P2026, str. 2.

⁵⁷²¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 856.

⁵⁷²² Prvostepena presuda, tom 3, par. 860.

štampu. Shodno tome, Žalbeno veće odobrava podosnove 3(f) i 3(i) of Lazarevićeve žalbe u njihovom relevantnom delu.

1755. Međutim, Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće, prilikom donošenja zaključka da je Lazarević bio svestan kampanje terora, nasilja i prisilnog raseljavanja, u obzir uzelo još neke dokaze, kao što su: (i) Lazarevićevo prisustvo na Kosovu, a posebno u Prištini, tokom najvećeg dela perioda u kojem je vršeno prisilno raseljavanje albanskog stanovništva Kosova;⁵⁷²³ (ii) Lazarevićevu svest o masovnim razmerama raseljavanja civilnog stanovništva tokom izvođenja operacija VJ-a 1999. i o tome da je to raseljavanje bilo delom uzrokovano strahom od VJ-a i MUP-a;⁵⁷²⁴ (iii) Lazarevićevo znanje o lokacijama na kojima je VJ izvodio operacije, uključujući većinu lokacija koje se navode u Optužnici, kao i to što je konkretno znao da je operacija u dolini Reka krajem aprila obuhvatala prisilno raseljavanje civilnog stanovništva;⁵⁷²⁵ (iv) Lazarevićevu svest o tome da su tokom operacija činjeni teški zločini nad albanskim civilima Kosova, o čemu su ga izvestile njegove potčinjene jedinice;⁵⁷²⁶ i (v) naređenja za sprečavanje zločina i zlostavljanja albanskih civila Kosova koja je Lazarević izdao svojim jedinicama.⁵⁷²⁷ Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da bi, bez obzira na činjenične greške koje je napravilo Pretresno veće, razuman presuditelj o činjenicama mogao da konstatuje da je jedini razuman zaključak do kojeg se može doći na osnovu dokaza taj da je Lazarević, počev od 24. marta 1999. kada su počinjeni prvi zločini u Prištini, bio svestan kampanje terora, nasilja i prisilnog raseljavanja koju su snage VJ-a i MUP-a sprovodile nad albanskim stanovništvom Kosova. Prema tome, Žalbeno veće odbija relevantne delove podosnova 3(f) i 3(h)-(i) Lazarevićeve žalbe.

(c) Lazarevićeve naređenja za zaštitu civila

1756. Pretresno veće je razmotrilo jedan broj naređenja koja je izdao Lazarević, a koja se odnose na premeštanje, zaštitu i povratak civila. Ono je primetilo da "te mere pokazuju da je Lazarević bio svestan široko rasprostranjenog premeštanja stanovnika kosovskih Albanaca od strane snaga VJ, ali da one takođe pokazuju da je on pokušavao da to sprovede na nenasilan način, bez zlostavljanja raseljenih ljudi".⁵⁷²⁸

⁵⁷²³ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 836-842, 924, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe gore, pododeljak VIII.B.4.(b)(i).

⁵⁷²⁴ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 849-851, 924, fusnota 2165, gde se upućuje, između ostalog, na DP P2046, DP 5D499, str. 3, DP 5D885, str. 1, DP 5D973.

⁵⁷²⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 854, 856-857, 924, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe gore, pododeljci VI.B.5.(b) i VIII.B.4.(b)(ii)b.

⁵⁷²⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 847-848, 860-861, i izvori na koje se tamo poziva.

⁵⁷²⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 846, 851, 860-861, i izvori na koje se tamo poziva.

⁵⁷²⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 906.

1757. Lazarević iznosi argument da je Pretresno veće došlo do protivrečnih zaključaka zbog toga što je konstatovalo da je on pokušao da koristi snage VJ-a da bi premestio civile, kosovske Albance, na nenasilan način i da je takođe pomagao i podržavao njihovu deportaciju i prisilno premeštanje.⁵⁷²⁹ S tim u vezi, Lazarević upućuje na svoja naređenja od 1. aprila, 16. aprila, 19. aprila, 22. aprila, 23. aprila, 2. maja, 6. maja i 25. maja 1999. kao na primere posebnih odredaba koje je doneo kako bi zaštitio civilno stanovništvo, omogućio njegov povratak i sprečio zločine nad civilima tokom operacija.⁵⁷³⁰ On takođe navodi nekoliko dokumenata za koje tvrdi da pokazuju da su potčinjene jedinice postupale u skladu s tim naređenjima.⁵⁷³¹

1758. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće ispravno pridalo ograničenu težinu Lazarevićevim naređenjima za zaštitu civila.⁵⁷³² Ono dalje tvrdi da se zaključak Pretresnog veća da je Lazarević pokušao da premesti civile na nenasilan način "ne odnosi na prisilni karakter raseljavanja *per se*, nego na dodatno zlostavljanje ljudi kojim je bilo praćeno njihovo proterivanje."⁵⁷³³

1759. Žalbeno veće ima u vidu da je Pretresno veće konkretno uputilo na Lazarevićeva naređenja od 16. aprila, 19. aprila, 22. aprila, 23. aprila i 2. maja 1999. koja se odnose na premeštanje, zaštitu i povratak civila.⁵⁷³⁴ Pretresno veće je uputilo i na Lazarevićeva naređenja od 1. aprila i 6. maja 1999. kojima su zabranjena dela pljačke i drugi oblici krivičnih dela.⁵⁷³⁵ Pretresno veće je dalje spomenulo nekoliko izveštaja koje su potčinjene jedinice podnele Komandi Prištinskog korpusa i koji pokazuju da su u nekim delovima Kosova jedinice postupale u skladu s naređenjima za zaštitu civila.⁵⁷³⁶ Međutim, Pretresno veće je napomenulo da se nijedan od izveštaja u kojima se govori o velikom broju raseljenih kosovskih Albanaca i učešću VJ-a u njihovom premeštanju i zbrinjavanju ne odnosi na lokacije na kojima je vršeno prisilno raseljavanje.⁵⁷³⁷ Lazarević doslovce ponavlja argumentaciju koju je izneo na suđenju, ne pokazujući pritom da je Pretresno veće propustilo da uzme u obzir relevantne dokaze.⁵⁷³⁸

1760. Žalbeno veće dalje konstatuje da je neuverljiva Lazarevićeva tvrdnja da je Pretresno veće došlo do protivrečnih zaključaka zbog toga što je navelo da je on pokušao da koristi snage VJ-a da

⁵⁷²⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 567-568, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 906-912.

⁵⁷³⁰ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 544-549, 578-585, gde se upućuje na DP P1306, DP 5D201, DP 5D372, DP 5D374, DP 5D389, DP P2014, DP 5D396, DP P2029. V. takođe Lazarevićeva replika, par. 140.

⁵⁷³¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 550-552, 585, gde se upućuje na DP 5D86, DP 5D87, DP 5D390, DP 5D509, DP 5D793, DP 5D1103, DP 5D1104, DP 5D1109, DP 5D1101, DP 5D486, DP 5D1033, DP 5D1004, DP 5D1037, DP 5D816.

⁵⁷³² Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 326.

⁵⁷³³ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 327.

⁵⁷³⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 902-904, gde se upućuje na DP P1306, DP 5D201, DP 5D374, DP 5D372, DP 5D389.

⁵⁷³⁵ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 846, gde se upućuje na DP P2029, DP 5D396.

⁵⁷³⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 907-911, gde se upućuje na DP 5D486, DP 5D1072, DP 5D973, DP 5D974, DP 5D615, DP 5D1034, DP 5D1057, DP 5D1037, DP 4D303, DP 5D1059, DP 5D390, DP 5D793, DP 5D965, DP 5D618, DP 5D1109, DP 5D1037.

⁵⁷³⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 912.

⁵⁷³⁸ Up. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 544-552 and Lazarevićev završni podnesak, par. 871-876, 880-882; Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 578-586 i Lazarevićev završni podnesak, par. 911-919.

bi premestio civile, kosovske Albance, na nenasilan način i da je takođe pomagao i podržavao njihovo prisilno premeštanje.⁵⁷³⁹ Žalbeno veće podseća da pomagač i podržavalac ne mora da poseduje nameru da doprinese krivičnom delu, već mora samo da zna da svojim činjenjem ili nečinjenjem pomaže činjenje tog krivičnog dela.⁵⁷⁴⁰ Pretresno veće je zaključilo da je značajno to što je Lazarević, uprkos naređenjima za zaštitu civila u zonama borbenih dejstava, nastavio da izdaje naređenja za izvođenje zajedničkih operacija VJ-a i MUP-a na Kosovu i što su jedinice VJ-a nastavile da učestvuju u prisilnom raseljavanju albanskih civila sa Kosova.⁵⁷⁴¹ Žalbeno veće nije uočilo nikakvu grešku u zaključku Pretresnog veća da je Lazarević bio svestan široko rasprostranjenog prisilnog raseljavanja kosovskih Albanaca i činjenice da je to barem delimično bilo uzrokovano postupcima VJ-a. Pored toga, nijedan od izveštaja potčinjenih jedinica koje su postupale u skladu sa Lazarevićevim naređenjima za zaštitu civilnog stanovništva nije se odnosio na lokacije na kojima je vršeno prisilno raseljavanje.⁵⁷⁴² Uzimajući sve to u obzir, Žalbeno veće konstatuje da bi se razuman presuditelj o činjenicama mogao u ograničenoj meri osloniti na Lazarevićeva naređenja u vezi sa zaštitom civila i ne nalazi nikakve protivrečnosti u zaključcima koje je s tim u vezi donelo Pretresno veće.⁵⁷⁴³ Žalbeno veće, shodno tome, odbija Lazarevićeve argumente.

(d) Da li je Lazarević znao da njegovo ponašanje pomaže prisilno raseljavanje

1761. Lazarević iznosi argument da je prisustvovao samo malom broju sastanaka Zajedničke komande i da je uvek insistirao na tome da se međunarodna zajednica obaveštava o situaciji na terenu na Kosovu, kao i o situaciji u kojoj se nalazilo civilno stanovništvo.⁵⁷⁴⁴ Lazarević tvrdi da, shodno tome, nije bio svestan da njegovo činjenje ili nečinjenje pomaže u činjenju zločina od strane članova Zajedničke komande, za koje je takođe zaključeno da su bili učesnici u UZP-u.⁵⁷⁴⁵ Tužilaštvo odgovara da se Lazarević u svom argumentu ne bavi zaključkom Pretresnog veća da je on znao za zločine koje su počinili VJ i MUP i da je pomogao u činjenju tih zločina.⁵⁷⁴⁶

1762. Žalbeno veće konstatuje da je Lazarevićev argument neuverljiv. Lazarević se u svojoj argumentaciji nije bavio obimnom dokaznom osnovom koju je Pretresno veće razmotrilo, kao ni obrazloženjem koje je Pretresno veće navelo prilikom donošenja zaključka da je on bio svestan toga

⁵⁷³⁹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 567-568, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 906-912.

⁵⁷⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Brdanin*, par. 484; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 49; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102, 142-143; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

⁵⁷⁴¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 912.

⁵⁷⁴² Prvostepena presuda, tom 3, par. 912.

⁵⁷⁴³ V. Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 569.

⁵⁷⁴⁴ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 603.

⁵⁷⁴⁵ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 603. V. takođe Lazarevićeva replika, par. 142.

⁵⁷⁴⁶ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 345.

da je VJ prisilno raseljavao civile, kosovske Albance, tokom operacija protiv OVK-a i da je, shodno tome, bio svestan da svojim ponašanjem, koje je tim snagama omogućilo da se angažuju na takvim operacijama, tako pomaže činjenje prisilnog raseljavanja.⁵⁷⁴⁷ Upravo je to znanje, zajedno s pružanjem pomoći pripadnicima VJ-a koji su učestvovali u činjenju prisilnog premeštanja i deportacije, ono što je navelo Pretresno veće na zaključak da je Lazarević znao da njegovo ponašanje doprinosi činjenju zločina. Pored toga, Pretresno veće u svom obrazloženju ne sugerise da je Lazarevićevo znanje o tome da je njegovo ponašanje pomagalo u činjenju zločina VJ-a bilo ograničeno na pripadnike VJ-a za koje je takođe ustanovljeno da su bili učesnici u UZP-u.

1763. U svetlu gorenavedenog, Žalbeno veće odbija podosnov 3(i) Lazarevićeve žalbe u njegovom relevantnom delu.⁵⁷⁴⁸

(e) Zaključak

1764. S obzirom na gorenavedene faktore, Žalbeno veće konstatuje da Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on bio svestan činjenja krivičnih dela prisilnog premeštanja i deportacije od strane VJ-a i da je znao da njegovo ponašanje pomaže činjenje tih krivičnih dela.

5. Zaključak

1765. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće konstatuje da Lazarević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada ga je, na osnovu člana 7(1) Statuta, proglasilo odgovornim za pomaganje i podržavanje krivičnih dela deportacije i nehumanih dela (prisilno premeštanje) (po tačkama 1 i 2 Optužnice). Shodno tome, Žalbeno potvrđuje osuđujuće presude koje su mu s tim u vezi izrečene, osim osuđujućih presuda za zločine koji su počinjeni u gradu Kačaniku, selu Turićevac i u Tušilju. Žalbeno veće s ti u vezi podseća da je konstatovalo da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je VJ prisilno raselio kosovske Albance iz grada Kačanika i sela Turićevac.⁵⁷⁴⁹ Žalbeno veće je takođe zaključilo da je Lazareviću naneta šteta zbog toga što incident u Tušilju nije naveden u Optužnici, tako da nije bio obavešten da mu se isti stavlja na teret.⁵⁷⁵⁰

1766. Žalbeno veće dalje podseća da je konstatovalo da je Pretresno veće pogrešilo zbog toga što nije primenilo svoje činjenične zaključke da je VJ učestvovao u činjenju krivičnih dela deportacije i nehumanih dela (prisilno premeštanje) u selima u opštinama Kosovska Mitrovica, Prizren i

⁵⁷⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 844-861, 925.

⁵⁷⁴⁸ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 578-583, 603.

⁵⁷⁴⁹ V. gore, pododeljci VI.B.7.(a)(iii) i VI.B.11.(a).

⁵⁷⁵⁰ V. gore, pododeljak IV.E.

Uroševac, i što je, usled toga, oslobodilo Lazarevića optužbi za pomaganje i podržavanje tih krivičnih dela.⁵⁷⁵¹ Međutim, u okolnostima ovog predmeta, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Ramaroson, odbija da u žalbenom postupku izrekne nove osuđujuće presude u vezi s prisilnim raseljavanjem počinjenim na te tri lokacije.⁵⁷⁵²

C. Navodne greške zbog oslobađanja Lazarevića optužbi za pomaganje i podržavanje ubistva

1. Uvod

1767. Pretresno veće je zaključilo da se, "[i]ako su prisilna raseljavanja bila deo organizovane kampanje VJ i MUP", nije uverilo da "je ubijanje [...] predstavljalo nameravane ciljeve te kampanje".⁵⁷⁵³ Iz tog razloga, uprkos tome što je ustanovilo da je Lazarević bio svestan da su pripadnici VJ-a u nekim slučajevima ubijali kosovske Albance, Pretresno veće je zaključilo da on nije bio svestan "toga da snage VJ i MUP odlaze na [...] konkretna mesta zločina kako bi ubijali [...]".⁵⁷⁵⁴ Pretresno veće je, dakle, zaključilo da, kada je u pitanju Lazarević, element svesti pomaganja i podržavanja nije dokazan u vezi s optužbama za ubistvo kao zločin protiv čovečnosti, ubistvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i ubistvo kao delo u osnovi progona kao zločina protiv čovečnosti.⁵⁷⁵⁵ Shodno tome, Lazarević je oslobođen tih optužbi.⁵⁷⁵⁶

1768. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće napravilo grešku u primeni prava u vezi sa standardom za *mens rea* pomaganja i podržavanja.⁵⁷⁵⁷ Ono alternativno tvrdi da je Pretresno veće, ako jeste primenilo ispravan pravni test, onda napravilo činjeničnu grešku kada je Lazarevića oslobodilo optužbi za pomaganje i podržavanje ubistva, budući da nijedno razumno pretresno veće ne bi, na

⁵⁷⁵¹ V. gore, pododeljci VI.B.2, VI.B.3.(a), i VI.B.4.(a), koji se odnose na Žabare (opština Kosovska Mitrovica), Dušanovo (opština Prizren) i Sojevo, Staro Selo i Mirosavlje (opština Uroševac).

⁵⁷⁵² Član 25 (2) Statuta predviđa da "Žalbeno veće može odluke pretresnih veća potvrditi, poništiti ili preinačiti" (naglasak dodat). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 73, gde je zauzet sledeći stav: "[Žalbeno veće] raspolaže diskrecionim pravom da odluči o pravnom lijeku. Član 25 Statuta (koji se odnosi na žalbeni postupak) dovoljno je širok da bi dao takvu mogućnost [...]. Diskreciono pravo mora se naravno primjenjivati na ispravnim pravosudnim osnovama, pri čemu u ravnotežu valja dovesti pravičnost prema optuženom, interese pravde, prirodu krivičnih djela, okolnosti konkretnog predmeta i brigu za javni interes. Te (kao i druge) faktore treba određivati od slučaja do slučaja." Up. Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 153-154, 188; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 77; Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 220-227, 229, str. 87; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 359-367, str. 141-142; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 588-591, str. 207.

⁵⁷⁵³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 928. Pretresno veće se takođe nije uverilo da su seksualna zlostavljanja ili razaranje verskih objekata i kulturnih dobara bili nameravani ciljevi te kampanje. *Ibid.*

⁵⁷⁵⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 928.

⁵⁷⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 928.

⁵⁷⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 935.

⁵⁷⁵⁷ Najava žalbe tužilaštva, par. 4, 6; Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 36, 39.

osnovu zaključaka do kojih je došlo, moglo da konstatuje da element svesti pomaganja i podržavanja ubistava za koja se tereti u Optužnici nije dokazan.⁵⁷⁵⁸

1769. Tužilaštvo traži da Žalbeno veće izrekne Lazareviću osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje ubistva kao kršenja zakona ili običaja ratovanja po članu 3 Statuta i ubistva i progona kao zločina protiv čovečnosti po članu 5 Statuta u vezi s ubijanjem 287 kosovskih Albanaca u Korenici i Meji 27. aprila 1999. i dvoje kosovskih Albanaca u Dubravi oko 25. maja 1999. Tužilaštvo, pored toga, traži da se Lazareviću znatno poveća kazna.⁵⁷⁵⁹

2. Da li je Pretresno veće primenilo ispravan pravni standard za *mens rea* pomaganja i podržavanja

(a) Argumentacija strana u postupku

1770. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je smatralo da je potrebno dokazati da je Lazarević bio svestan da glavni izvršioc "odlaze na [...] konkretna mesta zločina da bi ubijali",⁵⁷⁶⁰ zahtevajući time svest o "tačnim" krivičnim delima.⁵⁷⁶¹ Ono iznosi argument da je Pretresno veće trebalo samo da se uveri da je Lazarević bio svestan da "će neko od više krivičnih dela verovatno biti počinjeno"⁵⁷⁶² ili, drugim rečima, da je bio svestan "verovatnoće" da će biti počinjena ubistva.⁵⁷⁶³ Tužilaštvo tvrdi da je zaključak Pretresnog veća da je Lazarević znao za incidente u kojima su pripadnici VJ-a činili ubistva kosovskih Albanaca bio dovoljan da ispuni uslov *mens rea* za pomaganje i podržavanje ubistva.⁵⁷⁶⁴

1771. Lazarević odgovara da je Pretresno veće u svojoj proceni njegove *mens rea* za pomaganje i podržavanje ubistva primenilo pravni standard koji je u skladu s praksom Međunarodnog suda.⁵⁷⁶⁵

(b) Analiza

1772. U praksi Međunarodnog suda je čvrsto uvreženo da se za ispunjavanje uslova *mens rea* za pomaganje i podržavanje mora pokazati da je pomagač ili podržavalac znao da njegovo činjenje ili nečinjenje pomaže činjenje nekog konkretnog krivičnog dela od strane glavnog izvršioca, kao i da

⁵⁷⁵⁸ Najava žalbe tužilaštva, par. 5; Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 36, 58. Tužilaštvo takođe tvrdi da i činjenice koje je utvrdilo Pretresno veće ispunjavaju standard za *actus reus* pomaganja i podržavanja ubistva (*ibid.*, par. 58).

⁵⁷⁵⁹ Najava žalbe tužilaštva, par. 7; Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 59. V. takođe Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 35, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 236, 1197, 1259, 1262.

⁵⁷⁶⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 36-37, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 928.

⁵⁷⁶¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 36, 38, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu u predmetu *Orić*, par. 288 (gde se navodi da pomagač i podržavalac ne mora da predvidi "mjesto, vrijeme i tačan broj krivičnih djela").

⁵⁷⁶² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 38, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Simić*, par. 86, Drugostepenu presudu u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, 63, Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 45, 50, Drugostepenu presudu u predmetu *Nđindabahizi*, par. 122, Prvostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 246, Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 287, Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 272, Prvostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 350.

⁵⁷⁶³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 36.

⁵⁷⁶⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 39; Replika tužilaštva, par. 16, 18, 41.

je pomagač i podržavalac bio svestan osnovnih obeležja krivičnog dela koje je na kraju počinjeno, uključujući i nameru glavnog izvršioca.⁵⁷⁶⁶ Pored toga, Žalbeno veće podseća da nije neophodno da pomagač i podržavalac zna koje je tačno krivično delo nameravano i stvarno počinjeno – ukoliko je svestan da će neko od više krivičnih dela verovatno biti počinjeno i ako neko od tih krivičnih dela bude počinjeno, onda je on nameravao da olakša činjenje tog krivičnog dela i kriv je kao pomagač i podržavalac.⁵⁷⁶⁷

1773. Žalbeno veće je "konkretno krivično delo" prethodno definisalo kao, na primer, "ubistvo, istrebljenje, silovanje, mučenje, bezobzirno razaranja civilne imovine, itd."⁵⁷⁶⁸ Ne postoji pravni uslov da pomagač i podržavalac zna svaku pojedinost krivičnog dela koje na kraju bude počinjeno. Međutim, stepen znanja vezanog za pojedinosti krivičnog dela koji se zahteva za *mens rea* pomaganja i podržavanja zavisice od okolnosti predmeta, uključujući obim krivičnih dela i vrstu pružene pomoći.

1774. U ovom predmetu, Pretresno veće je ispravno izložilo primenjivi standard za *mens rea* za pomaganje i podržavanje.⁵⁷⁶⁹ Ono je dalje konstatovalo da nije dokazano da je Lazarević znao da "snage VJ i MUP odlaze na [...] konkretna mesta zločina da bi ubijali".⁵⁷⁷⁰ Žalbeno veće ne smatra da formulacija "konkretna mesta zločina" izražava zahtev da je Lazarević znao "tačno" krivično delo u smislu precizne lokacije na kojoj će ubistvo biti počinjeno ili broja ljudi koji će biti ubijeni. Isto tako, nema nikakve naznake da je Pretresno veće zahtevalo znanje da će ubistvo sigurno biti počinjeno, za razliku od verovatnoće da će ono biti počinjeno. Zapravo, Žalbeno veće smatra da zaključak Pretresnog veća, posebno s obzirom na to da je ono upotrebilo izraz "da bi ubijali",⁵⁷⁷¹ znači da se Pretresno veće nije uverilo da je Lazarević bio svestan *mens ree* izvršilaca, to jest da je bio svestan da pripadnici snaga VJ-a i MUP-a tokom njihovih operacija odlaze u gradove ili sela (koji će kasnije postati konkretna mesta zločina) s namerom da ubijaju kosovske Albance. Shodno tome, Pretresno veće je primenilo standard u skladu s kojim je smatralo da je neophodno da Lazarević bude svestan osnovnih obeležja konkretnog krivičnog dela koje je počinjeno, uključujući stanje svesti izvršilaca. Žalbeno veće se, stoga, uverilo da je Pretresno veće primenilo ispravan pravni standard prilikom ocenjivanja da li je Lazarević posedovao *mens rea* za pomaganje i podržavanje ubistva.

⁵⁷⁶⁵ Lazarevićev odgovor, par. 67. V. takođe *ibid.*, par. 61-64, 66.

⁵⁷⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 58, gde se upućuje, između ostalog, na Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 163, Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 43, Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 86.

⁵⁷⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 58; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 50.

⁵⁷⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229(iii); Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102(i).

⁵⁷⁶⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 93-94, i izvori na koje se tamo poziva. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 921.

⁵⁷⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 928.

⁵⁷⁷¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 928 (naglasak dodat).

1775. U svetlu gorenavedenog, Žalbeno veće odbija tvrdnju tužilaštva da je Pretresno veće pogrešilo u primeni prava u vezi sa standardom za *mens rea* za pomaganje i podržavanje.

3. Da li je Pretresno veće napravilo činjeničnu grešku kada je zaključilo da element svesti za pomaganje i podržavanje ubistva nije dokazan u vezi s Lazarevićem

(a) Argumentacija strana u postupku

1776. Tužilaštvo iznosi argument da nijedno razumno pretresno veće ne bi moglo da zaključi da element svesti za pomaganje i podržavanje ubistava u Korenici i Meji 27. aprila 1999. i u Dubravi oko 25. maja 1999. nije dokazan u vezi s Lazarevićem.⁵⁷⁷² Tužilaštvo tvrdi da je Lazarević krajem 1998. bio svestan da je nasilje koje su sprovodili VJ i MUP na Kosovu imalo za posledicu brojna ubistva.⁵⁷⁷³ Tužilaštvo se poziva na zaključke Pretresnog veća da je Lazarević 1998. pomno pratio dešavanja na terenu na Kosovu i redovno primao izveštaje Odeljenja za bezbednosne poslove Prištinskog korpusa,⁵⁷⁷⁴ da je znao da bi Prištinski korpus mogao da počini zločine⁵⁷⁷⁵ i da je saznao za navode o ubistvima civila.⁵⁷⁷⁶ Tužilaštvo, prema tome, iznosi argument da je Lazarević bio "svestan da će verovatno doći do ubistava civila ukoliko naredi VJ-u da izvodi operacije na Kosovu 1999."⁵⁷⁷⁷

1777. Tužilaštvo dalje ukazuje na zaključke Pretresnog veća da je Lazarević tokom perioda na koji se odnosi Optužnica nastavio da prima informacije o zločinima, među kojima su bile i informacije o činjenju ubistava.⁵⁷⁷⁸ Tužilaštvo upućuje na zaključke Pretresnog veća da je Lazarević često obilazio jedinice na terenu,⁵⁷⁷⁹ da je znao za atmosferu terora koju su u Prištini stvorili VJ i MUP,⁵⁷⁸⁰ da je saznao za konkretne navode o ubistvima,⁵⁷⁸¹ kao i da je bio svestan kampanje terora, nasilja i prisilnog raseljavanja koja je sprovedena nad albanskim civilnim stanovništvom Kosova.⁵⁷⁸²

⁵⁷⁷² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 35-36, 58.

⁵⁷⁷³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 50.

⁵⁷⁷⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 50, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 807-808, 818, 844-845.

⁵⁷⁷⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 50, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 813-814.

⁵⁷⁷⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 50, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 809, 815, DP P456.

⁵⁷⁷⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 50, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 923.

⁵⁷⁷⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 51-54.

⁵⁷⁷⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 51, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 840.

⁵⁷⁸⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 51, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 855.

⁵⁷⁸¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 51-54, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 678-687, 944, 949, *ibid.*, tom 3, par. 567, 846, 848, 854, 865, 872, 874, 878, 879-880, 885, 925, DP P2542.

⁵⁷⁸² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 49, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 923-924. Tužilaštvo ističe zaključke Pretresnog veća da je Lazarević znatno doprineo prisilnom raseljavanju koje je VJ počinio u Korenici, Meji i Dubravi, pruživši praktičnu pomoć, ohrabrenje i moralnu podršku snagama VJ-a koje su činile ta krivična dela. Prema tvrdnji tužilaštva, Lazarevićevo činjenje i nečinjenje takođe predstavlja doprinos ubistvima koja su počinjena "kao posledica tog raseljavanja" (Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 47, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 785, 925-926, 930, 1134, *ibid.*, tom 2, par. 1178). Tužilaštvo takođe upućuje na zaključke Pretresnog veća da su Lazarevićeve potčinjene jedinice učestvovalе u operaciji u Korenici i Meji, kao i

1778. Tužilaštvo takođe tvrdi da je Lazarević znao da će biti počinjeno ubijanje sa diskriminatornom namerom, budući da je bio svestan diskriminatornog karaktera kampanje terora, nasilja i prisilnog raseljavanja usmerene protiv kosovskih Albanaca, tokom koje je to ubijanje izvršeno.⁵⁷⁸³ Na kraju, tužilaštvo iznosi argument da je Lazarević, budući da je bio svestan da će tokom protivpravnog raseljavanja albanskog stanovništva Kosova "verovatno doći do ubistava", bio svestan da će njegovo činjenje i nečinjenje pomoći ne samo činjenju deportacije i prisilnog premeštanja, nego i ubistva.⁵⁷⁸⁴

1779. Lazarević odgovara da nema dokaza u prilog navodima da je on bio svestan verovatnoće da će, kao posledica prisilnog raseljavanja albanskog stanovništva Kosova, biti počinjena ubistva sa diskriminatornom namerom i da će njegovi postupci pomoći njihovo činjenje.⁵⁷⁸⁵ On ukazuje na naređenja Komande Prištinskog korpusa za sprečavanje zločina i zaštitu civilnog stanovništva, kao i na dokaze o preduzetim merama za sprovođenje istrage o zločinima i kažnjavanje izvršilaca.⁵⁷⁸⁶

1780. Tužilaštvo odgovara da Lazarević pogrešno sugerise da mere koje su preduzeli nadležni organi vojske i policije u svrhu kažnjavanja rezervista VJ-a za počinjene zločine negiraju njegovo znanje o verovatnoći da će do njih doći.⁵⁷⁸⁷ Ono takođe tvrdi da Lazarevićeva odgovornost ne zavisi od toga da li je VJ bio odgovoran za ubijanje, kao što on sugerise, nego od njegovog znanja za učešće MUP-a u ubijanju tokom zajedničkih operacija VJ-a i MUP-a.⁵⁷⁸⁸

(b) Analiza

1781. Prilikom donošenja zaključka da element svesti za pomaganje i podržavanje ubistva nije dokazan u vezi sa Lazarevićem, Pretresno veće je zauzelo sledeći stav:

Iako su prisilna raseljavanja bila deo organizovane kampanje VJ i MUP, Veće se nije uverilo van razumne sumnje da je ubijanje [...] predstavljalo nameravane ciljeve te kampanje. Shodno tome, mada je on bio svestan činjenice da pripadnici VJ u nekim slučajevima ubijaju kosovske Albance, nije dokazano da je Lazarević bio svestan toga da snage VJ i MUP odlaze na gorenavedena konkretna mesta zločina kako bi ubijali [...].⁵⁷⁸⁹

u Dubravi (Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 48, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 612, *ibid.*, tom 2, par. 201, 228, 233, 1146, 1148).

⁵⁷⁸³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 56.

⁵⁷⁸⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 57.

⁵⁷⁸⁵ Lazarevićev odgovor, par. 40, 43-60. Lazarević takođe tvrdi da nema dokaza u prilog navodu da je on doprineo činjenju ubistva tako što je pružio praktičnu pomoć, ohrabrenje i moralnu podršku (*ibid.*, par. 18, 68-70). Lazarević takođe ponavlja prigovore, koje je već izneo u svojoj žalbi, na zaključke Pretresnog veća u vezi sa sledećim: (i) učešćem VJ-a u ubistvima u Korenici i Meji 27. aprila 1999, kao i u Dubravi 25. maja 1999; (ii) njegovom ulogom u odobravanju zajedničkih operacija; i (iii) obrascem događanja u Dubravi (*ibid.*, par. 19-39, 57-58, 60). Žalbeno veće je već razmotrilo i odbilo te prigovore (v. gore, pododeljci VI.B.5.(b), VIII.B.3.(c) i VI.B.12.

⁵⁷⁸⁶ Lazarevićev odgovor, par. 40-42, 47-48, 56.

⁵⁷⁸⁷ Replika tužilaštva, par. 39.

⁵⁷⁸⁸ Replika tužilaštva, par. 40.

⁵⁷⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 928.

1782. Prema tome, Pretresno veće se nije uverilo da je Lazarević bio svestan da će snage VJ-a i MUP-a tokom operacija koje su izvodile delovati s namerom da ubijaju kosovske Albance.⁵⁷⁹⁰

1783. Žalbeno veće ima u vidu da tužilaštvo ne osporava nijedan od osnovnih činjeničnih zaključaka koji su relevantni za Lazarevićevu *mens rea*, odnosno razne zaključke vezane za njegovo znanje o činjenju zločina od strane VJ-a i MUP-a pre i tokom proleća 1999, kada su, kako je utvrđeno, počinjena krivična dela za koja se tereti u Optužnici. Zapravo, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće donelo sve činjenične zaključke koji su neophodni za izricanje osuđujuće presude Lazareviću i da je jedini razuman zaključak do kojeg se na osnovu tih zaključaka može doći taj da je on posedovao traženu *mens rea* za pomaganje i podržavanje ubistva.⁵⁷⁹¹

1784. Žalbeno veće primećuje da se Pretresno veće, kada je razmatralo pitanje Lazarevićeve *mens rea*, konkretno pozvalo na svoj zaključak da ubijanje nije predstavljalo nameravani cilj organizovane kampanje VJ-a i MUP-a.⁵⁷⁹² Pored toga, Pretresno veće je zaključilo da nema dokaza o jasnom obrascu ubistava.⁵⁷⁹³ U okolnostima ovog predmeta, to što tokom operacija VJ-a i MUP-a nije bilo ubijanja na široko rasprostranjenom, organizovanom i konsistentnom osnovu, koje bi pokazalo očigledno postojanje uočljivog obrasca, predstavlja relevantan faktor u vezi s Lazarevićevom *mens reom*.

1785. Žalbeno veće će sada ispitati argument tužilaštva da bi činjenični zaključci Pretresnog veća koji se odnose na Lazarevićevo znanje o nekim slučajevima ubijanja mogli da navedu razumnog presuditelja o činjenicama na konstataciju da je jedini razuman zaključak taj da je Lazarević posedovao *mens rea* za pomaganje i podržavanje ubistava koja su počinjena u Korenici i Meji 27. aprila 1999, kao i ubistava dvoje kosovskih Albanaca u Dubravi oko 25. maja 1999. Žalbeno veće će prvo oceniti da li bi ijedan razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da Lazarević nije posedovao *mens rea* za pomaganje i podržavanje ubistava počinjenih u Korenici i Meji 27. aprila 1999, a to će učiniti tako što će se razmotriti relevantne dokaze i činjenične zaključke na koje se pozvalo tužilaštvo u vezi sa Lazarevićevim znanjem do trenutka kada su počinjena ta ubistva. Posle toga, Žalbeno veće će razmotriti da li bi ijedan razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da Lazarević nije posedovao *mens rea* za pomaganje i podržavanje ubistava počinjenih u Dubravi oko 25. maja 1999, u svetlu ukupnih dokaza o njegovom znanju do tog dana.

⁵⁷⁹⁰ V. gore, pododeljak VIII.C.2.

⁵⁷⁹¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 35, 55, 58.

⁵⁷⁹² V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 928.

⁵⁷⁹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 94.

1786. U prilog svom argumentu da je Lazarević znao da "će verovatno doći do ubistava civila ukoliko naredi VJ-u da izvodi operacije na Kosovu 1999", tužilaštvo se poziva na zaključke Pretresnog veća u vezi sa Lazarevićevim znanjem o slučajevima ubistava počinjenih 1998, to jest na zaključak da je on bio svestan Rezolucije br. 1199 Saveta bezbednosti UN, u kojoj se izražava ozbiljna zabrinutost zbog "prekomerne i neselektivne upotrebe sile" od strane VJ-a i MUP-a, što je dovelo, između ostalog, do "brojnih civilnih žrtava",⁵⁷⁹⁴ kao i da je znao za navodno učešće VJ-a u ubistvima civila u Gornjem Obrinju krajem 1998.⁵⁷⁹⁵ U vezi s Rezolucijom br. 1199, Žalbeno veće smatra da je Lazarević preko nje dobio relativno uopštene informacije o civilnim žrtvama 1998.⁵⁷⁹⁶ Što se tiče ubijanja jednog broja civila u Gornjem Obrinju krajem 1998, Pretresno veće je zaključilo da Lazarević, premda je znao za navodno učešće MUP-a i VJ-a u tom ubijanju, nije znao da je za njega bio odgovoran VJ.⁵⁷⁹⁷

1787. S obzirom na opštu prirodu informacija sadržanih u Rezoluciji br. 1199 i Lazarevićevo znanje o navodnoj odgovornosti snaga MUP-a za jedan izolovani incident ubistva koji se desio 1998, Žalbeno veće smatra da bi razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da Lazarević do kraja 1998. nije bio svestan verovatnoće da su pripadnici snaga VJ-a posedovali nameru da ubijaju albanske civile na Kosovu tokom operacija koje su izvodili i da će nastaviti da deluju sa takvom namerom tokom svojih budućih operacija na Kosovu 1999.

1788. Tužilaštvo se dalje oslanja na zaključke Pretresnog veća da je Lazarević 1998: (i) redovno primao izveštaje Odeljenja za bezbednosne poslove Prištinskog korpusa;⁵⁷⁹⁸ (ii) pomno pratio događaje na terenu na Kosovu;⁵⁷⁹⁹ (iii) znao da bi Prištinski korpus mogao da počinji zločine reagujući na provokacije OVK-a;⁵⁸⁰⁰ i (iv) znao da bi zajednička dejstva VJ-a i MUP-a mogla dovesti do "nekontrolisanog dejstva i po [...] lic[im]a koja nisu uključena u b/d".⁵⁸⁰¹ Međutim, Žalbeno veće primećuje da ništa u tim zaključcima ne sugerise da je Lazarević dobio informacije koje su se konkretno odnosile na činjenje ubistva.

1789. U vezi s Lazarevićevim znanjem o ubistvima počinjenim u proleće 1999, tužilaštvo tvrdi da je Lazarević: (i) bio svestan sadržaja Drewienkiewiczzevog saopštenja za štampu u kojem se navodi da su VJ i MUP, počev od 2. aprila 1999, činili široko rasprostranjene zločine;⁵⁸⁰² (ii) saznao, do

⁵⁷⁹⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 50, gde se upućuje na DP P456.

⁵⁷⁹⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 50, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 815.

⁵⁷⁹⁶ V. DP P456.

⁵⁷⁹⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 815. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 912.

⁵⁷⁹⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 50, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 818, 844-845.

⁵⁷⁹⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 50, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 807-808.

⁵⁸⁰⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 50, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 813.

⁵⁸⁰¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 50, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 814.

⁵⁸⁰² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 52, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 567, DP P2542.

kraja marta 1999, za operaciju u Žegri, gde su VJ, MUP i pripadnici neregularnih snaga proterali kosovske Albance "[između ostalog] ubijanjem";⁵⁸⁰³ (iii) primio, do početka aprila 1999, osam krivičnih prijava za ubistvo;⁵⁸⁰⁴ (iv) saznao, početkom aprila 1999, za navode o masakru i masovnoj grobnici u Izbici;⁵⁸⁰⁵ (v) znao, do 26. aprila 1999, za navodno učešće 252. oklopne brigade Prištinskog korpusa u pogubljenju 20 civila u Malom Alašu/Hallac i Vogel 19. aprila 1999;⁵⁸⁰⁶ i (vi) pokazao, u svom izveštaju od 24. maja 1999, da je bio svestan ubistava koja je počinio MUP na mešovitim kontrolnim punktovima MUP-a i vojne policije VJ-a.⁵⁸⁰⁷

1790. U vezi sa Drewienkiewiczovim saopštenjem za štampu, Žalbeno veće je već konstatovalo da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je Lazarević bio svestan njegovog sadržaja.⁵⁸⁰⁸ Što se tiče operacije u Žegri, Pretresno veće je smatralo da je Lazarević znao da su tamo krajem marta 1999. pripadnici VJ-a počinili zločine.⁵⁸⁰⁹ Konkretno, dokazi na koje se s tim u vezi oslonilo Pretresno veće pokazuju da je Lazarević obavestio Komandu 3. armije da je podneto osam krivičnih prijava protiv izvršilaca ubistva.⁵⁸¹⁰ Pretresno veće je takođe smatralo da su, u vezi s masakrom u Izbici, dokazi pokazali da je Lazarević za izveštaje i satelitske snimke masovnih grobnica u Izbici saznao početkom aprila 1999, kao i da je znao da je 37. motorizovana brigada, koja je u to vreme bila prepotčinjena Prištinskom korpusu, izvodila operacije protiv OVK-a na dva kilometra udaljenosti od Izbice.⁵⁸¹¹

1791. U vezi s incidentom u Malom Alašu 19. aprila 1999, Pretresno veće je zaključilo da je Lazarević bio svestan mogućeg učešća 252. oklopne brigade u pogubljenju 20 civila.⁵⁸¹² Ono je takođe konstatovalo da je Lazarević bio obavešten o postupku koji je Ratni vojni sud pri Prištinskom korpusu pokrenuo radi utvrđivanja identiteta izvršilaca.⁵⁸¹³ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir jedan izveštaj koji je Lazarević 24. maja 1999. poslao Komandi 3. armije, u kojem je

⁵⁸⁰³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 51, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 944, 949, *ibid.*, tom 3, par. 854.

⁵⁸⁰⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 52, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 846, 865.

⁵⁸⁰⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 52, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 2, par. 678-687, *ibid.*, tom 3, par. 879-880.

⁵⁸⁰⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 53, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 872, 874, 878.

⁵⁸⁰⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 54, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 848.

⁵⁸⁰⁸ V. gore, pododeljak VIII.B.4.(b)(ii)d.

⁵⁸⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 854.

⁵⁸¹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 865, fusnota 2204, gde se upućuje na DP 5D84, str. 2. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 854, fusnota 2174, gde se upućuje na DP 5D84, DP 5D825. Pretresno veće se takođe oslonilo na jedan borbeni izveštaj upućen Komandi Prištinskog korpusa, u kojem se navodi da su uhapšena osmorica dobrovoljaca pod sumnjom da su izvršili "nedela u selu Žegra" (DP 5D825, str. 1).

⁵⁸¹¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 883, gde se upućuje na DP P2046, str. 1, DP P2048, DP P615, str. 17. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 880, gde se upućuje na Vladimir Lazarević, DP P950, str. 486-487. Imajući u vidu svoj prethodni zaključak da su pripadnici MUP-a bili odgovorni za ubijanje u Izbici, Pretresno veće je smatralo "propus[t] Prištinskog korpusa da sprovede sopstvenu sudskomedicinsku istragu o masovnim grobnicama" nije povlačio nikakvu krivičnu odgovornost za Lazarevića (Prvostepena presuda, tom 3, par. 885).

⁵⁸¹² Prvostepena presuda, tom 3, par. 878.

⁵⁸¹³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 878. Pretresno veće je smatralo da "s obzirom na različite iskaze o tome zašto niko od pripadnika VJ nije krivično gonjen za taj zločin, Veće neće iznositi nikakve zaključke o Lazarevićevom ponašanju u vezi s tim incidentom, osim što konstatuje da izvršiocima nije izrečena kazna" (*ibid.*).

naveo da je svestan problema na kontrolnim punktovima. U tom izveštaju se navodi da "MUP toleriše kriminalnu delatnost svojih pripadnika, prema [albanskom] civilnom stanovništvu", uključujući ubistvo.⁵⁸¹⁴

1792. Žalbeno veće smatra da je razuman presuditelj o činjenicama mogao da dođe do zaključka da Lazarević do kraja aprila 1999. nije bio svestan verovatnoće da će snage VJ-a i MUP-a delovati s namerom da vrše ubistva albanskih civila na Kosovu tokom operacija koje su izvodile 27. aprila 1999. u Korenici i Meji, za razliku od puke mogućnosti da bi moglo doći do izolovanih incidenata ubistva.

1793. Žalbeno veće takođe konstatuje da tužilaštvo nije pokazalo da bi Lazarevićev izveštaj od 24. maja 1999, koji ukazuje na to da je on znao za slučajeve ubistava koja su na kontrolnim punktovima počinili pripadnici MUP-a, čak i kad se posmatra u kombinaciji s drugim dokazima koji su predloženi Pretresnom veću, naveo razumnog presuditelja o činjenicama da konstatuje da je jedini razuman zaključak do kojeg se može doći taj da je Lazarević do 25. maja 1999. znao da će snage MUP-a i VJ-a delovati s namerom da vrše ubistva albanskih civila na Kosovu tokom operacije koju su izvodile u Dubravi. Žalbeno veće s tim u vezi podseća na zaključke Pretresnog veća da su zajedničke operacije VJ-a i MUP-a obuhvatale teritoriju 13 opština na Kosovu⁵⁸¹⁵ i da su se tokom NATO kampanje snage Prištinskog korpusa sastojale od približno 35.000 pripadnika.⁵⁸¹⁶ Kad se to upoređi s brojem slučajeva ubistva u kojima su učestvovali VJ i MUP, a kojih je Lazarević bio svestan, onda te brojke potkrepljuju zaključak Pretresnog veća da Lazarević nije posedovao *mens rea* za pomaganje i podržavanje ubistva. Tužilaštvo nije pokazalo da je Pretresno veće u vezi s ovim napravilo grešku.

1794. Pored toga, tužilaštvo sugerise da Lazarevićeva svest o prekomernoj upotrebi sile 1998. i o kampanji terora, nasilja i prisilnog raseljavanja koju su 1999. nad kosovskim Albancima sprovodile združene snage VJ-a i MUP-a, kada se posmatra zajedno s dokazima o tome da je Lazarević znao za neke incidente ubijanja, potvrđuje zaključak da je on znao da će tokom zajedničkih operacija VJ-a i MUP-a na Kosovu 1999. "verovatno biti ubistava".⁵⁸¹⁷ Ova tvrdnja je, sama po sebi, neuverljiva. Tužilaštvo nije pokazalo da je jedini razuman zaključak do kojeg se može doći na osnovu sveg tog

⁵⁸¹⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 848, gde se upućuje na DP P1458, str. 2 (prihvaćen i kao DP 4D192 i DP P1723).

⁵⁸¹⁵ Prvostepena presuda, tom 2, par. 1156.

⁵⁸¹⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 582, 595, gde se upućuje na DP 3D1116, str. 26, Vladimir Lazarević, DP P950, str. 37-38, 40-45. Pretresno veće je dalje imalo u vidu da se u jednom borbenom izveštaju koji je Prištinski korpus 13. aprila 1999. poslao Komandi 3. armije i Štabu Vrhovne komande kao tačno brojno stanje ljudstva Prištinskog korpusa navodi 61.892 pripadnika – što je brojka koja obuhvata prepotčinjene jedinice (Prvostepena presuda, tom 1, par. 595, gde se upućuje na DP P2004, str. 2, Milutin Filipović, 28. novembar 2007, T. 19221–19223. V. takođe DP 3D1116, str. 66).

⁵⁸¹⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 49, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 923-924, 928. V. takođe Replika tužilaštva, par. 16.

Lazarevićevog znanja taj da je on bio svestan verovatnoće da će tokom te kampanje biti počinjeno ubistvo i da njegovo ponašanje pomaže njegovo činjenje. Konkretno, tužilaštvo nije pokazalo da Lazarevićeva svest o prisilnom raseljavanju albanskih civila sa Kosova, atmosfera terora koju su stvorili VJ i MUP u Prištini i slučajevi kriminalnih radnji generalno vode ka jedinom razumnom zaključku, da je on takođe znao za nameru snaga VJ-a i MUP-a za činjenje ubistva.⁵⁸¹⁸ Uz to, Žalbena veće podseća da se Pretresno veće nije uverilo ni da je ubistvo bilo cilj te kampanje, niti da je to ubijanje sledilo nekakav jasan obrazac.⁵⁸¹⁹ Prema tome, razuman presuditelj o činjenicama mogao je da zaključi da Lazarević jeste znao za neke slučajeve ubijanja koji su se desili tokom te kampanje terora, nasilja i prisilnog raseljavanja, ali da dokazi ne pokazuju da je za činjenje ubistva znao u *onoj meri* shodno kojoj bi jedini razuman zaključak bio taj da je Lazarević znao da će snage tokom njihovih operacija u Korenici i Meji 27. aprila 1999. i u Dubravi oko 25. maja 1999. delovati s namerom da čine ubistvo.

1795. S obzirom na sve gorenavedeno, Žalbena veće konstatuje da tužilaštvo nije pokazalo da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da Lazarević nije posedovao traženu *mens rea* za pomaganje i podržavanje ubistava u Korenici i Meji 27. aprila 1999, kao i u Dubravi oko 25. maja 1999. U svetlu gorenavedenog, Žalbena veće odbija drugi žalbeni osnov tužilaštva u vezi s Lazarevićem i potvrđuje njegovu oslobađajuću presudu za pomaganje i podržavanje ubistva.

⁵⁸¹⁸ V. Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 49-51, 55-56.

⁵⁸¹⁹ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 94-95, 928.

IX. ODMERAVANJE KAZNE

A. Uvod

1796. Pretresno veće je Šainovića, Pavkovića i Lukića proglasilo krivima za deportaciju, druga nehumana dela (prisilno premeštanje), ubistvo i progon, kao zločine protiv čovečnosti, i za ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, putem učešća u UZP-u, i svoj trojici izreklo kazne zatvora u trajanju od po 22 godine.⁵⁸²⁰ Lazareviću je izrečena osuđujuća presuda za pomaganje i podržavanje deportacije i drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje), kao zločine protiv čovečnosti, i izrečena mu je kazna zatvora u trajanju od 15 godina.⁵⁸²¹ Žalioci i tužilaštvo žalili su se na visinu izrečenih kazni.⁵⁸²²

1797. Na osnovu člana 24 Statuta i pravila 101 Pravilnika, Pretresno veće mora prilikom odmeravanja kazne uzeti u obzir sledeće faktore: težinu krivičnog dela ili ukupno kažnjivo ponašanje; lične prilike osuđene osobe; opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije; te otežavajuće i olakšavajuće okolnosti.⁵⁸²³

1798. Žalbe na kaznu, kao žalbe na prvostepenu presudu, predstavljaju žalbe *stricto sensu*; one su korektivne prirode i ne predstavljaju suđenje *de novo*.⁵⁸²⁴ Pretresna veća imaju velika diskreciona ovlašćenja u odmeravanju primerene kazne.⁵⁸²⁵ Opšte uzevši, Žalbena veće će preinačiti presudu o kazni samo ako je Pretresno veće počinilo primetnu grešku prilikom korišćenja svojih diskrecionih ovlašćenja ili ako nije poštovalo merodavno pravo. Strana u postupku koja osporava izrečenu kaznu dužna je da pokaže na koji je način pretresno veće prilikom odmeravanja kazne izašlo van okvira koji mu dopuštaju njegova diskreciona ovlašćenja.⁵⁸²⁶

1799. Da bi pokazao da je Pretresno veće napravilo primetnu grešku u primeni svojih diskrecionih ovlašćenja, žalilac mora da pokaže da je pretresno veće pridalo težinu spoljnim ili irelevantnim faktorima, propustilo da prida težinu ili nije pridalo dovoljnu težinu relevantnim faktorima, da je očigledno pogrešno procenilo činjenice na osnovu kojih je primenilo svoje diskreciono pravo ili da

⁵⁸²⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 475, 788, 1138, 1208, 1210, 1212.

⁵⁸²¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 930, 1211.

⁵⁸²² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 506-527; Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 353-367; Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 609-612, 614; Lukićev žalbeni podnesak, par. 822-842; Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 120-189, 194-198.

⁵⁸²³ Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 203; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 733. Pravilo 101(B)(iv) Pravilnika takođe predviđa da pretresno veće mora uzeti u obzir "koliki je deo eventualne kazne koju joj je za isto delo izrekao neki nacionalni sud ta osoba već izdržala". Međutim, taj faktor nije primenljiv u ovom predmetu.

⁵⁸²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 204; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 734.

⁵⁸²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 204; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 297.

⁵⁸²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 204; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 297.

je donelo odluku koja je u toj meri nerazumna ili očigledno nepravedna da Žalbena veće može da zaključi da Pretresno veće nije valjano primenilo svoje diskreciono pravo.⁵⁸²⁷

B. Šainovićeva žalba

1. Navodne greške pri oceni otežavajućih faktora

1800. Šainović navodi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on, kao važan učesnik u UZP-u, nezakonito primenio svoju nadležnost i da to govori u prilog strožoj kazni.⁵⁸²⁸ U vezi s tim, Šainović ponavlja svoje prigovore na zaključak Pretresnog veća da je on, kao "politički koordinator" imao velika *de facto* ovlašćenja kako nad snagama VJ-a, tako i nad snagama MUP-a na Kosovu i da je bio "ključna spona" između Beograda i Prištine.⁵⁸²⁹ On tvrdi da je njegova uloga bila ograničena na prenošenje informacija i da se njegova eventualna odgovornost "ne može porediti s odgovornošću unutar komandnog lanca ili odgovornošću za izdato naređenje".⁵⁸³⁰ Osim toga, Šainović tvrdi da "predlozi, sugestije i uputstva" koje je izdavao VJ-u i MUP-u nisu imali snagu "zapovesti i naređenja".⁵⁸³¹ Prema Šainovićevim rečima, malobrojna "uputstva" za koje je zaključeno da ih je izdao "predstavljaju zanemarljiv deo stotina ili hiljada naređenja, zapovesti i izveštaja" razmenjenih između komandanata VJ-a i MUP-a.⁵⁸³² Najzad, Šainović navodi da Pretresno veće nije "povuklo jasnu razliku između 1998. i 1999. godine" i da njegova kazna treba da bude odmerena samo u odnosu na težinu njegovih postupaka tokom perioda na koji se odnosi Optužnica.⁵⁸³³

1801. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće ispravno zaključilo da je Šainović bio značajan učesnik u UZP-u u kojem je prisilno raseljeno najmanje 700.000 kosovskih Albanaca u okviru široko rasprostranjene i sistematske kampanje terora i nasilja koja je trajala nešto duže od dva meseca.⁵⁸³⁴ Tužilaštvo naglašava značaj Šainovićevog doprinosa UZP-u i osporava Šainovićev

⁵⁸²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 205; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 735.

⁵⁸²⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 506, 512, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1180. U svojoj Najavi žalbe, Šainović navodi da je Pretresno veće pogrešilo pri oceni težine zločina za koje mu je izrečena osuđujuća presuda, kao i u oceni njegove uloge, položaja i doprinosa vršenju tih zločina. On se pritom samo poziva na deo Prvostepene presude koji se odnosi na otežavajuće faktore (Šainovićeva najava žalbe, par. 88, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1180-1184). Na osnovu toga, posmatranog zajedno s njegovim Žalbenim podneskom, Žalbena veće smatra da on osporava zaključak Pretresnog veća koji se odnosi na otežavajuće faktore, a ne na težinu zločina.

⁵⁸²⁹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 507, 509, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 462. U vezi s tim, Šainović takođe tvrdi da Pretresno veće nije preciziralo efekte njegovog angažovanja niti navelo "koje su radnje izvršene pod njegovim uticajem, koji su bili efekti tih radnji, koje su bile eventualno zabranjene posledice tih radnji". V. Šainovićev žalbeni podnesak, par. 508. V. takođe Šainovićeva replika, par. 60.

⁵⁸³⁰ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 507.

⁵⁸³¹ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 507, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 462.

⁵⁸³² Šainovićev žalbeni podnesak, par. 510. Konkretno, Šainović tvrdi da su tokom relevantnog perioda izdata samo tri "uputstva" ili "predloga". V. *ibid.*, par. 510-511. V. takođe žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 209-210.

⁵⁸³³ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 511.

⁵⁸³⁴ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 355, gde se poziva na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1173. V. takođe Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 356-357.

apstraktni argument u kojem svoju odgovornost poredi s odgovornošću vojnog lica u komandnom lancu.⁵⁸³⁵ Tužilaštvo tvrdi da su osuđujuća presuda i kazna koje su izrečene Šainoviću ograničene na zločine navedene u Optužnici i da je Pretresno veće u svojim zaključcima, uključujući u svojoj oceni Šainovićevog značajanog doprinosa UZP-u, s puno pažnje napravilo razliku između 1998. i 1999.⁵⁸³⁶

1802. Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće zaključilo da je Šainović bio "važan učesnik" UZP-a koji je nezakonito primenio svoju nadležnost.⁵⁸³⁷ U prilog tom zaključku, Pretresno veće je konstatovalo da je Šainović imao velika *de facto* ovlašćenja nad VJ-om i MUP-om i da je mogao da daje predloge, sugestije i uputstva.⁵⁸³⁸ Ono je takođe zaključilo da je on "bio ključna spona" između Slobodana Miloševića u Beogradu i jedinica VJ-a i MUP-a na Kosovu.⁵⁸³⁹ U jednom ranijem odeljku ove Presude, Žalbeno veće je odbilo Šainovićeve argumente kojima je pobijao zaključke Pretresnog veća u vezi s tim.⁵⁸⁴⁰ Pored toga, Pretresno veće je napravilo dovoljnu razliku između 1998. i 1999. u svojoj oceni njegove uloge i postupaka i zaključilo da se njegova vlast i uticaj na snage SRJ i Srbije nisu smanjili tokom 1999.⁵⁸⁴¹ Na osnovu tog zaključka, Pretresno veće je konkretno navelo da je "Šainović delovao u situaciji koja je bila složena, uključujući odbranu zemlje od NATO bombardovanja i određena borbena dejstva protiv OVK", ali da je ipak "zloupotrebio svoj položaj vlasti i da to govori u prilog strožoj kazni".⁵⁸⁴² Shodno tome, Šainović nije pokazao da je Pretresno veće napravilo grešku u vezi s tim. Žalbeno veće stoga odbija ovaj podosnov Šainovićeve žalbe.

2. Navodne greške pri oceni olakšavajućih faktora

1803. Šainović navodi da Pretresno veće pri odmeravanju kazne nije adekvatno ocenilo jedan broj olakšavajućih faktora.⁵⁸⁴³ Konkretno, on tvrdi da je Pretresno veće zanemarilo njegove stalne napore da sukob na Kosovu razreši mirnim putem,⁵⁸⁴⁴ kao i da je njegova dobrovoljna predaja, kao

⁵⁸³⁵ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 357, gde se upućuje na Šainovićev žalbeni podnesak, par. 507.

⁵⁸³⁶ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 358, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 359, 456, 467.

⁵⁸³⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1180, gde se odbacuje Šainovićev argument da je imao ograničenu ulogu u relevantnim događajima. V. takođe Šainovićev završni podnesak, par. 891.

⁵⁸³⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 462, 467.

⁵⁸³⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 462. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 467.

⁵⁸⁴⁰ V. gore, pododeljak VII.D.2.

⁵⁸⁴¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 467, gde je Pretresno veće zaključilo da "[...] neposredni dokazi o [Šainovićevim] aktivnostima u vezi s vršenjem uticaja i koordiniranjem aktivnosti snaga SRJ i Srbije za 1999. godinu nisu toliko brojni kao dokazi vezani za 1998. godinu". Ono je takođe napomenulo da je "njegovo prisustvo na više sastanaka na Kosovu tokom NATO kampanje u skladu s njegovim ranijim angažovanjem u Pokrajini" (*ibid.*). Žalbeno veće je taj zaključak potvrdilo u ranijem odeljku, v. gore, pododeljak VII.D.2.(i).

⁵⁸⁴² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1180.

⁵⁸⁴³ Šainovićeva najava žalbe, par. 89; Šainovićev žalbeni podnesak, par. 513-524. V. takođe Šainovićeva replika, par. 61.

⁵⁸⁴⁴ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 514-518, gde se upućuje na Momir Bulatović, 16. avgust 2007, T. 13808; Živadin Jovanović, 20. avgust 2007, T. 14070; Andreja Milosavljević, 23. avgust 2007, T. 14309; Zoran Anđelković, 30. avgust 2007, T. 14665; Duško Matković, 29. avgust 2007, T. 14600; Wolfgang Petritsch, 2. mart 2007, T. 10945; Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12139, 12188-12189; Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11887.

u Lazarevićevom slučaju, trebalo da bude uzeta u obzir kao olakšavajući faktor.⁵⁸⁴⁵ Šainović takođe tvrdi da je njegovom razgovoru s predstavnicima tužilaštva trebalo pridati veću težinu, imajući u vidu da se Pretresno veće u velikoj meri oslanjalo na njegovu sadržinu.⁵⁸⁴⁶ On takođe tvrdi da Pretresno veće nije pridalo dovoljnu težinu njegovom dobrom karakteru, zdravstvenoj i porodičnoj situaciji.⁵⁸⁴⁷ Šainović tvrdi da bi primerena ocena svih tih faktora govorila u prilog znatnom smanjenju njegove kazne.⁵⁸⁴⁸

1804. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće ispravno ocenilo relevantne olakšavajuće faktore i da Šainović nije pokazao primetnu grešku.⁵⁸⁴⁹ Tužilaštvo navodi da Šainović pokušava da u žalbenom postupku iznese nove argumente u vezi s razgovorom s predstavnicima tužilaštva i njegovim navodnim pokušajima da sukob reši mirnim putem, pa stoga te navode treba odbaciti bez razmatranja.⁵⁸⁵⁰ Tužilaštvo tvrdi da je, uprkos tome što Šainović te argumente nije izneo u pretresnom postupku, Pretresno veće uzelo u obzir njegovo učešće u rešavanju sukoba, ali je utvrdilo da, posle početka NATO kampanje, njegovi naponi nisu bili iskreni,⁵⁸⁵¹ kao i da je zaključilo da Šainovićev razgovor s predstavnicima tužilaštva nije predstavljao "značajnu" saradnju.⁵⁸⁵² Tužilaštvo tvrdi da Šainović nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo pri oceni njegovog karaktera, njegovog zdravlja i teških zdravstvenih problema članova uže porodice.⁵⁸⁵³ Najzad, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće ispravno zaključilo da Šainovićeva predaja nije bila dobrovoljna, čime je napravilo razliku između njegove situacije i Lazarevićeve, i da je to primereno odbacilo kao olakšavajući faktor.⁵⁸⁵⁴

1805. Šainović nije u pretresnom postupku tvrdio da njegov razgovor s predstavnicima tužilaštva ili njegovo učešće u rešavanju sukoba predstavljaju olakšavajuće okolnosti. Pretresno veće je ipak svedočenja svedoka u vezi sa Šainovićevim naporima da se postigne rešenje sukoba primilo na znanje kao dokaz koji pokazuje njegov dobar karakter.⁵⁸⁵⁵ Međutim, Pretresno veće to nije uzelo u

⁵⁸⁴⁵ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 523, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1200.

⁵⁸⁴⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 521.

⁵⁸⁴⁷ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 519-520, 522, gde se tvrdi da su svedoci svedočili o njegovom dobrom karakteru pretežno imajući u vidu njegovo ponašanje tokom perioda relevantnog za Optužnicu, a ne pre tog perioda, kako je zaključilo Pretresno veće.

⁵⁸⁴⁸ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 524.

⁵⁸⁴⁹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 359.

⁵⁸⁵⁰ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 360.

⁵⁸⁵¹ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 362, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 417.

⁵⁸⁵² Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 361, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1183.

⁵⁸⁵³ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 363-364.

⁵⁸⁵⁴ Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu, par. 365-366.

⁵⁸⁵⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1181, fusnota 2931, gde se upućuje na Živadin Jovanović, 20. avgust 2007, T. 14070; *ibid.*, 22. avgust 2007, T. 14201; Andreja Milosavljević, 23. avgust 2007, T. 14304, 14309-14310; Zoran Anđelković, 30. avgust 2007, T. 14665; Duško Matković, 29. avgust 2007, T. 14600-14601.

obzir kao olakšavajuću okolnost jer su drugi dokazi ukazali na to da su ti napori prethodili zločinima za koje on snosi krivičnu odgovornost.⁵⁸⁵⁶

1806. Pretresno veće je smatralo da Šainovićev razgovor s tužilaštvom ne predstavlja "značajnu" saradnju,⁵⁸⁵⁷ ali je "Šainovićev pristanak na razgovor s tužilaštvom" ipak uzelo u obzir "kao načelnu spremnost na saradnju".⁵⁸⁵⁸ Žalbeno veće smatra da to u kojoj meri se Pretresno veće oslanjalo na taj razgovor na drugim mestima u Prvostepenoj presudi ne pokazuje koliku težinu je pridalo tom razgovoru kao olakšavajućem faktoru u kontekstu odmeravanja kazne. U tim okolnostima, Šainović nije pokazao da je Pretresno veće napravilo grešku u oceni u vezi s tim.

1807. Pretresno veće je takođe primilo na znanje Šainovićeve argumente o njegovom dobrom karakteru, i to ne samo po pitanju njegovih napora da se nađe rešenje sukoba.⁵⁸⁵⁹ Pored toga, ono je konstatovalo teške zdravstvene probleme članova njegove uže porodice i njegove zdravstvene probleme.⁵⁸⁶⁰ Međutim, uz izuzetak teških zdravstvenih problema članova uže porodice, Pretresno veće je zaključilo da ništa od toga ne predstavlja olakšavajuće faktore.⁵⁸⁶¹ Što se tiče Šainovićeve tvrdnje da Pretresno veće tim faktorima nije pridalo dovoljnu težinu u njegovu korist, Žalbeno veće podseća da pretresna veća imaju znatan stepen diskrecionih ovlašćenja pri određivanju šta predstavlja olakšavajući faktor, kao i pri odlučivanju koliku će težinu eventualno pridati tim faktorima.⁵⁸⁶² Šainović stoga nije pokazao da je Pretresno veće napravilo grešku u vezi s tim.

1808. Šainovićeva tvrdnja da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da njegova predaja ne predstavlja olakšavajući faktor takođe je neodrživa. Okolnosti Lazarevićeve predaje razlikovale su se od okolnosti Šainovićeve, pa stoga Pretresno veće nije bilo obavezno da izvede identičan zaključak.⁵⁸⁶³ Osim toga, pri donošenju zaključka, Pretresno veće se oslonilo na raniji zaključak Žalbenog veća koje je detaljno razmotrilo okolnosti Šainovićeve predaje Međunarodnom sudu i

⁵⁸⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1181. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 407, 409, 417, 433-434, 438, gde se upućuje, između ostalog, na Wolfgang Petritsch, 2. mart 2007, T. 10945, Shaun Byrnes, 16. april 2007, T. 12188-12189, Michael Phillips, 19. mart 2007, T. 11877-11879, 11886-11887.

⁵⁸⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1183.

⁵⁸⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1183.

⁵⁸⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1181, gde je zaključeno, međutim, da je njegov dobar karakter dokazan, ali samo za period pre događaja koji su predmet Optužnice, pošto je dokazano da je ipak nastavio s ponašanjem koje je dovelo do njegove krivične odgovornosti, uprkos tome što je bio svestan zločina.

⁵⁸⁶⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1182.

⁵⁸⁶¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1181-1182.

⁵⁸⁶² Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 316, i izvori na koje se tamo poziva.

⁵⁸⁶³ Up. *Tužilac protiv Vladimira Lazarevića*, predmet br. IT-03-70-PT, Odluka po zahtevu odbrane za privremeno puštanje na slobodu, 14. april 2005, str. 3; *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po zajedničkom zahtevu odbrane za privremeno puštanje na slobodu tokom zimske pauze, 5. decembar 2006. (dalje u tekstu: Odluka od 5. decembra 2006), fusnota 42.

zaključilo da ona nije bila dobrovoljna.⁵⁸⁶⁴ Šainović ne ukazuje ni na kakvu grešku u toj oceni i nije pokazao da je njegova predaja bila dobrovoljna i da predstavlja olakšavajuću okolnost.

1809. Žalbeno veće, shodno tome, odbija ovaj podosnov Šainovićeve žalbe.

C. Pavkovićeva žalba

1. Navodne greške pri oceni otežavajućih faktora

1810. Pavković tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on zloupotrebio svoja ovlašćenja i da je to otežavajući faktor.⁵⁸⁶⁵ Prema Pavkovićevoj tvrdnji, Pretresno veće je to što je on i dalje odobravao zajedničke operacije VJ-a i MUP-a, uprkos tome što je znao za zločine, dvaput uzelo u obzir, kako u kontekstu elementa *mens rea* za odgovornost na osnovu UZP-a, tako i kao otežavajući faktor pri odmeravanju kazne, što je nedopustivo.⁵⁸⁶⁶ Pavković takođe tvrdi da on nije zloupotrebio svoja ovlašćenja jer nije imao alternativu osim da nastavi sa zajedničkim operacijama VJ-a i MUP-a dok njegovi nadređeni, Slobodan Milošević i Dragoljub Ojdanić, ne naredi drugačije.⁵⁸⁶⁷ Pavković takođe tvrdi da je, iako nije imao vlast nad pripadnicima MUP-a, aktivno pokušavao da spreči njihove zločine.⁵⁸⁶⁸ Najzad, on navodi da Pretresno veće nije u potpunosti uzelo u obzir tešku situaciju na Kosovu i da je samo primetilo da je situacija bila "složena".⁵⁸⁶⁹

1811. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće kao otežavajući faktor uzelo u obzir Pavkovićevu zloupotrebu ovlašćenja, a ne njegovu *mens rea*.⁵⁸⁷⁰ Tužilaštvo navodi da je Pavkovićeva tvrdnja da nije imao alternativu osim da nastavi da odobrava zajedničke operacije VJ-a i MUP-a neutemeljena budući da nije uzeo u obzir zaključke da je imao velika *de jure* i *de facto* ovlašćenja nad snagama VJ-a na Kosovu, bliske veze s Miloševićem i uticaj na planiranje borbenih operacija na Kosovu.⁵⁸⁷¹ Tužilaštvo takođe tvrdi da je Pretresno veće ispravno zaključilo da su Pavkovićeve mere da spreči zločine bile "očigledno [...] nedovoljne".⁵⁸⁷² Najzad, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće primereno

⁵⁸⁶⁴ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1184, fusnota 2935, gde se upućuje na *Tužilac protiv Nikole Šainovića i Dragoljuba Ojdanića*, predmet br. IT-99-37-AR65, Odluka u vezi s privremenim puštanjem na slobodu, 30. oktobar 2002, par. 10, *Tužilac protiv Nikole Šainovića i Dragoljuba Ojdanića*, predmet br. IT-99-37-PT, Odluka po drugi put podnetim molbama za privremeno puštanje na slobodu, 29. maj 2003. (javna redigovana verzija), str. 7, Odluka od 5. decembra 2006, par. 19, fusnota 42.

⁵⁸⁶⁵ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 354-361. V. takođe Pavkovićeva najava žalbe, osnov 12 (prema paginaciji Sekretarijata, str. 2608).

⁵⁸⁶⁶ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 355-357.

⁵⁸⁶⁷ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 358.

⁵⁸⁶⁸ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 358.

⁵⁸⁶⁹ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 359-361, gde se takođe tvrdi da se zaključak Pretresnog veća u vezi s tim (Prvostepena presuda, tom 3, par. 1190) ne podudara s njegovim zaključkom na drugim mestima u kontekstu postojanja oružanog sukoba na Kosovu (*ibid.*, tom 1, par. 820).

⁵⁸⁷⁰ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 144.

⁵⁸⁷¹ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 145.

⁵⁸⁷² Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 146, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 777.

uzelo u obzir složenu situaciju na Kosovu, ali je zaključilo da pretnje NATO-a i OVK-a nisu mogle biti opravdanje za Pavkovićev doprinos prisilnom raseljavanju 700.000 kosovskih Albanaca.⁵⁸⁷³

1812. Pavkovićev argument da je Pretresno veće činjenicu da je on nastavio da odobrava zajedničke operacije VJ-a i MUP-a, uprkos tome što je znao za zločine, dvaput uzelo u obzir kako za njegovu *mens rea*, tako i kao otežavajući faktor, neutemeljen je. Iako je diskusija Pretresnog veća o otežavajućim faktorima u Pavkovićevom slučaju mogla da bude jasnija, Žalbena veće smatra da je Pretresno veće samo želelo da konstatuje da je, s obzirom na to da je Pavković znao za zločine, kao i na položaj na kojem je bio, njegovo dalje odobravanje zajedničkih operacija VJ-a i MUP-a predstavljalo zloupotrebu položaja vlasti.⁵⁸⁷⁴ U praksi Međunarodnog suda uvreženo je da zloupotreba položaja vlasti, prema članu 7(1) Statuta, može da predstavlja izrazito otežavajući faktor u kontekstu izricanja osuđujuće presude.⁵⁸⁷⁵

1813. Osim toga, Pavković nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je on zloupotrebio svoj položaj vlasti. Pretresno veće je smatralo da je Pavković, kao komandant 3. armije, posedovao velika i *de jure* i *de facto* ovlašćenja i da je mogao da osujeti cilj prisilnog raseljavanja albanskog stanovništva Kosova,⁵⁸⁷⁶ ali je ipak nastavio da odobrava zajedničke operacije VJ-a i MUP-a, uprkos tome što je znao za zločine koje su počinile te snage.⁵⁸⁷⁷ Osim toga, on je "propustio [...] da preduzme efikasne mere, koje su mu bile na raspolaganju, u vezi sa zločinima koje su počinili njegovi podređeni".⁵⁸⁷⁸ U jednom ranijem odeljku ove Presude, Žalbena veće je odbilo njegove prigovore u vezi s njegovim ovlašćenjima i propustom da preduzme efikasne mere za sprečavanje zločina.⁵⁸⁷⁹ Pretresno veće je, pre nego što je utvrdilo da je Pavković zloupotrebio svoj položaj vlasti, takođe u potpunosti razmotrilo ozbiljnost napada OVK-a i NATO-a i Pavkovićevu ulogu u odbrani njegove zemlje.⁵⁸⁸⁰ Suprotno njegovoj tvrdnji, činjenica da je Pretresno veće situaciju na Kosovu okvalifikovalo kao "situacij[u] koja je bila složena"⁵⁸⁸¹ ne govori o tome da ono nije valjano ocenilo ozbiljnost napada OVK-a i NATO-a. Žalbena veće ne vidi grešku u oceni Pretresnog veća i smatra da Pavković jednostavno traži ponovnu ocenu dokaza. Shodno tome, Žalbena veće odbija taj podosnov Pavkovićeve žalbe.

⁵⁸⁷³ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 147, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 1, par. 1209-1214, *ibid.*, tom 2, par. 1175-1178, *ibid.*, tom 3, par. 92, 1190.

⁵⁸⁷⁴ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1190. Up. Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 301.

⁵⁸⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 302; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 411.

⁵⁸⁷⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 773, 780. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 1190.

⁵⁸⁷⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1190. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 774-775, 780.

⁵⁸⁷⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1190. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 777, 780.

⁵⁸⁷⁹ V. gore, pododeljak VII.E.2.

⁵⁸⁸⁰ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 797-820, 1209-1214; *ibid.*, tom 3, par. 1190.

⁵⁸⁸¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1190.

2. Navodne greške pri oceni olakšavajućih faktora

1814. Pavković tvrdi da Pretresno veće nije pridalo dovoljnu težinu dokazima o njegovoj značajnoj saradnji s tužilaštvom⁵⁸⁸² i tvrdi da se Pretresno veće pogrešno oslonilo na raniju odluku Žalbenog veća o privremenom puštanju na slobodu kada je razmatralo da li njegova predaja predstavlja olakšavajuću okolnost.⁵⁸⁸³

1815. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće ispravno razmotrilo relevantne olakšavajuće faktore i da Pavković nije pokazao приметnu grešku u njihovoj oceni.⁵⁸⁸⁴ Osim toga, tužilaštvo tvrdi da Pavković u pretresnom postupku nije tvrdio da njegova saradnja s tužilaštvom ili njegova dobrovoljna predaja predstavljaju olakšavajuće okolnosti, pa stoga njegove argumente treba odbaciti bez razmatranja.⁵⁸⁸⁵ Alternativno, tužilaštvo navodi da Pavković nije pokazao kako je njegova saradnja s tužilaštvom bila "značajna"⁵⁸⁸⁶ ili kako je Pretresno veće napravilo grešku kada je zaključilo da njegova predaja ne predstavlja olakšavajući faktor.⁵⁸⁸⁷

1816. Pavković nije u pretresnom postupku tvrdio da njegova saradnja s tužilaštvom ili njegova predaja predstavljaju olakšavajuće faktore. Žalbeno veće podseća da strane u postupku ne smeju nastojati da u žalbenom postupku predoče nove dokaze kao olakšavajuće faktore ako su oni bili dostupni u pretresnom postupku.⁵⁸⁸⁸ Žalbeno veće ipak primećuje da je Pretresno veće izričito uzelo u obzir Pavkovićev razgovor s tužilaštvom, ali da je zaključilo da se on ne može okvalifikovati kao dokaz o značajnoj saradnji s tužilaštvom.⁵⁸⁸⁹ Pavković nije pokazao bilo kakvu grešku u vezi s tim. Isto tako, Pavković nije dokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je odbilo da zaključi da okolnosti njegove predaje dosežu nivo olakšavajuće okolnosti, na osnovu odluka Međunarodnog suda o privremenom puštanju na slobodu.⁵⁸⁹⁰ Shodno tome, Žalbeno veće odbija ovaj žalbeni podosnov.

⁵⁸⁸² Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 364, gde se upućuje, kao na dokaz o njegovoj saradnji, na svedočenje jednog svedoka da je tužilaštvu dostavio dokumentarni materijal (Philip Coe, 21. mart 2007, T. 12081) i razgovor s tužilaštvom (DP P949).

⁵⁸⁸³ Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 365, 367, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-AR65.1, Odluka po interlokutornoj žalbi na odluku Pretresnog veća kojom se Nebojši Pavkoviću odobrava privremeno puštanje na slobodu, 1. novembar 2005. (dalje u tekstu: Odluka od 1. novembra 2005). Pavković takođe tvrdi da je "olakšavanje" postupka njegovog transfera takođe trebalo da bude uzeto u obzir kao olakšavajuća okolnost (Pavkovićev žalbeni podnesak, par. 366-367, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Naletelić i Martinović*, par. 599-600; *contra* Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 152). Budući da Pavković nije potkrepio ovu uopštenu tvrdnju, Žalbeno veće odbija taj argument.

⁵⁸⁸⁴ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 148. V. takođe *ibid.*, par. 150.

⁵⁸⁸⁵ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 149.

⁵⁸⁸⁶ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 151.

⁵⁸⁸⁷ Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu, par. 152.

⁵⁸⁸⁸ V. pravilo 86(C) Pravidnika ("Strane u završnoj reči moraju obraditi [...] pitanja u vezi s izricanjem kazne.").

⁵⁸⁸⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1194.

⁵⁸⁹⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1194, gde se upućuje na Odluku od 1. novembra 2005, par. 9, Odluka od 5. decembra 2006, par. 19, fusnota 42.

D. Lazarevićeva žalba

1. Navodne greške pri oceni težine

1817. Lazarević navodi da je Pretresno veće pogrešilo pri proceni težine njegovih zločina.⁵⁸⁹¹ On tvrdi da je njegova kazna zatvora u trajanju od 15 godina neprimereno stroga imajući u vidu njegovu ulogu, položaj i doprinos krivičnim delima u osnovi⁵⁸⁹² i "zadržava pravo" da tokom usmene argumentacije elaborira svoj stav.⁵⁸⁹³ Tužilaštvo odgovara da ovaj podosnov treba odbaciti bez razmatranja jer je nerazrađen⁵⁸⁹⁴ i tvrdi da Lazarević nije obrazložio kako je Pretresno veće pogrešilo pri oceni težine njegovih zločina.⁵⁸⁹⁵ Lazarević odgovara da se u njegovom Žalbenom podnesku dovoljno obrazlaže njegov stav i da će u usmenoj argumentaciji samo elaborirati svoje argumente.⁵⁸⁹⁶

1818. Žalbeno veće podseća da može bez razmatranja da odbaci "neargumentovane tvrdnje koje nisu potkrepljene nikakvim dokazima" ili "nerazrađene tvrdnje".⁵⁸⁹⁷ Podnesci žalilaca moraju da sadrže relevantne činjenične i pravne argumente kojima se potkrepljuje svaki pojedinačni žalbeni osnov, kao i konkretni pravni lek koji se traži.⁵⁸⁹⁸ Ostavljanje argumenata za usmenu argumentaciju uskraćuje suprotstavljenoj strani u postupku odgovarajuću mogućnost da na njih odgovori, pa stoga "[t]akav postupak nije ispravan".⁵⁸⁹⁹ Lazarević očigledno nije potkrepio svoje argumente u vezi s tim.⁵⁹⁰⁰ Žalbeno veće stoga odbija ovaj podosnov njegove žalbe.

2. Navodne greške pri oceni olakšavajućih faktora

1819. Lazarević tvrdi da Pretresno veće nije valjano ocenilo njegovu dobrovoljnu predaju, njegov razgovor s tužilaštvom, njegovo svedočenje u svojstvu prvog svedoka pri izvođenju njegove odbrane, njegove zdravstvene i porodične prilike, kao ni njegov dobar karakter, ili im nije pridalo odgovarajuću težinu.⁵⁹⁰¹ On tvrdi da bi Pretresno veće, da je ispravno ocenilo sve te olakšavajuće

⁵⁸⁹¹ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 610.

⁵⁸⁹² Lazarevićeva najava žalbe, par. 115; Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 610.

⁵⁸⁹³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 611.

⁵⁸⁹⁴ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 347-349, 360. Konkretno, tužilaštvo navodi da bi iznošenjem argumenata prvi put tokom usmene argumentacije bila dovedena u pitanje načela pravičnosti i efikasnosti.

⁵⁸⁹⁵ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 350-354. Tužilaštvo obrazlaže da je Lazarević komandovao Prištinskim korpusom VJ-a i vojno-teritorijalnim odredima na Kosovu i da je učestvovao u planiranju i sprovođenju zajedničkih operacija VJ-a i MUP-a u periodu od marta do juna 1999. (v. Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 352). Dalje, iako je saznao da je MUP činio zločine, Lazarević je nastavio da odobrava zajedničke napade VJ-a i MUP-a i nije kaznio podređene za njihove zločine (v. *ibid.*, par. 353).

⁵⁸⁹⁶ Lazarevićeva replika, par. 144.

⁵⁸⁹⁷ V. gore, par. 27.

⁵⁸⁹⁸ Pravilo 111(A) Pravidnika; Upustvo o formalnim uslovima za podnošenje žalbe na presudu, IT/201, 7. mart 2002, par. 4.

⁵⁸⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, fusnota 308, gde se upućuje na pravilo 111 Pravidnika.

⁵⁹⁰⁰ V. gore, par. 1798-1799.

⁵⁹⁰¹ V. Lazarevićeva najava žalbe, par. 116; Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 612. V. takođe žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 643.

faktore, izreklo mnogo blažu kaznu.⁵⁹⁰² Najzad, Lazarević "zadržava pravo" da tokom usmene argumentacije elaborira postojanje "novih", nepreciziranih, olakšavajućih okolnosti.⁵⁹⁰³

1820. Tužilaštvo odgovara da Lazarevićeve argumente u vezi s ovim treba odbiti⁵⁹⁰⁴ jer je Pretresno veće ispravno ocenilo svaku od predloženih olakšavajućih okolnosti i jer Lazarević nije pokazao bilo kakvu grešku koja opravdava intervenciju Žalbenog veća.⁵⁹⁰⁵ Kada je reč o postojanju "novih olakšavajućih okolnosti", tužilaštvo tvrdi da je podnošenje zahteva na osnovu pravila 115 Pravilnika odgovarajući metod za pokretanje kasnijih pitanja koja mogu ublažiti kaznu.⁵⁹⁰⁶

1821. Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće detaljno razmotrilo faktore koje je predložio Lazarević.⁵⁹⁰⁷ Pretresno veće je njegovu predaju, njegove zdravstvene i porodične prilike i njegov razgovor s tužilaštvom tretiralo kao olakšavajuće okolnosti.⁵⁹⁰⁸ Međutim, ono je pridalo ograničenu težinu Lazarevićevom navodno dobrom karakteru i smatralo da se njegova odluka da lično svedoči u svoju odbranu ne može uzeti kao olakšavajuća okolnost.⁵⁹⁰⁹ Lazarević samo osporava ocenu tih faktora od strane Pretresnog veća, ali nije pokazao nikakvu primetnu grešku u vezi s tim. Pored toga, on nije potkrepio postojanje "novih" olakšavajućih okolnosti na koje upućuje u svom Žalbenom podnesku. U tim okolnostima, Žalbeno veće odbija ovaj podosnov njegove žalbe.

E. Lukićeva žalba

1. Navodne greške pri oceni otežavajućih faktora

1822. Lukić tvrdi da je Pretresno veće zloupotrebu njegovog položaja nadređenog dvaput uzelo u obzir, i kao oblik učešća na osnovu UZP-a i kao otežavajući faktor.⁵⁹¹⁰ On takođe tvrdi da je zaključak Pretresnog veća da je on imao "položaj nadređenog" netačan, budući da on nije imao *de jure* ovlašćenja da kazni pripadnike MUP-a ili VJ-a ili protiv njih pokrene disciplinske mere.⁵⁹¹¹ Tužilaštvo odgovara da položaj vlasti nije element UZP-a, pa da stoga nije dvaput uzet u obzir.⁵⁹¹² Tužilaštvo takođe tvrdi da Lukić iskrivljeno prikazuje zaključke Pretresnog veća, budući da otežavajući faktor predstavlja Lukićeva zloupotreba vlasti, a ne njegov položaj vlasti *per se*.⁵⁹¹³

⁵⁹⁰² Lazarevićeva najava žalbe, par. 116; Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 612.

⁵⁹⁰³ Lazarevićev žalbeni podnesak, par. 612.

⁵⁹⁰⁴ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 358.

⁵⁹⁰⁵ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 356-357.

⁵⁹⁰⁶ Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu, par. 359. V. takođe *ibid.*, par. 360.

⁵⁹⁰⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1196-1200, gde se upućuje na Lazarevićev završni podnesak, par. 940-942, 945-950.

⁵⁹⁰⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1198-1200.

⁵⁹⁰⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1196-1197.

⁵⁹¹⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 841, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1201.

⁵⁹¹¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 842.

⁵⁹¹² Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 515.

⁵⁹¹³ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 516.

1823. Žalbeno veće podseća da položaj vlasti predstavlja pravni element UZP-a.⁵⁹¹⁴ Iako je Pretresno veće pomenulo Lukićev položaj pri opisivanju njegove uloge u zločinima kada je utvrđivalo njegovu odgovornost na osnovu UZP-a,⁵⁹¹⁵ ono nikada nije sugerisalo da je taj zločin teži samo zato što je on bio na položaju vlasti.⁵⁹¹⁶ Lukićeva tvrdnja da je Pretresno veće nedopustivo dvaput uzelo u obzir njegov položaj nadređenog, i kao oblik učešća na osnovu UZP-a i kao otežavajući faktor, stoga je neutemeljena, pa se shodno tome odbija. Žalbeno veće takođe podseća da je u ranijem odeljku ove Presude odbilo Lukićeve prigovore na zaključke Pretresnog veća u vezi s njegovim “položajem nadređenog”, uključujući njegova *de jure* ovlašćenja u svojstvu načelnika štaba MUP-a i njegovu *de facto* nadležnost da od načelnika SUP-ova zatraži da sprovedu istrage zločina.⁵⁹¹⁷ Pošto Lukić nije dokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je ovaj faktor uzelo u obzir pri oceni otežavajućih okolnosti, Žalbeno veće odbija ovaj podosnov Lukićeve žalbe.

2. Navodne greške pri oceni olakšavajućih faktora

1824. Lukić tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo pri oceni nekoliko olakšavajućih faktora i zbog toga izreklo očigledno previsoku kaznu.⁵⁹¹⁸ On tvrdi sledeće: (i) da Pretresno veće nije kao olakšavajuće okolnosti uvažilo “surovo okruženje” na Kosovu ni njegov doprinos redu i miru;⁵⁹¹⁹ (ii) da je previdelo originalnu medicinsku dokumentaciju podnetu u vreme njegove predaje, pa da je stoga neprimereno analiziralo njegovo zdravstveno stanje⁵⁹²⁰ i (iii) da je pogrešilo što njegovu “dobrovoljnu” predaju i saradnju s tužilaštvom nije uzelo u obzir kao olakšavajuće okolnosti.⁵⁹²¹

1825. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće imalo u vidu složenu situaciju na Kosovu kada je Lukićevu zloupotrebu položaja nadređenog ocenilo kao otežavajući faktor.⁵⁹²² Tužilaštvo takođe tvrdi da je Pretresno veće zapravo uzelo u obzir Lukićev doprinos redu i miru kao olakšavajuću okolnost⁵⁹²³ i navodi da je Pretresno veće adekvatno uzelo u obzir Lukićevo zdravstveno stanje.⁵⁹²⁴

⁵⁹¹⁴ V. Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 196, 227-228; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64-65.

⁵⁹¹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1118, 1131.

⁵⁹¹⁶ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1173, 1175. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 302; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 411; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 80; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 745.

⁵⁹¹⁷ V. gore, pododeljak VII.F.4.

⁵⁹¹⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 825-838. V. takođe Lukićeva najava žalbe, osnov KK; žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 516-522.

⁵⁹¹⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 828-830, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 1283. V. takođe žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 518-520; Lukićev žalbeni podnesak, par. 30-31.

⁵⁹²⁰ Lukićev žalbeni podnesak, par. 831-835; Lukićeva replika, par. 130-137. V. takođe žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 516, 520-522.

⁵⁹²¹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 822, 836-838; Lukićeva replika, par. 138-142, gde svoju predaju poredi s Lazarevićevom: obojica se nalaze na istoj Optužnici, predali su se u razmaku od samo mesec dana, obojica imaju zdravstvene probleme i Lukić se predao nekoliko dana nakon operacije srca, protivno savetu lekara. V. takođe žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 516-517, gde se upućuje, konkretno, na njegov razgovor s tužilaštvom.

⁵⁹²² Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 509-510, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 1283-1284.

⁵⁹²³ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 511, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1202.

⁵⁹²⁴ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 512, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1203.

Najzad, tužilaštvo tvrdi da Žalbeno veće treba da odbaci Lukićeve argumente u vezi s njegovom predajom, koje nije izneo u pretresnom postupku, ili da, alternativno, zaključi da je Pretresno veće valjano utvrdilo da Lukićeva predaja ne predstavlja razlog da mu se izrekne blaža kazna.⁵⁹²⁵

1826. Žalbeno veće podseća da Pretresno veće ima široka diskreciona ovlašćenja pri određivanju šta predstavlja olakšavajuću okolnost i koju će eventualnu težinu pridati toj okolnosti.⁵⁹²⁶ Pretresno veće je uvažilo činjenicu da je Lukić delovao "u situaciji koja je bila složena, uključujući odbranu zemlje od NATO bombardovanja i određena borbena dejstva protiv OVK",⁵⁹²⁷ i u potpunosti je uvažilo okolnosti na Kosovu tokom relevantnog perioda. Pretresno veće je uzelo u obzir taj faktor kada je njegovu zloupotrebu vlasti ocenilo kao otežavajuću okolnost.⁵⁹²⁸ Žalbeno veće takođe primećuje da je Pretresno veće eksplicitno zaključilo da Lukićev doprinos redu i miru na Kosovu, kao i njegov razgovor s tužilaštvom, predstavljaju olakšavajuće faktore.⁵⁹²⁹ Lukić izgleda tvrdi da Pretresno veće uopšte nije pridalo težinu tim faktorima, budući da mu je izreklo istu kaznu zatvora kao i Šainoviću i Pavkoviću, kojima je takođe izrečena osuđujuća presuda za odgovornost na osnovu UZP-a.⁵⁹³⁰ Međutim, činjenica da se njegova kazna ne razlikuje od Šainovićeve i Pavkovićeve sama po sebi ne znači da Pretresno veće nije pridalo nikakvu težinu tim faktorima.⁵⁹³¹ Shodno tome, Lukić nije dokazao da je Pretresno veće napravilo grešku pri oceni tih faktora.

1827. Ponavljajući da je slabo zdravlje olakšavajući faktor samo u izuzetnim okolnostima⁵⁹³² i podsećajući na diskreciona ovlašćenja Pretresnog veća pri odmeravanju težine takvih dokaza, Žalbeno veće se nije uverilo da Pretresno veće nije valjano ocenilo Lukićevo zdravstveno stanje. Na Lukićev zahtev, tokom završne reči, Pretresno veće je "ponovo proučilo svu relevantnu dokumentaciju iz spisa postupka", ali je zaključilo da Lukićevo zdravstveno stanje ne "dostiže nivo koji bi opravdavao ublažavanje kazne".⁵⁹³³ Iako se u Prvostepenoj presudi konkretno ne upućuje na originalnu medicinsku dokumentaciju podnetu u vreme Lukićeve predaje, Pretresno veće se ipak pozvalo na odluke o privremenom puštanju na slobodu u kojima su eksplicitno razmotrene informacije koje dokumentuju tadašnje Lukićevo zdravstveno stanje.⁵⁹³⁴ U tim okolnostima,

⁵⁹²⁵ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 513-514, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 1204.

⁵⁹²⁶ V. gore, par. 1807.

⁵⁹²⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1201. V. takođe Prvostepena presuda, tom 1, par. 797-820, 1209-1214.

⁵⁹²⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1201.

⁵⁹²⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1202.

⁵⁹³⁰ V. Lukićev žalbeni podnesak, par. 826-830.

⁵⁹³¹ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1205. Što se tiče Lukićevog argumenta da Pretresno veće nije individualizovalo njegovu kaznu imajući u vidu te faktore koji su specifični za njega (Lukićev žalbeni podnesak, par. 829), taj argument će biti razmotren dalje u tekstu, v. dole, pododeljak IX.G.

⁵⁹³² Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 436, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 696.

⁵⁹³³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1203.

⁵⁹³⁴ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1203, fusnota 2970, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po Lukićevom zahtevu za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju, 12. decembar 2008, *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po Lukićevom zahtevu za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju, 31. oktobar 2008 (javno s poverljivim dodatkom).

Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće postupilo u okviru svojih diskrecionih ovlašćenja kada je utvrdilo da Lukićevo zdravstveno stanje predstavlja olakšavajuću okolnost.

1828. Najzad, iako Lukić nije u pretresnom postupku predočio svoju predaju kao olakšavajući faktor,⁵⁹³⁵ Pretresno veće je navelo da, čak i da je Lukić izneo taj argument, "na osnovu ranijih odluka relevantnih za to pitanje, ne bi smatralo da okolnosti Lukićeve predaje predstavljaju olakšavajuću okolnost pri određivanju njegove kazne".⁵⁹³⁶ Međutim, u tim odlukama Pretresno veće je prihvatilo njegovo objašnjenje zašto se nije predao u periodu od 2. oktobra 2003, kada je obelodanjena Optužnica protiv njega, do 4. aprila 2005, kada se predao.⁵⁹³⁷ Žalbeno veće stoga primećuje da odluke na koje se poziva Pretresno veće ne potkrepljuju niti dokazuju njegov zaključak. Žalbeno veće stoga zaključuje da je Pretresno veće napravilo grešku u vezi s tim. Eventualni uticaj tog zaključka na Lukićevu kaznu biće razmotren dalje u tekstu.

3. Navodni propust da se valjano razmotri praksa u vezi s izricanjem kazni u SRJ

1829. Lukić tvrdi da je Pretresno veće prekršilo načelo *nulla poena sine lege*⁵⁹³⁸ izrekavši mu kaznu zatvora u trajanju od 22 godine, s obzirom na to da je u to vreme u SRJ maksimalna zatvorska kazna za zločine o kojima je reč iznosila 20 godina.⁵⁹³⁹ Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće uzelo u obzir praksu u vezi s izricanjem kazni u SRJ i postupilo u okviru svojih diskrecionih ovlašćenja.⁵⁹⁴⁰ Tužilaštvo takođe ističe da Pretresno veće ne obavezuje praksa u vezi s izricanjem kazni u SRJ i da ono može izreći strože kazne od onih predviđenih nacionalnim zakonodavstvom.⁵⁹⁴¹

1830. Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće dužno da razmotri, ali ne obavezno i da sledi praksu u vezi s izricanjem kazni u SRJ.⁵⁹⁴² Pri odmeravanju odgovarajućih kazni u ovom predmetu, Pretresno veće je eksplicitno razmotrilo Krivični zakon SRJ i relevantne odredbe koje se odnose na izricanje kazni, promene nacionalnog ustava, praksu Međunarodnog suda, širinu svojih diskrecionih

⁵⁹³⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1204.

⁵⁹³⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1204, gde se upućuje na *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Odluka o privremenom puštanju na slobodu Sretena Lukića, 30. septembar 2005. (poverljivo) (dalje u tekstu: Odluka od 30. septembra 2005), *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po Lukićevom zahtevu za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju, 7. decembar 2007 (javno s poverljivim dodatkom) (dalje u tekstu: Odluka od 7. decembra 2007).

⁵⁹³⁷ Odluka od 30. septembra 2005, str. 8. V. takođe Odluka od 7. decembra 2007, par. 6, 8.

⁵⁹³⁸ Lukićev žalbeni podnesak, par. 839-840, gde se tvrdi da je Pretresno veće prekršilo načelo *nullum crimen sine lege*, ali na osnovu njegovih argumenata, Žalbeno veće smatra da je on mislio da kaže *nulla poena sine lege*.

⁵⁹³⁹ Lukićev žalbeni podnesak, par. 840.

⁵⁹⁴⁰ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 507.

⁵⁹⁴¹ Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu, par. 506, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 681.

⁵⁹⁴² V. član 24(1) Statuta; pravilo 101(B)(iii) Pravidnika. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 681-682, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 260, Prvostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 829, Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 347-349, Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 21, Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 813, 816-817, 820, Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 418.

ovlašćenja pri odmeravanju kazne i zadatke obnove i očuvanja mira, koje je Međunarodnom sudu poverio Savet bezbednosti UN-a.⁵⁹⁴³ Pored toga, Žalbeno veće je u nekoliko slučajeva potvrdilo kazne zatvora strože od kazne izrečene Lukiću, bez obzira na režim izricanja kazni SRJ.⁵⁹⁴⁴ Imajući u vidu gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće postupilo u okviru svojih diskrecionih ovlašćenja. Žalbeno veće stoga odbija ovaj podosnov Lukićeve žalbe.

F. Žalba tužilaštva

1831. Tužilaštvo tvrdi da su izrečene kazne očigledno neadekvatne i ističe da se Presuda sastoji od četiri toma, a da je odeljak o težini zločina dugačak samo šest paragrafa.⁵⁹⁴⁵ Tužilaštvo takođe tvrdi da Pretresno veće, kada je ocenjivalo težinu zločina, nije uzelo u obzir težinu krivičnih dela u osnovi, kao i ulogu i stepen učešća žalilaca u njima.⁵⁹⁴⁶ Pored toga, tužilaštvo tvrdi da Pretresno veće pri oceni težine krivičnih dela u osnovi nije uzelo u obzir jedan broj obaveznih faktora, uključujući diskriminatornu prirodu zločina, ranjivost žrtava i posledice tih zločina na žrtve i njihove rođake.⁵⁹⁴⁷

1832. Šainović i Lukić odgovaraju da zahtev tužilaštva za izricanje većih kazni treba odbiti jer su njihove kazne zatvora u trajanju od po 22 godine u rasponu koji je tužilaštvo tražilo u pretresnom postupku.⁵⁹⁴⁸ Šainović i Lukić takođe navode da tužilaštvo zasniva deo svojih argumenata u vezi s tim na zločinima za koje njima nisu izrečene osuđujuće presude.⁵⁹⁴⁹ Pored toga, oni tvrde da, suprotno argumentima tužilaštva, Pretresno veće jeste uzelo u obzir diskriminatornu prirodu zločina⁵⁹⁵⁰ i ranjivost žrtava i uticaj na njih.⁵⁹⁵¹ Šainović i Lukić takođe navode da je Pretresno veće

⁵⁹⁴³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1141-1160.

⁵⁹⁴⁴ V., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 355 (gde je potvrđena kazna zatvora u trajanju od 35 godina); Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, str. 157 (gde je određena kazna zatvora u trajanju od 30 godina).

⁵⁹⁴⁵ V. Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 121-160; Replika tužilaštva, par. 68, 73. V. takođe žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT.602-603, 611.

⁵⁹⁴⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 121, 124, 161. V. takođe žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 612.

⁵⁹⁴⁷ V. Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 124-130, 160; Replika tužilaštva, par. 74. Pored toga, tužilaštvo tvrdi da se težina zločina koje je Lazarević pomagao i podržavao može uporediti s onima za koje je Radoslav Brđanin osuđen i za koje mu je izrečena kazna zatvora u trajanju od 30 godina. Isto tako, tužilaštvo tvrdi da je Milanu Martiću izrečena kazna zatvora u trajanju od 35 godina kao učesniku u UZP-u proglašenom odgovornim za činjenje zločina sličnih onima koje su počinili Šainović, Pavković i Lukić. V. Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 195-197; Replika tužilaštva, par. 76. *Contra* Šainovićev odgovor, par. 183; Lukićev odgovor, par. 111-116). Žalbeno veće podseća da odluke o odmeravanju kazne u drugim predmetima Međunarodnog suda mogu pružiti smernicu ako se odnose na okolnosti koje su u znatnoj meri slične, ali je ta smernica ograničena članom 24(2) Statuta koji traži da Pretresno veće oceni individualne okolnosti osuđenika i težinu krivičnog dela. V. Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 381. Pretresno veće je jasno konstatovalo međusobni uticaj tih standarda, primetivši da je "ranija praksa izricanja kazni samo [...] jedan od mnoštva faktora koji se moraju uzeti u obzir prilikom odmeravanja kazne" i da je "Veće [...] primenilo svoj sud i slobodnu procenu na činjenice koje su dokazane u ovom predmetu, uključujući kontekst i šire okolnosti u kojima su počinjeni zločini". V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1143. Žalbeno veće stoga smatra da Pretresno veće nije napravilo grešku u tom pogledu i odbija argumente tužilaštva u vezi s tim.

⁵⁹⁴⁸ Šainovićev odgovor, par. 145-162; Lukićev odgovor, par. 100-110. V. takođe žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 620-628, 645. V. takođe *ibid.*, AT. 632, gde je Pavković izneo taj isti argument.

⁵⁹⁴⁹ Šainovićev odgovor, par. 156, 173; Lukićev odgovor, par. 121, 123(C). *Contra* Replika tužilaštva, par. 75.

⁵⁹⁵⁰ Šainovićev odgovor, par. 169.

⁵⁹⁵¹ Šainovićev odgovor, par. 165-166, 169; Lukićev odgovor, par. 122.

uzelo u obzir njihove uloge i stepen njihovog učešća u tim zločinima, ali da im je pridalo preveliku težinu⁵⁹⁵² ili ih je dvaput uzelo u obzir.⁵⁹⁵³

1833. Tužilaštvo u replici navodi da je u pretresnom postupku jednostavno navelo raspon kazne od 20 godina do kazne doživotnog zatvora kao mogućnost koja se nudi Pretresnom veću na razmatranje, imajući u vidu konkretne vidove odgovornosti i zločine za koje su žalioци mogli biti proglašeni krivično odgovornim.⁵⁹⁵⁴

1834. Žalbena večé podseća da pretresna večá imaju široka diskreciona ovlašćenja pri određivanju odgovarajuće kazne⁵⁹⁵⁵ i da je na stranama u postupku da predoče sve informacije relevantne za određivanje kazni na suđenju.⁵⁹⁵⁶ Žalbena večé će intervenisati samo u slučajevima kada je Pretresno večé zloupotrebilo svoja diskreciona ovlašćenja.⁵⁹⁵⁷ Žalbena večé primećuje da je tužilaštvo u svom Završnom podnesku i završnoj reči tražilo "kazne zatvora u rasponu od 20 godina do kazne doživotnog zatvora" za sve žalioce, bez obzira na vidove odgovornosti kojima se oni terete.⁵⁹⁵⁸ Tužilaštvo ne može tražiti da se u žalbenom postupku izrekne stroža kazna u slučajevima kao što je ovaj, kada je Pretresno večé, koristeći svoja diskreciona ovlašćenja, izreklo kaznu u rasponu koji je tražilo tužilaštvo. Prema tome, Žalbena večé odbija argumente tužilaštva u vezi sa Šainovićem, Pavkovićem i Lukićem koji su osuđeni na kazne zatvora u trajanju od po 22 godine.⁵⁹⁵⁹ Međutim, budući da je Lazarević osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 15 godina, ispod minimalne kazne od 20 godina koju je tražilo tužilaštvo, Žalbena večé će razmotriti da li je Pretresno večé pogrešilo pri oceni težine njegovih zločina.⁵⁹⁶⁰

1835. U tom pogledu, Pretresno večé je konstatovalo da je Lazarević kriv za pomaganje i podržavanje prisilnog raseljavanja stotina hiljada kosovskih Albanaca.⁵⁹⁶¹ Ono je takođe napomenulo da su neke žrtve "bile posebno ranjive, kao što su mlađe žene, stari ljudi i deca".⁵⁹⁶² Prema tome, pri oceni težine zločina, Pretresno večé je očigledno bilo svesno Lazarevićeve uloge u pomaganju i podržavanju dotičnih zločina, prilika žrtava i činjenice da su krivična dela u osnovi po svojoj diskriminatornoj prirodi bila konkretno usmerena protiv kosovskih Albanaca.⁵⁹⁶³ Uprkos

⁵⁹⁵² Šainovićev odgovor, par. 168, 170, 174.

⁵⁹⁵³ Lukićev odgovor, par. 118-120.

⁵⁹⁵⁴ Replika tužilaštva, par. 70-71, gde se takođe tvrdi da tužilaštvo nije moglo da podnese konkretan predlog za kazne s obzirom na to da Međunarodni sud više ne praktikuje održavanje zasebnog pretresa o odmeravanju kazne posle proglašenja krivice. V. takođe Žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 668-669.

⁵⁹⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 204; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 297.

⁵⁹⁵⁶ V. pravila 86(C) i 101 (B) Pravidnika. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Ntabakuze*, par. 289.

⁵⁹⁵⁷ V. gore, par. 1798.

⁵⁹⁵⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 1100. V. takođe završna reč tužilaštva, 20. avgust 2008, T. 26947.

⁵⁹⁵⁹ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1208, 1210, 1212.

⁵⁹⁶⁰ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1211; Završni podnesak tužilaštva, par. 1100.

⁵⁹⁶¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1173. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 1175.

⁵⁹⁶² Prvostepena presuda, tom 3, par. 1173.

⁵⁹⁶³ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 925.

sažetosti obrazloženja, Žalbeno veće se nije uverilo da je Pretresno veće počinilo primetnu grešku koja opravdava intervenciju. Žalbeno veće, shodno tome, odbija argumente tužilaštva u vezi s tim.

G. Zajednička žalba zbog propusta da se kazne individualizuju

1836. Tužilaštvo tvrdi da se "[o]dređivanjem identičnih kazni svakom od učesnika u UZP-u i svakom pomagaču i podržavaocu 'kazne [ne] individualiziraju' kako bi one odgovarale prilikama okrivljene osobe i težini djela".⁵⁹⁶⁴ Konkretno, tužilaštvo tvrdi da je, pri oceni težine zločina, Pretresno veće propustilo da adekvatno uzme u obzir ulogu svakog pojedinačnog žalioca i stepen njihovog učešća u zločinima.⁵⁹⁶⁵ Šainović navodi da Pretresno veće nije individualizovalo kazne, ali tvrdi da taj propust treba da dovede do smanjenja njegove kazne, a ne do njenog povećanja.⁵⁹⁶⁶ Lukić tvrdi da Pretresno veće nije individualizovalo kazne i time nije pridalo odgovarajuću težinu olakšavajućim faktorima za koje je zaključilo da su dokazani.⁵⁹⁶⁷

1837. Žalbeno veće najpre primećuje da je težište žalbe tužilaštva na propustu da se kazne individualizuju na osnovu komponente vezane za težinu zločina.⁵⁹⁶⁸ Žalbeno veće podseća da pretresna veća imaju "imperativnu obavezu [...] da kaznu individualiziraju kako bi ona bila odraz individualnih prilika optuženog i težine zločina, pri čemu posvećuju dužnu pažnju predmetu u cjelini".⁵⁹⁶⁹ Prema tome, težina zločina se pri odmeravanju kazne ne razmatra izolovano, već u vezi s otežavajućim, olakšavajućim i drugim faktorima.

1838. Žalbeno veće primećuje da, pri odmeravanju visine zatvorske kazne, Pretresno veće nije smatralo da treba da napravi razliku između Ojdanića i Lazarevića, kojima je za pomaganje i podržavanje zločina izrečena kazna zatvora u trajanju od po 15 godina, niti između Šainovića, Pavkovića i Lukića, kojima je za učešće u UZP-u izrečena kazna zatvora u trajanju od po 22 godine.⁵⁹⁷⁰ Međutim, iako je Pretresno veće priznalo da zločini koji se pripisuju svakom pojedinačnom optuženom nisu potpuno identični,⁵⁹⁷¹ ono je propustilo da navede da li je te razlike uzelo u obzir pri odmeravanju kazne. Na primer, Pavković je jedini osuđen za progon putem

⁵⁹⁶⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 121, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 593.

⁵⁹⁶⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 162-163, 166; Replika tužilaštva, par. 72. V. takođe Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 167-193. Prema rečima tužilaštva, iako je Pretresno veće "izvelo zaključke koji pokazuju težinu zločina", ono te zaključke nije uzelo u obzir u svrhu odmeravanja kazni. V. Replika tužilaštva, par. 73. Žalbeno veće primećuje da tužilaštvo "ne tvrdi da [Pretresno] Veće nije uzelo u obzir otežavajuće i olakšavajuće okolnosti". V. Replika tužilaštva, par. 72. V. takođe žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 611-612.

⁵⁹⁶⁶ Šainovićev žalbeni podnesak, par. 525-527. V. takođe Šainovićev odgovor, par. 168.

⁵⁹⁶⁷ Lukićev žalbeni podnesak, par. 826-829, 831-832. V. takođe *ibid.*, par. 31-33; Lukićev odgovor, par. 140-144.

⁵⁹⁶⁸ V. gore, fusnota 5965.

⁵⁹⁶⁹ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *D. Nikolić*, par. 19 (naglasak dodat) (unutrašnje reference izostavljene).

⁵⁹⁷⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1205.

⁵⁹⁷¹ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 1173 ("Za neke od zločina iz Optužnice Pretresno veće je ustanovilo da jesu počinjeni, ali da se ne mogu pripisati nekim ili svakom od optuženih").

seksualnih zlostavljanja u Ćirezu i Belegu,⁵⁹⁷² ali ipak nije napravljena razlika između kazne koja je izrečena njemu i kazni izrečenih Šainoviću i Lukiću.

1839. Osim toga, nije jasno da li je Pretresno veće pri odmeravanju kazni za svakog žalioca pojedinačno ocenilo olakšavajuće i otežavajuće faktore, kao i njihove različite uloge i učesće. Na primer, Pretresno veće je ocenilo olakšavajuće i otežavajuće faktore u vezi sa svakim pojedinačnim optuženim⁵⁹⁷³ i navelo razlike u ponašanju i ulogama između Šainovića, Pavkovića i Lukića u sprovođenju zajedničkog cilja UZP-a.⁵⁹⁷⁴ Ipak, svoj trojici je izreklo identične kazne jednostavno zato što su oni osuđeni na osnovu istog vida odgovornosti.⁵⁹⁷⁵ Žalbeno veće smatra da je, imajući u vidu obavezu Pretresnog veća da individualizuje kazne u skladu s prilikama optuženih i težinom zločina,⁵⁹⁷⁶ Pretresno veće pogrešilo kada nije individualizovalo kazne koje je izreklo.

1840. U tim okolnostima, Žalbeno veće delimično odobrava šesti žalbeni osnov Tužilaštva i odobrava Šainovićev podosnov 7(3) i Lukićev podosnov KK(1) u relevantnom delu. Žalbeno veće će eventualni uticaj tih zaključaka razmotriti dalje u tekstu.

H. Zaključak

1841. Žalbeno veće zaključuje da, izuzimajući argumente tužilaštva, Šainovića i Lukića koji se odnose na propust Pretresnog veća da individualizuje kazne i Lukićeve argumente u vezi s ocenom njegove predaje kao olakšavajuće okolnosti, strane u postupku nisu pokazale da je Pretresno veće pogrešilo pri odmeravanju izrečenih kazni. Shodno tome, Žalbeno veće delimično odobrava šesti žalbeni osnov tužilaštva, podosnov 7(3) Šainovićeve žalbe i podosnove KK(1) delimično i KK(3) Lukićeve žalbe. Žalbeno veće će eventualni uticaj tih zaključaka razmotriti dalje u tekstu. Žalbeno veće odbija sve druge žalbene osnove koje su žalioci i tužilaštvo izneli u pogledu odmeravanja kazni.

I. Uticaj zaključaka Žalbenog veća na kazne

1842. Žalbeno veće podseća na svoj zaključak da je Pretresno veće pogrešilo što nije individualizovalo kazne izrečene žaliocima.⁵⁹⁷⁷ Shodno tome, Žalbeno veće je s dužnom revnošću razmotrilo težinu zločina koji se pripisuju svakom od žalilaca. Osim toga, ono je pažljivo razmotrilo

⁵⁹⁷² Prvostepena presuda, tom 3, par. 788.

⁵⁹⁷³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1180-1204.

⁵⁹⁷⁴ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 285-477 (Šainović), 636-790 (Pavković), 936-1140 (Lukić).

⁵⁹⁷⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 1205, 1208, 1210, 1212.

⁵⁹⁷⁶ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Bralo*, par. 9, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 393; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *M. Nikolić*, par. 8; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Jokić*, par. 8; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 8; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 7; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *D. Nikolić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 717.

Šainovićeve, Pavkovićeve i Lukićeve postupke i doprinos UZP-u, i Lazarevićeve radnje kojima je pomogao prisilno raseljavanje, kao i činjenicu da je Žalbeno veće poništilo neke od zaključaka u vezi s tim.⁵⁹⁷⁸

1843. U vezi sa Šainovićem, Žalbeno veće podseća da je poništilo njegovu osuđujuću presudu za ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i za ubistvo i progon, putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti, počinjene pre 7. maja 1999, na primer, u gradu Đakovici, Korenici i Meji, Beloj Crkvi, Maloj Kruši, gradu Suvoj Reci, Izbici i kod Gornje Sudimlje.⁵⁹⁷⁹ Žalbeno veće takođe podseća da je poništilo njegovu osuđujuću presudu za deportaciju i nehumana dela (prisilno premeštanje), kao zločine protiv čovečnosti, počinjene u Tušilju i Turićevcu.⁵⁹⁸⁰ Žalbeno veće smatra da to poništavanje podrazumeva da je Šainovićeva krivica manja i da iziskuje preinačenje njegove kazne. Međutim, Šainović ostaje osuđen za vrlo teške zločine. U tim okolnostima, Žalbeno veće smanjuje Šainovićevu kaznu zatvora u trajanju od 22 godine na kaznu zatvora u trajanju od 18 godina.

1844. Kada je reč o Pavkoviću, Žalbeno veće podseća da je poništilo osuđujuće presude koje su mu izrečene za ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i ubistvo i progon, putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti, kad je reč o 274 od 287 kosovskih Albanaca ubijenih u Korenici i Meji i njihovoj okolini tokom operacije u dolini Reka.⁵⁹⁸¹ Žalbeno veće takođe podseća da je poništilo osuđujuće presude koje su mu izrečene za deportaciju i nehumana dela (prisilno premeštanje), kao zločine protiv čovečnosti, počinjene u Tušilju i Turićevcu.⁵⁹⁸² Međutim, Pavković ostaje osuđen za vrlo teške zločine.⁵⁹⁸³ U tim okolnostima, imajući u vidu ograničeni karakter tih poništenja, Žalbeno veće smatra da smanjenje kazne nije opravdano. Shodno tome, Žalbeno veće potvrđuje Pavkovićevu kaznu zatvora u trajanju od 22 godine.

1845. Kada je reč o Lukiću, Žalbeno veće podseća da je poništilo osuđujuće presude koje su mu izrečene za ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i ubistvo i progon, putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti, počinjene 1. aprila 1999. ili pre tog datuma, na primer, u Beloj Crkvi, Maloj Kruši, gradu Suvoj Reci, Izbici i gradu Đakovici.⁵⁹⁸⁴ Žalbeno veće takođe podseća da je

⁵⁹⁷⁷ V. gore, par. 1839.

⁵⁹⁷⁸ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 285-477 (Šainović), 636-790 (Pavković), 936-1140 (Lukić), 791-935 (Lazarević); gore, pododeljci VII.D, VII.E, VII.F i VIII.B.

⁵⁹⁷⁹ V. gore, pododeljak VII.D.5.(b).

⁵⁹⁸⁰ V. gore, pododeljci IV.E i VI.B.11.(d).

⁵⁹⁸¹ V. gore, pododeljak VI.C.2.

⁵⁹⁸² V. gore, pododeljci IV.E. i VI.B.11.(d).

⁵⁹⁸³ Žalbeno veće podseća da je poništilo zaključke Pretresnog veća da je Pavković doprineo UZP-u putem: (i) učešća u procesu naoružavanja nealbanskog stanovništva Kosova i razoružavanja albanskog stanovništva Kosova i (ii) razmeštanja snaga VJ-a na Kosovu, čime je prekršio Oktobarske sporazume (v. gore, pododeljak VII.E.2.(d)). Međutim, ono zaključuje da ta poništenja ne opravdavaju smanjenje njegove kazne.

⁵⁹⁸⁴ V. gore, pododeljak VII.F.8.(b).

poništilo osuđujuće presude koje su mu izrečene za ubistvo kad je reč o 274 od 287 kosovskih Albanaca ubijenih u Korenici i Meji i njihovoj okolini tokom operacije u dolini Reka.⁵⁹⁸⁵ Žalbena veće takođe podseća da mu je poništilo osuđujuće presude za deportaciju i nehumana dela (prisilno premeštanje), kao zločine protiv čovečnosti, počinjene u Tušilju i Turićevcu.⁵⁹⁸⁶ Žalbena veće smatra da ta poništavanja podrazumevaju da je Lukićeva krivica manja i da iziskuju preinačenje kazne. Pored toga, u tom kontekstu, Žalbena veće primećuje da je zaključilo da je njegovu predaju trebalo uzeti u obzir kao olakšavajući faktor.⁵⁹⁸⁷ Međutim, Lukić ostaje osuđen za vrlo teške zločine.⁵⁹⁸⁸ U tim okolnostima, Žalbena veće smanjuje Lukićevu kaznu zatvora u trajanju od 22 godine na kaznu zatvora u trajanju od 20 godina.

1846. Kada je reč o Lazareviću, Žalbena veće podseća da je poništilo njegove osuđujuće presude za deportaciju i nehumana dela (prisilno premeštanje), kao zločine protiv čovečnosti, počinjene u Tušilju, gradu Kačaniku i Turićevcu.⁵⁹⁸⁹ Iako je Pretresno veće Lazarevića proglasilo odgovornim kao pomagača i podržavaoca za tri oblika pomoći u činjenju deportacije i prisilnog premeštanja, Žalbena veće takođe podseća da je zaključilo da samo jedan oblik pomoći potkrepljuje njegovu osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje činjenja tih zločina.⁵⁹⁹⁰ Međutim, Žalbena veće smatra da ti zaključci imaju samo ograničen uticaj na Lazarevićevu ukupnu krivicu, budući da on ostaje osuđen za teške zločine. U tim okolnostima, Žalbena veće smanjuje Lazarevićevu kaznu zatvora u trajanju od 15 godina na kaznu zatvora u trajanju od 14 godina.

⁵⁹⁸⁵ V. gore, pododjeljak VI.C.2.

⁵⁹⁸⁶ V. gore, pododjeljci IV.E. i VI.B.11.(d).

⁵⁹⁸⁷ V. gore, pododjeljak IX.E.2.

⁵⁹⁸⁸ Žalbena veće smatra da poništenje zaključka Pretresnog veća da je Lukić doprineo UZP-u putem svog učešća u naoružavanju RPO-ova i razoružavanju albanskog stanovništva Kosova ne opravdava smanjenje njegove kazne (v. gore, pododjeljak VII.F.4(j)).

⁵⁹⁸⁹ V. gore, pododjeljci IV.E, VI.B.7.(a)(iii) i VI.B.11.(d).

⁵⁹⁹⁰ V. gore, pododjeljci VIII.B.3.(e), VIII.B.3.(f) i VIII.B.3.(g).

X. DISPOZITIV

1847. Iz gorenavedenih razloga, **ŽALBENO VEĆE**,

NA OSNOVU člana 25 Statuta i pravila 117 i 118 Pravilnika;

IMAJUĆI U VIDU pismene podneske svake od strana u postupku i argumentaciju koju su iznele na žalbenom pretresu održanom od 11. do 15. marta 2013;

ZASEDAJUĆI na otvorenoj sednici;

KAD JE REČ O NIKOLI ŠAINOVIĆU,

ODOBRAVA delimično Šainovićev četvrti žalbeni osnov i **PONIŠTAVA** osuđujuće presude koje su mu izrečene zato što je, učešćem u UZP-u, počinio ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i ubistvo i progon, putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti, u Beloj Crkvi, Maloj Kruši, gradu Suvoj Reci, Izbici, gradu Đakovici, Korenici i Meji, kao i kod Gornje Sudimlje (tačka 3 delimično, tačka 4 delimično i tačka 5 delimično);

ODOBRAVA podosnov 7(3) Šainovićeve žalbe u vezi s odmeravanjem kazne;

ODBIJA, uz suprotna mišljenja sudije Liua i sudije Tuzmukhamedova, Šainovićevu žalbu u svim drugim aspektima;

PONIŠTAVA *proprio motu* osuđujuće presude izrečene Šainoviću kao učesniku u UZP-u za deportaciju i nehumana dela (prisilno premeštanje), kao zločine protiv čovečnosti, počinjene u Tušilju (tačka 1 delimično i tačka 2 delimično);

PONIŠTAVA osuđujuće presude izrečene Šainoviću kao učesniku u UZP-u za deportaciju i nehumana dela (prisilno premeštanje), kao zločine protiv čovečnosti, počinjene u Turićevcu (tačka 1 delimično i tačka 2 delimično), usled delimičnog odobravanja podosnova 1(f) Lazarevićeve žalbe;

POTVRĐUJE, uz suprotna mišljenja sudije Liua i sudije Tuzmukhamedova, ostale osuđujuće presude izrečene Šainoviću po tačkama od 1 do 5;

USVAJA delimično, uz suprotna mišljenja sudije Liua i sudije Tuzmukhamedova, treći i četvrti žalbeni osnov tužilaštva i **ZAKLJUČUJE**, uz suprotna mišljenja sudije Liua i sudije Tuzmukhamedova, da je Pretresno veće pogrešilo što Šainovića nije proglasilo krivim zato što je učešćem u UZP-u počinio progon, putem seksualnih zlostavljanja, kao zločin protiv čovečnosti, u

Belegu, Ćirezu i Prištini (tačka 5 delimično), ali **ODBIJA**, uz suprotno mišljenje sudije Ramaroson, da mu u vezi s tim izrekne nove osuđujuće presude;

ODOBRAVA delimično šesti žalbeni osnov tužilaštva u vezi s odmeravanjem kazne;

ODBIJA žalbu tužilaštva u vezi sa Šainovićem u svim drugim aspektima;

PONIŠTAVA kaznu zatvora u trajanju od 22 godine i **IZRIČE** kaznu zatvora u trajanju od 18 godina, u koju se, na osnovu pravila 101(C) Pravilnika, uračunava vreme koje je proveo u pritvoru;

KAD JE REČ O NEBOJŠI PAVKOVIĆU,

ODBIJA Pavkovićevu žalbu u celosti;

PONIŠTAVA *proprio motu* osuđujuće presude izrečene Pavkoviću, kao učesniku u UZP-u, za deportaciju i nehumana dela (prisilno premeštanje) kao zločine protiv čovečnosti počinjene u Tušilju (tačka 1 delimično i tačka 2 delimično);

PONIŠTAVA osuđujuće presude izrečene Pavkoviću, kao učesniku u UZP-u, za deportaciju i nehumana dela (prisilno premeštanje), kao zločine protiv čovečnosti, počinjene u Turićevcu (tačka 1 delimično i tačka 2 delimično), usled delimičnog odobravanja podosnova 1(f) Lazarevićeve žalbe;

PONIŠTAVA osuđujuće presude izrečene Pavkoviću, kao učesniku u UZP-u, za ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i ubistvo i progon, putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti, kad je reč o 274 od 287 kosovskih Albanaca ubijenih u Korenici i Meji i okolini tokom operacije u dolini Reka (tačka 3 delimično, tačka 4 delimično i tačka 5 delimično), usled delimičnog odobravanja osnova Q Lukićeve žalbe;

POTVRĐUJE ostale osuđujuće presude izrečene Pavkoviću po tačkama od 1 do 5;

USVAJA delimično četvrti žalbeni osnov tužilaštva i **ZAKLJUČUJE** da je Pretresno veće pogrešilo što Pavkovića nije proglasilo krivim zato što je učešćem u UZP-u počinio progon, putem seksualnih zlostavljanja, kao zločin protiv čovečnosti, u Prištini (tačka 5 delimično), ali **ODBIJA**, uz suprotno mišljenje sudije Ramaroson, da mu u vezi s tim izrekne nove osuđujuće presude;

ODOBRAVA delimično šesti žalbeni osnov tužilaštva u vezi s odmeravanjem kazne;

ODBIJA žalbu tužilaštva u vezi s Pavkovićem u svim drugim aspektima;

POTVRĐUJE kaznu zatvora u trajanju od 22 godine, u koju se, na osnovu pravila 101(C) Pravilnika, uračunava vreme koje je proveo u pritvoru;

KAD JE REČ O VLADIMIRU LAZAREVIĆU,

ODOBRAVA delimično podosnove 1(f) i 1(i) Lazarevićeve žalbe i **PONIŠTAVA** osuđujuće presude koje su mu izrečene za pomaganje i podržavanje deportacije i nehumanih dela (prisilno premeštanje), kao zločine protiv čovečnosti, počinjene u Turićevcu i gradu Kačaniku (tačka 1 delimično i tačka 2 delimično);

ODOBRAVA delimično podosnove 3(e), 3(h) i 3(i) Lazarevićeve žalbe i **PONIŠTAVA ZAKLJUČKE** Pretresnog veća da je (i) njegov propust da preduzme odgovarajuće istražne i kaznene mere značajno doprineo činjenju zločina prisilnog premeštanja i deportacije od strane snaga VJ-a i da je (ii) njegov obilazak jedinica VJ-a dao ohrabrenje i moralnu podršku snagama VJ-a angažovanim na prisilnom raseljavanju;

ODBIJA Lazarevićevu žalbu u svim drugim aspektima;

PONIŠTAVA *proprio motu* osuđujuće presude izrečene Lazareviću za pomaganje i podržavanje deportacije i nehumanih dela (prisilno premeštanje), kao zločine protiv čovečnosti, počinjene u Tušilju (tačka 1 delimično i tačka 2 delimično);

POTVRĐUJE ostale osuđujuće presude izrečene Lazareviću po tački 1 i tački 2;

USVAJA delimično peti žalbeni osnov tužilaštva i **ZAKLJUČUJE** da je Pretresno veće pogrešilo što Lazarevića nije proglasilo krivim za pomaganje i podržavanje deportacije i nehumanih dela (prisilno premeštanje), kao zločina protiv čovečnosti, počinjenih u Žabaru, Dušanovu, Sojevu, Starom Selu i Mirosavlju (tačka 1 delimično i tačka 2 delimično), ali **ODBIJA**, uz suprotno mišljenje sudije Ramarason, da mu izrekne nove osuđujuće presude u vezi s tim;

ODOBRAVA delimično šesti žalbeni osnov tužilaštva u vezi s odmeravanjem kazne;

ODBIJA žalbu tužilaštva u vezi s Lazarevićem u svim drugim aspektima;

PONIŠTAVA kaznu zatvora u trajanju od 15 godina i **IZRIČE** kaznu zatvora u trajanju od 14 godina, u koju se, na osnovu pravila 101(C) Pravilnika, uračunava vreme koje je proveo u pritvoru;

KAD JE REČ O SRETENU LUKIĆU,

ODOBRAVA delimično podosnov O(1)(e) i osnov Q Lukićeve žalbe i **PONIŠTAVA** osuđujuće presude koje su mu izrečene zato što je učešćem u UZP-u počinio ubistvo, kao kršenje zakona i običaja ratovanja, i ubistvo i progon, putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti, u Beloj Crkvi, Maloj Kruši, gradu Suvoj Reci, Izbici i gradu Đakovici, kao i kad je reč o 274 od 287 kosovskih Albanaca ubijenih u Korenici i Meji i okolini tokom operacije u dolini Reka (tačka 3 delimično, tačka 4 delimično i tačka 5 delimično);

ODOBRAVA delimično podosnove KK(3) i KK(1) Lukićeve žalbe u vezi s odmeravanjem kazne;

ODBIJA Lukićevu žalbu u svim drugim aspektima;

PONIŠTAVA *proprio motu* osuđujuće presude izrečene Lukiću, kao učesniku u UZP-u, za deportaciju i nehumana dela (prisilno premeštanje), kao zločine protiv čovečnosti, počinjene u Tušilju (tačka 1 delimično i tačka 2 delimično);

PONIŠTAVA osuđujuće presude izrečene Lukiću, kao učesniku u UZP-u, za deportaciju i nehumana dela (prisilno premeštanje), kao zločine protiv čovečnosti, počinjene u Turićevcu (tačka 1 delimično i tačka 2 delimično), usled delimičnog odobravanja podosnova 1(f) Lazarevićeve žalbe;

POTVRĐUJE ostale osuđujuće presude izrečene Lukiću po tačkama od 1 do 5;

USVAJA delimično treći i četvrti žalbeni osnov tužilaštva i **ZAKLJUČUJE** da je Pretresno veće pogrešilo što Lukića nije proglasilo krivim zato što je učešćem u UZP-u počinio progon, putem seksualnih zlostavljanja, kao zločin protiv čovečnosti, u Belegu, Ćirezu i Prištini (tačka 5 delimično), ali **ODBIJA**, uz suprotno mišljenje sudije Ramaroson, da mu izrekne nove osuđujuće presude u vezi s tim;

ODOBRAVA delimično šesti žalbeni osnov tužilaštva u vezi s odmeravanjem kazne;

ODBIJA žalbu tužilaštva u vezi s Lukićem u svim drugim aspektima;

PONIŠTAVA kaznu zatvora u trajanju od 22 godine i **IZRIČE** kaznu zatvora u trajanju od 20 godina, u koju se, na osnovu pravila 101(C) Pravilnika, uračunava vreme koje je proveo u pritvoru;

ODLUČUJE da ova presuda stupa odmah na snagu na osnovu pravila 118 Pravilnika;

NALAŽE da, u skladu s pravilom 103(C) i 107 Pravilnika, žalioци ostanu u pritvoru Međunarodnog suda dok ne budu završene pripreme za njihov transfer u države u kojima će izdržavati kazne.

Sačinjeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je merodavan engleski tekst.

/potpis na originalu/

Liu Daqun,

predsedavajući sudija

/potpis na originalu/

Mehmet Güney,

sudija

/potpis na originalu/

Fausto Pocar,

sudija

/potpis na originalu/

Arlette Ramaroson,

sudija

/potpis na originalu/

Bakhtiyar Tuzmukhamedov,

sudija

Sudija Liu Daqun prilaže delimično suprotno mišljenje i deklaraciju.

Sudija Arlette Ramaroson prilaže suprotno mišljenje.

Sudija Bakhtiyar Tuzmukhamedov prilaže suprotno mišljenje.

Dana 23. januara 2014,

U Hagu,

Holandija

XI. DELIMIČNO SUPROTNO MIŠLJENJE I

DEKLARACIJA SUDIJE LIUA

1. U ovoj Presudi, većina članova Veća podržava osuđujuću presudu izrečenu Šainoviću na osnovu treće kategorije UZP-a za ubistvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja i za ubistvo i progon, putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti.¹ Pored toga, većina članova Veća proglasila je Šainovića krivim, na osnovu treće kategorije UZP-a, za progon, putem seksualnih zlostavljanja, kao zločin protiv čovečnosti.² Iz dole navedenih razloga, uz dužno poštovanje, ne slažem se sa zaključcima većine članova Veća da je Šainović mogao da predvidi te zločine, i da je stoga odgovoran za njih na osnovu treće kategorije UZP-a.

2. Pored toga, iako se slažem sa zaključcima navedenim u Presudi i dispozitivu, izuzimajući zaključke navedene u ovom suprotnom mišljenju, prilažem Deklaraciju kako bih predočio svoja gledišta o jednom pravnom pitanju koje se tamo razmatra, a to je odgovornost za krivično delo koje iziskuje posebnu nameru na osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata (dalje u tekstu: treća kategorija UZP-a).

A. Delimično suprotno mišljenje: Šainovićeva odgovornost za ubistvo i seksualna zlostavljanja na osnovu treće kategorije UZP-a

3. Pretresno veće je zaključilo da je Šainović od početka kampanje prisilnog raseljavanja krajem marta 1999. mogao da predvidi da će snage VJ-a i MUP-a počiniti i ubistva.³ Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo u nekoliko aspekata pri oceni dokaza⁴ i zaključuje da informacije koje su Šainoviću bile dostupne pre 7. maja 1999. nisu bile dovoljne da bi on mogao da predvidi, konkretno, ubistva.⁵ Međutim, većina članova Veća zaključuje da je od 7. maja 1999. Šainović mogao da predvidi da bi ubistva mogla biti počinjena i da je voljno preuzeo taj rizik. Shodno tome, većina članova Veća potvrđuje osuđujuću presudu izrečenu Šainoviću za ubistva počinjena otprilike 25. maja 1999. u Dubravi.⁶

4. Zaključak većine članova Veća u vezi s tim da je Šainović od tog datuma mogao da predvidi ubistva zasniva se u suštini samo na jednom dokazu.⁷ To je dokaz o sastanku održanom 7. maja 1999, tokom kojeg je Šainović rekao da "[n]ema privatnih ratova i ne treba dozvoliti da se ubija

¹ Drugostepena presuda, par. 1083.

² Drugostepena presuda, par. 1582.

³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 470.

⁴ V. Drugostepena presuda, par. 1070-1075, 1078.

⁵ Drugostepena presuda, par. 1081, 1083.

⁶ Drugostepena presuda, par. 1082-1083.

⁷ V. Drugostepena presuda, par. 1077, 1080-1083.

privatno".⁸ Većina članova Veća obrazlaže da taj dokaz "pokazuj[e] da je Šainović bio svestan da se na Kosovu oko 7. maja 1999. vrše ubijanja", pa stoga potkrepljuje zaključak da je tog datuma Šainović mogao da predvidi da će srpske snage možda počiniti ubistva tokom sprovođenja zajedničkog cilja.⁹ Ja ne delim mišljenje većine članova Veća da je to jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz činjenice da je Šainović tokom sastanka održanog 7. maja 1999. upotrebio izraz "da se ubija privatno".

5. Konkretno, po mom mišljenju, taj dokaz nije dovoljan da se utvrdi da je Šainović mogao predvideti da bi mogla biti počinjena ubistva, koja predstavljaju ratne zločine ili konkretno zločine protiv čovečnosti, za razliku od pojedinačnih slučajeva ubistava koja nisu bila povezana s operacijama koje su VJ i MUP izvodili prilikom sprovođenja zajedničkog plana.¹⁰ U najmanju ruku, smatram da nije jasno šta se tačno podrazumeva pod izrazom "da se ubija privatno". Takođe napominjem da Šainović izraz "da se ubija privatno" koristi uopšteno – on u vezi s tim ne upućuje ni na kakav konkretan incident niti na drugi način ukazuje na to da se taj izraz odnosi na neko konkretno saznanje ili svest o ranijem ili aktuelnom činjenju ubistava od strane srpskih snaga.¹¹ U tim okolnostima, nisam ubeđen da ta izolovana izjava sama po sebi potvrđuje zaključak da je Šainović mogao da predvidi da će srpske snage tokom sprovođenja zajedničkog plana počiniti ubistva, i tako potkrepljuje osuđujuću presudu koja mu je izrečena na osnovu treće kategorije UZP-a. Pored toga, značajno je da Šainović ne samo da je izjavio da "*ne treba dozvoliti* da se ubija privatno", već je zatim dao uputstvo da "[t]akve odnose treba odmah *sankcionisati*".¹² Imajući u vidu te izjave, ne mogu da zaključim da je jedini razuman zaključak bio da je Šainović voljno preuzeo rizik da bi ti zločini mogli da se dogode.

6. U vezi sa seksualnim zlostavljanjima, većina članova Veća zaključuje da je Šainović mogao da predvidi seksualna zlostavljanja, počinjena kao oblik progona, 29. marta 1999. ili otprilike tog datuma u Belegu, sredinom aprila 1999. u Ćirezu i 1. aprila i krajem maja 1999. u Prištini.¹³ U prilog tom zaključku, većina članova Veća oslanja se na činjenicu da je Šainović znao da su razna krivična dela i dela nasilja bila počinjena protiv albanskih stanovnika Kosova i 1998. i 1999, pa da je stoga bio svestan "konteksta u kojem je vršeno prisilno raseljavanje, uključujući 'humanitarnu

⁸ DP P1996, str. 3. V. Drugostepena presuda, par. 1077, 1080; Prvostepena presuda, tom 3, par. 140, 344, 455, gde se upućuje na DP P1996, str. 3.

⁹ V. Drugostepena presuda, par. 1081-1082.

¹⁰ Naime, po mom mišljenju, nije bilo dovoljno da je Šainović samo mogao da predvidi mogućnost počinjenja običnih ubistava. Umesto toga, da bi se pripisala odgovornost na osnovu treće kategorije UZP-a, moralo je da mu bude predvidivo da bi srpske snage mogle počiniti ubistva koja predstavljaju ratne zločine i zločine protiv čovečnosti.

¹¹ U vezi s tim, izjava koju je Šainović dao na sastanku održanom 7. maja 1999. mora se tumačiti u ispravnom kontekstu, odnosno u kontekstu, po svemu sudeći, političkog govora u kojem Šainović daje uopštene izjave o tome kako Srbija treba načelno da postupa u ratu (v. DP 1996, str. 2-4).

¹² DP P1996, str. 3 (naglasak dodat).

¹³ Drugostepena presuda, par. 1582.

katastrofu".¹⁴ Većina članova Veća navela je obrazloženje da je, "[i]majuci u vidu da je bio svestan atmosfere agresije i nasilja koje je preovlađivalo, [...] Šainović znao da su kosovske Albanke koje su silom isterane iz svojih domova postajale posebno ranjive".¹⁵ Ja ne mogu da se složim s većinom članova Veća po pitanju ovog zaključka.

7. Konkretno, osporavam činjenicu da se većina članova Veća oslanja samo na "ukupne okolnosti u kojima je vršeno prisilno raseljavanje albanskog stanovništva Kosova, kao i Šainovićovo znanje za njega" kako bi zaključila da je on mogao razumno da predvidi da će srpske snage počiniti seksualna zlostavljanja.¹⁶ Smatram da je obrazloženje većine članova Veća u vezi s tim neubedljivo i spekulativno. Po mom mišljenju, dokazi u spisu nisu dovoljni da bi potvrdili da je jedini razuman zaključak taj da je Šainović mogao predvideti da će doći do progona putem seksualnih zlostavljanja. Po mom mišljenju, Šainovićovo znanje o okolnostima u kojima je vršeno prisilno raseljavanje albanskog stanovništva Kosova nije moglo samo po sebi da mu ukaže na to da bi tokom operacija srpskih snaga moglo biti počinjeno seksualno nasilje. Drugim rečima, činjenica da je Šainović bio svestan atmosfere nesigurnosti, koja je albansko stanovništvo Kosova, uključujući prevashodno žene, činila izloženim širokom dijapazonu krivičnih dela ne navodi na jedini razuman zaključak da je u skladu s tim predvideo mogućnost počinjenja konkretno seksualnih zlostavljanja.

8. Takođe je važno napomenuti da na osnovu dokaza nije utvrđeno da je Šainović pre 17. maja 1999. bio obavešten o tome da srpske snage vrše silovanja ili druge oblike seksualnog nasilja nad ženama. Umesto toga, većina članova Veća upućuje na Šainovićevu svest o činjenju drugih konkretnih vrsta zločina, kao što su paljenje, pljačkanje i prekomerna upotreba sile. Po mom mišljenju, iz samo te činjenice ne sledi nužno samo jedan razuman zaključak – da je on stoga bio svestan da bi srpske snage tokom sprovođenja zajedničkog cilja mogle počiniti konkretno seksualna zlostavljanja.¹⁷ Imam u vidu činjenicu da, u kontekstu odgovornosti na osnovu treće kategorije UZP-a, nije suštinski važno da optuženi bude svestan da je ranije bilo zločina da bi mogao da predvidi taj isti zločin. Međutim, predvidivost se mora dokazati u svetlu informacija koje su optuženom bile dostupne i konkretnih okolnosti predmeta.¹⁸ U okolnostima ovog predmeta, nisam uveren da se zaključak o traženoj predvidivosti od strane Šainovića može izvesti samo na osnovu njegovog znanja o opštem kontekstu i okolnostima kampanje prisilnog raseljavanja, posebno imajući u vidu sledeće: (i) Šainovićev položaj političkog koordinadora; (ii) shodno tome, njegovu

¹⁴ Drugostepena presuda, par. 1581.

¹⁵ Drugostepena presuda, par. 1581.

¹⁶ V. Drugostepena presuda, par. 1581-1582.

¹⁷ Ali, v. Drugostepena presuda, par. 1581.

¹⁸ V., npr., Odluka u vezi s trećom kategorijom UZP-a u predmetu *Karadžić*, par. 18

udaljenost ne samo od lokacija zajedničkih operacija na kojima su se zločini dogodili,¹⁹ već i u smislu njegovog odnosa prema neposrednim izvršiocima; i (iii) informacije koje su mu stoga bile dostupne.²⁰

9. Napominjem da većina članova Veća u svom obrazloženju takođe upućuje na dokaze o tome da su Šainoviću na sastanku održanom 17. maja 1999. predočene konkretne informacije o vršenju silovanja.²¹ Imajući u vidu zaključak većine članova Veća da je Šainović gotovo dva meseca pre tog sastanka već mogao da predvidi da će doći do seksualnih zlostavljanja, jasno je da ovaj dokaz ne potkrepljuje ukupni zaključak članova Veća.²² U svakom slučaju, po mom mišljenju, ti dodatni dokazi, čak i ako se posmatraju zajedno s drugim dokazima na koje se oslonila većina članova Veća, ne pokazuju da je mogućnost da bi seksualna zlostavljanja mogla biti počinjena bila *dovoljno znatna* da bi ih Šainović mogao predvideti. U tom pogledu, napominjem da je taj dokaz od 17. maja 1999. zapravo iskaz Aleksandra Vasiljevića da su na tom sastanku podneti izveštaji o zločinima, kao što su silovanja, koja su počinili vojnici.²³ Međutim, u njegovom svedočenju nema konkretnih podataka ni pojedinosti o tome šta je u tom pogledu na sastanku bilo preneto u vezi s vršenjem silovanja.²⁴

10. Iz gorenavedenih razloga, smatram da dokazi u spisu nisu dovoljna potkrepa za konstataciju da je jedini razuman zaključak taj da je Šainović mogao da predvidi ubistva i seksualna zlostavljanja. U tim okolnostima, smatram da Šainović stoga ne treba da bude proglašen odgovornim, na osnovu treće kategorije UZP-a, za ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i ubistvo i progon, putem ubistva i seksualnih zlostavljanja, kao zločine protiv čovečnosti.

B. Deklaracija: Primena treće kategorije UZP-a na krivična dela koja iziskuju posebnu nameru

11. Žalbeno veće je potvrdilo osuđujuće presude izrečene Šainoviću, Pavkoviću i Lukiću na osnovu treće kategorije UZP-a za, između ostalog, progon, putem ubistva i razaranja ili nanošenja štete verskim objektima, kao zločin protiv čovečnosti.²⁵ Žalbeno veće takođe potvrđuje osuđujuću

¹⁹ Iako je većina članova Pretresnog veća zaključila da je Šainović bio na Kosovu tokom perioda kada je tamo počinjena većina zločina, primećujem da nema dovoljno čvrstih dokaza o tome šta je on video.

²⁰ U vezi s tim, moje je mišljenje da su informacije o događajima na terenu i načelna saznanja o njima bili manje dostupni Šainoviću nego Pavkoviću i Lukiću.

²¹ Drugostepena presuda, par. 1581, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 351, 472, i reference na koje se tamo poziva.

²² Drugostepena presuda, par. 1581-1582.

²³ V. DP P2600, par. 63-65. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 350-351, 470-472, gde se upućuje na DP P2600, par. 65-68, DP P2589, T. 15999-16004; DP P2592. V. takođe DP P605, str. 869-870.

²⁴ V. DP P2600, par. 65.

²⁵ Drugostepena presuda, par. 1083, 1093, 1283, 1541, 1549. Žalbeno veće potvrđuje osuđujuće presude koje su Šainoviću i Lukiću izrečene za ubistvo samo u odnosu na neke slučajeve ubistva. Međutim, kako je gore razmotreno, ne slažem se sa zaključcima u vezi sa Šainovićevom odgovornošću za ubistvo.

presudu izrečenu Pavkoviću na osnovu treće kategorije UZP-a za progon, putem seksualnih zlostavljanja, kao zločin protiv čovečnosti.²⁶ Pored toga, Žalbena veće zaključuje da su Šainović²⁷ i Lukić odgovorni, na osnovu treće kategorije UZP-a, za progon, putem seksualnih zlostavljanja, kao zločin protiv čovečnosti.²⁸ Nije zaključeno da su Šainović, Pavković i Lukić posedovali posebnu nameru traženu za progon kao zločin protiv čovečnosti.

12. Iako uvažavam da je u praksi Međunarodnog suda dozvoljeno izreći osuđujuće presude na osnovu treće kategorije UZP-a za krivična dela koja iziskuju posebnu nameru, kao što je progon,²⁹ uz dužno poštovanje, ne slažem se s tim pristupom. Iz razloga koje ukratko iznosim u nastavku, mislim da treću kategoriju UZP-a ne treba primenjivati na krivična dela koja iziskuju posebnu nameru, kao što su genocid i progon.³⁰ Konkretno, smatram da je takav pristup izuzetno problematičan jer njegova primena može da dovede do paradoksalnog rezultata da optuženi bude kao saizvršilac proglašen odgovornim za krivično delo koje iziskuje posebnu nameru, iako nije ispunjen traženi standard *mens rea* za to krivično delo.

13. Genocid i progon kao zločini protiv čovečnosti iziskuju ne samo nameru da se počini krivično delo u osnovi, već i dalju posebnu nameru – odnosno nameru da se zaštićena grupa uništi u celini ili delimično (u slučaju genocida) ili nameru da se izvrši diskriminacija na rasnoj, verskoj ili političkoj osnovi (u slučaju progona). Poseban element svesti *dolus specialis* izdvaja genocid i progon od drugih krivičnih dela koja spadaju u nadležnost Međunarodnog suda³¹ i načelno odražava veliku težinu koja se pridaje tim dvama krivičnim delima.³² U tom kontekstu, traženjem dokaza o posebnoj nameri obezbeđuje se da se osuđujuće presude za genocid i progon, kao zločine protiv

²⁶ Drugostepena presuda, par. 1283. Žalbena veće je takođe proglasilo Pavkovića odgovornim, na osnovu treće kategorije UZP-a, za progon, putem seksualnih zlostavljanja, kao zločin protiv čovečnosti, kad je reč o tri dodatna slučaja seksualnih zlostavljanja (Drugostepena presuda, par. 1603). Međutim, u okolnostima ovog predmeta, Žalbena veće odbija da u žalbenom postupku izrekne nove osuđujuće presude u vezi s ta tri dodatna slučaja seksualnog zlostavljanja (Drugostepena presuda, par. 1604).

²⁷ Međutim, kako je gore razmotreno, ne slažem se sa zaključcima u vezi sa Šainovićevom odgovornošću za progon, putem seksualnih zlostavljanja, kao zločin protiv čovečnosti.

²⁸ Drugostepena presuda, par. 1582, 1592. Međutim, u okolnostima ovog predmeta, Žalbena veće odbija da u žalbenom postupku izrekne nove osuđujuće presude u vezi s tim seksualnim zlostavljanjima (Drugostepena presuda, par. 1604).

²⁹ V. *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-A, Odluka po interlokutornoj žalbi, 19. mart 2004. (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Brđanin*), par. 5-10; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 38; *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, Odluka po predlogu za donošenje oslobađajuće presude, 16. jun 2004, par. 291.

³⁰ Iako ovde govorim samo o genocidu i progonu kao zločinima protiv čovečnosti, napominjem da krivično delo nasilja ili pretnji nasiljem kao ratni zločin iziskuje posebnu nameru da se raširi teror među civilnim stanovništvom (v., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 104), pa, po mom mišljenju, stoga treba da se izuzme iz okvira treće kategorije UZP-a. Iako se u ovom predmetu ne radi o tom krivičnom delu, ono je, kao i genocid, ipak relevantno za ovu deklaraciju.

³¹ V., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 305; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 184; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 137; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 498. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 134.

³² V., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 134 ("Genocid je jedan od najtežih zločina poznatih čovječanstvu i njegova težina se ogleda u strogim zahtjevima u pogledu posebne namjere.").

čovečnosti, ne izriču olako.³³ U tom kontekstu, važno je u potpunosti sagledati prirodu tog elementa kao integralnog dela strukture tih krivičnih dela.

14. Kao konstitutivni element tih krivičnih dela, taj *dolus specialis* iziskuje da namera izvršioca prevazilazi samo zabranjeno delo (odnosno "uslov više – određena namera"³⁴). Na primer, da li lišavanje života neke osobe doseže prag genocida ili progona, naspram običnog ubistva, zavisi od postojanja tražene posebne namere u svesti izvršioca. Konkretno, kada je reč o progonu, potrebno je da izvršilac poveže svoje postupke (*actus reus*) s namerom vršenja diskriminacije žrtve na rasnoj, verskoj ili političkoj osnovi. U tom smislu, stanje svesti izvršioca kvalifikuje *actus reus*, određujući, kao posledica toga, prirodu i karakterizaciju krivičnog dela.

15. Iz toga sledi da *mens rea* tražena za krivična dela koja iziskuju posebnu nameru (*dolus specialis*) nije spojiva sa standardom *dolus eventualis* ili grubog nehata, koji se sastoji samo od svesti pojedinca i prihvatanja rizika da bi njegovi postupci možda mogli da dovedu do određene posledice.³⁵ Taj standard očigledno ne doseže viši prag *mens rea* koji se mora ispuniti da bi se potkrepila osuđujuća presuda za krivična dela koja iziskuju posebnu nameru, kao što su genocid ili progon. Na primer, nije dovoljno da izvršilac samo prihvata mogućnost da on zapravo postupa na način koji je diskriminatorski ili da je svestan te mogućnosti. Naprotiv, izvršilac mora svesno nastojati ili nameravati da izvrši diskriminaciju kao dalji cilj svojih postupaka. U odsustvu dokaza da je izvršilac postupao s takvom posebnom namerom ili ciljem, zločin nije realizovan i ne može se izreći osuđujuća presuda za činjenje krivičnog dela koje iziskuje posebnu nameru, kao što su genocid ili progon. Shodno tome, fizičkom izvršiocu se ne može izreći osuđujuća presuda za krivično delo koje iziskuje posebnu nameru u slučaju kada je dokazan samo *dolus eventualis*.

16. Po mom mišljenju, prepreka za izricanje osuđujućih presuda u takvim okolnostima u odnosu na fizičke izvršioce mora se takođe primenjivati na lica koja se smatraju odgovornim na osnovu učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu. U vezi s tim, napominjem da je Žalbeno veće u Odluci u predmetu *Brđanin* ipak stalo na stanovište da se optuženom može izreći osuđujuća presuda za genocid na osnovu treće kategorije UZP-a, čak i u slučajevima kad optuženi nije posedovao traženu posebnu nameru, ali ako je mogao razumno da predvidi da bi mogao biti počinjen zločin s genocidnom namerom.³⁶ U prilog svom zaključku, Žalbeno veće je obrazložilo da se treća

³³ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 37.

³⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 552.

³⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 101-103; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 220. Drugim rečima, *dolus eventualis* podrazumeva situaciju u kojoj optuženi predviđa moguće posledice svog postupanja, ali ipak nastavlja da tako postupa bez obzira na te posledice (odnosno, nehavno).

³⁶ Odluka u predmetu *Brđanin*, par. 6. V. takođe *ibid.*, par. 9 ("[p]od uslovom da je pokazan standard koji je primenjiv [...], tj. 'razumno predvidive i prirodne posledice', optuženom se može pripisati krivična odgovornost za bilo koji zločin koji ne spada u okvir dogovorenog udruženog zločinačkog poduhvata").

kategorija UZP-a "ne razlikuje [...] od drugih oblika krivične odgovornosti za koje se ne traži dokaz o namjeri optuženog da počini zločin prije nego što mu se može pripisati krivična odgovornost", kao što su komandna odgovornost i pomaganje i podržavanje.³⁷ Po mom mišljenju, to obrazloženje ima suštinski nedostatak jer ne uzima u obzir niti uvažava da ti drugi vidovi odgovornosti predstavljaju, svaki za sebe, vidove krivične odgovornosti koji su drugačiji i nižeg stepena nego u slučaju odgovornosti na osnovu UZP-a.³⁸

17. Konkretno, u sve tri svoje manifestacije, UZP je oblik činjenja, pa se stoga razlikuje od drugih sekundarnih vidova odgovornosti predviđenih članom 7(1) Statuta, a to su planiranje, podsticanje, naređivanje i pomaganje i podržavanje.³⁹ Prema tome, ne bi trebalo da postoji razlika u konstitutivnim elementima potrebnim da se utvrdi krivica neposrednog izvršioca u poređenju s krivicom učesnika u UZP-u, koji je odgovoran kao saizvršilac.⁴⁰ Stoga, iako u prvoj i drugoj kategoriji UZP-a subjektivni element može da obuhvati odgovornost za krivična dela počinjena s posebnom namerom,⁴¹ uslov *mens rea* za treću kategoriju UZP-a (*dolus eventualis*) ne može se pomiriti sa krivičnim delima koja iziskuju posebnu nameru, budući da taj oblik odgovornosti obuhvata kriminalno ponašanje za koje nije postojala posebna namera, već se ono samo moglo predvideti i bilo je prihvaćeno.⁴² Prema trećoj kategoriji UZP-a, optuženom stoga može biti

³⁷ Odluka u predmetu *Brđanin*, par. 7. U vezi s tim, Žalbeno veće je navelo i da "[č]injenica da se treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata može razlikovati u odnosu na druge vidove odgovornosti ovde nije relevantna" (*ibid.*, par. 9).

³⁸ Up. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 92; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 75. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 91-92. To ne znači da odgovornost po osnovu pomaganja i podržavanja ili komandne odgovornosti ne može u određenim uslovima, zavisno od težine krivičnog dela i ličnih prilika optuženog, da opravdava kaznu koja je jednaka ili stroža od kazne koja može biti izrečena glavnom izvršiocu zločina.

³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 662; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 79-80; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 188, 191-192; *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br.: IT-99-37-AR72, Odluka po prigovoru Dragoljuba Ojdanića na nenadležnost – udruženi zločinački poduhvat, 21. maj 2003, par. 20. Karakterizacija UZP-a kao oblika činjenja, uključujući njegov treći ili prošireni vid, takođe se logično podrazumeva u konceptu njegove strukture. Naime, odgovornost na osnovu UZP-a sledi strukturu značajnog doprinosa i namere (da se sprovede zajednički zločinački cilj), nasuprot strukturi značajnog doprinosa i znanja ili svesti, koja je povezana sa sekundarnom odgovornošću (v., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 662).

⁴⁰ Up. Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 191 ("Iako samo neki od članova grupe mogu fizički počinuti krivično djelo (ubistvo, istrebljenje, bezobzirno razaranje gradova, naselja i sela, itd.), učešće i doprinos drugih članova grupe često je ključno u omogućavanju izvršenja tog krivičnog djela. Iz ovoga slijedi da moralna težina takvog učestvovanja često nije nimalo manja – zapravo nimalo različita – od moralne težine onih koji izvrše navedena djela."). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 80, 109-110.

⁴¹ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 109-110 (gde se navodi da se "mora dokazati da učesnici u osnovnom ili sistemskom obliku udruženog zločinačkog poduhvata dijele nužnu namjeru glavnih počinilaca. Stoga, kada je riječ o krivičnom djelu progona, tužilaštvo mora dokazati da je optuženi dijelio zajedničku diskriminatornu namjeru udruženog zločinačkog poduhvata.").

⁴² Up. Specijalni međunarodni sud za Liban, predmet br. STL-11-01/I, "Interlokutorna odluka u vezi s merodavnim pravom: terorizam, zavera, krvni delikti, činjenje, kumulativne optužbe", 16. februar 2011. (dalje u tekstu: Odluka STL-a po interlokutornoj žalbi), par. 248. Prema trećoj kategoriji UZP-a, krivična odgovornost se može pripisati učesniku u UZP-u za krivično delo koje izlazi iz okvira zajedničkog cilja ako se, u okolnostima datog predmeta, moglo predvideti da bi jedan ili više učesnika u UZP-u ili lica koja je koristio bilo koji učesnik u UZP-u mogli da izvrše to krivično delo, a optuženi je voljno preuzeo taj rizik – odnosno, da je, svestan da je to krivično delo moguća posledica sprovođenja UZP-a, odlučio da učestvuje u UZP-u (Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 168; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 225; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, 411; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 87; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 228. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204, 220 ("[o]no što se traži je stanje svijesti u kome je neka osoba, iako nije namjeravala prouzročiti izvjesni rezultat, bila svjesna da će akcije grupe najvjerovatnije dovesti do tog rezultata, a ipak je svojom voljom pristala na taj rizik.")).

izrečena osuđujuća presuda za činjenje genocida ili progona bez obzira na to što on nije imao nameru da postigne dalji i primarni cilj – odnosno, posebnu nameru da uništi ili da izvrši diskriminaciju – koja predstavlja osnovno obeležje tih krivičnih dela.⁴³ Ja stoga smatram uverljivim reči pokojnog sudije Cassesea da "ko god da je odgovoran prema trećoj kategoriji UZP-a, taj ima drugačiju *mens rea* od namere 'primarnog počinioaca': ipak, budući da 'sekundarni počinilac' snosi odgovornost za isti zločin kao i 'primarni počinilac', 'udaljenost' između subjektivnog elementa te dvojice počinilaca ne sme biti tako dramatična kao u slučaju krivičnih dela koja iziskuju posebnu nameru. U suprotnom, ključni pojmovi 'lične krivice' i 'uzročnosti' izgubili bi smisao".⁴⁴

18. Shodno tome, po mom mišljenju, opseg treće kategorije UZP-a treba da bude ograničen i ne sme uopšte da obuhvata krivična dela koja iziskuju posebnu nameru. Smatram da bi se izricanjem osuđujuće presude optuženom koji je samo predvideo činjenje krivičnog dela koje iziskuje posebnu nameru i prihvatio taj rizik – ali nije posedovao traženi *dolus specialis* – ili zaobišao ključni element tog krivičnog dela⁴⁵ ili promenila priroda vida odgovornosti, čime bi se stvorio *tertium genus* između odgovornosti glavnog počinioaca i odgovornosti saučesnika. Drugim rečima, taj pristup je u suprotnosti s osnovnim načelom individualne krivice.⁴⁶

19. Najzad, napominjem da ograničavanje opsega UZP-a u vezi s tim ne mora obavezno da dovede do praznine u pravnoj regulativi. Na primer, u slučajevima kada učesnik u UZP-u samo predvidi i prihvati mogućnost činjenja krivičnih dela koja iziskuju posebnu nameru kao posledicu sprovođenja UZP-a, on se i dalje može proglasiti odgovornim kao pomagač i podržavalac, pod uslovom da su ispunjeni svi drugi potrebni uslovi, uključujući odgovarajući standard doprinosa. Po mom mišljenju, izricanje osuđujuće presude učesniku u UZP-u za ovaj oblik odgovornosti saučesnika kompatibilnije je s načelom lične krivice jer bolje odražava težinu postupanja optuženog.⁴⁷

⁴³ Up. Antonio Cassese, "The Proper Limits of Individual Criminal Responsibility under the Doctrine of Joint Criminal Enterprise", *Journal of International Criminal Justice*, tom 5(1) (2007), str. 121 (gde se navodi stav da je odgovornost prema trećoj kategoriji UZP-a za krivična dela koja iziskuju posebnu nameru stoga "logički nemoguća", pošto optuženi ne može biti proglašen odgovornim za činjenje krivičnog dela za koje je potrebna posebna namera ukoliko ta posebna namera ne može da se dokaže).

⁴⁴ Antonio Cassese, "The Proper Limits of Individual Criminal Responsibility under the Doctrine of Joint Criminal Enterprise", *Journal of International Criminal Justice*, tom 5(1) (2007), str. 121-122.

⁴⁵ V. Odluka u predmetu *Brđanin*, Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 4 (gde se navodi da "[t]reća kategorija ne mijenja, jer to ne može, elemente zločina; [o]na nije usmjerena na elemente zločina i ostavlja ih nedirnutim. Uslov da se dokaže da je optuženi posjedovao specifičnu namjeru da počinji genocid jeste jedan od elemenata tog zločina. Rezultat toga je da specifična namjera uvijek mora biti pokazana. Ukoliko se ne pokaže, tezu optužbe treba odbaciti").

⁴⁶ V. generalno Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 186 ("Osnovna pretpostavka mora da bude da je u međunarodnom pravu, baš kao i u nacionalnim sistemima, osnova krivične odgovornosti princip lične vinosti: nikoga se ne može smatrati krivično odgovornim za djela ili transakcije u koja on nije bio lično uključen ili u kojima nije učestvovao na neki drugi način (*nulla poena sine culpa*).").

⁴⁷ Up. Odluka STL-a po interlokutornoj žalbi, par. 249; *Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića, Hazima Delića i Esada Landže*, predmet br. IT-96-21-A, Presuda, Izdvojeno i različito mišljenje sudije Davida Hunta i sudije Mohameda Bennoune, 20. februar 2001, par. 27.

20. Uprkos tome što se ne slažem s primenom treće kategorije UZP-a na krivična dela koja iziskuju posebnu nameru, ipak uvažavam činjenicu da je pravna regulativa u vezi s tim postala deo prakse Međunarodnog suda. Osim toga, primećujem da nijedan od optuženih u ovom predmetu nije u svojoj žalbi uložio taj konkretan pravni prigovor na odgovornost za treću kategoriju UZP-a. Shodno tome, po tom osnovu se ne protivim mišljenju iznetom u Presudi u vezi sa zaključcima koji se odnose na Šainovićevu,⁴⁸ Pavkovićevu i Lukićevu odgovornost za progon kao zločin protiv čovečnosti na osnovu treće kategorije UZP-a.

Sačinjeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je merodavan engleski tekst.

/potpis na originalu/

sudija Liu Daqun

Dana 23. januara 2014.
U Hagu,
Holandija

[pečat Međunarodnog suda]

⁴⁸ Međutim, kako je gore već opisano, ja se ne slažem sa zaključcima o Šainovićevoj odgovornosti za ubistvo i seksualna zlostavljanja, na osnovu treće kategorije UZP-a, po drugačijem osnovu – odnosno, tome što Šainović nije mogao da predvidi te zločine.

XII. SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE RAMAROSON

1. U ovoj drugostepenoj presudi, Žalbeno veće prihvata da je Pretresno veće pogrešilo kada je Nikoli Šainoviću i Sretenu Lukiću izreklo oslobađajuće presude za dela progona, počinjena u Belegu, Ćirezu i Prištini putem seksualnog zlostavljanja, kao zločina protiv čovečnosti, po osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.¹ Žalbeno veće je smatralo da su Šainović i Lukić "odgovor[...]ni" za počinjenje tih krivičnih dela, na osnovu članova 5(h) i 7(1) Statuta.² Uprkos tome, Žalbeno veće je odbilo da izrekne odgovarajuće osuđujuće presude, obrazloživši to "okolnostima ovog predmeta".³ Saglasna sam sa zaključkom većine da je Pretresno veće pogrešilo kada Šainovića i Lukića nije osudilo za ove zločine. Međutim, po mom skromnom mišljenju, trebalo je ne samo zaključiti da su ovi optuženi krivi, nego i tu utvrđenu krivicu navesti u dispozitivu i izreći odgovarajuću kaznu. Dakle, ne slažem se s obrazloženjem Žalbenog veća koje se svodi na puku konstataciju da je Pretresno veće pogrešilo.

2. Obrazloženje većine nalazi se u fusnoti br. 5269 Drugostepene presude.⁴ U toj fusnoti upućuje se na odredbe člana 25(2) Statuta, koji je poslužio kao osnov za odluku da se u žalbenom postupku ne izreknu osuđujuće presude s obzirom na okolnosti ovog predmeta, a da pritom nisu obrazložene okolnosti koje su Žalbeno veće motivisale da odbije da izrekne "nove osuđujuće presude" za ove zločine.⁵

¹ Drugostepena presuda, par. 1604. Smatram da je Šainovićeva i Lukićeva situacija različita od Lazarevićeve i Pavkovićeve. Naime, Lazareviću i Pavkoviću potvrđene su osuđujuće presude: Lazareviću za krivična dela deportacije i prisilnog premeštanja počinjena u mestima Peć, Dečani, Đakovica, Korenica, Dobroš, Ramoc, Meja, dolina Caragoj, Pirana, Celina, Izbica, Ćirez, Priština, Žegra, Vladovo, Prilepnica, Kotlina i Dubrava, a Pavkoviću za dela progona, kao zločin protiv čovečnosti, izvršena putem seksualnog zlostavljanja u Dečanima i Ćirezu (up. Dispozitiv, str. 740–741). Za razliku od toga, Šainović i Lukić oslobođeni su svih optužbi za krivično delo progona putem seksualnog zlostavljanja, kao zločin protiv čovečnosti (up. Dispozitiv, str. 739–740, 742). Dakle, ovo mišljenje usredsređeno je na dela progona putem radnji seksualnog zlostavljanja, kao zločin protiv čovečnosti, koja su Šainović i Lukić počinili po osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.

² Drugostepena presuda, par. 1582, 1592: "Usled toga, na osnovu članova 5(h) i 7(1) Statuta, Žalbeno veće zaključuje da je Šainović, putem učešća u UZP-u, odgovoran za vršenje progona, kao zločina protiv čovečnosti, putem seksualnih zlostavljanja u Belegu, Ćirezu, i Prištini"; "Usled toga, na osnovu članova 5(h) i 7(1) Statuta, Žalbeno veće zaključuje da je Lukić, na osnovu učešća u UZP-u, odgovoran za činjenje progona, putem seksualnih zlostavljanja u Belegu, Ćirezu i Prištini, kao zločin protiv čovečnosti."

³ Drugostepena presuda, par. 1604.

⁴ V. takođe fusnota 5752.

⁵ Drugostepena presuda, par. 1604. Napominjem da predmeti na koje se upućuje u fusnotama br. 5269 i 5752 eksplicitno ili implicitno opravdavaju odluku da se ne ponište oslobađajuće presude izrečene u prvostepenom postupku. U Drugostepenoj presudi u predmetu *Jelisić* kaže se: "S obzirom na izuzetne okolnosti ovog predmeta Žalbeno vijeće smatra da nije u interesu pravde da odobri zahtjev optužbe i stoga odbija poništiti oslobađajuću presudu koju je donijelo Pretresno vijeće i uputiti predmet na dalji postupak." (par. 77). U Drugostepenoj presudi u predmetu *Aleksovski* stoji da su bitna pitanja koja treba rešiti pre pravna nego činjenična, da je Pretresno veće, s obzirom na to, svoje činjenične zaključke donelo na pogrešnim temeljima, i, naposljetku, da su materijalna dela za koja se žalilac tereti u tačkama 8 i 9 identična delima na kojima je zasnovana tačka 10, po kojoj je optuženi proglašen krivim (par. 153). Što se tiče drugostepenih presuda u predmetima *Krstić*, *Stakić* i *Naletilić i Martinović*, odluka da se u žalbenom postupku ne izreknu osuđujuće presude opravdavana je kumulativnim osudama: Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 220–

A. Ne radi se o "novim osuđujućim presudama"

3. Pre svega, želim da izrazim svoje neslaganje s upotrebljenom formulacijom – "nove osuđujuće presude". Smatram da se ne radi o "novim osuđujućim presudama" jer su dotična krivična dela, koja su bila predmet i prvostepenog i drugostepenog postupka, uključena u Optužnicu.⁶ Pored toga, strane su i u prvostepenom⁷ i u žalbenom postupku⁸ iznele činjeničnu i pravnu argumentaciju s tim u vezi. Dakle, ne radi se o osuđujućim presudama utemeljenim na novim optužbama jer se u prvostepenom postupku raspravljalo o činjenicama koje bi bile osnov za osuđujuću presudu zatraženu u žalbenom postupku. U tom pogledu, čvrsto stojim na stanovištu da se poništavanjem oslobađajuće presude i proglašenjem krivice ne krše principi pravičnog suđenja ukoliko se osuđujuća presuda odnosi na ispravno podignutu optužbu i kad su pred pretresnim većem bili razmotreni dokazi u vezi s tom optužbom.⁹

4. Po mom mišljenju, o "novoj" osuđujućoj presudi može biti reči samo ako optužbe ili oblik odgovornosti na kojem bi ta osuda doneta u drugostepenom postupku bila zasnovana nisu bili navedeni u optužnici. U tom pogledu, formulacije kojima se Žalbeno veće služi u vezi s neizricanjem osuđujuće presude u žalbenom postupku potvrđuju da se ne radi o "novoj" osuđujućoj presudi. Radi se zapravo o osuđujućoj presudi koja je trebalo da bude izrečena u prvostepenom postupku, ali veće to nije učinilo ("ne dopustivši") usled greške u primeni prava koja obesnažuje deo presude, odnosno usled greške u utvrđivanju činjeničnog stanja koja je dovela do neostvarenja pravde.¹⁰ Presuda koju izrekne Žalbeno veće zamenjuje prvostepenu presudu i retroaktivno utvrđuje drugačiju pravosudnu istinu. Po mom mišljenju, ono što je važno jeste to da je suđenje bilo

229, str. 108; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 359–367, str. 171–172; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 588–591, str. 251.

⁶ Optužnica, 21. septembar 2006, par. 16–21, 27, tačka 5: Progon, par. 76–102 (konkretno, stavka c), str. 61.

⁷ V. između ostalog, Pretpretresni podnesak tužilaštva u skladu s pravilom 65ter(E)(i) Pravilnika, 11. jun 2004, par. 255–256 i fusnote 55, 65, 87; Pretpretresni podnesak Šainovićeve odbrane, 13. septembar 2004, par. 27; Pretpretresni podnesak tužilaštva, 10. maj 2006, par. 2, 38, 41, 44, 52, 56, 60, 131, 144; Lukićev pretpretresni podnesak u skladu s pravilom 65ter(F) Pravilnika, 6. jun 2006, par. 133–134; Završni pretresni podnesak tužilaštva (poverljivo) 15. jul 2008, par. 273–274, 308, 312, 316, 372, 423, 491, 502, 712, 792, 795, 827–828, 832, 898, 905; Završni pretresni podnesak Lukićeve odbrane (poverljivo), 15. jul 2008, str. 156–185; transkript pretresa od 23. avgusta 2006, str. 2232–2234; transkript pretresa od 24. avgusta 2006. (poverljivo), str. 2260–2274; transkript pretresa od 25. januara 2007. (poverljivo), str. 9242–9258; transkript pretresa od 2. marta 2007. (poverljivo), str. 10972–10995; transkript pretresa od 26. avgusta 2008, str. 27344.

⁸ V. između ostalog, Žalbeni podnesak tužilaštva (poverljivo), par. 60–82, 87–123, 157–159; Šainovićev odgovor, par. 48–119; Lukićev odgovor, par. 10–83; Replika tužilaštva, par. 42–56; transkript pretresa od 11. marta 2013, str. 159–165, 227; transkript pretresa od 15. marta 2013. (poverljivo), str. 577–634, 652–654, 666–668.

⁹ V. na primer, Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena i sudije Güneya uz Drugostepenu presudu u predmetu *Semanza*, par. 7; v. takođe Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena uz Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 21.

¹⁰ V. na primer, u vezi s formulacijama "pogriješilo ne dopustivši", "pogriješilo kad nije izreklo": up. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, Dispozitiv, str. 108; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 591.

pravično i u prvostepenom i u žalbenom postupku, odnosno, da nisu bila povređena prava optuženog.¹¹

B. Žalbeno veće ima nadležnost da poništi oslobađajuću presudu

5. Izvor ove nadležnosti je normativan, i ona proističe iz tumačenja stava 1 i 2 člana 25 Statuta uzetih zajedno.¹² Stav 1 člana 25 tužiocu daje mogućnost da uloži žalbu, a stav 2 člana 25 propisuje da Žalbeno veće može "odluke pretresnih veća [...] da potvrdi, poništi ili preinači". Shodno tome, Žalbeno veće ima ovlašćenje da poništi ili preinači odluke iz prvostepenog postupka. Svako tumačenje koje bi bilo suprotno ovome rezultiralo bi ukidanjem nameravanog efekta ove odredbe jer bi se nadležnost Žalbenog veća svela samo na mogućnost konstatacije. Pored toga, u ranijoj sudskoj praksi dopušтана je mogućnost da se krivica utvrdi u žalbenom postupku.¹³ Isto tako, u sudskoj praksi je konstatovano da se izricanjem osuđujućih presuda u žalbenom postupku ne krše prava optuženog na pravično suđenje.¹⁴

C. Trebalo je da Žalbeno veće poništi oslobađajuće presude s obzirom na okolnosti

6. Pravno tumačenje Statuta Međunarodnog suda i ranija sudska praksa Žalbenom veću daju mogućnost da optužene proglasi krivim kada je to primereno. Ja tome dodajem da je Veće to moralo da učini s obzirom na okolnosti. U ovom slučaju, Pretresno veće je pogrešno primenilo

¹¹ U vezi s tim napominjem da neki međunarodni pravni instrumenti ne propisuju dvostepeni sudski postupak. Na primer, član 6, st. 1 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda predviđa sledeće: "Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona (...)". S druge strane, članom 2 Protokola 7 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjenog i dopunjenog Protokolom 11, ustanovljeno je pravo na dvostepeni sudski postupak, iako se i kasacija može smatrati modalitetom drugog stepena: "1. Svako ko je odlukom suda osuđen za krivično delo ima pravo da njegovu osudu ili kaznu preispita viši sud. Ostvarivanje ovog prava, uključujući i osnove za njegovo korišćenje, uređuje se zakonom. 2. Ovo pravo može trpeti izuzetke kada je reč o delima manjeg značaja, koja su propisana zakonom, ili u slučajevima kada je licu u pitanju u prvom stepenu sudio najviši sud ili je isto bilo osuđeno nakon izjavljene žalbe protiv oslobađajuće presude". Dodala bih da je optuženo lice svesno toga da tužilac može da uloži žalbu na oslobađajuću presudu. Shodno tome, mišljenja sam da se poništavanjem oslobađajuće presude ne krše prava optuženog, zbog toga što je optuženi od samog početka krivičnog postupka savršeno svestan kazne koja mu može biti izrečena ako mu se dokaže krivica. U vezi s tim pitanjem, pravilom 99(B) pravilnika i jednog i drugog međunarodnog krivičnog suda, koje se odnosi na status lica kojem je izrečena oslobađajuća presuda, predviđeno je da, ako tužilac u trenutku izricanja presude obavesti prvostepeno veće o svojoj nameri da, u skladu s pravilom 108 pravilnika međunarodnih sudova uloži žalbu, pretresno veće može da, na zahtev tužioca, do donošenja drugostepene presude, izda nalog koji odmah stupa na snagu.

¹² Član 25 Statuta predviđa sledeće: "1. Žalbeno veće rešava po žalbama lica koje su osudila pretresna veća i po žalbama tužioca na sledećim osnovima: a) greška u primeni prava koja obesnažuje odluku, ili b) greška u utvrđivanju činjeničnog stanja zbog koje je došlo do neostvarenja pravde. 2. Žalbeno veće odluke pretresnih veća može da potvrdi, poništi ili preinači".

¹³ V. Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, Drugostepena presuda u predmetu *Martić*.

¹⁴ V. Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina*, par. 107; *Tužilac protiv Mile Mrkšića i Veselina Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-A, Odluka po Zahtevu u ime Veselina Šljivančanina za ponovno razmatranje presude Žalbenog veća od 5. maja 2009. – ili za alternativno pravno sredstvo, str. 2–3.

pravo u pogledu stepena predvidivosti koji se traži za utvrđivanje Šainovićeve, Pavkovićeve i Lukićeve *mens rea* u okviru udruženog zločinačkog poduhvata III.¹⁵ Ova greška Pretresnog veća, koju je konstatovalo Žalbno veće, rezultirala je oslobađanjem Šainovića i Lukića svih optužbi za predmetna krivična dela.¹⁶ Ova greška u primeni prava obesnažuje neke delove Prvostepene presude u smislu člana 25 Statuta i daje osnova za žalbu.¹⁷ U ovom slučaju, Žalbno veće je konstatovalo pogrešnu primenu prava i, shodno tome, s obzirom na pravni kriterijum koji je morao da bude primenjen, kao i na osnovu činjeničnih zaključaka koje je Pretresno veće iznelo, zaključilo da su Šainović i Lukić u prvostepenom postupku nepropisno oslobođeni po optužbama za krivično delo progona, kao zločin protiv čovečnosti, izvršeno putem seksualnog zlostavljanja.

7. Ako pogledamo sudsku praksu Međunarodnog suda, čini se da je Žalbno veće, u slučajevima kada je odbilo da umesto oslobađajuće presude proglasi optužene krivim, takvu odluku opravdavallo time da su dela za koja se tereti obuhvaćena nekom drugom krivičnom kvalifikacijom.¹⁸ No u ovom predmetu, odbijanje da se u žalbenom postupku izreknu osuđujuće presude moglo bi se, po mom mišljenju, smatrati kršenjem međunarodnog prava, zbog toga što se optuženi za predmetna dela nisu teretili putem neke konkretne krivične kvalifikacije, usled čega su Šainović i Lukić ostali nekažnjeni za teška dela progona, putem seksualnog zlostavljanja, kao zločine protiv čovečnosti, počinjene u okviru udruženog zločinačkog poduhvata III. I ja bih, kao i većina sudija Veća, konstatovala da je Pretresno veće napravilo pravnu grešku. Međutim, potom bih na drugačiji način primenila merodavno pravo, što znači da predmet ne bih vratila Pretresnom veću jer, kad je posredi greška u primeni prava, Žalbno veće postupa na osnovu činjeničnih zaključaka koje je donelo Pretresno veće, ne razmatrajući *de novo* verodostojnost i relevantnost izvedenih dokaza.¹⁹ Najzad, u skladu s tim bih optužene proglasila krivim i to uključila u dispozitiv.²⁰

¹⁵ Drugostepena presuda, par. 1559.

¹⁶ V. gore, fusnota 1. Pavkoviću je potvrđena osuđujuća presuda za krivično delo progona, kao zločin protiv čovečnosti, počinjeno putem seksualnog zlostavljanja u Dečanima i Ćirezu.

¹⁷ V. gore, fusnota 12.

¹⁸ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 220–229, str. 108; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 359–367, str. 171–172; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 588–591, str. 251. U ova tri predmeta radilo se o kumulativnim osudama, što podrazumeva da je za krivična dela za koja je izrečena kumulativna ipak bila izrečena kazna. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 361, 414, 449. Ovaj predmet poseban je po tome što tužilac nije tražio da se poništi ili preinači prvostepena presuda, nego da Žalbno veće odgovori na pravni argument iznet u vezi s pitanjem od kapitalne važnosti za praksu Međunarodnog suda.

¹⁹ Drugostepena presuda, par. 1575–1592.

²⁰ V. *contra* Dispozitiv, str. 740, 741: "odbija (...) izreći nove osuđujuće presude".

D. Osuđujuće presude moraju biti uključene u dispozitiv

8. Po mom skromnom mišljenju, uključivanje proglašenja krivice u dispozitiv od fundamentalne je važnosti jer upravo dispozitiv,²¹ a ne obrazloženje, ima autoritet presuđene stvari.²² U dispozitivu se navodi konačno rešenje postupka. Shodno tome, ako rešenje postupka nije uključeno u dispozitiv, zahtevi tužilaštva se gube iz vida,²³ a time biva ugrožena pravosudna istina. Bivaju povređena i prava žrtava²⁴ pošto to može uticati na njihove zahteve za obeštećenje pred domaćim sudovima, zbog toga što Žalbena veće, iako je utvrdilo postojanje seksualnog zlostavljanja i ko je za njega odgovoran, nije otišlo dalje od nivoa razloga za odluku.²⁵ To znači da je, iako je Žalbena veće priznalo da je došlo do greške, žalba tužilaštva ostala bez pravog pravnog odgovora. Usled toga su kažnjive radnje ostale nekažnjene, međunarodna zajednica nije potvrdila krivicu onih koji su za njih odgovorni, a pravosudna poruka koja se time upućuje žrtvama ostaje nejasna jer dispozitivom drugostepene presude – a on ima autoritet presuđene stvari – nije potvrđeno da su optuženi zaista počinili predmetno krivično delo.

Zaključak

9. Po mom mišljenju, iako pitanje kako će se osuđujuća presuda odraziti na *quantum* kazne izrečene optuženom predstavlja zaseban problem,²⁶ proglašenje krivice se mora izneti i navesti u dispozitivu. Odsustvo proglašenja krivice u dispozitivu čini mi se nelogičnim kako s pravosudnog tako i s gledišta pravde, jer se time ugrožava pravosudna istina. Borba protiv nekažnjavanja jedan je

²¹ Dispozitiv se definiše kao "deo presude koji sadrži rešenje sudskog postupka i koji ima autoritet presuđene stvari. Obrazloženje presude, koje sadrži razloge na kojima je temeljen dispozitiv, u principu nema taj autoritet." (GUINCHARD (S.) – MONTAGNIER (G.), *Lexique des termes juridiques*, Dalloz, 2001, str. 208).

²² U kontinentalnom pravu, kao i u pravu Madagaskara i Francuske, postoji, na primer, distinkcija između odlučujućih razloga i razloga za odluku.

²³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 60–82.

²⁴ V. U Rezoluciji 827 (1993.), usvojenoj na 3217. sednici Saveta bezbednosti održanoj 25. maja 1993, kaže se sledeće: "Savet bezbednosti, (...) [d]onosi i odluku da rad Međunarodnog suda ne narušava pravo žrtava da, putem odgovarajuće procedure, traže naknadu za štetu koja im je nanesena kršenjima međunarodnog humanitarnog prava ". Međutim, u praksi, žrtve ne mogu da naknadu za štetu koju su pretrpele dobiju direktno putem MKSJ-a, nego osuđujuće presude koje je izrekao Međunarodni sud mogu da upotrebe pred domaćim sudovima, s mogućnošću da od Službe za žrtve i svedoke zatraže overene primerke prvostepenih i drugostepenih presuda Međunarodnog suda.

²⁵ Ovi elementi tako se kvalifikuju zbog toga što nemaju autoritet presuđene stvari, dok razlozi za odluku nužnom vezom vode do proglašavanja krivice i osuđujuće presude. V. u vezi s tim: "Odlučujući razlozi, kao što znamo, donose rešenje nekog od spornih pitanja u postupku, ali usled greške nastale tokom pisanja presude ne bivaju izneti u dispozitivu. To su, da to tako izrazimo, elementi dispozitiva koji su se zagubili u obrazloženju. Što se pak tiče razloga za odluku, oni sami po sebi ne donose rešenje ni o čemu. Oni su neophodna podloga dispozitiva, odnosno nekih od elemenata odluke iznete u dispozitivu.", NORMAND (J.), "L'étendue de la chose jugée au regard des motifs i du dispositif", *Bulletin d'information de la Cour de cassation*, vanredno izdanje, dostupno na http://www.courdecassation.fr/publications_cour_26/bulletin_information_cour_cassation_27/hors_serie_2074/jug_e_1_8625.html

²⁶ Po mom mišljenju, kazna koju je u ovom predmetu odredilo Žalbena veće odražava kaznu koja bi optuženima bila dosuđena za ukupna njihova krivična dela.

od glavnih razloga postojanja Međunarodnog suda i suštinski deo njegovog mandata.²⁷ Stoga, imajući u vidu izuzetnu težinu predmetnih krivičnih dela, ne mogu da se saglasim s pristupom većine koji se, iako je priznata odgovornost optuženih, sastoji samo u tome da se evidentira greška koju je napravilo Pretresno veće, bez izricanja osuđujuće presude optuženima, usled čega su zločini progona na Kosovu, izvršeni putem seksualnog zlostavljanja, ostali nekažnjeni.

Sastavljeno na francuskom i engleskom jeziku, pri čemu je merodavan francuski tekst.

/potpis/

sudija Arlette Ramaroson

23. januar 2014.
U Hagu (Holandija)

[pečat Međunarodnog suda]

²⁷ V. Rezolucija 827 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, *op. cit.*, "Odlučan da stane na put takvim zločinima i preduzme efikasne mere kako bi se pred lice pravde izvele osobe koje su za njih odgovorne"; preambula Statuta MKSJ: "Međunarodni sud za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine (u daljnjem tekstu Međunarodni sud), osnovan od strane Saveta bezbednosti na osnovu Poglavlja VII Povelje Ujedinjenih nacija, deluje u skladu s odredbama ovog Statuta".

XIII. SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE TUZMUKHAMEDOVA

A. Uvod

1. U ovoj Drugostepenoj presudi, Žalbeno veće je, većinom glasova, potvrdilo osuđujuće presude koje su Šainoviću, na osnovu člana 7(1) Statuta, izrečene za činjenje, putem učešća u prvoj kategoriji UZP-a, krivičnih dela deportacije i drugih nehumanih dela (prisilnog premeštanja) kao zločina protiv čovečnosti.¹ Većina članova Veća dalje potvrđuje osuđujuće presude koje su Šainoviću, na osnovu učešća u trećoj kategoriji UZP-a, izrečene za ubistvo i za progone počinjene putem ubistva, kao zločine protiv čovečnosti, kao i za ubistvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, samo u vezi s incidentom u Dubravi,² i za progone počinjene putem razaranja ili nanošenja štete verskim objektima kao zločine protiv čovečnosti.³ Pored toga, većina članova Veća smatra da Šainović snosi odgovornost na osnovu treće kategorije UZP-a za progone počinjene putem seksualnih zlostavljanja kao zločine protiv čovečnosti.⁴

2. Iz razloga iznetih u nastavku, uz dužno poštovanje, ne slažem se s mišljenjem većine članova Veća da je Pretresno veće postupilo razumno kada je zaključilo da je Šainović značajno doprineo zajedničkom cilju i da je, prema tome, učestvovao u UZP-u.

3. U vezi s Lazarevićem, Žalbeno veće potvrđuje osuđujuće presude koje su mu, na osnovu člana 7(1) Statuta, izrečene za pomaganje i podržavanje krivičnih dela deportacije i drugih nehumanih dela (prisilnog premeštanja) kao zločina protiv čovečnosti.⁵ Dole u tekstu objasniću zašto se ne slažem s diskusijom većine članova Veća o pitanju konkretne usmerenosti kao elementu pomaganja i podržavanja.

B. Šainovićev doprinos UZP-u

4. Prilikom donošenja zaključka da je Šainović značajno doprineo zajedničkom cilju, Pretresno veće je primetilo da je "on [...] bio osoba preko koje je Milošević orkestrirao događaje na Kosovu" i da je "[n]jegov cilj [...] bio da koordinira snage na Kosovu, prenosi Miloševićeva uputstva za aktivnosti raznih tamošnjih aktera i da tim akterima daje svoje sopstvene sugestije i uputstva, a sve

¹ V. Drugostepena presuda, par. 835-1057, str. 740.

² Drugostepena presuda, par. 1083, str. 740.

³ Drugostepena presuda, par. 1092-1093, str. 740.

⁴ Drugostepena presuda, par. 1576-1582, str. 740-741.

⁵ Drugostepena presuda, par. 1765, str. 742.

u cilju postizanja krajnjeg cilja da se zadrži kontrola na Kosovu".⁶ Pretresno veće je bilo mišljenja da je, "[k]ao takav, Šainović [...] bio jedan od najznačajnijih učesnika" UZP-a.⁷

5. Te zaključke treba tumačiti u kontekstu zaključaka koje je Pretresno veće donelo na drugim mestima, konkretno: (i) da je Šainović bio jedan od Miloševićevih najbližih saradnika, u kojeg je imao najviše poverenja, kako 1998, tako i 1999, i da je upravo zbog tog odnosa preuzeo rukovodeću ulogu na sastancima Zajedničke komande i raznim drugim sastancima na kojima su učestvovali funkcioneri VJ-a i MUP-a;⁸ (ii) da je, kao jedan od vodećih članova Zajedničke komande, Šainović imao velika *de facto* ovlašćenja kako nad snagama VJ-a, tako i nad snagama MUP-a na Kosovu;⁹ i (iii) da se Šainovićeva "uloga kao političara zaduženog za vezu između VJ i MUP, s jedne strane, i Miloševića, s druge strane, nastavila" 1999, pošto je prisustvovao sastancima s funkcionerima VJ-a i MUP-a.¹⁰

6. Po mom shvatanju, ti zaključci čine srž teze protiv Šainovića u pogledu njegovog doprinosa UZP-u.¹¹ Iz više razloga, ne slažem se s rezonovanjem većine članova Veća u vezi sa Šainovićevim odnosom s Miloševićem i njegovom ulogom u Zajedničkoj komandi 1999. i na određenim sastancima održanim tokom vazdušne kampanje NATO-a. Ono što je najvažnije, smatram da je Pretresno veće u celoj Prvostepenoj presudi propustilo da okvalifikuje bilo kakvo konkretno

⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 467.

⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 467.

⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 427. V. takođe Drugostepena presuda, par. 836.

⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 462. V. takođe Drugostepena presuda, par. 969.

¹⁰ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 337. V. takođe Drugostepena presuda, par. 915.

¹¹ Napominjem da se, prilikom ocenjivanja Šainovićevog doprinosa zajedničkom cilju, u ovoj Drugostepenoj presudi razmatraju i pitanja vezana za njegov položaj predsedavajućeg Komisije za saradnju s VMK-om (v. Drugostepena presuda, par. 886-906) i za kontakte s Rugovom u aprilu i maju 1999. (v. Drugostepena presuda, par. 907-914). Međutim, iz sledećih razloga, smatram da nije potrebno da dajem komentar u vezi s tim pitanjima.

Pretresno veće je smatralo da je, u svojstvu predsedavajućeg Komisije za saradnju s VMK-om, Šainović "bio u mogućnosti da nastavi da saraduje s visokim funkcionerima VJ i MUP na Kosovu", što znači da su se "njegovi odnosi sa Pavkovićem i Lukićem i uticaj na njih nastavili [...] bez prekida" i da je "još uvek imao ovlašćenja nad svim predstavnicima VJ i MUP s kojima je dolazio u kontakt". V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 401. Prilikom ocenjivanja Šainovićeve namere u smislu prve kategorije UZP-a, Pretresno veće je zaključilo da je, budući da je on bio "ključna spona" između Miloševića u Beogradu i snaga VJ-a i MUP-a na terenu na Kosovu, njegova uloga bila uloga "političkog koordinatora" snaga na Kosovu. U tom kontekstu, Pretresno veće je konstatovalo da je Šainović "nastavio da igra tu ulogu i po završetku Plana za borbu protiv terorizma u oktobru 1998. godine, prvo kao predsedavajući Komisije za saradnju s VMK i *zatim, u periodu NATO bombardovanja*, i kao član Zajedničke komande i kao političar najvišeg ranga koji je nastavio da se sastaje s Pavkovićem i Lukićem, koji je često putovao na Kosovo i intenzivno kontaktirao s Ibrahimom Rugovom". V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 462 (naglasak dodat). Po mom mišljenju, potonja konstatacija ukazuje na to da Šainovićev položaj predsedavajućeg Komisije za saradnju s VMK-om nije bio direktno relevantan za ocenu Pretresnog veća o njegovom doprinosu UZP-u u relevantnom periodu od 24. marta do 25. maja 1999. godine. Tvrdim da to tumačenje dodatno potvrđuju konkretni zaključci Pretresnog veća o Šainovićevim aktivnostima kao predsedavajućeg Komisije, posmatrani u celini (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 368-402), kao i diskusija Žalbenog veća o Šainovićevim prigovorima vezanim za ovlašćenja koja je imao zahvaljujući tom položaju (v. Drugostepena presuda, par. 886-906).

Isto tako, smatram da nije potrebno da dajem komentar u vezi sa Šainovićevim prigovorima vezanim za njegove kontakte s Rugovom 1999. (v. Drugostepena presuda, par. 907-914), pošto zaključci Pretresnog veća u vezi s tim pokazuju samo da se on u aprilu i maju 1999. nekoliko puta sastao s Rugovom radi razgovora o događajima na Kosovu i pitanjima vezanim za Rugovinu kućni pritvor. V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 410-417. Bez obzira na to da li je bilo razumno da Pretresno veće zaključi da je takav kontakt bio još jedan faktor koji svedoči o Šainovićevoj ulozi političkog koordinatora srpskih snaga na Kosovu tokom vazdušne kampanje NATO-a (v. Prvostepena presuda, tom 3, par. 462), smatram da nijedan razuman presuditelj o činjenicama na osnovu Šainovićevih kontakata s Rugovom, samih po sebi, ne bi mogao da zaključi da je on značajno doprineo zajedničkom cilju.

ponašanje kojim je Šainović doprineo UZP-u. Pre nego što pređem na detaljnu analizu tih pitanja, kratko ću podsetiti na neke opšte okolnosti relevantne za navode o Šainovićevom učešću u UZP-u.

(a) Preliminarne napomene: Šainovićev doprinos u svetlu vremenskog okvira UZP-a

7. U ovoj Drugostepenoj presudi, Žalbena veće jednoglasno smatra da Pretresno veće nije donelo zaključak o tome da li je UZP postojao pre 24. marta 1999. godine.¹² Pošto se Žalbena veće uzdržalo od donošenja svog zaključka o tom pitanju, shodno principu *in dubio pro reo*, valja pretpostaviti da UZP nije postojao ranije. Pored toga, važno je reći da je Pretresno veće Šainovića osudilo za zločine koji su na Kosovu počinjeni u periodu od 24. marta do 25. maja 1999. godine.¹³

8. Fundamentalni princip krivičnog prava jeste da *actus reus* i *mens rea* zabranjenog ponašanja moraju postojati istovremeno.¹⁴ Shodno tome, da bi Žalbena veće potvrdilo osuđujuće presude koje su Šainoviću izrečene u skladu s doktrinom UZP-a, moralo je biti razumno da Pretresno veće zaključi da je on zajedničkom cilju značajno doprineo negde između 24. marta i 25. maja 1999. godine. Ni Šainovićovo ponašanje pre tog perioda ni bilo koji njegov kasniji postupak, sami za sebe, nisu mogli razumno predstavljati doprinos UZP-u. U najboljem slučaju, takvo ponašanje je moglo poslužiti kao posredni dokaz da je Šainović u relevantno vreme doprineo UZP-u.

9. Pretresno veće je izričito priznalo da "neposredni dokazi o [Šainovićevim] aktivnostima u vezi s vršenjem uticaja i koordiniranjem aktivnosti snaga SRJ i Srbije za 1999. godinu nisu toliko brojni kao dokazi vezani za 1998. godinu".¹⁵ Uprkos tome, Pretresno veće je zaključilo da raspoloživi dokazi, "bez obzira na to, pokazuju" da Šainovićeva "vlast i uticaj nisu bili smanjeni i da je njegovo prisustvo na više sastanaka na Kosovu tokom NATO kampanje [bilo] u skladu s njegovim ranijim angažovanjem u Pokrajini".¹⁶

10. Ti zaključci pokazuju da zaključci Pretresnog veća o Šainovićevim ovlašćenjima na Kosovu u relevantnom periodu od 24. marta do 25. maja 1999. i, konkretno, o njegovom doprinosu UZP-u u suštini počivaju na posrednim dokazima. Shodno tome, ti zaključci su morali biti jedini razumni

¹² V. Drugostepena presuda, par. 610.

¹³ V. Drugostepena presuda, par. 835, 1059, s daljim izvorima.

¹⁴ Up. Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 313 ("Po mišljenju Žalbenog veća, iz toga je jasno da je namera sastavljača Statuta bila da Međunarodni sud bude nadležan da optuženog osudi samo ako su svi elementi koje treba dokazati da bi se utvrdila njegova krivica bili prisutni 1994. godine. [...] Shodno tome, Žalbena veće zaključuje da se mora pokazati sledeće: [...] Činjenje ili nečinjenje optuženog koje dokazuje njegovu odgovornost po bilo kojem od vidova odgovornosti iz člana 6(1) i (3) Statuta desilo se 1994. i optuženi je u vreme takvog činjenja ili nečinjenja imao nameru koja se traži (*mens rea*) da bi bio osuđen po dotičnom vidu odgovornosti." (naglasak dodat)); Drugostepena presuda u predmetu *Simba*, par. 266 ("Pitanje je [...] da li su izvršioци neophodnu nameru imali u trenutku izvršenja."). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 203; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 114 ("Načelo individualne krivice nalaže da se optuženi može osuditi za krivično djelo samo ako njegova *mens rea* uključuje *actus reus* zločina.").

¹⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 467.

¹⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 467.

zaključci do kojih se moglo doći.¹⁷ U ostatku ovog odeljka objasniću zašto taj standard, po mom mišljenju, nije zadovoljen.

(b) Šainovićev odnos s Miloševićem

11. Kao što je gore pomenuto, Pretresno veće je zaključilo da je Šainović 1998. i 1999. bio jedan od Miloševićevih najbližih saradnika, u kojeg je on imao najviše poverenja, i da je zbog tog odnosa preuzeo rukovodeću ulogu na sastancima Zajedničke komande i drugim sastancima na visokom nivou.¹⁸ U tom kontekstu, Pretresno veće je zaključilo da su Šainoviću razne uloge koje je imao omogućile da bude "politički koordinator" civilnih i vojnih struktura na Kosovu "koj[i] donosi odluke u vezi sa Pokrajinom".¹⁹ Prilikom ocenjivanja Šainovićeve namere u smislu prve kategorije UZP-a, Pretresno veće je zaključilo da je, pošto je on bio "ključna spona" između Miloševića u Beogradu i snaga VJ-a i MUP-a na terenu na Kosovu, njegova uloga zaista bila uloga "političkog koordinatora" snaga na Kosovu.²⁰ Pored toga, kada je zaključilo da je Šainović značajno doprineo UZP-u, Pretresno veće je smatralo da je njegov cilj bio da koordinira snage na Kosovu, prenosi Miloševićeva uputstva za aktivnosti tamošnjih snaga i da daje svoje sopstvene sugestije i uputstva.²¹

12. Većina članova veća razmotrila je, i odbila, argumentaciju koju je Šainović u žalbenom postupku izneo u vezi s konkretnim aspektima svog odnosa s Miloševićem 1998. i 1999. godine.²² Smatram da nema potrebe da dajem komentar u vezi s takvim detaljima, osim u vezi sa zaključcima Pretresnog veća da se Šainović u toku vazdušne kampanje NATO-a tri ili četiri puta sastao s Miloševićem i da je, s obzirom na njegovu ulogu, između ostalog, političkog koordinatora aktivnosti VJ-a i MUP-a na Kosovu, "nepojmljivo" da on s Miloševićem nikada nije razgovarao o aktivnostima tih snaga.²³ Budući da u spisu prvostepenog postupka, kako se čini, nema dokaza koji pokazuju o čemu su Šainović i Milošević razgovarali na tim sastancima, smatram da je taj zaključak Pretresnog veća prilično spekulativan. Iz tog razloga, ne slažem se s većinom članova Veća da Pretresno veće u tom pogledu nije napravilo nikakvu grešku.²⁴

13. U svakom slučaju, napominjem da nijedan od pomenutih zaključaka Pretresnog veća ne pokazuje da je u periodu od 24. marta do 25. maja 1999. Šainović u Miloševićevo ime zaista preduzeo neke konkretne mere u cilju realizacije UZP-a.²⁵ Shodno tome, smatram da nijedan

¹⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 149; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 99.

¹⁸ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 427.

¹⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 427.

²⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 331, 462. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 427.

²¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 467.

²² V. Drugostepena presuda, par. 838-856.

²³ Prvostepena presuda, tom 3, par. 424, 426.

²⁴ *Contra* Drugostepena presuda, par. 849.

²⁵ V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 295-299, 418-427.

razuman presuditelj o činjenicama na osnovu tog odnosa, samog po sebi, ne bi mogao da zaključi da je Šainović značajno doprineo UZP-u.

(c) Šainovićeva uloga u Zajedničkoj komandi

14. Kao što je rečeno gore u tekstu, Pretresno veće je konstatovalo da je Šainović, kao jedan od vodećih članova Zajedničke komande, imao velika *de facto* ovlašćenja kako nad snagama VJ-a, tako i nad snagama MUP-a na Kosovu.²⁶ Pretresno veće je zaključilo da je, "[i]z tog razloga, on [...] *mogao* da daje predloge, sugestije i uputstva i Pavkoviću i Lukiću, kao i VJ, odnosno MUP".²⁷

15. Prilikom donošenja zaključka da je Šainović imao vodeću ulogu u Zajedničkoj komandi, Pretresno veće se uglavnom oslonilo na sastanke tog tela održane do oktobra 1998. godine.²⁸ U vezi s 1999. godinom, Pretresno veće je prihvatilo da, osim za jedan sastanak Zajedničke komande, onaj od 1. juna 1999, kom je Šainović prisustvovao, nema dokaza da se to telo sastajalo na isti način kao i 1998. godine.²⁹ Bez obzira na to, Pretresno veće je u tom kontekstu zaključilo da je "Zajednička komanda postojala 1999. godine, mada je to bilo manje očito, i da je koordinirala više akcija na Kosovu".³⁰ Veće je takođe smatralo da se, iako nema dokaza da je Šainović 1999. prisustvovao sastancima "sličnim onima kojima je prisustvovao 1998. godine, njegova uloga kao političara zaduženog za vezu između VJ i MUP, s jedne strane, i Miloševića, s druge strane, nastavila [...], pošto je prisustvovao jednom broju sastanaka sa funkcionerima VJ i MUP u Beogradu i na Kosovu".³¹

16. Lično problematičnom smatram već i odluku većine članova Veća da odbaci Šainovićeve tvrdnje da on nije imao značajnu ulogu u Zajedničkoj komandi 1998.³² i da Pretresno veće nije postupilo razumno kada je zaključilo da je to telo postojalo kao zaseban i samostalan organ 1999. godine.³³ Međutim, nema potrebe da se na tome zadržavam, pošto je ključno pitanje da li je

²⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 462.

²⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 462 (naglasak dodat).

²⁸ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 306-331.

²⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 337. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1112-1113, 1115, 1150.

³⁰ Prvostepena presuda, tom 3, par. 337. V. takođe *ibid.*, tom 1, par. 1150-1151.

³¹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 337.

³² V. Drugostepena presuda, par. 857-881.

³³ V. Drugostepena presuda, par. 772-829. Konkretno, ne slažem se sa zaključkom većine članova Veća da se razuman presuditelj o činjenicama mogao osloniti na 16 naređenja koja je 1999. izdala Komanda Prištinskog korpusa i koja su u zaglavlju imala naziv "Zajednička komanda" da bi zaključilo da je Zajednička komanda 1999. postojala i imala nadležnost nad događajima na Kosovu. V., konkretno, Drugostepena presuda, par. 797-799. Pretresno veće je zaključilo da je u zaglavlju tih naređenja dodavano "Zajednička komanda" "da bi se obezbedilo da budu prihvaćena u komandnom lancu MUP" i "da bi imala veći autoritet" jer je to "evociralo autoritet organa koji se 1998. godine nazivao "Zajedničkom komandom". V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151. Po mom mišljenju, bez obzira na to zašto je u zaglavlju tih 16 naređenja stajalo "Zajednička komanda", zbog same činjenice da su ona potekla iz Komande Prištinskog korpusa postavlja se pitanje da li je Pretresno veće razumno postupilo kad se oslonilo na ta naređenja prilikom donošenja zaključaka o postojanju i nadležnosti Zajedničke komande u tom periodu, čak i u smislu potkrepe.

Dalje, ne slažem se sa zaključkom većine članova Veća da je bilo razumno da se Pretresno veće osloni na dva borbena izveštaja od 25, odnosno 29. aprila 1999, u kojima se pominju određene odluke Zajedničke komande. V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1116.

Pretno veće moglo razumno da zaključi da je Šainović vodeću ulogu u Zajedničkoj komandi imao u relevantnom periodu od 24. marta do 25. maja 1999. i da li je zahvaljujući toj ulozi značajno doprineo UZP-u. Iz sledećih razloga, nisam uveren da je ijedan razuman presuditelj o činjenicama mogao da dođe do takvih zaključaka.

17. Kao prvo, što se tiče Šainovićeve uloge u Zajedničkoj komandi 1999, napominjem da su svedoci koji su svedočili o sastanku od 1. juna 1999. dosledno izjavljivali da na njemu nisu izdata nikakva naređenja.³⁴ Uprkos tome, Pretno veće je smatralo da se dokazi o tom sastanku "[p]odudaraju [...] sa ulogom rukovodioca koju je Šainović imao na sastancima Zajedničke komande 1998. godine, kao i u pogledu činjenice da je on bio zadužen da funkcionerima na Kosovu prenosi Miloševićeva naređenja".³⁵ Pretno veće je dalje primetilo da su 1. juna 1999. "[d]rugi na tom sastanku videli" Šainovića kao najistaknutiju ličnost i kao nekog ko je mogao da izda naređenje za prekid dejstava zajedničkih snaga zbog međunarodnog sporazuma koji su postigli Milošević i Martti Ahtisaari i da je on imao ovlašćenja da izda uputstvo da se ta dejstva okončaju.³⁶ S obzirom na te činjenice, Pretno veće je zaključilo da je Šainović i 1999. "bio u poziciji da prenosi naređenja i izdaje odobrenja za određena dejstva VJ i MUP".³⁷

18. Ne slažem se s većinom članova Veća da je Pretno veće postupilo razumno kada je na osnovu tih okolnosti zaključilo da se Šainovićeva nadležnost u okviru Zajedničke komande nastavila tokom 1999. godine.³⁸ Konkretno, smatram da se postojanje takve nadležnosti ne može razumno pokazati putem svedočenja svedoka koji su govorili samo o svojim ličnim utiscima o sastanku od 1. juna 1999. kada su izjavili da je Šainović predsedavao tim sastankom, da je "odavao [...] jasan utisak da je on glavni" i da su se drugi učesnici prema njemu odnosili "s poštovanjem".³⁹

19. Pored toga, po mom mišljenju, nije razuman stav Pretresnog veća da je, s obzirom na to da su Šainovića na sastanku od 1. juna 1999. videli kao nekog ko je mogao da "izda naređenje" za prekid dejstava zajedničkih snaga na Kosovu, on tada bio u poziciji da "prenosi naređenja i izdaje odobrenja za određena dejstva VJ i MUP".⁴⁰ Prema dokazima, Šainović je obavestio učesnike sastanka da će uskoro biti potpisan sporazum između SRJ i međunarodne zajednice kojim se

V. takođe Drugostepena presuda, par. 803-805. U dokazima na kojima se temelji taj zaključak ne kaže se kada su te odluke donete i da li su potekle iz Zajedničke komande kao takve. V. DP P2106, str. 2; DP P2107, str. 2. V. takođe Drugostepena presuda, par. 805. Po mom mišljenju, ti dokazi stoga nisu mogli razumno potkrepiti zaključke Pretresnog veća da je Zajednička komanda 1999. postojala i imala nadležnost u odnosu na događaje na Kosovu. *Contra* Drugostepena presuda, par. 805.

³⁴ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 356-357. V. takođe Drugostepena presuda, par. 946.

³⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 359.

³⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 359.

³⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 359 (naglasak dodat).

³⁸ *Contra* Drugostepena presuda, par. 948.

³⁹ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 357. *Contra* Drugostepena presuda, par. 943.

⁴⁰ V. Drugostepena presuda, par. 947, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, tom 3, par. 359.

predviđa povlačenje VJ-a s Kosova i dodao da će to povlačenje morati uskoro da počne.⁴¹ Ne mogu se pridružiti tumačenju većine članova Veća da su Šainovićeve izjave bile "obavezujuć[e]" i da je "jasno [...] da se radilo o uputstvu o tome šta treba da se uradi u skladu s predstojećim sporazumom".⁴² Po mom mišljenju, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da isključi mogućnost da se na osnovu dokaza donese drugi zaključak, a to je da je Šainović, u svom svojstvu potpredsednika Vlade odgovornog za spoljnu politiku i međunarodne odnose SRJ i osobe zadužene za saradnju SRJ s VMK-om,⁴³ naprosto preneo informacije o predstojećim događajima.

20. U svakom slučaju, podsećam da je sastanak od 1. juna 1999. održan nakon što su izvršeni svi zločini za koje je Šainović osuđen. Shodno tome, dokazi o tom sastanku sami za sebe ne mogu pokazati da je Šainović imao nadležnost u okviru Zajedničke komande tokom relevantnog perioda od 24. marta do 25. maja 1999. godine. Konkretno, tvrdim da je, kad je reč o najvažnijem pitanju, a to je da li je Šainović u relevantno vreme dao ikakav značajan doprinos UZP-u, dokazna vrednost tih dokaza u najboljem slučaju slaba. S tim u vezi, sada ću se kratko osvrnuti na to da li Prvostepena presuda sadrži ikakve zaključke o aktivnostima Zajedničke komande u periodu od 24. marta do 25. maja 1999. koje bi se mogle pripisati Šainoviću.

21. Pretresno veće je priznalo da su, mada postoje značajni dokazi o naporima za saradnju između VJ-a i MUP-a 1999. godine, "retki [...] dokazi koji govore konkretno o Zajedničkoj komandi tokom 1999. godine".⁴⁴ Pretresno veće je dalje napomenulo da nema dokaza koji jasno pokazuju šta je bio mandat Zajedničke komande 1999. godine.⁴⁵ Međutim, Veće je napomenulo da su značajni akteri, uključujući neke od optuženih u ovom predmetu, tokom 1999. "pominjali" Zajedničku komandu, "koju su morali da uzmu u obzir prilikom obavljanja svojih dužnosti".⁴⁶ Veće je smatralo: (i) da je takvo pominjanje podrazumevalo "ceo sistem koordinacije koji je 1998. godine uspostavljen između VJ i MUP"; (ii) da je organ poznat pod nazivom Zajednička komanda bio deo tog sistema 1998; (iii) da je sistem koordinacije nastavio da funkcioniše i 1999; i (iv) da su pripadnici MUP-a i VJ-a "uveli [...] stalnu praksu" održavanja koordinacionih sastanaka pre finaliziranja planova za zajedničke operacije i izvođenja tih operacija.⁴⁷ Pored toga, Pretresno veće je konkretno pomenulo 16 naređenja u čijem je zaglavlju stajalo "Zajednička komanda", koja je

⁴¹ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 356. V. takođe Drugostepena presuda, par. 947, gde se konkretno pominje iskaz svedoka Stojanovića da je Šainović izjavio da se "u najskorije vreme [...] sve aktivnosti moraju obustaviti" (v. Drugostepena presuda, par. 947, fusnota 3140, gde se upućuje na Momir Stojanović, 7. decembar 2007, T. 19775).

⁴² *Contra* Drugostepena presuda, par. 947. Posebno se ne slažem sa zaključkom većine članova Veća da o obavezujućoj prirodi Šainovićevih izjava svedoči činjenica da su Lazarević i Lukić izrazili nezadovoljstvo odlukom o povlačenju. V. Drugostepena presuda, par. 947.

⁴³ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 290.

⁴⁴ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1112.

⁴⁵ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1112.

⁴⁶ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151.

⁴⁷ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1151.

1999. izdala Komanda Prištinskog korpusa,⁴⁸ a "sprovodile" su ih i snage MUP-a i snage VJ-a.⁴⁹ Veće je takođe uzelo u obzir Ojdanićeve "sugestije" Pavkoviću od 17. aprila 1999, u kojima je on pomenuo "naređenje koje je Zajednička komanda izdala" 15. aprila 1999. godine.⁵⁰

22. Važno je istaći da je Pretresno veće te zaključke iznelo samo u kontekstu donošenja ocene o tome da li je Zajednička komanda 1999. zaista postojala i imala nadležnost na Kosovu.⁵¹ Pretresno veće ni u jednom trenutku nije zaključilo da je Zajednička komanda, kao zasebno telo, u periodu od 24. marta do 25. maja 1999. izdavala bilo kakva uputstva ili naređenja snagama VJ-a ili MUP-a na Kosovu niti da je učestvovala u koordinaciji tih snaga.⁵² Prema tome, Prvostepena presuda ne ukazuje ni na kakve konkretne aktivnosti Zajedničke komande u relevantno vreme koje bi se mogle pripisati Šainoviću i predstavljati značajan doprinos UZP-u. Isto tako, ne postoje nikakvi dokazi da je Šainović lično učestvovao u izdavanju 16 gorepomenutih naređenja Komande Prištinskog korpusa niti naređenja Zajedničke komande koje je Ojdanić pomenuo u svojim sugestijama od 17. aprila 1999. godine.

23. Iz tih razloga, mišljenja sam da, čak i kad bi se pretpostavilo da je Šainović imao vodeću ulogu u Zajedničkoj komandi 1999, nijedan razuman presuditelj o činjenicama samo na osnovu tog statusa ne bi mogao izvesti zaključak da je on značajno doprineo UZP-u. U stvari, jedini opipljivi dokazi o Šainovićevom ponašanju u relevantnom periodu od 24. marta do 25. maja 1999. tiču se sastanaka na koje ću sada preći.

(d) Šainovićevo učešće u drugim sastancima

24. Pretresno veće je zaključilo da se Šainovićeva "uloga kao političara zaduženog za vezu između VJ i MUP, s jedne strane, i Miloševića, s druge strane, nastavila" 1999, pošto je prisustvovao jednom broju sastanaka sa funkcionerima VJ-a i MUP-a.⁵³ Žalbena veće je jednoglasno zaključilo da je Pretresno veće pogrešilo kada se prilikom donošenja tih zaključaka

⁴⁸ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1122-1135, 1151.

⁴⁹ Prvostepena presuda, tom 1, par. 1123.

⁵⁰ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1118-1119. Naređenje Zajedničke komande koje se pominje u Ojdanićevim sugestijama od 17. aprila 1999, po svemu sudeći, nije ponuđeno kao dokaz, zbog čega se ne može utvrditi ko je autor tog dokumenta. Dalje, napominjem da se Pretresno veće oslonilo na dva borbena izveštaja VJ-a od 25. odnosno 29. aprila 1999, u kojima se pominju odluke Zajedničke komande. V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1116. V. takođe Drugostepena presuda, par. 803-805. Međutim, kao što je pomenuto gore, u dokazima koji su osnov relevantnih zaključaka ne kaže se kada su te odluke donete i da li su potekle iz Zajedničke komande kao takve. V. gore, fusnota 33. Shodno tome, zaključci Pretresnog veća u vezi s tim ne pokazuju da li je te odluke izdala Zajednička komanda, kao zaseban organ, u relevantnom periodu od 24. marta do 25. maja 1999. godine.

⁵¹ V. Prvostepena presuda, tom 1, par. 1112-1152.

⁵² Sudeći po relevantnim delovima Drugostepene presude, čini mi se da većina članova Veća deli moje shvatanje da Pretresno veće nije donelo takav zaključak. V. Drugostepena presuda, par. 778-832, posebno, *ibid.*, par. 796 ("[n]ezavisno od toga da li je [naziv koji je Pretresno veće koristilo za 16 naređenja Komande Prištinskog korpusa s rečima 'Zajednička komanda' u zaglavlju] bio primeren, Pretresno veće je [...] valjano uzelo u obzir činjenicu da su ta naređenja potekla od Komande Prištinskog korpusa[.]").

⁵³ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 337.

oslonilo na dokaze o sastanku od 13. aprila 1999. godine.⁵⁴ To znači da za razmatranje ostaju dokazi o sastancima od 4. aprila, 4. maja, 7. maja i 17. maja 1999. godine.⁵⁵

25. Pretresno veće je zaključilo da je na sastanku održanom 4. aprila 1999. u Štabu MUP-a, kojim su predsedavali Stevanović i Lukić, Šainović "izgleda izdavao direktive" funkcionerima MUP-a.⁵⁶ Taj zaključak je utemeljen na zapisniku s tog sastanka koji, kako je navelo Pretresno veće, pokazuje da je Šainović "ukazao na potrebu da se danas završi prva faza antiterorističkih dejstava radi aktivne odbrane i zaštite teritorije i zaštite granice od eventualnog prodora agresora u dubinu teritorije SRJ" i rekao da lica pritvorena zbog činjenja krivičnih dela treba zadržati u pritvoru dok ih ne preuzmu sudski organi.⁵⁷ Uprkos tome što je Šainović kasnio na sastanak, Pretresno veće je na osnovu tih izjava zaključilo da je on tom prilikom pokazao da ima "rukovodeću ulogu u pogledu korišćenja snaga MUP na Kosovu".⁵⁸

26. U vezi sa sastankom od 4. maja 1999, Pretresno veće je zaključilo da je Šainović "ili učestvovao u radu, ili, u najmanju ruku, bio potpuno obavešten o toku" tog sastanka, na kom se raspravljalo o događajima na Kosovu, između ostalog i o zločinima koji su tamo činjeni i o reakciji vojnih sudova.⁵⁹

27. Zapisnik sa sastanka održanog u Štabu MUP-a 7. maja 1999. pokazuje da je tim sastankom predsedavao Lukić i da je Šainović u njemu "učestvovao".⁶⁰ U zapisniku se kaže da je Šainović, između ostalog, rekao sledeće:

Na Kosovu i Metohiji u antiterorističkim borbama i brojnim akcijama policijskih snaga uništena je teroristička banda tzv. "OVK". Posle akcije "Jezerce" neće biti više većeg uporišta terorista, osim 30-40 manjih uporišta od ukupno 500-700 terorista na lokacijama na kojima će Sekretarijati sami izvršiti njihovo uništenje do potpunog neutralisanja.

[...]

Odbrana od agresora je i dalje prvorazredni zadatak, kao i borba protiv terorizma svako na svom prostoru. Posle akcije "Jezerce" svi odredi PJP će se vratiti u svoje Sekretarijate i u saradnji sa VJ raditi na uništavanju preostalih terorističkih grupica. Osim uništavanja tzv. "OVK" i terorista, glavni zadatak antiterorističkih dejstava biće u obezbeđenju mira na Kosovu i Metohiji. To mora da osete kako naši građani tako i ceo svet.⁶¹

[...]

⁵⁴ V. Drugostepena presuda, par. 922-926.

⁵⁵ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 341-354; Drugostepena presuda, par. 915-939.

⁵⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 341.

⁵⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 341.

⁵⁸ Prvostepena presuda, tom 3, par. 341.

⁵⁹ Prvostepena presuda, tom 3, par. 343.

⁶⁰ DP P1996, str. 1.

⁶¹ DP P1996, str. 2.

Kao državni zadatak broj jedan je asanacija terena i to mora hitno da se sprovede. Dužni smo da znamo sve šta se događa na terenu. Ne sme niko da kaže da to nije znao da treba da uradi i ne sme niko to da radi samo radi reda, jer nas svi snimaju i kroz velike oči gledaju. Nema privatnih ratova i ne treba dozvoliti da se ubija privatno. Takve odnose odmah treba sankcionisati. O svakom slučaju morate informisati generala Lukića.

Odnos Vojske Jugoslavije sa pripadnicima policije je razjašnjen i raščišćen i to funkcionise, pa se stoga odredi vraćaju na svoje lokacije na teritoriji Sekretarijata unutrašnjih poslova na celom području Kosova i Metohije sa zadatkom održavanja reda i mira.⁶²

[...]

Predsednik Republike i vrhovni komandant Slobodan Milošević saslušao je izveštaj komandanta Treće armije i Štaba policije MUP-a R. Srbije za Kosovo i Metohiju, pri čemu je objavljen tekst saopštenja, koji predstavlja državnu direktivu i naredbu vrhovnog komandanta Slobodana Miloševića, koju treba kao zadatak Vrhovne komande dati svim rukovodiocima policije.⁶³

28. Pretresnom veću su predočeni dokazi da je to bio politički govor, u kom je u suštini ponovljeno ono što je Milošević rekao nakon sastanka od 4. maja 1999. i da Šainović nije izdavao naređenja ili uputstva MUP-u.⁶⁴ Uprkos tome, Pretresno veće je bilo mišljenja da je Šainović "radio mnogo više, a ne samo prenosio poruku ohrabrenja od strane predsednika" i napomenulo je da je on na tom sastanku "još jednom pokazao da ima rukovodeću ulogu" i da je njegov govor bio "mnogo duži i detaljniji" od novinskog izveštaja o sastanku o 4. maja 1999. godine.⁶⁵ Pretresno veće je stoga zaključilo da je Šainović "odobravao [...] akcije [funkcionera VJ-a i MUP-a], izdavao im uputstva i prenosio Miloševićeva naređenja".⁶⁶

29. Naposletku, Pretresno veće je napomenulo da je na sastanku od 17. maja 1999. referisano o zločinima koje su na Kosovu počinili VJ, MUP i dobrovoljci i da je Šainović u tom kontekstu izjavio: (i) da nema saznanja o dobrovoljačkim grupama u "centru u Kosovu Polju", ali da će proveriti izveštaj o tome; (ii) da ljudi plaćaju velike sume za uniforme vojske i MUP-a i ilegalno odlaze na Kosovo kako bi pljačkali; i (iii) da se složio s Pavkovićem da bi bila dobra ideja da se pošalje neko "nezavisno telo" ili "zajednička državna komisija" iz Beograda na Kosovo kako bi se istražili svi navodi izneti na sastanku.⁶⁷ Pretresno veće nije dalo konkretnu ocenu u vezi s tim komentarima.⁶⁸

30. Budući da se u Prvostepenoj presudi ne daje nikakvo objašnjenje u vezi s relevantnošću Šainovićevog prisustva i njegovih izjava na sastanku od 17. maja 1999, ne mogu da se složim s većinom članova Veća da Pretresno veće nije pogrešilo kada se oslonilo na te dokaze kao na

⁶² DP P1996, str. 3.

⁶³ DP P1996, str. 4.

⁶⁴ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 347.

⁶⁵ Prvostepena presuda, tom 3, par. 348. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 462.

⁶⁶ Prvostepena presuda, tom 3, par. 348.

⁶⁷ Prvostepena presuda, tom 3, par. 351.

⁶⁸ V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 351-353.

pokazatelj Šainovićeve uloge kao osobe koja je služila kao veza između VJ-a i MUP-a, s jedne strane, i Miloševića, s druge strane.⁶⁹ Dalje, ne slažem se s većinom članova Veća da je Pretresno veće postupilo razumno kada je smatralo da je Šainović na sastanku od 7. maja 1999. izdavao uputstva ili prenosio Miloševićeva naređenja.⁷⁰ Šta više, čak i kad bi se neka od Šainovićevih izjava na tom sastanku mogla razumno protumačiti kao uputstvo ili naređenje, primećujem da Pretresno veće nije objasnilo kako to pokazuje da su takve izjave stvarno uticale na aktivnosti snaga VJ-a i MUP-a tokom kojih su počinjeni zločini u sklopu ostvarivanja zajedničkog cilja.⁷¹ Kao što se objašnjava u nastavku, verujem da se to moralo pokazati da bi se moglo zaključiti da je Šainović značajno doprineo UZP-u.⁷² Iz istog razloga, smatram da nije relevantno da li je Šainović na sastancima od 4. aprila i 7. maja 1999. pokazao da ima "rukovodeću ulogu".

31. Ono što je najvažnije, napominjem da Pretresno veće izgleda nije smatralo da je Šainović UZP-u kao takvom doprineo učešćem u bilo kojem od pomenutih sastanaka i određenim izjavama datim na tim sastancima. U stvari, Pretresno veće se tim dokazima poslužilo samo da bi zaključilo da je Šainović imao "nadležnos[t] nad VJ i MUP" 1999. godine.⁷³ Sada ću objasniti zašto taj zaključak o Šainovićevoj nadležnosti, po mom mišljenju, nije dovoljan da bi ijedan razuman presuditelj o činjenicama zaključio da je on značajno doprineo UZP-u.

(e) Značaj Šainovićevog navodnog doprinosa UZP-u

32. Šainović generalno osporava zaključak Pretresnog veća da je on značajno doprineo UZP-u i tvrdi, između ostalog, da Veće nije objasnilo kako je kao politički koordinator mogao da doprinese "ostvarenju cilja UZP-a", ističući da posle 24. marta 1999. nije koordinirao snage VJ-a i MUP-a i da nema dokaza koji pokazuju da su njegove aktivnosti imale bilo kakav uticaj na događaje na terenu.⁷⁴ Iz sledećih razloga, nipošto se ne slažem s odlukom većine Veća da odbije te prigovore.⁷⁵

⁶⁹ *Contra* Drugostepena presuda, par. 938-939.

⁷⁰ *Contra* Drugostepena presuda, par. 932-933.

⁷¹ S tim u vezi, napominjem da se Šainovićeva izjava na sastanku od 7. maja 1999. o saopštenju koje je objavljeno i koje predstavlja "državnu direktivu i naredbu" Miloševića (v. DP P1996, str. 4), po svemu sudeći, odnosila na krivično gonjenje za zločine počinjene na Kosovu. V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 343-345. Isto tako, Šainović je na tom sastanku rekao da takve odnose kao što su "privatn[i] ratov[i] i [...] privatno [ubijanje]" ne treba dozvoliti i da ih "odmah" treba sankcionisati, kao i da se o relevantnim slučajevima mora obavestiti Lukić (v. DP P1996, str. 3). Ne vidim kako bi se takve izjave razumno mogle protumačiti kao doprinos činjenju zločina u sklopu ostvarivanja zajedničkog cilja.

⁷² V. dole, par. 33-36.

⁷³ V., konkretno, Prvostepena presuda, tom 3, par. 301. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 336-361. Po mom mišljenju, to objašnjava i zašto Pretresno veće nije donelo konačni zaključak o tome da li je Šainović prisustvovao sastanku od 4. maja 1999. ili je samo bio obavешten o tome o čemu se na njemu razgovaralo. V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 343.

⁷⁴ V. Drugostepena presuda, par. 979-980.

⁷⁵ *Contra* Drugostepena presuda, par. 983, 986-989.

33. Podsećam da prema doktrini UZP-a optuženi mora dati značajan doprinos zločinima za koje je osuđen.⁷⁶ To znači da se od presuditelja o činjenicama traži da okvalifikuje doprinos optuženog zajedničkom cilju.⁷⁷ Po mom mišljenju, ispravna kvalifikacija podrazumeva navođenje konkretnog ponašanja optuženog koje predstavlja neko konkretno činjenje ili nečinjenje. Pored toga, presuditelj o činjenicama mora na primeren način obrazložiti kako je takvo ponašanje imalo opipljiv uticaj na zločine koji su počinjeni u sklopu ostvarivanja zajedničkog cilja.

34. Po mom mišljenju, Pretresno veće u Šainovićevom slučaju nije zadovoljilo te osnovne zahteve. Relevantni delovi Prvostepene presude, posmatrani kao celina, pokazuju da je Pretresno veće značajan naglasak stavilo na činjenicu da je Šainović bio "moćan funkcioner",⁷⁸ koji je imao "ovlašćenja",⁷⁹ koji je u nekoliko prilika pokazao da ima "rukovodeću ulogu"⁸⁰ i koji je "mogao" da izdaje uputstva ili utiče na događaje na Kosovu.⁸¹ Međutim, niko ne podleže krivičnoj odgovornosti samo zbog toga što je na položaju vlasti ili što može da izdaje uputstva. Odgovornost koja opravdava krivičnu osudu može se pripisati samo licima koja svoju nadležnost stvarno i upotrebe za činjenje krivičnih dela ili koja naprave kažnjivi propust i ne utiču na izvršioce. To je ono što je tužilaštvo moralo dokazati van razumne sumnje i što je presuditelj o činjenicama morao utvrditi, na osnovu obrazloženog mišljenja u presudi.

35. Iako je Pretresno veće zaključilo da je Šainović značajno doprineo zajedničkom cilju zato što je bio osoba preko koje je Milošević "orkestrirao događaje na Kosovu" i što je njegov "cilj [...] bio da koordinira snage na Kosovu, prenosi Miloševićeva uputstva za aktivnosti raznih tamošnjih aktera i da tim akterima daje svoje sopstvene sugestije i uputstva",⁸² u Prvostepenoj presudi se ne navodi nijedan konkretan incident u kom je Šainović u periodu od 24. marta do 25. maja 1999. zaista orkestrirao ili koordinirao događaje na Kosovu tokom kojih su snage SRJ i Srbije počinile zločine nad kosovskim Albancima. Umesto toga, Pretresno veće se naprosto zadovoljilo time da zaključi da je Šainović imao vodeću ulogu u Zajedničkoj komandi i da je učestvovao u određenom broju sastanaka s funkcionerima VJ-a i MUP-a. Međutim, kao što je objašnjeno gore, u Prvostepenoj presudi se ne ukazuje na dokaze da je Zajednička komanda, kao organ, u periodu od 24. marta do

⁷⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 215; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430. V. takođe Drugostepena presuda, par. 985.

⁷⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430 ("Prilikom potvrđivanja [elemenata koji moraju biti ispunjeni u skladu s doktrinom UZP-a] sud, pored ostalog, mora: [...] tačno okvalifikovati doprinos optuženog tom zajedničkom planu.").

⁷⁸ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 299.

⁷⁹ V., npr., Prvostepena presuda, tom 3, par. 295, 297, 301, 309, 325, 368, 381, 384, 401, 457, 465, 467.

⁸⁰ V., npr., Prvostepena presuda, tom 3, par. 309, 328, 341, 348, 359.

⁸¹ V., npr., Prvostepena presuda, tom 3, par. 359, 462. V. takođe *ibid.*, tom 3, par. 299 ("priličan uticaj na događaje u Pokrajini i ovlašćenja da donosi odluke"), 342 ("mogao da utiče na VJ i njegove visoke oficire"), 361 ("Veće prihvata da nema dokaza za to da je Šainović imao vlast nad Ojdanićem, koji se tokom rata svakodnevno sastajao s Miloševićem. Međutim, to ne znači da Šainović nije imao uticaj na dejstva VJ i MUP s obzirom na njegov bliski odnos s Miloševićem, s jedne strane, i njegovu saradnju s Pavkovićem i Lukićem, s druge strane.").

⁸² Prvostepena presuda, tom 3, par. 467.

25. maja 1999. izdavala uputstva ili naređenja VJ-u i MUP-u niti da je na neki drugi način učestvovala u koordinaciji tih snaga na Kosovu.⁸³ Isto tako, Pretresno veće nije zaključilo da Šainovićovo učešće u gorepomenutim sastancima od 4. aprila, 4. maja, 7. maja ili 17. maja 1999, samo po sebi, pokazuje da je on doprineo zločinima koje su snage VJ-a i MUP-a počinile u sklopu ostvarivanja zajedničkog cilja.⁸⁴

36. S obzirom na te činjenice, tvrdim da Pretresno veće nije na primeren način okvalifikovalo konkretno ponašanje putem kojeg je Šainović u relevantnom periodu od 24. marta do 25. maja 1999. doprineo UZP-u. Po mom mišljenju, pribegavanjem gorepomenutim neodređenim konceptima Šainovićeve nadležnosti u to vreme, Pretresno veće je na kraju otvorenim ostavilo čak i pitanje da li Šainovića smatra odgovornim za aktivno ponašanje, nečinjenje ili za oboje.⁸⁵

37. Pored toga, smatram da valja podsetiti da je Šainović bio civilni političar i da, prema tome, nije bio deo formalnog komandnog lanca MUP-a ili VJ-a. On stoga nije bio direktno nadležan za te snage.⁸⁶ Mada, naravno, nije nemoguće krivični predmet graditi na ideji da je optuženi uzurpirao *de facto* ovlašćenja van odgovarajućeg okvira, moglo bi se očekivati da bi takva hipoteza bila prilično delikatna i da bi je bilo teško dokazati. Sklon sam da smatram da je prikladno obrazloženo mišljenje o ulozi koju je Šainović imao u odnosu na MUP i VJ trebalo obuhvatiti, na primer, diskusiju o tome zašto bi Miloševiću bilo potrebno da mu on služi kao veza između MUP-a i VJ-a i da li bi policijske i vojne snage zaista slušale uputstva nekog civilnog lica, kao što je bio Šainović.⁸⁷ Ne samo da se u Prvostepenoj presudi nigde ne raspravlja o tim pitanjima, nego se u njoj Šainoviću na osnovu ograničenog broja sastanaka na kraju pripisuje nadležnost nad celim VJ-om i MUP-om na Kosovu u periodu od 24. marta do 25. maja 1999.⁸⁸

38. Po mom mišljenju, pribegavši segmentiranom pristupu Šainovićevim prigovorima na određene zaključke iz Prvostepene presude vezane za njegova ovlašćenja na Kosovu 1999, većina članova Veća je uspela da zaobide sve pomenute probleme i te je prigovore, u suštini, uz svega nekoliko izuzetaka, redom odbila.⁸⁹ Većina članova Veća pritom gubi iz vida najvažniju činjenicu, a to je da naprosto ne postoje ni dokazi ni zaključak u Prvostepenoj presudi o tome šta je to tačno

⁸³ V. gore, par. 22.

⁸⁴ V. gore, par. 30-31.

⁸⁵ U tom kontekstu, podsećam da je "nadležnost" optuženog, na primer, nad vojnim snagama, obično relevantna za ocenu odgovornosti nadređenog kojom se on tereti zbog propusta da spreči ili kazni zločine svojih podređenih. Očigledno je da taj oblik odgovornosti opisuje nečinjenje. V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 465 ("Iako je njegovo znanje o zločinima na Kosovu bilo veoma detaljno, Šainović je, osim davanja nekoliko izjava, pokazao malo inicijative da se angažuje u vezi s tim navodima. Ovo uprkos tome što je imao veliku *de facto* i *de jure* nadležnost u Pokrajini i bio blizak s Miloševićem.").

⁸⁶ V. takođe Prvostepena presuda, tom 3, par. 341, 348.

⁸⁷ U vezi s tim pitanjima, v., na primer, Prvostepena presuda, tom 3, par. 360-361.

⁸⁸ V. Prvostepena presuda, tom 3, par. 339-359.

⁸⁹ V. Drugostepena presuda, par. 835-989.

Šainović u relevantnom periodu od 24. marta do 25. maja 1999. uradio (ili nije, a trebalo je da uradi) što je moglo predstavljati značajan doprinos UZP-u. Po mom mišljenju, to pokazuje da ni Pretresno veće ni većina članova Žalbenog veća nisu mogli da definišu u kojoj meri je Šainović učestvovao u zločinima počinjenim u sklopu ostvarivanja zajedničkog cilja. Tvrdim da bi već i to trebalo da bude jasan pokazatelj da teza protiv Šainovića nije bila dovoljno jaka da opravda osuđujuće presude koje su mu izrečene za teška krivična dela i posledičnu značajnu zatvorsku kaznu.

39. Iz tih razloga, zaključujem da nijedan razuman presuditelj o činjenicama nije mogao da konstatuje da je jedini razuman zaključak do kog se moglo doći taj da je Šainović značajno doprineo UZP-u. Shodno tome, ne slažem se s odlukom većine članova Veća da potvrdi osuđujuće presude koje su Šainoviću izrečene na osnovu učešća u UZP-u.

C. Konkretna usmerenost

40. U kontekstu Lazarevićeve žalbe na osuđujuće presude koje su mu izrečene za pomaganje i podržavanje, većina članova Veća detaljno raspravlja o pitanju konkretne usmerenosti.⁹⁰ Nemam nameru da dajem komentar o tome da li je konkretna usmerenost element pomaganja i podržavanja. Naime, iz razloga iznetih u nastavku, nisam uveren da je ova Drugostepena presuda primereno mesto za raspravu o tom pitanju, pogotovo zato što ono nije relevantno za Lazarevićev predmet. Shodno tome, uzdržavam se i od pridruživanja bilo kojem zaključku većine članova Veća koji, po mom shvatanju, može predstavljati suštinski novu izjavu u vezi s pitanjem konkretne usmerenosti.

41. Pripremajući teren za svoju ocenu, većina članova Veća iznosi mišljenje da se čini da se tumačenje koje je usvojila većina članova Veća u Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić* – da je konkretna usmerenost element *actusa reusa* pomaganja i podržavanja i da se mora dokazati van razumne sumnje⁹¹ – "kosi [...] sa jednostavnim tumačenjem" Drugostepene presude u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* i odluke u Drugostepenoj presudi u predmetu *Lukić i Lukić*.⁹²

42. Većina članova Veća zatim u nastavku kaže da je Žalbeno veće, kada je suočeno sa prethodnim odlukama koje su protivrečne, dužno da utvrdi kojom će se od tih odluka rukovoditi, ili da li će odstupiti od obe odluke iz uverljivih razloga u interesu pravde.⁹³ U pripadajućoj fusnoti, većina članova Veća iznosi mišljenje: (i) da su to pitanje pokrenule strane u postupku; (ii) da je Pretresno veće zaključilo da se Lazarević, kao komandant Prištinskog korpusa, nalazio na Kosovu i

⁹⁰ V. Drugostepena presuda, par. 1617-1651.

⁹¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 36.

⁹² Drugostepena presuda, par. 1621.

da je redovno obilazio svoje trupe na terenu tokom cele kampanje prisilnog raseljavanja koja je tamo sprovedena u relevantno vreme, ali da nije zaključilo da je bio fizički prisutan na mestima zločina dok su snage VJ-a činile zločine; (iii) da bi, shodno tome, ako bi se u ovom predmetu prihvatila odluka iz Drugostepene presude u predmetu *Perišić*, prema kojoj u slučajevima kada su pomagači i podržavaoci "udaljeni" treba eksplicitno razmotriti pitanje konkretne usmerenosti, "bilo neophodno ispitati da li je Lazarevićevo pomaganje bilo udaljeno i da, kao takvo, zahteva da se eksplicitno razmotri konkretna usmerenost"; i (iv) da su se strane u postupku sporile oko pitanja udaljenosti Lazarevićevog pomaganja.⁹⁴ U skladu s tim, većina članova Veća zaključuje da se "prilikom rešavanja ishoda ovog predmeta ne može zaobići" rasprava o tome da li bi se u vezi s pitanjem konkretne usmerenosti trebalo rukovoditi Drugostepenom presudom u predmetu *Perišić*.⁹⁵ Pored toga, većina članova Veća napominje da, čak i kada primena Drugostepene presude u predmetu *Perišić* na kraju ne bi obesnažila Prvostepenu presudu, Žalbeno veće može saslušati i žalbe u kojima strana u postupku pokreće neko pravno pitanje koje je od opšteg značaja za praksu Međunarodnog suda i zaključuje da značaj predmetnog pitanja opravdava intervenciju Žalbenog veća.⁹⁶

43. Iako se tvrdi da sva ta objašnjenja pokazuju da je apsolutno neophodno da se u ovoj Drugostepenoj presudi razmotri pitanje konkretne usmerenosti, i dalje nisam u to uveren. Konkretno, zbunjen sam rezonovanjem većine članova Veća da bi, ako bi prihvatilo odluku iz Drugostepene presude u predmetu *Perišić*, moralo da ispita da li je Lazarevićevo pomaganje bilo udaljeno, pošto takva udaljenost zahteva da se eksplicitno razmotri konkretna usmerenost. Međutim, većina članova Veća ionako nadugačko eksplicitno razmatra pitanje konkretne usmerenosti, bez obzira na Lazarevićevo udaljenost i bez prihvatanja pristupa koji je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić* primenila većina članova tog Veća. Po mom mišljenju, Drugostepena presuda u predmetu *Perišić* nema uticaja na Lazarevićev predmet zato što njegovo ponašanje ne bi spadalo u kategoriju "udaljenog pomaganja" u smislu te presude.⁹⁷ S tim u vezi, ne

⁹³ Drugostepena presuda, par. 1622.

⁹⁴ Drugostepena presuda, fusnota 5320.

⁹⁵ Drugostepena presuda, fusnota 5320.

⁹⁶ Drugostepena presuda, fusnota 5320.

⁹⁷ Mada većina članova Veća izgleda smatra da činjenica da Lazarević nije bio fizički prisutan na mestima zločina dok su snage VJ-a činile zločine, prema Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić*, može iziskivati diskusiju o tome da li je njegovo pomaganje bilo udaljeno (v. Drugostepena presuda, fusnota 5320), primećujem da se u Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić* kaže da "radnje koje su u geografskom ili nekom drugom smislu [...] blisko povezane s glavnim izvršiocima krivičnih dela" nisu "udaljene" i da se u takvim slučajevima "konkretna usmerenost može [...] pokazati implicitno", diskusijom o drugim elementima odgovornosti za pomaganje i podržavanje, kao što je znatan doprinos. V. Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 38. Tvrdim da se, s obzirom na taj zaključak, postavlja pitanje da li bi Lazarevićevo ponašanje spadalo u kategoriju "udaljenog pomaganja" o kom se govori u Drugostepenoj presudi u predmetu *Perišić*, pogotovo zato što je neosporno da je on bio komandant snaga koje su učestvovala u činjenju zločina, da se nalazio na Kosovu i da je redovno obilazio svoje snage na terenu tokom cele kampanje prisilnog raseljavanja koja je tamo sprovedena. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, fusnota 100 (za slučajeve pomaganja i podržavanja kada optuženi nije bio fizički prisutan na mestu zločina, a koje Žalbeno veće u predmetu *Perišić* nije smatralo "udaljenima"). Po

slažem se s tvrdnjom u osnovi rezonovanja većine članova Veća da već i utvrđivanje da li je Drugostepena presuda u predmetu *Perišić relevantna* za ovaj predmet – i stoga presedan – predstavlja *primenu* te prakse.⁹⁸

44. Pored toga, čak i da je neizbežno da se ovde raspravlja o odlukama iz Drugostepene presude u predmetu *Perišić*, ne vidim kako je većina članova Veća došla do zaključka da se "prilikom rešavanja ishoda ovog predmeta ne može zaobići" to pitanje.⁹⁹ Da bi Drugostepena presuda u predmetu *Perišić* imala ikakvog uticaja na Lazarevićev predmet, moralo bi se pokazati da je njegovo pomaganje zaista – u smislu te presude – bilo "udaljeno", a ne "konkretno usmereno" na činjenje zločina.¹⁰⁰ Međutim, većina članova Veća nije u vezi s tim donela nikakav zaključak. Stoga mi nije jasno da li je odbacivanje konkretne usmerenosti kao elementa pomaganja i podržavanja od strane većine članova Veća bilo presudno kod donošenja odluke da se potvrde Lazarevićeve osude za pomaganje i podržavanje ili predstavlja *obiter dicta*.

45. Iako Žalbeno veće ima diskreciona ovlašćenja da razmatra pravna pitanja koja su od opšteg značaja za praksu Međunarodnog suda,¹⁰¹ mišljenja sam da ovde ne treba posezati za tom izuzetnom merom. Možda nije moguće potpuno izbeći neslaganje Žalbenog veća, koje postupa u raznim sastavima, oko određenih pravnih ili činjeničnih pitanja, posebno u odsustvu neke više jedinstvene instance. Međutim, kod bavljenja takvim razilaženjima u sudskoj praksi jedne respektabilne i autoritativne institucije bilo bi smotreno postupati s određenom merom suzdržavanja kako bi se, koliko god je moguće, sačuvala sudska harmonija u sudskoj praksi koja utiče na razvoj međunarodnog krivičnog prava i međunarodnog humanitarnog prava, kao i pravna sigurnost, stabilnost i predvidivost, posebno u korist strana u postupcima koji se vode pred Međunarodnim sudom.

46. Iz tih razloga, sklon sam mišljenju da bi raspravu o pitanju konkretne usmerenosti bilo bolje ostaviti za predmete gde je ono očigledno relevantno za osuđujuću presudu optuženom i gde strane u postupku imaju razlog i priliku da mu posvete punu pažnju.

mom mišljenju, rezonovanje većine članova Veća potencijalno proteže relevantnost Drugostepene presude u predmetu *Perišić* na sve slučajeve u kojima pomagač i podržavalac nije fizički prisutan prilikom izvršenja zločina.

⁹⁸ Kao što je Žalbeno veće napomenulo u predmetu *Aleksovski*: "Ono što slijedi iz prijašnjih odluka jeste pravni princip (*ratio decidendi*), a obaveza da se slijedi taj princip vrijedi samo za slične predmete, ili za bitno slične predmete. To se manje odnosi na sličnost, ili bitnu sličnost činjenica, a više na to da je pitanje koje pokreću te činjenice u novom predmetu isto kao i pitanje o kojem je pomoću tog pravnog principa odlučeno u prijašnjem predmetu. Ne postoji obaveza da se slijede prijašnje odluke koje se zbog ovog ili onog razloga razlikuju od predmeta koji razmatra sud." V. Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 110.

⁹⁹ Drugostepena presuda, fusnota 5320.

¹⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 38-74.

¹⁰¹ V., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Kanyarukiga*, par. 267.

47. Pored toga, podsećam da se Žalbeno veće, da bi se obezbedila prava optuženog na pravično suđenje, pa tako i pravo da se "slični predmeti tretiraju na sličan način", mora rukovoditi svojim prethodnim odlukama, osim ako ne postoje uverljivi razlozi zbog kojih je u interesu pravde da se od njih odstupi.¹⁰² Bez obzira na to da li između drugostepenih presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* i predmetu *Lukić i Lukić*, s jedne strane, i Drugostepene presude u predmetu *Perišić*, s druge strane, postoji razmimoilaženje, potpuno je jasno da je većina članova Veća u ovoj Drugostepenoj presudi odstupila od ove potonje. Većina članova Veća uzgred pominje standard uverljivih razloga,¹⁰³ ali ne objašnjava da li se njime rukovodila prilikom donošenja svojih zaključaka.¹⁰⁴

48. Naposletku, napominjem da se većina članova Veća u oceni prakse drugih međunarodnih sudova i nacionalnog zakonodavstva u vezi s pitanjem pomaganja i podržavanja usredsredila na diskusiju o predmetima iz perioda posle Drugog svetskog rata, od koji se neki ne tiču nužno ovog vida odgovornosti,¹⁰⁵ kao i na opšta pravila u vezi s *mens rea*.¹⁰⁶ Na osnovu svoje analize, većina članova Veća zaključuje da konkretna usmerenost, "po međunarodnom običajnom pravu, nije element odgovornosti za pomaganje i podržavanje",¹⁰⁷ dok kasnije potvrđuje odluku iz drugostepenih presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* i predmetu *Lukić i Lukić* da konkretna usmerenost nije suštinski element *actus reus* pomaganja i podržavanja.¹⁰⁸ U svetlu tih zaključaka, nije mi jasno da li većina članova Veća smatra da su njegova ocena i zaključci ograničeni na *actus reus* pomaganja i podržavanja i stoga zaista predstavljaju samo ponovnu potvrdu izjava iz drugostepenih presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* i predmetu *Lukić i Lukić*. Može se tvrditi da zaključiti da konkretna usmerenost nije "suštinski element *actus reus* pomaganja i podržavanja"¹⁰⁹ nije sasvim isto kao reći da ona nije element pomaganja i podržavanja *per se*.

49. Iz tih razloga, ne slažem se s tim odeljkom Drugostepene presude.

¹⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 107, 113.

¹⁰³ Drugostepena presuda, par. 1622.

¹⁰⁴ Za detalje, v. Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 107-109.

¹⁰⁵ V. Drugostepena presuda, fusnota 5340.

¹⁰⁶ V. Drugostepena presuda, par. 1627-1648.

¹⁰⁷ Drugostepena presuda, par. 1649.

¹⁰⁸ Drugostepena presuda, par. 1650.

¹⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 424; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je merodavan engleski tekst.

/potpis na originalu/

sudija Bakhtiyar Tuzmukhamedov

Dana 23. januara 2014.
U Hagu,
Holandija

[pečat Međunarodnog suda]

XIV. DODATAK A – ISTORIJAT POSTUPKA

A. Sastav Žalbenog veća

1. Dana 11. marta 2009, tadašnji predsednik Međunarodnog suda naložio je da u sastavu tročlanog Veća u ovom predmetu budu sudija Mehmet Güney, sudija Fausto Pocar, sudija Liu Daqun, sudija Andrésia Vaz i sudija Theodor Meron.¹ Dana 19. marta 2009, sudija Liu Daqun, pošto je izabran za predsedavajućeg sudiju, imenovao je sebe za predžalbenog sudiju.² Dana 4. novembra 2011, tadašnji vršilac dužnosti predsednika Međunarodnog suda, umesto sudije Theodora Merona imenovao je sudiju Arlette Ramaroson.³ Dana 5. jula 2012, predsednik Međunarodnog suda imenovao je sudiju Bakhtiyara Tuzmukhamedova umesto sudije Andrésie Vaz.⁴

B. Najave žalbi

2. Posle odluke predžalbenog sudije da odobri zahteve odbrane⁵ za produženje roka za podnošenje najava žalbi,⁶ tužilaštvo, Šainović, Pavković, Lazarević i Lukić su 27. maja 2009, na osnovu člana 25 Statuta i pravila 108 Pravilnika, podneli svoje prvobitne najave žalbe na Prvostepenu presudu.⁷

3. Dana 9. septembra 2009, Žalbeno veće je odobrilo Pavkovićev zahtev za izmenu njegove najave žalbe.⁸ Dana 22. septembra 2009, Žalbeno veće je donelo odluku kojom je odobrilo njegov kasniji zahtev za dalju izmenu najave žalbe,⁹ na osnovu koje je on 29. septembra 2009. podneo drugu izmenjenu najavu žalbe.¹⁰

¹ Nalog kojim se imenuju sudije u predmetu pred Žalbenim većem, 11. mart 2009; *Corrigendum* naloga kojim se imenuju sudije u predmetu pred Žalbenim većem, 11. mart 2009.

² Nalog kojim se imenuje predžalbeni sudija, 19. mart 2009.

³ Nalog kojim se zamenjuje sudija u predmetu pred Žalbenim većem, 4. novembar 2011.

⁴ Nalog kojim se zamenjuje sudija u predmetu pred Žalbenim većem, 5. jul 2012.

⁵ Zajednički zahtev za produženje roka za podnošenje najave žalbe, 9. mart 2009; Zahtev za produženje roka za podnošenje najave žalbe sa Dodatkom, 9. mart 2009; Podnesak kojim se Sreten Lukić pridružuje zahtevu za produženje roka za podnošenje najave žalbe koji je podnela Pavkovićeva odbrana, 9. mart 2009.

⁶ Odluka po zahtevima za produženje roka za podnošenje najave žalbe, 23. mart 2009.

⁷ Najava žalbe tužilaštva, 27. maj 2009; Podnesak kojim odbrana ulaže najavu žalbe, 27. maj 2009; Najava žalbe na Presudu od 26. februara 2009, 27. maj 2009; Najava žalbe odbrane Vladimira Lazarevića, 27. maj 2009 (poverljivo: dokument postao javni po podnošenju podneska odbrane: Ukidanje poverljivog statusa najave žalbe, 29. maj 2009); Najava žalbe Sretena Lukića na Presudu i zahtev za odobrenje da prekorači dužinu podneska, 27. maj 2009.

⁸ Odluka po zahtevu Nebojše Pavkovića za izmenu najave žalbe, 9. septembar 2009, u kojoj je Žalbeno veće Pavkovićevu izmenjenu najavu žalbe, priloženu kao dodatak njegovom zahtevu, prihvatilo kao valjano podnetu; Zahtev generala Pavkovića za izmenu njegove najave žalbe, 28. avgust 2009.

⁹ Odluka po drugom zahtevu Nebojše Pavkovića za izmenu najave žalbe, 22. septembar 2009; Zahtev generala Pavkovića da izmeni svoju najavu žalbe i u nju unese sedmi osnov izmenjene najave žalbe kožalioca Ojdanića, 15. septembar 2009, u kojem traži odobrenje da uvrsti Ojdanićev sedmi žalbeni osnov u svoju najavu žalbe. Kada je reč o Ojdanićevoj najavi žalbe, v. dole, pododeljak XIV.D.

¹⁰ Najava žalbe na Presudu od 26. februara 2009, podneta kao Dodatak A Podnesku generala Pavkovića s izmenjenom najavom žalbe, 29. septembar 2009.

4. Prevod Prvostepene presude na b/h/s jezik zaveden je 13. septembra 2010. Dana 14. septembra 2010, predžalbeni sudija je sugerisao timovima odbrane da, kad budu pročitali prevod Prvostepene presude na b/h/s jezik, što pre podnesu eventualne zahteve za izmenu žalbenih osnova na osnovu pravila 108 Pravilnika.¹¹ Dana 17. decembra 2010, Lukić je podneo zahtev za odobrenje da izmeni svoje žalbene osnove,¹² koji je Žalbeno veće odbilo 10. februara 2011, ne uskraćujući mu pravo da podnese novi zahtev u kojem će tražiti izmene žalbenih osnova.¹³ Dana 11. januara 2011, Šainović je podneo zahtev za odobrenje da izmeni svoje žalbene osnove,¹⁴ koji je Žalbeno odbilo 22. marta 2011, ne uskraćujući mu pravo da podnese novi zahtev u kojem će tražiti izmene žalbenih osnova.¹⁵ Dana 3. februara 2011, Lazarević je podneo obaveštenje da neće tražiti izmenu svojih žalbenih osnova.¹⁶ Dana 17. maja 2011, predžalbeni sudija je obavestio strane u postupku da posle 14. juna 2011. prevod Prvostepene presude neće predstavljati "valjan razlog" za bilo koju stranu u postupku koja bude tražila izmenu svojih žalbenih osnova.¹⁷ Dana 14. juna 2011, Lukić je podneo drugi zahtev za izmenu žalbenih osnova, za koji je predžalbeni sudija naložio da se ponovo podnese.¹⁸ Dana 9. septembra 2011, Žalbeno veće je odbilo Lukićev drugi zahtev koji je on ponovo podneo 21. juna 2011.¹⁹

C. Žalbeni podnesci

1. Žalba tužilaštva

5. Tužilaštvo je svoj žalbeni podnesak podnelo 10. avgusta 2009.²⁰ U dve odluke, donete 27. jula 2009. i 7. avgusta 2009, predžalbeni sudija je rešavao po raznim zahtevima odbrane²¹ i odobrio

¹¹ Statusna konferencija, 14. septembar 2010, AT. 78. To je urađeno na osnovu zapažanja koja je sam predžalbeni sudija izneo u svojim odlukama od 23. marta 2009. i 29. juna 2009. u vezi s tim da odbrana, na osnovu pravila 108, ima pravo da traži izmenu svojih žalbenih podnesaka nakon što dobije mogućnost da pročita prevod Prvostepene presude na b/h/s jezik. (Odluka po zahtevima za produženje roka za podnošenje najave žalbe, 23. mart 2009; Odluka po zajedničkom zahtevu odbrane za produženje roka za podnošenje žalbenih podnesaka, 29. jun 2009). V. takođe Odluka po zahtevu tužilaštva za pojašnjenje i za nalog o roku u kom odbrana mora da podnese eventualne zahteve za izmenu osnova žalbe, 22. septembar 2010.

¹² Zahtev Sretena Lukića za odobrenje za izmenu žalbe na osnovu pregleda prevoda Presude na b/h/s, 17. decembar 2010.

¹³ Odluka po zahtevu Sretena Lukića za izmenu njegove osnove za žalbu, 10. februar 2011.

¹⁴ Šainovićev zahtev za odobrenje da izmeni žalbu po prijemu prevoda Prvostepene presude na b/h/s jezik i Zahtev za odobrenje da predoči dodatne dokaze na osnovu pravila 115, 11. januar 2011. (poverljivo; dokument postao javni posle Šainovićevog obaveštenja o promeni statusa Zahteva za odobrenje za izmenu žalbe po prijemu prevoda Prvostepene presude na b/h/s jezik i Zahteva za odobrenje da predoči dodatne dokaze na osnovu pravila 115, 21. januar 2011).

¹⁵ Odluka po zahtevu Nikole Šainovića za odobrenje da izmeni žalbene osnove po prijemu prevoda Prvostepene presude i zahtevu za prihvatanje dodatnih dokaza u žalbenom postupku, 22. mart 2011.

¹⁶ Obaveštenje Vladimira Lazarevića u vezi s izmenama njegove žalbe, 4. februar 2011.

¹⁷ Statusna konferencija, 17. maj 2011, AT. 112.

¹⁸ Drugi zahtev Sretena Lukića za odobrenje da podnese izmenu najave žalbe i izmeni argumentaciju u žalbenom podnesku, 14. jun 2011; Nalog kojim se traži od Sretena Lukića da ponovo podnese svoj drugi zahtev za dozvolu da izmeni svoju najavu žalbe i žalbeni podnesak, 16. jun 2011, str. 2, gde se upućuje na Uputstvo o dužini podnesaka i zahteva, IT/184 Rev. 2, 16. septembar 2005.

¹⁹ Odluka po ponovo podnetom drugom zahtevu Sretena Lukića za odobrenje da izmeni svoju najavu žalbe i žalbeni podnesak, 9. septembar 2011; Ponovo podneti drugi zahtev Sretena Lukića za odobrenje da podnese izmenu najave žalbe i izmeni argumentaciju u žalbenom podnesku, 21. jun 2011.

²⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, 10. avgust 2009. (poverljivo; javna redigovana verzija zavedena 21. avgusta 2009). V. takođe *Corrigendum* Žalbenog podneska tužilaštva, 24. avgust 2009; *Corrigendum* Žalbenog podneska tužilaštva, 15. januar 2010. (poverljivo; javna redigovana verzija zavedena 14. maja 2010). Dana 18. decembra 2013, Žalbeno veće je odbilo Zahtev tužilaštva za odobrenje da određene delove Drugostepene presude u predmetu *Taylor* podnese kao dopunski pravni izvor. V. statusna

je produženje roka za podnošenje odgovora za 40 dana, određivši 2. novembar 2009. kao krajnji rok za njihovo podnošenje.²² Tog datuma, Šainović,²³ Pavković,²⁴ Lazarević²⁵ i Lukić²⁶ su podneli svoje odgovore. Tužilaštvo je 17. novembra 2009. podnelo objedinjenu repliku.²⁷

2. Žalbe odbrane

6. Dana 29. juna 2009, predžalbeni sudija je delimično odobrio zajednički zahtev odbrane za produženje roka za podnošenje podnesaka žalilaca²⁸ i naložio da se žalbeni podnesci podnesu najkasnije do 23. septembra 2009.²⁹ Dana 8. i 11. septembra 2009, rešavajući po daljim zahtevima odbrane,³⁰ predžalbeni sudija je Lukiću odobrio da podnese podnesak koji ne prekoračuje 60.000 reči, a Šainoviću, Pavkoviću i Lazareviću podneske koji ne prekoračuju po 45.000 reči.³¹ Dana 1. oktobra 2009, predžalbeni sudija je odobrio zahtev tužilaštva za produženje roka za podnošenje odgovora³² i naložio tužilaštvu da svoj odgovor podnese najkasnije do 16. januara 2010.³³ Tokom druge statusne konferencije održane 18. januara 2010, odbrana je usmeno zatražila da se rok za podnošenje njihovih replika produži za 15 dana.³⁴ Pored toga, Šainović i Lukić su zatražili odobrenje da za 10.000 reči prekorače dozvoljenu dužinu podneska, Pavković je tražio prekoračenje od 5.000 reči, a Lazarević je zatražio odobrenje da podnese podnesak do 18.000 reči.³⁵ Dana 20. januara 2010, predžalbeni sudija je odredio 15. februar 2010. kao rok za podnošenje

konferencija, 18. decembar 2013, AT. 706-707. V. takođe Zahtev tužilaštva za odobrenje da dostavi dopunski pravni izvor i dopunski pravni izvor, 30. septembar 2013.

²¹ Zajednički zahtev odbrane za produženje roka za podnošenje odgovora, 17. jul 2009; Zahtev Sretena Lukića za produženje roka za podnošenje odgovora s poverljivim Dodatkom, 29. jul 2009. (poverljivo); Zahtev generala Pavkovića za produženje roka za podnošenje odgovora, 5. avgust 2009. V. takođe Podnesak kojim se general Ojdanić pridružuje zajedničkom zahtevu za produženje roka za podnošenje odgovora, 21. jul 2009.

²² Odluka po zajedničkom zahtevu za produženje roka za podnošenje podneska respondenta, 27. jul 2009; Odluka po zahtevima Sretena Lukića i Nebojše Pavkovića za produženje roka za podnošenje podnesaka respondenta i zahtevu Sretena Lukića za dodatno produženje roka za podnošenje podneska žalioca, 7. avgust 2009.

²³ Odgovor odbrane, 2. novembar 2009.

²⁴ Odgovor generala Pavkovića na Žalbeni podnesak tužilaštva, 2. novembar 2009.

²⁵ Odgovor Lazarevićeve odbrane, 2. novembar 2009.

²⁶ Odgovor Sretena Lukića na žalbu tužilaštva, 2. novembar 2009. (poverljivo; javna redigovana verzija zavedena 31. avgusta 2010).

²⁷ Objedinjena replika tužilaštva na odgovore odbrane, 17. novembar 2009. (poverljivo; javna redigovana verzija zavedena 1. septembra 2010).

²⁸ Zajednički zahtev odbrane za produženje roka za podnošenje žalbenih podnesaka, 12. jun 2009.

²⁹ Odluka po zajedničkom zahtevu odbrane za produženje roka za podnošenje žalbenih podnesaka, 29. jun 2009.

³⁰ Zajednički zahtev generala Ojdanića i Nikole Šainovića za prekoračenje broja reči, 9. septembar 2009; Zahtev generala Pavkovića za prekoračenje dozvoljenog broja reči u žalbenom podnesku, 24. avgust 2009; Zahtev Lazarevićeve odbrane za prekoračenje broja reči u žalbenom podnesku, 25. avgust 2009; Zahtev Sretena Lukića za odobrenje za prekoračenje broja reči u žalbi na Presudu, 26. avgust 2009.

³¹ Odluka po zahtevima odbrane za prekoračenje ograničenja broja reči, 8. septembar 2009; Odluka po zajedničkom zahtevu Nikole Šainovića i Dragoljuba Ojdanića za prekoračenje broja reči, 11. septembar 2009.

³² Zahtev tužilaštva za produženje roka za podnošenje odgovora, 28. septembar 2009.

³³ Odluka po zahtevu tužilaštva za produženje roka za podnošenje podnesaka respondenta, 1. oktobar 2009.

³⁴ Statusna konferencija, 18. januar 2010, AT. 44-48.

³⁵ Statusna konferencija, 18. januar 2010, AT. 46-47.

replika i dozvolio Lukiću da podnese repliku od najviše 18.000 reči, a Šainoviću, Pavkoviću i Lazareviću od najviše 12.000 reči.³⁶

(a) Šainovićeva žalba

7. Šainović je podneo svoj žalbeni podnesak 23. septembra 2009.³⁷ Tužilaštvo je odgovor podnelo 15. januara 2010.³⁸ Šainović je repliku podneo 15. februara 2010.³⁹

(b) Pavkovićeva žalba

8. Pavković je podneo svoj žalbeni podnesak 23. septembra 2009.⁴⁰ Dana 30. septembra 2009, na osnovu odluke Žalbenog veća od 22. septembra 2009,⁴¹ Pavković je podneo izmenjeni žalbeni podnesak koji je obuhvatio izmene iz njegove najave žalbe.⁴² Tužilaštvo je podnelo odgovor 15. januara 2010.⁴³ Pavković je repliku podneo 15. februara 2010.⁴⁴

9. Posle odluke Žalbenog veća od 12. februara 2010. da delimično odobri njegov zahtev za prihvatanje dodatnih dokaza⁴⁵ i na osnovu pravila 115(A) Pravilnika, Pavković je 8. marta 2010. podneo dopunski žalbeni podnesak u vezi s uticajem tih dodatnih dokaza.⁴⁶ Tužilaštvo je dopunski odgovor podnelo 18. marta 2010.⁴⁷ Pavković nije podneo repliku.

(c) Lazarevićeva žalba

10. Lazarević je podneo svoj žalbeni podnesak 23. septembra 2009.⁴⁸ Tog istog dana, podneo je i zahtev da prekorači dužinu podneska za još 3.900 reči.⁴⁹ U usmenoj odluci donetoj tokom prve statusne konferencije održane 25. septembra 2009, predžalbeni sudija je odbio taj zahtev i naložio

³⁶ Odluka po zahtevima odbrane za produženje roka za dostavljanje replika na podnesak respondenta i za prekoračenje broja reči, 20. januar 2010.

³⁷ Žalbeni podnesak odbrane, 23. septembar 2009.

³⁸ Odgovor tužilaštva na Šainovićev podnesak, 15. januar 2010 (poverljivo; javna redigovana verzija zavedena 29. januara 2010); *Corrigendum* javne redigovane verzije Odgovora tužilaštva na Šainovićev podnesak, 17. februar 2010.

³⁹ Replika odbrane na odgovor, 15. februar 2010. (poverljivo; javna redigovana verzija zavedena 22. jula 2010).

⁴⁰ Žalbeni podnesak generala Pavkovića, 23. septembar 2009.

⁴¹ Odluka po drugom zahtevu Nebojše Pavkovića za izmenu najave žalbe, 22. septembar 2009, par. 19.

⁴² Izmenjeni žalbeni podnesak generala Pavkovića, 30. septembar 2009. (podnet kao Dodatak A Izmenjenom žalbenom podnesku generala Pavkovića, 30. septembar 2009).

⁴³ Odgovor tužilaštva na Izmenjeni žalbeni podnesak generala Pavkovića, 15. januar 2010. (poverljivo; javna redigovana verzija zavedena 26. februara 2010); *Corrigendum* Odgovora tužilaštva na Izmenjeni žalbeni podnesak generala Pavkovića, 26. februar 2010. (poverljivo); *Corrigendum* javne redigovane verzije Odgovora tužilaštva na Izmenjeni žalbeni podnesak generala Pavkovića, 1. mart 2010.

⁴⁴ Replika generala Pavkovića na odgovor tužilaštva na Izmenjeni žalbeni podnesak, 15. februar 2010.

⁴⁵ Odluka po zahtevu Nebojše Pavkovića za produženje roka za podnošenje dopunskog podneska, 12. februar 2010. (poverljivo; javno redigovano) (dalje u tekstu: Odluka od 12. februara 2010).

⁴⁶ Dopunski podnesak generala Pavkovića, 8. mart 2010. V. takođe Odluka po zahtevu Nebojše Pavkovića za produženje roka za podnošenje dopunskog podneska, 5. mart 2010.

⁴⁷ Odgovor tužilaštva na Dopunski podnesak generala Pavkovića, 18. mart 2010.

⁴⁸ Žalbeni podnesak generala Vladimira Lazarevića, 23. septembar 2009. (status poverljivosti dat na osnovu Naloga po zahtevu tužilaštva u vezi s poverljivim statusom Žalbenog podneska Vladimira Lazarevića, 14. septembar 2010. (poverljivo) (dalje u tekstu: Nalog od 14. septembra 2010)).

Lazareviću da ponovo podnese svoj žalbeni podnesak poštujući dužinu podneska od 45.000 reči, i to najkasnije do 2. oktobra 2009.⁵⁰ Lazarević je ispoštovao taj nalog.⁵¹ Tužilaštvo je odgovor podnelo 15. januara 2010.⁵² Lazarević je repliku podneo 15. februara 2010.⁵³

(d) Lukićeva žalba

11. Dana 14. septembra 2009, predžalbeni sudija je odbio Lukićev zahtev da ponovo razmotri odluku od 8. septembra 2009, u kojoj je odredio da Lukić u žalbenom podnesku ne prekorači 60.000 reči.⁵⁴ Dana 23. septembra 2009, Lukić je podneo svoj žalbeni podnesak u kojem je ponovio zahtev za prekoračenje dužine podneska.⁵⁵ Dana 29. septembra 2009, predžalbeni sudija je odbio Lukićev zahtev i naložio mu da ponovo podnese podnesak, ne prekoračujući dozvoljenu dužinu.⁵⁶ Lukić je 7. oktobra 2009. ponovo podneo podnesak u skladu s tim nalogom.⁵⁷ Tužilaštvo je odgovor podnelo 15. januara 2010.⁵⁸ Dana 2. februara 2010, predžalbeni sudija je delimično odobrio Lukićev zahtev u kojem se navodi da se tužilaštvo nije pridržavalo dozvoljene dužine podneska⁵⁹ i naložilo tužilaštvu da ponovo podnese svoj odgovor.⁶⁰ Tužilaštvo je to i učinilo 3. februara 2010.⁶¹ Lukić je repliku podneo 15. februara 2010.⁶²

⁴⁹ Drugi zahtev Lazarevićeve odbrane za prekoračenje broja reči u žalbenom podnesku, 23. septembar 2009.

⁵⁰ Statusna konferencija, 25. septembar 2009, AT. 17.

⁵¹ Ponovo podneti žalbeni podnesak generala Vladimira Lazarevića, 2. oktobar 2009. (poverljivo; važeća javna redigovana verzija zavedena 25. maja 2010). Javna redigovana verzija Lazarevićevog ponovo podnetog žalbenog podneska zavedena je 20. oktobra 2009. a status poverljivosti dat joj je na osnovu Naloga po zahtevu tužilaštva u vezi s informacijama u Lazarevićevim javnim podnescima, 22. februar 2010. (poverljivo), str. 1, i Odluke po zahtevu tužilaštva u vezi s poverljivim informacijama u javnim podnescima Vladimira Lazarevića, 31. mart 2010. (poverljivo), par. 13. Javna redigovana verzija Lazarevićevog ponovo podnetog žalbenog podneska zavedena je 6. aprila 2010, a status poverljivosti dat joj je do daljnjeg, po nalogu šefa Odseka Međunarodnog suda za organizaciju i podršku rada sudnica. V. takođe statusna konferencija, 18. maj 2010, AT. 64-65; Odluka po drugom zahtevu tužilaštva u vezi s poverljivim informacijama u Lazarevićevim javnim podnescima, 1. jun 2010; Nalog od 14. septembra 2010, fusnota 4.

⁵² Odgovor tužilaštva na žalbu Vladimira Lazarevića, 15. januar 2010. (poverljivo; javna redigovana verzija zavedena 14. maja 2010).

⁵³ Replika Lazarevićeve odbrane, 15. februar 2010. (poverljivo; javna redigovana verzija zavedena 10. oktobra 2013).

⁵⁴ Odluka po zahtevu Sretena Lukića za preispitivanje odluke po zahtevima odbrane za prekoračenje ograničenja broja reči, 14. septembar 2009. V. takođe Zahtev Sretena Lukića za preispitivanje odluke u vezi s brojem reči, 11. septembar 2009.

⁵⁵ Žalbeni podnesak odbrane, 23. septembar 2009, par. 10. V. takođe Zahtev tužilaštva za nalog Sretenu Lukiću da svoj Žalbeni podnesak podnese u skladu sa odlukama Žalbenog veća, 25. septembar 2009.

⁵⁶ Odluka po zahtevu tužilaštva za nalog Sretenu Lukiću da svoj Žalbeni podnesak podnese u skladu sa odlukama Žalbenog veća, 29. septembar 2009.

⁵⁷ Ponovo podneti Žalbeni podnesak odbrane, 7. oktobar 2009.

⁵⁸ Odgovor tužilaštva na žalbu Sretana Lukića, 15. januar 2010. (poverljivo).

⁵⁹ Zahtev Sretena Lukića za nalog tužilaštvu da svoj podnesak podnese u skladu s odlukama Žalbenog veća i Uputstvima, 26. januar 2010. (poverljivo).

⁶⁰ Odluka po zahtevu Sretena Lukića za nalog kojim se od tužilaštva traži da ponovo podnese svoj podnesak respondenta, 2. februar 2010.

⁶¹ Ponovo podneti odgovor tužilaštva na žalbu Sretena Lukića, 3. februar 2010. (poverljivo; javna redigovana verzija zavedena 19. aprila 2010); Obaveštenje o ponovo podnetom odgovoru tužilaštva na žalbu Sretena Lukića, 3. februar 2010; *Corrigendum* javne redigovane verzije Ponovo podnetog odgovora tužilaštva na žalbu Sretena Lukića, 14. maj 2010.

⁶² Replika Sretena Lukića u prilog njegovom podnesku žalioca, koji je podnela njegova odbrana, 15. februar 2010. (poverljivo; javna redigovana verzija podneta 14. septembra 2010).

D. Ojdanić

12. Ojdanić je svoju prvobitnu najavu žalbe podneo 27. maja 2009,⁶³ svoj žalbeni podnesak 23. septembra 2009,⁶⁴ a izmenjeni žalbeni podnesak 11. decembra 2009.⁶⁵ Tužilaštvo je svoju najavu žalbe podnelo 27. maja 2009,⁶⁶ a 10. avgusta 2009. i žalbeni podnesak koji je sadržao žalbu u vezi s Ojdanićem.⁶⁷ Međutim, 28. januara 2013, Ojdanić je podneo najavu povlačenja svoje žalbe,⁶⁸ pa je tužilaštvo podnelo najavu povlačenja svoje žalbe u vezi s Ojdanićem.⁶⁹ Dana 31. januara 2013, Žalbeno veće je prihvatilo Najavu povlačenja Ojdanićeve žalbe i Najavu povlačenja žalbe tužilaštva u vezi s Ojdanićem, proglasivši žalbeni postupak u predmetu završenim u delu koji se odnosi na Ojdanića.⁷⁰

⁶³ Najava žalbe generala Ojdanića, 27. maj 2009. Dana 2. septembra i 4. decembra 2009, Žalbeno veće je odobrilo Ojdanićeve zahteve da izmeni svoju najavu žalbe (Odluka po zahtevu Dragoljuba Ojdanića za izmenu žalbenog osnova 7 njegove najave žalbe, 2. septembar 2009, u kojoj je Žalbeno veće Ojdanićevu izmenjenu najavu žalbe, priloženu kao dodatak njegovom zahtevu, prihvatilo kao valjano podnetu; Odluka po drugom zahtevu Dragoljuba Ojdanića za odobrenje da izmeni svoju najavu žalbe, 4. decembar 2009, u kojoj je Žalbeno veće Ojdanićevu drugu izmenjenu najavu žalbe, priloženu kao dodatak njegovom zahtevu, prihvatilo kao valjano podnetu; Zahtev generala Ojdanića za izmenu žalbenog osnova 7 njegove najave žalbe, 29. jul 2009; Zahtev generala Ojdanića da izmeni svoju izmenjenu najavu žalbe od 29. jula 2009, 16. oktobar 2009). Dana 13. decembra 2010, Ojdanić je dostavio podnesak u kojem je naveo da ne želi da izmeni svoje žalbene osnove nakon zavođenja prevoda Prvostepene presude na b/h/s jezik (Podnesak generala Ojdanića posle prijema prevoda Prvostepene presude, 13. decembar 2010).

⁶⁴ Žalbeni podnesak generala Ojdanića, 23. septembar 2009. Ojdaniću je odobreno produženje roka (Odluka po zajedničkom zahtevu odbrane za produženje roka za podnošenje žalbenih podnesaka, 29. jun 2009; Zajednički zahtev odbrane za produženje roka za podnošenje žalbenih podnesaka, 12. jun 2009) i broj reči mu je povećan na 45.000 reči (Odluka po zajedničkom zahtevu Nikole Šainovića i Dragoljuba Ojdanića za prekoračenje broja reči, 11. septembar 2009; Zajednički zahtev Nikole Šainovića i Dragoljuba Ojdanića za prekoračenje broja reči, 9. septembar 2009).

⁶⁵ Izmenjeni Žalbeni podnesak generala Ojdanića, 11. decembar 2009. (podnet kao Dodatak B podnesku generala Ojdanića u kojem dostavlja Izmenjeni žalbeni podnesak, 11. decembar 2009). V. takođe Odluka po drugom zahtevu Dragoljuba Ojdanića za odobrenje da izmeni svoju najavu žalbe, 4. decembar 2009, par. 22. Tužilaštvo je podnelo odgovor 15. januara 2010. (Odgovor tužilaštva na izmenjeni žalbeni podnesak generala Ojdanića, 15. januar 2010. (poverljivo; javna redigovana verzija zavedena 12. februara 2010); *Corrigendum* i obaveštenje o ponovnom podnošenju javne redigovane verzije Odgovora tužilaštva na izmenjeni žalbeni podnesak generala Ojdanića, 1. septembar 2010), nakon što mu je odobreno produženje roka (Odluka po zahtevu tužilaštva za produženje roka za podnošenje podnesaka respondentata, 1. oktobar 2009; Zahtev tužilaštva za produženje roka za podnošenje odgovora 28. septembar 2009). Dana 20. januara 2010, predžalbeni sudija je odredio 15. februar 2010. kao rok za podnošenje replika na odgovor i odobrio Ojdaniću da podnese repliku na odgovor, koja neće prekoračiti 14.000 reči, čime je prihvaćen njegov Zahtev za produženje roka i za prekoračenje broja reči (Odluka po zahtevima odbrane za produženje roka za dostavljanje replika na podnesak respondentata i za prekoračenje broja reči, 20. januar 2010; statusna konferencija, 18. januar 2010, AT. 45-46). Ojdanić je podneo repliku na odgovor 15. februara 2010 (Replika na odgovor generala Ojdanića, 15. februar 2010). Dana 5. avgusta 2010, profesor David J. Scheffer podneo je zahtev za odobrenje da podnese podnesak *amicus curiae* u vezi s Ojdanićevim argumentom koji se odnosi na *mens rea* za pomaganje i podržavanje (Zahtev za odobrenje za podnošenje podneska *amicus curiae* u ime Davida J. Scheffera, direktora Centra za međunarodna ljudska prava, Pravni fakultet Univerziteta Northwestern, 5. avgust 2010). Dana 7. septembra 2010, Žalbeno veće je odobrilo taj zahtev (Odluka po zahtevu Davida J. Scheffera da podnese podnesak *amicus curiae*, 7. septembar 2010). Ojdanić je svoju argumentaciju kao odgovor na podnesak *amicus curiae* podneo 27. septembra 2010. (Odgovor generala Ojdanića na podnesak *amicus curiae* ambasadora Scheffera, 27. septembar 2010). Tužilaštvo nije podnelo podneske u vezi s tim.

⁶⁶ Najava žalbe tužilaštva, 27. maj 2009.

⁶⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, 10. avgust 2009. (poverljivo; javna redigovana verzija zavedena 21. avgusta 2009). Ojdanić je svoj odgovor podneo 2. novembra 2009. (Odgovor generala Ojdanića, 2. novembar 2009), nakon što mu je odobreno produženje roka za podnošenje (Odluka po zajedničkom zahtevu za produženje roka za podnošenje podneska respondentata, 27. jul 2009; Podnesak kojim se general Ojdanić pridružuje zajedničkom zahtevu za produženje roka za podnošenje odgovora, 21. jul 2009). Tužilaštvo je repliku na odgovor podnelo 17. novembra 2009. (Objedinjena replika tužilaštva na odgovore, 17. novembar 2009. (poverljivo; javna redigovana verzija zavedena 1. septembra 2010).

⁶⁸ Najava povlačenja žalbe Dragoljuba Ojdanića na Presudu Pretresnog veća III od 26. februara 2009, 28. januar 2013. (javno, s javnim i delimično poverljivim dodacima) (dalje u tekstu: Najava povlačenja Ojdanićeve žalbe).

⁶⁹ Najava povlačenja žalbe tužilaštva na Presudu Pretresnog veća III od 26. februara 2009. u delu koji se odnosi na optuženog Dragoljuba Ojdanića, 28. januar 2013. (dalje u tekstu: Najava povlačenja žalbe tužilaštva u vezi s Ojdanićem).

⁷⁰ Konačna odluka po obaveštenju Dragoljuba Ojdanića da povlači žalbu na Presudu Pretresnog veća III od 26. februara 2009. godine i po obaveštenju tužilaštva da povlači žalbu na Presudu Pretresnog veća III od 26. februara 2009. godine u delu koji se odnosi na optuženog Dragoljuba Ojdanića, 31. januar 2013.

E. Odluke na osnovu pravila 115 Pravilnika

13. Dana 14. oktobra 2009, Pavković je podneo zahtev da Žalbeno veće, na osnovu pravila 115 Pravilnika, uvrsti u spis 35 dokumenata dobijenih od Arhiva Srbije i još jedan dokument.⁷¹ Dana 12. februara 2010, Žalbeno veće je delimično odobrilo taj zahtev i prihvatilo 24 dokumenta kao dodatne dokaze u žalbenom postupku.⁷²

14. Šainović,⁷³ Pavković,⁷⁴ Lazarević⁷⁵ i Lukić⁷⁶ takođe su podneli jedan broj zahteva za uvrštavanje dodatnih dokaza, koje je Žalbeno veće odbilo.⁷⁷

F. Privremeno puštanje na slobodu

1. Šainović

15. Žalbeno veće je odbilo Šainovićeve zahteve za privremeno puštanje na slobodu 28. januara 2010. i 25. avgusta 2010.⁷⁸

2. Pavković

16. Dana 17. septembra 2009, Žalbeno veće je odobrilo Pavkovićev zahtev za privremeno puštanje na slobodu i dozvolilo mu da prisustvuje sahrani svog oca.⁷⁹ On je boravio na slobodi od

⁷¹ Zahtev generala Pavkovića da uvrsti dodatne dokaze pred Žalbenim većem na osnovu pravila 115, s dodacima A, B i C i Zahtev za prekoračenje broja reči, 14. oktobar 2009 (poverljivo); *Corrigendum* Zahteva generala Pavkovića da uvrsti dodatne dokaze pred Žalbenim većem na osnovu pravila 115, s dodacima A i B, 16. oktobar 2009.

⁷² Odluka od 12. februara 2010, kojom su ti dokumenti uvršteni kao dokazni predmeti 4DA1-4DA24 pod pečatom. Dokazni predmeti 4DA1-4DA24 kasnije su dobili javni status usmenim nalogom predžalbenog sudije tokom statusne konferencije održane 14. septembra 2010, AT. 78-80.

⁷³ Zahtev odbrane za odobrenje za izvođenje dodatnih dokaza na osnovu pravila 115, s Dodatkom, 26. novembar 2009. (poverljivo); Zahtev odbrane za odobrenje za izvođenje dodatnih dokaza na osnovu pravila 115, s Dodatkom, 9. jun 2010.

⁷⁴ Zahtev Nebojše Pavkovića da se pridruži trećem zahtevu Sretena Lukića za izvođenje dodatnih dokaza pred Žalbenim većem i zahtevu da se Dick Marty pozove kao svedok pred Žalbenim većem, 24. februar 2011.

⁷⁵ Zahtev generala Vladimira Lazarevića za izvođenje dodatnih dokaza na osnovu pravila 115, s dodacima A, B, C, D, E i F, 16. novembar 2009. (poverljivo).

⁷⁶ Zahtev Sretena Lukića za izvođenje dodatnih dokaza pred Žalbenim većem, 15. decembar 2009; Drugi zahtev Sretena Lukića za izvođenje dodatnih dokaza pred Žalbenim većem, 16. februar 2010; Treći zahtev Sretena Lukića za izvođenje dodatnih dokaza pred Žalbenim većem, 15. februar 2011.

⁷⁷ Odluka po zahtevu Vladimira Lazarevića za izvođenje dodatnih dokaza i po zahtevu tužilaštva za nalog kojim se određuje obaveza prevođenja izvoda iz dodatka E Lazarevićevog zahteva na osnovu pravila 115, 26. januar 2010; Odluka po zahtevu Nikole Šainovića za prihvatanje dodatnog dokaza na osnovu pravila 115 Pravilnika, 28. januar 2010; Odluka po prvom zahtevu Sretena Lukića za prihvatanje dodatnih dokaza u žalbenom postupku, 11. mart 2010; Odluka po drugom zahtevu Sretena Lukića za prihvatanje dodatnih dokaza u žalbenom postupku, 29. april 2010; Odluka po drugom zahtevu Nikole Šainovića za prihvatanje dodatnih dokaza u žalbenom postupku, 8. septembar 2010, Odluka po zahtevima Sretena Lukića za prihvatanje dodatnih dokaza u žalbenom postupku i prekoračenje dozvoljenog broja reči, po zahtevima Nebojše Pavkovića za pridruživanje zahtevu i pozivanje Dicka Martyja da svedoči pred Žalbenim većem, kao i po zahtevu tužilaštva za odbacivanje, 12. maj 2011.

⁷⁸ Odluka po zahtevu Nikole Šainovića za privremeno puštanje na slobodu iz razloga saosećajnosti, 28. januar 2010. (poverljivo); Odluka po drugom zahtevu Nikole Šainovića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti, 25. avgust 2010. (poverljivo; javno redigovano); Zahtev odbrane za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti, 30. decembar 2009. (poverljivo); Zahtev odbrane za privremeno puštanje na slobodu iz razloga saosećajnosti, 20. jul 2010. (poverljivo).

⁷⁹ Odluka po hitnom zahtevu Nebojše Pavkovića za privremeno puštanje na slobodu iz humanitarnih razloga, 17. septembar 2009, par. 9; Hitni zahtev generala Pavkovića za privremeno puštanje na slobodu iz humanitarnih razloga, s Dodatkom A, 17. septembar 2009. (poverljivo).

18. do 21. septembra 2009.⁸⁰ Žalbeno veće je odbilo Pavkovićeve dodatne zahteve za privremeno puštanje na slobodu 22. septembra 2009,⁸¹ 18. novembra 2010.⁸² i 14. juna 2012.⁸³

3. Lazarević

17. Dana 2. aprila 2009, Žalbeno veće je odbilo Lazarevićev zahtev za privremeno puštanje na slobodu.⁸⁴ Dana 21. maja 2009, Žalbeno veće je odobrilo Lazarevićev kasniji zahtev za privremeno puštanje na slobodu iz zdravstvenih razloga.⁸⁵ Tokom boravka u Srbiji, Lazarević je podneo tri zahteva za produženje privremenog boravka na slobodi,⁸⁶ od kojih su dva odobrena.⁸⁷ Dana 4. avgusta 2009, Žalbeno veće je odbilo Lazarevićev treći zahtev za produženje privremenog boravka na slobodi.⁸⁸ Shodno tome, Lazarević je boravio na slobodi od 25. maja 2009. do 5. avgusta 2009.⁸⁹ Žalbeno veće je odbilo Lazarevićeve dalje zahteve⁹⁰ za privremeno puštanje na slobodu.⁹¹

⁸⁰ Dopis koji je Republika Srbija, Nacionalni savet za saradnju sa Međunarodnim sudom, uputila beogradskoj kancelariji Sekretarijata Međunarodnog suda, 30. septembar 2009. (poverljivo).

⁸¹ Odluka po zahtevu Nebojše Pavkovića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti, 22. septembar 2009. (poverljivo); Zahtev generala Pavkovića za privremeno puštanje na slobodu iz razloga saosećajnosti, s dodacima A i B, 27. avgust 2009. (poverljivo).

⁸² Odluka po trećem zahtevu Nebojše Pavkovića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti, 18. novembar 2010. (poverljivo); Zahtev generala Pavkovića za privremeno puštanje na slobodu iz razloga saosećajnosti, 19. oktobar 2010. (javno s poverljivim dodacima).

⁸³ Odluka po zahtevu Nebojše Pavkovića za privremeno puštanje na slobodu iz razloga saosećajnosti, 14. jun 2012. (poverljivo; javno redigovano); Zahtev generala Pavkovića za privremeno puštanje na slobodu iz razloga saosećajnosti (s poverljivim Dodatkom A), 5. jun 2012. (javno s poverljivim dodatkom).

⁸⁴ Odluka po zahtevu Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti, 2. april 2009. (poverljivo); Zahtev Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti, 12. mart 2009. (poverljivo).

⁸⁵ Odluka po drugom zahtevu Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti, 21. maj 2009. (poverljivo; javna redigovana verzija zavedena 22. maja 2009), par. 11, 17; Zahtev Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti, s poverljivim dodacima, 6. maj 2009. (poverljivo).

⁸⁶ Hitni zahtev odbrane za produženje privremenog puštanja na slobodu generala Vladimira Lazarevića, s poverljivim dodacima, 19. jun 2009. (poverljivo); Drugi hitni zahtev odbrane za produženje privremenog puštanja na slobodu generala Vladimira Lazarevića, s poverljivim Dodatkom, 13. jul 2009. (poverljivo); Treći hitni zahtev odbrane za produženje privremenog puštanja na slobodu generala Vladimira Lazarevića, s poverljivim dodacima, 3. avgust 2009. (poverljivo).

⁸⁷ Odluka po hitnom zahtevu odbrane za produženje privremenog puštanja na slobodu Vladimira Lazarevića, 24. jun 2009. (poverljivo; javno redigovano), par. 13-14, 16; Odluka po drugom hitnom zahtevu odbrane za produženje privremenog puštanja na slobodu Vladimira Lazarevića, 14. jul 2009. (poverljivo; javno redigovano), par. 10, 13.

⁸⁸ Odluka po trećem hitnom zahtevu odbrane za produženje privremenog puštanja na slobodu Vladimira Lazarevića, 4. avgust 2009. (poverljivo; javno redigovano), par. 12, 14.

⁸⁹ Dopis koji je Republika Srbija, Nacionalni savet za saradnju s Međunarodnim sudom, uputila ambasadi Republike Srbije u Kraljevini Holandiji, 27. avgust 2009. (poverljivo).

⁹⁰ Zahtev Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti, s poverljivim dodacima, 16. decembar 2009. (poverljivo); Zahtev Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti, s poverljivim dodacima, 19. februar 2010. (poverljivo); Zahtev Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti, s poverljivim dodacima, (poverljivo), 19. april 2010; Zahtev Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti, s poverljivim Dodatkom, 19. jul 2010. (poverljivo); Zahtev Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti, s poverljivim Dodatkom, 2. februar 2011; Zahtev Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti (poverljivo), 28. novembar 2011; Zahtev Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti, (poverljivo), 12. april 2013.

⁹¹ Odluka po zahtevu Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti, 13. januar 2010. (poverljivo); Odluka po zahtevu Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju, 1. mart 2010. (poverljivo; javna redigovana verzija zavedena 10. marta 2010); Odluka po zahtevu Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti, 17. maj 2010. (poverljivo; javno redigovano); Odluka po zahtevu Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti, 4. avgust 2010. (poverljivo); Odluka po zahtevu Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju iz razloga saosećajnosti, 23. mart 2011. (poverljivo); Odluka po molbi Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju, 15. decembar 2011.

4. Lukić

18. Dana 22. februara 2010, Žalbeno veće je odbilo Lukićev zahtev za privremeno puštanje na slobodu.⁹² Dana 14. jula 2010, Žalbeno veće je odobrilo njegov kasniji zahtev za privremeno puštanje na slobodu kako bi obišao bolesnog oca.⁹³ On je boravio na slobodi od 16. do 22. jula 2010.⁹⁴ Dana 3. septembra 2010, Žalbeno veće je odobrilo Lukićev zahtev za privremeno puštanje na slobodu i dozvolilo mu da prisustvuje pomenu njegovom pokojnom ocu.⁹⁵ On je na slobodi boravio od 7. do 11. septembra 2010.⁹⁶ Žalbeno veće je odbilo Lukićeve dalje zahteve za privremeno puštanje na slobodu 30. marta 2012.⁹⁷ i 3. aprila 2013.⁹⁸

G. Druge odluke i nalozi predžalbenog sudije

19. Dana 16. februara 2010, Žalbeno veće je delimično odobrilo zahtev Vlastimira Đorđevića⁹⁹ da dobije stalan pristup svim poverljivim transkriptima, dokaznim predmetima i dokumentima u ovom predmetu, izuzimajući određeni materijal, kao što je *ex parte* poverljivi materijal.¹⁰⁰

20. Dana 2. marta 2010, Žalbeno veće je odbacilo zahtev¹⁰¹ za odgodu postupka koji je Pavković podneo zbog toga što za njegovu odbranu navodno nije izdvojeno dovoljno sredstava.¹⁰²

21. Dana 28. maja 2010, Žalbeno veće je odobrilo zahtev tužilaštva da se sadržaj dokaznog predmeta P2440 zameni primereno redigovanom javnom verzijom.¹⁰³

(poverljivo); Odluka po zahtevu Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju, 13. maj 2013. V. takođe Odluka po zahtevu Vladimira Lazarevića za privremeno puštanje na slobodu iz razloga saosećajnosti, 23. decembar 2009. (poverljivo).

⁹² Odluka po zahtevu Sretena Lukića za privremeno puštanje na slobodu iz razloga saosećajnosti, 22. februar 2010. (poverljivo); Hitni zahtev Sretena Lukića za privremeno puštanje na slobodu iz razloga saosećajnosti, sa Dodatkom A, 11. februar 2010. (poverljivo).

⁹³ Odluka po drugom Zahtevu Sretena Lukića za privremeno puštanje na slobodu iz razloga saosećajnosti, 14. jul 2010. (poverljivo; javno redigovano), par. 13, 21; Hitni zahtev Sretena Lukića za privremeno puštanje na slobodu iz razloga saosećajnosti, 6. jul 2010. (poverljivo).

⁹⁴ Dopis ambasade Republike Srbije u Kraljevini Holandiji Sekretarijatu Međunarodnog suda, 9. avgust 2010. (poverljivo).

⁹⁵ Odluka po trećem zahtevu Sretena Lukića za privremeno puštanje na slobodu iz razloga saosećajnosti, 3. septembar 2010, par. 12, 18; Hitni zahtev za privremeno puštanje na slobodu iz razloga saosećajnosti na određeno vreme kako bi podnosilac zahteva mogao da prisustvuje pomenu, 23. avgust 2010. (poverljivo); Izmena Hitnog zahteva za privremeno puštanje na slobodu iz razloga saosećajnosti na određeno vreme kako bi podnosilac zahteva mogao da prisustvuje pomenu, 1. septembar 2010. (poverljivo).

⁹⁶ Dopis koji je Republika Srbija, Nacionalni savet za saradnju s Međunarodnim sudom, uputila beogradskoj kancelariji Sekretarijata Međunarodnog suda, 22. septembar 2010. (poverljivo).

⁹⁷ Odluka po zahtevu Sretena Lukića za privremeno puštanje na slobodu, 30. mart 2012; Zahtev Sretena Lukića za privremeno puštanje na slobodu, 16. mart 2012. (poverljivo i *ex parte*).

⁹⁸ Odluka po zahtevu Sretena Lukića za privremeno puštanje na slobodu, 3. april 2013; Zahtev Sretena Lukića za privremeno puštanje na slobodu, 5. mart 2013. (poverljivo i *ex parte*).

⁹⁹ Zahtev Vlastimira Đorđevića za pristup transkriptima, dokaznim predmetima i dokumentima, 29. decembar 2009.

¹⁰⁰ Odluka po zahtevu Vlastimira Đorđevića za pristup transkriptima, dokaznim predmetima i dokumentima, 16. februar 2010, par. 11-17, 21-29. V. takođe Obaveštenje tužilaštva o izvršenju Odluke kojom je odobren zahtev Vlastimira Đorđevića za pristup transkriptima, dokaznim predmetima i dokumentima, 19. februar 2010.

¹⁰¹ Zahtev generala Pavkovića za odgodu postupka dok sekretar ne donese odluku, 19. februar 2010. V. takođe Podnesak Sekretarijata na osnovu Pravila 33(B) u vezi sa zahtevom generala Pavkovića za odgodu postupka dok sekretar ne donese odluku, 26. februar 2010. (poverljivo).

¹⁰² Odluka po zahtevu Nebojše Pavkovića za odgodu postupka, 2. mart 2010.

22. Dana 5. aprila 2011, Žalbeno veće je naložilo tužilaštvu, Milutinovićevim braniocima i Ojdanićevim braniocima da do 4. maja 2011. dostave javne redigovane verzije svojih dokaznih predmeta koji su se sastojali od delimično poverljivih transkripata iz jednog drugog predmeta.¹⁰⁴ Dana 26. aprila 2011. i 4. maja 2011, tužilaštvo i Ojdanićevi branioci podneli su obaveštenje o tome da su izvršili taj nalog.¹⁰⁵ Dana 5. maja 2011, Milutinovićevi branioci su podneli redigovane dokazne predmete.¹⁰⁶ Dana 13. maja 2011, Sekretarijat je potvrdio da su javne redigovane verzije njihovih dokaznih predmeta dostupne u sistemu *e-court*.¹⁰⁷

H. Statusne konferencije

23. U skladu s pravilom 65bis(B) Pravilnika, statusne konferencije su održane 25. septembra 2009,¹⁰⁸ 18. januara 2010,¹⁰⁹ 18. maja 2010,¹¹⁰ 14. septembra 2010,¹¹¹ 18. januara 2011,¹¹² 17. maja 2011,¹¹³ 13. septembra 2011,¹¹⁴ 19. januara 2012,¹¹⁵ 16. maja 2012,¹¹⁶ 12. septembra 2012,¹¹⁷ 10. januara 2013,¹¹⁸ 13. maja 2013,¹¹⁹ 4. septembra 2013.¹²⁰ i 18. decembra 2013.¹²¹

I. Žalbeni pretres

24. Nalog o zakazivanju žalbenog pretresa izdat je 18. januara 2013. i njime je naloženo da se iznošenje usmene argumentacije održi 11-15. marta i 18-19. marta 2013.¹²² Dana 31. januara 2013, Žalbeno veće je izdalo nalog za izmenu naloga o rasporedu i odredilo raspored žalbenog pretresa, prema kojem je iznošenje usmene argumentacije trebalo da se održi 11-15. marta 2013.¹²³ Dana 20. februara 2013, Žalbeno veće je izdalo nalog kojim je pozvalo strane u postupku da tokom žalbenog

¹⁰³ Odluka po zahtevu tužilaštva da se zameni jedan dokazni predmet, 28. maj 2010. (poverljivo). V. takođe Zahtev tužilaštva za zamenu jednog dokaznog predmeta, 25. maj 2010. (poverljivo).

¹⁰⁴ Nalog o promeni statusa dokaznih predmeta koji se sastoje od transkripata iz drugog predmeta, 5. april 2011.

¹⁰⁵ Obaveštenje o izvršenju Naloga o promeni statusa dokaznih predmeta koji se sastoje od transkripata iz drugog predmeta, 26. april 2011; Obaveštenje o izvršenju naloga o promeni statusa dokaznih predmeta koji se sastoje od transkripata iz drugog predmeta, 4. maj 2011.

¹⁰⁶ Podnesak u ime g. Milana Milutinovića na osnovu Naloga o promeni statusa dokaznih predmeta koji se sastoje od transkripata iz drugog predmeta, 5. maj 2011.

¹⁰⁷ Potvrda Sekretarijata, 13. maj 2011.

¹⁰⁸ Statusna konferencija, 25. septembar 2009, AT. 1-24; Nalog o rasporedu, 11. septembar 2009.

¹⁰⁹ Statusna konferencija, 18. januar 2010, AT. 25-49; Nalog o rasporedu, 2. decembar 2009.

¹¹⁰ Statusna konferencija, 18. maj 2010, AT. 50-67; Nalog o rasporedu, 12. april 2010.

¹¹¹ Statusna konferencija, 14. septembar 2010, AT. 68-83; Nalog o rasporedu, 23. avgust 2010.

¹¹² Statusna konferencija, 18. januar 2011, AT. 84-100; Nalog o rasporedu, 30. novembar 2010.

¹¹³ Statusna konferencija, 17. maj 2011, AT. 101-114; Nalog o rasporedu, 21. april 2011.

¹¹⁴ Statusna konferencija, 13. septembar 2011, AT. 115-118; Nalog o rasporedu, 30. jun 2011.

¹¹⁵ Statusna konferencija, 19. januar 2012, AT. 119-130; Nalog o rasporedu, 30. novembar 2011.

¹¹⁶ Statusna konferencija, 16. maj 2012, AT. 131-138; Nalog o rasporedu, 29. mart 2012.

¹¹⁷ Statusna konferencija, 12. septembar 2012, AT. 139-146; Nalog o rasporedu, 13. avgust 2012.

¹¹⁸ Statusna konferencija, 10. januar 2013, AT. 147-157; Nalog o rasporedu, 23. novembar 2012.

¹¹⁹ Statusna konferencija, 13. maj 2013, AT. 691-696; Nalog o rasporedu, 17. april 2013.

¹²⁰ Statusna konferencija, 4. septembar 2013, AT. 697-703; Nalog o rasporedu, 11. jul 2013.

¹²¹ Statusna konferencija, 18. decembar 2013, AT. 704-708; Nalog o rasporedu, 18. novembar 2013.

¹²² Nalog o zakazivanju žalbenog pretresa, 18. januar 2013.

¹²³ Nalog za izmenu naloga o rasporedu i određivanje rasporeda žalbenog pretresa, 31. januar 2013.

postupka razmotre konkretno navedena pitanja.¹²⁴ Žalbeno veće je usmenu argumentaciju svih strana u postupku saslušalo od 11. do 15. marta 2013.¹²⁵

¹²⁴ Nalog za pripremu žalbenog pretresa, 20. februar 2013.

¹²⁵ Žalbeni pretres, 11. mart 2013, AT. 158-274; žalbeni pretres, 12. mart 2013, AT. 275-385; žalbeni pretres, 13. mart 2013, AT. 386-481; žalbeni pretres, 14. mart 2013, AT. 482-570; žalbeni pretres, 15. mart 2013, AT. 571-690.

XV. DODATAK B: IZVORI NA KOJE SE POZIVA I USVOJENI TERMINI**A. Sudska praksa****1. Međunarodni sud****ALEKSOVSKI**

Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog, predmet br. IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*)

BABIĆ

Tužilac protiv Milana Babića, predmet br. IT-03-72-A, Presuda po žalbi na kaznu, 18. jul 2005. godine (u tekstu: Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*)

BLAGOJEVIĆ I JOKIĆ

Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića, predmet br. IT-02-60-A, Presuda, 9. maj 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*)

BLAŠKIĆ

Tužilac protiv Tihomira Blaškića, predmet br. IT-95-14-T, Presuda, 3. mart 2000. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*)

Tužilac protiv Tihomira Blaškića, predmet br. IT-95-14-A, Presuda, 29. jul 2004. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*)

BOŠKOSKI I TARČULOVSKI

Tužilac protiv Ljubeta Boškskog i Johana Tarčulovskog, predmet br. IT-04-82-A, Presuda, 19. maj 2010. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*)

BRALO

Tužilac protiv Miroslava Bralo, predmet br. IT-95-17-A, Presuda po žalbi na kaznu, 2. april 2007. godine (u tekstu: Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Bralo*)

BRĐANIN

Tužilac protiv Radoslava Brđanina, predmet br. IT-99-36-T, Presuda, 1. septembar 2004. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*)

Tužilac protiv Radoslava Brđanina, predmet br. IT-99-36-A, Presuda, 3. april 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*)

“ČELEBIĆI”

Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića, Hazima Delića i Esada Landže, predmet br. IT-96-21-T, Presuda, 16. novembar 1998. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*)

Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića, Hazima Delića i Esada Landže, predmet br. IT-96-21-A, Presuda, 20. februar 2001. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*)

DERONJIĆ

Tužilac protiv Miroslava Deronjića, predmet br. IT-02-61-A, Presuda po žalbi na kaznu, 20. jul 2005. godine (u tekstu: Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*)

FURUNDŽIJA

Tužilac protiv Ante Furundžije, predmet br. IT-95-17/1-T, Presuda, 10. decembar 1998. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*)

Tužilac protiv Ante Furundžije, predmet br. IT-95-17/1-A, Presuda, 21. jul 2000. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*)

GALIĆ

Tužilac protiv Stanislava Galića, predmet br. IT-98-29-A, Presuda, 30. novembar 2006. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Galić*)

GOTOVINA I MARKAČ

Tužilac protiv Ante Gotovine i Mladena Markača, predmet br. IT-06-90-A, Presuda, 16. novembar 2012. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*)

HADŽIHASANOVIĆ I KUBURA

Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure, predmet br. IT-01-47-T, Presuda, 15. mart 2006. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*)

Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure, predmet br. IT-01-47-A, Presuda, 22. april 2008. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*)

HALILOVIĆ

Tužilac protiv Sefera Halilovića, predmet br. IT-01-48-A, Presuda, 16. oktobar 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*)

HARADINAJ I DRUGI

Tužilac protiv Ramusha Haradinaja, Idriza Balaja i Lahija Brahimaja, predmet br. IT-04-84-A, Presuda, 19. jul 2010. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*)

JELISIĆ

Tužilac protiv Gorana Jelisića, predmet br. IT-95-10-A, Presuda, 5. jul 2001. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*)

JOKIĆ

Tužilac protiv Miodraga Jokića, predmet br. IT-01-42/1-A, Presuda po Žalbi na kaznu, 30. avgust 2005. godine (u tekstu: Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Jokić*)

KORDIĆ I ČERKEZ

Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, predmet br. IT-95-14/2-A, Presuda, 17. decembar 2004. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*)

KRAJIŠNIK

Tužilac protiv Momčila Krajišnika, predmet br. IT-00-39-T, Presuda, 27. septembar 2006. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*)

Tužilac protiv Momčila Krajišnika, predmet br. IT-00-39-A, Presuda, 17. mart 2009. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*)

KRNOJELAC

Tužilac protiv Milorada Krnojelca, predmet br. IT-97-25-T, Presuda, 15. mart 2002. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*)

Tužilac protiv Milorada Krnojelca, predmet br. IT-97-25-A, Presuda, 17. septembar 2003. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*)

KRSTIĆ

Tužilac protiv Radislava Krstića, predmet br. IT-98-33-T, Presuda, 2. avgust 2001. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*)

Tužilac protiv Radislava Krstića, predmet br. IT-98-33-A, Presuda, 19. april 2004. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*)

KUNARAC I DRUGI

Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića, predmeti br. IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, Presuda, 22. februar 2001. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*)

Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića, predmeti br. IT-96-23 i IT-96-23/1-A, Presuda, 12. jun 2002. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*)

KUPREŠKIĆ I DRUGI

Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića i Vladimira Šantića, predmet br. IT-95-16-A, Presuda po žalbama, 23. oktobar 2001. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*)

KVOČKA I DRUGI

Tužilac protiv Miroslava Kvočke, Milojice Kosa, Mlade Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća, predmet br. IT-98-30/1-T, Presuda, 2. novembar 2001. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu Kvočka i drugi)

Tužilac protiv Miroslava Kvočke, Mlade Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća, predmet br. IT-98-30/1-A, Presuda, 28. februar 2005. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Kvočka i drugi)

LIMAJ I DRUGI

Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale i Isaka Musliua, predmet br. IT-03-66-A, Presuda, 27. septembar 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Limaj i drugi)

LUKIĆ I LUKIĆ

Tužilac protiv Milana Lukića i Sredoja Lukića, predmet br. IT-98-32/1-A, Presuda, 4. decembar 2012. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Lukić i Lukić)

MARTIĆ

Tužilac protiv Milana Martića, predmet br. IT-95-11-T, Presuda, 12. jun 2007. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu Martić)

Tužilac protiv Milana Martića, predmet br. IT-95-11-A, Presuda, 8. oktobar 2008. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Martić)

D. MILOŠEVIĆ

Tužilac protiv Dragomira Miloševića, predmet br. IT-98-29/1-A, Presuda, 12. novembar 2009. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu D. Milošević)

MILUTINOVIĆ I DRUGI

Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića, Dragoljuba Ojdanića, Nebojše Pavkovića, Vladimira Lazarevića i Sretena Lukića, predmet br. IT-05-87-T, Presuda, 26. februar 2009. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu Milutinović i drugi)

MRKŠIĆ I DRUGI

Tužilac protiv Mileta Mrkšića, Miroslava Radića i Veselina Šljivančanina, predmet br. IT-95-13/1-T, Presuda, 27. septembar 2007. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu Mrkšić i drugi)

Tužilac protiv Mileta Mrkšića i Veselina Šljivančanina, predmet br. IT-95-13/1-A, Presuda, 5. maj 2009. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Mrkšić i Šljivančanin)

NALETILIĆ I MARTINOVIĆ

Tužilac protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića, predmet br. IT-98-34-A, Presuda, 3. maj 2006. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*)

D. NIKOLIĆ

Tužilac protiv Dragana Nikolića, predmet br. IT-94-2-A, Presuda po žalbi na kaznu, 4. februar 2005. godine (u tekstu: Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *D. Nikolić*)

M. NIKOLIĆ

Tužilac protiv Momira Nikolića, predmet br. IT-02-60/1-A, Presuda po žalbi na kaznu, 8. mart 2006. godine (u tekstu: Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *M. Nikolić*)

ORIĆ

Tužilac protiv Nasera Orića, predmet br. IT-03-68-T, Presuda, 30. jun 2006. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Orić*)

Tužilac protiv Nasera Orića, predmet br. IT-03-68-A, Presuda, 3. jul 2008. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Orić*)

PERIŠIĆ

Tužilac protiv Momčila Perišića, predmet br. IT-04-81-A, Presuda, 28. februar 2013. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*)

POPOVIĆ I DRUGI

Tužilac protiv Vujadina Popovića, Ljubiše Beare, Drage Nikolića, Ljubomira Borovčanina, Radivoja Miletića, Milana Gvere i Vinka Pandurevića, predmet br. IT-94-1-T, Presuda, 7. maj 1997. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Popović i drugi*)

SIMIĆ

Tužilac protiv Blagoja Simića, Miroslava Tadića i Sime Zarića, predmet br. IT-95-9-T, Presuda, 17. oktobar 2003. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Simić*)

Tužilac protiv Blagoja Simića, predmet br. IT-95-9-A, Presuda, 28. novembar 2006. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Simić*)

STAKIĆ

Tužilac protiv Milomira Stakića, predmet br. IT-97-24-A, Presuda, 22. mart 2006. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*)

STRUGAR

Tužilac protiv Pavla Strugara, predmet br. IT-01-42-T, Presuda, 31. januar 2005. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*)

Tužilac protiv Pavla Strugara, predmet br. IT-01-42-A, Presuda, 17. jul 2008. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*)

TADIĆ

Tužilac protiv Duška Tadića, predmet br. IT-94-1-T, Mišljenje i Presuda, 7. maj 1997. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*)

Tužilac protiv Duška Tadića, predmet br. IT-94-1-A, Presuda, 15. jul 1999. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*)

Tužilac protiv Duška Tadića, predmeti br. IT-94-1-A i IT-94-1-Abis, Presuda o žalbi na kaznu, 26. januar 2000. godine (u tekstu: Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*)

TOLIMIR

Tužilac protiv Zdravka Tolimira, predmet br. IT-05-88/2-T, Presuda, 12. decembar 2012. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Tolimir*)

VASILJEVIĆ

Tužilac protiv Mitra Vasiljevića, predmet br. IT-98-32-A, Presuda, 25. februar 2004. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*)

2. MKSR**AKAYESU**

Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua, predmet br. ICTR-96-4-A, Presuda, 1. jun 2001. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*)

BAGOSORA I NSENGIYUMVA

Théoneste Bagosora i Anatole Nsengiyumva protiv tužioca, predmet br. ICTR-98-41-A, Presuda, 14. decembar 2011. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Bagosora i Nsengiyumva*)

BIKINDI

Simon Bikindi protiv tužioca, predmet br. ICTR-01-72-A, Presuda, 18. mart 2010. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Bikindi*)

GACUMBITSI

Sylvestre Gacumbitsi protiv tužioca, predmet br. ICTR-2001-64-A, Presuda, 7. jul 2006. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*)

GATETE

Jean-Baptiste Gatete protiv tužioca, predmet br. ICTR-00-61-A, Presuda, 9. oktobar 2012. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*)

HATEGEKIMANA

Ildephonse Hategekimana protiv tužioca, predmet br. ICTR-00-55B-A, Presuda, 8. maj 2012. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Hategekimana*)

KALIMANZIRA

Callixte Kalimanzira protiv tužioca, predmet br. ICTR-05-88-A, Presuda (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kalimanzira*)

KAMBANDA

Jean Kambanda protiv tužioca, predmet br. ICTR-97-23-A, Presuda, 19. oktobar 2000. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kambanda*)

KARERA

François Karera protiv tužioca, predmet br. ICTR-01-74-A, Presuda, 2. februar 2009. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Karera*)

MUHIMANA

Mikaeli Muhimana protiv tužioca, predmet br. ICTR-95-1B-A, Presuda, 21. maj 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*)

MUGENZI I MUGIRANEZA

Justin Mugenzi i Prosper Mugiraneza protiv tužioca, predmet br. ICTR-99-50-A, Presuda, 4. februar 2013. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Mugenzi i Mugiraneza*)

MUNYAKAZI

Tužilac protiv Yussufa Munyakazija, predmet br. ICTR-97-36A-A, Presuda, 28. septembar 2011. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Munyakazi*)

MUVUNYI I

Tharcisse Muvunyi protiv tužioca, predmet br. ICTR-00-55A-A, Presuda, 29. avgust 2008. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi I*)

MUVUNYI II

Tharcisse Muvunyi protiv tužioca, predmet br. ICTR-00-55A-A, Presuda, 1. april 2001. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi II*)

NAHIMANA I DRUGI

Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza i Hassan Ngeze protiv tužioca, predmet br. ICTR-99-52-A, Presuda, 28. novembar 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*)

NCHAMIHIGO

Siméon Nchamihigo protiv tužioca, predmet br. ICTR-01-63-A, Presuda, 18. mart 2010. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Nchamihigo*)

NDINDABAHIZI

Emmanuel Ndindabahizi protiv tužioca, predmet br. ICTR-01-71-A, Presuda, 16. januar 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*)

NIYTEGEKA

Eliézer Niyitegeka protiv tužioca, predmet br. ICTR-96-14-A, Presuda, 9. jul 2004. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*)

NTABAKUZE

Aloys Ntabakuze protiv tužioca, predmet br. ICTR-98-41A-A, Presuda, 8. maj 2012. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ntabakuze*)

NTAGERURA I DRUGI

Tužilac protiv Andréa Ntagerure, Emmanuela Bagambikija i Samuela Imanishimwea, predmet br. ICTR-99-46-A, Presuda, 7. jul 2006. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*)

NTAKIRUTIMANA

Tužilac protiv Elizaphana Ntakirutimane i Gérarda Ntakirutimane, predmeti br. ICTR-96-10-A i ICTR-96-17-A, Presuda, 13. decembar 2004. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*)

NTAWUKULILYAYO

Dominique Ntawukulilyayo protiv tužioca, predmet br. ICTR-05-82-A, Presuda, 14. decembar 2011. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ntawukulilyayo*)

RENZAHO

Tharcisse Renzaho protiv tužioca, predmet br. ICTR-97-31-A, Presuda, 1. april 2011. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Renzaho*)

RUKUNDO

Emmanuel Rukundo protiv tužioca, predmet br. ICTR-2001-70-A, Presuda, 20. oktobar 2010. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Rukundo*)

RUTAGANDA

Georges Anderson Nderubumwe Rutaganda protiv tužioca, predmet br. ICTR-96-3-A, Presuda, 26. maj 2003. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*)

SEMANZA

Laurent Semanza protiv tužioca, predmet br. ICTR-97-20-A, Presuda, 20. maj 2005. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Semanza*)

SEROMBA

Tužilac protiv Athanasea Serombe, predmet br. ICTR-01-66-A, Presuda, 12. mart 2008. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*)

SIMBA

Aloys Simba protiv tužioca, predmet br. ICTR-01-76-A, Presuda, 27. novembar 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Simba*)

3. Specijalni sud za Sjevernu Sjevernu Leone**TAYLOR**

Prosecutor v. Charles Ghankay Taylor, predmet br. SCSL-03-01-A, Judgment, 26. septembar 2013. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Taylor*)

4. Evropski sud za ljudska prava

Acquaviva v. France, Application No. 19248/91, Judgment, 21. novembar 1995. godine

Artico v. Italy, Application No. 6694/74, Judgment, 13. maj 1990. godine

Moreira de Azevedo v. Portugal, Application No. 11296/84, Judgment, 28. avgust 1991. godine

Daud v. Portugal, Application No. 22600/93, Judgment, 21. april 1998. godine

Doran v. Ireland, Application No. 50389/99, Judgment, 31. jul 2003. godine

Fretté v. France, Application No. 36515/97, Judgment, 26. februar 2002. godine

Galstyan v. Armenia, Application No. 26986/03, Judgment, 15. novembar 2007. godine

Kornev and Karpenko v. Ukraine, Application No. 17444/04, Judgment, 21. oktobar 2010. godine

Krasniki v. Czech Republic, Application No. 51277/99, Judgment, 28. februar 2006. godine

Kostovski v. The Netherlands, Application No. 1145/85, Judgement, 20. novembar 1989. godine

Kress v. France, Application No. 39594/98, Judgement, 7. jun 2001. godine

Moiseyev v. Russia, Application No. 62936/00, Judgement, 9. oktobar 2008. godine

Natunen v. Finland, Application No. 21022/04, Judgement, 31. mart 2009. godine

Philis v. Greece (no. 2), Application No. 19773/92, Judgement, 27. jun 1997. godine

P.S. v. Germany, Application No. 33900/96, Judgement, 20. decembar 2001. godine

Saïdi v. France, Application No. 14647/89, Judgement, 20. septembar 1993. godine

Užukauskas v. Lithuania, Application No. 16965/04, Judgment, 6. jul 2010. godine

Van Mechelen v. The Netherlands, Application Nos. 21363/93, 21364/93, 21427/93 and 22056/93, Judgment, 23. april 1997. godine

Zhuk v. Ukraine, Application No. 45783/05, Judgement, 21. oktobar 2010. godine

5. Komitet za ljudska prava

Garfield Peart and Andrew Peart v. Jamaica, Komitet za ljudska prava, Communications Nos. 464/1991 i 482/1991, UN Doc. CCPR/C/54/D/464/1991 i 482/1991, 24. jul 1995. godine

Earl Pratt and Ivan Morgan v. Jamaica, Communications Nos. 210/1986 and 225/1987, 6. april 1989. godine

Perkins v. Jamaica, Komitet za ljudska prava, Communication No. 733/1997, UN Doc. CCPR/C/63/D/733/1997

6. Predmeti posle Drugog svetskog rata

Suđenje najvećim ratnim zločincima pred Međunarodnim vojnim sudom u Nirnbergu, 14. novembar 1945 - 1. oktobar 1946. godine (u tekstu: Presuda MVS-a)

“International Military Tribunal for the far East, Judgment of 12 November 1948”, u R. John Pritchard (ur.), *The Tokyo Major War Crimes Trial: The Records of the International Military Tribunal for the Far East with an Authoritative Commentary and Comprehensive Guide* (New York, The Edwin Mellen Press, 1998)

“Trial of Gustav Becker, Wilhelm Weber and 18 Others, Permanent Military Tribunal at Lyon, 17 July 1947”, u *Law Reports of Trials of War Criminals: Selected and Prepared by the United Nations War Crimes Commission* (London, His Majesty's Stationery Office, 1947-1949.) (u tekstu: *UNWCC Law Reports*), VII tom, str. 67-73

“Trial of Karl Adam Golkel and Thirteen Others, British Military Court, Wuppertal, Germany, 15-21 May 1946”, u *UNWCC Law Reports*, V tom, str. 45-53

“Trial of Franz Holstein and 23 Others, Permanent Military Tribunal at Dijon, 3 February 1947”, u *UNWCC Law Reports*, VIII tom, str. 22-33 (u tekstu: predmet *Holstein*)

“The Jaluit Atoll Case, Trial of Rear-Admiral Nisuke Masuda and Four Others of the Imperial Japanese Navy, United States Military Commission, Marshall Islands, 7-13 December 1945”, u *UNWCC Law Reports*, I tom, str. 71-80

“The Roehling Case – Indictment, Judgment, and Judgment on Appeal, dated on 25 November 1947, 30 June 1948, and 25 January 1949, respectively”, u *Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals Under Control Council Law No. 10, Nuernberg, October 1946 – April 1949* (Washington D.C., U.S. Government Printing Office, 1949-1953) (u tekstu: *Trials before NMTs*), XIV tom, str. 1061-1143 (u tekstu: predmet *Roehling*)

“Trial of Werner Rohde and Eight Others, British Military Court, Wuppertal, Germany, 29 May – 1 June 1946”, u *UNWCC Law Reports*, V tom, str. 54-59 (u tekstu: predmet *Rohde*)

“The Almelo Trial, Trial of Otto Sandrock and Three Others, British Military Court, Almelo, Holland, 24-26 November 1945”, u *UNWCC Law Reports*, I tom, str. 35-45

“Trial of Franz Schonfeld and Nine Others, British Military Court, Essen, 11-26 June 1946”, u *UNWCC Law Reports*, XI tom, str. 64-73 (u tekstu: predmet *Schonfeld*)

“The Zyklon B Case, Trial of Bruno Tesch and Two Others, British Military Court, Hamburg, 1-8 March 1946”, u *UNWCC Law Reports*, I tom, str. 93-103 (u tekstu: predmet *Ciklon B*)

“Trial of Lobert Wagner, Gauleiter and Head of the Civil Government of Alsace during the Occupation and Six Others, Permanent Military Tribunal at Strasbourg, 23 April – 3 May 1946, and Court of Appeal, 24 July 1946”, u *UNWCC Law Reports*, III tom, str. 23-55 (u tekstu: predmet *Wagner*)

“Trial of Max Wielen and 17 Others, the Stalag Luft III Case, British Military Court, Hamburg, Germany, 1 July -3 September 1947”, u *UNWCC Law Reports*, XI tom, str. 31-52 (u tekstu: predmet *Stalag Luft III*)

“*United States of America v. Josef Altstoetter et al.*, Military Tribunal III, Opinion and Judgment, 3-4 December 1947”, u *Trials before NMTs*, III tom (u tekstu: predmet *Pravosude*)

“*United States of America v. Friedrich Flick et al.*, Opinion and Judgment, 22 December 1947”, u *Trials before NMTs*, VI tom (u tekstu: predmet *Flick*)

“*United States of America v. Carl Krauch et al.*, Opinion and Judgment of the United States Military Tribunal VI, 29-30 July 1948”, u *Trials before NMTs*, VIII tom (u tekstu: predmet *Farben*)

“*United States of America v. Otto Ohlendorf et al.*, Military Tribunal II-A, Opinion and Judgment, 8-9 April 1948”, u *Trials before NMTs*, IV tom (u tekstu: predmet *Einsatzgruppen*)

“*United States of America v. Oswald Pohl et al.*, Opinion and Judgment of the United States Military Tribunal II, 3 November 1947”, u *Trials before NMTs*, V tom (u tekstu: predmet *Pohl*)

“*United States of America v. Ernst von Weizsaecker et al.*, Military Tribunal IV, Judgment, 11-13 April 1949”, u *Trials before NMTs*, XIV tom (u tekstu: predmet *Ministarstva*)

“Landgericht Hechingen, 28.6.1947, KLS 23/47 and Oberlandesgericht Tübingen, 20.1.1948, Ss 54/47“, odluka po žalbi, u *Justiz und NS-Verbrechen*, I tom, str. 469-502 (u tekstu: predmet *Deportacija iz Hechingena*)

“Strafsenat, Urteil vom 10. August 1948 gegen K. und A., STS 18/48“ u *Entscheidungen des Obersten Gerichtshofs für die Britische Zone. Entscheidungen in Strafsachen*, I tom (1949), str. 53-56 (u tekstu: predmet *Sinagoga*)

“Strafsenat, Urteil vom 14. Dezember 1948 gegen L. und andere, StS 37/48“ u *Entscheidungen des Obersten Gerichtshofs für die Britische Zone. Entscheidungen in Strafsachen*, I tom (1949), str. 229-234 (u tekstu: predmet *Pig-cart parade*)

7. Druga pravosuđa(a) Australija

Giorgianni v. R. [1985] 156 CLR 473

R. v. Russell [1933] VLR 59

(b) Belgija

Arrêt de la Cour de cassation de Belgique (Cass.), 28. septembar 2010. godine, AR P.10.0099.N, Pasicrisie belge (Pas.), 2010, n° 554

(c) Kanada

R. v. Briscoe [2010] 1 S.C.R. 411

R. v. Hibbert [1995] 2 S.C.R. 973

(d) Francuska

Arrêt de la chambre criminelle de la Cour de cassation (u tekstu: Crim.), 23. jul 1927. godine: Recueil Sirey, 1929. 1. 73

Crim., 21. oktobar 1948. godine: Bulletin des arrêt de la chambre criminelle de la Cour de cassation (u tekstu: Bull. crim.) n° 242, 27. decembar 1960. godine, i *ibid.*, n° 624

Crim., 17. maj 1962. godine: Bull. crim., n° 200; Recueil Dalloz 1962. 473

Crim., 1. oktobar 1984 godine: Gazette du Palais 1985, Sommaires 96

Crim., 19. mart 1986. godine: Bull. crim., n° 112

Crim., 26. mart 1992. godine: Droit pénal Dalloz 1992. 194

Crim., 28. jun 1995. godine: Bull. crim., n° 241; Droit pénal Dalloz 1995. 274

Crim., 19. jun 2001. godine: Bull. crim., n° 148; Droit pénal Dalloz 2001. 111

(e) Hongkong

R. v. Lam Kit [1988] 1 HKC 679

(f) Izrael

Criminal Appeal 320/99, *Plonit v. The State of Israel*, PD 55(3) 22

(g) Japan

2011 (A) No. 2249, decision of the Third Petty Bench of the Supreme Court, 15. april 2013, Keishu vol. 67, No. 4

1949 (Re) No. 1506, Judgment of the Second Petty Bench of the Supreme Court, 1. oktobar 1949, Keishu Vol. 3, No. 10

(h) Luksemburg

Cour Supérieure de Justice (Cour d'appel siégeant en matière correctionnelle), 24. mart 1986, n° 7/86 VI

Tribunal d'arrondissement de Luxembourg, 26. novembar 1987, n° 1678/86, u Pasicrisie luxembourgeoise, XXVII, (Sommaires), 93, n° 18

(i) Meksiko

Suprema Corte de Justicia de la Nación, Tesis CXXI/2007, vol. XXV, jun 2007.

Contradicción de Tesis 414/2010, vol. VIII, maj 2012.

(j) Novi Zeland

Mahana Makarini Edmonds v. R [2011] NZSC 159

(k) Južnoafrička Republika

Tladi v. S [2005] ZAFSHC 143

(l) Ujedinjeno Kraljevstvo

Maxwell v. Director of Public Prosecutions for Northern Ireland [1979] 68 Cr. App. R. 128

National Coal Board v. Gamble [1959] 1 Q.B.11

R. v. Bryce [2004] 2 Cr.App.R. 35

(m) SAD

Aziz v. Alcolac, Inc., 658 F.3d 388 (4th Cir. 2011)

Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co., 621 F.3d 111 (2nd Cir. 2010)

Nye & Nissen v. United States, 336 U.S. 613 (1949)

Presbyterian Church of Sudan v. Talisman Energy, 582 F.3d 244 (2nd Cir. 2009)

United States v. Bancalari, 110 F.3d 1425 (9th Cir. 1997)

United States v. Delgado, 357 F.3d 1061 (9th Cir. 2004)

United States v. Gaskins, 849 F.2d 454 (9th Cir. 1988)

United States v. Landerman, 109 F.3d 1053 (5th Cir. 1997)

United States v. Leos-Quijada, 107 F.3d 786 (10th Cir. 1997)

United States v. Lucas, 67 F.3d 956 (D.C. Cir. 1995)

United States v. McKneely, 69 F.3d 1067 (10th Cir. 1995)

United States v. Peoni, 100 F.2d 401 (2nd Cir. 1938)

United States v. Roach, 28 F.3d 729 (8th Cir. 1991)

United States v. Williamson, 53 F.3d 1500 (10th Cir. 1995)

United States v. Woods, 148 F.3d 843 (7th Cir. 1998)

B. Usvojeni termini i skraćenice

Američka konvencija	Američka konvencija o ljudskim pravima
b/h/s	bosanski/hrvatski/srpski jezik
CLSS	Služba za jezičke i konferencijske usluge (<i>Conference and Language Service Section</i>)
Đakovićeve beleške ili Beleške	rukom pisane beleške naslovljene "Sastanci Zajedničke komande za Kosovo i Metohiju", koje je Milan Đaković vodio na sastancima koji su svakodnevno održavani u Prištini u periodu od 22. jula do 30. oktobra 1998. godine (DP P1468)
Dopunski protokol I	Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I), Ženeva, 8. jun 1977. godine
DP	dokazni predmet
DPMK-EU	Diplomatska posmatračka misija na Kosovu – Evropska unija
DPMK-Rusija	Diplomatska posmatračka misija na Kosovu – Rusija
DPMK-SAD	Diplomatska posmatračka misija za Kosovo – SAD
DSK	Demokratski savez Kosova
EDS	sistem elektronskog obelodanjivanja (<i>Electronic Disclosure System</i>)
EKLJP	Evropska konvencija o ljudskim pravima
ESLJP	Evropski sud za ljudska prava
JDB	baza podataka Međunarodnog suda (<i>Judicial Database</i>)
JNA	Jugoslovenska narodna armija

JSO	Jedinica za specijalne operacije Službe državne bezbednosti MUP-a
KiM	Kosovo i Metohija
KLJP	Komitet za ljudska prava
KMP	Komisija za međunarodno pravo
Komisija za saradnju s VMK-om ili Komisija	Komisija Savezne vlade za saradnju s OEBS-ovom Verifikacionom misijom za Kosovo i Metohiju
Lazarevićev odgovor	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Odgovor Lazarevićeve odbrane, 2. novembar 2009. godine
Lazarevićev žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Iznova podnet žalbeni podnesak generala Vladimira Lazarevića, 2. oktobar 2009. godine (poverljivo); javna redigovana verzija podneta je 25. maja 2010. godine
Lazarevićev završni podnesak	<i>Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-T, Završni pretresni podnesak Vladimira Lazarevića, 15. jul 2008. godine (poverljivo); javna redigovana verzija podneta je 29. jula 2008. godine, a 22. februara 2010. godine njen status je promenjen u poverljivi; javna redigovana verzija ponovo je podneta 25. maja 2010. godine
Lazarevićeva najava žalbe	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Najava žalbe odbrane Vladimira Lazarevića, 27. maj 2009. godine
Lazarevićeva replika	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Replika Lazarevićeve odbrane, 15. februar 2010. godine (poverljivo); javna redigovana verzija podneta je 10. oktobra 2013. godine
Lukićev odgovor	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Odgovor Sretena Lukića na žalbu tužilaštva, 2. novembar 2009. godine (poverljivo); javna redigovana verzija podneta je 31. avgusta 2010. godine

Lukićev žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Iznova podnet žalbeni podnesak odbrane, 7. oktobar 2009. godine
Lukićev završni podnesak	<i>Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-T, Završni pretresni podnesak Sretena Lukića, 15. jul 2008. godine (poverljivo); <i>corrigendum</i> je podnet 18. jula 2008. godine; javna redigovana verzija podneta je 7. avgusta 2008. godine
Lukićeva najava žalbe	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Najava žalbe Sretena Lukića na Presudu i zahtev da se odobri prekoračenje dozvoljenog broja strana, 27. maj 2009. godine
Lukićeva replika	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Replika Sretena Lukića u prilog žalbenom podnesku njegove odbrane, 15. februar 2010. godine (poverljivo); javna redigovana verzija podneta je 14. septembra 2010. godine
Međunarodni sud	Međunarodni sud za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine
MKCK	Međunarodni komitet Crvenog krsta
MKS	Međunarodni krivični sud
MKSR	Međunarodni krivični sud za Ruandu
MNA	označen kao neprihvaćen (<i>Marked Not Admitted</i>)
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije
MVSDI	Međunarodni vojni sud za Daleki istok
Nacrt kodeksa KMP-a	Nacrt kodeksa zločina protiv mira i bezbednosti čovečanstva koji je KMP usvojio 1996. godine
Najava žalbe tužilaštva	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Najava žalbe tužilaštva, 27. maj 2009. godine
NATO	Organizacija Severnoatlantskog pakta (<i>North Atlantic Treaty Organisation</i>)

Odgovor tužilaštva na Lazarevićevu žalbu	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Odgovor tužilaštva na žalbu Vladimira Lazarevića, 15. januar 2010. godine (poverljivo); javna redigovana verzija podneta je 14. maja 2010. godine
Odgovor tužilaštva na Lukićevu žalbu	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Ponovo podneti odgovor na žalbu Sretena Lukića, 3. februar 2010. godine (poverljivo); javna redigovana verzija podneta je 19. aprila 2010. godine
Odgovor tužilaštva na Pavkovićev dopunski podnesak	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Odgovor tužilaštva na dopunski podnesak generala Pavkovića, 18. mart 2010. godine
Odgovor tužilaštva na Pavkovićevu žalbu	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Odgovor tužilaštva na izmenjeni žalbeni podnesak generala Pavkovića, 15. januar 2010. godine (poverljivo); <i>corrigendum</i> je podnet 26. februara 2010. godine; javna redigovana verzija podneta je 26. februara 2010. godine; <i>corrigendum</i> javne redigovane verzije podnet je 1. marta 2010. godine
Odgovor tužilaštva na Šainovićevu žalbu	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Odgovor tužilaštva na Šainovićev podnesak, 15. januar 2010. godine (poverljivo); javna redigovana verzija podneta je 29. januara 2010. godine; <i>corrigendum</i> javne redigovane verzije podnet je 17. februara 2010. godine
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
Ojdanićev završni podnesak	<i>Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-T, Završni podnesak generala Dragoljuba Ojdanića, 15. jul 2008. godine (poverljivo); javna redigovana verzija podneta je 15. jula 2008. godine; javna redigovana verzija ponovo je podneta 29. jula 2008. godine.
Oktobarski sporazumi	sporazumi sklopljeni u oktobru 1998. godine, koji obuhvataju: Sporazum Holbrooke-Milošević, Sporazum o VMK-u, Sporazum NATO-SRJ i Sporazum Clark-Naumann
OLAD	Služba za pravnu pomoć i pitanja pritvora (<i>Office of Legal Aid and Detention Matters</i>)
OMPF	Kancelarija za nestala lica i sudsku medicinu (<i>Office of Missing Persons and Forensics</i>)

Optužnica	<i>Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-PT, Treća izmenjena spojena optužnica, 21. jun 2006. godine
OUP	odeljenja unutrašnjih poslova MUP-a
OVK	Oslobodilačka vojska Kosova
Pavkovićev dopunski žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Dopunski podnesak generala Pavkovića, 8. mart 2010. godine
Pavkovićev odgovor	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Odgovor generala Pavkovića na žalbeni podnesak tužilaštva, 2. novembar 2009. godine
Pavkovićev žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Izmenjeni žalbeni podnesak generala Pavkovića, 30. septembar 2009. godine, priložen Podnesku generala Pavkovića kojim on dostavlja svoj izmenjeni žalbeni podnesak, 30. septembar 2009. godine
Pavkovićev završni podnesak	<i>Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-T, Završni podnesak Nebojše Pavkovića, 15. jul 2008. godine (poverljivo); javna redigovana verzija podneta je 28. jula 2008. godine
Pavkovićeva najava žalbe	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Najava žalbe na Presudu od 26. februara 2009. godine, priložena Podnesku generala Pavkovića kojim on dostavlja svoju izmenjenu najavu žalbe, 29. septembar 2009. godine
Pavkovićeva replika	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Replika generala Pavkovića na odgovor tužilaštva na izmenjeni žalbeni podnesak, 15. februar 2010. godine
PIV	Prelazno ili privremeno Izvršno veće Autonomne Pokrajine Kosova i Metohije
PJP	Posebna jedinica policije MUP-a
Plan za suzbijanje terorizma	plan vojnih i političkih mera za suzbijanje i borbu protiv terorizma na Kosovu, zvanično usvojen 21. jula 1998. godine na sastanku koji je Milošević sazvao u svojoj zvaničnoj rezidenciji, Belom dvoru, u Beogradu
Povelja MVS-a	Povelja Međunarodnog vojnog suda od 8. avgusta 1945. godine

Pravilnik	Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog suda
Pretno veće	Pretno veće III Međunarodnog suda
Prvobitna optužnica	<i>Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih</i> , predmet br. IT-99-37-I, Optužnica, 23. maj 1999. godine, potvrđena 24. maja 1999. godine i objavljena 27. maja 1999. godine
Radna grupa	radna grupa koja je 1998. upućena na Kosovo i koja se sastojala od tri člana SPS-a – Milomira Minića, Dušana Matkovića i Zorana Anđelkovića
RDB	Resor državne bezbednosti
Replika tužilaštva	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Konsolidovana replika tužilaštva, 17. novembar 2009. godine (poverljivo); javna redigovana verzija podneta je 1. septembra 2010. godine
Rezolucija br. 1199 Saveta bezbednosti UN ili Rezolucija br. 1199	Rezolucija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, doneta 23. septembra 1998. godine, u kojoj se izražava ozbiljna zabrinutost “zbog nedavnih intenzivnih borbi na Kosovu i naročito zbog prekomerne i neselektivne upotrebe sile od strane srpskih snaga bezbednosti i Vojske Jugoslavije, što je dovelo do brojnih civilnih žrtava i, prema proceni generalnog sekretara, raseljavanja više od 230.000 lica”.
RJB	Resor javne bezbednosti
RPO	rezervna policijska odeljenja ili rezervni policijski odredi
SAD	Sjedinjene Američke Države
Šainovićev odgovor	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Odgovor odbrane, 2. novembar 2009. godine
Šainovićev žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Žalbeni podnesak odbrane, 23. decembar 2009. godine
Šainovićev završni podnesak	<i>Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-T, Završni pretni podnesak odbrane, 15. jul 2008. godine (poverljivo); javna redigovana verzija podneta je 29. jula 2008. godine
Šainovićeva najava žalbe	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Najava žalbe odbrane, 27. maj 2009. godine

Šainovićeva replika	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Replika odbrane na podnesak respondenta, 15. februar 2010. godine (poverljivo); javna redigovana verzija podneta je 22. jula 2010. godine
SAJ	Specijalna antiteroristička jedinica MUP-a
SMB Spisak OMPF-a	sivomaslinasta boja uniformi VJ Spisak nestalih lica OMPF-a (DP P2798)
SPS SRJ Štab MUP-a	Socijalistička partija Srbije Savezna Republika Jugoslavija Štab MUP-a za Kosovo i Metohiju
Statut Statut MKS-a	Statut Međunarodnog suda Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda
SUP Tužilaštvo	Sekretarijat unutrašnjih poslova Tužilaštvo Međunarodnog suda
Ujedinjeno Kraljevstvo	Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske
UN	Ujedinjene nacije
UZP	udruženi zločinački poduhvat
VJ	Vojska Jugoslavije
VMK	Verifikaciona misija za Kosovo
VSO	Vrhovni savet odbrane
Žalbeni podnesak tužilaštva	<i>Tužilac protiv Nikole Šainovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-A, Žalbeni podnesak tužilaštva, 10. avgust 2009. godine (poverljivo); javna redigovana verzija podneta je 21. avgusta 2009. godine
Žalbeno veće	Žalbeno veće Međunarodnog suda
žalioci	Nikola Šainović, Dragoljub Ojdanić, Nebojša Pavković, Vladimir Lazarević, i Sreten Lukić, zajedno
Završni podnesak tužilaštva	<i>Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih</i> , predmet br. IT-05-87-T, Završni pretresni podnesak, 15. jul 2008. godine (poverljivo); javna redigovana verzija podneta je 29. jula 2008. godine